

IOAN SLAVICI

O P E R E

Sub îngrijirea

unui Colecție

VII

S C R I I T O R I R O M Â N I

E D I T U R A M I N E R V A

București, 1973

TEXT STABILIT ȘI VARIANTE
LA VOLUMUL VII:
C. *MOHANV*
NOTE:
D. *VATAMANWC*

j
f

SĂRĂCUTII MAMEI

5 A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

10 Nu-i vorba, Bîrzovanu, răposatTil, era, cînd a fost, mai mult cîrpaci decît cizmar și ședea mai bucuros la birt decît acasă; tot li-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lipova e numai aci peste Murăș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

15 Marți dimineața Mara-și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țarmurile drept al Murășului, unde se adună la tîrg de săptămîină murășenii pînă de pe la Sovîrșin și Soboteliu și podgoreni pînă de pe la Cuvin. Joi dimineața ea trece Murășul și întinde șatra pe țarmurile stîng, unde se adună bănățenii
20 pînă de pe la Făget, Căpălnaș și Sîn-Miclăuș. Vineri noaptea, după cîntatul cocoșilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

25 Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ți iese nicio dată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lipova ori la Arad și aduce de la Arad ceea ce nu găsești

la Radna ori la Lipova. Lucrul de căpetenie e pentru dînsa ca să nu mai aducă ce a dus și vinde mai bucuros cu cîștig puțin decît ca să-i „clocească” marfa.

5 Numai în zilele de Sîntă Mărie se întoarce Mara cu coșurile deșerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murășului, e mănăstirea minoriților, vestita Măria Radna. Din turnurile bisericii mari și frumoase se văd pe
10 Murăș la deal ruinele acoperite cu mușchi ale cetății de la Șoimoș; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Murăș e Lipova cu turnul sclicios și plin de zorzoane al bisericii românești, iar pe Murăș la vale se întinde șesul cel nesfîrșit al Țării
15 Ungurești. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dînsa nu e decît un loc larg în fața mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Căci e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare
20 de minuni, o Maică Precistă care lăcrămează și de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoși, cei săraci se simt bogați și cei nenorociți se socotesc fericiți.

Mara, deși creștină adevărată, se duce și ea cîteodată la biserica aceasta, dar se închină creștinește, cu cruci și cu mătănii, cum se cuvine în fața lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; știe
25 prea bine că o Maică Precistă nemțească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă rași ca-n palmă și se strîmbă grozav de urît, au o știință tainică și știu să facă
30 fel de fel de farmece pentru ca boala să-și vie la leac, săracul să-și găsească sprijoana și nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Măria Radna să se închine, și Marei îi rîde inima cînd pe
35 la Sinte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămînă de zile, cete-cete, cu praporele în vînt, cu crucile împodobite cu flori și cîntînd psalmi și litanii. Acum, cînd vin sutele și se adună miile pe locul cel larg din fața minăstirii,
40 acum e secerișul Marei, care dimineața iese cu coșurile pline și seara se întoarce cu ele goale. De aceea

se închină Mara și în fața icoanei, apoi își ia copilașii, pe care totdeauna îi poartă cu dînsa, îi dă puțin înainte și le zice: „închinați-vă și voi, sărăcuții mamei!”

5 Sunt săraci, sărăcuții, că n-au tată; e săracă și ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase cînd se duce la tîrg? cum ar putea dînsa să stea de dimineață pînă seara fără ca să-i vadă? Cum, cînd e atît de bine să-i vezi?!

10 Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se tîrguiește și se ceartă cu oamenii, se mai ia și de cap cîteodată, plînge și se plînge c-a rămas văduvă, și apoi se uită înapoi să-și vadă copiii și iar rîde.

„Tot n-are nimeni copii ca mine!” își zice ea, și
15 nimeni nu poate s-o știe aceasta mai bine decît dînsa, care ziua toată vede mereu copii și oameni și nu poate să vadă ființă omenească fără ca s-o pună alături de copiii ei. Mult sunt sănătoși și rumeni, voinici și plini de viață, deștepți și frumoși, răi sunt, mare
20 minune, și e lucru știut că oameni de dai Doamne numai din copii răi se fac.

Mai sunt și zdrențăroși și desculți și nepeptănați și nespălați și obraznici, sărăcuții mamei; dar tot
25 cam așa e și mama lor ea însăși; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? cum ar putea să fie copiii săraci, care își petrec viața în tîrg, printre picioarele oamenilor?

p- Muieră mare, spătoasă, greoaie și cu obrăjii
J bătuți de soare, de ploi și de vînt, Mara stă ziua toată
30 sub șatră, în dosul mesei pline de poame și de turtă dulce. La stînga, e coșul cu pește, iar la dreapta clocotește apa fierbinte pentru „vornoviști”, pentru care rade din cînd în cînd hreanul de pe masă. Copiii aleargă și își caută treabă, vin cînd sunt flămînzi
35 și iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă vioși, mai se bat fie între dînșii, fie cu alții, și ziua trece pe nesimțite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănîncă ea
40 singură, deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea gătește mîncarea. Mănîncă însă mama și pen-

tru ea, și pentru copii. Păcat ar fi să rămâie ceva pe mine.

5 Apoi, după ce a mai băut și o ulcică de apă bună, ea scoate săculețul, ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzînd dobînda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mine, se duce la căpătîiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrînețe și pentru înmormîntare, altul 10 pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să pună fie și măcar numai cîte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi; mai bucuros se împrumută pentru ziua de mine. Cînd poate să pună florinul, ea-l sărută, apoi rămîne așa, 15 singură, cu banii întinși pe masă, stă pe gînduri și începe în cele din urmă să plîngă.

Nu doară că i-ar fi greu de ceva; cînd sîmte greu vieții, Mara nu plînge, ci sparge oale ori răstoarnă mese și coșuri. Ea își dă însă seamă cît a avut cînd 20 a rămas văduvă, cît are acum și cît o să aibă odată. Și chiar Mara să fii te moi cînd sîmți că e bine să fii om în lumea aceasta, să alergi de dimineața pînă seara și să știi că n-o faci degeaba.

25 Peste zi ea vede multă lume, și dacă-i iese-n cale vreo femeie care-i place și ca fire, și ca stare, și ca înfățișare, ea-și zice cu tainică mulțumire: „Așa are să fie Persida mea!” Iar dacă bărbat e cel ce-i place, ea-și zice: „Așa are să fie Trică al meu!”

30 Era una, preuteasa de la Pecica, o femeie minunată, și dulce la fire, și bogată, și frumoasă: ar fi spart Mara toate oalele dacă cineva s-ar fi încumătat să-i spună că Persida ei n-are să fie tot așa, ba chiar mai și mai. Iar preuteasa aceea stătuse patru ani de zile la călugărițele din Oradea-Mare: era deci lucru 35 hotărît că și Persida are să stea cel puțin cinci ani la călugărițele din Lipova.

A și făcut Mara ce-a făcut, și maica Aegidia, eco-noama, i-a făgăduit că-i va lua copila și pentru numai 60 florini pe an, căci e văduvă cu doi copii, sărăcuții

de ei. Au trecut însă doi ani de atunci, Persida împli-nise nouă ani, și Mara nu se putea hotărî să dea atîta bănet — pentru nimic. Ar fi putut să dea; avea de unde; asta ea însăși o știa mai bine decît orișicine; 5 dar n-o ierta firea să rumpă din nici unul dintre cei trei ciorapi.

Trică îi făcea mai puțină bătaie de cap.

10 Era un om la Lipova, Bocioacă, starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru și iarna cu zece calfe, scotea la toate tîrgurile cele mai frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arîndă și avea de nevastă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Minunat om! — așa trebuia să fie și Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă școală: atît ca să-l primească ucenic. 15

Maica Aegidia cerea însă mult, șase florini pe lună, și pe deasupra mai erau și alte cheltuieli.

„Hm” zise Mara, încrețindu-și sprîncenele, și începu să facă în gîndul ei socoteala cam cîți oameni vor fi trecînd în fieștecare an peste podul de plute de pe Murăș. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decît dînsa, care atîta timp a stat pe țărnișii Murășului. Ce-ar fi fost adecă dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arînda podului? Putea să dea mai mult decît alții, fiindcă 25 nu voia să cîștige decît cei 60 florini și încă ceva pe deasupra. Apoi mai cîștiga și dreptul de a-și pune masa și coșurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

30 Stetea Mara, stetea și număra în gîndul ei banii, cîte doi creițari de om și cîte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu și-i aduna de se făceau mulți, încît ochii i se umpleau de lacrimi.

35 S-ar putea oare să fii văduvă săracă, să-ți vezi fata preuteasa, feciorul staroste în breasla cojocarilor și inima să nu ți se moaie?!

Că lucrurile ar putea să vie și altfel, asta Mara nu putea s-o creadă cînd vedea ca-n aievea cum atît de bine au să iasă odată toate.

II
MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mititică, pășea mărunț, vorbea scurt și apăsător, avea nas nu tocmai mic și o căutătură aspră și scrutătoare, dar se muia când vedea lacrimi de văduvă: ea a stăruit ca maica priorita să-o primească pe Persida și pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai și alergat pe la d. Hubăr, economul orașului, ca Mara neapărat să capete arinda podului.

Erau creștinești faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulțumită de a le fi săvârșit.

Sidi era, ce-i drept, foarte deșteaptă și, din clipa când se despărțise de Trică, se făcuse tăcută, așezată, ascultătoare, aproape blîndă; nu era însă chip să-o desfaci de deprinderile ei urite, să-o ții peptănată și cu minile curate, nici să-o aduci la buna-cuviință. Apoi Mara venea mereu pe la mănăstire ca să se plîngă că lumea nu mai trece pe pod nici de la Radna la Lipova, nici de la Lipova la Radna, încît maica Aegidia, muiată de lacrămile ei, se mulțumea și cu patru florini pe lună, punea al cincilea de la d'însa. Iarna, în sfîrșit, după ce Murășul a înghețat și nimeni nu mai plătea cei doi creițari, maica cea cu căutătură aspră punea toți cei cinci florini de la dînsa și era foarte mulțumită că Mara o mai ajută și ea la îmbrăcăminte copilei.

Serile apoi Mara își făcea, ca de obicei, socotelile și tot i se mai umpleau, ba mai virtos îi erau plini ochii de lacrimi.

Un singur lucru o punea cîteodată pe gînduri. Prea se făcuse blîndă Persida: nu care cumva călugărița aceea să-o momească, să-o farmece și să-o facă și pe ea călugăriță smerită. „Mai bine moartă!” Dar nu! asta nu era cu puțință: neam de neamul ei n-a fost om smerit; tot creștini adevărați! Apoi Trică se făcuse și el băiat așezat, ascultător și bun școlar. Asta vine cu vîrsta la copiii care sunt răi de mici.

Așa, cîteodată, își mai aduc, nu-i vorba, și ei aminte de timpurile trecute.

5 într-o frumoasă zi de primăvară d. învățător Blăguță a venit mai tîrziu decît de obicei la școală. îi plăcea mult să pescuiască, se topiseră cam iute zăpezile, Murășul se umflase și apa era tulbure, cum e mai bună pentru pescuit. Și era lucru știut că, în lipsa d-lui Blăguță, Costi Balcovici e acela care pune mîna pe nuia, ca să ție buna rînduială — nu poate pentru c-ar fi fost cel mai mare dintre școlari, dar învăța bine și era băiatul turtelarului din Radna.

15 Una e însă Blăguță și alta Costi, deși era băiat de turtelar. în fața d-lui Blăguță, Trică stetea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piață, în zilele cele bune, cînd nu era singur, ci săreau amîndoi, cu Sida, în capul lui, și rar scăpa Costi cu fața curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica și ar fi sărit și în foc pentru frățiorul ei.

20 Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru față cu Trică, pe care îl știa acum singur.

' — Trică — strigă el răstit — stăi frumos!

Trică se ridică îndrăzneț în picioare: i se făcuse o nedreptate.

25 — Șezi! strigă Costi.

— Dacă vreau șed; dacă vreau stau, răspunse Trică. Cine ești tu'ca să-mi poruncești mie?!

30 Ceilalți școlari începură să rîdă cu gurile întinse pînă spre urechi, căci copiii sunt oameni și ei și se simt mulțumiți cînd văd umilirea celor ce prea repede se înalță. Dar Costi, pui de om și el, nu voia să fie umilit.

— Afară! — strigă el dăscălește — în genunchii și, rostind porunca, se și duse ca să-l apuce pe Trică.

35 ' Trică, cu vreo trei ani mai mic decît Costi, nu se simțea destoinic să ție piept cu acesta: cu cît mai mic era însă omul, cu atît mai mare îi era hotărîrea, și el știa să mușce, să zgîrîie și să dea cu picioarele, ceea ce pe Costi îl umplea cu atît mai virtos de mînie, cu cît ceilalți școlari se ridicaseră pe bănci și rîdeau cu hohote de cîte ori Trică îl nimerea bine. Astfel

învingerea nu putea să fie decît a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mîncat, părul i s-a cam rîrit, gîtul îi era zgîriat, dar din bancă tot n-a ieşit şi în genunchi nu l-a pus decît d. Blăguţă, care ţinea ca autoritatea lui Costi să rămînă întregă.

5 Ieşind din şcoală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept' spre pod, unde mumă-sa aduna creiţarii şi îşi vindea mărfurile. Cît s-a bătut cu Costi şi cît a stat în genunchi, o singură lăcrăma nu i se ivise în
10 ochi; abia acum, după ce se văzu singur, începu să şteargă din cînd în cînd cîte o lăcrăma. Ah! cum ar fi voit să-l poată muşca pe Costi, încît urma dinţilor să-i rămîie toată **Viaţa!** Costi era însă mai tare decît dînsul.

15 „O să-l spui eu mamei — îşi zise băiatul — şi o să treacă el pe la pod!”

Cînd însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba i-ar fi spus: o făcea numai să se plîngă, ca alte daţi, că e văduvă şi că toţi îşi bat joc de copiii ei, fiindcă
20 n-au tată, ca să-i ocrotească.

„Ah! — zise el suspinînd — de ce nu mai e Sida aici?!”

Da! singură ea putea să ştie ce va să zică a fi bătut de Costi.

25 El se strecură fără de veste pe lîngă un car peste pod, apoi, trecut o dată pe cellalt ţărmure, se duse ca din puşcă pînă la minăstirea de călugăriţe, trase clopoţelul'de la intrare şi spuse, după ce i se deschise, că mumă-sa l-a trimis să-i aducă soru-si ceva.

30 La călugăriţele din Lipova nu puteai să vorbeşti cu orişicine orişicînd şi despre orişice. Sidi nu era însă oricine, şi maica Aegidia cea aspră, fiind totodată şi înţeleaptă, ţinea să nu răscoale întreaga minăstire, ceea ce ar fi făcut dacă ar fi oprit pe Sidi, care începuse să se vaiete cînd i s-a spus că acum,
35 asupra mesei, nu poate să-şi vadă fratele. Astfel Trică n-a avut să aştepte mult.

— Ce e?! întrebă ea răstită.

40 — Uite — zise el încet, ca să nu audă şi sora Marta, care se afla în iatacul de alături — Costi m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tine, şi tu, prostule, te-ai lăsat să te bată!

— Dacă el e mai tare!

5 Persida rămase cîtva timp pe gînduri, cu răsuflarea oprită şi cu ochii ţintă la un colţ.

— Haide!... zise apoi şi îl apucă de'braţ, ca să-l ducă spre ieşire, unde cheia era în uşă.

— Sidi, Sidi! strigă sora Marta speriată şi plecă s-o oprească.

io — Haide! grăi Persida mai tare. Ea n-are voie să iasă după noi!

Ieşind apoi în stradă, ei o luară spre pod.

Da! Însă dincolo era Mara, şi ea n-avea să-i vadă, nici să-i ştie.

15 Pe ţărmurile despre Lipova, de la pod la deal, e Sărăria, o mare şură de scînduri, în care se adună sarea adusă pe luntri de la ocnele din Ulioara, ca să fie vîndută pentru satele de dimpregiur. În faţa Sărăriei sunt vara-iarna, ziua-noaptea o mulţime de
20 care, iar din sus de Sărărie e şirul de mori plutitoare de-a lungul ţărmului. Persida şi Trică se strecurară printre care, ocoliră Sărăria şi înaintară spre mori. De cîte ori, vara, au trecut ei Murăşul pe luntrită de la vreo moară!

25 Acum însă nu era vară, ci primăvară, şi Murăşul era lat, foarte lat, tulbure-gălbui şi plin'de spumă şi de vuitori. Morile, care alte daţi'se aflau în apropierea ţărmurelui, de care erau legate prin o podişcă, acum rămăseseră departe spre mijlocul rîului, de unde
30 abia li se auzeau tocăniturile monotone. Cum să ajungă ei acolo, ca să roage pe vreuna dintre calfele de morar să-i treacă?!

Nu era chip! şi totuşi cei doi copii bălani şi cu obrajii rumeni erau voioşi: mult era frumos şi'bine
35 aici în faţa valurilor ce se tăvăleau greoaie spre şesul depărtat. Venea cu ele şi o adiere primăvăritică, iar dincolo, pe coastele de la Radna şi de la Şoimoş, se ivea pe ici pe colo iarba crudă şi verdeaţa de salcie şi de răchită.

40 — Stăi! strigă deodată Persida. Morarii cum se duc ei la morile lor? Trebuie să fie pe aici pe lîngă

țarmure vreo luntrită. N-ai să te temi! Tu știi că eu mă pricep la lopată.

— Eu să mă tem!? răspuse Trică. N-am văslit vara și eu?!

5 Mare lucru nici n-ar fi fost, dacă ai fi putut, ca vara, să dai cu lopata de fund, ca să duci luntrită precum îți place; acum însă Murășul n-avea fund, valurile erau cu mult mai iuți decât ți se păreau de pe țarmure și luntrița-i ducea pe cei doi copii după
10 cum voia bunul Dumnezeu.

Ochii căprui ai Persidei erau plini de văpaie: era frumos și bine, mare minune, mai ales pe la vui-tori, când luntrită se învârtea. Oamenii de pe țăr-muri se speriară, cu toate aceste, când văzură lun-trița ușoară cu cei doi copii neajutorați în ea și înce-pură să alerge, mai ales de la Sărărie, spre mori, ca să ieie o luntrită și să le vie într-ajutor.

15 Ce ar fi putut adevărat să li se întâmple? li duceau valurile cât îi duceau și trebuia să-i scoată în cele din urmă la țarmure, cum scoate apa râului tot ceea ce plutește pe ea.

Mai era însă în drum și podul, de care nu o dată se izbesc și se sfărâmă plutele aduse din Ardeal. Lumea alerga dar spre pod pentru ca de acolo să le
20 vie cumva într-ajutor.

în același timp se dusesse prin Lipova vestea că o fată a fugit de la călugărițe cu un băiat. O fată și un băiat! S-ar fi putut oare ca în gândul lumii fata să nu fie mare, când fuge cu un băiat? Degeaba
30 i-ai fi spus că nu era, degeaba i-ai fi arătat perechea; ea tot n-ar fi crezut. Mai erau dar și alți oameni la pod, în fața mănăstirii, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podarița, vedea că o mișcare neobicinuită s-a pornit de la Sărărie și de la mănăstire spre pod. Sări dar de la locul ei și grăbi spre Lipova. Uitându-se
35 apoi încotro se uitau și oamenii, zări deodată lun-triță purtată de valuri și alte două luntrite minate de văslași voinici, care grăbeau să o ajungă.

40 — Vai de mine! strigă ea, cuprinsă de spaimă.

La moarte s-ar fi gândit, dar nu că sunt chiar ai «i copiii din luntrită care venea, venea mereu și iute spre pod.

5 Mara începu să alerge și să cheme oameni ca să deschidă podul, ca de obicei, când trec plute ori lun-tri cu sare.

Dincolo, despre Lipova, se îngrămădea pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegidia, foarte grăbită, ca o păpușică trasă pe sfoară,
10 cu ochii ridicați spre cer, cu minile încheștate și rugind mereu pe Maica Fecioară de la Radn'a, făcă-toarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzind pe maica Aegidia, Mara se opri.

15 De la călugăriță gândul ei trecu deodată la Per-sida, și ochii ei se îndreptară maieu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari, cu buzele strinse și strîmbate în jos.

— Sfinte Arhanghele! strigă apoi crucindu-se.
20 Sfântă Mărie, Maică Preacurată! Bată-vă să vă bată, copii! Nu — grăi dînsa mîngîiată — copii ca ai mei nimeni nu are!

Și adevărat ce li s-ar fi putut întâmpla? Printre pontoanele podului era loc de puteau trece și o sută
25 de luntrite! Da! da! Lor nu li se putea întâmpla nimic: ea ar fi avut altfel visuri rele și presimțiri urîte.

Dar cum a ajuns Persida din mănăstire în mij-locul Murășului?

30 Pornind iar spre maica Aegidia, ca să afle cele petrecute, Mara era din ce în ce mai strîmtorată. Știa un lucru: că așa, numai din senin, n-a plecat Persida de la călugărițe. Trebuia să fie la mijloc vreo nefăcută!

35 Mara era însă femeie trăită în lume și știa că lucrurile o să meargă mai bine dacă se va ținea dîn-sa deasupra.

— Bine, maică — strigă ea — așa păziți dv. co-piii?

Ce mai putea maica Aegidia să răspundă când ea singură era de vină, ea, cu slăbiciunea ei cea mare?

5 își frîngea mîinile și nădăjduia în Dumnezeu cel prea milostiv.

— Las-acum, lasă! grăi dînsa căită. Iată, Maica Domnului ne este într-ajutor; luntrită a apucat-o bine, a luat-o spre locul dintre pontoane și trece, trece, iat-o, trece!

10 Toți alergară să vadă cum luntrită intră sub pod, apoi se-ntoarseră și alergară pe-nbulzite, ca s-o apuce ieșind din jos pe pod.

15 Persida și Trică ședea tăcuți și strîmtorați, căci, știau, ce-i drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nici cu fața curată nu vor scăpa după ce au ridicat atîta lume în picioare.

20 Peste puțin îi ajunseră apoi și morarii ce pleaseră în calea lor; unul dintre dînșii apucă lanțul luntriței și începură să vîslească spre malul de la Lipova.

Lumea se porni dar și ea înapoi, cu Mara și cu maica Aegidia.

25 Mult ar fi dat maica Aegidia ca toată această lume neastîmpărată să rămîie departe-n urma ei, ca să poată vorbi ea singură cu Persida. Căci iubea maica adevărul, dar mai presus de toate îi era numele cel bun al mănăstirii, și toate i le-ar fi iertat copilei dacă prin o minciună bine potrivită ar fi scăpat acest nume bun. Lumea nu era însă numai neastîmpărată, ci totodată și sprintenă, și maica Aegidia 30 cea cu pas mărunț rămase ea departe-n urmă.

Iară Persida nu știa să spună decît adevărul.

35 Ieșind din luntrită, ea trecu iute, îndrăzneată și cu capul ridicat printre cei adunați pe țărîmure și se duse drept la maica Aegidia.

— L-a bătut — grăi dînsa iute — i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a rupt gulerul de la cămașă și l-a zgîriat la gît.

— Cine l-a bătut? întrebă maica mai ușurată.

— Costi Balcovici, răspuse Trică rar și respicat. Domnul învățător s-a dus să prindă pește, și Costi Balcovici a fost obraznic, iară eu nu m-am lăsat bătut.

5 — Și eu vreau să-i arăt — adause Persida — că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic și n-are pe nimeni să-l ajute.

10 — Sărăcuții mamei! grăi Mara înduioșată. Se iubesc, maică, urmă ea ștergîndu-și lacrămile; se iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

15 Maica Aegidia era și ea înduioșată nu numai pentru că vedea lacrimi de văduvă, ci și pentru că înțelegea pornirea firească și bună a copilei, dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstirii.

20 — Iată, — zise ea cu liniște sărbătorească, — în loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se slujesc unul pe altul. Și cîte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întîmpla dacă n-ar fi paza Celui-de-Sus. La noi nu se întîmpla 25 **pla** astfel de lucruri!

— Se-nțelege! grăi Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La români însă toate merg una peste alta!

25 — Așa e, ziseră alți cîțiva, în vreme ce iar alții rîsără.

Lucrul ar fi fost bun și minunat dacă n-ar fi fost de față și cîțiva români, ai căroră obraji se roșiră, fie de mînie, fie de rușine.

30 — Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia. E și la români regulă, se vede însă că nu pretutindenea.

35 — E un păcătos Blăguță acela, **adaogă** Măria lui Ciondrea, care nu-l putea suferi pe învățătorul din Radna.

Mara stetea ca pe spini. Știa că papistașii sunt un neam de oameni dușmănoși și ținea mult la Blăguță, care era vestit cîntăreț de strană. îi mai tre-

cea apoi, parcă, și un fier roșu prin trup când vedea cum trec peste pod oameni, ba pînă chiar și care, fără ca să plătească creșterii cuveniți. Călugărița nu putea, în sfîrșit, să aibă dreptate.'

— Dar fata mea cum a ieșit din mănăstire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învățătorul nostru ar fi de vină dacă copiii s-ar fi înecat în Murăș?

Maica Aegidia se sperie și începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea, în mijlocul căreia se afla, și o trecură fiori reci cînd se gîndi că oamenii aceștia ar putea să se pornească la ceartă. Îi era ca și cînd dincolo, pe dealurile de la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu puhoi, care în toată clipa putea să fie aici.

— Haide, Sidi, fata mea! grăi dînsa grăbită. Sărută mîna mamei și vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puțin o ulcică pentru ca s-o sfărâme în mii de bucăți.'

Auzi vorbă! Să vie cineva, să ieie fata ei, s-o ducă, și ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni și care, să treacă fără creșterii.

— Fata rămîne cu mine! zise ea, deși numai cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pămînt de rușine dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu — urmă ea — trebuie să mă întorc la lecțiune!

Maica Aegidia era cea mai fericită dintre călugărițele de pe țărmul stîng al riului.

— Așa este, grăi dînsa. Te rog — adăugă apoi întorcîndu-se spre Mara — vino și d-ta cu noi.

Patru care încărcate cu sare cotiră deodată spre pod, ca să treacă spre Radna, iar alte două veneau pe pod spre Lipova.

— Acum nu pot! răspuse Mara și o porni răpede spre pod, ca să-și adune creșterii, în vreme ce maica Aegidia plecă cu Persida spre mănăstire, iar Trică se luă după mumă-sa printre lumea ce se risipea.

III

FURTUNA CEA MARE

Nu-i nimic mai iute decît gîndul, iar vorba poartă gîndul dintr-un om în altul.

5 Peste jumătate de ceas toată Radna și toată Lipova știa cum s-au petrecut lucrurile pe țărmul Murășului, ba știa chiar mai mult. Era lucru nemai-pomenit! O adevărată răzmeriță!

10 Călugărița aceea a zis că românii sunt niște nemernici! Ba nemernic e Blăguță, care trebuie să fie alungat cu rușine de la Radna. Ba nemernice sunt călugărițele, care nu știu să păzească fetele pe care părinții le lasă în grija lor. Ba o nemernică e Mara, care și-a vîndut fata. Știa călugărița cu ce drept nu

15 i-o lasă, ci o duce înapoi!

Așa se vorbea la Lipova și la Radna, și nu se vorbea domol și cu bună chibzuință, ci cu patimă, ca om pe om să se-ntărite.

20 Dintr-un lucru de nimic se-nvrăjbiseră fără de veste cîteva mii de oameni, care trăiau mai nainte în bună înțelegere, iar ziua următoare vrajba s-a lătit, fiindcă era tîrg la Radna, și s-a-nrăit, fiindcă pornirea pătimașă trece crescînd din om în om.

25 Cel mai amărît dintre toți amărîții era însă Blăguță, nenorocitul pescuitor. Avea și el dușmani, pizmuitori, avea, ca toți oamenii, răuvoitori, care se bucurau de-ncurcătura în care-l vedeau. Avea însă și prieteni și binevoitori, care-l mustrau că li-a mai iăcut-o și asta. Se certa satul asupra lui, și el nu mai știa ce să facă.

30 Și toate aceste pentru copiii Mării, de care toți în atite și atite rînduri se-mpedecaseră.

35 Om era și el; trebuia să-și verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din școală pe Trică, fiindcă era leneș, neascultător, hărtăgos și strică și pe ceilalți copii.

Trică nu plîngea, ci stătea drept, cu capul ridicat și cu mîinile lăsate-n jos, apoi, plecat de la școală,

trecea cu pas domol uitîndu-se drept înainte spre pod.

— Săracul mamei! zise Mara plîngînd la capul podului.

5 Ce putea dînsa să-i facă? cum putea să-l ajute? Cerul li se surpa amîndurora, parcă, în cap; dar cine asculta plîngerea ei?

— Lasă, dragul mamei — grăi dînsa în cele din urmă, îndîrjită — căci am eu să te dau la o altă școală
10 mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum noi stăm în fața lor! Eu pot, eu am, urmă ea avîntată; mi-a dat Dumnezeu și are să-mi mai deie, fiindcă el nu face
15 deosebire între oamenii

Fața lui Trică se însenină. Nu prea înțelegea, ce-i drept, vorbele mumei sale, dar știa că are să meargă la altă școală, cănuel, ci Costi Balcovici are să rămîie în cele din urmă de rușine.

20 Chiar acum însă Mara nu putea să-l ducă la școală. Era hotărîtă să-l ducă la Arad, fie mîne, fie poimîne, cît mai curînd, îndată ce-și va fi făcut vreun rost pentru creîțarii de pod. Deocamdată treceau oameni și care fiindcă era tîrg la Lipova: n-avea Mara timp
25 nici măcar să se gîndească.

Peste noapte trecea de tot puțină lume de la Radna la Lipova ori înapoi. Serile dar Mara lăsa podul în grija lui Gheorghe, un văr al ei, căruia îi dădea bilete pentru cîte doi și pentru cîte zece creîțari, ca să aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea
30 însă Gheorghe s-o înșele, și de aceea niciodată ea nu l-a lăsat și peste zi să adune creîțarii. Atît era acum de hotărîtă să plece mîne la Arad, încît își calcă pe inimă și vorbi cu Gheorghe ca să rămîie
35 în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură și-și făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gînduri.

40 Era mare lucrul pe care voia să-l facă, mare și greu. Nu-i vorba, cîștigul podului ar fi fost destul de mare ca să plătească pentru Persida și să-i mai

rămînă și pentru cheltuielile ce voia să-și facă cu Trică. Ba mai și rămînea ceva pe deasupra.

5 Ea a luat însă arînda podului din banii Persidei: cum putea să-i facă parte și lui Trică? Își nedreptătea fata!

Nu-i vorba, ar fi putut să ia arînda în socoteala amîndurora... dar era atît de greu. Cum să dea dînsa atît amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

10 Doamne, cîți oameni sunt cu multă știință de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptîndu-se cu nevoile vieții și nebăgați în seamă, ba poate chiar desprețuiți de alții care nu știu carte, dar au bani?! In zadar! mai presus de bani nu e nimic decît sănătatea și voia bună. Cum să dai banul pe care-l ai în
15 mîna ta, cînd nu capeți pentru el ceva hotărît, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gînd, care poate să te înveselească acum, dar nu știi dacă se va împlini ori nu?

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dînsa hotărîtă. Ce-i în
20 mînă nu-i minciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei.

Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică mai curățel și l-a dus, peste Murăș, la Bocioacă.

25 'Știa băiatul destulă carte ca să fie ucenic de jocărie, și mai învăța și de aici înainte duminecile și zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa.

30 Ce-i drept, Bocioacă, el însuși om așezat și scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros' pe Trică, ai' căruia ochi îi plăceau, precum zicea el. îi părea băiatul sănătos, deștept, așezat și sprinten. Nevasta lui Bocioacă era însă fată de popă; cum ar fi putut ea să sufără în casa ei, chiar acum, după cele petrecute,
35 pe băiatul Marei, care, nespălat, nepeptănat, nu putea să fie decît un obraznic?

— O, Doamne! grăi Mara cînd Bocioacă îi spuse cu mare încungiur că nu poate să-i primească băiatul ucenic. O, Doamne! zise iar și nu mai putea să zică
40 nimic.

Iar li se surpa cerul, parcă, amîndurora în cap,
și Trică iar stătea drept, cu capul ridicat și cu mî-
nile lăsate în jos.

Care va să zică nici măcar ucenic de cojocărie
5 nu mai putea să fie băiatul acesta sărac!
Și toate aceste din vina Persidei! Nu! Persida
nu putea să fie vinovată. Vinovată era numai maica
Aegidia, călugărița cea papistășească! Nu! nu! Dum-
nezeu a voit așa, pentru ca s-o întoarcă iar la gîn-
10 dul cel bun.

— Haide, dragul mării, îi zise ea băiatului; am
să te dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să
te dau să înveți carte!

Era în gîndul ei hotărîtă să n-o mai lase nici pe
15 pe Persida la călugărițe. Nu se mai putea împăca
cu gîndul că lumea zicea că și-a vindut copila, c-a
înstrăinat-o, c-a lăpădat-o.

Da! urît, nesuferit era gîndul acesta! Dar ce făcea
apoi cu fata? unde o ducea? cum o ținea? ce rost îi
20 făcea?

Mergînd cu Trică spre mînaștire, Mara era din
ce în ce mai muiată.

Ce ar fi fost adecă dacă, după atîte nenorociri,
maica Aegidia s-ar fi învoit să ție pe Persida și fără
25 de plată, ca să rămînă cei 6 florini pentru Trică?
Avea atîta slăbiciune pentru copilă, și unde mănîncă
o sută, mai poate să mănînce și încă unul, unde se
adăpostesc o sută, mai e loc și pentru o biată de
fată săracă.

Era tare muiată Mara cînd a intrat în mînaștire, însă
mai muiată încă era maica Aegidia cînd a văzut ochii
cei plînși ai văduvei, de care se despărțise în împrе-
giurări atît de grele și de care se temea oarecum.

— Am să-i vorbesc maichii prioritei, zise ea
35 strîmătorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice,
dar bune, foarte bune. O iubește și maica priorita.

„Am să-i vorbesc” avea pentru Mara înțelesul
„lucru e făcut”.

— Apoi — urmă călugărița — am să-ți dau și o
40 scrisoare către părintele guardian de la mînaștirea
din Arad a minoriților. Țin și părinții copii săraci,

care umblă din mînaștire la școală. Au, dacă îi scriu
eu părintelui guardian, să-l primească și pe el.

Mara era foarte fericită și foarte grăbită, ca nu
cumva să-și schimbe din nou gîndul.

5 Plecînd de la maica Aegidia cu scrisoarea, ea a
alergat să-și caute căruța, ca să nu mai peardă și
ziua de mîne, căci îi era foarte greu să-1 știe pe Gheor-
ghe adunînd creițari la pod.

Pe la amiazăzi era la Arad.

10 își pusese-n gînd să meargă fără întîrziere la
părintele guardian; acum însă parcă-i venea greu
s-o facă și ținea să se mai gîndească.

îl vedea pe Trică școlar harnic; îl vedea ieșit
din școli; îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu
15 masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea
veche.

— Nu! nu! — zise ea — nu-mi înstrăinez eu copi-
lul meu, căci acesta e singurul pe care-l am.

20 Erau și-n Arad cojocari, mai și mai decît Bocioa-
că de la Lipova. Ea se duse cu Trică la Steva Claiți,
sîrbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece,
iar vara cu opt calfe și era vestit în piața Aradului
pentru cojoacele lui frumos împodobite.

în zadar! îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar
25 ca Bocioacă, starostele cojocarilor din Lipova, dar
mai bogat încă, fiindcă avea Mara și aduna mereu.

IV

PRIMĂVARĂ

30 Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu soco-
teală și te scoate în cele din urmă cum ești, orișicît
de mult te-ai sili să-i pari altfel.

Degeaba se mai plîngea deci Mara c-a rămas vă-
duvă cu doi copii, săracuții de ei.

Copiii, așa săraci cum rămăseseră, creșteau cum crește răchita-n prundișul apăsător, iară muma lor întinerea, parcă, adunînd creșterii la capul podului.

5 Nu-i vorba, tot Mara cea veche era, tot soioasă, tot nepeptănată, și nici că i-ar fi șezut bine altfel. Vorbea însă mai apăsător, se certa mai puțin, călca mai rar și se ținea mai drept decît odinioară. Se simte omul care are și-1 vezi cît de colo pe cel ce se simte.

10 Și dacă n-ar fi alta, e în lumea aceasta și bine, și rău. Cîtă vreme se află în largul lui, omul nu-și prea bate capul cu alții; cînd te afli însă în strîmtorare, te uiți bine împregiurul tău, ca să vezi dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

15 Au simțit-o cei strîmtorați pe Mara că ar putea, dac-ar voi, să le vie într-un ajutor, așa, cu o sută, cu două, fie ca să-și cumpere o pereche de boi, fie ca să-și dreagă casa, fie ca să îplinească prețul unei vii ori al unui pămînt scos în vînzare. Pînă la toamnă, cu camătă bună, se înțelege.

20 — N-am, zicea Mara. De unde aș putea să am eu?

Și asta i-ar fi și rămas vorba dacă n-ar fi fost la mijloc și camătă.

25 Chiar mică fie, dar tot e ceva.

— Uite! Am ceva — grăia dînsa — nu atîta cît ceri, dar știu pe cineva care are: să iei jumătate de la mine și altă jumătate de la dînsul.

30 Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orășenesc de la Lipova, prieten bun al tuturor beamterilor¹, al preotului nemțesc de la Lipova și al mii Aegidiei.

Hubăr era măcelar, dar nu mai știa ce se petrece în măcelărie. Asta era treaba nevastei și a feciorului său Națl, un băiat încă tînăr, dar deștept și harnic, care purta gospodăria cu două calfe. Hubăr el însuși petrecea toată ziua la casa orașului, la cazino ori

¹ *Beamter* — funcționar (germ.).

jucînd cărți cu popa și cu directorul de la *Steueramt*¹, d. Liubicek.

5 Ca femeie cu minte, Mara știa că n-are niciodată să-și peardă banii dacă face tovărășie cu Hubăr. Ciștiga, ce-i drept, mai puțin; dar de asta n-o durea pe dînsa capul, fiindcă tot mai pișcă cite ceva, pentru osteneală, cînd datornicul făcea plățile, și, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arînda podului.

10 Creșteau dar și ciorapii deodată cu copiii.

Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta. Era ca ieri cînd l-a dat pe Trică ucenic pe patru ani și se și pomeni cu el calfă, un băietan de cincisprezece ani, cam deșirat, dar înalt ca un grenadir, cam motolog, dar cu virtute. Păcat numai că trecea și acuma săptămîna fără ca el să se spele și să se peptene: aceasta nu se face, așa știa el, decît duminicile și zilele de sărbători împărătești, după prînz, ba chiar și atunci numai dacă nu e timpul ca să se scalde în Murăș.

15 Persida, sărmana, se speria cînd îl vedea așa, din Paști în Crăciun.

Se obicinuiseră atît de rău acolo, în mînăstire, ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încît o apuca un fel de boală cînd venea de sărbători pe acasă și trei zile depline rînduia mereu și curățea pînă și prin podul casei.

25 Păcatul acesta căzuse pe dînsa mai ales fiindcă în mînăstire nu mai stetea cu celelalte fete, ci cu maica Aegidia, pe care o apucau durerile de cap cînd vedea praf pe masă, ori cînd un scaun nu stetea tocmai la locul lui.

30 Mara era, cît stetea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea singură nu știa de ce.

35 Prea i se făcuse fata fată, și nu mai știa ce să facă cu dînsa. Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă și cu toate aceste subțirică s-o frîngi din mijloc; iar fața ei ca luna plină, curată ca floarea de cireș și albă

¹ *Steueramt* — percepție, agenție fiscală (germ.).

de o albeață prin care numai din cînd în cînd străbate abia văzut un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămîie așa. Știa Mara că vine frumusețea și se trece, și-i venea să geamă de durere și-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca așa să rămîie pe veci înmărmurită, ca vecinie oamenii, văzînd-o, să strige cuprinși de mirare: „A fost odată o Mară și aceasta e fata ei: copii ca dînsa nimeni n-a mai avut!”

Și totuși voia s-o țină ascunsă și tresărea adeseori cuprinsă de gîndul că are să i-o răpească cineva, s-o ieie, s-o ducă, s-o înstrăineze, s-o facă muiere. În zadar! Nici că se putea altfel: așa i-e rostul în lume.

Și iarăși altă groază o cuprindea, și sărea nopțile speriată din somn, ca să alerge peste Murăș și să-și aducă fata acasă.

Auzise atîte povești despre fete frumoase adimenite de călugărițe, că să ieie vîlul și să rămîie viața lor toată între zidurile ce atîtea taine ascund. Iară Persida iubea pe maica Aegidia, Persida se simțea bine în minăstire, Persida se simțea nenorocită cînd venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă!

Cum să țină ea la casa ei asemenea fată?

Cît a ținut postul Paștilor, Mara a rînduit mereu, a curățit, a vărut și răsărut, și-a dres casa, și-a îngrădit din nou curtea, și-a cumpărat mai hîtii masă, apoi și scaune, apoi și două paturi nouă, un dulap, ba pînă chiar și trei icoane. Îi sîngera inima cînd i se storceau banii adunați cu multă grijă pentru aceste nimicuri, de care dînsa nu simțea nici o trebuință; dar băiatul ei se făcuse calfă și-l aștepta ca să petreacă Pastile cu sora lui și cu muma lui; își aștepta copiii, care nu mai erau săraci ca odinioară, și ținea ca Persida să se simță bine acasă.

Sărmana mamă!

Pe cînd ea se pregătea cu neastîmpăr să-și primească copiii, neastîmpărul vieții cuprinsese pe fiica ei.

La colț de uliță, peste drum de minăstire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă și cam groasă, ședea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnațl, tăia carnea și-o cîntărea, apoi lua banii și îi dădea mumei sale, care ținea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubărnațl făcea rînduială, strîngea fărâmăturile cu măturișca, apoi, dacă timpul era frumos, ieșea în fața măcelăriei, ca să vadă mai bine lumea.

Deși măcelar, Hubărnațl era, așa, la înfățișare, om plăpînd, parcă mai mult fată decît fecior. Om de vreo douăzeci și unu de ani, cu mustață puțînă, cu obrajii rumeni, cu șorțul curat, oarecum rușinos, el semăna mai mult a cofetar decît a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frîngă gîtul unei vrăbii.

Așa și era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea bouului și înfîgea cuțitul drept în inimă fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră și se-nduioșa pînă la lacrimi cînd vedea pe mumă-sa mîhnită.

Așa și l-a crescut Hubăroaie, care atîta copil, atîta'om avea în lumea aceasta.

Șvăboaică de la Buda, ea se măritase foarte tînără după Hubăr, un vienez harnic și chefliu, dar cam iute la fire, și puțîn în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrînd cu zestrea ei, Hubăr a agonisit în cîțiva ani, mai ales în timpul revoluțiunii de la 1848, 'o frumoasă avere. Încă mai bine li-a mers apoi după revoluțiune, cînd Hubăr a ajuns, ca neamț din Viena, la mare cinste și casa lor era pusă în rîndul celor de frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei: rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul și-l vedea aproape numai zilele de sărbători, cînd poftea beamteri la masă. Astfel mîngîierea ei era Națl, care a crescut lîngă mumă-sa mereu mîhnită și încă de copil simțise că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Și dacă n-ar fi fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar.

il dăduse tatăl său la gimnaziul din Timișoara, unde patru ani de zile, cît a stat, a fost mereu între cei dinții. Anul al cincilea, însă, după vacanța de Paști, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lângă mama lui, la măcelărie. S-a și făcut măcelar, însă firea nu i s-a înăsprit, și cînd ieșea cu șorțul lui curat în colțul străzii, își venea să zici că nu e al lui șorțul, ci l-a pus numai așa, de încercare.

10 Ani de zile de-a rîndul a stat el aici fără ca să fi văzut pe cineva la vreuna din ferestrele de peste drum. Și jos, și sus, ferestrele acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele, și nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita, fiindcă știa că n-are ce să vadă.

15 Zidirea mînăstirii se sfîrșea însă în fața măcelăriei, iar mai departe-nspre stînga era grădina mînăstirii, împrejmuită, cu un înalt zid de piatră. Ferestrele despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primăvara, steteau aproape toată ziua deschise. Națl nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie acele ferestri, dar putea să le vadă dacă trecea spre stînga, în fața grădinii.

20 într-una din zile, ferestrele fiind deschise și izbind o dată vîntul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colț, unde stetea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărîmat.

Națl s-a dus să vadă și a văzut — nu fărîmăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

30 Nu-i vorba, n-avea nevoie să și fie pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se ivește la fereastra unei mănăstiri de călugărițe are totdeauna ceva tainic și plin de farmec. Acolo, chiar bătrînă fiind, femeia paretînără, chiar urîtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

35 Din întîmplare, însă, Persida, care alergase și ea să vadă ce s-a întîmplat, era chiar mai tînără, mai frumoasă și mai plină de farmec decît cum Națl era-n stare să și-o închipuiască.

El rămase uimit, cu inima încleștată și cu ochii oarecum împăingeniți.

40 îi era parcă s-a rupt, s-a frînt, s-a surpat deodată ceva și o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în fața geamurilor sparte și nici nu-l băga-n seamă, cînd veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

5 Femeie mai așezată și mai cuminte, ba chiar călugăriță, maica Aegidia tresări cînd văzu, peste drum, pe Națl, băiatul Hubăroaiei, stînd cu ochii țintă la fereastră. îl știa de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, și mintea i se oprea în loc văzîndu-l atît de îndrăzneț.

10 — Sidi! grăi dînsa mîhnită și apucă fata de braț, ca s-o dea din vederea tînărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră și ochii Persidei asupra tînărului cu șorț curat, cu obrajii rumeni și cu mustața mică, acum își dete și ea seamă de ce stă acel tînăr acolo.

15 Obrajii ei se umplură de sînge, și îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atît a fost, nu mai mult, și ea nu mai putea să fie ceea ce fusese.

20 Taine mari și nepătrunse de mintea omenească!

Atît a fost numai, și gîndul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseța zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiți și cu răsufierea, parcă, oprită. Se temea să mai intre în casă, tremura cînd se apropia de fereastră, suspina greu cînd se uita și nu-l mai vedea acolo, și totuși nu mai avea astîmpăr, nu mai găsea loc de repaos, își făcea mereu de lucru în casă.

30 Nu i-a făcut și nu-i făcea, nu i-a zis și nu-i zicea nimeni nimic, nu știa nimic, nimic nu gîndea și totuși, așa, ca din senin, se zbătea copila ca și cînd ar voi să scape, să fugă și să se ascundă în fundul lumii.

35 Iar două zile în urmă, cînd iar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemișcată și cu ochii țintă la el. Era parcă perdută, căzută într-un fel de leșin.

Oamenii treceau de-a lungul uliței, și dacă el nu și-ar fi tras seamă, ea ar fi stat mereu acolo, în fața lui. El însă iar s-a întors în fața ferestrelor care nu se deschid niciodată.

40 Nu se deschid, dar se pot deschide. Da! da! nu e voie, dar cu putință este!

„Dacă voiesc, pot — grăi dînsa — și puțin îmi pasă.”

Ce era adecă? îi face vreun rău cuiva?! păcătuia dacă deschidea fereastra?

5 „Ca el să știe?” grăi dînsa, apoi se duse cu pași hotărîți, deschise fereastra din fața măcelăriei și rămase dreaptă, înaltă și cu fața deschisă în ea.

Pe Națl, care stătea în ușa măcelăriei, cuprins de

10 El ridică fără de voie mîna stingă la gură și îi făcu semn să închidă fereastra, căci vedea lumea.

îi era frică de femeia ce stătea acolo sus în fereastră.

15 Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida nimă-nui, și totuși ea se simțea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegidiei și nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

20 Da! a fost o nemaipomenită ștregărie, de care îi era rușine, și mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă cînd ea a deschis fereastra.

25 Dar, la urma urmelor, de ce a și deschis-o? Numai și numai ca să-i arate că puțin îi pasă de dînsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă numai și numai ca să ridă de dînsul.

Ar fi voit să i-o scrie aceasta pe o bucată de hîrtie și să-i arunce hîrtia cînd îl va mai vedea stînd ca un smintit în fața ferestrii.

30 Dar îi era rușine.

Era nesuferită viața aici în minăstirea aceasta, unde dînsa era atît de singură, și inima i se bătea mai iute și mai tare decît de obicei cînd se gîndea că peste citev'a zile va ieși și va sta iar acasă, cu fratele ei, cu Trică al ei, care acum nu mai era ucenic, ci calfă, un adevărat flăcău, cu care poți vorbi.

35 S-a și bucurat Persida de sîmbăta Floriilor, cînd Trică a venit s-o ia și s-o ducă acasă.

40 Ce om se făcuse! Era tuns abia acum și îmbrăcat în haine nouă-nouțe, din creștet pînă în călcîie toate nouă. Nu-i vorba, hainele îi erau cam largi și mînecele

surtucului ajungeau pînă la degete, dar nimic nu era din tîrgul de vechituri, ca mai nainte.

5 Deși îmbrăcat însă în haine nouă, Trică se simțea foarte strîmătorat în fața surorii sale, care era și mai mare, și mai frumoasă, și mai nu știu cum decît Milena lui Claici, cea logodită acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa și acum parcă nu îndrăznea s-o mai ia drept soră a lui.

— Trică dragă! îi zise ea, întinzîndu-i mîna.

10 — Da — grăi dînsul turburat — am venit să mergem acasă... și nu știa să-i sărute ori nu mîna, nu putea să-i zică „tu”, îi era greu să meargă, după ce ieșiră la uliță, alătura cu dînsa, ci rămase un pas în urmă.

ÎS Erau, spre pod, două drumuri: unul la stînga, iar cellalt la dreapta.

Persida știa că e mai scurt cel de la stînga, dar nu stete decît o clipă pe gînduri, apoi, fără de voie, apucă la dreapta, spre măcelărie.

20 O nouă ștregărie!

25 Tocmai în fața măcelăriei Persida trecu ulița ca să apuce colțul, și acum i se împăingeni ră ei ochii, și iar îi era ca și cînd un fel de leșin ar cuprinde-o. îi era rușine, grozav de rușine, și își vedea, parcă, obrații roșiți de năvala singelui.

Națl sfărîma tocmai cu barda încheietura de la un genunchi, și cînd Persida se ivi peste drum și apucă spre măcelărie, el rămase cu privirea perdută și barda îi tremura în mînă. Hubăroaie se ridică din jeț și înainta pînă în ușă; servitoarea, care ținea coșul ca să i se dea carnea, se uita și ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colț, se oprise un bătrîn și stătea cu gura căscată.

35 Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare, iară Trică venea doi pași în urma ei domol și cu capul ridicat.

— Trică — grăi dînsa după ce trecu de măcelărie — vino mai iute, nu mă lăsa singură!

40 — Frumoasă e, șerpoaica! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare? Mi-e ca și cînd aș mai fi văzut-o undeva.

Națl dete din umeri! El știa, ce-i drept, unde a mai văzut-o, dar nu știa a cui este.

— E de dincolo, din minăstire, răspunse servitoarea; o vei fi văzut la fereastră.

5 Obrajii lui Națl, și altfel rumeni, se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise Hubăroaie; ferestrele nu se deschid.

— Ai văzut? întrebă d-l Bereki, bătrînul din cellalt colț, care acum trecuse ulița și stetea în ușa măcelăriei.

10 — A cui e?

— Se poate să mai întrebi? e leită muma ei!

— Așa e! Da, e fata Marei, grăi Hubăroaie mai întii mirată, apoi dezamăgită.

15 „Păcat”! îi venea să mai zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioșată de gîndul că e mare nenorocire să fii atît de fragedă, atît de frumoasă și să ai mamă pe Mara, precupeață și podăriță.

Cu totul altfel se înfățișau lucrurile în gîndul

20 feciorului.

Era și el mai întii mirat, în urmă însă îi venea să ridice barda și să arunce în lună cu ea, apoi să lase măcelăria în'grija mumei sale, să alerge după fata Marei și să sfărâme capul celui ce ar îndrăzni să se apropie de dînsa.

25 N-avea nevoie, deoarece Persida nu era singură, și băiatul, care acum mergea alătura cu dînsa, vedea foarte bine și știa, la nevoie, și el să sfărâme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trică să-l înțeleagă:

30 că femeile pe lîngă care treceau, toate, pînă chiar și fetițele mici se uitau cordiș, cu coada ochiului, la sora lui și apoi își mai și întorceau capetele.

6 înțelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mine cu fata ei la biserică, iar după-ameazăzi să dea o raită pe la Lipova, ba îi venise odată chiar gîndul de a-l însoți pe Trică la Arad, ca să

35 stea o zi, două la casa lui Claiici.

De! e greu să ai fată mare, mai ales cînd trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creițari pentru ea.

40 Fetele vreau să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă și să le ducă vestea, să umble mereu, ca să și

întilnească norocul. Și parcă știa Mara că aici, unde a crescut și unde toată lumea o știa de mică, fata ei n-o să-și poată găsi norocul.

5 Dar a venit fata acasă, și acum mama nu mai știa cum să se gîndească.

Lucrurile nu erau deloc cum ea și le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă și era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă și prin pregiurul casei.

10 Degeaba au fost cheltuielile, degeaba osteneala și neliniștea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile huluite și gunoiul prin curte, dar nu se uita nici la curtea cea curată și bine îngrădită, nici la pereții de curînd văruiți. Ba după ce a intrat și a văzut lucrurile cumpărate cu atît amar de bani numai de dragul ei, ea a strîmbat oarecum din nas, ca și cînd puțin i-ar fi fipăsut.

Mai rău a strîmbat însă cînd Mara i-a vorbit de biserică.

20 — O, Doamne — zise ea — dar ce să mai facem și la biserică?!

Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheață prin inimă.

In mîntea ei dumineca și sărbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Mai ales acum, de cînd

25 cu lumea nemțească, era lucru nestrămutat că coșurile se adună, piața se deșertează și dughenele se închid îndată ce clopotele sună de intrare. Iar pe cînd sună de a treia oară, bolnav pe moarte ar trebui să fii ca să lipsești de la biserică.

30 Nu-i vorba, s-a dus și Persida; era însă oarecum dusă cu gîndul și strîmtorată ca străinul între străini și tot ca niște străini se uitau și alții la dînsa, încît Marei iar îi trecea sloiul de gheață prin inimă și nu-i mai priia bucuria.

35 Se înșela, cu toate aceste, făcîndu-și gîndul nesuferit, că i-au momit călugărițele fata!

îi era frică Persidei de oameni. Vedea, ba simțea, oarecum chiar și pe nevăzute, că toți se uită cu ochii bine deschiși la dînsa, că toți o judecă, și inima i se

40 încleșta, ca și cînd tot în fața măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. îi era rușine ca și cînd toți ar putea să afle

din fața ei cele petrecute, se temea de ceva neștiut și nu știa cum să calce, cum să-și țină trupul, cum să-și poarte capul și ce să facă cu minile ei.

5 S-a dus, -cu toate aceste, și după-ameazăzi la Lipova, s-a dus cum merge omul osîndit să-și ia pedepsa, dar s-a dus rîzînd, fiindcă era crescută de maica Aegidia, care mereu îi zicea: „Să rizi cînd îți vine să plîngi și să plîngi numai cînd vezi pe alții plîngînd”.

10 Cu inima mereu încleștată și tremurînd la fiecare răspîntie unde putea să se pomenească-în fața unui om pe care nu voia să-l întîlnească, ea umbla dreaptă și cu capul ridicat, gata în toată clipa de a înfrunța privirile orișicui.

15 Era deci obosită cînd s-a întors acasă. Deși atît de mult s-a temut că nu cumva să-l întîlnească, acum era mîhnită că nu l-a întîlnit, ca să treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepăsătoare prin fața lui.

Era obosită și i se ura, nu știa ce să mai facă acasă.

20 Erau Floriile pentru nemți; duminica viitoare urmau Pastile nemților; abia peste două săptămîni aveau să fie Pastile românești: îi era, parcă, groază cînd se gîndea că abia joi după Paști se va întoarce iar în mănăstire. Ce să facă ea pînă atunci aici, unde n-avea ce să facă?

25 Mara vedea că fata ei n-are ce să facă și se simțea nenorocită că nu știe ce să-i facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea și diminețile la biserică, dar degeaba i-a zis simbătă să meargă să vază învierea la Lipova ori la Măria Radna, fiindcă fetei îi plăcea să stea acasă.

30 Și zilele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murășul, crescut ca odinioară din topirea zăpezilor, era plin din mal în mal și se tăvălea alene spre șes. Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniștile erau în floare, iarba se încheiase, sălciile, răchitele și plopii lăsaseră mîțișori, vîntul adia despre munți primăvăratic, răcoros.

— Să mergem să culegem viorele, grăi Trică, pe care nu-l ierta firea să piardă ziua cea frumoasă, mai ales că era luna Paștilor nemțești.

40 — Dacă ții... răspunse Persida alene.

Ei plecară la deal spre ruinele de la Șoimoș, locuri lor atît de bine cunoscute.

5 Era în adevăr frumos. Inima creștea de vederea mugurilor, care începuseră a crăpa, și sîngele zvîcnea mai iute și mai tare în adierea vîntului ce trecea peste flori proaspete.

— Știi ce? grăi deodată Persida. Să trecem la Lipova. îți aduci aminte, colo, deasupra viilor, ce frumos era și cîtă mulțime de viorele!

10 Era, nu-i vorba, mai frumos aici; dar frumos era și acolo; pretutindenea era frumos și bine.

— Dacă vrei! răspunse dar Trică.

15 Apoi se întoarseră la vale, trecură Murășul, fără ca să-și mai pună viața în joc și fără ca să plătească creițarii, și o luară spre Sărărie, ca să iasă deasupra Lipovei.

— Să trecem prin oraș — grăi Persida — că e mai aproape.

20 Nu era mai aproape, dar, la urma urmelor, și prin oraș tot acolo ieșeau.

Sărmana copilă!

25 A trecut cu inima încleștată prin oraș și era deznădăjduită cînd s-a văzut la cele din urmă case. Ar fi vrut acum să spună că rău au ales drumul și să se întoarcă iar prin oraș, ca să apuce drumul pe la Sărărie. Asta însă nu mergea.

— De — zise ea după ce sosiră între vii — tot e mai frumos la Șoimoș!

30 — Știu eu că e mai frumos! îi răspunse Trică, pe care inima îl trăgea acolo unde a petrecut atîte zile de copilărie.

35 Da! însă deasupra viilor mai erau și alții, care veniseră să caute flori și să vadă de acolo din deal Murășul și lumea cea mare și largă. Persida începu să urce mai cu virtute.

A urcat, a căutat și-a adunat flori, apoi s-a întors iar prin oraș la pod, obosită, frîntă.

Hubărnațl se întorcea și el obosit frînt de la Radna, unde e atît de frumos acum primăvara.

40 Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stînga: aici însă nu-i rămînea decît să meargă

înainte, drept în flacăra cea mare ce se ivi fără de veste în calea lui. Era greu afară din cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-și ție minile? cum să se uite la ea? să-și ridice pălăria ori să facă ca și când n-ar cunoaște-o?

Persida tresări când îl zări, își îndreptă trupul și își ridică capul. Nu mai era obosită: îi venea să zboare de ușoară ce se simțea; era ca beată de gândul c-a fost și el la Radna — să caute flori de primăvară. Trecînd pe lîngă dînsa, el se uită zîmbind și cu fața deschisă, ca la niște vechi și buni prieteni, la Persida și la frațele ei, apoi își ridică pălăria și salută ca un băiat bine-crescut, încît Persida, așa înțepată cum era, trebui și ea să dea din cap.

— Cine e acesta? o întrebă Trică cu glasul cam înfundat.

— Cine să fie? răspunse ea. Hubârnațl.

— De unde te cunoaște?

— Nu mă cunoaște, dar cunoaște pe mama!

Trică se uită înapoi.

— Așa-i! zise el. Țsta e Hubârnațl.

Mara se simțise și ea foarte măgulită când Hubârnațl a salutat-o, în două rînduri, la dus și la întors, mai altfel decît de obicei. Măgulită se simțea dar și acum, cînd văzu din capul podului cît de frumos a ridicat feciorul lui Hubâr pălăria în fața copiilor ei.

N-avea, cu toate aceste, cuvinte de a se bucura, fiindcă seara Persida era foarte neastîmpărată, nu-și mai putea găsi locul și a rămas în cele din urmă dusă pe gînduri.

Avea în sufletul ei ceva ce nu putea să spună nimă-nui, iar aceasta nu pentru că s-ar fi sfiit, ci pentru că nu știa nici dînsa ce are. Se temea ea însăși de sine, simțea c-o apucă din cînd în cînd o pornire năvalnică și-i vine să se ducă, ea singură nu știa unde, și să facă, ea singură nu știa ce. Mii și mii de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbuciumări peste zbuciumări, o viață plină de nevoi și de dureri: le presimțea, le vedea, le știa parcă pe toate cum vin.

— O, Doamne — zise ea cuprinsă de duioșie — ce bine e la minăstire! Ce fericite sunt maicile!

Mara se cutremură în toată firea ei.

— îți place ție fiindcă te-ai obicinuit cu maicile, răspunse ea. O să vezi, însă, că e bine și afară din minăstire.

Mai mult n-a zis Mara, dar acuma era hotărîtă să-și ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă și s-o ție cît de mult acolo, ca să se obicinuiască cu lumea.

V

ANI DE TINEREȚE

„Iar s-a întîmplat ceva!” își zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei.

Stăpînul ei nu plecaser, ca de obicei, îndată după masă, ci stetea de vorbă cu stăpîna, și stetea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A intrat de cîteva ori în casă pentru ca să ridice masa și i-a găsit mereu la fel, el cu pipa în gură la un colț de masă, iară ea în cellalt colț.

Deși împlinise patruzeci și șase de ani și era om cu multă chibzuială, Hubâr nu părea deloc a om care poate să-i fie tată lui Națl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obraji roșii, după înfățișare prea tînăr, dar era în tot felul lui de a face vașuratec, aproape ștengăresc. Gura îi era croită pe rîs, ochii îi jucau mereu în cap, și lucruri pentru alții mari îi păreau adeseori nimicuri. Deși ținea mult să aibă prietenie cu popa, cu beamterii și cu ofițerii, se pomenea adeseori la chefuri și cu oameni mai fără trecere, pînă chiar și cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să îl facă. Și mai ales asta l-a făcut să nu prea aibă trai bun cu nevastă-sa, care era așezată, cam țifnoasă și neîngăduitoare.

Nu-i vorba, certuri nu prea erau între dînșii, fiindcă el rîdea și făcea glume cînd ea îl muștra. Ea se necăjea, se înțelege, cu atît mai rău, se înțețea și de obicei începea în cele din urmă să plîngă. Cu asta se sfîrșea

cpoi vorba, deoarece el se ducea și o mîngîia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dînsul, și toate erau bune deocamdată. Rar se întîmpla ca el, pierzîndu-și sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă, fiindcă îl mîngîia și îl împăca dînsa pe el.

5 Niciodată el nu putea să plece de acasă mai înainte de a se fi ales lucrurile într-un fel ori într-altul. Nu putea să-și petreacă în tignă și știa că va trebui să se întoarcă înainte de vreme.

10 De astă dată el tot rîdea, iar nevastă-sa n-ajunsesese încă să plîngă, deși tare îi venea s-o facă.

Avea două mari supărări deodată.

15 Ziua trecută, în duminica Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia însăși, a oprit-o, cînd a ieșit din biserică, și i-a spus — ce rușine! — că Națl stă gură-cască pe la ferești, ca să dea ochi cu fata Marei.

20 Atît îi părea de mare lucrul acesta, încît n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr, care ținea foarte mult la mînăstire și la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-ameazăziua ea singură închisă în casă și s-a gîndit cum și în ce fel să-i facă băiatului muștrări.

25 Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai mare a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

30 A stat, a așteptat, s-a frămîntat, s-a gîndit și răzgîndit și a plîns, cum plîng mumele cînd își văd copiii porniți pe căi greșite și nu știu cum să-i oprească și să-i întoarcă.

Iară bărbatul ei, tatăl băiatului, om în toată firea, rîdea, ba zicea că-i pare bine c-a început și băiatul lui să fie om ca toți oamenii.

35 Mai putea biata femeie să se stăpînească și să nu i-o spună și cealaltă?

I-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca să-i arate că o să-i treacă și lui pofta de rîs.

I-a și trecut.

40 Ce-i drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la ferești nu-l prea scotea din ale lui. Fetele sunt fete,

5 așa zicea el, ca băieții să alege după ele. Dar fata era a Marei! Puțin îi păsa! Nu era, la urma urmelor, decît o nebunie de tinerețe la mijloc. Asta vine și trece tot cum a venit, fără ca să știi cînd și de ce.

10 Un lucru nu putea să-i treacă lui prin gînd: că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit să se gîndească la casa lui, și asta îl făcea totdeauna posomorit.

15 Se simțea foarte tignit și ferit de griji de cînd lăsase pe feciorul său la măcelărie. încă tot el însuși era patronul, iar Națl era trecut în breaslă numai în rîndul calfelor, și mult ar fi dat să scape de orice grijă lăsîndu-și feciorul patron la măcelărie.

20 Asta nu era însă deocamdată cu puțință.

25 Deoarece la Lipova erau numai doi măcelari, ei au intrat în breasla cojocarilor, cari tăiau și ei primăvara miei, toamna berbeci și iarna, pe ici, pe colo, cîte un porc. Iar după rînduiala breslei nu putea să intre în rîndul patronilor decît acela care și-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă și a mai făcut și doi ani de călătorie. Națl făcuse anii de ucenicie și era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie.

30 Nu-i vorba, dacă starostele ar fi fost om de înțelegere, lucrurile mai ales pentru Hubăr s-ar fi putut pune la cale și fără de acești ani; Bocioacă era însă foarte mîndru de starostia lui și nu s-ar fi învoit odată cu capul ca cojocarii să fie mai prejos de măcelari și ca de dragul unui măcelar să se nesocotească rînduiala breslei, pe care toți cojocarii o păzeau cu sfințenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în fața lui Bocioacă.

35 Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vadă, să învețe și să se deprindă a fi om de capul lui. Era și pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lipsească de feciorul lor: nu le rămînea însă decît s-o mai facă și asta.

40 îndeosebi Hubăroaie se mai și bucura. Aveau prieteni la Arad, la Timișoara și la Lugoj; aveau rude — dînsa la Buda și la Pojon, iar bărbatul ei la Viena:

orişunde se ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar şi mireasă potrivită cu starea lui.

De astă dată lucrurile s-au sfîrşit cu bine, fiindcă una voiau amîndoi.

5 Iară Naţl era om tînăr, şi nimic nu e în tinereţe mai adimenitor şi mai plin de farmec decît gîndul de a trece aşa — tu de capul tău — prin lume. Abia acum se simţea calfă adevărată, şi nu-l mai ţinea locul pînă după Pastile româneşti, ca să-şi ia condica de călătorie de la Bocioacă şi să plece cu ea în raniţă.

10 Joi după Paşti, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă, înalt şi subţire cum era, şi grăi sărbătoreşte:

15 — Iacă, băiete! cartea drepturilor tale, şi să nu uiţi niciodată că trebuie să păzeşti cinstea breslei. Să fii harnic şi ascultător, cinstit şi vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinărind degeaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

20 Aşa trebuia să vorbească starostele; aşa i s-a vorbit lui cînd şi-a luat condica de călătorie; aşa le vorbea şi el tuturor celor ce luau condica de la dînsul.

Hub'ar era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăzneşte să-i vorbească astfel lui Naţl, iar Naţl stă umilit în faţa lui, ba parcă ar **Voi** să-i mai şi mulţumească pentru sfaturile binevoitoare, ca şi cînd ar fi avut nevoie de ele.

30 Dar autrecut şi prin asta, şi Naţl, plecînd ziua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească deocamdată, pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, la Arad, ca să se deprinză cu străinătatea.

35 Bani avea destui. Adunase el, căpătase de la tatăl său şi-i mai dăduse, aşa, prin ascuns, şi mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orişicare hotel şi să trăiască boiereşte.

Nu de asta îi era însă lui.

40 Calfă de măcelar, el se simţea mîndru că poate să tragă la conacul breslei, al breslei adevărate, în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamţ de la Timişoara, un ungur de la Dobriţin şi un slovac de la Bichiş, iar calfele din aceeaşi breaslă, orişunde s-ar întîlni, sunt prieteni.

5 Prietenii se bucură, cînd se întîlnesc, că pot să stea de vorbă şi să se cinstească, iar Naţl era şi după fire, şi după înfăţişare, foarte bun de cinste.

10 Se cinsteau dar prietenii, vorbind, ca oamenii plecaţi în lume, despre c?le de acasă şi ţinînd fiecare să arate desluşit că nu e nicăieri atît de frumos şi de bine ca „la noi”.

Într-un tîrziu Naţl, care nu băuse mult, dar destul pentru dînsul, îşi rezemă capul pe cot, stete cîntva timp gînditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înainte, apoi ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce e, măi? întrebă ungurul.

20 — Nu ştii voi! răspunse el înduioşat. Degeaba v-aş spune, că nu puteţi să mă înţelegeţi. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui să cunoaşteţi pe mama, ar trebui să ştiţi ce fel e mama, şi nici atunci nu m-aţi înţelege deplin. Zicea că se bucură cînd am plecat, dar eu ştiu că ea plînge acum şi are să plîngă mereu, grăi el şi plînsul îi înecă glasul.

25 — Aşa e — zise neamţul mişcat — e greu lucru să te desparţi de mama ta.

— Mai ales cînd ai şi tată ca mine: un om fără de inimă! adaogă Naţl, oarecum fără de voie.

— Asta trece! grăi slovacul.

30 — Ce să zic eu — întîmpină ungurul — care mi-am lăsat acasă drăguţa, un boboc de te cuprinde ameţeala cînd îl vezi!

Naţl îşi ridică capul şi se ujtă drept în faţa ungurului, îi venea să apuce carafa şi să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte şi pe asta?!

35 — Eu — zise el vorbind rar — nu am drăguţa, dar fete sunt şi pe la noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi ca să ştii ce va să zică fată. Ai înţeles? Sunt şi la noi fete! strigă, apoi apucă carafa şi o izbi de pămînt de se făcu miş-fărămiş.

40 Era foarte îndîrjit feciorul Hubăroaiei.

Ce-ar fi fost dac-ar fi știut că pe același drum și în același ceas venise la Arad și Mara cu copiii ei? Deosebirea era numai că Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa lui Claici, unde a fost foarte bine primită.

5 Avea Mara gândul ei de mamă cu fată mare.

La călugărițe n-ar mai fi vrut s-o trimită pe Persida; acasă nu putea s-o ție; mare lucru ar fi fost dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici — așa, cu plată mai puțină.

10 Milena era logodită cu un bogoslov. Persida era fată și ea, chiar mai frumoasă și mai deșteaptă decât Milena, ba putea să aibă, la nevoie, și zestre mai mare.

15 Nu știe nimeni cum îi vine norocul!

Nevasta lui Claici n-avea nici un gând, dar i-a venit unul.

La Sîn-Miclăuș, **aci** peste Murăș, era un loc de popă, și Munteanu, logodnicul Milenei, făcuse tot ceea ce trebuia să facă pentru ca să-l primească. încă acum dar, pînă la Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena și sora ei, Anca, lucrau pe capete, ca să fie cît mai curînd gata cu ale zestrei, iară Persida era o adevărată măiastră cînd punea mîna pe foarfeci și pe ac.

25 Mare lucru ar fi fost dacă ea ar fi rămas pînă la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor?

— Vai de mine! nu se poate, grăi Mara. Trebuie să se întoarcă la școală.

Tot așa zicea și Persida.

30 Nu era însă chip să plece cînd fetele stăruiau atît de mult să rămîie, ba muma lor mai scăpase și vorba că o să-i fie Persidei recunoscătoare.

Mara s-a întors dar singură la Radna, ducînd, se înțelege, cu dînsa și o frumoasă scrisoare pentru maica Aegidia.

35 Acum nu se mai plîngea Persida că n-are ce face. Lasă că fetele nu mai știau unde să-și pună capul, dară Claici avea patru ucenici și șapte calfe, dintre care numai două erau oameni cu casă. Seca Lena nu ținea, cu toate aceste, slujnică, ci se ajuta cu ucenicii și cu fetele ei. Era minunat la casa lui Claici, și Persida,

care atîta timp fusese mîna dreaptă a econoamei de la Lipova, ar fi voit să se despartă în mai multe, ca să fie pretutindenea, să pună lucrurile la cale, să facă rînduială, să le ție toate curate ca la mînaștire.

Un singur lucru nu-i plăcea Persidei: că trebuia să șadă la masă cu calfele, care se uitau la ea cu coada ochiului. Acesta era însă obiceiul casei, și nici că i-ar fi putut trece cuiva prin minte că s-ar putea și altfel. Ar fi plecat calfele toate dacă stăpînul nu le-ar fi făcut cinstea de a le pune la masa lui.

10 Le era cu toate aceste oarecum greu să vie la masă, și Bodroganu, cel mai sfătos dintre dînșii, mai nainte de a veni, se spală pe mîni, apoi se mai și pieptenă și puse alt surtuc. Ceilalți făcură și ei ca dînsul, încît era ca în zi de sărbătoare la masa lui Claici, și așa a și rămas de aci înainte.

Singur Trică n-a intrat în acest obicei nou.

El înțelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceilalți și era mîndru de soră-sa. N-avea însă nevoie să facă tot ca dînșii, fiindcă și fără de asta tot frate îi rămînea Persidei.

20 Duminecă s-a spelcuit însă și el.

Știa că are să vie Munteanu cu vreunul din prietenii lui să ducă fetele la biserică și n-ar fi lăsat odată cu capul pe soră-sa să meargă singură cu dînșii.

25 De! La biserică oamenii se duc să se închine, dar, aflîndu-se odată la un loc, ei se văd, se întîlnesc și stau de vorbă. Trică știa că fetele lui Claici nu se întorc niciodată singure de la biserică, și ținea să fie și el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mîngîiată s-ar fi simțit Mara dac-ar fi putut să vadă pe fata ei așa încungiurată de bogoslovi, care nici nu îndrăzneau, parcă, să se apropie de dînsa și rosteau vorbele numai cu jumătate de gură cînd îi vorbeau. Trică ferbea cu toate aceste în el: prea îi păreau îndrăzneți, pe cînd ea mergea rușinoasă alătura cu fratele ei.

30

Hubărnațl ar fi fost și el, dacă ar fi văzut-o acum, de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică și nu știa că n-ar fi avut decît să se uite bine împrejurul său pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

40

Fetele lui Claici, deși sîrboaice, umblau mai bucurosi la biserica românească decît la cea sîrbească, unde nu erau bogoslovi, și bogoslovii cîntau foarte frumos. Iară biserica românească, totodată și catedrală episcopescă, se afla tocmai afară din oraș, pe țărnul Murășului. Trebuiau deci să treacă prin piața cea mare a orașului cînd se întorceau de la biserică, și chiar și numai atît ar fi fost destul pentru ca să facă drumul cel lung pînă la biserica românească.

10 Aici, în piață, e mănăstirea minoriților, cu o biserică frumoasă și mare, singura biserică catolică în tot orașul. Pe la douăsprezece, cînd lumea iese de la biserică, e o adevărată frumusețe pe piață, unde e adunat întregul oraș: să stai și să privești cum ies oamenii din biserică, și știi că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele și acum, ca de obicei, și Persida se simțea ca la Radna, unde atît de adeseori văzuse lumea îndesuindu-se la ieșirea bisericii.

— Uite! iacă și Hubărnaț! strigă Trică, cum strigi așa, cînd vezi pe cineva la care nu te așteptaseși.

Persida tresări și începu să tremure din picioare.

Cine era acest Hubărnaț? Un om pe care-l văzuse, așa în treacăt și pe furis, de trei ori în viața ei. Acum însă, aici, în mijlocul unei lumi de oameni pe care nu-i mai văzuse, el îi părea un vechi și bun prieten, îi venea să plîngă cînd vedea că el se duce, se depărtează, se perde din vederea ei, și ar fi voit să-l cheme înapoi, să trimită pe Trică după dînsul.

30 N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furați, duși, perduți în urma lui, și Trică, văzînd ochii aceștia, se-nduioșă de-și simți ochii muiați în lacrimi.

— Mă duc — zise el grăbit — să-i spun că suntem aici!

35 — Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el?

Doamne! Dacă i-ar fi păsut lui de dînsa, ar fi simțit că ea îl vede și s-ar fi uitat înapoi și ar fi salutat, ca atunci pe pod, atît de cuviincios și cu fața atît de deschisă și de veselă.

40 — Cine e acela? întrebă Milena.

— Un măcelar de la Lipova — răspunse Persida cam peste umăr — feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-l cunoaștem decît din vedere!

Ce-i păsa ei de el?! căile lor erau atît de deosebite!

Așa era în gîndul, dar nu totodată și-n inima ei.

10 Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el știa ceva ce singur el știa, singur el putea să știe: ea se rușina de cîte ori se gîndea la el. Îi erau nesuferiți oamenii ce o însoțeau: ar fi voit ca lumea să o lase în pace, să rămîie ea singură: n-avea dînsa nimic cu alții!

Avea însă alții cu dînsa, și casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu, ceea ce nu supăra nici pe seca Lena, nici pe Mara, care țineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie, de zile fericite, și serile fetele învățau cu tinerii să joace, spre marea supărare a lui Trică, care era și el nevoit să ia parte la petrecere.

20 Părintele episcop hotărîse că în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon; cununia dar trebuia să se facă neapărat duminecă înainte de Rusalii.

25 Anca și Persida erau surori de mireasă, și seca Lena le făcuse haine la fel.

Frați de mire erau unu Codreanu, cel mai curățel dintre prietenii lui Munteanu, iar cellalt, o, Doamne! chiar Trică. El nu voia, dar așa dorea Milena, așa seca Lena, așa poruncea Persida, iar Mara, cînd a aflat-o aceasta, a dat din toată sărăcia ei să-și cumpere un rînd de haine negre și o pereche de mînuși în fața gușei de porumbel.

30 Cînd s-a văzut sărmanul de băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ci nimeni să nu-l vadă, și a început să rîdă ca un neimn.

35 Mara a început și ea, dar nu să rîdă, ci să plîngă ca o nebună.

Cum, Doamne, să nu plîngă, cînd își vedea copiii mari, atît de frumoși, atît de spelcuiți, atît de cumsecade, și Bîrzovanu, fie iertat, era în pămînt și nu putea să-i vadă și el, căci și ai lui erau.

— Săracul!—zise ea ștergîndu-și lacrimile — mult a fost bun și vrednic! Azi nu mai trăiesc oameni ca dînsul. Nu era lumea asta pentru el!

5 Cum ar fi putut Persida ea singură să rămîie tot cu gîndul ei cel vechi, cînd Birzovanu îi fusese-tată, Mara îi era mamă, Trică îi era frate și toți ceilalți umblau în voile ei?

10 Inima tînără e făcută să stea deschisă, și tînără era și inima Persidei. Da! așa rîzînd din gură și din ochi, așa îndrăzneată ca un copil răsfațat n-a mai văzut-o pe ea decît un singur om, Națl, atunci cînd stetea în fața ferestrei deschise.

15 Cum n-ar fi alergat el la biserica de pe țarmul Murășului, dacă ar fi știut că iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o știe aceasta.

Abia după biserică, în piața cea mare, cînd nuntașii, un lung șir de trăsuri, se întorceau la casa miresei, s-a oprit și el, cum toți se opriseră, și a văzut

20 mai întîi pe Trică, apoi pe Mara, nu însă și pe Persida, care trecuse înainte.

- Vă rog — întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere — cine se mărită aici?

25 Ala dete din umeri.

— Vă rog, întrebă el pe altul, unde se duc nuntașii? Și asta dete din umeri.

El nu mai întrebă pe nimeni, ci porni dus și ca ieșit din fire în urma trăsurilor. Acolo unde se duceau trăsurile, acolo le afla și le vedea el toate.

30 Le-a și aflat, căci nuntașii se dăduseră toți din trăsuri pe cînd el a sosit, trăsurile erau ieșite în uliță unde stăteau ca să mai răsufle caili și în poarta deschisă se îndesuia o lume de oameni, căre le știau toate..

Era nuntă de vară la casa lui Claici.

35 In curtea cea largă era un mare cort de verdeață, acoperit cu frunziș de stejar, împodobit la intrare cu ghirlande de flori.

Casa se întindea la stînga pînă în uliță.

40 In cort, prin curte și în fața casei nuntașii roiau. în voie bună, dar încă nu veseli.

50

Unii se așezau pe la mesele întinse în cort, spre fund, la dreapta și la stînga; alții steteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la mijloc, între mese; cei mai mulți, însă, tineretul, se aflau în fața cortului,

5 unde cînta muzica încă tot obicinuitul marș de nuntă.

Aici era și Trică, tot lung și deșirat, dar mai altfel decît atunci, cu minile, parcă, mai lungi și împedecîndu-se mereu cînd de unul, cînd de altul.

10 Mara era și dînsa la masa din fund, dar pe Persida n-o vedea nicăiri.

Și totuși ar fi putut să fie!

El știa acum că fata lui Claici e cea care s-a măritat, că Trică e calfă și a fost și ucenic la Claici; era

15 însă lucru firesc ca Persida să nu fi venit și ea la nuntă, fiindcă se afla în minăstire.

Ar fi putut, cu toate aceste, să fie și ea aici.

El însă nu mai putea să aștepte. Stăpîna sa îl aștepta cu masa. Ce păcat! Trebuia neapărat să se

:20 ducă.

Dar ea putea să fie aici.

Nu! Era peste putință: el trebuia să meargă la masă.

25 Aha! Ochii tuturor se îndreptează spre casă. Vine mireasa cu ginerele, iar după dînșii...

El se dete la o parte, ca să nu fie văzut. Nu-i sedea bine să stea așa, gură-cască, în poarta unei case străine.

„Hm!” făcu el cu fața deschisă.

30 Nu era tot cum o știa el, mîndră și oarecum încruntată, dar era drăgălașă, rușinoasă, neajutorată, nu stia cum să-l tie de braț pe tînărul acela — cine-o fi. '

Era de toată frumusețea, dar puțin a fost, căci

35 ea s-a pierdut peste puțin în fundul cortului.

Națl se întoarce și, grăbit și în silă, se urcă într-una'din trăsurile acum slobode și apoi, iute! ca stăpîna să nu se supere.

40 După masă? Da! fără îndoială! Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adecă de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

il

Dar nici acasă nu putea să stea.
 A ieșit, ca de obicei, la plimbare.
 Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întâmplare, pe
 acolo?
 Asta da!
 Vai ce gălăgie, ce amestec, ce neastîmpăr: era
 parcă se înzeciseră oamenii. Unii jucau în curte, al-
 ții în cort, pretutindenea era plin, și el nu vedea
 nimic.

10 Trecu și se întoarse peste cîtva timp și iar trecu:
 și iar se întoarse.
 Nu mai putea! îi era parcă mumă-sa stă de pîndă
 acolo, la răsîntie, și-l vede și se mîhnește. Ba Per-
 sida îl vedea, parcă, și ea cum umblă s-o vadă pe-
 15 furiș, și rîdea de prostia lui.
 El plecă hotărît și iute, dar cu pas din ce în ce
 mai rărit, apoi de la colț se întoarse: acum încă, cea
 din urmă dată.

20 Muzica nu mai cînta; jocul încetase; bătrîni se
 ospătau pe la mese, iar tinerimea era resfirată prin
 curte, cavalerii ștergîndu-și frunțile cu batistele, iar-
 damele făcîndu-și vînt fiecare cu ceea ce avea la
 îndemînă.

25 Persida se plimba și ea printre ceilalți, tot cu
 acel tînăr, dar acum știa cum să-l ție de braț și era
 voioasă și îndrăzneată.

30 Hubărnațl simți în el ceva ce-l apucă și-l ia și-l"
 învîrte, își potrivea surtucul pe trup, își răsuci o dată
 mustața, apoi, fără ca să mai ție seamă de mumă-sa,
 trecu prin mulțimea adunată în poartă și înainta
 rîzînd spre Persida.

Persida, cînd dete cu ochii de el, se făcu dreaptă
 ca luminarea.

35 îi venea ca ieșit din pămînt și îi părea, cu toate
 aceste, lucru foarte firesc ca el să vie și să se apropie
 așa rîzînd prietenește, ca atunci pe pod.

Aceste erau din altă lume, ca dintr-aiurea, unde
 toate sunt de sine înțelese.

40 — Așa-i că te miri? zise el fără ca să-și mai ridice-
 pălăria. Am văzut, cînd vă întorceați de la biserică,
 pe fratele și pe muma d-tale și am dat cu socoteală..

•si

că trebuie să fii și d-ta aici. Ne cunoaștem — adause
 apoi întorcîndu-se spre Codreanu, care era cam mirat
 — de acasă.

5 — O! — grăi Persida dezmeticindu-se — eu te-am
 văzut pe d-ta demult, o dată, cînd ieșeau din bise-
 rică, dar nu te-ai uitat la noi și nu ne-ai văzut.
 — Păcatele mele! zise el. îmi pare foarte rău!
 Care va să zică nu acum ai venit!
 — Sunt de la Paști aici și am să stau pînă la
 io toamnă.
 — Cum? Nu te mai întorci la mînăstire?
 — N-o lăsăm! grăi Codreanu, ca să zică și el
 ceva.

15 Națl nu putea să-și dea seama dacă rău ori bine
 îi pare. Acum, în pripă, simțea numai că îl zguduie
 ceva și se află în mare strîmtorare.
 Trică, deprins a fi cu ochii mereu la sora lui,
 era foarte voios și a alergat, cînd l-a zărit pe Națl,
 la mumă-sa cu vorbele:

20 — Maică! uite și Hubărnațl! a venit și el!
 Și Mara era foarte voioasă, dar nu înțelegea,
 adecă parcă înțelegea, dar nu voia să știe, cum a
 venit Hubărnațl aici și cum s-a pomenit el vorbind,
 așa din senin, cu fata ei. Care va să zică ei se cunoș-
 25 teau, așa, fără de știrea ei, prin dosul ei.

— Sărac de sufletul meu! grăi dînsa; se ridică
 înaltă, spătoasă și greoaie, cum era, și se uită acolo
 cum se uită cloșca la pui cînd simte că nu li-e a bine.

30 Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc
 numai cu gura, ci și cu ochii și cu sprîncenele, și
 cu crețele de pe frunte, și cu minile descleștate;
 ochii tuturor se cîrniră după ai ei, și Națl era ca
 strivit de multele priviri, care îl întrebau: „Cum
 ai cutezat tu să vii nepoftit de nimeni aici?”

35 Acum, acum iar îl vedea mumă-sa?

Era o nemaipomenită obrăznicie; a vorbit pros-
 tii de necrezut.

40 Ce caută el aici? Ce vrea? Ce l-a adus? O să mai
 vie și mîne? și poimîne?

El se îndreptă și înfruntă privirile ațintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în fața ei, el ridică zîmbind pălăria.

5 — Am văzut — zise — trecînd din întîmplare pe aici, pe domnișoara, fiica d-voastre și am dat cu socoteală că sunteți și d-voastră aici. Aș avea să vă fac o rugămintă.

Mara se însenină,

io — Așaa! zise ea.

Era lucru firesc! Cum să nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei?

— D-sa — urmă, îndreptîndu-se spre nunul care ședea al treilea de la dînsa — e feciorul unui bun prieten al nostru.

15 Nunul dete din cap, iară Națl se închină, apoi se întoarse spre Mara.

— Mama — grăi dînsul — era să vie săptămîna viitoare aici, fiindcă rămăsese ca după Rusalii să plec la Buda. Vă rog să-i spuneți, dacă vă întoarceți, să nu mai vie, căci eu plec mîne. îi scriu și eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune și cineva cu grai viu. Să-i spuneți, vă rog, că m-ați văzut și sunt bine, dar n-am mai putut aștepta!

20 — Bine, bine! — răspunse Mara — o să-i spun. Păcat! o să-i pară foarte rău! Hei!—urmă ea peste puțin — greu se desparte mama de copilul ei, mai ales cînd unul singur are!

— Vă mulțumesc! grăi dînsul încet.

30 Apoi strînse mîna Marei, se închină și se întoarse iar cu capul ridicat și cu fața deschisă la Persida, care vorbea cu Codreanu parcă puțin îi pasă.

— Domnișoară — grăi el întinzîndu-i mîna — rămas bun! Eu mă duc mîne mai departe.

35 Ea își lăsă mîna moartă în a lui.

— Unde?

— Mai întîi la Buda, apoi la Pojon, la Viena și Dumnezeu mai știe unde. Doi ani fără cinci săptămîni am să tot umblu.

40 Ea dete din cap. Ce putea să-i răspundă? Păcat numai c-a venit acum aici!

Nici măcar în ochii lui nu s-a uitat, nici în urma lui n-a privit.

Și el s-a dus fără ca să se uite-napoi.

Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul?

5

VI

ISPITA

Norocul nu umblă tîriș, ci zboară pe aripi iuți și-ți iese, cînd îi vine rîndul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauți cînd nu-l găsești; degeaba fugi cînd el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău, și chiar dacă nu l-ai cunoaște tu pe el, te cunoaște el pe tine și nu te părăsește.

10 Te miri însă de unde iese, și de aceea stai mereu gata, ca să-l apuci precum rîndunica prinde musca din zbor.

15 „De!... de!... zicea și Mara în gîndul ei, cînd vedea pe Codreanu învîrtindu-se mereu împregiurul Persidei. Mai știi?! Fata e fată; iar feciorul e curățel și deștept, fiu de popă, nepot de protopop și peste cîteva luni de zile bun de popie.”

20 Nu mai era Mara podărița, nici precupeța, nici mai ales văduva rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ținea drept, vorbea rar și chibzuit, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa și cîte-o vorbă despre supărările pe care ți le fac datornicii.

Cam la fel era și gîndul celorlalți.

25 Oamenii văd și dau cu socoteală și înțeleg și-și fac în cele din urmă părerea, care le ține loc de adevăr neîndoios: era lucru hotărît că Persida și Codreanu se potrivesc ca făcuți anume unul pentru altul.

Cu cine adecă să se fi potrivit Persida dacă nu cu Codreanu?

35 Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau și ei fel de fel de oameni. Cei mai mulți erau foști

cîntăreți de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în școala teologică. Alții se făcuseră dascăli, se însuraseră și veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoție.

5 Puțini numai trecuseră și câteva clase gimnaziale și abia cîte unul, doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toți însă lucrul de căpetenie era să scape de cătănie, care pe timpul acela ținea doisprezece ani.

10

Nu-i vorba, puteai să te răscumperi ori să-ți plătești vreun obșitar ca să-ți ție locul: aceasta însă numai oamenii bogați puteau s-o facă; cei mai săraci ieșeau mai bine cu socoteala dacă intrau în școala de teologie.

15

Pe Codreanu vîrsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a șasea; nu i-a rămas dar decît să intre și numai cu șase clase în rîndul bogosloivilor scutiți de cătănie.

20

Deși nu era însă între cei dintîi, el se ținea în rîndul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băiat țănoș și bun de petreceri, dar îi dădea mîna să fie. Apoi nici nu-și bătea capul cu viitorul.

25

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu: fiindcă popa e sufletul și cîrma și cinstea satului, ei țin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înțeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerele, fie vreun nepot îi ia locul.

30

Și cine oare ar fi putut să știe mai bine decît protopopul unde a murit popa și n-a lăsat fecior, ci fată, și frumoasă, și cu zestre bună?

Doi ani de-a rîndul Codreanu petrecuse vacanțele și sărbătorile la Buteni, unde citea *Apostolul* și cînta în strană, ca poporeni să-l cunoască, și stătea în gazdă la preuteasa, unde se simțea foarte bine.

35

Asta se știa, dar omul chibzuiește și Dumnezeu potrivește, și n-aveai ce să-i faci lui Codreanu dacă se simțea mai bine aproape de Persida decît departe de dînsa.

40

Ciudat lucru!

Persida, fată tînără și intrată de curînd în lume, se uita la el cu un fel de sfială și se simțea foarte măgulită cînd el se apropia de dînsa și îi vorbea. Deși dînsul era numai de douăzeci și trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte așezat, foarte cuminte, foarte învățat și-l pune sus de tot în gîndul ei, încît ar fi fost în stare să-i sărute mîna.

5

Codreanu o vedea aceasta, se simțea și el măgulit și înălțat în gîndul lui, se apropia cu toate acestea numai cu un fel de frică de dînsa. O vedea așa înaltă, trupeșă, frumoasă și deșteaptă, se mira adeseori cît de bine știe dînsa să judece pe alții și nu se mai îndoia că-l va judeca și pe el mai curînd ori mai tîrziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dînsa.

10

15

Trei săptămîni de zile, în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate serile, și lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dînșii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în timpul nunții, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgați în seamă de ceilalți, și oamenii tineri, fecior și fată, nu știu niciodată unde vor ajunge cu vorba cînd se află singuri.

20

Tîrziu, pe la miezul nopții liniștite, senine și răcoroase, ei ședeau pe o laiță din grădina de flori ce se întindea în fața casei, dincolo de cortul de verdeață. Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plimbîndu-se prin curte, muzicanții odihneau, iar în cort era o zgomotoasă și veselă învălmășeală.

25

Persidei îi venea să plîngă. De cînd se înserase, el o necăjea mereu cu Națl. Iar el o năcăjea fiindcă era un farmec nespun în năcazul ei. Cu toate acestea, dînsa nu se putea stăpîni, căuta dinadins să fie cît mai des singură cu dînsul: era cuprinsă de un fel de beție, i se răscolise, parcă, toată firea și ar fi voit ca așa să și rămîie.

30

35

— Eu am văzut — zise el rîzînd — că schimbai fețe, că glasul îți era înecat și tremura, că nu mai știai ce să faci și ce să zici.

— Doamne! — răspunse ea — m-am speriat. Cum să nu mă sperii, cînd mă pomenesc deodată că un om cu care n-am mai vorbit în viața mea vine la

40

mine și-mi vorbește ca și când am fi copilărit împreună?

Lui Codreanu lucru acesta îi părea peste putință.

— Eu nu cred că n-ați mai vorbit, zise el.

5 — Eu ce să-ți fac dacă nu mă crezi?! răspuse ea dînd din umăr.

Și iar se vedea stînd în fereastra deschisă, uitîndu-se îndrăzneată și ca un copil răsfățat la Națl. Asta însă nimănui în lumea aceasta n-ar fi fost în

10

stare să i-o spună. El apucă amîndouă mînile ei și se simți cuprins de un fel de îndărătnicie. Erau, parcă, de lemn mînile acelea, carne moale și rece, buștean fără de viață, încît ar fi voit s-o zguduie strîngînd-o de mîni.

15

— Și, cu toate aceste, îți pare rău c-a plecat — grați dînsul — și ai pierdut voia bună de cînd a fost el aici.

— De ce să zic nu? îi răspuse ea. Nu știu nici eu de ce, dar îmi pare rău. N-am nimic cu' el, dar m-a cuprins un fel de întristare, fiindcă-mi părea mîhnit, ca și cînd eu așa fi de vină.

20

Codreanu începu să tremure.

— Și mi-o spui mie asta așa, parcă puțin îmi pasă!

25

— De ce să-ți pese?!

— Pentru că mă doare, zise el luat pe dinainte de o pornire pîn-acum lui necunoscută.

Ar fi voit s-o tragă la sine și s-o strîngă-n brațe, apoi să se ridice și să fugă, ca să n-o mai vadă-n ochi.

30

„Mă doare!” Vorba aceasta era rostită așa, că orișicare femeie, chiar și o copilă mică, trebuia s-o înțeleagă. Persida se simțea foarte strîmtorată. Ar fi voit să-și scoată mînile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mîhni. Mînile ei începură și ele să tremure.

35

— Doamne! — zise ea — ce să fac dacă nu știu să spun ce vreau și vorbesc prostii? Să nu mai vorbim despre dînsul. Eu n-am nimic cu el, nu vreau să știu de el! Nu vreau, îți spun, și trebuie să mă crezi!

40

Codreanu era muiat, scos din sărite.

La asta nu se gîndise. O luase așa în glumă, pe tîndălite, ca să-și petreacă timpul, și din glumă în glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură din care nu mai putea să iasă. Ii părea rău c-a apucat-o de mîni, îi era rușine c-a scăpat acele vorbe, dar nu mai putea să dea înapoi. Era-n vorbele rostite de dînsa o atît de gingașă părere de rău, încît el se simțea umilit, vinovat și, fără ca să-și mai dea seamă despre ceea ce face, ridică una din mînile ei și o sărută.

10

— Vai de mine! zise ea speriată. Cum poți d-ta să faci asemenea lucruri!?

Ii era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plîngă, dar nu era-n stare să se ridice și să-l părăsească.

15

— D-ta ești de vină! răspuse el strîmtorat.

Persida, deși tînără încă, era femeie și simțea înțelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îi zise ea încet și stăruitor. Să mergem! zise iar hotărîtă de a nu mai rămînea niciodată singură fie cu dînsul, fie cu altul.

20

întorcîndu-se-n curte, era și el hotărît să nu mai rămîie singur cu dînsa. Ii era ca și cînd s-ar fi jucat cu focul și s-ar fi ars.

25

Nici c-au mai rămas singuri, dar vrînd-nevrînd erau mereu împreună, se gîndeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați și nu se puteau împăca cu gîndul că în curînd, poate chiar mine, va trebui să se despartă.

30

Persida era cu toate aceste mîhnită cînd a aflat că seca Lena și Mara au luat înțelegere ca ea să mai rămîină pînă după hirotonirea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămîni cu însurăței la Sîn-Miclăuș. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

35

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors și iar a stat.

Mai rău nici c-ar fi putut Mara să potrivească lucrurile, fiindcă prea mult stă singură și la prea multe se gîndește fata tînără cînd rămîine în casa cu însurăței.

40

Apoi Codreanu venea și el să-și vadă prietenul, și Persida nu putea să fugă de dînsul.

5 Nu-l mai punea, ce-i drept, tot atît de sus ca mai-nainte în gîndul ei, dar îi era mai presus de ceilalți, simțea că poate să facă ce vrea cu el, îl știa că'e foarte simțitor și n-ar fi fost în stare să facă ori să zică ceva ce-l supără, s-ar fi simțit nenorocită dacă l-ar fi mîhnit.

10 Cum, Doamne, să mai rămînă el străin de dînsa cînd o vedea atît de cuminte, atît de dulce la fire, atît de îndemînatecă și atît de doritoare de a intra în voile lui?

15 Nu încăpea în mintea lui gîndul că s-ar putea ca el să nesocotească voința părinților săi și mai ales pe a bunicului său, care era protopop. Nu mai încăpea nici o îndoială, asta o știa și Persida, că la toamnă el are să se însoare, să se popească și să fie om cu rostul lui. Pîn-atunci însă? De ce oare să se lipsească de mulțumiri, pe care numai acum poate să le aibă și apoi nu le mai găsește toată viața lui? Ce ar fi putut să-l despăgubească? Ce perdea dînsa?

20 Nimic! Așa gîndea și Persida ea însăși. Deși era însă lucru neîndoios, ea se îndoia din zi în zi mai mult că el se va însura la toamnă, așa cum știa el. Judeca, nu cu mintea, ci cu inima ei, și-i'părea peste puțină ca el să-și poată călca pe inimă.

25 Ceilalți, care judecau cu mintea, erau și ei de aceeași părere, căci oamenii judecă după ceea ce văd cu ochii lor. În gîndul lumii nu mai încăpea nici o îndoială că nu are Codreanu să fie ginerele preutesei de Ia Buteni, și Mara făcea în toate serile socoteala, se tîrguia mereu ea singură cu sine și chibzuia cum s-o apuce ca să scape cu puțin de astă dată.

30 S-ar fi putut oare să nu meargă vestea și pină la părintele protopop?

35 Trecuseră examenele, se-impliniseră două săptămîni din vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întîrzia, cînd ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care știau să spună ce-l face să-ntîrzie.

Părintele protopop era om mărunt și uscat, cu

<

i

f

;

barba creată și de tot albă, dar iute, țeapăn și foarte sprinten pentru vîrsta lui. El nu știa ce va să zică răbdarea; viața lui toată a grăbit, acum însă ședea foarte liniștit în jețul lui și se scărpină din cînd în cînd la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-și aducă nepotul, cum l-a mai adus și alte dați, dar nu putea să se dumirească cum ar fi mai bine. îi era greu, de tot greu, și de cîte ori venea să ia vreo hotărîre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

10 „Cum or veni lucrurile, așa să vie!—zicea el în gîndul lui—tot nu pot eu să știu cum e mai bine!”

15 Ar fi voit să vadă fata și să se încredințeze, dacă e adevărat, că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, așa să vie!

Așa au și venit.

20 Băiatul s-a întors în cele din urmă acasă și era, parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, tot ca mai înainte. La Buteni însă el n-a grăbit, și nici popa, nici protopopul nu-l zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămîni și nu s-a dus. Săptămîna a patra, în sfîrșit, a plecat, dar nu la Buteni, ci la bunicul său și de acolo la Arad.

25 „N-ai ce să-i faci!” zicea protopopul, care era om bătrîn și slab la fire.

30 Popa însă, care era mai tînăr și mai cu virtute, s-a făcut foc și ar fi plecat în urma lui dacă nu l-ar fi oprit preut'easa, care era mamă și fiica protopopului.

Nici că era nevoie să plece.

35 Feciorul lui n-a stat decît o zi la Arad, apoi s-a întors foarte muiat la bunicul său, unde era tot acasă.

S-a dus fiindcă voia s-o vadă și să-i spună că n-a fost la Buteni și că nici n-are să meargă. După ce a văzut-o, însă, nu i-a spus nimic.

40 Ea știa că el are să vină; îl așteptase, și după ce s-a uitat în ochii ei, îi era rușine că n-a fost la Buteni și a luat hotărîrea de a se duce. De aceea s-a întors

atît de curînd. Pe drum însă iar a început să simtă că nu poate să se ducă.

r> Nu mai ştia nici el ce vrea şi ce are să facă; ar fi voit ca cineva să-l siluiască, să-l despartă de Persida, care îi părea prea multă femeie pentru dînsul, prea stăpîină pe sine şi pe voinţa lui.

10 Şi era, în adevăr, stăpîină Persida. încă din noaptea în care el îi sărutase mina, ea îl socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul ei plac, şi tot odată om de o rară bunătate de inimă, care ţine mult la dînsa. îi intrase încetul cu încetul în minte gîndul că el nu poate să trăiască fără de dînsa, şi o dulce mîngîiere sufletească o cuprindea cînd îşi dădea seamă cît de fericit poate să-l facă, fără ca să-şi dea măcar silinţa. De aceea ştia că el are să vie şi iar să vie şi iarăşi şi iarăşi... şi aştepta în linişte cum aştepti răsărirea soarelui şi coacerea fructelor bătute de razele lui.

20 Toamna tîrziu, după ce bruma pişcase frunzele, ea şedea cu Anca la fereastră, amîndouă cu cusătura în mină.

25 Trică intrase în două rînduri la ele. Era cuprins de un fel de neastîmpăr. Voia să-i spună ceva, degrab', cît mai curînd, dar numai ei, ca să nu afle şi Anca.

Persida ieşi, ca din întîmplare, după el.

— A venit Naţl! zise el. L-am văzut! Iar e aici!

— Ce-.mi pasă mie?! răspunse ea supărată şi se întoarse în odaie.

30 Cu toate aceste, ea se uita des pe fereastră, în stradă.

Dac-a venit, el nu putea să nu treacă pe aici!

Tot ar fi voit să-l vadă.

35 Dar el nu trecea şi nu trecea. Se apropia timpul prînzului, şi el nu se iveaua nici de la dreapta, nici de la stînga.

Poate că nu ştia că dînsa se afla tot aici.

40 Cînd le poftiră la masă, ea se depărta cu anevoia, ca siluită, de la fereastră. La masă stătea ca pe spini, căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul cînd ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de neînţeles!

5 Ce avea dînsa cu el? Stînd, după masă, iar la fereastră, ea-şi reamintea cele petrecute, se vedea stînd în fereastra deschisă, trecînd prin faţa măcelăriei, întîlnindu-se cu el pe pod, vorbind cu el în mijlocul nuntaşilor, şi iar o treceau fiorii, iar o cuprindea ameteala, iar se simţea sleită de puteri, încît nu mai putea să-şi dea seamă despre ceea ce face ori vorbeşte. Se temea ea însăşi de sine.

10 „Doamne! — zise în gîndul ei — de ce vîntul a trebuit să izbească atunci fereastra?!”

Toate n-ar fi fost dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată.

Era lucru de neînţeles!

15 Dar el nu se iveaua nici de la dreapta, nici de la stînga, şi cu cît mai mult se apropia seara, cu atît mai viu îi era neastîmpărul.

20 „Uite — îşi zise ea — aşa ca mine acum trebuie să se simtă Codreanu cînd vine să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar simţi el cînd ar şti ce simt eu acum?!”

Ea tresări şi se cutremură în tot trupul, apoi se ridică şi se depărta de la fereastră, cuprinsă de simţimîntul unei grele vinovăţii.

25 „Nu vreau!” grăi ţinîndu-se iar drept şi cu capul ridicat.

Nu mai voia să-l vadă, vrea să nu mai voiască a şti dacă el trece ori nu; îi era greu să se stăpînească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spăşire, şi n-a mai mers la fereastră.

30 Şi totuşi sufletul îi era cuprins de o lină şi adîncă mîhnire. Perduse parcă ceea ce era mai frumos în viaţa ei, gîndul că nu se poate ca el să nu vie. S-a putut!

35 Seara, după ce s-a aşezat la odihnă şi nu putea să doarmă, ar fi voit să poată plînge. Dar de ce adevă să plîngă, cînd n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea şi el? Şi-a făcut ea aşa, din senin, un gînd şi l-a pierdut.

Ziua următoare era duminecă.

40 Dimineaţa a căzut brumă groasă, după răsărirea soarelui s-a lăsat negura, iar înspre ameazăi soa-

rele a risipit ceața și cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă în care mereu îi vine omului să plîngă. Prin văzduhul curat și proaspăt fluturau căzînd alene spre pămînt lungi fire de păienjeniș, iar de pe duzi se scuturau din cînd în cînd frunzele brumate.

5 — Hai să mergem la Păduriță — zise Anca după masă — că n-o să ne mai ducem anul acesta!

10 — Să mergem, îi răspunse Persida. Dar adause peste puțin, în silă, fără ca să voiască: Să mergem numai noi.

Era departe pîn-acolo, aveau să treacă tot orașul, deoarece crîngul orășenesc se află tocmai la cealaltă margine.

15 Dar nu voiau nici ele decît să se plimbe, și le era destul să se ducă și să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

In crîng era multă lume, ca-n timpul răcoroaselor seri de vară, și era ceva nespus de duios în fișă-iala frunzelor de plop de curînd căzute.

20 Venise și el, și umbla așa singur pe una din cărările mai dosnice.

Era tot el, dar cu fața oarecum buhăită și bătută de vînt, cu părul lung și încîlcit și îmbrăcat în haine vechi și soioase.

25 Persida, zărindu-l de departe, îl cunoștea numai de pe umblet și după făptură, dar nu-l vedea cum este, ci cum îl știa. Pe o clipă inima i se strînse; în clipa următoare însă ea-și ridică capul și-și urmă drumul înainte ca și cînd nimic nu s-ar fi ivit în calea ei. Puțin îi păsa dacă el o va vedea ori nu, ba voia ca el s-o vadă, ca să știe că puțin îi pasă de dînsul.

30 Mergînd însă și apropiindu-se și văzîndu-l mai de aproape și tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduioșeze, să slăbească și mult ar fi dat să fie singură.

35 „Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!”

40 Și era parcă ea și numai ea îi purta vina.

„Eu nu mai pot!” zise ea, apoi iar își ridică capul.

— Uite! — urmă apoi adresîndu-se la Anca — e și Națl de la noi aici.

5 Anca știa foarte bine cine e Națl, fiindcă mult s-a vorbit despre dînsul atît în ziua nunții, cît și mai în urmă, dară n-ar fi fost în stare să-l cunoască și era foarte mirată că Persida poate să stea de vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Națl.

10 Națl se dete un pas înapoi cînd se pomeni fără de veste în fața Persidei, care se uita cu ochi mirați la dînsul. Ii era greu, și-i părea bine, și-i venea să fugă, și-l năpădeau lacrămile.

— Ei comedie! vezi d-ta comedie! zise el în nemțește, rîzînd cu toată fața lui cea atît de schimbată.

15 — Te-am văzut — grăi dînsa tot în nemțește — și te-am cunoscut de departe!

— Și eu te-aș fi cunoscut dacă te-aș fi văzut, oricît de departe ai fi fost.

20 Apoi nu mai știau ce să zică și rămaseră uitîndu-se ea la dînsul, și el în pămînt.

Doamne! de ce nu erau singuri!

Acum știa și dînsa de ce n-a trecut el pe sub ferastră, și se uita la părul lui, care parcă atît de bine îi ședeaa așa încîlcit cum era, și la hainele lui, care parcă nu mai erau soioase.

25 — Rămii acum aici? întrebă ea.

— Se înțelege! răspunse el. Adecă nu, ci trec la Timișoara, dar mai stau pe aici!

30 Doamne! De ce nu erau singuri!

— Adio! zise ea, întinzîndu-i mîna.

El se întoarse strîmtorat spre Anca, care nu știa, precum se vedea, nemțește, și, ridicîndu-și cuviincios pălăria, îi zise în românește:

35 — Iertați, domnișoară. Ne cunoaștem cu domnișoara de acasă și am fost foarte mirat s-o văd aici.

— Adio! grăi din nou Persida și-i întinse încă o dată mîna.

40 El o luă, o strînse și rămase tăcut și nemișcat ca parul bătut în pămînt; abia după ce ele se depărtară, a pornit încet pe urma lor, mergînd cu ochii îndreptați mereu spre făptura ei înaltă și mlădioasă.

Trecînd peste piața cea mare, ea încă de departe își îndreptă privirea spre biserica minoriților. Era tocmai timpul vecerniei.

— Să intrăm, te rog, pe o clipă, grăi dînsa.

Intrată apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apa sfințită, lăsă pe prietena ei într-o bancă și se duse umilită în fața unuia dintre altarele mici, în care un preot citea missa; tăcută, căzu în genunchi și-și plecă cu inimă căită capul.

Iară Națl, văzînd că ea intră în biserică, nu mai îndrăzni să-și urmeze drumul.

Vil

ZBUCIUMARE

— Ce stai așa smerit ca Sfîntu Ioan de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea dac-ai venit la birt!

— De mine să nu vă doară capul! răspunse Națl. Mă uit la voi, vă văd voioși și-mi trece timpul bine... Aș vrea și eu să beau, că vinul nu e prost, dar dacă nu pot? dacă firea nu mi-l primește? Beți numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lipova și are și Hubăroaie, adause el cu jumătate de gură, așa, mai mult pentru sine.

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere și lăutari. I-ar fi chemat, ca veselia să fie deplină. Nu e lucru mai frumos decît să stai și să privești cum oamenii se veselesc. Și atît e de ușor să-i faci pe oameni veseli!... Un pahar și încă unul... cîteva sunt destule.

Păcat că nu ține nici asta cît lumea. De la un timp unul se moaie, altul începe să plîngă, iar altul se face hărățagos și răstoarnă mese... Înspre miezul

Missa — liturghie (lat).

noptii Națl nu mai putea să stea, dar nu-i venea nici să se ducă, precum îi zise prietenul, să se culce.

5 Păcat de așa noapte liniștită, păcat de cerul cu stele și de luna plină, păcat de tinerețele lui să le petreacă dormind! Era un atît de dulce neastîmpăr în inima lui, și-l perdea dormind, iar mîine, poate, nu-l mai putea găsi.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Și cîte s-au schimbat în lume!

10 Atunci, în ziua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zbuciuma în dureri grele. Se cutremura și acum cînd își aducea aminte de ele. Prostii! închipuiri de copil nepriceput!

15 Atît îi părea dînsa de frumoasă și de adimenitoare, inimii lui atît de dorită, încît se-nțepenise-n mintea lui gîndul că nu e pentru dînsul cu puțință repaosul sufletesc decît în apropierea ei, și știind că nu poate să fie mereu aproape de dînsa, că trebuie să-și rupă gîndul de la dînsa, s-a siluit pe sine și s-a dus departe, ca să n-o mai vadă, să să piardă prin lumea cea mare și s-o uite.

20 Sărac de sufletul lui! cît s-a mistuit el însuși din sine.

25 Inima i se încleșta de cîte ori se gindea la condica lui de călătorie.

îl vedea pe Bocioacă, înalt și uscat, stînd cu condica în mîină și zicîndu-i cu asprime părintească: „Să nu umbli hoinar! să păzești cinstea breslei!”

30 De! altfel era scris în condica lui. A stat mai mult așa în plimbate decît pe la stăpin.

Degeaba! N-a fost el născut să fie măcelar. Și nici n-ar avea, dacă e vorba, nevoie să fie. Are el și altfel din ce să trăiască. Mare nedreptate i-au făcut cînd l-au luat de la școală: ce ar fi el acum!

35 Săraca de mama lui!

A vrut, ce-i drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-și calce pe inimă. Ce are el cu ele? Ce să se mai lege de oameni, cînd e atît de bine să fii singur tu, de capul tău?

40 Greu de tot a fost, și atît era acum de bine.

în turnul de la biserica minerilor și dincolo peste Murăș, în cetate, sunase de mult un ceas, și el se plimba înainte pe țărmul Murășului, mergînd cu apa, care, scaldată valuri-vălurele în revărsatul luminei de lună, pleoșcăia mereu în liniștea nopții.

Mult era frumos și bine!

„Da! — își zise el — e mai frumoasă chiar de cum fusese, mai matură, mai altfel, nu știu cum, dar nu e, la urma urmelor, decît o femeie care-ți place fiindcă e făcută ca să-ți placă.”

Îi era parcă nu mai poate să înțeleagă cum a putut s-o urgisească.

„Tu m-ai nenorocit! Tu m-ai făcut din om neom!” De cîte ori, umblînd răsleț prin lume, i le-a zis în gîndul lui aceste. Nu! ea nu! Dînsa era duioasă și se uita la el cu ochii scldați în lacrimi și cu buzele pe jumătate deschise: era întîmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia să i-o spună ei.

Mumă-sa i-a trimis, ce-i drept, banii, casă treacă pe la Sighidin la Timișoara, dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, mai putea să stea cîteva zile, așa, în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum și cînd? Asta numai dînsa putea s-o spună.

Pe la două ceasuri el se plimba prin fața casei lui Claici și era-n aer o atît de nespūsă dulceată, încît nu-i mai venea să se depărteze. Parcă dînsa știa că el se află pe aci prin apropiere și se zbate în culcușul ei ca pasărea prinsă în vîse.

Nu! Persida dormea liniștită, perdută în visuri văratice.

Și bine i-ar fi fost să doarmă mereu așa și să nu se mai deștepte decît după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci că era o nenorocire pentru alții, asta o muncea pe dînsa cînd își dedită cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioși prin lume dacă ea nu li-ar fi ieșit în cale.

Îi venea să fugă, să se ascundă, ca să i se piardă urma, și iar vedea pe Națl cu părul lung, cu subțirele, crețele și-nclcițele fire de păr în barbă, îmbrăcat în haine soioase, și inima ei singera.

Știa ce trebuie să facă, fiindcă știa ce voiește Mara, muma ei!

5 Îi venea dar să intre în pămînt cînd vedea că Anca a simțit, a-nțeles parcă slăbiciunea ei și se uită cu ochi scrutați și miloși la dînsa; un fior rece o cuprindea cînd se gîndea că de la Anca vor afla toți ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să știe.

Și cu cît mai mult se silea să se ascundă, cu atît mai vîrtos se dedită de gol!

10 — Ce cu tine, Persido? Ce s-a întîmplat? întrebă Trică cam mirat.

— Ce să fie? Nimic! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochii ei.

15 — Tu ai văzut pe Națl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoi încet.

Ea se îndreptă și-și ridică capul.

— Da — răspunse — l-am văzut și am vorbit cu el, dar asta nu e nimic!

20 — Lasă-l dracului pe neamțul acela! grăi Trică îndîrjit. Tu o știi pe mama! Să nu-l vād pe aici, că dau de păcat.

— Nu fii nebun! zise ea. Ce am eu cu el?! Lasă-1 să se plimbe; fă-te că nu-l vezi. O să vie o dată, de două ori, și n-o să mai vie dacă va vedea că nu-1 bagă nimeni în seamă.

25 Așa trebuia să fie, și așa era și-n gîndul ei. Cu o singură vorbă Trică îi luminase mintea și-i întărise inima; putea să doarmă liniștită cînd atît de bine știa că fratele ei și mama ei priveghează și n-o lasă să iasă din căile cele bune.

30 Ziua următoare era cu toate aceste neliniștită. Tot ar fi voit să știe dacă el trece orin u, și o adîncă întristare o cuprindea cînd se ivea în mintea ei gîndul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici.

35 Era îndărătnic, un adevărat măcelar, care e în stare să taie-n carnea sa și să se laude că nu-1 doare. Cum s-ar fi putut să nu-1 bage-n seamă, cînd atît de mare era mulțumirea de a-1 vedea trecînd prin fața casei?! Da, să vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-1 zărească și fără ca el să vadă că ea îl vede.

A și trecut.

Dimineața, pe la nouă ceasuri, a venit și s-a dus mergînd liniștit, cu țigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uitîndu-se drept înainte, ca și cînd n-ar fi știut că trece pe lîngă casa în care se afla ea.

5 Iar peste vreun ceas s-a întors tot așa.

Apoi nu s-a mai ivit decît abia pe la trei după-prînz și s-a întors pe înserate.

10 Așa azi, așa mîine și poimîine ca ieri, într-o zi ca în alta: Persida știa cînd și dincotro vine și cînd și dincotro se întoarce, știa că el, sărac sufletul lui, numai la ea se gîndește, numai de dragul ei trăiește și rabdă zi și noapte ca să poată trece în patru rînduri pe zi prin fața casei în care se află ea.

15 Pînă cînd așa?! Cum, Doamne, să n-ajungă din om neom?! Cum să nu se prăpădească?!

Joi era joi, și vineri în zori de zi Mara avea, ca de obicei, să sosească la tîrg.

„Trică dragă, ieși, te rog; și spune-i ca să nu mai vie pe aici, mai ales mîine să nu treacă!”

20 Așa ar fi voit Persida să-i zică fratelui său joi după-prînz', dar băiatul avea de lucru, fiindcă așeza în lăzi marfa pentru ziua de mîine, și nu putea să-l apuce singur, iar cînd l-a apucat singur, n-a mai putut să-i zică nimic.

25 Pe înserate, ca nealte dați, a sosit și Mara, foarte voioasă, foarte țanțoșă, cu nasul, cum se zice, pe sus. Se vedea cît de colo că i s-au întîmplat lucruri cu care poate să se fălească.

30 Nu-i vorba, de fete se cam ferea, dar seca Lena putea, trebuia chiar să știe că e în tîrg cu protopopul și că nu mai e mult la mijloc ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-i drept, nu vrea odată cu capul, dar mai pune ea o mie, două și se dă și popa învins, cînd toți ceilalți sunt învoiți. Chiar ieri fusese pe la dînsa părin-tele Isai, preotul de la Șoimoș, care e prieten din tîne-rețe al protopopului.

O! tare îi era Marei dragă fata ei!

Fata ei, săraca!

40 Vineri dimineața Mara, Claici și Trică, cu alte două calfe, au ieșit la tîrg. Puțin în urmă au ieșit și

seca Lena cu Anca și cu doi dintre ucenici, ca să cum-pere varză și verdețuri pentru iarnă.

5 Persida rămase singură, nepăzită, neajutată de nimeni, părăsită ca vai de ea, și se plimba prin casă și-și făcea de lucru și se zbuciuma, și inima îi bătea din ce în ce mai tare, sîngele îi zvicnea din ce în ce mai des prin vine.

Erau opt ceasuri, opt și un pătrar, opt și jumătate, opt și trei pătrări...

10 „Doamne! zise ea ridicînd amîndouă mîinile — dar oameni suntem cu toții. Aceleași ne sunt durerile: cum să n-avem milă unii de alții?!”

15 Ea își luă cirpa cea mare și-o aruncă în cap, apoi, liniștită și cu pas neșovăitor, ieși din casă, din curte și apucă la stînga, de unde știa că are el să vie, ca să-i iasă în cale.

Sosind la colț, ea îl zări în depărtare viind despre stînga, pe ulița Morarilor, care taie pe cea din care dînsa venise și trece la dreapta înainte, spre Murăș.

20 Zărind-o, el se înveseli și își iuți pasul, iară dînsa o luă în pas lin spre Murăș ca să-l scoată în răchitișul de la capul uliței, de unde se auzea tocănirea morilor.

Pașii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dînsa și tot mai zburiș venea el.

25 La marginea răchitișului el o ajunse, o luă de mîină și, așa țîindu-se de mîină, înaintară în crîngul desfrun-zit.

— Eu nu mai pot! zise ea frîntă.

— Ce nu mai poți? întrebă el voios.

30 Persida se uită lung la el.

— De ce te-ai făcut atît de jerpelit? îl întrebă ea, cuprinsă de un fel de frică.

— Hmh! răspunse el rîzînd din toată inima. Știi că e bine?! Jerpelit! Asta nu mi-a mai zis-o nimeni.

35 — Fiindcă altora nu le pasă!

— Apoi tocmai asta e, grăi dînsul. Ce-mi pasă mie de toată lumea aceasta, căreia nu-i pasă de mine?!

— Dar — zise ea mîhnită — omul trebuie să ție la sine.

40 — Nu țiu deloc! îi răspunse el ușuratec. N-am la ce să țiu! De mine însumi îmi pasă chiar mai puțin

decît de alții. Umblu așa răzleț prin lume, și oamenii, văzîndu-mă cum sunt, trec pe lîngă mine fără ca să mă bage-n seamă.

Persida iar se uită lung la el.

— De ce vorbești așa! grăi dînsa înduioșată. Uite! pe mine mă doare cînd te văd așa, și-o mai fi-n lumea aceasta încă cineva pe care-l doare!

— Draga mea! grăi dînsul mișcat, apoi începu să se joace cu mîna ei, în vreme ce ea-și stăpînea plînsul.

10 Doamne! atît de multe erau în mintea lor gîndurile, pe care nu puteau să și le spună unul altuia.

— E de mult, urmă el într-un tîrziu, abia-mi mai aduc aminte, de cînd am plecat de acasă și tot n-a trecut încă decît abia jumătate de an. Un an și jumătate mai am încă să umblu așa degeaba prin lume, numai și numai pentru că așa vrea tata și mama, săraca, dacă mai vrea și ea ceva. I-am scris că trec la Timișoara prin Sighidin, fiindcă știam că vine să mă întîlnească dacă-i spun că am să trec prin Arad. Iar acum mi-e frică să mă duc la Timișoara, fiindcă știu că vine și acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te duci cît mai curînd, îl rugă ea stăruitor. Uite! — urmă apoi deznădăjduită — eu nu mai pot; dacă te văd mereu trecînd, nu mai pot s-o duc așa... și nu e bine!... e o nenorocire pentru noi toți!

— Am să mă duc — zise el grăbit — dar nu la Timișoara, ci undeva mai departe, fie la Vîrșeț, fie la Sighidin. N-are asta să ție tot așa, nu se poate să ție, căci ar trebui să mă prăpădesc. Are să treacă, și atunci o să mă întorc la Timișoara.

Persida începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuie să mă întorc acasă — zise ea — și te rog să mă lași să merg singură.

35 Națl era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în fața ei și părea cu un cap mai mare decît dînsa.

— Poftim! pleacă! grăi dînsul rece și aspru, arătîndu-i drumul.

— Nu! nu! — zise ea gemînd — nu așa! Vino, dacă vrei, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să pleci!

— Așa nu pot pleca, grăi dînsa deschisă.

— Știam eu că nu poți pleca, zise el rîzînd.

Persida simți ca și cînd i s-ar fi oprit deodată și bătăile inimii, și curgerea sîngelui prin vine și i s-ar fi înseninat toată firea.

5 — Știi?! grăi dînsa cu glas limpede. Te-nșeli! Adecă ce crezi d-ta și ce vrei cu mine? Că am slăbi-ciune pentru d-ta, asta o știi: ai putut s-o vezi și ți-o spun și eu, fiindcă nu e vina mea. A venit așa fără de veste, cum vin toate nenorocirile. Atît e însă tot, și mai mult nu poți să știi. Mi-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu ți-e milă de mine, fă ce vrei, că și eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

15 Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieșise de acasă, cu pas liniștit și neșovăitor, iară el a rămas drept, cu capul ridicat, cu ochii țintă-n urma ei, dar nemîșcat din loc.

Și mergînd înainte, ea nu se uita înapoi, dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prinde pașii ce se apropie și tot mai mult se apropie.

20 „Grozavă femeie!” zise el viindu-și într-un tîrziu în fire.

„Urît om!” zise ea după ce sosi acasă, apoi își acoperi fața cu amîndouă mînile și lacrămile o năpădiră, plînsul o înecă.

25 „Doamne! — strigă ea încleștîndu-și mînile — ajută-mă, că eu singură nu mai pot!”

Apoi se îmbrăcă în pripă și ieși din nou, ca să meargă în tîrg, la mama și la fratele ei.

VIII

DATORIA

Măruntă și ușurică, smerită și umlînd ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă și la căutătură, dar blîndă și duioasă la fire, Persida și-o reamintea, o vedea în gîndul ei, o auzea ca în aievea zicînd:

35

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele
nimii, ci pentru ca datoriile să ni le facem într-însa”.
Și știa Persida care îi este datoria: asta o știu toți
oamenii în toate împrejurările.

5 „Mai întâi Dumnezeu, apoi părinții tăi și după
aceștia ceilalți binefăcători ai tăi”.
Așa zicea maica Aegidia.

10 Știa Persida; e însă atât de greu a-ți face datoria
când nimeni nu te ajută, nimeni nu te silește, nimeni
nu ți-o aduce mereu aminte.

Era, sărmana de copilă, cuprinsă de spaimă aici
în mijlocul acestei lumi, unde nimeni nu i se punea
împotriva. O, Doamne! câte n-ar fi făcut ea dacă n-ar
fi fost în apropierea ei Trică? și ce a făcut când s-a
15 văzut singură, de capul ei?

Nu! omul nu trebuie să fie niciodată singur.
Voia să meargă acasă, unde toți o cunosc, toți se
simt în drept a-i sta în cale, unde privirile tuturor
o muștră, unde nu poate să umble de capul ei.

20 Și acum acolo în piață voia s-o spună aceasta,
pentru ca muma ei să nu-și poată da silința de a o
îndupleca să rămână.

„Acum! neapărat acum!” zicea și mergea cu pas
bine apăsător și cu inima încleștată.

25 Era o nespuse răutate în inima omului aceluia, care
rămăsese îndărătnic acolo pe țărmul apei: ar fi voit și
ar fi și fost parcă în stare să sară cu ghearele în fața
lui, ca să-i vadă obrajii plini de sînge roșu. Și, totuși,
dacă acum, în clipele aceste, l-ar fi văzut, nu și-ar fi
30 putut stăpîni lacrimile, și simțea c-ar fi căzut în
genunchi la picioarele lui, ca să-i ceară ea lui, celui
atît de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia,
dar gîndul durerii lui o sfișia și o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă, să scape.

35 Iar muma ei ședea țăntoșă și voioasă, cu masa
plină de grămezi de struguri înaintea ei.

Putea să fie și țăntoșă și voioasă.

Lasă că marfa ei, două care de prune brumării,
un car de pere iernatice, optsprezece coșuri de struguri
40 și nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vîn-

f
|
”

dată, dar își găsise cumpărători pentru lemne și pentru
plute.

A pus-o Hubăr să ieie, mare vorbă, pădurea împă-
rătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea și el
5 tovarăș pe prietenul său Liubicek; deoarece însă el era
în slujbă, iar Liubicek era chiar beamter, numai ei
singuri știau de tovarășie și sarcina cădea întregă
asupra Marei.

Nu-i vorba, știa dînsa că n-are să rămîie în pagubă
10 cînd Hubăr îi este tovarăș; ba Liubicek îi făcuse și
contractul așa ca să scape ușor cu el. Avea să plătească
treizeci și patru de mii de florini în patru ani. Zece
mii plătise la încheierea contractului, și ceilalți avea
să-i plătească tot cîte șase mii pe an. Mult bănet îi
15 mai trebuia însă ca să taie pădurea, s-o facă stînji
ni, să care stînjiții la Murăș și să cumpere plute venite
cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet și
multă bătaie de cap pentru o biată de femeie ca dînsa,
mai ales că Hubăr îi dădea banii numai cu împrumu-
20 tare, și luase de la el unsprezece mii pe lingă șapte mii
cheltuite de la dînsa.

Cînd s-a dus în pădure, a cuprins-o deznădăjduirea.
Erau acolo lemne ca să scoată din ele și de patru ori
cele treizeci și patru de mii; dar cum să le taie? cum
25 să le care? cine să cumpere atîta păcat de lemne?

Acum, după ce-și găsise cumpărătorii, știa și dînsa
cum și cine.

A adunat lemnele, pe care le găsise tăiate, le-a
amestecat cu altele tăiate de curînd și a făcut nu mai
puțin decît opt sute treizeci de stînjiți, pe care-i avea
30 aduși pe cincisprezece plute aci la țărmure. A luat de
la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareck din
cetate, de la Liubicek alta pentru Steueramt, de la
maica Aegidia a treia pentru părintele guardian și de
la părintele Isai a patra pentru Consistoriu; a dat
lemnele cu 8 florini și cincizeci creițari, pe cînd alții
le vindeau cu nouă, și dac-ar mai fi avut o mie de
stînjiți, i-ar fi vîndut și pe aceia.

Iară plutele? Ce păcat că cumpăraseră numai atîte!
40 — Am — zicea Mara — să-l plătesc pe Hubăr,
și grija mea e ce fac mai departe!

De aceea era țănoșă și voioasă.
Sprîncenele i se încrețiră cu toate aceste cînd zări pe fata ei.

5 Nu-i venea deloc la socoteală ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva nu a bine în felul Persidei de a păși și de a-și ține capul.

— Ce cauți aici? Ce vrei?
— Mamă, vreau să mă duc acasă.
— Cum acasă?

10 — Astăzi, cu tine.
— Ai nebunit? Nu se poate. De ce? Ce s-a întîmplat?
— Nu întreba, că aici nu pot să-ți spun. Trebuie: celelalte am să ți le spun acasă.

15 Persida, chiar dacă n-ar fi fost cum era, în starea în care se afla, tot n-ar fi putut să treacă prin tîrg fără ca oamenii să se uite după ea. Erau mulți ochii ce-o urmăriseră, și acum ochii aceștia toți erau îndreptați asupra mesei, unde dînsa schimba vorbe ce păreau foarte aspre cu muma ei cea de mulți cunoscută.

20 — Pleacă de aci! grăi Mara aspru. Nu vezi că toți se-nhoalbă la tine!
— Lasă-i să se uite — răspunse Persida — căci ochii sunt ca oamenii să vadă cu ei! Eu trebuie să plec.

25 — Nu se poate! Cum să vii tu în căruță cu mine?!
— Mă duc!
— Dar nu te iau eu!
Persida se apropie de muma ei, apoi grăi încet, rar și apăsător:

30 — Nu mai stau, că te cerți cu mine. Eu îți spun un singur lucru: Hubărnașul s-a întors iar aici și nu mă lasă-n pace. Gîndește-te!
Grăind aceste, ea se întoarce, ca să plece.

35 Mara apucă masa cu amîndouă minile și o zgudui de se răsturnară toate grămezile de struguri.

— Rămii! zise ea. Spurcatul de neamș!
— Nu pot să rămîn: d-ta vezi cum se uită lumea la noi.
— Singură nu te las! grăi Mara și începu să facă iar la loc grămezile de struguri.

40

Și totuși nu putea să plece cu fata ei. Nu s-a mai pomenit ca ea să plece înainte de spartul tîrgului: aici o știa lumea; aici o căuta cine voia s-o găsească.

Ceva mai sus erau șetrile cojocarilor.

— Du-te la Trică — zise ea — și spune-i să meargă cu tine.

— Cu cît dai grămada de struguri? întrebă o jupîneasă, uitîndu-se cu coada ochiului spre Persida, care plecase spre șetrile cojocarilor.

Mara fusese pornită pe ceartă și n-avea cu cine să se certe. Da! fata ei avea dreptate; cum să nu-1 scoată din minți când era atât de frumoasă, atât de deșteaptă și atât de cuminte?

— Mîne dimineată — zise ea — ai să te duci la maica econoama. Se cuvine. Ea e cea dintii: te iubește și ți-a făcut mult bine.

— Da, mamă.

— Și să ascuți de ea.

10 — Da, mamă.

— Eu — zise Mara umilită în ea — sunt femeie proastă și nu știu ce să-ți fac, nici cum să te povățuiesc. Am făcut ce am putut și după cum mi-a fost priceperea; acum însă mi-a venit rîndul să mă uit în gura ta. Am și eu gîndurile mele; dar tu n-ai să cauți mulțumirea mea, ci fericirea ta, care mie-mi este mai dorită.

— Nu vorbi așa, mamă, grăi Persida înduioșată.

20 Ar fi voit să se apropie de dînsa, ca să-i sărute mînilor, să o îmbrățișeze și să-i sărute tîmplele, dar nu era obicinuită să facă asemenea lucruri.

Ar fi voit să-și dea pe față inima și gîndurile, dar se sfia.

25 Era muma ei femeia aceasta, și parcă abia acum ajunsese a-și da seamă că nu-i este străină și că nu din simțimînt de datorie numai, ci din iubire curată umblă în voile ei.

— Eu nu pot să fac ce nu vrei și tu. Dacă-știi că mor, tot nu fac, zise ea cu ochii plini de lacrimi.

30 — Nu plînge — grăi Mara puindu-i lin mîna pe umăr — nu plînge, că mă împingi la păcat... Afurisit să...

35 — Nu! nu! strigă Persida și-i luă mîna și o sărută. Să nu rostești vorba, că e și el om cu durere în suflet și are mamă, care ar putea și dînsa s-o rostească.

Ea își închise ochii și rămase cîtva timp dusă cu gîndul.

40 — Intr-o zi — urmă apoi liniștită — o suflare de vînt a izbit una din ferestrele de la chilia maichii Aegidiei și a spart cîteva geamuri. Am alergat acolo și l-ara văzut pe el uitîndu-se uimit la mine. M-am

uitat și eu la el, fiindcă nu-1 mai văzusem, și mi-a venit mai întîi să rîd, apoi să plîng de necaz. Maica Aegidia, intrînd și ea și văzîndu-1, m-a dat iute la o parte. Acum știu de ce, dar atunci mi-am făcut de 5 lucru prin casă și, după ce maica Aegidia a ieșit, am deschis, ca să-i fac lui în pizmă, fereastra din fața măcelăriei și am stat în ea, ca să-l văd și să mă vadă. Iară el, mamă, mi-a făcut semn să închid fereastra: tu vezi că el nu e de vină.

10 — Nici tu nu ești, o molcomi Mara. Prea erai copilă fără pricepere ca să știi ce faci.

— Nepriceperea — întîmpină Persida — este și ea o vină dacă alții sufăr pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere; fiindcă îl văzusem mai cuminte decît 15 mine, îmi era rușine de mine însămi și mi-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. De Paști, însă, când a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda, și ca să-i fac în pizmă, n-am ținut drumul drept, ci am ocolit prin fața măcelăriei, ca să mă vadă.

20 Mara începu să rîdă. Degeaba: Persida era tot ca în copilăria ei; avea cu cine să semene.

— A doua zi, de Pastile lor — urmă Persida — ne-am dus cu Trică să culegem viorele. Plecaserăm spre Șoimoș; eu însă am schimbat drumul și l-am 25 luat pe Trică pe la Lj pova, ca doară-1 voi întîlni pe Națl pe undeva. L-am și întîlnit, precum știi, pe pod, cînd ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniștească.

30 — Dar cum v-ați înțeles — întrebă ea — ca să plece și el la Arad?

— Nu ne-am înțeles. Eu nu știam că e și el la Arad; el nu știa că am venit și eu acolo: s-a nimerit să te vadă cînd ne întoarceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteală că sunt și eu cu d-ta și a venit, 35 precum știi, și el — așa nepoftit — la nuntă.

— Ce va să zică întîmplarea! Vine așa cîteodată de nici n-o bagi în seamă, și abia tîrziu te pomenesti că e lucru mare.

40 — Cînd a văzut că te superi, și-a luat inima în dinți și a plecat de la Arad...

— Sărmanul băiat!

— Il uitasem aproape, cînd Trică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite! el n-a venit să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpîni și duminică, ziua fiind frumoasă, am ieșit cu Anca la plimbare, că doară-1 voi întîlni...

Mara se făcu mai neliniștită. Sărmana ei fată: ce păcat a căzut pe capul ei.

— De unde știai tu unde ai să-1 găsești? întrebă ea.

— De unde știam? răspuse Persida. Nu știam, dar m-am dus așa la un noroc în Păduriță și 1-am'văzut acolo plimbîndu-se singur. El nu m-a văzut; aș fi putut dar să trec înainte; m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dînsul. D-ta vezi că eu sunt de vină!

— Nu ești — zise Mara — cum să fii? S-a întîmplat să-1 vadă Trică și să-ți spună. S-a întîmplat să fie zi frumoasă; s-a întîmplat să-1 întîlnești: așa au venit lucrurile, și tu n-aveai ce să faci.

Persida dete din cap.

— Nu 1 am voit cu tot dinadînsul, zise ea. Asta eu o știu mai bine decît oricîșine. Tu-1 știi cum era la casa părinților lui: cu obrazii rumeni, cu mustăcioara lînsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărarea, cu șorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung și nepeptănat, cu barba încîlcită, cu fața buhăită, cu o pălărie turtită în cap și cu hainele purtate și soioase, un om care petrece noptile prin birturi și adoarme îmbrăcat. Alta ar fi fugit, poate, de el: eu am alergat la dînsul.

— Săracul băiat! grăi Mara înduioșată.

— Luni apoi — urmă Persida — a trecut în patru rînduri prin fața casei lui Claici, marți tot așa, tot așa mercuri și joi. Eu voiam să nu-1 bag în seamă, dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la tîrg, nu m-am mai putut stăpîni, ci i-am ieșit în cale, ca să-1 întîlnesc. Nu mai pot, mamă: mi-e milă de el și mă mustră cugetul!

— Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinînd.

— Cum a rămas el? urmă Persida deznădăjduită. Ce face el acum? Ce are să facă mine? Cum are să-si

petreacă zilele vieții? O să afurisească ceasul rău în care m-am ivit în calea lui, ca să stric tot rostul vieții lui!

— Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — cîteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris are neapărat să ți se întîmple; voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.

Persida își ridică capul și, răsufliînd ușor, se uită cu ochi înveseliți la mama ei.

— Lasă-1 — urmă Mara — nu te gîndi la el, nu-ți munci sufletul pentru dînsul; cum i-ar fi, așa să-i fie; tu cu norocul tău, și el cu al lui: Dumnezeu a vrut să te lase cum ești, și dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dînsul, e nenorocirea lui, dar nu și a ta!

— Dar dacă m-ar fi făcut, mamă?! strigă Persida.
— Nu! nu! răspuse Mara cu hotărîre îndîrjită. Asta nu se poate! Dumnezeu știe — urmă ea mișcată — cît m-am gîndit eu la voi, cît am ostenit pentru voi, cu cîtă inimă v-am purtat de grijă, și nu poate să mă pedepsească atît de aspru. Dacă te-aș vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieții mele, dar aș zice c-au mai pățit-o și alte mame ca mine și m-aș mîngîia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu și-a spurcat însă singele! strigă ea cu ochii plini de lacrimi. Și mie mi-e milă de el și de mama lui, dar îmi ești dragă tu și nu se poate!

Grăind aceste, ea își îmbrățișa fata și-i sărută ochii și fruntea și părul din creștet, ca odinioară, de mult acum, cînd era copilă mică.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă și scumpă și bună, iartă-mă — zise Persida cu glasul Înăbușit de plîns — și spune-mi tu ce să fac.

IX
INIMA, SĂRACA

E mare stăpîn rușinarea, și om să fii ca să nu i te pleci dacă o cunoști.

Codreanu crescuse ca vițelul ce suga la două vaci, Pavel la casa părinților săi și Păvăluț dincolo, la bătrîni, n-avuse dar cum și cînd să învețe a-și călca pe inimă, ca să mai facă și ceea ce vor alții. Tatăl său, popa, se plîngea adeseori că bătrîni îi strică copilul, o făcea însă și el mai ales pentru ca să se dezvinovățească pe sine că prea îl lasă în voile lui.

— De! ce să-i faci, dacă l-au năvălit bătrîni!!

Așa zicea el și acum. Era foarte supărat, dar nu atît pe fiul său, cît pe socrii, care prea erau slabi, și dacă era vorba, nici că se simțea el destul om ca să-l scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curînd: acum era prea tîrziu.

Era însă în lumea aceasta ac și pentru cojocul lui Păvăluț.

Protopopul, deși se zicea al Butenilor, nu era cu șederea la Buteni, ci în satul lui, unde avea casă și avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

— Eu zic — grăi Gheorghe al lui Baltă — că ar fi cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-i și cum.

Gheorghe al lui Baltă era jurat în Buteni și om cu multă greutate: cînd vorbea el, aveai pe ce să te întemeiezi.

— De! — răspunse lovită al lui Borleu— tocmai afară din cale n-ar fi, asta o zic și eu. Oamenii suntem și noi și trebuie să ne știm la un fel.

— E tunsă, ori e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar și domol.

— Tunsă, ori rasă: s-o știm, urmă lovită. Dar e-lucru cam greu să te duci așa — țop! — în casa omului.

— De ce-ți vorbesc eu tocmai ție? grăi Gheorghe. Tu ești ctitor bisericesc și ai totdeauna cite ceva de pus la cale cu protopopul. Noi mergem în altă treabă.

5 — Așa mai da!

— Vom vedea noi apoi cum și în ce fel, urmă Gheorghe. Să fim o dată acolo, apoi grija noastră: te mai uiți în ochii omului; îți mai dai seamă cum te pofteste să șezi și cum te întreabă de cei de acasă; n-ai nevoie de vorbe ca să te înțelegi, cînd te poți înțelege, iar dacă nu te poți, ai înțeles destul și știi cum stai.

Așa au și făcut.

S-au îmbrăcat amîndoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcani frumoși, iar lovită a pus în fundul căruței un butoiș de rachiu de prune, dar rachiu cum numai la dînsul puteai să-l găsești, și au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scînduri a cimitirului.

15 Protopopul vedea bucurosi oameni la casa lui, deși acum mai ales dacă nu erau de la Buteni: asta a simțit-o Gheorghe îndată ce-a dat ochi cu stăpînul casei și mai ales cu stăpîna, care li-ar fi dat, dacă ar fi atîrnat de dînsa, voie să-și împrejmuiească cimitirul fie chiar și cu ziduri de piatră, numai să plece cît mai curînd.

25 Prea îi păreau așezați, cumpăniți la vorbă, oarecum călare pe Ducipal oamenii aceștia.

Ar fi și plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fi nimerit ca nepotul protopopului să fie și el aci.

30 Era Păvăluț al moșului și stătea ca pe spini.

Nu era chip să se mai stăpînească Gheorghe, care-l vedea și i se uita în ochi și dedea cu socoteală că nu se simte în largul lui.

— Ei! — întrebă el — cînd mai vii pe la noi? E cam de mult de cînd n-ai fost, și oamenii se uită toate duminicile în strană, ca să te vadă.

Păvăluț era om, cum se' zice prin partea locului, cam albineț și avea subțire de tot pielița pe obraz: cînd roșea, se vedea rău de tot că se cam rușinează.

40 — Am să viu, zise el. S-a nimerit așa că nu m-am putut duce pînă acum, dar am să merg.

Nu era în gîndul lui să meargă, dar acum, în fața acestor oameni, era peste putință să spună că nu se mai duce.

5 — Uite — grăi Gheorghe — să vii acum cu noi. Poimîne e duminică și-o să se bucure toți poporenii dac-or ști că ai venit.

10 O să se bucure toți poporenii! Mare lucru! El știa că-n adevăr o să se bucure: îi cunoștea bine pe oamenii aceia, și acum, în clipa aceasta, îi părea peste putință să nu se ducă.

— Acum nu pot, răspunse el.

— De ce adecă să nu poți dacă vrei? îi zise lovită.

— Uite! — adăugă iar Gheorghe — îmi faci mie cîntea să stai cîteva zile la casa mea.

15 Păvăluț se uită strîmtorat la moșu-său, ca să spună el de ce adecă nu poate chiar acum să se ducă. Bătrînul însă era slab în fața nepotului său, care era un singur om; cum oare ar fi putut să fie tare în fața unui sat întreg? De! așa numai, cu una, cu două, nu se cîștigă inimile oamenilor: el știa cît li-a umblat în voie, și nu putea să și-i înstrăineze acum, după ce vedea că ei țin, dacă e vorba, mai mult la nepotul lui decît la fata preutesei.

25 — Să te duci! zise el. Cînd om ca dumnealui te pofteste-n gazdă, ai să le lași toate la o parte și să te duci.

Gheorghe zîmbi pe sub mustață: vedea că bine-a apucat-o și bine-a adus lucrurile, iar mai departe grija lui era.

30 Păvăluț a plecat cu dînșii, s-a dus, a tras la casa lui Gheorghe allui Baltă, și parcă toate erau cum altfel nici că s-ar fi putut. încă pe drum se obicinuisecu gîndul că nu se poate parohie mai frumoasă decît cea din Buteni, mai ales cînd poporenii te vreau și fără de fata preutesei. Nu-i vorba, cînd ai moș protopop și nu ești de acasă tocmai sărac, poți s-ajungi popă și fără ca să te vrea sătul, dar tot e mai bine să te voiască, fiindcă cu poporenii-ți petreci zilele vieții și vlădica ține și el să fie într-un gînd cu poporul.

40 Era, cu toate aceste, foarte greu să te știi în același sat cu preuteasa și cu Măria, fata ei, și-i venea lui

Păvăluț să fugă de cîte ori se gîndea că are-n biserică să dea ochi cu ele.

Asta o știa și Gheorghe.

5 — O să se supere — îi zise el simbătă pe la prînz — preuteasa pe mine că mi-ai făcut cîntea de a veni la casa mea. Nu-i vorba, puțin îmi pasă. Supărarea vine și trece, iar noi tot oameni rămînem. Dar tot n-ar fi rău să mergem și pe la ea, ce zici?

Ce putea Codreanu să zică!?

10 Știa și el că trebuia să meargă; așa, de capul lui, n-ar fi fost însă-n stare să se ducă: îi părea dar bine c-a dat de cineva care-l duce cu de-a sila.

Și nici c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască.

15 Preuteasa era numai preuteasa și nu putea să vorbească decît umilită cu nepotul protopopului; iar Măria, fata ei, era o gîscă, de care pe el puțin avea să-I doară capul.

20 Ce-i drept, de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci și pîn-acum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetișcană cam răsărită, dar subțire ca un șarpe, cam oacheșă, cu ochii mărunți, care rid și plini de lacrimi, în vreme ce preajma gurii e croită pe plîns.

25 Ce știa, ce putea dînsa să înțeleagă? Era destul să te uiți în fața ei pentru ca s-o faci să plîngă, și nu o dată a glumit el cu lacrămile ei. Acum însă n-ar fi voit să le vadă, și numai de ele se temea.

Cînd colo, ce să vezi?

30 Pe cînd el intra cu inima încleștată la casa preutesei, Măria cînta veselă de răsuna toată curtea, și nu cînta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a ei era lumea toată, încît preuteasa se simțea oarecum rușinată și mult ar fi voit să îi poată zice lui Codreanu: „Iart-o, că ea nu știe nimic”.

35 Fiind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbit la ușa odăii, ca să-i spună fetei cine vine, apoi și-a pus hainele-n rînduială și a ieșit în capul scării, ca să-și primească oaspeții — foarte umilită, așa cum o știa Codreanu.

— Frumos lucru! strigă Măria, care se ivi în dosul ei. Noi te așteptăm cu plăcinte, și d-ta cine știe pe unde vei fi umblat!

Preuteasa simți că i se ridică sîngele în obraji.

Tot așa și Păvăluț, cel cu obrazul subțire.

Degeaba! nu știa ce să-i răspundă.

— De! — grăi Gheorghe — pe oamenii buni și aici, și aiurea tot cu plăcinte-i așteaptă!

Apoi intrară în casă, se întrebară de sănătate și Măria se duse ca să aducă rachiu și pîne, după cum'le obiceiul de primire în partea locului.

Preuteasa nu putea să-și dea seamă cum vin lucrurile și cum are să prindă vorba. Știa că Gheorghe a fost cu lovită pe la protopopul și dedea cu socoteală că ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înțeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dînsa.

Ochii lui și mintea lui erau numai la Măria. Nu poate că cine știe ce, dar se mira și se minuna cum poate cineva să se schimbe într-un timp așa de scurt așa de tare. Nu-i vorba, ochii îi rîdeau și acum și preajma gurii îi era croită tot pe plîns; pâre însă că acum tot n-ar fi putut s-o facă săplîngă. Prea era voioasă, și oarecum nu tocmai proastă.

E însă lucru știut că femeile se schimbă foarte ușor, nu numai așa din Crăciun pînă în toamnă, ci pînă chiar și din o clipă în alta.

Cînd ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe și n-a venit ca să stea, ca alte **dați**, ci numai ca să dea bună ziua, gura ei se **Croi** pe rîset, iar ochii ei erau puși pe plîns.

— Asta nu se poate, zise ea. Te știu eu pe d-ta: iar mă minți, ca să mă necăjești și să mă faci să plîng. Să nu mă crezi însă că sunt și acum tot atît de proastă ca atunci. Ei bine! nu te cred și n-am să plîng! zise ea cu îndărătnicie, și lacrămile, păcătoasele de lacrămi, o năpădiră, încît nu-i rămase decît să iasă rășinată din casă.

Preuteasa ar fi voit să intre în pămînt.

Tot așa Codreanu.

în zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zică lumea dacă el nu stă la dînșii?!

Gheorghe ședea țeapăn și tignit în scaun și zîmbea așa pe sub mustață, uitîndu-se cînd la el, cînd la ea.

— Dacă-i așa — zise el în cele din urmă — apoi să mai treacă și de la mine; n-ai ce să-i faci; are întîietatea : eu te las aici.

A si rămas Codreanu, ca alte dați: așa trebuia să fie.

Nu e lucru mai urît decît femeia plîngăreață: dac-o iei cu binele, se înduioșează de o trec lacrămile, iar dacă-i vorbești verde fățiș, vai de lume. Nu mai știi cum s-o iei și cum să umbli cu ea: te moaie-n lacrămi de-ți perzi tot rostul.

Era rușinat de silințele ce-și dedea preuteasa ca toate să i le facă pe plac și de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plîși ai Măriei, iar ziua următoare îi venea să plîngă în fața bisericii pline de oameni, care se uitau la dînsul rîzînd cu părere de bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut el să fie dacă n-ar fi fost acea noapte de nuntă! Și totuși...

Aici în biserica plină de oameni, în fața altarului, căruia-și închinase viața, făptura cea înaltă a Persidei se ridica deasupra tuturor și pretutindeni se iveau ochii ei deschiși și limpezi. Era în ochii aceia ceva atît de liniștit și de senin, o voire atît de neîndoioasă, încît sub privirea lor trebuia, parcă, să se aline furtuna mării, sase potolească para mistuitoare a focului: cum ar fi putut el, om neajutorat, să iasă de sub stăpînirea lor?

După Heruvim, cînd preotul a ieșit cu darurile, el și-a plecat mai umilit decît de obicei capul spre pămînt și a stat cu ohii închiși, pierdut oarecum în sine însuși.

Simțea, caniciodatămaiînainte, că el nu mai poate să facă ceea ce dînsa nu voiește, și o nespusă înduioșare îl cuprinse cînd se gîndi la Măria, care era atît de subțirică, de fragedă, atît de dulce la fire și de obidoasă.

„Nu! — își zise el — nu te lega la nimic, că nimic nu mai poți.”

Era o mișelie c-a venit aici cînd se știa legat încît nu se mai poate dezlega. Dacă Persida ar fi știut că el a venit fără de voia lui aici și n-are în el destulă virtute ca să se hotărască la un fel, l-ar fi
5 desprețuit ca pe un nemernic.

Și totuși Măria era aici, iar Persida departe, și el nu era în stare să plece de la Buteni, așa cum voia', cît mai curînd: îi singera inima cînd vedea cum tremură Măria cînd stă aproape de dînsul și cum ochii ei se
10 croiesc în toată clipa pe plîns și iar rîd în răsfățare.

„Ori sunt, ori nu sunt om!” își zise el luni după prînz.

Trebuia să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

15 Peste dealurile care despart valea Crișului de a Murășului nu era drum de care, dar oamenii treceau pe poteci bătute, și el putea să facă pe un cal bun în timp de vreo patru ceasuri drumul pe la Chisindia și peste Văsoaia la Conop, în valea Murășului, de unde
20 nu mai avea decît un ceas bun pînă la' Șoimoș.

Iară cal găsea el la Buteni.

Așa trebuia să facă dacă era om: la părintele Isai, cu părintele la Mara și cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

25 Nu mai erau, cînd el a plecat, decît vreo trei ceasuri pînă în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deși pe scăzute, se ivise pe cer, și nu apunea decît după miezul nopții, iar calul era puternic și iute: omul adevărat vrea și face.

30 Dus de gîndul acesta, el trecea grăbindu-și calul printre pădurile cu frunziș pișcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben de tei și apoi roșu ca sîngele de taur, iar după ce s-a întunecat, aceeași lună, în razele căreia se plimbase Națl pe țărnul Murășului, îi lumina
35 și lui calea.

Lungă, cotită și anevoioasă cale.

Nu e lucru mai urît decît să treci așa singur și călare pe un cal iute prin mijlocul unei lumi pustii: ți se răscolește oarecum tot sufletul și ți-e în cele din urmă
40 parcă nu-ți mai poți da seamă dacă e în aievea ori visezi numai ceea ce ți se întîmplă. Obosit de drum și

de singurătate, el nu mai știa deslușit unde și cu ce gînd se duce și toate i se păreau ca prin minune. Auzise de atîte ori vorbindu-se despre farmecele babelor, care te fac să zbori călare pe ujug undete cheamă ursita,
5 și acum simțea că nu se duce nici el, ci e dus.

Cuprins de simțămîntul acesta, el se simțea atît de ușor, încît îi părea oarecum rău cînd a început să audă lătratul cinilor din Șoimoș.

10 În fire nu și-a venit însă decît la casa părintelui Isai; abia acum s-a încredințat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el și aici tot el însuși rămîhea: nu era în stare să bată la poartă, și-i părea bine că e noapte și nu-l vede nimeni.

15 „Nu! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac și fără de părintele Isai.”

Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad; dar fără de părintele Isai putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoie să mai știe și el.

20 Pprni dar înainte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii și să meargă apoi, ca mîne dimineată, el singur la Mara.

La birt, unde nimeni nu-l cunoștea, putea să intre fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat și să ceară ceva de mîncare, căci era flămînd hămisit.

— Cunoști d-ta pe Mara? întrebă el pe slujnica ce-i așternea masa.

— Cum să n-o cunosc? Sade numai aci, a patra casă.

30 — Nu știi, e acasă?

— Alaltăieri s-a întors cu fiica ei de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simți că-i trece ca un fel de junghi prin inimă și că i se taie vinele de la picioare.

35 — Cum? întrebă el. Persida e aici?

— Nu — răspunse slujnica — s-a dus chiar alaltăieri la călugărițe.

Era o adevărată făcătură: Persida aici! De ce a venit? de ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mînăstire?

40 Ce s-a întîmplat?

Era flămînd și s-a sculat nemîncat de la masă; era obosit de drum și s-a dus să se mai plimbe pe țămul Murășului.

Fusese, de cînd știa că dînsa se află prin apropiere, cuprins de un fel de ferbințeli, și plimbîndu-se cu pașii iuți pe țămul rîului, resimțea mulțumirile fără de seamă pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie!... ce ființă! Ce adimenitor îi era zîmbetul, ce dulce supărarea, ce ușor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce neseat îi era sufletul! Și totuși abia acum își dedea seamă că el n-a vorbit niciodată deschis cu dînsa. Se deprinsese încetul, cu încetul, cu gîndul că are să-și petreacă toată viața în apropierea ei, că altfel nu este cu putință, și a și voit în nenumărate rînduri să i-o și spună aceasta. Era însă în tot felul ei de a fi ceva ce te stăpînea, încît nu puteai să-i spui decît ceea ce dînsa voia. Te-nțelegea de mai nainte și-ți răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că și dînsa voiește, și totuși acum simțea că nu e în stare să-i vorbească fără de încungiur: ar fi trebuit să fie la mijloc cineva care să-i vie-ntr-ajutor și să deschidă vorba.

Avea tată și mamă, bun și bunică, rude și prieteni, era iubit de o lume întreagă, și acum se simțea singur și părăsit de toți și stetea sperios în drum ca puiul care s-a pierdut de cloșcă; el însuși rupsesse toate legăturile, se desfăcuse de toți ai lui și nu mai era cine să-i vie într-ajutor.

Dimineața s-a sculat pe cînd se mija de ziuă. Știa că Mara pleacă foarte de dimineață și ținea s-o găsească acasă; și totuși el își făcea de lucru și parcă ar fi dorit în fundul inimii lui ca să vie preatîrziu la casa ei.

Așa a și fost: porțița era încuiată.

S-a dus cu inima înclătă la pod, unde știa c-ar putea s-o găsească. Nu era nici aici. El o vedea însă din jos de pod, la depărtare de cîteva sute de pași, unde oamenii încărcău lemne pe plute, dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă? Tot era mai bine, mai ușor, mai firesc să vorbească mai nainte cu Persida.

A plătit dar omului pe care l-a găsit acolo creițarii și a trecut podul.

Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Buteni.

5 Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atît de nepotrivit. Era peste putință să i se dea voie de a vorbi cu dînsa.

El își luă inima în dinți și sună.

— Ce doriți? îl întrebă sora bătrînă, înaltă și slabă, care se ivi în ușă.

10 — Aș putea, vă rog, să vorbesc cu domnișoara Persida Bîrzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Și — adause ea — nici nu știu cine sunteți d-voastră.

15 El scoase din portofelul său un bilet de vizită și i-l dete.

— Să spuneți — îi zise — domnișoarei c-o rog să mă vestească dacă și cînd voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se așeze și să aștepte, apoi încuia ușa și se depărta.

20 Persida se afla în bucătărie.

Ea nu venise la mînăstire cu gîndul de a rămînea aici, dar a găsit-o pe maica Aegidia făcînd proviziune de compoturi pentru iarnă și era peste putință să nu pună șorțul ca să-i dea ajutor. Seara apoi, cînd era vorba să se întoarcă acasă, îi era foarte greu să plece. Se simțea atît de bine aici, unde a crescut și unde toate o potoleau și-i dădeau tărie.

30 A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu știuse c-o iubește: acum ar fi voit să șadă la pieioarele ei și să-i sărute mînile. Nu mai era cum a fost, și parcă se lumina toată mînăstirea cînd ochii lor se întîlneau.

35 „O adevărată minune”, așa zicea maica Aegidia în gîndul ei. Se potolise neastîmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică, și fata ei era așezată, înțeleaptă și duioasă, un adevărat giuvaer de femeie. De aceea nici nu mai putea să-i vorbească în felul de mai nainte și Persida se simțea înălțată în gîndul ei cînd vedea că o ia parcă i-ar fi soră ori prietenă.

40

Sîmbătă seara au stat pînă spre mezul nopții deștepte și au vorbit despre toate, afară de un singur lucru. De ce să vorbească și despre acesta? Ea știa cum gîndește maica Aegidia, și mai ales aici, între zidurile minăstirii și sub ochii maichii Aegidiei, nu putea nici dînsa să gîndească altfel. Era de sine înțeles că nimic nu e mai presus de dorința părinților, mai ales cînd ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Și totuși Persida tresari cuprinsă de un fel de spaimă cînd citi numele: Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maica Aegidia cu o asprime care reamintea timpurile trecute.

— Domnul acesta — răspunde Persida dîndu-i biletul — e un absolvent de teologie, pe care îl cunoaștem din Arad.

— Dar tu știi...

— Trebuie să-l văd — o întrerupse Persida — altfel s-ar mîhni mama.

Obrajii călugăriței se roșiră. îi era parcă se dărîmă casa în capul ei. Grozav gînd! încă un suflet pierdut! Cea mai iubită dintre fetele ei se ducea și ea, ca să-și petreacă viața în ticăloșie omenească.

— Du-te, fata mea! grăi dînsa cu blîndeță umilită. Dacă e dorința mumei tale, trebuie să-l vezi chiar acum.

Persida-și dezlegă șorțul, sărută mîna maichii Aegidiei, apoi se depărta ducîndu-și șorțul în mîna stîngă, ca să-l atirne la locul lui și să meargă-n sala de așteptare.

îi era însă greu să meargă așa, fără de veste, și ar fi voit să-și mai facă timp de răzgîndire.

„Nu! își zise peste puțin, ridicîndu-și capul. Să văd ce voiește.”

La ușa sălii de așteptare iar se opri și stete pe gînduri.

— Te rog să ne lași singuri, grăi întorcîndu-se spre sora ce-o însoțise și era datoare să stea și dînsa-n sală în vreme ce Persida vorbea cu tînărul.

Sora se plecă umilită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Știi prea bine că n-aș putea s-o fac fără ca să-mi mărturisesc păcatul, și știi și pedeapsa.

5 Persida-i apucă mîna și se uită stăruitor în ochii ei.

— Te rog să suferi pedeapsa, căci Dumnezeu îți va ierta alte păcate în schimbul ei. Te rog — zise ea — căci n-ar fi cu puțință să vorbim deschis dacă n-am fi singuri!

10 Sora-și plecă mai umilită capul și-i făcu semn să se ducă.

Codreanu se cutremură și sări-n picioare cînd Persida se ivi voioasă-n ușă.

— Așa-i că te miri? zise el mergînd spre dînsa.

15 — Nu, răspunse ea întinzîndu-i mîna. Văzînd biletul d-tale, mi-am închipuit numaidecît c-ai fost pe la mama și ea te-a trimis aici.

— N-am văzut-o, grăi el. Am căutat-o, ce-i drept, dar n-am găsit-o nici acasă, nici la pod. Am aflat

20 însă ieri seară că ești aici, și am venit.

— Așa! zise ea, oarecum ușurată. Care va să zică nu ai vorbit cu mama.

— Nu încă!

25 Ea-l pofti să se așeze, se așeză și ea, apoi rămaseră cîtva timp strîmtorați: el nu știa cum să înceapă iară ea aștepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mirat cînd am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

30 Persida zîmbi, stete puțin pe gînduri, apoi obrazii i se umplură de sînge.

Era hotărîtă să-i spună fără de încungiur cum s-au petrecut lucrurile, de ea s-a hotărît deodată să plece: așa trebuia să facă, și ea nu putea să facă decît cum trebuie. Acum însă, cînd se afla față în față cu el, ea nu putea — nu! — mai bine moartă!

35 Gîndul omenesc străbate într-o singură clipă și timpul, și depărtările, și acum, în clipa aceasta, ea vedea în gîndul ei toate cele petrecute și-l vedea și pe el umblînd răsleț prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina lui. Se împăcase cu gîndul că

40

ea nu poate să-l ajute și că nu le rămîne amindurora decît să uite cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decît o nebunie de tinerețe. îi era însă rușine c-a crezut că poate să-l mai și batjocorească spunînd altui bărbat ceea ce numai ei amîndoi știau.

5 — Mi s-a urît de învălmășeala și de zgomotul lumii — îi răspunse ea — și mi-a venit dorul de liniștea acestei case!

10 — Și ai să rămii aici, se înțelege, zise el rîzînd. Ea stătu puțin pe gînduri, și sufletul parcă i se înălța.

— D-ta rîzi, grăi dînsa; nu trebuie însă să scapi din vedere că eu aici am crescut și că sunt femeie. D-voastre, bărbații, vă avîntați cu inimă îndrăzneată

15 în toiul lumii și totuși nu o dată sunteți cuprinși de dorul singurătății; dar noi, femeile, care numai răzămăte de alții putem să trecem prin lume?

Codreanu iar zîmbi.

— D-ta n-ai decît să vrei pentru ca să-ți găsești

20 razăm, zise el.

— Știu, întîmpină ea tot zîmbind cu ironie. Sunt tînără, frumoasă și deșteaptă: nu-mi mai lipsește decît inima ușoară pentru ca să-mi iau avînt. Eu mă inspăimînt însă cînd mă gîndesc la mulțimea datorii-

25 lor pe care le iau asupra mea cînd ies de aici, și sunt cuprinsă adeseori de simțămîntul că nu pot' să le împlinesc pe toate.

— Dar — zise el — datorii avem cu toții.

— Și foarte rar avem și mulțumirea de a le împlini, îl întrepruse ea.

30 — Aș! zise el. Dar atunci cei mai mulți dintre noi s-ar simți foarte nenorociți.

— Nu, zise ea; suntem, dar nu ne simțim, fiindcă omul se deprinde cu toate. închipuiește-ți că eu nu rămîn aici. N-aș putea să stau așa... fată mare. Ar

35 trebui să mă mărit. Să zicem că-mi găsesc un soț mai presus de toate așteptările mele. De unde pot eu să știu dacă nu voi prinde mai tîrziu slăbiciune pentru altul? Ce fac atunci? Sunt ori nu datoare să-i mărtu-

40 risesc soțului meu adevărul?

— Da! zise el cu toată hotărîrea.

— Dar dacă aș fi avut mai nainte slăbiciune pentru altul? — urmă ea — tot sunt datoare să-i mărturisesc adevărul?

El tresări.

5 — Da! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Și-o să se bucure dînsul?

— Nu tocmai.

10 — Atunci — grăi dînsa rîzînd — e parcă mai cu-minte să nu-mi fac datoria. De ce să-i spun cînd îl mîhnesc prin aceasta? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gîndul că datoria mea e să tac, să fiu fățarnică și să-mi fac de-a sila celelalte datorii... pe cît le pot. Urită viață!

15 El se uită nedumirit în fața ei.

— Bine, domnișoară — zise el strîmătorat — dar d-ta tot n-ai putea să rămii aici.

— De ce nu?

— Fiindcă nu e cu puțință.

20 — De ce să nu fie cu puțință?

— Pentru că ești — dacă nu mă înșel — ortodoxă.

— Să trecem peste aceasta, grăi dînsa așezată. Cînd e vorba de viață și de moarte, nu ne mai uităm la asemenea lucruri mici. Oamenii suntem, la urma

25 urmelor, cu toții, și Dumnezeu e unul și același pentru toți.

— Eu tot nu cred că ai să rămii aici, zise el iar în glumă.

30 — Nici eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zic că cel puțin acum nu e pentru mine gînd mai adimenitor decît să rămîn aici, și m-aș simți foarte nenorocită dac-aș fi nevoită să plec. Mă simt atît de bine aici, și mai am încă timp destul pentru zbuciumările vieții.

35 Codreanu începu să tremure.

— Care va să zică — grăi dînsul cu glas înăbușit — ești hotărîită să rămii aici?

— Nu — răspunse ea — eu n-am nici o hotărîre, și dacă mama astăzi va zice să ies, voi ieși mine.

40 Răspund numai la întrebarea pe care mi-ai pus-o rîzînd. M-aș simți nenorocită dac-ar trebui să ies

acum. Peste un an, peste doi— nimeni nu știe ce are să simță — voi ieși cu inima ușoară; acum mi-ar fi foarte greu!

5 Codreanu o înțelegea deplin și nu mai știa ce să-i zică, ci se uita numai cu ochii țintă la un colț al odăii.

— Și dacă eu te-aș ruga? întrebă el sfios și cam cu jumătate de gură.

10 Ea se ridică și rămase stînd dreaptă și cu ochii în jos.

— D-ta știi că țiiu mult la d-ta și n-aș putea să zic nu! răspunse ea încet. Dar ții și d-ta la mine și nu ești în stare să-mi faci silă. Mai tîrziu! Nu-i așa?

— Da! răspunse el ridicîndu-se.

15 — Iți mulțumesc, grăi dînsa întinzîndu-i mîna. El apucă mîna și o sărută.

— Ai să mai treci pe la mama? întrebă ea.

— Nu! răspunse el hotărît.

20 — iți mulțumesc — grăi iar dînsa — și la revedere!

El îi sărută încă o dată mîna, apoi dînsa se retrase și peste puțin intră sora bătrînă, înaltă și slabă, ca să descuie ușa pe care avea să plece Codreanu.

X

25 CINE CE POATE

Mare lucru tîrgul de toamnă de la Arad!

30 Timp de cîteva săptămîni drumurile de țară toate sunt pline de care încărcate, care aduc bogățiile din șapte ținuturi, ca să le desfășure prin piețele și prin ulițele Aradului și pe cîmpia de din prejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crișuri și din valea ylurășului, cu lemnărie din munții Abrudului și cu bucate de pe cîmpia mănoasă, se-nșiră butoaiele cu vin din podgorie ori cu rachiu de pe Murăș și se în-

grămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduse de pe lunci, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cirezi de vite minate de jelepari umblați prin lume.

5   Ce mulțime de oameni și ce amestecătură de tipuri și de porturi și de limbi! E parcă aici e mijlocul pământului, unde se întâlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprind împregiurul orașului mii de focuri, la care stau de vorbă ori își petrec cîntînd aici români, 10   colo unguri, mai departe șvabi ori sirbi, iar printre aceștia slovaci, ba pînă chiar și bulgari.

15   Dar tot românul, săracul, e și aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă și ajunge la preț cojocul călduros, Ia care nimeni atît de mult ca românul nu ține.

20   Și nu e numai că tot românul vrea să-și aibă cojocul, dar ține să-i mai fie și frumos împodobit cu flori tăiate din carmajin ori cusute-n fire de ibrișin. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce cîștig cojocarului: asta se plătește, dacă e frumoasă, cu mîna largă și pe întrecute.

25   Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulțumire decît să treacă printre șetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă unul cîte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-i vorba, pretutindenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăiri nu se găsesc, fiindcă mai rar găsești aiurea oameni care pot să le plătească.

30   Trică-și împlinise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Claici, fiindcă îi era greu să plece ca să-și înceapă cei doi ani de călătorie.

35   Nici că intră însă calfele de cojocari Ia stăpîn decît de două ori pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dimitrie, pe cînd cojocarii au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai nainte de a ieși în lume, să-și arate destoinicia, pentru ca stăpînii să știe ce poate și cum au să-l plătească. El s-a învoit dar cu Claici ca să coase pentru tîrgul de toamnă o *bundă*, 40   adecă o blană de miel, lungă pînă la pămînt, albă și împodobită cu flori cusute-n ibrișin. A lucrat patru luni de zile la ea, dar și era frumoasă, încît Claici

n-o lăsa mai jos de două sute de florini și li se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stetea rușinos în dosul bundei de probă, ca să fie la îndemână când vin stăpînii care caută calfe.
5 Era tot lung și deșirat, tot motolog și gură-cască, dar mai nespălat și mai nepeptănat decît odinioară. Se împlinise aproape un an de cînd plecase soru-sa de la Arad, și de atunci perduse obiceiul de a se pep-tăna cînd merge la masă.

10 Deoarece breasla cojocarilor din Arad ținuse mor-țiș ca cojocarii din alte părți să nu-și poată scoate marfa la vînzare decît în ziua a treia, Bocioacă-și avea și el, ziua-ntîi și ziua a doua, lăzile-nchise și se plimba printre șetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în tîrg.

15 — Cine a făcut bunda asta? întrebă el uitindu-se cu de-amănuntul la cusături.

— Eu! răspuse Trică, făcînd un pas înainte.

20 Bocioacă, tot înalt și subțire și el, se uită de jos pînă sus la Trică. îi era parcă nu se poate ca acele mîni mari să fi cusut florile cele atît de curat scoase.

— E bine, băiete! zise el. Cînd ai ieșit calfă?

— De Sf. Gheorghe.

25 — Vrei să vii la Lipova? Eu sunt Bocioacă, sta-rostele.

— Știu, că și eu sunt de pe acolo.

— De unde?

— De la Radna.

Bocioacă se uită din nou în fața lui.

30 — Doară nu ești fratele Persidei? grăi el. Parcă-mi semeni și tu cu mă-ta.

— Asta e! răspuse Trică rîzînd.

— Ce-a avut mă-ta cu neamțul? întrebă starostele, schimbînd vorba.

35 — Care neamț?

— Hubăr. Care altul?

— Eu nu știu nimic, răspuse Trică, cu atît mai mirat cu cît mumă-sa era și ea aici în tîrg și nu-i spusese nimic.

— Bine — grăi Bocioacă — a luat podul de la dînsa și pare-mi-se c-a înșelat-o și cu pădurea de la Cladova.

5 — Eu — zise Trică rîzînd — nu cred că poate cineva să-nșele pe mama.

Bocioacă iar se uită la băiat. Era parcă ceva foarte deștept în ochii lui.

— Ei! vii? întrebă el din nou.

— Vin.

10 — Ce ceri?

— Nu mai cer nimic, răspuse Trică. Nu mi-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mi dai ce-i socoti. Bocioacă era încîntat.

— Cînd vii?

15 — Chiar acum, după tîrg!

— Vorbă încheiată! grăi Bocioacă și-i strinse mina, apoi se duse mai departe.

Iar Trică nu mai avea astîmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întîmplat cu Hubăr și să-i spună că s-a-nvoit cu Bocioacă, același Bocioacă în casa căruia nu fusese primit ucenic.

20 — Auzi vorbă! striga Mara, puindu-și mînile în solduri.

25 Se bucura cum de mult nu s-a maibucurat. Lasă că-i părea bine că Trică a intrat calfă tocmai la Bocioacă, dar avea și mare trebuință să-i fie feciorul prin apropiere.

De cînd aflate că Codreanu s-a-nsurat și s-a popit, ea își pusese de gînd să n-o mai lase pe Persida la călugărițe. Nu era însă chip s-o scoți din mănăstire. Ea zicea, nu-i vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile așa ca să mai rămîie, și nu mai știai ce să-i faci ca s-o scoți.

30 Duminecile și zilele de sărbători Mara o lua și-o ducea la biserica de la Lipova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la tîrguri, și atunci Persida lua pe vreuna din fetele de român ce se aflau la călugărițe și tot se ducea. Le părea foarte rău călugărițelor, căci era, dacă-i vorba, chiar mai frumoasă biserică acolea în mînăstire, dar Persida ținea să meargă la 35 biserica ei și nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a

făcut încetul cu încetul obicei că Persida lua toate fetele de român cu dînsa, încît era o frumuseță să le vezi, și lipovenii țineau mult la fata Marei.

— Minunat lucru! grăi dar muma. O să te duci duminecile și zilele de sărbători s-o iei pe Persida, ca s-o duci la biserică. Nu le prea place călugărițelor că duce fete cu dînsa. Apoi să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

— Ce să am? grăi Mara. Nu cumva sunt proastă ca să alerg și să muncesc, apoi să împart cîștigul cu dînșii? Nu cîștig nimic și n-am nimic de împărțit!

— Bine, dar aud că ți-a luat Hubăr podul.

— Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru cîțiva creițari, cînd am atîta treabă în altă parte.

Lui Trică îi părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gîndul că mumă-sa nu mai e podăriță, cînd toată lumea îi zicea „Podărița”. Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să ia podul în arîndă, fiindcă grozav îi plăcea să vadă creițarii adunați grămadă și nu se putea împăca cu gîndul că o să dea și el creițari cînd va trece de aici înainte podul.

— Și, uite — zise el — mie îmi venise gîndul să stau acasă cu voi, să mă duc diminețile și să mă întorc serile.

— Să stai, dragul mamei! — grăi Mara înduiosată — ca să fim o dată oameni adunați și noi.

— Dar o să dau prea mulți creițari.

— De asta să nu-ți pese — zise ea încet — căci tot ai noștri sunt creițarii. Gheorghe a luat podul în tovărășie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad pînă la Radna, le-a mai înțeles Trică și celelalte.

Se plîngea Mara că-i merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare să jure că perde cu pădurea și ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preț bun după ce descarcă stîngenii.

— Numai eu știu, dragul mamei — zicea dînsa suspinînd — cît mă frămînt ca s-o scot la capăt.

Mi-au scos vorba că am adunat bani mulți și toți mă fură, toți umblă să mă înșele. Ba mai vine și popa Isai de la Șoimoș și zice cui numai vrea să-l creadă că sunt zgîrcită și că numai eu sunt de vină dacă n-a luat Codreanu pe Persida. Drăguța mamei! Las'c-o să găsească ea altul și mai și decît dînsul. Voia să scoată sufletul din mine și să-mi ia cel din urmă ban. N-am, dragul mamei: de unde să dau mai mult decît ceea ce pot? Tu știi că puțin a mai rămas de la fie

5

10

iertat tatăl vostru: las' că nu m-am atins de al vostru, dar am mai și adăugat puțin cîte puțin, cum biet am putut, ca să aveți și voi cîte ceva. Aveți! Ai și tu, are și Persida; popa cerea însă marea cu sarea!

i 5

Spunea Mara, spunea mereu și nu mai sfîrșea, iar Trică nu putea decît să le creadă toate. Cînd vorba era însă de Codreanu, trebuia să zică și el o vorbă, căci îl cunoaștea mai bine și ținea mult la el.

20

— Să crezi, mamă — grăi dînsul — că Codreanu nu cerea nimic.

25

— Ferit-a Sfîntul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vîrit la mijloc popa Isai și le-a stricat toate. E însă mai bine așa! N-a fost să fie! Fiecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru fată ca Persida; pe unul ca dînsul l-ar bate Persida în fiecare zi de două ori.

30

Cam așa gîndea și Trică.

Nu-i vorba, acum, după un an, se făcuse mai înaltă și părea mai subțire soră-sa; ți-ar fi venit să-i zici c-o clatină vîntul; călca însă țeapăn și mărunt ca maica econoama, încît parcă se scutura pămîntul sub picioarele ei, și era în căutătura ei și împregiurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru și nemilos, parc-ar fi voit în toată clipa să strige: „Trebuie!”

35

Era cu toate aceste foarte voioasă și ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică și are să rămîie aici.

— Dar — zise el — mergem la noi la biserică. Ea stete puțin pe gînduri.

40

— Nu — grăi apoi — rămîinem tot la Lipova și ne ducem după biserică acasă.

In zadar, femeia tot femeie! Se uita la fratele ei cel înalt și lat în umeri, care își pusese hainele

negre și trecuse pe la bărbier mai înainte de a fi venit la dînsa. Ea-i potrivea legătoarea la gît și-i scutura pe ici, pe colo haina atingînd-o ușurel cu vîrfurile degetelor; voia să meargă cu el la biserica de aci, unde toți o cunoșteau.

5 Iară el voia numai ceea ce vrea dînsa.

O luară dar, tot ca odinioară, la dreapta, ca să treacă prin fața măcelăriei.

10 Ce deosebire însă!

Atunci ea știa că Națl are s-o vadă trecînd, și totuși era cuprinsă de un fel de leșin; acum nici prin gînd nu-i trecea că are să dea ochi cu el, și totuși n-a tresărit cînd l-a zărit în ușa măcelăriei, ci s-a uitat lung și fără de sfială la el.

15 Ce schimbare într-un timp atît de scurt! Nu-i vorba, șorțul îi era și acum curat și cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted peptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină și mai mult roșie decît rumenă, cu brațele puternice strînse de mîneca suflecată și cu peptul ieșit înainte.

20 Și se uita și el tot lung și fără de sfială la dînsa și la fratele ei, care nu voia, parcă, să-l vadă și ar fi dat mult dacă soră-sa nu l-ar vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persidei cu puțință: să treacă ulița, ca să apuce pe la colț. Ea clătină zîmbind voioasă din cap, dar își urmă drumul înainte, rămîind în partea despre mînăstire a uliței, încît Națl se uită dezamăgit în urma ei și răspunse la salutare abia după ce ea trecuse.

30 Lucrurile veniseră fără de veste și s-au petrecut atît de iute, încît el stătea buimăcit și nu-și dădea seamă decît că mai înainte ea avuse pe frunte și mai ales pe tîmple fire de păr creț și răzleț, iar acum părul îi ședea neted pe frunte.

35 — Cînd s-a întors Națl acasă? întrebă Persida după ce se mai depărtară.

— Tu trebuie să știi mai bine decît mine, răspunse Trică îndîrjit.

— De ce să [știi?

40 — Ești mai demult aici.

— Dumineca trecută nu era acasă, grăi dînsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

— Nu știu, răspunse Trică mai îndîrjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut. Dar ce ai tu cu el?

5 Persida se uită rîzînd la fratele ei.

Un lungan, ce-i drept, dar un băiat care abia peste două luni împlinește șasesprezece ani: ce putea el să înțeleagă?

10 — Fii băiat cuminte, Trică, zise ea; tu știi că nu am nimic cu el și nici nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine că i-au ieșit prostiile din cap.

— De unde știi că i-au ieșit?!

— Văd eu, răspunse ea.

15 Așa și credea fata Marei, deși nu era tocmai așa. El n-a alergat, ce-i drept, nici la biserica, nici la Radna după dînsa, dar munte cu munte nu se întîlnește, însă om cu om da — mai ales acum toamna, în timpul culesului de vii.

20 De la Radna înainte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, pînă la Măderat, la poalele dealurilor, sat se înșiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a încercat

25 încă să le numere.

Ce-i aci în timpul culesului, pe la începutul lui octombrie, aceasta nu poate s-o știe decît cel ce a văzut cu ochii lui.

30 Serile, viind despre Arad pe șesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea — focurile ce ard la crame, prin paghini și pe fînețele acum cosite și lăsate de pășune. Din cînd în cînd răsună prelungit cîte o pușcă descărcată ori se ridică pe ici pe colo cîte o rachetă, încît simți pe nevăzute că e lume, lume, multă lume risipită pe colo pe dealuri și prin văi.

35 Săptămîni de zile de-a rîndul vin mereu și de la deal, și de pe șes, unii ca să lucreze, alții ca să petreacă cîteva zile bune, toți veseli, toți gata de a se bucura de viață.

O dată numai pe an e culesul viilor, și păcat ar fi să petreci și astă singură dată dormind nopțile când ele sunt atât de liniștite și de răcoroase, iar luna niciodată și nicăiri nu-și revarsă lumina așa din plin
5 ca acum și aici, unde razele ei se resfrîng oarecum din coastele dealurilor spre șesul întins ca o mare.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioară, o harmonică și iar un taraf de lăutari, pretutindenea cîte o descărcătură de pușcă, o rachetă ori
10 cel puțin cîte un chiot de fiecare vadră turnată în butoi, și toți stau la povești, cîntă, joacă, petrec în zburdalnică învălmășeală.

S-alergi cale de două zile pe nemîncate, ca să iei parte, iar Națl nu era decît aci la Lipova: cum ar fi putut să stea acasă cînd aveau și ei vie la Păuliș și venise anume de cules acasă?
15

Luni dimineața el știa că Persida nu s-a întors la călugărițe și nu se mai îndoia c-a rămas și ea de cules acasă.
20

Celelalte veneau de la sine.

Pleci în timpul culesului de cu seară cu un prieten așa la un noroc, treci din cramă în cramă, și numai bunul Dumnezeu știe unde și cu cine te pomenești în zori de zi, căci oriunde sosești, oamenii sunt bucu-
25 roși de oaspeți și cu plin te primesc, oriunde ajungi, găsești ori îți faci prieteni.

Luni după-amiază el știa că Mara e și ea cu ai săi la vie, cale de vreo jumătate de ceas mai spre Radna; iar pe înserate el a luat pușca la umăr și a urcat voios și căprește spre culmea de unde putea să vadă cînd și încotro pleacă fata Marei.
30

O vedea, și ce n-ar fi dat ca și ea să-l zărească pe el sus în culme!

El descarcă deodată amîndouă țevile puștii; însă era sus în deal și descărcătură percutată în vînt suna ca în sec.
35

Persida și Mara, care se aflau în fața cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pîn-acolo, încît abia se mai vedea omul care descărcase. Persida însă tot îl recunoscuse și, în semn că-l cunoaște, ridică mîna în sus.

— Cine-i acolo? întrebă Mara mirată că fiica ei
îl cunoaște.

Persida se uită rizînd la ea. Știa că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

— Cine să fie? răspunse ea. Nebunul de Națl!
Mara rămase cîtva timp buiguită. Națl? Iar Națl?
III Parcă-i venea și tot nu-i venea să se supere. În zadar! era femeie și mamă, și mare lucru ar fi ca o mamă să se supere cînd vede că fata ei ia mințile flăcăilor.

— Curat nebun! zise ea uitîndu-se cu ochi scrutători la fiica ei.
15

— I-a mai trecut, mamă — grăi Persida, care-i înțelese gîndul — și o să-i treacă de tot cînd va vedea ce e și cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele: nu vorbele Persidei, ci felul în care ele fuseseră rostite o încredințau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.
20

— Te pomenești că nebunul acela — zise ea — o să ne stea pînă la miezul nopții în vîrfurile dealului.
25 De asta se teme și Persida.
Se înșelau însă amîndouă.

Națl descărcase, ce-i drept, pușca pentru ca Persida să se uite spre dînsul. Cînd a văzut, însă, că ea se uită, îi face semn, ba se mai uită și Mara, el știa că ele vorbesc despre dînsul, simțea că de bine nu pot să-l grăiască și-i era rușine.
30

„Ce fleac de om! își zise el necăjit pe sine, își aruncă pușca iar pe umăr și porni mai departe. îndrăcită femeie!” adăugă apoi într-un tîrziu.

Iară Persida se uită lung după dînsul și se bucura în gîndul ei.
35

Nici că l-a mai văzut trei zile de-a rîndul, deși fetele ca dînsa multă lume văd în timpul culesului de vii.

Joi pe înserate ea a plecat cu nevasta lui Bocioacă, cu vărul lui Bocioacă, Andrei, care era scrietor la
40

notarul din Miniș, cu notarul de la Șoimoș și cu domnișoarele Emilia și Nina, nepoatele părintelui Isai, ca să meargă la crama părintelui Ioan de la Miniș.

5 Trecînd așa, printre crame, s-au mai oprit ici, s-au mai oprit colo, încît au petrecut peste două ceasuri pe drum și s-au sporit la patrusprezece înși pe cînd au sosit.

10 Să vezi apoi părere de bine și chiote de veselie și tuș dat de lăutarii fără de care părintele Ioan n-ar fi putut să-și facă culesul.

Și ce mare era mirarea Persidei cînd s-a pomenit că iese din învălmășeala aceasta la iveală Națl și vine la dînsa cu mîna întinsă și rîzînd ștregărește.

15 — Dar d-ta cum ai ajuns aici?
— Mare lucru! Parcă n-ai nici un prieten care are un prieten ca să te aducă aici? Nu cumva credeai c-o să scapi de mine?

— Nici nu voiam să scap; îmi pare bine că te văd și mai de aproape.

20 — De!... o să vedem!... grăi el cu îndoială și rupse vorba fiindcă se puseră alții la mijloc.
Lucru neînțeleș de mintea omenească!

Persida era fată cuminte și pusese în gîndul ei toate lucrurile la cale: ochii ei însă erau duși mereu după dînsul și rîdeau cînd se întîlneau cu ai lui.

25 Parcă-i era frate, parcă-i era copil, parcă-i era rupt din suflet, atît de mult se bucura cînd îl vedea voios, vorbăreț, și inima i se strînse cînd el veni s-o poftească la joc. El juca atît de frumos, iară ea nu știa să joace valsul.

30 Nu era făcută bătătura din fața cramei pentru vals și nu prea erau nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea și pe iarbă verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.

35 — Tare ești ușoară! grăi Națl peste cîtva timp.
Persida învățase, cînd cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atunci.

— D-ta vezi că nu știu să joc, răspunse ea.

40 — Deloc nu știi — zise el — dar ești ușoară și merge bine.

— Mă duci d-ta, întîmpină ea.
— Vorbă să fie! șopti el încet. Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te iau pe sus și să te duc, încît să ni se piardă urma!

> Persida ar fi voit să se desfacă din brațele lui și să-i dea brînci, ca să-l arunce cît colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n clește de fer și o ducea din ce în ce mai zburîș, încît era o frumuseță să-i vezi și, încetul cu încetul, privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

10 — Mă obosești de-mi scoți sufletul, șopti ea supărată acum și de privirile îndreptate asupra ei.
— Nu-i adevărat — răspunse el — d-ta nu obosești nici pină mîne dimineață, dar ți-e greu că lumea te vede jucînd cu mine.

Apoi el o lăsă de unde o luase, îi mulțumi frumos și își căută altă pereche.

20 Persida, roșie ca floarea de mac, ar fi voit să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste din această societate neînfrînată, dar în clipa cînd el se depărta, alți trei săriră s-o poftească la joc.

Așa e la joc: cine a intrat o dată e bine prins, și cu cît mai mult joacă, cu atît mai vîrtos se simte pornit a da înainte. Era cuprinsă de un fel de beție și, deși ar fi voit mai înainte să plece, peste puțin o neliniștea gîndul că seca Marta, nevasta lui Bocioacă, ar putea s-o ia ca s-o ducă iar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă.

30 Avea, ce-i drept, trei copii, dar era frumoasă, durdulie și tînără încă și nu venise ca să stea. Cu Bocioacă al ei, care era om bogat și foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrîn decît dînsa și prea de tot sfătos, stetea dînsa în toate zilele; mai rar însă cu scrietorul, care era mai tînăr și mai spornic la vorbă, știa să-i toarne glumele pe plac și să-i șoptească din cînd în cînd cite ceva la ureche.

35 Era, nu-i vorba, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta dac-ai fi văzut-o: prea mult îi plăcea să stea, ba chiar să se și hîrjonească cu oamenii tineri.

40

Păcat ar fi fost să nu intre și ea în joc, deși nu prea știa nici ea cum merge valsul.

„Păcat!” zicea în gândul ei și Persida, care era, la urma urmelor, fată tânără și plină de viață. Nu-i vorba, jocul nu mergea ca mai nainte, dar capul îi era amețit și ochii ei se furișau din când în când spre Națl, care era tot voios, tot neobosit, dar nu se mai uita la dînsa, nu se uita și nu se uita...

Lucru firesc! El avea, în cele din urmă, dreptate: ea se purtase ca o copilă răsfățată, rău-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întâmplare de dînsul și să facă ca și când nimic n-ar fi fost; pe când însă ea nu putea să scape de d-l Brădeanu, un tînăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

D-l Bogyo Feri, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan că are să ridice el singur butoiașul cu must de boabe alese, care se afla sub streășină, și să-l așeze în car. L-a și așezat, spre marea mirare a tuturor.

— Puțină treabă! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiașul din car și îl ridică pe umărul său, spre mai mare uimire a celor de față, care se adunaseră împregiurul lor.

Națl nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! ușor nu era butoiașul acela.

El se plecă, puse mîna, ca să-ncerce, ridică butoiașul o dată pînă spre genunchi, încă o dată pînă spre mijloc, apoi își încorda puterile și-l puse și el, întocmai ca Ignat, pe umărul său.

Obrajii îi erau, ce-i drept, înroșiți de sînge, ochii îi ieșeau mai tare din cap, picioarele îi stăteau ca înfipte în pămînt și partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el ridicase butoiașul și-l ținea pe umăr.

Persida tresări cuprinsă de frică, făcu un pas spre dînsul, apoi se opri cu inima încheștată.

— Ce glumă proastă! zise ea așa pentru dînsa, dar nu destul de-ncet ca să n-audă și cei de prin apropierea ei, care se uitară fără de voie la dînsa.

El luă butoiașul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pămînt, apoi îl duse la picioarele ei.

— Pune, te rog, mîna — îi zise — și vei vedea că nu e atît de greu ca să te temi că-l voi scăpa. Dau rămășag că-l ridicai și d-ta de o palmă de la pămînt.

Persida ar fi voit iar să fugă: se dăduse de gol, și privirile celorlalți o ardeau oarecum.

— Ce-mi pasă mie dacă e ori nu greu! răspunse ea înțepată.

El se uita rîzînd la ceilalți.

— Auzi?! grăi. Zice că nu-i pasă! De ce spui lucruri care nu sunt adevărate? Zi mai bine că nu vrei să-l ridicai!

Persidei îi venea să plîngă. El era grozav, de îndrăzneț, dar avea dreptate, și ea era umilită

— Te-nșeli, zise ea cu îndărătnicie, apoi se plecă, apucă butoiașul cu amîndouă mînile și-și încorda toate puterile, ca să-l ridice. Mult ar fi dat acum să-l poată lua și dînsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a ridicat pînă în preajma genunchilor, ba l-a mai și dus trei pași.

— Bravo! strigară ceilalți.

— Dar tot e foarte greu, le răspunse Persida.

— Pentru d-ta — întîmpină Națl — nu însă și pentru noi, ceilalți, care punem umărul și la poveri mai grele.

Nu era nimic în această cumpănire a puterilor, și totuși ceilalți, și mai ales celelalte, simțeau că e ceva între feciorul lui Hubăr și fata Marei, care era foarte strîmtorată.

Lăutarii începură să cînte „Mărunțeaua”, jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, și d-l Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea tîrziu, și o luă pe Persida la joc.

Națl, crescut între români, vorbea românește tot atît de bine ca nemțește, dar la „Mărunțeaua” nu se pricepea, fiindcă pe acolo pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani nu se juca „Mărunțeaua”.

El se trase deci deoparte, ca să privească. Îi era parcă „Mărunțeaua” aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce însă jucătorii se înfierbîn-

tară și era o frumuseță să vezi pe Brădeanu cu Persida. Pe când el, om scurt și cam gros, juca ușor, dar pițigăiat, dînsa, înaltă și mlădioasă, sălta ca o codobatură, țiindu-se drept și cu capul dat puțin înapoi.

5 Era minunat și jocul acesta, și el începu să miște din ce în ce mai neastîmpărat din picioare.

îi părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc și-i venea să-l apuce de urechi pe Brădeanu, care nu se mai depărta de dînsa.

10 — Apoi — zise el plecîndu-se puțin cînd ei trecură prin fața lui — să mă-nveți și d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste și-i venea să-și tragă **palmi** după ce le-a grăit, deoarece Persida, roșită iar ca floarea de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atît de aspru la dînsul, încît el începu să tremure din picioare.

Și totuși Persida, întorcîndu-și capul spre Brădeanu, iar zîmbea. Auzise și Brădeanu acele vorbe îndrăznețe, și el nu trebuia să afle adevăratul lor înțeles.

— M-a învățat — grăi dînsa — valsul lor; i-am făgăduit c-o să-l învăț și eu „Mărunțeaua” noastră.

15 — Atunci — răspunse Brădeanu, voind s-o ducă la Națl — m-am prea grăbit eu.

— Aș! zise ea. Mai avem timp și astăzi, și altă dată.

Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte. Persida, deși zîmbea, era foarte supărată și tare hotărîtă de a se feri de aci înainte ca de foc să nu mai ajungă la același loc cu Națl. Era grozav de năvalnic și de nechibzuit omul acesta, se temea de dînsul, nu mai cuteza să i se pună împotrivă, și Brădeanu simțea că dînsa e strîmtorată. Peste puțin dar, ajungînd la

35 locul de unde o luase, el îi mulțumi și se depărta.

Ea se duse drept la Națl.

— Bine, domnișoară — grăi acesta rușinat — dar eu am glumit.

— Iau gluma în serios, răspunse ea luîndu-l de mîină ca pe un copil și intrînd cu el în rîndul jucătorilor.

40

110

— Sunt un măgar! — șopti el peste puțin pe nemțește — un mare măgar, un măgar de frunte!

Persida, muiată ca ceara lăsată-n bătaia soarelui, se uită cu duioșie la el.

5 — Nu — zise ea tot pe nemțește — ești numai un copil răsfațat și nechibzuit.

— Tot d-ta ești de vină, urmă el peste puțin. Dracul s-ar face și el blind ca oaia dacă te-ai uita la el cum te uitași acum la mine: de ce nu te uiți totdauna așa? Mă faci să turbez cînd te uiți aspru la mine.

10 Persida iar se simțea stăpînă pe sine și pe el: ea-i strînse mîna și se uită stăruitor în ochii lui, rugîndu-l să tacă.

15 — Măgar de frunte! zise el iar și începu să se frămînte-n joc, în vreme ce Persida sălta ca pe spini.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoi, fiindcă era tîrziu.

20 Națl se legă și el de ele. Persida nu zisese, ce-i drept, să vie, dar el se uitase în ochii ei și știa că dînsa are să-i spună **ceA**^a.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iară Marta rămase cu scrietorul și cu Națl în urmă. Marta știa însă că Națl nu de dragul ei a plecat cu ele și o chemă peste puțin pe Persida, ca să-i spună ceva. Au mers apoi cîtva timp așa patru împreună. Printre vii însă drumul, e pe ici, pe colo, îngust, încît patru înși nu pot să meargă pe el alături.

30 — Tinerii să poștească înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblați voi. Băgați numai de seamă ca nu cumva să vă sărutați pe la cotituri, căci eu tot vă văd!

Persidei îi venea să leșine, dar nu putea să răspundă nimic. Așa era! voia în adevăr să fie singură cu el. îi era parcă se avîntă în o prăpastie adîncă și întunecoasă, dar își iuțea pasul, ca Marta să rămîie din ce în ce mai departe în urmă.

35 Iar Națl mergea amețit alături cu dînsa și nu știa ce să-i zică și ce să-i facă.

40 La o cotitură el apucă mîna ei.

111

Ea-și lăsă mîna în a lui și se duseră cîtva timp așa ținîndu-se de mîna ca doi copii.

— Ce vrei d-ta cu mine? întrebă ea în cele din urmă.

5 — Ce vreau toți oamenii cînd le place o femeie! răspunse el dezghețat.

— Crezi d-ta că poți să mă iei de nevastă? urmă ea uitîndu-se aspru în ochii lui.

El dete din umeri.

10 — Puțin îmi pasă! grăi apoi. De iubit ne putem iubi și fără ca să ne luăm, ba ne iubim și fără ca să voim.

— Și ce-ar putea să iasă din iubirea aceasta?

— Nu-mi pasă, grăi el. Mă leapăd cu ea și de mama, și de tata, și chiar de Dumnezeu.

15 — Eu nu mă leapăd — zise Persida hotărîtă — și n-am să mă arunc cu ochii închiși în brațele nenorocirii!

— Pentru că nu mă iubești cum te iubesc eu!

20 Persida se uită iar aspru-n ochii lui.

îl iubea, dar nu-i spusese niciodată că-l iubește și n-avea, în gîndul ei, de ce să-l iubească.

— Cine ți-a spus — grăi dînsa — că te iubesc? Am slăbiciune pentru d-ta fiindcă te văd zbuie-mîndu-te pentru nimic. Cum aș putea să iubesc pe

25 un om fără de minte, de care trebuie să mă tem în toată clipa? Chiar acuma-mi spuseși că te lepezi de mamă, de tată, ba chiar și de Dumnezeu: ar trebui să fiu foarte proastă ca să cred că de mine n-ai să te lepezi!... D-ta nu ești om; mi-e milă de d-ta!

30 El îi lăsă mîna.

— Te-nșeli, zise cu îndărătnicie; pot și eu să mă stăpînesc dacă vreau, dar e o prostie să voiesc cînd știu că o singură viață am și că n-am în viața aceasta să mai iubesc pe nimeni cum te iubesc pe d-ta.

35 Apucară iar pe la o cotitură, încît nu putea să-i vadă nimeni.

— Nu mă stăpînesc eu acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, și eu tot nu fac nimic. Îmi vine să te ridic în brațe și să fug cu d-ta. Puțin îmi pasă ce are să fie mai departe. Cine știe

dacă voi mai ajunge vreodată în viața mea să te apuc așa ca acum! Iot nu fac nimic!

Persida se opri în loc și rămase ca-nfiptă în pămînt. Intrase, parcă, în cușca unui leu, dar nu se

5 temea și o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-l apucă de mîna și-l duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scrietorul înainte, ea se opri cu mînile în șolduri înaintea lui.

— Iată-mă, îi zise liniștită; vezi că nu mă tem

10 de d-ta; vezi că nu-mi pasă de nimeni: poți să mă iei, să mă duci și să faci ce vrei cu mine. Haid'! ia-mă în brațe!

El stetea buiguit în fața ei.

— Nu-i adevărat că d-ta te stăpînești, urmă ea liniștită; știi că eu nu vreau și nu cutezi să te apro-

15 pii de mine. Știi că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aș blăstema viața mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă, și știi că am să mă gîndesc totdeauna cu drag și cu durere la d-ta dacă vei înțelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul și mă vei lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnișoară?! grăi el muiat și umilit.

— Să te porți așa ca să ne mai putem întîlni între oameni, răspunse ea; să nu-mi fie frică de d-ta, să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici

25 norocul, și am mamă, ale cărei zile nu trebuie să le amăresc.

El tăcu; iară ea-l apucă de braț și porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

— Domnișoară, domnișoară! — zise el într-un tîrziu, suspinînd din greu — aș putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată așa cum zici d-ta.

35 — Ia noapte bună și părăsește-ne! îi răspunse ea cînd se apropiară de fete și de Brădeanu.

Și totuși îi era foarte greu, și cînd el s-a depărtat, se simțea foarte nenorocită și stătea la îndoială dacă nu cumva el e mai cuminte decît dînsa.

„O viață — zicea dînsa în gîndul ei — una singură are omul, și e nespūsă durerea ce te cuprinde cînd îți dai seamă că o petreci și pe aceasta chinuindu-te tu însuși pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!”

XI

ALTĂ LUME

10 Luna intrată în al doilea pătrar se ridicase pînă în culmea acoperită cu pădure și se ivea pe ici, pe colo printre copacii deși; pe șesul de la dreapta însă ea era de mult răsărită, peste puțin începură și în satul de la poalele dealului să latre cîinii stîrniți de ea, și noaptea era din ce în ce mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumuseța serii de toamnă.

Marta se uită de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse de mult pe Persida. Departe, înainte, se mișca, urcînd la deal, o negreață, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

— Știi că e frumos! grăi dînsa cam speriată. Persida a apucat cu neamțul ei alt drum.

20 Ea își iuți pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, și peste puțin ieși apoi la iveală și făptura cea înaltă a Persidei.

— Știam eu! grăi scrietorul. S-a dus cu el pînă la fete și apoi i-a dat drumul.

25 Tot așa dăduse cu socoteală și Brădeanu cînd Națl sosise cu Persida la dînșii.'

Mai la deal, spre stînga, se înălțară fișfiind și pocniră în văzduh, una după alta, trei rachete.

— Ce-i acolo? strigă Marta.

Brădeanu se opri și se întoarse spre dînsa.

30 — E la vie la Corbu, răspunse el. Să trecem și noi pe acolo.

Marta și fetele îl știau pe d-l Andrei Corbu, nobil de Cărpeniș, care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla

cu patru cai și fusese închis în timpul revoluțiunii; ele însă nu-l cunoșteau.

— N-are a face! întîmpină Brădeanu. II cunosc eu și vă încredințez c-o să-i pară foarte bine dacă ne oprim la dînșii.

Pe Marta o adimenea gîndul că poate să facă cunoștință cu Corbuleștii.

10 Persida, care numai ca prin vis văzuse cele trei rachete, se uită mai cu dinadins în partea de unde ele se înălțaseră. Era multă lumină acolo sus în deal și trebuia, așa își închipuia dînsa, să fie și multă lume, mult zgomot, zburdalnică veselie.

— E cam tîrziu, grăi dînsa, stînd la îndoială.

15 — Aș! De unde tîrziu!? zise scrietorul, scoțindu-și ceasornicul. Nu sunt încă nici zece, și abia acum răsare luna. În timpul culesului nici pe la miezul nopții nu e tîrziu.

20 — Nu-mi pasă! răspunse Persida și se avîntă oarecum cu ochii închiși la deal, ademenită de gîndul c-o să stea pînă în zori de zi, petrecînd ca alți oameni și gata de a se lăsa să facă cine ce vrea cu dînsa.

Ieșind deci la locul larg din fața cramei, ea se opri dezamăgită din drum.

25 Sub vie, zidită în mal, era colna, o zidire mare, cu două ridicături despre vale, cu un turnuleț, din care se deschidea vedere largă spre șes, și în față cu un cerdac întins, în care ardeau două lămpi, una atîrnată, iar alta pe masă.

30 La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de pași, pîlpîia focul de viță uscată, împregiurul căruia erau adunați culegătorii, bărbați, femei, copii, unii culcați, alții stînd de vorbă.

35 La' stînga, sub un mare șopron deschis din toate părțile, se afla bădania cea mare și lîngă ea cada, în care un voinic juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub șopron, doi flăcăi învîrteau teascul, în vreme ce alți doi cărau mustul scurs cu vadra la buțile înșirate în dosul șopronului.

40 La masa din cerdac, în sfîrșit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vîrstă, Corbu el însuși, și doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu,

iar cellalt Simeon Burdea, un prieten de la Universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întorcă mine cu oaspeți.

5 „Aici nu prea avem ce să facem”, voia să zică Persida, când Corbu, recunoscînd glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă și coborî scările cerdacului, ca să poftască sus pe cei sosiți, cărora nu le rămase decît să stea puțin.

10 D-nul Burdea, un om scurt și lat în spate, aproape cocoșat, rău îmbrăcat, cu părul lung și lăptos, cam spîn și cu nasul turtit, nu se mișcase din loc' după ce Corbu coborîse scările; când însă Persida se ivi în cerdac, el se uită la dînsa cu niște ochi de dihor, care intrau parcă în carne și străbăteau prin oase, încît Persida se opri speriată în loc.

In vreme ce apoi Corbu își făcea de lucru cu Marta și cu fetele, pe care le rugă să vie iar mine seară, fiindcă așteaptă mulți tineri din Arad, care toți vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un paiangen, de Persida.

— Domnișoara Persida, fiica Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subțire și oarecum sfîșietor.

— Da! răspunse ea.

25 — Ai fost la călugărițele din Lipova și ai stat la Arad?

— Da!

— Te știi, domnișoară, și îmi pare bine că am ocaziune să te și cunosc.

30 — De unde, dacă îmi dați voie? întrebă ea sfii-cioasă.

El se uită rîzînd în fața ei.

— De la Viena, răspunse apoi.

Persida dete mirată din umeri.

35 El ridică mîna stîngă, puse arătătorul ei pe buze și se apropie oarecum tainic și pitiș de dînsa.

— Îți mai aduci aminte — zise el încet — cînd vîntul a spart una din ferestrele de la minăstire?

40 Persida rămase ca împietrită. Știa acum cine i-a vorbit acestui om străin despre dînsa și îi venea să plîngă de necaz și de rușine.

Era lucru de nesuferit!

Tainele mari ale vieții ei fuseseră date de gol: omul acesta le cunoștea și putea să le spună mai departe. De ce să n-o facă! Zadarnice erau toate silințele ei: 5 ea vedea în gîndul ei cum toată lumea vorbește despre dînsa, cum oamenii fac mult din nimic și cum toți își bat joc de dînsa. Se simțea ca pierdută, și Națl era în gîndul ei cel mai nemernic om din lume.

10 — Te înșeli... zise ea, dar nu putu să-și urmeze vorba deoarece Corbu se întoarse acum spre dînsa, ca s-o poftască din nou și mai stăruitor pe seara de mine.

Ea făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, cînd plecară mai departe, îl tîri așa-zicînd pe Bur- 15 dea după dînsa și potrivi lucrurile astfel ca să rămîie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse înția oară în viața ei, îi părea cel mai apropiat din toți oamenii, și aceasta se vedea din căutătura și din purtările ei, încît Marta, pusă pe gînduri, dădea din cap și nu se putu stăpîni să nu-i facă scrietorului semn cu cotul cînd Persida o porni înainte cu Burdea.

20 — De unde cunoști d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

— Suntem prieteni din copilărie — răspunse Bur- 25 dea — am stat la Timișoara cinci ani de zile în aceeași bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potoli. înțelegea cum Națl a putut să vorbească despre cele petrecute și-l socotea foarte fericit. Stătuse și ea ani de zile de-a rîndul pe aceeași bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele și nu era nici una căreia ar fi putut să-i împărtășească tainele 30 vieții sale.

— Eu — zise ea — nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut așa, din întîmplare, de cîtevaori, darn-am vorbit cu el decît în treacăt. Mi-e, pot să zic, tot așa 35 de necunoscut cum îmi ești d-ta, și nu știu ce-și va fi închipuind despre mine.

— E un nebun, domnișoară, răspunse Burdea. Nenorocirea lui e că părinții nu l-au lăsat la școală. Nu e făcut el pentru măcelărie, și în loc de a-și căuta 40 de meserie, se reazemă pe averea părinților săi și-și

petrece viața citind fel de fel de cărți, care-l amețesc. L-ai mai văzut de când s-a întors de la Viena?

Persida rămase cîtva timp dusă cu gîndul.

Na!l i se înfățișa cu totul altfel de cum și-l închi-puise dînsa.

— L-am văzut — răspunse ea — acum e anul, la Arad, dar n-am vorbit decît foarte puțin cu dînsul. Mi s-a părut — urmă uitîndu-se cu coada ochiului Ia Burdea — nu știu cum, foarte prăpădit, un fel de om care petrece noptile prin birturi, iar ziua doarme nedez-brăcat.

— Minunat! strigă Burdea rîzînd din toată inima cu glasul lui subțire. Ai dreptate!... Așa ne petrecream noi viața: ziua dormeam îmbrăcați, adevă nedezbră-cați, cum zici d-ta, iară noptile ne plimbam, or stăteam prin cafenele dacă timpul era urît. Dar nic că se poate altfel, urma el așezat. Ziua e urîtă, zgomo toasă, plină de întîmplări, care ne abat de la no înșine: în amurgul serii începe viața să aibă farmec

— Bine — grăi dînsa — dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odihnească și să-și întrămeze puterile pentru munca zilei de mîne.

— Prostii! întîmpină el aprinzîndu-se. Nu se poate prostie mai mare decît să petreci dormind partea cea mai frumoasă a vieții. Uite acum, ce liniște, ce ră-coare, ce lumină tainică și blindă: nu te simți adime-nită să stai pînă în zori de zi? n-ar fi oare păcat să dormi?

Persida, crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, nu știa ce să răspundă, era însă tare în cre-dința că el n-are dreptate.

— Mă simt — răspunse ea — ademenită, dară ar fi păcat să stau toată noaptea, fiindcă mîne n-aș fi bună de nimic.

— Prostie! strigă iar Burdea, care nu putea suferi părirea deosebite de ale lui și se simțea nenorocit dacă nu răușea să convingă și pe alții cum el era convins. Domnișoară — urmă el în ton dăscălesc — admiți d-ta că în om sunt două ființe, una trupească și alta su-fletească?

— Așa cred.

— Crezi fiindcă și s-a spus, ori te-ai și gîndit asupra lucrului?

— Nu pot să-mi dau seamă, răspunse ea cu sfială; nu mi-am pus încă întrebarea, dar simt că altfel n-aș putea să înțeleg lucrurile.

— Prea bine! zise el mulțumit. Atît mi-e destul ca să văd că te-ai gîndit. Te rog acum să-mi spui: cine trebuie să stăpînească viața mea, trupul meu? ori sufletul meu?

— Fără îndoială că sufletul.

— Dar dacă el e mai slab decît trupul?

— Trebuie să vrei, răspunse ea strîmtoată.

— De! grăi el rîzînd, multe o fi voind omul, dar puține poate. Domnișoară — urmă dăscălește — dimineața, după o noapte bine dormită, trupul e întrămat și tare, el vrea să alerge să lucreze, să se hră-nească, să se mistuiască, să aibă mulțumiri, și degeaba vei fi voind d-ta altfel, căci el te stăpînește și te poartă după pornirile lui. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosit, începe sufletul să se ridice deasupra, și noaptea e ziua sufletului, pe care lumina soarelui îl întunecă. Acum ne simțim mai ușori, mai fără de gri-jă, ca scăpați din o grea robie, și noptile petrecem clipele de veselie, noptile avem cele mai plăcute cea-suri din viața noastră. Și dacă e adevărat că ziua după o noapte nedormită suntem obosiți, cu atît mai bine, căci repaosul nu-l cere sufletul, ci trupul cel netreb-nic. E ori nu așa?

Persida era învinsă, dar firea n-o ierta să se și dea învinsă. El nu putea să aibă dreptate, și chiar dac-ar fi avut, nu putea dînsa să recunoască c-o are.

— Nu este așa! răspunse ea cu îndărătnicie.

Burdea nu prea știa să facă deosebire între băr-bat și femeie și ar fi fost în stare să-i tragă o palmă.

— Bine, domnișoară — grăi el stăpînindu-se — dar te faci de rîs...

— Nu mă fac — întîmpină ea zîmbind — fiindcă nu e cum zici d-ta. Cînd e bolnav ori obosit, omul e și sufletește mai slab și nu-și poate stăpîni porni-riile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat și mereu treaz dacă e vorba să-și poată face datoria, și mulțu-

mirea cea mai mare a vieții este de a-ți fi făcut datoria!
— Ce datorie?! strigă Burdea, scos din țîțini.
O singură datorie are omul: să nu fie prost.
— Ia lasă, domnule, întîmpină dînsa nerăbdă-
toare; nopțile nedormite ale d-voastre sunt un fel de
5 beție, care ne face nepăsători față cu ziua de mîne și
ne aruncă în desfrîu.
— Apoi tocmai aceasta e, domnișoară, răspuse el
mai potolit. D-ta vorbești ca Hubăr, care viața lui
10 toată se plînge de datoriile pe care nu și le face și-și
petrece viața făcîndu-și mereu muștrări. Tocmai în
beția aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.
— Asta da! zise ea. Recunosc și eu că noaptea poți
să cunoști pe un om mai bine decît ziua, fiindcă noaptea
15 să adevărată iese mai nesfiit la iveală,
și bunătatea, dar și răutatea lui.
Ea se cutremură în tot trupul, cuprinsă de fiorii
care o trecuseră cînd se văzuse singură. Simțea că nu
vine bine să stea atîta timp singură cu acest om, pe
20 care acum îl întîlnise întîia oară în viața ei, știa că
Marta, fetele și mai ales Brădeanu își vor fi făcînd cele
mai urîte închipuiri despre dînsa, și totuși nu putea
să se despartă de dînsul. Nu mai stătuse încă cu nimeni
astfel, ca acum cu dînsul, de vorbă, nu intrase încă
25 nimeni, ca el acum, în sufletul ei, și se simțea ademe-
nită de întregul lui fel de a fi.
— Noaptea — urmă ea — e ziua ispitirilor și a
păcatului. Eu mă tem de nopțile petrecute în nedor-
mire. Pentru zilele mele parc-aș fi gata să iau toată
30 răspunderea: pentru nopți nu cutez s-o primesc!
Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează
încă, ședea moțîind pe un sac cu frunză la foc și-și
aștepta fata.
Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele și Marta,
35 duse cu gîndul la ziua de mîne, se grăbiră, și Persida
rămase peste puțin cu Burdea și cu muma ei la foc.
Era un farmec nespus în această noapte petrecută
la focul aproape stins, un mare vraf de jăratec, din
care numai din cînd în cînd mai ieșea cîte o limbă de
40 flacăra albăstrie. Sub vie, la depărtare de vreo zece
pași, dormeau cîțiva culegători, în satul de la poalele

dealului lătrau cîinii și începuseră cocoșii să cînte de
miezul nopții, mai la deal cînta o flașnetă, din cînd
în cînd se descărca cîte o pușcă, vîntul tomnatic fișia
prin frunzișul aproape uscat, lilioci fluturau mereu
5 pe deasupra focului, iar în sufletul Persidei creștea
mereu neastîmpărul de tinerețe.
Mara era de părerea lui Burdea, dar și fata ei avea
dreptate. Da! noaptea e, așa zicea și dînsa, mai plă-
cută: ea noaptea și-a născut copiii. Dar ziua e și ea
binecuvîntată: ea ziua și-a agonisit puținică avere.
10 Astfel apoi, din vorbă în vorbă, ea a fost în cele din
urmă biruită de somn, și Persida iar a rămas singură
cu Burdea. Ea nu mai putea să stea așa singură cu el,
se ridică dar încet de la foc, ca să-l ducă și să scape
de el. Burdea însă ținea să mai stea, și ei începură să
se plimbe, vorbind pe șoptite, prin fața cramei.
— Care va să zică chiar astă-seară v-ați întîlnit?
întrebă el.
— Da, din întîmplare.
20 — Și unde s-a dus el?
— Nu știu. Dau cu socoteală că la via lor, care se
află din vale de via lui Corbu.
— Nu înțeleg. Cum se face că el nu te-a însoțit?
Persida se opri în loc. îi era foarte greu de ceea ce
25 făcuse și parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost în
stare să se ducă să-l caute și să-l mîngîie.
— Doamne! zise ea. Eu mă tem de dînsul. E om
pătimaș.
— Hm! pătimaș?! zise Burdea mai mult pentru
30 dînsul și rămase cîtva timp pus pe gînduri. Fără îndo-
ială că e pătimaș, urmă apoi oprindu-se în loc și
uitîndu-se cu ochii lui de dihor la dînsa. Crezi d-ta
că în adevăr numai din întîmplare v-ați întîlnit?
Persida începu să se neliniștească. Era tîrziu după
35 miezul nopții, muma ei, obosită de munca zilei, ador-
mise, șezînd pe sacul cu frunze, iară omul acesta nu
mai voia, parcă, să plece, și ea nu știa cum să scape
de dînsul.
— Nici prin gînd nu mi-a trecut că-l voi găsi la
40 părintele Ioan, răspuse ea nerăbdătoare.
— Dar el? Ce crezi? Nu stia nici el c-o să vie acolo?

Nu știu.

— Nu știi. Dar ce crezi?

— Cred — răspunse ea cu îndărătnicie — că el a aflat că am să mă duc acolo și a venit dinadins să mă vadă.

— Bun! zise el rîzînd în bătaie de joc. Și d-ta, dac-ai fi știut că el are să fie acolo, te-ai fi dus ori nu?

— Da!

10 — Dar ziceai că te temi de el!

Persida își ridică capul. îi venea să-i întoarcă spatele.

15 — D-ta îți vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mă tem, fiindcă e om pătimaș și nesocotit, cum m-aș teme de un om beat, care nu-și dă seamă despre ceea ce face.

— Pare-mi-se — întîmpină el cu răutate — că nu de el, ci de slăbiciunea d-tale te temi.

Persida simți cum sîngele-i năvălește spre cap.

20 — Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puțin îmi pasă!

— Prea bine! strigă el cu un fel de mulțumire diavolească. Mîne seară am să-l duc și pe el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

— Am să viu, ca și cînd aș ști că el n-are să fie acolo, răspunse ea înțepată.

25 — La revedere! grăi el luînd mîna ei. O să am mîne o mare plăcere! Domnișoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubește, s-o strîngă în brațe, s-o sărute, s-o dezmierde: așa vrea firea, și e nebun cine să pune înprotiva firii. Am să-l lecuiesc pe nebunul acela: ori te lași, ori te lasă. La revedere!

30 Persida rămase mută și nemișcată, se uită lung în urma lui, apoi își acoperi fața cu amîndouă mînile.

35 Se simțea ca și cînd ar ficăzut, încît n-armai putea îndrăzni să iasă în fața lumii, și începu să tremure cînd își dete seamă că nu-i rămîne decît să meargă mîne seară la via lui Corbu.

Trebuia neapărat să meargă!

Și ce adecă ar putea-o face să nu se ducă?! Ce ar fi putînd să i se întîmple? De ce ar fi avînd să se teamă?

„Da — zise ea — trebuie să vadă că nu sunt femeie slabă, să-și rumpă o dată gîndul și să mă lase în pace!”

Și totuși...

5 Era foarte hotărîtă fata Marei, dar era femeie, știa că este iubită cum n-are să mai fie și e greu afară din cale să fii femeie și să te împaci cu gîndul că o să te urască bărbatul care te iubește, c-o să iubească, poate, pe alta...

10 Ea vedea în gîndul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om și om, și ce deosebire! Nu! cu Nașl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

15 Luna apucase spre asfințit și-și urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era liniștită. Se făcuse rece, și vîntul bătea cu tărie în frunzișul tomnatec.

20 Persida ar fi voit să se ducă, să alerge, să se urce-n culmea unde el descărcase pușca, ar fi voit să nu mai voiască nimic, ci să se lase cu ochii închiși în voile altora.

25 Grozav de lungă, o viață întregă, fusese noaptea aceasta, și urcînd pe răzor la deal, sărmana copilă abia își mai aducea aminte cînd a fost că ea se ducea cu Marta la via părintelui Ioan, și parcă era pe cînd el se afla în culme.

30 Mara nu o dată în viața ei dormise, în drum spre Arad, șezînd în căruță și nu o dată fusese biruită de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar și acum, așa chinuită, ca într-un culcuș moale. Răceala zorilor de zi și vîntul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

35 Ea tresări, se uită buimăcită împregiurul ei, apoi, dîndu-și seamă că fiica ei rămăsese stînd de vorbă cu acel om, sări ca o leoaică în picioare și se duse în cramă, unde așternuse culcuș de fîn pentru Persida.

Nu era!

Nu intra, nu putea să intre în mintea ei gîndul că fata ei s-a dus cu omul acela.

40 Nu! asta nu era cu puțință!

Dar era dusă! Unde era dusă?

Oriunde, a bine nu era această rătăcire în cap de noapte.

Ieșind afară, ea se uită cu tot dinadinsul împre-
giur, zări, parcă, ceva ce se mișca deasupra viei și
5 porni cu pas lung și tare călcat la deal.

— Ce e cu tine, fată? strigă ea după ce se mai
apropie.

Persida se opri speriată-n loc și așteptă pe muma
ei ca pe mîntuirea ei.

-10 — Ce e cu tine? întrebă iar Mara încet și cu glasul
înecat.

— Nu e bine, mamă, răspunse Persida umilită.
Eu nu mai stau: mă-ntorc în mînăstire.

— De ce?

15 — Nu întreba — grăi fata — că nu știu ce să-ți
răspund. Mi-e frică și mi-e urît să mai stau aici.

XII

DOUĂ PORUNCI

20 Nu poate, așa zicea rînduiala breslelor, să între
în rîndul stăpînitorilor decît acela care, pe lîngă toate
celelalte, a mai făcut și doi ani de călătorie. Așa e
bine! Numai încetul cu încetul, sub bună pază, prin
multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul de
toate zidurile și a dat destule dovezi că e destoinic de
25 a se povățui însuși pe sine, are s-ajungă omul stăpîn
de capul său și povățuitor pentru alții.

O știa și Hubăr aceasta și ținea ca feciorul lui să
treacă și el prin toate ispitirile.

Hubăroaie însă nu mai putea să aștepte.

30 Lasă că atîta om avea și ea pe lumea aceasta și
viața îi era numai o tînjire fără de dînsul, dar vedea
cu ochii că i s-a stricat băiatul de cînd umbla răzleț
prin lume. Nu mai era ca mai nainte, parcă l-ai scos
din cutie, își perduse voia bună, petrecea nopțile, nu-
35 mai el știa pe unde, și le făcea toate cu de-a sila. Apoi

feciorul ei nici n-avea nevoie să-și risipească zilele
vieții lucrînd pentru alții cînd putea să lucreze într-al
său și să-i fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se
făcea dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi și
5 nu băga de seamă că mai lipsesc vreo șase luni din cei
doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii
le fac și tot ei le împlinesc, după cum le vine la socio-
teală, și mai presus de porunca împărătească e porunca
lui Dumnezeu, care rînduiește ca copilul să-i vie la
10 nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca do-
rința ei să se îplinească; Hubăr însă nu voia să pună
vorba aceasta.

Nu-i ședea lui bine și nu-l ierta firea să se umilească
15 cerînd de la Bocioacă un lucru pe care acesta era
dator să nu-l facă. Apoi el nu putea să se uite cu ochi
buni la feciorul său. Nu-l mulțumea deloc, ba îi era
adeseori rușine că are asemenea fecior. Cu totul alt-
fel și-l dorea și și-l închipuise. Lasă că nu mai era
20 bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, cînd i-a văzut
cartea de călătorie, s-o arunce-n foc, ca să n-o mai
vadă și alții. Timp de un an și jumătate, cît a călă-
torit, n-a lucrat decît vreo opt luni; de aici înainte
a umblat hoinar, trăind din banii pe care îi trimi-
25 sese mumă-sa. Cum putea el să-și dea măcelăria pe
mîna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, să se
mai frece prin lume, să-și stîmpere valurile tinerețe-
lor, ca să-și vie în fire și să se facă om așezat.

30 Și totuși părintele e părinte! Era voinic băiatul
și deștept, fusese atîta timp chiar prea cuminte: poate
că rămîind acasă, între ai săi, iar se făcea cum a
fost.

Nu voia Hubăr să se umilească, dar, vrînd-nevrînd,
era mai prietenos decît mai nainte cu cojocarii, ba o
rumpea pe românește cînd se întîlnea cu Bocioacă,
deși Bocioacă știa nemțește mai bine decît el româ-
nește.

N-ar fi fost Bocioacă vrednic de starostie dacă
n-ar fi înțeles unde bate gîndul neamțului și n-ar fi
40 știut ce trebuie să facă.

Hubăr era bine cu toți beamterii și putea, cînd voia, să facă mult bine, dar și mult rău: de ce adecă cojocarii din Lipova să nu se pună bine cu el?

5   Dac-ar fi fost vorba de vreun altul, ar mai fi stat, poate, pe gînduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii, nici cojocarii de seamă că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

10   — Ți-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rînd lui Hubăr. Voinic om și bun băiat! Cînd îl scoatem stăpîn?

— Mai are încă vreo șase luni, răspunse Hubăr.

15   — Aș! Parcă-i mai ține cineva socoteala?! Rînduiala asta e făcută pentru hoinari fără de căpătii, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale. Nici rușine n-o să ne facă, nici pînea de la gură nu o să ni-o ia: punem pecetea cu inima liniștită.

— Nu! întîmpină Hubăr. Să-și facă și el rîndul, ca orișicare altul.

20   — Ți-e ușor d-tale, grăi Bocioacă; bătrîna o duce însă greu de tot fără de dînsul. Am să vorbesc cu ai noștri, și-l scoatem, vrei ori nu vrei, stăpîn, chiar acum, de vinul nou.

25   Așa a rămas vorba, și Bocioacă s-a și înțeles cu Gherghiță, care era cel mai colțos dintre cojocari, ca dumineca viitoare, cînd aveau să se adune oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale, ba i-a mai șoptit și Hubăroaiei o vorbă, ceea ce era de prisos.

30   Bocioacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată și vestit cîntăreț de strană, care știa să facă deosebire între oameni.

Joi seara, întorcîndu-se din plimbarea făcută pînă la via părintelui Ioan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut și cu cine ce-a vorbit.

35   — Știi că e grozavă muiere Persida Marei, grăi dînsa. Cînd o vezi așa, îți vine să crezi că e sfință, nu altă; aleargă însă după bărbați de ți-e greu s-o vezi.

40   Bocioacă-și cunoștea nevasta și nu prea pune mult temeii pe vorbele ei. Era femeie și-i plăcea să vorbească despre altele mai mult răii decît bine. N-aveai ce să-i faci! Din firea lui nu poți să scoți pe

nimeni. De astă dată însă el se uită cam aspru la nevastă-sa. Ținea, lucru mare, la Persida. Lasă că era o mulțumire să te uiți la ea cît de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar îi ședea bine să iasă din minăstire și să vină la biserică, după ce lumea atîta timp zisese că și-a vîndut Mara fata.

5   — Mie poți să-mi spui ce-ți trece prin minte — zise el așezat — te rog însă că-n fața altora să n-o spui aceasta.

10   — Parcă sunt oarbă și proastă ca să nu văd și să nu înțeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cît de colo că e încurcată cu feciorul lui Hubăr. De unde s-or fi cunoscînd, nu știu, dar sunt rău încurcați, încît nu-i mai poți despărți.

15   — Lasă-i să fie! ce-ți pasă? grăi el și trecu înainte. Fă ca și cînd n-ai fi văzut și n-ai fi înțeles nimic.

20   Nu credea Bocioacă. Li părea peste puțință ca gîndul unei fete ca Persida să nu se înalțe mai sus decît pînă la feciorul lui Hubăr. Cu totul altfel și-o închiupua dînsul pe Persida.

25   Și totuși peste puțință nu era lucrul: Națl era băiat curățel, voinic și binefăcut, deștept și umblat pe la școli, iar Hubăr era om bogat și n-avea alt copil. Minune n-ar fi fost dacă fata Marei și mai ales Mara s-ar fi oprit cu gîndul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvîrșire peste puțință nu era lucrul acesta.

30   Sîmbătă dimineața el află de la nevastă-sa c-a fost multă și frumoasă lume la via lui Corbu, că Națl a trecut și el pe acolo, dar Persida nu venise și ea. Se întorsese iar la minăstire.

35   Acum Bocioacă simțea că e parcă ceva la mijloc și nu-l mai ținea locul. Om era și el, și nu-l ierta firea să stea nepăsător cînd te miri cu ce mari **nevoit** se lupta sărmana aceea de văduvă. Cine adecă să-i vie în ajutor dacă nu el, starostele cojocarilor și totodată stăpînul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze și să facă ce poate pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiazăzi el trecu așa, ca din întâmplare, pe la via Marei.

Mara alegea strugurii, îi lega perechi cu fire de tei și-i atârna pe prăjinile întinse în cramă.

5 Era destul s-o vezi pentru ca să simți că e frământată de ceva. Nu știa, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărît așa deodată să se întoarcă iar la călugărițe; n-a mai stăruit ca Persida să-i spună.
10 Bănuia însă că Națl n-o lăsa nici acum în pace, și era mulțumită că-și vede fata atât de hotărîtă și de înțeleaptă.

Că i-o fi greu?! Să-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia să treacă și prin asta! Dacă e vorba, mai bine să peară decît să se facă de batjocura lumii!

15 Și totuși... din cînd în cînd ea se oprea în loc, cu capul ridicat, și-și sufleca mînele.

li era parcă fiica ei suferă de o grea boală, pe care numai timpul și firea cea trainică poate s-o lecuiască, încît nu-ți rămîne decît să suferi și să aștepti. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să aștepte: firea ei o mîna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

20 Cum adecă?! Fata ei să stea viața toată în mînăstire, ca să scape de neamțul acela? Nu e alt chip de scăpare? Nu poate ea să-l apuce pe neamțul acela de piept și să-l învețe minte?! Nu poate ea să-l ia pe Hubăr de scurt, ca să-și pună la rînduială feciorul?!

25 Dar strugurii întinși pe rogojină nu puteau să aștepte, și Mara iar se punea să-i lege perechi și să-i atîrne pe prăjină.
30

— Bun lucru — grăi Bocioacă — și spor! Dar cum? Așa singură? Unde ți-e fata cea harnică?

35 A ținut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-l socotea cel mai chibzuit om în valea Murășului; acum însă, de cînd el luase pe Trică la casa lui', ea se uita la el parcă i-ar fi și ei stăpîn. Cu toate acestea, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări la care nu putea să-i dea răspuns.

40 — De! — răspunse ea puindu-și hainele în rînduială — au și ele de lucru acolo în mînăstire, și nu

putea s-o lase pe maica econoamă singură tocmai acum, cînd i s-au îngrămădit toate pe cap.

Simțind că Mara nu vrea să intre în vorbă despre fata ei, Bocioacă o apucă mai pe departe.

5 — Mai ai mulți atît de frumoși? întrebă el arătînd la struguri.

— Sunt — răspunse Mara — s-au copt bine anul acesta, și abia pe ici, pe colo e cîte-o boabă stricată. Apoi am mai cumpărat, așa pe ales, și de pe la vecini.
10 O s-adun vro două mii de perechi, și dacă dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte din iarnă.

— Dar cu pădurea cum stai?

Nici asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă deslușit.

15 — Cam greu, grăi dînsa. Biată de femeie ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteți, așa se zice, în tovărășie cu măcelarul, urmă Bocioacă, apăsînd vorbele.

20 — Ferit-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fiindcă nu prea aveam bani ca să intru într-o neguțătorie atît de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-lui acum că am plătit rata fără ca să mă mai împrumut; ar fi voit ca eu să alerg, eu să port paguba, dacă lucrurile nu ies bine, iar la cîștig să fie și el părtaș cu mine.

25 — Ei! cam tot acolo vine! grăi Bocioacă în glumă. Mai știi ce se poate-ntîmpla?! d-ta ai fată și el are fecior.

30 Mara se uită speriată la el, apoi se plecă iar spre rogojină, ca să ia struguri și să-i lege cu tei.

li era grozav de greu și nu știa ce să-i răspundă.

35 Dacă vreun alt om i-ar fi zis aceste vorbe, ea l-ar fi ocărit de și-ar fi adus aminte toată viața lui; Bocioacă însă avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, și ea se bucura că dînsul se și folosește de dreptul acesta și n-o lasă singură la nevoie. O durea însă că poate chiar și el să creadă așa ceva. Și totuși ea nu putea să zică ba!

40 — Îmi pare foarte rău — grăi dînsa mîhnită — că mă socotești atît de slabă de inger. Dumnezeu el singur știe cum vrea să ne mîngieie și cum să ne certe,

și voința lui are să se îplinească. Eu mi-am tras seamă cu mine: dac-ar fi pe voia mea, mai bucuros i-aș suci gîtul ca unui pui de vrabie; dar nu mi se cuvine, deși-i sunt mamă, s-o stăpînesc, fiindcă e

5

mai cuminte decît mine.
— Care va să zică ea-l voiește? întrebă Bocioacă cu îndoială.

Mara dete din cap.

— Nu! — zise ea hotărîtă și mîndră — deloc nu-l voiește, dar umblă el după ea, și nu știi niciodată cînd îi vine femeii clipa de slăbiciune. Eu stau, săraca de mine — adaugă ea suspinînd — pe gînduri, mă tem și mă tem și nu știu ce să fac!

— Apoi nu-i așa, grăi Bocioacă așezat. Ai să știi ce trebuie să faci. Tinerețele sunt năvalnice și slabe și trebuie să fie păzite și ferite de ispitiri. Las'că-l mătur eu de aici. El n-are ce să caute la Lipova: ori să ducе să-și facă rîndul de călătorie, ori rămîne toată viața lui calfă proastă!

20 — Vai de mine! să nu faci lucrul acesta — strigă Mara — c-o să fie și mai rău!

— N-am eu s-ascult de d-ta, răspunse el. Sunt staroste și am să-mi fac datoria. Era — urmă apoi mai mult așa pentru dînsul — să închid un ochi fiindcă o vedeam strîmtorată pe muma lui; dar cînd e la mijloc și altă poruncă mai tare, la asta mă supun. Are să se ducă, iar grija noastră e s-o găsească pe Persida măritată cînd se întoarce, li găesc eu bărbat, zece la fiecare deget.

30 Nu dorea nici dînsa ca altfel să fie.

Duminecă apoi, cînd oamenii de încredere ai breslei s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, cînd Gherghiță a adus vorba la băiatul lui Hubăr, el a zis numai:

35 — S-o lăsăm asta! Mai are vreme! Să se mai coacă. Și tot cam așa se gîndea și Națl el însuși.

Nu mai avea el ce să caute pe aici.

Atunci noaptea, după ce s-a despărțit de Persida, el a alergat pe dealuri, ușor parcă n-ar fi avînd pămîntul sub picioare, li venea să se ducă și tot să se ducă, încît să i se peardă urma și toată lumea să-l uite,

130

numai ea singură să-și aducă în toată clipa aminte că el a voit și a putut, dar s-a stăpînit fiindcă atît de mult a iubit-o, încît s-a dus pribeag în lume numai ca dînsa să poată trăi nesupărată.

5 Atît simțea, atît știa, atît îi era gîndul!

După grele și îndelungate frămîntări, sufletul îi era ajuns, în sfîrșit, la o hotărîre, care-l înălța la o senină liniște, căci nimic nu-l ridică pe om mai sus decît gîndul că poate însuși să se biruiască pe sine și să lepede de la sine ceea ce îi este mai dorit în viață.

10 De aceea ziua următoare, cînd a dat față cu Burdea, îi era ca și cînd un demon ispititor i-ar fi ieșit în cale.

— Nu! strigă el scrișnind din dinți. Lasă-mă în pace! Știu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

15 — Ai să te duci și tu! îi răspunse Burdea rîzînd. Am văzut-o acum eu însumi cu ochii mei, am vorbit cu ea și știu că ai să te duci. Vine așa deodată o clipă în care ți-o aduci aminte parc-ai fi văzînd-o aievea, și atunci nu mai poți. Sunt om și eu, și nu poți nici tu să fii mai altfel decît mine, iară eu aș da tot ceea ce îmi este mai scump și sfînt pe lume pentru o clipă în care aș putea să cred, nu să știu, ci să cred numai că o femeie ca dînsa mă iubește. Mă cutremur, îmi dau seamă ce-nfricoșat fior trebuie să te cuprindă pe tine cînd îți zici în gîndul tău: Și tot mă iubește!

25 — Dar nu mă iubește! strigă Națl. Nu poate, nu are de ce să mă iubească!

30 — Minți! îi zise Burdea liniștit. Atît de bine știi că te iubește, încît te minți tu însuși pe tine numai ca să nu-mi mărturisești mie adevărul. E o prostie nemaipomenită! urmă el rîzînd. Eu am văzut-o, am vorbit cu ea și știu că te iubește. Toți care v-au văzut împreună știu și ei, dacă au ochi, că vă iubiți. Și vrei ca eu să cred că voi singuri, anume voi nu știți nimic, stați la îndoială, nici nu credeți măcar că vă iubiți unul pe altul? Vezi, dînsa e mai cinstită decît tine: știe și nu se sfieste să mărturisească! Dar de ce vă iubiți? Asta nu se întrebă! Au în lumea aceasta toate lucrurile cîte un „pentru că”: iubirea e din altă lume și se ivește din senin, fără ca să știi de ce, se dă

9*

131

pe față, fără ca să știi cum, și te duce, fără ca să știi unde. Ai să vii astă-seară cu mine, ai să mă rogi să te duc cu mine la via lui Corbu! Ai! Uite! vine așa deodată, când nici cu gândul nu te gîndești.

5 — Sînt și eu — răspunse Națl — că e un fel de soartă nendurată la mijloc. Mi-e adeseori parcă stau la marginea unei prăpăstii și știu că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoi, dar adîncimea mă adîmnește, capul mi-e amețit și sunt în toată clipa gata să

10 închid ochii și să mă arunc — fie ce-o fi! Nue pentru mine femeia aceea; nu sunt eu pentru dînsa; e o nenorocire că ne-am văzut, și singura noastră scăpare e să nu ne mai vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atîrnă! grăi Burdea rîzînd iar în bătaie de joc. V-ați văzut pentru că trebuie să suferiți și vă veți mai vedea cîtă vreme nu s-a

15 împlinit măsura suferințelor!

Națl dete cu îndărătnicie din cap.

— Ar trebui — zise el cuprins de adîncă amărăciune — pentru ca să poți judeca, să știi ce fel de om e tatăl meu și ce fel de femeie e muma ei. Nu! — urmă luîndu-și avînt — însoțirea noastră n-ar putea să ducă

20 decît la moarte de om: prea mult a suferit sărmana mea mumă, și n-aș putea să văd ca încă mai miilt să sufără. Uite! vine o clipă că nu mai știi ce faci, și ai barda în mînă și-i dai în cap cu ea. N-ar fi trebuit, dacă n-ar fi fost el cum este, să părăsesc școala, și aș fi azi om de dînsa.

— Ești un nebun! îl întrerupse Burdea. Ce-ți pasă?! Parcă însoțire omenească e ceea ce căutați voi? Parcă popa și părinții au să-și mai vîre și ei nasul în

30 treburile voastre? Ai s-o prinzi o dată într-un colț, și oameni sunteți amîndoi.

Națl se cutremură în tot trupul; îi venea să-l apuce de piept și să-l scuture, încît să-i clănțănească oasele.

— Icoană sfîntă din altar! strigă el ridicînd mîna. Mai bine îmi rup carnea de pe oase decît ca să sfărîm

40 idolu la care mă închin.

— Așa ziceți voi cu toții pînă ce nu vă săturați de a vă închina, apoi luați icoana și o terfeliți pentru

ca să scăpați, grăi Burdea, în vreme ce Națl îi făcea mereu semn cu degetul că nu și nu și nu!

Seara, el, cu toate aceste, s-a dus la via lui Corbu, și-i era parcă nu mai e om pe lume cînd a aflat că dînsa n-a venit, nici n-are să vie, că s-a întors iar în mînăstire.

5 — Mai zici și acum că nu te iubește?! îl întrebă Burdea cu răutate. Ai să faci pe dracu în patru ca s-o scoți din mînăstire.

10 Națl nu-i răspunse nimic; un singur gînd îl stăpînea; să fie singur și să meargă, s-alerge, să cutreiere văi și dealuri.

Și o vedea mereu pe mumă-sa stînd singură în măcelărie, și inima-i sîngera, încît îi venea să răcnească tare, ca să răsune toate văile și să se cutremure tot ceea ce are viață și sîmte durere.

15 Nu! El nu putea să plece, nu putea și nu putea! Sărmana lui mumă! atît îi mai rămînea în lume, atîta reazăm, atîta mîngîiere, și lumea i selumina cînd se gîndea că poate să îndulcească viața ei.

„Celelalte vin — își zise el — și trec în cele din urmă, încît numai din cînd în cînd îți mai aduci ca prin vis aminte de ele.”

25 Zilele veneau însă și treceau una după alta, și nici o știre bună de la Bocioacă.

Și cum zilele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, iar nevastă-sa tot mai neliniștită.

Om trăit în lume, Hubăr știa prea bine cum trebuie să fi venit lucrurile că Bocioacă nu mai vine, și ar fi

30 voit mai bucuros să fie palmuit în fața lumii decît să pată rușinea de care se temea. Și totuși el nu era supărat pe Bocioacă, nici pe cojocari: ei aveau dreptate; ei făceau numai ceea ce erau datori a face. Nevasta lui însă l-a pus să se umilească, iar fecioru-său]-a făcut

35 de batjocura lumii.

— Ai vorbit tu cu Bocioacă — întrebă în cele din urmă Hubăroaia — ori mi-ai zis numai, ca să mă amăgești, că ai vorbit.

Hubăr se uită lung la dînsa.

— Ba în adevăr am făcut prostia aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoi peste puțin, cu amărăciune.

— Nu știu cum vei fi vorbit, dar văd că n-o să iasă nimic din toată treaba.

— Adecă ce vrei să iasă?! grăi el. Tu vezi că de câteva zile nu mai dă pe acasă: numai el știe pe unde o fi umblind și cum și-o fi petrecind nopțile. Și dacă vezi tu, nu sunt nici alții orbi. Cum să scoată ei stăpîn pe un asemenea nemernic? Mare rușine!

— Dacă îi ești tată și nu-i porți de grijă! întâmpină dînsa necăjită. Le știi toate, dar nu te-am văzut și pe tine o dată să faci ca alți părinți, să-l iei de scurt și să-l întorci în calea cea bună. N-a fost el așa! Tu știi prea bine că n-a fost; dar ce poate o femeie ca mine dacă...

— Tu să taci! o întrerupse el cu asprime. Tu și numai tu l-ai stricat, îndopîndu-l cu bani! Nu așa m-am făcut eu om; uite, așa cum oi fi, cu toate păcatele mele, stau pe amîndouă picioarele, fiindcă n-am așteptat ca alții să îmi aștearnă culcușul: trebuia să-l lași și pe el să se lupte cu nevoile vieții. Cum l-ai făcut, așa să-l ai: eu nu mai vreau să știu de el, nici să-l văd în ochi!

Nu mai voi Hubăr, dar tot tată îi era feciorului său și nu mai avea astîmpăr, nu își mai găsea tigna obicinuită și clocotea parcă ceva în sufletul lui; și chiar nevrînd trecea mai des decît de obicei pe la măcelărie.

Duminecă, în sfîrșit, știind că lumea se îngrămădește, Națl era la locul lui și cîntărea carne pentru o slujnică cînd tatăl său intră tăcut și se așeză pe un scaun din fund, lîngă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-ai făcut? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfîrșite. Nu sunase încă peste drum de intrare, dar lumea începuse să vie la biserică, și Națl luă mătușica și începu să adune fărâmațurile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coșul de lepădături.

— Unde ai fost de n-am mai putut de câteva zile să punem ochii pe tine? întrebă iar Hubăr.

Națl dete fărâmațurile în coș, apoi luă cirpa și începu să ștergă cuțitele unul cite unul și să pună apoi pe fiecare la locul lui.

— M-ai auzit tu pe mine? strigă Hubăr răstit.

Națl lăsă pe butuc barda pe care o ștergea și se întoarse cu cirpa-n mină și rîzînd spre tatăl său.

— D-ta știi foarte bine că te aud — răspunse el — dar nu-ți răspund fiindcă nu pot să-ți spun unde am fost și ce am făcut.

— E foarte rău!

— Nici eu nu zic că e bine! răspunse Națl și se întoarse iar, ca să ștergă barda și s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerți pe un om care-și mărturisește vinovăția; Hubăr însă ținea să-și certe feciorul, și nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

— Nemernicule! — zise el cam tare — să nu mă iei în bătaie de joc, că de ți-ar fi barba de un cot, tot îți trag palme și te dau afară. Aici eu sunt stăpîn!

Națl așeză barda ștearsă la locul ei și se întoarse iar spre părinții săi.

— Drepturile de părinte și de stăpîn nu poate — zise el — nimeni să ți le ia; dar te rog să nu te folosești de ele aici, fiindcă trec oameni și rușinea nu cade numai asupra mea!

— Rușinea mi-ai făcut-o tu cu prisos, grăi Hubăr încet, aproape șoptind.

— Tocmai fiindcă ți-am făcut-o eu, nu mai adăuga și d-ta la ea.

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să știe lumea că știu ticăloșiile tale și nu le trec.

— Tată, grăi Națl așezat. Știu ce te mîhnește și-ți dau dreptate. Am să plec mine dacă vrei, chiar astăzi, și n-aș voi să ne despărțim certați.

— Eu vreau să știi — răspunse tatăl său cu asprime — că n-ai ce să mai cauți la casa mea dacă nu te faci om cumsecade.

— Fă ce vrei, răspunse Națl, întorcîndu-se iar la cuțitele lui. Nemții bețivi — adăugă apoi peste puțin pe românește — se ceartă ca niște orbeți. Da! — urmă apoi — iar pe nemțește, ei au dreptate dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică și se uită minios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărta fără ca să se mai uite-napoi.

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleștată, rămîind acum singură cu feciorul ei, începu să ștergă lacrămile ivite una cîte una în ochii ei, în vreme ce el își făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plîngînd, dar știa că plînge ori are să plîngă și-i era foarte greu să se întoarcă spre dînsa. După ce încuia dar ușa despre uliță, el se așeză, tot cu spatele spre dînsa, pe scaunul de lîngă butuc și rămase cu mîinile pe genunchi, cu ochii-nchiși și cu capul plecat în jos. Nu mai simțea, nu mai gîndea nimic: era istovit și toate îi păreau a pustiu.

15 Ea începu să plîngă pe-năbușite.

— Mamă! zise el în cele din urmă, întorcîndu-se spre ea. Nu plînge, că o să ai de aici înainte de ce să plîngi. Pe mine nu mă mai vezi! Nu plînge, că se-ntîmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu știu ce fac dacă mai dau ochi cu el!

20 Ea-și șterse lacrămile, apoi se ridică și se uită cu un fel de frică la el.

— Nu e lucru curat — zise ea — și Dumnezeu știe dacă nu e cineva care s-a vîrît la mijloc, ca să turbure liniștea casei mele... știe — urmă ea, cu asprime — și nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Națl se uită cîtva timp tremurînd la ea, apoi își luă pălăria și se depărta, cuprins de simțămîntul că de aici înainte el stă singur în lume.

30

XIII

DATORII VECHI

Datoria să ți-o plătești la timp, căci are și ea rostul ei și nu stă, dac-o lași nebăgată-n seamă, în amortire, ci mișcă și crește de n-o mai poți stăpîni în cele din urmă.

35

136

Națl se temuse că n-are să fie bine dacă se va întîlni cu tatăl său și a potrivit lucrurile anume așa ca să nu rămîie singuri. Luînd apoi hotărîrea de a nu mai da ochi cu el, avea de gînd să ceară bani de călătorie de la muma sa și să plece cît mai curînd. Vorba despre pedeapsa lui Dumnezeu i-a căzut însă atît de greu, încît n-a mai putut să stea cu mumă-sa. Se temea că nu se va putea stăpîni și n-ar fi voit odată cu capul să-i zică vreo vorbă aspră.

10 El a crescut, așa-zicînd, în brațele mumei sale și nu intra în mintea lui gîndul că poate să fie în lumea aceasta ceva ce el să nu-i spuie și ei. Inima îi da deci și de astă dată brînci ca să-i spună tot. Știa că dînsa-l va înțelege, se va muia și-i va fi de mare ajutor în greaua luptă sufletească. El însă o știa și aceea că dînsa îi va spune bătrînului tot, și aceasta n-o voia.

15 Avea cuvînte de a se plînge de tatăl său. E însă în firea omului să treacă cu vederea păcatele părinților săi, și nu o dată el își zicea: „Ți-e tată și n-ai să-l judeci!” De aceea își făcea muștrări totdeauna cînd scăpa vreo vorbă mai aspră despre tatăl său. Și nu e într-adevăr lucru mai dureros decît să nu poți avea o bună părere despre părinții tăi. Aceasta o simțea acum Națl în toată clipa.

25 Lasă că tatăl său era, în gîndul lui, vinovat de toate, dar el se mai și temea ca nu cumva acesta, aflînd ceva, să facă, om îndărătnic cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara ori s-o oprească pe Persida din drum. Astfel se stîrnise în inima lui o adevărată dușmănie față cu tatăl său, și adeseori îi venea să se ducă, să-l caute, să-l apuce, unde-l va fi găsin_d, și apoi ce va voi Dumnezeu. Se simțea că nu s-ar mai putea stăpîni dacă ar mai vedea pe mumă-sa plîngînd ori dacă acesta i-ar mai zice vreo vorbă aspră. El nu mai putea să dea ochi nici cu mumă-sa. Li era grozav de greu, dar nu mai putea.

30 Cu atît mai rău, căci prin asta lucrurile nu se împăcau, ci numai se amînau și mai vîrtos se încurcau.

35 Fiindcă așa cu mîna goală n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Griner, neguțătorul de piei, cu trei sute de florini. Ovreur nu numai că i-a dat bucu-

40

137

ros, dar l-a mai și rugat să-i spună când va mai avea trebuință: știa el că plătește Hubăroaie, numai să nu afle Hubăr,' ba plătește chiar și Hubăr, numai să nu afle lumea.

5 Așa au și venit lucrurile.

Hubăroaia era nemîngîiată că feciorul ei a putut să supere atît de greu pe tatăl său, dar îi dădea, Ia urma urmelor, dreptate: tot era mai cuminte așa decît ca lucrurile să fi ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun nici de la ea, asta-i părea lucru firesc: ea nu l-ar fi lăsat să plece fără știrea bărbatului ei. I-a mai și mulțumit dar lui Gr'iner cînd acesta a venit peste cîteva zile să-i spună în toată taina că i-a dat lui Națl bani de drum.

15 Hubăr era parcă l-ar fi ciomăgit cineva cînd a aflat că feciorul său nu și-a luat ziua bună de la mumă-sa. Știa că ține la dînsa, și astfel dedea cu socoteală că mare trebuia să fi fost mîhnirea lui pentru ca să-i poată face ei o atît de mare supărare. în zadar, nu e în lumea aceasta nimic mai tare decît durerea de părinte: nu zicea Hubăr nimic, nu se plîngea, dar era muiat, și acum, cînd ar fi fost să-și osîndească feciorul, își făcea el însuși muștrări, fiindcă țî-e parcă tot ale tale sunt și păcatele ieșite la iveală în copilul tău.

25 își făcea Hubăr muștrări și-și dedea silința să mîngîie pe nevastă-sa.

în tăcerea sufletului său, el tălmăcea mereu vorbele pe care i le grăise Națl.

30 „Țî-e ușor țîe — parcă-i zisese Bocioacă — dar e greu pentru nevasta ta.”

Era aspră afară din cale muștrarea cuprinsă în aceste vorbe, și încă mai aspru se simțea muștrat cînd își aducea aminte vorbele: „Ei au dreptate cînd ne iau în bătaie de joc l”

35 îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toți știau cum s-au petrecut lucrurile și se temea ca nu cumva să-l întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, să caute de treburile lui, să mai ia și asupra sa o parte dinsarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

138

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesimțite, se schimbasesc casa lui Hubăr: era ca și cînd soț și soție, după o lungă despărțire, s-ar fi însoțit din nou la o viață mai strînsă decît în tinerețe. N-o știau la început aceasta decît cele două servitoare și calfele; vestea însă, și cea rea, dar și cea bună, trece din om în om, și în curînd lumea toată a ajuns să afle că nu mai e cum atîta timp a fost la casa lui Hubăr.

5 Peste vreo trei săptămîni, în sfîrșit, Hubăroaie a primit mult așteptata scrisoare, prin care feciorul ei o vestea c-a sosit la Buda și a fost pe la Hansler, unul dintre verii ei. Ei îi cerea iertare pentru c-a plecat așa fără de veste și s-a împrumutat de la Griner, dar despre tatăl său nimic.

15 Ea-ncepu să plîngă.

— Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine așa! Să se zbuçiume și el, să-și verse focul tinerețelor: de nemernicit tot n-are să se nemernicească. Cu cine ar putea să semene!

20 — Trebuie — zise ea amărită — să fie la mijloc vreo slăbiciune, vro femeie care l-a scos din minți.

— Asta nu-mi vine s-o cred, răspunse el. Asemenea lucruri se află.

25 — Va fi știind toată lumea — întîmpină Hubăroaie — dar nu ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu puțință era și lucru] acesta, și mult ar fi dat dac-ar fi putut să afle adevărul. N-avea însă de la cine să-l afle.

30 Trecuseră douăzeci și șase de ani de cînd trăia la Lipova, și abia acum simțea că tot străin a rămas între străini. Avea cunoscuți, avea chiar prieteni, cu care juca cărți și care veneau bucurosi la masa lui, dar nu era într-aceștia nici unul care ar fi fost în stare să-i vorbească cu inima deschisă.

35 Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce știe să și-i facă; el însă era supărat pe toată lumea și se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

40 Dar supărat era Hubăr mai ales pe jocari și îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere și ar fi

139

putut, dac-ar fi voit, să pună lucrurile la cale ca Națl să rămie acasă.

Mai supărat încă era Bocioacă. Lasă că e lucru urit să făgăduiești și să nu îplinești, dar el nici nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlinit ceea ce făgăduise.

Nu! aceasta nici chiar nevastei sale n-ar fi putut să i-o spună.

10 Se încărcase omul cu Doamne-ajută.

Nu zicea Persida că n-are să se mărite.

Știind prea bine că muma ei dorește s-o vadă cât mai curînd cu bărbat, ea, deși abia împlinise optsprezece ani, se simțea fată bătrînă și era hotărîtă-n gîndul ei să se mărite după cel dintîi care o va peți.

15 Din întîmplare acesta a fost Brădeanu.

într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mînăstire și a dus-o la dînsa acasă. Timp de vreo zece zile, cît a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, și Bocioacă rîdea în el. în urmă Persida s-a dus acasă, la mama ei: era lucru de sine înțeles că are să facă pregătirile de nuntă.

20 Deodată însă toate s-au schimbat: fără ca să-și poată da seamă de ce, Persida s-a întors iar la mînăstire, unde maica Aegidia o aștepta cu brațele deschise.

25 O apucase ca atuncicînd Codreanu venise la mînăstire, un fel de spaimă, și nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini pe care nu se simțea destoinică a le purta.

30 Și astfel s-a petrecut viața ei de aici înainte: trăia pe apucate, cînd ici, cînd colo, azi la casa mumei sale, mîne la a lui Bocioacă și apoi iar la mînăstire, în o necurmată frămîntare.

Din cînd în cînd o cuprindea un simțămînt de deznădăjduire. îl vedea parcă în fața ei pe Burdea, care rîdea de zbuciumările ei și-i spunea mereu că zadarnic se opinteste; îl vedea pe Națl umblînd răzleț prin lume și-i venea să plece pe urma lui, să-l caute și să se ducă amîndoi, ca să li se piardă urma. Atunci se ducea în mînăstire și iar se liniștea, iar lua hotărîrea de a nu face decît ceea ce dorește muma ei, iar era stăpînă ea însăși pe sine.

140

Stăpînă ar fi și rămas dacă lumea ar fi lăsat-o în pace. Bocioacă însă făcuse legătură cu Mara și trebuia cu orice preț s-o mărite mai nainte dea se fi întors feciorul lui Hubăr, și dîndu-i zor, o alunga-n mînăstire.

5 Dar supărările omenești trec și ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr cînd s-a pomenit că Mara nu mai voiește să facă tovărășie cu el la pădurea din Gladova, și-n supărarea lui luase hotărîrea de a se pune în înțelegere cu Liubicek, ca să-i facă Marei greutăți. 10 „Am să-i arăt — își zicea el — că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt"! S-au și înțeles ca așa să facă, dar a trecut o zi, au trecut două, au trecut multe, și în trecerea zilelor li s-a muiat și supărarea și în cele din urmă n-au mai făcut nimic. Le era parcă puțin le pasă... 15

Tot așa trecuse supărarea și cu Bocioacă. Cînd cu plecarea feciorului său, Hubăr era tare hotărît să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. 20 Au trecut însă zilele și nu li-a făcut nici unu], și cu cît mai mult se apropia timpul în care feciorul lui trebuia să se întoarcă, cu atît mai bine îi părea că n-a făcut nimic. La urma urmelor, tot era mai bine așa.

25 Bocioacă a uitat încetul cu încetul și el făgăduința de a o mărita pe Persida și puțin îi păsa în cele din urmă cînd și cu cine are să se mărite fata Marei.

Chiar Persida s-a deprins încetul cu încetul cu viața ei fără de rost și n-ar fi dorit nici ea decît s-o lase lumea-n pace.

30 Mara ea singură era mereu neastîmpărată, mereu cuprinsă de griji și nu putea să doarmă nopțile liniștită, ca alte dați. îi era parcă o mare și nemaipomenită supărare o așteaptă, și nu știe cum să scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dedea și lua bani, zilele avea mulțumiri, seara însă, după ce-și făcea socotelile, o cuprindea o nespusă înduioșare, îi era parcă nu mai poate să se bucure de roadele ostenelelor ei. Ce folos că adunase, cînd copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse?! 35

40 Și avea dreptate Mara.

141

Crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, Persida nu știa ce va să zică a avea ori a nu avea. în gândul ei toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, și omul n-avea decît să-și facă datoria, să ostenească și să se roage pentru ca să le aibă cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuință. Averile îngrămădite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Nu știe să prețuiască averile agonisite decît acela care cunoaște nevoile vieții.

Persida trebuia să le cunoască și ea pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit și agonisea averi.

De Paști, Națl s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se simte ieșit la liman.

în zadar, nu era în el nimic mai tare decît slăbiciunea pentru muma lui, și inima îi sălta cînd se gîndea cum are ea să se bucure cînd îl va vedea ieșit stăpîn de capul lui și pus în fruntea gospodăriei.

Se și bucura muma lui cu atît mai virtos cu cît nu se mai bucura acum numai ea singură. Chiar din ziua sosirii lui la Lipova a simțit Națl că s-a petrecut o schimbare la casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreo supărare în casa aceasta și parcă nici n-ar mai fi cu putință vreo supărare în ea, atît de bine se-nțelegeau cu toții.

Mai erau însă la mijloc și cîteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toții.

După Paști, Hubăr s-a dus iar la Bocioacă, starostele, dar de astă dată nu pe ușa din dos, ci pe poarta cea mare, ca omul care se simte în dreptul lui.

Bocioacă, tot cel vechi, se bucura că poate să-l mulțumească, și încă în Dumineca Tomii a și adunat pe oamenii de încredere ai breslei.

Duminecă-i duminecă, iar sîmbătă după-amiază Bocioacă a trimis pe Trică, mîna lui cea dreaptă, pe la oamenii de încredere ai breslei, ca să le spună că au ca mine după liturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trică nu mai avea nevoie să li-o spună.

Hubăr nu era orișicine, și în timp de trei săptămîni, de cînd feciorul lui se întorsese, unii își deduseră seamă, iar alții aflaseră din zvon că i s-au împlinit cei doi ani de călătorie și că în curînd va avea să facă tăietura de măiestru.

Iar ăsta era un lucru care numai rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lipoveni.

După rînduiala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rîndul măiestrilor, trebuia să facă în fața starostelui și a oamenilor de încredere ai breslei tăietura de măiestru.

însoțit de un zăvod și ajutat numai de un ucenic, el trebuia să ducă la tăiere un juncan de trei ani, frumos împodobit cu flori, cu panglici și cu cîrpe, pe care, după tăiere, starostele și oamenii de încredere le luau drept semne de aducere-aminte.

După ce starostele se încredința că juncanul nu e amețit cu spirt, ucenicul îi dedia lovitura în frunte, iar viitorul măiestru trebuia să-l înjunghie așa, ca pînă ce numeri zece să nu se mai miște, și să-l jupoaie iute și curat, apoi să-i scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglicile și cîrpele să se păteze de sînge.

Urmează apoi prețuirea și măcelărirea.

Viitorul măiestru trebuia, înainte de toate, să-și dea părerea cît cîntărește carnea și cît îndeosebi seul pe care-l scoate, apoi să facă măcelărirea în șasesprezece feluri de cîrnuri, fără ca să-și păteze inîmile și șorțul alb și fără ca să lase fărîmături pe butuc.

Drept încheiere se făcea cîntărirea.

Cel dintii starostele lua mușchiul din spinare și măiestrul trebuia să-l cîntărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cît îi venea la socoteală, și măiestru] avea să măsoare cu ochii și să-i taie fiecăruia dintr-o singură bucată cît a cerut.

Nu-i vorba, nu se nimerea totdeauna ca bucata să fie tocmai pe tocmai: o dată ea ieșea prea mică, și atunci cumpărătorul se plîngea c-a fost înșelat la cîntar; altă dată ea ieșea prea mare, și toți rîdeau în hohote. Cu alte cuvinte, lucrul se sfîrșea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospetia dată de noul măiestru, masă întinsă și încărcată, la care se știau de mai înainte poftiți toți oamenii de casă, rude și prieteni, fruntași și tovarăși de meserie.

5 Era lucru mare, despre care vorbeau și copiii pe ulițe și pentru care se pregăteau toți cei mai de aproape.

10 Hubăroaie numai la asta se gîndea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-l ținea la îngrășare, iar Națl făcea mereu junghieri și cîntăriri de probă. Atît timp se plînsese că părinții l-au făcut măcelar, iar acum se simțea oarecum mîndru de gîndul că n-a mai văzut încă Lipova măcelar care junghie, taie și cîntărește ca dînsul.

15 Vedea parcă în fața lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru: putea să vie orișicine și să intre pe poarta deschisă pentru toți, și mîna parcă-i tremura cînd se gîndea că ar putea să vie și dînsa.

20 Doamne! Ce neînțeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!

25 Luni de zile au trecut, și el încetul cu încetul iar a ajuns la liniștea lui sufletească, încît ar fi putut să o vadă fără ca să se uite la ea și să treacă pe lîngă dînsa fără ca să se oprească. De trei săptămîni s-a întors și nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-și da silința să n-o vadă. îi era totuna. Acum însă, cînd se gîndea că ar putea și dînsa să fie printre ceilalți, îl treceau un fel de fiori.

30 Și avea omul dreptate.

35 El se afla la Lipova, iar dînsa trecuse încă înainte de Florii Murășul și se afla la Radna, și e departe de la Lipova pînă la Radna; era, cu toate acestea, un fel de legătură de la casa Marei pînă la casa lui Hubăr, și fiorul care-l trecea pe el pornise oarecum de la casa părinților săi, inima i se încleșta cu toate aceste de cîte ori se gîndea la el. Acum dar, cînd a aflat că el s-a întors și că e bine, voinic și voios, ea se simțea ușurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

40 Atît de mult se temuse că din cauza ei, deși fără de vina ei, omul acela își vapiere rostul, se va nenoroci

și va strica viața părinților săi, și acum era scăpată de temerea aceasta.

5 Sîmbătă seara, cînd Trică i-a spus că mine se va hotărî ziua cînd Națl va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, ea a început să plîngă, a căzut în genunchi și a mulțumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

10 Acum, în această clipă de ușurare și de mulțumire sufletească, era cuprinsă cu desăvîrșire de simțămîntul că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate să-l iubească deopotrivă cu dînsul, că el e om în puterea cuvîntului, că are de ce să-l iubească. Ea singură știa prin ce grea luptă sufletească a trecut el și a trecut și a ieșit întreg din ea.

15 Era o înspăimîntătoare nedreptate că nu poate să i-o spună aceasta și lui.

20 O! cum ar fi voit să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-i vorbească, să-i spună ce simte, ce gîndește, să-i mulțumească.

Mintea i se oprea în loc cînd se gîndea că toți vor putea să-l vadă, toți vor putea să-i strîngă mîna, numai dînsa nu.

25 Și, totuși, ce mulțumire ar fi și pentru el și pentru ea dacă atunci, la tăietura de măiestru, s-ar vedea față-n față și și-ar strînge mîna!

30 Firea ei năvalnică ieșea din ce în ce tot mai mult la iveală, și mereu vedea-n fața ei pe Burdea rîzînd în bătaie de joc.

„E o mișelie nemaipomenită — își zise ea în cele din urmă — să ai o singură viață și să amărăști în viața aceasta zilele altora, lipsindu-te și pe tine de cele mai mari și mai curate mulțumiri!”

35 . Și totuși ea nu putea să-l vadă, nici mai ales să vorbească cu dînsul.

•40 îi venea să strige tare, ca să se audă pînă la Lipova. N-a strigat, dar e peste putință ca o dorire atît de ferbinte să nu pătrundă tainic la orișicare depărtare, și pe cînd ea se zbătea pe țărmlul drept al Murășului, dincolo, pe țărmlul stîng, el era cuprins de un nea tîmpăr ivit ca din senin .

„Ce folos de mulțumirea pe care o am dacă nu e împărtășită de cel mie mai iubit în lume? Durere-nespasă e bucuria de tine singur simțită.” I-a fost destul să-și aducă aminte ea, pentru ca să și le aducă aminte toate cele petrecute și să-i pară pustie și fără farmec viața fără de dînsa.

Cîtă zbuciumare așa numai în sec!
Nu mai încăpea, ce-i drept, nici o îndoială că are* feciorul lui Hubăr să facă tăietura de măiestru. Staros-
10 tele, oamenii de încredere, breslașii toți așteptau cu oarecare nerăbdare priveliștea și masa de ospetie; ziua însă nu era încă hotărîtă, și multe se mai puteau încă întîmpla pînă atunci.

Duminecă după sfînta liturghie s-au adunat la
15 casa starostelui unsprezece dintre oamenii de încredere ai breslei. Lucru nemaipomenit: nu lipseau decît trei din patrusprezece, iar unul din aceștia era Hubăr el însuși.

După ce se așezară cu toții împregiurul mesei,
20 Bocioacă, om al buneii rînduiei, se ridică în picioare și puse cartea de călătorie a lui Ignatie Hubăr în mijlocul mesei.

— Veți fi știind—zise el sărbătorește—de ce ne-am adunat astăzi, și nu mă îndoiesc că puțin o să stăm
25 de sfat. Eu însă, după cum cere rînduiala, vă fac împărtășire că unul dintre fruntașii breslei noastre,, măcelarul Anton Hubăr, cere să hotărîm ziua pentru ca feciorul său Ignatie să facă tăietura de măiestru.

Toți deteră zîmbind din cap, ba Oancea, măcelar
30 și el, nu se putu stăpîni și strigă: „Vivat!”

— Lucrurile sunt, precum știți — urmă starostele — în bună rînduiala. Anii de ucenicie și i-a făcut băiatul chiar la casa tatălui său, unde a stat apoi un
35 an și mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit zilele aceste. Nu e dar nici o pedecă la mijloc: nimic n-avem să-i iertăm, nici să-i trecem cu vederea. Cînd socotiți să-i punerm ziua?

Gherghiță cel mărunțel se ridică.
40 — Pentru ca rînduiala să fie deplină — zise el iute și cam bolborosit — și pentru ca nici de-ici, nici

de colo să nu ni se poată face vreo muștrare, să se citească, după obicei, și cartea de călătorie, ca să vedem pe unde a umblat și la cine a lucrat.

:5 Bocioacă cel lung și subțire începu să schimbe la fețe.

Asta el însuși și-o făcuse.
Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiță, ca să-l scoată pe Națl măiestru, iar în urmă, după
10 ce-și schimbase gîndul, îi spusese că nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rînduiala. El uitase supărarea lui de atunci, dar Gherghiță, om prepuielnic, nu uitase vorba ce-i spusese. Ce mai putea Bocioacă să-i facă?

— Se poate și asta—grăi el—și începu să citească
15 adevărîțele scrise de stăpîni în carte, și cu cît mai mult citea, cu atît mai rău i se înnodea glasul.

Adevărîțele nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse cite patru-cinci săptămîni la un stăpîn, și apoi
20 treceau cite două și chiar trei luni pînă ce intră la altul.

— Pare-mi-se — grăi Gherghiță uitîndu-se pe sub sprîncene — că tot avem ce să-i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiți un nod, iar Oancea nu se putu
25 stăpîni:

— Ei—zise el—asta se întîmpla. Trece vremea pînă ce mergi dintr-un oraș în altul.

— Apoi — adăugă Birzău — avea băiatul din ce să trăiască.

Ceilalți deteră din cap.
30 — Putem — grăi Bocioacă — să-l chemăm în fața noastră și să-i facem muștrare.

— Eu cred — întîmpină Gherghiță — că nu e nevoie de asta. Băiatul e tînăr și nensurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să mai aștepte.

35 Bocioacă înghiți mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-i vorba, să-l scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalți erau de un gînd cu dînsul și se uitau și altfel în gura lui; se temea însă de gura cea rea a lui Gherghiță. Nu-i vorba, puțin i-ar fi păsut dacă Națl va face acum ori mai tîrziu tăietura de măiestru; apucase însă o dată să zică

-40

ceea ce a zis și ținea ca pe a lui să rămîie. Și n-ar fii
fost vrednic de stărostie dacă n-ar fi știut să iasă și
din strîmtorarea aceasta.

5 Sfîntul Ilie e patronul cojocarilor, și-n ziua de
Sfîntul Ilie cojocarii au praznic mare, merg cu steaguB
și cu muzica la biserică, se adună la masă mare și
joacă pînă în zorile zilei următoare sub cortul de ver-
deață. Acesta e un lucru la care nimeni nu ține mai
10 mult decît Gherghiță, și Hubăr nu putea nici el
decît să se simtă măgulit dacă feciorul lui aravea sa-
și facă tăietura de măiestru tocmai în ziua cînd breas-
la-și ține praznicul.

— Știți ce? — grăi deci Bocioacă voios — să ne-
facem o ziună bună de Sfîntul Ilie: să prăznuim la casa
15 lui Hubăr.

— Amin! strigă Gherghiță dînd cu pumnul în
masă și sărînd în picioare.

Era lucru minunat, nu se putea mai minunați
Auzi d-ta! Neamțul să dea praznicul de Sfîntul Ilie t
20 — Amin! strigară și ceilalți, și lucrul era hotărît
atît de bine, încît Bocioacă el însuși a plecat deodată
cu ceilalți, ca să se ducă la Hubăr și să-l vestească,,
așa cum știa el, despre hotărîrea luată de frunțașii
breslei.

25 Hubăr și mai ales Hubăroaie se așteptaseră la o-
zi mai apropiată, știau însă să prețuiască cinstea ce
li se făcea și erau mulțumiți de împărțășirea pe care-
li-o făcuse Bocioacă.

30 Mulțumiți ar fi și rămas dacă n-ar mai fi fost la
mijloc și gura lumii și răutatea omenească.

Buna rînduială cere, ce-i drept, ca despre cele ce
se petrec în sfatul breslei să nu se mai vorbească.
E însă foarte greu să știi ceva și să nu le spui și celor
mai de-aproape ai tăi, și încă duminică după-prînz.
35 nu numai Marta, ci și nevestele celorlalți cojocari știau
și spuneau la toată lumea că erau p-aci-p-aci să-l
mai amîne pe feciorul lui Hubăr, fiindcă în timpuB
călătoriei a umblat mai mult hoinar decît prin măce-
lării.

40 Luni, nu mai departe, i-a șoptit-o unul dintre
oamenii răi de gură și lui Hubăr aceasta.

Hubăr ar fi primit mai bucuros o palmă în fața
măcelăriei.

Care va să zică nu cinste, ci un fel de dar de milă
i s-a făcut.

3 Și aveau dreptate cojocarii: feciorul lui umblase
în adevăr hoinar.

Deodată, fără de veste, ca din senin, s-a reivit
în sufletul lui toată amărăciunea de odinioară, și
dacă atunci, cînd feciorul lui a plecat fără de veste
-tO de acasă, își făcea el însuși muștrări, acum nu mai
putea să-l ierte pentru rușinea pe care i-a făcut-o.

Trebuia să se răsufle, să-l mustre pe feciorul său,
să-și facă datoria de părinte.

«5 Trebuia și totuși era mai bine dacă nu-și făcea
datoria chiar acum, cînd feciorul său era foarte sim-
țitor.

Puțin îi păsa, ce-i drept, lui Națl de părerile
ce-și vor fi făcînd frunțașii breslei și lipovenii des-
pre purtările lui în timpul celor doi ani de călăto-
rie. El știa, dar nu putea să spună nimănui cît de
20 greu i-au fost acei doi ani și ce mare lucru a făcut
el în curgerea lor. Inima i se umplea de cea mai
neagră amărăciune cînd își aducea aminte toate suferințele
prin care a trecut și să gîndea că în zadar
25 au fost toate: nu era bine ca tocmai tatăl său să-i
mai aducă aminte de acei doi ani.

Duminică dimineața nu s-a mai putut stăpîni.

Știa unde poate s-o vadă pe Persida și ar fi fost
cea mai mare nemernicie dacă s-ar fi lipsit el însuși
30 pe sine de mulțumirea de a o vedea. S-a dus dar la
biserica românească de la Lipova și, după ce aici
n-a găsit-o, a trecut la cea de la Radna.

Gîndul lui era s-o vadă așa ca să nu fie văzut de
dînsa. S-a și strecurat printre oameni și s-a oprit
35 în dosul unui scaun; biserica de la Radna nu e însă
atît de mare ca să poți intra în ea fără ca să fii văzut
de toți, mai ales cînd ești neamț.

Dacă n-ar fi fost atît de zăpăcit, ar fi avut și el
atîta minte ca să înțeleagă că în clipa cînd întră
40 în biserică, toți se uită la el și se întrebă: „Cum
vine neamțul acesta aici? ce caută? ce vrea?"

Așa a și fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el.

Intrînd de la dreapta în biserică, el s-a uitat, spre fundul bisericii, unde știa că e locul femeilor, și a rămas uimit, pierdut, cu ochii țintă la Persida, care nu-l băgase în seamă.

Și cum oare să nu rămîie uimit și pierdut?!

Așa n-o mai văzuse niciodată și nici că și-ar fi închipuit-o vreodată.

Nu mai era fața cea plină și rotundă ca luna: slăbise, fața îi era mai lungă, umerii obrazilor ieșeau la iveală, pelița obrazilor era mai albă, subțire și oarecum întinsă, sprîncenele păreau mai lungi și mai dese, iar ochii erau parcă mai mari și plini de o tristeță care se revărsa peste toată fața ei.

Simțind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împregiur, ca omul care se-ntreabă: „Ce-am făcut? Ce mi s-a întîmplat?” și ochii ei se întîlniră deodată cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot simți cu inima și închipui cu gîndul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rîndul cerul a fost posomorit, întunecat, acoperit de o ceață deasă, și deodată, pe neașteptate, fără ca să știi cum, soarele străbate prin ceață și-și revarsă lumina plină asupra lumii, încît toate se înseninează și tot ceea ce viețuiește tresare cuprins de o pornire veselă.

Așa s-a luminat fața ei și fața lui în clipa reverii și așa au tresărit înveseliți ca din senin toți cei adunați în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toți și un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai nainte de a-și fi dat oamenii seamă despre cele petrecute, Persida rămase cuvioasă și cu ochii țintiți spre pămînt la locul ei.

Era o atît de aspră muștrare în fața ei, încît el își plecă ochii rușinat și porni spre strana din partea lui. Abia acum simțea că prea a luat-o oblu înainte și că trebuia să le facă toate ca și cînd ar fi venit

aici ca să se întîlnească cu altcineva. Intrînd dar în strană, el dete mîna cu bătrînul Blăgută, apoi — peste puțin — îi spuse pe șoptite că are o vorbă cu părintele Andrei. Iar după sfînta liturghie, cînd Bocioacă se sfătua cu oamenii de încredere ai breslei, Natl știricea de la părintele Andrei la cine ar putea să găsească aici la Radna viței de tăiere.

Atît de bine le potrivise toate, încît pînă chiar și Persida ea însăși, întorcîndu-se acasă, stetea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dînsa la biserică.

Singur el știa și acum cît de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cel puțin din depărtare, și întorcîndu-se spre Lipova, era și el pătruns de simțămîntul că ar fi o nemaipomenită mișelie să-și calce pe inimă cînd atît de mult o dorea.

Ce-i păsa lui acum de hotărîrea breslei? Totuna îi era cînd și cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru știa: că e o grozavă nenorocire pentru dînsul de a fi fost născut din părinții lui și, lucru înspăimîntător, că el n-ar putea să fie fericit decît după ce ar muri tatăl lui și muma ei.

Ah! ce urît ghid, ce nesuferit simțămînt, și el nu mai putea scăpa de simțămîntul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă cînd tatăl său se întoarse cu fața întunecată acasă.

— Ai văzut!? grăi Hubăr rece și aspru.

— Ce să fi văzut? întrebă Natl, uitîndu-se lung la el.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de rîsul tuturor, răspunse tatăl său. Prin toate colțurile se vorbește c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei și că numai de milă te-au amînat pînă la Sf. Ilie. Erau să te trimită iar în călătorie. Rușine. Să-ți crepe obrazul!

Natl se făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-i tremure, încît abia se mai ținea pe ele.

— Așa e! zise el stăpînindu-se și adunîndu-și toate puterile. Ei au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, și pot să gîndească ce vreau. Eu știu de ce, dar nu pot să le spun și lor, și dacă le-aș spune,

-5

10

15

20

25

30

35

40

n-ar mai zice nimic, ci mi-ar plinge de milă. D-ta însă îmi ești tată și trebuie, dacă ai și inimă de părinte, să simți că trebuie să fie ceva la mijloc, și să mă ierți, să-mi ții parte, să mă aperi, cel puțin

5 în gândul d-tale, iar nu să-mi mai faci și muștrări, când eu însumi mă mărturisesc vinovat! Lasă-le, tată, să nu mai vorbim despre aceste. Orișice ar fi între noi, adause el muiat, să trăim în pace, fie

10 chiar și numai de dragul mamei, care d-tale îți este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deștept ca să înțeleagă muștrarea aspră care era cuprinsă în aceste cuvinte și destul de cumsecade pentru ca să se simtă atins de ea.

15 — Eu cred — zise el mirat — că-ți mai sunt și eu tată și pot să știu ce este, dacă e ceva la mijloc. Națl rămase cuprins de turburare în fața lui. Ce putea el să-i zică? Cum, Doamne, putea să spună în câteva cuvinte ceea ce-i zguduia toată firea?

20 — Eu — zise el oarecum îmbrâncit de gândurile ce-l stăpîneau — eu, așa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

— Care va să zică — întîmpină Hubăr aprins — asta e la mijloc: ți-e rușine de meseria mea!

25 — Nu e asta! îl întrerupse feciorul iute. Nu așa trebuie să mă înțelegi.

Hubăr însă nu ținu seamă de întreruperea aceasta. Încă de mult simțise că nu prea e feciorul lui făcut pentru măcelărie și nu o dată se muștrase că nu l-a lăsat la școală. Se bucura deci că vorba a venit așa, ca să se poată dezvinovăți.

30 — Tatăl meu — urmă el dar — a fost și el măcelar, tot măcelar a fost și tatăl lui, măcelari au fost toți din neamul nostru de cînd ne știm: ce sunt eu vinovat dacă mie Dumnezeu mi-a dat un singur fecior și m-a pedepsit ca acesta să n-aibă inimă pentru meseria părinților săi!

35 — Ia lasă, tată — răspunse feciorul — că am cu cine să seamăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase și-ți mai place să stai de vorbă cu oameni deștepți decît să tai carne și să sfărâmi oase

40

pe butuc. Mama să trăiască!... și merge și măcelăria lui Hubăr.

5 în gândul lui Națl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decît a muștrare; Hubăr însă vedea în ele muștrările ce el însuși atît de adeseori și le făcuse, și obrajii lui se umplură de sînge.

— Să nu te obrăznicești cu mine, strigă el ca ieșit din fire, încît ucenicul și una dintre calfe ieșiră speriați din tocătoare, unde aveau de lucru. Ți-am spus o dată că-ți trag palme, și nu are nimeni să ți le ia de pe obraz.

— Ba asta să n-o faci — îi răspunse feciorul rece — că mă pui la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

15 Hubăr, măcelar din buni-străbuni, înainta hotărît spre el.

Națl ținu în fața sa cuțitul pe care-l avea încă în mînă.

— Te rog pe toți sfinții, nu te apropia! strigă el.

20 — Lasă cuțitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dîșii, ca să-i despartă.

Era prea tîrziu.

Simțind pe tatăl său în apropierea sa, aruncă cuțitul departe de la dînsul.

25 — După ce m-ai nenorocit, n-ai să mă mai și batjocorești, zise el apoi și îi dădu brînci, încît căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul lui.

Așa, cu capul gol și cu mînele sumese, cum era, el se depărta cu pași repezi și ieși din curte fără ca să se mai uite înapoi.

30

XIV

ROSTUL LUI BANDI

35 Sîmbetele după-ameazăzi sărăcimea, orbeți, ologi, bătrîni neputincioși, copii fără de căpătii se adunau venind unul cite unul la porțița minăstirii și aștep-

tau, certîndu-se între dînşii, pînă după vecernie, cînd maica econoama ieşea, ca-n faţa lumii să le împartă milă, pîne, cîte o bucată de carne, cîte un săculeţ de cartofi, de fasole ori de mălai, cîte un braţ de lemne în timp de iarnă şi cîţiva creiţari, toate adunate de maicile cerşetoare de prin piaţă, de prin oraş şi de prin împregiurime.

10 Pentru ca binecuvîntările miluiţilor să nu se reverse numai asupra minăstirii, maica econoama lua cu dînsa totdeauna pe cîteva dintre fetele cu purtări mai bune, ca aceste să împartă darurile de milă, şi multe daruri a împărţit Persida, mult a fost binecuvîntată de săracii al căror glas străbate de-a dreptul la cer.

15 Afară de aceasta, minăstirea avea săracii ei, unii căroro li se dedea joia şi dumineca, iar alţii care căpătau în toate zilele prînzul în minăstire. între aceşti din urmă era şi Reghina, cu copilul ei, Bandi.

20 Cînd a venit în minăstire, Persida a găsit-o pe Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la uşa bucătăriei. Ani de zile de-a rîndul li-a dat mîncarea şi niciodată n-a putut să se uite la ea fără ca să tremure cuprinsă de frică.

25 Maicile o ştiau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinică, frumoasă şi în toată firea. Cînd a născut însă pe Bandi, ea a rămas paralizată de o mîină şi de un picior, strîmbă de gură şi cam smintită, încît abia te mai puteai înţelege cu dînsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tatăl lui Bandi, căci zicea totdeauna că nu ştie, şi totuşi îşi iubea copilul atît de mult, încît îl ţinea, chiar şi băiat de şapte ani, în braţe şi nu voia niciodată să mănînce mai nainte de a se fi săturat el. „Eu mănînc ce rămîne!” zicea dînsa.

35 Cîteodată, aşa din senin, o apuca ceva. de rămînea ca-nţepenită, cu ochii sticliţi, şi vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit şi a rătăcit zile şi nopţi prin pădurea de la Cladova şi cum n-a mai voit să moară cînd şi-a văzut copilul voinic şi frumuşel.

154

Şi în adevăr Bandi era băiat voinic şi destul de frumos la chip, dar fricos, liniştit şi atît de tăcut, încît rar ieşea vorbă din gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-l depărteze de la mumă-sa; şedea lipit de dînsa ori o ţinea de poale cînd ea se ducea pe chinuite undeva.

10 Bandi era băiat de vreo opt ani cînd Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ţinea ca un căţel după maica Aegidia, care peste cîtva timp l-a dat ucenic la un cizmar.

15 Deprins a se alipi de cineva, Bandi n-a putut să rămîie la stăpîn şi a fugit, dar nu s-a mai întors la minăstire, ci a rămas aşa rătăcit, trăind din mila oamenilor şi adăpostindu-se azi ici, mine colo. Cînd vedea vreo călugăriţă şi mai ales pe maica Aegidia, el fugea cuprins de frică şi se ascundea. Astfel la minăstire i s-a pierdut încetul cu încetul urma şi nimeni nu se mai gîndea la el.

20 Abia acum, în Săptămîna Patimilor, întorcîndu-se de la Lipova, Persida l-a zărit stînd cu undiţa pe ţărmul Murăşului din jos de pod.

25 Trecuseră vreo trei ani de cînd nu l-a mai văzut şi băiatul crescuse în timpul acesta peste vîrsta lui, dar tot îl recunoscuse după prima ochire şi îi trecu parcă un fel de săgeată prin inimă. Vedea pe Reghina slabă, numai pele şi oase, cu faţa galfădă, cu gura strîmbă, cu ochii sticliţi, şi iar o vedea rătăcind singură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prin pădurea de la Cladova. îi venea să fugă şi să nu se mai uite înapoi, îi era însă milă de sărmanul Bandi şi ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de cînd nu l-a mai văzut.

35 Bandi, văzînd că se uită mai întins la el, s-a speriat ca făcătorul de rele care se vede faţă în faţă cu urmăritorii lui, apoi recunoscînd-o, îşi adună undiţa, gata de a o lua la fugă.

Ea-i făcu semn să vie la dînsa, şi el se apropie umilit, fricos şi supus ca un cîine chemat de stăpînul său.

40 — Bine, Bandi — îi zise ea — dar tu ce faci?

— Prind peşte, răspunse el.

155

— Dar unde ai umblat de atîta timp?

— Pe aici, pe la Lipova și pe la Radna.

— Dar din ce ai trăit?

— Din ce am căpătat.

— Nu vrei tu să vii cu mine, la mama? îl întrebă ea înduioșată.

Era în fața ei, în ochii ei și mai ales în glasul ei atîta dragoste, încît fața băiatului se lumină.

10 El dete din cap, era însă atît de mișcat, încît nu putu să-i răspundă și mari stropi de lacrimi se iviră în ochii lui și se strecurară peste obrajii lui bătuți de soare și de vînt.

— Nu plînge, 'Bandi, îi zise ea; de ce plîngi, că n-am să-ți fac nici un rău?

15 — Dar — răspunse el — ai cunoscut pe mama și ai fost atît de bună cu ea.

Persida se cutremură.

20 Mergînd apoi spre casă, ea se încredința că băiatul, rămas singur de capul lui, se deschisese. Vorbăreț nu era nici acum, dar părea foarte cuminte și răspunsurile lui erau bine gîndite, oarecum bătrînești.

25 'Viața lui sufletească era însă tot cea de mai înainte, și în curînd Persida a ajuns să se căiască de a nu-l'fi lăsat să-și prindă peștii înainte, li era oarecum frică de el. 'Alipirea către dînsa era la dînsul un fel de boală sufletească, și ea nu mai putea să scape de privirea lui, care mereu îi reamintea ochii sticliți ai Reghinei.

30 Ducea, nu-i vorba, coșurile Marei în piață și, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare și se uita, întors acasă, cu un fel de îngrijire la Persida, ca și cînd s-ar fi temut că în lipsa lui i se va întîmpla ceva. Astfel dînsa nu mai putea să scape de ochii lui.

35 Dumineca Tomii, dimineața, cînd a dat ochi cu dînsa, el era foarte neliniștit, iar după ce dînsa s-a întors de la biserică, el gemea, parcă le-ar fi știind și simțind toate, întocmai ca dînsa.

40 Marți după-amiazăzi Mara s-a întors acasă înainte de vreme și cu fața oarecum sperioasă.

Hubăr, așa ziceau toți, s-a certat cu feciorul său, care l-a rănit la cap și era să-l înjunghie cu un cuțit mare dacă una dintre calfe n-ar fi sărit la timp, ca să-l scape.

5 N-o privea lucrul acesta, și totuși ea tremura cuprinsă de simțămîntul că o mare nenorocire i s-a întîmplat, și a grăbit acasă, pentru ca nu cumva fiica ei să afle de la alții cele petrecute.

Persida o ascultă rîzînd cu ironie.

10 — Minciuni! zise ea. Minciuni nerușinate! strigă mai tare. Nu e Hubărnațl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacă-i adevărat! Nu crede!

Nici nu credea Persida, dar ceva tot trebuie să fi fost la mijloc, și începu și ea să tremure.

15 Ochii ei se opriră asupra lui Bandi, care, auzind-o vorbind mai tare, se ivise în pragul casei.

— Am să mă duc — urmă ea cuprinsă de o pornire covârșitoare — și să aflu adevărul de la oameni care nu mint. Maica Aegidia trebuie să știe.

20 — Dar ce te privește pe tine?! întîmpină Mara, cuprinsă de grijă.

Persida se opri în fața ei și se uită lung la ea.

25 — Dă-ți, te rog, seamă — îi zise apoi — ce-ar trebui să simtă el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta și eram să sar cu cuțitul asupra d-tale. Ori nu este adevărat, și atunci trebuie să-ți scot cît mai curînd gîndul acesta din cap, ori e adevărat—urmă ea îngrozită—și atunci sunt și eu vinovată!

30 — De ce să fii tu vinovată?! strigă Mara ca scoasă din fire.

— Pentru că niciodată nu și-ar fi pierdut rostul dacă n-ar fi avut nenorocirea de a da cu ochii de mine!

Mara se cruci de trei ori, una după alta.

35 — Sfîntă Mărie, Maică Preacurată! strigă Mara. Ajută-ne, că ești milostivă. Nu mai sunt oare și alte femei pe lume?! Dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost alta. Dacă n-are minte, nu are! De ce nu și-au ieșit și alții din fire?!

— Pentru că numai pe el l-am adimenit! îi răspunse Persida deznădăjduită și-și luă mantela ca să plece, însoțită de Bandi.

5 Marei îi venea să i se pună în cale și să strige că numai peste trupul ei poate să iasă din casă. Dar de ce s-o oprească?!

— Haid'! — zise — lasă, c-o să-ți scoată maica econoama prostiile acestea din cap.

10 Persida dete cu îndărătnicie din cap și plecă cu pas iute și apăsător.

Nu! nimeni nu putea să scoată din inima ei simțămîntul că a fost nenorocită pentru casa lui Hubăr clipa în care ea s-a născut.

15 Pe drum spre pod inima i se bătea din ce în ce mai tare. Din ce în ce tot mai mult o cuprindea simțămîntul că acum, acum se hotărește viața ei, și iar îi era parcă se află la marginea unei prăpăstii și nu se mai poate ținea, trebuie neapărat să-și ia avînt spre adîncime, iar vedea în fața ei pe Burdea rîzînd în bătaie de joc.

Sosită pe celălalt țărmure, în apropierea mînăstirii, ea se întoarse spre Bandi care alerga după dînsa. Plecase cu el de acasă, și totuși acum îi era ca și căzut din cer.

25 — îl cunoști tu — întrebă ea — pe feciorul măcelarului Hubăr?

— Pe Hubărnațl, care a bătut pe tatăl său fiindcă a fost rău cu mumă-sa? grăi el cu ochii plini de văpaie.

30 — De unde știi tu? întrebă dînsa, cuprinsă de fiori.

— Știu, răspunse el. Am văzut-o plîngînd și știe lumea. Acum Hubărnațl s-a întors acasă și l-a bătut pe el. E om rău Hubăr.

35 Era parcă vorbește într-aiurea băiatul, și Persida nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

— îl cunoști dar pe Națl? urmă ea, schimbînd vorba.

Bandi dete din cap.

— Poți tu să te duci să-l cauți, orișunde ar fi, și să-i spui să mă aștepte azi, cînd mă întorc de la mînăstire, în dosul Sărării?

Bandi dete din cap.

5 — Dar să nu spui nimănui nimic și samă aștepți și tu acolo.

Bandi dete din cap.

10 — Du-te Bandi, și umblă iute! — zise ea — apoi își urmă cu inima încheștată drumul spre mînăstire, iar Bandi porni zăpăcit ca omul grăbit care nu știe încotro să apuce.

Nici nu era lucru ușor să-l găsească pe Națl.

15 Leșind atunci, după nenorocita ceartă cu tatăl său, din curte, Națl a stat și el zăpăcit.

20 Văzîndu-l, trecătorii s-au oprit din drum, și lumea, doritoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în fața casei. El nu mai putea să stea pe gînduri: trebuia să scape de privirile scrutătoare și, fără de a se mai gîndi, plecă spre casa lui Oancea, care fusese calfă la dînșii pe cînd el era ucenic și ținea la el și la mumă-sa.

25 Aci a stat pînă pe-nserate, cînd s-a dus la Griner, ca să se împrumute cu cîteva sute de florini și apoi să plece și să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu mai avea ce să caute.

Puțin în urmă Oancea a plecat și el la Hubăroaie.

30 Nu intra în mintea lui gîndul ca Națl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba îi spunea Națl că el cu tatăl său nu se mai poate împăca și că mare nenorocire s-ar întîmpla dacă ei s-ar mai întîlni: Oancea ținea să-i împace, ori s-o facă pe Hubăroaie să-și părăsească bărbatul, care atît de mult îi amărise viața.

Și Națl avea dreptate.

35 Lovindu-se în căderea lui de masa tocilei, Hubăr se rănise rău la cap și zăcea în pat. Tocmai grea nu era rana; bolnavul însă, rău cătrănit, era cuprins de fierbințeli și stăruia cu îndărătnicie ca feciorul său să fie fără de întîrziere arestat și tras în judecată pentru că a ridicat cuțitul ca să-l omoare.

Hubăroaie plîngea și nu mai putea să vadă pe nimeni în ochii ei. Ii venea să intre în pămînt de rușine și era în gîndul ei hotărîtă să vindă casă și măcelărie, și vie, și pămînturi, și pruniști, tot ceea ce a agonisit, și să se ducă undeva unde nimeni n-o știe. Și iar stetea la îndoială, îi părea peste puțină ca Națl, copilul ei cel duios și atît de blind, să fi făcut ceea ce toți spuneau.

10 Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El știa adevăratul adevăr și inima ei de mamă simțea că numai așa cum spune el s-au putut petrece lucrurile.

15 — Da!—zise ea cu fața înseninată—Națl n-a putut să ridice cuțitul asupra tatălui său; el nu putea să nu arunce cuțitul cînd a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu; minte calfa; minte ucenicul; du-te, Oance, te rog, du-te și le spune că au mințit, ca lumea să știe adevărul!

20 Ea era împăcată, ea-l ierta, ea îi dedia dreptate și-l plîngea; cînd însă Oancea aduse vorba la împăcaciune, ea dete adînc mîhnită din cap.

— Nu — zise ea — o minune ar trebui să se întîmple pentru ca tatăl său să-l poată ierta: s-ar învinovați însuși pe sine și asta nu-i în stare să o facă.

25 — Atunci lasă-l în știrea Domnului, grăi Oancea. Destul te-a chinuit, și tot îți este feciorul mai mult decît el!

Hubăroaie se uită mirată la el.

30 Nu-i venise niciodată gîndul acesta, și îi părea peste puțină ca cineva să-l aibă.

— Asta — zise ea — e o nebunie. El este bărbatul meu!

35 Vorbele acele erau grăite cu atîta lepădare de sine, cu atîta umilință creștinească, încît Oancea rămase cuprins de sfială.

— Dacă Dumnezeu va voi să mă mîngîie — urmă ea peste puțin — îi va împăca și pe ei.

Știusese Națl că așa au să iasă lucrurile, ochii i se umplură cu toate aceste de lacrimi cînd Oancea îi spuse că mumă-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marți seara, cînd Persida stetea cu Bandi în capul podului, Națl ședea cu capul răzemat în pumni și frămîntat de grele zbuciumări sufletești în fața lui Oancea.

5 Luase cinci sute de florini de la Griner și era hotărît ca, îndată după înserare, să plece la Arad și de acolo la Viena.

10 Era hotărît și nu putea să plece, încercase în mai multe rînduri să scrie și nu era în stare să înșire zece vorbe. Atît îi păreau de seci, atît de mincinoase vorbele puse pe hîrtie, încît a rupt în cele din urmă hîrtia, cuprins de gîndul că puțin îi pasă dacă ea nu simte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

15 — Oance, — grăi el în cele din urmă cu glasul înecat — aș mai avea să te rog ceva, dar să nu spui nimănui în lumea aceasta. M-ai înțeles? Nimănui în lume!

20 — Mă știi — răspunse Oancea — ca și cînd ai spune unui mort.

— Tu cunoști pe fata Marei? întrebă Națl.

— Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mirat. Auzise, ce-i drept, și el ceva, dar era de mult de atunci și o uitase.

25 — Ai vorbit vreodată cu ea? urmă Națl.

— Niciodată!

30 — Nu face nimic. Te rog să cauți a te întîlni cu ea, ca din întîmplare — m-ai înțeles? — ca din întîmplare, ca nici ea, nici alții să nu bănuiască că eu te-am trimis, și să-i spui cum s-au petrecut lucrurile.

35 Oancea știa că Națl e hotărît să plece peste cîteva ceasuri; el însă nu credea că va pleca, ba chibzuia fel de fel de chipuri de a-l opri. Ar fi putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpîni și fără de veste îi scăpară vorbele:

— De ce să-i spun?

40 — Nu mai întrebă de ce — grăi Națl — fiindcă nu pot să-ți spun și nici tu n-ai fi în stare să mă înțelegi. Eu nu pot să vorbesc cu ea, și mi-ar fi foarte

greu dacă și dînsa ar crede c-am sărit cu cuțitul la tata.

Oancea nu mai zise nimic, deși numai cu mare nevoie se putea stăpîni, și astfel rămăseră iar tăcuți,

5 fiecare cu gîndurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

în vremea aceasta Bandi alerga știricind din băiat în băiat și dăduse de urma căutată cu atîta neastîmpăr.

io — Care va să zică o să mi-o faci și asta? întrebă Națl în cele din urmă.

— S-ar putea să n-o fac! răspunse Oancea cînd capul lui Bandi se ivi în ușa crăpată și doi ochi căprui se îndreptară țintă spre Națl.

15 Națl tresări, cuprins de un fei de spaimă, și se ridică în picioare.

îi era, cum s-a uitat așa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său și fără de voie se dete un pas înapoi. Uitîndu-se apoi mai cu dinadins la băiatul de care nu-și mai aducea aminte, el făcu iar un pas înainte și întrebă:

20 — Ce e?

— Să vii cu mine, răspunse băiatul.

— Unde?

25 — Vino numai, că vei vedea, grăi iar băiatul.

Era de necrezut, era peste putință, și totuși Națl știa unde se duce, cine-l cheamă și nu mai era-n stare să-și dea seamă despre ceea ce face, ci porni, fără a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-și ia osînda de moarte.

so Și mult a trebuit să stea cuprins de zbuciumări sufletești în dosul Sărăriei, știind acum pe cine așteaptă și așteptînd în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, și Persida, cea altfel atît de chibzuită, n-avuse timp să-și dea seamă despre ceea ce voiește, să-și croiască urî plan și să-și adune puterile. Stăpînită numai de gîndul că toate sunt minciuni și că lucrurile trebuie neapărat să se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de

35 seamă că trecătorii se uită îngrijați după dînsa, iar

40

sora care îi deschisese ușa rămăsese cuprinsă de spaimă cînd a dat cu ochii de ea.

Maica Aegidia se afla singură în chilia ei.

— Ce e? ce s-a întîmplat? strigă ea speriată de

5 fața Persidei și de mișcările ei.

Persida se opri în fața ei, înaltă, plină de putere, dar tremurînd din ce în ce mai tare.

Nu știa ce să-i răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uita în ochii maichii Aegidiei și nu putea decît să spună adevărul. Adeseori a simțit acum în timpul din urmă că-l iubește, niciodată însă simțămîntul acesta n-a cuprins-o cu putere atît de covîrșitoare ca acum, sub ochii scrutători ai maichii Aegidiei.

10

15 Ea-și acoperi fața cu amîndouă minile și se lăsă în genunchi la picioarele maichii.

Maica Aegidia se plecă adînc înduioșată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghi, se îndreptă și rămase rece și cu fața aspră.

20 — Ah! ce urîtă nenorocire, grăi dînsa încet și gemînd. Care va să zică e adevărat? Tu, Persida, tu, fata mea, ai putut să te uiți cu ochi doritori la acel om despuiat de toată simțirea bună!

— Nu-i adevărat! strigă Persida ridicînd ochii spre dînsa. Nu se poate! Și dacă el a ridicat mîna asupra tatălui său, mă omor cu zile, mă îngrop de vie. Nu crede, maică! Sunt minciuni grăite de guri pizmătarețe și răuvoitoare!

25

— Nu te înșela, fata mea, tu însăți pe tine, în-tîmpină călugărița. Hubăr zace greu rănit la cap, și el n-a putut să se rănească însuși pe sine. Orișicum s-ar fi petrecut lucrurile, chiar și dac-ar fi mințit tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-și învinovățească, fie chiar și pe nedrept, feciorul, și tu, copilă nevinovată, trebuie să fugi și să te depărtezi cu gîndul de această familie atît de greu certată. Dumnezeu cel atoateștiutor nu pedepsește fără de vină, și greu afară din cale trebuie să fie păcatul pe care au să-l spășească ei; nu te face și tu părtaşă

30

35

40 la această spășire apropiindu-te cu inima și cu gîndul de aceia pe care Dumnezeu i-a depărtat de la

sine. închide-ți ochii, ca să nu-i vezi, depărtează-ți gândul, stăpânește-ți inima!

Persida rămase timp îndelungat nemișcată și cu ochii țintă la fereastra din care prima dată în viața ei îl văzuse.

— Nu pot și nu pot! grăi dînsa în cele din urmă încet și ca aiurind prin vis. E un blestem pe capul meu și-mi e adeseori ca și cînd chiar mai nainte de a mă fi născut aș fi fost osîndită să sufăr împreună și înșirînd vorbele cu vioiciune. Mi-e, cînd îmi dau seamă, nesuferit acel om pătimaș și pornit mereu spre viață fără de frîu și știu că nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbim unul de altul. îndată însă ce-l știu suferind, mă simt dusă de o putere eovîrșitoare spre dînsul. Ce să fac, maică?! Cum să scap de ispitire?

— Du-te, fata mea — răspunse maica înduioșată — închide-te, cînd te cuprind asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, ridică-te cu inima și cu gândul spre Dumnezeu, roagă-te și mereu te roagă, căci nimic nu poate covîrși puterea rugăciunii pornite din inimă curată! Altă scăpare nu ai!

Persida încetul cu încetul se potoli și o liniște senină se revărsă în cele din urmă peste fața ei.

— Sărmana mea mamă! grăi dînsa în cele din urmă. Mult s-a temut dînsa... și atît de adeseori mă cuprinde simțămîntul că repaosul sufletesc numai aici, între zidurile aceste, aș putea să-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dînsa și, cu ochii muiați în lacrimi, îi apucă cu amîndouă minile capul și o sărută pe frunte.

— Acesta să fie — zise dînsa — cel din urmă al tău gînd de scăpare, și atunci cînd nu-ți va mai rămîne nimic, să-ți aduci aminte că sfînta noastră biserică primește în sînul ei pe toți cei ce caută mîngîiere și adăpost.

Persida îi sărută în mai multe rînduri mîna, apoi se depărta cu pas ușor și astîmpărat.

Se înserase cînd ea începu a trece podul, o seară liniștită și călduroasă. Apa Murășului, liniștită și ea, se revărsa oarecum pe furișate și numai pe la pontoane pleoșcăia abia simțit. Din cînd în cînd se arunca pe ici, pe colo cîte o mreană peste luciul ei și cădea iar plîșcînd în valuri. Liliicii ieșiți de la Sărărie fluturau mereu pe deasupra podului, iar dincolo, peste Murăș, cînta o privighetoare.

Bandi nu se vedea nicăiri.
Persida se opri neliniștită.

Nu mai încăpea îndoială că băiatul a găsit pe Națl și că amîndoi o așteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsufală o dată din greu; îi era parcă o-neacă ceva și nu mai găsește aer.

— Nu se poate! șopti ea. N-aș fi vrednică de lumina zilei dacă l-aș părăsi și eu cînd toți îl nedreptățesc... Ce face el în deznădăjduirea lui?! Da! are maica Aegidia dreptate, mai bine ar fi pentru mine să fug de el, dar nu m-aș ierta, urmă ea luîndu-și avînt, niciodată nu m-aș ierta și viața întreagă mi-ar fi o necurmată muștrare.

Ca dusă apoi de o putere tainică, ea se-ntoarse și o luă cu pași mari, hotărîți și iute călcați spre Sărărie.

Națl, care aștepta chinuit de îndoieli, tresări cînd o zări din depărtare, apoi rămase ca înfipt în pămînt, iară Bandi făcu înviorat cîțiva pași, arătînd spre ea.

— Ce e, Ignatius? grăi dînsa. Ce s-a mîmplat? Cum a căzut o atît de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel „Ignatius” pe care nul mai auzise de la nimeni, în tonul cu care vorbise ea, în întreaga ei fire atîta căldură, atîta inimă deschisă, o atît de curată iubire, încît el rămase cuprins de uimire și uitîndu-se la ea ca la o ivire mai presus de fire.

— Tu nu ai ridicat cuțitul asupra tatălui tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el ușurat. îl aveam din întîmplare în mîna și l-am aruncat cînd el s-a apropiat de mine.

— Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.

— Nu știi! răspuse el strîmtorat. A voit să mă pîlmuiască și eu l-am depărtat de la mine. Se vede că s-a împedecat de tocila care se afla în dosul lui și s-a lovit cu capul de peatră!

Persida-și acoperi fața cu minile și tot vedea parcă în fața ei sîngele țîșnit.

— Ah! ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînțeleasă, ea făcu un pas spre el ca și cînd ar voi să-i scoată ochii cu ghearele.
10 Nemernicule! șopti cu patimă. Ce ar fi fost adecă dacă te-ar fi pîlmuit? Obrazul tău n-ar fi fost el oare mai curat dacă, fie chiar și pe nedrept, ar fi suferit cu fiiască răbdare, palmele? Trebuie să-i fi zis ceva, ca să-l scoți din răbdare, și păcatul de-a fi
15 scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare ca să fie răsplătit cu palme.

— Am făcut rău — răspuse el tare și fără de șovăire — și mă căiesc.

Persida era învinsă și muiată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în fața ei, blînd, duios, purtat de cele mai bune porniri.
20

— Cîtă durere mie și ție și sărmanei tale mume și cîtă mulțumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuință, urmă ea înduioșată. Tu să te duci să-i ceri iertare, să i-o ceri mereu pînă ce nu ți-o dă...
25

— Știu că în zadar mă voi umili — grăi dînsul întristat — dar din iubire către mama și către tine am s-o fac și asta!

— Are să se moaie, zise dînsa înviorată. Maica Aegidia și părintele pleban îl vor îndupleca după ce vor fi încredințați că ești năpăstuit!
30

El se uită lung la ea, mai întîi cu un fel de mirare, apoi cu milă și rîzînd în cele din urmă cu amărăciune.

— Sărac de sufletul tău! grăi el încet. Curat și pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, turburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viață decît furtună și zbuciumări. Nu te amăgi însăți pe tine — urmă el mai tare — și nu mă ispiți pe mine. Se poate că tatăl meu se va muia ori va face, pentru ochii lumii, ca și cînd s-ar fi muiat.
40

Eu mă-ndoiesc, dar cu puțință este. Mie însă tot nu mi-ar fi dată pacea, căci sunt certat însumi cu mine, și-n toată clipa ar trebui să mă tem că-mi voi pierde iar sărita, și grozavă nenorocire mi se poate întîmpla. E înspăimîntător gîndul că nu poți să trăiești în pace cu părintele tău, dar mă stăpînește gîndul acesta și mi-e adeseori parcă nu mai sunt în toată firea. Un demon nevăzut mă urmărește și-mi reamintește mereu suferințele pe care muma mea și eu le-am avut și le vom mai avea pe urma lui: mă înspăimînt cînd mă gîndesc la el, tremur cînd îl văd și-mi vine să fug cu ochii închiși cînd ajung a fi singur cu dînsul. Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mi mai sta în cale; la-să-mă să mă duc gonit de soarta mea și fugi de mine și nu te mai uita-napoi și-nchide ochii, ca să nu mă mai vezi, și alungă-mă din gîndul tău. Tu ești prea bună pentru mine, strigă el deznădăjduit, și sufletul tău cel curat se spurcă însuși pe sine prin gîndul de mine! Fugi!
5
10
15
20

Uitîndu-se cu ochi mari și înduioșați la dînsul, Persida prindea una cîte una vorbele de pe buzele lui, și cu cît mai mare era deznădăjduirea lui, cu atît mai senină se făcea fața ei.

— Nu! grăi dînsa în cele din urmă cu liniștită hotărîre. N-am să mă înspăimînt, n-am să fug, n-am să te părăsesc — zise — și-i apucă mîna și se alipi de el și-și trecu gîngăș brațul peste gîtul lui. Ah! — urmă apoi ca dusă-n altă lume — ce adimenitor e gîndul că am să te scot din întunerecul în care ai căzut, să-ți luminez viața, să te văd... iarăși voios ca odinioară. Am eu, eu am să te scot, să te luminez, să te văd. Uite-te la mine și rîde cum ai ris atunci cînd ne-am întîlnit pe pod. Ignatius! uite-te! adause privind cu nebiruită stăruință în ochii lui.
25
30
35

El se uita rîzînd cu ochi scâldați în lacrimi în ochii ei plini de văpaie.

Plecîndu-se apoi puțin, el atinse încet și sfios cu buzele tîmpla ei, o sărută și o depărta încet de la dînsul aruncînd o căutătură de ochi • la Bandi, care se uita cu mirare la dîn-ii.
40

Persida tresări ca deșteptată din somn.
— Mine — tot aici, tot pe timpul acesta — zise ea, apoi se depărta cu pas grăbit, făcându-i băiatului semn să vie cu dînsa.

XV ISPRĂVILE LUI TRICĂ

10 Marta avea trei copii, doi băieți mai mici și o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, adecă fată aproape mare, dar mama ei, măritată mai-nainte de a fi împlinit vârsta de cincisprezece, se simțea încă femeie de tot tînără și era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și ușoară, așa se zice, și de inimă, și de minte.

15 Adevărul e că Marta numai de inimă era ușoară. Avînd bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să-i vie de-a gata și n-a ajuns niciodată să afle ce sunt grijile vieții. Se bucura dar de ziua de astăzi, aștepta cu părere de bine pe cea de mîne și căuta totdeauna și în toate împregiurările numai ceea ce îi făcea plăcere: celelalte erau în grija bărbatului.

20 E deci lucru firesc că dînsa, femeie adevărată, o singură grijă statornică și neadormită avea: să-și păzească bărbatul. Ținea să intre în voile lui și să-i placă, ținea însă mai ales să-l ferească de ispitiri. De aceea se simțea mai bine între bărbați decît între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau și lua drept dușmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mititică, durdulie și blajină se făcea într-însa leu-paraleu cînd bărbatul ei își dedea pe față slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

30 Degeaba au fost dar silințele lui Bocioacă de-a
35 o pune bine cu Persida.

5 Lasă că-i părea prea așezată Persida, prea sfătoasă, prea înfumurată și bătrînicioasă, dar ea nu putea să-nțeleagă ce adecă le place bărbaților în acel muieroi, cum îi zicea dînsa, și simțea o mulțumire diavolească dacă putea să-i găsească Persidei vrun cusur și s-o grăiască de rău.

10 Atît i-a trebuit apoi lui Bocioacă pentru ca să nu-și mai dea silința de-a mărita pe fata Marei. Om cu slăbiciuni, el se simțea măgulit cînd vedea că nevasta lui le place și altora, și era mîngiat în suflet cînd simțea că dînsa nu lasă pe alte femei să se apropie de dînsul; ținea însă mai presus de toate să n-o mîhnească și nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care îi era ei nesuferit.

15 Știa Bocioacă prea bine că i se face Persidei o mare nedreptate: tocmai de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prin o neobicinuită bunătate față cu Trică, fratele ei. Trică era omul lui de încredere, mina lui cea dreaptă, al doilea stăpin la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decît feciorul ori gine-rele lui. Lasă că Trică era vrednic de toată încrederea, sprinten, isteț și gata la orișice, dar cînd era vorba de dînsul, era și Marta de un gînd cu bărbatul ei.

20 Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea
25 femeii care e mum și are fată. E broască mititică fata, încît abia poate să alerge de ici pînă colo, și muma începe a se îngriji ca nu cumva să rămîie fată bătrînă și chibzuiește cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe care peste vreo trei-
30 patru ani putea s-o mărite. Era hotărît în gîndul ei că un bărbat mai bun decît Trică n-ar putea să-i găsească. Era ca făcut anume pentru fata ei, voinic, deștept și harnic, plin de inimă și supus, tocmai potrivit la vîrstă, bărbat mai bun decît Bocioacă
35 și minunat ginere în casă.

40 Atît era de înfiptă Marta în gîndul acesta, încît ea nu băga de seamă că Trică nu se simțea deloc și era cel mai nespălat și mai nepeptănat, cel mai soios dintre calfe și că foarte ușor s-ar putea întimpla ca Sultana, fată curățică, să aleagă mai tîrziu, după ce i se vor fi deschis ochii, vreun alt flăcău,

mai potrivit cu dînsa. Chiar acum ea-1 socotea mai puțin decît celelalte calfe și-1 lua drept un fel de slugă proastă, căreia poate să-i poruncească orișicine.

5 Mai puțin încă decît ei îi trecea lui Trică prin minte gîndul că are vreodată în viața lui să-și bată capul cu Sultana. Ținea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă și a nevastei lui, și-i făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ți spună dacă e oacheșă fata ori bălană, ci ar fi zis numai, așa, pe nemerite, că e mai mult oacheșă și cu ochii albaștri, fiindcă așa era și muma ei.

Pe muma ei o știa Trică foarte bine. Și cum, Doamne, să n-o știe, cînd îi era stăpînă atît de bună?!
15 Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coș ori vreun sac în pod, să coboare vreo puțină în pivniță ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, și tot pe el îl lua cu dînsa și cînd avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva. Nu simțea
20 Trică deloc că, ajuns calfă în toată firea, nu-i prea ședea bine să fie mereu în coada stăpînei sale, ci se bucura că poate să-i facă voile și se uita și-n ochii, și-n gura ei, încît ar fi fost, de dragul ei', în stare să se pună-n harță pînă chiar și cu soră-sa. Ba s-a
25 și pus, fără ca să-și dea seama.

Marta n-o grăia, ce-i drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine pe Persida; lui îi era însă des-
30 tul și atît ca să știe că stăpînă-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stăpînă-sa nu putea să n-aibă dreptate; simțea și el că Persida e, în adevăr, prea sfătoasă și prea încăpățînată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persida a putut să aibă slăbiciune
35 de un om ca, Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roșii ca bujorul.

— Nu — zise el — ea s-a ferit de dînsul, dar el umbla după dînsa.

Asta n-o știuse Marta.

40 — Unde? întrebă ea.

170

Trică simțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă cînd stăpînă-sa-1 întrebese.

— De mult acum — răspunse el cu anevoia — cînd ne aflam la Arad.

5 — Așa?! grăi Marta, care abia acum începu să-nțeleagă cele petrecute toamna trecută.

Și multe poate să înțeleagă femeia deșteaptă cînd începe să înțeleagă.

10 Mare lucru tot n-ar fi fost însă dacă nu s-ar mai fi nemerit la mijloc și Oancea.

Oancea era cel mai bun om din lume și mai ales pentru Hubăroaie și pentru feciorul ei ar fi fost în stare să sară și-n apă, și-n foc.

15 El avea însă' păcatul că nu știa să se stăpînească. Stînd la lucru ori mergînd în căile lui, el vorbea singur, adeseori atît de tare, încît oamenii se uitau dînd din cap după el, iar nopțile bolborosea într-una prin somn. Cum ar fi putut el să tacă?!

Națl nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde
20 1-a dus Bandi și ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost ca să nu-și dea cu socoteală că Bandi numai de la Persida putea să vie. Națl s-a-ntors apoi cu totul schimbat acasă și n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica
25 econoama și popa cel nemțesc umblau pe capete ca să-1 împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-i împace, dar încetul cu încetul tot orașul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecată.
30 Se vedea cît de colo mîna Persidei.

Pe-nserate Națl pleca fără ca să spună unde se duce: asta-1 ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie
35 chiar și numai nevastei sale, ceva, nu însă vorbind singur^ nici bolborosind prin somn, ci de la rost la rost, cum vorbește omul cînd vrea să se ușureze. Nu-i vorba, tot acolo venea, fiindcă nici așa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

— Pare-mi-se — i-a zis el nevastei — dar nu știu, ba nici nu cred.

40 Nevastă-sa însă știa hotărît și credea neîndoios că serile Natl se duce să se întâlnească cu Persida,

și când o nevestă știe și crede ceva, puțin mai trece pînă ce știu și vecinele.

— Aha! zise Marta, când vorba ajunse pînă la dinsa. Și: Ce ți-e femeia?!

5 Parcă se bucura c-a prins-o pe Persida cea smerită. Zicea, fără îndoială, că nu crede și era foarte supărată că alții cred; trebuia deci să-i spună și lui Trică o vorbă, ca să știe băiatul și să-i spună și mamei cam ce fel vorbește lumea.

10 Trică s-a făcut foc, nu însă pentru că sora-sa se întâlnește cu Națl, ci pentru că-i era rușine de stăpînă-sa.

Nu! Era peste putință! Națl a fost totdeauna și era, mai ales acum, în gîndul lui, cel mai nemernic om, și nu putea să se uite Persida decît cu groază la un asemenea om.

15 El, cu toate aceste, se temea, și cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai viuă îi era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată din minți pe Persida, s-o ademenească, s-o înșele, s-o prosteaască.

20 Și nu-i făcea bine lui Trică să se gîndească la asemenea lucruri. Era tocmai la vîrsta cînd e mai nebuțat flăcău] și, gîndindu-se așa, el vedea mereu în fața lui pe stăpînă-sa și se înspăimînta... Ce-ar zice ea dacă Persida în adevăr ar fi, în cele din urmă, destul de slabă ca să intre în voile neamțului?! Grozavă rușine!

25 El trebuia să facă ceva!

Dar ce să facă?

30 Lucrul cel mai firesc era să se ducă și să-i spună mamei sale, ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persida în minăstire, ori s-o păzească într-alt fel mai bine. Așa și era hotărît să facă. N-a putut însă. Cînd era să se ducă, îi venea greu, îi era rușine.

35 „Am — își zise el — să vorbesc cu Persida deschis, cum am mai vorbit, și să-i spun, cum i-am mai spus, că are să fie rău dacă nu se ferește de neamțul acela.”

Nici asta nu-i venea însă s-o facă. Simțea acum, 40 ceea ce atunci încă nu putea să simtă, că degeaba-ți dai silința să păzești pe un om cînd el însuși nu se

păzește. Ce ar fi făcut adecă el dacă cineva i-ar fi zis să nu se mai uite la stăpînă-sa, să nu se mai apropie de dinsa, să nu mai vadă brațele ei și carnea cea moale de pe gîtul ei?! S-ar fi supărat foc și tot ar fi făcut cum îl trage inima. Știa și el însuși și nu mai era nevoie să-i mai spună și alții că e primejdios lucrul acesta și se ferea de el: tot așa știa și Persida că trebuie să se ferească de neamțul.

5 Mai bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, să nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpînă-sa, care parcă nu se mai uita la el ca mai înainte.

10 Trebuia să facă ceva, să arate că e om și el.

Trebuia, dar nu știa ce, iar omul se supără cînd nu știe ce să facă, și supărarea te pune în cele din urmă la cale.

15 Frămîntîndu-se așa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Națl, care atît de mult îl supăra.

20 Pe-nserate deci el s-a dus spre casa lui Oancea, și sîngele i s-a oprit în vine cînd a văzut că în adevăr Națl iese, pleacă și se duce undeva așa singur.

S-a luat după el, așa pe departe, ca să-l urmărească nebăgat în seamă, apoi să se apropie cînd vor putea să fie singuri și să-l ia de scurt. Pe cînd însă Națl își căuta de drum liniștit, ca omul care știe unde se duce, Trică era galben la față și la fiecare pas se înfigea tot mai tare în gîndul că are să-l apuce pe neamț și să-i sucească gîtul.

25 în dosul Sărăriei, cînd el se apropie, Națl se opri turburat în loc. Nu știa ce să-i facă și cum să se poarte. Vedea deslușit că Trică a aflat ceva, și singurul lui gînd era să-l ducă de aici, ca nu cumva Persida, care putea să sosească în toată clipa, să dea peste el.

35 Trică nu prea știa nici el cum are să-nceapă.

Au stat dar cîtva timp uitîndu-se unul la altul, și cum se uitau așa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l știuse el. Era-n ochii lui Națl, împregiurul buzelor lui, în trăsăturile feței lui, era în tot felului de a fi ceva ce te muia.

40

De! pe om n-ai să-1 judeci mai-nainte de a te fi uitat bine în ochii lui.

— Uite — grăi Trică în cele din urmă — tu umbli, așa se zice, după soră-mea!

5 — De ce să te mint? răspunse Națl așezat. Nu mai ești copil acum și vei înțelege că n-am încotro. Am umblat — urmă apoi plecînd spre Murăș — și mi-e dragă și acum, mai dragă decît orișicui în lumea
10 aceasta, chiar și decît ție: mai departe însă nu e nimic... nu e — adăugă îndurerat — și n-are să fie. Ea nu-i femeie ca altele, iară eu m-aș omori mai bucuros decît să-ncerc a-i face vreun rău. Lasă-i pe oameni să vorbească: sunt răi și nici nu știu ce zic!

15 Vorbele aceste erau grăite cu o liniște atît de tînguioasă, încît Trică, îndurerat și el, nu-și mai dedea seamă că lucrurile au ieșit cu totul altfel de cum și le închipuise și el ar fi voit să-1 mîngie.

— Dar acum — îi zise — unde ai plecat? unde te duci?

20 Națl se uită cu coada ochiului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ivit Bandi, care venea totdeauna înaintea Persidei. Gîndul lui era că băiatul, vîzîndu-l cu cineva, va vesti pe Persida, ca să mai aștepte. Tocmai de aceea nu voia să se depărteze prea tare, fiindcă
25 să temea că Bandi nu-i va mai vedea. Se opri dar strimtorat pe țărnul rîului. Ii era greu să mintă și tot trebuia să facă ceva ca să-1 depărteze pe Trică.

— Mă duc — îi răspunse — să mai răsufliu cel puțin acum seara, cînd oamenii nu mă văd și copiii
30 nu arată cu degetul după mine. Tu du-te acasă și nu-ți mai bate capul cu lucruri în care tu nu poți să schimbi nimic!

Grăind aceste vorbe, el porni de-a lungul țărnelui la deal.

35 — Uite — grăi Trică mergînd după el — să nu te superi: n-ar fi oare mai bine să pleci pe un an, doi de aici?

Națl se opri și se uită lung la el.

40 Era singurul om care-l sfătuia să plece, și îi dădea sfatul acesta fără de nici un gînd ascuns.

— Uite — îi zise și el — așa zic și eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poți dacă vrei?!

Națl se uita iar înapoi și parcă-1 cuprindeau amețelile. La colțul Sărării se ivise Bandi, care venea spre dinșii, și cițiva pași în urma lui stetea Persida, înaltă și nemișcată. Nu mai era chip să scape de Trică, și urit lucru ar fi fost dacă el se întîlnea cu sorăsa aici fără ca să fi fost de mai-nainte pregătit pentru
10 aceasta. Trebuia să-i vorbească deschis.

El își adună toate puterile.

— Trică — grăi apoi apucîndu-i mîna — tu cunoști pe soră-ta și ții la ea: ce ai zice tu dacă cineva ți-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

15 — Cum nu te lasă? întrebă Trică zăpăcit.

— Zice — răspunse Națl așezat — că vine, dacă plec, și ea după mine.

Trică rămase nemișcat. Îi era parcă tot sîngele i se răcise în vine.

20 O cunoștea pe soră-sa, îi cunoștea firea și le știa, parcă, toate.

— Care va să zică e adevărat — grăi el — că voi vă întîlniți?!

— În toate serile, răspunse Națl.

25 Trică se cutremură, răsufli o dată din greu și sîngele i se puse iar în mișcare. Era lucru grozav!

— Tu singur cu ea toate serile aici! șopti el cu glas înăbușit de patimă.

30 — Nu — răspunse Națl — singuri nu! Ferit-a Dumnezeu. Dacă singuri am fi fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandi, care nu ne lăsa din ochi și tresărea mereu...

35 — Adecă mai știe cineva și mîne are să știe toată lumea! Știi tu, nemernicule, că mi-ai necinstit sora, că ai nenorocit-o pe toată viața? urmă apoi cu glas înăbușit și puse mîna în pieptul lui Națl.

40 Era o prostie ceea ce făcea Trică, deoarece om voinic o fi fost el, nu-i vorba, dar cu Națl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-și dă seamă despre ceea ce face, și Trică își închipuia că neamțul are să rămîie,

ca tot omu] vinovat, cuprins de spaimă și pe jumătate leșinat.

5 Națl se înțepeni însă ca stîlpul bătut în pămînt, încît Trică rămase rușinat. Tocmai rușinea aceasta îl îndărătnici apoi și, cuprins de un fel de turbare, el lovi pe Națl cu pumnul în față, încît sîngele îi porni și pe nas, și din gură.

Națl se dete amețit un pas îndărăt, apoi apucă pe Trică de amîndouă mînile și-1 ținu departe de sine.

10 — Ah! — zise el cuprins de adîncă amărăciune — ce blestem pe capul meu ca toți să se lege de mine și să-mi ispitească puterea?! Vino-ți în fire, omule, că om sunt și eu și aș putea să-mi perd sărta.

15 Bandi, care se apropiase și-i recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, iar Persida, văzîndu-i încăierăți, porni în pași mari spre dînșii.

— Lovește-mă cît vrei — urmă Națl — că eu tot nu vreau să mă bat cu tine, dar vino-ți în fire și înțelege că n-ai să mă lovești, ci să mă ajuți.

20 Trică se opintea să-și scoată mînile, era însă ținut ca-n verigă de oțel.

— Ești tu mai tare decît mine — răcni el în cele din urmă — dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăș, fie chiar și dac-aș cădea și eu cu tine!

25 — Prostule! răspunse Națl rîzînd cu îndîrjire. Cu ce te-ai alege? Aș ieși iar înot, ba te-aș mai scoate și pe tine.

Trică-1 mușcă de mînă.

30 Atîns de o durere sfișietoare, Națl îl scapă din mîni, dar îi dete în același timp brînci, de-1 aruncă departe de la sine.

— Ce e aici?! strigă Persida și sări să-i dea ajutor lui Trică, pe care abia-1 putu ridica. Călăule! zise apoi mergînd spre Națl; deodată însă ea se opri și, văzîndu-1 plin de sînge, se dete îngrozită înapoi.

Era cu totul altă femeie.

40 în timpul celor din urmă nouă zile, de cînd se înțilnea toate serile cu Națl, ea căzuse încetul cu încetul și pierduse gîndul bun pe care însăși îl avea despre sine și despre lume. Se simțea nemernică și gata pentru orișice faptă rușinoasă, iar acum, în clipa aceasta,

uitîndu-se la fratele ei, se vedea pe sine însăși umblind copilă desculță printre picioarele oamenilor din piață, răsturnînd mese și încăierîndu-se cu copiii.

5 Fata Marei ieșind iar la iveală în fața sîngelui, ea era gata să se arunce orbiș și să dea, să zgîrie și să muște fără ca să mai întrebe pe cine și de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să șteargă reamintirile copilăriei.

-10 — Ce a fost aici?! strigă ea cu ochii încruntați.

— Orișice a fost, numai tu ești de vină, și orișice ar mai urma, vinovată numai tu ai să fii! îi răspunse Trică, pe care-1 cuprinsese deodată un nemărginit dispreț față de soră-sa. Numai tu, care nu lași pe omul acesta în pace și înșeli pe binevoitorii tăi, înșeli pe muma ta, m-ai înșelat pe mine, ca să-1 poți scoate pe el din minți! Ticăloaso! Ticăloasa ticăloaselor!

15 Așa era, și Persida cea alte **dați** atît de mîndră stătea nemișcată, umilită, cu capul plecat în fața lui.

20 Națl însă făcu cîțiva pași rar călcați spre Trică.

— Măsoară-ți, te rog, vorbele — îi zise el stăpînindu-se — că pe mine poți să mă lovești fără să mă scoți din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămii strivit la picioarele ei! Ea binele mi 1-a voit, dar sunt blestemat eu că stric viața celor ce binele mi-1 vreau!

25 — Cine, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba aceasta?! zise Trică, cuprins de simțămîntul că puțin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap nici de nenorocire, nici de rușine.

30 — Liniștiți-vă, că o să scăpați voi toți de mine, grăi Persida, cuprinsă de o durere atotecovîrșitoare. E înspăimîntător gîndul vieții petrecute în lumea aceasta, și fiecare clipă de mulțumire e numai un repaos trecător după un lung șir de grele suferințe. Cuprinsă de o grea boală sufletească, în care am căzut din clipa zămislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, și cînd țip, cînd rîcnesc de durere, oamenii, semenii mei, nu-și dau seamă că tot ca mine sufăr și ei și nu împărtășesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreț de mine. Știu — urmă ea cu

/

vioiciune — că o nenorocire e pentru noi amîndoi
că ne-am văzut și ne vedem, dar sufletul mi se umple
de o nespusă dulceață cînd privesc în ochii lui, fie ei
chiar încruntați, și mă cutremur cînd mîna lui mă
atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voința
lui mă siluiește, ci o soartă neînduplecată ne ține
sub stăpînirea ei, și nu putem altfel decît cum putem,
îmi arde pămîntul sub picioare cînd stau, astfel pe
ascuns venită, cu dînsul, și totuși viață pentru mine
10 sunt numai clipele petrecute cu dînsul; de aici înainte
totul e zbuciumare, neliniște mistuitoare, dorință
fierbinte. Nemaiputînd să port rușinea pe care eu în-
sămi mi-o fac, nu-mi mai rămîne decît să fug din lume,,
fie în mormînt, fie în tăinicia unei mînăstiri. Trică
15 dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osîndi, ci mîngîie
pe mama noastră cea bună și plîngi și tu dimpreună
cu noi!

Aceste erau vorbe în fața cărora Trică nu putea să
stea țeapăn.

20 — N-am zis nici eu — grăi el plîngînd cu lacrimi
mari — că tu ești rea, Persido. Ești suflet bun și
plin de duioșie! Mi-e greu însă cînd te văd unde ai
ajuns și-mi vine să turb și-aș fi-n stare să fac moarte
de om! Uite — urmă el ridicînd mîna spre cap — aici
25 mi se face, parcă, un nod cînd mă gîndesc că nu te mai
pot gîndi cun te știam pînă acum. Voi trebuie să vă
luați, adaogă el tare și hotărît.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persida, oarecum
obosită de gîndul acesta, care atît de mult o frămîn-
tase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-și dea
30 niciodată învoirea, dară chiar și dacă s-ar putea, nu
e binecuvîntată de Dumnezeu căsnicia făcută peste-
voința părinților.

— Prostii! grăi Trică. Ce vă pasă de dînșii dacă
altfel nu puteți trăi! Ei nu știu, nu înțeleg...

— Las-o—îl întrerupse Națl — că n-o îndupleci, ci
o faci numai să-și iasă din fire.

Și în adevăr Persida se dete ca speriată înapoi.

40 — Nu mă ispitiiți — șopti ea încet — că sunt slabă și
Dumnezeu vede și ceartă! Nu! — urmă apoi - mai pre-

sus de muma mea e numai Dumnezeu și numai lui mă
pot da fără de voința ei!

Grăind aceste vorbe, ea se depărta, ca dusă de o
hotărîre nestrămutată, cu pași mari și cu capul ridicat,
5 ca odinioară.

— Persido! strigă Trică și porni după dînsa.

Națl îi puse mîna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o mai întărită — îi zise — așa face de cîteva
zile. Și-a pierdut somnul, se zbuciumă stînd, peste zi,
10 așa singură, nu are cui să-și împărtășească gîndurile,
zice că s-a pus în vrajbă cu toată lumea și e adeseori
ca ieșită din fire; iar se potolește însă dac-o lași de
capul ei.

Trică se opri: el însă nu putea să se uite în fața lui
15 Națl. Ochii lui se opriseră la sîngele scurs pe haine și
la mîna care începuse a se umfla; îi venea să intre în
pămînt de rușine; nu mai înțelegea cum a putut să
fie atît de pripit; îi era milă și ar fi voit să ceară ier-
tare.

20 — Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel!
Așa, ori așa! răspunse el, apoi plecă cu pași mari după
Persida, care se depărtase cu Bandi pînă spre colțul
Sărării.

Alergînd însă, el își scurta pașii.

25 îi era parcă stăpîna lui le știa toate și se uită cu
mirare la el.

„Dar ce-mi pasă mie?! Ce am eu să mă amestec în
treburile aceste?!” grăi în cele din urmă și apucă alt
drum, spre Lipova, în vreme ce Națl se întorcea spre
30 Murăș, ca să se spele de sînge și să-și lege mîna.

„Ce-mi pasă?!” zicea Trică, și nici că i-ar fi păsut,
poate, dacă n-ar fi fost feciorul Marei, care nu știa să
fie nepăsătoare. I se răscolea însă toată firea cînd se
gîndea la starea în care se afla soră-sa.

35 Femeie năvalnică, ea putea într-o clipă de amără-
ciune să-și curme șirul zilelor; femeie îndărătnică și
crescută de călugărițe, ea putea să se lepede de legea
ei și să se înfunde în vreo mînăstire. Sărmana ei mamă!
Ce-a păcătuit ea ca să-i cadă toate aceste pe cap?!

40 „Și adevărat de ce n-ar putea să trăiască ei și așa, ne-
cununați?! zise el. Dacă se iubesc, e voința lui Dum-

nezeu, și puțin le pasă de lume și de popi! Tot e mai bine așa!"

Da! însă cu Persida nu puteai să vorbești liniștit; ea era ca smintită.

Deodată el se opri, cuprins de un gând cu totul nou[^] Sîn-Miclăușul nu era departe; mergînd bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în alte-trei ceasuri se întorcea, și dimineața era în patul lui, la Lipova, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

10 Minunat lucru! Și popa, și preuteasa de la Sîn-Miclăuș îi erau prieteni Persidei: de ce adevărat popa să n-o cunune pe Persida, așa, fără de știrea nimănui?

Atît era gîndul acesta de nou, de plin de farmec, atît de ademenitor, încît feciorul Marei se îmbătase-de el și, ca dus de o tainică putere, se puse pe drum și o luă spre Sîn-Miclăuș fără ca să se mai uite înapoi..

Cuprins de simțămîntul că face un lucru mare și bun, Trică trecea ușor prin întunericul nopții, încît picioarele lui nici nu atingeau, parcă, pămîntul.

20 Mai era încă mult pînă la miezul nopții cînd el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriat din somn, popa abia își mai putea aduce-aminte de el.

25 — Ce e? îl întrebă după ce-1 recunosc, în sfîrșit, și-1 primi în casă.

— E rău cu soră-mea Persida — răspuse Trică — și am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întîmplat? întrebă iar popa, cuprins de îngrijire.

30 — Îți mai aduci aminte de neamțul, care a venit atunci, la nuntă, și a vorbit cu Persida? grăi Trică.

Popa se gîndi puțin.

— Da, da, îmi aduc aminte, răspuse el. Un om cam bălan, cam plăpînd, pare-mi-se măcelar.

35 — Așa e, urmă Trică. Uite! încă de atunci și chiar de mai nainte Persida a prins slăbiciune pentru el și el nu se lasă de dînsa. Mama însă nu vrea s-o mărite-după un neamț, iar tatăl lui nu vrea nici el însoțirea lor, și e rău cu Persida: zice că ori să omoară, oii să papistășește și să face călugăriță nemțească.

180

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-i spui așa, pe apucate, ceea ce numai cu anevioia și încetul cu încetul se poate înțelege și să-1 faci să simță o durere despre care mai nainte nu știa nimic. Părintelui îi venea să ridă de grija lui Trică.

5 Era însă în cele zise de Trică și un lucru pe care-1 înțelegea popa.

El cunoștea pe Persida și știa că dînsa și în gîndire, și în simțire e foarte papistășită și că nu i-ar fi deloc greu să se lepede de legea ei dacă prin aceasta ar putea să cîștige învoirea bătrînului.

— îi cunun — grăi popa — îi cunun eu!

— Și dacă-i cununi, sunt bine cununați? întrebă Trică.

15 Popa-și ridică capul.

— Cununia — grăi el stăpînit de simțămîntul preoției sale — e o taină, și eu, preot odată, am darul de a-i lega pe toată viața. Cînd bărbatul și femeia se întîlnesc în căile vieții și vor cu tot dinadinsul să se însotească, Dumnezeu le este tainic povățuitor, și fie ei creștini adevărați, fie schismatici, fie păgîni, fii ai lui Dumnezeu sunt și Dumnezeu îi împreunează prin binecuvîntarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu cîtă vreme voința lor e nestrămutată. Oamenii pot să-i despartă prin siluire, dar în fața lui Dumnezeu un trup sunt și un suflet. M-ai înțeles? Eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit și ar fi voit să-i sărute mîna.

30 — Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinții cu faptele împlinite? n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei?

— Mama o să fie foarte supărată — grăi Trică strîmătorat — dar o să tacă și o să-i treacă în cele din urmă.

35 — Dar tatăl lui, neamțul? întrebă popa.

— Nu știu, răspuse Trică de tot strîmătorat. E om rău și încăpățînat. Apoi e certat cu fecioru-său, ba s-au și bătut.

40 Popa rămase gînditor.

181

— De! e lucru greu. Trebuie să știi că e pusă o pedeapsă grea, pînă la 20 ani de temniță, pe capul preotului care cunună cînd sunt pedeci la mijloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuți.

— Ce zici? întrebă Trică în cele din urmă.

— Să mai vedem — răspunse popa — să ne mai gîndim. Pedeapsa e grea, iar eu am nevastă și copii.

Așa au și rămas lucrurile.

10 Plecînd, înspre miezul nopții, înapoi, Trică era obosit sufletește. îi părea rău c-a venit: ce avea el să se amestece în lucrurile acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-și bage el capul în primejdie?

15 Și totuși mai era încă un popă care a ținut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare să-și pună capul în primejdie.

Are însă și el nevastă și copii.

XVI

GREUL VIETEI

20 Mara nu mai avea astîmpăr.

în luna mai oamenii n-au de lucru nici în cîmp, nici la vii, și ziua de lucru e mai ieftină decît alte **dați**: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stînjienii tăiați peste iarnă, să-i încarce pe plutele 25 sosite după sărbătorile Paștilor și să-i ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-i scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, și la Sărărie, ca să cumpere plute și să se învoiască cu 30 să-i pornească la vale. Alerga biata de femeie greoaie de-ți părea ușurică, și unde n-o căutai, acolo o găseai, acum ici, apoi colo, și iar dincolo, și pretutindenea răsuna glasul ei înăsprit de vremuri, căci fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oameni treabă 35 nu se face.

„Proclată muiere"! ziceau oamenii uitîndu-se după dînsa, dar intrau în voile ei, puneau mîna și lucrurile mergeau strună.

5 Cui i-ar fi trecut prin minte gîndul că ea nici că-și mai dădea seamă despre ceea ce face?!

Aiurea era inima și mintea, aiurea tot sufletul ei cel vecinie treaz.

10 Nu știa Mara nimic, dar era mamă și simțea că se petrece ceva grozav în casa ei, ba dădea cu socoteală ce anume se petrece, și pămîntul îi ardea sub picioare, inima îi era mereu strînsă și adeseori puterile o pără-seau, încît o cuprindeau amețelile.

15 Sfinte Doamne! cît a alergat și a ostenit, cît s-a zbuțiat, cît s-a pierdut ea însăși pe sine în gînduri despre viitor, și toate erau zadarnice: de ce atît de mult s-a temut nu putea să scape! Cînd gîndul acesta o stăpînea, îi venea să se trîntească de pămînt și să stea așa nepăsătoare, amorțită, fără de simțiri.

20 Dimpună cu iubirea, însă, Dumnezeu i-a dat omului și credința, și nădejdea, și nimic nu putea să covîrșească iubirea Marei către copiii ei, nimic dar nici credința ei în soarta lor cea bună, și atunci cînd temerea îi era mai mare, se ivea în inima ei și simțămîntul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-i treacă 25 prin toate încercările și să-i scape de toate ispitirile. Mai era încă multă viață în trupul ei cel greu trăit, și ea nu putea să trăiască fără de gîndul că toate au să iasă bine în cele din urmă.

30 Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sîngera cînd vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dînsa și se-nțînesc în taină, vorbesc pe șoptite, se-nțeleg din ochi: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsit cu vederea, iar spășirea tot pe dînsa o durea mai tare decît pe dînsii.

35 Alergînd dar în treburile ei, ea se ruga în gîndul ei mereu lui Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neștiutoare?!

40 A treia zi după ce Trică umblase pe la Sîn-Miclăuș, întoreîndu-se pe-nserate acasă, Mara și-a găsit fata cu totul schimbată: era liniștită, aproape voioasă, ca

omul care, după multe frământări sufletești, a ajuns, în sfârșit, să se hotărască într-un fel și să pornească cu gândul în o singură direcțiune.

5 Mara se liniști și ea: orișicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărîrea decît neîncetata zbuciumare. Ea însă nu ținea să știe ce s-a petrecut și ce se petrece în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

10 Ținea însă Persida să mai facă o încercare și era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

— Mamă — zise ea — eu nu mai pot s-o duc așa.

Mara se uită lung și cu drag la ea. O înțelegea deplin și parcă se despărțea pe toată viața de dînsa.

15 — Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cît poate suferi, cînd vrea. Trebuie să poți!

— Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voință în mine.

20 — Tu fă ce știi, mergi cum te mîină inima și cum te povățuiește mintea ta, întîmpină Mara. Eu nu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ți dau. Tu știi mai bine cum te sîmți și cum te mîină gândul; orișice ți-aș zice eu, tu tot nu faci decît ceea ce tu însăși
25 ești'pornită a face. De ce să-mi mai dau silința de a te opri, cînd știu c-ai fi mîhnită cînd ai vedea că nu mă poți asculta? De ce să intru în voile tale cînd simt că bine n-au să iasă lucrurile? Nu! eu la rău nu am să te împing! Fă cum ți-e ursita și cum vrea Dumnezeu,
30 care știe mai bine unde are să te scoată și cum are să ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă și greoaie și ieși din casă.

35 Persida, rămasă singură, începu să plîngă cu lacrimi line ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în fața ei, dară soarta nu putea să și-o schimbe și nu-i rămînea decît să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea și să meargă cu inima întreagă înainte.

Mara, singură și ea, nici nu plîngea, nici nu era mîhnită. Nu putea să intre în mintea ei gândul că Persida se va arunca orbiș în valurile vieții.

5 „Orișicum ar fi ispitită, orișicare i-arfi hotărîrile — își zicea muma — ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine știe că eu nu voiesc, ci va sta pe gînduri și se va zbuciuma pînă ce-i va trece.”

10 De aceea a ieșit din casă și era hotărîtă să nu mai vorbească cu dînsa, ci s-o lase să se lămurească ea însăși din sine.

Se înșela însă Mara. Nu e pentru tinerețe nimic mai ademenitor decît gândul unei vieți nouă și încă necunoscute. Gîndindu-se la viața aceasta, ea se simțea atrasă de suferințele pe care le vedea în fața ei, și
15 în timp de cîteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atît de mult, încît maica Aegidia s-ar fi înspăimîntat dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai nainte îi părea sfînt, acum era o prostie pentru dînsa: hotărîtă o dată într-un fe], ea nu mai putea să-și schimbe hotărîrea, își schimbă deci vederea, ca să poată fi împăcată cu sine.

20 La asta nu se gîndise Mara; ea vedea în fața ei numai pe Persida cea înțeleaptă și mîndră; ea s-a culcat dar liniștită, dimineța zilei următoare liniștită
25 s-a sculat și a ieșit în treburile ei, ba nu și-a pierdut liniștea nici seara, cînd n-a mai găsit pe Persida acasă.

30 Nu era încuiată nici porțița, nici ușa casei: asta era, așa dedea Mara cu socoteală, un semn că Persida se afla pe aici prin apropiere, dusă numai pe o clipă.

Clipele treceau însă, și ea nu se mai întorcea. Muma începu să stea ia îndoială și să se uite prin casă.

Hainele Persidei nu erau, nu erau nicăiri!

35 Era peste puțință, dar hainele ei nu mai erau aci. O vedea acum desculță, nespălată și nepeptănată, umblind printre picioarele oamenilor din piață, răs-
turnînd mese și bătîndu-se cu copiii vecinilor; o vedea cu fratele ei în luntrită, dusă de valurile iuți ale Mureșului umflat: era fata ei cea îndărătnică' și pornită
40 spre nebunii; zadarnice au fost toate, căci tot fata ei a rămași

Da! da, fata ei era în stare să fugă, dacă așa o poartă pe ea firea, să fugă cu cel mai nemernic om.
Bandi nu era nici el nicăiri.
Mara stete o clipă nehotărîtă și parcă-i venea să ridă.
5
O clipă însă numai. Clipa următoare sîngele îi năvăli în obraji, de rușine și de mînie, că copiii ei au putut s-o înșele.
Ea-și aruncă-n cap cîrpa, încuie ușa casei și plecă cu pași întinși spre Lipova, ca să dea ochi cu Trică.
10 Sosită la casa lui Bocioacă, ea nu intră, ci așteptă pînă ce zări pe unul dintre ucenici, prin care-l chemă pe Trică la dînsa.
— Unde e Persida? întrebă ea răstită.
15 Trică știa că i se va pune întrebarea aceasta și-și chibzuise de mai nainte răspunsul.
— S-a dus, îi răspunse el.
— Unde s-a dus?
— Asta nu pot să ți-o spun, grăi Trică rece și hotărît; să mă tai în bucăți, și tot nu pot să ți-o spun.
20 Mara se uită lung la el și începu să ridă.
Tot n-avea nimeni copii ca dînsa: dacă și-au pus ei o dată ceva în cap, nu-i mai scoate nimeni din ale lor.
25 — Care va să zică, nu v-ați temut voi de mînia lui Dumnezeu, grăi dînsa amărîtă; mi-ați făcut rușinea aceasta! m-ați înșelat pe mine! mi-ați stricat toată viața!
Nemaiștiind ce să zică și ce să facă și temîndu-se ca nu cumva să-și peardă în amărăciunea ei sărita și să-i blesteme, ea se întoarse și plecă spre pod.
30 — Mamă! —grăi Trică plecînd după dînsa — mamă, stăi, liniștește-te, ca să vorbim ca oamenii cuminte! Uite! n-ai 'decît să vrei pentru ca să mergem după dînșii. Am găsit popă, care-i cunună, dacă-ți dai și d-tă învoirea. Pleacă-te și scap-o pe biata noastră de Persida: n-o lăsa să se ducă-n lume cu rușinea în cap, că e rușine și pentru noi.
35 Mara se opri, se-ntoarse spre el și dete cu îndărăt-nicie din cap.
40

— Nu — zise ea — mișelia aceasta n-am s-o fac cînd văd prea bine că o să se sature foarte în curînd de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie! Cu cît mai rău s-a dus, cu atît mai în curînd are să-și vie în fire și cu atît mai cîntă se va întoarce. Rușinea tot nu mai poate nimeni s-o spele; viața mea tot e stricată: n-am eu să fac păcat din nenorocire!
5
Ea-și urmă drumul spre casă mai potolită și oarecum împăcată cu cele petrecute.
In zadar, fata ei tot copilul ei rămînea, și inima ei de mumă nu putea s-o urgisească.
Erau duse, pierdute pentru totdeauna gîndurile frumoase pe care și le făcuse despre viața fiicei sale, asupra căreia priviseră toți cu mirare; auzea, parcă, gurile rele și vedea privirile disprețuitoare ale celor pismătareți; resimțea suferințele de tot felul care o așteptau pe nenocita ei fiică; era, cu toate acestea, 15 împăcată și din ce în ce mai înfiptă în gîndul că altfel nu se putea, că așa trebuia să fie, ba adeseori era parcă mîndră de fiica ei, căci nu e nimic mai frumos decît ca femeia să se dea întreagă bărbatului pe care-l iubește și să ieie asupra ei, cu ochii închiși, sarcina vieții grele.
20 Nu-i vorba, plîngea Mara, mereu plîngea, atît acasă, cînd se afla singură, cît și umblînd în treburile ei, cînd scăpa de privirile altora, plîngea și umbla răsleață prin lumea acum pustie, dar ea-și ștergea lacrămile și nu se plîngea, nu-și învinovătea fata și nu se mînia, nici nu se turbura măcar cînd trecătorii se uitau cu milă după dînsa ori vreun nesocotit o întreba unde-i este fata.
25 — Nu știu, răspundea și cu asta îi tăia vorba.
După vreo patru săptămîni a venit Trică să-i spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena și o roagă de mii de ori s-o ierte și să nu-i poarte gînd'rău.
30 — Să-i scrii — zise Mara ștergîndu-și lacrămile — că n-o învinovățesc, ci o plîng și mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui și să-i deie tărie; să-i scrii că n-are să-i pese de gura lumii și c-o aștept să
40

vie cînd îi va fi prea greu; să-i scrii — urmă înecată de lacrimi — că tot mumă îi sunt și că nimeni în lumea aceasta nu poate să aibă pentru dînsa atîta durere ca mine.

5 Așa i-a și scris Trică, și rău i-a făcut.

Mult s-a' zbuciumat Persida pînă ce s-a hotărît într-un fel; tocmai de aceea, însă, hotărîtă o dată, ea se simțea foarte ușurată și a pornit cu toată inima pe calea ce-și croise. Trăia într-un fel de beție, din care nu se mai putea dezmetici, și atîta dulceață era în sufletul ei, încît nu-i intra în minte gîndul că va putea în viața ei vrodată să-i pară rău de ceea ce a făcut.

10 — Nu! — zicea dînsa uitîndu-se cu inima deschisă la Națl — orișice mi-ai face, mi-e destul să-mi aduc aminte de viața mea de acum, pentru ca să nu mă plîng.

Pe drum pînă la Viena și în Viena, orașul cel mare și zgomotos, ea nu vedea decît pe Națl, care nu mai știa ce să-i facă. Totdauna el s-a uitat la ea ca la soarele de pe cer, iar acum mai era cuprins și de simțămîntul că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dînsa i-o adusese, și în toată clipa-și dedea silința să-i arate că înțelege și cuprinde în toată întinderea ei jertfa aceasta.

25 N-avea să-și deie nici o silință: Persidei îi era destul să-l vadă mereu voios și să-și aducă aminte în ce stare l-a găsit pentru ca să simtă că ea l-a scăpat, l-a ridicat, i-a luminat viața și să se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om minunat, și ni-

30 meni, afară de dînsa, nu mai avea nici un drept asupra lui.

Înainte de plecare Națl se mai împrumutase de la Griner cu opt sute de florini. Gîndul lui era să intre în tovărășie cu vreunul dintre măcelarii mai tineri și mai săraci. Deocamdată și-au închiriat o locuință cu două încăperi, și-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuință pentru mobilarea acestei locuințe, și Persida avea toate bucuriile stăpînei de casă care e ferită de grijile zilei de mine. Ieșeau în fiecare zi să vadă frumusetele orașului și mai ales bisericile cele mari, în care Persida se simțea atît de bine, mînceau la birt,

iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai nainte numai din auzite îl știuse. Și nicăiri Persida nu putea să treacă nebăgată-n seamă. În casa cea mare unde-și aveau locuința în curînd toți o știau pe *Frau* Huber, femeia tînără, înaltă și cam slăbită, cu deosebire frumoasă și totdeauna așezată și plină de o plăcută cuviință. Pe uliță, prin grădini, prin localuri publice Națl își purta capul sus, înălțat în gîndul lui cînd vedea cum toți se uită la nevasta lui.

5 Umblînd așa fără de nici o treabă, Persida se oprea cînd întîlnea în calea ei vreo măcelărie, și nimic în orașul cel mare și frumos nu-i plăcea atît de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate și puse în vederea trecătorilor. Inima îi rîdea cînd se gîndea că-l va vedea în curînd pe soțul ei, cu șorț curat, în dosul butucului, ca odinioară în fața minăstirii, și că nu va mai mîncea la birt, ci-și va găti ea însăși într-o bucătărie curată ca cea de la călugărițe, îl mina deci

10 mereu înainte pe Națl, și săptămîna a doua ei au și intrat în vorbă cu doi măcelari, amîndoi încă necăsătoriți, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o pozițiune foarte bună, unde se făcea vînzare de 100—150 florini pe zi.

25 Lucrurile erau ca puse la cale cînd a sosit scrisoarea lui Trică.

Citînd scrisoarea, Persida nu-și putu stăpîni lacrimile. Dar de ce să le și stăpînească? Era aici, în mijlocul acestei lumi străine, prima știre de la fratele ei și de la muma ei, și era atîta dragoste în scrisoare! De ce să-și stăpînească lacrimile cînd Națl era și el înduioșat?

30 — Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persida după ce sfîrși scrisoarea și o puse pe masă.

Națl tăcu. îi venea parcă și lui să plîngă. Lasă că avea și el mamă, care era nu numai dragă și bună, ci totodată și nenorocită, dar în scrisoare nu era nici o vorbă despre dînsul, și, cu toate acestea, era o grea lovitură pentru dînsul.

Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele câteva vorbe și el tremura în tot timpul când își dedea seamă că Mara avea dreptate și nu putea să vorbească decît cum trebuia să gîndească.

Persida și Națl vorbeau totdeauna nemțește. Așa o porniseră de la început și Persida ținea ca așa să și rămîie.

— Grozav o să-ți fiu eu ție odată de urît, îi zise el acum în românește.

Persida se uită lung la el. înțelegea gîndurile lui; simțise și ea durerea de care era cuprins el.

— Nu fi prost, îi zise ea tot în românește. Mama vorbește după cum vede ea lucrurile, și o să vie și timpul cînd le va vedea altfel. Tu știi prea bine că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clipă de avînt ușuratec, ci după multă zbuciumare, după multă chibzuire, după ce m-am întărit cu desăvîrșire în gîndul că așa și numai așa pot să fac: nu mai e în lumea aceasta nimic ce m-ar putea face să șovăi; orișice s-ar întîmpla, tu îmi ești mai presus de toți.

— Ei! o să treacă și asta! zise el. Dacă muma ta se pune între tine și mine, o să te saturi în cele din urmă de mine.

— Nu! îi răspunse ea ridicînd degetul. Asta puteai s-o zici mai nainte de a-ți fi fost nevastă; acum însă tu-mi ești toate și pentru tine pe toți am să-i părăsesc, îmi voi da toată silința să-ți cîștig și inima mamei mele, dar dacă n-o voi putea, îmi voi face datoria; de tine nu mă leapăd niciodată, nici chiar dacă tu te-ai lepăda de mine. Las-o, te rog, pe mama: eu o cunosc mai bine decît tine și-ți spun eu ție că n-avem decît să fim fericiți pentru ca ea să te iubească ca pe copilul ei, și e destul să ne știe ajunși în grea strîmtorare ca să ne sară într-ajutor. E mîhnită astăzi, dar o să-i treacă mîhnirea. Noi să fim oameni cumsecade, și toate vor ieși bine.

Națl nu mai avea ce să zică. Simțea și el că de la dînsul atîrnă toate și se îmbărbăta însuși pe sine să meargă cu hărnicia înainte, ca să dea de rușine pe cei ce-l socoteau om slab.

încă în ziua aceea el s-a învoit cu Ladmann și cu Gubacec, care era maistru și avea o mică măcelărie, ca fiecare dintre dînșii să pună acum cîte cinci sute și peste trei luni, la 1 septemvrie, alte cinci sute de florini, iar din cîștig Gubacec să ia 40 și ceilalți doi cîte 30 la sută.

La 1 iunie ei au închiriat măcelăria și, oameni tineri toți trei, s-au pus cu hărnicie pe lucru. Națl și Gubacec tăiau carne în măcelărie, iar Ladmann cumpăra vitele, lucra la tăietorie și le aducea carnea tăiată.

Persida purta socotelile și ținea rînduiala casei.

Deoarece la măcelărie nu era și locuință, au luat în apropiere o locuință mai încăpătoare, și era împlinită și dorința Persidei.

Diminețile ea punea servitoarea să facă rînduiala în iatacurile celor doi tovarăși, în vreme ce ea însăși făcea rînduiala în locuința ei, apoi se duceau împreună în piață, ca să cumpere cele de trebuință pentru prînz.

După ce se întorcea din piață, Persida punea la foc, apoi, lăsînd servitoarea în bucătărie, mai ștergea o dată praful și iar se-ntorcea la mașina de bucate, iar de prînz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase și bine alese.

După prînz Persida-și făcea însemnările în condica de socoteli, apoi, în vreme ce slujnica spăla vasele, ea lucra cu acul pînă pe-nserate, cînd Națl se întorcea, ca s-o scoată la plimbare și să petreacă seara în vreo grădină.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mai presus de toate așteptările, iar în casă era pace și bună înțelegere.

în inima lui Națl a rămas însă simțămîntul că s-a pus cineva între el și Persida, că Persida ține prea mult la muma ei, și adeseori era cuprins de temerea că are s-o peardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoare o fericire ca a lui. Atunci el o iubea fără de cumpăt, o temea din senin, nu mai era în stare să stea departe de dînsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească, în limba ei.

Persida știa, ce-i drept, să-l potolească; de cîte ori însă el o da pe românește, ea se neliniștea, se simțea

adine jignită de neîncrederea lui. Viața ei nu mai era atît de senină ca mai nainte, și nu o dată cînd se afla singură ochii i se umpleau de lacrimi.

5 N-avea de ce să plîngă, dar se ivea în sufletul ei un fel de presimțire că triste zile, grele încercări o așteaptă.

— Dac-ai ști tu ce adîncă e durerea ce mă cuprinde cînd te văd așa — îi zise ea într-una din zile — te-ai stăpîni și nu ți-ai mai da pe față temerile venite din
10 chiar senin.

— Cum să mă stăpînesc? răspunse el, uitîndu-se lung la ea. Cînd mă uit, cînd mă gîndesc la tine, mi-e ca și cînd ai fi prea mult pentru mine și mă tem c-o s-o simți și tu în cele din urmă aceasta și să mă pără-
15 sești.

— Cum să te părăsesc? grăi dînsa. Mai pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfînt jurămint? Nu am oare față de tine cele mai grele dato-
20 rii? Ce mă socotești tu pe mine? Sunt eu femeie ușuratică? Nu vezi tu cît dispreț e în aceste temeri lipsite de orișice temei?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Ești femeie frumoasă, deșteaptă și plină de nuri; și cîți dintre
25 cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai și mai decît mine? Ceea ce mi-ai făcut mie ai putea să-i faci altuia; ceea ce de dragul meu i-ai făcut mu-
mei tale, ai putea să-mi faci și mie de dragul vreunii
mai norocos.

Persida se simțea ca lovită de moarte. Ce putea să
30 facă? Așa era cum zicea el; așa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dînsa o săvîrșise. A păcătuit, și nu-i rămînea decît să-și ispășească păcatul.

Ea stătea albă la față și răcită în tot trupul înaintea
35 lui și nu putea să-i zică nimic, nu mai putea să-l vadă în ochi. O cuprinsese deodată simțămîntul că e peste putință ca ea să trăiască cu un om care poate să fie atît de nemilos, și ar fi voit să plece fără de întîrziere și să se ducă-n lume.

40 Vorbele din scrisoarea lui Trică îi răsunau în urechi și ea vedea parcă pe muma ei chemînd-o la sine.

- Dar trebuia să stea: **mai** bine moartă!
- O să vezi tu odată ce mare e nedreptatea ce-mi faci, zise ea, apoi trecu în odaia de alături și încuia ușa în urma ei.
- 5   Națl stete cîtva timp zăpăcit, apoi puse mîna, **ca** să deschidă ușa.
- De ce ai încuiat ușa? întrebă el neliniștit.
    — Voiesc să fiu singură, îi răspunse ea.
    — Descuie-o, c-o sparg! strigă el stăruitor.
- 10   Persida rămase nemișcată în mijlocul odăii.
    — Descuie! strigă el iar.
    Ea nu se mișcă.
- El apucă clanța cu mîna dreaptă și se opinti să împingă ușa, apoi, cînd văzu că ușa stă țeapănă, puse
- 15   umărul, împinse o dată **cu** toată puterea lui și ușa se deschise, cricnind de răsună toată casa.
- Persida stătea și acum în mijlocul odăii, țeapănă, îngrozită și desprețuită de dînsul.
- Bine — îi zise ea — ești tu în toată firea?!
- 20   — Nu sunt, răspunse el. Nu acum, nici de ieri, ori alaltăieri, ci din clipa în care te-am văzut petinemi-am ieșit din fire, mi s-a schimbat tot rostul vieții, m-am făcut om nesuferit și pentru mine, și pentru-alții. Sunt un nemernic care nu mai știe ce face: fac ce nu vreau
- 25   și nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezi tu că nu este cu putință să nu te cuprindă în cele din urmă scîrba de mine?! Ai să fugi, Persido, de mine, să te ascunzi, să blestemi ceasul în care m-ai văzut!
- Ea dete din cap.
- 30   — Nu — zise apoi înduioșată — n-am niciodată să fac așa. Orișice s-ar întîmpla, tu ești soțul meu, și dac-ai fugi tu de mine, eu aș alerga, ți-o spun din nou, cu toată inima după tine, dacă te-ai ascunde, te-aș căuta, dacă m-ai blestema, eu mi-aș da silința și aș
- 35   ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ți vii în fire și să binecuvintezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire cînd te văd astfel ca acum, dar am să le port toate cu răbdare, numai să nu dai în mine, să nu mă bați, Națl, căci asta nu
- 40   mă simt destul de tare să o rabd.

El se uită lung la dînsa, apoi ochii i se umplură de lacrimi și, rușinat de slăbiciunea sa, se întoarse, își luă pălăria și se depărta.

Rămășă singură, Persida se uită cîtva timp la zăvo-
5 rul ieșit din cuie, apoi își acoperi fața cu amîndouă
mînilor. Ah! ce rușine! Era peste putință ca servitoarea
să nu fi înțeles cum s-au întîmplat lucrurile și să nu
le spună celorlalți chiriași ce s-a întîmplat, cînd toți
10 au auzit crîcnitura ușii... Dar ea n-avea timp să stea
ca să dreagă ușa, mai ales să plîngă nu: se apropia
timpul prînzului și trebuia să alerge ca să vadă de
rîndul mesei.

Era în gîndul ei lucru de sine înțeles că Națl s-a
dus și el la măcelărie, de unde nici n-ar fi trebuit să
15 plece fără de vreme. Cu atît mai greu a fost atinsă
cînd Gubacec, întorcîndu-se singur și cam supărat, a
întrebat-o ce s-a făcut Națl.

Ii venea să plece fără întîrziere ca să-1 caute; dar
unde putea să-1 găsească în orașul cel mare și zgo-
20 motos?! Ii venea să meargă la poliție, dar nu putea.
Nu-i rămînea decît să-și înăbușe neliniștea, să se pre-
facă voioasă și să spună un neadevăr — că soțul ei a pri-
mit de acasă o scrisoare și a trebuit să se ducă în grabă
ca să caute pe un prieten.

25 După ce a venit și cellalt tovarăș, s-au așezat la
masă ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, iar după
masă Persida a făcut rînduială în casă și în bucătărie
și abia tîrziu după-amiază a ajuns să rămîie singură
și să-și dea seama despre starea deznădăjduită în care
30 se afla.

Nu e în viața casnică lucru mai urît decît ca unu]
din soți să plece fără ca să-i spună celuiilalt unde se
duce; iar Națl, plecase supărat, cu ochii plini de la-
crămi, în urma unei certe venite ca din senin, și o
35 lăsase pe dînsa singură în mijlocul acestei lumi străine,
unde ea nu putea să găsească pe nimeni ca să-și împăr-
tășească durerile și să ceară sprijin.

Nu! Era peste putință ca ea să mai trăiască așa:
aici, în lumea aceasta, singură cu dînsul ea nu mai
40 putea trăi.

Cam același simțămînt îl făcuse și pe Națl să plece.

Prea erau singuri el și ea, și el avea aici la Viena
un prieten, pe Burdea. De cîte ori și-a adus însă aminte
de el, îl vedea parcă rîzînd în bătaie de joc și nu-i mai
venea să-1 caute. Acum nu s-a mai putut stăpîni. Deși
5 simțea că e un fel de duh rău de care se apropia, s-a dus
la Universitate ca să-i dea de urmă, apoi, după ce i-a
aflat adresa, 1-a căutat acasă și pe la cafenelele unde
umblau studenții.

Astfel a colindat toată după-amiază, cu gîndul
10 acasă, cu inima încleștată, cuprins mereu de sim-
țămîntul că rău face de nu se întoarce la soția lui.

Tîrziu după-amiază, cînd a dat de el, era obosit
trupește și istovit sufletește, îi părea rău că 1-a cău-
tat și 1-a găsit și n-a schimbat decît puține vorbe
15 cu el.

— Cum?! — întrebă Burdea uitîndu-se țintă la
el cu ochii ageri — Persida a venit cu tine?
— Iți spun: suntem amîndoi de trei luni de zile
aici, răspunse Națl strîmtorat.

20 Lui Burdea nu-i venea să creadă. Nu putea să
înțeleagă cum femeia care atunci seara n-a venit la
via lui Corbu a putut în urmă să vie la Viena.

— Bine, sunteți cununați? întrebă el cu îndoială.
— Ce-ți pasă?! îi răspunse Națl. Suntem soț și
25 soție.

— Pot s-o văd și eu? întrebă iar Burdea, gata de
plecare.

Națl rămase cîtva timp strîmtorat. Nu, mai ales
acum nu ar fi voit să-1 ducă pe Burdea la Persida.

30 — Eu nu mă duc acum acasă; am să mai fac și
alte drumuri, dar am să te caut mîne ori poimîne,
zise el, apoi îi întinse mîna și plecă fără să se mai
uite înapoi.

II căutase ca să-i vorbească și nu i-a vorbit nimic;
35 umblase după el și acum era muncit de gîndul cum
ar putea să scape de el.

întors acasă muiat și umilit, el a găsit pe Persida
șezînd liniștită la fereastră, cu lucrul ei de mîină. La
intrarea lui ea și-a ridicat capul și s-a uitat la el înve-
40 selită, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Sunt un nemernic, zise el după ce-și aruncă pălăria și se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul și se uită așezată la el.

5 — Nu mai încape nici o îndoială că ești — zise ea cu blîndețe — și e un semn bun c-o recunoști și tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoști, ci trebuie să-ți mai și dai silința de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează fie sub impulsunile momentane, fie împins de alții și face lucruri de care îi pare rău în urmă; e dar destul să voiești pentru ca să nu fii nemernic.

10 — Dacă n-am tărie de voință?! întîmpină el mîhnit.

— Ai destulă — zise dînsa — dar ești rău deprins. Tu vezi acum cît de rău e ceea ce ai făcut, cît de mult m-ai mîhnit pe mine și cum te-ai muncit tu însuși. Trage cuvenita învățătură din această experiență și fă-ți regula de viață: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărarea, orișicît de mare ar fi ea, n-are nici să iasă din casă, 20 nici să treacă de azi pe mîine. Dă-ți seamă — urmă ea după o pauză — cum te-ai fi simțit și ce-ai fi făcut dacă eu aș fi fost tot atît de slabă ca tine și aș fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găsești acasă. Mi-a venit și mie să plec, dar știam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac și m-am stăpînit. 25 Stăpînește-te, că ești bărbat.

El se uită lung și cu ochii împăingeniți la dînsa. Atîta bunătate, atîta blîndețe, atîta înțelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încît ea 30 îi părea o ființă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie și la care numai cu sfială își ridica ochii.

— Ți-e ușor ție să-mi spui ce trebuie să fac — zise el — dar mi-e greu mie că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tine.

35 Ea se uită cu drag la el. Căit și umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit să se uite în ochii lui; el însă stătea cu ochii în pămînt. Dînsa puse deci lucrul la o parte, se ridică și se duse la dînsul, că să-l mîngîie și să-i sărute fruntea.

40 — Ai să fii și tu ca mine, îi zise apoi. Știu că ai, și de aceea nu pot să mă supăr pe tine.

El îi sărută mîna, și timp îndelungat ei stetera tăcuți și fericiți.

— Ei, spune-mi acum — grăi dînsa în cele din urmă glumind — unde ai fost și ce prostii ai făcut?

5 — La dracul am fost, răspunsă el mînios. M-am întîlnit cu Burdea.

Persida, atinsă neplăcut, tresări și se depărta puțin de la el.

— I-ai spus? întrebă ea îngrijată.

10 — Nu! zise el. I-am spus numai că ești și tu aici.

Ah! ce n-ar fi dat Persida să nu-i fi spus nici atît. Se temea de ochii scrutători ai aceluși om, de gura lui cea rea și îi era nesuferit gîndul că mai curînd ori mai tîrziu ar putea să se întîlnească cu el.

15 Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întîlnit.

Burdea a așteptat o zi, două ca Națl să vie să-l ia; văzînd apoi că Națl nu vine, s-a pus să-l caute.

20 Era după-prînz și Persida ședea, ca de obicei, cu lucrul de mîna la fereastră, cînd servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numește Burdea, doarește s-o vadă.

— Să-i spui că nu sunt acasă, grăi Persida strîm-torată.

— I-am spus — zise servitoarea — că ești acasă.

25 — Atunci să mergi cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele acestea, cînd ușa se deschise și Burdea se ivi în pragul ei.

30 — Eu te văd rumenă și voinică și foarte bine gătită — zise el zîmbind cu răutate — și-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roși, nu însă de rușine, ci de mînie. Ar fi fost în stare să-l apuce de piept și să-l dea pe scări.

35 — Și mie mi-ar fi părut bine — zise ea înțepată — dacă ai fi venit cu Națl.

— De ce mă rog? Nu cumva te temi să stai singură cu un cavaler ca mine?!

Persida își adună puterile.

40 Vedea că nu e chip să scape de dînsul. Sunt în lume o mulțime de lucruri pe care oameni ca Burdea nu sunt în stare să le înțeleagă, și el era nerușinat fără

ca să-și dea seama că este. Nu-i rămânea deci decât să-l ia cum era și să vorbească cu el în felul lui.

Servitoarea, deși nu înțelegea ceea ce dinșii vorbeau, vedea că stăpîna ei e strîmtorată, vedea zîmbetul batjocoritor în fața lui Burdea și numai cu anevoia își mai stăpînea risul. Persida 'îi făcu semn să iasă.

— Poftește și șezi, îi zise apoi lui Burdea. Știu că ai venit ca să ai mulțumirea de a-ți bate joc de mine. Poți s-o faci!

— Nu, răspunse el. Mulțumirea mea e, din contra, că ai intrat în vederile mele și ai făcut, ca orișicare om cuminte, precum te trăgea inima.

— Așa e, grăi dînsa dezghețată; legea supremă sunt pornirile propriei noastre inimi. E nebun acela care le înăbușe, tiran, care le stăpînește și să martirizează el însuși pe sine. Mi-a plăcut Hubăr și am fugit cu el aici, unde nimeni nu ne cunoaște și toți cred că suntem după legea lor soț și soție. Acasă proștii s-ar fi uitat chiorîș la noi. De aceea nu-mi pare bine că te-am întîlnit aici pe d-ta, care o să spui la toată lumea că nu sunt soția legiuită a lui Hubăr.

— Ce-ți pasă?! îi răspunsă el convins. Îți place, te simți fericită: de ce să mai minți lumea?! Las-o să se încredințeze că numai așa poate omul să se fericească. Cînd ți se va fi urît de el, ești frumoasă și n-ai decât să alegi pe vreun altul.

Persidei îi venea să plîngă. Îi era ca și cînd ar fi căzută la pămînt și el ar călca-o în picioare.

— Da — zise ea rîzînd a plînge — așa am să fac, fără îndoială așa. Deocamdată însă tot mai țin la Hubăr... și mă vei ierta dacă te rog să plecăm', căci avem să facem un drum împreună.

Nu mai putea să stea cu Burdea și, ca și cînd ar fi singură în casă, ea luă o cutie de pălării de pe unul din dulapuri, își puse pălăria în cap și ieșiră amîndoi.

„Nu — își zise dînsa coborînd scările — aici nu mai rămîn, nu mai pot rămînea. Trebuie să am un reazem în lumea aceasta, o inimă apropiată de mine.”

Lumea se învîrtea parcă împrejurul ei și zgomotul marelui oras o-năbusea.

Apropiindu-se de Națl, ea a început, cu toate aceste, să zîmbească: n-o ierta firea să-l mai supere și pe el dîndu-și pe față supărarea.

Ei au petrecut seara cu Burdea, și pe la zece ceasuri, cînd s-au întors acasă, Persida nu mai avea simțimîntul că e nesuferită viața la Viena. Timpul îi trecuse fără de veste; n-avuse în viața ei ore atît de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucit Burdea, dar era deștept și știa multă carte, vorbea frumos și-și susținea părerile cu multă căldură. Și abia acum, stînd de vorbă cu vechiul lui prieten, s-a dat pe față și Națl. Nu, Persida nu-și închipuise că soțul ei e atît de deștept, nu, mai ales că știa atît de multe. Un om ei cu totul nou ieșise într'însul la iveală și ceea ce o atîngea cu deosebire plăcut era căldura și chibzuiala cu care el susținea părerile atît de deosebite de ale lui Burdea. Știa acum de ce îl iubește și-l iubea cu tot dinadinsul; numai în culcușul ei, mai nainte de a adormi, a început să-și dea seamă despre contrazicerea care era între părerile lui Națl și faptele lui și să se întrebă cum se face că un om care vede lucrurile atît de bine, să aibă o viață atît de neorînduită ca a lui.

A adormit fără ca să se dumirească, iar ziua următoare s-a deșteptat din somn cu simțemîntul ei predominant în suflet.

Se visase toată noaptea acasă, cu muma ei, cu Trică, cu toți cei ce o știau și pe care dînsa îi știa din copilăria ei. A venit aici ca să scape de muștrările lor, iar acum îi era mai grea nepăsarea străinilor decât muștrarea ce-ar fi așteptat-o acasă, și ivită o dată în inima ei dorința de a se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gîndul aici, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-i vorbească lui Națl despre aceasta. Lasă că-i era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea peste toate așteptările bine, dar el să înstrăina din zi în zi tot mai mult de dînsa, și ea nu mai putea să-i vorbească tot atît de deschis și fără de sfială ca mai nainte.

Avea ceva pe sufletul lui: era dus mereu pe gînduri, nu mai venea la ora obicinuită acasă, ba a

ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. El, care nu demult o temea fără de nici un cuvînt, umbla acum parcă dinadins s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

— Bine — îi zise ea, în sfîrșit, cînd el se întorsese după mezul nopții acasă — ce e cu tine?

El se uită lung la dînsa.

— Mi s-a urît — răspunse apoi — de viața aceasta: eu nu mai pot să stau aici.

— Să ne întoarcem acasă, grăi dînsa înviorată.

— Nu se poate! strigă el, cuprins de minie... Eu cu tine nu mă pot întoarce; nu mă simt destul de tare ca să nu omor pe acela care s-ar uita chiorîș la tine, fie el chiar și tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie să le spun tuturor că-mi ești soție legiuită.

Persida se îndreptă cuprinsă de spaimă și cu minile încleștate spre el.

— Te rog... te rog — grăi dînsa — mi-ai jurat că asta n-o s-o faci: sufăr mai bucuros disprețul lumii decît ca să arunc în primejdie pe un om care ni-a făcut cel mai mare bine în viața noastră. Ce ne pasă nouă de oameni dacă ne știm curați în fața lui Dumnezeu?! Să rămînem aici!

XVII

BIRTUL DE LA SĂRĂRIE

Nu trece nimic peste iubirea de mamă!

„Și adevărat ce e?! își zicea Mara în cele din urmă. Parcă ea nu tot aceeași rămîne?! Cîte femei trăiesc în căsnicie fericită fără ca să fie cununate?! Cîte se fericesc după ce au făcut un pas greșit?!”

„Mai bine moartă!” zicea odinioară, iar acum se simțea mîngiată cînd își dădea seamă că fata ei nu e cununată cu neamțul. Știa că nu poate să trăiască răzleață: a putut să se ducă, dar nu putea să rămîie, și o aștepta în toate zilele să se întoarcă. De un singur

lucru se mai temea și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta, singurul care ar fi putut s-o lege pe Persida pentru toată viața de Nătl. O treceau un fel de fiori de moarte cînd se gîndeau, lucru foarte firesc, că Persida ar putea să se întoarcă mumă acasă; aici mințea i se oprea înloc; nu mai știa cum s-ar simți, ce ar zice și ce ar face atunci.

De aceea sîngele i se opri în vine cînd, patru zile înainte de Sf. Petru, Trică veni să-i spună, luînd-o mai pe departe, că Persida s-a întors de la Viena.

Cum i-ar fi venit, Doamne, să se bucure, și nu îndrăzne. O așteptase singură și nu se îndoia că-l va și părăsi pe neamțul care i-a stricat toată viața; iar ea venise tot cu dînsul, ba zicea că n-are nicio-dată să-l părăsească.

— Nu cumva?... întrebă ea cu inima îndoită.

Trică se uită în ochii mumei sale și înțelese întrebarea.

— Nu știu — răspunse el — nu cred, nu mi se pare.

— Și chiar dac-ar fi una ca asta, ba mai ales atunci — grăi Mara luîndu-și inima în dinți — să-i spui că nu vreau să știu că mi-e fată cîtă vreme trăiește cu dînsul: ori eu, ori el!

Persida era greu lovită. Nu, mai aspru nu putea să fie pedepsită; dar așa trebuia să fie, pedeapsa era dreaptă și ea se simțea înălțată de gîndul că muma ei este o femeie care nu vrea să-și ierte fata, pe care o știe trăind în căsnicie nebinecuvîntată.

'Seara ea plîngea pe înfundate în culcușul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în fața lumii, prea căzută în gîndul semenilor săi, și fire de om avea, de om care, orișicît de fericit ar fi, se simte nenorocit cînd semenii' lui îl prețuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dînsa să spună?! de ce nu putea să ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atît de mult o apăsa?!

Gîndul acesta o frămînta atît de mult, încît la Viena s-a dus fără de știrea soțului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

— Ar fi — o întrebă avocatul — muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu știrea și învoirea ei?

— Nu cred, i-a răspuns atunci.

— Dar dacă ai avea un copil? întrebăse iar avocatul.

— Eu cred că da! grăi dînsa.

— Așteaptă dar pînă atunci — a zis apoi avocatul — căci de voința tatălui, care trăia în vrajbă

10 cu fiul său, nu se ține seamă.

Aștepta deci Persida cu însetare și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu.

„Nu mă plîng, Doamne, șopti ea și acum, suspi-

15 nînd din adîncul inimii. Tu știi mai bine cum ai să-mi croiești viața și mi-l vei dărui cînd tu însuți vei binevoi a-mi lumina și lămuri viața. Al tău are să fie; ție am să-ți închin: în frica ta am să-l cresc; îndură-te, Doamne, și binecuvintează căsnicia noastră!”

20 Iar pe cînd ea se zbătea astfel, el dormea pierdut în somn adînc.

Mai norocos decît dînsa, el se întîlnise pe înserate, la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă și slabă.

Stăpînită cu desăvîrșire de dorința de a împăea pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida, care i-a turburat mințile și l-a făcut să intre în vrajbă cu părinții săi.

3) — Erai cu totul altfel de om, așa zice tatăl tău — grăi dînsa — mai înainte de a te fi încurcat cu Persida, și numai ea te-a făcut să-ți pierzi rostul vieții.

Așa își zisese și Națl de nenumărate ori și din zi în zi tot mai mult era stăpînit de gîndul că Persida e o grea sarcină pentru dînsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fi fost o prea mare mișelie. Dacă însă ea ar fi voit să-l părăsească, el n-ar mai fi făcut nimic ca s-o oprească, ba acum, cînd mumă-sa și Oancea

40 îl strîmtorau, el era ispitit de gîndul de a se purta

cu ea astfel ca dînsa să fie în cele din urmă nevoită a-l părăsi.

— Uite! — grăi Oancea — să-i dai ceva ca să aibă din ce trăi.

5 — Nu primește, zise Națl, dînd din cap.

— Luați, cum ziceai — urmă Oancea — circiuma de la Sărărie și las-o în cele din urmă pe ea singură la circiumă.

Națl stătea pe gînduri.

10 Li era rușine să zică da, dar nici ba nu-i venea să zică. Ii trebuiau bani, și mumă-sa nu i-ar fi dat dacă el ar fi zis ba.

Seara, cînd s-a întors la Persida, el era îngîndurat și scurt la vorbă. I-a spus, ce-i drept, că s-a întîlnit

15 cu mumă-sa și că are să primească bani ca să ia în arendă circiuma; în alte amănunte însă el n-a intrat, și nici Persida, percutată în alte gînduri, n-a mai stăruit asupra lucrului. Ii era destul să știe că treaba e ca pusă la cale și se simțea ușurată.

20 Circiuma de la Sărărie era proastă, dar foarte bună. Lasă că trăgeau la ea plutașii și oamenii care veneau după sare și pe timp de tîrg lumea se îndesuia într-însa, dar era la ea și un birt pentru lumea mai bună și trei odăi pentru trecătorii ce voiau să mîie.

25 Aici puteau, dacă erau oameni harnici și cu rînduială, nu numai să trăiască bine, dar să-și mai și facă avere frumoasă.

Gîndul c-ar fi o rușine să se facă cîrciumăreasă nu-i trecea Persidei prin minte: alături cu soțul ei, orișice muncă îi părea cinstită. Singura ei grijă era ca nu cumva el să n-aibă destulă inimă pentru treaba de care se apucă, să ia lucrurile cu ușurință și să risipească mai mult decît adună.

30 Cam așa s-au și croit lucrurile chiar de la început.

35 Cel ce vrea să deschidă birt trebuie să se pună bine cu toată lumea și să-și facă pretutindenea prieteni, îndată dar ce s-a hotărît lucrul cu circiuma de la Sărărie, Națl s-a pus să-și caute prietenii vechi și să-și facă alții noi. După ce au deschis apoi circiuma, fiecare din aceștia venea cu cîte alți doi-trei, și Persida era mulțumită cînd vedea birtul plin de prieteni

40

de-ai soțului său. Ca să-i îndulcească, ea le turna cel mai bun vin în pahare, le așternea masă curată și gătea cele mai bune mâncări pentru dînșii. I-a și îndulcit, încît peste cîteva săptămîni era mereu îndesuială în birtul cel curat, unde se puneau pe masă mâncări nu numai gustoase, ci totodată și ieftine, și beamterimea toată se obicinuiseră foarte în curînd să prînzească și să cîneze la Sărărie.

40 Era apoi lucru de sine înțeles că Naț! stetea cu prietenii lui, pe care nu putea să-i lase singuri, și toată ostăneala, toată grija rămînea în sarcina Persidei. Așa trebuia să fie acum la început, și Persida se bucura că soțul ei știe atît de bine să facă pe stăpînul casei. Străinului care intra în birt nici prin mînte nu putea să-i treacă că Naț! nu e și el tot oaspe, ca ceilalți; el vedea numai pe Persida, care le știa toate, se învîrtea ca prisnelul, era pretutînde-
15 nea, avea pentru fiecare un deosebit zîmbet și le făcea toate iute și bine. Și tot cam așa vedeau lucrurile și prietenii lui Naț!. Cel mai de căpetenie lucru, sufletul care toate le cîrmuia, centrul împregiurului căruia toate se învîrteau era, la urma urmelor, și pentru dînșii, birtășița cea frumoasă și sprintenă și harnică, care atît de bine se pricepea la toate, iar
20 Naț! era numai bărbatul nevastei sale, care ar fi putut, dacă e vorba, și să nu-i fie nevastă.

Foarte curînd dar toată lumea, cînd era vorba de circiuma de la Sărărie, zicea numai „la Persida”.

30 Chiar și Naț! el însuși nu se mai simțea ca la el acasă și stătea ca-n gazdă „la Persida”.

Diminețile stetea, după ce se deștepta din somn, pînă tîrziu în culcușul lui și nu se scula decît pe timpul cînd știa că lumea începe să vie. Nici n-ar fi avut ce să facă, cînd Persida le făcea toate atît de bine
35 și se bucura că el n-o mai incurcă.

Peste zi stătea apoi cu oaspeții și mai ieșea, mai ales fără de nici o treabă, prin oraș, iară serile petrecea cu prietenii adeseori pînă tîrziu după miezul nopții. Și fiindcă așa, fără de nici o treabă, oamenii
40 nu pot să stea, el se deduse, de dragu prietenilor săi, la jocul de cărți.

Nu-i era Persidei nimic în lumea aceasta mai nesuferit decît jocul de cărți; dar n-avea încotro; acum așa trebuia să fie: în vreme ce dînsa alerga în treburile circiumei, el trebuia să intre în voile oaspeților.
5

Abia mai tîrziu, spre toamnă, a început ca să stea pe gînduri.

Era lucru hotărît încă de la Viena că socotelile Persida are să le poarte. Le și purta, întocmai ca
10 mama ei, și dac-ar fi stat pînă în zori de zi, ea tot nu era în stare să se culce mai înainte de a-și fi făcut socoteala zilei. N-ar fi putut să doarmă liniștită dacă nu s-ar fi incredințat mai înainte de a se culca că nu în zadar a ostenit. Nici c-a avut o singură zi fără de
15 cîștig; a avut însă zile în care a pierdut mult din cîștigul pe care ar fi trebuit să-l aibă.

Neguțătorie fără de pagubă nu se poate; înțelegea dar și Persida că trebuie să fie și cîte un om care mî-
20 nîncă și bea fără ca să plătească. Trebuia Naț! să-și cîntească prietenii, și Persida s-ar fi simțit greu jignită dacă vreunul dintre dînșii i-ar fi cerut socoteala.

Ea ținea însă socoteală și despre ceea ce beau și
25 mîncîncă prietenii, și din zi în zi socoteala era tot mai încărcată.

Cînd cîștiga în jocul de cărți, Naț! era voios, iară Persida se simțea jignită de gîndul că el ia în cărți
30 banii de la oamenii veniți la casa lui. Ii făcea deci semn să cîntească pentru ca să arate că nu rîvnește la cîștig.

El cîntea și mi » S3 umplea de pahare, pe care Persida le umplea fie cu vin, fie cu punch, fie cu ceai.

Cînd perdea, Naț! era nerăbdător, și Persida îi făcea semn să cîntească, pentru ca să arate că puțin
35 îi pasă dacă cîștiga ori pierde, că nu joacă decît spre a le face altora o plăcere.

Așa ori așa, socoteala se încărca, și Persida tremura cînd vedea cărțile de joc.

Mai era apoi și o alta socoteală care o neliniștea
40 pe Persida.

Li mersese vestea lui Națl că dă și pe datorie, și atît le trebuia oamenilor, ca să se îmbulzească. Din zi în zi se sporea nu numai suma datoriilor, ci todată și numărul datornicilor, de la care numai cu cleștele mari ai fi putut să scoți banii. Iară Națl nu era omul care știe să dea zor ca să ajungă la ceea ce este a lui.

Deși dar circiuma mergea foarte bine, cîștigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pierdea în birt, unde atît de mult se trecea pe așteptare.

Așa nu puteau lucrurile să meargă înainte, și nu trecea nici o seară fără ca Persida să-și pună de gînd că are să vorbească cu Națl. Ea însă nu ajungea să Vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormit și posac, dar stetea totdeauna cu alții, încît treceau adeseori mai multe zile una după alta fără ca ea să poată schimba trei vorbe cu dînsul.

După Sfîntă Măria, Persida s-a făcut deodată foarte voioasă. Ar fi voit să vadă numai oameni fericiți împregiurul ei, ar fi fost în stare să-l poarte pe soțul ei ca pe un copil în brațe, miluia cu mîna largă pe săraci și masa prietenilor lui Națl era totdeauna plină.

Simțea la început și știa foarte hotărît în urmă că Dumnezeu s-a îndurat de dînsa și a ascultat rugăciunile ei fierbinți, că în curînd viața ei se va lumina și lămuri, că muma ei va veni la dînsa.

Se simțea nespuse de fericită, totuși, adeseori serile, cînd ea își făcea socotelile, iară el petrecea cu prietenii săi în joc de cărți, o cuprindeau temeri grele, își punea de gînd să-l stringă pe Națl, ca să nu mai risipească cîștigul, care de aici înainte nu era numai al lor, și ca din senin își aducea aminte de Bandi, a căruia urmă se perduse, și de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-l caute pe băiat, să-l găsească, să-l aducă la dînsa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ținea la dînsa ca el și putea să-i fie la circiumă de un folos neprețuit.

Și trebuia să vorbească, în sfîrșit, cu Națl, care de un timp încoace se ferea parcă dinadins de dînsa.

Simțise și el că Persida e mai voioasă și își dăduse seamă ce anume a deschis atît de mult inima ei, și un fior de bucurie l-a străbătut și pe dînsul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curînd el și-a dat seama despre sarcinile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se simțea legat prin nimic și făcea tot ceea ce îi plăcea lui, el vedea în norocul ce-l aștepta o grea nenorocire, prin care ajungea să fie legat de mîni și de picioare pe toată viața.

Nu! Atît de mult se obicinuisese cu traiul fără de griji, atît de mult se deprinsese cu gîndul că n-are el să-și petreacă viața cu Persida, încît nu mai putea să încapă în mintea lui și gîndul că el are să fie părinte.

—Spune-mi chiar acum ce vrei! zise el nerăbdător cînd Persida îl chemă peste zi la o parte și-I rugă ca deseară să potrivească lucrurile astfel încît să poată sta un ceas de vorbă cu dînsa.

—Am să-ți spun multe, fiindcă au trecut luni de zile de cînd n-am vorbit cu tine — zise ea amărîtă — și trebuie să ne înțelegem în toată liniștea.

—Nu pot să-i las pe oameni singuri, întîmpină el îndărătnic, apoi se depărta.

Persida stete cîtva timp turburată, apoi grăbi și ea în treburi. O mîhnea purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mîhnită și orișicum ar fi vorbit el, dînsa nu se îndoia că are deseară să vie mai devreme decît de obicei în iatacul lor. Era peste putință să nu vie: așa îl știa dînsa; așa zicea inima ei.

Ea-l știa însă precum era odată, la Viena, mai nainte de a se fi întîlnit cu Burdea și mai ales mai nainte de a fi stat taate serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-și dea seamă despre schimbările petrecute în sufletul lui, și s-ar fi înspăimîntat dacă și-ar fi dat seamă.

Ea avea, cu toate aceste, dreptate. După ce s-a gîndit și răzgîndit, Națl a luat hotărîrea de a se duce, și pe-nserate, cînd a venit Oancea, i-a spus că n-are să stea decît pînă pe la zece.

—M-a poftit domnia-ei — **adaogă** el apăsător — pe astă-seară, ca să mă ia de scurt. Și am să mă și duc!

adăugă apoi încă mai apăsător. Tot n-o s-o ducem noi mult, și e bine s-o știe aceasta cât mai curînd.

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră, ci zîmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochiul și vedea că Națl fierbe și se frămîntă în el, ar vrea și-l împinge firea, stă ca pe spini și nu se poate urni din loc.

— Mai împărți de trei ori, zise Oancea în cele din urmă.

10 — Da! răspunse Națl cu jumătate de gură și împărți înainte și jucă mai departe.

Iar după ce trecură cele trei rînduri, el tot mai împărți cărțile.

— Nu te duci? întrebă Oancea.

45 — Mai așteaptă ea — răspunse Națl — poate să mai aștepte.

A și așteptat Persida, stînd așa singură în iatac și gîndindu-se la toate cîte se petrec în lume.

20 Cum poate omul să se schimbe în lumea aceasta! Odinioară s-ar fi simțit adînc jîgnită, greu umilită, și ar fi plîns lacrimi de amărăciune dacă cineva, și mai ales el, ar fi lăsat-o să aștepte; acum ședea liniștită și, ca să nu stea degeaba, și-a scos din dulap ghergheful cu o lucrare de mult începută și ar fi stat, 25 dacă e vorba, pînă-n zori de zi. îi era parcă nimic în lumea aceasta n-ar fi putut să-i strice voia bună și nu s-ar fi lăsat să fie turburată în lucrarea ei decît dacă ar fi aflat, poate, că-i arde casa în cap. Și totuși lucrul nu mergea ca mai-nainte; era alta mîna care 30 duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se perduse încetul cu încetul înfățișarea ei aleasă și gingașe; ridicîndciuberele de apă și oalele de la foc, mutînd mesele de la un loc la altul, punînd mîna la toate, ea se făcuse mai voi- 35 nică, mai țepănă, dar totdeodată și mai nodoroasă oarecum, ca copacul încă tînăr, dar mult bătut de vînturi. Astfel, nici mișcările ei nu mai erau cele de mai-nainte; călca mai iute, mai lat și mai apăsat, prindea cu mîna întreagă cînd lua ceva și se-n- 40 vârtea în călcie cînd se întorcea din o parte în-

tr-alta. Un singur lucru îi rămăsese: se ținea și acum dreaptă ca un grenadir.

Și omul e cum îl vezi dacă te uiți bine la el.

5 Trînd mereu cu slugi proaste și cu lume adunată în circiumă, ea perduse încetul cu încetul și gingășia sufletului. Nu se mai rușina cînd auzea vorbe proaste, nu se simțea jîgnită cînd i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea și vorbea iute, 40 scurt și aspru, ba era în stare să tragă și palmi ori să dea brînci cînd vorba era să facă liniște și bună rînduială în casa ei.

Dacă s-ar fi văzut ea însăși pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fi rămas cuprinsă de spaimă și ar fi strigat: „Ah! tare am căzut, Doamne!”

45 Nu putea însă să se vadă decît cu ochii ei de acum, și așa cum era se simțea mai bine decît odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia, mai croită pentru nevoile vieții.

Schimbarea o vedea numai cînd se uita în oglindă: 20 obrazii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreți, pelița cea albă-rumenită era galbenă și oarecum întinsă, iară ochii ieșeau mari din cap; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nici acum slută; dar floarea se ofilise și începea a-și scutura foile.

25 Puțin îi păsa și de asta: sănătoasă să fie, căci de celelalte nu se îngrijea.

Perdută în lucrul ei de mîna, ea nu numai că nu s-a mîhnit, dar și uitase că îl așteaptă pe Națl, și abia după unsprezece ceasuri, cînd somnul a început să-i biruiască trupul obosit, a început și ea să se neli- 30 niștească. Acum însă nu mai putea să se ție; e mare stăpin somnul cîtă vreme omul e în putere, și Persida nu l-a mai așteptat pe soțul ei.

35 — Vorba era să mă aștepți ca să-mi spui ceva, grăi Națl dimineața, pe cînd Persida se gătea ca să iasă la lucru.

40 — Așa era vorba, răspunse ea; te-am și așteptat, dar se apropia miezul nopții fără ca să vii și oamenii cu mintea întreagă nu se înțeleg pe la miezul nopții, cînd ti-e mai mult să dormi decît să stai de vorbă.

Ea le zicea acestea fără pic de supărare, și Națl, S
care atît de mult se frămîntase în el, se simțea jig- fl
nit că dînsa nu s-a supărat.

— Ei! spune-mi acum, ce ai pe suflet, căci văd S
5 că nu mai ți-e să dormi! zise el înțepat. jS

Persida rămase cîtva timp pe gînduri. Grabă mare 9
n-avea și ar mai fi putut să stea, așa gătindu-se, vreo X
jumătate de ceas cu dînsul. B'

— De ce nu?! grăi dînsa. Dar să vorbim liniștiți, B
10 ca oameni cu minte. B

— Ca oameni cu minte, zise și el. Mai ales tu nici 9
nu poți să vorbești altfel. Care-i porunca? fi

— Nu mă lua'asa, căci din ale'mele nu poți să fi
15 mă scoți, grăi dînsa așezată. Tu știi că mie îmi place fi
rînduia'la bună în toate, și dacă am găsit o dată că fi,
ceva e bine, nu mă abat de la hotărîrea mea. Sunt fi
mai întii două lucruri asupra cărora trebuie neapărat fl
să ne înțelegem. K

— Cel dintîi e să nu mai stau la joc de cărți, o fi
20 întrerupse el, ridicîndu-se puțin în culcușul lui. fi

— Nu — zise ea — acesta e al treilea. Cel dintîi B
e să-ți faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mă-fi
nîncă și beau în cinste. Eu am făcut-o și e foarte .1
mult. j

— Și ce vrei adecă? să-i pun să plătească? întrebă «
25 el supărat. I

— Vreau numai să ne înțelegem amîndoi și să
chibzuim ce e de făcut ca să stai mai puțin cu dînșii
și să începem a strînge banii de la datornici. |

30 ' Națl se dete jos din pat și începu să se îmbrace
și el. '

— Ai, la urma urmelor, toată dreptatea, grăi el
printre dinți. Aici tu ești stăpînă. Eu nu sunt decît
a cincea roată la car. N-ai însă decît să te scapi de
35 mine dacă eu cu prietenii mei îți suntem o sarcină ;
prea grea.

Persida se uită lung și rizînd la el.

— Tu vorbești așa și crezi că faci vrun lucru mare. j

40 Ia spune drept — zise cu inima deschisă — nu ți-e
ție rușine cînd te gîndești că circiuma ar merge fără

de tine tot atît de bine ca și cu tine, dacă nu chiar
mai bine?

— Pe mine nu m-a făcut Dumnezeu ca să fiu cîr-
ciumar, răspunse el.

5 — Eu văd că te-a făcut, deoarece ești circiumar,
întîmpină ea. Nu, Națl, nu am să mă'scap de tine,
ci să te iau mai de scurt. Tu ești om harnic, vrednic
la toate și bine pornit; vinovată sunt numai eu, care
am luat toată sarcina asupra mea și prea te-am lăsat
10 în voile tale. Asta nu mai poate să rămîie așa. Gîn-
dește-te că nu suntem noi singuri stăpîni pe avutul
nostru; mine ori poimîne Dumnezeu ar putea să ne
dăruiască vreun copil.

15 — Ba să ne ferească Dumnezeu de așa ceva, căci
sunt destui nenorociți în lumea aceasta, grăi Națl
cu fața întunecată.

Persida se cutremură, se uită speriată la el, apoi
se lăsă încet pe un scaun din apropiere; tot singele i
se turburase, vederea i se împăinginea, îi venea să
20 leșine.

Deși vedea că e pus de cineva la cale, nu se aștep-
tase la o vorbă atît de grea, și lovitura era pentru
dînsa cu atît mai strivitoare cu cît venea ca din senin.

— Știu că nu grăiești din inimă, zise ea după ce-și
25 mai veni în fire; mă doare însă că pot să treacă ase-
menea vorbe peste buzele tale.

Lui Națl îi părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea
însă destulă virtute ca să o mărturisească aceasta;
era și se simțea vinovat, dar tocmai simțămîntul
30 acesta îl făcea mai îndîrjit.

— Ba vorbesc din inimă, zise el cu îndărătnicie.

— Minti! strigă ea, sărînd în picioare. Tu știi
tot atît de bine ca mine că în ziua în care am avea
un copil, n-am mai fi nevoiți să lăsăm lumea să creadă
35 că nu suntem soț și soție după lege și căsnicia noastră
ar fi mai fericită.

— Aș! întîmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu
se poate. Ar rîde curcile de mine dac-aș spune că sunt
cununat cu tine. Auzi cununie?!... noaptea, prin
40 ascuns, ca să nu afle nimeni! Minciuni popești, ca

să mă prostească pe mine și să te încarce în spinarea mea!

Persida stetea cu răsufierea oprită în fața lui. Ii părea că visează; auzea și nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, și sîngele îi năvăli spre cap.

Godreanu, care o cununase după ce dînsa s-a purtat atît de rău cu el, era ca un sfînt în gîndul ei.

— Nu te temi tu — zise ea — că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ți-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta?! Ce s-ar fi ales atunci de tine dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine?!

— Veneai tu și fără de boscoanele lui, întîmpină Națl. Știi tu prea bine ce căutai și de ce te-ai legat de mine. Cine știe ce va fi fost între voi mai nainte?!

Persida nu se mai putea stăpîni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfînt și-i venea să se răpeadă asupra lui, să-1 scuie-n față, să-i smulgă părul din cap, să-i scoată ochii cu ghearele. Fără ca să-și dea seamă de ceea ce face, ea înainta spre el și-i trase o palmă, apoi rămase dreaptă și neclintită în fața lui.

El se ridică zăpăcit în picioare.

— Nu-și mai aducea aminte de cînd n-a îndrăznit nimeni să-i tragă palme lui, iar acum o femeie îl palmuise. Nu știa ce să facă: îi era greu s-o atingă și nu putea s-o ierte.

— Ți-ai ieșit din fire?! zise el. Nu te temi că te strivesc ca pe un pui de pasăre?!

— La asemenea vorbe — răspunse ea — numai asemenea răspuns se cuvine; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică să ți-1 dau. Nu suntem noi din cei ce știu de frică: poți să mă omori, dar nu să mă umilești!

' El îi dete brînci, ca s-o depărteze de la sine.

Ea se repezi din nou asupra lui și-i trase încă o palmă.

Cuprins acum de minie oarbă, el încleșta mîna stingă în părul ei bogat și începu s-o lovească cu pumnul, așa, pe nimerite, în spate, peste umeri, în față,

cum dă omul care nu mai știe ce face, iară dînsa să zvîrcolea ca să-1 lovească și ea ori să-1 apuce cu dinții, dar un singur gemet de durere nu scotea.

5 Inspăimîntat apoi de fapta sa și temîndu-se ca nu cumva să se întetească și s-o lovească prea rău, el o lăsă, ieși repede din casă și încuie ușa în urma sa.

10 Persida, înfierbîntată, cu obrajii aprinși și cu părul vîlvoi, stete puțin zăpăcită, apoi se repezi după dînsul. Ii venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă ușa, numai să ajungă la el, ca să-i arate că nici nu s-a muiat, nici nu se teme de dînsul.

Ea puse mîna pe ușă și o zgudui de răsună toată casa.

15 — Vino-ți în fire — îi zise el — și nu ne face de rușinea slugilor.

Persida se dete înapoi, se potoli și începu să-și rînduiască părul și hainele de pe trup.

20 Abia acum își dete seamă despre cele petrecute și o amărăciune ei pînă acum necunoscută îi cuprinse sufletul.

Stăm noi oamenii în căile vieții adeseori cuprinși de îndoială în loc și nu putem să ne dumirim dacă ceea ce înșine facem ori pățim e lucru în aieva petrecut ori numai un vis deșert și fără de ființă adevărată, o închipuire a sufletului nostru, el singur cu ființă de-a pururea neîndoioasă. j

Așa stătea Persida acum.

30 Ii era parcă visează un vis urît afară din cale și nu se poate deștepta.

Vedeă în gîndul ei pe maica Aegidia și, uitîndu-se în fața ei aspră, ea sa simțea cum odinioară fusese și nu mai putea să se înțeleagă însăși pe sine.

35 C-a fost bătută de dînsul, aceasta i se părea lucru firesc; i se oprea însă mîntea în loc cînd se gîndea c-a fost ea însăși în stare să-1 lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoțească cu un om care a dezbrăcat-o de firea ei.

40 „Ah!... ce-am ajuns, Doamne!” suspină ea și-și acoperi fața cu amîndouă mîinile.

Nu! nu îi era iertat să trăiască în niște împregiurări în care se înjosește ea însăși pe sine.

Trecuseră luni de zile de când s-a întors la Lipova și în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ei, nici pe maica Aegidia, nici pe vreuna din prietenele ei de mai-nainte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu să dea ochi cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stinsese din inima ei orșice simțămînt de iubire ori de recunoștință: trăia numai cu el, pentru el și pierdută în purtarea de grijă pentru dînsul. Era ca fărmeceată și nu mai vedea în lumea aceasta decît circiumă și birt, slugi proaste, oameni amețiți de băutură și în mijlocul tuturor pe soțul ei jucînd cărți cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înțelegea cum au fost aceste cu putință.

Persida căuta în sufletul ei simțămintele care au împins-o spre dînsul și nu-și mai aducea aminte cuvintele care au înduplecat-o să-și lege viața de a lui.

„De ce? de ce toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voit? ce am căutat?! unde voiam să ajung?!”

Cheia intră pe dinafară în zăvor și se învîrți o dată, apoi iar.

Persida tresări ca speriată din somn și rămase apoi neclintită în mijlocul iatacului, gata' de a în-tîmpina pe soțul ei.

Trecu însă cîtva timp și usa nu se deschise.

Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dînsa să poată ieși cînd va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căință!

„Ah! Doamne! zise ea. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!”

II scosese din averea părinților lui, îl despărțise de muma lui, stricase tot rostul vieții lui și voia acum să-l mai desfacă și de prietenii lui.

Ce viață i-a făcut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat?!

Ochii ei acum, abia acum, se umplură de lacrimi.

„Nu! — zise ea adînc pătrunsă — fără de bine-cuvîntarea părinților nu e cu putință fericire casnică!”

El avea dreptate: minciună, o mișlească înșelăciune a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Co-dreanu această nenorocită cununie, nu, ci fiindcă e om slab, care nu putea să zică ba fiindcă ea a voit.

„Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le știe, ci pentru lume și-n fața lumii — strigă ea disprețuită de sine — și eu nu soția lui am fost, ci femeia, care i s-a dat cu ochii închiși!”

Cuprinsă apoi de fiori spasmodici, ea începu să tremure și-și acoperi fața cu minile: vedea în fața ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai simțea singură, ci avea să răspundă și pentru o viață încă neîncepută.

Iar femeia, cînd nu mai știe ce să facă, începe să plîngă și plînge mereu pînă ce nu se luminează.

„Ahî sărmana mea mamă!” suspină ea în cele din urmă mai ușurată și începu să-și adune lucrurile și să se gătească de plecare.

Era hotărît și-n gîndul, și-n inima ei că nu mai poate să stea aici, unde nu mai avea ce să caute și nu găsea decît înjosire.

Ușa se deschise încet, și Talia, slujnica, se ivi sfiicioasă în prag.

— Porcii — zise ea — sunt flămînzi și n-avem tărițe ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou.

— Să vă dea jupînul, răspunse ea fără ca să se uite la slujnică.

— Jupînul nu-i aici, s-a dus de-acasă, întîmpină slujnica.

— N-aveți decît să așteptați pînă ce se întoarce.

Talia ar mai fi voit să zică ceva; văzînd însă că stăpînei sale nu i-e de a sta de vorbă, ea se retrase și închise iar ușa.

Persida rămase pe gînduri.

Cine putea să știe unde se va fi dus și cînd se va fi întorcînd el?!

Ea nu putea să lase porcii flămînzi, nu putea să lase circiuma și birtul și întreaga gospodărie în voia slugilor, trebuia să mai stea pînă ce se va fi întors el.

„Ah, ce om! zise ea. Jaf are să fie! Praf și cenușă au să se facă toate după ce voi fi plecat eu!”

Aruncându-și apoi o cîrpă-n cap, ea ieși ca să vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împregiurimile ochiului stîng îi erau roșite, aproape sîngerate, și puțin i-ar fi păsut dac-ar fi băgat de seamă; putea lumea să știe de ce dînsa nu mai poate să stea cu el.

10 Un lucru nu-i trecea Persidei prin gînd: că el s-a dus cu hotarîrea de a nu se mai întoarce.

O știa aceasta Talia, căreia el i-o spusese, o știau peste puțin toate slugile, o știa în cele din urmă întreaga Lipovă, singură Persida alerga ca și cînd nimic nu s-ar fi petrecut, îl aștepta să se întoarcă și abia tîrziu după-amiazăzi a început să se neli-
niștească.

„Fiece-o fi, eu tot eu rămîn!” zise ea ridicîndu-și ca odinioară capul și simțindu-se mai tare decît orișicînd.

20 Și era în adevăr tare Persida; mai tare însă decît dînsa era altă ceva.

Pe-nserate o apuca din cînd în cînd cu frig, i se tăiau picioarele, îi venea să leșine: ea se ținea, se opintea să-și biruiască firea, dar era din ce în ce mai
25 istovită.

— Talio — grăi dînsa în cele din urmă, grăbită și cuprinsă de spaimă — vino cu mine-n casă, vino, că mor!... Vino, Talio, vino și mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă mai simt!

30

XVIII

BLESTEMUL CASEI

35 Se deprinde omul cu toate, și Mara se deprinsese și ea a nu-și vedea fata, care era numai aci peste Murăș. Vedea în toate zilele casa în care o știa adăpostită și afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la

216

altcineva, ce face și cum îi merge. Așa trebuia să fie și altfel nu se putea. Se înfipsese în mintea Marei gîndul că fata ei are în cele din urmă să-l părăsească pe neamț, și cu cît mai singură o lăsa, cu atît mai curînd ajungea să-l părăsească. De aceea Trică n-avea nici el să meargă pe la dînsa: toți trebuiau s-o părăsească, pentru ca, văzîndu-se singură, să-și vie în fire.

10 Creștea inima Marei cînd afla că Persida e harnică, strîngătoare și totdeauna la locul ei, și mai vîrtos creștea cînd i se spunea că neamțul mîncă și bea, perde zilele și petrece nopțile în joc de cărți: așa trebuia să fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dînsul.

15 Nu s-ar fi împăcat însă Mara atît de ușor cu soarta dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. îl mai avea însă și pe Trică. Ah, ce fecior! Se făcuse deodată ca bradul de munte, și înalt, și peptos, și lat în umeri, și era sprinten, și harnic, și îndemnatic, și cuminte ca o fată mare. Nu trecea în fața lui Bocioacă nimeni înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i-ar fi fost frate, copil, nu alta. Iar Bocioacă și nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doisprezece ani: li se vedea gîndul cît de colo.
25 Dară nici c-ar fi putut să facă o mai bună alegere.

De un lucru nu ținea Mara seamă: că feciorul ei era o matahală nespălată și nepeptănată, de care fetele se speriau. Puțin îi păsa lui Bocioacă de aceasta: el vedea pe omul verde, voinic, cu bună rînduială și
30 totdeauna la locul lui. Iară nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară și-n foc, și-n apă, să-și dea chiar sufletul pentru ea. Ții la un cîne pe care ți-l știi credincios: cum să nu fi ținut ea la omul pe care-l știa gata de a face orișice' pentru dînsa?! îi era parcă ar trebui să i se întîmple o mare nenorocire dacă el ar fi departe de dînsa, și de aceea îl ținea mereu pe lîngă sine, se uita-n ochii lui cînd voia să facă ceva și era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-și calce pe inimă. Mare lucru e să gă-
40 sești un om în care ai deplină încredere.

217

Tot mare lucru e însă și să știi că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa și stetea mereu treaz ca nu cumva fie stăpînul, fie mai ales stăpînă-sa să se căiască de a-i fi dat toată încrederea, și o nu dată se petrecea o grea luptă în sufletul lui.

Intrase băietan, copil aproape, în casa lui Bocioacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea și Bocioacă; nevasta lui însă îl lua și acum tot drept băietan, mai mult copil decît om făcut, și-ar fi fost în stare să-l pună să-i toarne apă cînd se spală pe cap. Ba ea se simțea oarecum răsfățată cînd ochii lui cruzi se opreau ca perduți asupra brațelor ei rotunde, asupra umerilor ei înveliți în carne moale și căutau cu un fel de frică părțile mai ascunse ale nurilor ei. De ce adecă i-ar fi fost date aceste dacă ochii nevinovați n-ar fi putut să se încînte de ele? Dacă-i place bogatului să-și desfășure comorile, e firească și pornirea femeii de a-și arăta nurii, mai ales cînd n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! n-avea de ce să se teamă: Trică era ca steanul de peatră și nici ars în foc, nici tăiat cu ferestrăul n-ar fi spus nimănui ce se petrece în sufletului.

Prea se simțea bine pentru ca să nu rămîie el singur de sine.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă la iveală.

Mara ședea singură-n casă, pe-ntunerec. De ce să mai strice luminarea, cînd n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gîndurile-i se înșirau mai limpede așa pe nevăzute? Se zbătea femeia, căci om era și avea inimă de părinte.

Aflase că neamțul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o, în sfîrșit, a părăsit-o! O aflase aceasta și nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fi vrut să-l scuipe în față, să-i scoată ochii, să-i smulgă părul din cap, să-i rupă hainele de pe trup. Nu! asta nu putea să rămîie așa!

Nu-i vorba, lucrurile veniseră cam după cum și le închipuise ea; n-ar fi crezut însă c-o să-i cadă atît de

greu. Nu mai avea odihnă: din ce în ce tot mai tare se simțea împinsă a se duce să-și vază fiica.

Afară, în tindă, se ivi un zgomot: intrase cineva și căuta pipăind ușa casei.

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare și deschise ușa.

Nu putea să vadă nimic.

— Cine e? ce vrei? întrebă ea.

— Să vii — răspuse Talia gîfîind — că e foarte rău. Am lăsat-o cu moașa și alerg după doctor!

— Cu moașa! strigă Mara ca ieșită din fire și se porni ca alungată de iele și fără ca să mai închidă ușile în urma ei. Cu moașa?! zise iar peste puțin. Dar eu nu știam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

— Nu știam nici noi, grăi Talia alergînd după dînsa. O știi cum e: nu stă cu nimeni de vorbă; le închide toate în sufletul ei.

— Așa mă pedepsește Dumnezeu pentru că am fost cîinoasă, urmă Mara și alergă mai departe, făcîndu-și mereu cruce și rugînd mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă și să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se opri: îi era parcă ar vrea să se despice în două. Singură nu putea să meargă; trebuia să-l ia și pe Trică cu dînsa. Trebuia, și-i era atît de greu să se abată din drum, iar Talia își urma drumul ca să-l caute pe doctor.

Mara scrișni puțin din dinți și ridică pumnul, apoi o luă cu pași încă mai grăbiți spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana și o slujnică erau adunați în curte, la cazanul în care ferbea cu clocote lictarul de prune, cînd Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pămînt.

— Ce e?! întrebă Trică speriat.

— Să vii cu mine, grăi Mara grăbită. Neamțul a stîlcit pe Persida în bătai. E rău, foarte rău. Moașa e la dînsa, și Talia s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămîie așa!

Trică rămase ca înfipt în pămînt.

Știa și el că Persida nu are trai bun cu soțul ei și nu o dată își făcuse amarnice muștrări pentru c-a

alergat pe la Sîn-Mielăuș și pe la Buteni ca să-i lege pe toată viața. încetul cu încetul însă se deprinsese cu gândul că așa le era soarta și că mai rău ar fi fost dacă ei n-ar fi cununați. Văzînd acum pe mumă-sa turburată și aflînd că soră-sa e rău, se turbură și el și-și dessumecă mînele de la cămașă, ceea ce era obicinuit să facă totdeauna cînd pleca undeva.

Marta se uită lung la el.

Așa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. îl știa om de fire năvalnică, și în starea în care se afla ar fi putut să se avînte în vreo primejdie.

— Dacă e moașa la dînsa și mai vine și doctorul — zise ea — eu nu știu ce ajutor ar mai putea să-i dea Trică.

— Să-i arate că e frate, grăi Mara.

— Asta o știe dînsa, întîmpină Marta.

Iară Trică tăcea și sta nemișcat.

— Care va să zică nu vii?! îl întrebă Mara cu stăruință.

— Ce să fac eu acolo? răspuse el.

Mara se uită lung și aspru la dînsul, apoi la Marta: le înțelegea toate și era cuprinsă de simțămîntul că nu mai are nici băiat.

— Ei bine! Sunt eu și singură destul om! grăi dînsa, apoi le întoarse spatele și se duse ca vîrtejul peste cîmpul întins.

Persida știa că mama ei ar veni la dînsa dacă ar ști, dar n-o aștepta. Se gîndise în mai multe rînduri să trimită pe Talia la dînsa, îndată însă ce se simțea mai bine, ea își schimba gîndul. „Nu e nimic, își zicea; are să treacă șiasta; de ce s-o mai turbur degeaba? Eu singură mi-am făcut-o, eu singură s-o și port!” Cînd însă îi era din nou greu, cînd o cuprindea simțămîntul că nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele:

„Ah, săracă mama mea!” Așa i-a venit moașei gîndul să trimită pe Talia și la Mara.

Era bun gîndul acesta, nu însă acum, cînd Persida avea trebuință de cea mai deplină liniște, iar în liniște și cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atîta timp de cînd Mara nu și-a văzut fata și erau atît de triste împregiurările

în care o vedea. A dat însă Dumnezeu ca Trică tocmai acum să-și dea pe față slăbiciunea, și Mara, mergînd spre circiuma de la Sărărie, era atît de supărată pe Trică, încît își uitase supărarea de mai înainte. Depăr-tîndu-se cu inima de la Trică, toată dragostea pe care o avuse mai nainte pentru dînsul se revărsă deodată asupra Persidei. Va fi stat ori nu mai nainte vreodată pe gînduri, acum era pătrunsă cu desăvîrșire de simțămîntul că Persida nu e vinovată de nimic.

„Eu am fost mamă rea, femeie cu inimă cîinoasă!” își zise ea bătîndu-se cu pumnii în cap.

Atît era de căită și de muiată, încît, ajunsă la circiumă, unde alergase cu atîta grăbire, se opri în loc și nu îndrăznea să între la fata ei.

Ea trimise pe o fetișcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moașa, iar după ce moașa ieși, o întrebă dacă Persida știe ori nu că ea vine.

— S-o iei pe departe și să-i spui că sunt aici, îi zise apoi. Iar dacă vezi că n-ar fi bine să intru, eu stau și afară.

Și era gata Mara să stea toată noaptea la ușă. Vorba e numai că n-avea nevoie.

— Uite—îi zise moașa Persidei, care zăcea într-un fel de amorțeală — ar fi, poate, bine să trimit pe cineva la mama d-tale, ca să vină și ea.

Persida își deschise ochii și-i ridică spre ea.

— De ce s-o mai mîhnim?... răspuse ea. I-ar fi foarte greu. Mai bine să nu afle nimic decît după ce vor fi trecut toate.

— Ea știe — răspuse moașa — a aflat de la nu știu cine; crede însă că te-ai supăra dacă ar veni.

— Nu-i adevărat! grăi Persida, ridicîndu-se puțin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea știe că nu sunt eu vrednică să vie dînsa la mine.

— Uite, e aici, zise moașa; să între?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persida și-și ascunse capul în perini.

Așa a găsit-o Mara cînd a intrat.

— Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea

încet și se plecă asupra ei, ca să-i potrivească perinile la căpătii și să-i mîngieie fruntea, atingînd-o cu virfurile degetelor. Nu e nimic, adaogă ea; fii liniștită, draga mării.

Persida, fără ca să ridice ochii la dînsa, îi apucă mîna, o duse la buze, o sărută în mai multe rinduri, și astfel steteră cîtva timp tăcînd amîndouă.

— Dumnezeu e bun — șopti în cele din urmă Persida — și a voit să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a întîmplat așa. Te rog, mamă — urmă
10 apoi peste puțin — să cauți pe Bandi. E nenorocit, sârmanul, n-are pe nimeni în lume și mi-a fost credincios; să-i dai, dac-ar fi să nu mă mai scol, tot ceea ce rămîne de mine.

— Ei — răspunse Mara — nu moare omul atît de ușor; abia de aici înainte ai să trăiești și tu. Mulțamește lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ți-a făcut atîta rău.

Persida se întoarse puțin în culcușul ei și ridică
20 ochii spre dînsa.

— Nu-l osîndi, mamă — grăi dînsa — că e nenorocit și el, mai nenorocit decît mine.

Mara se dete puțin înapoi. Li venea să plece.

— Care va să zică, și acum tot vorba cea de odinioară, zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vinovată!

Persida se întoarse mai mult spre muma ei și se ridică puțin.

— Eu, mamă, și sîngele tău, grăi dînsa. Niciodată el n-ar fi ridicat mîna asupra mea dacă nu l-aș fi lovit eu mai înainte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, și mi-ar fi mie rușine dacă el...
30

Ușa se deschise încet, și, sfiicios, Națl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrîn mărunțel, cu favorite cărunte, să între în casă.

Persida se lăsă iar în culcușul ei, iară Mara se ridică și rămase-n fața patului, stînd dreaptă, țeapănă și cu ochii țintă la ginerele ei, care, zărind-o, se dete, cu capul plecat și cu fața galbenă, un pas înapoi.
35

Așa rămaseră ei tot timpul în care doctorul vorbi încet cu moașa, ca să se dumirească asupra stării în care se afla Persida. Cînd doctorul se apropie apoi de
40

pat, ca să cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte cam spre ușă, iară Națl înainta umilit spre dînsa, îi luă mîna și i-o sărută de două ori, una după alta.

5   Lucrul acesta se petrecuse atît de iute, și-n fața lui Națl, în mișcările lui, în toată înfățișarea lui era atîta căință și atîta umilire, încît Mara se simțea cu desăvîrșire muiată și abia după cîtva timp se dezmetici și se dete un pas înapoi.

— De!... grăi doctorul, eu puțin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai așteptăm, ca natura să-și facă lucrarea. Dacă s-ar întîmpla ca să peardă prea mult sînge și să leșine, să mă chemi, urmă el întorcîndu-se spre moașă. Pe cît pot să judec — îi zise apoi lui
10 Națl—copilul eperdut, dar mai departe toate au să se sfîrșească bine, numai liniște să-i lăsați, înainte de toate liniște! Am să mai trec pe aici înainte de mezul nopții.

Grăind aceste, el se depărta, iar Națl îl însoți pînă afară.
20

Mara nu mai știa ce să facă. Era-n ea ceva ce o împingea să meargă după el, să-l apuce, să-i zică trei vorbe acolo unde Persida nu putea să le audă; firea ei cea slabă n-o ierta însă să se depărteze de la patul
25 Persidei, iar în fața Persidei nu putea să-i zică nimic, trebuia să le primească toate, să le sufără toate, ca să n-o turbure pe dînsa.

„Ah! Doamne! își zise ea cătrănită. Ține și acum la el, ține mai mult decît la orișicine! Țasta e bleștemul casei mele: țin amîndoi copiii mai mult la străini decît la mine și la ai lor. Prea li-e slabă inima!”
30

Cînd îl văzu pe Națl întorcîndu-se, ea nu-și mai putu stăpîni firea: înainta spre el și-i zise încet și aspru:

35   — N-ai auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne singure, ca să fie liniște!

Națl se opri.

— Eu rămîn aici afară, la ușă — răspunse el — dar nu pot să plec.

— Nu e liniște-n casa aceasta cîtă vreme te afli tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, ridicînd amîndouă mînile. Te-ai dus o dată: dus să fii!

Persida se ridică cuprinsă de spaimă din culcușul ei, iar moașa alergă la Mara s-o liniștească.

— Nu pot să mă duc, grăi Națl așezat și hotărît. Cînd m-am dus, o știam sănătoasă și vrednică, și m-am dus ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numai rău i-a făcut și nici un bine nu poate să-i facă; în starea în care ea se află acum, nici cel mai nemernic bărbat nu poate să-și părăsească soția.

— li mulțumesc lui Dumnezeu c-o scap și așa din ghearele tale! strigă Mara. Tu, bărbatul ei?! Ea, ție soție?! Călău i-ai fost! Iată ce-ai făcut din ea!

— Rabdă, Națl dragă — strigă Persida — rabdă-le toate de la mama, că mi-e mamă și e bună mama. Da, mamă, mi-e bărbat și-i sunt soție, după lege, în fața lui Dumnezeu, ca să ne ajutăm la nevoie unul pe altul, eu pe el, el pe mine.

Mara-și puse mînile în cap: îi venea să-și smulgă perii din cap, să-și rupă hainele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-ai tu la nici o nevoie trebuință de ajutorul lui, zise ea mai potolită. Dacă e vorba...

Deodată ea se opri și rămase cu ochii sticloși, ca ieșită din fire.

— Vai de mine! vai de mine! Ușile casei au rămas deschise și tainița din perete nu-i acoperită! strigă ea și ieși ca dusă de frica morții.

Și cum, Doamne, să nu fugă, cînd atît îi mai rămăsese si ei?!

XIX

VERBONCUL

Mari lucruri se pregăteau în lume.

Feciorii duși în cătănie pe la Mantua, Verona și Veneția scriau de acolo că s-au ivit un oarecare Gari-

baldi¹, mare general, care umblă să-i adune pe italieni sub arme și să-i ridice asupra împăratului; iară un-gurii șopteau între dînșii și se lăudau prin ascuns că Kșosuth al lor stă în legătură cu Garibaldi și are și el să se întoarcă la primăvară, ca să alunge cătanele împărătești, să-i scoată pe beamteri din țară și să facă iar vreme ungurescă, cum era pe timpul rezmi-riței.

La masa cea mare din birtul de la Sărărie, unde beamterii puneau lumea la cale, era, ce-i drept, lucru hotărît că Garibaldi are, cu toți ai lui, să pată mare rușine. Erau însă și acolo oameni care, mai ales prin apropierea Murășului, nu bucuros umblau serile singuri. Venise adecă și știrea că italienii au început să arunce beamteri și cătane în mare, în lacul Guarda², în rîul Adige³, și mare minune n-ar fi fost dacă ungurii s-ar fi luat și ei după italieni.

Pe la Lipova nu prea erau, ce-i drept, mulți un-guri, dar puteau să vie de pe puste, unde se sporiseră făcătorii de rele, încît nu trecea zi fără ca să se întimple ceva pe drumurile ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurescă!

Se uita Persida, biata, și de cîte trei ori la fiecare necunoscut ce-i întră în circiumă, ba nici de cunoscuți nu se apropia decît cu sfială. Atît de mult se învrăjbi-seră oamenii între dînșii, încît nu mai știai în cine poți și în cine nu poți să ai încredere, și Națl își făcea cu gura lui slobodă prea mulți dușmani.

Dar nu se mai plîngea Persida de dînsul.

Scos, sărman de el, din ale lui, despărțit de mamă-sa, la care ținea din zi în zi mai mult, și în vrajbă cu tatăl său, care se uita în altă parte cînd se întimpla să-l întilnească, el trăia și nu trăia. Singur gîndul

¹ Giuseppe Garibaldi (1807—1882), erou național al poporului italian, luptător pentru unificarea Italiei. În 1833 a aderat la societatea revoluționară secretă „Tinăra Italie”, iar în 1848—1849 a condus lupta poporului italian împotriva ocupației austriece.

² Unul din cele mai mari lacuri din nordul Italiei, situat la distanță egală între orașele Verona și Brescia.

³ Rîu care izvorăște din Alpi; după ce parcurge 410 km se varsă în Adriatică.

că asta nu poate să meargă tot așa mai ținea caldă inima în el. Aștepta însă, mereu aștepta, ca vreo întâmplare să schimbe mersul lucrurilor, dar nu era în stare să ia vreo hotărîre. O dată s-a hotărît și el, atunci cînd a părăsit pe Persida; foarte în curînd însă s-a încredințat că fără de Persida nu poate să trăiască. **II** fusese dragă odinioară; acum însă, văzînd-o iar voinică și plină la față, harnică și mereu voioasă, se uita la ea ca la un fel de minune, și adeseori își zicea cu lacrămile în ochi: „Doamne cum ar iubi-o mama dac-ar cunoaște-o!”

Persida, văzîndu-1 mereu posomorit și nerăbdător, supărat pînă chiar și de bunăvoința ei, ba adeseori chiar răstit, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnăvicios. Singurul ei gînd era să-i facă viața mai suferită, și orișice ar fi făcut el, ea era mulțumită dacă-1 vedea mai voios.

Noaptea se deștepta în mai multe rînduri din somn, ca să vadă dacă somnul lui e ori nu liniștit. Diminețile el se scula tîrziu și cu anevioia, lua papucii în picioare și scurteica cu blană în spinare și era în stare să rămîie toată ziua nespălat și nepeptănat. Persida îi peria deci hainele, îi curăța ghetele și-1 ajuta ca pe un copil să se îmbrace. Fața lui nu se lumina însă decît seara, la masă cu beamterii.

Ochii i se umpleau de văpaie cînd vorba venea la război și la Radetzky¹, generalul împărătesc, care știa să-i țină de scurt pe italieni și putea, la nevoie, să-i învețe minte și pe unguri. Cînd vorba era despre acesta, i'se răscolea toată firea, i se încordau toate puterile și iar se simțea om deplin, căci tare îi erau nesuferiți ungurii, care ocărau mereu pe nemți. Persida nu se supăra deci dacă el pleca serile, ca să însoțească pe vreunul dintre beamterii mai fricoși, și încurcîndu-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai tîrziu după miezul nopții. Știa că aceste cîteva ceasuri petre-

¹ Joseph Radetzky (1766—1858), general austriac născut la Trzebnitz în Boemia, șef al statului major în timpul războaielor aliaților contra lui Napoleon (1813—1814). Din 1831 primește comanda armatei austriece din Italia și susține cu mult zel ocupația austriacă în partea de nord a peninsulei.

cute cu nemții sunt viața lui, și se bucura că mai trăiește și el; iar acasă nu mai stetea singură, ci cu Bandi, care se făcuse băiat voinic și inimos.

Sărmanul Bandi.

Era ungur și el, dar singurul ungur pe care Națl putea să-1 sufără, și avea de ce.

Intr-una din zile, Vlaicu, unul din căraușii care trăgeau des la circiumă, ceruse de la Națl o roată cu împrumutare, pînă ce rotarul va fi dres pe a lui, care se stricase.

— Bine, omule — îi zise Națl peste vreo săptămînă, cînd dete iar cu ochii de el — dar roata cînd mi-o aduci?!

— Oho! — răspunse Vlaicu — am adus-o de mult și am dat-o în primirea fratelui d-tale!

— Ce fel de frate? întrebă Națl mirat.

— Băiatul, Bandi, grăi Vlaicu. Tare seamănă cu d-ta; nu ți-e frate?

Națl era atît de turburat, încît nu-i mai răspunse nimic.

Așa era!

II vedea pe Bandi ca-n aievea în fața sa. Nu o dată îi păruse și lui că seamănă acum, după ce a mai crescut băiatul, cu cineva, dar nu putuse să-și dea seamă cu cine anume. Acum era dumirit.

— Nu — zise el speriat de gîndul ce se ivise în mîntea lui — cu mine nu seamănă. O fi semănînd cu tata.

Era urît gîndul acesta, dar nu mai putea să scape de el. I se răscolise deodată sufletul și-și aducea acum aminte și de Reghina. O știa din copilăria lui; o vedea și pe dînsa ca-n aievea cum fusese atunci cînd venea cu coșul după carne și stetea voioasă și rîzînd în ușa măcelăriei.

Așa era!

Era viu afară din cale, dar încă nehotărît simțămîntul pe care-1 stîrnise gîndul acesta în sufletul lui. Ceea ce știa era numai c-ar fi voit să nu știe, să scape, să nu-1 mai vadă în ochi pe Bandi, să uite că **1-a** văzut în viața lui.

Prea îi era milă, și nu voia să-îfie, căci mila te leagă, te supune, te robește.

Lumea toată luase parcă deodată altă față, și toate lucrurile ieșeau altfel în ea la iveală.

Vlaicu se dusese de mult în căile lui, și Națl stătea tot uimit în loc, neștiind încotro are să apuce.

„Sărac de tine, tată!” zise el în cele din urmă, înduișat și plin de căință.

10 Era peste puțință ca el să nu le fi știut toate, și fiul era cuprins de fiori reci când își închipuia suferințele prin care a trecut tatăl său văzînd pe acea femeie atît de nenorocită și știindu-și copilul de pripas.

„Și toate pentru mine și pentru mama mea, zise el; toate pentru liniștea casei sale, toate din simțămîntul de datorie; înspăimîntătoare pedeapsă pentru o clipă de slăbiciune! nemiloasă lege de viețuire!”

15 Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Orișice altă ar fi făcut, ar fi fost un nou păcat din alt păcat născut. Așa trebuia să facă, și fiindcă așa a făcut, el avea dreptul de a fi aspru și de a cere mult de la alții.

20 Dacă-n clipa aceasta s-ar fi pomenit în fața tatălui său, el ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, i-ar fi sărutat minile și i-ar fi cerut iertare. Simțămintele însă, întocmai cagîndurile, vin și trec prin suflet, și peste puțin, cînd a dat cu ochii de Bandi, Națl a scăpat vorbele:

25 „Dar el ce-a păcătuit, sărmanul?!”

Era în sufletul lui o luptă grea, și dacă în clipa aceasta Bandi îi părea o jertfă adusă bunei rînduieli, în clipa următoare el i se arăta ca o pedeapsă viețuitoare!

30 De ce s-a mai născut și el pe lumea aceasta?! De ce trebuia să se nască, să rămîie în viață și să treacă prin toate suferințele?! De ce ne mai naștem, la urma urmelor, cu toții?!

35 Frămîntat de aceste și de alte asemenea întrebări, el nu putea să scape de gîndul că viața nu e decît o pedeapsă, pe care nu-ți rămîne decît s-o porți așa cum ți s-a croit, că vinovat e orișicine care trăiește și că, suferind, spășești, te curățî de păcat și te înalți tu însuși prin tine. I-o spusese aceasta Persida în atîte

40

rînduri, dar el nu era în stare s-o înțeleagă; acum o înțelegea și Persida i se părea născută anume pentru ca să-l despartă de părinții lui, să-l despoaie de averea lui, pentru ca printr-însa să sufără el și ai lui. Vedea

5 o legătură tainică în toate, și mintea i se oprea în loc cînd se gîndea la slăbiciunea pe care Persida o avea pentru Bandi. Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe față gîndurile ce-l frămîntau.

10 Era însă peste puțință ca Persida să nu simtă că soțul ei e frămîntat de vii stări sufletești. Era obosit și muiat, vorbea mai încet și glasul îi era mai puțin aspru, i se îndulcise oarecum toată firea.

15 — Ce ai tu? îl întrebă ea tîrziu după-amiază, cînd steteau, ca de obicei, singuri și fără de nici o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

— Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau așa pe gînduri. Ce păcat că Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viață nu e pentru un om de pripas ca dînsul.

20 Persida se uită uimită la el. Nu putea să înțeleagă cum a ajuns el, așa deodată, la gîndul acesta și nu știa ce să-i răspundă.

25 — Știi tu — urmă el peste puțin — că în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime și pe Trică al vostru îl iau fără doar și poate.

Persida se cutremură, răcită pînă în măduva oaselor.

30 Nu-l văzuse de mult pe Trică. Nu mai venea pe la dînsa: erau supărați unul pe altul, și nici Națl nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră și frate erau. După legea timpului de atunci, feciorii luați la oaste rămîneau zece ani în linie și încă doi ani în rezervă, erau duși în țări străine și depărtate, li se schimba tot rostul vieții. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gîndul că fratele ei are și el să fie luat la oaste?

35 în nenumărate rînduri, stînd așa singură și gîndindu-se la viața ei cea tristă, ea s-a bucurat că-l știa băiat așezat, harnic și cu rost făcut, și dacă nu mai era mereu mîhnită ca mai-nainte, voia bună i-o dedea

40

gîndul că are mama ei destulă mîngiere prin Trică. Era peste putință ca ea să piardă și mîngierea aceasta!

— Ar fi lucru grozav! zise ea uitîndu-se lung la Națl, mirată că el a ajuns, așa deodată, să vorbească despre Trică.

— Eu cred — grăi Națl — că mă-ta are bani și ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două mii și ceva; acum însă ar putea și cu mai puțin să-și găsească om în loc.

10   Persida dete zîmbind cu amărăciune din cap.

— E peste putință! întîmpină ea. O fi avînd mama, fără îndoială, bani, dar ea nu dă: nu-mi pot închipui pe mama scoțînd deodată atîția bani.

15   Și totuși trebuia să dea, trebuia să-i spună cineva că are neapărat să dea. Ii venea să se îmbrace fără de întîrziere, să treacă Murășul și să se ducă la mama ei, ca s-o roage cu lacrimi, dar nu putea.

— Uite — zise el — să dai și tu ceva, ca să se îndemne ea.

20   Persida iar se uită mirată la el.

— Ce putem să dăm noi?! grăi dînsa sfiicioasă. Abia am prins să adunăm.

— Dai cît ai — zise el — căci pentru liniștea ta dai și iar o să aduni. Iți spun eu, are să dea și mă-ta: orișicît de zgîrcită ar fi, ea ține la voi.

25   Persida nu-și mai putea veni în fire. Se uita mereu la soțul ei și nu-i venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbește așa. Era schimbată ca prin minune toată viața ei: nu putea să-și dea seamă cum și prin ce, dar nici nu îndrăznea să cerceteze.

30   — Știi ce? grăi dînsa, luînd în cele din urmă o hotărîre. Am să mă duc la Bocioacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

35   Ii era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după ce soțul ei vorbise bine despre mama ei și despre fratele ei, ea nu se mai sfia, nu se mai simțea, ca mai nainte, scoasă din lume, alungată din rîndul oamenilor cumsecade, și putea să stea fără de rușine cu capul ridicat în fata Martei.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat și s-a dus, lăsînd, întîia dată de cînd se afla la Lipova, circiuma în grija lui Națl.

5   Atît era de pornită, atît de avîntată, încît, abia sosită la casa lui Bocioacă, ea s-a oprit în loc, ca să-și dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocioacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iară nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, cînd Simina, slujnica, veni să spună că Persida dorește să vorbească cu Bocioacă.

10   — Și-a zis să spun — adaogă ea — că pentru binele lui Trică.

Lui Bocioacă ar fi avut să le spună aceste; în casa lui Bocioacă însă slugile nu erau ale stăpînului, ci ale stăpînei, și Simina n-ar fi cutezat, Doamne ferește, să-i spună stăpînului ceva mai ales de față cu stăpîna. Era treaba stăpînei ce are și ce n-are să afle stăpînul.

15   Iar femeia tot femeie.

Cînd află că Persida e aci și voiește să vorbească cu Bocioacă despre Trică, Marta tresări și se făcu albă ca varul.

20   Persida la casa ei?! Chiar acum, după ce Trică de atîta timp era stricat cu mumă-sa?! Ce voia dînsa? Ce avea să-i spună lui Bocioacă despre Trică?

25   „Una singură poate să fie, își zise cu inima încleștată; dar am eu să vorbesc cu dînsa!”

Bocioacă-și croia cojoacele mai departe cînd ea s-a ridicat și a ieșit; Trică însă s-a dus cu ochii după dînsa; el simțea că e ceva deosebit afară și aflase din căutătura ei că e vorba de dînsul.

30   Persida-l aștepta pe Bocioacă și rămase cam turburată cînd se pomeni în fața Martei; ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-și perd ușor sărta, iar acum, după ce atît de mult se zolise cu fel de fel de oameni,

35   simți numaidecît că Marta e foarte strîmătorată.

— Nu te vei fi așteptat — grăi dînsa zîmbind — să-ți vin așa deodată în casă.

Marta stetea turburată în fața ei: nu știa cum s-o ia, ce să-i facă, ce să-i zică, cum s-o primească.

40   — Mă mir și eu, răspunse ea. Dîndu-și apoi seamă c-a zis o prostie, ea adăugă: Nu pot să-mi închipuiesc

ce vei fi avînd să-i spui bărbatului meu. Trebuie, fără îndoială, să fie vreun lucru mare și grabnic.

— E, poate, mai bine dacă-ți spun, grăi Persida, apoi se opri.

Nu știa, să-i zică d-ta, ori tu, ca odinioară.

— Da — urmă peste puțin, cu inima deschisă — e mai bine să-ți spun ție, ca să vorbești tu cu el. Noi, femeile, ne înțelegem mai ușor și de tine ascultă bărbatul tău.

10 Marta, fără ca să-și dea seamă despre ce e vorba, se mai liniști și începu să se uite în ochii Persidei, în care nu mai vedea nici o răutate.

— Uite — urmă Persida, care, femeie ca toate femeile, pornită o dată, nu se mai poate opri pînă
15 ce nu sfîrșește — Trică a ajuns la anii de cătănie, în curînd are să se facă recrutarea și-3 iau și-1 duc la război dacă nu se răscumpără. Mama o fi avînd destui bani ca să-l răscumpere, dar știi cît e de greu să scoți ceva de la dînsa. Bărbatul meu e gata să dea și el cît
20 poate; ar mai da apoi și mama dacă s-ar pune cineva pe capul ei. Noi nu putem; s-o roage Trică, s-o rogi tu, s-o strimtozeze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsuflă ușurată. Nu, poate că nu i-ar fi păsut dacă îl vor lua ori nu pe Trică la oaste, însă de
25 altceva se temuse ea, și gîndul că Trică ar putea să fie dus la război îi era prea nou pentru ca să-l simtă. Pînă atunci mai avea să treacă multă vreme.

— Nu putem nici noi, zise ea. Mă-ta e supărată pe Trică și nici ea nu mai vine pe la noi, nici noi nu
30 mai mergem pe la dînsa.

Persida rămase ca trăsniță din senin.

— Cum? de ce?! întrebă ea.

Ce putea Marta să-i răspundă?

Ea dete din umeri, apoi se uită iar în ochii Persidei, în care nu vedea nici acum nici o răutate.

35 — Prostii — grăi dînsa — căci altfel nu pot zice. S-a supărat mă-ta pentru că Trică ține la mine și ascultă de mine. Mi-e parcă și greu să-ți spun...

40 Doamne! de ce să nu-i vorbească deschis? de ce să nu i se plîngă?

— Ar fi în stare să creadă — adaogă ea amărită — că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aș putea să scot din minți pe un băiat la care mă uit ca la copilul meu!

5 — Sfinte Dumnezeule! strigă Persida, crucindu-se de mai multe ori. Dar să nu i-o luați în nume de rău, adause apoi peste puțin, îndurerată, căci prea a avut și ea să treacă prin multe... Vorbește tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă și trebuie să le facem toate
10 ca să scăpăm pe Trică.

Martei nu-i dădea mîna să zică ba, deși ținea ca Bocioacă să nu vorbească cu Mara, și tocmai de aceea
15 potrivise lucrurile astfel ca nici dînșii să nu meargă pe la Mara, nici Mara să nu vie pe la dînșii. Nu c-ar fi avut, poate, ceva pe sufletul ei, dar o știa pe Mara cu gura slobodă și ținea să nu umple capul lui Bocioacă de presupuneri care-l făceau bănuitor. Asta însă nu
20 putea să i-o spună Persidei. Viclenită, ca toate femeile, cînd vorba e de lucruri care le privesc de aproape, ea seburacă n-a ajuns Persida să vorbească cu Bocioacă.

— Lasă-le toate pe mine și fii liniștită, grăi dînsa. Să nu mai faceți nimic și să nu mai vorbiți cu nimeni
25 fără de știrea mea. Le pun eu toate la cale și o să vă spun ce mai aveți să faceți.

Pătrunsă în adevăr de simțămîntul că Trică n-are să fie luat la oaste, ea rostise aceste vorbe cu atîta
30 căldură, încît Persida se liniști pe deplin și, uitînd cele petrecute, o îmbrățișa și o sărută la despărțire ca pe cea mai bună, acum chiar singura ei prietenă. Dar și putea să fie liniștită.

Deși n-avea de gînd să-i vorbească lui Bocioacă, Marta era din ce în ce mai neliniștită de gîndul că vine
35 recrutarea și astfel din ce în ce mai hotărîtă de a face tot ceea ce-i stă prin putință ca să-l scape pe Trică. Nu știa încă ce anume are să facă, dar se gîndea, și, deși ea se întoarse la ghergheful ei ca și cînd nimic deosebit nu s-ar fi întîmplat, ochii ei scăpau adeseori la Trică, și acesta simțea din ce în ce mai mult că e
40 vorba de el și era din ce în ce mai neastîmpărat.

Trebuiau să vornească.

Ei steteau în fiecare zi, în mai multe rînduri, adeseori chiar ceasuri întregi, singuri, așa, din întîmplare, cum stau oamenii ce trăiesc sub același acoperă-

5 mînt și au să facă adeseori cîte ceva împreună. Era un lucru de sine înțeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, avînd să facă ceva fără știrea soțului său, Marta se sfia și nu știa cum să potrivească lucrurile ca să rămîie singură cu Trică.

10 Trică o simțea și aceasta și era cu atît mai neastîmpărat, căci seara trecea fără ca dînsa să-i facă vreun semn.

— Să mă aștepti — îi zise ea, în sfîrșit, după ce calfele se sculară de la masă — că am să vorbesc ceva cu tine, dar să adoarmă mai înainte jupînul.

15 Asta nu se mai întîmplase niciodată, și Trică începu să tremure.

El, noaptea, după ce a adormit jupînul, singur cu dînsa?

20 — Unde să te aștept? întrebă el.

— Fă-ți de lucru pe afară — răspunse ea — că eu am să mă duc încarnară și o să mă vezi cînd merg, apoi vino după mine.

25 Da! asta putea s-o facă chiar și mai înainte de a fi adormit jupînul. Nu era nimic mai firesc decît ca ea să-și facă de lucru în cămară.

A așteptat cu toate aceste pînă ce soțul ei a adormit și abia apoi a ieșit tiptil și fără de luminare, ca o hoată, iar inima îi bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, de ce.

30 Bătea și a lui Trică, însă avînd de ce.

Fiecare cu gîndurile și cu slăbiciunile lui omenești. Neștiind cu ce fel de gînd umblă dînsa să-1 vadă prin ascuns, el se ameușe și nu se mai putu stăpîni: fără

35 ca să voiască și fără ca să-și dea seamă, o cuprinse cu brațul peste mijloc după ce intrară în camera plină de lăzi, de oale și de saci.

N-o mai făcuse niciodată aceasta, dar tot Marta era de vină dac-o făcea acum.

Și apoi vreun mare păcat nu era nici aceasta! Deși femeie făcută, cu copiii mari acum și trecută prin multe, dar tocmai de aceea s-ar fi făcut deris dacă ar fi băgat ca o fată mare în seamă fapta lui Trică, pe

5 care nu putea, la urma urmelor, s-o ia decît drept o prostie copilărească. Acum, cînd nimeni nu putea să-i vadă, ar fi putut, el îndeosebi, să meargă mult mai departe fără ca ea să se neliniștească.

10 Tot așa vedea și Trică lucrurile. El însă, neștiind de ce a venit ea acum în cap de noapte, își făcuse alte gînduri și o așteptase cu neastîmpăr. Văzînd deci că ea nu se dă la o parte, el strînse mai tare brațul peste mijlocul femeii scurte și pline la trup.

15 — Trică — zise ea — știi tu că în curînd are să se facă recrutarea și tu n-ai să scapi dacă nu te răscumperi.

— Cu atît mai bine — răspunse el — fiindcă pe cei ce merg acum la război n-o să-i țină, așa se zice, doisprezece ani, ci îi lasă acasă îndată ce s-a sfîrșit războiul.

20 — Bine — întîmpină ea — dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dînsul. De la dînsa nu poate nimeni să scoată atîția bani, și chiar dacă, prin minune, ar voi dînsa să dea, nu primesc eu.

25 Marta se dete puțin la o parte.

— Te supără dacă te strîng? întrebă el și-și trase brațul sfiit înapoi.

30 — De ce să mă supere?! răspunse ea așezată. Știi că n-o faci cu gînd rău și că din gura ta n-o să afle nimeni nimic. Nu-ți șade însă bine s-o faci. Prea ești copil, și eu sunt femeie prea trecută: o să-ți fie rușine odată cînd îți vei aduce aminte.

35 — De ce să-mi fie rușine?! grăi el. Eu văd că-mi place, dacă știi că nu te supără.

— Prostie! zise ea. Adecă ce ar avea să mă supere? îmi vine să rîd. Norocul tău că nu te vede nimeni, c-ai fi de batjocura lumii.

40 — Ba nu! răspunse el strîngînd-o din nou. Și chiar dac-aș fi, puțin îmi pasă cînd știi că-ți place.

— Ce adecă să-mi placă? întrebă ea.
El o cuprinse cu amîndouă brațele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încît capul ei căzu puțin înapoi, și îi sărută lung, oarecum pe mușcate, gîtul în preajma urechii.
— Ți-ai pierdut mințile?! strigă ea, însă fără ca să se desfacă din minile lui.
— Te supără? întrebă el.
Marta viața ei toată se juca bucuros cu focul și nu s-a temut niciodată. Acum se teamea mai puțin decît orișicînd și mai ales de aceea ținea la Trică, în care putea să aibă toată încrederea.
— Nu! răspuse ea cu jumătate de gură.
El o culcă mai bine pe brațul lui și o sărută din nou și mai lung, apoi întrebă:
— îți place?
— Da, îmi place — șopti ea amețită — însă mai încet, puțin cite puțin, și să mă lași cînd voi zice că e destul.
Dîndu-se apoi cu ochii închiși în voile lui, ea-și perdu într-atîta rușinea, încît puse mîna pe capul lui și-l apăsă încetul cu încetul mai jos și tot mai jos înspre sînul ei dezvelit.
Și ce era, la urma urmelor? ! O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-și facă muștrări dacă știa sase stăpînească. Ei îi făcea plăcere, el era nesățios, nimeni nu-i vedea și n-avea nimeni de ce să se plîngă.
— Ce să-ți mai fac? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.
— Nimic, răspuse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.
Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-l strînse în brațe și începu să se sărute cu el mușcîndu-i buzele, nesățios cum numai femeia trecută știe să se sărute cu un băiat tînăr.
— Trică — șopti apoi — o să te bată Dumnezeu dacă vei spune cuiva ceva. Mi-e rușine de mine însămi și n-am ce să-mi fac. O să ti se facă scîrbă de mine!

— Nu! niciodată! răspuse el și drept dovadă începu din nou s-o sărute pe mușcate.
— Destul — zise ea — că nu mai sfîrșim. Trică, să vorbești cu jupînul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială. Mă-ta are bani!
— Dar nu e păcat să dăm atîția bani? întîmpină el.
— Nu vorbi așa, Trică, îi zise ea. Nu se poate să te duci: m-aș prăpădi eu! Vorbește cu el, căci de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poți părăsi.
El o strînse din nou în brațe.
— Lasă — grăi dînsa — altă dată mai în tîgnă. Sărutîndu-l apoi din nou, ea se depărta repede. „Altă dată, mai în tîgnă”: ăsta era gîndul cu care se despărțiră.
Tîgna însă n-o găsești cînd o cauți, ci cînd se nime-rește.
Zorit de Marta, Trică a vorbit ziua următoare cu jupînul, iar jupînul, luînd lucrurile foarte de scurt, a vorbit și el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nimic în treaba aceasta.
Ea dete din umeri, ca și cînd ar fi vorba de un lucru de care puțin îi pasă.
— De — zise apoi — dac-ar fi după mine, eu nu m-aș amesteca; dar tu faci cum crezi că e mai potrivit. A fost ieri pe aici soră-sa, Persida, ca să vorbească cu tine. Zice c-ar da și ea ceva. Nici că ți-am mai spus. Ce să ne mai încurcăm noi cu oameni ca aceștia?
Bocioacă-și cunoștea nevasta și se așteptase ca ea să-i vorbească astfel; deși ținea la Trică, nu putea să uite supărările ei cu muma și cu sora lui.
— Ar fi păcat ca un băiat ca Trică să fie dus în cătănie. E bun băiat și harnic, și vrednic, grăi dînsul. Mă-sa trebuie să aibă bani, dar ea nu dă dacă nu e cineva care o face să înțeleagă că n-are încotro.
— N-o cunoști — zise ea — așa văd, nici acum; n-ai să scoți nimic de la dînsa, ba, tresărită cum e, te miri ce gînduri își va fi făcînd dacă vede că umbli în treaba lui Trică parcă ți-ar fi cine știe ce. E băiat bun, păcat

de el, noi însă n-avem să ne facem neplăceri pentru dînsul.

5 Bocioacă ar fi mai avut să zică ceva, dar nu voia să mai lungească vorba. Ținea să-i arate, înainte de toate, nevastei sale că el poate să scoată bani de la Mara. Lăsînd deci supărările la o parte, mai cu voia nevastei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara după ce se întunecase, cînd știa c-o găsește acasă.

Marta avuse dreptate.

10 îndată ce I-a văzut pe Bocioacă, Mara a și dat cu socoteală că el vine pus la cale de nevasta lui și s-a pus la pîndă, ca să vadă ce vrea și cum are să-l apuce.

15 Se sperie cînd Bocioacă îi spuse că se apropie recrutarea, și dac-ar fi luat-o acum de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecare timp la mijloc, și ea putea să se gîndească și să-și facă socotelile.

Cînd el îi spuse că Persida e gata și ea să dea ceva, Mara își mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

20 — E rău, de tot rău, grăi dînsa întristată. Tocmai acum, așa, pe neașteptate!

Avîndu-și gîndurile, nu-i dedea mîna să zică și de astă dată, în fața lui Bocioacă, că nu erau bani.

25 — Am — zise ea cam în laudă — nu mult, dar am atît și chiar mai mult, dar eu nu țin banii în ladă, ci îi bag în neguțătorie, și tocmai acum nu-i am la mîna. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva care se înlesnește să mă împrumute, mare lucru ar fi.

Bocioacă rămase pus pe gînduri. Nu știa pe nimeni.

Ea se uită lung și scrutător în fața lui.

30 — D-ta — urmă ea — care azi, mîne o să ai fată de măritat, trebuie să ai și bani adunați pentru zestrea ei. N-ai acum trebuință de ei: ai putea să mi-idai, și ți-i întorc cu carnete cînd îți măriți fata.

35 Bocioacă era foarte strîmtorat. Nu-i trecuse prin minte asemenea gînd, dar avea un gînd pe care Mara-l simțise.

40 Era bun băiat Trică și harnic și vrednic de toată încrederea: nu o dată se ivise în mintea lui Bocioacă gîndul că dacă ar avea un asemenea ginere, n-ar mai fi nevoie să stea mereu la masă cu calfele. De aici însă

pînă la împrumutul pe care-l cerea Mara era foarte departe.

5 Fiindcă nu-i da nici lui mîna să zică că n-are bani adunați pentru zestrea fiicei sale, trebuia să-și caute altă scăpare.

— Să vedem, înainte de toate, ce dă Persida — zise el — o să mai dăm și noiceva; iar pentru ceilalți voi găsi pe cineva să te împrumute. Vorba e acum să vorbești cu Persida.

10 — Eu? răspunse Mara ca înțepată de vespi. Eu nu calc pragul ei cîtă vreme trăiește cu nemernicul acela. Am fost o dată și mi-a fost destul: ar trebui să o știu pe patul de moarte casă mă duc. Mai fă-o tot d-ta și asta: dacă te-ai apucat o dată, du-o pînă în capăt.

Bocioacă nu putea să zică ba. Simțea că, în cele din urmă, tot el o să dea banii șiera, aducîndu-și aminte de vorba nevastei sale, rușinat de treaba ce făcuse.

20 Și încă mai rușinat ar fi fost dacă ar fi știut cele ce se petrecuseră acasă la dînsul în timpul pe cînd el umblase pe la Mara.

25 Perzîndu-și o dată stăpînirea de sine, Marta nu se mai gîndea decît la acel „altă dată, mai în tîgnă”. Ca poimîne, sîmbătă, era tîrg la Făget, și Bocioacă trebuia să plece cu lăzile pline de cojoace. Trică, omul lui de credință, avea și el să plece cu dînsul.

Ea îl luă deci, după ce Bocioacă se dusesese la Mara, ca să-i dea ajutor tot în cămară.

30 — Tu nu pleci cu jupînul la Făget, îi zise apoi. Spune că vrei să te duci duminecă să vorbești cu mă-ta și cu soru-ta. Așa nu te mai ia.

35 Trică simțea de ce voiește dînsa ca el să rămîie acasă și rămase cam rușinat în fața ei. Peste puțin însă el nu se mai putu stăpîni și o cuprinse iar cu brațul peste mijloc.

— Lasă — îi zise ea — că n-avem acum timp. Sîmbătă seara o să te furișezi la mine în casă și atunci suntem în toată tîgna.

40 — Vai de mine! răspunse el tremurînd. Ce ar zice jupînul dac-ar simți ceva?! Mie parcă mi-e greu.

Ea se dete puțin la o parte.

— Nu știu ce-ți închipuiești, îi zise mîhnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfățăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovați. Te bate' Dumnezeu

5 dacă te gîndești la mai mult! Ori poate că ți s-a și urît?!

— O să vezi dacă mi s-a urît! răspunse el și înțelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta după ce Bocioacă se întoarse.

10 Ai făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc mai nainte cu Persida, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ți le spun altfel toate.

Marta era obicinuită ca soțul ei să vorbească cu ea seara, înainte de culcare, cînd puteau să stea în toată tigna. Nu era deci nerăbdătoare, deși din fața lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

15 — Bine, zise ea. Mie însă nu-mi place că te amesteci așa de tare în treburile lor. La Persida ar putea, mai bine, să meargă Trică el însuși. I-am și spus-o aceasta.

20 — Să meargă! grăi Bocioacă și se duse să-l caute pe Trică.

Trică nu se putea uita în ochii stăpînului său. Nu era, ce-i drept, vorba decît de o jucărie copilărească, dar el știa că jupînul s-ar supăra foc dac-ar simți ceva și îi era greu de dînsul.

25 — Trică — îi zise Bocioacă — am vorbit cu mă-ta și treaba are să se facă. Vorba e acum să te duci să vorbești cu soră-ta.

30 — N-aș putea să mă duc decît duminecă — răspunse Trică — scoțînd vorbele în silă, căci mîne și poimîne e multă lume în circiumă, iară duminecă o să fiu la tîrg.

35 — Ei! n-o să vii la tîrg, grăi Bocioacă. Și, băiete — urmă el peste puțin cu bunăvoință — dă-ți silința să te pui bine cu nevastă-mea. Umblă-n voile ei, căci fără de dînsa nu pot să-ți fac nimic.

Lui Trică îi venea să între-n pămînt: îl săgetase prin inimă și era hotărît să nu meargă sîmbătă seară, cum rămăsese vorba cu Marta.

Nici că s-a dus; dar nu-l aștepta nici ea.

5 — Să vedem acum ce ai făcut, grăi dînsa după ce se văzu singură cu bărbatul ei. Dă ori nu dă?

— Dă dac-o strîngi.

— Ai strîns-o?

— Nu, zise el așezat. Uite—urmă apoi peste puțin—

10 aș voi să ne înțelegem asupra unui lucru, dacă pot să mă înțeleg cu tine.

— Să ne înțelegem, răspunse ea, așezîndu-se liniștită în fața lui.

Bocioacă-și mai făcu de lucru, ca să mai aibă timp de a se ghidi, apoi se așeză și el.

15 — Tu știi că mie-mi place Trică, zise el. E băiat voinic și sănătos, maistor bun, om de inimă și vrednic de încredere, n-are nici un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înțelegea unde voiește bărbatul ei s-ajungă, căci mai fusese și alte

20 **dați** vorba de așa ceva și atunci era și dînsa de părerea lui; acum însă îi venea să leșine.

— Aș vrea și eu să mai scap de zănat—urmă el— să mai odihnesc, și aș putea să fiu tignit dac-aș avea un ginere ca dînsul.

25 — Adecă vrei să-l răscumperi tu?! strigă ea, plină de venin. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dai după omul acela soios, plin de pistrui pe obraz și bătăran; pe mine n-o să mă încurci cu femei ca Mara și poama ei de fată.

30 Era peste puțință! în mintea ei nu mai putea să intre asemenea gînd!

Și totuși ea simțea că în zadar se zbate, în casa lui Bocioacă femeia era stăpină, așa se

35 știa, dar bărbatul făcea ce voia el. în lucrurile mărunte toate se făceau pe voia Martei; cînd însă vorba era de lucruri mari, trebuia să voiască și dînsa ca dînsul, pentru ca voia amîndurora să se facă.

— O să se spele, o să-i treacă pistruiile — grăi

40 Bocioacă liniștit — iar Mara și fata ei nu sunt, la urma urmelor, femei de care am avea să ne rușinăm. Nu-i

face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu el.

Marta dete din cap, dar nu mai zise, căci nu mai putea să zică nimic. Noaptea toată s-a zbatut în culcușul ei frământată de gândul ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soțul ei de la hotărîrea lui.

„Să-l las mai nainte să-l scape — grăi dînsa în cele din urmă — apoi voi vedea ce fac”.

10 Ea însă nu s-a mai uitat în ochii lui Trică, iar sim-bătă seara a încuiat ușa mai nainte de a se culca.

Se zbučiuima și nu se putea hotărî într-un fel.

Duminecă apoi Trică s-a dus, de voie, de nevoie, cu inima încleștată, la soră-sa.

15 A găsit-o plîngînd.

Se certase iar cu bărbatul ei.

— De cîtva timp — îi zise ea — a intrat în el nu știu ce: nu mai știi cum să-l iei, cum să-i vorbești, cum să te porți cu el. E mereu supărat și iar a început să joace cărți, ba se și îmbată cîteodată, ceea ce mai înainte nu făcea.

Iar fără de dînsul ea nu voia să facă nimic: trebuia, să se împace mai înainte și să se înțeleagă.

25 Marta se bucură cînd le-a aflat aceste, dar bucuria îi era pripită, căci Bocioacă era, ce-i drept, supărat și el, numai însă pentru că lucrurile se amîină, dar gîndul nu și-l schimba, și peste cîteva zile s-a dus el însuși ca să împace pe Națl cu Persida și să se înțeleagă cu dînșii. Marta se zbătea mereu și nu putea să facă nimic, fiindcă începuseră să scrie pe feciorii care-veneau la recrutare în februarie, peste abia cinci săp-tămîni.

După sărbători Trică era răscumpărat: Persida dăduse cinci, iar Bocioacă, ca împrumut, șaptespre-zece sute de florini.

35 Acum Marta răsufila mai ușor.

Se temuse pînă acum ca nu cumva bărbatul ei, simțînd ceva, să-și schimbe gîndul și să n-o mai împru-mute pe Mara; de aceea se ferea de Trică și nu se su-păra cînd își vedea fata făcîndu-și de lucru cu dînsul, ba îi era cîteodată parcă s-ar împăca cu gîndul lui

Bocioacă: acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gînd era să-și facă rost de întîlnire cu dînsul.

10 El, ginerele ei?! Era peste puțință! După cele petre-cute, ea nu se mai putea opri în loc, și o cuprindeau ferbințelile cînd se gîndea că el n-o mai fi voind, că are neapărat să vie un timp cînd nu va mai voi și se va uita cu dispreț la dînsa. Acum era acum; trebuia să grăbească, să-l prindă și să-l ție, ca să nu-l ia alta de la dînsa.

Tocmai însă cînd grăbește, omul, pripindu-se, mai mult strică decît drege.

15 Trică, avînd ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochi cu mumă-sa. S-a întîlnit, ce-i drept, în mai multe rînduri cu dînsa, atît acasă la ea, cît și la Bo-cioacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna așa ca să nu fie singuri, pentru ca să nu-l poată lua de scurt.

20 Pe la Persida de asemenea nu se ducea. Știind că iar trăiește rău cu Națl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăsește pe ticălosul acela și se temea ca nu cumva, ducîndu-se la dînșii, să se certe. Și nu putea să știe cum s-ar sfîrși cearta.

25 El știa dar că mumă-sa a dat șaptesprezece sute de florini! — grozav de mulți bani pentru dînsa, dați degeaba, ca aruncați în foc îi venise de o sută de ori să se ducă la ea și să-i spună să nu-i dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-și înceapă el meșteșugul. Vedea însă pe Bocioacă stă-ruind, vedea mai'ales pe Marta mereu îngrijată, și nu se putuse hotărî.

30 Mai mult încă-l supărau cele cinci sute date de Persida. Era hotărît să i le înapoieze și era deznă-dăjduit cînd se gîndea cît va trebui să muncească pen-tru ca să poată agonisi atîta sumedenie de bani.

35 Cum ar fi putut el face ca mumă-sa să le mai dea și pe acestea, ca să i le înapoieze încetul cu în-cetul ei?!

40 Cînd se frămlnta așa, stăpînul său și stăpînă-sa îi păreau niște oameni fără de suflet, care au pus pe mumă-sa și pe soră-sa să-l răscumpere numai pentru ca ei să se poată folosi de dînsul. El trebuia cu toate

aceste să se supună și să umble în voile lor dacă era vorba să cîştige cele cinci sute de florini.

— Să mă aștepti — îi șopti Marta — astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

5 Trică începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

— Dar dacă ne sîmte cineva? întîmpină el. Și rîndul trecut calfele, văzînd că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuială că umblu după Simina.

10 Marta tresări. I se răcise tot sîngele în vine; erau, parcă, sfîrșite toate.

— Cine știe?! grăi dînsa. Vor fi știind ei de ce te bănuiau.

15 — Vai de mine! zise el. Nu cumva ai fi și d-ta în stare să crezi asemenea prostii?!

— De ce să fie prostii? răspunse ea. Simina e fată tînără și curățică, și văd că de mine ai început să te ferești. Așa se vede că nu mai vrei.

20 Trică era foarte strîmtorat. Adevărul era că nu ar mai fi voit, dar simțea că asta nu putea să i-o spună.

— Ba vreau — zise el — dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupînul: și-ar închipui cu totul altceva. Ar trebui să potrivim lucrurile altfel ca să fim mai tigniți. în cămară e și prea frig.

25 Marta stete cîtva timp pe gînduri. Vedea că el se codește, dar puțin îi păsa. „Să fim numai singuri — gîndea dînsa — și apoi nu se mai dă îndărăt.”

30 — Doamne — îi zise apoi — cum să scap eu de jupînul! Mai bine ar fi în casă la mine cînd jupînul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curînd nu e tîrg prin apropiere. Ai zice că te duci, seara, undeva și te-ai furișa la mine.

35 Trică iar începu să tremure. închipuindu-se furișat, peste noapte, în casă la dînsa, era oarecum amețit și sperios.

— Eu mă duc — zise el, luînd o hotărîre — astă-seară la mama; am putea potrivi lucrurile așa ca înainte de plecare să ne întîlnim.

40 — Prea bine — răspunse Marta înveselită — o să-mi fac de lucru în bucătărie și o să trimit pe Simina

undeva. Vii apoi și stai cu mine, ca să vorbim, să ne înțelegem.

Așa s-a și făcut.

5 Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albiturile ce mai rămăseseră necălcate. Cînd apoi calfele se sculară de la lucru, Trică ceru voie de la stăpînu-său să se ducă pe la mumă-sa.

10 — Aș vrea să știu — șopti Marta apropiindu-se de soțul ei — dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mi-se că alte drumuri are el. O să trimit pe Simina la Radna, ca să vadă.

Bocioacă era supărat de bănuiala soției sale, dar o știa femeie prepuielnică și nu mai voia să lungească vorba.

15 — Trimite-o! răspunse dar, încredințat că Trică acasă se duce.

A și trimis-o, iar după plecarea Siminei, Trică s-a furișat în bucătărie, unde Marta călca albituri.

20 Acum erau bine, la adăpost și la căldură, puteau să-și petreacă în toată tigna, și Marta, gîndindu-se la cele ce vin, era pe jumătate amețită. Trică se simțea însă strîmtorat și se sperie oarecum cînd ea încuie ușa.

25 — Dacă ar fi să se întoarcă Simina ori să vie altcineva, tu ieși pe fereastra din dos, iară eu zic că-mi era urît să stau așa singură cu ușa descuiată.

Ea voi apoi să stingă luminarea.

— Nu stinge! strigă el. Ce ar zice cine ar veni dacă te-ar găsi pe întunec?!

30 Ea se dete-napoi, stete puțin, apoi se duse să se încredințeze dacă sunt ori nu bine lăsate perdelele la ferestre.

Nu putea nimeni să-i vadă. Una e însă să stai pe întunec și alta să te vezi. îi era greu, rușine îi era Martei să se drăgostească cu dînsul la lumină.

35 — Ce păcat a căzut pe capul meu! grăi dînsa, așezîndu-se pe patul Siminei. Ce vei fi gîndind tu despre mine?!

40 — Ce să gîndesc?! răspunse el, așezîndu-se lîngă dînsa și cuprinzînd-o cu brațul. Mă tem numai că n-o să mă pot opri unde vreau.

Ea se dete puțin la o parte și se uită scrutător în ochii lui.

— Mai bine să mă omori! șopti. Schimbînd apoi deodată vorba, ea întrebă: Știi tu că cele șaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, ci date de noi?

El se uită mirat la ea.

— Da, da! grăi dînsa. Cele șaptesprezece sutele-a dat bărbatul meu.

— De ce?! întrebă Trică.

10 Drept răspuns, Marta îl cuprinse cu amîndouăbrațele și-și ascunse capul pe umărul lui.

Ei se desfăcu însă din brațele ei și se ridică.

— Ba nu! grăi apoi. Mama are bani și trebuie să vă înapoieze cît mai curînd cele șaptesprezece sute.

15 — Ești prost, Trică! îi zise ea supărată.

— Ba nu sunt deloc! răspunse el și, cuprins de o pornire puternică, își înfundă căciula în cap, descuie ușa și se depărta, nu cum fusese vorba, pe fereastra din dos, ci peste curte, încît orișicine ar fi putut să-l vadă stăpînit numai de gîndul că mumă-sa trebuie neapărat să-i înapoieze lui Bocioacă cît mai curînd banii.

25 Simțea însă și el că e foarte greu să scoată atîta bănet de la mumă-sa și-i era parcă căzuse rob vîndut și vorba era acum ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosit la Murășul înghețat, el nu trecu peste pod, ci o luă peste gheață. Nu era, ce-i drept, pîrtie, și zăpada se îngroșase pe Murăș, dar noaptea era senină, luminată de lună și de zăpezi și el nu se temea cava da în vreun ochi. Tocmai jos, departe pe Murăș la vale, scîrția o fîntînă cu cumpănă prin liniștea nopții, și el își îndrepta drumul după locul de unde se auzea scîrțitura. Era însă greu drumul prin zăpadă, a trebuit să ocolească multe ochiuri și se apropia miezul nopții cînd a sosit la casa mumei sale, în dreptul căreia Simina stătuse zgriburînd peste un ceas, ca să vadă cînd vine și dacă vine.

Mara, culcată de mult, sări speriată din culcuș cînd el îi bătu la fereastră.

40 — Ce e? Ce s-a întîmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întrebă ea aprinzînd lumina.

— Te rog — răspunse el — să-i plătești lui Bocioacă cît mai curînd banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuos mă duc în cătănie.

Mara era femeie care nici deșteptată în miez de noapte din somn nu-și perde rostul.

— Ești prost — zise ea — nu înțelegi nimic. Bocioacă a dat bucuos banii: are fată, care în curînd o să fie mare, și vrea să te ție aici ca să-i fii ginere.

10 Trică rămase ca omul căzut din cer.

Asta nu-i trecuse niciodată și nu putea nici acum să-i treacă prin minte. Era peste puțință! Nu! pentru el fata lui Bocioacă nu era. Slugă să-i fie, da! Bărbat, însă, niciodată!

15 — Te-au prostit, mamă! grăi dînsul. Nu e fata lor pentru mine. Chiar dacă mi-ar da-o, nu-mi trebuie mie. Nu vreau eu s-o pat ca Bocioacă! Cuprins apoi de o pornire pătimașă, el adăugă: Nu știu ce va fi gîndind Bocioacă, dar nevasta lui știu'că nu pentru fata ei, ci pentru sine vrea să mă ție.'

Asta o știa și Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

— Pst! — zise ea — ține-ți gura! Ești băiat tînăr și nu trebuie să aduci rușine asupra casei stăpînului tău. Nu este ea singura mumă care-și mărită fata după băiatul ce-i place ei. Ține-o cu vorba pînă ce nu-ți dă fata, apoi scuipă-o în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu-ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte: fata e bună, frumoasă și cu avere, întri în casă bună, și dacă ești om tu, faci ce vrei din ea.

30 — Nu vreau nimic! răspunse el. Țin numai să nu fiu robul lor și te rog să mă scapi de dînșii.

— Prostii! grăi Mara. O să te mai g'îndești și tu și-o să-ți vie mîntea. De așa noroc n-o să fugi.

35 — Mamă! zise el. Nu mă împinge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpîna mea!

— Nu dau nici un ban! răspunse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atîta pagubă! Ce perzi?! Nu e rușinea mea, nici a ta, ci a ei! Vorba e să nu-ți umble gura!

40 Trică se simțea ca pierdut.

Aceste nu erau însă decît începutul.

Marta, pe care o lăsase în cea mai urită stare sufletească, nu era dintre oamenii care stau, când îi arde ceva, cu minile-n sân.

Știa că n-are Trică să scoată nici un ban de la mă-mă-sa și puțin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, viind vorba despre gândul lui Bocioacă în ceea ce privește fata, Trică să-i spună Marei ceva.

10 Se cutremura în tot trupul și părul i se făcea măciucă de câte ori se gîndea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi simțit, poate, vinovată. Nu! în gândul ei ceea ce făcuse și mai avea de gînd să facă nu era păcat. Mai făcuse ea așa chiar și ca fată mare și nu-și făcuse niciodată muștrări. De ce adevă
15 să-și facă? Dragostea, așa știa dînsa, e cu păcat și fără păcat: iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu și-ar fi făcut muștrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere. îi era rușine că și-a dat, față cu un băiat tînăr ca Trică, slăbiciunea pe față și nu se mai simțea atît de tare ca mai înainte. Așa, din întîmplare,
20 pe neașteptate și pe nevrute, căzuse oarecum orbiș în brațele lui, și nu mai știa unde are să se oprească.

îi venea un fel de leșin cînd își dedia seamă că nu e în stare să zică nu cînd el zice da. Cum ar fi putut
25 dînsa să trăiască sub același acoperemînt cu dînsul fără ca să meargă mai departe și tot mai departe?

„Nu! își zise ea. Nu e cu puțință să mi-1 mai închiuiască ginere.”

30 O dorea inima de mumă, dar inima de femeie îi șoptea parcă: „Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!”

După ce Simina se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu 1-a văzut sosind la casa mumei sale, Marta se duse și ea să se culce.

— Ei! — îi zise ea lui Bocioacă, pe care-1 deșteptase cu hodorogelile ei din somn — cum rămîne cu Trică
35 al tău?! N-am spus că nu acasă se duce? Simina s-a întors și nici pîn-acum nu 1-a văzut sosind.

Bocioacă era supărat. Nu-i venea să creadă, dar nici nu putea să se pună pentru dînsul în harță cu nevas-
40 tă-sa. De! la urma urmelor, băiat era și el.

— Trică nu minte, grăi dînsul. La mă-sa e dus; se vede, însă, că s-a abătut din drum.

— Asta e ceea ce zic și eu! întîmpină Marta. Să mă ferească Sfîntul de ginere care pleacă la mă-sa și se abate noaptea din drum.

— Aș! parcă alții sunt mai buni! grăi Bocioacă și se-ntoarse cu fața la perete.

Dimineața însă tot 1-a oprit pe Trică într-un colț, ca să-1 întrebe unde a fost înainte de a se fi dus la
10 mumă-sa.

Trică rămase ca trăsmit din senin; îi venea să fugă, să între în pămînt.

Văzînd strîmtorarea lui, Bocioacă nu se mai îndoia că nevestă-sa are dreptate și era năcăjit că 1-a mai
15 luat la întrebare.

— Dacă trebuie neapărat să umbli după prostii, ferește-te, cel puțin, de jupîneasa, grăi el cam aspru și se duse în treburile lui.

Trică se uită lung și oarecum blegit după el.

20 „Ferește-te, cel puțin, de jupîneasa!”

Cum să înțeleagă el vorbele aceste?! A simțit Bocioacă ceva? L-a văzut cineva ieșind din bucătărie și i-a spus? Era peste puțință ca lucrurile, dacă așa
25 era, să se sfîrșească cu atît.

Dar el n-avea timp să se dezmeticească.

— Ce te-a întrebă jupînul? îl întrebă Marta, care stătuse la pîndă.

— Ne-a simțit — răspunse el — ori i-a spus cineva
ceva.

— Ei! și?! grăi dînsa. Prea mult nu-i pasă și
30 lucru mare n-ar fi nici chiar dacă ne-ar vedea. Vorba e că bani n-ai luat de la mă-ta.

Trică rămase în fața ei umilit ca robul în fața stăpînului.

— Fii om cuminte,, Trică — îi zise ea — căci noi
35 ținem la tine și pe urma noastră nici un rău nu poate să te ajungă.

Nici că-i rămînea lui Trică decît să fie om cuminte și să i se supună Martei, care ea singură le învîrtea
toate.

40 Nu e însă nimeni stăpîn deplin pe firea sa.

Ii fusese lui Trică totdeauna dragă Sultana fiindcă era fiica stăpînilor săi. N-ar fi fost însă în stare să dea răspuns deslușit, dacă l-ar fi întreat cineva, cum sunt ochii ei și cam ce fel îi este gura cînd rîde. Acum
5 nu mai voia s-o vadă și totuși se uita mai cu dinadins la ea, ba tremura cînd ea se apropia de dînsul, și glasul i se îneca dacă trebuia să vorbească cu dînsa. Se simțea vinovat și era, parcă, păcat să se uite la ea și să stea în apropierea ei.

10 Ar fi fost înpotriva firii femeiești ca Sultana să n-o simtă aceasta. Ce știa dînsa?! ce putea dînsa să înțeleagă?! Vedea însă copila că nimeni pîn-acum, nici chiar el, nu s-a uitat încă la dînsa cu ochii lui, că nimeni nu tremură ca dînsul, glasul nimănuia nu e înăbușit ca al lui, și căuta dinadins ca să fie cît
15 mai des prin apropierea lui.

Asta-l ducea pe Trică la deznădăjduire, căci degeaba-și punea de gînd să se ferească de dînsa.

20 Se începuse recrutarea, și între calfele lui Bocioacă erau patru băieți săraci cărora nu le rămînea decît să meargă în cătănie. De voie, de nevoie, ei se duceau veseli; inima îți sîngera însă cînd vedeai plîsetele
mumelor, ale surorilor și ale rudelor de tot felul. Plîngea și Mara cu ele, căci era femeie miloasă; dar
25 cum plîngea acum și cum ar fi plîns dacă feciorul ei ar fi stat și el în rînd cu ceilalți?! Abia acum simțea dînsa și simțea și Trică ce mare lucru e să ai pe cineva care ține la tine, și pe cînd Trică stetea muiat și umilit, Mara umbla cu capul ridicat și-și purta ușurel trupul greoi.
30

Tot n-avea nimeni fecior ca dînsa.

Alerga Bocioacă, nu-i vorba, și pentru ceilalți mai pe la doctori, mai pe la ofițeri, mai pe la diregătorii, dar pentru feciorul ei făcuse mai mult.

35 — Ce bine e pentru tine că n-ai să te mai temi! —
grăi Sultana.

— Da — răspuse Trică turburat — e bine!

— De! — adăugă Marta — n-are orișicine norocul lui Trică!

40 Și mișel ori smintit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se simtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse și Verboncul.

5 împărăția n-adunase de la băieții mai cu dare de mîna banii decît ca să-i împartă între alții, oameni fără de căpătii, care intrau de buna lor voie în oaste, mai ales cătane bătrîne, care-și făcuseră rîndul și
10 intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strînși acasă.

15 în vreme ce recrutarea se făcea cu ușile închise, Verboncul era în piață, de față cu lumea ce stătea de dimineața pînă seara îngrămădită, ca să vază cine și cum intră.

20 La masa pe care se afla o lădiță cu bani, condica, o sticlă cu vin, cîteva pahare și o grămadă de șepci cătănești, ședea ofițerul el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul și două cătane înarmate, paza
25 steagului.

30 înaintea mesei stăteau apoi doi căprari buni de gură și vivandiera, o femeie țătoșă și bine-npanglicată, care închina mereu paharele, lăuda viața ostășească și poftea mereu pe trecători să se apropie, să strîngă mîna întinsă de dînșii, să deșerteze un pahar, să primească șapca și să ia banii.

35 Acela care prindea mîna ori primea șapca era prins, trebuia să deșerteze și paharul și, vrea, nu vrea, era trecut în condică și i se număra și o sută de florini drept bani de cheltuială.

40 Și nu unul era căruia i se-nfunda șapca pe neașteptate în cap, apoi nu mai avea cui să i se plîngă dacă păcatul l-a dus pe acolo: tobașul bătea în tobă, trîmbițașul suna, steagul se desfășura și nu-i rămînea decît să jure.

45 De aceea lumea toată era cuprinsă de spaimă și mu-mele-și puneau sub lacăt feciorii, iar femeile își țineau de pulpană bărbații cînd, așa, mai după-amiază, zi, Verboncul pleca cu muzica și cu steagul dezvălit de-a lungul ulițelor ca să îmbărbăteze și pe cei ce nu se-ncumătaseră să meargă-n piață.

50 Era greu lucru să fii om tînăr, să-i vezi trecînd și să nu te iei după dînșii.

în frunte, cu sticlele pline în mîna și de gît cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii intrați peste

zi, după dinșii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul și muzica, iar după toți, lumea adunată de pe la toate răspîntiile. Buștean ar fi trebuit să fii ca să nu alergi la portiță ori la fereastră cînd știi că

5 așa lucru numai rar se poate vedea.

Alergat-a și Trică, dar nu la portiță, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde nici Bocioacă nu intra decît în zile de sărbătoare.

10 Erau două ferestre, și Sultana, văzînd pe Trică la cea de la dreapta, a alergat ca să vadă mai bine, la cea de la stingă.

Unde mai rămînea loc pentru Marta?

S-a dus, ca să nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la

15 dreapta și s-a lăsat pe umărul lui Trică.

Ce putea el să facă?! S-ar fi supărat foc dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

20 — Nu — răspunse el — dar ne vede fata.

— Ce-nțelege ea?! grăi Marta și se lăsă mai grea, scoțîndu-și capul, ca să vadă mai bine alaiul Verboncului.

— Nu-ți vine și ție să mergi cu dinșii? întrebă

25 peste cîtva timp.

— Să mă ferească Dumnezeu! răspunse el.

— Să nu uiți că mine seară jupînul nu-i acasă! grăi dînsa peste cîtva timp. Eu te aștept!

El nu-i răspunse nimic. Ce adecă ar fi putut să-i

30 răspundă? Era peste putință să nu meargă!

Și ce era, la urma urmelor?!

Omul, cînd nu mai știe ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potrivește, și ziua următoare, deși cuprins de neastîmpăr, Trică lucra liniștit la

35 masă, alătura cu celelalte calfe.

Bocioacă, avînd să meargă după-ameazăzi la tîrg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjinile atîrnate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le ducă pentru ca să fie așezate în lada din car.

40 Iară Marta și fata ei lucrau, ca de obicei, la mes-cioara așezată sub fereastra din fund.

Deodată ușa se deschise repede și dată-n perete și Persida intră în casa plină, înaltă și frumoasă, cu părul încîlcit, cu hainele mototolite, pe ici, pe colo muiate și stropite de sînge, cu fața aprinsă și cu ochii

5 plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturor se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare și făcu un pas spre dînsa. Ii venea s-o apuce și s-o dea afară. Înțelegea el ce s-a întîmplat, dar de ce trebuia să-i facă rușinea aceasta?

10 Ce căuta ea aici? de ce nu îl lasă pe el în pace?

— Trică—zise ea fără casă ție seamă de ceilalți— ori ești om, ori nu ești om, ori îmi ești frate, ori nu-mi ești: noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim! Tu m-ai legat de el: trebuie să-i arăți că n-ai uitat

15 ce ți-a zis atunci.

— Ba te-ai legat tu însăși, răspunse el supărat.

— M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat, grăi dînsa.

Uitîndu-se apoi împregiur, îi era greu mai ales de Marta și de Bocioacă. Trebuia să le dăslușească toate,

20 să le arate cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredințeze că ea nu e vinovată de nimic.

— Ți-am spus — începu ea liniștită — că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu știi ce, dar îl roade, petrece nopțile în nedurmire, e mereu răstit, se îmbată adeseori și joacă din nou cărți. Le-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă și eu suflet milos, am inimă de om și nu pot să le înghit toate. Astă-noapte l-am lăsat jucînd cărți cu Binder de la Steueramt, cu Franț pînzarul și cu Lugojanu

25 jeleparul, care avea bani mulți fiindcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boi. Astă-dimineața, cînd m-am sculat, i-am găsit tot la cărți, tăcuți, istoviți, supti la față și galbeni ca ceara. Mai ales Franț și Lugojanu erau prăpădiți fiindcă perduseră

30 mult și tot mai perdeau încă. Așa e cartea: n-ai ce să-i faci cînd începe o dată să-ți vie rău. Dar tocmai dinșii țineau ca jocul să meargă înainte, ca doară să se întoarcă cartea. Eu ferbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dinșii, vedeam că nu se întoarce și știam

40 că nici nu are să se întoarcă cartea. Și e păcat greu să iei bani de la oameni așa! înțeleg să joci ca să-ți treacă

timpul; înțeleg să joci când nu știi dacă o să câștigi ori o să pierzi; e însă o mișelie să joci când știi că numai câștigul poate să-ți vie. I-am făcut dar semn lui Națl ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă înțelege. Am mai

5 tăcut, am mai răbdat, dar nu puteam să-i las când vedeam că nici unul dintre dînșii nu știe ce face. „Națl — îi zisei dar peste cîtva timp — n-ar fi oare bine să mai lăsați cărțile, să vă odihniți puțin, să trageți un pui de somn, și apoi iar puteți începe...” I-am vorbit cu

10 blîndețe, cu glas dulce, ca unui copil. El însă?! Nici n-auzea, nici nu vedea! Ei bine! — urmă ea înviorată și aruncînd o căutătură împregiur — tu mă știi cum sunt! Nu sunt pripită, nu mă iuțesc, dar nici nu mă dau îndărăt cînd știu că e bine să fac un lucru, ci merg

15 orbîș înainte. Ce-mi mai rămînea de făcut? Un singur lucru: să pun mina pe cărți și să le arunc în foc. Știind dar că mai sunt cîteva perechi în dulap, le-am luat pe nesimțite pe aceste și le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masă, am pus mina pe cărți și am alergat

20 cu ele la gura sobei. îl știi acum și pe Națl: el nu s-aprinde cînd se mînie, ci rîde. A rîs și cînd a văzut c-arunc cărțile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să ia altele. Văzînd apoi că nu mai sunt cărțile la locurilor, a venit la mine și mi-a zis încet: „Nu mă face de rușine:

25 oamenii au pierdut și vor zice că le fac acestea numai ca să nu-și mai poată câștiga banii înapoi”. „Nu-mi pasă ce vor fi zicînd ei — îi răspunsei — cînd știu c-așa e bine.” „Dă-mi cărți — grăi el — că dacă nu, sparg tot ceea ce vezi în casa aceasta. Eu sunt aici

-30 stăpîn!” „Pe toate, dacă vrei — îi răspunsei — nu însă și pe mine, nici pe voința ta.” Ei bine! — urmă ea după o mică răsufare — numai văzînd cu ochii ați putea să înțelegeți că nu e chip să trăiești cu asemenea îndrăcit. Înțeleg să rupi, să frîngi, să spargi,

35 să omori chiar cînd te ia mînia oarbă, de nu mai știi ce faci. Om însă în toată firea, potolît ca orișicare din noi acum, numai și numai ca să mă sperie pe mine, el a dat rîzînd cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au risipit sfărîmate prin casă. Mă cunoașteți, Trică

40 — urmă ea mai iute — și știi că eu nu mă sperii. Cînd văzu că nu-i dau cărțile, se duse la oglinda cea mare

și o făcu și pe aceea bucăți-bucățele. Ce să faci cu asemenea om? îl știi că e tare ca un bivol: degeaba m-aș fi opintit să-l opresc, iar ceilalți se uitau la el rîzînd, parcă le plăcea să-l vadă ce face.

5 — Să-i fi dat afurisitele de cărți — grăi Marta — și să-l fi lăsat în știrea Domnului.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Persida. „Să nu mai spargi, Națl, că femeie, cum sunt, te palmuiesc în fața acestor oameni și nu-mi mai pasă ce va urma!”

io — Rău ai făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpîni.

— N-aveam ce să fac, îi răspunse iar Persida. Tot era mai bine să dăm unul în altul decît să sfărîmăm toate lucrurile din casă. Auzînd zgomotul, Bandi, băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum singură: băiatul ține, ziceam, la mine și o să-mi sară în ajutor, apoi, dac-ar fi rău de tot, n-ar mai sta nici ceilalți cu gurile căscate. M-am repezit deci la el, ca să-l opresc. „Nu te apropia — îmi zise el tot rîzînd — că nu știu unde mă opresc dacă încep o dată. Mi-a fost destul, m-am săturat, sunt plin pînă în gît! Ești urgia lui Dumnezeu, blestemată să strici viața celor ce se apropie de tine. Uite! — urmă arătînd spre Bandi — atît om ți-a mai rămas și ție în lumea aceasta, corcitura asta, pripășitul ăsta, despre care nici chiar tatăl său nu mai vrea să știe; ceilalți toți, pînă chiar și mumă-ta și fratele tău, te-au părăsit. Ai dat bani pentru el, ca să-l răscumperi, și tot nu mai dă pe la tine...”

30 Trică se cutremură și mai făcu un pas înainte, gata de a pleca.

— Așteaptă — îi zise ea — că nu le știi încă toate. Auzînd vorbele lui, Bandi, băiatul, n-a zis nimic, ci a sărit la el și l-a mușcat de umăr. Am sărit și eu și

35 nu știu ce-a urmat mai departe... Uite! urmă ea sumecîndu-se, ca să-și arate vînatăile de pe brațe. Uite! — zise ea — ridicînd fără sfială cămașa, ca să arate vînatăile de pe pulpi. Așa mi-e tot trupul. Nu-mi pasă! Are să mă doară cîtva și apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, și am scăpat de toate. Rușinea însă, rușinea pe care mi-a

făcut-o trebuie s-o șterg! Trebuie să vădă omul acela că tu și mama nu v-ați lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-ați mai venit să mă vedeți. A rămas acum singur acasă și sparge, frînge, taie înainte...
5 E păcat, Trică, e pagubă, darnu-mi pasă: rușinea însă trebuie s-o ștergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, și Trică rămase nemișcat în loc. Ii era greu și-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump ca Sultana, copila nevinovată, să nu
10 fi fost și ea de față, dar el nu se putea mișca din loc.

— Dar rușinea pe care ni-ai făcut-o tu nouă? grăi el în cele din urmă. E adevărat, Persido, că tu ești o grea nenorocire pentru toți cei ce țin cu tine! Tu ți-ai făcut-o: tu s-o porți!

15 Persida stetea ca stean de peatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dînsa cînd Mara se ivi în prag și se opri dînd din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la circiumă și venise aici pe urma Persidei.

20 Persida se dezmoțî. Mama ei tot mama ei, sărmana.

— Nu te-ai săturat nici acum de el?! întrebă Mara.

— Mi-a fost destul, îi răspunse Persida; și dac-aș fi omorît pe tata, mi-aș fi spășit păcatul.

— Lasă-1! grăi Mara. Mulțumește lui Dumnezeu
25 c-ai scăpat de el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puțin. Mulțumește lui Dumnezeu că ți-ai găsit stăpîni oameni buni.

Era mîhnită Mara, de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamț, dar se simțea fericită
30 cum nu s-a mai simțit în viața ei, căci își știa fata scăpată și feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persida, iară Trică se simțea foarte nenorocit.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădiseră pe capul lui: jupînul se pregătea de plecare,
35 jupîneasa-l aștepta deseară, Persida plecase greu mîhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai nainte, ba scăpase chiar vorbele: „De ce nu te-ai dus cu sora ta?” Se simțea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă și nu zicea nimic, căci n-avea
40 cu cine să-și împărtășească gîndurile.

După-ameazăzi el începu să se neliniștească și se făcu din ce în ce mai tăcut și mai neastîmpărat. Cînd sunetele muzicii străbătură-n casă, calfele și ucenicii se puseră-n mișcare, ca să se ducă să vadă Verboncul.

5   Trică stetea ca bătut cu cuie pe scaun. Deodată însă, cînd muzica suna mai de aproape, el se ridică drept, își scutură o dată capul, apoi se repezi spre ușe.

Nu putea nimănuia să-i treacă prin gînd că el, care fusese răscumpărat cu bani atît de grei, s-a pornit

10   atît de repede ca să alerge la Verbonc și să-și pună șapca-n cap. Bocioacă se uită deci mirat la el, iar Sultana începu să riză. Marta simțise însă de mult că nu-i e lui Trică a bine și, văzînd acum fața lui înăsprită și mișcările lui iuți, înțelese numaidecît gîndul lui.

15   —Trică — strigă ea cuprinsă de spaimă — unde te duci?! Ce vrei să faci? Nu-1 lăsați! urmă apoi peste puțin, alergînd după el. Nu-1 lăsați, că se dă la Verbonc!

Bocioacă începu și el să ridă. Auzi nebunie! De ce adecă să se dea la Verbonc?

20   Trică se opri și se-ntoarse pe jumătate napoi.

— Am — zise el — să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornind apoi înainte, el se duse — nu în fugă, ci

25   cu pași mari și greu călcați.

Bocioacă, înțelegînd acum și el, porni după dînsul strigînd mereu:

— Nu-1 lăsați! Puneți mîna pe el!

Iară Sultana, care nu putea nici acum să-și dea

30   seamă despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei și se uita cînd la muma ei, care se făcuse galbenă ca ceara, cînd la Trică cel nalt și spătos, care trecea înainte aruncînd la dreapta și la stînga pe calfele ce i se puneau în drum ori puneau mîna ca să-l oprească.

35   Ieșit apoi la uliță, el o luă spre Verboncul care nu sosise încă la casa lui Bocioacă.

— Stați! — strigă el ridicînd amîndouă mînile — că sunt și eu aici și merg cu voi dacă mă primiți!

Lumea se opri, muzica încetă și un fior rece trecu

40   prin lumea adunată în alai. Era în acel „stați!” și-n acele brațe ridicate în sus ceva ce te făcea să simți că

omul acesta nu așa din senin, nici din ușurință intră în rîndul celor ce iau șapca în cap, și într-o clipă lumea se-ngrămădi împregiurul lui Trică, pe care toți îl știau și mulți îl iubeau.

„Ura! ura!” strigară cîteva cînd el luă șapca și și-o înfundă în cap. „Ura!” — strigară apoi cu toții cînd el se îmbrățișa cu unul din căprarii buni de gură și luă sticla de vin ca să închine — și ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Trică, feciorul Marei, omul de credință al lui Bocioacă, starostele cojocarilor, deși răscumpărat, a intrat la Verbonc. Mare lucru trebuia să fie la mijloc, și lumea alerga din toate părțile, să vază.

Cînd alaiul se porni iar înainte, era prea strimță ulița, și Trică mergea prin fața casei lui Bocioacă în frunte, cu șapca pe ureche, cu sticla de vin ținută în sus și chiuind ca la nuntă.

— Cu bine, după război! strigă el închinînd spre casa plină și-și urmă drumul înainte.

Nu mult trecu însă, și alaiul iar se opri, ținut în loc de Mara, care venise cu fiica ei ca să-și ia feciorul.

Era, sărmana de femeie, ca una căzută din cer cînd vecinele alergară să-i spună că Trică s-a dat la Verbonc. Nu-nțelegea, nu credea că e cu puțință una ca asta. Așteptase atîta timp să-și vază fata iar acasă, și acum, cînd o vedea hotărîtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamțul ei atît de urgisit și își știa și feciorul scăpat și bine așezat în casa lui Bocioacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit și căzuse oarecum obosită de mulțumire sufletească.

Cum ar fi putut ea să creadă că tocmai acum i se strică toate planurile?

A început să ridă cu hohot cînd a văzut spaima Persidei, care înțelese numaidecît hotărîrea fratelui său.

Era o nebunie! împărăția, după ce a luat o dată banii, nu mai avea nici un drept asupra lui. Ea rîse din nou cînd Persida-i spuse că Trică are să capete banii înapoi. O treceau fiorii cînd se gîndea că feciorul ei o să primească deodată atîta sumă de bani; dar nu

credea că împărăția o să fie atît de proastă ca să-i dea banii după ce-i are o dată.

Așa, rizînd mereu, a trecut Murășul, și mai virtos rîdea cînd l-a văzut, în sfîrșit, pe Trică cu șapca pe ureche. Ah! ce bine îi ședea! Ah! ce fecior! Nu era nici unul ca dînsul!

Trică se cutremură în tot trupul cînd le văzu. Apoi, cuprins de o pornire dureroasă, făcu cîteva pași spre mumă-sa, o îmbrățișa lung și o sărută de mai multe ori, în vreme ce Persida începu să plîngă, și plîngeau toți văzînd-o pe dînsa plîngînd.

Ca să scape, Trică se desfăcu, ridică iar sticla cu vin și, cu lacrămile în ochi, începu să chiuiască din nou, încît răsuna tot orașul.

— Muzica! să cînte muzica! — strigă Mara ca ieșită din fire — și începu să bată din palme.

Tot n-avea nimeni fecior ca dînsa! Și pornit alaiul înainte, ea mergea în frunte alături cu feciorul ei, sărînd mereu ca în joc, chiuind din răspuțeri și bătînd mereu în palme, luată de vîrtejul din care nu putea să-și scoată feciorul.

Iară Persida cea înaltă și frumoasă, femeie asupra căreia se opreau toate privirile, mergea perdută și plîngînd după dînșii.

Căprarul cel bun de gură a mers cît a mers sfiicios alături cu dînsa. Luat însă în cele din urmă și el de vîrtej, o cuprinse cu brațul și începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg și eu cu voi! grăi dînsa și-l dete încet la o parte.

XX

NOROCUL CASEI

— Lasă, draga mării, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au pățit-o altele și mai rău decît tine și tot au ajuns femei cu casă bună. Ești, la urma urmelor, ca și cînd ai fi fost cununată cu el, și toată

lumea te știe că i-ai fost soție credincioasă și harnică și multe ai suferit de la dînsul. Femeie ca tine n-are decît să aleagă între cei mai buni ca să-și găsească bărbat.

Așa vorbea Mara ca să-și mîngieie fata.

Trecuse miezul nopții, și ele, deși obosite moarte, nu puteau să doarmă în culcușurile lor.

— Nu-mi mai trebuie bărbat, răspunse Persida; eu nu mai pot să am bărbat.

10 Vorba asta Mara nu putea s-o înțeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună de ce adevărat ea nu mai poate să aibă alt bărbat afară de Națl. Prea ar fi fost grea lovitura dacă i-ar fi spus că e cununată cu dînsul.

— Prostii! grăi deci Mara, care înțelegea lucrurile

15 cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orișicînd...
Luată apoi pe dinainte de dorința de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpîni.

— Banul, draga mamei — urmă ea — banul e mare putere, el deschide toate ușile și strică toate

20 legile, iar tu ai bani, destui bani, mulți bani. Uite! — urmă ea — făcîndu-și muștrări c-a scăpat vorba. Ți-o spui fiindcă nu mai ești copilă și trebuie s-o știi, ca să te simți: eu am adunat pentru voi puțin cîte puțin și din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu, și

25 puține sunt pe aci prin apropiere fetele care au zestre ca tine.

Persida se ridică puțin în culcușul ei. Știusese ea că are mama ei bani! acum însă ar fi voit să-i vadă fața, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulți,

30 și parcă din fața ei ar fi putut să-i numere. Era însă întunerec în casă.

— Cîteva mii să fie — grăi Persida — nu se sperie nimeni de ele.

— Nu vorbi, fata mea, de mii — îi zise Mara —

35 ci numără cu zecile de mii. Nu degeaba am ostenit eu; nu degeaba mi-am tras de la gură. Ce-i al tău ealtău; ce-i a lui Trică e a lui Trică; ce-o să mai rămînă veți împărți între voi. Asta s-o știi, ca s-o știi, dar să n-o spui nimănui. Nu ești tu orișicine!

40 Persida tăcu.

în zadar! puterea banului e mare, și ea se simțea cu totul altfel acum, cînd știa din gura mumei sale că are zeci de mii puse la o parte și bine păstrate, cum numai Mara știa să le păstreze.

5 Doamne! Națl s-ar mira și el dac-ar ști-o aceasta și și-ar da silințele să intre în voile bătrînei, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrînul, ar vorbi și el cu totul altfel dac-ar ști că feciorul lui ia zestre mare.

10 De ce adevărat Națl era mereu posomorit și răstit? de ce era nerăbdător? de ce bea? de ce juca cărți? de ce era nemulțumit cu soarta lui? Pentru că era deprins să trăiască bogat și trăia acum sărac, scos de dînsa din averea lui.

15 îi venea să se ridice din culcușul ei și să alerge la el, ca să-i spună și să-l roage, să-i moaie, să-i îndulcească firea. În zadar, afară de dînsul nu era pentru dînsa bărbat pe lume, fără de căsnicie nu e viață și numai cu dînsul putea dînsa să-și închipuiască căsnicia.

20 Asta trebuia s-o înțeleagă și mama ei, și o înțelegea dacă-i spunea că sunt cununați.

Acum, în clipa aceasta, putea să i-o spună, era chiar datoare, pentru ca ea să știe cum stau lucrurile și să nu-și mai facă gînduri deșerte.

25 — Mamă! șopti ea.
Mara adormise.
— Mamă! grăi mai tare.

Mara dormea pierdută în somnul greu al omului obosit.

30 Persida se ridică speriată din culcușul ei.

Iar se simțea singură, părăsită, nepăzită de nimeni și, cu o putere neîmblînzită, o cuprinsese pornirea de a se duce la el. Nu putea dînsa să doarmă în altă casă cînd avea casa ei. Ce făcea el singur? Cum putea dînsa

35 să-l lase singur?!

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos din pat, se îmbracă în pripă și ieși tiptil din casă, apoi o luă ca o stafie prin noaptea geroasă drept spre Sărărie, țind drumul peste Murășul înghețat după zarea luminii de la circiumă.

40

Națl era dus, nu știa nimeni unde, și circiuma rămăse în paza lui Bandi, cînele credincios, care sări speriat în picioare cînd o văzu pe Persida în prag.

5 Iară Persida nici că-1 băgă în seamă, îi era parcă a căzut din cer de la mari înălțimi în prăpastie adîncă și se afla tot în cădere.

Așa a găsit-o Națl cînd s-a întors cam amețit de vin acasă.

10 — Aha! grăi dînsul. Tot s-a-ntors doamna! Știam eu că nu poți tu să trăiești fără de mine: e scris în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăim împreună pînă ce nu ne vom fi mîncat de vii unul pe altul.

Persida se uită la el cuprinsă de înduioșare, cum muma se uită la copilul pornit în căi rele.

15 Ce putea dînsa să vorbească cu omul acesta?! — Dar bine c-ai venit — urmă tolănindu-se pe pat — căci tot n-avea cine să-mi tragă cizmele... Trage! adăugă apoi și-și întinse piciorul.

Era obicinuită Persida să-i tragă cizmele și să i le curețe de noroi. Ea-1 învățase așa. Niciodată însă pîn-acum el nu i-o ceruse aceasta, și ea se rușina de starea în care ajunsese față de el.

20 Dar ce putea să facă?! Cu de-a sila, dar le trase, apoi rămase uitîndu-se mîhnită la el.

25 — Bine — zise ea — nu ți-e ție rușine de ceea ce ai făcut? — Nu — răspunse el — nu mi-e deloc rușine. De ce să-mi fie rușine? Dac-aș fi orb, numi-arfîrușine; dac-aș fi surd, nu mi-ar fi rușine; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aș zice, și tot așa zic și acum. Nu vezi tu că mie-mi lipsește ceva? Nu sunt om în toată firea. E o nenorocire, dar n-am ce face!

30 Ce mai putea să-i zică?! — Cum ai putut tu să lași casa așa singură? grăi dînsa peste cîtva timp.

35 El se ridică și se uită la dînsa frămîntat în luptă cu sine.

— N-am lăsat-o singură, îi răspunse apoi rizînd cu amărăciune. A rămas aici fratele meu Bandi. Da! — urmă el — să știi că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatei, întocmai ca mine! Uite-te bine la el

și-o să vezi și tu că așa este. Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmeteci.

— Vorbești într-aiurea?! grăi dînsa.

5 — Nu! răspunse el. Sunt cam amețit și nici nu ți-aș fi spus-o dacă n-aș fi, dar știu foarte bine ce spun: Bandi, băiatul Reghinei, e fratele meu. îl văd, îl simt că mi-e frate și-mi aduc aminte de Reghina... M-ai înțeles? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite și să ne ierte pe mine și pe mama. Tu ești suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să iei asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

10 Persida-și dete seamă de marea asemănare ce era între Bandi și Hubăr și nu se mai îndoia că Națl are dreptate.

15 — Sărman de tine și de mine, sărmani de noi toți! strigă ea cuprinzîndu-l cu brațele. Să n-o simtă cumva Bandi aceasta, că mult ține la răposata lui mumă și urît lucru se-ntîmplă!

20 — Să n-o simtă, zic și eu — grăi Națl — dar tata trebuie să facă ceva, m-ai înțeles? Trebuie să facă ceva!

— Da! grăi Persida, și ei începură să stea de sfat, parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viața lor.

Iară Mara...

25 Visase noaptea toată pe feciorul ei, și dimineața tot cu gîndul la el s-a deșteptat din somn. Nu se putea dezmetici cum au venit lucrurile și ce a făcut el ca s-o ia pe dinainte și s-o ducă cu dînsul. își aducea numai aminte că s-a uitat o dată la el, a văzut că nu e chip să-l abată de la hotărîrea lui și a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însă lucrurile dacă dînsa nu s-ar fi putut mîngîia cu gîndul că are iar pe fata ei la sine. Ea sări deci speriată din pat cînd se încredința că culcușul Persidei e deșert și nici hainele ei nu mai sunt aci.

35 Le înțelese toate într-o singură clipă.

„Neam îndrăcit! strigă dînsa. Dacă și-au pus o dată ceva în gînd, nu e chip să-i mai scoți din ale lor.”

40 •40 Ea se așeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, ci tare hotărîtă de a nu se mișca, de a nu

face nimic, de a arăta că nici pe dînsa nu poate nimeni s-o scoată din ale ei.

Ca totdeauna cînd nu mai știa ce să facă, și acum simțămîntul ei covîrșitor era că toate au să iasă în cele din urmă după gîndul ei și că copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufără, dar nu pot să piară și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.

De aceea a rîs cu un fel de mulțumire răutăcioasă cînd a aflat, peste cîteva zile, că Națl iar a bătut pe Persida.

Ar fi voit să-i scoată omului aceleia ochii cu ghearele, dar îi părea bine.

„Așa-i trebuie! zicea. Să-și vie în fire!”

Săptămînilor și lunilor treceau. Persida trăia din ce în ce mai rău cu soțul ei, dară Mara nu-și schimba gîndul: putea Persida să rabde, că-i făcea bine răbdarea.

Tot astfel, cînd a venit știrea că războiul s-a pornit cu italienii, Mara se ruga mereu lui Dumnezeu să aibă în paza lui pe feciorul ei, dar se bucura oarecum cînd se gîndea la suferințele prin care el trebuie să treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu puțință și lucruri care o moaie chiar și pe Mara.

Mai pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvîntată.

Nu-i venea să creadă și nu putea să-și dea seamă dacă e bucurie ori întristare simțămîntul viu care o cuprinde cînd se gîndește că tot ar fi cu puțință.

„Grozavă nenorocire!” zicea dînsa, și totuși îi venea să se ducă și să-și ia fata cu puterea de cîte ori afla că și acum tot o mai bate Națl. I se răscolea toată firea cînd se gîndea că iară s-ar putea întîmpla ca în rîndul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persida era legată, nedespărțită pe toată viața de dînsul, și Marea îi venea să se ducă la dînsul să-i spună că-l iartă, că vrea să se împace cu dînsul și-i dă fata cu zestre, numai să se cunune... Parcă însă tot mai era timp, trebuia să aștepte.

Așa s-a frămîntat Mara luni de zile de-a rîndul și nu s-a mișcat decît pe la Sf. Nicolae, cînd iar a trimis moașa după dînsa.

— Zice—grăi Talia—să nu te neliniștești, că toate sunt bine!

Mara era, cu toate acestea, ba tocmai de aceea, foarte neliniștită. Ii venea să-și smulgă părul din cap, să-și muște carnea de pe trup, și mergînd cu pași iuți și mărunți, iar nu rar călcați ca altădată, spre circiuma de la Sărărie, ea își zicea mereu: „Nemernico! Ticăloaso!” De mult ar fi trebuit să vină și nu se putea ierta că n-a venit.

„O, Doamne! — grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăși pe sine — dar tot om dat de la Dumnezeu e, și botezul o să-l sfințească și pe el.”

Da! botezul sfințește chiar și pe copiii adunați din margine de drum.

Ea, cu toate acestea, se opri, ajunsă la intrare, ca în fața unei primejdii.

— E aci neamțul? o întrebă pe Talia.

— Nu e — răspunse aceasta — a plecat pe-nse-rate și nu-i e obiceiul de a se întoarce înainte de cîntatu] cocoșilor.

Și nu s-a abătut Națl nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gînduri grele, încît nu mai știa nici el ce are să facă și-și petrecuse timpul cuprins de viu neastîmpăr.

Tîrziu după miezul nopții, cînd s-a întors istovit și cam amețit acasă, toate erau trecute și în iatacul luminat de o candelă se făcuse liniște adîncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încît abia i se mai simțea răsufierea, iară Mara se așezase pe patul lui și fusese și ea biruită de somn.

Văzînd pe Mara, el se opri și stete o clipă, apoi voi să iasă, să plece, să se ducă, să fugă: îi era rușine, îl cuprinsese un fel de spaimă, parcă o grea pedeapsă îl aștepta.

El însă nu putea să plece: se simțea ca înfipt în pămînt.

Prin liniștea nopții se auzea un fel de morfoleală gingașă: copilul, îmbăiat, înfășat și așezat, după obicei, lîngă muma lui, nu dormea, ci își dusesese minile la gură și își sugea pumnii.

Inima lui Națl se strînse și mintea lui se luminează deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit și n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.

5 Ah! de ce i l-a dat Dumnezeu?! Că să-l certe cu toată asprimea.

Nu! Copilul acesta nu poate să trăiască! S-a născut numai ca să moară. Chinuită în toată clipa și mereu bătută, Persida n-a putut să dea viață decît unei stîr-pituri; îl vedea, parcă, stîlcit, cu oasele strîmbe, cu fața pocită, o adevărată spaimă, și, cuprins de fiori, el începu să tremure aducîndu-și aminte de Reghina și de copilul ei.

15 Și dacă i-ar fi dat, cu toate aceste, să trăiască? Grozavă nenorocire!

Și totuși...

„Doamne! — zise el cu ochii plini de lacrimi — ceartă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar lasă-l pe el, păzește-l, ține-l, orb să fie, surd să fie, 20 slut să fie, schilod să fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ție are să ți-l păstreze sărmana aceasta de femeie.”

Tiptil apoi, pas cu pas, călcînd pe virful degetelor, cu inima încleștată și tremurînd în tot trupul, el se apropie de pat, ca să-și vadă copilul.

Ce putea să vadă?

Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decît o bucățică de carne fără ochi, care se mișcă în toate amănuntele ei. El însă nu mai văzuse în viața lui ceva atît de frumos ca copilul lui, cu fața ceea rotundă, plină și viu mișcată și cu degetele cele lungi și subțiri la 30 mînușitele de om.

Ah! cum ar fi vrut să-l desfășure, ca să-l vadă în-treg, să-l pipăie cu mîna, să se încredințeze că e în-treg, că setea de viață, care-l face să-și sugă cu atîta neastîmpăr pumnii, îi străbătea întreaga ființă.

„De ce, Doamne, atîta bunătate? Căci eu nu sunt vrednic de ea”, zise el adînc înduioșat și nu-și mai putu stăpîni plînsul.

Persida-și deschise ochii și-i deschise mari și-i îndreptă oarecum dormind, mirată și nedezmeticită spre el.

5 — Ah! Doamne! zise el în românește. Iartă-mă, Persido, că te-am deșteptat, dar nu mai pot! Nu mai pot! zise el iar și izbucni în plîns înăbușit.

Persida-i întinse mîna și-l apucă de braț, ca și cînd s-ar fi temut că se duce și-ar fi voit să-l oprească, să-l ție, să nu-l lase.

10 — Plîngi, că-ți face bine, zise apoi peste cîtva timp. E băiat, urmă iar. O să-l vezi tu ce băiat! Lasă, c-o să vezi cum toate au de aici înainte să fie altfel.

— Cum altfel?! grăi dînsul deznădăjduit. Eu tot eu rămîn; de cîte ori mi-am făcut cele mai amarnice 15 muștrări? de cîte ori mi-am pus tare-n gînd să mă-n-dreptez?! Tot nemernic am rămas, și nemernic am să fiu toată viața mea!

Persida se uită zîbind senin la el.

20 Ce-i pasă ei acum dacă el se va îndrepta ori nu?!* Da, mai înainte, cînd toată gîndirea, toată sim-țirea, toată purtarea ei de grije asupra lui și numai asupra lui se îndrepta, ea ar fi voit să nu mai fie om ca dînsul și-l scotea din răbdare, îl îndîrjea prin neîn-cetatele ei silințe. Acum însă nu mai vedea păcatele 25 lui și-i era, așa cum îl știa, destul de bun.

Mara se deșteptă și ea din somn, dar, văzîndu-l la patul fiicei sale, nu-i mai venea să fugă, ca mai na-nte, cînd se gîndise c-ar putea să dea ochi cu el.

Văzîndu-l plîngînd, ea se înduioșă.

30 — Ei, lasă-le acum, zise ea; ce a fost a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate; toate le știu; să-i mulțumim lui Dumnezeu că ni l-a dat și-a rînduit să nu fie copil adunat de pe uliți.

El rămase umilit în fața ei. Ar fi voit să-i răspundă 35 ceva, să meargă și acum la ea și să-i sărute mîna, dar nu putea: erau parcă toate de prisos, și cînd își ridică ochii, el se uită la ea ca și cînd nu ar fi fost niciodată și c-ar mai putea să fie supărare între dînșii.

40 — Sărmana mea mamă! grăi el în cele din urmă, suspinînd.

— Are să vină și ea! zise Mara. Trebuie să vină! Am să mă duc chiar eu să-i spun, s-o chem, s-o aduc: îi este nepot și ei tot atât de bine ca mie; are și ea să se bucure.

5 — Dar nu cumva să-i spui, mamă, și ei că suntem cununăți, grăi Persida îngrijată.

— Nu! ferit-a Dumnezeu! adause Națl. N-ar putea să nu-i spună tatii, și-l știți cum e!

10 Ei începură apoi să se sfătuiască ce fel ar trebui s-o pornească pentru ca să-l moaie și pe bătrînul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunați cu toții în dragoste familială.

— Avem — grăi Națl — să-l botezăm în legea ta și să rugăm pe părintele Codreanu să vie, ca tot el să-l boteze!

15 — Da! — zise Mara încîntată — tot el! Altfel nu se poate!

Persida dete din cap și ochii i se umplură de lacrimi.

20 — Nu — grăi dînsa — avem să-l botezăm în legea bătrînului Hubăr și-o să rog — urmă plîngînd — pe maica Aegidia să-i fie ea nașă. De mult încă mi-am pus-o aceasta în gînd, adăugă ea și plinse înainte.

Mara și Națl nu mai îndrăzniră să zică nimic. Așa era! Tot dînsa era cea mai înțeleaptă. O durea pe Mara că nepotul ei n-o să fie creștin adevărat, dar recunoștea și ea că numai așa se poate îmblînzi Hubăr cel îndîrjit.

30 Așa, stînd de vorbă și sfătuiuindu-se între dînșii, în fericită unire familială, i-au prins zorile de zi și i-a apucat și lumina zilei, pe care Hubăroaie o așteptase cu neastîmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!

35 Singură dînsa știa cît a răbdat și cîte lacrimi a vărsat în tăcere după rarele ei întîlniri cu Națl. Ținea să nu treacă peste voința soțului său; au însă toate un hotar: din clipa în care aflase că se apropie ceasul, ea nu mai aștepta decît să plece soțul ei la măcelărie pentru ca să plece și ea.

40 Persida și Națl și Mara tresăriră într-un fel de uimire cînd ea se ivi în prag.

Era lucru firesc ca ea să vie și nu se îndoiau că va și veni: uimiți erau dar numai pentru că dînsa venise tocmai acum, cînd vorbeau despre dînsa.

5 Mara, cea dîntîi, se ridică și se duse la dînsa. Neștiind ce să-și zică, ele se îmbrățișară în tăcere, se sărutară și iar se ținură îmbrățișate, în vreme ce copiii lor se uitau la ele oprindu-și răsufllarea.

Desfăcîndu-se din brațele Marei, Hubăroaie trecu apoi pe lingă fiul ei și se duse la Persida, ca să o sărute de mai multe ori tot în tăcere, cu dragoste și cu sfială.

10 Abia dup-aceea ochii ei se opriră asupra copilului și de la el trecură la Națl.

— Mult ești nenorocit — grăi dînsa cu ochii plini de lacrimi — și mare noroc ai avut! Le știu toate, urmă apoi întorcîndu-se spre Persida. Știu cît ai suferit, fata mea. Dumnezeu are să ți le ție toate în seamă și să ți le răsplătească!

15 — Lasă-le aceste, întîmpină Mara. Să nu mai vorbim despre cele trecute, ci să vedem de cele viitoare.

Hubăroaie se uită lung la ea.

— Ți-e ușor ție — grăi dînsa amărîtă — căci stai singură, poți să faci cum te trage inima și n-ai să te temi de nimeni: mie mi-e groază cînd mă gîndesc la cele viitoare.

25 Persida se cutremură.

— Să nu fie în ceas rău vorba pe care ai grăit-o fără ca să-ți dai seamă! suspină Mara. Nu e în lumea aceasta nimic mai trist decît viața văduvei, care poartă ea singură greul vieții și tot ea singură plînge cînd are vreo bucurie. Ce-mi este mie că ne vedem adunați cu toții aici, cînd răposatul, sărmanul, nu poate să fie și el cu noi! urmă dînsa plîngînd. Nu, din inimă nu puteau să-ți iasă vorbele. Bărbatul tău e om și el, e creștin, e părinte și are să se moaie în cele din urmă.

35 Nici că-i veniseră din inimă acele vorbe, dar fuseră grăite, și ca un fel de săgetare trecuse prin inimile lor simțimîntul că nu e unirea fericită cu puțință cită vreme trăiește el.

O clipă însă numai, apoi începură a se sfătui cum au să pornească lucrurile ca să-l aducă și pe el în mijlocul lor.

Hubăroaia nu îndrăznea să-i vorbească.

5 — Ce ar fi dacă m-aș duce eu și i-aș cere iertare? grăi Națl.

— Ferit-a Dumnezeu! răspuse muma lui. Ar fi destul să te vadă pentru ca să nu-și mai poată stăpîni mînia. Nu știu ce are, dar de la un timp încoace e din

10 ce în ce mai îndîrjit.

— Am să le sufăr toate — întîmpină Națl — și mi-e destul să-i spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persida, dînd cu socoteală care e vorba aceea, clătînă din cap.

15 — Nu! zise ea. Ai face foarte rău. Te rog, mamă — urmă apoi întorcîndu-se spre Hubăroaie—să te duci la maica Aegidia și să-i spui c-o rog de iertare și doresc a vorbi cu dînsa. Are să vie, știu că are să vie, iar cealalte le lăsați pe mine.

20 Așa s-a și făcut.

De la circiumă Hubăroaie s-a dus drep la mănăstire, și pe la ameazăzi maica Aegidia cea mărunțică și cu fața aspră a cerut binecuvîntarea stariței ca să poată merge la fata ei.

25 Trecuse atîta timp de cînd nu se mai văzuseră și atît de multe s-au petrecut în timpul acesta. Era însă la mijloc un suflet nevinovat, și maica Aegidia intră în circiuma de la Sărărie ca-ntr-o biserică, sfiicioasă și cu pas ușor.

30 Tot așa a și ieșit peste vreun ceas, ca să meargă la părintele pleban, care s-a dus apoi fără de întîrziere la Hubăr, căci vorba era să scape trei suflete rătăcite.

— Știu de ce ai venit și ce vrei, îi zise Hubăr. Nu mi-a spus nimeni, dar mi-e destul să te văd ca să

35 știu. Uite, i le iert toate, toate le trec cu vederea, toate le uit ca și cînd n-ar fi fost niciodată: nu-l pot însă ierta că nepotul meu e copil nelegiuit.

— Tocmai de aceasta e vorba, grăi plebanul așezat. E o nenorocire că așa au venit lucrurile, dar trebuie să ne ferim de alta mai mare: să-i cununăm

40 cît mai curînd, pentru ca copilul să fie botezat ca

f
%

>

*
î
*

^
|

|
4

1

născut din părinți care trăiesc în căsnicie binecuvîntată de sfînta biserică.

— Minciuni! strigă Hubăr. Pata tot rămîne. Grozav am fost pedepsit eu pentru cîteva clipe de ușurință! Nu mi-e destul că trebuie să-mi știu copilul de pripas, dar am ajuns să mai am și un nepot nelegiuit.

— Despre aceasta să nu vorbim, grăi plebanul cu oarecare asprime. Ți-ai făcut datoria și trebuie să ți-o faci pînă la sfîrșit. Copilul născut din adulter nu găsește milă nici la oameni, nici la Dumnezeu: el n-are loc în rîndul creștinilor și e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viața lui nu poate să fie decît o grea osîndă. N-ai să-l știi, n-ai să-l vezi!

15 — Dar îmi iese mereu în cale! strigă Hubăr deznădăduit.

— E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa lui Națl, grăi plebanul. N-ai însă să ții seamă de el și n-ai mai ales să pui alătura cu dînsul pe nepotul tău, care nu din adulter, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvîntare e născut.

— Dar ce este vinovat el?!

Preotul clătînă zîbind din cap.

25 — Fără de voința lui Dumnezeu — zise el — nici un fir de păr nu se clatină: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a lui voință?! Era de mai nainte vinovat și pentru vina lui osîndit să se nască din păcat, pentru ca să treacă desprețuit de semenii săi prin lume. Și osîndit, pentru vina ta, erai și tu să-l zămislești, pentru ca să nu mai poți trăi liniștit. Poartă-ți osînda cu umilință și cu răbdare îndelungă, pentru ca să ți se ierte vina. Toate ai să le treci cu vederea și să te gîndești numai la împlinirea datoriei tale, pentru ca

30 copilul să fie botezat în legea ta și primit în sînul singurei biserici în adevăr mîntuitoare. Dacă ei nu sunt cununați, botezul are să se facă în legea mamei și copilul e pierdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

40 Nu mai era vorbă dacă vrea ori nu vrea, poate ori nu poate; trebuia să voiască și să poată, să să silu-

iască însuși pe sine, ca să fie ocrotit ca fiu supus de sfînta biserică și să afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

5 A rămas dar vorba că plebanul să-l aducă pe Națl, pentru ca să ceară iertare și părintească binecuvîntare.

Era hotărît Hubăr să le facă toate după cum le rînduise preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gîndul că nepotul său e copil nelegiuit și, cînd se văzu față-n față cu fiul său, sîngele îi năvâii spre cap și ochii i se împăingeniră.

10 — Nemernicule! Cum ai putut tu să-mi faci și rușinea aceasta?! strigă el ca ieșit din fire și-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mîna.

15 — Rabdă, fiule — zise el — că ți se cuvine și ți-e părinte.

Națl își plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mîna care-l lovise și o sărută.

20 Uitîndu-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de simțămîntul că în zadar sunt toate, căci trai liniștit cu acest om nu se poate.

— Lovește-mă, alungă-mă — grăi — ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar să ai înimă de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

25 — Cum nu e?! întrebare plebanul și Hubăr deodată.

— Persida — răspunse Națl ridicîndu-și capul — nu e femeie care poate să trăiască în căsnicie nelegiuită. A venit cu mine fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam se teme să mă lase singur. Ar fi murit însă mai bucuros, dară nu ar fi venit dacă nu s-ar fi găsit un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununați!

35 — Cum? În taină? Fără de învoirea părinților? întrebă preotul.

— Cu învoirea mumei, răspunse Națl cam în silă; învoirea tatii nu o puteam cere fiindcă eram în dușmănie.

40 — Dacă așa este — grăi preotul întorcîndu-se spre Hubăr — atunci căsătoria e neatinsă și copilul e le-

giuit. Dar tot trebuie să fie binecuvîntată căsnicia de amîndouă bisericile.

5 Hubăr nu se putea dezmetici. Se simțea ușurat, dar tot nu putea să-l ierte pe Națl că s-a căsătorit fără de învoirea lui.

— Să fie — zise el — să fie binecuvîntată de amîndouă, dar copilul e al nostru, numai ai nostru.

— Da, tată—răspunse Națl —și ei rămaseră cîtva timp într-un fel de încordare.

10 Părintele pleban ar fi așteptat ca ei să-și dea mîna, să se îmbrățișeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. Națl nu îndrăznea însă să se apropie de tatăl său, iar Hubăr nu putea să se uite în ochii fiului său.

15 — Te rog, tată — grăi în cele din urmă Națl — dacă se poate, să vii să vezi copilul.

Hubăr își ridică ochii. Nu putea să zică ba și îi era foarte greu să se ducă.

20 — Am să viu — zise el — da! am să m3 duc. Să știi însă că nu la tine mă duc, ci la femeia aceea, care e prea bună pentru un nemernic ca tine.

Națl își plecă iar capul. Era și el de părerea tatălui său și nu se-ndoia că Persida va îndulci firea bătrînului.

25 — Am să viu mîne dimineată, zise iar Hubăr întorcîndu-se spre părintele pleban. Azi e prea tîrziu și trebuie să mă mai gîndesc și eu.

Seara apoi Hubăr a vorbit cu nevastă-sa, care era foarte fericită văzîndu-l din ce în ce mai muiat și mai fericită încă se simțea cînd el îi spuse că dîșii sunt cununați.

30 — E femeie foarte înțeleaptă și foarte cumsecade, grăi dînsa.

35 — Nu e nici Națl băiat rău, întîmpină el înduioșat. Au venit însă lucrurile așa că nu mai știa băiatul ce să facă. Vinovat sunt numai eu.

Hubăroaie se uita lung și cu ochii plini de lacrimi la soțul ei. N-ar fi crezut niciodată că el poate să facă asemenea mărturisire, și acum ar fi voit să cadă în genunchi la picioarele lui și să-i sărute mîna.

40 — Sărmana femeie! urmă el. Cît a suferit și cît a știut să rabde! Mi-e parcă nu-mi vine să cred că poate

o femeie să fie cununată și să trăiască ani de zile de-a rîndul fără ca s-o spună aceasta. Mine— adăugă el— mergem amîndoi, în ziua mare, ca să ne vadă toată lumea, și toată lumea trebuie să afle adevărul.

5 Așa au și făcut.

N-avuse Hubăr în viața lui zi mai mare decît aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cuminece și parcă tot nu era gata.

10 Un dar pentru noul-născut. Un semn de iubire pentru nora lui.

El se duse la dulap și luă din lădița de fer zece, apoi douăzeci și cinci și în cele din urmă toți galbenii pe care-i strînsese, peste trei sute, apoi scoase și cutia cu argintărie.

15 — Să li-o dăm lor, că noi tot degeaba o ținem.

— Să li-o dăm! răspunse Hubăroaie rîzînd cu mulțumire.

Și tot astfel, ca de zi mare, așteptau și Națl cu Persida.

20 Se vede însă că zi cu desăvîrșire senină nu e în lumea aceasta cu puțință.

Mara era și ea mulțumită, dar nu se bucura cu toată inima; prea îi era drag copilul acela pentru ca să se poată împăca cu gîndul că el are să fie păpistaș. îi era parcă mai bucuros l-ar ști așa nebotezat, și singura ei vorbă era: „Voi faceți cum știți; al vostru e copilul!”

Apoi mai era la mijloc și Bandi, care se uita la copilul Persidei ca la un nou soare răsărit pe cer.

30 în mintea lui nu putea să intre gîndul că Hubăr va atinge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dînsul, om mai urgisit decît acel Hubăr, de care răposata lui mumă fugea înspăimîntată, care-și alun-gase feciorul și-i făcuse Persidei atît de multe zile amare. îi venea deci să fugă cînd a aflat că vine Hubăr.

35 Nu! niciodată n-ar fi crezut că poate Persida să fie atît de nemernică ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, și acum, cînd știa că dînsa-l așteaptă, îi era parcă n-a mai rămas pentru el nimica în lumea aceasta. Și totuși ar fi voit să se ducă în lume si nu

putea; ședea posomorit într-un colț și nu era în stare să se miște.

Hubăr și Hubăroaie au trecut pe lingă el fără ca să-l bage în seamă.

nul care din calea ei se dete la o parte și-l lăsă apoi și pe Hubăr să treacă.

„Doamne! ce am eu să fac?!” grăi el după ce se văzu trecut.

— Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puțin, întorcându-se spre nevastă-sa. Spune-i c-o rog și eu, c-o rugăm amîndoi. Eu trebuie să mă duc la părintele pleban. Trebuie, acum, neîntîrziat.

XXI

PACE ȘI LINIȘTE

10

„Ah, Doamne! — grăi Persida pierdută în gânduri — e atîta timp de cînd n-am fost la biserică.”

15 îi adunase noul-născut pe cei de atîta timp risipiți și-i ținea la un loc, dar ea se uita în ochii fiecăruia din ei și vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, simțea că tot mai are să treacă prin zile grele.

20 De ea se apropiau toți cu dragoste și cu sfială; pe ea o socotea fiecare mai presus de sine; de dînsa ascultau cu toții; ea putea să-i povățuiască pe toți după buna ei chibzuință; ei însă, între dînșii, tot învrăjbiți erau, și ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbirea să se dea pe față.

25 Singură maica Aegidia era cu desăvîrșire mulțumită, își crezuse atîta timp fata pierdută, și acum, după ce o vedea chiar mai așezată de cum fusese, era mindră în sufletul ei și venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dînsa, să-i fie de ajutor.

30 Avea însă pînă chiar și maica Aegidia o mîhnire în sufletul ei, și îndată ce venea Mara să-și vadă fata și nepotul, călugărița mărunțică nu mai rămînea. Lasă că prea îi plăcea Marei să arate că a ei e fata, dar mai era la mijloc și botezul.

Hubăr stăruia ca copilul să fie botezat cît mai curînd, în casa părinților lui; Persida ținea însă ca

copilul să fie botezat mai tîrziu, cînd va putea să meargă și ea la biserică. Iar Mara stăruia alături cu fiica ei și nu se sfia a-și da pe față dorința ca tot popa care a făcut cununia să facă și botezul. De cîte ori vorba venea la aceasta, maica Aegidia începea să tremure, se uita cuprinsă de viuă îngrijire în ochii Persidei și nu mai putea să stea.

10 Tot cam ca maica Aegidia era și Hubăroaie. Ar fi fost, sărmana femeie, gata să se învoiască cu toate și să dea și sîngele din inima ei numai ca lucrurile să meargă bine și Persida să nu fie supărată. Niciodată însă soțul ei nu fusese atît de neliniștit ca acum, și văzîndu-l neliniștit pe el, nu mai avea nici ea odihnă.

15 Cum oare ar fi putut Națl să fie fericit?!
Ținea la copilul lui ca la lumina ochilor săi; adeseori îl cuprindea însă simțămîntul că prea e grea sarcina pe care trebuie s-o poarte.

20 Era trecută viața fără de griji. El stătea ziua toată în picioare, alerga de ici pînă colo, se bălăbănea cu slugile, cu oamenii din circiumă și cu cei din birt și abia acum își dedia seamă ce fel își petrecea Persida viața în vreme ce el stătea de vorbă cu prietenii, se plimba ori își omora timpul jucînd cărți. Și totuși el era mereu la dînsa, ca să vadă dacă nu-i lipsește

25 ceva, dacă poate să-i dea vreun mic ajutor, să-i facă o mică plăcere.

30 îi era adeseori parc-o pierde, parcă a pierdut-o, parcă nu mai e nevasta lui, ci numai muma copilului său. Nu-l mai vedea pe el, nu-l mai băga în seamă de cînd avea copil, și pe nesimțite se schimbaseră lucrurile, încît ea, care-i fusese mai înainte ca o slugă, și-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dînsa, pentru ca el să dea pe toți la o parte și să alerge, căci nu știa nimeni s-o mulțumească atît de bine ca dînsul.

35

40 Dar aceste au venit încetul cu încetul și se petreceau ca lucruri de sine înțelese. Se deprinsese Națl cu grijile și cu osteneala zilei atît de bine, încît nu s-ar mai fi putut simți bine dacă nu le-ar fi avut. Ceea ce-l ținea în neîncetată turburare si-l făcea nefericit era

încordarea dintre tatăl său și soacră-sa și mai ales frământarea sufletească ce străbătea din ochii mereu neastîmpărați ai tatălui său. Ii era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandi, în sfîrșit, nu-l mai băga nimeni în seamă. Trecuseră timpurile frumoase, cînd Persida ziua întregă îi zicea mereu: „Bandi, vino!” „Bandi, du-te!” „Bandi, aleargă!” „Bandi, fă!”

10 Nu mai avea nici o treabă, nici un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-i place. De cînd se născuse copilul acela și de cînd venise Hubăr la casă, el era de prisos, uitat de toți, dat ca o ființă netrebnică la o parte, rămas singur-singurel în lume.

15 Așa stăteau lucrurile cînd a sosit, în sfîrșit, ziua botezului, după cum o hotărîse Persida.

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriță să fie nașă, dar maica Aegidia își pusese toată stăruința să i se dea binecuvîntarea, și biserica era plină de lume adunată ca să vadă botezul neobicinuit și pe Persida, care intrase deodată în inimile tuturor.

20 Gătită în haină de cașmir negru, pe care i-o dăruise socrul său, înaltă cum era, cu obrazii tot plini, dar mai albi decît de obicei, pășind încet și apropiindu-se cu umilință de altar, ea părea mai mult o vedenie decît ființă din carne și oase, și mulți îngenunchează cînd ea își plecă genunchele ca să-i mulțumească lui Dumnezeu că i-a dat tăria de a trece prin grele încercări.

De-a pururea nestrăbătute sunt căile sorții.

30 Stînd îngenuncheată și cu capul plecat, ea se vedea în gîndul ei însăși pe sine, copilă răsfățată, stînd în fereastra cu geamul spart de o întîmplătoare suflare de vînt, se vedea deschizînd în neastîmpărul ei copilăresc cealaltă fereastră, se vedea trecînd prin fața măcelăriei... una cîte una întîmplările care hotărîseră viața ei se reamintiră în sufletul ei parcă le visa și le visase numai după un plan de mai înainte croit. Cuprinsă apoi de simțămîntul că nu e sfîrșit încă șirul grelelor încercări, ea își plecă mai tare capul.

40 „Orișice ni s-ar mai fi întîmplînd, Doamne — grăi dînsa — dreptate ni se face, dar pe el să-l aibi sub

ocrotirea ta, căci tu l-ai voit, al tău este, ție ți-l voi păstra!”

Nu știa nimeni ce simte și gîndește dînsa în clipa aceasta, dar, văzînd-o, toți erau cuprinși de același simțămînt, toți afară de Mara, muma ei, care, gătită ca nealte **dați**, stătea îndărătnică la intrarea bisericii.

5 Se supusese Mara, dar nu se împăcase și îi venea din cînd în cînd să se repeadă, să ia copilul și să fugă cu el din biserică, **li** era parcă i-l iau, i-l răpesc, i-l aruncă în prăpastie adîncă, în foc mistuitor, și atît nepot avea și dînsa.

15 Cînd părintele pleban se ivi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atît de neobicinuită, Mara făcu un pas înainte și apoi, pas cu pas, stînd mereu și făcînd iar un pas înainte, tot mai potolită, tot mai muiată ea se apropie.

20 Cînd preotul vărsă apa sfințului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiori și ochii se umplură de lacrimi.

Acum era păpistaș, nepotul ei, cel mai iubit dintre toți oamenii era păpistaș.

25 — E frumos! grăi dînsa întorcîndu-se spre Persida. E frumos și la dînșii botezul! Oameni suntem cu toții, tot creștini, creștini adevărați, tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăi Persida și o îmbrățișa. Dacă ar fi toți ca tine, n-ar fi în lumea aceasta decît fericire.

30 Atît era de fericită Mara, încît îmbrățișa pe maica Aegidia, pe Națl, pe Hubăroaie, pînă chiar și pe Hubăr, care nu rîdea nici acum, ar fi fost în stare să îmbrățișeze pe toți cei adunați în biserică.

35 — Voi mergeți acum acasă — grăi apoi grăbită — căci vin și eu, dar trebuie să trec mai înainte pe undeva.

Trebuia, neapărat trebuia!

40 Cum adică?! Hubăr îi făcuse copilului un dar de un pumn de galbeni; Hubăroaie îl înzestrase cu cinci mii de florini; nu putea să rămîie nici Mara mai prejos. Avea și dînsa: trebuia să arate că are, că nu e nici dînsa cea din urmă, că ține și dînsa la el.

Alergînd spre casă, ea era tare hotărîtă să-i dea Persidei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e nici Persida orişicine şi să ştie lumea că nu e feciorul lui Hubăr mai presus de fata ei! Da! a Persidei era zestrea; pentru dînsa o adunase: acum era timpul să i-o dea.

Pare însă că erau prea mulţi bani, aşa, deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şi din carne, din puţin cîte puţin mai mult şi tot mai mult, peste
10 treizeci de mii de florini.

Era destul să-i dea treizeci, douăzeci şi cinci ori douăzeci de mii. Ceilalţi tot ai ei rămîn, dar sunt mai bine păstraţi.

Ea luă în cele din urmă zece mii. Tot era mai
15 mult decît ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chiar prea mult... şi îi venea Marei să se întoarcă din drum.

Era hotărîtă să dea banii în faţa tuturor, cum lucrul acesta de obşte se face. Hubăr ţinuse însă ca de ziua aceasta să vie noră-sa la casa lui şi masa de
20 cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubăr îşi adunase, în cinstea nurorii, pe toţi prietenii şi cunoscuţii, tot oameni de frunte, de care se sfia Mara. Văzînd atîta lume şi aşa oameni, îi părea rău că n-a luat mai mult.

25 Ea-l chemă deci pe Naţl la o parte.

— Uite! — îi zise — am ţinut şi eu să fac un dar pentru copil. Nu e mult, o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini! Am să vi-i dau — adăugă întinzîndu-i banii — şi pe ceilalţi. Aceştia acum, de botez.

30 Naţl ştia că Persida are zestre. I-o spusese Persida ea însăşi aceasta. Ştia şi că zestrea e mare. Acum însă, cînd vedea banii în mîna tremurătoare, el, cu toate aceste, se sperie oarecum, căci mulţi trebuiau să fie banii pentru ca dînsa să poată rumpe atîta din ei.

35 — Nu — zise el dîndu-se puţin înapoi — te rog să nu ni-i dai, căci trebuinţă nu avem de dînşii şi la d-ta sunt mai bine păstraţi decît la noi. Ni-e destul să ştim că-i avem. Dacă îl ţine Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu — adăugă el sărutîndu-i mîna — n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

— Da, da! răspunse Mara. Mai bine decît la mine unde ar putea să stea? Să ştiţi că-i aveţi... pe toţi, nu numai pe aceştia.

Atît voia Mara, ca lumea să ştie, şi de aceea nu se mai putea stăpîni, trebuia neapărat să le spună tuturor, fiecărui în taină, că n-are nimeni ginere ca al ei, care n-a voit să primească opt mii de florini, o parte din zestrea soţiei sale.

Nici că se uitau însă oamenii ca mai nainte la dînsa.
10 Las' că banul te ridică şi în sufletul tău, şi în ghidul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, şi mesenii toţi înţelegeau de ce Mara şade în scaun ca pusă într-un jeţ şi vorbeşte rar şi apăsător. Pînă chiar şi Hubăr, care adunase şi el destul, se uita cu un fel de mirare la dînsa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu şi iar se uita la dînsa, o înţelegea deplin şi ar fi voit să fie singură, ca să poată plînge. Prea veniseră lucrurile frumos şi peste
15 toate aşteptările ei bine; era peste putinţă ca ele să rămîie mult timp aşa, şi ochii ei necredincioşi umblau scrutători de la unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea mai apropiată mîhnire.

25 Naţl, ei atît de drag acum, nu era în voia lui cea bună, cum îl ştia de odinioară. Şi, cine ştie?! Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viaţa lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieţii şi trece veselia inimii.

El era strîmtorat, dus cu gîndul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede şi nu cuteza să se bucure.

30 Hubăroaie era perdută în purtarea de grijă pentru lumea adunată la casa ei, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă că ochii ei se opresc, de cîte ori intră în casă, cu un fel de temere asupra soţului ei. Nimeni mai bine decît dînsa nu-l cunoştea, şi dînsa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

35 Mulţumită, voioasă, omeneşte fericită nu era decît Mara, care le uitase toate şi se perduse cu desăvîrşire în clipa de acum. Şi, totuşi, tocmai de la dînsa a pornit întristarea inimilor.

40 Era peste putinţă ca ea să nu-şi aducă în cele din urmă aminte şi de cei ce nu se bucurau împreună cu

dînsa, iar aceasta o-nduioșă pe dînsa și o mîhnea pe Hubăroaie, care-și reamintea amărăciunea de care fusese cuprinsă cînd a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse muștrări. E grozav lucru să dorești moartea
5 cuiva, și-i era bieteii de femeii parcă toți știu acele vorbe și toți o muștră pentru ele.

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, și Persida se roși ca bujorul cînd muma ei își aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească
10 tocmai acum, cînd mintea fiecăruia era stăpînită de gîndul că are Mara bani mulți. Îi era lui Hubăr rușine că noru-sa are frate pe acel om soios și nepieptănat, care seamănă mai mult a slugă proastă și intrase ală-
15 tura cu toți oamenii fără de capătii la Verbonc. Cum se potrivea? Mamă ca Mara, fată ca Persida și fecior ca Trică! Acum, în clipa aceasta, îi era și Marei greu, și ea-și făcea muștrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfîrșit în voie bună, și la despărțire inimile erau mai mult încleștate
20 decît deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curînd.

Peste cîteva zile Mara a primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în șold de o țandăra de bombă și zăcea acum într-un spital din Verona.
25

— Simțeam eu! grăi Mara. Dar eu singură sunt vinovată.

Și umbla Mara plîngîndu-se mereu de la Radna la Lipova și de la Lipova la Radna. De cînd își știa fata bine așezată, se gîndea numai la feciorul ei și nu
30 băga de seamă că mai mari decît ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulțumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-și caute privilegiu spre a-și da pe față supărarea.
35

Tot vechea nențelegere.

Îi intrase în cap gîndul că are de Sfîntul Gheorghe să-i treacă măcelăria lui Națl și apoi să se ducă acasă, la Viena.

— Trăiți voi — îi zise el nevastei sale — mai bine
40 fără de mine decît cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghi drept în inimă. Ce ar fi putut însă ea să-i zică ori să-i facă spre a-l încredința că țin cu toții la dînsul?!

Lucru lămurit era numai că Națl nu putea să ia
5 măcelăria fiindcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căci Bocioacă, supărat rău pe Trică, de la care primise cele șaptesprezece sute, șizgîndărit mereu de soția sa, ținea una și neștrămutat la hotărîrea lui de a nu primi în breaslă pe un om care nu și-a făcut
10 tăietura de măiestru la timpul hotărît și-a umblat ani de zile de-a rîndul fără de rost.

Astfel treceau zilele, și în trecerea lor inimile se înăspreau tot mai mult.

În Săptămîna brinzei, cînd Trică s-a întors, în
15 sfîrșit, acasă, singură Mara se bucura, iar Persida ar fi voit să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să vie la mai rău timp.

Dar era venit.

Cam șoldiș, nu-i vorba, cam plecat într-o parte,
20 însemnat, ca nu cumva să uite vrodată cele petrecute, dar îi ședea oarecum bine și la jocărie nu-i făceau nici o stricăciune, așa zicea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schimbe trecînd prin lume! Lasă că era periat și pieptănat, cu obrazul ras și cu mustăcioara răsucită, bine strins la briu și
25 cu căciula pe-o ureche, dar degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog, din care putea orișicine să facă ce vrea.

— Bocioacă e prost, grăi el cînd Persida își spuse supărările. A fost totdeauna și o să și rămîie toată
30 viața lui. Am eu să-l dumiresc și-o să vezi că toate au să meargă strună.

Ușurel apoi, fără de grijă, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, el s-a dus la Bocioacă, dar la Bocioacă,
35 nu la nevasta lui.

Era foarte supărat Bocioacă, dar cînd l-a văzut că vine și vine rîzînd, cînd l-a văzut că-i cam șoldiș, dar altfel de tot bine, nu mai avea nici el ce să-i facă.

— Știu că te-ai supărat, îi zise Trică. Dacă ai cerceta
40 mai de aproape, n-aveai de ce, darte-ai supărat; uite,

bate-mă, trage-mi palmi, ca și când ți-aș fi fecior, că te-am avut ca tată, apoi să fim tot ca mai nainte!

Bocioacă clătină din cap. Ii era foarte greu, dar nu putea.

5 — Ce-a fost a trecut, grăi el scoțind vorbele cu anevoia. Eu ți-am spus și tot ți-am spus să te puibine cu jupîneasa; ce să-ți fac dacă n-ai voit să mă înțelegi?

Trică se uită lung și cam cu milă la el, apoi îl apucă de braț.

10 — Dacă jupîneasa e stăpînul casei — zise — să mergem la ea.

— Nu e stăpînul casei — răspuse Bocioacă — dar pacea casei de la ea atîrnă și asta nu o dau pentru nimic.

15 — Să mergem la ea, zise iar Trică.

Marta și fata ei tresăriră cînd Trică se ivi în pragul casei mari, unde ele lucrau la fereastră. Prea venise fără de veste omul care le zguduise pe amîndouă atît de mult.

20 — Jupînul zice — grăi el dezghețat — că nu poate să mă primească iar calfă fiindcă nu voiți d-voastră. Dacă eu aș avea nevastă, n-aș cere învoirea ei, adaogă el uitîndu-se cam din sus în jos la Marta; fiind însă că jupînul o cere și eu n-am vreme să aștept, o fac cătănește și vă întreb dacă mă primiți ori nu.

Sultana începu să tremure: era tot omul strașnic, care-i arunca atunci pe ceilalți la dreapta și la stînga ca să-și deschidă drum spre Verbonc. Ii era frică de el, dar nu ar fi putut să se depărteze de dînsul.

30 Marta era strivită. Ea singură îl înțelegea. Dar nu se dedea.

— După cum ai venit și după cum întrebii — grăi dînsa veninoasă — ne vine să-l întrebăm noi pe jupînul dacă mai putem ori nu să stăm și noi în casa aceasta.

35 Bocioacă, omul păcii, ar fi voit să fugă și să-i lase singuri.

— Bine — îi zise el Martei — nu se poate să vorbești și tu fără ca să înțepi cu limba?! Ce ai cu el? Spune-mi și mie, ca să știu.

40 — Nu are nimic! grăi Trică. O fi avut ce-o fi avut, dar nu mai are și nici n-o să mai aibă nimic. Eu rămîn

și pace bună! Cine să ia după muieri se miră și el unde se pomenește. O să vezi cît de bine o să ne nărăvim.

Așa au rămas apoi lucrurile.

5 Era hotărîtă acum și treaba lui Națl.

Nu-și făcuse Trică anii de călătorie, dar Bocioacă tot ținea să-l scoată măiestru.

10 — Închide tu un ochi — grăi Oancea, care nu putea nici acum să se stăpînească — apoi închidem și noi ceilalți unul. Noi știm, noi facem, și nimeni nu ne mai poartă grijă.

Cam așa se gîndea și Bocioacă, și încă în postul Paștilor amîndoi cumnații au fost scoși măiestri.

15 Nu mai avea Hubăr acum de ce să fie nemulțumit și nici nu zicea că este.

A treia zi de Paști, Bocioacă a dat masă mare în cinstea noilor măiestri. Nu putea nimeni să-i ia dreptul acesta, lasă că era staroste, dar mai avea și fată mare.

20 Hubăr nu numai că s-a dus și el cu nevastă-sa, dar a dus cu dînsul și pe părintele pleban, căci Bocioacă poftise și el pe părintele protopop, și întîia oară, de cînd venise la Lipova, Hubăr nu se mai simțea străin între străini, ci acasă la el, încungiurat de ai săi.

Ce oameni cumsecade!

25 Dar tocmai aceasta îl făcea să stea ca pe spini și pe jăratec.

Ii venea să plîngă cînd se uita la fața senină a Marei. Cuprinsă de simțămîntul că dînsa i-a adunat pe toți la un loc și că copiii ei sunt cheagul care-i ține strînși, ea umbla mîndră și ușoară, oarecum pe zburate, și vorbea rar și apăsător ca o împărăteasă.

Iar el tresărea cînd ochii se îndreptau asupra lui și ar fi voit să poată sta ascuns într-un colț.

35 Ce-ar fi zis toți acești oameni dacă ar fi știut ce fel de greutate apasă asupra lui?!

Puțin i-a păsut mai nainte; acum însă ținea să-l socotească și ei cum el îi socotea pe dînșii.

40 Ii era destul să se uite în ochii mari ai Persidei pentru ca să fie încredințat că ea știe. Nu putea să-și dea seamă cum și de la cine a aflat dînsa, destul că nu

din întâmplare-l ținea pe Bandi la casa ei, și îi era greu de dînsa.

Nu fusese mai înainte pentru dînsul nimeni mai presus de părintele pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

— Pleacă — i-a zis preotul cînd a văzut nerăbdarea lui — du-te, stăi acolo în liniștităretragere, căci ai din ce să trăiești.

Așa și voia să facă. Acum însă, cînd toate se lămuriseră, încît nu mai rămînea decît ca Națl să se mute și să ia măcelăria, el nu mai dormea nopțile și nu mai avea zi tignită. Cum putea el să plece cînd nevasta lui plîngea deznădăjduită de cîte ori vorba era de plecarea lui? Cum putea să se depărteze din lumea aceasta, în care acum se simțea atît de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-l ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat să vorbească cu dînsa.

Și dacă au doi oameni să vorbească ceva, ei o știu aceasta fără ca să și-o spună.

Persida vedea și ea că el voiește să vorbească cu dînsa, și degeaba îi zicea Națl să nu se amestece, căci simțămîntul de milă și dorul de liniște o împingeau să lămurească o dată și lucrul acesta. Ean-aștepta decît să-l prindă singur.

— Uite, tată — îi zise ea ca și cînd vorba ar fi de un lucru de nimic — noi ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fi oare bine să lăsăm circiuma în seama lui Bandi? Băiatul e tînăr, dar e așezat și harnic și n-ar duce-o rău dacă am purta și noi grijă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uită cîtva timp țintă și cam sperios în ochii ei, apoi îi apucă mîna, o ținu strînsă și începu să plîngă mai întîi încet și pe înăbușite, iar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu?! strigă în sfîrșit.

— Dacă ai fi om rău, n-ai plînge: nu ți-ar păsa, cum celor mai mulți nu le pasă, grăi dînsa. Intreabă-ți inima, căci ea-ți va spune ce ai să faci, și rău nu poate să te povățuiască.

— Eu zic să-l iau cu mine — zise Hubăr — să-l duc acolo, să-i fac vreun rost și apoi să mă întorc.

Persida stete cîtva timp pe gînduri.

Era frumos și bine așa; mai frumos și mai bine nu s-ar fi putut, și mare lucru ar fi fost dacă Hubăr ar fi făcut-o aceasta mai demult. Acum însă parcă era prea tîrziu. Dar toate sunt cu puțință cînd omul voiește cu tot dinadinsul, și lucru trebuia să se facă; de la el atîrna pacea și liniștea întregii familii,

— Am — grăi dînsa — să-l iau pe departe și să-l pregătesc. Treci mîne seară, dacă poți, pe la noi. O să potrivesc lucrurile așa ca să fiți singuri și nesupărați de nimeni. El ține la mine și o să mă asculte.

Și ținea, în adevăr, tot mai ținea Bandi la Persida. Vorba e numai că om în toată firea n-a fost Bandi niciodată și mai ales acum, de cînd lucrurile se schimbaseră, el se făcuse de tot sperios.

Un singur gînd îl muncea: Ce are să se aleagă de el după ce Persida se mută la casa lui Hubăr?

— De ce?! întrebă el dar cînd Persida îl întrebă dacă vrea să meargă fie la Pesta, fie chiar la Viena.

— Să vezi și tu lume, să mai înveți, să te faci om, răspunse Persida. Tata mi-a făgăduit — urmă ea — că te ia cu dînsul dacă vrei să mergi.

— De ce mă ia? întrebă iar Bandi.

Nu intra-n mintea lui gîndul ca Hubăr, omul rău și urgisit, de care muma lui fugea speriată, să-i facă lui vreun bine.

— Pentru ca să-mi facă mie o plăcere, răspunse Persida.

Da! asta o înțelegea Bandi. De dragul Persidei putea pînă chiar și Hubăr să fie bun.

El dete din umeri.

— Și cînd o să mă întorc? întrebă.

— Cînd vei voi, răspunse ea.

Bandi dete din umăr.

La urma urmelor, tot una îi era dacă cu dînsa nu putea să meargă și dacă așa voia dînsa.

Putea Hubăr să vie acum, căci toate erau pregătite.

Deși o știa însă aceasta, Hubăr, ieșind seara ca să meargă la circiuma de la Sărărie, tremura în tot trupul, ca făcătorul de rele care vede că nu-i mai rămîne decît să săvîrșească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gîndul că trece peste povața preotului, și-i venea la tot pasul să se oprească și să se întoarcă din drum. Era parcă peste puțină ca lucrurile să se sfîrșească atît de frumos cum el le plănuise. Nu-i rămînea însă decît să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit o dată pe coaste la vale.

Ajuns față în față cu Bandi, singuri în casă, el era hotărît cu desăvîrșire.

— Care va să zică vîi, băiete, cu mine? întrebă el.

Bandi se uită la dînsul și parcă nu mai era omul rău și urgisit, parcă era în zîmbetul și în ochii lui o bunăvoință nemaipomenită.

— Mă duc, răspunse el. Dacă vrea Persida!

— O să-ți meargă bine, băiete — urmă Hubăr — o să le ai toate din destul.

Bandi se uită iar la el.

— De ce? întrebă.

Era în acest „de ce?” și în felul cum fusese rostit ceva ce-l înfiora pe Hubăr.

Ajuns o dată pînă aici, el nu mai putea să se stăpînească: trebuia să meargă înainte pînă la sfîrșit, să scape de toată greutatea ce-l apăsa.

— O să-ți spun mai tîrziu, grăi el. Acum să știi numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decît pe mine.

Bandi se dete îndărăt și începu să rîză pe rînjite.

— Ai cunoscut tu pe mama? întrebă el ridicînd mîna. O știi? îți aduci aminte de ea?

— Da! răspunse Hubăr, cu capul plecat.

— Nu-mi mai spune, că știu, grăi Bandi cu glasul înăbușit. Mi-ești tată! Nu-i așa?

— Da! îi zise Hubăr apropiindu-se de el.

Bandi îl lovi cu pumnul în piept, apoi, cuprins de un fel de turbare, se năpusti asupra lui și-l mușcă în gîtlej, încît căzură amîndoi unul peste altul în mijlocul casei, Hubăr, cu ochii închiși și fără ca să se mai apere, iar Bandi, cu genunchele'pe peptul tatălui său, rîzînd și apăsînd mereu cită vreme mai simțea răsufare în el.

Cînd Persida a deschis, în cele din urmă, ușa, ca să vadă ce fac, în casă era liniște și Bandi rîd'ea înainte.

10

10

15

20

25

30

35

288

D I N   B Ă T R Î N I

NARAȚIUNE ISTORICĂ

[VOLUMUL I]

O MĂRTURISIRE

E o cestiune de buna-credință, literară să fac mărturisirea că faptele expuse în această narațiune, pe cit de frumoasă, pe atât de interesantă, nu sunt plâsmuiri ale mele, ci întâmplări petrecute sunt acum vreo
5 *mie trei sute de ani, în timpul domniei împăratului Justinian, când gepizii au fost risipiți în luptă cu longobarzii și cu avarii și când bulgarii și marile mase de slavi au sosit la poalele Carpaților.*

10 *Întâmplările aceste sunt atât de învederat adevărate încât i-aș jigni pe cititori dacă mi-aș da silința să-i conving prin dovezi înșirate după toate regulele stabilite de istoriografii pedanți.*

15 *Oarecare nedumerire nu poate să rămîie decît în inimile cititorilor, care n-au avut încă mulțumirea de a cunoaște din propria lor întuițiune poienele ce se-ntind în culmile Bucegilor și văile ce se deschid din ele spre șesul de la Dunăre.*

20 *Văzuți din depărtare, Bucegii ni se prezintă ca niște înălțimi cu culmi înguste, din care omul foarte ușor se răstoarnă în prăpăstii fără de fund. Urcîndu-ne însă în vreuna din aceste culmi, rămîinem uimiți de lărgimea ce se desfășură în fața vederii noastre. Pădurile de brad și cele de fag rămîn departe-n vale, și deasupra lor se-ntinde un fel de cîmpie vâluroasă, în care*
25 *putem cutriera zile întregi de-a rîndul.*

Stînd în culmea Omului, care e cea mai înaltă dintre toate, și întorcîndu-ne cu fața spre șesul de la Dunăre, rămîne în dosul nostru valea cea strîmtă și ripoasă a Prahovei, de-a lungul căreia se face pe la Predeal trecerea în Țara Bîrsei, care de sus se vede ca, un fel de rai pămîntesc. La stînga se întind poienele din culmile munților Coștilă, Caraiman, Jepii, Peatra-Arsă, Vîrful-cu-Dor și Furnica, iar la dreapta, despărțite prin trecătoarea de la Strunga, se înșiruie culmile munților Bîrsei, și mai deparce, despărțite prin trecătoarea Branului, ale munților Făgărașului, dintre care cei mai de frunte Păpușa, Scărișoara, Viștea, Vîrful Orului, Negoii și Surul. Înaintea noastră se desfășură văile, la început strimte și apoi din ce în ce mai largi, prin care se varsă râurile Ialomița, Dîmbovița, cu afluentul, lui Rîul Alb, Rîul Doamnei și Argeșul.

Toate aceste sunt azi cum erau înainte de aceasta cu o mie trei sute de ani, și oamenii ce trăiesc vara în poiene și-și au în timp de iarnă adăposturile prin văile strimte sunt și dînșii tot cei de atunci.

Intre Omul și Caraimanul, la marginea poienei, unde se-ncep și pădurile de brad, e și azi pe țărnul drept al Ialomiței poienița tăcută, unde părintele Luca își avea colibele și deasupra poieniței e încă în ființă peștera, în gura căreia azi se află Schitul Ialomiței.

Coborînd de aici la vale, dăm după un mers de jumătate de zi în satul Moroienii, din care trecem la Buciumeni și apoi la Urseni, tot ca atunci.

Altă peșteră, încă mai mare și mai ascunsă în înfundăturile văilor, se află sub Păpușa, pe țărnul sting al râului Dîmbovicioara, care din sus de Rucăr, în dreptul trecătorii Branului, se varsă în Dîmbovița.

Coborînd de aici la vale, dăm în Dragoslavele, sub dealul Mateiaș, apoi se înșiră de-a lungul văii satele Slobozia, Bodeni, Cetățeni, Mestecați, Văleni, Gemenu, Capu-Coastei, Cîndești, Boteni și, tocmai departe, spre șes, Dragodăneștii — tot locuri însemnate în trecutul neamului nostru.

Pe Rîul Doamnei, în sfîrșit, e mai spre șes satul Domnești, iar în fund, Slatina, unde pe acele timpuri se spăla aur din nisipul adus de rîu din munți.

5 Pe Dîmbovița, în fața satului Bodeni, în hotarul satului Cetățeni, se află ruinele unei cetăți, căreia istoriografii noștri îi zic Cetatea lui Negru-Vodă.

Narațiunea aceasta e numai începutul unui șir de narațiuni din ce în ce mai frumoase și mai interesante, pe care am de gînd să le public dacă bunul Dumnezeu îmi va mai lungi zilele și-mi va da sănătate, iar oamenii-mi vor lăsa răgaz. În proxima din aceste narațiuni voi expune întîmplări petrecute în timpul părinților Ciril și Metodi, apostolii slavilor, care au trecut și pe la străbunii noștri și ni-au adus și nouă învățăturile dreptei credințe. Atunci cetitorii se vor încredința că cetatea aceasta, deși nu de un Negru-vodă a fost întemeiată, poate să fie numită și cuibul Negrilor-voievozi, căci vor afla de ce li se zice „Negri”.

20 Deocamdată vor afla numai cum s-a urzit acest cuib de mari apărători ai neamului.

AUTORUL

I

RISIPIREA GEPIZILOR

— Voim să trăim — grăi Ursan, cel cu sprincele
5 nele dese și cu mustața groasă — și viața omul și-o
apără cum poate.

Părintele Luca dete domol din cap, și aceasta
era răspuns destul de hotărât.

Deși n-avea încă în barba lui cam rară nici un
10 fir de păr cărunt, preotul era bătrîn cu mintea, și
bătrînețea aceasta, pe care o moștenise din bătrîni
dimpună cu darul preoției, se dădea pe față în
înfățișarea lui de om care le știe toate mai bine decît
15 la nimeni sfaturi. Stăpînit în fiecare clipă a vieții
sale de gîndul că a fost rînduit de Dumnezeu să
poarte grijă de cele cîteva mii de suflete ce se aflau
sub păstoria lui, el nu se lăsa să fie abătut din
calea pe care i-o croiseră părinții săi prin învățatu-
20 rile și prin faptele lor.

Știa însă că Ursan n-a venit de capul lui, ci tri-
mis de soții săi de suferințe, și ținea să-l potolească.
Nu e nimic ce poate să treacă mai presus de simțămîntul
ce străbate prin mii de inimi, și înțelepciunea
25 adevărată e potrivirea în gînd a unuia cu toți.

— Așa e — îi zise dar cu blîndețe — nevoia îl
răpune pe om. Să mai stăm însă, să mai așteptăm,
să mai răbdăm, să ne mai gîndim.

— Pînă cînd să ne tot gîndim!? întîmpină Ursan, cuprins de amărăciune. Ne prinde iarna aici în culmile pleșuve ale Bucegilor; n-avem nici merinde pentru noi, nici nutreț pentru turme; lupii sunt din zi în zi mai neînfricați; ne mor femeile și copiii de foame și de frig.

Părintele ședea pe un trunchi de fag răsturnat în fața colibeii sale de la marginea poieniței de sub peșteră.

— O să treacă și asta, cum atite și iar atite altele au trecut, răspunse el, rostind vorbele rar și apăsător și înfigîndu-se oarecum în trunchiul pe care ședea. În lumea aceasta numai binele e statornic, unul, singur și totdeauna același; relele sunt multe și felurite, fiindcă vin și trec mereu, numai curmări ale binelui de-a pururea nebiruit.

— Eu văd că e rău și tot numai rău, îi zise Ursan. Trec, ce-i drept, relele, dar dacă un rău trece, după el nu binele de mult așteptat, ci iar alt rău urmează, încît din rele în rele o ducem. Și nici c-o să mai poată fi altfel cîtă vreme nu ne vom fi îmbărbătat și noi, ca să ieșim la larg și să ne facem loc în lume.

Preotul rămase timp îndelungat perdut în gînduri, nemișcat și cu ochii țintiți la pămînt.

Îl cuprinsese de mult temerea că nu va mai putea să-i stăpînească pe oameni și să-i țină în căile cele bune.

Cîtă vreme gepizii au stăpînit șesul de la Dunăre și văile mai largi ale Carpaților, muntenii au avut viață destul de tîgînită. Se încăierau gepizii cîteodată cu longobarzii, care-și pășteau turmele mai spre apus, ori făceau năvăliri peste Dunăre, de unde puteau să se întorcă încărcăți de pradă; dar spre munți, unde nu prea aveau ce să prade, numai în timpul verii se abătea cîte o ceată mai îndrăzneată, ca să-și facă robi. Mulți băieți voinici și multe fete frumoase au ajuns în robia lor; dar mai ales robii aceștia au adus la dînșii legea creștinească, și primind o dată învățăturile lui Hristos, ei s-au mai îmblînzit.

Toamna dar muntenii se coborau în văile mai adăpostite, unde-și clădiseră din birne groase locu-

ințe de iarnă. Aici își adunau, prin rariștile mănoase, nutrețul pentru turme și-și făceau sămănături de griu, de orz și de mei, și numai rar de tot se întîmpla ca unii dintre dînșii să nu-și poată secera în liniște bucatele, din care prisosul era păstrat îngropi numai de dînșii știute.

Trăind tîgîniți, ei se sporiseră, ce-i drept, dar asta nu-i strîmtora, căci puteau să se întindă din ce în ce mai la vale.

io Acum se schimbaseră deodată toate.

Grecii îi urau pe gepizi și pentru că, primind legea creștinească, nu voiau să se lepede de învățăturile afurisitului de Arie. Preoțimea stăruia dar mereu pe lîngă împăratul Justinian, acum om de 15 aproape optzeci de ani, să-i stîrpească de pe fața pămîntului. Împăratul avea însă războaie atît în Asia, cu perșii, cît și în Italia, cu ostrogoții. Supuind acum stăpînirii sale Italia, el s-a hotărît să deie ascultare preoțimii și să pună totodată capăt și năvălirilor și a ridicat asupra gepizilor atît pe longobarzii de la apus, cît și pe nenumăratele cete de ogori sau avari, cari veneau despre mieznoapte călare pe cai mărunți și urmați de care scîrțiiitoare, în care-și aduceau femeile și copiii.

25 Pădurile nu înfrunziseră încă, și gepizii, strîmtorați de longobarzi, au început să se miște spre răsărit și să se adune, iar muntenii au fost nevoiți să părăsească în pripă adăposturile lor de iarnă și au urcat în poiene, fără ca să-și fi putut lua destulă 30 merinde și fără nădejdea de a-și mai secera grîul ori meiul abia răsărit.

Pe la începutul verii, avarii cei năvalnici erau sosiți la Dunăre, iar longobarzii se apropiu și ei în frunte cu Alboin, feciorul regelui lor.

35 Apucați astfel din două părți, gepizii și-au încercat norocul în cîteva lupte sîngeroase, apoi s-au risipit, îndesuindu-se prin văile mai strîmte dimpreună cu alte semînții, care veniseră parte în calea ogorilor, parte-n coada lor.

40 De aici înainte muntenii au rămas strîmtorați în poienele lor, ba, înghesuiți despre vale, unii dintre

fugari au răzbit pînă în poienele Leaotei și au trecut peste Strunga în valea Oltului, luînd cu dînșii turmele găsite în calea lor și făcînd robi pe muntenii ce n-apucaseră încă să se ascundă.

Plagă și mai îngrozitoare însă erau haitele de lupi, care, mirosind hoitul, veneau pe urma năvălitorilor și se ațineau pretutindeni.

— Da — grăi în cele din urmă preotul, apoi se ridică și-și îndreptă privirea în sus, spre poiana Omului, unde Bodea, cel mai mare dintre feciorii săi, își păștea turma — plăcută nu e acum viața aici în poiene. Sunt aspre vînturile ce șuieră a pustiu peste culmi, pătrund pînă în măduva oaselor, usucă iarba din ce în ce mai rară și mai seacă și-ngălbenesc frunzele pădurilor de fag. Diminețile, se ridică din văile adinei și umede ceața cea posomorită și deasă, care le acopere toate, încît de la depărtare' de-abia cițiva pași nu ne mai vedem unul pe altul și oile risipite ni se rătăcesc, iar cîinii, încăierăți în luptă cu lupul, ni se par ca niște stafii uriașe. Ne răzbește umezeala din aer și ne amorțește din zi în zi mai nemilos; colibile noastre, făcute în pripă și numai pentru vară, nu ne sunt destul adăpost; n-avem, precum ziseși, nici nutreț, nici merinde; stăm zi și noapte de pază, ca năvălitorii și fiarele sălbatice nu cumva să ne apuce fără de veste și să fim în toată clipa gata de a ne apăra părinții, femeile și copiii: urîtă lume! grea viață!

— Prea se țin șir una după alta și prea s-au adunat multe deodată! suspină Ursan, mulțumit, de altminteri, că preotul își dă atît de bine seamă despre greutățile timpului.

— Și totuși — urmă preotul, cuprins de un evlavios avînt — aici suntem și aici avem să stăm, căci aici e leagănul vieții noastre și aici ni-e rînduit să ne petrecem zilele, aici suntem și numai aici putem să fim stăpîni noi înșine pe noi. Întocmai precum poporul ales prin suferințele vieții petrecute în pustiu s-a renăscut pentru o nouă viață, aleși și noi pentru o mare menire, numai suferindu-le toate adunăm puteri pentru altă viață. Șir se țin și multe s-au adu-

nat relele, dar tot noi suntem și cei ce au petrecut aici verile cu iarbă verde și fragedă, cu flori multe, deosebite și-n fel de fel mirositoare, cu cer senin și limpede, cu vînt domol și blind, cu izvoare de apă curată și rece. Grea are să fie iarna ce vine, dar, purtînd'greul vieții, nu uitați mulțumirile trecute și priviți mereu spre dulcea primăvară.

— Dacă vom mai fi putînd s-o ducem pînă în primăvară, întîmpină Ursan cu inima îndoită.

— o vom duce! strigă preotul. Cetele de huni erau mai înfricoșate decît cele ce azi ne stau în față: au stăpînit fără întinse, au fost risipite și s-au pripășit și ele, căutînd adăpost prin văi, dar n-au putut să'rămîie aici, unde numai oameni ca noi pot să trăiască. Sălbatici din fire, fără de credință și nesățioși în poftele lor, oamenii aceștia trăiesc numai cu trupul și caută rostul vieții numai în mulțumirea poftelor'trupești, nu știu dar să suferă, să rabde, să se stăpînească'înșiși pe sine și se omoară între dînșii cînd nu pot să trăiască toți în desfrîu. Las' să vie iarna, căci pentru dînșii e mai nemiloasă decît pentru noi, care ni-am petrecut viața luptîndu-ne cu asprimea ei.

— O să piară, dacă nu se duc — grăi Ursan — dar vin alții în locul lor.

— În locul lor, da — răspunse părintele Luca — dar nu în locul nostru; aici, în poienele înseninate, tot numai noi rămînem. Giur împregiur se schimbă și se prefac toate: singuri noi stăm, creștem și ne întărim.

— Tocmai asta e! grăi Ursan, care cutreiera mereu poienele și știa gîndul tuturorora. Creștem și ne întărim mereu, am crescut și ne-am întărit de nu ne mai încap poienele și văile ne sunt prea strimte. Acum — urmă el cu h'otărîre — acum e timpul să dăm năvală asupra fugarilor și să-i alungăm, ca să ne facem stăpîni pe văile adăpostite.

Preotul ridică mîna.

— Asta e peste putință! Cel ce scoate sabia de sabia are să piară: numai necredincioșii închinați celui necurat pot să se facă stăpîni prin vărsare de

sînge. Pentru creștini numai Dumnezeu el singur e stăpîn a toate. Nu! strigă el cu hotărîre. Cînd doi inși au o bucată de pîne, ia fiecare numai jumătate din ea.

5 Ursan dete din cap.

— Nu mai sunt numai doi pe o bucată de pîne, grăi el îndurerat. Au trecut și nu se mai pot întoarce timpurile care au fost. Suntem noi cei mai bătrîni cuprinși de adîncă jale cînd ne aducem aminte de fericirile tinerețelor noastre. Trăiam în timpurile de mai nainte în unire frățească; n-avea nimeni nimic, ci toate erau ale tuturor și ale fiecăruia, îndeosebi ca aerul pe care-l răsufălăm, ca apa pe care o bem, ca lumina soarelui, care tuturor le răsare și pe toți îi încălzește, căci toate le aveam cu prisos. Azi abia trece zi dată de Dumnezeu fără ca să se stîrneasă vreo ceartă între noi. Strîmtorările în care am ajuns nu ne mai lasă să urmăm viața de mai nainte, și vedem apropiindu-se timpul cînd cei mai stărui-tori se vor face stăpîni asupra celor mai blînzi la fire și ne vom încaieră între noi ca să ne punem frîu unii altora. Încetul cu încetul, oarecum fără de veste și ca din întîmplare, am împărțit după vetre turmele, care mai nainte erau comune. Vorba era ca fiecare să știe cît are să păzească și să apere de lupi, iar acum am ajuns că fiecare vorbește de dreptul său. Nemaivînd destulă pășune, ne simțim cu toții strîmtorați și azi-mîne o să împărțim și poienele. Ne trebuie lărgime, dacă e vorba să trăim tot ca pînă acum: ori ne unim cu toții, ca să dăm năvală asupra străinilor, ori ajungem să ne sfîșiem între noi!

Gîndul acesta îl înspăimîntă pe preot.

Da! Așa trebuiau să vie lucrurile dacă nu se făcea nimic pentru ușurarea muntenilor.

35 — S-o dați năvala, nu zic nici eu nu — grăi dînsul — dar s-o dați cu chibzuire și numai spre a răzbi pînă la gropile de mei. Da, asta trebuie neapărat s-o facem, urmă el, uitîndu-se iar spre Bodea. Merindea trebuie să ni-o luăm cu orice preț, și vom vedea
40 la primăvară ce vom face mai departe. Pe cît eu cu mîntea mea omenească pot să prevăd, puțini o să

mai rămîie pîn' la primăvară, căci iarna e peirea oamenilor nepregătiți pentru ea. O să vă alegeți dar cîtiva, puțini, dar oameni cu virtute, și să treceți cu Bodea de-a lungul poienelor, ca să aflăm ce zic ceilalți, să vedem cum stau lucrurile prin văile pe unde ne sunt gropile. Năvala nu putem să o dăm decît deodată și fiind noi pretutindenea mulți în fața puținilor, căci nu avem să-i omorîm, ci să-i alungăm, fără vărsare de sînge.

10 Ursan era mulțumit.

Mai ales plecarea lui Bodea el însuși era un lucru care trebuia să-i liniștească pe munteni.

-15 Fiind cel mai mare dintre cei cinci băieți ai preotului, Bodea era hotărît prin sorții nașterii să fie urmaș în preoție al tatălui său și lua parte numai la întreprinderi în care putea să-și deie pe față vrednicia și să-și cîștige autoritate și iubirea obștească, spre a putea fi, cînd îi va fi venit rîndu], adevăratul povățuitor al poporenilor săi.

20 — Și cînd o să facem lucrul acesta? întrebă Ursan.

— Lucrul o dată hotărît se face fără de întîrziere. O să plecați azi, mîne, cît mai curînd, răspunse preotul, uitîndu-se întins spre culme și pîndind clipa ca fiul său să privească în vale pentru ca să-i facă semn să vie.
25

Văzînd peste puțin pe tatăl său, care-i făcu semn, Bodea o porni la vale, în săltate, cu o repeziciune de ai fi crezut că nu o să se mai poată opri. Sosit însă la riu, el se opri ca și cînd ar fi venit în pas domol, își luă avînt și se aruncă dintr-o săritură pe cellalt țărîmure, apoi se apropie răsufînd ușor.
30

35 Tînăr de vreo douăzeci și unu de ani, înalt și subțirel, cu plete lungi, cu obrazii curați și rumeni, cu mustața subțire și cu barba numai fulg, Bodea semăna mai mult a fată mare și sfiicioasă decît a voinic de munte: bărbăția îi era toată numai în felul cum își ținea îmblăcîtoarea ferecată, arma lui în luptă cu lupii, și în ochii mărunți, care străluceau cu o viuă mișcare printre genele lungi și dese, în
40 vreme ce tatăl său îi spunea de ce e vorba.

— O să ne întoarcem apoi coborîndu-ne spre Valea-Albă — adăugă el vorbind repede — ca să vedem dacă năvălitorii au străbătut ori nu și pînă la gropile noastre.

— O să vedeți voi cum aveți să mergeți și pe unde o să ajungeți, îi răspunse tatăl său. Vorba e numai să fiți cu băgare de seamă, să nu vă avîntați prea departe și să vă străcurați văzîndu-le toate și nevăzuți de nimeni.

10 — Poți să fii liniștit, grăi Ursan, care știa că Bodea n-ar mai putea să primească moștenirea părintească, darul preoției, dacă, ajuns în strîmtorare și
15 nevoit a se apăra, ar vărsa fie chiar numai o picătură de sînge, căci mîna preotului trebuie să fie nepătată de sînge, curată ca în clipa nașterii. Merg eu însumi cu el — urmă Ursan — îl luăm pe Bodea, pe Vîntu și pe Moroiu, și-l vom păzi ca lumina ochilor noștri, căci al nostru e și pentru copiii noștri-l păstrăm.

II

VATRA LUI VINEȘ

20 Sus, la stîncile Babelor, unde Vineș, bătrînul faur, își avea vatra, îndesuiala era din zi în zi mai mare. Fier, ce-i drept, abia pe ici, pe colo se mai găsea cîte o bucățică uitată, și foile zăceau dezumflate
25 îa o parte, ciocanele începuseră a prinde rugină, dar la Vineș veneau oamenii și cu treabă, și fără treabă.

Trăiseră, cîtă vreme viața li-a fost ușoară, risipiți prin poiene și prin văi, fiecare pentru sine și
30 pentru ai săi și mulțumit cu sine și cu ale sale. Acum, cînd griji multe și grele îi apăsau, se doreau unii pe alții și se simțea fiecare mai bine cînd se vedea în mijlocul celorlalți. Gîndul că numai împreună pot să scape de nevoi îi mîna pe toți la deal, unde totdeauna erau mulți la un loc.

304

Veneau, de cînd cu sporirea haitelor de lupi, ca Vineș să le prefacă fierul în arme de luptă. Fiind apoi mulți, trebuiau să aștepte pînă ce nu le va fi venit rîndul și, așteptînd, steteau de vorbă, ca să le treacă de urît, iar acum prinseseră slăbiciune și veneau numai pentru ca să steie de vorbă.

Aici se întîlneau oameni pînă acum răzlețiți, care nu se mai văzuseră niciodată; aici se aflau toate noutățile; aici se plămădeau și se puneau la cale
10 cele viitoare. Azi erau dar mai mulți decît ieri, la început zeci, iar în urmă cu sutele, toți înarmați, fiecare în felul lui, unul cu ghioagă, altul cu sulită, iar altul cu îmlăcitoare, toți gata în fiecare clipă de luptă.

15 Moșneagul cu barba lungă și netedă ședea la loc mai ridicat și se uita împrejur, rizînd din ochii lui vioi și acoperiți de sprîncene stufoase și încă negre. Lui toți îi erau dragi copiii; el chiar și celor încărunțiți le zicea numai „băiete”; el pentru toți „taică Vineș” era; la el toți ca la un fel de sfînt se uitau;
20 vorbele lui toți le ascultau cu drag, căci mult viețuise, prin multe trecuse, multe pășise, multe văzuse, multe auzise, multe știa bătrînul Vineș și, întinerit acum la adineii bătrînețe, își aducea de toate aminte și mulțumirea lui bătrînească era să le spună și iar să le spună.

Luptîndu-se în cele din urmă timpuri atît de adeseori cu fiarele sălbatice, oamenii se dezbrăcaseră de firea lor de păstori blajini, care-și petrec viața
30 purtînd grijă de moșnegi, de femei, de copii și de miei, se înăspriseră și erau din zi în zi mai porniți spre luptă, și cu oamenii, care îi strîmtorau chiar mai rău decît fiarele. Nu-și prea dedeau seamă despre lucrul acesta, dar Vineș îl vedea din mișcările lor, din căutătura lor, din felul cum rosteau vorbele și, uitîndu-se cu duioșie părintească la fețele lor, moșneagul simțea că iese-n ele la iveală o virtute ce timp îndelungat stătuse ascunsă.

— Da, da, băieți — grăi dînsul cu fața înseninată — se schimbă timpurile.

20

305

— Și cum se vor fi schimbînd, taică Vineș? întrebă Corbu, omul scurt și îndesat, care stătea răzămămat pe ghioaga lui.

— Cum se schimbă? întîmpină Cărbune, cel cu părul creț și cu mustața scurtă. Tu vezi cum se schimbă. Nu mai ești nici tu de azi, de ieri: îți aduci aminte ca vreodată în viața ta să ne fi adunat atît de mulți la un loc?!

— Așa-i! zise Bradul, cel înalt și uscățiv; asta s-a pornit o dată și merge înainte.

— Da! da! strigară cîțiva dintre ceilalți. Trebuie să meargă înainte!

Corbu dete din umeri ca omul care ar vrea, dar nu poate să creadă. Avea el gîndurile lui, dar ținea ca vreun altul să le deie pe față.

— Noi ne-am adunat așa încetul cu încetul — zise el — și tot noi o să ne și risipim după ce Bodea și cu ceilalți ne vor fi adus merinde.

Tăceau toți.

Răciulete, cel mărunt și neastîmpărat, își rodea mustața cea roșie și nu mai găsea loc pentru sulița lui cea lungă. Văzînd că n-are nici unul inimă să-și spuie gîndul, el dete cu cotul, se vîri ca sfredelul printre ceilalți și ieși în fața lui Corbu.

— Asta nu se poate! grăi dînsul.

— Și de ce adecă să nu se poată?! întrebă Corbu.

— Fiindcă e peste puțință, răspunse Răciulete. Niciodată încă noi n-am iernat în poiană și n-o să putem ierna nici acum. Colibile noastre, făcute din frunzar, pot să ne deie umbră în timpul verii și să ne adăpostească în timp de ploaie, dar gerul iernii o să ne scoată din ele.

— Așa e! strigară mai mulți deodată.

— Nu se poate — urmă Răciulete — să avem adăposturi bune în vale și să ne împăcăm cu gîndul că trebuie să rămînem aici.

— Și ce-o să faci — întrebă Corbu — cu cei ce s-au încuibat acolo?

— Ceea ce fac cu lupii ce dau năvală asupra turmei, răspunse Răciulete. Dacă nu fuge, îl toc în cap. Dau

și-n om cum dau în fiară dacă nu mă lasă să trăiesc în pace.

— Așa-i! strigară iar cîțiva dintre cei mai îndrăzneți. Să' fi rămas unde-au fost dacă țin să trăiască!

— Dar dacă popa nu ne lasă?! întîmpină Corbu, uitîndu-se cam cu coada ochiului la Răciulete, pe care-l știa năvalnic la fire și slobod la gură.

— De! — răspunse Răciulete — ne-o fi lăsînd, nu ne-o fi lăsînd, asta nici el nu poate s-o știe acum. O să vadă și el cum vin lucrurile, o să se mai gîndească și-o să se răzîndească. Nu facem nici noi ce voim, ci ce suntem nevoiți a face, și mai mare decît nevoile nu e nici cel mai popă dintre toți popii. Vorba nu e dacă voim ori nu, ci dacă suntem ori nu mai tari decît dîșii, ca să putem să-i alungăm. Și voi ne vedeți, că suntem mulți, și încă mai mulți o să fim.

— Nu-i așa, grăi bătrînul Vineș netezindu-șibarba, și altfel netedă. Cei mai tari nu sunt cei mai mulți, nici cei mai porniți, ci cei mai chibziți. Gata să fiți pentru toate, dar voi de capul vostru nici ohotărire să nu luați. Să vie Bodea cu ceilalți, să vedempe unde-au umblat, cum stau lucrurile de giur împregiur și ce au pus la cale: vom chibzui apoi cum avem s-o pornim și la ce capăt avem s-o scoatem. Numai timpurile au să se schimbe: noi rămînem tot ceea ce am fost.

Oamenii-l ascultau cu sfială și-i dedeau dreptate, dar gîndurile se încuibă-n mintea omului ele de ele, cei mai mulți erau porniți în inimile lor, ca Răciulete și ca Corbu hotărîrea lor era luată și nestrămutată.

' Trecuseră patru zile de la plecarea lui Bodea, și nevoile erau din zi în zi mai multe și mai mari.

Timpul se mai muiase, ce-i drept, parcă nu iarna, ci primăvara se apropia, dar rișnițele nu mai aveau ce să macine și țesturile steteau, ca foile lui Vineș, aruncate la o parte, oile întărcaseră, brînza adunată în timpul verii era pe sfîrșite, și meiul rar de tot, chiar nici sare nu mai găseai, și oamenii se hrăneau aproape numai cu mure și cu bureți.

La toate se mai adăuga apoi și plaga haitelor de lupi, care mai-nainte erau atît de rari la munte, iar

acum se făceau din zi în zi mai nesățioși. Cei mai inimoși dintre dulăi, tocmai inimoși fiind, pieriseră unul câte unul în luptă, și abia pe ici, pe colo mai rămăseseră câte un puian mai îndârjit, care n-o lua la fugă când uima mirosul de lup.

— Nu mai e — își ziceau cu toții — nu mai e chip s-o ducem aici!

Și tot acesta era și gândul celor ce n-apucaseră încă să vină în fiecare zi la vatra lui Vineș, ci-și petreceau viața tot răzleți, ca mai nainte. Orișicât de risipiți ar fi fost ei, aceleași nevoi îi făceau pe toți porniți în același fel.

Nimeni nu-ndrăznea însă să se miște cîtă vreme preotul stătea pe gânduri, nici chiar Răciulete cel neastîmpărat, care ar fi fost în stare să găurească cerul cu sulița lui cea lungă.

III NĂLUCA

Sosiți la Piscu-Lacului, Bodea și soții lui a fost nevoiți să se oprească în loc.

Aici fugarii răzbiseră prin strîmtorile văii pînă în poienele largi și trecuseră spre valea Bîrsei, încît drumul despre Bucegi spre Păpușa era tăiat de dînșii.

— Trebuie — grăi Ursan — să așteptăm noaptea, ca să ne strecurăm printre focurile lor.

— De! răspunse Bodea trecînd cu ochii de-a lungul văii.

La dreapta era trecătoarea, unde nu erau corturi, dar se vedeau multe fumuri. La stînga se cobora valea, pe alocurea foarte strîmtă. Mai ales sub Leaota, la Capu-Coastei, ea se strîmta de ai fi putut s-o-nchizi cu cîtiva brazi răsturnați în albia rîului.

— Știți că n-ar fi lucru greu să-i închizi pe oamenii aceștia aici? grăi dînsul. Unii dintre noi le taie dru-

mul spre izvoarele Bîrsei, iar alții se pun la Capu-Coastei și nu-i lasă la vale.

— Greu n-ar fi, întîmpină Moroiu; dar nu știu de ce să-i închizi și să nu-i alungi?

— Tocmai asta e. Dacă pot să-i închid, sunt eu stăpîn pe toată valea, de la Capu-Coastei pînă la trecătoare, scot pe cine vreau și nu mai las pe nimeni să intre.

Așteptînd sosirea nopții, ca să-și poată urma drumul, ei s-au învîrtit mereu împregiurul acestui gînd, și pe la miezul nopții, cînd au pornit la vale, ca să treacă spre Păpușa, Bodea era atît de hotărît, c-ar fi voit să se întoarcă înapoi, să adune oameni și să facă chiar mine ceea ce-și pusese în gînd.

— Trebuie să avem și noi un colțișor din care nu mai poate nimeni să ne scoată! își zicea el.

Și degeaba mergeau înainte, căci loc atît de potrivit ca acesta nu mai puteau să găsească.

Era însă peste puțină ca una să zică popa, și alta să facă feciorul lui.

Sosiți în poienele Păpușei la părintele Ilie, ei au fost primiți cu mare bucurie atît de bătrînul preot, cît și de muntanii de acolo, unde fierberea era chiar mai viuă decît în Bucegi. Bodea n-avea însă timp de pierdut și zorea plecarea.

Urmîndu-și drumul, ei au luat cu dînșii pe Bunea, pe Viezură și pe Bran, arcașul neîntrecut, care știa să rănească lupul din mare depărtare și era umblat ca nimeni pe cărările munților.

Deși născut din tată păgîn, un fugar ce găsise adăpost la munteni, Bran era nepotul de fiică al părintelui Ilie și avea mare trecere la munteni.

Și de astă dată tot el ajunsese în fruntea cetei, care, înaintînd spre strîmtorile Oltului, creștea mereu. Nu că se îmbulzea el, nici că l-a ales cineva, dar pînă-n culmea Negoiului se adunaseră peste șaptezeci de inși, tot unul și unul, oameni aleși dintre cei mai vrednici, și cu cît mai mulți erau, cu atît mai învederat ieșea la iveală că numai el, omul mărunt și aproape de tot

spîn, dar scurt la vorbă și chibzuit la faptă, e în stare să-i țină pe toți în ascultare.

Era om domol Bran și la vorbă mai mult blajin decît aspru, dar cînd zicea ceva, se uita la tine de nu-ți mai venea să-i răspunzi: simțai că așa e, cum zice el, și nu altfel, ori că așa trebuie să fie.

Se aținea în drumul lor cel lung lumea după dînșii și s-ar fi adunat sute și iar sute; el însă știa să-i potolească pe oameni.

— Duceți-vă pe la vetrele voastre și stați gata — le zicea el — că vă adunăm noi după ce le vom fi pus toate la cale.

Și oamenii se risipeau fără de împotrivire.

Unul singur, Bodea cel stăpînit de năvălnicia tine-rețelor, tot mai ținea să umble de capul lui.

Văzînd stăruințele oamenilor, el nu se mai gîndea la gropile de bucate, ci zoreanăvala spre Capu-Coastei. Ii era parcă-i perde pe oameni cînd îi vede risipindu-se și că mai tîrziu nu va mai putea nimeni să-i adune.

Îi plăcea lui Bran stăruința aceasta, dar el își urma drumul.

Sosiți în vîrfurile Surului, părintele Gavriil nu i-a lăsat să mai înainteze. În valea Oltului era o îndesuială ca în furnicar. Atît în strîmtorile de la stînga, cît și în lărgimile de la dreapta, pe sub Negoii și pe sub Viștea, corturile erau cu sutele, pe alocurea chiar cu miile la un loc, și crucile ridicate pe ici, pe colodeasupra lor erau semne neîndoioase că cei adăpostiți sub ele sunt gepizi, veniți, precum spuneau cei din Negoii, parte despre apus, parte pe rîu la deal.

Nu le rămînea muntenilor decît să-și caute vreo răsuflătoare spre văile ce dau în șesul de la Dunăre.

Pe Loviște, însă, pe Topolog și pe Argeș era aceeași îndesuială: corturi și iar corturi, pînă prin înfundăturile văilor. Și aici numai cu mari vărsări de sînge ar fi putut să răzbească.

— Apoi numai așa, fără de opintire, n-o să răzbim noi nicăiri, grăi Bodea cam în bătaie de joc.

— Ba da! îrrăspunse Bran. Dacă vom avea răbdare și ne vom avînta numai unde ei sunt puțini și noi mulți, nu le rămîne decît să fugă.

— Asta numai la Capu-Coastei am putea s-o facem, întîmpină Bodea-

— Să vedem, grăi Bran; poate că aiurea sunt și mai puțini.

Sosiți dimineața zilei următoare în vîrfurile Orlului, ei se opriră cam mirați.

Jos, la poala muntelui, în a doua dintre văile ce se deschid spre lunca Argeșului, se vedea o fășie de țară, o mică lărgime fără de corturi.

Nu le venea să creadă că aici n-au străbătut fugarii, dar cu cît mai mult se coborau, cu atît mai virtos se-ncredințau că nu sunt corturi în lărgimea încă depărtată.

În poienele Scărișoarei ei deteră peste Burete, buciumașul, și peste Mareea, un alt arcaș îndeminatic, care le spuse că acolo, unde se vedea lărgimea, sunt gropile de grîu ale scărișorenilor și adăposturile lor de iarnă.

— Corturi, ce-i drept, nu sunt — adaogă el — dar noptile se văd focuri.

— Multe?

— Nu tocmai!

— Orișicum ar fi — grăi Bran — aici e loc de răsuflătoare. Valea e strîmtă, și mai puțini n-o să găsim aiurea.

Erau în gîndul lui hotărîte lucrurile: pe aici trebuia să se deie năvala.

În gîndul lui Bodea era însă hotărît că năvala are să fie dată la Capu-Coastei, sub Leaota.

— Nu vezi că n-ai făcut nici o treabă?! zise el. Mai jos valea se lărgeste și le vine ajutor despre Argeș dacă dăm năvală asupra lor.

— O să vedem — îi răspunse Bran — apoi, fără de a mai perde vorba, luă înțelegere ca Moroiu, cel mustecos și sprîncenat, și Cîndea, bălanul înalt și cu mustața în spic, să plece cu Burete să cutreiere poienele și să adune lumea, apoi să se întoarcă cu toții la locul de despărțire.

Ochii lui Bodea scînteiau de neastîmpăr cînd Moroiu și Cîndea se întoarseră cu Burete iar spre poiene. Era în sufletul lui ceva ce-l împingea să meargă și el cu dînșii, dar să nu se mai întoarcă, ci să deie năvală cum voia dînsul. El însă nu putea să seabată din calea ce-i croise tatăl său.

— Iară noi ceilalți — grăi Bran — ne coborîm în timpul acesta, ca să cercetăm locurile și să vedem cîți și ce fel sunt oamenii din vale, cum sunt așezați și pe unde trebuie să-i apucăm, ca să răzbim fără de vărsare de sînge la gropile de grîne și la adăposturi... Vii cu noi ori te duci și tu cu Moroiu? adăugă apoi, întorcîndu-se spre Bodea.

Tînărul cu obrazii rumeni rămase pe o clipă nehotărît.

Era-n el ceva ce-i zicea: „Nu coborî în vale!”

— Viu cu voi! îi răspunse el lui Bran și o porni la vale repede, parcă ar fi luat hotărîrea de a se avînta în prăpastie.

Peste cîtva timp, după ce se mai apropiară, se iviră pe ici, pe colo, prin vale, fumuri, ba parcă pășteau vite pe întinsul văii, parcă pe ici, pe colo erau ogoare proaspete.

— Aștia sunt de-ai noștri! strigă Bodea, și cu toții își iuțiră pașii, coborîndu-se spre pădurea ce nu mai era departe.

Coborînd de la munte, omul, după ce a trecut din poiană, în codru, înaintează numai pe dibuite, căci nu mai vede nici înainte, nici înapoi. Trecînd dar prin pădure la vale, ei grăbeau, ca să deie cît mai curînd peste vreun luminiș, de unde li se deschide iar vedere spre vale. Bran le zicea mereu să steie adunați, dar la coborîș e greu să-i ții pe oameni adunați la un loc, căci ei, mergînd fiecare după temperamentul său, se respiră de-a lungul plaiului, și unii dintre dînșii o luaseră departe înainte. Lucru firesc ar fi fost ca Burete și Marea să meargă în frunte, căci singuri ei cunoșteau locurile; Bodea însă, răzleț și nerăbdător, apucase el înainte, ca să fie cel dîntii care le vede toate din apropiere. Mai ales după ce au trecut însă din

făget în brădet, codrul era din ce în ce mai des și nicăiri nu se ivea surpătură, rovină ori vreun alt semn de luminiș, ci mergeau ca cu sacul în cap.

5 Era tîrziu după-ameazăzi cînd la dreapta începu sa se audă vîjiitul unui pîriu, un semn neîndoiios că nu mai e mult de coborît.

10 Ursan și Vintu, care rămăseseră în urmă și nu-I mai văzuseră de mult pe Bodea, își iuțiră pasul. Bran apucase însă înaintea lor și-i oprise pe oameni, ca să-i adune și să-i ducă mai departe strînși la un loc și fără de zgomot.

15 Astfel, ceata rămăsese departe în urmă cînd Bodea se pomeni pe neașteptate deasupra unei surpături, de unde se deschidea asupra văii privire largă și atît de apropiată, încît el se retrase speriat în desiș, ca să nu fie văzut.

20 La dreapta lui se vărsa liniștit un riuleț, iară dincolo de riuleț, la depărtare de cîteva sute de pași, erau înșirate pe sub coasta acoperită de pădure vreo treizeci de colibi, în fața cărora se aflau oameni, femei, copii și pășteau vite, ba la stînga rîului erau în adevăr cîteva fișii de ogoare proaspete.

25 „Aștia nu trec, ci au de gînd să rămîie aici”, își zise el, retrăgîndu-se mai adînc în desiș.

O singură privire îi fusese destul ca să se încredințeze că cei adăpostiți în vale nu sunt gepizi, dar nici munteni, ci un neam de oameni despre care el nu știa nimic.

30 Colibile, deși acoperite tot cu frunzar, nu erau ca cele făcute de munteni pe la marginile poiinelor, ci mai mult niște acoperișuri puse pe gropi săpate adînc, de un stat de om, iar pămîntul scos din gropi era aruncat peste frunzișul acoperișului. Cruci nu se vedeau nicăiri. Oamenii erau mai mult scurți și groși decît înalți, greoi în mișcările lor și bălani la față. Vitele erau ciolănoase și cu coarnele răsfirate, iar cîinii, niște zăvozi mari ca vițeeii, umblau molatec și deșirat și lătrau rar și gros.

40 Trebuia să se întoarcă și să-i vestească pe ceilalți, ca să se apropie cu băgare de seamă.

Deodată însă el ieși, fără ca să-și deie seamă iar pe muchea surpăturii, ca să vadă mai bine.

La stînga, sub surpătură, unde el nu se putea uita, mai erau încă opt colibi, și de aici, la depărtare de cel
5 mult treizeci de pași, se ivi o fată tînără, care trecea cu un vas de lut spre rîu.

Era Mala, cea mai tînără dintre cele trei fiice ale lui Dragoslav, una din căpeteniile fugarilor adăpostiți în vale.

10 Nu, niciodată Bodea nu și-ar fi închipuit că e cu puțință ceea ce vedea cu ochii lui.

Nu era înaltă copila, nici subțirică, nici sprintenă ca muntencele pe care le știa el, dar îi era trupul plin și fraged ca al unui copil purtat la sîn, avea obrajii
15 rotunji, mare minune, și albi ca laptele înspumat, și peste umerii ei se răvârșa un păr galbăn ca firele de aur.

Străin neam de oameni și nemaivăzut în aceste văi.

Ea trecea oarecum ca dormind, a-ndelete și legănata în mersul ei la tot pasul, iar Bodea, uimit, o privea cu atîta nesațiu, încît dînsa, izbită de puterea privirii lui, tresări și-și întoarse mării ochialbaștri
20 spre el.

E o taină nepătrunsă cum prin ochiul îndreptat spre alt ochi sufletul străbate la alt suflet și cum, în-
25 tîlnindu-se privirile, sufletele se pătrund unul pe altul și se îmbină ca-ntr-o singură ființă.

Fața copilei se luminează ca scaldată în raze venite din altă lume, iar Bodea, fărmeecat de zîmbetul ei plin de dulceață, se cutremură ca străbătut de un fulger.
.30 îi era parcă abia în clipa aceasta se naște și viața de pînă acum i-a fost numai un fel de amurg.

O fioroasă amețală, aceeași amețală, îi cuprinse pe amîndoi, beția fioroasă pe care n-o mai uită și vrea mereu s-o aibă cel ce-a avut-o o dată.

.35 Nu-și mai dedit el acum seamă că cei din vale puteau să-l vadă și nu știa dacă l-au văzut ori nu. Ar fi fost în stare să sară de pe muchea surpăturii la copila pornită și ea spre el ca pasărea ce-și ridică aripile, gata de a-și lua zbor. Auzind însă pașii soților săi, el
40 se-ntoarse răpede spre dînșii, în vreme ce Mala rămase

ca înfiptă-n pămînt, apoi, cînd zări pe ceilalți, o luă speriată la fugă, înapoi, de unde venise.

— Tiptil! tiptil! șopti Bodea cu glasul înecat de năvala sîngelui și tremurînd în tot trupul. Opriți-vă,
5 că sunt prin apropiere, după toate semnele, păgîni, un neam de oameni nemaivăzut pe aici.

Ursan se uită lung și îndurerat la el.

îl știuse băiat inimos și-i era greu să-l vadă galben la față și tremurînd de spaimă.

10 — Dacă sunt — îi răspunse — suntem și noi și ne aflăm la noi acasă!

— Te-a zărit cineva? întrebă Bran cel chibzuit, făcîndu-le oamenilor semn să se rătragă.

Bodea rămase ca trăsmit din senin.

15 Da, l-a văzut, ea fără îndoială că l-a văzut, dar el simțea că nu e în lumea aceasta om căruia ar fi putut să-i spună pe cine a văzut și cine l-a văzut.

— Nu... nimeni nu m-a văzut... răspunse el rostind vorbele în silă, dar cu îndărătnicia omului ce sare într-o prăpastie adîncă.

Bran ieși oarecum pe furiș la marginea pădurii, ca să se dumirească asupra celor ce se petrec în vale.

25 Vedea și el numai ceea ce văzuse Bodea, căci mai jos, la depărtare de cîteva sute de pași, rîul cotea și valea se strimta.

— Unde sunt gropile voastre? îi întrebă pe Mareea după ce se trase iar în desiș.

30 — Colo, sub coastă, la capătul ogoarelor — răspunse Mareea — iar casele nu se văd, căci se află în dosul stîncilor.

— Cîte sunt?

— Patruzeci și nouă de fumuri avem.

— Și mai e loc larg pe lîngă case?

— Nu mult, dar e.

35 — Atunci e rău — grăi Bran — căci s-au încuibat în casele voastre și trebuie să fie mulți de și-au mai făcut colibi și aici.

Bodea stetea ca pe jăratric.

40 Știa atît de bine că cel mai urgisit dintre toate păcatele, începătura a toată răutatea, izvorul tuturor mișeliilor minciuna, și tot spusese că n-a fost văzut,

cînd știa că văzut a fost. înșelase pe soții lui, care, socotindu-se neștiuți de nimeni stăteau fără de grijă, în vreme ce în vale se făceau, poate, pregătiri.

5 — Ce facem noi acum? întrebă el strîmătorat.

— Multe avem de făcut, îi răspunse Bran, care le puse în capul său toate la cale. Mai întii ne întoarcem și ne căutăm un loc bine adăpostit, ca să ne facem focuri și să odihnim fără de grijă peste noapte. Apoi ne alegem cîtiva și trecem de-a lungul coastei de la

10 stîngapînă în fața caselor, ca să vedem cum stau lucrurile acolo.

— Tot ar fi bine — îi zise Bodea — ca să lăsăm și aici pază.

— De ce?! întîmpină Bran. Dacă nu te-au văzut, nu pot să bănuiesc nimic. Ori poate că te-au văzut? Bodea iar se făcu galbăn la față.

Acum era timpul să se îmbărbăteze și să-și ușureze sufletul spuind adevărul. Deși îi era însă rușine ca mințit, încă mai rușine îi era să-și mărturisească păcatul, și în loc de a-și face datoria, o minie oarbă-l cuprinse față cu Bran, care-l silea să mintă din nou.

— Nu m-a văzut — grăi dînsul cu glasul înăbușit de năvala singelui — dară suntem mulți și ar fi putut să ne simtă.

25 — Dacă așa crezi, n-ai decît să rămii aici și să stai de pază — îi zise Bran — iară cînd ți se va urî, te întorci și ne găsești după zarea focului.

— Asta nu! răspunse Bodea și se întoarse și el cu dînșii.

30 Fiecare pas pe care-l făcea la deal era însă pentru el deopotrivă cu muncile iadului. îi vedea în gîndul lui pe cei din vale sărînd în picioare, luîndu-și armele și alergînd din toate părțile, ca să se adune și să deie cu toții năvală asupra soților lui, îi auzea parcă răcnind pe-năbușite, simțea apropierea lor și inima i se zbătea din ce în ce mai tare.

35 După ce urcară cîtva timp, Bran îi opri sub un mare stan de piatră care închidea vederea spre vale, apoi oamenii-și adunară uscături și-și aprinseră trei focuri. Erau bine adăpostiți și aveau drumul deschis spre poiene, încît ar fi putut să ție piept și să scape

nevătămați și dacă ar fi avut să se lupte fiecare cu cîte cinci.

Bodea se mai liniști. Peste puțin însă Bran plecă cu Vîntu și cu alți trei dintre oameni, ca să treacă, precum fusese vorba, de-a lungul coastei de la stîngă pînă în fața caselor, și inima lui Bodea iar începu să zvicnească. îi era parcă fără de Bran oamenii se zăpăcesc și n-or mai ști ce să facă în fața dușmanului.

— Mă duc și eu cu dînșii! zise el și plecă în urma lor.

Mințea însă și de astă dată, căci gîndul lui era să meargă iar la muchea surpăturii și să steie de pază, gata de a vesti pe ceilalți îndată ce va vedea că cei din vale fac vreo pregătire.

15 Ziua se învelea în noapte cînd el sosi la locul de unde văzuse pe Mala și se uită tremurînd în tot trupul spre colibilele de peste rîu.

Era liniște-n vale: nici o mișcare care ar fi putut să-l pună pe gînduri, nici o îngrămădire de oameni ce rînesc pe îfundate, nimic ce nu fusese și mai nainte. El tremura cu toate aceste ca făcătorul de rele în clipa hotărîtoare, pămîntul i se clătina sub picioare și, fără de voie, el se așeză pe iarba uscată, puindu-și împlăcătoarea peste genunchi.

25 Obosit de umbletul îndelungat, flămînd lihnit, umilit în sine și istovit de viua lui frămîntare sufletească, el nu mai era în stare să facă ceva, ci sta într-un fel de aiurare la locul unde se afla.

30 Vedea, parcă, iar vedea pe copila cu mării ochi albaștri, tot cum o văzuse și tot cum o știa. N-o vedea și-și dedea seamă că n-o vede, și totuși parc-o vedea-în aieva.

„Nu — își zise el în cele din urmă ca prin somn — a fost o nălucire numai. Nimeni nu m-a văzut!”

35 Necuratul a fost, care i s-a ivit în adimenitor chip de copilă fragedă și plină de farmece, ca să-i întunece mințile, să-l ispitească și să-l ducă la peire.

40 Și totuși chiar în clipa cînd și-o zicea aceasta, copila cu mării ochi albaștri se reivea în închipuirea lui mai mult ca înger decît ca demon.

Se întunecase. Luna, ivită de mult pe cerul aproape senin, își revărsa lumina asupra colinilor și asupra râulețului, care scînteia pe ici, pe colo în razele ei. La stînga, de unde venise Mala, era umbră deasă, care trecea pe ici, pe colo în fișii lungi și peste rîu. Liniștea se întindea din ce în ce mai deplină, și el nu mai vedea în cele din urmă decît focurile aproape stinse și cite un om trecînd ca o mogîldeață neagră prin zarea cea slabă.

5

10   Erau, parcă, toate numai vis și închipuire, părerea deșartă a omului ce se zbate în luptă cu somnul. El se cutremură și-și făcu de trei ori semnul crucii. Perdut în gînduri, el nu-și dădea seamă că zăvozii cei mari erau trei, că-l simțiseră și la fiecare mișcare făcută de el se înteteau și înaintau spre surpătură. Acum, cînd el își făcu cele trei cruci, cîinii se îndirjiră și cîțiva dintre ei se repeziră la deal.

15

      Bodea-și luă-mblăcitoarea și sări-n picioare, ca mușcat de șarpe.

20   Mintea i se luminase deodată și vedea deslușit primejdia în care se află. Era peste puțină ca cei din vale să nu simtă că zăvozii bat la om și să nu pornească și ei la deal, iară el era singur și neștiut de soții săi, care-l credeau unii rămas la focuri, iar alții dus cu Bran. Nu-i rămînea decît să se retragă cu grabire și să deie cîteva chiote, ca să vestească pe soții săi.

25

      La întiul pas făcut de dînsul, însă, cîinii, îmbărbătați de retragerea lui, se răpeziră din nou, și după cîteva pași, el fu nevoit să se oprească, ca să se apere cu îmblăcitoarea.

30

      Deprins în luptă cu haitele de lupi a-și purta îmblăcitoarea ferecată, Bodea și-ar fi făcut ușor drum dacă s-ar fi aflat în poiana deschisă. Aici însă, în desîșul codrului, îmblăcitoarea i se împedeca de crăci, încît nu putea s-o poarte raita împregiurul său, ci era nevoit să lovească cu ea din sus în jos. El se trase dar spre un brad bătrîn, pentru ca să nu poată fi apucat din dos, și începu să lovească cu toată puterea în cîinii ce se aruncau asupra lui. Loviți unul cîte unul, cîinii se rostogoleau chelălăind, dar tocmai

aceasta îi stîrnea pe cei din vale, și peste puțin ei auzi în aievea rîcnetele înfundate ale oamenilor ce se adunau, ca să pornească la deal.

— Chiu!... gata toți, că vin paginii!... strigă el, cuprins de deznădăjduire.

— L-au prins și-l duc! striga Ursan, tremurînd în tot trupul. Înainte, băieți, să-l scăpăm!

— Asta nu se poate! Stați pe loc! strigă Bran, sosit și el la fața locului. Sunt sute de inși, și n-avem
5 ce să-i facem dacă umblă răzleț. înapoi în poiene! Dacă grăbim, putem încă s-ajungem pe Moroiu și pe Cîndea, și pînă mine seară ne-ntoarcem cu toții!

IV

NAVALA

10 Jos, în fundul văii, în poienița de la gura peșterei, unde se aflau cele trei colibi ale părintelui Luca, era liniște adîncă.

Maica preuteasă, femeie și mumă, era cuprinsă de viu neastîmpăr. Avusese visuri grele, era muncită
15 de presimțiri dureroase și o mistuia dorința de a-și vedea fiul, de șase zile acum plecat. Nu-și dedia, ce-i drept, pe față focul, nu se plîngea, dar umbla nemîngîiată de ici pînă colo, nu mai vedea și nu mai auzea nimic, nu-și găsea nicăiri loc de repaos, iar
20 părintele Luca le-nțelegea toate, se căia de a-și fi aruncat feciorul în voia întîmplării, și era din ce în ce mai îngîndurat și mai nerăbdător.

Mai puțin îngîndurată, dar încă mai nerăbdătoare era mulțimea strînsă, ca-n toate zilele, la vatra
25 lui Vineș.

Deodată Bucegii tresăltară ca cuprinși de fiori. Despre Leaota se iviră cîteva căciuli albe, apoi mai multe și tot mai multe, în cele din urmă o ceată
30 nesfirșită, care, coborîndu-se încet spre colibile părintelui Luca, acoperea întreaga coastă a muntelui.

Era mulțimea adunată de Moroiu și de Cîndea, care, coborînd despre Păpușa, bîgase spaima în fugarii ce se-ncuibaseră între Capu-Coastei și
35 trecătoare și-și deschisese drum larg spre Piscu-Lacului, iar acum venea să ieie și pe cei dinpoienele

Bucegilor și să se întoarcă cu toții la locul de întîlnire.

Viind cu grăbire, ei nu putuseră afla cele petrecute la surpătură și nu știau că Bran și Ursan vin și
5 ei, încă mai grăbiți, pe urma lor.

Nu erau mai mult decît vreo mie de oameni, dar nici unul dintre cei adunați la vatra lui Vineș nu mai văzuse atîta lume la un loc și, risipiți, precum
10 erau, păreau îngrozitor de mulți.

— Se-ntoarce Bodea! Iată-i că vin! strigarăcîțiva
15 dintre cei de la vatră.

— Și e potop de oameni! strigară alții. Sunt mii și mii!

Cei mai iuți la fire începură apoi să deie chiote,
15 și într-o clipă întreaga mulțime se avîntă la vale, risipindu-se de-a lungul coastei, cum toamna se risipește în bătaia vîntului iernatic frunza uscată, și lăsîndu-l singur pe Vineș, moșneagul, care se uita cu ochi împăieneniți în urma lor.

Mai era încă mult pînă la ameazăzi, cînd părintele Luca văzu că vin oameni din toate părțile. Nu-i
20 vedea încă pe cei porniți de la vatra lui Vineș, dar veneau alții despre Coștilă, iar alții despre Jepi, despre Peatra-Arsă, despre Virful-cu-Dor, lume, lume,
25 lume de pretutindeni, de unde se deschide vederea spre Leaota.

— Vin ai noștri, se întorc cu lume multă despre Leaota! strigă în cele din urmă Răciulete, care sosi
30 cu sulîța lui cel dîntii. Acum s-a hotărît, s-a ales într-un fel!

Părintele Luca se întoarse spre Leaota și, în adevăr, peste puțin începu a se revărsa la vale ceata
35 cea nenumărată.

El tresări de bucurie.

O clipă însă numai: în clipa următoare el fu cuprins de viuă îngrijare.

Veneau oameni din toate părțile, se adunau, se
40 îngrămădeau de nu mai putea să-i încapă poienița.

„Cine oare și cum va putea să stăpînească atîta sumedenie de oameni turburați de necazuri?!” își

zise el și rămase zăpăcit în mijlocul gălăgiei ce creștea mereu.

Trăiți în singurătate și deprinși cu gândul că fiecare numai pe puterile sale se poate răzima în lupta
5 lui cu nevoile vieții, ei erau ca ieșiți din fire când se vedeau atît de mulți la un loc, adunați cu gândul de a-și împreuna puterile: strigau cu toții și se mișcau valuri-valuri cînd încoace, cînd încolo, tot maiîndesuiți, mai zgomotoși și mai furtunateci, ici aruncîndu-și de bucurie căciulile în aer, colo strîngîndu-și
10 unii altora mina ori îmbrățișîndu-se ca niște vechi prieteni, care de mult nu se mai văzuseră. Și nu e în lume muzică mai sugestivă decît vociferarea unei mari mulțimi de oameni cuprinși de emoțiuni vii: chiar și ce] mai potolit din fire își perde bunul cumpăt și,
15 luat de puhoi, se lasă să fie dus ca frunza ușoară.

În gălăgia aceasta nu mai știa nimeni de ce e vorba, nimeni nu mai cerceta care e rostul îngrămădirii: chiar nici maica preuteasă nu băgase de seamă
20 că fiul ei tot nu s-a întors încă și abia tirziu se dezmetici părintele Luca și se întoarse cu gândul la Bodea.

Mulțimea trebuia să se întoarcă la locul de întîlnire.

— Aș! grăi Răciulete, înfigîndu-și sulita cea lungă în pămînt. Nu mergem! Gropile noastre sunt aici, pe Rîul Alb: dacă plecăm acum, suntem pe-nserate la ele.

— Nebuni am fi — adause Cărbune — dac-am căuta alte gropi, la depărtare de două zile.

— Așa e! strigă Vuitoare, un lungan din poienele Negoiului. Suntem destui ca să putem răzbi orișîunde!

— Dar ăia ne așteaptă!

— Ei, să aștepte! Vor face și ei cum vor putea.

— Da! strigau unii. Ba nu! strigau alții, care erau flămînzi și obosiți de drum.

Urcat pe un colț de stîncă, părintele Luca stetea cu brațele ridicate-n sus și-i chema la sine pe oamenii
40 învrăjbiți, ca să-i țină strînși la un loc, dar nimeni nu-l băga-n seamă.

— Iată-i că sosesc! Se-ntorc și ei! strigară mai mulți deodată, și cetele despărțite se-nvălmășiră din nou și porniră-n zgomotoasă mișcare la vale, ca să le iasă-n cale celor ce soseau.

5 Tot despre Leaota cobora spre poieniță și ceata lui Bran, dar mai încet, căci era obosită și de drum, și de mîhnire.

Nu mai aveau acum oamenii de ce să se certe, dar părintele Luca tot nu se bucura, iară maica preuteasă, care stătuse tot timpul departe la deal, în fața colibei, tot nu îndrăznea să pornească și ea la vale.

De ce se întorceau ei, cînd vorba rămăsese ca să aștepte pe ceilalți acolo?

Nu părea a bine această întoarcere neașteptată, și
15 maica preuteasă stătea nemișcată și aștepta să vadă ieșînd din mijlocul mulțimii pe tînărul înalt, mlădios și cu fața de fată mare, iar părintele Luca o porni la vale cu pas rar și domol, apoi mai grăbit și tot mai grăbit.

20 — Unde e? întrebă el în cele din urmă, cu glasul înecat de emoțiune.

— în paza lui Dumnezeu, îi răspunse Bran liniștit și rece. Alaltăieri seara s-a răzläțit, s-aavîntat prea departe și a fost prins.

25 Mulțimea stetea, oprindu-și răsufllarea.

— Și voi — grăi preotul, întorcîndu-se spre Ursan — voi n-ați sărit să-l scăpați?

— Nu ne era iertat să facem lucrul acesta, răspunse Ursan. Eram abia vreo cincizeci de oameni, iar în vale se adunaseră sute, care puteau peste cîtva timp să fie ajutați de alții, mii și mii. Nu numai făceam o zadarnică vărsare de sînge, dar puneam și viața lui în primejdie.

30 — Am grăbit să-i găsim pe ceilalți — adăugă Bran — și să ne întoarcem cît mai curînd cu toții.

Mulțimea iar se puse-n mișcare, furtunatică.

— Ne-ntoarcem! Pornim cît mai curînd! strigară oamenii, stăpîniți de același gînd.

40 — Și dacă nu-l mai găsiți viu?! strigă preotul înfiorat.

— Atunci e mort — răspunse Bran — și s-a ivit în lume numai spre a ne arăta calea pe care avem să pornim. Noi nu ne lepădăm de gândul că Dumnezeu îl va fi povățuit să-și păstreze viața. E creștin și

5 știe că supunerea și umilința e scăparea celor slabi. — Să pornim! Să pornim!

— O să pornim — grăi Bran — dar cu chibzuială.

Lui nu-i era, la urma urmelor, să-l scape pe Bodea, care poate că nici nu mai putea să fie scăpat, ci

10 să potrivească lucrurile așa ca să nu-și facă nici o muștrare, orișicum ar ieși ele.

Pe drum dar el își dăduse bine seama despre mersul văilor și-și croise planul după firea locului.

Un lucru era, mai înainte de toate, hotărît în gândul lui: că Bodea avusese dreptate și că atât trecătoarea spre valea Birsei, cât și strămoșia de la capătul coastei trebuiesc închise cât mai curînd.

Al doilea lucru hotărît era că dînșii, dacă voiau să-l scape pe Bodea, nu aveau să deie năvală de la deal, ci trebuiau să-i apuce pe dușmani de la vale, să-i închidă și astfel să-i silească a-l da.

Al treilea lucru hotărît era că fără de merinde nu pot să înceapă nimic, căci oamenii erau istoviți de oboseală și de foame.

25 El era de părerea lui Răciulete, care stăruia că înainte de toate să se deie năvală asupra gropilor din valea Rîului Alb, ca oamenii să-și ieie merinde.

— Da! — zicea Bran — iar de acolo trecem la Gapu-Coastei și închidem strămoșia, apoi ne urmăm drumul pe sub poala munților, tăind văile de-a curmezișa, și mine seară ori poimîne suntem, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Bodea.

Sub părintele greu încercat ardea pămîntul; lui drumul acesta îi părea prea cu încungiur.

35 — Și dacă mine ori poimîne nu-l mai găsim viu?! strigă el.

— Se poate că nu l-am mai găsi nici astăzi, întîmpină Bran. Nu însemnează nimic viața unui om cînd vorba e de ceea ce e mai bine pentru toți și chiar și pentru el, dacă mai trăiește.

Oamenii iar se învălmășiră. Unii voiau să plece pe cel mai scurt drum, iar alții țineau să-și ieie mai nainte merinde, ba erau și de aceia care, văzînd că înțelegerea este peste puțință, stăruiau ca să se risipească fiecare la vatra sa.

5 Bran îi lăsă pe oameni să se frămînte între dînșii și se-nțelese cu Ursan ca el să plece la gura trecătorii și să steie acolo, pentru ca nu cumva fugarii să se întoarcă înapoi și să taie iar drumul dintre Bucegi și Păpușa.

10 — Iară tu — îi zise lui Cîndea — te întorci la locul unde ne-am despărțit și aștepti acolo sosirea noastră. Cînd vei auzi buciumele din vale, dai și tu năvală de la deal.

15 El începu apoi să-i adune pe buciumași.

Erau cu totul treizeci și opt, dintre care opri doi la dînsul, iar pe ceilalți îi trimise să se risipească peste poienile Bucegilor și să deie de știre că toată lumea are să se ridice și să pornească spre adăposturile de iarnă, ca-n toți anii, cu tot avîntul.

20 — Acum să ne numărăm! zise el în urmă și începu să-i înșiruiască pe oamenii din apropierea lui tot doi cîte doi, ca să numere mai ușor.

25 — Ne numărăm! ne numărăm! strigară cîțiva în gura mare.

— Rînduiți-vă după poiene! strigară alții.

— Nu după poiene! le zise Bran. Care cum vine. Tot omul e om: să rămîie fiecare la locul unde se află.

30 Gălăgia se potoli ca prin farmec. Nu se mai pomenise ca oamenii să fie înșiruiți și numărați, și fiecare se simțea parcă o nouă viață începe pentru dînsul cînd era cuprins în numărul tot mai mare.

35 Numărînd, Bran îi împărțea pe cei numărați în cete de cîte cincizeci de inși și da fiecărei cete cîte o căpetenie, căreia-i spunea unde are să plece.

Cinci cete aveau să meargă cu Ursan, patru cu Cîndea și alte patru cu Moroiu, care o pornea înainte spre Rîul Alb.

40 Deși el nu striga numărînd, glasul lui străbătea pînă la cei mai depărtați, fiindcă toți tăceau, ca să-l

poată auzi, și părintele Luca stetea uimit de liniștea sărbătorească, în care se auzeau din toate părțile buciumele vestitorilor.

5 Nu-i mai trecea acum nici unuia prin gînd să aibă părerea lui deosebită, și singură maica preuteasă ar fi voit să-i zorească, ceea ce nu făcea nici ea.

10 Nu era încă pe sfîrșite numărătoarea, cînd despre Virful-cu-Dor și despre Omul se iviră primele turme pornite la vale, la început cîte una, apoi mai dese și tot mai dese.

Pretutindenii aceiași rînduială. în frunte mergea păstorul, cu măgarii de povară. Urma apoi turma, încungiurată de cîini. După turmă, femeii și copii, bătrîni călare ori ducînd de căpăstru cai încărcați, mai rar minînd vite.

15 Cele dintîi turme apucaseră departe înainte cînd Bran sfîrși numărătoarea.

20 — Acum — grăi el ridicînd glasul — să fim gata cu toții. La noapte trebuie neapărat să luăm gropile și să răzvim la adăposturile de iarnă. Mîne suntem la Capul-Coastei. Poimîne-1 luăm pe Bodea. Acela care e de altă părere să grăiască; acela care se teme să rămîie la turme.

25 Toți tăcură, dar multe inimi erau îndoite.

— Sunați de rugăciune, grăi preotul, întorcîndu-se spre cei doi buciumași.

De trei ori pe zi, dimineața, la ameză și pensesate, cînd soarele asfințește, sunau buciumele, ca să-i cheme pe credincioși la rugăciune, și muntea-
30 nu], orișunde s-ar fi aflat el, cădea în genunchi și rămînea cu fața plecată spre pămînt cînd auzea buciumul. Rugăciunea, așa știa el, are putere numai fiind făcută de preot, care el singur știe ce se poate și ce nu se poate cere și cum are să fie făcută cererea,
35 el singur avea, prin darul său, tainica virtute de a mijloci primirea cererii. Creștinul în zadar s-ar fi rugat el singur, căci el numai prin faptele lui se poate apropia de Dumnezeu. Și auzind buciumul, muntelui știau că preotul își face rugăciunea pentru toți

cei vrednici prin faptele lor de a sta în fața Domnului.

5 Nu însă una din rugăciunile obicinuite în fiecare zi se făcea acum, și părintele Luca rămase timp îndelungat cu brațele încrucișate pe pept, cu capul plecat și cu ochii închiși, pierdut în gînduri și cuprins de emoțiune religioasă în fața mulțimii căzute în genunchi îndată ce buciumele dedusă semnul de rugăciune prin sunete prelungi și rar cadențate,

10 Buciumașii risipiți prin poiene, auzind semnul, îl repetară și ei, și peste puțin toată suflarea din Bucegi era în genunchi și cu capul plecat.

15 — Unul e Dumnezeu, nevăzut, neauzit, neîntrupat, întreg și nedespărțit, grăi în cele din urmă preotul, ridicînd brațele și privind spre cer.

— De-a pururea același! răspunse mulțimea într-un glas.

— Hristos e trimisul lui, omul adevărat și povața noastră!

20 — De-a pururea sfîntă!

— Te știm, Doamne, după ființa ta cea adevărată — urmă preotul, lăsîndu-se și el în genunchi — îți cunoaștem puterea nemărginită, bunătatea nesăcată și dreptatea neșovăitoare, ne mărturisim credința și ne supunem ție dimpreună cu toți ai noștri și cu toate ale noastre. Voința ta să fie în toate gîndurile noastre și-n toate pornirile inimilor noastre, și împlinirea ei să fie toate faptele noastre. Dă-ne, Doamne, suferințe grele și îndelungate, dacă numai
30 prin ele ni se pot curați sufletele, și ne fă parte de chinurile morții, dacă numai prin ele ne facem vrednici de a ne putea apropia de tine, dar nu lăsa ca Necuratul să ne ispitească și să ne împingă spre nouă păcate, și dă-ne în paza fiului tău pururea și pretutindenii gata de ajutor. Dacă cu voia ta e fapta ce voim a săvîrși, dă-ne statornicia cugetului și putere neînfrîntă ca să înfruntăm toate greutățile; iar dacă nu de la tine s-a răvîrsat în inimile noastre pornirea spre lupta sîngeră, dacă nu tu voiești să cerți prin noi pe cei că-
40 zuți în noianul păcatelor, turbură mințile noastre, ca să nu ne mai putem înțelege între noi, ci să ne

oprim neputincioși în loc, și umple inimile noastre de frică, pentru ca să nu mai îndrăznim a merge înainte. Privește, Doamne, — urmă el cu glas înăbușit de durere — cu iubire spre părintele îndurerat și ai

5 sub paza ta pe fiul căzut în robia necredincioșilor; ascultă rugăciunea făcută de preotul tău, pe care tu l-ai rînduit păstor turmei celor ce pururea te preamăresc!

— Pururea!... pururea!... răspunse mulțimea, ridicîndu-se în picioare.

10 Buciumele sunară de plecare, și cetele se pusă-ră-n mișcare, ale lui Cîndea la dreapta, spre Leaota, ale lui Ursan la deal, spre Omul, iar ale lui Moroiu cel sprîncenat la vale, dimpreună cu turmele.

15 Ceilalți urma să plece mai tîrziu, după ce se vor fi deșertat poienele.

E lung drumul de la poienița de sub peșteră pînă în valea largă, dar gîndul lui Bran era ca să sosească spre miezul nopții, după ce va fi apus luna, să-și facă pregătirile pe-ntunerice și să deie năvala, deodată din cinci părți, numai în răvărsatul zorilor de zi.

Așa au și urmat lucrurile, însă nu tocmai după dorința lui Bran.

25 Pe-nserate el opri turmele, cu femeile și cu copiii, pe o rariște bine adăpostită, ca focurile să nu se poată vedea din vale, apoi cetele porniră-n patru despărțituri, două spre coasta de la dreapta, două pe cea de la stînga.

Vorba era ca Cărbune să treacă departe înainte, în valea Rîului Alb, unde erau gropile de grăunțe, și să sune apoi din bucium, iar ceilalți să sune atunci și ei din buciume, să aprindă focuri risipite și să chiuie, ca fugarii din vale să se zăpăcească, să se sperie și să fugă.

35 — Și dacă nu fug? grăi Răciulete, care se uita cu grijă la miile de focuri ce se vedeau grămezi-grămezi în largul văii și mai ales spre stînga, unde se aflau adăposturile de iarnă, deasupra cărora se oprise Moroiu cu cetele lui, în o poieniță ascunsă între păduri.

40 —Atunci îi alungăm! răspunse Bran.

— Dacă s-or lăsa zise așa în el Răciulete, care ar fi ținut mai mult ca cei din vale să fugă și nealungați.

Și Răciulete nu vedea rău lucrurile.

5 Prea erau multe focurile risipite prin vale, și muntenii, care nu mai intraseră în asemenea încurcături, înaintau cu inima-nclăștată, oprindu-și răsufierea și cu ochii țintiți mereu spre vale, căci era anevoios drumul de-a lungul coastei, prin pădurea neumblată,

10 și ar fi fost destul ca unul dintre dînșii să calce greșit și să cadă în prăpastie pentru ca cei din vale să sară cu toții în picioare, și atunci era mai rău.

Tresăriră dar cu toții cînd se auziră sunetele de bucium despre Rîul Alb și se iviră primele focuri.

15 Din clipă în clipă se sporeau apoi focurile risipite și se înteteau buciumele și răsuna strigătele de îmbărbătare ale muntenilor porniți la vale.

Era ceva ce-ar fi pus pe fugă chiar și pe Diavolul, și năvălitorii erau cuprinși ei înșiși de fiori, dar fugarii tot nu s-au zăpăcit.

20 Oameni trăiți la locuri deschise, ei intraseră numai de nevoie în strîmtorile văilor, pentru dînșii fioroase, și trăiau cu frica în sîn. Deși nu-și închipuiau că pot să fie oameni și mai departe în culmile ce lor le păreau nestrăbătute, ei se temeau de codrii întunecoși și de fiarele lor necunoscute, pe care și le gîndeau ascunse în ei, și erau înconjurați de veghe neadormite, care știau prea bine ce au să facă în fața primejdiei.

30 îndată dar după primele sunete de bucium, au început să sune în vale tulnicile de corn de bou, la început pe ici, pe colo, cîte unul, apoi tot mai dese și mai întetitoare, tot mai multe și mai despre șes. Iară jos, pe țărnișii rîului, era o învălmășeală înspăimîntătoare, și sunetele tulnicelor se pierdeau în țipetele de femei și de copii și în răcnete de minie ale bărbaților. Pe cînd însă femeile își duceau în goană mare copiii și avutul la vale, bărbații alergau vociferînd la deal, ca să se adune și să le acoperă retragerea.

40

— Știu și ei să facă gălăgie! grăi Răciulete. Să vedem, care pe care!

Bran ar fi voit să se întoarcă, dar Moroiu, care cunoștea locurile, pornise de-a curmezișul spre Rîul Alb, unde aveau să se întâlnească cu toții.

— Nainte! strigă Bran pornind la vale. Drept spre focurile din deal! Strînși cu toții, om lingă om: dați la o parte pe cei ce vor fi voind să vi se pună în cale, dar în loc să nu vă opriți!

10 Nici c-aveau nevoie să se oprească.

Mulțimea se îngrămădise mai la deal, unde moroienii se-ncăieraseră cu ea, iară puținii care se aflau, din întâmplare, în fața lui Bran, văzînd mulțimea ce ieșea din pădure, o luară la fugă și nu îndrăzniră să se întoarcă nici după ce Bran intră cu ai săi în rîu, ca să treacă pe țărmlu de la dreapta.

— Buni de fugă și voinici de picioare și unii, și alții! grăi Răciulete, care ieșise cel dintii pe țărmlu.

15 Erău muiăți cu toții și tremurau de frig, dar mai aveau să treacă un deal pînă la Rîul Alb și se încălzeau iar urcînd și coborînd.

Cînd sosiră la gropile de mei, le găsiră goale. Cei dintii sosiți se aruncaseră ca niște hoți luați la goană asupra lor și luaseră pe îndesuite care cît a putut s-apuce.

25 Tot așa se aruncară apoi și asupra gropilor de grîu, care se aflau ceva mai la deal. Nu mai întrebă nimeni cine a săpat groapa și cine a umplut-o, ci lua cel mai țire cît putea să ducă, iar cel mai slab cît putea s-apuce.

30 Roadele pămîntului sunt darul lui Dumnezeu și avutul celor ce le iau, și fiecare se gîndea la sine, la femeia sa și la copiii săi. Purtarea de grijă pentru vatra sa era singura datorie pe care o cunoștea munteanul.

35 Bran sta și se uita cum oamenii încarcă și se risipesc pe la vetrele lor.

Cînd se revărsa de ziuă, nu mai era suflet de om în fundul văii, unde peste noapte fusese învălmășeală, și adăposturile de iarnă ale celor rămasi în poienița bine adăpostită erau deșerte. Mai la vale era însă

mare îngrămădire de oameni, care, după toate semnele, se pregăteau să pornească la deal.

— Nu e cu voia lui Dumnezeu! își ziseră muntenii rămași încă cu Bran la gropile deșerte, vreo patru sute de inși, cei mai mulți oameni duși cu gîndul la femeile și la copiii lor.

Tot așa zicea și părintele Luca, care-și plîngea copilul, dar era îngrijat și de turma sa.

V

FUGA

10

„Ce s-a făcut!? A scăpat ori nu?! A murit ori mai trăiește? Mai putea oare să trăiască?!”

Aceste erău întrebările care-l munceau pe fBodea.

15 Ieșit mai mult mort decît viu din învălmășeala în care a fost prins și tîrît la vale, el a rămas în minile unei cete de femei lărmuitoare, care-l legară cot la cot cu niște curele de piele neargăsită și-l duseră cu ele la vale, printre bărbații ce alergau la deal.

20 Frint de oboseală, lihnit de foame și, mai presus de toate, chinuit de sete, el se lăsa să fie tîrît și împins și nu se întrebă unde-l duc și ce are să i se întâmple mai departe. Singurul lui gînd era: ce s-a făcut omul culcat de el la pămînt cu o singură lovitură de îmblăcitoare?

25 E grozav gîndul c-ai stîns o viață de om. Dar omul acela voia să te omoare și l-ai lovit apărîndu-ți viața; tot e mai bine dacă nu ț-i-o aperi! Mori o dată și ești mort, cu sufletul liniștit: acum trăia suferînd mereu muncile morții.

30 Și totuși!... poate că n-a murit omul acela. Nu, atît de ușor nu moare omul. Viața e încuibată în toate oasele, în toate vinele, în toate mărunțiile și nu poate să fie stînsă numai așa, din o singură lovitură.

Zadarnică îi era însă zbuciumarea, căci nimeni nu putea să-i înțeleagă întrebările, nici să deie răspuns la ele. Strigătele femeilor turburate de minie în urechile lui nu sunau deloc a grai omenesc, atît
5 erau de neînchegate în înșirarea lor și de urite pentru auz. Și de astă dată a ieșit însă la iveală adevărul, că oamenii nu numai prin vorbe se înțeleg între dînșii.

10 Omul e alcătuit din fire așa că nu poate să vadă bucuria fără ca să se înveselească și trebuie neapărat să ieie parte și la durerea ce se ivește în fața lui. Și oameni erau și femeile care-1 duceau tîrîndu-1 cu ele.

15 Deși era întunerec, ele îl vedeau îndestul pentru ca să se simtă îndemnate a se uita cu tot dinadinsul la el, iară Bodea era om pe care nu poți să-1 vezi cu ochi plini de minie.

In curînd dar el simți că nu-1 mai duc, ci merg cu el, și din strigătele lor tot mai des ieșeau la iveală sunete pline de înduioșare femeiască.

20 Ei se apropiară de un șipot, care se vărsa zgomoțos pe o lespede lată.

— Ah, Doamne, — grăi dînsul muiat — mi-e sete de mi s-a uscat limba-n gură. Lăsați-mă să beau apă, le zise, oprindu-se în dreptul șipotului. Vă rog să-mi
25 dați apă!

O liniște adîncă se făcu împregiurul lui.

30 Nu înțelegea nimeni vorbele lui, dar vocea care le rostise era atît de moale și de limpede și sunetele se schimbau cu atîta dulceață, încît femeile rămăseră cuprinse de uimire. Le era parcă nu e om ca toți oamenii cel ce vorbește și nu omenesc e graiul în care-și dă pe față gîndirea.

35 Nu-nțelegeau graiul acesta, dar știau că-i e sete omului și dorește să beie apă; ele îi lăsară drum deschis spre șipot și se opriră-n loc, ca el să-și poată astîmpăra setea în toată tigna.

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui și să vă ajute în toate nevoile vieții! le zise el după ce își potoli setea.

40 Abia acum se uită împregiurul său, ca să le vadă mai bine. Erau tot femei — nu bătrîne, dar slabe și

istovite de suferințe, cu fălcile late, cu ochii ieșiți și cu obrajii galbeni.

Deodată el tresări și rămase cu ochii țintiți la pămînt.

5 Cîțiva pași de la dînsul stătea Mala, tremurînd și făcîndu-i, cu degetul pus pe gură, semn să tacă și să n-o deie de gol.

10 Era un farmec nespus în clipa aceasta, care-i schimbă toată firea. Nu se mai gîndea acum la omul pe care-1 întinsese cu o singură lovitură la pămînt, ci-și vedea viața defășurîndu-se în fericire din ce în ce mai adimenitoare. Da, scăparea lui era mai presus de toată îndoiala: îi fusese destul s-o vadă cum o văzuse pentru ca să simtă că ea vrea și poate să-1
15 scape.

Urmîndu-și drumul, el nu se mai simțea obosit și mergea cu pas ușor, țîindu-se drept și legănîndu-se în mersul lui ca un voinic ce era. Știa că sunt doi mari ochi albaștri care-1 privesc neîncetat, și ținea
20 să-i încînte.

Mergea cu pas ușor, țîindu-se drept și legănîndu-se în mersul lui, și, cu toate aceste, peste cîtva timp două dintre însoțitoarele lui îl apucară una de un braț, alta de altul, fie ca să-1 sprijinească, fie pentru
25 ca nu cumva să scape, căci se apropiiau de cortul starostelui, la care-1 duceau.

Mala, copila sfiicioasă, mergea, stăpînîndu-și firea, un pas în urma lui; el însă se simțea ca și cînd una din cele ce-1 țineau ar fi dînsa și nu îndrăznea să se
30 uite nici la dreapta, nici la stînga, ci mergea cu ochii țintiți înainte și o ducea în amețire și ca prin vis.

Mai era încă mult pînă la miezul nopții, cînd sosiră la cortul lui Dragoslav, starostele îngrijat, care, vestit despre cele petrecute în fundul văii, își adu-
35 nase oamenii și aștepta vești nouă, ca să plece cu ei la deal. El aflase numai că pe coastele din fundul văii s-au ivit cete de oameni străini, dintre care unul a și fost prins, dar nu putea încă să știe că acele cete s-au rătras. A adunat dar în pripă pe oamenii
40 mai apropiați și a trimis vestitori la vale, a întărit

veghele din fundul văii și era gata să plece îndată ce va fi primit știrea că s-a început lupta. Tot el poruncise ca femeile ce se retrăgeau la vale să-l aducă pe cel prins pentru ca să-l ție sub pază și să-l aibă, la nevoie, ca ostatec.

5 Cortul starostelui se afla în câmp deschis, dar în fața unei îngrădituri făcute din pari groși, bătuți adînc în pămînt și înalți de cel puțin două staturi de om. În lăuntru al acestei îngrădituri se aflau colibele starostelui, cu totul cinci, făcute și ele tot ca cele din fundul văii.

10 Oamenii, vreo patru sute, se aflau din jos de cort, la depărtare de vreo două sute de pași, și numai trei așteptau cu starostele în fața cortului, cîțiva pași de la focul de veghe.

15 Sosit la acești patru oameni, Bodea, care încă de mult înțelesese că-l duc undeva ori la cineva cînd strigau „na staroste”, își ridică capul, și ochii lui se opriră asupra unui bărbat înalt și spătos, nu bătrîn, dar cu multe fire albe în barba lungă și-n pletele cîltoase ce-i acopereau umerii.

20 Acesta trebuia să fie acela căruia-i ziceau staroste, un preot, un fel de căpetenie mai mare.

25 Bodea-și plecă iar capul și rămase umilit în fața lui, umilit, cu capul plecat, gata de a se lăsa în genunchi.

N-avea nevoie s-o mai facă și aceasta.

30 Deși om încruntat din fire, starostele îl examina cu ochii din ce în ce mai puțin încruntați și făcu cîteva întrebări, la care femeile îi răspunsă pe-ntrecute, apoi fața lui se-nsenină.

35 Cutreierase el cu ai săi ani de zile de-a rîndul multe țări și intrase, gonit de ici pînă acolo, în atingere cu multe popoare, dar asemenea om nu întîlnise încă în calea sa. Și la chip, și la statură, și la port, și la fire robul era om de frunte, care prețuiește cît mii de alții. El porunci dar să-l ducă în lăuntru al îngrăditurii și ca nimeni să nu-i facă vreo supărare.

40 Bodea se mai uită o dată înapoi, ca să vadă pe copila cu mari ochi albaștri, care sta și ea umilită și cu capul plecat, apoi se perdu în dosul parilor

groși, bătuți adînc în pămînt și înalți de două staturi de om.

5 Era destul de largă îngrăditura aceasta. Făcută sub stîncă prăpăstioasă, sub care se aflau colibile, ea cuprindea un loc de vreo două sute de pași în lungime și aproape tot atîta în lărgime. În fața colinilor ardea un foc mare, împregiurul căruia se aflau bărbați, femei și copii în vie mișcare.

10 Intrînd Bodea, toți grăbiră spre el și-l înconjurară, lărmuind din toate părțile.

El stetea cu capul plecat.

15 Era pătruns cu desăvîrșire de gîndul că mai curînd ori mai tîrziu soții lui vor face tot ceea ce le stă prin putințe ca să-l scape și că Mala priveghează asupra lui; el se simțea, cu toate aceste, lăsat în voia întîmplării și-și dădea seamă că soarta lui mai presus de toate de la propriile lui purtări atîrnă.

20 Oameni, tot oameni ca dînsul, erau și cei ce-l înucngiurau, și inima deschisă trebuia neapărat să le deschidă și lor inimile.

El ridică deci ochii și privi împregiurul său fără de frică.

25 — Mă strîng curelele, grăi apoi cu glas plin de înduioșare; mă-njunghie prin piept și mi s-au umflat mînile. Dezlegați-mă, vă rog, că nu mai pot să fug.

30 Aceeași tăcere ca-n fața șipotului. Deși nu putea nimeni să înțeleagă vorbele lui, toți le ascultau cu mulțumire și toți știau că-l strîng curelele, și toți vedeau că e istovit trupește și sufletește. Un moșneag gîrbov se apropie de el și-i dezlegă curelele prost înodate, apoi îl duse la una dintre colibi, în care îi dete loc de odihnă pe un culcuș de frunze uscate.

Bodea se lăsă frînt în culcuș.

35 Trupul nu e locașul, ci oglinda viețuitoare a sufletului de-a pururea treaz. Bodea simțea acum ade-vărul acesta în toată întinderea lui. Era ca stînsă viața lui trupească, și orișicît de vii i-ar fi fost zbu-ciumările sufletești, nimic nu se mai ivea din ele în oglinda căzută în amortire. El zăcea în nesimțire:

nimic nu mai voia, nimic nu mai gîndea, nici un simțămînt hotărît nu mai avea.

Cuprins de fierbințelile istovirii organice, el se zvîrcolea în culcușul lui ca omul răpus de beție și abia de tot tîrziu tresări și se ridică cu anevoia în genunchi.

Deși nu dormise și nu putea să doarmă, i se păruse că aude la mare depărtare buciumul de rugăciune, pe care, de cînd se trezise și el om în lume, îl auzise în fiecare zi de trei ori.

Ah, trecuse ziua, și el nu-și făcuse rugăciunea de seară, n-o făcuse și nu mai putea s-o facă așa singur, ascuns în pămînt, departe de ai săi, străin între străini.

El se tîrî în genunchi pînă la ușa colibei, se uită la cerul înstelat și-și ridică amîndouă brațele.

— Te știi, Dumnezeu! a toate, și te mărturisesc după ființa ta cea adevărată, grăi dînsul cu glas tare. Ceartă-mă, Doamne, — urmă apoi încet și acoperindu-și fața cu amîndouă minile — și mă muștră după mărimea păcatelor mele, curăță prin suferințe sufletul meu, ca să fiu vrednic de a mă apropia de tine, dar mîngăie pe părinții mei și dă-le tăria ca să rabde fără de jeluire greaua lovitură ce li-am dat prin nesocotința mea. Ascultă, părinte, rugăciunea mea, deși nu sunt vrednic a-mi ridica glasul la tine, și ține-mă sub paza fiului tău de-a-pururea treaz, ca nici o ispită să nu smintească sufletul meu în noaptea aceasta.

El se întoarse iar la culcușul lui, și somnul binefăcător îi luă peste puțin sufletul și-l trecu în alte lumi, mai ferite de suferințe.

Nici pentru această lume însă Dumnezeu, judecătorul totdeauna îndurător, nu i-a ascultat rugăciunea.

Certat a fost numai prin suferințele pe care și le-a făcut el însuși prin amarnice muștrări de cuget.

Deși rob ținut sub mare pază, el putea adeseori să se simtă stăpîn al celor ce-l țineau în robie.

Toți, mic și mare, bărbați, femei și copii, mai ales copiii, se apropiau cu sfială de el și erau cuprinși de o învederată mulțumire cînd puteau să-l mulțumească,

căci era om cu totul deosebit în felul lui. Supunerea lui, inima lui deschisă, neadormita lui grijă de a nu jigni pe nimeni, blîndețea privirii lui și, mai presus de toate, graiul lui muia toate inimile și împăingea toate mințile.

Nu e armă mai puternică decît inima curată, și curată era inima lui.

Erau mari nevoile cu care se luptau muntenii, dar viața lor era nespus de fericită în asemănare cu traiul muncit al acestor oameni cu fețe veștejite, în care numai arareori se ivea cîte un zîmbet oarecum acru.

Din zori de zi pînă-n seară, bărbați, femei și copii munceau fără de repaos, săvîrșind în mare parte lucrări fie zadarnice, fie de prisos.

Femeile torceau cîlți plini de puzdării și țeseau pînză aspră, care se destramă cînd o scoți din apă și o întinzi la soare, ca să se nălbească.

Bărbații tăiau copaci, cărau pietre, săpau șanțuri și trăgeau la jug, ca să spargă țelina cu plugurile, pe care mai putuseră să le scape în lungile lor cutreierări.

Copiii adunau vreascuri și crăci și le cărau grămadă la colibi.

Toate pe tăcute, toate-ntins și fără de răsuflare: nicăiri cîntec vesel, nicăiri glume, nicăiri voia bună cu care era el deprins. Era parcă oamenii aceștia numai în muncă-și găsesc rostul vieții și muncesc numai pentru ca să-și petreacă timpul.

Chiar în noaptea cînd Bodea s-a dat rob, timpul se schimbase în bine, și nu e în lumea aceasta nimic mai frumos decît frumoasele zile de toamnă la poalele despre Dunăre ale Bucegilor.

în liniște sărbătorească zac toate sub limpedele albastru al seninului fără de margini, și natura întregă pare a fi cuprinsă de o adîncă uimire. Nici cea mai mică adiere nu scutură încă bogatul frunziș al pădurilor, care, atins de bruma dimineților trecute, s-a schimbat în fel de fel de fețe. O răcoare potolită ține aerul în cumpănit repaos, iar razele soarelui se revarsă umplîndu-le toate de o căldură dulce și învelitoare.

5 Binecuvîntat pămînt! Fericiți oamenii cărora soarta li-a făcut parte să-și petreacă viața pe el! Și totuși... Bodea era cuprins de adîncă jale. Era sfînta zi de duminecă, și oamenii aceia munceau fără ca să-și dea seamă că e senin cerul, că e curat aerul, că toată ființa stă în liniște sărbătorească, fără ca să se bucure de viață și fără ca să preamărească pe cîrmuitorul a toate, care cu atîta prisosință a împodobit pămîntul de sub picioarele lor.

10 li era parcă nu din vina lui, ci după rînduirea lui Dumnezeu a venit în mijlocul acestor oameni, ca să-i deștepte din amorțirea în care se aflau, să le învie inimile, să le lumineze mințile și să-i învrednicească.

15 Peste cîteva zile el a ajuns să se poată înțelege întrucîtva cu dînșii, atît în limba lor cea aspră, cît și în graiul lui pentru dînșii din ce în ce mai adimenitor, și fără de gînd precugetat a ieșit din îngrăditură, ca să ieie parte la lucrările lor. I-ar fi fost destul cel mai mic semn ca să se întoarcă, dar nimeni nu l-a oprit și nici că avea, în adevăr, nevoie să-l oprească: aflîndu-se în mijlocul lor, el nu se putea gîndi să fugă.

Nici nu se gîndea.

25 Atît de puternică era în inima lui pornirea de a scoate pe oamenii aceștia din amorțirea sufletească în care se aflau, încît se simțea strîmtorat cînd se gîndea că mai curînd ori mai tîrziu se vor face încercări spre a-l scăpa. Ținea să se întoarcă la ai săi, dar nu acum, ci mai tîrziu. Abia începuse să le înțeleagă limba și să le poată spune, cu chiu, cu vai, cîte ceva, și ținea să se poată înțelege bine cu dînșii.

30 Intr-una din zile, însă, ochii lui, necurmat cutreierători, se opriră asupra unei poienițe, în care cîteva vaci ciolănoase și trei cai pășteau iarba din nou incolțită. O femeie stetea nemișcată la marginea de la deal a poieniței și se uita stăruitoare la el.

35 „E dînsa” își zise el cuprins iar de amețea în care căzuse cînd își închipuia c-o duce atîrnată de brațul lui.

338

Poate că nu era dînsa; el însă și-o închipuia, și liniștea lui era pierdută. Orișunde privea, el vedea numai poienița cu femeia ce stă nemișcată și cu privirea îndreptată spre el.

5 Un demon era, care-i turbura inima, îi întuneca mintea și-i slăbea voința cu ispitele lui, și el nu se mai putea gîndi pe sine decît călare cu dînsa, strîngînd-o în brațe și depărtîndu-se în goană mare de tot ceea ce e suflare omenească.

10 Trei zile de-a rîndul l-a ispitit astfel, trei zile de zbuciumări istovitoare.

15 O, mare și nescată e puterea deprinderilor luate din cea mai fragedă copilărie! Tremura în tot trupul cînd se gîndea pe sine dus cu ea și pierdut în lume, dar își aducea aminte de mama lui, de tatăl lui, de frații lui, îi vedea pe ai săi nemîngîiați și căutîndu-l fără de astîmpăr și-i venea să se ascundă, ca ea să nu-l mai poată ispiti. Nu, el trebuia să se întoarcă la ai săi.

20 A patra zi, ochii lui doritori zadarnic o căutau în poienița unde acum pășteau numai doi cai.

25 Pe-nserate însă ea s-a ivit la marginea zăvoiuului de pe țărmlu drept al rîului, tot nemișcată, dar țiind de căpăstru un cal neastîmpărat, care bătea din cînd în cînd cu copita-n pămînt, un armăsar negru, crescut pe-ntinsele cîmpii de la poalele Caucazului și rămas de pripas după ce stăpînul îi perise în luptă.

30 Zile întregi de-a rîndul petrecuse copila deprinzîndu-se a sări în spinarea lui și a-l stăpîni fără de frîu, iar acum îl ținea și nu se mai temea c-o să-l scape.

Puteau și alții s-o vadă, dar n-o băgau în seamă, și Bodea el singur îi știa gîndul. îl înțelegea și nu mai era în stare să se stăpînească.

35 „Asta e soarta mea — își zise el — și de soarta sa nimeni nu poate să scape.”

Nu-i mai era acum să scape și să se întoarcă la ai săi, ci s-o ia pe dînsa și s-o ducă la vale, spre pustiuurile necunoscute, unde n-o să mai fie decît ei amîndoi și nimeni nu mai poate să le turbure viața.

339

Ce gând plin de farmec: să te știe toată lumea perit fără de urmă, în vreme ce tu-ți petreci zilele în fericire desăvîrșită.

încetul cu încetul, pe nesimțite, hoțește, căutînd, parcă, ceva pe jos, el se depărta spre crîng și, cînd ceilalți prinseră de veste, el se afla departe de dînșii și aproape de armăsarul cu nări umflute.

— Acum nu mă mai prindeți! strigă el și se repezi înainte.

10 Copila scoase un țipăt de nebunată bucurie, prinse calul de coamă și se aruncă ușoară ca o pisică sălbatică în spinarea lui, și atît de țeapăn se ținea pe calul neînșelat, încît îi întinse lui Bodea mina și-l ridică și pe el. Ea strigă apoi: „Vuc!” și armăsarul, ieșind c-o săritură lungă în largul văii, se depărta pe cursul apei cu iuțea Crivățului.

Cînd ceilalți se dezmeticiră, el abia se mai vedea răsărind pe ici, pe colo, printre răchițele risipite în luncă.

20 E o taină de nențeles legătura dintre om și cal.

Mai călărise Bodea, dară nu și-ar fi închipuit niciodată că asemenea goană e cu puțință și-i era parcă el și calul se-mpreunaseră și se făcuseră un singur trup. I se răscolise deodată toată firea și i se prefăcuse de a se mira el însuși de sine. Se simțea destoinic de a răzbi printre mii de oameni așa, cu mîna goală, numai el cu calul lui.

Dar unde se ducea? Cît avea să ție goana aceasta? Ce voia să facă?

30 Se-ntunecase, și-n toate părțile se vedeau focurile risipite ici cîteva, colo mai multe și din ce în ce mai dese: el își urma drumul șerpuiind printre ele, ferindu-se cînd la dreapta, cînd la stînga și strîngînd cu nesațiu în brațe comoara vieții lui.

35 Nu, el nu mai avea nevoie să gonească. Trebuia să-și cruțe calul, căci el îi era scăparea, și să-și urmeze drumul în pas domol, ca să audă mai bine și să vadă mai deslușit.

Potolindu-și însă mersul, i se potolea și firea.

40 El nu fugea numai de cei ce-l robiseră și-l goneau, ci totodată și de cei ce-l căutau, plîngînd'cu lacrimi

calde. Fugea și o ducea și pe dinsa. Unde fugea și o ducea?

Nu, era peste puțință ca el să fugă de ai săi și să despartă de copil pe părinții lui, și fiori reci îl treceau cînd se gîndea cum părinții lui se jelesc și cum părinții ei aleargă, vătîndu-se că nu pot s-o găsească, și întrebă pe toți, și nimeni nu poate să le dea răspuns, și plîng și se plîng și blestemă fără de milă. Așa nu e fericirea cu puțință: jalea numai și amarul, căința și greaua spășire putea[u] să-l aștepte.

10 El se-mbărbătă și-și opri calul, apoi se plecă sficios spre copilă, îi sărută fruntea cum credinciosul sărută icoana sfîntă și o ridică cu gingășie, ca s-o dea jos de pe cal.

15 — Du-te la mama ta, îi zise cu ochii plini de lacrimi. E întunec și nimeni nu mai poate să afle că tu m-ai scăpat: du-te la mama ta!

20 întorcîndu-și apoi calul, el se depărta fără ca să se uite înapoi și gonind din răsputeri, pentru ca nu cumva o vorbă a ei, un suspin ieșit din pieptul ei ori o lăcrăma ivită din marii ochi albaștri să-l moaie și să-i schimbe gîndul.

25 El trebuia să se întoarcă într-o răsufare și pe cel mai scurt drum la părinții lui, care-l căutau și nu puteau să-l găsească, întrebau pe toți și nu primeau răspuns de la nimeni, plîngeau, se plîngeau și blestema.

Care era însă cel mai scurt drum?

30 Cu cît mai mult se depărta, cu atît mai puțin putea să-și dea seamă unde se află și încotro merge. Știa că venise de la stînga și că tot la stînga trebuia să apuce, dacă e vorba să ajungă în vreuna din văile ce se coborau de la poalele Bucegilor. Nicăiri însă nu se deschidea drum la stînga, și valea cotea la dreapta, iar la dreapta, mereu la dreapta. Știa că poienele sunt în culmile munților și că el trebuia să urce, iar el cobora de-a lungul luncii din ce în ce mai largi și printre focuri din ce în ce mai dese. Era nevoit să se depărteze.

35 înspre miezul nopții, armăsarul plin de spume o dete-n pas și începu să muște din frunzișul veșted.

Bodea, obosit și el, descăleca și-l duse cîtva timp de căpăstru, lăsîndu-l să pască-n mersul lui. Era unul dintre caii care merg zi și noapte fără ca să lîncezească și se hrănesc la nevoie și cu mărăcini, fără ca să-și piardă puterile. Trecînd peste un pariu, el se opri și-și astîmpără setea, apoi păscu mai departe.

Bodea ar fi voit să-i dea drumul ca să pască în toată tigna, dar se temea c-o să-l piardă, ar fi voit să-l lege de o tufă, dar îi era milă.

10 Și totuși trebuia să se odihnească și el, căci trupul e nemilos și nu te iartă cînd nu-i dai drepturile lui. îi era foame lui Bodea, și n-avea ce să mănînce; îi era somn, și se temea de somn, căci noaptea era senină și friguroasă.

15 Pe la miezul nopții, cînd Cloșca-cu-Pui începuse a se coborî spre apus și calul încetase a mai paște, el urcă coasta și intră în desișul pădurii, ca să-și caute un loc adăpostit unde putea să-și aprindă focul fără ca să fie văzut din vale. îl răzbise frigul de-i amortiseră toate vinele și trebuia neapărat să se încălzească.

20 El se opri sub o surpătură rovinosă, își legă calul și-și căută vreascuri pentru foc.

Foc îi trebuia, mai presus de toate foc, atît și nu mai atît; dar cum să-l aprindă?

25 Atît era de amețit de oboseală, de foame, de somn și de frig, încît nu se gîndise că-n zadar își caută adăpost, în zadar adună el vreascuri dacă nu are cum să-și aprindă focul.

Iară valea era plină de focuri.

30 De ce adecă ar fi avut el să se teamă? Călare pe armăsarul lui, el putea să se apropie, să-și ieie un tăciune și să se depărteze ca o nălucă. Și chiar dacă l-ar fi luat la goană, nu putea nimeni să se apropie de dînsul.

35 El se coborî iar în vale, se aruncă-n spinarea armăsarului și o luă în treapăt spre cele mai apropiate focuri, care se aflau pe sub coastele de dincolo, încît el trebuia să treacă rîul pentru ca să ajungă la ele.

40 Călare o dată, el se învioră și nici nu se mai simțea obosit, nici nu-i mai era frig: întreaga lui ființă

se concentrase-n gîndul de a trece ca o nălucă printre focuri.

Peste puțin el ajunsese la un șir de colibi părăsite și calul începu să ciulească și să sforăie.

Deși boarea văii adia tot despre izvoare, un greu miros de leșuri răzbea din cînd în cînd prin umedul aer al nopții.

El se abătu spre rîu, ca să se depărteze de colibi, dar mirosul era din ce în ce mai greu.

10 Deodată calul se opri și se dete puțin înapoi.

La depărtare de cîtiva pași, pe țărnul rîului, zăceau cîteva trupuri omenești intrate în putreziciune, toate cu capetele spre rîu și cu fața la pămînt.

El rămase cuprins de o cutremurare fioroasă.

15 „Ăștia sunt oameni care s-au tîrît pînă la rîu și au murit stîmpărîndu-și setea nepotolită!" zise el și zori calul să intre în apă, ca să treacă dincolo și să se depărteze spre focuri.

20 încă mai înfiorătoare era însă priveliștea ce se desfășură în fața ochilor lui.

împregiurul unui foc aproape stîns se aflau vreo treizeci de oameni, ale căror oase erau ca ieșite prin pielea veștedă și subțiată, bărbați, femei și copii, cîtiva șezînd în nemișcare, cu gurile căscate și cu ochii pierduți în vînt, cei mai mulți întinși jos pe pămînt ca niște mortăciuni. Știa Bodea din auzite că jos, pe șesurile întinse și prin luncile largi și mlăștinoase, moartea nu-i seceră pe oameni tăindu-i unul cîte unul, ci-i cosește culcîndu-i la pămînt în brazde lungi și late de-n cîteva zile locurile rămîn pustii. Acum vedea cu ochii lui, și o jale adîncă-l cuprinsese.

25 Stăpînit de jalea aceasta, el nu se mai gîndea că moartea-l pîndea și pe el ațîindu-se din toate părțile, ci se apopie de foc.

30 Cîtiva dintre cei ce vegheau șezînd la foc își ridicară spre el ochii mari și plini de văpaia fierbințelilor de agonie.

— Ce e? întrebă el.

40 — Ni-e foame, răspunse unul cu glas istovit. Au omorît pe cei mai voinici dintre noi și nu ni-a mai rămas nimic.

— Cine?
— Cei de la deal, îi răspunse altul. La noi nu mai găsești nimic.
— Dar ei de ce-au murit?
— Au mâncat prea mult — răspunse al treilea — și a intrat boleșnița între ei.
Bodea rămase cîtva timp într-un fel de aiurire.
10   Îi era parcă nu mai poate să creadă că se petrec în aievea cele ce vedea și auzea și că întreaga viață e numai un vis urît și greu, din care numai moartea binefăcătoare-l deșteaptă pe om.
Era peste putință ca pe acest pămînt mănos și încărcat de Dumnezeu de toate bunătățile oamenii să se omoare între dînșii luptîndu-se pentru hrană și să piară în cele din urmă de foame și învinșii, și învingătorii.
15   Și, cu toate aceste, așa era: aici, în mijlocul pădurilor pline de hrană omenească, pereau oamenii aceștia de foame fiindcă nu mai aveau destulă energie ca să se ducă și să-și caute hrana.
20   El își făcu semnul crucii.
Îi era învederat că oamenii aceștia ieșiseră de sub paza lui Dumnezeu. Necuratul îi luase în stăpînirea sa și-i ținea în vrajbă necurmată, le smintea inimile și le turbura mințile, ca să nu-și poată depăna în liniște firul vieții.
25   Ca un rai pămîntesc se reiviră în sufletul lui poienele luminoase unde oamenii-și petreceau viața în fericită frățietate, răbdînd împreună și bucurîndu-se împreună.
30   El își zori iar calul, ca să se depărteze cît mai curînd de la acest loc spurcat prin duhoarea Necuratului.
Zadarnic căuta însă să se scape, căci el se încurca din ce în ce mai rău în această împărăție a sufletelor necurate, care profită de neputințele omenești și nu iartă pe cei luați o dată în stăpînirea lor.
35   Ici fusese o luptă, și el trecea printre cadavrele rămase pe cîmpul de bătaie și sfîsiate acum de haitele de lupi și de stolurile de corbi.
40   Colo, vreo boală nemiloasă îi răpusese pe oameni și leșurile zăceau grămezi-grămezi, care cum îl apu-

case moartea, iar pe la focuri nu mai rămăseseră decît puțini, care semănau mai mult a stafii decît a ființe viețuitoare.

5   ' Iar mai departe jăfuitorii-și petreceau noaptea în nesațiu și în desfrii, în sălbatică învălmășeală, țipînd'acum de bucurie și rîcnind peste puțin de minie, rîzînd o dată cu hohot și pe rînjite și scrișnind apoi din dinți, îmbrățișîndu-se în o clipă și încâierîndu-se în cealaltă.
10   Erau tot oamenii pe care îi văzuse petrecîndu-și viața în muncă întinsă și săvîrșită în tăcere, tăind copaci groși, săpînd șanțuri adinei șicărînd bolovani grei, aceiași oameni, dar ajunși la ceasul rău și gustînd cu nesațiu plăcerile puținei vieți ce le mai rămînea.
15   În revărsatul zorilor de zi, Bodea ajunse la un loc unde riul se apropia de coasta de la dreapta de nu mai rămînea loc de trecere pe țăr murul lui. El descăleca și-și luă calul de căpăstru, ca să urce coasta, care, deși piezișă, pentru un muntean ca dînsul era drum ușor.
20   El rămase ca împietrit de uimire cînd ajunse în culme.
O priveliște largă și nespus de bogată în frumuseți se desfășura în fața lui.
25   Înainte se întindea șesul nemărginit, prin mijlocul căruia se vărsa șerpînd un rîu mare și lat. La dreapta se deschidea o luncă largă, în fundul căreia se vedea, pierdut în ceața albăstrie a depărtării, un munte cu virful ascuțit.
30   „Acesta e Negoiul, zise el mirat de înălțimea muntelui și îngrozit de depărtarea la care se afla. Da, de acolo, 'din culmea aceea, am văzut eu Argeșul.”
Dar ochii lui se întoarseră spre stînga. Aici se deschidea altă luncă, mult doritul drum spre poienele Păpușei.
35   Pentru ca să poată apuca drumul acesta, el trebuia să coboare, să treacă riul și să ocolească un deal.
Mai nainte de a le face aceste, voia să-și deie ca-
40   Iul la pășune și să-l adape, apoi să-și caute ceva de mîncare și să odihnească și el însuși.

Giur împregiur pădurile de cer erau încă în plina lor podoabă de frunziș. Numai pe ici, pe colo se ivea câte un frasin roșu ca sîngele de bou. Nici fum, nici vreo altă urmă de viață omenească nu se zărea nicăiri prin apropiere. Chiar și dacă s-ar fi zărit, însă, -el și-ar fi urmat drumul fără de grijă. După cele ce văzuse și simțise în timpul nopții, el nu se mai temea de nimic: se afla-n paza lui Dumnezeu și trebuia să treacă nevătămat prin toate. Mergea deci fără de grijă, pascăndu-și calul și căutînd cu ochii vreo tufă de alun, vreo răsură ori un păducel.

Dac-ar fi băgat bine de seamă, el ar fi văzut că sunt urme de om chiar și pe unde călca el. Ieșise într-un luminiș cu iarbă deasă și, dacă s-ar fi gîndit bine, ar fi înțeles că așa, numai de la sine, nu s-a curățit pădurea, și dacă s-ar fi uitat bine, ar fi văzut că trece peste brazde-nțelenite. O nouă uimire-l cuprinse dar cînd se pomeni față-n față cu un șir de case clădite din groși, muruite pe dinlăuntru și acoperite cu mari șindrile de stejar, opt case una lîngă alta, jos, în o groapă, și adăpostite sub pădure.

El coborî cu fîgăre de seamă spre case.

Nici un semn de viață omenească.

Ușile erau toate închise. Bășicile de bou, cu care erau lipite ferestrele, stăteau încă întregi. Sub streășină uneia dintre case se afla chiar un război cu pinză jumătate țesută în el, dar firele de urzeală încă nețesută se rupseseră și atîrnau în bătaia vîntului.

„Aștia — zise el cuprins de jale — au fugit în pripă și nu s-au mai întors, iar de atunci n-a mai umblat nimeni pe aici.”

Era ceva afară din cale sinistru în aceste case pusti; el se simțea cu toate acestea în apropierea lor mai bine decît orișunde.

Da, aici putea să steie și să odihnească în toată tigna.

El scoase căpăstru] din capul calului și i-l legă drept pedecă în picioarele de dinainte, apoi se întinse, mai mult se lăsă ca mort pe iarbă, și rămase cîtva timp cu fața în sus și cu ochii închiși.

Multă mizerie este în lumea aceasta! Multe dureri sunt, multe și grele suferințe. De ce oare omul trebuie să trăiască?! E ori nu adevărat că Dumnezeu le știe toate, le vede toate? Este Dumnezeu, ori numai omul și-l închipuiește, pentru a sa mîngiere?

El se cutremură, speriat de îndoiala ivită în sufletul lui, și se ridică în picioare ca și cînd ar fi fost cuprins de simțămîntul că e spurcat pămîntul pe care zăcuse.

„li ceartă Dumnezeu pe oameni — zise el în ghidul lui — ca să-i curățe prin spășire și să-i facă vrednici de o mai fericită viață. Cînd însă, cînd va sosi ziua mîntuirii?!”

În inima lui se ivi iar pornirea de a face... el singur nu știa ce...

Ochii lui se opriră asupra coastei ce se ridica în dosul caselor. Acolo, în bătaia soarelui de meazăzi, erau cîțiva pomi înăbușiți de vițe urcate pînă în virfurile lor, o vie părăsită și rămasă în părăginire, dar încărcată de rod, în mare parte stafidit.

El trecu repede printre case șurcă cu cîteva sărituri coasta.

Văzuse el viță și prin valea Rîului Alb și mîncase struguri, dar cu totul altfel erau aceștia.

„Doamne! —grăi dînsul înduioșat — cu cîte bunătăți ai înzestrat pămîntul și cît de plăcută poate omul să-și facă viața în lumea asta!”

Soarele-și revărsa razele calde asupra caselor pusti și asupra împregiurimii lor părăjinite; adierea lină a vîntului scutura din cînd în cînd cîte o frunză veștejită; ziua se desfășura din ce în ce mai a sfîrșit de vară.

Sătul de iarbă, calul se trase în cele din urmă în umbra pădurii.

Tot astfel făcu și obositul lui stăpîn.

Era tîrziu după-ameazăzi cînd el se deșteptă din somnul lui neliniștit și se uită împregiurul lui.

li erau înțepenite toate încheieturile și numai cu anevoia și una cîte una-și mai putea aduce aminte cele

petrecute, parcă multe și lungi zile trecuseră de când a plecat de la îngrăditura de sub stîncă. Și atît de vii și de covîrșitoare fuseseră emoțiunile ce se succedaseră în sufletul lui, încît el abia-'și mai putea reaminti marii ochi albaștri. Imbătrînise oarecum în o singură noapte.

Calul își ridică voios capul și necheză încet și nerăbdător.

— Ce e, frățiorule? îi zise Bodea, și de aici înainte *Frățior* rămase numele calului.

Și frățior îi și era, în adevăr.

El se ridică cu anevoia și numai cu multă greutate ajunsese să dezlege căpăstrul și să-l pună în capul calului, dară iar se simțea ușor și neobosit după ce încălecă.

Măsurînd în gîndul lui drumul ce avea să facă pentru ca să se întoarcă iar în culme, să coboare la rîu și să ocolească dealul, el își făcu socoteala că tocmai pe-nserate o să poată apuca la stînga. Așa și era mai bine. Noaptea înainta fără de grijă, căci pe cînd el vedea focurile și auzea de departe cel mai mic zgomot, pe dînsul nu putea nimeni să-l vadă.

N-avea deci nevoie să grăbească și-si urmă drumul pe-ndelete.

Sosit însă în culmea din care se deschidea vederea spre Argeș și spre cîmpie, calul începu să ciulească [urechile] privind spre cîmpie și să necheze, încît răsunară toate văile. Ochii lui ageri se opriseră de parte pe șes, unde și Bodea vedea, parcă, pe ici, pe colo, cete de călăreți, care goneau de-a lungul cîmpiei netede, lăsînd lungi fașii de prav în urma lor.

Ce era acolo?! nu cumva se-ntorceau avarii, despre care se vorbea atît de mult? Ori poate vreun alt soi de oameni sălbatici a ajuns în cutrierările lui pînă pe sub dealurile de la marginea șesului.

Cu o putere atotecovîrșitoare se ivi în inima lui pornirea de a se duce ca să vadă și să le afle toate. Acum era aici și putea să iasă dintr-o singură răsufiare în largul cîmpiilor, și dacă mai stătea acum pe

gînduri, niciodată, poate, nu mai ajungea să-și împlinească dorința.

În adevăr, omul știe unde pleacă, dar nu poate să știe și unde are să ajungă.

5 Cînd ziua se-nvelea cu noaptea, Frățior își ducea stăpînul pe sub dealurile de la marginea șesului înainte spre răsărit, trecînd ici prin o pădure, colo peste o pajiște întinsă ori printr-un smîrc. La dreapta lor se vedeau din cînd în cînd focurile de tabără și le arătau drumul pe care trebuiau să-l țină pentru ca să poată înainta prin liniștea nopții nesupărați de nimeni.

15 Crescut pe cîmpiile netede și trăit în învălmășeli-le luptelor, Frățior mergea în treapăt din ce în ce mai avîntat, ridicînd mereu capul, mișcînd tot mai des din urechi și umflîndu-și din cînd în cînd nările largi, armăsar adevărat, gata de a se avînta la cel mai mic semn.

20 Era departe de Bodea gîndul de a-i da acest semn. El voia, cu toate acestea, să vadă, și urmîndu-și drumul, se apropia din ce în ce mai mult de focuri. Era peste puțină să nu se apropie în cele din urmă, ca să vadă ce fel sunt oamenii tăbăriți pe-ntinsul cîmpiilor.

25 Era faptă de om nebun ca el, care n-avea nici măcar un ciomag în mînă, să risce a fi luat la goană, și totuși el își luă inima-n dinți, potoli mersul calului și se'aprope de unul dintre pilcurile de focuri.

Călare pe Frățior al lui, el n-avea să se teamă de nimic.

30 El se opri la marginea unui luminiș larg și mai mult lung decît lat. La stînga lui se afla un cocioac plin de papură deasă și înaltă, pe lîngă care pășteau risipiți o mulțime de cai. Focurile ardeau la dreapta, înșirate pe sub o pădure de stejari bătrîni, și în zarea focurilor se vedea pe ici, pe colo cîte un cort. Bine nu putea să vadă Bodea decît două din aceste corturi, care se aflau la capătul despre dealuri, de unde se apropiase el. Amîndouă erau mici și făcute din piei de bou. La focul din fața acestor două corturi se a-

flau trei oameni mărunți și îndesați. Doi dintre dinșii ședeau pe vine, iar al treilea se sculase-n picioare și dregea focul.

Nu putea să-i vadă bine: se mai apropie dar.

Ce ar fi putut adecă să i se întâmple?

Chiar dacă-l zăreau, ei trebuiau să se dezmeticească, să-și caute caii și să încalece, iară el era în timpul acesta departe.

10 Frățior însă își perduse de mult răbdarea: văzîndu-se atît de aproape de focul aprins în fața corturilor, el sforăi o dată, sări în două picioare și necheză, încît caii de pe marginea cociocului începură să fugă care-ncotro, iară cei trei oameni de la foc alergară la
15 cai, în vreme ce de pe sub corturi ieșeau alții și iar alții și se risipeau, căutîndu-și și ei caii.

Bodea-1 strînse pe Frățior din pulpi și-l zori să se întoarcă și s-o ieie-n goană spre dealuri. Nu era însă armăsarul deprins să fugă cînd vede pregătirile de
20 luptă: el stetea ca cioplit din piatră și aștepta să-i vie cine cutează să vină.

Încălecați, doi dintre oamenii pe care-i văzuse la foc, un fel de stîrpituri cu fețele galbene și spine, cu fâlcile late, cu umerii obrazilor ieșiți și cu ochii mici și înfunțați în cap, porniră-n săltate asupra lui și-și
25 ridicară buzduganele, învîrtindu-le în aer.

E de neînțeles pornirea spre luptă a omului. Pus o dată față-n față cu cel ce vrea să-l răpună, omul, fie el chiar și cel mai dulce la fire, se oțerește și se-ncruntă, își ia avînt și intră orbiș și nu cu hotărîre
30 bărbătească, ci cu plăcere diavolească în luptă. N-avea Bodea nici o armă, dară calul lui era mai mare și mai puternic, mai mare era și el însuși și se simțea destul de tare ca să-și ridice adversarul din spinarea calului și să-l arunce departe.

35 — Vino! vino! pocitură de om, dacă ți s-au urît zilele vieții! strigă el, și Frățior porni înainte, apoi, cînd sosi în dreptul celuiilalt cal, sări în picioare, ca să-și apere stăpinul, care se culcase pe gîtul lui, ca

să treacă pe sub lovitură și să apuce brațul ce purta buzduganul.

Într-o clipă cei doi călăreți rămaseră culcați la pămînt, unul aruncat cu o izbitură, iar cellalt lovit cu buzduganul pe care Bodea-1 luase de la cel căzut.

— Haida! haida! strigă el apoi gonind înainte, de-a lungul luminișului, prin fața focurilor și printre dușmanii care încălecau răcnind de mînie ca să plece-n urma lui.

I
MINGĂIEREA

5 „Nu e cu voia lui Dumnezeu!” își ziceau muntenii risipindu-se fiecare la vatra sa, și neclintita credință-n purtarea de grijă a lui Dumnezeu e singura mângâiere a omului lovit de mari nenorociri.

10 Avînd mîngîierea aceasta, oamenii se-ntorceau la vetrele lor cuprinși de simțimîntul c-au săvîrșit o faptă mare și plăcută lui Dumnezeu.

Nemîngîiat era numai părintele Luca.

15 Aflînd că oamenii se risipesc și că nu se poate face încercarea de a scăpa pe fiul lui, el nu era mîhnit și nu se plîngea, nu muștra pe nimeni și nu se căia. Era lucru firesc ca fiecare să alerge la copiii săi, și ar fi fost în contra voinței părintelui a toate ca dînșii să-și părăsească copiii săi și să-și pună viața în primejdie ca să scape, dacă-l vor mai fi putînd, pe al lui. Tatăl ceresc el singur are purtare de grijă pentru toți: murtorii nemernici se fac vrednici de fericirea vecinică

20 purtînd fiecare grijă pentru ai săi.

Perdut era Bodea, și pentru totdeauna pierdut avea să-l socotească.

25 — Și dacă totuși, prin vreo minunată rînduire a lui Dumnezeu, el scapă și se întoarce? zicea maica preuteasă, care nu era în stare să și-l gîndească pierdut pentru totdeauna.

— Depărtează de la tine gîndul acesta, alungă-l, leapădă-te de el — grăi preotul — că nu mîngîiere-ți dă, ci-ți ține sufletul în necurmată zbuciumare. Adu-ți aminte de bucuriile pe care le-ai avut cînd îl purtai la sîn, cînd îl învățai să umble, cînd el a rostit primele vorbe, cînd îl vedeai crescînd și desfășurîndu-se trupește și sufletește, reamîntește-ți-l nalt, mlădios, sprinten și cu obrazii rumeni, cum l-ai văzut în clipa plecării lui, și mulțumește lui Dumnezeu

10 că ți l-a dat și ți l-a lăsat atîta timp și că ți-l poți reaminti cît timp mai trăiești în lumea aceasta.

— Dar de ce mi l-a dat — răspunse muma nemîngîiată — dacă nu poate să aibă și el, ca toți oamenii, viață în această lume?!

15 — Nu scruta tu tainele vieții omenești, îi răspunse preotul. Părintele e numai vremelnic purtător de grijă, și sarcină e copilul, sarcină ce trebuie să poarte fiecare așa, cum i s-a dat, unora spre mîngîiere, altora drept spășire. Dumnezeu ni l-a dat în păstrare

20 și noi l-am păzit pînă-n clipa în care a voit să ni-l ieie, ca să-l ducă la rînduirea lui. Nu te pune tu, femeia nemernică, mai presus de Maica Domnului, care și-a dat fiul jertfă fără ca să se tînguiască.

— Pentru ce însă această jertfă?!

25 — Nu scruta — grăi iar preotul — ci primește cu oarbă supunere rînduirile celui preaînțelept... Iar dacă mine îi vei fi văzînd întors la vatra ta, să nu zici că e tot acela pe care l-ai avut: e altul, un nou dar de la Dumnezeu, pentru care ai să mulțumești

30 în fiecare clipă a vieții tale.

O, mare mîngâiere e neclintita credință în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, și omul care e pătruns de credința aceasta rabdă cu mulțumire cele mai grele lovituri ale sorții și se simte înălțat prin durerile ce

35 suferă.

Nemîngîiat era părintele Luca numai văzînd neșaiul cu care se aruncaseră oamenii asupra gropilor de bucate, mînia înfundată a celor ce n-apucaseră nimic și graba cu care se risipiseră cetele.

Rariștea bine adăpostită unde Bran oprise femeile cu copiii și cu turmele era ca-n gura iadului.

Oamenii hotărîseră ei între ei să nu se mai risipească prin poiene, ci să rămîie adunați cu toții aici să-și sape gropi și să-și facă colibi acoperite cu pămînt, ca ale paginilor. Caută deci fiecare pentru sine și pentru ai săi cel mai bun loc, și pe cînd unii se certau pentru merinde, alții tăiau copaci, iar alții înjunghiaseră berbeci și-i jupuiau, în vreme ce femeile rîșneau grăunțe ori făceau păsat de mei. Mergeau toate val-vîrtej și-ntr-un zgomot furtunatic, din care nu ieșea deslușit decît behăitul oilor, în care se amestecau strigătele femeilor neastîmpărate și plîsetele copiilor împinși cînd încoace, cînd încolo.

Preotul stătea neajutorat în mijlocul acestei destrăbălări, și vorbele lui Ursan îi sunau mereu în urechi. Se simțea ca păstorul care-și vede turma risipită și nu mai e în stare s-o adune.

Nu, aceștia nu mai erau fiii lui sufletești, creștinii îndreptați mereu cu gîndul spre Dumnezeu, frații buni, care numai împreună știu să se bucure ori să suferă, ci oameni învrăjbiți, pe care nu mai poate nimeni să-i stăpînească.

Sunase lung și în mai multe rînduri buciumul de rugăciune, dar nu-l mai asculta decît pe ici, pe colo cîte un moșneag potolit.

„Așa e azi, își zicea preotul, cuprins de viuă îngrijare. Ce are să fie mîne ori poimîne?!”

Erau, ce-i drept, destul de bine adăpostiți dacă-și făceau colibele precum le plănuseră, se apărau mai ușor rămîind strînși cu toții la un loc și aveau și destulă hrană pentru un timp oarecare; dară ceea ce îi ținuse pe munteni în mijlocul unei lumi pe care moartea mereu o premenea nu era nici adăpostul bun, nici hrana îmbelșugată, ci lărgimea și bunul cumpăt.

„Trupului — ziceau părinții și bunii — să-i dai numai atît ca să nu i se stîngă viața, căci cu cît mai potolită e viața lui, cu atît mai luminos se desfășură sufletul.”

Iară oamenii aceștia tăiau cîrnuri grase, le trăgeau nesărate-n frigări și le sfîșiau așa sarbede-n dinți, ei, care știau că nu e urgie mai mare decît lipsa de sare.

Jos, în văile mănoase, și pe șesul plin ca o masă bogată de toate bunătățile pereau oamenii de foame, ori luptîndu-se între dinșii pentru hrană, dară nu pentru că n-ar fi putut să-și găsească cu toții hrană, ci pentru că n-aveau nici o rînduială.

Temîndu-se unii de alții, erau nevoiți să steie îngrămădiți la un loc și mereu gata de luptă, azi aici, mîne colo, acum pe drumuri doșnice și nemaiumblate, în urmă îndesuiți în vreo strîmtoare ori între mlaștini, numai de tot arareori la lărgime, unde pot să răsufle. Nu putea nimeni să aibă gîndul de a agonisi și de a păstra ceea ce mîne ori poimîne putea să le cadă altora pradă. Viața li se petrecea dar în nevoi, în suferințe și-n lupte, iară cînd apucau cîte ceva, se-mbuibau ca fiarele lihnite. Mai ales această îmbuibare cu cîrnuri sarbede le era peirea.

înfruntă omul oțerit prin răbdare cea mai grea urgie a intemperiilor și răzbește voios prin viscol și prin furtună, dar cade răpus de boală dacă-mbuibarea l-a umplut de scîrbire. Iară boala trece din om în om unde mulți umplu aerul de duhoare.

Cu inima încleștată stetea preotul în mijlocul mulțimii destrăbălate, care nu mai voia să-i asculte glasul. Oamenii pe care ar fi putut să se razăme erau carencotro.

Bran se-ntorsese cu ai săi în poienele Leaotei. Ursan era dus să ție-nchisă trecătoarea despre valea Bîrsei. Vîntu se afla între cîndești. Moroiienii se-ncuibaseră pe tăpșanul unde i-a lăsat Bran și nu mai voiau să se întoarcă. Mari și tari erau în luminiș Cărbune și Răciulete, care adunaseră împregiurul lui Vineș tot muieret-tul turburat de spaima nopții trecute.

Nu era însă nici Răciulete atît de pocit cum îl arăta înfățișarea lui.

în curînd după-ameazăzi sosi de lamoroieni știrea că paginii au pornit iar la deal și urcă mulțime mare.

Dînd peste gropile deșerte, despre care dinșii nu știuseră nimic, ei se umpluseră de mînie. Era parcă

năvălitorii i-ar fi prădat, și toți strigau răzbunare.

Care va să zică, acolo sus, în desimea pădurilor, erau oameni care aveau grîu și mei, mult grîu și mult mei, ba poate că mai aveau și altă ceva: răzbunare!

5 Moroienii, care le vedeau toate, trimiseră peste cîțva timp știrea că paginii au trecut înainte și se îngrămădesc sub coastă, gata de a urca.

Ca luat de un vîrtej de spaimă se răscoli luminișul. Strigau cu toții și alergau fără de rost încoace și încolo; nu mai știa nimeni ce să facă și încotro să apuce, și iar răsunau pădurile de behăitul oilor, în care se amestecau țipete de femei și plîsete de copii.

— Stați pe pace! stați pe pace! strigă Răciulete, alergînd printre dînșii. Mai e mult de acolo pînă aici.

15 Bătrînul Vineș ridică amîndouă brațele și, mișcînd încetinel din mîni, le făcu oamenilor semn să se liniștească și să vie la dînsul.

Era parcă o putere tainică în această mișcare do-moală a mînilor lui, și oamenii, ca trași de un far-mec, seapropiară, unii de alții, pornind cu toții spre dînsul.

— Stați cu mintea luminată și cu inima neîndoită, le zise el după ce se liniștiră. Dacă vin, moroienii rămîn în dosul lor și-i apucă pe la spate. Locul e strîmt și nu ni-e greu să ținem pept cu ei din față. Să plece femeile cu copiii și cu turmele mai la deal, iară noi să ne pregătim. Mai întîi și mai întîi— urmă el — să ne păstrăm bine merindea. Uite, colo sunt două gropi săpate pentru colibi: cine are grăunțe să le arunce-n ele, într-una grîul, în alta meiul. Le acoperim cu pămînt, dăm frunze uscate pe deasupra și numai noi știm unde ni-e merindea.

O tăcere adîncă urmă după vorbele lui. Era greu lucrul pe care-l cerea moșneagul, și părintele Luca se-ndoia că oamenii-i vor da ascultare.

— Dați înainte — strigă Cărbune — că nu avem timp de perdut!

El își luă apoi desagii plini și-i deșertă într-una dintre gropi.

40 Atît a fost greu. După ce s-a îmbărbătat unul, s-au pornit și ceilalți, la început cam cu de-a sila și apoi

din ce în ce mai pe grăbite. Femeile nu se depărtaseră încă cu turmele și cu copiii cînd gropile erau în bună rînduială, și părintele Luca stetea cu inima împăcată în mijlocul luminișului și-i îndruma pe oamenii care acum ascultau glasul lui.

5 Bran alesese luminișul tocmai pentru că era bine adăpostit, o fășie lungă și mai largă spre vale, de unde se aștepta năvala.

Privind locul de la deal, la dreapta era o rîpă stîncosă, pe care chiar și cei mai sprinteni dintre munteni numai cu multă opintire ar fi putut s-o urce. La stînga locul era aproape șes, dar în mare parte rovinis acoperit cu feregă mare și cu mînzoc înalt și stufos. Și din o parte și din alta drumul mai era apoi închis și prin copacii răsturnați, pe care îi tăiaseră pentru colibi.

15 — Mai răsturnați copaci și spre vale, ca să-i încurcați și acolo, le zise preotul, și peste puțin toată lumea porni la cale.

20 Rămăseseră în luminiș vreo șase sute de munteni, băieți, moșnegi și oameni în putere, între care vreo optzeci aveau arcuri, iară ceilalți erau înarmați cu ghioage, cu îmblăcitori, cu securi și numai puțini cu sulite făcute, ca a lui Răciulete, pentru urși și pentru mistreți. Pe cînd cei cu securile tăiau copacii, alții trăgeau copacii răsturnați ici la dreapta, colo la stînga, ca să-i așeze-n șir îndesat, toate în grabă nervoasă, făcînd larmă zadarnică, împedecîndu-se unii de alții și tremurînd cei mai mulți de frică.

30 Cu cît mai mult înaintau însă pregătirile, cu atît mai cu chibzuială se urma lucrarea, și în cele din urmă preotul nu mai avea nevoie să strige pentru ca toți să-l audă.

— Mare minune ar fi — grăi Răciulete — dac-ar mai cuteza să se apropie.

35 Ivit o dată într-un cap, gîndul acesta trecu din om în om, și în curînd nu-i mai venea nici unuia să creadă că poate cineva în lumea aceasta să facă încercarea nebunească de a răzbi prin copacii răsturnați, de a trece prin rovinile fără de fund ori de a urca rîpa ce dă-n prăpăstii adinei. Atît de bine adăpostiți se sim-

țeau, încît nu puteau să înțeleagă cum adecă și de ce oamenii aceia, cărora nu le făcuseră nici un rău, să se năpustească asupra lor.

Pe înserate, însă, cînd se iviră prin desișul din vale cele dintii capete, poiana răsună de chiote, în care mînia se amesteca cu un fel de voie bună.

— Potoliți — strigă Vineș — și cu capul la loc!

— Arcașii înainte! le zise preotul. Dați-vă după copaci și nimeni să nu tragă fără folos. Să vedem ce fac și cum vor să ne apuce.

Grăind aceste, părintele Luca se trase spre partea de la deal a luminișului și se opri la marginea pădurii.

„Răvarsă, Doamne, puterea ta — grăi apoi, ridicînd dreapta spre cer — și mă învrednicește să împart binecuvîntarea ta. Fiii tăi suntem cu toții: dă-netăria răbdării dacă vrei să ne cerți unii prin alții. Ai tăi suntem, Doamne, și ție ne dăm jertfă!”

— Potoliți, potoliți! strigă bătrînul Vineș, care stetea nemișcat în mijlocul luminișului, față în față cu năvălitorii din ce în ce mai numeroși și din ce în ce mai lărmuitori.

Sosiți rînduri-rînduri la copacii răsturnați în calea lor, ei se îndesuiau din ce în ce mai rău pe îngusta muche a rîpei. Fiind prea mulți pentru un loc atît de strîmt, se împingeau unii pe alții, certîndu-se în gura mare între dînșii. Cîțivavoiră să apuce la stînga, unde locul se lărgea, dar după doi, trei pași simțiră că se cufundă și săriră speriați înapoi. Izbindu-se aceștia de alții, se stîrni o-nvălmășeală în care mai mulți dintre cei de pe muchea rîpei perdură pămîntul de sub picioare și se răsturnară în **prăpastie**.

Dar oameni răsturnaseră copacii în drumul lor, și tot oameni erau și ei: n-aveau decît să puie mîna și să-i deie la o parte. Era, ce-i drept, mai ușor să-i răstorni cînd nimeni nu te oprește decît să-i dai la o parte cînd alții nu te lasă, dar dincolo de copaci era grîu și mei, și cîți încăpeau puseră mîna ca să-și facă drum.

Pînă aici muntenii priviseră stînd liniștiți. Acum arcașii începură să tragă.

Nu le era greu să nimerească, fiindcă săgeata, dată-n desime de oameni, intră în carne vie orișunde ar fi căzut. Loviți erau însă tot cei din rîndul întii, care pusese mîna, și cel lovit o dată nu-și mai căuta drum înainte, ci ori cădea sub picioarele celorlalți, ori se dedea văietîndu-se la o parte, ca să facă loc pentru alții.

Era învederat că cu cît mai mult vor sta în loc, cu atît mai mulți au să fie loviți; ei munceau deci cu graba deznădăjduirii, împedecîndu-se unii de alții și trecînd fără de milă peste cei răniți.

— Haida! haida!... strigă Răciulete cînd văzu că ei vor să treacă în luminiș și se repezi cu sulița întinsă la vale.

Intrați în încăierare sălbatică și fără de nici o rînduială, ei se rostogoleau oarecum la dreapta și la stînga și acum muntenii îi împingeau pe năvălitori la vale, acum iar năvălitorii răzbeau înainte și-i alungau pe munteni la deal. Orișicît de îndirjiți și de inimoși, apărătorii erau puțini; orișicît de mulți, agresorii nu încăpeau cu toții în luminiș îngust și numai rînduri-rînduri puteau să ieie parte la luptă.

Mult ar fi trebuit să ție încăierarea dacă n-ar mai fi fost la mijloc și moroienii, care se coboriseră încetul cu încetul, trecuseră valea și-i apucaseră pe năvălitori pe la spate.

O spaimă zguduitoare îi cuprinse pe toți cînd auziră în dosul lor sunetul buciului și, ca ieșiți din fire, o rupseră la fugă care cum îl tăia capul în clipa de spaimă, unii avîntîndu-se în prăpastie, alții dînd peste rovine, cei mai mulți buind orbiș în vale.

— Opriți-vă! Stați pe loc! Lăsați-i să fugă! strigă preotul din răsputeri.

Intrați însă o dată în vultorea luptei, muntenii se îndirjiseră și nu mai erau în stare să se stăpînească, loveau fără de milă și-n fugarii deznădăjduiți, și-n răniții neputincioși, și goneau turbați la vale.

Preotul sună buciul de rugăciune, dară iar nu mai asculta nimeni glasul lui.

— La adăposturile de iartvă! strigă Cărbune.

5 — La adăposturi! La adăposturi! repetară cu toții, și peste puțin zgomotul abia se mai auzea din depărtare din ce în ce mai mare, iară preotul stetea singur cu răniții și cu morții în luminișul deșertat pe o clipă. Numai pe o clipă însă, căci în clipa următoare el se umplu de femei, care, văzînd fuga năvălitorilor, coboriseră-n grabă mare și se risipiră, văicărîndu-se și blestemînd, ca să-și caute fiecare omul printre cei morți ori răniți.

10 Văicărelile aceste erau mai înfiorătoare decît răcnetele de minie ale încăierării acum sfîrșite, și părintele Luca-și acoperi fața cu amîndouă minile, ca să nu vadă cum femeile înfuriate se năpustesc asupra răniților rămași pe cîmpul de luptă.

20 — S-a făcut! La adăposturi! strigă Moroiu, care se ivi din vale cu o parte din oamenii lui. Ne coborîm cu toții în vale!

Preotul alergă ușurat spre dînșii.

— Mai întii — grăi dînsul — avem să ne facem datoria către cei morți și către cei răniți.

— li omorîm! strigară cîțiva.

25 — Răniții sunt, ca morții, în paza lui Dumnezeu, care n-a voit să-i peardă, ci numai să-i certe. Pretutîndeni e Dumnezeu și toate le vede: el v-a ajutat și el vă cere să aveți milă către cei ce vă cer milă.

O tăcere adîncă urmă iar după vorbele lui.

30 — li vom îngriji — urmă el peste puțin — și vom trage de la gura copiilor noștri ca să-i hrănim. Care vor muri, morți au să fie, dar nu din vina noastră; iar pe cei ce vor scăpa, îi vom lăsa să se ducă la ai lor, ca să ducă veste bună despre noi.

35 — Binecuvîntat să fie numele Domnului! grăiră oamenii și se risipiră să-și facă datoria, spremîngăierea sufletească a părintelui Luca.

II ÎNFRĂȚIREA

— Haida! haida! striga Bodea trecînd ca o nălucă printre cetele călăreților speriați din somn și culcînd la pămînt pe cei ce-ndrăzneau să i se pună-n cale.

5 Gonind așa pe nimerite, el se depărta din ce în ce mai mult de dealuri, dar numai înainte putea să meargă, căci la dreapta avea pădurea, la stînga se urma cociocul din ce în ce mai lat, iar în urmă se auzeau bătăile copitelor și zbieratele sălbatice ale călăreților.

15 Abia de tot tîrziu se desfăcu din cocioc un rîuleț, cu apă limpede și lină, peste care Bodea putu să treacă la stînga. întorcîndu-se iar spre munți, el se perdu peste puțin într-un răchitiș în care nu mai putea să fie urmărit, și armăsarul, plin de spume, dete el de el mai întii în treapăt mai potrivit, apoi în pas domol.

20 Trecuse și prin aceasta, și abia acum ajunse Bodea să se uite mai cu dinadins la buzduganul pe care-l ținea ca pe o armă sfințită în dreapta lui.

25 Luna plină nu era încă ridicată la meazăzi și trecea tăcută peste-ntinsul cerului de-o proaspătă seninătate. Razele ei se resfrîngeau scînteind în pietrele nestimate cu care era împodobit buzduganul.

Nu, așa ceva nu mai văzuse Bodea.

„Ăsta — își zise el — nu e armă, ci semn de stăpînire luat, pradă nestimată, de la cine știe cine!”

30 Și ridicîndu-și buzduganul, el se simțea mare și nebirit de puternic.

Iar nu mai era însă în stare să-și deie seamă unde se află și încotro merge. Munții nu se mai vedeau. Trecea după toate semnele prin o luncă largă, căci pe jos era nisip, pe ici, pe colo pietriș, din cînd în cînd cîte un trunchi de copac răsturnat fie de bătrînețe, fie de vînturi, fie de răvărsările rîului și putred acum, de intrau copitele calului prin el.

Trecuse miezul nopții când el ieși din nou la lărgimea luminată de lună. Un rîu risipit peste o albie lată se vărsa la dreapta, scînteind pe ici, pe colo în bătaia razelor vii, și pe țărnișii lui, atît la deal, cit
5 { și la vale, iar se vedeau focuri risipite în șiruri lungi.

El își dete seamă despre desfășurarea culmilor
peste care trecuse.

„Asta e rîul ce iese prin strîmtorile de la Capu-Coastei, își zise apoi; pe aici trebuie să apuc ca să
10 ies la Leaota și să cobor apoi la peșteră.”

Nu putea să-și deie seamă despre depărtarea la care se află, dar știa că trebuie să-i fie lung drumul și că are să răzbească printre dușmani pînă la Leaota. El descăleca dar, ca să mai răsufle și el, și calul.

Vîntul se pornise și bătea ca peste poienele munților, din ce în ce mai aspru și mai iernatic. Era parcă peste puțină ca după dulceața zilei trecute să urmeze sub cerul senin și văratic asprimea iernii grele; și totuși înspre revărsatul zorilor de zi deodată se
20 porni ceața de-a lungul văii largi, iar dimineața, când Bodea porni pe prundiș la deal, începură să fluture prin aer fulgii purtați de vîntul din ce în ce mai puternic.

Putea acum să treacă nesupărat de nimeni înainte, căci pe asemenea timp nu mai ies nici lupii din vizuinile lor. Se cernea zăpada din ce în ce mai mărunță și mai deasă. Măcinată de gerul crîncen și de viscolul desfrînat, ea răzbea prin piele și prin carne pînă la măduva oaselor. Putea să înainteze nesupărat de
30 nimeni dacă mai e cu puțină ca omul să treacă întreg și nevătămat și prin asemenea urgie neîmblînzită a cerului. Ici calul îi luneca peste apa înghețată-n pripă, colo el răzbea gîfăind prin troieni îngrămădiți la adăpost, și pretutindeni vîntul, și din față și din
35 laturi, nicăieri adăpost, nici o clipă de răsufle mai ușoară.

Gîndul lui era cu toate aceste dus pe la frații lui, pe care îi știa rămași în poienele deschise, fără de adăpost și fără de hrană, și orișicît de mult ar fi iubit
40 pe Frățior al lui, îl zorea, mereu îl zorea.

Trecea din când în când peste leșuri înțepenite de ger, dar nici el nu se mai scîrbea, nici Frățior nu se mai dădea sforăind la o parte: gîndul lui îl ducea în poienele cutreierate de urgia vișcolirii.

5 Dar ce putea el să le facă? Cum ar fi putut să le dea vreun ajutor?! Nu se mai întreba: voia să fie cu dînșii!

Trecea, om sleit de puteri, prin fața colibilor adăpostitoare și-și aducea cu înduioșare aminte de copila cu mari ochi albaștri și de zilele petrecute în îngrăditura de sub stîncă, dar îl zorea mereu pe Frățior, lui atît de scumpul tovarăș și neobosita lui scăpare.

Iar frații lui și tatăl lui cel bun și muma lui cea duioasă stăteau mîngîiați în sufletele lor sub acoperișurile adăpostitoare, purtau grijă de răniți și-i mulțumeau în fiecare clipă lui Dumnezeu, care se-ndurase a le arăta calea spre vetrele lor mai nainte de
15 a se fi înfundat drumurile.

El era pierdut pentru toți; lui nimeni nu îi mai purta de grijă; pe dînsul nimeni nu-l mai aștepta; la el nimeni nu se mai gîndea: scos era din rîndul celor vii, și părintele Luca nu-l mai avea nici el decît în rugăciunile lui.

O minune dfe necrezut le era dar tuturora când el se ivi în dimineața zilei de a doua despre coasta acoperită cu zăpadă proaspătă și curată, și toți alergară să vadă ei înșiși cu ochii lor și se opriră cuprinși de
25 sfială religioasă în preajma lui.

Călare în albul nemărginit al zăpezilor pe armăsarul lui negru ca pana lucioasă a corbului, ținînd în mîna dreaptă buzduganul strălucitor, cu fața suptă și sleită, cu ochii măriți și plini de lacrimi, mai mult umbră de om decît ființă viețuitoare, el părea o arătare cerească, de care nimeni nu era vrednic să
30 se apropie.

— Mărit și lăudat este Dumnezeul nostru! grăi dînsul, ridicîndu-și ochii spre cer.

— De-a pururea mărit și lăudat! răspunseră cu toții, plecîndu-și capetele.

Părintele Luca înainta ca-n aiurare câțiva pași spre el, apoi se-ntoarse spre maica preuteasă, care rămăsese ca-nmărmurită în pragul casei.

5 — Femeie, bucură-te! strigă el cu glas limpede. Iată fiul tău, pe care părintele a toate l-a păzit și ți l-a ales dintre cei mai aleși ca să mîngăie printr-însul turma sa.

10 Bodea descăleca, cuprinse cu amîndouă brațele gîtul armăsarului, care-l purtase atîta timp și-l scăpase de atîtea primejdii, și începu să plîngă ca un copil greu certat, și plîngeau cu toții împreună cu dînsul.

15 — Ah, mare e puterea lui Dumnezeu! — strigă el — și nu e în lumea aceasta suferință prea mare pentru omul ce se razămă cu credință tare și nestrămutată în bunătatea lui!

20 Intorcîndu-se spre tatăl său și spre mumă-sa, el le ceru cu capul plecat iertare pentru zilele grele prin care trecuseră în urma nesocotinței lui și le sărută mîna cu fiiască supunere, în vreme ce mulțimea se uita la el ca la un sfînt.

Intrat în casă, el căzu în genunchi la picioarele preotului și-i zise:

25 — Ascultă, părinte, iartă și binecuvîntează! Timp îndelungat au stat împreună numai ei singuri, fiul făcînd mărturisire despre ispitirile prin care a trecut, iar tatăl ascultînd cum a fost pusă la încercare virtutea fiului său.

30 — Nemărginită e, Doamne, îndurarea ta! zise el cu inima ușurată cînd fiul său îi spuse cum copila cu ochii albaștri s-a ivit la marginea zăvoiuului, țîind armăsarul de căpăstru. Și ce s-a făcut ea? întrebă apoi cu inima încleștată.

35 Bodea îi spuse cum s-a oprit și a trimis-o la muma ei. — Mare ești, Doamne, bun ești, părinte, și nemărginită e purtarea ta de grijă! strigă preotul, cu inima încă mai ușurată.

40 Urmîndu-și apoi fiul mărturisirea, el descrie în vorbe puține, dar bine alese, grozăviile celor două nopți.

— Puternic ești, Doamne, și neasemănat de aspru în dreptatea ta! zicea preotul. Puternic ești! repeta la fiecare pas făcut de fiul său.

5 — Adevărată e mărturisirea mea — grăi Bodea în cele din urmă — și nici un ghid ascuns nu-mi pătează sufletul; nefățărîtă îmi este căința și nestrămutată hotărîrea de a stărui în căile Domnului. Treci, părinte, cu vederea neputințele mele, iartă păcatele mele și mă binecuvîntează.

10 — Nu sunt eu vrednic să judec faptele pe care numai după rînduirea lui Dumnezeu și numai cu a lui ajutor ai putut să le săvîrșești, îi răspunse preotul. De la Domnul e mîntuirea ta: ascultă glasul inimii tale, căci prin inimă-l povățuiește el pe fiecare după vrednicia lui. Puind apoi dreapta în creștetul fiului său, el închise ochii și urmă rostind vorbele încet și respicat: Unealtă oarbă și nemernică sunt, împărate a toată suflarea, revarsă prin mine îndurarea ta asupra acestui fiu căit al tău, primește jertfa lui de sine și luminează mintea lui, deschide-i inima și fă-l vrednic să ducă la îndeplinire voința ta.

— De-a pururea preamărit e Domnul! grăi Bodea și se ridică-n picioare.

25 ' Sufletele amîndurora erau pline de un simțămînt de alinare și luminate de fericirea pe care aici în lumea aceasta nu poate s-o guste decît omul lepădat cu desăvîrșire de sine și împăcat în cugetul lui.

30 Și totuși o durere grea le-ntuneca viața: Bodea nu mai putea să fie urmaș în preoție al tatălui său. N-o zisese nici unul, nici altul aceasta și nici nu s-ar fi încumătat s-o zică, dar le era amîndurora de sine înțeles că Dumnezeu nu îndrumează spre fapte săvîrșite cu încruntare bărbătească pe cei aleși de dînsul în rîndul mijlocitorilor iubirii lui.

35 Și nici că mai era îndreptat gîndul lui Bodea spre părinteasca blîndeță a preoției.

40 înăsprită prin marile zguduiri ale zilelor trecute și întărită prin faptele bărbătești ce săvîrșise, inima lui nu se mai muia în fața suferințelor trecătoare, ci se umplea de o îndîrjită pornire spre faptă. Izvorul

a toate relele nu mai era în gîndul lui soarta oarbă, oi nesațiul și nesocotința omului lăsat în voile lui. Lovit are să fie, și încă mereu și fără de cruțare, biciuit și strîns cu strășnicie în frîu, stăpînit cu mîna zdravănă are să fie omul de-a pururea pornit spre

5 fărădelege.

Cu senină mulțumire sufletească primi dar vestea despre încăierarea din luminiș, și jalea îl cuprinse numai cînd află că între morți a fost și Vineș, înțeleptul bătrîn, la vatra căruia atîte inimi tinere s-aii încălzit.

10

— Ah! fiare sălbatice! stîrpituri dezbrăcate de firea omenească! strigă el, răzvrătit în toată ființa lui.

Văzînd dar purtarea de grijă a învingătorilor pentru dușmanii lor răniți, el nu se mai înduioșă.

15

înțelegea, ce-i drept, că așa trebuie să fie. Depotrivă cu fiarele sălbatice ar fi fost și ei dacă i-ar fi omorît ori i-ar fi lăsat pradă fiarelor sălbatice.

20

Bine făceau, altfel nu puteau să facă, și el se simțea înălțat și mai apropiat de Dumnezeu știindu-se carne din carnea lor și sînge din sîngele lor. Cu toate acestea, un zîmbet batjocoritor se ivi pe buzele lui.

— Mare e virtutea voastră! le zise el. Cei mai vrednici și mai iubiți dintre ai voștri au rămas morți pe cîmpul de luptă ori zac slutiți pe patul de suferințe; văduvele cutrieră cîmpul pustiu bocindu-se amarnic, și copiii rămași fără părinți umblă cerșind de la prag la prag; stați tremurînd de frică și priveghind cu neadormire, pentru ca nu cumva o nouă năvălire să vă găsească nepregătiți: nu vă temeți voi că oamenii aceștia, pe care îi hrăniți trăgînd bucata de la gurile voastre și ale copiilor voștri, întorși la ai lor, vor veni iar, ca să răpească și puținul ce vi-a mai rămas?

30

— Să vie! i se răspunse. Cu atît mai dreaptă are să fie mînia noastră, și cu atît mai cu prisos vor fi certați prin brațele noastre!

35

— Nu, le zise el. Lacrămile văduvelor și ale orfanilor ard pămîntul pe care cad, de nu mai răsare iarba pe el, și voi, care ați primit cu binecuvîntarea cerească sarcina de a purta grija de femeile voastre

40

și de copiii voștri, călcați legea dacă vă puneți viața în primejdie: numai nouă, celor ce nu lasă-n urmă nici văduve, nici orfani, ni se cuvine să intrăm în luptă pentru apărarea părinților și a fraților noștri.

Gîndul acesta era atît de luminos, încît toți îl primiră ca îndrumare pornită din cer.

Nu se poate, în adevăr, jertvă de sine mai frumoasă și mai plăcută lui Dumnezeu decît să te lepezi de mulțumirile lumești și să-ți dai toată viața pentru apărarea celor ce împlinesc voința tatălui ceresc, purtînd grijă de copiii lor. Cuprinși de o însuflețire fără de seamăn, junii alergară la Bodea și-l rugară să se pună în fruntea lor și să-i ducă orișunde va voi el.

10

Erau numai cincizeci și opt, dară Bodea știa atît de bine că puterea n-o dă numărul, ci hotărîrea bărbătească.

15

— Nu vă cer să muriți apărînd pe părinții și pe frații voștri, căci a muri nu e greu, le zise el. Vă întreb: sunteți ori nu gata să trăiți pentru neamul vostru, cel mai ales dintre toate neamurile aruncate de soartă pe pămîntul acesta, să vă gîndiți în toate clipele vieții noastre numai la binele lui și numai mărirea lui s-o rîvniți?

— Suntem gata! strigară ei într-un glas.

25

— E neînduplecată hotărîrea voastră?

— Neînduplecată!

— Sunteți gata să vă legați cu jurămînt?

— Jurăm! Jurăm! strigară ei.

— Dați-vă bine seamă despre legătura în care intrați, despre sarcina ce primiți și despre jertva ce aduceți, urmă Bodea. Vă împăcați voi cu gîndul că, întorcîndu-vă obosiți ori poate chiar răniți din luptă, n-o să aveți soții care să vă mingîie, nici copii care să vă înveselească?

30

— Ne împăcăm! strigară ei.

35

Mumele începură să se bocească, parcă și-ar fi văzînd copiii duși la pierzare.

— Copiii — grăi preotul — nu sunt stăpîni pe viețile lor, și nici lor nu li se cuvine să le deie, nici tu nu ai căderea de a le primi.

40

— Duceți-vă — le zise Bodea — stați trei zile de-a rîndul nemîncăți, mărturisiți-vă părinților voștri, cereți binecuvîntarea preotului vostru, și acela care va fi rămas tare în hotărîrea lui să fie în noaptea zilei de a treia în luminișul pătat de sînge, la mormîntul nouă tuturoră neuitatului Vineș.

10 — Fiule — grăi preotul dună ce junii se risipiră — cerului numai jertva curată și adusă cu toată inima îi este plăcută. Nu e îndoită inima ta? nu e rănit sufletul tău? N-o să te căiești niciodată de a fi adus jertva aceasta?

15 Bodea înțelese vorbele tatălui său, și copila cu mari ochi albaștri se reivi în gîndul lui, dară el n-o vedea în oase și carne, ci ca pe o sfîntă perdută în alte lumi.

20 — Nu știe nimeni astăzi care-i vor fi mîne îndemnurile inimii, răspunse el. Omul își ia hotărîrile după pornirile clipei în care se află, iară virtutea bărbatului e stăpînirea de sine în statornicia voinței. Dar — adăugă peste puțin — mai am trei zile ca să mă luminez.

Trei zile lungi și petrecute în cucernică răzgîndire mai avea.

25 în timpul acestor zile el nu vedea decît suferințele grele ale semenilor săi și primejdiile mari de care erau împresurați în fiecare clipă. își reamintea leșurile risipite pe cîmp, stafiile încă viețuitoare, desfrîul deznădăjduirii, urgia viscolului, și o adîncă jale îl cuprindea cînd se gîndea la cei rămași încă în poienele troienite, fără de adăpost și fără de hrană.

35 Scăpat prin o minunată potrivire a întîmplărilor din atîte primejdii, el își socotea viața de acum nu ca urmare a celei de mai nainte, ci ca dar din priosos, pe care are să-l păstreze cu sfințenie pentru binele tuturoră. Siluindu-se pe sine însuși, el ajunsese să trăiască mai mult cu sufletul decît cu trupul, nu mai dorea nimic pentru sine, și ființa lui întregă era străbătută de o senină și luminoasă fericire cînd se gîn-

dea pe sine alergînd în fruntea cetei sfinte și luptînd fără de răgaz ca să stîrpească răul și să ocrotească pe cei neajutorați.

5 — Cai! — le zicea el celor stăpîniți de același gînd — cai să vă căutați, căci prin mijlocul lumii înrăutățite numai călare se poate răzbi!

10 Vîntul se potolise, norii se risipiseră, și-n noaptea zilei de a treia, cînd junii urcară-n luminișul tăcut, luna iar trecea pe cer înseninat și mai vîrtos limpede-revărsindu-și razele asupra zăpezilor scintei-toare.

15 Se adunaseră la mormîntu' lui Vineș patruzeci de inși, toți călări. Ceilalți se răzgîndiseră fie pentru că nu erau în stare să steie nemîncăți trei zile de-a rîndul, fie pentru că nu puteau să-și părăsească părinții.

— Descălecați și puneți mîinile pe crucea de la căpătiul mormintului, le zise Bodea, puind mina pe cruce.

20 Ei descălecară și se îngrămădiră împregiurul crucii.

— Ziceți după mine, urmă el apoi: Jur să mă leg frate de cruce! Să nu mă despart niciodată de frații mei! Să n-am nici un gînc ascuns în fața lor! Să rabd alătura cu dînșii toate nevoile! Să intru dimpreună cu dînșii în foc și în apă! Să mă supun fără de șovăire căpeteniei noastre! Să nu rîvnesc la iveri lumești! Să nu cruț pe cei răi! Să ajut pe cei neputincioși! Să păzesc legea creștinească și să nu fac nimic fără de binecuvîntarea preotului rînduit mie ca păstor sufletesc!

Rostite cu glas tare, rar și răspicat de dînsul și repetate de dînșii într-un glas tare, vorbele răsunară departe în liniștea nopții geroase.

35 — Voința lui Dumnezeu să se îplinească! mai **adaogă** el.

— De-a pururea sfîntă! răspunseră dînșii.

III
DRAGOSLAVELE

Umilit și rușinat, Bran era hotărît să urmeze drumul spre Capu-Coastei, dară cei mai mulți dintre puținii oameni care mai rămăseseră la gropile deșerte țineau să se întorcă cu merindea la vetrele lor. A fost dar nevoit să urce iar în poiene.

10 Muncit însă de gândul că numai din vina lui Bodea a fost lăsat în voia sortii, el nu mai putea să se întorcă la ai săi, și în culmea Leaotei stătea cu inima îndoită dacă e să se ducă la cîndeștii, care așteptau sub Scărișoara, cu puținii ce mai erau gata să-l urmeze, ori să treacă la Ursan, ca să-l ieie și pe dînsul cu ai lui.

15 încercarea de a-l scăpa pe Bodea trebuia neapărat s-o facă: viața toată și-ar fi făcut altfel muștrări amarnice.

20 Tot atît de amarnice i-ar fi fost însă muștrările și dacă încercarea, făcută în pripă, ar fi rămas și de astă dată zadarnică. El coborî dar spre trecătoare, ca să ieie înțelegere cu Ursan.

Lui Ursan nu-i era deloc să părăsească gura trecătorii.

25 Strîmtorați din vale, unde îndesuiala era mare și lipsa de hrană ajunsese nesuferită, fugarii făcuseră în două rînduri încercarea de a se întoarce iar la lărgime, și muntenii, mîndri de a-i fi răspins, țineau morțiș să nu le lase drumul deschis.

30 Aflînd dar că n-a reușit încercarea de a închide strîmtoarea de la Capu-Coastei și că astfel nu mai au nici un rost silințele lor, ei se turburară și luară lărmuind hotărîrea de a se întoarce și dinșii la vetrele lor.

35 — Mai bine puținii și inimoși decît mulți și cu gândul împărțit, grăi Bran, care, după cele petrecute în valea Rîului Alb, se teme mai mult de ai săi decît de dușmani. Să vie numai cine vrea cu toată inima,

iar ceilalți să plece în știrea Domnului, ca să nu ne mai încurce.

Dintre ai lui Bran și dintre ai lui Ursan împreună mai rămăseră numai vro sută și treizeci de oameni, și nici măcar pe aceștia nu puteau să-i ieie pe toți cu dinșii.

10 Dacă, părăsind ei gura trecătorii, fugarii se întorceau la locurile lor de mai nainte, iar era tăiat drumul între Păpușa și poienele Bucegilor, și Ursan nu se mai putea întoarce cu ai săi.

Ei hotărîră dar ca Mateiaș, un fel de Răciulete, om mărunt, sprinten și isteț, să rămîie cu cincizeci de oameni deasupra strîmtorilor din vale, ca să țină trecerea deschisă.

15 — Mare nevoie n-ar fi de asta — grăi Bran — căci mă întorc eu aici în gura trecătorii și aici o să iernăm noi, cu ajutorul lui Dumnezeu.

20 Seara, cînd în luminișul bine adăpostit se pornea încăierarea, Bran și Ursan erau încă tăbăriți în gura trecătorii luminate de focuri multe și mari, de ai fi crezut că mii de oameni se încălzesc și frig berbeci la ele.

25 Cu toate aceste, în revărsatul zorilor de zi, cînd ei se pregăteau de plecare, fugarii iar se iviră prin apropiere.

Deși hotărîseră să părăsească gura trecătorii, le era peste putință să plece.

30 îi apucase deodată o minie oarbă, și nu e nimic mai sucit decît omul ajuns la îndirjire: le vede toate de-a-ndoaselea și le face toate pe apucate.

35 Ziceau că pleacă, dar își mai făceau de lucru; ziceau că nu mai țin să-nchidă trecerea, dar săreau cu toții ca mușcați de șarpe-n picioare îndată ce se ivea pe ici, pe colo cîte o barbă zbîrlită, ieșind din dosul vreunui brad bătrîn.

Și tocmai Bran cel atît de grăbit mai nainte «ra acum cel mai zăbavnic.

40 îi era lui de Bodea, dar mai mult îi era de ai săi, pe care îi știa risipiți prin poiene, și cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai virtos se încredința că nicăiri

ei n-ar putea să petreacă iarna mai bine decât aici, în aceste văi strimte și adinei. Unii dintre dinșii își aveau adăposturile parte în valea Riușorului, parte dincolo, la peșterea cea mare, unde era coliba părintelui Arie, bătrînul uitat de moarte, care nu se mai hrănea decât cu rădăcini de ierburi. Ei nu puteau să răsufle nici în aceste văi înfundate dacă fugarii treceau iar spre Capu-Coastei.

10 „Eu stau aici — își zicea el îndărătnic — aici rămîn, aici mor; pe aici nu mai trece nimeni cîtă vreme mai răsufle eu!”

— Da, da! Plec, dară mă întorc! îi răspundea apoi lui Ursan, care de atîta timp nu-și mai văzuse nevasta și copiii și zorea mereu pe ceilalți.

15 Pe la amiază se pomeniră cu Bunea, care venise-n grabă mare cu Bradu și cu Vespe, ca să le aducă vestea despre cele petrecute-n luminiș și despre întoarcerea moroișilor la adăposturile de iarnă.

20 Acum nu-i mai trecea nimănui prin minte să zo-rească plecarea.

O bucurie nemaipomenită îi cuprinse pe toți.

Li se prefăcuse deodată toată firea, și fiecare se simțea destoinic să țină pept cu zece.

25 — Ceea ce au putut moroișii putem și noi! strigară toți din toate părțile și puseră mîna pe topoare, ca să taie copaci, să-i răstoarne rînduri-rînduri și să-nchidă trecătoarea.

30 în vreme ce Mateiaș se coborî în vale, ca să închidă și el tot cu copaci răsturnați strîmtoarea despre Capu-Coastei și să urce apoi în deal, unde avea să stea de pază, buciumașii urcară-n poiene, ca să vestească lumea că poate să pornească la vale.

— De, nu poate nimeni să știe azi cum au să vie lucrurile mine! zicea Bran cînd Ursan zorea plecarea. Ți-e ușor ție, căci ai tăi sunt bine adăpostiți.

Așa au trecut mai multe zile de-a rîndul, dar apoi au și plecat peste două sute de inși spre Scărișoara, unde Cîndea nu mai avea decât vreo șasezeci de oameni.

Era tocmai în amurgul serii cînd Mala s-a ivit cu calul la marginea zăvoiuului și starostele pornise cu o seamă dintre oamenii lui la vale, crezînd că-1 va fi oprit cineva pe îndrăznețul fugar.

Bran, Cîndea și Ursan, care cunoșteau acum locurile, nu mai umblară cu apucături piezișe ca să-i spe-rie și să-i zăpăcească pe cei din vale, ci ținură toți oamenii strînși la un loc, ca să deie o lovitură zdra-vănă și hotarîtoare.

10 — Mulți, puțini, cîți vor fi — își ziceau — noi suntem mai tari decât dinșii.

15 Sosiți dar la muchea surpăturii, ei se străcurară la stînga, pe drumul știut de Bran, pînă din jos de adăposturile de iarnă, apoi se adunară cu toții în dreptul cotiturii, unde vaiea se strîmtează.

20 în jos valea se lărgea, și la dreapta văii se vedea și stîncă piezișă, sub care se afla îngrăditura perdu-tă-n dosul răchișilor. Ar fi văzut, dacă n-ar fi fost prea tîrziu acum, chiar și pe Bodea depărtîndu-se în goana armăsarului, precum și pe starostele care ple-case cu oamenii în urmărirea lui.

25 — Avem să-1 luăm pe Bodea și să deșertăm gropile scărișorenilor, le zise Bran. Dacă ar fi să nu-1 găsim pe Bodea, ne alegem ostateci, pe care-i ducem cu noi și-i ținem pînă ce nu ne vor fi adus pe Bodea. Coborîm dar pe-ndelete, pornim cu pas măsurat la deal și, orișice ar fi, nu ne risipim, ci rămînem umăr la umăr și nu lăsăm pe nimeni să treacă la vale. Dați cu toată puterea-n cine ar voi să vă lovească; împin-geți înainte pe cine nu vrea să meargă; dar nu per-deți timpul gonind pe cei ce fug din calea noastră: avem să le facem toate iute și mai nainte de a le fi venit ajutor de la vale. Om întreg fieștecare! Haida!

35 — Cu voia lui Dumnezeu! îi răspunseră oamenii, și ceata porni încetul cu încetul prin pădurea deasă la vale.

Era foarte bine chibzuită rînduiala lui Bran, dar lucrurile nu ies totdeauna după cum le plănuieste omul.

Prin adăposturile de iarnă ala scărișorenilor și prin colibile de pe sub coaste erau îndesuite aproape două mii de suflete, și muntenii aveau în fața lor cel puțin șase sute de oameni destoinici de luptă, care mai aveau destul timp ca să se adune în fundul văii și să se pregătească.

Mai nainte de a fi coborât muntenii în vale, se stîrniră zăvozii cei mari, și cîteva femei, prinzînd de veste, începură să fugă strigînd în gura mare, dar nu la deal, ci, ca totdeauna, la vale.

— Mai repede! strigă Bran, care le spusese să umble cu pas măsurat.

Ca luată de un vîrtej se răscoli mulțimea îngră-mădită în valea îngustă după ce muntenii se cobo-
riră și se înșirară din coaste-n coaste. Femeile pornite
la vale se-ntoarseră înapoi și, izbindu-se-n cele ce
veneau în urma lor, se-nvălmășiră de ai fi crezut că
se-ncaieră-n luptă pe moarte și pe viață. Nu mai știa
nimeni încotro s-apuice, și pădurile de dimpregiur răsua-
nau pline de vaietele spaimei. În fața lor însă mun-
tenii nu aveau decît pe zăvozii din ce în ce mai îndirjiți
și afară din cale slabi, care se aruncau ca niște lupi
hămisiți asupra lor și îi țineau la tot pasul în loc,
încît ei numai culcîndu-i cu lovituri zdravene la
pămînt puteau să înainteze. Mulțimea se îngrămădea
sus, în dreptul surpăturii, în fața colibeii lui Dragos-
lav și pe arăturile proaspete, călcînd grîul de curînd
răsărit și umplînd valea de o larmă sălbatică.

Deși mulți însă, oamenii aceștia nu erau deloc
porniți spre luptă. Se apărau cu îndirjire cînd se
aflau în strîmtorare și nu puteau să scape nici cu fuga,
nici prin supunere umilită, dar așa, numai mînați
de mînie, nu se avîntau. Slabi de nemîncare, prăpă-
diți de neliniște și rebegiți de frig, ei stăteau tremu-
rînd de frică și gata de a cădea cu fața la pămînt.

Le era destul să-i vadă pe munteni pentru ca să
înțeleagă că ei caută pe Bodea, care și la chip, și la
port, și la purtare era la fel cu dîșii. Dragoslav se-m-
bărbătă dar, luă pe doi dintre ai săi cu dîsul și
coborî cu pas măsurat, cu capul plecat și cu minile

pe pept spre dîșii, ca să le spună cumva că acela pe
care-l caută se află mai la vale și că-l vor aduce.

Și tot cu capul plecat și cu minile la pept steteau
toți în fața muntenilor, care se opriseră la depărtare
de vreo sută de pași și se uitau cu un fel de mirare la
fețele slabe și galbene și cu toate aceste, pe ici, pe
colo, foarte blajine și plăcute.

Înțelegerea era aproape peste putință. Muntenii
vedeau însă cu ochii supunerea celor ce le steteau în
față și din gesturile lui Dragoslav înțelesă că Bodea
trăiește și se află mai la vale, undeva, și că e gata să
meargă ca să-l aducă.

— Binecuvîntat să fie numele Domnului! grăi
Bran ușurat. Noi însă — urmă apoi întorcîndu-se
spre Ursan — nu putem să așteptăm aici. În fiecare
clipă poate să le vie ajutor din vale, și mult mă tem
că ei umblă să ne momească pînă ce nu le va fi sosit
ajutorul. Să deșertăm dar gropile, să ne luăm pe cei
mai chipeși ca ostateci și să așteptăm pe muchea
surpăturii, de unde ni-e deschis drumul spre poiene.

După purtările și după toată înfățișarea lui, Dra-
goslav era om de frunte, deci unul dintre aceia
pe care aveau să-l ieie cu dîșii. Bran își dete dar si-
lința să-l facă să înțeleagă că el nu poate să plece, ci
trebuie să trimită pe altcineva.

Neputînd să-l înțeleagă, Dragoslav voi să plece,
dimpreună cu cei doi soți ai săi.

— Ce ne mai perdem timpul?! strigă Ursan. Să-i
legăm cot la cot, că vor înțelege ei ce trebuie să facă
pentru ca să scape.

Cîțiva dintre oameni ieșiră din rînduri și puseră
mîna pe ei, ca să-i țină și să-i lege.

Vaietele se porniră din nou, și în mijlocul mulți-
mii adineaoară umilite se porni o mișcare năvalnică
și se ridicară la început cîteva și apoi din ce în ce
mai multe capete purtate cu îndărătnicie. O clipire
din ochi a lui Dragoslav ori cea mai mică împotrivire
a lui ar fi fost destul pentru ca să-i sară cu toții într-a-
jutor; el se lăsa însă în voile celor ce voiau să-l lege
și-i îndemnă și pe ceilalți doi să rămîie liniștiți.

Două femei tinere, înalte și cu deosebire trupeșe, răzbită acum, făcându-și drum prin mulțimea zgomotoasă, și înaintară cu pas țeapăn și cu capul ridicat spre Ursan, care începuse a-l lega pe Dragoslav cu o funie de tei luată în pripă de la niște desagi.

Erau Luda și Ringa, cele două mai mari dintre fiicele căpeteniei, surori — nu gemene, dar rupte din aceeași bucată, deopotrivă la chip și la făptură, amîndouă mîndre, dar pline de cuviință, amîndouă frumoașe.

Bran rămase pierdut în privirea fețelor albe și cam lungărețe și, fărmeccat de privirea marilor ochi albaștri, făcu un pas spre ele.

Ele veneau să-și ceară fiecare soțul și amîndouă împreună părintele și ori să-și îplinească gîndul, ori să rămîie și ele, căci acolo unde e soțul are să fie și soția, acolo unde e părintele are să fie și copilul.

Dar mai avea Dragoslav o fată, a treia, cea mai mică, copila afară din cale gîngășă: unde era ea? Mala unde era? întrebau toți, și nimeni nu putea să deie răspuns. O căutau toți, și nimeni nu putea s-o găsească. O căuta muma ei, și nu era nicăiri, o căutau surorile ei, o căutau toți într-o neliniște din ce în ce mai neînțeleasă.

Bran se simțea nemîngîiat că nu poate să le vorbească, ca să le întrebe ce caută, ce doresc, și nu-și putea închipui că poate cineva în lumea aceasta să nu voiască ceea ce vor ele și să-și stăpînească dorința de a împlini dorințele lor.

Luda puse mîna pe funia de tei și-și dete silința să împedecă înnodarea ei:

Ursan, ridicînd ochii spre dînsa, se opri pe o clipă; îndărătnicit apoi, el strigă:

— Legați-le și pe ele!

— Asta nu! grăi Bran, făcînd cîțiva pași spre ele. Oamenii care se dau de bunăvoie nu se leagă: duceți-le și pe ele la deal, dar nu le legați decît dacă n-ar fi voind să meargă.

Orișicît de repede s-ar fi urmat aceste una după alta, timpul trecea și-n fiecare clipă putea să sosească ajutorul din vale.

Pentru ca muntenii să nu rămîie strîmtorați la mijloc, el se-ntoarse spre dînșii, desfăcu șirul, lăsînd în el o spărtură de cîțiva pași, apoi îi făcu mulțimii de sorbi îngrămădite sub coaste semn să treacă prin deschizătură la vale.

încet, cam cu frică și în silă, împingîndu-se unii pe alții înainte și pe ici, pe colo, cu fețele posomorite, se porniră fugarii la vale; dar îndată ce cîțiva trecură prin răsufătoarea ce li se deschisese, ei se revărsară furtunatic și se risipiră, lărmuind, în largul văii; din sus de munteni rămaseră numai Dragoslav cu ginerii săi și cu fiicele sale, care steteau nemișcate și cu capul în piept, iar ceva mai departe, muma nemîngăiată, care tot își mai căuta fiica.

— Acum răpede la gropile cu bucate! strigă Bran.

Și în vreme ce Ursan urca, ducînd, cu vreo treizeci de oameni, pe ostateci la deal, scărișoreni se duseră la gropile numai de dînșii știute și începură să curățe frunzele risipite pe ele.

Fugarii nu stăteau însă nici ei în nepăsare.

Femeile se depărtaseră iute și fără zgomot la vale, și Ursan nu era încă sosit la muchea surpăturii cînd ele erau trecute dincolo de cotitură și-n fața muntenilor se aflau numai bărbații cu capetele claie, care se învîrteau nerăbdători la un loc, uitîndu-se mereu spre cotitură, de unde se așteptau să le vie ajutor grabnic ori să-l aducă pe Bodea, pe care-l știau sub pază bună la cortul starostelui.

Tot spre cotitură se uita și Bran.

Deși se-ntunecase, era încă destulă lumină ca să poată urmări cu ochii mișcările lor.

îndată ce simțiră că muntenii iau ceva din gropile împregiurului cărora se-ndesuiau în grabă înfierbîntată, ei deteră cu socoteală că în gropi sunt grăunțe și se înfierbîntară și ei.

Nu mai era acum vorba să scape pe Dragoslav și pe ai lui, care tot scăpau și fără de ajutorul lor după ce-l aduceau pe Bodea, ci în gropi era hrană, pe care

dînsii n-o știuseră și pe care ceilalți începuseră s-o ducă, depărtîndu-se gîfăind sub greutatea desagilor plini.

Cîțiva dintre cei mai îndrăzneți se avîntară înainte și peste puțin se puseră cu toții în mișcare.

— La deal! la deal! strigă Bran, care se ferea de încăierare. Lăsați ce-a mai rămas și cu toții la deal!

Ca o haită lihnită de foame se aruncară fugarii asupra gropilor, și pe cînd muntenii se depărtau încetul cu încetul la deal, la gropi se învultoreau ceilalți, strivindu-se unii pe alții în opintirile lor de a apuca fiecare cîte ceva.

Acum nu se mai gîndea nimeni la Dragoslav și la ai lui, nici la Bodea, pe care-l așteptaseră cu nerăbdare.

— O să se potolească ei și-o să vie apoi, ca să ni-l aducă! grăi Ursan, și muntenii se retraseră spre locul bine adăpostit pe care și-l aleseseră rîndul trecut.

IV

RĂTĂCIREA

Singură și părăsită de toți!

Nu! Singură da, dar nu părăsită.

ii părăsise ea pe toți, se desfăcuse de norodul ei, se lepădase de frații și de surorile ei, fugise de la păiinții ei, ca să se ducă cu el în lume, departe, unde nimeni nu-i mai știe.

Din clipa în care l-a zărit stînd pierdut în uimire pe muchea surpăturii și ochii ei s-au întîlnit în privire nesățioasă cu ai lui, ea n-a mai avut în mintea ei alt gînd, nici în inima ei altă dorință decît să-l vadă iar și mereu să-l vadă, să-i fie aproape și mereu aproape, să se tîrască după dînsul și să i se deie roabă pe vecie.

Trebuia să spună c-a văzut oameni străini pe muchea surpăturii, și ea a tăcut. Știa atît de bine din cîte primejdii a scăpat-o obștia, cît de mult s-a luptat

și cît sînge a vărsat ca s-o apere pe dînsa, cît a suferit și a răbdat ca ea să poată trăi, toate le știa, și i-a amăgit, cu toate aceste, pe cei ce-i dăduseră și păziseră viața, căci mimai pentru el mai avea dînsa inima.

Seara, cînd frații ei au pornit la deal, ea ruga pe Biez, stăpînul aspru și nemilos al întunecimilor, să ocrotească pe străinul învrăjmășit, iar în urmă, cînd l-a văzut pe Bodea prins și legat cot la cot, ea nu se bucura dimpreună cu ai săi, ci tremura pentru dînsul și urzea în năvalnice născociri scăparea lui.

O! cîtă răsfațare sufletească și ce dulci chinuri îi întunecau mintea cînd însoțea, tremurînd în tot trupul, pe femeile ce-l duceau la staroste! Cît de mult îi era dezmerdat auzul cînd a fost atins de vorbele rostite de dînsul! Cît de pierdută era în firoasă amotire cînd el o ducea atîrnată parcă de brațul lui.

Zile de beție necurmată și de înaiurită fericire au fost acelea pe care ea le-a petrecut pregătind prin tainică uneltire scăparea lui.

Iară el, scăpat o dată, a lăsat-o la margine de drum și a trimis-o la mama ei.

Și totuși! o, putere fără de seamăn, stăpînă a toate covîrșitoare a omului, iubire, tu, care ești parte ruptă din dumnezeire! mai presus de tine nimic nu este; tu toate le acoperi! Ea se uita în urma fugarului parcă abia acum s-ar fi dat pe față ființa lui cea dumnezeiască.

Da, el avea dreptate. Nici că era cu puțință ca el să nu aibă dreptate. Ea trebuia să se întoarcă la muma ei cît mai curînd, pe cel mai scurt drum: așa a zis el; așa trebuia să facă.

Conștiința datoriei de orbă supunere către părinți se redeșteptă cu o putere neînvinsă în sufletul ei, și orișicît de mare ar fi fost durerea ei de a-l vedea depărtîndu-se în întunericul serii, ea era covîrșită de mulțumirea că dorința lui o îndeplinește făcîndu-și datoria.

Da, el trebuia să se întoarcă la ai lui și ea trebuia să rămînă la ai săi: despărțiți trebuiau să fie, după cum despărțite erau și neamurile lor.

Plînsul o-necă și lacrămile o podidiră, dar nu putea să-și deie seamă dacă durerea de a-l fi pierdut pe el ori bucuria de a se fi regăsit pe sine o face să plîngă, și ar fi voit ca tot așa să plîngă mereu.

5 Întorcîndu-se la deal, ea zări în depărtare cîțiva călăreți care goneau la vale.

Zadarnică le era goana; asta o știa dînsa.

10 Cu toate acestea, ea se întoarse iar la vale și coborî mergînd înaintea lor pentru ca nici măcar prin gînd să nu le treacă a o bănuî.

— Fetiță frumoasă și mult jingașă — îi zise unul dintre călăreți, domolindu-și calul în mersul lui — nu cumva ai văzut gonind pe aici un călăreț, ducînd un odor ca tine la vale?

15 — Aici, nu — răspunse ea — dar ceva mai la deal treceau amîndoi, duși de un armăsar nestrunit în friu.

20 Călăreții goniră mai departe, iară ea se-ntoarse iar la deal și-și urmă drumul pitulindu-se pe ici, pe colo, pentru ca nu cumva cineva, întîlnind-o-n cale, s-o-ntrebe de unde vine atît de tîrziu.

Auzea zgomotul neobicinuit și vedea viua mișcare, dese-le-ngrămădiri și goana la deal și la vale, dar cu atît mai vîrtos se pitula. Nimeni nu știa mai bine decît dînsa cum s-a stîrnit această turburare în obștia alte dați atît de liniștită.

Adevărul înfiorător l-a aflat însă numai înspre miezul nopții, cînd a sosit la adăposturile de iarnă ale scărișorenilor.

30 — Ah! Malo, copil nenorocit, suflet răzleț și inimă istovită! îi strigară femeile, care o căutaseră și-o așteptau cu atîta nerăbdare. Unde ai fost? cum te-ai pierdut? pe unde ai rătăcit? Au venit oamenii de la munte și au dus cu dînșii pe tatăl tău și pe mama ta, pe surorile tale și pe cumnații tăi, ca să-i țină robi pînă ce nu li se va da soțul lor, iar acesta a fugit, s-a dus călare pe un armăsar sălbatic!

Copila stetea buimacă. Auzea vorbele, le înțelegea, dar mintea ei nu putea să le cuprindă înțelesul.

40 — Tatăl meu și muma mea, ziceți voi — grăi dînsa — dimpreună cu Luda și cu Ringa, surorile mele, și cu soții lor nu mai sunt aici?

— Nu, nenorocito, nu!

— Oamenii de la munte i-au dus?

— Da, pe toți, și nu vor să ni-i mai deie pînă ce nu le vom da pe soțul lor.

5 — Dar el nu mai e aici — zise Mala cu glasul înecat — a scăpat, a fugit.

— Le-am' spus-o, dar nu vor să creadă, și ne-au trimis vorbă că se vor întoarce mai mulți și ne vor ucide pe toți în grele chinuri dacă nu le vom da omul.

10 — O, Biez, geroasă și cruntă dumnezeire! strigă Mala, înfigîndu-și amîndouă minile în părul moale ca mătasea și galben ca aurul. Strașnică e mînia ta și cumplită ți-e pedeapsa! Iată-mă! Vezi copilul nelegiuit, vezi-l și lovește, lovește-l după asprimea dreptății tale. Ah! vai mie și vai! Părăsită să pier de toți în pustiri pururea nestrăbătute de oameni, să mă sting sleită de foame și arsă de sete mistuitoare și fiarele să-mi sfîșie trupul, și păsările cerului să-mi scoată ochii cu ghearele lor și albe să-mi rămîie oasele risipite pe cîmpuri. Spaimă să le fiu în veci copiilor ispitiți a-și nesocoti datoriile către părinți.

20 — Sărmană copilă! strigară femeile. Stăpînește-ți durerea.

25 — Ascultați, oameni! urmă ea. Să știți voi și să le spuneți copiilor voștri, pentru ca să le spună și ei copiilor lor și să se știe cît vor mai trăi oameni pe pămînt că pe tînărul acela eu l-am scăpat, eu, fiica lui Dragoslav, căpetenia voastră dusă în robie. Chiar eu, nu altcineva, ha-ha-ha-ha! adăugă, smulgîndu-și părul, ca ieșită din fire.

30 — Sărmana copilă — ziseră cei adunați împrejurul ei — durerea i-a turburat mințile. Țineți-o, căci în deznădăjduirea ei ar fi în stare să se sfîșie ea însăși pe sine.

35 Luată cu gingășia înduioșării femeiești și dusă frumusețea în coliba rămasă pustie, ea căzu într-un fel de leșin și se lăsă-n voile babelor, care primiseră sarcina de a priveghia la căpătîiul ei.

40 Numai din cînd în cînd mai rostea, ca vorbind într-aiurea, vorbele:

— O, Biez, o, Biez! întunecată și geroasă îți este ființa!

Tocmai tîrziu, în revărsatul zorilor de zi, ea se ridică puțin și ascultă cu luare-aminte.

5 — „Du-te la muma ta!” mi-a zis el, grăi dînsa. Orișiunde ar fi, trebuie să-i găsec, trebuie, trebuie!

Ridicîndu-se apoi, se furișă tiptil din colibă și urcă sprintena ca o căprioară coasta pînă la muchea surpăturii.

10 Ii era croit de natură drumul, căci atît la dreapta, cît și la stînga terenul cădea în pantă răpede și n-avea decît să țină spinarea plaiului ca să ajungă în poienele largi. Peste cîtva timp ea dete de focurile încă nestinse la care ei petrecuseră noaptea. Ceva-ceva mai nainte dac-ar fi plecat, i-ar fi găsit încă aici.

15 Ea își iuți pasul, ca să-i ajungă.

Pretutindeni pe unde trecea se vedeau prin desişul pădurii de brad urmele lor, ici o cracă ruptă ori îndoită, colo bureți călcați în picioare și iar mai departe urme adînc călcate în putregaiul peste care trecuseră. Nu, ea nu putea să rătăcească, trebuia neapărat să-i ajungă!

In curînd însă ea fu nevoită să-și mai încetinească mersul. O dureau toate încheieturile, îi tremurau

25 picioarele și nu mai avea, parcă, destul aer. „Nu mai pot, își zise ea în cele din urmă și se așeză pe un trunchi răsturnat de vînt, ca să mai răsufle. Nu mai pot — urmă — iară ei merg înainte și se depărtează.”

S0 Abia acum o cuprinse groaza.

Văzîndu-se așa singură în mijlocul codrului des și nemărginit, se simțea pierdută și fără de nici o nădejde de scăpare. Auzea, parcă, de ici, de colo, fîșiitul frunzișului și vedea fiarele urcînd din hîrtoapele întunecoase.

35 „Ah! înfiorătoare e singurătatea în pustiiurile largi — grăi dînsa — dar încă mai înfiorătoare e în mijlocul codrului des și întunecat”.

40 Ea plecă repede înainte, ca să nu stea așa singură într-un loc.

Un simțămînt de sfială religioasă o cuprinse cînd ieși din brădet și dete-n pădurea de fagi bătrîni, groși și înalți. Trecea parcă printre stîlpii unei zidiri mărețe, și fîșiitul frunzelor uscate pe care călca ră-suna departe în liniștea sărbătorească a codrului.

5 Soarele răsărise de mult și se înălța mereu pe cerul senin, dar razele lui numai pe ici, pe colo străbăteau printre frunzele ce cădeau mereu scuturate de o adiere ușoară.

10 Tocmai pe la ameazăi se ivi în fața ei zarea luminișului apropiat. Era largul poienelor de care se apropia, și, urcînd, parcă o lume străbătută de un soare nemaipomenit i se deschidea.

15 — Ah! — strigă dînsa încîntată și cu ochii plini de lacrimi cînd ieși la marginea codrului — aici e raiul în care și-a petrecut el copilăria!

Era ziua frumoasă pe care Bodea o petrecuse la casele părăsite, frumoasă acolo, dar de o cerească seninătate aici, în poienele Iezerului.

20 Departe și tot mai departe se întindea cîmpia văluroasă și-n sus și tot mai în sus se urcau culmile acoperite cu iarbă netedă și bătute de un soare dulce. La dreapta era valea adiacă, iar dincolo se ridicau înălțimile stîlcoase ale Bucegilor. Înainte se vedea culmea Păpușei. La stînga, poienele se ridicau de la Scărișoara pînă-n Viștea.

Iar înapoi ochiul străbătea de-a lungul văilor din ce în ce mai largi pînă la șesul nemărginit și tăiat pe ici, pe colo de luciul apelor bătute de soare.

30 — O, Bog! stăpîne al luminilor și al căldurii dătătoare de viață, grăi Mala, ridicîndu-și ochii spre cerul senin. Tu le naști și le ții toate; tu înveselești inimile; tu ești mîngîierea celor deznădăjduiți! Fii-mi și mie povață și du-mă la ai mei, ca să te lăudăm cu toții împreună!

Aici, în poienele ierboase, nici o urmă nu mai arăta drumul pe care-l trecuseră cei urmăriți de dînsa, și copila sta deznădăjduită și nu mai știa încotro să apuce.

40 Cunoscători ai poienelor, muntenii coborîseră la stînga și trecuseră riul, ca să ocolească Păpușa și să

apuce spre trecătoarea unde Bran îl lăsase pe Mateiaș, cu o parte din oamenii lui.

5 Temîndu-se de păduri, Mala a ținut plaiul ce trece printre izvoarele râurilor și s-a depărtat din ce în ce mai mult spre valea Riușorului. Nu mai era numai dorința de a găsi pe părinții ei ceea ce o mîna înainte, ci totodată și mulțumirea de a merge și de a respira aerul curat.

10 „Ah! fericiți cei ce-și petrec viața aici!” își zise ea înviorată și, ca un copil răsfățat, alergă la vale cînd zări prima stîncă. Acum însă stîncă era părăsită și părăsite erau și colibele înșirate la marginea pădurii.

15 Urmînd șirul colibilor, ea coborî încetul cu încetul la stingă și pe-nserate drumul i se înfundă deasupra peșterei, unde părintele Arie-și avea coliba săpată pe jumătate în stîncă. Nu-i mai rămînea acum decît ori să se întoarcă înapoi, ori să se coboare în prăpastia adîncă, de unde străbătea la dînsa vuietul unui râu ce se izbea-n curgerea lui din stîncă-n stîncă.

20 Dar unde să se coboare? Ce era acolo jos, în adîncimea întunecoasă? Cum să se avînte ea acum, pe-n tunec?

25 Ea luă hotărîrea de a petrece noaptea adăpostită într-una din colibele de curînd părăsite și începu să adune de pe ici, de pe colo crăci risipite ca să le îngrămădească și să închidă cu ele intrarea colibii.

Deodată ea se opri.

30 Pe dealul din față, dincolo de valea strîmtă, un păstor cînta din fluier doina cea duioasă și trăgănată, care răsuna ca o plîngere senină prin vuietul râului, iară în adîncimea mai nainte întunecată se aprinsese un foc, a căruia zare roșiatică străbătea departe printre crăcile în parte desfrunzite ale copacilor. Peste puțin răsună buciul de rugăciune, lin și rar cadentat, 35 și fluierul încetă, dar din depărtare se auzi alt buciul și iar altul și altul, multe buciule risipite prin adîncimile văilor sunau lin și rar cadentat, unele mai pe aproape, altele măi depărtate, iar altele de la depăr-tări nemăsurate.

Copila-și opri răsuflarea, ca să audă bine, și rămase timp îndelungat într-un fel de stare extatică, apoi se a^întă orbiș la vale spre lumina roșiatică.

Om năzuiește spre om, și om la om se trage!

5 Peste puțin însă iar se-ntoarse în poiană. Era peste puțină ca om viețuitor să coboare stînca ce se lăsa ca un zid uriaș spre adîncimea străbătută de lumină. Trebuia să-și caute alt drum, altul și iar altul: alerga ca gonită de ființe nevăzute de ici pînă colo; 10 dară orișiunde încerca coborîrea, prăpastie fără de fund se deschidea la picioarele ei.

Alunecînd în cele din urmă, ea căzu tîrîș la vale și rămase deasupra unui colț, de unde nu mai putea nici să coboare, nici să urce, dar putea să vadă.

15 Fantastică și miraculoasă feerie!

Jos, sub coasta din față, se vedea gura peșterii, luminată de o mulțime de făclii de ceară. La dreapta și la stînga intrării ardea cu pară roșiatică rășina, care umplea văzduhul de un plăcut miros. Iar înlăun- 10 trul peșterii, în fața unui altar cioplit din piatră albă și între stalactitele strălucitoare, stetea cu minile ridicate spre cer părintele Arie, bătrînul cu plete lungi și cu lungă și îngălbenită barbă, și se închina, clătînîndu-și din cînd în cînd trupul înalt și șubred.

25 Văzute prin umădul aer al nopții liniștite, toate se prezentau în dimensiuni exagerate, și preotul părea un uriaș, privit de la mare depărtare sub o boltă colosală.

:10 — O, Bog, învins-ai stăpînirea întunecimilor, și fiecare făclie aprinsă mărturisește puterea ta. Ajută-mă și pe mine! ajută-mă! strigă ea gata de a se arunca cu ochii închiși în adîncime.

In zadar însă! Nimic nu covîrșește grija pentru păstrarea vieții, și ea nu putea să facă un singur pas :t5 nici înainte, nici înapoi fără ca să-și pună viața în primejdie.

Acolo, deasupra colțului, trebuia să-și petreacă noaptea, acolo era osindită să steie pînă ce lumina zilei nu-i va fi lămurit calea.

Unul cite unul încetară buciumele, una cite una se stinseră făcliile, și nu mairămase în tăcerea fioroasă a nopții alt semn de viață omenească decît cele două focuri de rășină.

5 Pe la miezul nopții se porni vîntul cel aspru și deodată se ridică din adîncimile pururea umede ceața fi buratică ce în revărsatul zorilor de zi îl cuprinsese pe Bodea departe, la marginea șesului.

10 — Am să pier aici, aici am să pier, neștiută de nimeni am **samă** stîng! grăi Mala cînd fulgii de zăpadă începură să-i taie obrazii cei fragezi. Ah! ce ger cumplit, ce cumplită vijelie!

15 Și tot mai deși izbeau în fața ei fulgii cernuți de vîntul iute, tot mai rară era răsufierea copilei, tot mai încet bătea inima ei, tot mai țepene i se făceau membrele răzbite de umezeala geruită, tot mai alinat prin dulce ațipire îi era sufletul.

20 Nu! ea nu mai putea să rămîie deasupra colțului: nu mai era în stare să se ție și nu mai avea de ce să-și încordeze cele din urmă puteri.

Un țipăt răzbi prin furia vijeliei, și ea se răsturnă și lunecă depecolț, căzînd din ce în ce mai repede la vale spre adîncimea prăpăstiei.

25 — Sub paza ta, Doamne, e toată suflarea — grăi părintele Arie, urmîndu-și rugăciunea — ceartă, stăpîne, și înspăimîntă pe păcătoși prin urgia cerească, dar nu pierde zidirea ta, căci nu e nimeni care, văzînd lumina, nu aleargă la tine. îndură-te, împărate, iartă, părinte, și ocrotește, atotputernice!

30 El tresări ca lovit de fulger.

35 Auzise un glas de femeie, un țipăt de om ce-și vede moartea. Era peste putință! Acum și aici era peste putință! Și totuși un bolovan clătinat din locul lui se pusese în mișcare și, rostogolindu-se la vale, se izbi în alt bolovan, și acesta, lovindu-se în iar altul, îl porni și pe el. Cîteva clipe au fost destule pentru ca întreaga coastă să se pornească la vale cu un vuit parcă întregul munte se surpă.

B f l
| B J
j H
W M

B j

fi

W s

W *

W

li

I fr

l

f, i >

I '

|

l,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

V
PATIMA

5 — Și ce voiești acum să faci? întrebă părintele Luca îngînduratcînd Bodea se-ntoarse de la mormîntul lui Vineș în fruntea „cetei sfinte”.

— întrebă-mă cum am să încep — răspunse tînărul — căci multe sunt afară din cale ce am să fac și toate vor să fie făcute cît mai curînd.

10 — Dar drumurile sunt troienite — întîmpină preotul — și nimeni de aici înainte nu se urnește din locul unde l-a prins viscolul.

15 — Tocmai de aceea nouă toate drumurile ne sunt mai deschise decît orișicînd, grăi Bodea. Acum avem să trecem în mers spornic de-a lungul văilor, ca să vedem pe unde ce este și să ne alegem locuri de arătură pentru primăvară și strîmtori de apărare. Acum putem mai bine decît orișicînd să cutreierăm poienele și să

20 ne înfrățim, să ne adunăm cai și să facem pentru fiecare rost de arc și de suliță. Acum răzbim mai ușor decît orișicînd la gropile de bucate. în luptă necurmată cu urgia iernii și cu fiarele codrilor avem să ne oțerim pentru lupta ce vom avea să purtăm la primăvară cu oamenii înrăiți. N-are să treacă nici o zi fără ca să

25 săvîrșim o faptă grea, pentru ca ochii tuturor să fie mereu îndreptați asupra noastră și noi înșine să ne simțim fiecare om în putere, gata de a da piept cu zece. Scoate-vom, dacă nu vom avea altă sarcină, urșii din vizuinele lor și vom stîrpi haitele de lupi, vom răpune mistreții colțați, cerbii mîndri și zimbrii

30 fioresi pentru ca ușoară să ne pară lupta cu oamenii și voioși să intrăm în ea.

35 Cu mulțumire și cu luare-aminte din ce în ce mai încordată asculta preotul, căci mare podoabă e bărbăția omului ce înfruntă toate primejdiile, și cel ce vorbea îi era fiu; dar inima lui era îndoită și gîndul lui neîmpăcat.

— Dară lui Dumnezeu nu îi este plăcută vărsarea de sînge și siluirea nemiloasă, grăi dînsul cu jumătate de gură.

— Măsura iubirii este mînia cătră cei răzvrătiți
— răspunse Bodea — și dacă ne iubește Dumnezeu
pe toți, îi este plăcută certarea celor ce tuturorora ne
5 fac viața amară. El îi lovește prin brațele noastre.
Vă plîngeți — urmă el peste puțin — că nu mai aveți
sare. Copiii lîncezesc la sînurile mumelor, care seacă
și se sleiesc ; răniții zac în nesimțire; bărbați în putere
umblă istoviți de ici pînă colo; toți tîngim înscîrbiți
10 de hrana sarbădă, căci luni de zile au trecut de cînd
muntenii din poienele Teșilei n-au mai putut să treacă
valea spre poienele Bucegilor, ca să ne aducă sare.
E ori nu cu voia lui Dumnezeu să răzbim și să strivim
fără de milă pe cei ce vor fi voind să ne taie drumul?
Nu oare și pentru noi a pus părintele tuturorora sarea
15 acolo unde este îngrămădită?!

— Cu voia lui este! — grăi preotul — și sub paza
lui să vă întoarceți!

Un singur om știa drumul spre straturile de sare,
neastîmpăratul Răciulete, iar Răciulete, deși om
20 mititel, avea nevastă și copii și n-avea ce să caute în
mijlocul cetei sfinte.

— O să merg în coada ei — grăi Răciulete — călare
pe un măgar, dar tot eu o să-i duc după cum știu eu,
și e bine să fie și un om cuminte între atîtea capete
25 înfierbîntate.

Și-a adunat Răciulete toți măgarii, ca să-i încarce
bine și să ieie sarcina de la călărași..

— O să fugă mai ușor — zise el — cînd vor da
față cu dușmanul.

30 Ceata era de curînd plecată și apucase pe lîngă
adăposturile moroienilor la dreapta cînd Ursan și
Cîndea se-ntorceau cu soții lor de la stînga.

Viscolul îi apucase la gura trecătorii, unde se
întorseseră cu Bran, și-i ținuse timp de două zile
35 închiși în colibi făcute-n pripă. Plecînd a treia zi,
după ce s-a limpezit cerul, ei au înaintat cu anevoia.
Pe muchi era, ce-i drept, puțină zăpadă, dară prin văi
și pe la locurile mai adăpostite viscolul îngrămădisese
nămeți prin care numai cu mare băgare de seamă
40 putuseră să răzbească. Deși-și petreceau viața la munte,
nu era între dinșii nici unul care a umblat și-n timp

de iarnă prin poiene și erau cuprinși cu toții de simță-
mîntul c-au săvîrșit o faptă grea și rară în felul ei
trecînd de-a curmezișa poienele și coborînd coastele-
mpădurite. Ei izbucniră dar în chiote de veselie cînd
5 fumurile adăposturilor de iarnă se iviră în fața lor,
și greu îi apăsa gîndul că zadarnică li-a fost încercarea
de a-l găsi pe Bodea.

Mare le era dar mirarea și viuă bucuria cînd aflară
că s-a întors Bodea, viuă bucuria, dar, dacă așa era,
10 o mare nedreptate s-a făcut.

Nu putea Ursan, nu părintele Luca și nu mai
ales maica preuteasă să se împace cu gîndul că Dragos-
lav stă ținut în robie, în vreme ce Bodea umblă
făcîndu-și voile și bucurîndu-se după pornirile inimii
15 lui de viață.

Ba era chiar mai mult.

împins de un gînd nemărturisit, Bran a despărțit
pe soți de soții, pe părinte de copii și a oprit la sine
pe Dragoslav și pe ginerii lui, iar pe Luda și pe Ringa
20 le-a dat, dimpreună cu muma lor, în paza lui Mate-
ias, care le-a dus departe în strîmtoarea adîncă a văii,
pe care o îmfundase cu copaci tăiați de pe coastă și
răsturnați de-a valma unii peste alții.

— Cu atît mai vîrtos li se va urî viața — zicea
25 el — și cu atît mai curînd vor stărui ca starostele,
despe care ne vorbesc mereu în graiul lor neînțeles,
să ni-l trimită pe Bodea.

Acolo dar, în fundul prăpăstiei încungiurate de
înalte ziduri de stîncă, pe țărmlul îngust al riului ce
30 se varsă cu vuiet fioros peste bolovani, bine adăpostite
și bine îngrijite, dar departe de soții lor și sub pază
bună, își petreceau zilele cele două fiice ale lui Dra-
goslav, Dragoslavele pînă-n ziua de azi neuitate.

Dragoslav și ginerii lui stăteau cu capul plecat și cu
35 mîinile încrucișate pe pept. Erau robi, și viața robului
e dar din mîna stăpinului. Avut-auși ei robi și au făcut
ceea ce au voit cu ei; erau mulțumiți că li se dă hrană
și că nu sunt supuși la munci grele, dar nădejdea de
' scăpare și-o perduseră după ce au aflat că Bodea a fugit.

40 Iară Bran cobora din cînd în cînd la vale ca să
vadă cum s-au adăpostit muntenii în valea Rîușorului,

pe Orăți și pe rîu la vale, și să se încredințeze dacă Dragoslavele sunt ori nu bine adăpostite și bine îngrijite și dacă e ori nu mereu treaz Mateiaș, paznicul mărunt și sprinten.

5 Dragoslavele însă nu stăteau cu capul plecat și cu
mîinile încrucișate pe pept, ci se țineau drept și se
uitau de sus în jos la paznicul lor. Mai ales Ringa,
sora mai tînără și din fire mai pornită spre plăceri,
10 ziua toată o petrecea ispitind mai pe unul, mai pe al-
tul, ca să afle tainele frumosului grai al păzitorilor ei,
pentru ca să le poată porunci mai ușor. Și, rostite de
dînsa, vorbele sunau atît de frumos, încît Mateiaș era
gata să sară și-n foc și-n apă cînd le auzea, — era Mate-
15 iaș, ba chiar și Bran, omul chibzuit, care niciodată
nu se avînta.

Iar femeia vede și cu ochii închiși ceea ce o atinge
în firea ei femeiască. Din clipa în care l-a văzut pe
Bran, Ringa a simțit că nu poate să-i fie roabă acestui
om, iar în timpullungului drum pe care l-au făcut pînă
20 la gura trecătorii, simțămîntul acesta s-a lămurit din
ce în ce mai mult. Știa dînsa gîndul nemărturisit care-l
împinsese s-o trimită în fundul prăpăstiei și-l aducea
mereu, fie senin, fie vijelie, din deal la vale, și din zi în
zi tot mai mult se încredința că poate să-i scape pe
25 toți, poate ea, dacă e vicleană și ageră.

Cu focul însă nu poate nimeni **sase** joace fără ca să
se ardă, și foc e slăbiciunea omenească. Pornireușoară și
nebăgată în seamă, ea se întinde ca o plăcută dogo-
reală în sufletul ferit de griji și crește năvalnic, pînă ce
30 n-ajunge patimă oarbă dacă n-o înăbușim cu îndărăt-
nicie bărbătească.

Puținele zile care au trecut de la sosirea lor în gura
trecătorii pînă la întoarcerea lui Bodea cu poverile de
sare au fost destul timp pentru ca Ringa să-și peardă
35 toată viclenia.

Putea, ce-i drept, să-i scape pe toți, dar ea însăși
nu mai scăpa.

Uitîndu-se în ochii lui, care se-ntunecau sub pri-
virea ei îndrăzneată, i se păruse că e lucru ușor și foarte
40 apropiat să-l vadă făcînd tot ceea ce voiește dînsa, și
avea dreptate, căci tot așa se gîndea și el. Nu era om

în gîndul lui femeia care trebuie să steie totdeauna la
o parte, să tacă totdeauna și să fie mereu gata a intra în
voile bărbatului.

Foarte în curînd însă el și-a schimbat gîndurile.

5 — Nu, a zis părintele Ilie cînd i-a vorbit despre
robii săi. Asta la noi nu se poate: robi singur împăratul
ceresc poate să aibă.

Și Bran era destul de chibzuit ca să le înțeleagă și
celelalte. Da, nu rob îi era Dragoslav, ci oaspe, tot oas-
peți îi erau și ginerii lui, și el nu trebuia să scape din
10 vedere că toți îl văd și-i judecă faptele.

Dureroasă îi era deșteptarea și se căia c-a despărțit
pe soț de soție; dar omul tare se simte bine numai pur-
tînd sarcini grele, și Bran ținea să nu mărturisească
15 nimănuî că s-a pripit și că îi este greu să-și stăpînească
firea năvalnică.

Ei venea pe la Dragoslave, dar se apropia de ele
numai cu binevoitoare cuviință și îndeosebi pe Ringa,
cea mai tînără dintre ele, o ținea la potrivită depărtare.

20 Văzînd lucrurile după deprinderile lumii în care
crescuse, Ringa nu era în stare să înțeleagă stăpînirea
de sine. Ea știa că omul trăiește pentru ca să se bucure
de viață gustînd plăcerile ei și că cel mai tare stăpînește
pe cel mai slab, și ori îl dă la o parte, ori și-l supune, dar
25 nu înțelegea cum și de ce omul să se stăpînească pe
sine, să-și pună însuși frîu, să rabde din propriul său
îndemn, să se lipsească de mulțumiri, pe care nimeni
nu i le poate lua. Se așteptase ca omul acesta să se
folosească de puterea lui și era gata să-i zică: „Fă-mi
30 silă, că-mi ești stăpîn!”, iar acum numai cu sfială își
mai putea ridica ochii spre dînsul.

Abia tîrziu și-a dat seamă că e stăpînit și el de lu-
mea în mijlocul căreia trăiește, și a rămas cuprinsă
de mirare în fața acestei lumi, în care oamenii nu se
35 stăpînesc unii pe alții, ci se ajută între dînșii în stăpî-
nirea de sine.

Diminețile și serile, cînd buciumele sunau de rugă-
ciune și muntenii se lăsau în genunchi și stăteau cu
capetele plecate, rămînea și dînsa cu capul plecat și
40 cu brațele încrucișate pe piept, își oprea răsufierea și
simțea că un lucru mare se petrece în inimile tuturor.

Firea ei năvalnică se potolea ca prin farmec, și zbuciumărilor ale sufletului ei se perdeau într-o dulce durere, durerea omului ce se răpune însuși pe sine.

Ar fi avut dar Bran îndoite cuvinte de a se bucura, însă nu putea să se bucure când i-a venit vestea despre întoarcerea lui Bodea, și încă mai puțin putea să se bucure Ringa când i s-a spus că pot să se întoarcă cu toții la ai lor.

— De ce? zicea dînsa. Dacă ne simțim cu toții atît de bine aici, de ce să ne mai întoarcem? Sunt atît de frumoase zidurile de stîncă ce ne încunjoară, e atît de plăcut vîjiitul riului, și oamenii sunt atît de buni: prea o să ne pară aiurea urîtă viața.

— Nu am zis că trebuie, ci numai că puteți să plecați, grăi Bran, muiat și el de înduioșarea ei. '

Vorba nu era însă dacă dînsa voiește ori nu să se întoarcă, ci dacă Dragoslav și ginere-său voiesc ori nu s-o ieie, iar acestora li se urîse de singurătate.

Două zile în urmă Bodea a sosit și el însuși în fruntea cetei la gura trecătorii.

Văile se porniseră la deal când ceata de călăreți s-a ivit pe coasta acoperită de zăpadă.

întreaga ceată de călăreți înarmați cu arcuri și cu sulii lungi, toți cu pene de vultur în căciulile albe și îmbrăcați în cojoace scurte — lucru nemaivăzut, de necrezut! — și muntenii urcau gîfîind și ștergîndu-și sudorile: se adunau din toate părțile ca să vadă și să nu se mai îndoiască.

Iar Răciulete, care venea în coada cetei, călare pe cel mai chipeș dintre măgarii de povară, îi oprea pe toți din drum ca să le șoptească o vorbă la ureche.

— Ăștia nu mai fug, zicea el; i-am văzut eu cum știu să pună pe alții pe fugă.

Bran sta și el și se uita ca la un fel de minune.

Era Bodea tînărul, care ședea călare pe armăsarul negru și-și ținea buzduganul strălucitor rezămat de umăr, el era, dar cu desăvîrșire alt om, slab afară din cale, cu ochii înageriți, cu trăsăturile feței mai aspre, oarecum rupt în toate mișcărilor, bărbat' în putere, ca să te simți însuși mai om stînd față în față cu el.

— Binecuvîntat să fie numele Domnului! grăi dînsul, făcînd cîțiva pași spre ceata mîndră.

Bodea n-ajunse să-ideie răspuns, căci Frățior, armăsarul cu coamă creată, îl zgudui, oprindu-se năprasnic în loc, își ridică capul purtat cu fală, își deschise marii ochi plini de văpaie, necheză o dată de răsunară văile, apoi se aruncă în cîteva sărituri mari spre Dragoslav, care stătea la o parte.

10 — A! Vuc, armăsarul meu, scumpul meu odor! strigă bătrînul, pierdut cu desăvîrșire în uimire.

Bodea strînse frîul și se dete puțin înapoi.

— E al tău armăsarul acesta? îl întrebă, grăind în limba lui.

15 — Tu vezi, îi zise bătrînul, din nou uimit. El însuși mărturisește. Al meu e. L-am luat în luptă grea de la una din căpeteniile cazărilor. Și căzăresc e și buzduganul din mîna ta!

— Cazări se zic dar cetele de călăreți care stau cu corturile lor pe șes?

20 — Sunt volgari — răspunse bătrînul — volgari goniți și ei, ca noi, de cazări și strîmtorați azi între avari și cazări. Mult, vai, am avut să luptăm noi și cu unii, și cu alții, și armăsarul acesta, dac-ar ști să vorbească', ți-ar putea spune prin cîte vărsări de sînge am trecut amîndoi ca să ne scăpăm unul pe altul.

25 Bodea se uită lung la el, la fața lui cea albă, la ochii lui albaștri, la barba cea încăruntită, la pletele lui încîlcite^ lung și din ce în ce mai îndurerat se uită la el.

30 Da, omul acesta era tatăl ei și dînsa era fiica lui, adevărata lui fiică, și se afla, poate, acolo jos, în fundul prăpastiei, la Drag'oslave. înspăimîntătoare patimă! Ea, fiica, orbită de porniri mistuitoare, a furat cel mai scump odor al părintelui ca să-l deie unui străin pe care o singură dată l-a putut vedea. Atunci, și o singură dată!

35 „Nu! — își zise el — nu voiesc să știu nimic. Strivit să fiu* dar nimic nu voiesc să știu!”

40 El descăleca, se uită lung și suspinînd din adînc la armăsar, apoi luă frîul și-l aruncă cu ochii închiși spre Dragoslav.

— Ia-ți calul, îi zise cu glas înecat de muncile stăpânirii de sine. L-ai luat în luptă grea și dreaptă și se cuvine să-l stăpânești.

5 Bătrînul făcu înviorat un pas înainte, dar apoi se opri, se dete un pas înapoi și iar se opri.

— Nu! grăi dînsul cu ochii plini de lacrimi. Eu nu mai pot să-l încălec după ce l-am văzut încălecat de tine. Ia-1! Ți-1 dau! Te rog să-1 iai! Lasă ochilor mei mîngierea de a-1 vedea purtîndu-te pe tine!

10 Bodea rămase cu ochii ațintiți la pămînt, nemișcat și mut.

Nu! nimic nu mai vrea să știe!

VI

DEȘTEPTAREA

15 Rece ca sloiul de gheață, strivit, sîngerat și căzut în lîncezeala deplinei nesimțiri era trupul fraged pe care părintele Arie l-a ridicat de pe bolovanii surpați, l-a dus pe brațele sale șubrede în colibă și l-a așezat încetinel pe culcușul de mușchi. Nici un gemet, nici un

20 suspin, nici o răsufare mai grea, nici cel mai mic semn de durere nu turbura liniștea senină ce se oglindea în fața luminată de opaietul atîrnat deasupra ei.

Preotul se plecă spre ea, ca s-o vadă bine, apoi se dete oarecum fricos înapoi.

25 Se temea parcă să creadă că e om în aieva ceea ce vede cu ochii lui.

Nu, așa ceva nu mai văzuse încă în lunga lui viață.

30 Frumoasă cum numai pe îngerii Domnului și i-ar fi putut închipui, ea avea ceva demonic în gura ei mică și cărnoasă și în buzele puțin întoarse.

Cum a ajuns ea aici chiar acum, în miez de noapte, și pe acest viscol cumplit?!

El se lăsă în genunchi, își opri răsufarea, plecă urechea și ascultă cu luare-aminte.

35 Ea răsufă.

La dreapta lui era jeratecul învelit în cenușă și acoperit cu un țest mare, dar afară vuia viscolul și în colibă era frig.

5 — Nimic nu se întîmplă fără de voia ta, Doamne; tu dai și viață, și moarte, grăi dînsul, apoi luă blana de urs ce zăcea lîngă țest și-o acoperi pe copilă.

Trebuia să-i spele rănile, să-i frece tîmplele și să-i deie o băutură întăritoare după ce-și va fi venit în fire.

10 Se duse dar la desagii de ierburi, alese și dintre flori și dintre rădăcini pe cele mai cuvîrtute și le puse într-un vas de lut, apoi turnă peste ele apă curată, ridică țestul și așeză vasul în spuză.

Copila zăcea încă tot în nesimțire.

15 El iar se lăsă în genunchi și puse mîna lui uscată pe fruntea ei cea rotundă și gingașă, închise ochii, își concentra voința și șopti vorbele:

— Voi, suflete curate, unelte ale lui Dumnezeu, veniți și mă ajutați cu tainica voastră putere să dau

20 acestui trup căldură din căldura inimii mele pentru ca sufletul să nu-l părăsească nemîngiat. Punte de trecere să fie brațul meu și mîna mea verigă de lanț ce leagă două inimi!

Viindu-și încetul cu încetul în simțiri, Mala nu putea să-și deie seamă despre cele petrecute. își aducea aminte de babele care o duseseră în colibă, dar nu se putea dumiri dacă a făcut în aieva ori a visat numai

25 lungul drum prin pădurile dese și prin poienele luminoase.

30 Ochii ei se deschiseră mari și rămaseră ațintiți asupra bătrînului cu barba lungă, care-și ridică sfiicios mîna de pe fruntea ei.

Da, îl văzuse în mijlocul făcliilor aprinse pe bătrînul acesta, nu-l visase.

35 Fărmeat de privirea marilor ochi albaștri, care se ridicau jeluitori spre dînsul, preotul stetea nemișcat și cu răsufarea oprită.

Nu! demonic nu era nimic în fața aceasta.

40 — Aibi credință în bunătatea părintelui ceresc, îi zise el încet.

Apoi se întoarse spre vatră, luă vasul de lut, strecură încet și cu băgare de seamă în o ulcică zama de ierburi, mai vărsă dintr-un ulcior miere curată în ea și se întoarse iar, amestecând mereu și șoptind vorbe neînțelese, spre copila care urmărea cu ochii toate mișcă-

5 rările lui.
— Bea, fata mea! grăi dînsul ridicîndu-i cu mîna stîngă capul și ducînd cu dreapta ulcica la buzele ei cele întoarse.

10 Mala deșertă din cîteva sorbituri ulcica și o căldură dulce i se revărsă în tot trupul, frînt în toate încheieturile lui.

Peste puțin ea rosti gemînd cîteva vorbe fără de înțeles.

15 „Străină! își zise bătrînul, dîndu-se iar înapoi. Ființă lepădată de Dumnezeu, suflet pătat de păcatul strămoșesc și pierdut în întunecimea necredinței, om care simte dureri și nu e în stare să le deie pe față, doarește și nu poate să ceară, dar tot făptură a lui

20 Dumnezeu, una din podoabele zidirii lui.”
— Ce dorești, fata mea? întrebă el, plecîndu-se iar spre dînsa.

Un zîmbet de fericire luminează fața cea albă a copilei. Vedea înaintea șipotului cu apă limpede pe tînărul

25 legat cot la cot.
— Apă — grăi dînsa, rostind vorbele deslușit — mi-e sete. Vă rog să-mi dați apă!

Același zîmbet de fericire luminează și fața bătrînului preot în auzul acestor vorbe, căci graiul e ceea ce ridică

30 pe oameni în rînd cu Dumnezeu și-i împreună prin tainică legătură în o singură ființă de-a pururea tînără și neîncetat premenită.

Stîmpărîndu-și setea, copila se alină și, peste puțin, ea căzu într-un somn adînc și întăritor.

35 — O, somnule, tu, care ești parte adevărată din viața cea nestinsă — grăi preotul — luminează toată ființa ei și îndreptează-o și-o îndrumă spre deplină

40 întrămărire, căci numai însuși prin sine poate să-și afle trupul vindecarea și numai însuși prin sine ajunge sufletul la repaosul mulțumirii curate.

Zile întregi și lungi nopți de-a lungul a zăcut copila în coliba săpată pe jumătate în stîncă, iar bătrînul preot priveghea la căpățiiul ei, o îngrijea ca o mumă duioasă și o hrănea cu tot ceea ce era mai bun și mai priincios

5 în merindea ce-și adunase pentru iarnă și în darurile de bunăvoie pe care Călin, neobositul buciumaș, le aducea de pe la credincioși.

Străini la început, ei își erau din zi în zi mai apropiați și mai scumpi unul altuia.
10 Îți este dragă și se alipește de tine fiara pe care o îngrijești, cu atît mai vîrtos omul care prin tine și numai prin tine a ajuns a-și nădi firul o dată rupt al vieții.

Se schimbă cu desăvîrșire viața lui, și o viață cu totul nouă și mai luminoasă se începea pentru dînsa, și dacă sufletul lui se umplea de o dulce mîngăiere cînd o vedea din ce în ce mai înrămată, ea se simțea din ce în ce mai fericită cînd se gîndea că în curînd va putea să

20 răsplătească neasămănata lui bunătate dîndu-i-se roabă neadormită și orbește supusă.
Și totuși el o ținea mereu departe de sine, și durerea ivită în sufletul lui cînd a auzit-o rostind vorbe fără de înțeles se reivea în fiecare zi în mai multe rînduri.

Grai omenesc, dar neprețuit și nesămuită podoabă a sufletului, măiestrită țesătură de semne luminoase, prin tine se adună și se despart oamenii în neamuri deosebite, unele mai apropiate, altele mai depărtate de desăvîrșirea ființei omenești! Greu îi era afară din cale bătrînului preot cînd îirămîneau zadarnice silințele de a o face pe ea să cuprindă cu mintea ei gîndurile

30 lui, și încă mai greu îi era cînd nu putea să se dumi-rească asupra celor ce se petrec în sufletul ei.
Putea el s-o cuprindă și pe dînsa în rugăciunile lui? slăbiciunea pe care o avea pentru dînsa nu era oare pă-

35 cătoasă? era el învrednicit prin darul lui să-i mijlocească îndurarea cerească? era dînsa deopotrivă cu creștinii, care cunosc și mărturisesc pe Dumnezeu cel adevărat și se supun lui?
„Nu! — își zicea el depărtîndu-se de dînsa — nu este deopotrivă! Spurcată e întreaga ei ființă! Dar

40 — adăuga apoi—tot făptura lui Dumnezeu este, tot

prin a lui rinduire a intrat în viață și tot în paza lui se află. Domnul nu alungă pe nimeni de la sine!" își zicea el și iar se apropia de dînsa și mai virtos o mîngîia, dîndu-i mîna spre sărutare, mai virtos își dedea silința s-o lumineze.

Iar dînsa-și îndrepta marii ochi albaștri cu însetare spre buzele lui și-și împintena mintea să-l înțeleagă; dară mult timp mai trebuia să treacă pentru ca să se poată dumiri asupra celor ce nu se văd, nici se pipăie, ci numai în tăinicia minții omenești au ființă.

Mala se-ntrămasese cînd Bodea a trecut pe la gura strîmtorii apărute de Bran. Umbla, șubredă încă, de ici pînă colo, trei zile în urmă, cînd Dragoslav a plecat cu ai săi la vatra lui, nu mai avea nevoie de îngrijirile nimănuî alte cîteva zile-n urmă, cînd Bodea s-a-ntors din cutrierările făcute de-a lungul poienelor, dar ea nu era încă în stare să spună cine este ea, de unde vine și cum a ajuns deasupra colțului de stîncă de pe care căzuse, în acea noapte vijelioasă, în adîncime.

Tristă fără de seamă e starea omului care se opinteste să spună ceea ce știe, simte origîndeșteșinu poate să pătrundă la mintea celor ce-l ascultă.

Numai încetul cu încetul și abia tîrziu a putut părintele Arie să se dumirească și să se încredințeze că dînsa nu e venită despre strîmtorile riului, nici despre valea Oltului, ci din vreuna din văile ce se deschid spre Argeș.

— Tot de pe acolo l-au adus și pe Dragoslav, grăi Călin, care afla în cutreierările lui toate cele petrecute.

— Dragoslav! strigă Mala ca ieșită din fire. Unde e Dragoslav? Dragoslav e al meu! Unde e?

Ea nu era în stare să spună că Dragoslav e tatăl ei, dar erau Călin și părintele Arie în stare s-o înțeleagă aceasta și fără ca ea s-o spună.

— Și Luda! îi zise Călin.

— Și Ringa! strigă dînsa din nou. A mea e Luda și Ringa!

O rază de lumină se revărsă în mintea preotului asupra trecutului întunecat.

j
1
• |
f
|
1
|
Ji
"
{

— Care va să zică tu ai venit să cauți pe tatăl tău și pe mama ta? o întrebă el, mîngîindu-o cu înduioșare părintească.

— Da, pe tatăl și pe mama! răspunse ea, rostind cu glas muiat aceste două vorbe ei pînă acum necunoscute.

— Și ai rătăcit căutîndu-le urma, urmă preotul. Și la voi e, dar, sfîntă legătura dintre părinți și copii.

El se plecă spre ea, îi luă capul în minile lui uscate și o sărută, acum întîia oară, pe frunte.

— Bindecuvîntat să fie neamul tău, îi zise apoi cu glas tremurător. Aibi răbdare, căci te vom duce la părinții tăi nemîngîiați. Cum s-a făcut însă că nu te-au luat și pe tine dimpreună cu dînșii? Unde te aflai tu cînd i-au adus?

Copila rămase cu ochii plecați și zguduită de conștiința unei grele vinovății.

Înțelegea întrebarea, dar nici chiar în limba ei n-ar fi putut să răspundă la ea. Știa ce-a făcut și cum s-au petrecut lucrurile, dar nu era în stare să-și dea seamă cum a ajuns ea să săvîrșească faptele de care se simțea vinovată. îi era parcă alta fusese ea însăși, parcă visase numai ori sub stăpînirea unui farmec nebiruit le făcuse toate. Nu, ea nu era vinovată! Vinovat e numai omul care săvîrșește fapta rea voind-o cu tot dinadinsul, iară dînsa a mers orbiș pe o cale nu de dînsa aleasă.

— Nu știu, răspunse ea dînd din umeri și uitîndu-se fără de sfială în ochii preotului, care o mîngăianetezîndu-i părul moale și galben ca aurul.

— Aibi răbdare, copilă, îi zise el din nou, și mai curată îi părea, mai dragă îi era de aici înainte.

Cerul iar se întunecă și zăpada începu să cadă iar, însă nu cernută de viscol și de ger, ci lin și-n fulgi mari și deși. Nîngea într-una, mereu nîngea, zi și noapte, fără de răgaz, și tot mai gros se făcea stratul de zăpadă pe coastele păduroase și în poienele largi, tot mai tare se îfundau drumurile și altfel anevoioase. Mult mai avea Mala să stea departe de ai săi, ascunsă în valea cea strîmtă, singură cu bătrînul înțelept și cu Călin cel neobosit.

Cînd acesta lua buciumul ca să sune de rugăciune, Mala îngenunchea și ea și stetea în tăcere smerită, în vreme ce preotul își făcea rugăciunea.

5 într-una din zile ea voi să intre chiar în peștera luminată de făclii de ceară.

— Nu, fata mea, îi zise el, oprind-o cu blîndeță. Aici e loc sfînt, unde nu poate să calce piciorul tău.

— De ce, părinte? întrebă ea întristată.

10 — Pentru că tu nu faci parte din turma lui Hristos, îi răspunse el.

— Ia-mă, părinte — îi zise ea — primește-mă, deschide-mi calea mîntuirii.

El îi luă iar capul între mîni și o sărută pe frunte.

15 — Lăudată să fii, fata mea, îi zise apoi. Plăcut îi este Domnului gîndul tău și îngerii lui se veselesc de dorința ta. Nu mi se cuvine însă mie să înstrăinez pe copil de părinții lui, căci părinte e și Domnul și împotriva lui păcătuiește cel ce atinge puterea dată de el părinților. Supune-te, fata mea, părinților tăi, fă ce
20 doresc ei, iubește pe cine iubesc ei, depărtează-te de răuvoitorii lor, nu te însoți cu nimeni fără de învoirea lor și voința Domnului o împlinești, lui te supui, de el te apropii.

25 Copila rămase smerită în fața lui, dar de aici înainte ea-l ispitea mereu, ca să se lumineze asupra tainelor sfînteale viețuirii creștinești. Mai ales serile eist[ăte]au amîndoi în coliba luminată de opaiet, bătrînul plin de o căldură sfîntă șezînd pe laița de brad, iar copila smerită jos la picioarele lui și cu marii ochi țintiți spre
30 buzele lui, ascultînd cu încordată luare-aminte și făcînd cîteodată întrebări pornite din inima ei doritoare de lumină și însătată de adevăr.

35 Din ce în ce mai dumirită și mai tare în credință, ea se simțea rînduită de Dumnezeu să ducă la norodul ei credința mîntuitoare și un sîmțămînt de nesusă ferice se revărsa în sufletul ei cînd se gîndeape sine alergînd printre cei căzuți în întunerecul neștiinței și propoveduînd adevărul.

40 — Și frații mei—întrebă dînsa într-una din zile — vor putea oare să intre și ei vreodată în turma lui Hristos?

— Unu] singur e Dumnezeu cel adevărat — răspunse preotul — ziditorul a toate, țăitorul a toate și părinte chiar și celor ce nu-l cunosc pe el și nu se martin risesc fii ai lui. întocmai precum soarele pentru toți
5 răsare și tuturora le dă căldură și lumină, cuvîntul adevărului pentru toată suflarea omenească a răsunit în lume. Corul îngerilor saltă de veselie și preamărește pe Domnul în cîntări de biruință cînd un suflet rătăcit se întoarce în calea cea dreaptă și intră curățit prin
10 sfîntul botez în ceata celor cu dreaptă viețuire.

— Și atunci — întrebă ea, cuprinsă de o încîntare religioasă — putea-voi și eu să intru în casa Domnului și să cad cu fața la treptele altarului sfînt?

15 — O singură dată în viața ta, fata mea — îi răspunse el, rostind vorbele încet și rar, deslușit și apăsător — cînd Domnul te va chema ca să-ți deie partea ce ți se cuvine din puterea lui.

— Și cînd mă va chema Domnul și cum?

Preotul rămase pierdut în gînduri.

20 — E taină nepătrunsă de mintea noastră cea strimțată cum oamenii intră pe poarta nașterii în lumea aceasta și ies pe poarta morții din ea. Știm numai că nu intră nimeni singur și de capul lui, ci trebuie să-și aibă fiecare razămul ales după rînduirea părintelui a toate,
25 părinții, care îi dau viața și i-o păzesc cu nesăcată iubire și cu dulce jertvă de sine. Vedea-vei odată, copilă, un bărbat venit fie din apropiere, fie din fundul lumii, care-ți va umplea inima de o năvalnică simțire și, stăpînit de o pornire ivită fără de veste în sufletul lui,
30 va alerga după tine, te va chema cu dor mistuitor, te va opri în cale și te va lua de mîna, ca să te ducă la altarul Domnului și să ceară binecuvîntarea lui pentru sarcina ce numai împreună vi se cuvine și numai împreună puteți să purtați. împărăteasă vei fi atunci, stăpîină cu
35 depline puteri a casei tale și a copiilor tăi și vrednică să stai la altarul Domnului. «

Mala se ridică cuprinsă de un zel nemărginit.

40 — Nu e dar — zise ea — vinovată simțirea năvalnică ce mă duce spre bărbatul care mă cheamă cu dor mistuitor?

— E sfântă, fata mea — îi răspunse părintele Arie —
căci prin ea îți croiește calea cerul, care prin inimă îl
povățuiește pe om. Vinovată este luarea în deșert a
acestei sfinte porniri, și cel mai greu păcat e să iai în
5 bătaie de joc taina cea mare a vieții omenești. Femeia
— urmă el peste puțin — e floare ce se desfășură în
umbră și mîngiie vederea trecătorilor grăbiți în cale.
Ea are să-și petreacă viața departe de zgomotul lumii,
retrasă în tăinicia împărăției sale casnice, roabă so-
10 țului, pe care de bună voie și l-a luat stăpîn, și nea-
dormită pază a copiilor ce-i sunt încredințați de tatăl
ceresc.

— Frumoașă și afară din cale fericită e viața celui fl
ce ascultă povețele tale și are destulă virtute ca să nu
15 se abată de la ele! grăi dînsa și, lăsîndu-se iar la picioa-
rele lui, sărută cu sfială poala aspră a lungului vest-
mînt de lînă neagră.

Serile se făceau din ce în ce mai scurte; soarele
pătrundea din ce în ce mai în adîncul văilor strimte;
20 zăpezile au început să se topească; riurile se tulburau
și se umflau: se apropia timpul ca Mala să fie dusă la
părinții ei, și părintele Arie a trimis pe Călin la gura
trecătorii, ca să-l cheme pe Bran, acum căpetenie și
25 el a unei cete de călăreți legați cu jurămînt în frăție-
tate de cruce.

Mala stetea ca floarea ce se desfășură în umbră în
vreme ce preotul ispitea pe tînărul bătrîn la minte
asupra celor ce se petrec în poiene și prin văi.

— Lăudat să fie de fii și de nepoți gîndul vostru,
30 și Domnul să binecuvînteze toți pașii voștri, grăi bă-
trînul, mîngăiat în sufletul lui. Cu adevărat voia lui
Dumnezeu o împliniți cînd vă lăpădați de voi ca să
apărați vetrele celor ce au o mai sfîntă și mai grea
35 făcut, fiule, nu are nici o tărie.

— Cum aceasta, cînd l-am făcut cu toții de bună-
voie și după chibzuire de trei zile petrecute în nemîn-
care? întrebă tînăra căpetenie.

— Sfîntă și de-a pururea neschimbată e numai le-
40 gătura de a face ceea ce e plăcut lui Dumnezeu, răspun-
se preotul, zîmbind cu bunătate; nu are însă nici o

H
S
9
S
SJ
JH
<H
H
S
S
S
9
fl
J1
m
mt
m
.
S
.
!
!
\
j
i
|
i
|
\
;

ființă jurămîntul care vă leagă să nu faceți ceea ce lui
Dumnezeu îi este plăcut, și plăcută îi este lui însoțirea
bărbatului cu femeia. Cum ați putea voi, fii ai părin-
ților voștri, născuți în munci grele de mumele voastre
5 și crescuți din sudoarea taților voștri, să vă legați a nu
primi niciodată sarcina de părinte?!

— Primim — îi zise Bran — sarcina de a ocroti
pe văduve și pe orfani și de a ajuta pe cei săraci.

— Vrednică de laudă e hotărîrea voastră — în-
tîmpină preotul — dar nu puteți să fiți legați a primi
10 numai această sarcină. Tristă e, în adevăr, întunecată
și plină de ispite viața omului osîndit a trece răzleț
prin lume, și el numai în purtarea de grijă pentru cei
nenorociți poate să găsească o slabă mîngiere. Nimeni
15 însă nu se poate lega să aibă numai această mîngiere în
viața lui. Taină sfîntă e căsătoria — urmă el ridicînd
glasul — una din cele șapte legături ale omului cu
Dumnezeu, și numai orbit de rivnirile lumești poate
20 creștinul intrat prin taina botezului în legătură cu
Dumnezeu să primească gîndul că el poate să fie legat
a nu primi niciodată pe vreuna din celelalte taine.
Alungați, fiule, de la voi gîndul acesta, lăpădați-vă
de dînsul, căci vă duce-n ispită, vă mină la desfriu, vă
25 înstrăinează de părinții voștri, care sunt părinți. Ce
s-ar alege de neamul nostru cel ales dacă voi, floarea
lui cea mai aleasă, cei mai vrednici dintre fiii lui,
v-ați lega să nu fiți niciodată părinți și țiitori ai tată-
lui ceresc aici pe pămînt?!

Bran rămase tăcut și smerit în fața bătrînului preot,
30 pe care tot bătrîn și înțelept îl știau și părinții, și
bunii lui, dar hotărîrea lui de a se feri de femeie era
neschimbată.

I

AȘEZAREA

Se adunaseră trei cete de câte o sută de călăreți, una a lui Bodea, alta a lui Bran, iar a treia a lui Cîndea, bălanul înalt și cu mustața-n spic care se uita-n ochii lui Bodea.

Ar fi putut să adune și mai mulți călăreți, dar nu putusără să găsească cai de seamă.

10 Iarna toată aceste cete au cutrierat ca să caute locuri pentru adăpost statornic și pentru ogoare ferite de năvălitori.

15 Strînși totdeauna la un loc și ivindu-se fără de veste, călăreții treceau ca un stol de vulturi de-a lungul văilor și pe sub dealurile de la marginea șesului, și, trecînd ei, trecea și spaima răspîdită-n calea lor.

Cutrierînd astfel, ei se încredințau din ce în ce mai tare că punctul de razăm al apărării e în trecătoarea păzită de Bran.

20 Spre țara Oltului ieșirea era și acum peste puțină. Văile ce dau în șesul de la Dunăre erau pînă la Argeș pline de gepizi, iar de acolo înainte pînă dincolo de apa Buzăului abia-i mai încăpeau pe sorbii strîmtorați de cetele de călăreți ce se încuibaseră-n luncile largi
25 ale riurilor.

Dacă dar fugarii fie despre țara Oltului, fie despre Capu-Coastei apucau să treacă înainte, poienele

erau tăiate-n două și trecerea despre Bucegi spre Păpușa era peste puțină.

În timpul iernii, dar, Bran s-a coborît cu oamenii săi la vale pînă din jos de izvoarele Bîrsei, și aici, în vârful unui deal, de unde se deschide vedere largă peste valea Bîrsei pînă la Olt, a făcut o îngrăditură de pari groși, bătuți adînc în pămînt și înalți de două staturi de om, dar mai încăpătoare decît cea de sub stîncă unde Bodea petrecuse cele cîteva zile.

10 Asemenea îngrăditură trebuia să se facă și la Capu-Coastei, și muntenii aveau adăposturi sigure de-a lungul văii, între cele două îngrădituri apărute cu virtute.

15 Sorbii, pe care Bodea îi găsisese aici cînd a trecut întîia oară spre Păpușa, au trecut spre valea Bîrsei și nu se mai putusără întoarce la colibele lor și la sămănturile făcute de dînșii toamna trecută. Numai spre Capu-Coastei mai rămăsesără cîteva sute de vetre, în care mai ardea încă focul.

— Pe aceștia îi alungăm, grăi Bran cel scurt la vorbă.

— Dar dacă nu vor să-și părăsească colibele și sămănturile? întîmpină Bodea.

— N-ai ce să le faci, zise Cîndea.

Ei se înțelesesă să-i adune la un loc și să-i lase în pace.

— Dar fără de nici o legătură cu noi, adăugă părintele Luca, dîndu-și binecuvîntarea.

Mai erau însă și alții la mijloc.

— Noi să ne părăsim vetrele în care am crescut și mormintele părinților? strigă Răciulete, care-și cîștigase dreptul de a fi totdeauna în coada cetei. Ferit-a Sfîntul! Cine o să îngrijească de sufletele lor?! Vineș din deal s-ar întoarce în groapă!

— Dar cei ce n-au putut să se întoarcă la vetrele lor?

— Nu le părăsesc nici ei — răspunse Răciulete — dacă n-au putut să se întoarcă la ele. Noi însă, care ne-am întors, le-am părăsi dacă ne-am duce fără ca să ne fi alungat cineva. Prea o luați parcă înainte de voi nici n-ar mai fi fost lume. Așa nu merge. Părinte —

adăugă el întorcîndu-se spre părintele Luca — trebuie să ne alegem cîțiva mai bătrîni și mai cu scaun la cap și, fără sfatul nostru, băieții să nu facă nimic.

— Asta nu! strigă Bran. Ce rost am mai avea noi dacă n-am fi de capul nostru?!

— Nu sunteți, îi răspunse Răciulete. Orișicît de voinici și de inimoși ați fi, de sub ascultarea părintească nu puteți să ieșiți.

— Am ieșit — întîmpină Bodea — cînd părinții noștri ne-au dat voie să ne legăm cu jurămînt. V-ați lepădat de bunăvoie!

— Nu, fiule, grăi părintele Luca. Poate omul să se lepede de drepturile sale, dar nu și de datorii, și dator e părintele să-și sfătuiască copilul și să-l oprească-n loc cînd îl vede pornind pe cale greșită.

Și așa ziceau toți cei mai bătrîni fiindcă așa se știa din bătrîni.

S-a ales dar sfatul, iară sfatul a hotărît ca să se facă mai întîi o îngrăditură în valea Rîului Alb și numai apoi să treacă cine va fi voind la Capu-Coastei și să se facă și acolo îngrăditură.

— Dacă prindem de veste — ziceau ei — ne tragem cu toții la îngrăditură și cerem ajutor de la Capu-Coastei.

— E largă valea — răspunse Ursan — și noi o să fim prea puțini ca s-o putem apăra.

— O să trecem atunci și noi la Capu-Coastei, zise Moroiu. Nu e nimeni dator a face mai mult dăcît ceea ce poate.

O mîhnire înfundată ținea mereu posomorite fețele oamenilor, care nu puteau să se înțeleagă între dînșii, dară frunțile se descrețiră îndată ce ei se puseră pe lucru, ca să facă cît mai curînd îngrăditura din valea Rîului Alb și să-și înceapă apoi sămănăturile.

Zăpada se topea; iarba începuse a încolți pe la locurile bătute de soare; pădurile se înmugureau: frumoase sunt și dulci zilele de primăvară, cînd deodată cu sămînța aruncată în pămînt încolțește și nădejdea de o viață mai ușoară.

Voioși ca fluturii și harnici ca albinile lucrau toți prin văile mănoase, și ochii li se umpleau de lacrimi

cînd vedeau cum se sfărîmă pămîntul negru și gras și cît de curînd incolțește sămînța în el.

Departa, sub surpătura de la colibele lui Dragoslav, moșnegi, femeii, fete și copii ședea șir lung pe țărnuțul rîului lin și clătinau mereu covețile de lemn, luînd din cînd în cînd apă în ele și vărsînd-o încetul cu încetul, ca să se spele nisipul ușor și să rămîie numai praful de aur.

Aur găsiseră în nisipul rîului, aur greu, curat și galben, podoabă nestimată și talisman de vindecare trupească; o zlatină, ziceau ei în limba lor, le dăduse Bog cel darnic, și spălau mereu, ca să adune praful cel scump. Și Slatina îi zic și azi oamenii satului întemeiat la locul acela.

Iar Dragoslav și fetele lui, Luda, Ringa și Mala, umblau mereu de ici pînă colo și le spuneau tuturoră că sus, unde izvorăște rîul, chiar și inimile oamenilor sunt de aur.

Mulți se adunau oamenii mai ales cînd Mala cea cu obrații supti începea să vorbească despre preotul cel bătrîn și despre minunatele lui învățături. Gura ei nu mai era acuma cărnosă, buzele ei nu mai erau întoarse și ochii ei albaștri păreau încă mai mari cînd se ridicau spre cer.

Și tot așa mergeau lucrurile și din jos de îngrăditura din valea Rîului Alb, unde Vladimir, starostele cel înalt și pîntecos, îi ținea pe oamenii lui în muncă întinsă, ca să curățe locurile și să facă pe ici, pe colo cîte-o îngrăditură: Debeleac și Hereț, care nu mai puteau uita zilele petrecute ca răniți la adăposturile moroienilor, umblau și ei de ici pînă colo și se lăudau cu prietenia agerilor călăreți din fundul văii.

Putea Bodea să plece fără de grijă spre Capu-Coastei, căci muntenii n-aveau nevoie să-și apere îngrăditura din valea Rîului Alb.

Pe cînd Bodea înainta pe drumuri des cotite, răzbind prin păduri pline de copaci răsturnați de vînt, suind dealuri și coborînd coaste, Bran și Cîndea, plecați cu cetele lor de la adăposturile lui Mateiaș, se lăsau încet spre Capu-Coastei, chiuînd mereu și sunînd din buciume pentru ca sorbii să fugă la vale.

Ei își făcuseră însă greșit socoteala.
Drumul de la îngrăditura lui Bran pînă la Capu-Coastei e cel puțin încă o dată atît de lung ca cel de la Rîul Alb, și Bodea a sosit la Capu-Coastei prea în curînd.

Degeaba erau dar și chiotele, și sunetele de bucium, căci sorbii, cînd ceata lui Bodea s-a ivit la Capu-Coastei, n-au fugit la vale, ci la deal.

Bran a dat de dînșii tocmai din jos de strîmtorile Dragoslavelor, unde se află satul Slobozia.

Bodea îi cunoștea bine pe sorbi și văzuse bine lucrurile: ei așteptau cu capetele plecate și cu minile încrucișate pe piept.

Ce puteau călăreții să le facă?!

— Slobod! le zise Bran, făcîndu-le cu mîna semn că pot să rămîie nesupărați la locul unde se aflau.

Atîta vorbă învățase și el de la Dragoslav și de la Ringa, dar nici c-avea nevoie de mai multe vorbe, căci fugarii le înțelegeau toate din fețele călăreților și-și dedeau mulțumită pe față, închinîndu-se mereu.

— Spaima lumii șiurgia pămîntului! grăi Răciulete. Dac-a merge tot așa, îl scoatem pînă la toamnă și pe împăratul din scaun.

Vorbea însă el așa fiindcă îi erau dragi băieții și-i plăcea să-i năcăjească cu glume de ale lui, dar se bucurau cu toții că se pot pune pe lucru.

Lăsînd sulițele, arcurile și tolbele cu săgeți, voinicii au luat topoarele și au început să taie copacii. Pe cînd unii ciopleau parii, alții săpau șanțul adînc iar alții așezau parii ascuțiți în el și băteau pămîntul împrejurul lor, ca să steie țepeni.

în curînd după ce se apucaseră de lucru, se pomeniră cu vreo două sute dintre sorbii de la Slobozia, care, văzînd pregătirile de apărare, țineau să deie și ei o mîină de ajutor.

— Nu se poate! zicea Bran. Noi n-avem nici o legătură cu dînșii.

— Aș! întîmpină Răciulete. Voiesc ei, și nu putem să-i oprim de a face ceea ce vor.

— Să-și facă, dacă vor — îi răspunse Bran — îngrăditura lor deosebită.

— Așa e ! grăi Bodea, care învățase vorbe mai multe decît Bran și putea să le spună și lor lucrul acesta.

El se întoarse dar cu slobodnicii la deal, își alese un loc potrivit pe țărîmurul drept al rîului, din jos de Slobozia, și-i puse pe oamenii doritori de muncă grea să adune peatră.

„Am — zise el în gîndul lui — să durez aici o cetate cu ziduri de peatră, pe care nici timpul să nu le poată roade, nici furia omenească să nu le poată dărîma, lucru așezat pentru vecie și loc de adăpost pentru nepoți și strănepoți.”

Pe cînd dar muntenii lucrau cîntînd și glumind la Capu-Coastei, sorbii munceau din greu mai la deal, unii urcau gifăind bolovanii din albia rîului, alții săpau șanțul adînc și larg, iar alții alegeau peatra de var și o așezau în cuptoare, ca s-o ardă.

îngrăditura de la Capu-Coastei era gata, iar la cetatea lui Bodea nici temeliile nu erau încă puse. Ceea ce voia dînsul era lucru mare și greu, care nici într-o săptămîină, nici într-o lună, nici într-o vară nu se scoate la capăt.

Cînd Bran și Cîndea se întoarseră în poiene, ca să adune lumea lipsită de adăposturi și de apărare, Bodea-și adună și el oamenii și-i așeză parte în fața cetății, unde se află și azi satul Bodenii, parte lîngă cetate, unde azi sunt satele Cetățenii-din-Deal și Cetățenii-din-Vale.

întorcîndu-se apoi Cîndea cu lumea adunată de prin poienele Surului și ale Negoiului, a trecut chiar din jos de Capu-Coastei, pe valea pariului ce se varsă la îngemănarea rîului, unde azi sunt satele Gemănu, Cîndeștii-din-Deal și Cîndeștii-din-Vale.

Aceștia erau paza de afară, care avea să-1 țină pe dușman în loc pentru ca ceata din îngrăditură să aibă timp de pregătire.

Alți oameni veniți în urmă cu Boțea s-au așezat mai la deal, unde sunt satele Botenii și Vălenii, iară cei ce n-au încăput aici au trecut cu Ursan dincolo, la îngrăditura de pe Rîul Alb, și s-au așezat parte în deal,

unde se află satul Urseni, parte sub coaste, la Buciumeni.

în valea Riușorului, pe Orăți și prin strîmtorile Dragoslavelor se aflau cei din poienele Păpușei și ale Scărișorii, pe care Bran îi adusese toamna trecută aici.

10 în câteva zile valea întreagă era plină ca furnicarul. Prin strîmtori, pe la locurile mai largi și prin înfundăturile pâraielor de la dreapta și de la stînga râului oamenii lucrau pe capete, ca să-și clădească case, să-și facă semănături, să-și întemeieze viața cea nouă, și dedeau zor, ca toate să fie gata pe timpul cînd oile se urcă în poiene spre a fi băgate în lapte.

15 Iară cînd Bodea trecea călare pe armăsarul cel negru la deal, ca să vadă cum merg lucrurile la cetatea de piatră, se uitau toți în urma lui și binecuvîntau pe Domnul că li-a dat purtător de grijă și veghe neadormită.

20 Bran însă stetea pe gînduri cînd vedea cum se ridică zidurile groase și cum se-nalță turnurile rotunde la cele patru colțuri. îi era oarecum frică de omul răzleț, care umbla totdeauna de capul lui și se avînta orbește cînd i se înfigea vreun gînd în cap.

25 închis între zidurile de piatră, omul acesta era ca leul în vizuina lui, tare și îndărătnic, neapropiat și nebiruit.

Și totuși, cînd se uita în ochii lui Bodea, îl vedea și el tot ca ceilalți. Era în ochii aceia atîta bunătate, încît fiara sălbatică trebuia să se îmblînzească și ea sub privirea lor.

30 Apoi în stînca ce se înălța în fundul cetății, sub coaste, el săpase un fel de peșteră cu intrarea despre apus.

— Și ce vrei să faci aici? îl întrebă el.

35 — O casă pentru Dumnezeu și un mormînt pentru mine, răspunse Bodea zîmbind. Dacă ar fi să se peardă vreodată toate celelalte, aici am să pier și eu, îngropat de aceste ziduri!

— Să nu-ți fie vorba grăită în ceas rău! zise Bran.

II OGORII

Era în anul 559.

5 Ogorii sau avarii, deși învingători în luptă cu gepizii acum risipiți, n-avuseră peste iarnă destulă hrană și, fiind nevoiți a se da la pradă, au intrat în luptă cu longobarzii, care-i împingeau mereu pe Dunăre la vale.

10 Volgarii, strîmtorați de cazării care se coborîseră pe Prut la vale, înaintau pe Dunăre la deal și se apropiau de ogori.

15 Sorbii, care veniseră parte în calea ogorilor, parte goniți de volgari și de cazări în coada lor, se îndesuiseră parte prin văile munților, parte prin smîrcurile de pe țarmul stîng al Dunării.

Aceștia, în timpul iernii, au trecut în mase mari peste Dunărea înghețată și s-au risipit, prădînd, spre miazăzi.

20 O plagă încă mai grea pentru împărăție erau cetele de călăreți ale volgarilor, care trecuseră peste Dunăre și cutrierau țara prădînd ceea ce rămăsese neatins de sorbi.

25 Bătrînul împărat a adunat dar în pripă oaste mare și a pus-o sub comanda încă mai bătrînului Belisariu, generalul încărcat de glorie militară, pe care-l dizgrațiasse în urma uneltirilor de la curte.

îi chemă apoi și de astă dată în ajutor pe ogorii și altfel porniți spre răsărit.

30 După ce ogorii trecură și ei Dunărea, sorbii se rătraseră din calea lor spre miazăzi, căci de-a lungul Dunării dedeau peste cetele de volgari, care, însetate de prada adunată de dînșii cu multă sudoare, îi hărțuiau cu multă îndîrjire.

35 încă mai sîngeroase erau încăierările cînd ogorii se întîlneau cu cîte o ceată de volgari, care nu fugeau niciodată fără ca să-și fi încercat norocul în luptă dreaptă.

Văzînd însă că ogorii vin mereu și se sporesc de
acopăr cîmpiile și se clatină pămîntul sub ei, volgarii
s-au retras încetul cu încetul spre Dunăre și au înce-
put să-și facă rost de trecere, în vreme ce sorbii se
5 adunau din ce în ce mai îngrămădiți pe sub poalele
Balcanilor.

Era în toiul verii cînd ei au fost strînși dintr-o
parte de oștirea cea mare a lui Belisariu, iar din alta
de cetele ogorilor.

10 îndesuiți mulțime nenumărată sub dealurile bă-
tute de arșița soarelui, bărbații în fața dușmanului,
iar femeile cu copiii și cu prada în dosul lor, ei s-au
apărat cu hotărîrea deznădăjduirii, dar după cî-
teva ceasuri de luptă zadarnică au aruncat armele
15 și s-au dat învinși.

Cei mai mulți dintre dînșii au fost cruțați de
generosul învingător și au rămas supuși ai împăra-
tului, care i-a risipit prin toate țările lui ca muncitori
harnici și blajini.

20 Mii și mii însă, multe mii au rămas pe cîmpul
de luptă, și încă mai multe mii au fugit spre Dunăre
din calea ogorilor, care nu știau de milă.

Avîntîndu-se pe plute încheiate în pripă din co-
paci tăiați de prin apropiere, mulți au perit în valurile
25 Dunării, și iar alții au fost tăiați de ogori veniți în
urma lor.

Popoarele încăierate pe țărmul drept al Dunării au
trecut ca o vijelie pe țărmul stîng și s-au depărtat,
gonind de-a valma pe rîu la vale.

30 La apa Buzăului ele au dat peste cazări, și în vre-
me ce o parte dintre ogori s-a încăierat în luptă cu
aceștia, altă parte i-a gonit pe volgari înainte spre
gurile Dunării, iar sorbii și vreo cîteva mii de vol-
gari s-au întors pe sub dealuri iar spre apus.

35 Muntenii își urcaseră turmele în poiene, și pe la
adăposturile din văi nu mai rămăseseră decît cele
două cete de călăreți, muncitorii de la Slobozia și pe
ici, pe colo cîte o babă incurcată încă la casa ei cea
nouă.

40 Îndată ce primele cete de volgari au sosit la Ialo-
mița, cum sorbii începuseră să-i zică rîului, Vladimir

a adunat vreo patru mii de oameni și a ieșit cu ei
spre șes, ca să închidă gura văii, iar femeile au plecat
cu copiii la deal și Burete a început să sune la Buciu-
meni.

5 Ca în timp de rugăciune se porniră unul cîte unul
buciumele, mai întîi pe la îngrădituri și prin văi, apoi
prin poiene, departe și tot mai departe, și peste puțin
se știa pretutindeni, pînă în poienele Surului, că s-a
ivit o nouă primejdie.

10 Bodea și Cîndea lăsară pe Boțea cu douăzeci de
oameni la Capu-Coastei, unde se adunaseră și sorbii
de la Slobozia, și cînd ei porniră spre Rîul Alb, pleca
și Bran la vale.

15 Două zile de-a rîndul s-au hărțuit ai lui Vladi-
mir cu călăreții sprinteni, iar aceștia se sporeau me-
reu, ba pe înserate au început să sosească în dosul
lor și mari mase de fugari veniți pe jos, sorbii scăpați
de peste Dunăre, care erau goniți de ogori.

20 li era prea de tot greu lui Vladimir să țină fără
de călărime în loc pe dușmanul ce se ivea cînd ici,
cînd colo, căutîndu-și drum la deal. Seara dar el tri-
mise pe Debeleac și pe Hereț la îngrăditura din deal,
ca să ceară ajutor de la călăreții munteni.

25 Căpeteniile muntenilor erau toate în păr la îngră-
ditură, dar părerile lor nu se potriveau deloc.

— Se poate — zicea Răciulete — dar de astă dată
n-o să meargă cu capul plecat și cu brațele încruci-
sate pe piept.

30 — Trebuie, zicea Bran. Noi singuri suntem prea
puțini, iar dimpreună cu dînșii închidem gura văii.

— Nu poți să zici ba cînd om ajuns în grea strîm-
torare îți cere ajutor, adăugă Moroiu.

— Și' dacă-i calcă pe dînșii — urmă Ursan — vine
rîndul la noi.

35 Era învederat că muntenii trebuiau să se bucure de
cererea lui Vladimir și să grăbească a-i da ajutorul;
Bodea stătea cu toate aceste pe gînduri. Cum putea
el să se avînte în luptă cînd nu știa pe cine are-n fața
lui?! De ce să pună în joc atîtea vieți tinere?!

40 — Nu! — zise el în cele din urmă — arma n-o
ridici decît în pragul casei tale!

Zadarnice erau toate silințele celorlalți, căci el și Cîndea erau neînduplecați, și o amărăciune nesuferită cuprinsese inimile tuturoră cînd Hereț și Debeleac se întoarseră cu răspunsul la Vladimir.

Un singur lucru primea Bodea: ca cetele să treacă în valea Ialomiței și să aștepte gata de luptă în fața Buciumenilor.

Iar Răciulete, omul neastîmpărat și de-a pururea născocitor, și-a luat sulita cea lungă și a plecat așa singur și de capul lui la vale, pe urma lui Debeleac și a lui Hereț, ca să nu-și piardă timpul degeaba.

Puși apoi de el și de Hereț la cale, sorbii se risipiră cu mic, cu mare și începură să taie cătini, porumbi și păduci și să risipească mărăcinile în largul văii, pe ambii țărmuri ai râului. Alții tăiau curpăn lung de prin păduri și-1 întindeau ca un fel de mreją peste crăcăria risipită, pentru ca să se încurce caii și să se împiedice. Iar alții săpau pe ici, pe colo gropi și șanțuri trase de-a curmezișul și le umpleau cu frunze uscate pentru ca călăreții să deie fără de veste în ele.

— Vezi așa! îi zise Răciulete lui Hereț cînd toate erau gata. Voi să vă țineți mereu pe albia râului, iar pe dînșii să-i minați tot la curpăn, la gropi și la șanțuri, și-o să le piară pofta de a mai veni prin înfundăturile aceste.

— Dar dacă apucă și ei pe albie? întîmpină Hereț.

— Avem noi leac și pentru buba asta, îi răspunse Răciulete.

Ei plecară apoi cu vreo două sute de oameni la deal, spre strîmtorile Ialomiței, unde râul și-a săpat drum prin mari mase de stîncă și albia lui închisă între înalte ziduri de piatră e strîmtă de-abia cîtiva pași.

Oamenii tăiară un brad mare, îl curățiră de crăci și-1 lăsară cu partea groasă spre mijlocul albiei, reză-mîndu-1 de o stîncă din fundul apei, ca să nu-1 ieie curentul, iară partea lui de sus o proptiră de un colț al țărmului.

— Așa! grăi Răciulete. Țsta-i „popa” cel mare, în care se razemă toate: cînd l-om mișca pe el din loc, se pornește puhoiul și le ia toate la vale. Să poftească

volgarii să intre în albie, că-i spălăm ca pe niște guz-gani!

Alți brazi au tăiat apoi și iar alții și i-au răsturnat de-a curmezișul în albie, din sus de „popa” lui Răciulete, fără ca să le curățe crăcile, unul peste altul, înălțime de patru staturi de om. Trecea apa printre dînșii, dar erau mulți oameni și harnici. Unii tăiau cetină și-o aruncau în rîu, iar alții aruncau bolovani fără de răgaz și fără de răsufare. Intraseră în război cu rîul, care se umfla, mereu se umfla și țîșnea departe, dară orișunde apa își făcea drum, săreau unii cu brațele de cetină, iar alții cu bolovani.

Mai era încă mult pînă în zorile de zi cînd rîul iezeit începu să se prelingă pe deasupra zăgazului. „Popa” cel mare tremura, nu-i vorbă, sub greutatea marilor mase de apă, dar era bine rezemat și jos, și sus.

— Vai de maica lor! grăi Răciulete, frecîndu-și mînile. Ce-o să fie aici cînd l-om mișca din loc și ce-o să fie în vale cînd o să-i apuce apa!

Dimineața cele trei cete ale muntenilor trecură-n valea Ialomiței și se opriră în dreptul Buciumenilor pe un delușor, de unde vederea se deschidea pînă la gropile lui Răciulete, care se aflau la depărtare de cîteva mii de pași, și de acolo înainte pînă la cotitura văii.

Lupta se începuse în gura văii, dar în largul văii se vedeau numai femei și copii, care veneau în grabă la deal, mîinînd pe ici, pe colo cîte o vită, cîteva capre, un porc dus de sfoară, un măgar încărcat cu povară, dar nici un cal.

Muntenii stăteau posomorîți. O grea mîhnire întunecase fețele tuturoră, și gîndul că nu se pot înțelege îi muiase chiar și pe cei mai inimoși.

Peste cîtva timp ei se-nviorară.

Departe, la cotitura văii, se ridică un nour de praf, care se întinse cu o mare iuțea pe rîu la deal și închise în curînd din coastă-n coastă vederea.

Cerul era senin și aerul liniștit începuse a fi înăbușitor; cu toate aceste, parcă o furtună se ridicase la vale și înainta repede spre munți.

Bodea, călare pe armăsarul nerăbdător și cu buzduganul în mână, sta nemișcat și cu ochii țintiți în depărtare, dar nu hotărît și mîndru, ci mai mult cu inima încleștată.

Se auzea parcă ceva, un zgomot pierdut în depărtare și lor tuturor bine cunoscut: era ca primăvara, cînd turmele de oi se urcă behăind la munte, un amestec de multe și deosebite sunete, care se împreună într-un singur jeluț lung și necurmat. Și tot mai deslușit venea de-a lungul apei zgomotul, tot mai mult ieșeau în el la iveală glasurile omenești, tot mai pe aproape se întindea norul de praf și tot mai fără de astîmpăr bătea armăsarul ager cu copitele-n pămînt.

Bran se uita cu ochi plini de mînie la Bodea. Era învederat că Vladimir se retrage și că la fiecare pas el pierde zeci, chiar sute din oamenii lui, iar ceea ce perdea el tot perdea și pentru munteni.

Din noul de praf începură, în sfîrșit, să se desfacă și oamenii, pe ici, pe colo cîte unul, apoi mai deși și tot mai deși, mulți, mai mulți, de tot mulți, îndesuși pe ambii țărături, din coastă-n coastă, valuri de oameni vii ce se zbat zgomotos și se clatină mereu în înaintarea lor.

Deodată puhoiul neamurilor învălmășite se opri în loc: el se izbise de piedeca ce-i pusese Răciulete-n cale.

— Acum înainte! strigă Bran, puindu-și ceata în mișcare.

— Noi nu! răspunse Bodea, strîngînd frîul armăsarului, care începu să sforăie și să sară-n două picioare. Să vedem mai-nainte cum ies lucrurile.

Bran își mușcă buzele, dar își opri ceata. Sorbii lui Vladimir, sosiți la mărăcinile bine știute de dîșii, se strecurară răpede de-a lungul țărăturilor și pe sub coaste.

Abia acum ieșiră din praf la iveală și cetele volgarilor, care într-o clipă acoperiră tot largul văii. Loviți din trei părți de săgeți și de sulțe și de securi și încurcați în mreja de curpăn, cei mai mulți dintre dîșii fură nevoiți să descalece.

Bodea și soții lui priveau cu inima încleștată și în fioroasă neliniște la încăierarea afară din cale sîngeroasă. Puțin mai era de la dîșii pînă acolo, și Bran, arcașul neîntrecut, ardea de dorința de a-și încerca săgețile și-n carne de om, dar lupta stetea în loc, nici unul dintre sorbi nu ieșea din bătaie, pentru fiecare sorb cădeau trei volgari, și mereu veneau la deal cail rămași fără stăpîn.

Fața lui Bran începu să se lumineze, și ochii lui iar se îndreptară spre Bodea, în mîna căruia tremura buzduganul cel greu.

Nu! rău n-a fost să-l lase pe Vladimir singur.

Dezmeticii în cele din urmă, volgarii apucară albia și începură să-i împingă pe sorbi de-a lungul ei la deal.

— Sunați buciumul, ca să pornească pohoii! strigă Răciulete. Acum e acum!

— Stați pe loc! grăi Bodea cînd văzu că sorbii se retrag, lăsînd drumul deschis pentru volgari.

Trecînd cetele de călăreți înainte, ieși în dosul lor la iveală altă lume și mai îndesuită, sorbii scăpați de peste Dunăre și goniți acum de cetele de ogori.

Cinci rînduri de oameni se îndesuiau în valea plină de jale, strivindu-se unul pe altul, și năvala venea potop crotropitor, pe care nimic nu putea să-l oprească-n cale.

Pe cînd sorbii lui Vladimir se retrăgeau din ce în ce mai grăbiți spre cetele muntenilor, cei goniți de ogori fugeau la dreapta și la stînga, urcînd coastele ori intrînd prin desișuri, unde călărimea nu mai putea să-i urmărească, și tot mai deslușit se dezveleau din noul de praf cetele ogorilor încălecați pe cai îmbrăcați în zale, care sclipeau în bătaia soarelui.

— înapoi! strigă Bran cel chibzuit.

Era o nebulie, o mișelie era să se avînte ei în luptă cu atîta lume sălbăticită prin zilnice învrăjbi. De ce? Ca să apere cîteva colibi părăsite.

— încă nu! — răspunse Bodea — dar să ne ținem drumul deschis spre strîmtoarea de la Capu-Coastei.

Deodată lucrurile luară o nouă întorsătură.

Văzînd pe ogorii lor atît de bine cunoscuți și adu-
cîndu-și aminte de cele ce pățiseră la gropile lui Răciu-
lete, volgarii se strînseră răpede și se întoarseră îna-
poi, ca să închidă albia și să-i bage pe ogori în curpeni
și în gropi.

Un vuiet de bucurie străbătu de-a lungul văii, și
Vladimir se întoarse și el cu ai lui de-a lungul coastelor
la vale.

— Minunate sunt, Doamne, rînduirile tale, grăi
Bodea, mișcat pînă-n adîncul inimii. Iată, oamenii
aceștia, care puțin mai nainte se omorau între dînșii,
acum se căiesc de ceea ce au făcut și te roagă îm-
preună să-i ai în paza ta.

Crîncenă și-nfiorătoare priveliște.

Ogorii și volgarii n-ajunseră nici unii, nici alții
numai așa în plimbare pînă în fundul văii și nu se
luptau numai pentru plăcerea de a da lovituri și de
a-și pune viața în joc, ci umblau după pradă și făceau
vînătoare de robi. Nu cruțau dar nici avutul, nici
viața celor ce nu se dedeau legați. Credința lor era
că-n lumea cealaltă îi va avea fiecare robi pe cei
omorîți de dînsul în luptă dreaptă aici pe pămînt;
nu-i lăsau dar nici pe răniți să se chinuiască
și să moară încetul cu încetul ca vai de ei, ci le ușu-
rau moartea cu cîteva lovituri de grație.

Știindu-le aceste și unii, și alții, ei se luptau cu
încordarea tuturor puterilor și în adevăr pe moarte
și pe viață. Deși mult mai numeroși și încălecați și
pe cai mai puternici, ogorii erau încurcați cu prada
și cu robii ce făcuseră și aveau în fața lor piedicele
lor încă necunoscute, în vreme ce volgarii erau ajutați
și de Vladimir, ai căruia oameni prinseră iar inimă,
căci se fereau sorbii de luptă, dar se apărau cu îndîr-
jire cînd se vedeau strîmtorați.

încurcîndu-se dar în curpân și în gropi, ogorii
se deteră zăpăciți înapoi.

— Pohoiul! pohoiul! Să sune buciuumul! strigă
iar Răciulete.

— Acum dați pe ei, că-i gonim la vale! strigă
Moroiu.

— Nu! răspunse Bodea și de astă dată! Dacă dau
înapoi ogorii, nu mai avem nevoie să ne spurcăm și
noi: rîndul nostru e cînd volgarii ar începe să deie
înapoi.

Iară cînd oamenii nu se pot înțelege, nu se face
nimic.

— Așa nu merge! strigă Răciulete. Ori e tunsă, ori
e rasă! Trebuie să se aleagă unul de care au să asculte
toți, unul care și-o ia pe suflet. Aici n-avem timp să
ne sfătuim.

— Așa e! strigară alții. Cum o ieși să iasă: dacă-i
bine, a lui să fie lauda, iar dacă-i rău, el să rămîie
vinovat!

— Sunați buciuumul! strigă Bodea cu glas tare și
limpede, dar tremurînd în tot trupul.,

Dezmeticîndu-se, ogorii se izbiră cu putere mare
asupra albiei, ca să-i deie pe volgari în mărăcini,
și se începu un măcel încît riul curgea roșit de sînge
omenesc la vale, dar nici volgarii, nici sorbii de pe
coaste nu se mișcau din loc.

Un vuiet zguduitor s-auzi deodată din fundul văii
și venea puhoiul, venea parcă munții se năruiesc din
ce în ce mai aproape, ca într-o clipă să-i îngroape și
să-i strivească pe cei încăierăți în luptă.

Ca ieșiți din fire se depărtară și volgarii, și ogorii
la vale cînd riul începu să se reverse, aducînd cu el bo-
lovani și trunchiuri de copaci și răsturnînd cai și că-
lăreți în calea lui, în vreme ce sorbii de pe coastă
trăgeau mereu săgețile și loveau pe apucate.

Nu era însă puhoiul puhoi în toată firea, ci minciună
de om născocitor, care bagă spaima în cei slabi de
înger, dar pe cei inimoși îi face și mai îndîrjiți —
o bășică era, care peste puțin s-a spart. Mulți au
pierit dintre ogori, dar încă mai mulți dintre volgarii
pe care puhoiul îi luase mai nainte, și tocmai acum
răzbiră ogorii printre rîndurile slăbite ale volgarilor
la deal.

Un fior rece trecu prin vinele călăreților din deal,
și Bodea stete o clipă ca-ntr-un fel de amețeală, nemiș-
cat și cu ochii plini de lacrimi.

— Băieți! grăi apoi, întorcându-se spre soții lui. Dacă n-ar voi Dumnezeu să intrăm în luptă, ajutorul nostru ar fi de prisos. El ne cheamă, și ai lui suntem cu toții! Nu uitați că aveți părinți și frați și surori,

5 care stau cu inimile încleștate: viața să și-o apere fiecare, viața, mai presus de toate viața!

— Strinși la un loc! adăugă Bran. Om lângă om, șir încheiate ca urgia lui Dumnezeu să cădem în ei și să ne facem drum printre dinșii ca groază să-i cu-

10 prindă!

— Cu voia lui Dumnezeu! zise Bodea făcându-și cruce și-i lăsă lui Frățior friul, strigând: Haida! haida!

— Haida! strigară și ceilalți, și cetele porniră în treapăt domol și fără de pripire spre cîmpul de luptă.

15 Valea răsună iar de sunetele de bucurie ale sorbilor, volgarii se-ntețiră din nou, și bătălia-și schimbă mersul cînd muntenii intrară și ei în ea.

Dezmeciți abia, ogorii iar se zăpăciră și începură să se clatine cînd cetele se opriră în dosul volgarilor și începură să-și descarce săgețile.

20 Peste puțin însă Bodea apucă înainte și-și făcu drum printre volgari pînă la primele rînduri ale ogorilor.

25 — Înainte! strigă Cîndea, și cetele încetară a mai trage săgeți și răzbiră ca un zid încheiat în urma lui Bodea, încît volgarii rămăseseră la dreapta și la stingă lor.

— Dați cu sulițele tot în ceafă și în coaste! strigă

30 Bodea, făcîndu-și cu buzduganul drum înainte.

Bran însă, arcașul, se oprise cu Marea și cu alți vreo zece arcași îndemînați pe țarmul rîului, privea cu ochi învăpăiați la aprigul luptător, care se apăra mereu, lovea din cînd în cînd cu buzduganul

35 aici pe unul în ceafă și colo pe altul în coaste și, strigînd mereu: „Domol! domol!”, făcea pas cu pas drum pentru ceata ce urma strînsă-n șir încheiat după el, mîinindu-l pe dușman cu sulițele înainte.

Pe ales, una cîte una-și punea Bran săgețile-n

40 arc și toate zburau pe la capul lui Bodea, cînd la dreapta, cînd la stînga, și nici una nu cădea jos, toate

nimereau pe cel din fața nobilului tînăr, toate-1 apărau și-i deschideau drum.

Bodea cuzeau săgețile îi zbirnăie pe la urechi și vedea cum ele se înfig în trupurile celor din calea lui, dar ochii lui erau țintiți mereu înainte, spre fețele dușmanilor ce dedeau din ce în ce măi îngroziți înapoi.

5

— Cine descarcă săgețile?! întrebă el cînd doi dintre cei din fața lui fură loviți unul după altul.

10 — E Bran, răspuse Cîndea.

— A, Bran! Bran e! strigă Bodea, ridicînd buzduganul deasupra capului său. Cu noi nu mai poate nimeni să ție pept!

Zorindu-și apoi armăsarul, el se avîntă cu cîteva sărituri înainte, pe săltate și răsturnînd în calea lui cai și călăreți, iară soții lui se întetiră și ei și răzbiră-n urma lui.

15

Soarta bătăliei era hotărită.

Nedeprinși a lupta cu asemenea dușmani, apucați din trei părți și ajunși la gropi și la mărăcini, ogorii-și întoarsără caii și se îndesuiră-n goană furtunatică pe albia rîului, în vreme ce volgarii și sorbii îi încolțiră cu nouă îndîrjire și începură să-i mîne din ce în ce mai răpede la vale.

20

— Destul; destul! oprîți-vă! strigă Bodea cu glas răsunător, și pe cînd sorbii și volgarii urmăreau pe fugarii cuprinși de groază, care-și părăsisără prada și robii, muntenii se adunau pe cîmpul plin de morți și de răniți, răsufînd ușor și lăudîndu-se între dinșii.

25

Bran și Bodea se căutau cu ochii unul pe altul.

30

Găsindu-se, ei porniră cu pași repezi și mari unul spre altul, se opriră pe o clipă față-n față, apoi se îmbrățișară lung și fără ca să-și zică vreo vorbă. Toți rămăseră cuprinși de viuă emoțiune, și o adîncă tăcere se făcu împregiurul lor.

35

— Binecuvîntată să fie clipa aceasta! grăi Bran cu glas tare. Iată omul care s-a ales cel mai vrednic între noi: el să fie acela de care ascultăm cu toții; el să ne ducă la bine și la rău; el să ne fie domn și stăpînitor!

40

— în ceas bun să fie zisă vorba ta! strigă Răciulete și, cuprinși de o însuflețire furtunatică, voinicii se-mbulziră împregiurul lui Bodea, îl ridicară pe umerii lor și porniră în urări zgomotoase la deal.

LA RĂSCRUCI

10 S-au dus ogorii, lăsînd în urma lor și robi, și pradă, iară volgarii i-au urmărit pînă-n valea Șiretului, de unde ogorii au luat-o la stingă, ca să ajungă la frații lor, care urmau lupta cu cazării. Volgarii au ținut drumul înainte spre smîrcurile de la gurile Dunării, unde-și găsiseră adăpost celelalte cete ale lor, cu femeile și cu copiii.

15 Vladimir, rămas singur pe cîmpul de luptă, a strîns la un loc prada bogată și i-a pus pe robi să adune morții risipiți de-a lungul văii și să-i îngroape, în vreme ce el și cei mai sprinteni dintre ai lui adunau caii rămași fără de stăpîn, un lucru anevoios, pe care abia pe la miezul nopții au ajuns să-l aducă la capăt.

20 Dimineața zilei următoare el a ales cea mai frumoasă parte din pradă și a încărcat-o în brațele robilor, a-nșirat trei sute de sorbi și a dat fiecăruia cîte doi cai aleși dintre cei mai frumoși și apoi a pornit în mers sărbătoresc, cu Debeleac și cu Hereț, spre 25 îngrăditura din valea Rîului Alb, unde-l știa pe Bodea, căruia îi trimisese de mai nainte știrea că va veni să-i aducă prada și robii.

30 Bodea încalecă îndată ce primi știrea și-i întîmpină pe vecini stînd cu buzduganul în mînă în fruntea cetelor sale și avînd la dreapta pe Bran, iar la stînga pe Cîndea.

35 — Lăudat să fii, voivodule, și mărit, și azi, și din neam în neam, cît timp noi și urmașii noștri vom mai trăi pe acest pămînt nesecat în roadele lui, grăi Hereț, care vorbea în numele starostelui și al celorlalte căpe-

tenii. Se cuvine celui mai mic în virtute să stea cu capul plecat în fața celui mai mare prin vredniciile sale și prin buna lui voință, și noi, mai-marii norodului, am venit să ne închinăm vouă, să vă mulțumim pentru ocrotirea ce ne-ați dat și să vă aducem prada și robii ce au rămas în urma dușmanului îngrozit de bărbăția voastră. Parte robi, parte morți am fi astăzi noi cei ce stăm aici și femeile noastre ar alerga cu copiii noștri plîngînd și smulgîndu-și părul, dat ar fi peirii neamul nostru dacă voi nu ni-ați fi sărit într-ajutor. Se cuvine dar să stăpîniți prada ce-am adunat pe cîmpul de luptă și ca robii aceștia, pe care i-ați scăpat de o soartă afară din cale grea, să-și petreacă viața ce le mai rămîne muncind pentru voi și săvîrșind lucrarea care pentru brațe ca ale voastre e prea josnică. Ia-le toate, voievodule, și ne primește și pe noi sub ocrotirea ta: o legătură strînsă să fie de azi înainte între noi și voi, între urmașii noștri și ai voștri.

20 Călăreții munteni ascultară oprindu-și răsufierea, iară Bodea rămase timp îndelungat în nemișcare și cu ochii țintiți la pămînt.

25 — Vă mulțumesc și vă mulțumim noi toți pentru gîndul cel bun cu care ați venit la noi, răspunse el în cele din urmă, rostind vorbele rar și apăsate. Noi, părinții noștri, tot neamul nostru suntem mîngîiați de gîndul că, apărîndu-ne vetrele, v-ara scăpat și pe voi din o mare primejdie, și mîngîiați în sufletele noastre vom fi totdeauna cînd vom putea să vă dăm 30 ajutor, căci după legea noastră nimic nu îi este lui Dumnezeu mai plăcut decît ca om să ajute pe om. Moravurile noastre însă nu ne iartă să încheiem legătură cu oameni străini după lege și după neam; vă suntem și vă rămînem vecini buni, și voi veți vedea 35 că buna vecinătate cu noi prețuiește mai mult decît toate legăturile întărite cu jurămînt.

Cîteva clipe de tăcere urmară.

— Și ce ați face voi cu robii dacă noi nu am putea ori nu am voi să-i primim? urmă Bodea.

40 — I-am ținea noi, răspunse Hereț.

— îi primesc, grăi Bodea scurt.

Bran tresări, și o viuă mișcare se făcu în rîndurile călărimii.

— Descălecați — le zise Bodea, descălecînd și el — și veniți cu toții să vedem prada și caii.

5 Peste o mie și cinci sute de robi!, cei mai mulți sorbi veniți de peste Dunăre, mulți ogori, dar și vreo sută de volgari, ședeau în genunchi, înșiruiți unul lîngă altul, și țineau pe brațe fel de fel de bogății prădate la hotarele Persiei, prin Armenia și în țările de

10 peste Dunăre, toate mult frumoase și strălucitoare de îți luau vederile, dar lucruri de care muntenii nu mai văzuseră și care pentru dînșii nu erau bune de nimic.

— Ce-o fi și asta? întreba unul.

15 — Dar asta ce-o fi? întreba altul.

Se uitau lung și cu mirare, dar numai din depărtare și cu multă îngrijare, parcă ceea ce vedeau erau podoabe răpitate din mormintele unor oameni morți de ciumă.

20 Aici era un mare val de țesătură, păr subțire, moale și greu de ți se strecoară printre degete, marfă adusă pe lungi și primejdioase drumuri din fundul lumii și ajunsă în cele din urmă în mîinile unor oameni care nu știu ce să facă cu ea.

25 Colo lucea în bătaia soarelui altă țesătură, de o mai uimitoare frumuseță, multe veacuri de-a rîndul în toată lumea vestita catifea de Bizanț.

— Dar asta ce e ? întrebă unul, oprindu-se la altă țesătură, și mai lucioasă.

30 În nu era; cînepă nu era; parcă tort din fire de paiangeniș.

De unde putea el să știe ce este mătasea, cînd abia patru ani mai nainte, la 555, îi aduseseră călugării sămînța din Persia!

35 Tot astfel se-ntrebau văzînd odoarele împodobite cu pietre scumpe, lanțuri, inele și brățare de aur, încingători, vase și cupe de bronz, de argint ori de aur.

Mai mult erau adimeniți cînd vreo armă le cădea sub ochi. Ce arcuri! ce săbii! ce securi de luptă! ce sulii și ce buzdugane ghintuite!

40

— Nu vă spurcați! grăi Bran cel aspru la fire. Nu arma face, ci omul!

— Nu primim nimic! îi zise Bodea, în sfîrșit, lui Hereț. Toate aceste sunt lucruri plăsmuite de oameni

5 fără sațiu și plămădite cu sudori și cu lacrimi de robi. Primim numai robii: robii sunt ai noștri, iară noi le dăm voie să facă fiecare ce vrea, să meargă fiecare unde vrea!

El le făcu roboților semn să se ridice, căci nu se

10 cuvine ca om să îngenunchie în fața altui om.

Robiții se ridicară, cu ochii plini de lacrimi, și ochii tuturor se umplură de lacrimi.

— Dar caii, voivodule, caii?

15 — Să-i încalece robiții — răspunse Bodea — și să se ducă fiecare la ai săi!

Iar se făcu tăcere adîncă.

Vladimir, omul înalt și pîntecos, luă de la unul dintre roboți o sabie cu teacă împodobită cu pietre scumpe, cu minerul de fildeș și cu încingătoarea cusută-n fir, apoi făcu cîțiva pași spre Bodea.

20 — Voivodule — zise el în limba lui — ia sabia aceasta, căci n-ai sabie și se cuvine orișicărui voivod să fie încins la brîu. Nu e pradă luată în război, ci dar primit de la vecinul tău. Primește-o și-o păstrează întru amintirea zilei de ieri, cînd prin bărbăția ta ai scăpat un norod de peire!

Bodea înțelegea vorbele lui, și totuși parcă un glas din altă lume îi rostea vorbe cu tainic înțeles.

30 Ce trebuia el să facă?

Putea să nu primească? Putea să jignească pe vecinul care se apropia cu inima curată de dînsul?

Buzduganul lui nu era oare și el pradă luată din mîna dușmanului?

35 Armăsarul lui, armăsarul cum și-l cîștigase? îi era, cu toate aceste, greu să primească și-i sunau mereu în ureche vorbele: „Nu vă spurcați!”

În dosul lui erau călăreții munteni, care st[ăte]au țiindu-și caii de căpăstru. Lîngă el steteau Cîndea și Bran, care-i zicea din ochi să nu primească. În fața lui stetea Vladimir, cu căpeteniile sorbilor. În dosul acestora erau robiții, care tot mai țineau bogă-

40

țiile prădate pe brațele lor, și mai departe cei trei sute de sorbi care aduseseră caii. La dreapta și la stîngă erau cîteva femei, mai ales babe bătrîne, care alergaseră de pe la adăposturi ca să vadă și ele minunățiile unor lumi lor necunoscute.

O lume întreagă-l privea și-l judeca: ce trebuia să facă?

10 Baba Mia, o femeie înaltă și subțire, numai oase și piele zbîrcită peste ele, vrăjitoarea vestită, care stetea zile de-a rîndul nemîncată, și făcea din rădăcini numai de dînsa știute băutură fermăcată, bea din ea cîteva sorbituri și adormea, apoi, deșteptîndu-se, știa și trecut, și viitor, baba Mia ieși din rîndul celorlalte femei și făcu cîțiva pași spre tînărul ce
15 stetea cu inima îndoită, ca omul ajuns pe drumuri neumbrate la răscruci.

— N-o atinge, doamne, — grăi dînsa ridicînd dreapta — căci e pîngărită arma de mîna necurată și pătată de sînge nevinovat. Dacă voiești s-o primești, lasă-mă s-o iau și s-o curăț de blestemul pus
20 pe capul celui ce o poartă. N-o lua, doamne, decît din mîna mea!

Bodea se uită împregiurii său. Parcă toți îi ziceau să primească.

25 — Mai necurate decît această armă sunt fermecele tale — îi răspunse el — și pusă în legătură cu duhurile necurate, tu poți să-mi știi soarta, dar nu poți să mi-o schimbi. Eu merg pe drumul meu înainte, fie spre mărire, fie spre peire, precum îmi este rostul vieții. Adă arma! urmă apoi, întorcîndu-se spre Vladimir și grăindu-i în limba lui. Asta să fie semnul legăturii noastre de bună vecinătate!

— Dar nu mergi tu singur, ci ne duci și pe noi, grăi Bran, uitîndu-se cu inima încleștată la tînărul
35 lui atît de iubit, care îi părea cu totul altul după ce își încinse sabia.

Și Bran avea dreptate.

40 Cîndea, bălanul înalt și cu mustața-n spic, primi și el o sabie, dar luat de la bunii vecini, și cît dai în palme, cei mai mulți dintre munteni erau împodobiți — unul cu un arc, altul cu un topor, cu o sulită,

cu un pumnal, tot odoare de care neam de neamul lor nu mai văzuse.

Cine ar mai fi putut să-i oprească după ce căpeteniile lor se-mpodobiseră și ele?

5 „Omule, ființă rîvnitoare și nemernică — își zise Bran, plin de amărăciune — tu însuți te perzi pe tine! Primiți azi daruri, ca să nu jigniți pe cei ce vi le ofer de bunăvoie; mîne veți cere, iar poimîne veți lua cu de-a sila de la cei ce nu vor să vă deie:
10 ajunge-veți și voi să faceți vînătoare de robi și să vă dați la viață fără de frîu deopotrivă cu păgîinii, pe care nu-i mai încape pămîntul, fiindcă vrea fiecare să mănînce o sută de pîni și să-și facă pofta unei singure clipe prin munca îndelungată a mii de alții.
15 O, Arie, Arie! adîncă e înțelepciunea ta!"

Ar fi vrut să se pună în fruntea cetei sale și să cutriere bogatele țări de la miazăzi, unde mii și mii tîngesc muncind din greu pentru mulțumirea cîtorva nesățioși, și să dărâme, să ardă, să spargă,
20 să rumpă, să frîngă, să nimicească tot ceea ce încîntă vederea și ispitește inima, tot ceea ce ațîță poftele și moleșește voința, să-i despoaie pe oameni de vestmintele lor strălucitoare și de odoarele lor cele scumpe și să sfîșie cu ghearele lui peile lor subțiate prin
25 îmbuibare mișelească.

— Să-mi dai, doamne, palma ta, ca să descurc din ea firul vieții tale, grăi Mia, apropiindu-se de Bodea.

30 Bodea se dete cu un fel de scîrbă înapoi, dar se-mpedecă de sabia pe care nu știa încă s-o poarte și se opri fără de voie în loc.

— Tu vezi că nu e a bine să te ferești de mine, îi zise ea; adă palma! Ad-o! îi zise și o luă fără ca el să i-o fi dat, iară el o lăsă, nemaiputînd să și-o tragă,
35 înapoi.

Bătrîna cea înaltă și subțire se uită lung în palma lui, apoi ridică ochii ei mărunți și ageri și-i îndreptă spre fața lui.

40 — Nu știi și nu pot să-mi dau seama dacă văd ori nu bine în clipa aceasta, grăi dînsa, dînd nedumirită din umeri. Mi-e parcă-mi aduc aminte! Tinere!

strigă ea, strîngîndu-i mina și uitîndu-se drept în ochii lui. Gîndește-te bine, adu-ți aminte, m-ai mai văzut ori nu vreodată în viața ta?

— Nu — răspunse el zăpăcit — nu te-am mai văzut, nu, și parcă totuși... da!., mi-e în clipa aceasta ca și cînd mi s-ar mai fi întîmplat ceea ce mi se-ntîmplă acum.

— Destul! grăi dînsa. Vis cu vis se întîlnește, și cum tu abia în clipa aceasta îți aduci aminte de visul tău, așa sunt pornită și eu să-mi aduc aminte de visul meu. Deslușește-mă! urmă ea, închizîndu-și ochii și puindu-și dosul palmei pe frunte. Ai întîlnit vreodată în calea ta o copilă tină, subțirică, suptă la față și cu mari ochi albaștri?

— Nu — răspunse el — nici subțirică, nici suptă la față.

— Ea-ți va ieși în cale, dacă nu ți-a ieșit încă, îi zise baba Mia; ursita ta e tină, subțirică și suptă la față. Da, da! degeaba te dai înapoi: îți este ursită. Nu voiești tu, dar n-ai încotro! Și, ah, ce viață! urmă ea, dîndu-se un pas înapoi. Cîtă lumină! cîtă veselie! cîte mulțumiri! ce belșug și ce strălucire! cel fel de-ndesuială zgomotoasă, și tu treci rizînd voios, și toți se dau la o parte din calea ta — urmă dînsa ca-ntr-aiurire — toți te iubesc, toți aleargă la tine, toți vor să te-nveselească... Dar stai! strigă ea deodată ca ieșită din fire, și fața ei se-ntunecă. Omul spîn... Ce vrea omul spîn?! Ah! cum se turbură toate! suspină ea, cutremurîndu-se în tot trupul, apoi rămase timp îndelungat într-un fel de toropeală.

— Ce este? ce vezi? ce știi? o întrebă Bodea, care ascultase parcă o smintită i-ar fi vorbit și cu toate aceste acum începu să tremure.

Ea îi lăsă mîna și se uită iar în ochii lui.

— Nu știu, îi zise ea, potolită și rece. Să te fe-rești de oamenii grași, uite, ca ăsta — urmă ea, tră-gînd cu ochiul spre Vladimir — căci pîntecele înfioiat e sălașul Necuratului.

Grăind aceste, ea se depărta, iară Bodea și Bran se uitară lung unul la altul.

Ca dusă de adierea vîntului de primăvară s-a răs-pîndit de-a lungul poienelor luminoase și prin văile umbrite știrea că ceata sfîntă i-a învins pe năvălitori și i-a alungat și că Bodea, cel mai în vîrstă dintre feciorii părintelui Luca, preotul din poienele Bucegi-lor, s-a ales cel mai vrednic între cei vrednici și în ziua de Rusalii se va urca în fruntea cetii în poiana din fața trecătorii, ca toți să-l primească domn și ocrotitor al neamului.

în ajunul zilei sfinte, dar, lumea s-a împodobit cu flori și cu frunzar și s-a pus, ca-n toți anii, de pretutîndeni în mișcare. Tot ceea ce era om în pi-cioare a pornit încet și fără de zor spre locul de adu-nare, pîlcuri-pîlcuri, în frunte moșnegii răzâmați în toiege și babele gîrbove, cîțiva pași în urmă oamenii în putere, în dosul lor femeile cu copii, iar în coadă băieții și fetele, voioasa și neastîmpărata tinerime, ici cîntînd lauda primăverii, colo rizînd cu hohote răsunătoare, glumind în gura mare ori zbeguidu-se și alergînd la vale.

Toată ziua și toată noaptea au venit și au sosit, și multe mii erau adunate din toate părțile și aștep-tau cu nerăbdare zgomotoasă dimineața, cînd au sosit și călăreții, tot unul și unul, fiecare cu cîte două spice de grîu lingă pana de vultur, ceata mîndră cu încă mai mîndrul Răciulete, care venea în coada ei călare pe bine știutul măgar și purtîndu-și cu fală sulîța cea lungă.

O, timpuri de curată și nesiluită fericire!

Era ziua norocului mult așteptat, cînd mumele risipite prin poiene și prin văi se adunau aducîndu-și cu ele, unele flăcării, iar altele fetele, ca să se vadă, să se cunoască și să se aleagă pereche-pereche, după cum Domnul a rînduit, ca inimă să se pornească spre inimă.

Era ziua, în tot anul singura zi, în care părintele Arie se urca și el în poiana înflorită, ca să se bucure de floarea vieții și să binecuvînteze noile însoțiri. Părintele Simeon, fiul, și părintele Matei, nepotul
5 lui, încă de cu seară plecaseră dimpreună cu părintele Luca și cu părintele Gavriil, ca să se închine și ei la peșteră și să-l însoțească apoi pe moșneag în drumul cel atît de greu pentru dînsul.

10 Așteptînd sosirea preoților, lumea adunată-și petrecea timpul după deprinderile rămase din bătrîni.

Bărbații steteau de vorbă prin umbra fagilor de la marginea pădurii, ici rizînd de glumele vreunuia ca Răciulete, colo asiultînd cu sfială spusele vreunui bătrîn ca Vineș.

15 Femeile se adunaseră în altă parte cu copiii lor și ședeau grămezi-grămezi prin pădure, spuindu-și unele altora păsurile și țîindu-și copiii adunați prin apropiere.

20 Tineretul petrecea, flăcăi și fete de-a valma, în largul bătut de soare al poienei.

Cîtă voie bună! Cîtă răsfațare nevinovată! Ce zburdalnică învîlmășeală! Ce zgomot înveselitor! Și cîte lacrimi de dureroasă bucurie!

25 Era lege rămasă din bătrîni ca băieții și fete împreună să crească, laolaltă să-și petreacă anii copilăriei și ai fericitelor tinerețe și să se despartă numai în ziua cînd li se hotărăște soarta, și multora le era aceasta dureroasă zi de despărțire.

30 Nu erau în rîndul acestora și voinicii intrați în ceata sfîntă; dar dureroasă era ziua și pentru mulți dintre dînșii.

35 Sprinteni și chipeși, îmbrăcați cu mîncare negre peste cămașa curată, cu țăarii strînși pe pulpi și încinși cu *brîne* roșii, ei umblau forfota printre ceilalți, scăpau din cînd în cînd cîte o vorbă de glumă, trăgeau pe ici, pe colo cu ochiul, și multe inimi băteau săgetate de privirile lor, dar ei nu se puteau opri nicăiri.

40 Aici o fată stătea sfioasă și cu ochii plecați în fața unui flăcău care-i spunea ceva pe șoptite, ca numai ea să audă, și toți știau ce-i spunea și care e

răspunsul ei. Colo cîteva fete își destăinuiau gîndurile privind cu viuă îngrijare în viitorul neștiut și luîndu-și cu ochii plini de lacrimi rămas bun unele de la altele și toate de la viața fără de griji. Iară voinicii cei sprinteni și chipeși umblau răsleți și fără de rost încoa și încolo.

5 — Asta nu se poate! zicea Răciulete cel cîrcotaș. N-o să lăsăm noi soarta neamului răzămata pe oameni fără de căpătii!

10 — Tacă-ți gura! îi răspunse Ursan. Nici n-am pornit-o încă bine, și vrei să ni-o strici?!

Dar cimpoiașul își alege un loc larg și neted și începu să-și umfle foile făcute din piele de capră.

15 Un chiot de veselie răsună, și voinicii se adună într-o clipă împregiurul cimpoieșului, își potrivesc căciulile în cap, își strîng *brînele*, își dreg nojițele de la opinci, își răsucesc mustățele, apoi se prind lanț încheiat și pornesc jocul ei în de ei, mai întăi a-ndelele și cu măsură bine cumpenită, apoi mai inimos și din ce în ce mai cu avînt, după cum îi poartă Cîndea, bălanul înalt și cu mustața-n spic.

25 Mare frumuseță era să-i vezi săltînd ușurei cînd înainte cu pas mare și înapoi cu pas mărunț, cînd legîndu-se la dreapta și la stînga și bătînd cu piciorul în pămînt. Lumea se adună încetul cu încetul împregiurul lor, în rîndul întîii copiii șitineretului, iar în dosul lor într-o parte bărbații, într-alta femeile ieșite-n grabă mare din pădure.

30 Dar iată că despre Orăți se ivește și urcă încetul cu încetul un lung șir de oameni, care aduc parcă ceva.

E Dragodan, starostele din valea Dîmboviței, care vine și el să-ncheie legătură de bună vecinătate cu muntenii.

35 E Vidac de la Slobozia, care l-a pus la cale și-l aduce dimpreună cu zece dintre fruntașii norodului.

40 Ca să nu vie cu mîna goală, el a făcut în ajun o vînătoare și aduce cu dînsul șase cerbi, doi zimbri și zece căprioare, iar pentru ca cîntea să fie și mai mare, el a luat cu dînsul și pe cele cinci neveste ale sale, cinci deodată, tot una și una, luate pe ales di-

tre cele mai trupeșe și mai frumoase, cum i se cuvin lui.

5 Dragodan, un munte de om, și înalt, și lat în umeri, și gros la ceafă, și peptos ca' un taur, nu venea în frunte, ci în coadă, ca un fel de Răciulete, dar el se vedea peste capetele celorlalți, cu obrajii lui rotunji și roșii, cu barba lui deasă și oarecum arămie, buzat și cu ochii bulbucați, întreg omul viață și putere neînfrântă.

10 • Nu-i mai era acum nimănuia de jocul voinicilor, și toți porniră de-a valma pe coaste la vale, ca să vadă cât mai curînd și mai de aproape. Bodea însă și Bran și Cîndea se opriră în loc, iar bătrînii și oamenii mai așezați se traseră-n dosul lor. Lor nu li se

15 cuvenea să meargă-n calea celor ce veneau la dînșii, ci trebuiau să aștepte unde se aflau și să-i primească în tăcere cuviincioasă.

Dragodan trecu dar cu ai săi prin mijlocul mulțimii, care-i făcu drum larg.

20 în frunte mergea Vidac, țațoș și ștergîndu-și sudorile, iar după el urmau doisprezece oameni țepeni, care duceau cei doi zimbri așezați pe pîrghii groase, apoi patru cîte patru oamenii care duceau cerbii tot pe pîrghii, alți zece, fiecare cu cîte o căprioară-n spinare, cei zece fruntași și, în sfîrșit, Dragodan, cu soțiile lui, la care muieretul se uita cu un fel de spaimă, căci în gîndul lor era lucru de necrezut ca femeile să se amestece și ele între bărbați.

30 Sosit în fața lui Bodea, Vidac le spuse oamenilor să așeze vînatul la dreapta și la stînga, apoi făcu drum, ca Dragodan să treacă înainte.

Era parcă se zguduie muntele cînd Dragodan se opri, își plecă puțin capul și-și încrucișă pe o clipă mîinile pe piept, apoi, clătîndu-și capul dat cam pe spate, le lăsă iar să cadă ca moarte în jos.

35 Bodea se uită cu un fel de mirare la omul greoi și căpăținos care rîdea nu numai din gură, din ochi și din sprîncene, ci din toate trăsăturile feței lui, parcă în viața lui n-ar fi aflat că sunt și nevoi pe capul omului.

40

Vidac tuși o dată și-și luă răsufare, ca să vorbească. Prea erau însă mulți oamenii ce-l ascultau, și vorba i se oprea în gît. Știa el ce are să spună, dar se lăudase că știe să potrivească bine vorbele și ținea să nu rămîie de rușine.

5 — Spune odată! mormăi starostele, căruia i se urîse a sta așa țeapăn la un loc.

— Iacă ce-'i, grăi Vidac, dîndu-și brînci la vorbă. Starostele, neștiind să vorbească, m-a luat și pe mine, cu cele cinci neveste ale lui, ca să vă spun...

10 Un strigăt de fioroasă mirare îi tăie vorba, și muieretul se depărta, ca alungat de o duhoare grea.

— Auzi tu spurcăciune de muieri — grăi una dintre cele gureșe — cinci deodată pe capul unui biet de om!

15 — Ce să-i faci dacă așa e obiceiul la dînșii?! întîmpină alta mai potolită.

— Așa e! grăiră și altele. Fiecare cu obiceiurile lui. Dar eu tot nu m-aș împăca cu asemenea lucru.

20 — Nici eu! Nici eu! Nici eu! răsuna din toate părțile. Să ne ferească Sfîntul!

Văzînd mișcarea, Vidac își pierdu sărita, iar Dragodan, care nu înțelegea nimic și credea că Vidac va fi zis vreo prostie, se uita rizînd peste capetele mulțimii.

25 — E prost ca un țap speriat — îi zise el lui Bodea, arătînd cu mina lui cărnosă spre Vidac — și o să ne înțelegem mai ușor fără de el.

30 Nici că mai era în adevăr nevoie de înțelepciunea lui Vidac. Vedeau cu toții zimbrii și cerbii și căprioarele, iar atît era destul pentru ca să le știe și rostul.

Pe cînd dar Bodea și Bran își dădeau silința să dumirească pe Dragodan, care rîdea de toate nimicurile cu niște hohote ce răsunau pînă în strîmtorile văii, Cîndea și Răciulete ridicară vînatul cel împărătesc și-l duseră la marginea pădurii, ca să-l deie în seama băieților, între care erau mulți meșteri în d-al de astea.

40 înțelegerea cu Dragodan era anevoioasă, dar cu cît mîi mult își dedeau silința să-l dumirească pe

el Bodea și Bran, cu atât mai virtuos se dumiriră ei înșiși că omul acesta, care rîde mereu și de care la început le venea și lor să rîdă, nu-și poartă degeaba capul cel mare. Era în el ceva ce te face să stai, să privești și să ascuți.

Volgarii — așa spunea el — i-au pus pe fugă pe cazări, s-au adunat cu toții la un loc și au pornit înapoi spre gurile Dunării, unde și-au lăsat nevestele și copiii.

10 — Umblînd în calea lor să adune pradă și robi, ei înaintează încet — zise el — dar peste cîteva zile iar ne întîlnim cu ei. Ce facem? strigă el cu glasul lui de taur și încruntîndu-se, încît Bodea se dete un pas înapoi.

15 — Îi așteptăm, răspuse el.

— Unde? strigă iar Dragodan. Voi aici? Vladimир colo? Noi în altă parte? Nu se poate! Trebuie să ne adunăm cu toții la Ialomița. Mi-am adus nevestele și vi le las să faceți ce voiți cu ele dacă nu vi-oi fi bun tovarăș de luptă.

20 Bodea iar se dete înapoi.

— Asta nu se poate, îi zise; noi nu putem să avem neveste.

25 Dragodan se uită oarecum sperios la el, apoi începu să rîdă cu niște hohote care-l zguduiau în toate încheieturile și băgau spaima în copii.

— Care va să zică — grăi dînsul ștergîndu-și lacrămile — sunteți ca țapii-mbătrîniți ce nu mai umblă cu turma.

30 Cu asta li se îmfundă vorba, căci copiii și tinerele porniră iar la vale.

35 Veneau despre peșteră, urcînd încet, preoții, cu bătrînul Arie în frunte, iar ceva mai departe, despre Scărișoara, Dragoslav, cu zece fruntași de la Slatina, și Mala, cu alte zece fete tinere.

40 Și atât de sărbătorească era așteptarea în care se aflau cu toții, încît Dragodan își conteni și el rîsul și se dete dimpreună cu cele cinci neveste ale lui la cei ce vin și ce are să se întîmple după ce vor fi sosit.

Părintele Arie, voios și cu fața senină, urca pas cu pas și oprindu-se des, ca să mîngîie pe cîte unul din copiii ce-i ieșiseră în cale și se uitau cu ochii mari la dînsul.

5 La marginea pădurii ardeau vreo șasezeci de focuri mari, la care băieții frigeau vînatul împărțit în frigări. Sprîncenele bătrînului preot se încrețiră cînd simți mirosul de cărnuri arse în foc, dar el iar începu să zîmbească după ce copiii îi spuseră ceea ce știau despre isprăvurile lui Dragodan.

10 Sosit în fața lui Bodea, care-l aștepta stînd plecat puțin înainte, el se uită lung și cu mulțumire din ce în ce mai învederată la tînărul atât de bine făcut, pe care nu-l văzuse încă.

15 — Lăudat să fie numele Domnului! grăi Bodea, făcînd un pas înainte, ca să ieie mîna preotului și s-o sărute.

20 Părintele Arie se dete însă la o parte și apoi înapoi, pentru ca părintele Luca să rămîie în rîndul întîii.

— Nu e — zise el — nici vîrstă, nici stare care poate să treacă pe cineva înaintea părintelui.

25 Bodea sărută, dar, mai întîii mîna tatălui său, apoi pe a părintelui Arie și voi să treacă la ceilalți preoți. Bătrînul îi ținu însă mîna și-l sărută pe frunte.

— Darul Domnului să se reverse prin noi asupra ta! îi zise apoi, rostind vorbele rar și respicat. E

30 mare mîhnirea de a nu mai putea să ai parte de sfînta chemare pentru care te-ai născut, și eu, om foarte bătrîn, nu-mi aduc aminte ca vreun alt fiu de preot să mai fi avut mîhnirea aceasta. Dar mîngîie-te, fiule, căci multe sunt deosebite și neînțelese de noi căile Domnului și tot a lui voință o împlinești și purtînd sarcina ce ți-ai ales după pornirea inimii tale. Nu prin vredniciile tale, nici prin bunăvoința semenilor tăi, ci din îndurarea lui te-ai ridicat mai presus de toți, și locul lui îl ții aici în mijlocul nostru, păstrînd buna rînduială între oameni, ajutînd pe cei slabi, 40 ocrotînd pe cei năpăstuiți, mîngîind pe cei buni,

certînd pe cei răi, siluind pe cei îndărătnici și purtînd grijă de binele tuturor.

— Lui i-am închinat toată viața mea, și numai pentru binele tuturor am să trăiesc! îi zise Bodea.

10 — Nu, fiule — întîmpină preotul — viața ta e întregă numai a ta. întocmai precum părintele nu-și închină viața, ci se folosește de ea și mulțumirea sa o caută purtînd grijă de copiii săi, și tu mulțumirea ta și a urmașilor tăi o cauți purtînd grijă de binele tuturor. Tu însuți ai să suferi și să te căiești dacă nu vei păzi legea și bunele moravuri. Deopotrivă ești cu orișicare și nu ți se cuvine nimic ce nu i se cuvine fiecăruia.

15 Bodea auzea aceste vorbe, dar nu mai era în stare să-și deie seamă despre înțelesul lor: ochii lui și ființa-i întregă se îndreptaseră spre Mala, pe care o recunoscuse din depărtare. Nu mai era copila cu obrazii rotunji; se făcuse mai înaltă și mai subțirică, fața îi era suptă și mersul îi era cuvios, dar tot ea era, și el iar se simți cuprins de simțemîntul de amorțală care-l făcuse să tremure în tot trupul cînd o ducea atîrnată de brațul lui. Numai pe o clipă însă; în clipa următoare el își încorda puterile și rămase stînd drept și neturburat de nimic, stăpîni pe sine și pe faptele sale.

20 Văzînd schimbarea petrecută în fața lui Bodea și mișcarea ce se produse în mulțimea adunată împrejurii, părintele Arie lăsă mîna lui Bodea și se întoarse și el.

30 — Ah, Mala, copilă mie mult iubită! strigă el mergînd spre dînsa. Mare e bucuria ce ne faci viind azi în mijlocul nostru!

Mala făcu cîteva pași mari spre dînsul, apoi își plecă genunchele pînă la pămînt și-i sărută mîna și poala hainei lungi.

— Văd — îi zise el ridicînd-o, ca s-o sărute pe frunte — și înțeleg din fața ta gîndul cu care ai venit, și lăudăm cu toții hotărîrea voastră.

40 El o duse apoi spre Bodea și spre ceilalți preoți. Dragoslav se oprise cu soții'lui și cu celelalte fete în clipa cînd Mala a pornit înainte, iară Bodea,

încins cu sabia cea strălucită, stetea drept și nemișcat, avînd la dreapta lui pe Bran, în dosul lui pe Ursan, pe Moroiu și pe încă cîteva dintre sfetnici, iar în față pe preoți.

5 Mala se opri cu ochii plecați și tremurînd în tot trupul ca turturica prinsă-n laț, dar din ce în ce mai stăpînă și ea pe sine.

10 — Iată — grăi părintele Arie, — aceasta e copila bună care a rătăcit căutînd pe părinții ei mult iubiți și în timp de noapte vijelioasă a căzut în prăpastia adîncă, după rînduirea lui Dumnezeu tocmai în fața peșterii, ca eu să pot avea la bătrînețele mele mîngîierea de a-i fi scăpat viața și de a-i fi luminat sufletul spre a cere pentru sine și pentru ai săi sfințitul botez.

15 Obrazii lui Bodea se roșiră.

20 — N-ai aflat, părinte, întregul adevăr, grăi dînsul spre mirarea tuturor. Ne cunoaștem eu și ea, și nu e în graiul omenesc vorbă pentru exprimarea simțimîntului de fericire care mi-a cuprins întreaga ființă în clipa cînd am văzut-o în poienele noastre, în mijlocul fraților mei.

25 Marii ochi albaștri ai copilei și obrazii ei curați se umplură de mari și limpezi picături de lacrimi.

30 — O, zi de nespūsă fericire! strigă dînsa, ridicîndu-și capul. Ai rostit vorba, și orișicît de mare mi-ar fi vina, ea e ispășită și ștearsă cînd tu o mărturisești și-mi ușurezi sufletul!

35 Părintele Arie și părintele Luca se uitară mirați cînd la el, cînd la ea; Dragoslav făcu și el cîteva pași spre dînsa; mulțimea se îndesui cu grăbire neastîmpărată din toate părțile, ca să vadă și să audă; chiar Dragodan, care nu înțelegea nimic, simțea că e mare lucrul care se petrece și-și făcu drum printre ceilalți, ceea ce lui nu-i era deloc greu să facă.

40 — Tată — urmă Bodea, întorcîndu-se spre părintele Luca — aceasta e copila care, stăpînită de o pornire oarbă, a luat cel mai scump odor al părintelui său, armăsarul nestrunit în frîu, și mi l-a dat mie, ca să mă pot întoarce la voi.

— Nu e că te-am ajutat să scapi — întâmpină
dînsa luîndu-și avînt — ci că am ajuns să te văd
aici, cel dintîi între ai tăi. O, cît am tremurat, prin
cîte zbuciumări am trecut, cît am suferit întrebîndu-mă
mereu cine e omul pe care l-am ajutat și ce s-a făcut el.
Te văd acum, te știu și sunt mîngîiată în sufletul meu!

Părintele Arie o depărta puțin de la sine.

10 — Dar tu nu mi-ai spus mie nimic despre aceasta,
îi zise el în chip de muștrare.

— Nici mie, adăugă Dragoslav.

— De ce să vă spun și ce vă puteam spune?! răs-
punse ea liniștită. Știam eu oare dacă e bună ori
rea fapta la săvîrșirea căreia am luat parte, dacă
15 mă laud ori mă defăimez vorbind de ea și dacă puteți
ori nu să înțelegeți ceea ce eu nu înțelegeam? Știam
eu dacă nu cumva îi turbur viața spuînd ceea ce nu-
mai el știa? Nu! acesta era lucru pe care numai noi
amîndoi împreună puteam să-l spunem, și n-aș putea
20 să stau cu capul ridicat în fața lui și a voastră dacă
într-o clipă de slăbăciune aș fi dat de gol o taină
care nu era numai a mea. Nu! — urmă ea cu îndu-
ioșare — n-aveam ce să vă spun. Nici eu nu l-am
căutat pe el; nici el nu m-a căutat pe mine: ni s-au
25 încrucișat o dată cărările vieții și iar ni s-au îngemă-
nat; ne-am întîlnit și iar ne-am despărțit, mergînd
fiecare în calea lui, dar nu ne vom mai uita unul
pe altul cît vom mai trăi pe pămînt și inima mea
se va umplea de dulceață totdeauna cînd îmi voi
30 aduce aminte că el m-a cunoscut aici, în fața voastră.

Ochii tuturor se îndreptară în tăcere adîncă asu-
pra lui Bodea, care sta cu ochii plecați.

Nu, aici, în auzul tuturor, el nu mai putea să-i
zică nimic.

35 Așa era cum dînsa zisese: căile lor se despărțiseră
și despărțite aveau să rămîna. Acesta era și în min-
tea lui adevărul, și totuși îi era greu afară din cale
că dînsa a putut să se îmbărbăteze a o spune aceasta
chiar în clipa revederii și în fața tuturor, parcă
40 nimic n-ar fi fost.

— Viitorul e taină nepătrunsă — grăi dînsul așe-
zat — și nu putem să știm dacă nu ni se vor mai
încrucișa cărările: eu fericit ca-n clipa aceasta mă
voi simți totdeauna cînd ne vom mai întîlni.

5 Mala se plecă încet și adînc, ca roaba în fața stă-
pînului său, și un simțămînt de strîmtorare îi cu-
prinse pe cei adunați împregiurul lor. Era parcă o
piclă deasă se lăsase deodată asupra poienei, și toate
fețele se făcuseră gînditoare și posomorite ca norii
10 negri ce se ridicau despre Capu-Coastei.

Sărmana copilă. Cu cîtă însuflețire curată ple-
case ea de acasă:, cît se pregătise ea pentru ziua
aceasta!... iar acum sufletul îi era turburat și gîndul
abătut, de nu mai știa ce voiește și nu mai îndrăz-
15 nea parcă să-și ridice ochii spre bătrînul sfînt la care
venise.

— Mă iartă, părinte — grăi dînsa strîmtorată —
că lucrurile au luat o întorsătură la care nu mă pu-
team aștepta. Noi am venit să te rugăm, în numele
20 întregului nostru norod, ca să ne deschizi prin sfîn-
tul botez calea mîntuirii.

Ea le făcu apoi celorlalți semn să se apropie.

Dragoslav luă de la unul din soții lui o covată
acoperită cu o cîrpă curată și i-o întinse preotului.

25 — E prinosul ce aducem pentru împodobirea
sfîntului altar — grăi dînsa ridicînd cîrpa — aur
spălat de noi înșine din nisipul rîului și adunat
anume pentru casa Domnului.

Gîndirea tuturor luă o nouă îndrumare, și cei
30 mai apropiați se îndesuiră împregiurul părintelui
Arie, care, dus cu gîndul, trecu de mai multe ori
cu degetele lui subțiri și lungi peste praful greu și
strălucitor.

— li este plăcută Domnului jertfa voastră — grăi
35 el într-un tîrziu — căci podoabele scumpe și strălu-
citoare numai lui i se cuvin. Dorința voastră însă e
lucru mare, fata mea, și numai încetul cu încetul
și după multe și mari stăruințe va putea să fie îm-
plinită.

40 — Stăruim, părinte, cu toată căldura inimilor
noastre, întâmpină dînsa.

— Vă laudăm cu toții pentru aceasta — răspunse el — dar nu e destul să doriți, ci trebuie să fiți și luminați și să vă puneți credința la grele încercări.

5 Acela, fata mea, care vrea să steie în fața Domnului trebuie să fie cu sufletul curat. Putem să botezăm pe copiii nevinovați, dar oamenii îmbătrâniți în păcate nu pot să primească sfântul botez decât după ce se vor fi lepădat de relele lor deprinderi și vor fi ajuns a-și petrece viața după rînduiala legii creștinești.

10 — Așa e! strigară mai mulți deodată, uitîndu-se la Dragodan. Nu-i primim în mijlocul nostru!
— Să se inirîneze mai nainte!
— Să se curățe de spurcăciune!
— Să-și lepede muierile!

15 — Să nu ne strice moravurile!
Dragodan vedea că e vorba de el și se uita cînd rîzînd pe rinjite la cei ce se uitau la el' cînd la Mala, care sta cu ochii plecați și strivită de rușine, cînd iar la Bodea cel tăcut și rece.

20 — Nu, fiilor mei, grăi părintele Arie așezat. Legea nouă nu poate să desfacă legăturile încheiate după legea veche, și pe copii nimic nu poate să-i despartă de părinți. Cel ce primește sfântul botez se leapădă de drepturile ce nu i se cuvin creștinului, dar datoriile pe care le-a avut are să și le îplinească cu atît mai vîrtos.

Orîșicît de mare ar fi fost autoritatea părintelui Arie, gîndul acesta nu intra în mintea oamenilor.

— Care va să zică — grăi părintele Luca — ar fi cu puțință ca un creștin să aibă și mai multe soții?

30 — Trebuie să le ție, dacă le-a avut mai nainte de a fi primit botezul — îi răspunse părintele Arie — și să poarte după legea cea nouă grijă de ele.

— Și dacă vreuna din ele nu vrea ori nu e vrednică să primească botezul?

35 — Căsătoria — îi zise bătrînul — nu e legătură făcută între creștin și creștină, ci între bărbat și femeie, și legea omenească poate să oprească însoțirea creștinului cu o păgînă, dar lui Dumnezeu îi este plăcută orișice însoțire pornită din inimă curată.

40

Nu, cu gîndul acesta nu se puteau împăca munte-nii trăiți atîta timp în mijlocul unei lumi cu moravuri sălbaticе și deprinși a lua drept oameni spurcați pe toți vecinii lor. O frămîntare înăbușită îi cuprinse dar pe toți și privirile lor se îndreptară iar spre Dragodan, spre Dragoslav și spre soții lui, spre Mala, căreia îi venea să fugă.

5 — Ce este? Ce vor oamenii aceștia? întrebă Dragodan, uitîndu-se cu ochii lui bulbucați drept în fața lui Bodea.

io ' Bodea făcu cîțiva pași pînă la Mala, se plecă spre ea și o cuprinse cu brațul.

— Nu uitați — zise el apoi — că ei toți sunt oaspeții noștri și iubirea creștinească nu se mărginește numai la creștini, ci are să îmbrățișeze pe toată suflarea omenească.

15 — Arată-ne, părinte, calea mîntuirii, strigă Mala, adînc mișcată; spune ce avem să facem ca turma cea curată să ne sufără și pe noi în mijlocul ei, căci pătrunși suntem de nemernicia noastră și însetați de lumină!

20 — Să veniți — grăi Bodea — voi, care sunteți tari în hotărîrea voastră, să vă așezați în mijlocul nostru și să vă deprindeți cu asprimile vieții creștinești, iar apoi, după ce veți fi primit botezul, să vă întoarceți, ca să pregătiți și pe ceilalți.

25 — Binecuvîntat să fii de urmașii noștri, fiule, pentru hotărîrea ta, îi zise părintele Arie, și o tăcere adîncă se făcu împregiurul lor.

io Un tunet răsună bubuînd de-a lungul văilor și pe ici, pe colp începură să cadă mari stropi de ploaie.

E mare noroc, așa se zicea, dacă ploaie în ziua aceasta, și mulțimea se risipi fugînd veselă spre pădure, ca să-și caute adăpost pe sub fagii bătrîni,

35 Cei mai mulți însă nu erau încă ajunși la pădure cînd furtuna se descarcă cu o repeziciune năpraznică, ce numai în culmile munților e cu puțință.

Șiroaie dese se vărsa ploaia; vijiiînd înfiorător îndoia vîntul copacii cei bătrîni; unul după altul cădeau trăsnetele; șir încheiat se țineau tunetele zguduitoare; în valuri mari și răpezi se porni în cîteva

'o

clipe puhoiul la vale — era parcă se apropie sfârșitul lumii, și nimeni nu mai căuta acum adăpost, ci stăteau toți ca înfipti în pământ și cu capul plecat, care unde-l apucase furtuna, și numai pe ici, pe colo mai alerga cite o mumă îngrozită să-și adune copiii risipiți.

Doi oameni numai, Bodea și Bran, ei singuri stăteau drepti și cu capul ridicat în mijlocul poienei.

— Ce voiești să faci? întrebă Bran, scurt și aspru.

— Să merg înainte pe drumul ce mi-am croit! îi răspunse Bodea hotărît.

— Omule, bagă de seamă! îi zise Bran, ridicînd mîna. Bărbăția și-o arată fiecare stăpînindu-și pornirile rele; tu voiești să te calci însuși pe tine puindu-te înprotiva unei porniri bune. Nu căuta să scapi de soarta ta; e prea mare ispita pentru un muritor, și ori te pleci, ori cazi în păcat. Rămii curat, căci ochii tuturor te văd: ia-o cu binecuvîntarea preotului tău, căci altfel te pierzi.

— Nici una, nici alta! răspunse Bodea depărtîndu-se de el.

v

GOANA MARE

25 Din sus de Văleni și din jos de Cetățeni e și astăzi satul Mestecați: aici a ales Bodea loc de așezare pentru cei chemați a trăi împreună cu muntenii, ca să ieie deprinderile vieții creștinești și să le ducă apoi cu dinșii la norodul lor.

30 Cu graba omului înfierbîntat de un gînd ademenitor, s-a pus pe lucru, și sute de oameni munceau întins zi și noapte ca să ridice cît mai curînd casele pentru adăpostirea lor și să se înceapă cît mai degrab' săvirșirea faptei bune.

35 Dragodan însă nu mai umbla la vînătoare și nu mai petrecea la îngrăditura lui, unde stă și azi satul

Dragodănești, ci aduna oameni și alerga cînd spre Ialomița, la Vladimir, cînd spre Argeș, la Bohuslav. Peste cîteva zile el i-a trimis lui Bodea veste grabnică și l-a chemat să vie fără de întirziere, căci

5

Nu se legase Bodea să vie cînd va fi chemat și nici nu era hotărît să meargă, dar a-ncălecat să treacă peste îngrăditura din valea Rîului Alb în fața Buciumenilor și i-a trimis și lui Bran vorbă să se

nt

Nu mai era însă Bodea omul chibzuit și îndelung răbdător, care își măsoară pașii și se gîndește de trei ori mai nainte de a purcede la faptă. Ghidul lui era împărțit, dus acum la casele rămase neisprăvite, trecut peste puțin dincolo, sub surpătura unde se spăla pravul de aur, zburat apoi spre șesul depărtat, unde îi vedea pe ogori viind călare pe caii lor sprinteni, dar niciodată nu se oprea acolo unde era și el. Călărind în fruntea cetei, el și-a luat de zece

15

2ii

ori hotărîrea și de zece ori a schimbat-o. Nu-și spunea nimănuia ghidul și totuși se uita sperios înapoi, parcă voia să vadă dacă nu cumva soții lui i-au aflat cumva gîndurile, și se simțea umilit în el însuși și rușinat că ar vrea să voiască și nu poate.

25

Ceea ce-l ridică pe om mai presus de toate celelalte ființe viețuitoare e virtutea stăpînirii de sine: rob al pornirilor sale firești, el cade în rîndul fiarelor și se simte mai nemernic decît viermele ce se tîrește de ici pînă colo fără ca să știe ce face. Și rob era Bodea, care se zvîrcolea să-și rumpă lanțurile și le sfărîma și tot nu putea să scape.

30

Sosit la îngrăditura de pe Rîul Alb, el a stat puțin, apoi a trecut în valea Ialomiței.

35

Sosit aici, el a stat puțin, apoi a plecat la vale, nu pentru că voia să meargă înainte, ci pentru că nu putea să steie în loc. Cuprins de neastîmpăr, el ar fi voit ca viața să i se desfășure răpede și tot mai răpede, cum puzdăriile se mistuie în flăcările mînate de vînt. încet a pornit-o, iute și-a urmat drumul și-n goană mare s-a depărtat în cele din urmă, parcă

'0

fiecare clipă pierdută îi aducea peirea.

Sosit în gura văii, unde i-a găsit pe cei trei starosti cu vreo opt mii de oameni, el a stat puțin, apoi iar a plecat. Înainte și tot înainte, departe și tot mai departe-l ducea firea lui răzvrătită, ca să **vadă**, să se dumi-rească, să facă ceva...

5 Numai în fața dușmanului s-a oprit, dar aici, când primele cete de ogori s-au ivit în preajma lui, mintea i s-a luminat deodată, bătăile inimii i s-au potolit, și el iar nu mai vedea decât pe dușmanul din fața lui și viețile tinere ale soților săi.

10 — Domoli și fără de pripire! strigă el. Nimeni să nu se avînte. Strînși la un loc, rînd încheiat!

Dintr-o singură ochire el își croi planul de luptă. Cetele celor trei starosti rămăseseră departe în urmă, ascunse în dosul unei păduri ce se întindea pe țărmul stîng al Ialomiței. Gîndul lui era să deie pept cu ogorii, apoi, după o luptă scurtă, să se retragă încetul cu încetul spre șes și să-i adimenească pe dușmani, să-i tragă după dînsul pe țărmul drept, pentru ca starostii să-i poată apuca fără de veste din dos.

20 Iară Bran venea pe urma lui din ce în ce mai grăbit și mai viu îngrijat.

El era încă departe când celelalte două cete se încăierară cu ogorii.

25 — Tot ca mine! striga Bodea. Apărați-vă, dar nu loviți!

Era o nebunie ca două sute de oameni să se prindă la luptă cu mii, și peste puțin ogorii apucară la dreapta și la stînga înainte, ca să-i încongiure pe munteni și să-i prindă pe toți fără nici o vărsare de sînge.

30 — Înapoi! strigă acum Bodea, și o goană sălbatică se porni de-a lungul cîmpului ce se întindea la marginea pădurii.

— Se cuvine ori nu să dai ascultare unui om care și-a pierdut sărita?! strigă Bran când văzu această retragere din ce în ce mai grabnică, dar tot o lua și el în goană mare înainte, ca să se unească cumva cu celelalte două cete.

40 Lucrul acesta era însă peste putință, căci ogorii se rupseră în două, și pe cînd unii se depărtară la stînga, urmărind pe Bodea, ceilalți se încăierară cu

Bran, îl siliră să se retragă și el și o luură pe urma lui la dreapta.

Lupta s-a început numai cînd aceștia au dat peste cetele celor trei starosti.

5 O zăpăceală nebunească îi cuprinsese pe ogori cînd se văzură loviți din trei părți fără de veste, și unii ținură pept cu sorbii, alții se întoarseră înapoi și iar alții intrară în desișul pădurii, ca să treacă dincolo, unde își știau soții. Iar Dragodan intra rîcnind ca un taur înfuriat printre dînșii și se repezea cînd încoace, cînd încolo, ca să-i risipească și să-i împingă în pădurea plină de mlaștini.

Iar departe, mai la vale, Bodea și Cîndea treceau rîul și-i furau după dînșii și pe ceilalți ogori.

15 Abia acum ajunse Bran se înțelegea manevra și trecu și el rîul, ca să se unească cu celelalte două cete.

În'aceiași timp porni și Vladimir cu Bohuslav la vale, ca să-i apuce pe ogori din dos.

20 încă mai nebunească era zăpăceala în care căzuseră aceștia- Unii, trecuți acum peste rîu, se încăieraseră cu muntenii, care îi trăgeau la vale, iar alții, netrecuți încă, se întoarseră la deal, ca să deie pept cu sorbii ce veneau cu pas grăbit spre dînșii.

Lupta nu putea nici aici să ție mult.

25 Deși mult mai numeroși, ogorii erau risipiți și-și pierduseră cu desăvîrșire sărita, nu puteau să-și deie seama despre puterea dușmanului, care-i lovise deodată din mai multe părți, și peste puțin ei părăsiră cîmpul de luptă.

30 Cei dîntii fură ogorii încăierăți cu muntenii, și ca vîrtejul în timp de vară se depărtară spre lunca Dîmboviței cetele de călăreți, acum ogorii înainte și muntenii după ei, ici în șir lung și risipiți și peste puțin adunîndu-se iar, ca să se încaiere în luptă scurtă.

35 Bran, care n-ajunsesese să între în luptă, se uita cu inima încheștată în urma lor și-l vedea pe Bodea călare pe armăsarul lui negru totdeauna cel dîntii și totdeauna în mijlocul vîrtejului. Era parcă voia cu orice preț să sfîrșească o dată lupta, ca să poată merge mai departe.

Nu se mai vedea în cele din urmă nimic, și abia într-un târziu începură iar să se ivească pe ici, pe colo călăreți risipiți, care se întorceau încet, cei mai mulți aducînd de căpăstru caii rămași fără stăpîn.

Păcat ar fi fost, la urma urmelor, să lase asemenea cai în prada întîmplării!

10 Bran era, cu toate aceste, adine mîhnit, și mîhnirea lui creștea dintr-o clipă în alta, căci se întorceau unul după altul călăreții, dar nici unul nu putea să spună Bodea ce s-a făcut. îl perduseră toți în avîntul goanei. Mulți își aduceau aminte de a-l fi văzut mai ici, mai colo hărțuindu-se cu fugarii, dar nu se puteau dumiri care l-a văzut cel din urmă și unde s-a răzlețit el.

15 Lucrul acesta n-ar fi putut nici el însuși să-l spună. Ajuns în lunca Dîmboviței, la coasta unde-l apucase viscolul, amintirile celor două nopți fioroase se iviră cu o putere nebiruită în sufletul lui, și el luă, ca tras de un farmec covîrșitor, drumul pe care venise atunci, înainte, mereu înainte, fără ca să se mai uite 20 înapoi și fără ca să se mai întrebe dacă mai vine ori nu cineva după el.

25 Era departe cînd se dezmetici și-și dete seamă că fapta lui e faptă de om smintit, că soții lui vor fi nemîngăiați cînd îl vor căuta și nu vor putea să-l găsească și că toți se vor întreba dacă mai e ori nu în toată firea cînd se va întoarce acasă: el mergea, cu toate aceste, înainte, voia cu tot dinadinsul să meargă și era pătruns cu desăvîrșire de gîndul că trebuie neapărat să facă ceea ce făcea.

30 Și, o, cită deosebire între ceea ce a fost atunci și ceea ce era acum.

35 Acolo unde atunci erau colibi acoperite cu frunzar și cu pămînt, acum se ridicau case trainic durate; în valea atunci plină de leșuri intrate-n putreziciune acum erau lanuri cu spic mare și greu, pășteau vite de jug și de prăsilă, se jucau pe ici, pe colo copii veseli și munceau în toată tigna oameni harnici, care așteptau cu inima ușoară iarna viitoare.

40 Cîteva luni de viață pacinică au fost destul ca iadul de atunci să se prefacă în rai.

El își lăsă calul în treapăt domol, apoi în pas lin, ca să vadă în toate amănuntele ei viața tignită ce se desfășura în vale și să se bucure pe din deplin de ea.

5 «Da! — își zise el pierdut în gînduri — asta e rostul omului pe pămînt: ne naștem ca să trăim și trăim ca să ne bucurăm de viață! Asta e răsplata suferințelor noastre! Ce-ar prețui lumina zilei dacă n-am fi noi ca s-o vedem?! Ce înțeles ar avea bogăția de frumusețe cu care Dumnezeu și-a împodobit pămîntul dacă n-am fi noi ca să stăm uimiți și îneințați în fața ei?! Pustie ar fi lumea și sălbatică dacă n-am 10 trece și noi prin mijlocul ei!"

15 îi răsunau încă-n urechi răcnetele fioroase și vedea-n gîndul lui încăierările crîncene din care abia ieșise.

20 Nu! el n-avea dreptate cînd zicea că nu voiește să intre în legătură statornică cu acești oameni porniți spre viețuire pacinică. își făcea muștrări că li-a zis oamenilor săi să se apere, dar să nu lovească, și se căia că n-a urmat goana înainte. Dragodan avea dreptate; omul adevărat era el, care răcnea ca un taur 25 înfuriat și lovea cu ochii închiși. Loviți trebuie să fie fără de cruțare cei ce calcă lanuri în copitele cailor și adună pradă și fac jaf și robesc pe semenii lor; stîrpiți au să fie cei ce se-mbuibă trăind din roadele muncii săvîrșite de alții și șterși de pe fața pămîntului, ca nici numele să nu le rămîie!

30 Și iar îi era parcă s-a mai văzut o dată pe sine însuși ureînd așa-ndelete spre fundul văii, iar i se înfățișau toate ca un vis trăit pe nevoie.

35 Cum a ajuns el aici?! Voit-a el însuși să vie?! Nu! Pornit de acasă fără ca să-și poată da seamă unde era să ajungă, el s-a dus ca vîrtejul de-a lungul pustiului întins și s-a pomenit aici.

40 îi era parcă e cineva nevăzut care-l ia și-l duce și-l poartă și-l pune să facă și-l ridică și-l coboară ca pe o unealtă nemernică, iară el nu poate altfel,

40 îl vedea-n fața lui pe bătrînul Arie, care îi spunea, fără ca să-și deie seamă despre ceea ce zice, că viața

lui e întregă numai a lui, și o vedea pe baba Mia cea înaltă și slabă, nu mai oase și pele zbîrcită pe ele.

Așa veneau toate cum ea le văzuse; așa era cum el zisese: o dată numai trăiește omul aici pe pământ, și această singură viață are s-o păzească cu multă grijă și s-o chivernisească cu toată chibzuință.

Acolo era, în fundul văii, lumina pe care o văzuse ea.

Dar omul spîn?! Ce era cu omul spîn?!

Cuprins de o temere nehotărîtă, el își zori iar calul și-și urmă drumul iute și tot mai iute și mai nerăbdător, ca nu cumva să sosească prea tîrziu.

încă de mult îl zărise însă Drăgan, unul din fruntașii care-nsoțiseră pe Dragoslav în ziua de Rusalii, și mai repede decît călărețul a trecut din om în om și s-a dus pînă-n fundul văii vestea că voivodul vine de la vale călare pe un armăsar negru, cu buzduganul în mină și încins cu sabie strălucită.

Primind vestea îmbucurătoare, Dragoslav, staroste, și feciorii lui începură să alerge neastîmpărați în toate părțile, ca să adune cît de multă lume și să-l primească cum se cuvine pe fugarul care se-ntorcea de bunăvoie, și alerga lumea și de la deal la vale, și de la vale la deal, ca să se adune la un loc.

— Vine — strigă Mala ca ieșită din fire — vine să ne ieie și să ne ducă! Aceasta e ziua cea mare, în care ni se luminează viața. Grabnic să ne gătim, fără de întîrziere să plecăm și într-un răsuflet să ne ducem!

Acolo unde stă și azi satul Domneștii, întemeiat de Bodea în amintirea acestei zile, se adunaseră de-a valma bărbați, femei și copii, mulțime îngrămădită fără de nici o rînduială, care începu să se puie-n zgomotoasă mișcare cînd călărețul se ivi la cotitura văii.

Văzînd-o din depărtare, Bodea iar își domoli mersul, îi dete armăsarului coardă, își strinse buzduganul în mînă și-și adună gîndurile.

Nu mai erau în fața lui nici oamenii îndirjiți, care-l legaseră cot la cot, ca să-l ție sub bună pază, nici nermernicii istoviți de foame, de frig și de osteneli întinse, care stau cu capul plecat și cu mîinile încrucișate pe pept, ci vecini buni, care-l așteaptă cu inima

deschisă și scăpărînd de bucurie: el se simțea cu toate aceste din ce în ce mai strîmtorat.

5 Singur, răzleț și de capul lui, el era gata să săvîrșească o faptă care hotăra nu numai mersul vieții lui, ci totodată și soarta a două neamuri de oameni. I se cuvenea oare să o facă aceasta? Putea el să primească numai singur răspunderea pentru cele ce vor urma? Putea — cum zisese Răciulete — s-o ia pe sufletul lui?

10 Simțea că altfel nu poate să facă și că viața lui toată s-ar muștra amarnic dac-ar mai sta pe gînduri.

Nu, el n-a venit numai din întîmplare aici. Zile multe de-a rîndul s-a frămîntat în el, s-a gîndit și s-a răzgîndit și s-a pătruns în cele din urmă de convingerea că așa și numai așa e bine, și dator e bărbatul să facă fără de aminare ceea ce, după a lui convingere, e bine și să primească întreaga răspundere pentru fapta sa.

20 „Le voi face silă dacă nu vor primi de bunăvoie!” își zise el ridicîndu-și capul și înfigîndu-se oarecum în șa, apoi iar își zori armăsarul.

Sosit însă în fața mulțimii, el iar își perdu șirul.

25 Cînd el își opri calul, Mala făcu un pas spre el, apoi rămase nemișcată, cu fața albă ca varul și cu ochii țintă la ochii lui, gata de a-i vorbi, dar cu răsufierea oprită.

Nu, așa el nu putea s-o vadă. Singuri ei amîndoi trebuiau să fie ca să poată vorbi.

30 Ochii lui trecură o dată peste fețele oamenilor ce stăteau strîmtorati în fața lui.

— Am venit la voi numai singur — le zise el în limba lor — ca să vă arăt că mă simt ca acasă în mijlocul vostru !

35 Mala suspină ușurată, iară mulțimea-și dete bucuria în o zgomotoasă mișcare pe față.

— Noi și voi — urmă el după ce iar se făcu liniște — suntem una, împreună avem să trăim, împreună avem să ne apărăm și niciodată nu avem să ne dușmănim între noi.

40 — Niciodată! Niciodată! strigară cu toții, cuprinși de însuflețire, și mișcarea zgomotoasă iar se porni,

în vreme ce Bodea descăleca și înainta spre Mala, care sta singură la o parte.

— Am venit să te iau și să te duc, li zise el fără de încungiur. Una are să fie de azi înainte viața mea și a ta.

Ea se plecă în fața lui.

— Tu ești blînd și dulce la fire, și bunătatea ta nu are margini — îi răspunse ea — dar nu poți să simți durerea celui umilit, căci voi niciodată n-ați fost umiliți, voi totdeauna v-ați știut mai presus de
10 toți. De ce ai venit tu singur?

— Pentru că am voit să cîștig încrederea obștiei voastre arătîndu-i că am și eu încredere în ea.

— Nu! întîmpină ea. Ai venit singur fiindcă
15 singur ești în felul tău chiar și între ai tăi. O, ei nu vor ceea ce voiești tu! Cum vei putea să împaci oameni atît de deosebiți prin fire, prin moravuri și prin credințe? Putea-vei tu să înăbuși disprețul unora și mînia altora? Nu are margini bunătatea ta, dar puterea ta e mărginită, și viața noastră între ai voștri nu poate
20 să fie decît un lung șir de umilințe pentru noi și un neseecat izvor de suferințe pentru tine!

Bodea sta cu ochii plecați în fața ei: așa era cum dînsa zicea, și fiecare vorbă a ei îi trecea ca un junghi prin inimă.

— Careva să zică tu nu mai voiești să vii? o întrebă
25 el.

— Nu mă mai întreba dacă voiesc ori nu, răspunse ea. Femeia nu are voință, și cînd tu mă chemi, eu nu pot decît să-nchid ochii și să stau umilită. Iată-mă
30 — urmă ea — fă ce vrei cu mine! Ție toate ți se cuvin! Poți să mă ridici ori să mă cobori, să mă înalți ori să mă umilești: mă ai cum mă vezi și mă vei avea cum mă vei păstra. Dar să nu te bucuri, căci multe sunt durerile prin care vei trece. Gîndește-te la ele, și te
35 întreb eu pe tine dacă voiești ori nu.

Nimeni afară de dînsul nu putea să înțeleagă vorbele ei; el era, cu toate aceste, greu jignit că ea le rostește în fața altora.

— Voiesc! îi răspunse dar, ca să scape.

— Nu voiești încă, ci dorești numai, grăi dînsa.
40

450

Eu mi-am dat seamă despre tot ceea ce mi se poate întîmpla și m-am împăcat cu toate. Îi vezi pe oamenii aceștia. În gîndul lor femeia este roabă, și ei toți se vor bucura cînd mă vei lua și mă vei duce, orișicare ți-ar fi gîndul. În gîndul aceluia la care mă duci femeia e stăpîna casei: se vor bucura oare și ei cînd
voi veni în mijlocul lor?

— Nu-mi pasă! răspunse el din ce în ce mai nerăbdător.

— Dar îmi pasă mie! strigă ea. Eu nu voiesc să-ți
10 fac viața nesuferită înstrăinîndu-te de ai tăi. Adu-ți aminte cum m-ai trimis la muma mea. Și tu ai mamă, și eu nu pot să-i fiu fiică fără de voia ei. Poți să faci orișice cu mine, dar mai bucuros îmi scot cu ghearele
15 ochii din cap, ca să nu te mai pot vedea, decît să te las a te coborî de la înălțimea la care te am în gîndul meu.

— Eu nu pot altfel!

— Asta nu mie să mi-o spui, ci celor ce te au
20 astăzi, grăi dînsa. Viața ta îmi este mie mai scumpă decît îți este ție, și mi-ar fi urgisită a mea dac-aș strica-o pe a ta. Încalecă, du-te și vino iar, însoțit de ai tăi!

ŞEZĂTOAREA

5 Omul e-n omenire ca picătura de apă în valurile
rîului și nici n-adaugă întrînd în toiul vieții, nici nu
scade ieșind din el. Sunt însă oameni care adună pe
cei răzleți și-i încheagă, și moartea schimbă mersul
lucrurilor fie în bine, fie în rău cînd scoate asemenea
oameni din rîndul viețuitorilor.

10 S-a dus de-a lungul poienelor și prin văile de la
poalele munților vestea că părintele Arie a trecut el
însuși în valea rîului cu prav de aur, ca să boteze
chiar în apa rîului pe Dragoslav cu toți ai săi și să
binecuvinteze căsătoria lui Bodea, domnul chipeș
15 și tînăr, cu neasemănat de frumoasa fiică a lui Dra-
goslav.

Se răscoliseră poienele și porniseră la deal văile
cînd nuntașii au pornit călare, ca să ducă pe mireasă
la cetatea de peatră, căci lucru mare se petrecea și
20 inimile tuturoa erau cuprinse de simțămîntul că acum
are să se schimbe fața lumii.

Tot mai trăia încă bătrînul Belisariu, care băgase
spaima în năvălitori. Ce-i drept, în curînd după stră-
lucita victorie, el iar fusese dizgrațiat și despuiat de
25 toate averile lui, dar trăia și era destul să-și ridice
steagul, pentru ca luptătorii să se adune din toate
părțile împregiurului lui și să apere cetățile zidite de
Justinian pe Dunăre.

Volgarii steteau dar ca pitulați la gurile Dunării
și Zabegan, îndrăznețul călăreț, nu se mai avînta
peste Dunăre, iară gepizii erau mulțumiți că pot să
steie nesupărați de nimeni prin văile unde-și găsiseră
5 adăposturi, puțini în partea de sus a Argeșului, mulți
în valea Oltului și cei mai mulți de la Olt înainte,
spre Porțile-de-Fer.

Ogorii, depărtați o dată spre apus, au intrat iar
în hărțuieli cu longobarzii, și ani de zile de-a rîndul,
10 cît au ținut aceste hărțuieli, Bodea și-a petrecut zilele
nesupărat de nimeni în cetatea lui, iar în văile de la
poalele munților viața s-a desfășurat în toată liniștea.

Numai pe la sfîrșitul verii, după seceriș, și toamna
se mai ivea din cînd în cînd cîte o ceată de călăreți pe
15 sub dealurile de la marginea șesului, podgoria sorbi-
lor, și căuta să pișce pe ici, pe colo cîte ceva, dar se
întorcea totdeauna mai repede de cum venise.

De la Argeș pînă la Ialomița gurile văilor erau
închise cu un lanț de îngrădituri bine apărute.

20 Intrați o dată în legătură statornică cu muntenii,
Vladimir și Dragodan, Bohuslav și Dragoslav își făcu-
sără și ei cete de călăreți și mai trăsaseră în partea
lor și pe Viștoc, puternicul staroste de la Argeș, care-și
zidise în vîrf de deal o înaltă culă, de unde vederea
25 străbătea tot șesul.

Cînd năvălitorii se iveau în depărtare, străjile
de-a pururea treze aprindeau focuri mari pe culmile
mai răsărite ale dealurilor și apărătorii se porneau
din toate părțile la vale. Nu mai putea apoi să fie
30 vorba de luptă, căci le era destul să vadă pe cei ce le
steteau în față pentru ca să se abată iute spre Dunăre.

în primăvara anului 565 murise însă Belisariu,
iar citeva luni în urmă ă murit și împăratul Justinian,
care, neavînd copii, a lăsat moștenitor pe Justin II,
35 fiul surorii sale, un om neajutorat și neajutat, ca
unchiul său, de alții mai destoinici.

în primăvara anului 566 gepizii se puseră dar de
pretutindenea în mișcare, și în curînd valea Argeșului
și valea Oltului se deșertară de nu mai rămaseră prin
40 ele decît sorbii ce se străcuraseră pe ici, pe colo fie ca

robi, fie ca fugari printre gepizii ce acum se adunan spre apus.

Bodea simțea că se pregătește ceva și umbla neli-niștit de-a lungul văilor.

5 Numai arareori se mai urca și în poienele din ce în ce mai părăsite.

Se sporiseră, ce-i drept, turmele, de-abia le mai încăpeau poienele, dar lumea era din zi în zi mai puțină pe culmile munților.

10 S-a pierdut încetul cu încetul obiceiul ca muntenii să se mute și ei primăvara, când oile se urcă la munte. Era mai tignit traiul în văile răcoroase, unde acum nu mai aveau să se teamă de nimic. Pe când bărbații urcați la munte purtau grijă de turme, lucrau la cofe

15 și la ciubere, ori adunau brinză și urdă, lână, sâu și piei, femeile purtau grijă de copiii din ce în ce mai număroși și de stupii cei plini de faguri mirositori, spălau lână, o scărmanau și o vopseau în fel de fel de fețe, torceau, țeseau și coseau, și vara toată țârmurii rîurilor cu apă limpede erau plini de pînze întinse

20 la nălbîit.
Și tot singure erau ele și iarna pe la casele lor. îndată ce cădea bruma, șesul de la Dunăre rămînea tot atît de deșert ca poienele munților. Coborîndu-și
25 dar toamna turmele, muntenii nu se mai opreau cu ele-n văi, ci treceau pînă pe cîmpiile întinse, unde puteau să le scoată mai ușor din iarnă și să-și înfiri-
* peze mieii.

Munteanca era nu numai femeie, și totodată și
30 bărbat la casa ei, și numai de trei ori pe an, la Rusalii, când toată lumea se aduna în poiană, toamna, când oile se coborau, și primăvara, când ele se urcau, ajungea și munteanul să-și vadă nevasta și copiii și să petreacă cîteva zile de mulțumire între ai săi.

35 Perduseră muntenii și obiceiul de a face sămănături și de a-și păstra grăunțele-n gropi numai de dinșii știute.

Asta era treaba vecinilor, care munceau mai cu spor.

40 Nu are margini neastîmpărul omului.

Scăpați o dată de dușmanii cei sălbatici, sorbii au pus mîna pe sapă și pe săcure și au intrat în război cu natura sălbătică.

5 Prea erau dese și multe pădurile, zbegurile, mărăcinișurile și bălăriile, și atît în arșița soarelui de vară, cît și în timpul iernii geroase munceau întins mii de oameni ca să curățe locul și să-l netezească, să-și facă lărgime, să semene și să răsădească.

Grădini de frumusețe să făcuseră văile.

io Aici se întindeau lanuri de grîu, de secară, de orz ori de mei; colo se-nșirau holde acoperite de linte, de fasole, de in ori de cînepă; iar mai departe coasta era acoperită-n dosul umbros cu pomăt, mai ales pruni și nuci, iar în fața bătută de soare cu viță tînără
t5 și groasă, care nu mai stetea-n părăgînire ca odinioară. Pretutîndeni prin largul văii și prin curaturile de pe dealuri pășteau vacile cu viței, iepele cu mînji, caprele cu iezi și scroafele cu porci, iar bălțile erau acoperite de giște și de rațe lărmuitoare și curțile bine îngrădite
20 ale caselor erau pline de cloșci cu pui.

Iară starostele lua din toate, după vechiul obicei, desetina, tot una la zece, și păstra jumătate pentru sine și pentru ai săi, iar cealaltă jumătate o trimitea
25 la hambarul voivodului, care purta grijă de toți și-și ținea călărimea mereu gata de luptă.

Pentru ca oamenii să nu-și mai peardă timpul rîșnindu-și grăunțele, Răciulete, meșterul isteț, iezuise apoi pe ici, pe colo rîurile și clădise mori, și după vechiul obicei al vecinilor tot voivodului i se cuvenea
30 și a zecea parte din măcinîș.

Pentru ca băieții să nu steie degeaba și să nu se moleșească, domnul ieșea cu dinșii des la vînătoare, ca să stîrpească fiarele sălbatică și să aducă și cîte o friptură bună pentru zilele de sărbătoare. Se îndulciseră oamenii și nu s-ar mai fi simțit bine dacă n-ar fi putut să-și arate din cînd în cînd destoinicia de a trage pulpa-n frigare.

De cele mai multe ori însă Bodea ieșea numai
40 cu Cîndea și cu Boțea și pleca mai ales de-a lungul văilor, ca să vadă cum stau lucrurile și ce se mai aude. Atunci totdeauna se pomeneau că iese și Ră-

ciulete la iveală și se ia după dinșii, ce-i drept, fără sulită și călare pe un buiestraș sprinten, dar tot în coadă și mai mult singur decât împreună cu dinșii.

5 li plăcea și lui să vadă grădina de frumusețe, și ochii i se umpleau de lacrimi când vedea cum lumea, și munteni și vecini, aleargă din toate părțile în calea tînărului domn, ca să-l vadă și să-i arate iubirea, pe care și-o câștigase prin bunătatea inimii lui și prin înțelepciunea cu care știa să-i apere.

10 Veneau însă mulți și ca să caute mîngăiere la dînsul.

Muntenii, trăind răzleți și deprinși a se mulțumi cu puțin, nu-și căutau, ce-i drept, mîngîierea decât la Dumnezeu. Cînd se întîlneau pe ici, pe colo, se bucurau din toată inima unii de alții, își dedeau silința să-și facă viața plăcută și se simțeau cu deosebire fericiți în timpul pe care-l petreceau împreună. Multe lacrimi de înduioșare se vărsau mai ales primăvara și toamna, cînd soții de atîta timp despărțiți se revedeau; cu adevărat zile de sărbătoare erau Rusaliile petrecute împreună; gingășie fără de seamă vedeau copiii cînd părinții lor ajungeau să se bucure împreună de dinșii.

25 Dumnezeu l-a făcut bun pe om, și răi ajung oamenii numai luptîndu-se cu nevoile vieții și lovindu-se mereu unii de alții. Crescuți în iubire și trăiți în pace, muntenii rămăseseră cum i-a lăsat Dumnezeu, și mai ales acum, cînd le aveau toate cu prisos, nu știau să se supere, nici să-și peardă răbdarea și să se certe. Chiar dacă vreunul dintre vecini l-ar fi lovit, munteanul s-ar fi uitat cu milă la el și s-ar fi dus mai departe; iar dacă i-ar fi furat oaia ori putina cu brînză, el s-ar fi rușinat, s-ar fi făcut că nu vede și ar fi zis: „Să fie pentru sufletul bunichii!”

35 Numai sălbăticia îl face pe om hărtăgos și pornit a răsplăti răul cu rău, și sălbăticiți erau vecinii.

Trăind mereu împreună, ei se împedecau des unii de alții, se jigneau între dinșii și, nefiind deprinși a se stăpîni fiecare pe sine, foarte ușor ajungeau să se certe.

Mai ales muierile erau rele, spaima pămîntului, nu sufereau odată cu capul ca cineva să le calce și astfel se certau într-una și între ele, și cu bărbații lor, care ajunseseră de parcă nici nu s-ar fi simțit bine dacă n-ar fi avut cîte-o zgîrietură-n față qri vreo vînație pe trup.

5 Tocmai traiul bun, pe care nu-l mai avuseră niciodată în viața lor, le făcuse îmbuibate și năvalnice, și dacă acum se-ncăierau muierile între ele, peste puțin se luau de păr bărbații, stîrniți de gurile lor, iar copiii săreau țipînd împregiurul lor.

15 Mai era, nu-i vorbă, la mijloc și vinul cel bun, pe care-l storceau din strugurii crescuți pe coastele bătute de soare; destul că starostii, vai de mamele lor, steteau ziua toată la judecată și n-apucau să-mpace pe unii, cînd le veneau alții pe cap.

Iar starostele era tot om și el, lua dijmă din vin, își perdea cîteodată răbdarea, și atunci judeca mai mult strîmb decât drept.

20 Trecînd dar domnul de-a lungul văii, mulți îi ieșeau în cale și ca să i se plîngă.

Bodea îi asculta cu știuta lui bunătate, îi mîngîia dîndu-le dreptate, dară cele o dată făcute nu putea nici el să le facă nefăcute. Era mîhnit în sufletul lui, dar îi venea greu să se amestece în daraverile vecinilor, și ca să nu fie nevoit a-și da pe față mîhnirea, el trecea înainte și nu se mai oprea la starostele de care i se plîngea lumea.

30 Tocmai așa își da însă mai virtos pe față mîhnirea, căci Răciulete, inimă neagră, rămînea-n coadă, ca să le șoptească tuturor la ureche că domnul s-a supărat foc pe staroste și trece nainte fără ca să-l mai bage-n seamă.

35 Nici că se putea, în adevăr, pentru un staroste mai mare rușine decât ca voivodul să steie de vorbă cu toată lumea, iar pe el să nu-l bage-n seamă. Asta-l apăsa rău și-i lua toată vaza. Deși dar domnul nu se amesteca-n daraverile vecinilor, jupînii starosti se fereau ca de foc de năpăstuire, și toți știau

cine-i ține-n frică, toți simțeau că de la voivod vine dreptatea nemaipomenită.

5 Cu atât mai mare era bucuria când domnul nu trecea, ci se oprea și-i făcea starostelui cinstea de a sta la el, o cinste de care n-avea parte nici unul dintre starosti atât de adeseori ca Dragodan cel voios și bun de ospetii.

10 Avea Dragodan acesta în el ceva ce îi plăcea pînă chiar și părintelui Arie, care tot nu se împăcase cu gîndul ca muntenii să trăiască în legătură cu vecinii lor cei porniți spre desfrîu.

15 Se-nvoise atunci să primească pe Dragoslav cu toată casa lui în rîndul creștinilor căci ținea ca doamna să fie creștină, și a trecut, om bătrîn și neputincios, la Slatina, ca să săvîrșească el însuși taina botezului în apa rîului, căruia și azi îi zicem Rîul Doamnei. De atunci însă el nu mai voia să știe de nici un amestec cu vecinii, pe care îi socotea osîndiți să piară prin stricăciunea lor.

20 Pe Dragodan însă nu-l punea în rînd cu ceilalți.

Iute la fire, răstit și poftitor, el se pripea adeseori, dar nu știa să mintă, nici să-și ascundă gîndurile, și inima lui încă nestrîcată îl făcea totdeauna să se oprească, să între în calea cea dreaptă și să dreagă 25 ceea ce a strîcat. Rîdea mereu Dragodan, dar știa să și plîngă cînd vedea pe alții plîngînd și se certa însuși pe sine cînd în pripirea lui nedreptăța pe cineva.

30 Pe el ar fi fost părintele Arie gata să-l boteze dacă s-ar fi prins să postească timp de trei luni de zile, ca să-i mai scadă cărnurile și să i se mai potolească firea; tocmai acesta era însă lucrul cu care Dragodan nu se putea împăca.

35 Sta și se gîndea și nu putea să se dumirească de ce adevă omul să nu mînințe cît poate, să nu beie cît îi cere firea, să nu-și facă toate plăcerile.

— Auzi prostie! — zicea el — o viață să ai, și nici aceasta să n-o petreci după placul inimii tale!

40 Era atât de învederat lucrul acesta, încît Bodea și Cîndea și Boțea steteau și ei pe gînduri și se-ntre-

bau cîteodată dacă nu cumva Dragodan are dreptate.

Răciulete, care se ținea și la ospetii tot în coada lor, zicea că el nu poate să judece.

5 Om puțin cum era, el nu putea să mînințe, nici mai ales să beie ca Dragodan, ba nici ca Cîndea cel înalt și cu mustața-n spic, dar e frumos lucru să vezi pe alții petrecînd în veselă ospetie, îi plăcea și lui să ridă și să glumească și e bine să fie și cîte un om 10 mai ursuz unde alții se bucură din toată inima de viață.

Sta Răciulete și se veselea și el, dar cînd vedea că valurile tinărețelor se izbesc în țărături, îl trăgea mai pe Cîndea, mai pe Boțea la o parte, ca să-i spună 15 că doamna așteaptă numărînd clipele în trecerea lor.

Avea, ce-i drept, și doamna cu cine să-și petreacă timpul și știa cum să și-l petreacă pentru ca zilele să-i fie scurte și plăcute.

20 Sus, în cetatea cea de peatră, Bodea zidise nu numai casa pentru Dumnezeu, cea cioplită înstîncă, ci totodată și adăpost pentru sine și pentru ai săi, case mari și cu lărgime, dar tot prea strîmte pentru doamna lui cea totdeauna nemulțumită azi cu ceea ce a făcut ieri și dusă mereu cu gîndul la ceea ce avea 25 să facă mine.

Acum torcea în rînd cu fetele și se năcăjea că nu e în stare să scoată firul de in atât de subțire și de neted ca ele. Nu, așa fir nu mai văzuse dînsa decît aici; 30 parcă altfel erau făcute degetele lor, iar nu ca ale ei.

35 Peste puțin ea trecea la războaie și se uita cum trece suveica printre firele de urzeală, cum se-ntinde firul ieșit de pe ea, cum se mișcă ițele și se-mpletesc firele, cum lovește spata și cît de deasă și de potrivită iese pînza, tot fir lîngă fir, pe toată lungimea la fel, ca vărsată dintr-o dată. Se așeza apoi ea însăși la război, arunca suveica, călca-n iepe și lovea cu spata, dar cu totul altfel ieșea pînza. Ori i se făcea vreo crîmпиță, ori firul trecea strîmb printre șirurile de

urzeală, ori îi era prea deasă, ori prea rară pînza, n-ajungea niciodată s-o scoată cum voia.

Degeaba! Lucrul acesta-l învață fata numai de la mama ei, care l-a învățat și ea de la bunica. Numai

5 trecute din neam în neam se cresc destoiniciile.

Dar ceea ce mai ales îi plăcea doamnei erau floricelele cusute pe fir în fel de fel de fețe.

Ele singure știau s-aleagă lîna, s-o spele și s-o vopsească, să toarcă firul subțire și să-l potrivească după

10 față, și numai cu ochii lor puteau să numere firele și să croiască felul floricelei fiecare după gîndul ei.

Sta doamna cînd ici, cînd colo și iar alerga de la una la alta, și noptile îi păreau prea lungi, și zilele prea scurte, viața i se petrecea într-o goană mai plăcută azi decît ieri, căci fetele nu erau numai harnice și

15 îndemînatice, ci totodată și voioase și deștepte și nu mai aveau sfîrșit glumele, poveștile și cîntecele.

Iară fetele se simțeau fericite că doamna le aduna la șezătoare, căci mai plăcută e viața cînd mulți o petrec împreună și lucrul e mai cu spor cînd e făcut cu voie bună.

Se adunau deci trîmbele de pînză, covoarele bătute în ales, ștergarele și altițele, brînele și fotele, de erau plini toți pereții și steteau grămezi prin colțuri.

25 Doamna dădea cu toate aceste zor înainte, căci se apropiau Rusaliiile, și atunci orișicît de multe, nu erau prea multe.

Mulțumirea ei cea mare era ca de Rusalii să le încarce toate pe măgari și să le ducă în poiană, spre a le împărți între fetele ce și-au găsit norocul, dar cu urare de la dînsa pentru cea mai frumoasă zi din viață.

30 Din cînd în cînd ușile se deschideau mari și casele luminoase se umpleau de o mai viuă lumină: intra Radu, domnișorul, băiat în putere, trecut acum de cinci ani, o minune a lui Dumnezeu pe pămînt.

Nu, doamnei nu i se ura niciodată; viața ei era totdeauna plină; niciodată ea nu se simțea singură și părăsită: ar fi stat și ea, dacă l-ar fi știut dus la munte, toată iarna și vara toată și fără de dinsul;

ceea ce o făcea să numere clipele în trecerea lor era numai gîndul că el e dus la vale.

Știa dînsa și, ceea ce-i era și mai greu, știau și alții cum se petrec lucrurile la vale.

5 Dragoslav, care se așezase cu ginerii lui în strîmtoarea cea atît de plăcută pentru Ringa, se cobora des la fiică-sa, ca să-i spună cum fața lui Bran se întunecă și cum pînă chiar și Mateiaș cel vesel se întristează cînd află că domnul e dus la vale și s-o pună la cale ca să-l ieie cu binele și să-l țiemai de scurt.

10 Ea însă? Ce putea ea să facă? Număra clipele, sus-pina, se trăgea într-un colț, ca să-și sărute copilul și să verse cîte o lăcrăma, dar în fața lui era neputincioasă.

15 Îl vedea coborîndu-se încetul cu încetul de la înălțimea la care fusese și-i venea adeseori să zică: „Mai bine să piară fără de veste decît să cadă!” Cînd se întorcea însă, el iar era omul căruia toate i se cuvin și care știe mai bine decît orișicine ce este bine și ce este rău.

20 Și cum oare ar fi putut ea să vadă altfel lucrurile cînd tot astfel le vedea și părintele Luca, preotul și părintele, care se uita la fiul său ca la un alt soare?!

O singură armă avea dînsa.

25 Cînd ea era mîhnită, el se simțea nemîngîiat, umbla fără astîmpăr de ici pînă colo și nu mai era în stare să plece nici chiar la vînătoare. N-ar fi avut decît să-l ție mereu departe pentru ca el să rămîie mereu aproape de dînsa. E însă greu afară din cale să-ți întuneci viața trecătoare, cînd ea poate să fie luminoasă, să mîhnești pe cel iubit cînd inima îți este pornită spre voie bună. In curînd ea se dedea învinsă, și iar își luau lucrurile mersul lor de mai nainte.

30 în zadar! Nu poate să stăpînească pe alții decît cel ce e stăpîn pe sine însuși: ea trebuia să aducă o jertvă mare și grea dacă voia să-l ție pe el așa cum și-l dorea.

„Am s-o aduc jertva aceasta!” își zise cu hotărîre cînd află că el s-a întors, în sfîrșit.

Iar fetele lucrau voioase, și voioasă era și doamna, căci nu se cuvine ca alții să simtă mîhnirea ivită în tăinicia casei.

5 Cînd el intră, fetele se ridicară și rămaseră cuviin-
cioase și cu capetele plecate, fiecare la locul ei, iară
doamna făcu cîțiva pași spre el încă mai voioasă.

10 Nu mai era Bodea acum omul de mai nainte. Tot
înalt, dar nu subțire, ci voinic, peptos și lat în umeri,
cu mustața-n spic, ca Cîndea, șicu obrajii plini, rotunji
și acum cam aprinși.

Era scurt drumul de la Dragodănești pînă aici, îl
făcuseră răpede, și ochii lui n-ajunseseră încă să se
limpezească pe deplin, capul îi era cam amețit.

15 — O să mă cerți iar c-am stat prea mult, îi zise el,
scăpînd din vedere că nu sunt numai ei singuri, și o
cuprinse cu brațul peste mijloc.

Ea se dete puțin înapoi,
li era parcă frică de dînsul.

20 — Vrei să zici c-o să mă plîng iar — răspunse
ea — cum noi toate ne plîngem cînd voi sunteți duși
în treburi și nu putem să avem mulțumirea de a vă
vedea. Dar nu, suntem cuminte—urmă ea întorcîndu-se
puțin spre fete — căci cu cît mai rar vă vedem, cu
atît mai viuă și mai adevărată ni-e bucuria de a vă
25 vedea.

Erau atît de frumoase vorbele ei, dar el nu le auzea:
simțea numai mîhnirea că dînsa, aici, în fața tuturor,
s-a dat înapoi cînd el a voit s-o cuprindă cu brațul.

30 — Parcă nu mai sunt și altele! îi zise el încet, apoi
se întoarce și ieși.

Ea rămase ca înmărmurită la locul unde o lăsase
el. îi era parcă zidirea de peatră se prăbușește în
capul ei.

35 Nu putuseră, ce-i drept, fetele să audă vorbele lui,
dar ele au văzut cum el se întoarce și pleacă și iese,
și era destul atît pentru ca să știe chiar mai mult decît
ceea ce el zisese.

— Tu ești de vină, îi zise mama ei; prea îl lași
singur și de capul lui!

TÎRGOVIȘTEA

5 Primăvara, cînd turmele se porneau la munte, și
mai ales toamna, cînd muntenii se întorceau cu mă-
gării încărcăți la șes, lumea se aduna din toate părțile
la marginea șesului, sub dealurile de pe țarmul stîng
al Ialomiței, pe unde era urcătoarea.

10 Aici era locul de tîrgoviște, cum ziceau vecinii,
unde-și da fiecare prisosul, ca să-și facă parte din pri-
soasele altora.

15 își aduceau muntenii puținile de brînză, și cele
de miere, burdufurile de urdă și cașcavalurile, aduceau
luminări de său și de ceară, saci de lînă, piei lucrute
și cojoace făcute gata, aduceau cofe și ciubere de brad,
20 topoare și seceri, cai prășiți de dîșii și berbeci îngră-
șați.

Muntencele-și aduceau trîmbele de pînză, valurile
de țesături de lînă, velințele împetrițate, alțițele și
ștergarele, toate curate și frumoase.

25 Iar vecinii veneau pînă de pe Argeș și de pe Buzău
cu lungi șiruri de care încărcate cu roadele pămîntului,
fel de fel de grăunțe, fasole și prune, nuci și poame
uscate, fuioare de cînepă și de in, cu vase de lut și cu
lemnărie lucrată, cu juncani, cu vițele și cu capre.

30 îndeosebi de pe valea Prahovei veneau cu rîșnițe
și cu bolovani de sare, marfă mult căutată.

Erau de toate și destule pentru toți, ba mai rămînea
^i pentru neguțătorii care iar începuseră a veni de
peste Dunăre, cei mai mulți greci isteți, piperniciți
35 și pițigăiați, dar printre ei și cite un evreu stăruitor,
care venea cu ace, cu degetare și cu foarfeci, cu bri-
ciuri, cu cuțite și cu arme, cu mărgelile de sticlă, cu
sălbi și cu alte lucruri mărunte și frumoase, ca să se
întoarcă încărcat cu ceea ce putea să găsească. El nu
40 alegea, ci primea orișice, mai ales ceea ce altora nu
le trebuia, căci el din toate știa să-și scoată cîștigul.

Zile întregi de-a rîndul ținea învălmășeala aceasta
pe sub dealuri, căci încetul cu încetul se adunau,

și deodată se risipeau. Acela care sosea nu mai știa când o să plece, căci nu pleca nimeni mai naintede a fi venit și domnul cu cetele de călăreți, ca să-și aleagă din toate ce-i mai frumos. Țineau toți să-i vadă pe voinicii curăței prinși în horă și purtați de Cindea, bălanul înalt și cu mustața în spic!

Astă dată era însă voie bună mai multă decât de obicei, căci neguțătorii aduseseră știrea că gepizii, adunați spre apus, au fost nimiciți cu desăvârșire de ogorii uniți cu longobarzii și că regele lor Gunimund a fost omorât chiar de Alboin, regele longobarzilor, el însuși.

Chiote de nemaipomenită însuflețire umplură văzduhul când mai sosi și vestea că de astă dată domnul nu mai vine singur, ci a ținut să vie cu el și doamna cea frumoasă și dulce la fire — mare minune.

Dar și aveau de ce să se bucure.

În frunte veneau Bodea și Bran, numai ei amîndoi, unul trupeș și voios, încins cu sabia strălucită și călare pe armăsarul negru, iar cellalt mărunț și smerit, călare pe un buiestraș de munte și cu o nuia de alun în mînă.

Era, cu toate aceste, pe ici, pe colo, cîte un prost care întreba: „Care e domnul?”

Căci nu omul întreg face, ci numai fața lui, iar în fața spinului și în ochii lui era ceva ce te făcea să simți că el e acela de care toți au să se teamă.

După dînșii urmau starostii: Viștoc cel cărunț la mijloc, Vladimir cel pîntecos la dreapta și Dragoslav la stînga lui, iară la mărgini Bohuslav și Dragodan cel gros, care rîdea și acum parcă toate numai pentru a lui mulțumire ar fi fost puse la cale.

Muieretul venea, după rînduiala muntenească, deși tot călare, cîțiva pași mai napoi, în frunte doamna, avînd la dreapta ei pe maica soacră, preuteasa cuvioasă, care acum întia oară ieșea în lume, iar la stînga pe sora ei Ringa.

După ele urmau apoi toate cîte mai erau, și femei mature, și fete mari, care cum apuca și cum știa să-și mine calul.

Venea apoi Cindea, mai țăntoș decât orișicînd, el singur în fruntea celor trei cete de călăreți, și tocmai

în coadă nelipsitul Răciulete, alătura cu părintele Luca și cu Păun, fratele domnului, călare toți trei, cum se cuvenea, pe măgari aleși cu părul neted și cu urechile bine croite.

5 Ce alergătură! ce îngrămădire! ce îndesuială! ce strigăte de urare!

Grecii cei cu privirea scrutătoare și evreii cei porniți spre iscodire steteau uimiți și priveau cu ochi mari și nu puteau să se dumirească de unde a ieșit așa deodată ăst alai de oameni cu fețele curate, rași și peptănați ca la Rizanț, îmbrăcați în vestminte albe și frumos croite, oamenii aceștia care vorbeau, parcă, în limba romanilor din Exarhat și erau creștini în toată firea, mai creștini decât stîrpiturile din Bizanț, care abia de curînd alungaseră din mijlocul lor pe cei din urmă filosofi păgîni, mințeau fără să se rușineze și se îmbrăcau în catifele și în mătăsuri împodobite cu aur și cu pietre scumpe cînd se adunau în biserica Sfintei Sofii, zidită și ea tot de curînd.

20 O lume nouă se închea din sămînța rămasă sus în munții pînă acum acoperiți de ceața vremurilor grele, și ochii lor se îndreptau duși de gînduri nesățioase spre valea largă și mănoasă, în fundul căreia se înălțau munții albaștri.

25 Un cerc larg se făcu în cîmpul deschis cînd cei sosiți se opriră ca să descălece, și toți se îndesuiau ca să vadă, dar nimeni ca grecul și ca evreul, care țineau să fie la îndemînă.

30 Aveau dînșii și mărfuri mai ascunse, pe care nu le scoteau de dragul orișicui, salbe și brățare, lanțuri, inele și cercei, toate de aur și împodobite cu pietre scumpe, aveau catifele și mătăsuri, aveau, mai presus de toate, bani, ispita Necuratului, pentru care cumperi orișice.

35 Iar ochii lor erau îndreptați mai ales asupra femeilor, căci li se spusese atît de adeseori și se încredințaseră și ei că n-ar fi gustat Adam din rodul oprit dacă nu l-ar fi ispitit Eva cea rîvnitoare.

40 Era astăzi mai frumoasă doamna decât orișicînd, căci frumos îl face pe om fericirea și fericită se simțea că nu l-a lăsat pe el singur.

Ochii evreului se îndreptară spre buza ei cea întoarsă.

El scoase din sîn cîteva salbe și lanțuri, le atîrnă pe mîna lui părăoasă și plină de pistrui, apoi înainta spre dînsa tîrîș, călcînd rar și ușor ca pisica și zîmbind cu vicleană umilința.

— Iată podoaba pentru podoabă ca tine! îi zise el în graiul sorbilor, pe care de mult îl învățase.

16 Doamna și sora ei și celelalte femei toate erau ca orbite de atîta strălucire. în povești numai știau ele asemenea podoabe.

— Dar eu n-am ce să-ți dau pentru ele! îi răspunse doamna, strîmătorată.

15 — Ia-le! grăi evreul. Eu mă mulțumesc cu ceea ce vouă nu vă trebuie. Uite colo — urmă el — care încărcate cu bolovani de sare. Ce faceți voi cu atîta sare?! Piatră netrebnică ce se topește la umezeală?

— Dar sarea nu este a mea.

20 — Alte tale sunt toate dacă vrei, îi zise evreul; încearcă și te vei încredința!

Dragodan începu să rîdă cu hohote cum numai el știa.

25 Pocitura aia de om avea dreptate: el, Dragodan, starostele din valea Dîmboviței, avea aici multe care de grîu, bob frumos ca aurul, și nu era nimic mai apropiat decît să dai grîu ca să iai sare.

El luă de la evreu sălbile și lanțurile și începu să le împartă, rîzînd mai cu poftă:

30 — Na și ție, na și ție, na la toți, ca nimeni să nu se mîhnească!

Rîdeau toți și rîdeau și ceilalți negoțători, care se apropiară și dînșii, scoțîndu-și marfa la iveală.

Nu rîdea însă evreul, care rămăsese și fără de marfă, și fără de sare, și nu rîdea Bran cel nesuferit.

35 — Cine li-a dat oamenilor acestora voie să vină aici?! îl întrebă el pe Bodea.

— Eu cred că nimeni — răspunse Bodea — au venit ei de capul lor și azi ca alte dați.

40 — Cum vine lupul cînd simte mirosul de hoit, adaogă Bran. Și crezi că se cuvine să-i lăsăm să ispitească lumea?

— Eu cred că nu se cuvine — răspunse Bodea — dar asta trebuia să li-o spunem de mai nainte.

5 — Cînd adecă am fi avut să li-o spunem?! întîmpină Bran rîzînd. Au venit ei vreodată să ne întrebe, ori aveam să alergăm noi după dînșii?! Ei și-au încercat norocul, și dacă-l găsec, au să mai vie, iar dac-ar fi s-o pată, o să le spună și altora că pe aici n-au ce să caute. Li-o arăt eu acum, ca să n-o mai uite niciodată în viața lor!

10 Grăind aceste, omul mărunt și înțepat își făcu drum printre cei adunați împregiurul negoțătorilor, apoi liniștit, fără de pripire și rîzînd ca un pui de drac, începu să ieie catifelele și mătăsurile, sălbile și lanțurile, să le rumpă în bucăți, să le arunce pe jos și să le calce în picioare ca pe niște lucruri spurcate.

15 Țipau grecii ca din gura șarpelui și se văietau evreii de te prindea mila, dar el le arăta drumul pe care veniseră și le zicea mereu:

— Să mai veniți, mă rog, pe la noi! să mai poftiți!

20 Acum nu mai rîdea nimeni, și mulți se uitau la Dragodan cel înalt și gros, muntele de om, care sta cu ochii zgîiați, zăpăcit și încruntat, și nu putea să înțeleagă furia piticului din fața lui.

— Dar asta e mișelie! rîcni el în cele din urmă.

25 — Ba bine că nu! îi zise Bran. Nu e mișelie să lovești în cap pe cel ce vrea să te jăfuiască; dar e mișelie să alungi pe cel ce te ispitește și te fură cu minciuna.

30 — Dar eu am luat și trebuie să și dau, grăi Dragodan mai potolit.

— N-ai să-i dai nimic! Dumnezeu n-a lăsat nici grîul, nici sarea ca să-i smintească pe oameni.

Asta era o vorbă pe care Dragodan nu era în stare s-o înțeleagă.

35 — Trebuie să dau ceea ce sunt dator! zise el răstit.

Bodea se apropie de el și-i puse mîna pe umăr.

— Ai dreptate, îi zise zîmbind; ia carul de sare și dă-l nu slutului aceluia, ci văduvelor care n-au sare.

40 — Iară lui dă-i cîteva pumni de ai tăi în spinare, ca să se ducă mai iute! adăugă Răciulete, care ținea

să fie totdeauna în coadă și să aibă cel din urmă cuvîntul.

Dragodan iar începu să rîdă, și trecură toate parcă n-ar fi fost nimic.

5   Parcă însă, numai parcă...

    Călare o dată pe gloaba lui, evreul se întoarse cu fața spre cei ce-l alungaseră.

    — Las', că vi-o fac eu vouă! Să vă aduceți aminte de Isaac, evreul cu pistrui! grăi el și se depărta în

10   goană mare.

    Acum riseră cu toții de pocitura mare-n gură și bună de fugă; Bran însă nu rîdea nici acum.

    — Asta nu mai poate să meargă așa, îi zise el cu inima deschisă lui Bodea. Ori ne desfacem de dînșii,

15   ori le dăm starosti dintre ai noștri, oameni chibzuiți, care știu să-i pornească spre calea cea bună!

    — Asta nu se poate! îi răspunse Bodea scurt și hotărît.

    — Una din amîndouă se poate! grăi Bran tot atît de hotărît.

20   „Ba se poate"! unul; „Ba nu se poate!" altul; cu anevoiă ajungeau să se înțeleagă.

    Și pietrele de moară sunt însă două, și n-ai putea să macini cu ele dacă nu s-ar freca una de alta și n-ar fi amîndouă virtuose.

25   Știa și Bodea că mai bine li-ar merge vecinilor și mai bine ar fi pentru toți dacă s-ar face cum zice Bran, dar îi era greu să le facă starostilor nedreptatea de a-i da la o parte.

30   — Nici n-ai nevoie să li-o faci, grăi Răciulete, ca să zică și astă dată cel din urmă cuvînt. Loc mai e destul prin văi. Ei au satele lor; să facem printre ele și cîteva sate dintre ai noștri, să le dăm acestora cîte un județ cuminte, și-o să vezi că peste puțin timp

35   starostii rămîn singuri ca cioara-n par.

    Bodea dete din umeri, ca omul cu inima îndoită, parcă-mpăcat și tot nempăcat încă cu gîndul lui Răciulete. Era în sufletul lui o mîhnire pe care ar fi voit să n-o aibă și de aceea ținea să n-o dea pe față.

40   Se arăta dar mai voios de cum în adevăr era, și peste

puțin, cînd cimpoieșul a început să cînte și băieții : »-au încins roată mare, a intrat și el în horă.

Nu i se prea cuvenea, căci nu mai era flăcău, dar domnului i se cuvin toate și mulțimea izbucni într-un

5   vuiet de bucurie cînd îl văzu intrînd la mijloc, între Bran și Cîndea cel cu mustața-n spic. Chiar și Bran zîmbea voios și era parcă se mai înălțase jucînd din ce în ce mai cu avînt.

    Se pierde omul însuși pe sine cînd se află în mijlocul unei mari mulțimi de oameni. E ca și cînd ar fi o legătură nevăzută între inimă și inimă, și toți se fac o apă, toți se pornesc ca un val în același fel și nu mai poate nici unul să fie trist cînd veselie străbate mulțimea, nici unul nu poate să steie-n loc cînd cu

10   toții pleacă înainte.

    Săltau voinicii-n horă, și săltau și inimile tuturor. Se avîntau înainte și înapoi, se-ntorceau cînd la dreapta, cînd la stînga, legănîndu-și trupurile și chiuind din cînd în cînd, săreau în susșifrămîntau pămîntul: ai fi zis că sunt niște smintiți dacă i-ai fi privit

15   tu singur și-n toată liniștea, iar lumea cea multă era-ncîntată și sălta cu dînșii.

    Luată de acest vârtej, doamna se avîntă și ea și intră în horă, avînd la stînga pe Bodea, iar la dreapta pe Bran, iară sora ei, Ringa, văzînd-o, îl luă pe Bran de la stînga.

25   Din nou izbucni și cu mai multă putere vuietul de bucurie, iară Bran se-nălțase parcă nu-și mai simțea pămîntul sub picioare.

30   O! acum înțelegea și el pe Dragodan și ar fi fost în stare să tragă pulpa de cerb în frigare, să mănînce, să bea, să guste din plin plăcerile vieții.

    Femeile însă, tot femeile, și mai ales babele, care-și petrecuseră lunga viață, vorba părintelui Arie, ca flori ce se desfășură-n umbră, ele steteau încremenite și cuprinse de un fel de groază, iar maica soacră, preuteasa cuvioasă, dezmeticindu-se, se apropie încet de nora ei și îi șopti la ureche vorbele:

40   — Ieși, că dacă te văd pe tine intrată, intră și altele și el n-o să mai fie numai al tău!

Doamna rămase pe o clipă într-un fel de nesimțire. Auzise bine, dar în urechile ei sunau vorbele: „Parcă nu mai sunt și altele!”

III OSPETIA

Nu e durere mai grea, mai stăruitoare și mai nescăpată decât durerea de a viețui a omului ce se muncește însuși pe sine.

10 E tristă viața robului care nu poate să trăiască decât trăindu-se ca unealtă orbește supusă la picioarele stăpînului, și adimenitor e afară din cale gîndul neatîrnării de nimeni; nenorocit se simte însă numai robul neîmpăcat cu gîndul robiei și mereu însătat de neatîrnare; acela care-și dă seamă că numai în robie
15 poate să trăiască și voiește să se supuie se simte mîngăiat în sufletul lui că e în stare să ducă greul vieții, și cu cît mai grele sunt lanțurile, cu atît mai mîndru e cel ce le poartă cu inima ușoară.

Și rob e în trecerea lui pe pămînt orișicare om.

20 Bodea se pătrundea din zi în zi mai tare de acest adevăr.

S-au dus neguțătorii alungați de Bran, dar el se înșela cînd credea că nu se vor mai întoarce.

25 Știe tîlharul ieșit la pradă și la jaf că-și pune în joc avutul și viața, dar și le pune fiindcă, mînat de rîvna lui nesățioasă, el nu e în stare să se stăpînească. Tot astfel știau grecii și evreii că e mare primejdia pe care o-nfruntă trecînd Dunărea, dar setea de cîștig îl face pe om stăruitor, viclean și îndrăzneț.

30 Isaac, evreul cu pistrui, s-a ținut de vorbă. întors acasă, el a alergat plîngîndu-se pe la toți comandantii cetăților de pe țărmurul Dunării, ba s-a dus chiar la Constantinopol, ca să ceară ocrotirea celor mari. Erau însă trecute timpurile cînd împărăția putea să
35 ocrotească pe supușii ei trecuți peste hotare, și evreul,

scîrbit de ticăloșia la care a ajuns împărăția, s-a întors cu gîndul spre ogori. Aceștia însă, după nimicirea gepizilor, dintre care cei mai mulți se uniseră cu longobarzii, s-au depărtat spre apus și începuseră iar hărțuierile cu longobarzii. Le era, dar, neguțătorilor peste putință să găsească vreun cagan care le dă ajutor. Ei s-au avîntat dar, la început unul cite unul, pe furiș și cu multă băgare de seamă, apoi din ce în ce mai mulți și mai obraznici.

10 În timpul iernei s-a făcut pîrtie și apoi drum bine bătut pînă la Dunărea înghețată, și șir lung se țineau săniile încărcate cu fel de fel de bogății.

Cine însă și de ce să-i oprească?

15 Oameni cu socoteală, ei aduceau lucruri de neapărată trebuință, încît toți alergau în calea lor. Trebuia dar să te gîndești bine mai nainte de a face ceva ca să-i oprești. Cei dîntii care îi primeau erau chiar starostii, care în curînd au început să ieie și bani.

Iară banul e unealta Diavolului.

20 Iarna era-n toiul ei, și domnul nu primise încă decât mică parte din zeciuiala ce i se cuvenea; hambarele starostilor se deșertaseră înainte de vreme; turmele sporite-n timpul celor cîțiva ani de pace se răreau dintr-o zi în alta; asupririle starostilor se-nmulțeau, și plîngerile erau tot mai stăruitoare; mone-
25 dele bizantine se răspîndeau pînă departe prin înfundăturile văilor, și cel ce pune mîna pe ele-și schimba oarecum toată firea.

30 O!... Bran avea dreptate: acesta era un dușman mai primejdios și mai neapropiat decât cel ce dedea năvală în clmp deschis.

Iară Bodea le vedea toate și nu știa ce să facă.

35 Chiar și casa lui se umpluse încetul cu încetul, fără ca el să-și deie seamă cînd și cum, de fel de fel de unelte de peste Dunăre, iară băieții lui își petreceau nopțile duși la vale, cînd chefuind cu vecinii, cînd luîndu-se la bătaie cu dînșii.

Era parcă toate se destramă și totul se apropie de un grabnic sfîrșit.

40 Dar privirile negoțătorilor erau îndreptate mai ales asupra marilor straturi de sare din valea Prahovei,

nesecatul izvor de bogăție, împregiurul căruia se-nde-
suiiau hirjonindu-se între dînșii ca haita de cîni flă-
mînzi asupra hoitului.

Nicăiri pe țărmul drept al Dunării nu era sare,
5 și o întregă lume alerga lihnită cînd soseau carele
încărcate, iar aici n-aveau decît să ieie și să încarce.

Ursan, care era cel mai apropiat de valea Prahovei,
trimisese în mai multe rînduri știrea că oamenii
lui s-au întors fără sare fiindcă nu încăpuseră să ieie
10 și ei.

Bodea stătea cu toate aceste pe gînduri, ba era
cuprins adeseori de simțămîntul că așa au să meargă
lucrurile și că altfel nu se poate.

Trecuseră luni de zile de cînd stetea ca-nchis în
15 cetatea lui, umbla buimac de ici pînă colo și fără de
astîmpăr, își căuta de lucru și nimic nu-l mai mul-
țumea. Ar fi voit să se lepede de vechile lui deprin-
deri, iar altele nu luase încă, și omul trebuie să facă
ceva dacă e vorba ca viața să nu-i pară nesuferită.

20 Asta nu putea să rămîie așa: într-un fel ori într-altul
el trebuia să se îmbărbăteze, și ori își petrecea viața
potrivit cu convingerile lui, ori își schimba convinge-
rile potrivit cu slăbiciunile sale. Altfel, chin îi era și
să facă, și să nu facă ceea ce voia.

25 Chiar'dacă el ar mai fi putut s-o ducă așa, nu mai
putea dînsa să-l vadă zbatîndu-se ca robul ce vrea
să-și frîngă lanțurile.

— Vie orișice ar veni, zise ea. Samăcalce-npicioare,
să mă strivească, dar să-l vad voios ca mai nainte!

30 Zadarnice îi erau silințele de a-l înviora, căci nu
mai era voioasă nici ea.

Acum, cînd el era mereu acasă, părăsise și ea obi-
ceiul de a aduna fetele și nevestele la șezătoare. Tor-
tul subțire și neted, pînză bine bătută, floricelele cusute
cu măiestrie, glumele nevinovate, poveștile și cînte-
cele îi păreau acum și ei lucruri sarbede. Chiar nici
35 Radu, copilul din zi în zi mai voinic, nu mai putea
să-i deschidă inima.

— Ar trebui să mai pleci la vale — îi zise ea în
40 cele din urmă — ca să vezi cum merg lucrurile.

— E rău că nu plec — îi răspunse el zîbind —
dar bine n-ar fi nici dac-aș pleca.

— Să ieși la vînătoare! grăi dînsa.

— Dacă vîi și tu cu mine, răspunse el. Fără de tine
5 mă zbat și eu cum te știu pe tine zbatîndu-te cînd mă
stii dus.

Era un fel de musturare în mărturisirea aceasta •
ea se simțea cu toate aceste mai mult mîngăiată decît
muștrată. La urma urmelor, așa era: soția trebuie să
10 fie unde e soțul ei.

Și de ce adevă să nu meargă și ea?!

Era un farmec nespus în gîndul acesta, și în fața
acestui farmec trecea nebăgată-n seamă uimirea mun-
tenilor, care nu mai văzuseră femeie înarmată voi-
15 nicește și ieșită la vînătoare.

Dar, la urma urmelor, era frumos ceea ce vedeau
și ea nu era femeie ca toate femeile, ci doamnă, iar
domnului și doamnei toate li se cuvin, toate le șed
bine.

20 — Cu el și cu ea nu are nimeni să se potrivească,
zicea părintele Luca, iar maica preuteasă nu mai putea
să zică nimic după ce soțul ei își dăduse părerea.

Au ieșit dar domnul și doamna cu voinicii la vînă-
toare și erau voioși ca niciodată, iar lumea alerga să-i
25 vadă voioasă și ea, căci era mare frumuseță să-i vezi.
Numai babele mai dedeau din cap și-l ocărau pe Răciule-
lete, care nu putea nici astă dată să se astîmpere și
ține să fie în coada vînătorilor.

Iar după vînătoarea bogată s-a făcut mare ospeție
30 la cetatea de piatră.

I-a poftit doamna pe toți, și nu lipsea nici unul
dintre cei poftiți.

A venit Bran cu Mateiaș, cu Bunea și cu Dragos-
lav, care și-a adus ginerii și fetele amîndouă; au venit
35 starostii cu femeile lor; a venit Moroiu cu Ursan,
iar Răciulete, nelipsitul, alerga în toate părțile, ca să
facă rînduială.

Și iar dedeau babele din cap. Le era parcă se schimbă
rostul lumii și mersul lucrurilor.

40 Las' că nu mai văzuseră asemenea ospeție și nu se
împăcau cu gîndul ca femeile să se amestece printre

bărbați, dar steteau la îndoială dacă nu cumva e mare păcat 'să mininci și să bei la ușa casei lui Dumnezeu.

În fruntea mesei se afla însă părintele Luca, preotul, care știa mai bine decât orișicine că Dumnezeu a înzestrat pământul cu fel de fel de bunătăți ca oamenii să se îndulcească din ele și că plăcută îi este lui vesela petrecere împreună a oamenilor.

Apoi, Bran n-ar fi venit și el dacă rău ar fi ceea ce se făcea.

10 Nu! Părintele Arie ar fi venit și el dacă puterile de tot sleite l-ar fi iertat, și s-ar fi bucurat văzînd compeneala și cuviința cu care mesenii, așezați pe covoare împregiurul mesei scunde, își petreceau timpul. Pînă chiar și Dragodan își stăpînea glasul și

15 rîdea mai pe-nfundate.

Avea fiecare cîte o greutate pe inima lui și se păzeau cu toții ca nu cumva să scape vreo vorbă care ar putea să supere pe cineva.

20 Abia spre sfîrșitul mesei, vinul, deși băut cu măsură, a mai dezlegat limbile.

Cu deosebire voios era Bran, care ședea între Ringa și Vladislav, soțul ei, și rîdea mereu, parc-ar fi fost frate cu Dragodan.

25 — Mi se deschide inima totdeauna cînd vă văd — le zise el cu o voioșie copilărească — și viața îmi pare mai plină cînd stăm împreună.

— Și vii cu toate aceste atît de rar pe la noi, întîmpină Ringa, puindu-și mîna pe a lui.

30 — Deși știe că ne-am bucura dac-ar veni mai des, adăugă soțul ei.

— Tocmai pentru că vin rar, răspuse el rîzînd iar. Numai rară e adevărată bucuria. Haina pe care voim s-o păstrăm o îmbrăcăm numai la zile mari. Ce frumoasă e ziua de astăzi — urmă el vorbind mai

35 tare, ca să fie auzit și de alții — rară zi, chiar singură pînă acum în felul ei, și nu e între noi nici unul care va putea s-o uite vreodată și să nu se bucure de cîte ori își va aduce aminte de ea. Am uita-o însă cu toții dacă adeseori am fi avut ori am avea asemenea zile.

40

Bodea stetea de vorbă cu Vladimircel pîntecos, care-i spunea cum neguțătorii cără mereu tot ceea ce gălesc. El auzea însă și vorbele lui Bran și le înțelegea.

5 — Cel ce vrea să mănince cu poftă — grăi părintele Luca — mănîncă rar și puțin și postește des.

— E întocmai ca și cu vînătoarea, adăugă Răciulele cel sfătos, ca să-și spună și el părerea. Dac-ofaci rar, e o plăcere aleasă, iar dac-o faci des, e o meserie proastă.

10 — De ce proastă? întrebă Dragodan, care o făcea des și totdeauna cu plăcere.

— Pentrucă noi, oamenii, suntem ființe miloase — și ne stricăm firea, nu mai avem milă nici de oameni dacă ne deprindem

15 cu plăcerea de a omori cerbii frumoși și căprioarele sperioase.

— Asta e așa! grăi Moroiu.

20 — Nu tocmai! întîmpină Bodea nerăbdător. Oamenii sunt deosebiți, și plăcut îi este totdeauna fiecăraia ceea ce se potrivește cu firea lui.

Bran dete zîmbind din cap, dar nu grăbi cu răspunsul, ci așteptă ca privirile tuturor să se îndrepteze asupra lui.

25 — Dac-am trăi fiecare potrivit cu firea lui, foarte în curînd am ajunge să nu ne mai putem suferi unul pe altul, zise el tot rîzînd. Oamenii sunt nu numai deosebiți, ci totodată și asemănați, și dacă asemănările îi apropie, deosebirile-i învrăjdesc. E plăcut să te învrăjbești cu semenii tăi?

30 — Nu e! răspuse Bodea cam în silă, în vreme ce doamna se uita cu ochi mari la el.

— Atunci — grăi Bran — nu poate să-i fie nimă-nui plăcut a face ceea ce se potrivește cu firea lui. Potrivit nu cu firea sa, cîcu firea tuturor are să-și

35 petreacă omul viața dacă vrea să fie împăcat cu sine, urmă el ridicîndu-și glasul. Acela care trăiește potrivit cu firea lui numai se înstrăinează de semenii săi, se depărtează de toți ca oaia răzleață, umblă buimac de ici pînă colo și rămîne în cele din urmă, orișicine

40 ar fi el, singur, părăsit de toți.

Tăcere adîncă se făcu împregiurul mesei.

Știu toți cine vorbește, cuprindeau înțelesul vorbelor în toată întinderea lui și așteptau cu răsuflarea oprită răspunsul lui Bodea, care asculta uitându-se drept în ochii vorbitorului.

5 — Așa e cum tu zici! grăi dînsul dînd din cap. Bun e, în adevăr, în fiecare din noi numai ceea ce se află în toți, și cel ce jignește pe ceilalți prin faptele sale își face însuși viața nesuferită.

10 — Fără îndoială că așa este, grăi Bran, zîmbind cu viuă mulțumire.

Și iar se simțeau amîndoi parcă cu dînșii nimeni nu mai poate să ție pept.

Obrajii cei albi ai doamnei se umpluseră însă de sînge.

15 Femeie și soție, ea se simțea adînc jignită că soțul ei, cel dîntii între cei dîntii, și-a călcat pe inimă și s-a umilit, dînd dreptate omului îndrăzneț care-l amenințase chiar în casa lui.

— O, nu! grăi dînsa. Dacă ar fi așa, lumea ar sta vecinie în loc. Acela care e mai cuminte și mai bun nu are să asculte de cei proști și răi, ci trebuie să meargă de capul lui înainte și să-i ducă și pe ceilalți, ba, la nevoie, chiar să-i silească.

— Dacă-i poate! întîmpină Bran, luînd vorba-n glumă. Păcat numai că poate numai acela pe care ceilalți îl socotesc și mai bun, și mai cuminte. Dar — urmă apoi, întoreîndu-se iar spre Bodea — chiar acum îți spunea Vladimir cum neguțătorii de peste Dunăre încarcă mereu tot ceea ce gălesc. Fac și ei ceea ce e potrivit cu firea lor: noi însă ce facem?

30 — Stăm și privim, grăi Răciulete cel batjocoritor.

— Și ce adevărat am putea să facem?! întîmpină Moroiu.

— Ceva neapărat! îi răspunse Ursan. Vă spun eu: în curînd n-o să mai avem sare.

35 — Ei bine! a cui e sarea aceea?

— A celui ce o ia, răspunse Bodea.

— Mie — grăi Bran, uitîndu-se la Vladimir și la Dragodan — nu mi-e atît de ceea ce duc, cît mi-e de ceea ce aduc. Dacă vor merge lucrurile cum s-au por-

nit, o să ajunegm în curînd mai rău de cum eram în timpul năvălirilor. Ne iau și cenușa din vatră.

— Așa este! grăi Dragodan, care știa mai bine decît orișicine cît de adevărat e ceea ce zice Bran. Dar ce să le faci dacă oamenii sunt proști și dau tot?

5 — Ceea ce le faci năvălitorilor! Nu-i lași! îi răspunse Bran.

— Așa e! strigară și ceilalți.

Doamna însă iar se turbură.

10 Nu că avea vreun gînd deosebit, dar nu putea suferi ca toți să se uite-n gura unui om.

— Vă-nșelați — grăi — dacă credeți c-o să puteți face ca rîurile să nu mai curgă la vale! Lumea are mersul ei și se face de rîs cel ce ar voi să-l schimbe.

15 Oamenii aceia ne aduc lucruri decare avem trebuință; și dacă n-ar mai putea să vină ei la noi, ne-am duce noi la dînșii.

— De aceasta mă tem și eu, zise Bodea.

Bran se uită lung la ea.

20 El nu era om care stă de vorbă cu femeile, dar ceva trebuia să-i răspundă, căci altfel ea se supăra și mai rău.

— Asta e așa! — grăi dînsul dînd-o iar pe glumă — prostia omenească e, în adevăr, fără de margini!

25 Rîurile însă nu curg numai încoace, ci și încolo, și mie-mi vine în clipa aceasta un gînd. Gepizii s-au dus, și valea Oltului a rămas deșeartă; cînd vedem că altfel nu se mai poate, trecem dincolo și închidem strîmtorile, ca nici vîntul să nu mai poată răzbi prin ele. Nu-i așa că asta se poate? întrebă el rîzînd.

30 El vorbea în glumă, dar Bodea mai auzise așa ceva din gura lui, și iar erau cuprinși cu toții de un simțămînt de strîmtorare.

— Tot atît de bine putem să închidem și gurile văilor, grăi Bodea tot în glumă.

35 — Dacă vrea Dragodan — adause Răciulete — nu se mai apropie nimeni de podgorie.

— Las' pe mine! răspunse Dragodan încruntîndu-se și ridicînd pumnul.

40 Cu vorba aceasta erau, parcă, toate sfîrșite.

Simțămîntul de strîmtorare însă tot îi mai ținea pe toți cu inimile închise.

Se adunaseră ca să petreacă voioși împreună, și nu mai îndrăzneau să vorbească, fiindcă se temeau ca nu cumva fie Bran, fie doamna să se supere. Țineau cu toții să se arate veseli, dar erau porniți mai mult spre ceartă decît spre veselie.

— S-auzim cimpoieșul! strigă Bodea, ca să schimbe mersul petrecerii.

40 Fețele tuturor se deschiseră cînd cimpoieșul începu să cînte.

Cîndea și Boțea se ridicară și se prinseră cu alți trei dintre băieți în horă. Bran, ca să-și arate voia bună, se ridică și el și intră în hora pornită, iar Bodea, ca să împace lucrurile, luă pe Mala și pe Ringa și intră cu ele la dreapta lui Bran.

15 Peste puțin casa cea mare nu-i mai încăpea: nu era horă ca toate horele, ci un joc în care intraseră cu toții ca să-și arate voia cea bună, și maica preuteasănu se mai încumetă să strice și acum petrecerea scoțindu-și nora din joc. Prea era frumos să-i vezi răsfățindu-se dinadins, și ceea ce e frumos e bine și nu putea să fie păcat. Părintele Arie ar fi privit și el cu mulțumire cum privea părintele Luca.

25 Iară în joc e ceva ce te pornește spre viețuire mai avîntată. Săltînd mereu, și se dezmorțesc oarecum toate vinele, te simți din ce în ce mai ușor și-ți vine în cele din urmă să zbori. E un fel de beție sufletească-n joc, și dacă vinul te înveselește încordîndu-ți

30 toate puterile, jocul te-nfierbîntă și te mîină înainte.

— Gîntă briull strigă peste cîtva timp Cîndea, căruia hora îi părea prea domoală și prea răsfirată.

în brlu jucătorii sunt mai bine încheiați și mișcarea e mai viuă. Se prinseră dar mai de aproape, se strînseseră mai dinadins și urmară jocul mai pe-ntețite.

35 Ar fi dat babele bătrîne din cap dacă i-ar fi văzut și s-ar fi mirat mai ales de Bran cel atît de chibzuit, care-și schimbasesc cu desăvîrșire firea și nu mai voia

să știe nimic despre cele ce se petrec afară de cetatea cea de peatră.

Erau ei între ei și se cuvine ca omul să-și lase din cînd în cînd friul și să-și Încerce puterile.

IV

1SPRĂVURILE LUI DRAGODAN

„A! dacă-i așa, las', că știu eu ce am să le fac!" își zicea Dragodan, care-și deșertase hambarele și nu putea să se-mpace nici cu gîndul că oamenii lui fuseseră despuiți de-abia mai aveau ce să mănînce.

10 încă aflîndu-se la ospetia din cetatea de peatră el s-a pus în înțelegere cu Vladimir, cu Boguslav și cu Viștoc ca să-și adune călărimea, să deie năvală asupra carelor încărcate și să-mpartă între văduve tot ceea ce vor fi găsind în ele.

15 Ei aveau să facă lucrul acesta singuri, de capul lor și fără de știrea nimănui; era însă peste putință ca un lucru atît de bun să se pună la cale fără ca să afle și Răciulete, care toate trebuia să le știe.

20 — Și voi ce faceți? îl întrebă el pe Cîndea, cel cu mustața-n spic.

— Noi nu știm nimic, îi răspunse Cîndea, care, înfierbîntat de vin și de joc, nu mai avea timp să se gîndească și la asemenea nimicuri.

25 Seara însă, cînd oaspeții s-au risipit, el nu s-a dus la îngrăditura de la Capu-Coastei, ci a trecut înainte spre Gemenu, unde era oarecum tot acasă la el.

30 Sus pe deal, la marginea pădurii, adăpostită în dosul mesteacănilor acum desfrunziți, era o căscioară, iar în căscioară aștepta o văduvioară, care știa că are neapărat să vie bălanul înalt și cu mustața-n spic, om dulce la fire și totdeauna vesel. Căscioara o clădise el, iar văduvioară venise de la Dragodănești

ca să poarte grijă și să țină rînduială, căci pustie este casa fără de femeie și nesuferită e viața petrecută în singurătate.

5 Slabă de tot era zarea de lumină ce străbătea prin țipla-ntinsă-n fereastră, dar el o vedea din depărtare, căci știa unde s-o caute și de multe ori făcuse pe-ntunec drumul pînă la ea.

10 I-a fost ușor să-i zică lui Răciulete că nu știe nimic, dar îi era greu să se ție de vorbă și după ce sosise-n căscioara caldă, căci tot văduvă era și ceea ce-i dedea adăpost cald și păcat ar fi fost să nu i se facă și ei parte din prada luată de la afurisiții de neguțatori.

15 Tot așa zicea și Boțea, care-și avea și el văduva, ba mulți dintre frații de cruce ziceau așa, căci multe erau văduvele sărace, pe ici, pe colo, cite una chiar cu copii, care se rezămau pe bunătatea de inimă a voinicilor legați cu jurămint să ajute pe cei slabi.

20 Și chiar dacă n-ar fi fost numai atît, oameni erau și dînșii, și Bodea și-ar fi stricat tot rostul dac-ar fi voit să-i oprească, și numai babele bătrîne mai puteau să-i grăiască de rău.

25 S-a dus dar Cîndea, s-a dus și Boțea, s-au mai dus și alți cîțiva, pentru ca Dragodan și Vladimir să nu rămîie singuri; de astă dată însă Răciulete nu mai era și el în coada lor.

Se deșteptaseră, ce-i drept, cam tîrziu, căci iarna era pe sfîrșite și negoțatorii nu mai aveau ce să caute în valea Ialomiței ori în a Dîmboviței, unde oamenii abia mai aveau ce să mănînce.

30 Mai departe însă, spre Buzău și de acolo înainte, se așezaseră anții, tot un fel de sorbi și ei, și pe aceștia abia acum ajunseseră negoțatorii să-i cunoască mai de aproape.

35 Veneau dar din valea Prahovei poverile de sare, iar despre Buzău săniile încărcate mai ales cu grîne și treceau pe drumul vechi spre vadul care se afla din sus de revărsarea în Dunărea Argeșului, și negoțatoriile zoreau toate, căci iarna era pe sfîrșite și azi-mîne putea să vie o moină și să se pornească sloiul.

5 Bran însă a zis că nu-i e atît de ceea ce duc, cît îi este de aceea ce aduc negoțatorii. Cîndea nu se mulțumea dar să ieie poverile, ci ținea să puie mîna și pe negoțatorii ce vin cu mărfuri de peste Dunăre, iară lucrul acesta nu era cu puțință decît dacă luau poverile fără ca negoțatorii porniți la drum să prindă de veste.

10 Erau cu totul vreo cinci sute de călăreți, care, ieșiți pe cîmpia acoperită de zăpadă, se adăpostiseră în dosul unei păduri de stejar și așteptau să vie poverile, ca să deie năvală asupra lor.

15 — Lăsați-i să treacă — grăi Cîndea cînd vreo douăzeci de sănii se iviră trecînd spre Dunăre — și băgați apoi de seamă ca nimeni să nu scape nici la deal, nici mai ales la vale.

20 Vrînd-nevrînd, ei trebuiau să prindă și oamenii, să-i lege cot la cot și să-i trimită dimpreună cu poverile la îngrăditura lui Vladimir, care era cea mai apropiată.

25 Așa au și făcut. Despre vreo încăierare nu putea să fie vorba, căci prea erau mulți agresorii și negoțatorii erau mai cuminte decît ca să-și pună în primjdie și viața după ce-și vedeau perdut avutul, iar căraușii, mai ales anți, erau și ei în stare să facă ceea ce făceau vecinii lor.

30 Treaba s-a făcut dar iute și fără multă bătaie de cap, și în vreme ce cîțiva dintre călăreți se depărtară cu poverile la deal, ceata se retrase iar în dosul pădurii, ca să aștepte fie alt șir de sănii încărcate, fie pe negoțatorii ce vin de peste Dunăre.

35 Mergea de minune: rînduri-rînduri se-ntorceau la deal poverile; la sine Cîndea nu oprea decît mărfurile luate de la negoțatori și banii găsiți la dînșii, pe care urma să-i împartă la sfîrșit, după ce se vor fi incredințat că nu mai vine nimeni nici de la deal, nici de la vale.

La un lucru însă nu s-a gîndit nici unul dintre dînșiiL

40 Vecinii din valea Ialomiței erau supărați și ei pe negoțatorii care-i momiseră cu fel de fel de nimicuri și-i despuiaseră. Ei au dat dar năvală asupra poveri-

lor și și-au făcut fiecare partea convenită din ele. Pu-
țin a mai rămas pentru văduve, și la îngrăditura
lui Vladimir săniile soseau deșerte.

5 Mai erau însă banii și mărfurile, ba mai erau
și negoțatorii.

10 Cîndea îi prinsese, ce-i drept, numai pentru ca ei
să nu ducă vestea și se gîndea să le deie drumul după
ce le va fi mîntuit toate. Isaac însă se temea și de
vreun alt rău mai mare și ținea să scape cît mai curînd ;
el a-nceput dar să facă propuneri de răscumpărare, și
tot mai cuminte era să le dea drumul numai după ce
se vor fi răscumpărat.

15 Nu s-a întors dar peste Dunăre decît unul singur,
care avea să aducă banii de răscumpărare pentru toți,
iar pe acesta Cîndea și Dragodan l-au însoțit ei înșiși
pînă la Dunăre, cu o ceată de cincizeci de călăreți,
pentru ca nu cumva să i se întîmple vreo nenorocire.

20 Așa au ajuns Cîndea și Dragodan și soții lor să
vadă cetățile durate de Justinian pe țarmul drept
al Dunării și zidurile înalte ale orașelor înfloritoare.
Erau frumoase, mare minune, așa văzute din depăr-
tare, și privitorii se simțeau ispitiți a le vedea și
din apropiere.

25 De ce folos li-ar fi fost adecă banii pe care i-au
luat și pe care mai aveau să-i ieie de la negoțatori dacă
n-aveau ce să cumpere cu ei? ! Negoțatorii nu mai îndrăzneau
de aici înainte să vie cu mărfuri; nu rămînea
deci decît să meargă la dînșii cei ce voiau să cumpere.

30 O, doamna avea mare dreptate: lumea trebuie
să meargă înainte!

35 Și-au luat Cîndea și Dragodan banii de răscum-
părare, li-au dat negoțatorilor drumul și s-au întors
la ale lor, dar, depărtîndu-se de Dunăre, ei se uitau
mereu înapoi spre zidurile cele înalte ale orașelor
înfloritoare.

Și e mare ispită averea cîștigată pe nemuncite.

40 Cîndea și Boțea, Dragodan și Vladimir au îm-
părțit ce-au împărțit între oameni, au mai dat cîte
ceva și la văduvele sărace, și-au oprit ce li-a venit
la socoteală, apoi s-au pus pe chef, de o săptămînă

de zile n-au mai ajuns să se dezmeticească. Pînă
sus la îngrăditura de la Capu-Coastei și mai departe
pînă-n cetatea de peatră au risipit oamenii voinși
banii și mărfurile luate de la negoțatori. Se cuvenea
5 să-și aibă și domnul, ca din toate, partea, tot ceea ce
e mai bun și mai frumos, și greu i-ar fi fost să n-o
primească și să nu ieie parte la bucuria obștiei.

10 Iară Isaac cel cu pistrui alerga din nou pe la mai-
marii împărăției și se plîngea și stăruia. Nu-i era nici
lui atît de ceea ce a dat, cît îi era de ceea ce nu mai
putea lua, și se folosea de toate mijloacele ca să îndu-
plece pe căpeteniile oștirii a lua în stăpînire nesă-
catele izvoare de bogăție, care nu erau stăpînite de
15 nimeni. Era însă peste puțință lucrul acesta, căci îm-
paratul, ombolnăvicios și lînced, se bucura dacă poate
să păstreze stăpînirea pe care o avea, sfetnicii lui
se certau între dînșii și împărăția era slabă.

20 „A! neam ticălos și osîndit la peire!” își zise el și
începu să-și caute tovarăși și să adune bani ca să
treacă apoi la ogori și să ieie în simbrie pe vreuna
dintre căpeteniile îndrăznețe ale cetelor de călăreți.

Nu putea el să aibă repaos cîtă vreme nu-și potolea
setea de răzbunare și de cîștig.

25 Nu mai aveau însă repaus nici Dragodan și Vladi-
mir. Ei trebuiau neapărat să treacă Dunărea și să
vadă mai din apropiere orașele cu ziduri înalte, iar
aceasta cît mai curînd, mai nainte de a se fi moinit.
Lucrul acesta însă numai ei singuri nu puteau să-l
30 facă, și pe cînd Isaac alerga pe la Constantinopol și-și
căuta tovarășii, Vladimir cel pîntecos și Drago-
dan, muntele de om, alergau pe la anți, ca să-ipunăși
pe ei în picioare și să deie năvală cu toții.

Și nu zadarnic alergau.

35 Se adunau mereu pe țarmul Ialomiței, la locul
de tîrgoviște, și din podgorii, și de prin văi, începînd
de la Argeș pînă la Șiret, și nu erau acum sute, ci multe
mii de oameni, care de care mai grăbiți.

„Omule, tu, ființă nemernică — ar fi zis iarăși
Bran dacă i-ar fi văzut — ți-e destul să te îndul-

cești puțin, pentru ca să te arunci cu ochii închiși în noianul păcatelor."

El însă nici nu voia să-i vadă: stetea închis în îngrăditura lui de la gura trecătorii, și ceea ce-l ținea nu mai era decât gândul de a nu întuneca cele din urmă zile ale părintelui Arie, care zicea că domnia e de la Dumnezeu și n-ar fi putut să moară liniștit dacă și-ar fi văzut copiii dăzbiinați.

10 Cîndea și Boțea și soții lor se perdeau în mijlocul valurilor de capete cu păr cîlțos, dar tot dînșii au ieșit în frunte, tot pe sufletele lor cădeau toate.

Nu era însă la mijloc nici primejdie, nici vreun mare păcat.

15 Ani de zile de-a rîndul orașele de pe țărmul drept al Dunării nu mai fuseseră supărate de nimeni, și locuitorii lor, moleșiți prin îmbuibare și sleiți prin desfrîu, nu mai suferiseră decât de jaful pe care și-l făceau ei între ei. Cei mai mulți dintre dînșii, săraci și lihniți de foame și îmbrăcați în zdrențe, munceau mestecînd sudori cu lacrimi și se tîrau cerșind fără-
20 mituri pe la ușile celor îmbogățiți, fie tîrîndu-se și ei la picioarele altora, fie mințind fără rușine și despoind, iar acum trăiau în risipă și în desfrîu scîrbos. Oastea de prin cetăți era o adunătură de oameni doritori de a trăi pe nemuncite, iar preoțimea le ierta
25 toate și le acoperea cu patrafirul, ca să poată avea și ea parte din dulceața vieții.

„Vrea Dumnezeu să-i certe!" ar fi zis Bran dac-ar fi știut ce-i acolo, și ar fi venit și el ca să-și stîmpere
30 setea de a rumpe și frînge tot ceea ce fură vederea și ispitește.

Nu așa Cîndea și Boțea.

35 Grija' lor cea mare era ca nici o vărsare de sînge să nu se facă fără de nevoie și ca nimic să nu se strice fără de folos.

în zori de zi, cînd năvălitorii trecuți peste Dunărea înghețată au început să între din mai multe părți în oraș, oștirea, care nu era a orășenilor, ci a împăratului, s-a retras în cetate și s-a închis între ziduri,

parc-ar fi voit să le zică năvălitorilor: „Veniți și ne scoateți de aici dacă-ndrăzniți!"

5 Mulțimea dezmoșteniților, cuprinsă de spaimă, a început să alerge zăpăcită în toate părțile, peste puțin însă și-a venit în fire și a pornit în coada prădătorilor, ca să poată pișcă și ea pe ici, pe colo cîte ceva.

10 Bogații, care aveau ce să peardă, deșteptați din dulcele somn al dimineții, nu se gîndeau deloc să-și pună-n joc scumpele lor vieți, ci grăbeau s-ascundă ce se putea ascunde și născoceau chipuri și mijloace de a-i minți pe prădători și de a-i înșela. Oameni trăiți în lume și trecuți prin multe de aceste, ei știau că ceea ce ușor se agonisește tot ușor se și perde și
15 ceea ce se perde cu oarecare bătaie de cap iar se poate agonisi. Una singură le era dar grija: ca să nu fie duși în robie.

20 Știindu-i dar proști pe năvălitori, ei și-au îmbrăcat robii și roabele în haine scumpe, iară înșiși s-au prezentat în fața prădătorilor ca slugi necredincioase, care-și vînd stăpîniși spunmișeleșteunde sunt ascunse bogățiile.

25 Mergeau toate de minune! Prădători și prădați luasără parcă de mai nainte înțelegere ca să nu se supere unii pe alții și să sfîrșească cît mai curînd și cu toată dragostea: luau unii cu fața blajină și dau alții oarecum mulțumind pentru ceea ce li se ia.

încă mai frumos mergeau lucrurile cînd vorba era să se aleagă robii.

30 Cîndea, bălanul înalt și cu mustața-n spic, Vladimir cel pîntecos, Dragodan, muntele de om, și mulți alții erau oameni cu experiențe și știau cît de mult prețuiesc oamenii vii, dacă sunt bine aleși. Iară pe om după haina lui îl cunoști.

35 Se mai uitau ei, nu-i vorba, și la fețe și alegeau și după ochi, și după sprincene. Multe erau grecoaiacele cu ochii de șopîrlă, cu obrazii rotunji și rumeni, cu buzele subțiri și roșii și cu trupul plin și bine croit, femei trăite-n desfrîu ori crescute anume spre a ști
40 să turbure mințile și spre a se face stăpînele stăpî-

nilor săi, iar băieților le crescuse acum mustața și mai greu li-ar fi fost să nu aleagă decît să-și ieie fiecare partea de pradă vie cînd nu era cu dînșii și Bran, ca să le strige: „Nu vă spurcați! Feriți-vă de Satana!”

Dar... minunea minunilor!

într-una din casele mari, un om înalt, cu barba netedă și îmbrăcat în o haină neagră, după toată înfățișarea lui preot, se opri în fața lui Cîndea, care vorbea cu Boțea.

10 — Dar voi cum ați ajuns aici!? De unde ați venit? îi întrebă el în limba lor.

— Dartu unde, cînd și cum ai învățat limba noastră? întîmpină Cîndea.

15 — E limba noastră, îi răspunse preotul. Noi suntem mulți aici pe țarmurii Dunării și mai departe prin munți. Voi cînd ați trecut și unde stați?

— Nu am trecut: suntem acolo, în munți, de cînd cu împăratul Traian, așa ne spune părintele Arie.

20 — Cum ai zis? Arie?! strigă preotul, cuprins de un fel de groază.

— Da, Arie, bătrînul preot, care le are însămnațe toate și le scrie toate.

— Care va să zică voi sunteți arieni?! strigă iar preotul.

25 — Nu știu ce vrei să zici, îi răspunse Cîndea. Suntem creștini, și părintele Arie e un preot trecut acum de o sută de ani, care toate le știe.

— Aveți episcop?

Cîndea dete din umeri.

30 — Aveți biserici?

Cîndea dete din umeri.

— Aveți cărți?

— Are părintele Arie, răspunse Cîndea.

— Bine, voi cum vă faceți rugăciunea?

35 — Nu avem voie să ne rugăm, îi răspunse Cîndea. Rugăciunea o spune preotul ziua în fața soarelui, iar noaptea în fața stelelor, și noi ne închinăm numai.

40 — O, voi, nenorociților, care tot mai stăruiți în căile rătăcirii! strigă preotul, care acum nu se mai îndoia că dînșii nu s-au lăpădat încă de învățăturile lui Arie cel afurisit.

Călugăr în puterea cuvîntului și luptător pentru credința cea adevărată, el trecea cu vederea că dînșii au prădat și au făcut robi, căci ticălos e omul și multe sunt aici pe pămînt păcatele lui, care toate se pot 5 șterge prin căință și spășire, dar se turbura din adîncul inimii lui cînd își dedia seamă că ei, stînd ca goții, ca vandalii, ca longobarzii și ca gepizii, sub afurisenia sfintelor sinoade ecumenice, nu mai pot să găsească iertare, nici să aibă parte de fericirea cea vecinică, pen- 10 tru care nu prin faptele noastre, ci prin credința cea adevărată ne pregătim noi, muritorii.

— Cine e cel mai mare la voi? întrebă el.

— Domnul, răspunse Cîndea.

15 — Să mă duceți la el! grăi părintele Pahomie, călugărul pătruns de un zel sfînt și hotărît a-și da viața luptînd pentru mîntuirea sufletelor.

V

STRĂLUCIREA

20 „Slăbiciunile omenești sunt pîrghia stăpînirii!” așa zicea Pahomie, călugărul trăit în mijlocul unei lumi bătrîne, iară domnul asculta cu luare-aminte din ce în ce mai încordată.

25 In adevăr, omul fără de slăbiciuni se stăpînește însuși pe sine și nu ar mai avea nimeni nevoie a se supune altei stăpîniri dacă oamenii toți ar fi stăpîni pe sine.

30 Da, avea dreptate călugărul: din zi în zi ieșea tot mai învederat la iveală că cu cît mai multe și mai mari sunt slăbiciunile oamenilor, cu atît mai ușor și mai îndeplin îi poți stăpîni.

Se tîrau cu toții la picioarele lui, se uitau tremurînd în ochii lui, îi cerșeau poruncile și steteau gata în fiecare clipă să sară în apă și-n foc pentru el, numai să primească darurile lor, să treacă cu vederea ticăloșia

lor, să ierte păcatele lor, să-i mai îngăduie a-și urma viața fiecare după pofta inimii sale.

5 Pinăchiar și doamna, soția lui, se apropia numaic u sfială de dînsul de cînd îi dăduse voie să primească pe cele trei roabe, care o găteau în mătăsuri și-n catifele, îngenunchind la picioarele ei și stînd mereu gata de a-i face voile.

10 Aduși de Vladimir și de Dragodan, unul după altul au venit starostii să-i aducă daruri și să i se închine, gata de a se supune poruncilor lui și de a-i da partea cuvenită din zeciuală, iară el n-avea decît să primească și să-și arate bunăvoința pentru ca să fie ridicat în slava cerului și faima să i se ducă departe și tot mai departe.

15 Nu, el n-avea cuvinte de a se plînge de slăbiciunile omenești: în timp de cîteva zile stăpînirea lui se întinsese pînă-n Buzău și de acolo înainte pînă-n Șiret, iară casa lui era plină de bogății și de podoabe scumpe.

20 Nu mai rămînea decît ca Pahomie să mai aducă odoare și pentru casa lui Dumnezeu, care stătea deșartă ca o peșteră, la care părintele Luca își făcea, după vechea rînduială, rugăciunile.

O, el nu știuse pînă acum ce este domnia, nu cunoscuse dulceața stăpînirii.

25 El era însă cuprins de grijă cînd își îndrepta privirea spre poiene, unde trăiau oamenii care n-aveau nevoie de a se țîri la picioarele lui și-l judecau cu mintea limpede. Și cu toate acestea, adeseori era stăpînit de simțămîntul că aceștia sunt temelie cea adevărată a puterii lui și că ceilalți nu s-ar mai teme de dînsul dacă nu i-ar ști pe aceștia în dosul lui.

30 Trebuia să-și măsoare fiecare vorbă și să-și chibzuiască fiecare faptă, să țină cumpăt în mîncare, în băutură, în amănuntele vieții lui, ca nu cumva să se pună-n vrajbă cu cei ce l-au ridicat și îl țineau, și ori-cît de nesuferit îi era gîndul că trebuie să li se supună, vorbele rostite de Bran la ospetie îi sunau în ureche.

40 „Pe aceștia — zicea călugărul — ai să-i ametești cu strălucirea ta. Au și ei slăbiciunile lor: dacă ei te-au ridicat, se simt măguliți de mărirea ta; dacă ei te țin, sunt cu atît mai mîndri cu cît mai mult te ridici dea-

supra lor. Ține-i departe de tine, ca mîngîiat să se simtă fiecare cînd poate să stea în fața ta; încungiu-ră-te de strălucire, ca ochii tuturor să se împăngie-nească în preajma ta.”

5 Și, în adevăr, cu cît mai neapropiat era, cu atît mai sus se punea în gîndul tuturor, cu cît mai rar ieșea, cu atît mai virtuos alerga lumea în calea lui, și-n curînd au ajuns să-și plece-n fața lui genunchele și muntenii cres-
10 cuți în gîndul că numai în fața lui Dumnezeu își pleacă i^mul genunchele.

Chiar și dac-ar fi fost pe ici, pe colo cîte unul mai bătos, ca Moroiu ori ca Ursan, om chibzuit, el se muia și făcea ca ceilalți, ca să nu fie singur în felul lui.

15 Iară doamna se simțea parcă picioarele ei nu mai atingeau pămîntul. Sus l-a avut totdeauna în gîndul ei; niciodată însă nu și l-a gîndit atît de sus cum îl vedea acum. Se uita la el ca la alt soare, și ochii ei scînteiau de mînie cînd i se părea că cineva nu se apropie cu destulă sfială de dînsul ori nu-i vorbește cu destulă
20 frică.

„Dar — zicea iar călugărul — slăbiciunile omenești sunt numai pîrghia stăpînirii: puterea cea adevărată sunt comorile.”

25 Da, voia Bodea să aibă comori! Nu avea el însuși nevoie de ele, dar ținea să le adune, ca să le desfășoare în fața celor însetați de ele.

își număra morile, făcea socoteala părții ce i se cuvine din zeciuală, purta grijă ca să nu fie scurtat și priveghea cu neadormirea unui bun părinte ca toate să meargă bine și nimeni *nă* nu fie asuprit, căci din
30 toate și de la toți își avea partea. De aceea îi erau nesuferiți cei ce trăiau în risipă și în desfrîu și nu o dată era stăpînit de pornirea de a-i lovi fără de cruțare.

35 Tot călugărul îl potolea însă.

Altele erau căile pe care voia dînsul să-l îndrumeze.

40 „Vei intra — zicea el — în legătură cu împărăția și cunoscut vei fi în lumea întreagă, preamări-te-vor nepoții și strănepoții ca întemeietor al unei mari stăpîniri!”

Iară el voia să fie cunoscut, și gândul că va fi po-
menit în toate timpurile îl înălța și-l ținea într-un fel de
beție. Nu mai umbla acuma buimac de ici pînă colo, nu
mai șovăia, nu se mai îndoia de sine însuși: stăpînit de
5   gîndul că el e mai presus de ceilalți oameni, el știa tot-
deauna ce are să zică și ce are să facă, cum are să zîm-
bească și cînd trebuie să se încrunte, călca cu pas ho-
tarit în toate împregiurările.

Era vrednic ca toți să i se închine, și un singur om
10   mai rămăsese care știa să-l învîrtă și pe el pe degete.

Răciulete cel afară din cale de viclean se gudura ca
cinele bătut la picioarele doamnei, îi șoptea mamei
soacre la ureche, îl momea cu drăciile lui pe Radu, cop-
15   pilul nepriceput, și știa să i se vîre astfel domnului
sub piele.

Alegase ca un smintit prin poiene ca să adune sfa-
tul bătrînilor, dar în zadar, căci Bran punea povețele
părintelui Arie mai presus de toate, iar bătrînul preot
le zicea:

20   – Supuneți-vă, răbdați și feriiți-vă de orișice turbu-
rare, căci săpînirea de la Dumnezeu este. Nimic fără de
voia lui nu se întîmplă; el voiește să ne certe, dacă
astfel s-a schimbat firea domnului nostru, și cearta lui
avem s-o primim cu aceeași mulțumire ca mîngăierea
25   ce ni-o dă. Eu am să mor azi ori mîne și de mult acum
sunt duscu sufletul pe cealaltă lume. Voi însă, care mai
trăiți aici, stăruiți în obiceiurile părinților voștri, căci,
orișicare ar fi părerile oamenilor, fericirea și în lumea
aceasta, și-n cealaltă numai de la fapte atîrnă. Să fie
30   cum au hotărît sinoadele, dar voi să priveghiați ca
păcatul să nu se moștenească și ca copilul să nu fie ca
părinții lui: dați-vă silința ca el să se depărteze cu
scîrbă de minciună, de fățarnicie și de lingușire, care
sunt slăbiciunile celor nemernici, rușinea celor puter-
35   nici și surparea împărățiilor, să iubească adevărul și
inima deschisă, care sunt semnele adevăratei iubiri,
și să-i deosebească pe oameni numai după faptele lor.

Se tîra dar Răciulete ca un mișel, era nesecat în
născocirea de jocuri și de jucărele ce fură mintea ne-
coaptă a copilului și se rînjea ca vulpoiul scăpat tea-
40   făr din coteț cînd putea să-l ieie pe Radu și să-l ducă la

aerul cel curat al poienelor, unde se juca cu pui de urs
ori se lua la trîntă cu cei de seama lui și dedea ori pri-
mea cîte un pumn în spinare, tot acolo vine, căci copiii
sunt numai copii, toți deopotrivă, așa zicea bunica
5   lui.

„Dar tot așa a crescut și el, tatăl copilului!” își
zicea cîteodată Răciulete, mai muiat.

„Nu tocmai! își răspundea apoi tot el, mai plin de
încredere. Eu știu din care parte mă arde focul, care e
10   dimonul pe care am să-l scot din el, și fac dinadins
ceea ce fac.”

Nu avea margini slăbiciunea muntenilor și nu putea
să aibă margini nici slăbiciunea copilului, căci iubirea
iubire naște, și orișice s-ar fi petrecut jos la cetatea de
15   peatră, poienele se luminau cînd Răciulete, pocitura
de om, se-ntorcea cu băietul în ele.

Și senin nu era totdeauna cerul deasupra cetății de
peatră.

Erau supuse roabele și ingenuncheau cînd o găteau
20   pe stăpîna lor, dar nimeni nu le socotea roabe și ele
însele se simțeau din zi în zi mai mult stăpîne ale casei.

Erau atît de istețe și de îndemînatice, știau atît de
multe și se pricepeau atît de bine la toate, încît doamna
era uimită de ele, se simțea neajutorată alături cu
25   dînsele. și nu mai putea să se miște, nici să răsufle fără
de ajutorul lor.

Mai ales Clio cea iute la fire și ageră la minte, fe-
meie subțire, înaltă și mlădioasă, cu ochi neastîmpă-
rați sub gene lungi și cu gropițe-n obraji, deși abia
30   trecută de douăzeci și doi de ani, crescuse la Constanti-
nopol și trăise în timp de opt ani, de cînd i se deschi-
seseră ochii, atît de mult, încît nu-i mai rămînea decît
să învețe cît mai curînd limba ca să facă tot ceea ce
voiește cu stăpîna ei prin atît de puține trecută.

Mirată de simplitatea și de inima deschisă a oame-
nilor care o încungiurau, ea era cuprinsă de un felde
beție cînd se gîndea la întinderea mare pe care poate
s-o ieie desfrîul în mijlocul acestor oameni neistoviți
încă de nopți petrecute în orgii, și ardea mistuită de un
40   zel neînfrînt.

Schilodul se uită cu ochi răi la oamenii zdraveni; timpitului îi sunt urgisiți cei cu cap deschis; păcătosul urește pe cei ce stăruie în bunele moravuri; nu întrece însă nimic furia cu care femeia desfrînată se aruncă asupra celei încă nevinovate, ca să aibă diavoleasca mulțumire de a o vedea lunecînd spre păcat.

Pe Clio însă nu furia aceasta o mîna înainte, ci setea unei vieți pline de desfătări.

Nu că dorea viața aceasta, dar o avuse[se] și se simțea chinuită fără de ea.

Era sincer zelul ei. îi plîngea pe oamenii aceștia, care, neștiind să trăiască, nu cunoșteau încă plăcerile vieții și mari ale vieții, și din adevărata ei iubire voia să le dezvăluie tainele firii omenești și să-i îndrumeze spre aceste plăceri.

Asemănările îi apropie pe oameni și deosebirile-i învrăjdesc, așa zisese Bran cel chibzuit. Da, firească e în om pornirea de a face pe alții deopotrivă cu sine, și dacă are omul bun din fire pornirea aceasta, în cel rău ea e atît de puternică, încît ni-e parcă nici moartea nu poate s-o stingă și nu putem alunga de la noi gîndul că sufletele celor necurați nu au repaos, ci umblă forfota prin lume ca să ispitească pe cei slabi și să-i strice.

Mulțumirea ei o căuta Clio în îndrumarea spre desfrîu a celorlalți.

Iară doamna, suflet curat și trup fără de pată, stetea ca porumbița în ghearele șoimului. Ea-și pleca rușinoasă ochii cînd Clio ori Aspasia se uita cu coada ochiului la gura ei plină de patimă femeiască ori la mării ei ochi albaștri, cînd ele treceau cu degetele lor gingașe prin părul ei moale ca mătasea și galben ca aurul, cînd îi dezmierdau cu sfială umerii plini și brațele rotunde. Se rușina, dar se simțea măgulită, se ferea dar era atrasă, și din zi în zi tot mai nesuferită îi era soacra ei cicălitoare și tot mai mult simțea trebuința de a sta singură cu Clio, care atît de multă silință își da să-i facă viața plăcută și atît de curînd a ajuns să-i poată spune cum se petrec lucrurile la Bizanț și cum știu stăpînitorii lumii să-și îndulcească viața.

— Teodora — îi spunea dînsa — a fost o copilă sărmană care și-a petrecut tinerețele îmbrățișată azi de unul, mîne de altul, și tocmai de aceea Justinian, împăratul, a prins atît de mare slăbiciune de ea, încît i-a pus coroana în cap și a ridicat-o alături cu el în scaunul împărătesc. Și tot făcînd ca mai nainte l-a stăpînit și ca împărăteasă.

— Bine, dar îi era soție!

— Tocmai fiindcă îi era! răspunse Clio și începu să-i vorbească despre Aspasia cea frumoasă și deșteaptă, care, tot trăind în desfrîu desfășurat cu măiestrie, l-a prins în mreșile ei pe Pericle și a știut să uimească prin farmecele ei o lume întregă și să-și facă un nume neperitor.

Atît de bine le știa Clio toate, încît putea să-i spună pînă în cele mai mici amănunte cum se îmbăia Aspasia, ce fel de mirodenii își punea în baie, cum era gătită și ce fel de meșteșuguri întrebuinta cînd voia să scoată pe soțul ei din minți.

— Dar e păcat!

— Nu poate să fie păcat ceea ce e firesc și dă farmec vieții, și chiar dac-ar fi, păcatul e în firea omenească și de aceea se iartă după ce omul, potolit prin vîrstă, se căieste.

Mala scutură din cap ca cuprinsă de un fel de fior. Nu mai voia să știe nimic.

Simțindu-se mai presus de toate viețuitoarele, omul se rușinează de trupul său care-l pune în rînd cu ele, și cu cît mai mult se simte om, cu atît mai virtuos își acopere trupul și-și ascunde pornirile și nevoile trupești. Deși însă împreună cu firea omenească, rușinea aceasta se pierde cînd omul se încîntă de trupul său și dimpreună cu ea se pierde sfiala faptei izvorîte din îndemn trupesc. De aceea deosebita purtare de grije pentru trup foarte ușor îl împinge pe om spre viețuire nerușinată.

Aceasta o simțea mama soacră, care stetea înrăită la o parte; Clio însă n-o simțea numai, ci o știa.

— E bine să te îmbăiezi din cînd în cînd ca Aspasia, zise ea. Așa fac împărătesele, ba chiar și femeile marilor de la Bizanț.

Doamna ținea să facă și ea ca împărătesele, și părintele Pahomie, care era gata să plece cu mari însărcinări și avea să aducă odoarele pentru biserică, a mai primit și însărcinarea de a aduce pentru doamna mirodenii; precum și multe alte lucruri frumoase și bune, asupra cărora avea să ieie înțelegere cu Clio și cu Aspasia.

10 Deocamdată băile se făceau și fără de mirodenii, iar Aspasia și Clio, roabele devotate, țineau s-o slujască amîndouă și se mirau de trupul ei cel fraged și de sînul ei încă fecioresc, o dezmierdau cu gingășie, îl fericeau pe domnul, și Clio îi șoptea în ureche venin de șarpe, care-i înfierbînta sîngele, îi turbura mîntea și-i umplea inima de năvălnicie.

15 Era un farmec lor încă necunoscut în strîmtorarea tinerei femei, dară farmec era și pentru ea în strîmtorarea aceasta, și tot mai des o stăpînea dorința de a sta singură cu Clio, căci e mare în femeia care nu are ce să facă slăbiciunea de a-și da de gol cele mai ascunse taine și de a flecari despre lucruri despre care nu se vorbește, și Clio știa atît de bine să facă și să stoarcă mărturisiri.

20 Mai ales cînd domnul era dus ca să-și mai vadă supușii, ele steteau ziua toată împreună, se dumireau asupra tainelor vieții, și doamna asculta cu răsuflarea oprită mărturisirile ce-i făcea Clio despre plăcerile vieții sale trecute. Sîngele îi năvălea din cînd în cînd în obraji, dar ele erau singure și ea ținea să le știe toate.

30 Cu o rușine măiestrită și suspinînd din adîncul inimii îi vorbea Clio despre bălanul înalt și cu mustața în spic, tînărul neîntrecut, care ar turbura întregu Bizanț dacă n-ar sta închis în căscioara de la marginea pădurii. El o adusese, și o durere adîncă se oglindea în fața ei cînd își aducea aminte de puținele zile petrecute cu dînsul. Sfiala femeiască n-o ierta să spună mai mult, dară doamna stăruia să le afle toate, să vadă oarecum cu ochii, și iar i se înfierbîntau obraji.

40 — Sărmană copilă — îi zise ea — să te duci iar la dînsul.

— Nu, stăpînă — răspunse Clio — aș fi mulțumită să-l pot vedea din cînd în cînd. Uite — urmă ea stăruitor — vînătoarea îți face bine fiindcă păstrează frumusețea trupului, iar domnul nu mai iese bucuros la vînătoare: ieși cu Cîndea, ca să-l pot vedea la plecare și la întoarcere.

5 — Da! — strigă doamna cu bucurie copilărească — și am să-l poftesc mai des la ospetie, iară tu te înțelege cu el, ca să vie prin ascuns la tine.

Ki Clio se cutremură. La asta nu se așteptase.

— Ești prea miloasă, stăpînă — zise ea — dar scapi din vedere că tot s-ar putea să-l simtă cineva și să creadă că la tine vine.

15 — Asta e o prostie! strigă doamna. Nu, așa ceva nu poate să creadă nimeni! Am să priveghez!

A ieșit dar doamna cu Cîndea la vînătoare, și bălanul înalt îi părea cu totul alt om acum, cînd știa despre dînsul atît de multe, la care mai nainte nici nu se gîndea.

20 La ospetie însă nu putea să-l poftească decît după ce se va fi întors domnul.

— Ah! — suspină grecoica — el nu mă mai vede cînd stau alături cu tine, căci farmecele tale îi iau vederea.

25 Tînăra femeie se roși, dar nu se supără.

Nu, însă, asta ea nu o credea. De atîte ori Clio și Aspasia o încredințaseră că e lucru firesc și bun ceea ce face Dragodan. Tot așa știa dînsa și de la mama ei, și noua lege n-a putut să-i schimbe simțămîntul supt la sînul mamei.

to „Iată-mă, fă ce vrei cu mine! Ție toate ți se cuvin!” așa-i zisese ea lui Bodea, și acesta era și acum, ba mai ales acum simțămîntul ei. El însuși zisese că mai sunt și altele; chiar mama lui îi șoptise la ureche că ar putea să nu fie numai al ei.

35 — Te vede, Clio, și pe tine! grăi dînsa.

— Se poate, doamnă — întîmpină Clio — dară el nu e deprins încă a se ascunde... ca domnul.

Ochii Malei se umplură de văpaie,

!o — Nu, grăi dînsa. Nu-i adevărat! El e bărbat întreg și nu face nimic prin ascuns, nu voiește decît ceea ce e

gata să facă în fața tuturor. Bodea nu se teme de nimeni!

— Nu se teme — îi răspunse grecoica încet — dar îți știe slăbiciunea și ține să nu te mihnească!

— Nu! — strigă Mala — eu n-am slăbiciunea aceasta și el știe că n-o am. I se cuvine și lui plăcerea de care toți au parte, și nimeni nu-1 lipsește de ea: se leapădă el însuși din chiar al lui îndemn și s-ar des-
prețul însuși de sine dac-ar căuta-o prin ascuns.

10 — Ești copilă fără de pricepere, stăpînă, grăi Clio obrăznicită. Iartă-mă, dar te iubesc și trebuie să-ți spun adevărul.

— Nu sunt! întîmpină Mala, sărind în picioare. Ești femeie tînără, frumoasă, plină de farmec ispititor: încearcă-ți puterile, înduplecă-1 și te vei încredința că el nu se ascunde și că mie îmi este dragă femeia care îndulcește viața lui.

Clio iar se cutremură. Nici la aceasta nu se așteptase. Prea veneau repede lucrurile.

20 — Te cred, stăpînă — răspunse ea plecîndu-se pînă la pămînt — căci mai mult încă te-ar iubi puindu-te alături cu una ca mine, dar ochii lui s-ar opri asupra mea dac-aș îndrăzni să încerc ceea ce-mi poruncești într-o clipă de pripire.

25 — Nu mă pripesc! Voiesc cu tot dinadinsul ca să mă încredințez eu însămi despre adevăr și să nu mai fiu muncită de îndoieli.

— Nu voiești! răspunse Clio, încă mai obrăznicită. Voința nu prin vorbe, ci prin fapte se dă pe față. Dacă
30 ții să fii iubită ca Aspasia și ca Teodora, faci ca ele.

Mala se uită lung la ea.

— Nu mă îndoiesc, Clio, răspunse ea liniștită. Da, el m-ar iubi mai mult; eu însă vreau mai bucuos să-i fiu urîtă decît să mă urăsc însămi pe mine.

35 — Ei bine...! mai tîrziu... îi zise Clio, încredințată că femeia care azi vorbește despre asemenea lucruri mine le face.

— Niciodată! răspunse Mala.

40 „Da! da! — zicea Clio în gîndul ei — ai să voiești fără de voie.”

Dar peste cîteva zile urma să se întoarcă domnul.

— Mult ți-ar șede bine și multă bucurie i-ai face — dacă te-ai găti ca Aspasia — îi zise ea ziua următoare.

5 Mala nu știa cum se gătea Aspasia, dar ținea să fie gătită frumos și dedia cu socoteală că frumoasă a fost găteala Aspasiei, care scosese atîta lume din minți.

10 Era un pas înainte, și ochii grecoaicelor scînteiau cînd doamna s-a lăsat în cele din urmă a fi înduplecată să se dezbrace, ca să-i potrivească găteala născocită de ele, și timp îndelungat ele au tot stricat și dres, ca ea să se deprindă.

— Dar — le zise ea strîmătorată — și voi vă gățiți toți tot astfel.

15 ' — O, nu! — îi răspunse Clio — nouă nu ni se cuvine asemenea găteală. Ne gătim eu ca roabă, iar ele două ca hetaire.

20 Două zile de-a rîndul ele au stat apoi împreună potrivindu-și găteala, ca să iasă la iveală părțile frumoase, ca în timpurile vechi, și doamna atît de bine s-a deprins cu lucrul acesta, încît nu mai înțelegea parcă grija cu care oamenii își acopăr trupul și se uita la ele fără de sfială, bachiarcu oarecaremulțumire, mai ales la Clio cea subțire și înaltă, căreia atît de bine îi șede
25 găteala de roabă, o haină scurtă ce n-o acoperea decît de la mijlocul pieptului pînă din sus de genuchi.

Numai în ajunul sosirii soțului său se simți cuprinsă de un fel de răcori și parcă se temea ca el nu cumva să se supere.

30 Nu e însă în viața omenească dulceață mai senină decît cea ce se revarsă din inimile soților care, după o mai îndelungată despărțire, se apropie cu sufletul curat unul de altul, și e peste puțină o mîhnire ori vreun gînd întunecat care nu se pierde în bucuria unei asemenea revederi.

35 Nimeni și nimic nu mai era în lume pentru dînșii, care numai unul pe altul se vedeau, și Clio stetea cuprinsă de uimire rușinoasă și zguduită în toate convingerile ei cînd vedea această unire curată, pe care n-a crezut-o niciodată cu puțință. Era, parcă, ceva din altă
40 lume, în care toate îndemnurile pătimase sunt stinse.

Nu în vorbele lor, ci în greutatea de a găsi vorbele se dedea pe față această bucurie, și pe când el se uita cu nesățiu la ea și o întreba de toate nimicurile, ea sta cu ochii plecați, din ce în ce mai rușinată de cele ce făcuse și de cele ce zisese în lipsa lui. întâia oară în viața ei avea ceva pe suflet și nu putea să i se uite drept în față.

El însă o vedea cu atât mai plină de farmec.

Nu, niciodată nu și-ar fi închipuit că ea poate să fie atât de frumoasă în toate amănunțele ei, atât de gingașă și de sfiicioasă. înduișat de silințele ei de a-i plăcea lui și de a-și împodobi casa, el nu știa cum să-i mulțumească: da, așa trebuia să fie o adevărată doamnă, soția lui.

— Care va să zică, așa se gătesc femeile la curtea împărătească? zise el uitându-se cu tot dinadinsul la Clio, care se mlădia rușinoasă, ca să scape de sub privirele lui stăruitoare.

— Nu, stăpîne, răspuse Clio, plecându-se adînc. Așa se găteau în timpul lui Pericle, care era mai presus decît toți împărații.

— Dar tu ești mai mult dezbrăcată, întîmpină el rîzînd.

Ea-și plecă ochii și-și încrucișa brațele dezvelite peste piept, ca să-și acoperă sînul.

— Acesta era portul roabelor, stăpîne, șopti ea. Sunt roabă, și ochii nimănuia nu cad asupra mea.

— Mă-ndoiesc — zise el — căci plăcută e vederea trupului tînr și bine croit.

Mala sta tremurînd în dosul lui și ar fi voit să-și sfișie cu ghearele carnea de pe trup. Dar el n-o vedea.

Minunată era acea lume din vechime, în care oamenii știau atât de bine să se bucure unii de alții și să-și facă unii altora viața plăcută.

Dar era o ispită.

Da, mare ispită.

Pe cel tare însă ispita-l încintă și-l oțerește. în fața ispitei se-ncearcă virtutea. Nu! i-ar fi fost rușine să-și deie de gol slăbăciunea mărturisind că se teme.

O singură patimă poate să aibă omul, o slăbiciune, care le covîrșește pe toate celelalte și-i stăpînește în-

treaga ființă: el era domn, întru toate mai presus de alții, și nu se putea înjosi pe sine însuși.

Cam așa se gîndea și părintele Luca, omul încîntat de marile distoinicii ale fiului său.

Maica soacră însă, femeia bătrînă și trăită în smerită retragere, era de altă părere.

Mult s-a gîndit în viața ei stînd de vorbă așa singură cu sine și era stăpînită de gîndul că omul numai prin sine însuși poate să-și găsească mîngîierea sufletească. Nu era dar ca părintele, soțul ei, încîntat de mărirea fiului său, ci-l socotea jertfit și-l plîngea că n-a putut să aibă și el parte de mulțumirea de a trăi pentru sine și pentru ai săi. Mare i-a fost dar mîhnirea cînd a văzut că el își schimbă deodată tot rostul vieții, nesuferite îi erau roabele din zi înzimei nerușinate, și sîngele i s-a ridicat în obraji cînd și-a văzut nora umblînd aproape goală și încunjurată de femei ce scuipă venin cînd zîmbesc.

— Lucrul acesta trebuie să înceteze! îi zise ea fiului său. Femeile acelea trebuie să plece! Mătură gunoiul care umple preajma casei tale de o duhoare nesuferită.

Niciodată înviata lui, Bodean-azis, „ba” cînd mama lui zicea „da” și nu credea nici acum că poate să facă lucrul acesta. Era peste putință, căci nu avea în gîndul lui hotar datorita ascultării către părinți.

— De ce? întrebă, dar, cuprins de simțămîntul unei grele strîmtorări. Așa își petrec viațastăpînitorii lumii. Popoare mari și luminate au trăit multe veacuri și cea mai mare împărăție trăiește și azi așa. Pui la îndoială curățenia inimilor noastre?!

— Nu pun nimic la îndoială, ci văd cu ochii, îi răspuse ea. Ție nu ți-e destul să fii, ci trebuie să și pari, ca să nu ispitești pe alții și să poți lovi fără de milă pe cei ce nu sunt cum trebuie să fie. Curăță casa ta, căci ochii tuturor sunt îndreptați spre ea!

— Pot să fie — întîmpină el — căci i se cuvine ei această mulțumire nevinovată, și e o nedreptate prea aspră să mă silești a o lipsi deea. Ține seamă că ea mi-e soție.

— Iară eu îți sunt mamă — grăi dînsa — și încă mai aspră nedreptate e de a mă sili pe mine, care nu am trăit niciodată în mari și luminate împărății, să văd chiar în casa mea ceea ce-mi ridică singele-n obraji și să simt în fiecare clipă cum se-ntinde stricăciunea împregiurului meu.

— Nu e stricăciune, mamă, întîmpină el. Sunt numai lucruri nouă, cu care nu te-ai deprins încă.

10 — Stricăciune e, că voi nu mai vedeți că e stricăciune. Vi-ați pierdut bunul-simț și nu mai vedeți nimic. Dar — urmă ea — eu n-am venit să te rog, nici să te sfătuesc, nici să te înduplec, ci să-mi fac după povața inimii mele datoria de mămă: ori îți curăți casa, ori zic că nu te mai am copil și-mi urmez
15 drumul înainte.

El ar fi voit să-i cadă în genuchi și s-o roage cu lacrimi, ca s-o înduplece, căci durere îi era să facă și tot durere și să nu facă ceea ce îi zicea dînsa.

20 Nu, liniștea casei lui el pentru nimic în lume n-o da.

— O, mamă, nu-mi face silă, se rugă el. Mare este mîhnirea ta și vreau să țin seamă de ea chiar și socotind-o neîntemeiată; mare ar fi însă și mîhnirea ei dacă ți-aș face voia, și vrajba dintre voi mi-ar întuneca
25 toată viața. Lasă-mă să vorbesc cu ea și s-o înduplec a intra în voile tale, căci o mulțumire e pentru noi toți a ne supune voinței tale.

— Care va să zică de la bunul ei plac atîrnă dacă ții ori nu seamă de mîhnirea mea — întîmpină femeia
30 jicnită în amorul ei propriu — și dacă ea nu vrea, mîhnirea mea nu ți-e destul îndemn. Ei bine, ea n-are să voiască, fiindcă și-a pierdut rușinea, și-a ieșit din minți, e putredă în sufletul ei.

— Nu zice mai departe! o întrerupse el. Aici e hotarul! Poți să-mi zici mie orișice, dar ocară adusă
35 ei n-o sufăr. Mă strivești cerînd să aleg între soție și mămă, dar dacă lumea întreagă s-ar ridica asupra mea, eu numai pe soție pot s-o aleg: așa am jurat chiar cu voia ta în fața lui Dumnezeu și a oamenilor!

40 — Și dacă ea te batjocorește și se leapădă de tine?

— N-o batjocoresc eu, nu mă leapăd eu de ea, nu încetez eu a-mi face datoria!

— Afundă-te dar în noianul păcatelor! îi zise ea depărtîndu-se. Instrăina-te-vei și de soția ta, și de neamul tău dacă poți să te instrăinezi de muma ta și de copilul tău!

— Nu ! niciodată! nici dacă pustiu s-ar face împregiurul meu! zise el, stînd ca înfipt în pămînt.

I

BAIAN

Nu are omul sălbăticit prin nesațiu și prin vărsări de sânge repaos, căci el e de-a pururea nemulțumit și doritor de a se ridica deasupra semenilor săi și gata în fiecare clipă de a săvârși orișice mișelie și de a-și pune în joc viața ca să se facă stăpîn pe toate, să-i umilească pe toți și să se știe temut și preamărit. Avîndu-și mintea îndreptată mereu spre cele de dimpregiurul lui, el se simte numai cum se vede-n ochii altora, își perde cu desăvîrșire bunul cumpăt, ia desfășurarea patimilor drept virtute și e nemîngîiat cînd trebuie să-și pună frîu și cuprins de mînie oarbă cînd alții se socotesc deopotrivă cu el. Frați se ridică dar unii asupra altora, părinți își strivesc copiii, copii lovesc în părinții lor, soț și soție se dușmănesc, nici o legătură nu e destul de sfîntă cînd vorba e să-și arate fiecare bărbăția, și învingătorul e ridicat în slava cerului, orișicare ar fi fost mijloacele prin care s-a ridicat deasupra.

Viteaz preamărit de toată suflarea era Alboin, tînărul rege al longobarzilor, care, omorînd cu mîna sa pe Cunimund, regele gepizilor, și-a făcut din țestul celui ucis de dînsul cupă regală pentru ospeții și tot nu s-a sfiit să-și ieie soție pe frumoasa Rosamunda, fiica dușmanului răpus, ba-n avîntul lui de viteaz neînfricat a silit-o și pe ea să beie din cupa lui.

Așa erau longobarzii, iar ogorii se socoteau mai presus de dînșii.

Era peste putință ca oameni astfel porniți să viețuiască pacinic împreună. S-au unit pe o clipă, ca să-i nimicească pe gepizi; îndată însă ce gepizii s-au risipit ori s-au supus, ogorii și longobarzii au început a se lupta între dînșii, căci nesuferit le era și unora și altora gîndul de a nu fi ei singuri stăpîni.

Zadarnic alerga dar Isaac, evreul cu pistrui, pe la caganii ogorilor. Mai cuminte ar fi fost să caute urma lui Pahomie, care tot zadarnic alerga și el.

Nu voiau mai-marii de la Bizanț să-l asculte pe călugăr. Ei ar fi umilit împărăția dac-ar fi primit să intre în legătură cu un domn despre care nu auziseră nimic mai nainte. Putea călugărul să le vorbească despre foloasele negoțului și despre nesecatele straturi de sare, căci despre aceste le vorbise Isaac cu mai multă pricepere. Ei țineau ca domnul să le trimită solie cu daruri bogate și să-și declare supunerea, iară darurile numai unindu-se cu Isaac ar fi putut să le deie.

„O! — își zise el în cele din urmă — am eu să vă aduc daruri bogate.”

Trecînd apoi iar Dunărea, a început să alerge pe la starostii anților și mai departe pînă la Zabegan, ca să-i ridice pe toți și să prade orașele de pe țărîmul drept al Dunării și să bage spaima în întreaga împărăție.

În curînd dar împărăția a fost nevoită să-și îngrămădească oștirile spre Dunăre, unde primejdia unei năvăliri era din ce în ce mai mare și mai apropiată.

Simțind că puterea împărăției slăbește în Italia, Alboin, viteazul neîntrecut, i-a adunat încetul cu încetul pe longobarzii obosiți de luptele cu ogorii, care se socoteau urmași și moștenitori ai hunilor feroși, s-a retras spre apus, și în anul 568 a trecut în valea Padului și a început să supună orașele înflori-toare.

Rămași astfel mari și tari în valea Dunării, ogorii s-au risipit sub caganii'lor pe șesul întins și despuiau

pe vecinii lor, ca să-și poată petrece viața în trîndăvie, în întreprinderi îndrăznețe, în ospeții zgomotoase și în certuri nesfîrșite.

Ochii lor erau însă îndreptați spre Italia, unde
5 Alboin urma lupta contra bizantinilor, căci în fiecare zi el se putea simți nevoit a se întoarce iar în valea Dunării. Abia în anul 572 a ajuns el să-și așeze scaunul la Pavia; iar anul următor marele viteaz a fost ucis de prietenii și răzbunătorii soției sale Rosamunda.
10 Acum Isaac, evreul neîmpăcat, nu mai alerga zadarnic.

Caganii ogorilor erau, ce-i drept, răzleți, fiecare de capul lui și mereu gata de a se încaieră între dinșii. În curînd s-a ridicat însă deasupra tuturor Baian,
15 un băiet de vreo douăzeci de ani, dar om bătrîn cu mintea și înfricoșat ca Atila, pe care și-l luase drept pildă de viețuire.

Unul după altul i s-au supus lui Baian caganii cerbicoși, unul după altul i s-au închinat popoarele
20 de la poalele Alpilor și cele din munții stîncoși ai Cadrilaterului și din Carpații Apuseni, una după alta au ajuns sub stăpînirea lui văile mănoase.

Acesta era omul pe care Isaac îl căutase de atît amar de timp.

25 Tînăr înflăcărat și stăpînit de patimi mari, însetat de mărire și de strălucire, pornit mereu spre fapte îndrăznețe și nesăcat în doririle lui, el era rece și chibzuit în croirea planurilor sale, neînduplecat în executarea lor și fără cruțare în alegerea mijloacelor.

30 Fusese copil încă nevîrstnic cînd ogorii au trecut pe sub podgoria de la Ialomița, dar între cei din împregiurimea lui erau mulți care-și aduceau bine aminte de frumusețea văilor mănoase și de strășnicia călăreților ce le apărau, mai ales a celui încălecat pe
35 un armăsar negru, singurul încins cu sabie și înarmat cu buzdugan strălucitor.

— Acela este — strigă evreul — acela e domnul!

40 Tînărul scurt și lat în umeri se ridică din călcîie, ca să pară mai înalt, fața lui lătăreață și galbenă se mișcă în toate trăsăturile ei, și ochii lui mărunți scăpărără scînteii vii.

— Voiesc să-l văd, să-i stau față-n față și să-l umilesc! grăi dînsul scurt și rece.

Iară Bodea ședea liniștit în cetatea lui de peatră, departe spre răsărit, în strimtorile Dîmboviței.

5 Ani de zile de-a rîndul el își încordase toate puterile ca să-și întemeieze stăpînirea și să-i țină în frîu pe starostii porniți spre jaf și spre asuprire și să strîngă împregiurul său pe muntenii ce căutau nepăsători fiecare de treburile sale.

10 Zadarnice erau însă silințele lui, căci starostii i se supuneau numai cîtă vreme puteau să facă, răzămăți pe el, ceea ce vor ei. Se închinau pînă la pămînt și-l încărcau cu daruri bogate, numai însă cîtă vreme îi lăsa în voile lor; îndată ce el se-mbărbăta și voia
15 să-i ducă după voința lui, ei se depărtau de dînsul. Ar fi trebuit să aibă putere ca să-i țină-n frică, iar puterea n-o mai avea.

Se-nșelase călugărul cînd credea că muntenii sunt încîntați de mărimea domnului ridicat de dinșii. Ei îl iubeau fiindcă se bucurau de lărgimea în care puteau
20 să-și petreacă viața, și erau incredințați căel li-adat lărgimea aceasta și el îi ține în ea. Casele lor erau pline de copii, și ei binecuvîntau în fiecare zi pe omul lui Dumnezeu care purta de grije ca ei să-și poată
25 crește copiii. Din zi în zi însă ei se simțeau tot mai departe și tot mai înstrăinați de dînsul. Iară el, care ieșise din mijlocul lor, o simțea aceasta. Ei nu mai erau îndrăzneți în fața lui, nu-i mai vorbeau cu inima deschisă, nu se mai încumătau a-l jigni spunîndu-i
30 verde-n față ceea ce gîndeau.

Pînă chiar și Răciulete-și cîntărea vorbele și-și măsura pașii cînd se apropia de cetatea de peatră și, răutăcios cum era, spunea mereu că și-a scurtat rău
sulița cea odinioară atît de lungă.

35 — Dacă nu se pleacă el la vorbele mamei lui, degeaba i-am mai vorbi noi! E om cu slăbiciuni mari, pe care nu e stăpîn. Nu uitați că în două rînduri și-a călcat jurămîntul: o dată cînd a vărsat sînge, iar
40 altă dată cînd s-a căsătorit! a zis o dată Bran, și de atunci înainte muntenii și-au urmat fiecare în liniște drumul croit din bătrîni.

„Cum vei zice, așa se va face!" Aceasta era singura lor vorbă în fața domnului lor.

Și nici că mai aveau ei, în adevăr, nevoie să-și spună părerile, căci domnul le știa foarte bine și n-avea, dacă voia, decât să țină seamă de ele.

O și făcea din zi în zima cu dinadins aceasta.

10 Orișicît de mult ar fi dorit să-i țină-n frică pe starosti, el știa că muntenii nu voiesc să se amestece în daraverile altora, și niciodată nu i-a trecut prin minte gîndul de a-i aduna, ca să plece în fruntea lor la vale.

15 Ținea să intre în legătură cu împărăția și să pună la cale negoțul, dar știa că muntenii n-au ajuns încă să înțeleagă rostul acelor lucruri, și-l amîna pe călugăr de azi pe mîne.

Starostii dau, ce-i drept, din cînd în cînd, cite o raită peste Dunăre, dar el făcea tot ceea ce îi sta prin putințe ca să-i oprească.

20 Văzînd destrăbălarea în care căzuseră cetele ce steteau fără de nici un rost la Capu-Coasteșila-ngrăditura de pe Rlul Alb, el și-a adus aminte de vorbele lui Răciulete, li-a poruncit flăcăilor, acum bătrîni, să se însoare și să se adune-n cete, ca să se așeze fiecare cu cite un județ printre vecini și să-l ajute la ținerea în frîu a starostilor.

30 Ar fi crezut că poienele o să salte de bucurie cînd va străbate de-a lungul lor vestea despre lucrul acesta. Pînă chiar și Răciulete el însuși a primit însă știrea parc-ar fi aflat că una dintre scroafele vecinului său a fătat șapte purcei.

Nu mai luau muntenii parte la bucuriile domnului lor, nici la durerile lui, și singura lor legătură cu dînsul era domnișorul, bucuria tuturor și mîngîierea bunicii sale.

35 Ținea domnul la el, dar săptămîni de zile de-a rîndul dacă nu l-ar fi văzut, el tot nu i-ar fi mîhnit pe munteni întrebînd unde îi este singurul fiu.

40 Cu cit mai mult se-nstrăinau ei de dînsul, cu atît mai multă silință-și dedia el să cîștige iar inimile lor și din zi în zi tot mai covîrșitoare era în el dorința

dea fi întru toate cum ei îl voiesc. Ochii lui erau îndreptați mereu asupra mumei sale, care nu mai cerea nimic de la dînsul și nu-i mai dedia povețe: nici măcar în gînd nu mai era în stare să o jignească, căci era domn și s-ar fi simțit umilit să nu poată sta cu fața curată sub privirile orișicui.

5 Una cîte una au fost depărtate toate podoabele strălucitoare din casa lui; încetul cu încetul și-a dezbrăcat doamna hainele de mătase și de catifea, și io iar s-a întors la simplitatea de odinioară; iară Clio, rămasă ea singură, umbla călcînd în vîrfurile degetelor prin casa pe care voise odinioară s-o spurce.

15 Și toate erau în zadar; muntenii nu mai îndrăzneau să se apropie de domnul lor, care se ridicase o dată atît de sus în fața lor.

Grea durere și nesuferită viață.

15 Și durerea aceasta un singur om o înțelegea, Dragon cel voios.

20 Se uita la voivodul lui, își aducea aminte de cele petrecute-n poiana din fața trecătorii, și ochii lui se umpleau de mari stropi de lacrimi, buzele lui cele groase tremurau, trupul lui greoi se zguduia în toate încheieturile lui.

25 „Da! — zicea el — l-au părăsit pentru că a ținut șiținelanoi, la niște nemernici canoi, care nespurcăm sufletele prin jaf și asupra, prin vărsări de sînge și prin viață fără de frîu."

30 Umbla dar mîhnit și muiat din vale în vale, de la staroste la staroste, de la norod la norod, ca să-i aducă pe toți la cîință și să-i înduplece a se lepăda de urîtelelor obiceiuri și a-și așeza viața după pilda ce li-o dă voivodul lor.

35 El sărea să-i împace pe starostii certăreți cînd erau să se încaiere între dînșii; el le schimba gîndul cînd se pregăteau să deie năvală peste Dunăre; el îi potolea cînd se îndîrjeau.

Tot el a fost și acela care i-a adus domnului știrea despre sosirea sub dealurile de la marginea șesului a lui Baian.

— O! mișelie fără de seamă! — urmă el încet, aproape șoptind — faptă nelegiuită, pentru care nu e vorbă în graiul omenesc!... o știu, nu mă îndoiesc despre ea, și inima nu-mi plesnește de minie, obrazii
 5 nu-mi crapă de rușine! A fost destul să sosească faima lui de călău cu fălcile late, cu dinți tociți de scrișniri și cu ochii înfundați în cap, pentru ca o spaimă năprasnică să cuprindă pe întregul neam de mișei născuți numai spre a putea s-ajungă la o peire rușinoasă; destul
 10 a fost să sosească în gura văii cetele lui de călăreți încălecați pe cai îmbrăcați în zale ca solzii de șarpe, pentru ca Viștoc, nemernicul, și Radoslav, alt nemernic, să-și calce credința și să ise închine ca niște cîni turbați, care-și mușcă stăpînul, iar Bohuslav și Vla-
 15 dimir, tot nemernici și ei, să pornească cu daruri în calea lui: ești părăsit, stăpîne, vîndut ai fost și de aceia pe care i-ai ocrotit, și de aceia ale căroră ticăloșii le-ai trecut cu vederea!

Bodea sta tăcut și liniștit și-l asculta fără ca să clipească din ochi.

— Nu sunt mișei, nici nemernici, ci oameni cu chibzuială, răspuse el. O mișelie ar fi fost să se avinte în luptă cînd n-au nădejde de izbîndă; nemernici ar fi dacă ar face vărsare de sînge cînd pot să scape de ea: tot mai omenește e să te umilești și să dai o parte
 25 din roadele muncii tale decît să te dezbraci și tu de firea omenească și să te arunci ca fiara sălbatică asupra celui ce nu viața voiește să ți-o ieie. Nu, Dragodane, mișel e părintele care-și jertvește copiii ori îi vinde cînd poate să-i scape cu prețul umilirii lui.

— Dar tu ești părintele nostru al tuturor — întîmpină Dragodan — și pe tine trebuiau să te asculte!

— Asta da! grăi Bodea. Mișelia este că nu de frică s-au închinat, ci pentru că știu că Baian, chiar mai sălbatic decît dînșii, nu-și va da silința să-i țină în
 35 friu, ci-i va lăsa în voile lor.

— Ah! — strigă Dragodan, rîcnind iar ca taurul înfuriat — e înfricoșată puterea ogorilor însătați de sînge omenesc, și noi nu putem să stăm în fața ei,
 40 dar Baian a venit și se va duce iar în cîmpiile întinse de la apus. Le voi arăta eu atunci, o, le voi arăta ce

va să zică mînia celui ce stăruie în credință față cv mișeii care-și schimbă stăpînii și se tîresc ca niște cîni în fața celui după vremuri mai puternic! Să ne retragem, stăpîne, în strîmtorile văilor și să ne păstrăm
 5 puterile, ca să-i putem lovi cu strășnicie după ce va fi plecat el.

— Nu! răspuse domnul. Cînd vijelia se pornește,, salcia mlădioasă se pleacă pînă la pămînt, dar stejarul stă țeapăn și ori înfruntă urgia vremii, ori se frînge.

10 Tu poți să faci ce vrei: eu stau nemișcat la locul meu și-l aștept. Să vie!

— Dar muntenii — întrebă Dragodan — se vor aduna ei împregiurul tău?

— Nu știu, răspuse Bodea. Are să vie cine vrea.
 15 Dator nu e nimeni! Veni-va Cîndea cu ai săi, veni-va Boțea, veni-vor toți cei risipiți printre voi, și vom fi destul de mulți ca, împreună, să-l silim a se întoarce cu rușine și să-i luăm pofta de a mai veni pe aici, unde atît de greu răzbește și atît de puțină pradă-l așteaptă.

20 — Lasă-mi, stăpîne, mîngîierea să vin și eu cu ai mei la tine, îl rugă Dragodan.

— Ai vreme destulă ca să te răzgîndești — îi răspuse domnul — căci mult are să steie sub zidurile acestei cetăți dacă va veni.

II

CETATEA

25

Sus, pe muchea unui delușor din fața satului Bode-
 nii, depărtare de vreo mie cinci sute de pași de la albia
 Dimboviței, se cunosc încă urmele cetății lui Bodea.

30 Era în patru colțuri, în lung de trei sute și zece, iar în lat de două sute și treizeci de pași, întoarsă spre Dimbovița cu fața mai lungă, în care se afla și intrarea, nu poartă, ci o deschizătură lăsată în zid.

35 Casele se aflau la stînga intrării, cu fața spre munți, și încheiau cetatea despre vale, unde se află satul Cetă-

tenii. Celelalte trei părți erau închise cu ziduri groase de șapte palme și înalte de aproape trei stîngeni, iară pe sub ziduri erau înșirate hambarele domnești, toate clădite din lemn de stejar.

5 Turnurile de la cele patru colțuri, cu vreun stîngen mai înalte decît zidurile, aveau acoperișuri înalte și învelite, ca și casele, cu șindrila de brad.

10 Biserica săpată în stîncă, acum plină de odoare scumpe, se afla la mijloc, în fața intrării, și la dreapta ei se vărsa un șipot.

Se adunaseră la cetate, cu Cîndea, cu Boțea și cu ceilalți, peste opt sute de inși, iar Dragodan sta cu vreo trei mii dintre ai săi în gura văii, spre răvărsarea Cobiei, unde stă și azi satul Dragodan, departe, din jos de Dragodănești.

20 Zile de-a rîndul oamenii au cutreierat văile ca să adune burdufuri de său, fuioare, cîlți și rășină. Alții lucrau în același timp ca să ridice schele de-a lungul zidurilor și deasupra hambarelor. Iar alții cărau bolovani din albia riului și-i așezau bine' rînduiți deasupra zidurilor groase și pe schelele late ori îi îngrămădeau la dreapta și la stînga intrării.

30 Primind știrea că Dragodan a avut o-ncăierare cu ogorii și a fost nevoit să se retragă spre fundul văii, domnul trimise femeile cu copiii spre strîmtorile Dragoslavelor, opri în cetate două sute de munteni și o sută de vecini de la Slobozia, iar pe ceilalți îi trimise cu Cîndea la Capu-Coastei, ca să deie mină cu Dragodan și să-i țină pe ogori cît de mult în loc, apoi să se retragă în desișuri și să-i neliniștească mereu pe dușmani.

35 — Nu noi avem să-i înfrîngem — îi zise el lui Cîndea — ci firea locurilor și urgia vremii. Eu îi țin aici îngrămădiți, iară voi nu-i lăsați să odihnească. Și tot așa să facă și cei ce vor mai veni de aici înainte.

Intorcîndu-se apoi spre părinții săi, care stăteau și ei gata să părăsească cetatea, el rămase timp îndelungat cu ochii plecați.

40 — De ce trebuie să faci tu lucrul acesta? îl întrebă părintele Luca.

«10

— Pentru că așa voiește el! grăi maica preuteasă.

5 — Nu, mamă! întîmpină Bodea. Prea m-am ridicat sus pentru ca să mă mai pot coborî fără ca să-mi fiu urgisit mie însumi. Uitați-vă în fața mea și alegeți: voiți mai bucuros să mă vedeți ducînd tîrîș o viață mie' nesuferită ori să mă-ngropați lăudat de toți cei ce mă știu?

— Haida! grăi maica preoteasă, care nu voia ca fiul ei s-o vadă plîngînd.

10 — Voința Domnului să se îndeplinească! zise preotul, în vreme ce fiul său îi sărută mina apoi se depărta și el.

15 — Zidiți intrarea! strigă Bodea după ce părinții săi ieșiră din cetate, apoi se-ntoarse la soția sa, care ședea plîngînd încet în cel mai întunecat colț al cetății odinioară atît de luminoase și nu mai asculta vorbele cu care credincioasa Clio își dădea silința s-o mîngîie.

20 Cinci zile încheiate l-au ținut Cîndea și Dragodan în loc pe Baian, care, om chibzuit, trimisese partea cea mare a oștirii lui înainte, ca să ieie în stăpînire straturile de sare, și intrase în valea Dimboviței cu numai vreo douăzeci de mii de călăreți.

25 Trăiți pe cîmpii întinse, ogorii se simțeau strîmtorați în valea îngustă și des cotită, înaintau dar numai cu multă băgare de seamă printre dușmanii care ieșeau pe ici, pe colo din păduri și îi hărțuiau cînd de la dreapta, cînd de la stînga. Neputînd să-și deie seamă despre puterea dușmanului ascuns prin desișuri, chiar și îndrăznețul Baian el însuși se temea ca nu cumva să fie tras în vreo cursă și se oprea des în loc, din ce în ce mai nerăbdător și mai necăjit că nu poate să deie o lovitură hotărîtoare.

El era dar voios cînd a zărit, în sfîrșit, turnurile cetății.

35 Știa, ce-i drept, că e încungiurat din toate părțile, vedea că nu se poate mișca în valea strîmtă cu călărimea sa și nu era deloc pregătit să spargă ziduri groase ori să le treacă, era însă la sfîrșitul lungului drum pe care-l făcuse, și cuibul de peatrăal îndărătnicului domn era puțină pedecă pentru cel deprins a trece dinbiruință în biruință.

El porunci ca cetele să descălece și să-și întindă
corturile de pîslă. Încălecați rămîneau numai două
mii de oameni, care se risipiră-n cete mai mici, ca să
cerceteze locurile și să fie gata de adepți cu dușmanii,
o care-n toată clipa puteau să iasă din pădure.

Bodea se urcase deasupra zidului și privea la cele
ce se petreceau în vale.

Era-n revărsatul zorilor de zi, pe la mijlocul lunei
mai, dară cerul se-nnorase, culmile munților erau
10 perdute-n ceață, o pîclă fumurie se întindea pe rîu la
vale și boarea văii se înăsprise.

— Dă, Doamne, ploaie mărunță și deasă și lungă —
zise el — căci multă ploaie, puțin sînge.

Nu se luminase încă de tot oîndel zări trei oameni
15 care, ieșind dintre corturi, urcară coasta drept spre
intrarea cetății.

Era Vladimir cel pîntecos, însoțit de doi ogori
îmbrăcați în vestminte încărcate de podoabe sclipitoare.

El rămase zăpăcît cînd văzu că intrarea e zidită.
20 Peste puțin însă el zări pe voivod și se întoarse zîmbind
cu răutate spre el.

— Va să zică te-ai închis ca viezura, grăi dinsul.
Era un timp cînd noi nu îndrăzneau să intrăm, iar
acum nu îndrăznești tu să ieși.

25 — Nu știe nimeni mai bine decît voi — răspuse
domnul — că am de cine să mă tem și că înțelepciune
e lipsa mea de îndrăzneală.

— N-ai — întîmpină Vladimir — și nu înțelep-
ciune este. Cu cît mai puternic, cu atît mai milos
30 e stăpînul față cu cei ce îi recunosc puterea și nu
ațîță prin îndărătnicia lor mînia lui. Baian, marele
stăpînitor, caganul caganilor — urmă el ridicînd glasul
— mă trimite, dimpreună cu acești doi sfetnici ai lui,
la tine, ca să te vestim că faima vredniciilor tale a
35 străbătut pînă la el și dorește să te vadă și să te aibă
între cei mai aleși dintre prietenii săi.

— Eu nu-l cunosc — răspuse Bodea — și nu pot
să-l judec decît după faptele lui mie pînă acum puțin
știute. Dacă însă așa te-a însărcinat să-mi vorbești,
40 mi se cuvine și mie să-i recunosc puterea și să doresc
a-l vedea și a mi-l face nu prieten, ci bun ocrotitor.

Te rog deci să te-ntorci la el și să-i spui că vestea ce mi-a trimis prin tine e o mîngăiere pentru mine, că mă închin lui dimpreună cu toți ai mei și că poate să se socotească acasă. la el în mijlocul oamenilor ce stau
5 sub ascultarea mea.

— Hotărîrea ta e înțeleaptă — îi răspunse Vladimir — și el va fi mulțumit cînd o va afla; mai mare îi va fi însă mulțumirea dacă vei veni tu însuși la dînsul, ca să i-o spui de la rost la rost!

10 — Am s-o fac și aceasta, grăi Bodea. M-aș simți și eu încă mai mîngiat dac-aș putea să-l văd aici sub acoperișul casei mele, dar nu mi se cuvine mie, celui mai mic, să-l poftesc să vie la mine: am să mă duc la el! De prisos au fost grelele osteneli la care și-a
15 pus frumoasa oștire și fără de nici un folos o ține îngrămădită în aceste locuri strimte și sterpe, unde lipsa de hrană și de nutreț și urgia vremii pot să-i aducă mari stricăciuni. Să-și scoată dar oștirea de aici, unde nu mai are nevoie de ea, s-o trimită-n lăr-
20 gimile mănoase ale cîmpiilor, și mă voi duce să-mi fac închinarea.

— Nu are, așa cred eu, să facă lucrul acesta, îi zise Vladimir.

— Atunci — întîmpină Bodea — ori e de rea-credință, ori s-a pripit cînd te-a însărcinat să-mi spui că dorește să mă aibă între prietenii lui. Prietenie fără de încredere nu se poate!

— Dar nu ai nici tu încredere în el!

— Fără îndoială că nu am, răspunse Bodea. Cum
80 aș putea să am eu încredere într-un om care nu are nici el însuși încredere în sine?! Cum s-ar putea să mă razăm pe faima puterii lui, cînd chiar și el însuși numai în mijlocul oștirii lui îndrăznește să
steie în fața mea?! Cum s-ar putea să nu mă tem eu
de el, cînd el se teme de mine?! Să i le spui, te rog,
185 aceste. Noi, muntenii — urmă el vorbind rar și răspicat — v-am dat vouă, vecinilor, ajutor la timp de mare nevoie fără ca să fi cerut închinarea voastră. Voi
nu v-ați temut să veniți în mijlocul nostru, iară eu
140 m-am dus singur, neînsoțit de nimeni, în mijlocul
Af vostru: cu inima curată și cu încredere deplină ați

venit voi, iară eu cu iubire adevărată v-am primit, și niciodată n-am încetat a voi binele vostru. Voi, cu toate aceste, în fața celei dintâi primejdii v-ați lepădat de mine și v-ați unit cu faimosul biruitor, care vine în fruntea unei mari oștiri asupra mea. Mai pot eu să am încredere-n voi, care ați călcat credința?! Pot să am încredere-n el, care v-a silit s-o călcați?! >Nu bărbăție, ci nerușinare ar fi să mă duc în mijlocul oștirii lui eu, cel slab, pe care nimeni n-ar putea să-l răzbuie; are să vină în mijlocul oștirii mele el, pentru care e o rușine să se teamă, dacă e adevărată puterea pe care se razămă. Spune-i că mă tem de el câtă vreme el nu-mi dă dovezi neîndoioase că nu se teme de mine și de ai mei!

Vladimir și însoțitorii lui se-ntoarseră în tabără, dar peste câțiva timp Vladimir urcă iar coasta, acum el singur.

— Puternicul meu stăpîn — zise dînsul — m-a însărcinat să-ți spun că e mulțumit de vestea ce i-ai trimis și că mai virtos dorește a te avea în rîndul prietenilor săi. Drept dovadă că nu vrea să facă vărșare de sînge și că te socotește deopotrivă cu sine vrednic de încredere, te pofteste să ieși din cetate dimpreună cu zece dintre ai tăi, căci va ieși și el din tabăra lui cu zece dintre ai săi, pentru că în fața acestora voi amîndoi să vă măsurați vrednicia luptînd cu arma ce vei alege tu. Dacă-l vei învinge, el își retrage oștirea, iar dacă te vei da învins, vei veni să i te închini în tabăra lui.

Bodea rămase cîtva timp adîncit în gînduri. Nu era oare dator să primească și să intre el singur în luptă, cînd prin aceasta scăpa sute, chiar mii de vieți?!

— Nu! — zise el — lucrul acesta eu nu pot să-l fac. Dacă el ar veni cu arma ridicată asupra mea, eu aș fugi și m-aș ascunde, ca să scap de loviturile lui; dacă m-ar strîmtora fără de veste, m-aș apăra din rășputeri și mi-aș da silința să-i scot arma din mînă; o mișelie fără de seamăn e însă să ieși dinadins la luptă, să-ți ascuți arma și să lovești cu ea numai

pentru mulțumirea de a-ți arăta vrednicia; o sălbăticie este, la care nici fiarele n-au ajuns. Să-i spui, te rog, că nu e nevoie să ne măsurăm vrednicia: îl socotesc mai vrednic decît mine și sunt gata s-o mărturisesc aceasta în fața orișicui. 'Șinici nu e, de altminteri — urmă el — vorba de mine, ci de neamul de oameni care se află în dosul meu. Eu sunt un om nemernic și neajutorat, care va peri mîne, dacă nu pierе azi, și nimic n-a dovedit răpuindu-mă pe mine fără ca să fi înduplecat neamul întreg. Acesta mi-e răspunsul: nu pentru mine numai, ci pentru neamul întreg să-și deie dovezile de încredere!

— Gîndește-te bine, grăi Vladimir. Nu scăpa din vedere că azi el este aici, iar mîne, dacă pleacă, se duce departe spre apus, și tu faci iar ce vrei. Nu-i ațîța mînia, căci vei fi învins!

— Voi fi — răspunse domnul — dar va ști și el și vor ști și toți urmașii lui că nouă nu pot să ne facă ceea ce le fac celorlalți, și de o mie de ori se vor gîndi și răzgîndi mai nainte de a se mai hotărî să intre în strîmtorile aceste. Spune-i să plece, că de la noi nu are ce să ieie. Un singur lucru scump avem, obiceiurile rămase de la părinții noștri: aceasta ni-e singura bogăție prin care ne fericim, iar pe aceasta n-o primeste. Tu cunoști sunetele buciului și știi înțelesul fiecăruia din ele; întoarce-te și voi suna, după ce vei fi intrat în tabără, de rugăciune: spune-le că acesta e semnul păcii și al dragostei curate, cu care noi, creștinii, întîmpinăm chiar și pe cei ce vin cu arma ridicată asupra noastră. In pace să-i fie plecarea! Eu de luptă nu am să sun decît atunci cînd îl voi vedea sub aceste ziduri, iar atunci suna-vor buciume din toate părțile!

Vladimir coborî iar în vale, și el nu era încă intrat în tabără, cînd se porni și ploaia mărunță și deasă pe care o aștepta Bodea și care atît de mult trebuia să-l supere pe Baian.

Scurt și îndesat, cu ochii înfipti în pămînt și mișcîndu-și din cînd în cînd fălcile late în scrișnet înăbușit, dar în liniște deplină, a ascultat tînărul

cagan vorbele lui Vladimir pînă în clipa cînd de pe zidul cetății a străbătut la el sunetul de bucium.

Acum el tresări puțin.

5 — E semnul păcii, stăpîne — îi zise Vladimir — și al dragostei pe care-1 dă, pentru ca toți să știe că el vrea încetarea dușmăniei și pentru ca nimeni să nu se mai încumete a vă face vreo supărare.

10 Peste puțin, alte buciume și iar altele începură să sune în același fel de la vale, și de la deal, și de la dreapta, și de' la stînga, de pretutindeni de prin pădurile dese.

Era parcă o sărbătoare obștească a miilor risipite, care îi mulțumesc cerului pentru ploaia mănoasă.

15 — Care va să zică, mă maișibatjocorește vestindu-le tuturoră pacea, pe care nici n-a cerșit-o, nici n-a stors-o de la mine, ci mi-o trimite ca un fel de milă venită din bunătatea inimii lui! Mă pofteste — zise Baian — să plec fără ca să mă alunge, fără ca să fi stat măcar în fața mea, mă iartă și dă porunci ca nimeni să nu cuteze a mă supăra! Ah! Baian, copil nevrîstnic și fără de pricepere! ademenit de o faimă mincinoasă, te-ai lăsat să fii amăgit și te-ai umilit ca o babă fără de dinți în gura ei zbircită, socotindu-te deopotrivă cu un om care-și rîde de tine! Ridicați tabăra! strigă el. Să plecăm fără de întîrziere. Nu suntem noi vrednici să stăm în fața unor asemenea oameni; o rușine neștersă ar fi dacă n-am putea să-i învingem, și tot rușine ar fi și dacă i-am învinge mai perzînd încă cinci zile și jertfind oameni mai mulți decît au muncit la ridicarea aceluia sărăcăcios cuib de piatră. Unde e Isaac, evreul mișel, care m-a adus aici?! Unde este el?!

— E dus, stăpîne, la straturile de sare, îi răspunse Vladimir, tremurînd de frică.

35 — Să ne dai, stăpîne, voie — grăi una dintre căpeteniile — ca să mergem și să-1 aducem aici, nu pe evreul acela, ci pe omul nerușinat care stă pe zidul de peatră și se uită rîzînd la noi!

40 — A! înjosirea aceasta n-avem s-o suferim! strigă altul. Înțeleg minia ta, stăpîne, și lucru în adevăr rușinos ar fi ca tu însuși să te pui în fața unei loaze care stă ascunsă în dosul zidului. Retrage-te, stăpîne,

depărtează-te, dar lasă-ne nouă, celor mai netrebnice dintre slugile tale, mulțumirea de a ne face datoria luîndu-1 de urechi, ca să-1 aducem la tine!

5 — Un ceas ni-e destul ca să-1 avem! strigă altul. — Și n-ai dreptul de a ne opri — strigă iar altul — căci, în tine, fiecare dintre noi, întregul neam a fost batjocorit, și nu poți să oprești pe nimeni de la împlinirea datoriei de a-și apăra cinstea neamului.

10 Baian se retrase tăcut și posomorit în cortul lui, iar căpeteniile îndîrjite se risipiră, ca să facă pregătirile cuvenite pentru luptă, și peste puțin cîteva mii de ogori se risipiră prin pădure, ca să taie copaci și să-și facă scări și capre pentru trecerea zidurilor de piatră.

15 Era tîrziu după-ameazăzi cînd buciumele răsunară din nou, dar nu ca dimineța, ci dînd izbituri scurte și din ce în ce mai întețitoare.

20 Ogorii se despărțiseră-n două: unii, partea cea mare, vreo șasesprezece mii de oameni, o porniră la deal, cu scări și cu capre, iară ceilalți încălecaseră și steteau cu caganul în tabără, ca să primească lupta cu dușmanii pitiți prin păduri.

25 Ploua și acum tot mărunț și des, și năvălitorii urcau cu anevoia coasta piezișă și lunecau des pe iarba umedă, încît se-mpedecau pe ici, pe colo unii de alții. Mai rău încă era pentru dinșii că, voind să sfîrșească cît mai curînd, o porniseră prea mulți la deal și rămăseseră prea puțini în tabără.

30 Pe ziduri nu se vedea nimeni. Numai pe ici, pe colo se ivea din dosul bolovanilor cite un cap, care iar se ascundea. Arcașii, munteni ieșiți din școala lui Bran și a lui Mareea, steteau pitiți pe schele și-și țineau tolbele gata, iară slobodnicii se uitau în ochii lui Bodea și așteptau semnul lui ca să înceapă a răsturna bolovanii.

35 — încet și cu măsură! strigă Bodea. Nici o săgeată să nu zboare în vînt, iară bolovanii să-i aruncați rar și cu putere, ca să nu se oprească în pămîntul udat de ploaie, ci să se rostogolească în ei!

Erau departe năvălitorii cînd bolovanii începură să zboare unul de aici, altul decolo și să se rostogolească cu repeziciune din ce în ce mai mare la vale. În zădar se fereau năvălitorii din calea lor, căci fugind de unul, se îngrămădeau spre alții, și cînd lovea în grămadă, bolovanul îi culca rînduri lungi la pămînt. Și cu cît mai mult se apropiau, cu atît mai deși zburau bolovanii și mai repede unul după altul, cu atît mai multe și mai lungi erau rîndurile celor culcați la pămînt, ici cu scări sfărâmate, colo cu capre scoase din încheieturi.

Iar în cetate era tăcere ca în mormînt.

Baian sta nemișcat și privea din ce în ce mai nerăbdător. Era o nebunie încercarea lor de a răzbi astfel în cetate, și coasta se acoperise în puțin timp de ogori răsturnați la pămînt, peste care se rostogoleau alți bolovani și iar alții. Cu toate acestea, el striga din răspuțeri:

— Mai repede! mai repede! La dreapta și la stînga! Luați-o de la deal!

Năvălitorii se despicară și o luară repede unii la dreapta, iar alții la stînga, ca să apuce în dosul cetății, unde nu mai puteau să fie loviți de bolovani rostogoliți la vale.

Abia acum începură să zboare în ei săgețile din cele două sute de arcuri, tot săgeata și omul.

Iar în cetate era liniște ca în mormînt.

O singură parte era ferită și de bolovani, și de săgeți, cea despre vale, în care se aflau casele.

Năvălitorii se-ngrămădiră căutînd adăpost în dosul caselor, așezară caprele și scările ce le mai rămăseseră și începură să urce, ca să iasă pe acoperiș și să treacă peste el în cetate. încet și cu băgare de seamă, unul cite unul și fără de zgomot se adunară pe partea de dinafară a acoperișului pentru ca să iasă la iveală după ce se vor fi adunat destui.

Alții, nemaiîncăpînd în dosul caselor, trecură răpedesub zidul din fund și puseră aici scări și capre.

Deodată însă luă foc acoperișul uns pe dedesubt cu său, flăcările îl cuprinseseră-n cîteva clipe și cei adunați pe el se-ndesuiră înspăimîntați spre scări și

se rostogoliră valvîrtej peste cei ce urcau în urma lor ori steteau jos. În același timp, dincolo, unii dintre apărători îi stropeau pe năvălitori cu său fierbinte, iară alții le aruncau în cap fuioare muiate în rășină, care ardeau cu flacără roșie.

Se-nnoptase, flăcările se-nălțau din ce în ce mai mari, și printre vaietele celor ce se zvîrcoleau pe sub ziduri orifugeau orbiș la vale se auzea zgomotul încăierării din ce în ce mai grele pentru caganul apucat din trei părți și strîmtoat în tabăra lui.

Acolo alergau toți cei ce se mai puteau duce, și peste puțin Bodea ședea deasupra zidului și asculta, cu ochii plini de lacrimi, gemetele răniților rămași împregiurul cetății.

— O!... cum poate omul să se dezbrace de firea lui și să se coboare mai prejos de toate viețuitoarele?! se jelui el, înfiorat de cele petrecute. Pentru pornirea semeată a unui om, pentru un deșert gînd de mărire, pentru o păreră numai se îngrămădesc atîtea suferințe și se jertfesc atîtea vieți. Plin e văzduhul de suflete necurate — urmă el, uitîndu-se sperios împregiurul său — și numai stăpînit de ele poate omul să-și piardă astfel dreapta judecată și să strige: „Fără de milă și fără de cruțare lovește!”

— N-au fost oare destule grozăviile acestei zile?! strigă Mala, care urcă și ea scările schelei și se opri, tremurînd în tot trupul. Eu nu mai pot să văd, nici să aud cele ce se petrec împregiurul meu! Ascultă iubite, rugăciunea mea: să părăsim acest cuib de nenorociri!

— Eu te-am rugat să nu rămii aici, îi răspunse el.

— Încă mai grozave mi-ar fi fost chinurile — răspunse ea — dacă te-aș fi știut aici și nu aș fi putut să te văd în fiecare clipă și să mor deodată cu tine. O! ce mai fac eu în mijlocul unei lumi străine dacă nu-mi mai ești tu iubit ocrotitor?! Să fugim, iubite, să ne ascundem în codrii nestrăbătuți și să așteptăm, căci ei vor pleca, și destul li-a fost ca să nu se mai întorcă niciodată în aceste locuri nenorocite pentru dînșii.

Destul ai făcut ca să aperi pe ai tăi!

— Da! — răspunse el — destul a fost. Ne vom retrage. Îndată ce se va fi stins focul, vom ridica podul de trecere și ne vom folosi de întunereul nopții ca să ieșim cu toții și să ne depărtăm spre munte.

5 O bucurie nespūsă îi cuprinse pe toți cînd el dete poruncă să ridice deasupra zidului despre munte podul de scînduri, pe care și-l făcuseră anume pentru ieșire, și să se pregătească de plecare.

— Hambarelor le dăm foc, stăpîne? întrebă unul
io dintre oameni.

— O, nu! răspunse el. Lucrul acesta l-am fi făcut numai în clipa cînd ei ar fi început să treacă zidul; e însă greu păcat să nimicești fără de nevoie ceea ce
15 poate să-i fie omului de folos. Să ieie fiecare cît poate să ducă fără ca să-i fie prea mare sarcina, iar ceea ce nu putem să ducem noi rămîne aici întreg și nevătămat fie chiar și pentru dușmanii noștri, căci tot oameni sunt și ei!

20 Era pe la miezul nopții cînd căprioreala caselor a căzut peste zidurile înnegrite de fum, și Bodea s-a urcat cu Mala și cu Clio pe zid, ca să coboare cei dintii afară.

înfiorătoare priveriște!

25 Ogorii se foloseau și ei de întunereul nopții ca să-și caute răniții și să-i omoare, ca să nu se mai chinuiască lăsați așa singuri printre morți.

30 Tiptil se apropiau din toate părțile ucigașii și pe furiș, ca nu cumva apărătorii cetății să-i simtă, și tîrîndu-se ca fiara pînditoare se aruncau asupra răniților neputincioși și-i gîtuiau, ca să nu se vaiete cînd primesc lovitura. Omulține însă laviața luicîță vreme mai poate să răsufle, și răniții, simțind că li se apropie sfîrșitul, se văitau, se rugau șiblestemau în guramare.

Bodea se dete înapoi, ca să nu fie văzut.

35 — Trebuie să mai așteptăm, grăi dînsul cu glasul înăbușit.

Mala însă, femeie, se ridică puțin și se uită peste zid, ca să vadă și să înțeleagă rostul vaietelor.

40 — Ce fac? întrebă ea tremurînd ca firul de trestie coaptă în bătaia vîntului.

— Nu te uita! îi răspunse el.

Femeia însă nu poate să nu se uite cînd firea ei năvalnică o împinge să vadă, și ea se ridică și privi.

5 — Ah!... scîrbă să-i fie omului de sine însuși! Ei își ucid răniții! strigă ea ca ieșită dinfire, apoi căzu leșinată în brațele lui.

III

SPĂȘI REA

10 Adunați pe ici, pe colo în culmile netede, ca odinioară la vatra lui Vineș, muntenii se zbuciumau să ieie o hotărîre și n-ajungeau să fie porniți cu toții la fel.

15 Oamenii toți sunt același om întrupat în fel de fel de chipuri. E omul adevărat în fiecare, darnu iese în nici unul întreg la iveală: cu cît mai întreg îl scoți din tine însuți, cu atît mai sus ești în scara desfășurării sufletești, și cu cît mai sus sunt cu toții, cu atît mai ușoară e înțelegerea între unul și altul, căci una singură e voința omenească.

20 O! nu mai era Arie, omul scăpat de îndemnurile trupești, ca să-i îndrumeze pe calea în care pot să meargă cu toții. Trecuseră mulți ani de zile de cînd el murise, dar numai acum simțeau că el lipsește și se jăluiau, plîngîndu-se înșiși pe sine.

25 Nu trece însă prin lume omul luminat fără ca sărși reverse lumina, și dacă i se stinge viața mărginită-n timp, rămîne lumina pe care a revărsat-o în sufletele celor încă vii, și crește împreunîndu-se cu alte lumini și se întinde pătrunzînd în sufletele celor ce rînduri-rînduri intră-n viață.

30 Trăia încă Arie în inimile tuturor, și Răciulete, cel mărunt și sprinten, cutriera, mai neastîmpărat decît orișicînd, poienele cuprinse de fiori, ca să adune sfatul bătrînilor și să-i pună pe toți în mișcare. Niciodată încă nu se adunase sfatul acesta, căci n-a fost

nevoie de el cită vreme a trăit Arie, nici mai târziu, când voința domnului le hotăra toate. Acum însă domnul era închis în cetatea lui încungiurată de leșuri intrate-n putreziciune și păzit de caganul turbat, care jurase cu gura plină de spume că va sfărma cu peptul său zidurile și își îngrămădisise întreaga oștire în valea strimță. în trei rînduri dăduse năvală zadarnică, mii de vieți jertfise, lipsa de hrană și boalele îi scădeau mereu oștirea, dar el nu șovăia, ci mai virtos se-ncăpățina.

Iar în cetate era tăcere și liniște ca în mormînt: singurul semn de viață al apărătorilor era buciul de rugăciune, care răsuna din cînd în cînd pînă-n fața trecătorii, unde muntenii se adunau mereu, acum nu sute, ci peste șapte mii de oameni, toți gata de a-și face datoria.

Care le era însă datoria?

Erau adunați bătrînii toți și steteau tăcuți.

Dac-ar fi sunat de jos, din cetate, buciul de luptă, mulți ar fi sărit în picioare, dar nu toți. Erau acolo Moroiu și Ursan, erau Bunea și Mareea, erau Corbu și Vîntu, erau preoții toți, care tot ar mai fi stat pe gînduri, căci prin sabie pierde cel ce scoate sabia din teacă.

— Nu sună de luptă — zicea părintele Luca — pentru că-și este el singur destul, nu sună pentru că vrea să cruțe viețile noastre, nu sună pentru că e gata să-și deie pînă chiar și viața ca să înspăimînte pe cei ce vor să vă calce și să se deie pildă urmașilor săi!

— Nu sună — ziceau alții — fiindcă e mîndru și nu vrea să se umilească cerînd ajutor de la unii ca noi. A, dacă iese învingător acum, ca vermii avem să ne tîrim la picioarele lui: săriți să-l scăpăm, căci pe noi înșine ne scăpăm frîngînd mîndria lui.

Unul singur, Bran cel spîn, stetea înfundat și nu zicea nimic, ci se uita din cînd în cînd în ochii cei albaștri ai lui Radu, băiatul trecut acum de cincisprezece ani, prea înalt pentru anii lui, dar nu plîpînd, nici cu fata de fată mare cum fusese tatăl său odinioară.

Era parcă din ochii lui voia să afle Bran ceea ce e de făcut, iară el stetea cu inima strînsă-n clește.

Ah! cum ar fi voit să fie și el acolo! Tatăl său l-a depărtat însă de la sine.

— Prea scumpă ne este tuturora viața ta — i-a zis el — și prea mulți ni-am perde bunul cumpăt și ne-am avînta orbește cînd am vedea-o în primejdie. Cea dinții datorie a omului e să-și păzească viața și s-o chivernisească cu înțelepciune: umilește-te, dă-ți întregul avut, primește chiar robia, dacă numai așa poți să-ți scapi viața, pe care numai pentru fericirea celor viitori și pentru îmbărbătarea lor ai s-o jertfești!

Nu, el nu putea să voiască altfel, dacă așa a zis tatăl și domnul lui, și cu inima strînsă se uita la mulțimea ce se frămînta-n valuri viu mișcate.

Pe cînd însă ei steteau aici, maica preuteasă alerga-n urma lui Răciulete, vătîndu-se amarnic și adunînd în calea ei pe mumele-ngrijate, care-i înțelegeau durerea.

O! ele nu mai steteau pe gînduri, căci ele nu cu mintea cea cumpănitoare și șovăită, ci cu inima lor curată judecau, și un fior cutremurător îi cuprinse pe toți cei adunați în fața trecătorii cînd ele se iviră-n depărtare, apropiindu-se cu pas din ce în ce mai grăbit și îmbărbătîndu-se unele pe altele prin vorbe strigate-n gura mare.

— Stați și vă chibzuiți! strigă maica preuteasă. Oameni în toată firea, bărbați în putere, părinți care au copii, feciori care au mume, frați care au surori, voi toți oameni verzi și întregi stați și vă gîndiți, cînd jos în vale, aci în apropierea voastră, se varsă sînge și s-a vărsat ieri și alaltăieri, de săptămîni de zile se varsă mereu.

— O! — întîmpină Bran, ridieîndu-se din călcîie — ușor ni-ar fi să nu stăm și greu ne este să stăpînim pornirea de a ne răpezi în vale, ca să punem capăt vărsării de sînge.

— Nu e tare voința care o stăpînește — îi răspunse ea rizîndu-i în față — ci e slabă pornirea. Nu vă înspăimîntă pe voi gîndul că fiii și nepoții și stră-

nepoții voștri vor suferi și ei cum voi ați suferit mai înainte de a se fi ivit el în mijlocul vostru?! Pe noi ne înspăimintă, căci noi simțim în copiii noștri sămînța neistovită a unui neam mare. Nu vă încîntă pe voi gîndul că soarta celor viitori o îndulciți bîgînd groaza în cei ce vă calcă pe voi și gonindu-i, ca-n veci să nu mai vie pe aici?! Pe noi ne încîntă, căci cu gîndul la cei viitori ne petrecem viața. Ce mai voți?! urmă ea înduioșată. Nu vi-e încă destul ce ați văzut?! O clipă de slăbiciune a avut, o dată a fost ispitit a se ridica mai presus de voi, și ați pus la îndoială toate virtuțile lui. Chiar eu, muma lui — strigă ea — mi-am pierdut credința-n el. Iară el a rămas el însuși, neclintit, neschimbat, în toate împregiurările același, gata în fiecare clipă de a sta singur pentru toți. Nu vă sunt încă destule dovezile ce vi-a dat?! Nu vi-e nici acum vrednic să priviți în sus cînd vă uitați la el?!

Miile de oameni steteau în tăcere adîncă și în nemișcare, ca niște stîlpi de peatră.

— Să ne cheme, și ne vom duce! grăi peste cîtva timp Corbu.

Bran iar se uită în ochii albaștri ai lui Radu, care se-ntoarse încet spre Corbu.

— Asta — îi zise el sfiicios — o știe și dînsul și tocmai de aceea nu vă cheamă: nu supunere cere, ci dovezi de iubire așteaptă în zile ca cele de astăzi!

Vorbele lui pătruseră flăcărînd ca fulgerul prin toate inimile, și mulțimea se îngrămădi mișcîndu-se încet spre dînsul, maica preuteasă făcu și ea un pas înainte, iar Răciulete sta cu răsufierea oprită.

— Și tu — îl întrebă acum Bran — ne ceri să-i dăm aceste dovezi?

— Nu vă cer nimic, răspunse băiatul. Face fiecare după povețele inimii lui. Pe mine, însă, urmă el îndreptîndu-se, nici voința tatălui, niciporunca domnului nu mă poate opri de a-mi face datoria, și cine vrea — strigă cu glas tare — vine cu mine!

— Și cu mine! strigară Bran și Răciulete deodată, încet apoi și fără de zgomot, ca în zi de sărbătoare și ca la înmormîntare, mulțimea se porni la vale, cu

ochii țintiți spre strîmtorile Dragoslavelor și cu gîndul dus la cetatea de peatră.

O babă-i scoase din sărite și îi pusese-n mișcare și un copil, care acum întîia oară se-mbărbăta să voiască și el ceva, și pînă chiar și Bran cel chibzuit numai într-un tîrziu își dete seama despre greutățile faptei ce aveau să săvîrșească.

Acela care a intrat o dată în luptă nu mai are milă nici pentru sine și pentru ai săi, nici pentru dușmanul care l-a silit să ridice arma, ci se folosește fără de nici o cruțare de toate mijloacele ca să iasă învingător. Lămurit ca la lumina soarelui ieșea la iveală gîndul domnului închis în cetate: cu cît mai mult își ținea Baian oștirea îngrămădită-n valea strîmtă, cu atît mai desăvîrșită era înfrîngerea lui. înspăimîntător afară din cale trebuia să fie pentru el gîndul că domnul, el singur, cu o mină de oameni, a putut să-l ție atîta timp în loc. Nu! lupta singeroasă era cel puțin de prisos cîtă vreme domnul el însuși nu se simțea în strîmtorare destul de grea ca să ceară ajutor.

Și grea de tot trebuia să fie lupta aceasta. Acolo în vale erau multe mii de oameni care de atîta timp se zbuciumau în luptă cu un dușman care-i lovea din dosul zidurilor ori din desișul pădurii: mare trebuia să le fie minia cînd ajungeau, în sfîrșit, să-l vadă pe dușman în cîmp deschis.

Muntenii trebuiau, cu toate aceste, să meargă înainte.

O lumină nouă s-a revărsat asupra viitorului în clipa cînd fiul s-a-mbărbătat la hotărîrea de a-și pune viața în joc ca să-și scape părintele din strîmtorare, și lumina aceasta s-ar fi stîns dacă nu s-ar fi adunat cu toții împregiurul lui. Nu mai șovăia acum nimeni, și în frunte mergeau tocmai cei ce stătuseră mai înainte la îndoială: peste puțină ar fi fost să-i mai oprească și nu rămînea decît să le reguleze mersul.

Știa Bran că Dragodan și Cîndea se află cu cetele lor prin pădurile despre Capu-Coastei și prin cele de la Cîndești și îi neliniștesc mereu pe ogori fără ca să intre în luptă cu ei. El trimise dar două mii de oameni

cu cinci sute de arcași la dreapta, ca să iasă deasupra cetății, la Mățău, iară el se opri cu ceilalți oameni la Mateiaș, hotărît de a nu înainta decît după ce va fi primit răspuns de la Dragodan și de la Cîndea, ca lovitura să se deie deodată din patru părți.

El nu știa însă că la vale lucrurile se schimbaseră cu desăvîrșire.

10 Aducîndu-și întreaga oștire în strîmtorile Dîmboviței, ca să încungiure cetatea, Baian a fost nevoit să prade pe sorbii ce i se supuseseră de bunăvoie. Nopțile dar Dragodan cutriera văile și se ivea ca o stafie cînd ici, cînd colo printre frații săi îngroziți de jaful ce suferiseră, și cu cît mai mari erau perderile lui Baian, cu atît mai mult se pătrundeau vecinii de
15 gîndul că numai de la munteni poate să le vie mîntuirea.

Cel dintîi între căiți a fost chiar Vladimir cel pîntecos.

20 Pierzînd, în mînia lui oarbă, orișice măsură, Baian îl legase pe Isaac, evreul scirbos, de coada unui cal și-l terciuise tîrît peste bolovanii de pe țărmiile rîului.

Era peste putință ca Vladimir să rămîie liniștit în fața unei asemenea priveliști, și peste noapte el a fugit în tabăra lui Dragodan.

25 Cîteva zile în urmă, Bohuslav, Viștoc și Radoslav și-au adunat și ei oamenii și i-au trimis lui Dragodan vorbă că stau gata și așteaptă să le spună ce au să facă, iar acum, cînd muntenii se iviră la Mățău, miile de vecini adunați de Viștoc alergară spre dîșii.

30 O însuflețire neînfrînată îi cuprinse pe muntenii adunați la Mateiaș cînd primiră aceste știri. Le era parcă un nou soare răsare, temeliile unei noi vieți se așează, și pe cînd unii plîngeau de bucurie, alții stăteau cu ochii în pămînt, rușinați, căiți și gata de a-și ispăși vina prin fapte de oameni vrednici.

35 „O, tu, om nemernic și fără de pricepere! — își zise Bran adînc mișcat — ai voit tu să-l judeci pe el?! Ai pus tu la îndoială virtutea lui?! Înțelepciunea lui și bunătatea fără de margini a inimii lui ai
40 tăgăduit-o?! Înainte! — strigă el — înainte! ca să-l scoatem și să cădem cu toții la picioarele lui! Spulbe-

rați au să fie ca pleava în vînt toți dușmanii lui, și departe sus va rămînea el deasupra tuturor!"

5 Iară el, domnul preamărit și vrednic de mare mărire, stetea cu capul plecat și cu brațele încrucișate pe pept, cu ochii stinși și cu fața veștejită, o umbră de om, la mormîntul soției sale, inimă curată, trup fără de pată și suflet lămurit în focul grelelor ispitiri. Prea gingașă a fost inima ei pentru ca să-și poată urma
10 bătăile în mijlocul rîcnetelor de minie ale celor ce lovesc și între vaietele de durere ale celor loviți; prea mult a iubit pentru ca să poată asculta gemetele celor ce mor; prea era deprinsă a vedea în el pe ocrotitorul tuturor pentru ca să-l poată vedea crunt și nemilos.

15 Se zice că pasărea plăpîndă, ajunsă fără de veste-n preajma șarpelui încolâtăcit printre crengi, rămîne pe o clipă cu ochii țintiți în ochii lui, apoi moare trăs-nită de fulgerul spaimei: așa a murit Mala cea mult iubită ca copilă și atît de răsfățată ca femeie.

20 Mare era durerea lui și sfîntă!

El a tresărit cînd buciumele au sunat, dînd din patru părți deodată semnul de luptă. Atît de amețit era și de pierdut în durerea lui, încît știa că buciumele vestesc pornirea luptei, dar nu-și dedea seamă că
25 de astă dată nu asupra lui pornesc cetele înarmate.

— Gata cu toții! strigă el ca deșteptat din somn și se urcă-n grabă mare pe schelele tot pline încă de bolovani și de cîlți muiți în rășină.

30 Abia privind de sus de pe zid împregiurului său el se dezmetici încetul cu încetul.

Stetea uimit și nu mai înțelegea nimic.

Coborau despre Mățău și despre Mateiaș și ieșeau de pretutindeni de prin pădurile de la vale și munteni și vecini și înaintau în grabă mare spre dușmanii
35 tăbărîți împregiurul cetății.

Care va să zică s-au îmbărbătat muntenii și vecinii, schimbîndu-și gîndul, s-au unit cu dîșii.

O, el nu s-a-nșelat și acum se-ntemeia viața de dînsul mult visată.

40 Zăpăciți de lovitura neașteptată, ogorii se îngămădiră spre țărmiile rîului și se-nvălmășiră fără de

nici o rînduială și umplînd văzduhul de strigăte sălbaticе.

5 într-o clipă însă, Baian, tînărul crescut în învăl-mășeala luptelor, își dete seamă că de la vale e lovit cu mai multă putere și luă hotărîrea de a răzbi la deal, spre Bodeni, pentru ca să se întoarcă apoi și să-l aibă pe dușman numai în față. Părăsindu-și dar caii, cu care nu se putea mișca printre bolovani și pe costișe, ogorii o porniră în rînduri încheiate

10 la deal și se izbiră de arcașii lui Bran, care-i opriră pe o clipă în loc.

Erau însă prea puțini muntenii ca să-i poată opri pe ogori în înaintarea lor, și Bran începu peste puțin să se retragă spre cetate.

15 'Nemaiavînd acum pe nimeni la deal, ogorii se-ntoarseră și începură să-i mîne pe munteni spre cetate, în vreme'ce de jos, din vale, se auzeau răcnetele de taur ale lui Dragodan, care urca-n goană mare coasta.

20 — A, Bran e, Bran! strigă Bodea, și iar fu cuprins de simțămîntul că nimeni cu dînșii nu mai poate să ție pept.

Dar la dreapta lui Bran, în bătaia grindinei de săgeți, era și el, băietul subțirel și înalt.

25 — Ridicați podul de trecere! deschideți-mi drum! dați-mi buzduganul! strigă părintele, cuprins de fiori. Iute! iute! iute, că sar de pe zid!

Ca o fiară chinuită timp îndelungat de foame se răpezi Baian la deal cînd văzu pe domn coborînd podul și ridicînd deasupra capului său buzduganul strălucitor.

30

— Lăsați arcurile! puneți-vă săgețile-n tolbe! strigă caganul. Pept la pept să-l stringem. Viu voiesc să-l am, viu și nevătămat, ca viața mea întreagă să am mulțumirea de a-l chinui.

35 Nu mai era acum în primejdie băietul, căci lupta-și schimbă cu desăvîrșire mersul.

Strigînd ca ieșiți din fire roiră muntenii din toate părțile spre domnul lor, și iar descărca Bran săgețile' una cîte una și-i deschidea drum. Unul după

40 altul au căzut, la picioarele domnului, Cîndea cel

bălan și Boțea ce-l îndesat, Corbu cel iute la fire și Moroiu cel mustecos. Dragodan, sîngerînd din patru răni, nu mai rîcnea, ci lovea răsufflînd din greu și ștergîndu-și citeodată din față șiroaiele de sînge, iar Răciulete cel mărunt nu mai stetea în coadă, ci se-nfigea cu sulița lui ca un cățaluș la picioarele stăpînului, mereu înaintea lui și împ'edecîndu-l mereu în înaintare. Pas cu pas însă îi mina domnul pe ogori peste trupurile celor răniți și peste leșurile putrede la vale.

5

Lovit în cele din urmă de o săgeată în falca lui cea lată, Baian sări ca fiara încolțită.

— Săgețile! strigă el. Descărcați asupra lui și numai asupra lui!

15 O dată descărca ogorii și încă o dată, apoi se întoarseră și se depărtară-n goană sălbatică, minai de Dragodan, care iar începu a răcni.

S-a dus Baian, caganul caganilor, înfricoșatul stăpînitor al popoarelor din valea Dunării, s-a dus, părăsindu-și tabăra și caii, și timp de peste cincizeci de ani de zile, cît a mai ținut lumea în groază, n-a mai îndrăznit să se întoarcă.

Domnul însă zăcea pe iarba plină de sînge, lovit în pept de două săgeți, viu încă și cu mintea limpede, dar în pragul morții.

25

O! de ce n-a rămas el în cetatea încungiurată de ziduri groase!

30 La dreapta lui era, ingenunchind, muma, la stînga fiul, iară giur împregiur steteau ceilalți, în tăcere adîncă.

— O!... dac-aș putea s-o mai pornesc o dată de la început — grăi dînsul încet — v-aș cruța de multe din mîhnirile ce vi-am făcut în pripirea mea!

Ochii tuturor se umplură de lacrimi.

35 El luă mîna fiului său și se uită lung în fața lui.

— Nu uita niciodată — îi zise apoi — că adevărata mărire numai pe adevărata virtute se întemeiază!

în aceste vorbe și-a dat cea din urmă răsufflare.

ÎNCHEIARE...

S-a dus Baian, caganul caganilor, înfricoșatul stăpînitor al popoarelor din valea Dunării, s-a dus părăsindu-și tabăra și caii... Domnul însă zăcea pe iarba plină de sînge.

„Acum vin eu la rînd!” și-a zis Bran cînd l-a văzut mort.

Era cuprins de un fel de spaimă, care într-o clipă i-a schimbat iar gîndirea și simțămintele.

10 Om șovăielnic din fire, bănuitor și mereu nemulțumit cu cele ce se petrec, el iar a căzut sub stăpînirea ghidului că lucrurile merg rău și nu pot să se îndrumeze spre bine pentru că Bodea, căzut rob slăbiciunilor sale, nu era destul de tare pentru ca
15 să poarte cu izbîndă sarcina ce luase asupra sa.

Cum ar fi putut să izbîndească el, care și-a călcat jurămîntul dat ca frate de cruce și care n-a fost în stare să țină-n frîu muierile ce-l încungiuiau, nici pe păcătoșii, cu care intrase-n legătură?!

20 Iar acum a murit lăsîndu-le toate baltă.

Nu! cele stricate din vina lui nu mai putea să le dreagă decît un om care în toate amănuntele vieții lui a fost în stare să se stăpînească și să-și pună el însuși sie frîu, ca să le poată fi altora povățuitor
25 înțelept și neînduplecat.

„Omul acesta sunt eu, numai eu — își zicea el — și nimeni afară de mine nu e în stare să ducă mai departe lucrarea pornită de dînsul.”

Iară el nu era numai singur cuprins de simțămîntul acesta: mulți de tot erau între munteni cei ce nu-l socoteau pe Radu, băietanul încă netrăit în lume, destoinic să poarte cîrma și stăruiau ca Bran să-i fie povățuitor; ba nu erau puțini nici cei ce doreau ca copilul Malei să fie dat la o parte.

10 Din ce în ce mai stăruitor li se punea muntenilor întrebarea dacă le este ori nu iertat să se însoțească cu vecinii cei lăpădați de Dumnezeu și porniți spre desfrîu care-i ispiteau mereu și-i îndrumau spre destrăbălări. Mereu se sporeau cei stăpîniți de gîndul că neamul lor nu poate dăinui decît păstrîndu-și cu toată sfințenia curăția singelui și moravurile rămase din bătrîni.

„Bran are dreptate — ziceau ei — mai bine trecem munții decît să ne înecăm în noianul păcătoșiei!”

Oamenii erau deci în fiecare clipă gata de a se-ncăiera între dînșii, adunați unii împregiurul nevino-vatului Radu, iar alții sub povața lui Bran, aspru pázitor al bunelor moravuri.

Un singur lucru îi mai ținea în loc: frica de avarii risipiți pe cîmpii și de nemilosul Baian, care tot ar mai fi putut să se întoarcă.

Ce-i drept, în fața avarilor ce mai rămăseseră prin apropiere se aflau vecinii, care știau să scape mai rar luptîndu-se cu bărbăție și mai des închinîndu-se cu umilință și dînd daruri din belșugul lor.

Din timp în timp porneau și volgarii de la adăposturile lor ca să facă năvăliri de pradă prin podgorii și prin văile de la poalele munților. Vecinii, tot ei, știau să-nvîrtă lucrurile astfel ca să le vie într-ajutor avarii, care se socoteau ei înșiși pe sine mai presus de toți în drept de a prăda — la dreapta, la stînga și de giur împregiur.

De peste Dunăre nu veneau decît pe ici, pe colo neguțătorii care se puteau străcura plătindu-le ava-

rilor vamă și din ceea ce aduceau, și din cele ce puteau s-adune de pe aici.

St[ăte]au deci muntenii adăpostiți în poienele lor și prin înfundăturile văilor și așteptau oarecum cu frica-n sîn clipa de zguduire. Nu mai era însă ca mai nainte, cînd își aveau gropile de grîu, ci de voie, de nevoie, păstrau deocamdată legăturile cu vecinii, care aveau hambarele pline și nu erau afară din cale supărați cînd starostii trimiteau la cetatea de peatră

10 cuvenita zeciuală, ba mulți se-mpăcau și cu gîndul ca mai unul, mai altul dintre munteni să se așeze printre vecini, precum se zicea, ca îndrumător spre o mai bună viețuire... Bran era doară și el de părerea ca starostii să fie înlocuiți cu județi.

15 Mai era apoi și alta mai hotărîtoare.

În vreme ce Bran și soții lui trăiau, Mala și Bodea muriseră, iară moartea sfințește.

Dumnezeu fie, maica natură fie cel ce ori ceea ce a zidit lumea aceasta, a plămădit sufletul așa ca omul, torcîndu-și firul vieții, să deie încetul cu încetul uitării relele, care-l întristează și să-și aducă aminte mai mult de cele bune, care-i umplu inima de dulceață.

20

Fiind acesta lucru nu numai bun și cuminte, ci totodată și plăcut, muntenii și cu atît mai vîrtos muntencele au dat încetul cu încetul uitării toate cele după a lor părere necuvenite din viața acum răposatei lor doamne și ridicau din ce în ce mai mult în slava cerului pe fostul lor domn, care atît de mult a ținut la soția sa și la muma copilului său, atît de

30 bune îndrumări a dat prin viețuirea sa ca soț.

Nici c-ar fi fost cu puțință să nu se umplă de lacrimi ochii muntencelor, care-și aduceau aminte de zilele petrecute la șezătorile din cetatea de peatră.

35 Perdute rămîneau toate celelalte în ceața timpurilor de mult trecute, și ele se vedeau numai însele pe sine adunate împregiurul tinerei, gingașei și frumoasei doamne, care trecea harnică și voioasă de la una la alta în vreme ce ele-și urmau fiecare lucrarea

cîntînd, spuind povești, puindu-și cimilituri ori glumind între dînele.

— Mult ținea, soro, Ia soțul ei — zicea una — și mult îl punea sus în gîndul ei.

— Nu mai puțin ținea și el la dînsa — îi răspunde alta — și puține dintre femeile ce trăiesc pe pămînt au parte de fericirea ei.

— De așa ceva să nu te miri, grăia iar alta. Avea la ce să ție: lasă că era cu adevărat floare între flori, dar se mai și revărsa din întreaga ei ființă o duioșie și o dulceață plină de farmec, cum rar se ivește pe pămînt.

10

— Nevinovăție era în toate amănuntele vieții ei!

— Chiar și slăbiciunile ei erau adevărate podoabe ale ființei femeieștii

15

în vreme ce muntencele își reaminteau în felul acesta zilele petrecute la cetatea de peatră, muntenii își dedeau din ce în ce mai cu dinadins seamă despre vorbele rostite de maica preuteasă în fața trecătorii lui Bran.

20

— Da! — ziceau ei — adevărat e că neclintit a rămas el, neschimbat, în toate împregiurările același, în fiecare clipă gata de a sta singur pentru toți. Destule dovezi ni-a dat! Vrednic e, mai presus de toate vrednic să privim în sus cînd ne aducem aminte de el.

25

— N-am prea fost însă vrednici noi să-l avem în mijlocul nostru! adăuga unul.

— Cu adevărat om rînduit de Dumnezeu să facă voile lui aici pe pămînt! întîmpină altul.

30

Atît de adînc era pătruns gîndul acesta în sufletele tuturor, încît Bran se fălea, tot mai des și mai cu dinadins se fălea că i-a fost apropiat răposatului.

— Da! — zicea dînsul — nimeni nu i-a fost atît de apropiat ca mine, și pe nimeni el nu s-a răzimat atît de mult ca pe mine!

35

Iar Răciulete, ajuns om bătrîn acum, nu mai purta sulița cea lungă și sta gînditor la o parte.

— Și să nu uitați — zicea el sfătos ca totdeauna — să nu scăpați din vedere că atunci, cînd nu

40

eram în stare să luăm o hotărîre, Radu, băietanul, ni-a îndrumat pe calea cea bună. Băietan, dar om cu scaun la cap și cu inima la loc! Celelalte să le lăsăm încurcate. Vecinii o vor duce-nainte închinîndu-se mai unora, mai altora și dînd la dreapta și la stînga fie daruri, fie zeciuală ca să-și poată petrece viața-n îmbuibări și [să] se-nece-n cele din urmă-n păcătoșii[le] lor, iară noi vom rămînea tot noi și vom merge-nainte.

D I N   B Ă T R Î N I
NARAȚIUNE ISTORICA
[VOLUMUL II]

M A N E A

P A R T E A Î N T Ă I

I

MĂNEȘTII

5 Lungă e afară din cale aici pe pământ viața omului!

Sunt nesăcate izvoarele gândirilor de care e frământat muritorul, nemăsurate suferințele ce el îndură, nenumărate faptele pe care le săvârșește siluindu-se însuși pe sine. Nepotolită e totuși setea de
10 viață a celui născut, și negru ni se face înaintea ochilor când ne gândim la moartea neîndurată, căci frumos e și bine a trăi în lumea bătută de soare și ca-ntr-un vis de desfătare se desfășură bogățiile de prefaceri în fața celui ce vede.

15 „Lungă e și grea și totuși frumoasă!” zicea în gândul său părintele Manea, tânărul plin de avânt, care, sculat de cîntatul cocoșilor, plecase grăbit din cetățuia trainii durată-n culmea colinei și, călcînd ușor peste iarba fragedă, săltînd, parcă, mai mult
20 prin văzduh, fără ca să atingă pământul, alerga-n zorile zilei de primăvară spre Prahova cea de atita timp revărsată, ca să vadă dacă tot n-au început încă apele să se retragă.

25 Giur împregiurul lui se-ntindea sub cerul senin și limpede cîmpia, pe ici, pe colo împădurită, iar la dreapta se ridicau în depărtare munții încă tot acoperiți de zăpadă, și sfințenia liniștei din creapătul zilei se revărsa peste toate.

„Frumos e și bine a trăi!” își zicea părintele Manea, și din cînd în cînd el își întorcea cu o mișcare pripită capul și se uita fără ca să se oprească înapoi spre cetățuia ce sta ca o strajă posomorită în mijlocul cîmpiei, iar pletele lungi îi fluturau în adierea dimineții.

Acolo îi era gîndul, și inima îi era acolo, la Ana, femeia fără de seamăn care îi răscolise toată ființa.

40 Puțin de tot, cîteva luni abia, din toamnă pînă-n primăvară, trăise cu dînsa, și îi era parcă multe vieți de-a rîndul a trăit. Reamintindu-și-le toate zi cu zi, oară cu oară, clipă cu clipă, zilele copilăriei și ale tinerețelor rămîneau în gîndul lui la depărtări nemăsurate, ca și cînd nici n-ar fi fost ale lui, iară 15 scurtul timp pe care l-a petrecut cu ea i se părea lung de plin ce era. Nu poate însă aici pe pămînt să dăinuiască mulțumirea sufletească. Privind stăruitor în lumina soarelui, ni se întunecă vederea, și întocmai precum gerul prea aspru arde și amăreala prea mare 20 se simte a dulce, mulțumirea prea stăruitoare e durere sfîșietoare. Nu e om care nu se sperie de propria sa fericire, și dacă n-ai de ce să te plîngi, te temi de ziua de mîne și-ți faci gînduri care te zbuciumă.

25 Se cutremura părintele Manea mai ales cînd se gîndea că peste încă cîteva luni va fi tată, și îndoit îi era scumpă femeia.

30 Se uita părintele Manea mereu înapoi spre cetățuia posomorită, căci grozav e gîndul că te-ai dat cu totul cuiva și viața toată îți atîrnă de la cineva care în fiecare clipă poate să moară, să se depărteze ori să se înstrăineze de tine.

35 Ziduri durate pentru vecie, cetatea stetea de vecuri lungi în culmea colinei; el se uita cu toate aceste și iar se uita înapoi, parcă s-ar fi temut ca nu cumva deodată să piară din ochii lui, să n-o mai găsească la întoarcerea lui, și alerga mergînd spre Prahova, pentru ca să se poată întoarce cît mai curînd.

Dar și avea de ce să grăbească.

40 Uitîndu-se înapoi, ochii lui treceau spre cetățuia peste corturile întinse la poala colinei.

De un an și mai bine vremurile fuseseră nemai-pomenit de grele, și oamenii, spăimîntați mereu, erau ispitiți de gîndul că lumea e pe sfîrșite și că nu mai e chip de a trăi pe fața pămîntului.

5 Trei deodată se iviseră-ntr-un rînd stelele cu coadă pe cer, cutremurele de pămînt nu mai încetau, fulgerele și tunetele se țineau șir încheiat, ploile nu mai conteneau, rîurile ieșiseră toate din mătcile lor, și vara toată pînă toamna tîrziu cîmpiile au stat 10 acoperite de apă-ngroșată, iar în timpul iernii geruase a nins într-una și a viscolit, încît oamenii au rămas troieniți prin adăposturile lor șubrede și turmele s-au stîns de foame, de frig și de boalașiiță.

15 înspre primăvară, mai potolindu-se gerul, au început să vie peste Dunărea înghețată negoțatori și fel de fel de vîntură-țară, precum și cete de ale lui Bogor, cruntul stăpînitor al bulgarilor, ca să ieie sare și ce mai era de luat. N-au apucat însă să se 20 întoarcă toți, fiindcă au dat deodată căldurile, zăpezile au început să se topească, ghețurile s-au desprins și rîurile umflate iar au acoperit cîmpia. între cei rămași era și Budac, care, așteptînd scăderea apelor, ca să se poată întoarce, se oprise cu ceata lui de vreo sută cincizeci de călăreți aici și-și întinsese cor- 25 turile sub cetățuie.

Mare urgie și asta!

30 Erau calde zilele și liniștite și frumoase, tot ne-maipomenite și ele, zile ca-n raiul pămîntesc, pădurile-nmuguriseră fără de veste, și la locurile mai ridicare și mai bătute de soare iarba încolțise deasă. Inimile tot mai erau însă cuprinse de spaimă și prooroci veniți de peste Dunăre, care umblau în 35 pielea goală, se iveau cînd ici, cînd colo și-i îndemneau pe oameni să se căiască, să se lepede de cele lumești și să se pregătească pentru viața veacului ce vine, la care în curînd vor avea să treacă.

40 Socotindu-se în tainică legătură cu Duhul Sfînt, care în mijlocul cutremurelor de pămînt, între fulgere și tunete, se coborise din cer, ei știau că veacul de acum are hotar pus dintru început ani 6366 numă-

rați din clipa zidirii, ceea ce face de trei ori câte șase, de trei ori câte șapte și de șapte ori câte trei, număr de trei ori fatal. Stăruiau dar, ca-n timpul celor câțiva ani ce mai rămăneau pînă la împlinirea acestui veac, oamenii să se pregătească și să desființeze toate împărățiile, să răstoarne toate stăpîmirile, să frîngă toată puterea omenească, pentru ca stingerea a toate să-i găsească-n starea în care Dumnezeu l-a lăsat pe Adam în rai.

10 „Găiți-vă — strigau dinșii — și vă lăpădați de toate!" Iară sîrbii, care-i înțelegeau, știindu-și multele păcate, se cutremurau cuprinși de groază, se adunau despoiați împregiurul lor și nu li se mai supuneau judeților ca mai nainte.

15 Mai rău încă îi apucase vestea aceasta pe cetașii lui Budac.

Păgîni dați duhurilor necurate, care nu-l lasă pe om să-și mîntuie sufletul, dinșii nu se temeau de moarte, ci mai virtos se înteteau în răutățile lor.

20 Trei săptămîni de zile trecuseră de cînd ei își întinseseră corturile sub cetate, și de atunci și pînă acum au dus-o petrecîndu-și noapțile-n desfrîu, mîncînd și bînd, răcnînd și jucînd împregiurul focurilor cu femeile zbanghii, pe care și le aduceau de prin împregiurime.

25 îi sîngera părintelui Manea inima cînd îi vedea risipindu-se cete-cete, ca să-și facă proviziuni, și întorcîndu-se iar încărcăți cu de toate, îi sîngera cînd vedea stricîndu-se atîte vieți și dîndu-se peirii atîte suflete, îi sîngera însă mai ales cînd se gîndea că toate se petrec la poarta casei lui, și Ana-și spurcă ochii văzînd, își spurcă urechea auzînd, gîndul și-l spurcă știindu-le toate.

35 Dar ce putea să facă?! Sta împrejmuț de apele răvărsate, neștiut de nimeni și lăsat singur în a sa grijă numai.

40 Nu o dată Cornea, județul, fratele Anei, fusese ispitit de gîndul să se pună în fruntea celor patruzeci de voinici pe care îi avea la dînsul, să dea, cînd îi știe istoviți de beție și de desfrîu, năvală asupra

5 lor și să-i stîrpească, ca să le peară și urma de pe fața pămîntului, își punea însă părintele Manea pep-tul ca să-l oprească. Crescut aici, între sîrbii care-l știau de mic și-l socoteau între ai lor, el n-ar fi avut decît să facă un semn ca să se adune și-o mie împregiurul lui, dar n-avea de ce s-o facă aceasta.

10 Budac era, la urma urmelor, un om cumsecade, care-și petrecea timpul în felul lui și făcea numai ceea ce în gîndul lui i se cuvenea să facă. Ar fi putut să-și întindă corturile orișunde, și mai la deal, și mai la vale, și le-a întins însă aici, pentru că așa a voit Cornea, care ținea să-l aibă sub ochii lui. Nu ca dușman venise și nu cu de-a sila, ci de nevoie rămăsese, și deschis le era tuturora drumul printre corturile lui, deschisă îi era și lui poarta cetății cînd, întors de la vreo vinătoare, ținea să le facă și celor din cetate parte din vînat. El însă nu uita de unde vine și de cine a fost trimis și nu întrea, ci porunca, nu poftea, ci-și făcea poftele, nu cerea ce mai rămîne, 20 ci lua din plin, iar aceasta nu pentru că era om înalt, spătos, țeapăn și cu privirea semeată, voinic ales dintre mii, ci pentru că așa i se cuvenea lui, care fusese crescut de Crum cel înfricoșat și era mîna dreaptă a lui Bogor.

25 S-armai fi potolit, nu-i vorba, dac-ar fi văzut în fața lui și pe ceilalți județi de prin apropiere cu cetele lor, pe Filip de sub coaste, pe Albu de la Cîmpina, pe Crețu de la Urlați, pe Bălan de la Bucov, dar aceștia așteptau și ei retragerea apelor răvărsate. 30 Apoi tot asta o aștepta și Budac, ca să poată pleca.

Prahova însă își rostogolea, ca mai nainte, fără de zgomot valurile-ngălbenite și le risipea cît vezi cu ochii peste cîmp. „Și totuși!..." Părintele Manea tresări înviorat. Pe ici, pe colo, pe la margini, iarba era acoperită de podmol gălbui, un semn că apa a fost, acum de curînd, și mai mare, și mai risipită, c-a început să scadă, să se retragă la matcă.

40 Adimenitoare e privirea apelor răvărsate, care vin fără de măsură de la munte și trec oarecum pe șoptite la vale și se varsă risipindu-se în toate păr-

tile ca duse de o putere necovârșită. Și dacă n-ar fi fost nerăbdarea cu care aștepta scăderea lor, părințele Manea tot ar fi stat și-ar fi privit întrebându-se mereu de unde vine atât noian și unde-ncape și când se sfârșește istovindu-se.

5 Alergase, ca nu cumva să-ntîrzie la întoarcere, iar acum sta și privea uimit de măreția priveliștei și umbla în sus și în jos ca să se încredințeze dacă a început în adevăr apa să scadă ori i s-a părut numai lui că scade. Nu uitase, ce-i drept, cetățuia și cele 10 din ea, dar nu-l ierta firea să plece cu inima îndoită, și mereu se-ncredința în gândul lui că n-are nevoie să grăbească. Ii auzise rîcnind pe cei din corturi pînă tîrziu după miezul nopții și n-avea să se teamă 15 c-o să se scoale în curînd.

Și, în adevăr, ei zăceau amortiți pe unde-i răpusese beția, nu însă toți.

Budac el însuși nu fusese între cei ce rîcneau și nu era între cei ce zac. Lui îi trecuse veacul veselilor, și cu nerăbdare aștepta și el scăderea apelor, 20 ca să se poată întoarce.

Sunt în fiecare om două firi, una care-l coboară, și alta care-l ridică, și cu cît mai mult e om omul, cu atât mai ușor iese în el această a două fire la iveală. 25 Iar Budac era om, un păgîn sălbatic, care nu știe ce e sfiala, un nesățios crescut în îmbuibare, care nu știe ce va să zică stăpînirea de sine, dar om întreg.

Era peste putință ca el să nu simtă că Cornea, deși mai mărunț și mai plăpînd, se socotește însuși pe 30 sine mai presus de dînsul și că oamenii lui, deși puțini, se uită cu un fel de scîrbă la corturi și la cele ce se petrec în ele. Lucrul acesta-l umplea de minie, și nu o dată și-a-ncrețit el fruntea, îndreptîndu-și privirea spre cetățuie.

35 N-avea însă decît să deie ochi cu preotul pentru ca să-i treacă minia. Era în fața acestui om mărunț și supt la față atîta liniște, atîta veselie, atîta bună-tate bătrînească și atîta stăpînire de sine, încît lui Budac îi era greu să nu-și stăpînească glasul cînd 40 vorbea cu el ori să zică „nu” cînd el zice „da”! Cum

ar fi putut el să intre în vrajbă cu un om de o fire atît de plăpîndă și de dulce?!

Ceea ce l-a răpus însă pe Budac a fost Ana, soția preotului.

5 Nu era încă femeie Ana, ci copilă numai, și Budac stetea privind cu ochi mari cînd ea cobora cu soțul ei coasta, ca să meargă la turmele ce pășteau în preajma cetății și să se joace cu mieluseii încă plăpînzi, cu vițelușii botocănoși și cu mînjii cei cu picioarele 10 lungi.

întaltă, parcă prea înaltă, subțirică, parcă prea de tot subțire, însă rotundă în toate și mlădietetă, dar nu sprintenă, ci domoală și la pas, și la mișcări, și la căutătură, și la vorbă, mai ales la vorbă, ea nu 15 mergea, parcă, cu dînsul, ci se ținea după el. Pe cînd el umbla cu nasul în sus și forfecînd oarecum cu picioarele, ea mergea cînd în urma lui, călcînd ușor și sfiicios, ca și cînd s-ar fi temut ca nu cumva să-i fie pămîntului prea grea, cînd săltîndu-se înainte ca codobatura ușurică, cînd iar plecîndu-se spre 20 el, ca să-i spună cîte ceva.

Văzîndu-i așa, oricine trebuia să fie cuprins de simțămîntul că el nici n-o duce, nici nu merge cu ea, ci o lasă să vie, că aiurea sunt gîndurile lui și 25 că dînsa îi este mai mult ori mai puțin de prisos.

încă mai mari s-au deschis ochii lui Budac cînd el a văzut-o din apropiere și-a auzit-o vorbind în sîrbeasca lui, încet, pe șoptite aproape, parcă s-ar fi sfiit a-și da pe față gîndurile și i-ar fi fost greu 30 că alții aud glasul ei plin ca cel de băietan, și privind cu ochii plecați și numai pe jumătate deschiși, ca nu cumva să jignească prin căutătura ei pe cei ce îi steteau în față.

De tot i se deschideau ochii și plin îi răsuna glasul numai cînd rîdea, ridicîndu-și puțin umerii, și 35 Ana rîdea mereu, cum rîd florile primăverii și cum păsările rîd cîntînd la cuiburile lor. Mai mult bălană decît oacheșă, fața ei curată și rotundă ca luna plină-n răvârșatul zorilor de zi era întruparea veseliei neistovite. 40

Și curate, ca fața, îi erau toate, îmbrăcămintea largă și albă, sub care i se perdea trupul, părul netezit pe frunte, minile cu degete lungi și subțiri, curată mai ales gura, din care, când nu te așteptai, zîmbetul scotea la iveală cele două șiruri de dinți curați.

Atît era de multă curăția în toată ființa ei, încît Budac cel înalt și spătos' ar fi voit s-o atingă, ca să se încredințeze dacă e ori nu în adevăr așa cum o vede, se simțea el însuși nespălat și nepeptănat, deși îi erau strălucitoare vestmintele de Țarigrad, și se rușina oarecum de trupul lui cel greoi și de mustața lui cea aspră și groasă.

Era însă în aerul ei și ceva mai îndărătnic.

Umerii obrazilor, ieșiți puțin, și fălcile cam late păreau a bărbăție nepotrivită cu jingășia ei copilărească, iar buza de sus, cam lată și ea, se mișca cîteodată a mîndrie disprețuitoare.

Văzînd uimirea copilărească cu care ea-l măsura și se uita la corturi, la oameni și la toate cele ce se petreceau în mica tabără, Budac se simțea, privind la buza ei, umilit în întregul său fel de a fi.

Se sîmte și se iubește orișicare om pe sine, și e nesuferit gîndul c-ai voi și nu poți să fii ca alții. Nesuferiți ne sunt dar și oamenii care ne silesc să ne socotim mai prejos de dînșii, și mînie neîmblinzită ne cuprinde cînd ei nu se sfîesc a ne spune verde-n față ceea ce știm și noi.

în sufletul lui Budac nu se ivise mînia aceasta. „Am și eu — își zicea — ale mele!” și sta cu capul ridicat, dar nu-i mai priiau nici cărnurile purtate-n frigare, nici vinurile luate fără măsură, nici glumele, nici jocurile, nici cîntecele, și-l supăra gîndul că atîta timp i-au plăcut.

Pe cînd ceilalți mîncau, șibeau, șijucau, șirîcneau, el stetea la o parte, nerăbdător și mîhnit că nu poate să-i oprească. Zîmbetul milos al părintelui Manea și buza de din sus a Anei schimbaseră rostul vieții lui, și acum, cînd ceilalți zăceau istoviți prin corturi ori pe la focurile aproape stinse, el se plimba pe sub cetățuia tăcută, bucurîndu-se de răvărsarea luminei de zi.

îl văzuse pe părintele Manea coborînd și depărtîndu-se spre Prahova, dar îl uitase de mult și rămase țeapăn, ca stîncă ieșită din pămînt, cînd sus, în cerdacul cetățuii, se ivi Ana, femeia încă copilă numai.

Deșteptată din somn, ea se pomenise singură. Era însă deprinsă cu felul lui de om pornit, care se duce și vine, iese și intră fără ca să ție seamă de alții și le face toate fără ca să mai întrebe pe cineva. Timpul trecea însă, și el nu se mai întorcea — parcă l-ar fi luat apele mari ce luceau în depărtare. Era cu puțință?! Un om nechibzuit și dus totdeauna cu gîndul e vecinie în primejdie. Pe cînd dar el măsura și ici, și colo adîncimea apei ori se minuna de puterea nesăcată care ducea valurile spre Dunăre, ea se zbătea în cerdac, căutîndu-l cu ochii în depărtare, unde nu putea să-l vadă.

îl vedea însă pe Budac, care era mai apropiat și se uita la ea.

Erau departe unul de altul, ea în deal, el în vale, dar ea simțea că el o vede, și el vedea că dînsa stă sub ochii lui, iar stările sufletești nu numai prin vorbe, prin clipirea ochilor și prin jocul buzelor, ci și prin portul trupului se dau pe față.

Cu cit mai limpede e apa și mai liniștită fața lacului, cu atît mai deslușit și mai în amănunte se oglindesc toate într-însa: tocmai curată fiind ca picătura de rouă, Ana trebuia să fi simțit încă dintru început că poate să-l aibă în stăpînirea ei pe sălbaticul Budac, să-i îndulcească firea și să-i prefacă sufletul. O simțea aceasta cu atît mai virtos acum, cînd ochii lui o căutau cu o stăruință oarecum nerușinată.

Cea dintîi pornire a ei era să se depărteze din cerdac. Nu e însă în lumea aceasta om care nu se simte măgulit și înălțat în gîndul lui, nu [e] mai ales femeie care nu tresaltă cînd își dă seamă că poate ceea ce nu tuturor le este dat. Porniri bune și rele sunt în firea omului, și nu Ana, ci femeia dintr-însa era vinovată dacă ea mai stătea acolo, sub ochii lui. Prea era adimenitor gîndul că ea, ființa plăpîndă, l-a biruit pe neînfrînatul oștean și poate să-l poarte după bunul

ei plac. La urma urmelor, nu de dragul lui ieșise în cerdac.

Era copilul răutăcios și lipsit de judecată care întărită fiara fiindcă o vede-nlănțuită și nu-și dă seamă că ea ar putea să sfarme lanțurile.

Iar Budac, nenorocitul de el, stetea zăpăcit.

N-o mai vedea cum o văzuse și, judecând în felul lui, ceea ce îi păruse peste putință i se învedera ca lucru atîrnător de voința lui, și firea lui pe o clipă potolită iar se răzvrăti.

N-avea decît să stăruie, și puțin lucru era omul ce-i stetea în cale.

Nu se petrecuse nimic în timpul cît Manea a umblat pe la Prahova, și totuși alta era lumea cînd el se-ntorcea înapoi, mîhnit că n-a mai putut să steie și supărat de nesuferitele muștrări Ia care se aștepta.

II

BARDA

Gînditor, cu fața întunecată, călcînd rar și clăti-nîndu-se la tot pasul și netezindu-și mereu barba rară, tunsă scurt și pe jumătate cărunță, Barda, cîrmuitorul împărăției, se plimba nerăbdător prin larga și luminoasa odaie din marele palat de la Constantinopol, în care-și petrecea zilele muncind fără de răgaz.

Aștepta pe cineva, și ochii lui mărunți și scrutători se-ndreptau din cînd în cînd ca pe furiș spre ușă.

Erau scumpe și moi covoarele pe care călca; mese de fildeș, lucrate cu multă măiestrie și încrustate cu pietre scumpe, jețuri cu răzămătoare de bronz și căpușite în cele mai alese catifele, candelabre de argint bătut din ciocan și mari vase de miresme se aflau la dreapta și la stînga lui; pereții, îmbrăcați cu marmură lucitoare, erau înfloriți în aur masiv; el singur era lipsit de podoabe, și lungul vestmînt, care-i acoperea

trupul slăbit de pătimi vii și de încordări sufletești, era de o cuvioasă simplitate.

Purtător al strălucitelor podoabe împărătești era nepotul său, Mihail, fiul surorii sale Teodora, și lui îi rămînea numai sarcina purtării de grijă pentru împărăție. Avea însă dimpreună cu ea și stăpînirea, întreaga stăpînire, el singur și numai el o avea întreagă.

Nu era, cu toate aceste, în întinsul împărăției om atît de nevoieș ca dînsul, care toate le cîrmuia și toate trebuia să le știe, grija tuturoră avea să o poarte și-n ochii tuturoră trebuia să se uite. Chivernisitor vecinie strîmtorat, el în fiecare clipă era nevoit să-și calce pe inimă, să treacă cu vederea păcate mari, să zîmbească fiind cuprins de mînie ori să mintă fără de sfială.

Potrivită cu munca era însă și răsplata: el își ridica, îmbătat de mîndrie, capul cînd se gîndea că ochii tuturoră asupra lui sunt îndreptați, soarta tuturoră de la dînsul atîrnă, că poate să ridice și să coboare pe cine vrea, că-n fața lui toți tremură și că numele lui e știut departe peste hotarele împărăției și va fi pomenit cu fală în lungul veacurilor viitoare.

Acest gînd de mărire neperitoare îi ținea mereu încordate puterile și-l făcea destoinic să-nfrunte marile greutăți, să țină pept cu mii de dușmani și să lucreze zi și noapte, în vreme ce nepotul său norocos, știindu-se scăpat de grijile stăpînirii, se bucura și putea să se bucure de roadele ei, alergînd buimac după plăcerile vieții.

Nu o dată însă vecinie treazul cîrmuitor trebuia să se plimbe nerăbdător ca acum.

Adimenit de uneltitori îndemînatici, ușuraticul împărat adeseori se perdea în învălmășeala marelui cuibar de destrăbălări și treceau zile de-a rîndul fără ca să i se poată da de urmă, și de cele mai multe ori se-ntorcea cu gîndul schimbat ori chiar hotărît să ieie el însuși stăpînirea.

Om chibzuit, cîrmuitorul potrivise dar lucrurile astfel ca tînărul împărat să fie în toate împregiurările însoțit de oameni isteți și vrednici de toată încrederea,

care-l păzesc, îl apără și priveghiază, ca uneltitorii să nu se poată apropia în taină de dînsul.

Barda aștepta pe unul din aceștia, pe Vasilie Macedoneanul, cu ochi mari și ageri, o slugă proastă
5 la grajdurile împărătești, dar tocmai de aceea în gîndul cîrmuitorului mai bun decît toți, căci nu putea să fie primejdios.

Era om de douăzeci de ani împăratul și îi plăceau ospețiile, îi plăcea vinul, îi plăceau și veseliile zgomo-
10 toase, femeile-i plăceau și ele, dar nimic nu-i plăcea atît de mult ca hipodromul. A! acolo, la hipodrom, cînd se alergau caii în vederea lumii ieșite din minți, acolo simțea și el că e mare lucru să fii împărat, să aduni mii de oameni la un loc și să pui la cale specta-
15 cole, care stîrnesc fiori în mulțimea adunată. Și fiindcă iubea Mihail III hipodromul, iubea și caii și, iubind caii, era o mare mulțumire pentru el să steie la grajd. Se va fi priceput Barda, unchiul lui, la treburile cîrmuirii și va fi știut multe, dar Vasilie se pricepea
20 la cai și nu știa nimeni să-ncalece ca dînsul și să stăpînească sălbaticii armăsari de Tesalia. Era om de rînd Macedoneanul, dar era om făcut din întreg, nu cîrpitură, și trupeș, și chipeș, și cu mintea deschisă, trei zile și trei noți de-a rîndul dac-arfibăut într-una,
25 el tot n-ar fi fost răpus de beție.

Pe acest nelipsit însoțitor al tînărului împărat îl aștepta Barda.

Îl aștepta și nu-l vedea sosind.

De cîteva săptămîni, de cînd se desprimăvăraseră,
30 veneau mereu de la hotare știri despre năvălirile de pradă ale cetelor lui Bogor, și împăratul, om pornit și de o fire războinică, era din zi în zi mai înrăit și stăruia mereu să se adune oastea, ca să pornească în fruntea ei asupra neînfrinaților prădători.

Barda vedea însă mai departe. Gîndul lui era îndreptat spre răsărit, unde se îngrămădeau oștiri peste oștiri. Abia de curînd luaseră arabii Creta, insula înfloritoare și plină ca stupul, iar acum sosise vestea că Mutavachil, califul, spaima lumii creștine, a făcut
40 un fioros măcel printre creștinii de la Tigru, de la

Eufrat și din Persia. Acolo era primejdia, și de acolo erau puse la cale și prădările bulgarilor.

O jale adîncă a cuprins toate inimile cînd au sosit
5 știrile din Balcani, și lumea îngrămădită la hipodrom trei zile de-a rîndul a stat în tăcere dureroasă și nu și-a dat pe față plăcerea prin strigăte furtunoase. Minie neîmblînzită a cuprins-o însă cînd a sosit îngrozitoarea veste din răsărit.

Luîndu-și răpede hotărîrile, Barda a trimis o solie cu daruri la cazahii de pe țărmurii Mării Negre, ca să-i înduplece a da despre Dunăre năvală asupra bulgarilor, și aștepta acum să sosească cazahii, pentru ca să între la învoială cu bulgarii strîmtorați.

Îi stetea însă în cale un om, Ignatie, patriarhul
15 ecumenic, tocmai el, care ar fi trebuit să sară cel dinții ca să-i îmbărbăteze pe toți.

— Nu — zicea el — sîngele să nu vi-l vărsați cu pripire! Bogoris e om doritor de fală lumească și iubitor de podoabe deșerte: pe el mai ușor îl veți momi
20 cu daruri. Iar califul n-a pornit asupra noastră; smințiți am fi dacă am duce la moarte mii și mii de oameni fiindcă el a omorît cîteva sute. Nu cu arma, ci cu învățătura avem să-i învingem pe dușmanii dreptei credințe.

Iară Ignatie era ascultat.

Fiu al lui Mihail I, care s-a coborît din scaunul împărătesc ca să se retragă la mănăstire, și al cuvioasei Procopia, fiică de împărat și ea, Ignatie ridica vaza
30 scaunului în care-l ridicase împărăteasa Teodora și nu se pleca în fața cezarului Barda, căruia în mai multe rînduri îi făcuse aspre muștrări pentru viețuirea lui desfrînată, nici în fața lui Mihail III, care se temea de asprul bătrîn.

„A, nu! își zise cezarul, mușcîndu-și buzele subțiri.
35 Am știut să-l dau la o parte pe Teoctist, atotputernicul mare logofăt, am putut să trimit la mănăstire pe Teodora și pe fiicele ei; voi da din cale și pe acest călugăr famen!”

Puțin îl supărau muștrările pe care i le făcuse
40 Ignatie. Își alungase soția, ca să trăiască cu noră-sa,

și trăia acum cu dînsa. Putea patriarhul să vorbească ce-i place. În treburile împărăției însă el n-avea să se amestece.

5 — Acum, cîtă vreme trăiesc eu — strigă cezarul — acum are să fie frîntă puterea califilor, și nu poate să rămîie la locul lui omul care vrea să mă lipsească de gloria aceasta!

10 Vasilie primise însărcinarea de a-l lua pe departe pe tînărul împărat ca să afle care i-ar fi părerea, cînd vorba ar fi de scoaterea din scaun a lui Ignatie.

Și nu era rău ales Vasilie pentru treaba aceasta.

15 Ieșiți la plimbare afară din oraș, călare, el pe un armăsar negru, iar stăpînul său pe altul roib și mai mărunt, putea să-l ieie și mai pe departe, și mai pe de aproape.

— Nu știu — îi zise după ce ieșiră-n cîmp deschis — ce va fi voind strălucitul cîrmuitor cu patriarhul; mult ar vrea însă să știe ce-ai zice dacă vorba ar fi să-l scoată din scaun.

20 — Pe cine? întrebă Mihail, care se gindea la alte lucruri.

— Pe patriarhul, pe Ignatie.

— De ce să-l scoată? Ce are cu el?

25 — Nu știu, răspunse Vasilie. Ce va fi avînd cu el, nu știu; știu însă că dacă eu aș fi în locul lui, l-aș dajos din scaun, dar nu așa frumușel, ci iute și cu toată virtutea, ca să zboare cît colo.

— Pe cine, Vasilie?

— Pe patriarhul!

30 — De ce?

— Iar de ce? întîmpină Vasilie zîbind. Bine, stăpîne, n-ai aflat, se vede, că eu am fost în două rînduri rob la bulgari.

Tînărul împărat își opri calul.

35 — Tu ai fost rob la bulgari?! întrebă el foarte mirat.

— Nu o dată, ci în două rînduri.

— Cum în două rînduri?

— M-au prins, m-au legat, m-au dus, m-au pus la muncă grea, și-am găsit prelej să scap.

40 — Și iar te-au prins?

— Iară, și iar am scăpat, grăi Vasilie îndîrjindu-se. Eu știu, stăpîne, ce sunt bulgarii, și un foc am pe sufletul meu: să-i văd suplberați, stinși de pe fața pămîntului. E strîmtă mintea popii, dacă crede că și noi, aștilalți, avem să-i momim cu blîndețe, iar nu să-i lovim cu toată mînia.

5 împărat încă de la vîrsta de cinci ani, Mihail III crescuse simțindu-se împărat. Deși stricat de curtenii mișei, care abuzau de ușurința lui, el era fiul cuvioasei Teodora, care, în urma stăruințelor marelui arhiereu Metodiu, iar introdusese icoanele sfinte în biserică, și tot mai păstra în sufletul lui o rămășiță din evlavia copilăriei sale.

15 — Nu scăpa, Vasilie, din vedere — grăi dînsul — că-i vorbești împăratului despre cea mai înaltă față a bisericii creștine, care în numele Domnului ne vorbește!

20 Macedoneanul nu se turbură cîtuși de puțin. Mare el și pe un cal mare, se uită în jos la tînărul cam pipernicit — parc-ar fi voit să se încredințeze dacă e ori nu în adevăr împărat.

— Așa se va fi cuvenind — răspunse el deschis — dar eu nu sunt în stare să spun decît ceea ce îmi este în gînd. Dacă e în lumea aceasta stăpînire, tot de la Dumnezeu este — urmă fără sfială — și-n gîndul meu cel prostesc a stăpîni va să zică a face dreptate ocrotind pe cei slabi și certînd pe cei năpăstuiți, ridicînd pe cei vrednici și dînd la o parte pe mișei care se îmbulzesc cu nerușinare. E mare păcatul de a fi vărsat sînge și de a fi acoperit cîmpul de morți, dar încă mai mare e păcatul de a fi stat cu brațele încrușișate cînd oameni nevinovați și cu frica lui Dumnezeu sufăr cea mai neagră urgie, cînd soții sunt despărțiți de soții lor, părinții își lasă copiii orfani, copiii sunt răpiți de la părinți și întregi părți din țară rămîn pustii. Eu le-am văzut aceste, am trecut prin ele și zic că Dumnezeu, care nu le vrea, a rînduit stăpîniri ca să-i facă voința apărînd pe cei neputincioși și înfrînînd pe cei cutropitori. Dacă altfel gîndește sfinția-sa patriarhul, e om cu mintea strîmtă. Eu mă

plec în fața lui, dar tot om cu mintea strîmtă rămîne, și aș minți dac-aș zice că nu om cu mintea strîmtă îl socotesc.

Obrajii veștezi ai împăratului se umplură de sînge.
5 Nu-i mai vorbise în viața lui nimeni și nici nu ar fi crezut că e cu puțință ca cineva să-i vorbească atît de deschis. Îi era parcă s-a deșteptat dintr-un somn lung și s-a pomenit în mijlocul unei tabere de dușmani.
10 Prima lui pornire era să-i deie calului pîteni și s-o ieie în goana mare spre capitală, unde toți îi cădeau în genunchi. Ochii Macedoneanului erau însă îndreptați asupra lui și-l țineau cu o putere fărmeătoare în loc.

— Care va să zică — întîmpină el în strîmtorarea lui — tu spui că nu-mi fac datoria de împărat?!

— N-am să te judec, stăpîne — îi răspunse Vasilie liniștit — dar dacă-mi ceri răspuns, am să ți-l dau cu inima curată. Mi-ai dat adăpost, mă ții, îmi ești bun, mă deosebești de cei ce sunt deopotrivă cu mine, și
20 mișel aș fi dacă nu adevărul ți l-aș spune. Dar te vei fi supărînd?! Ce ai putea să-mi faci?! Să mă tai, să mă arzi de viu în mijlocul hipodromului, să-mi scoți ochii? Fă-o! Tot mai bune-mi sunt toate decît să trăiesc în răsfățări, fiindu-mi rușine de mine însumi.
25 Să știi, însă, că nu mă tem de nimic. Dacă Dumnezeu în două rînduri m-a scăpat, e fiindcă voia să mă aibă, ca să-i fiu la îndemîină cînd va voi să-l slujesc, și tot în numele lui grăiesc — urmă el ridicîndu-și glasul — cînd îți spun fără de încungiur că nu ți-o faci datoria
30 de împărat și că acela care ți-o face nu bine ți-o face. Adună-ți oștirile, incalecă pe cel mai bun dintre armăsarii din grajdurile tale și pleacă în fruntea creștinilor la hotare, unde mii de suflete creștine așteaptă mîntuirea de la împăratul lor!

35 Deprins din copilărie a fi stăpînit de alții, puternicul stăpîn al lumii răsăritene nu putea să fie decît unealta celor ce știu să se folosească de neputințele lui. Acum, în clipa aceasta, adevăratul stăpîn al împărăției era sluga credincioasă, care lua în înțele-

sul cel bun însărcinarea de a priveghea ca stăpînul să nu fie momit de uneltitorii fără credință.

Voia și Mihail să iasă la război, dar îi era greu s-o facă el de capul lui, cînd Barda îl sfătuia să se împace cu Bogor, iar patriarhul stăruia să se ferească de orișice vărsare de sînge.
5

— Tu zici dar să-l dau la o parte pe Ignatie? întrebă el.

— Cîrmuitorul zice, îi răspunse Vasilie; eu ți-am spus numai că și eu l-aș da la o parte dacă ar atîrna de mine.
io

— Pot?

— E lege care te oprește?

— Nu-i!

15 — Atunci nu calci nici o lege cînd faci ce vrei! răspunse Macedoneanul.

Tînărul împărat, care nu era în stare să voiască, se simțea înălțat de gîndul că poate să facă ce vrea.

— Am să-l scot din scaun — zise el tare hotărît
20 — dar pe cine pui în locul lui?

Macedoneanul stete cîtva timp pe gînduri.

Ochii lui ageri le vedeau toate, și mintea lui pătrunzătoare îi știa și-i judecase pe toți cei ce se îmbulzeau împregiurul împăratului: nu-i trecuse însă niciodată prin minte gîndul c-ar putea să vie vreodată lucrurile așa ca el să aleagă dintre dînșii pe cel mai potrivit pentru scaunul patriarhal.
25

— Pe cine ai voi să pui? întrebă el.

Mihail III nu putea să voiască decît pe cineva care
30 îi stă aproape și știe să-l stăpînească.

— Pe Photie! răspunse el.

Macedoneanul iar stete pe gînduri. Îl știa bine pe Photie și nu i se părea rău ales. Îi era rudă împăratului și-i fusese învățător.

35 — Pe căpetenia gardei împărătești? întrebă el.
— Da, e cel mai învățat dintre cărturarii din zilele noastre!

— Nu știu — grăi Vasilie — care îi este învățătura și la ce se va fi pricepînd. Îmi place însă căpitanul fiindcă știe să-și poarte haina ostășească, să se ție
40

teapăn și să calce apăsător, cum i se cuvine unui oștean de frunte, să poruncească și să-i ție pe toți în ascultare. Mi se pare om întreg, și dacă om întreg e, orișunde l-ai pune, e la locul lui și știe să-și facă treaba. Nu știu, însă, ce va fi zicînd cezarul, adăugă el, dînd din umeri.

— Cezarul?! răspunse împăratul voios. El nu o dată mi-a zis că asemenea om ar trebui să steie în scaunul patriarhal.

10 — Se poate însă ca un oștean să fie ridicat în scaunul patriarhal?!

— Nu e lege care mă oprește! răspunse împăratul cu mîndrie; și Tarasie, unchiul lui Photie, tot așa a fost ridicat nu demult în scaun.

15 — Dacă a fost Tarasie și așa vrea cezarul, nu mai încapă nici o vorbă, grăi Vasilie, strînse frîul și porni în treapăt spre orașul zgomotos.

Mihail III se luă după el.

20 Rîdeau unii și erau indignați alții dintre trecători văzînd bătăria slugii și lipsa de dignitate a stăpînului, care țopăia în urmă; nimănuia nu putea însă să-i treacă prin minte gîndul că sluga-și duce acasă stăpînul de mult timp hoinar.

25 N-a simțit-o aceasta nici Barda cel iscusit în învîrtirea șuruburilor grecești. De mulți se temea și era mereu treaz; de oameni ca Vasilie, însă, nu știa să se păzească.

30 Era fără îndoială foarte turburat cînd a văzut că sluga credincioasă pe care o așteptase nu vine singură, ci-l aduce și pe stăpîn; aflînd, însă, care sunt hotărîrile nepotului său, nu mai cerceta cum a ajuns el la acele hotărîri, și bucuria îi era atît de viuă, încît ținea ca, drept răsplată, încă-n ziua aceea să-l ridice pe Vasilie la rangul de mare chivernisitor al grajdurilor împărătești.

35 — Voința împăratului e lege sfîntă — grăi dînsul plecîndu-se adînc — și așa se va face cum zici. Acesta e însă lucru care se pune cu anevoia la cale. Ignatie e om mîndru și încăpățînat și are multă trecere. Vom vedea ce zice călugăria și care e părerea papei de la

Roma, și ne vom da silința să-l facem de ris dacă nu vom putea să-l facem urgisit. Deocamdată totul are să rămîie o taină, adăugă uitîndu-se la Vasilie.

5 — Eu — grăi Vasilie — un singur foc am pe sufletul meu, și fac ce mi se zice ca să-l stîmpăr.

III

STRÎMTOAREA

10 Cireșii înfloriseră și priveghetorii cîntau prin desișurile umbroase, dar munții tot mai erau plini de zăpadă troienită de viscole prin adăposturile înfundate, și apele rîurilor numai încet, aproape pe nesimțite scădeau. Putea domnul Radu, cel totdeauna plin de simțămîntul puterii lui, să se bucure în toată liniștea în cetatea lui din Tîrgoviște, căci acum și încă

15 mult timp nici de peste Dunăre, nici despre răsărit nu se putea ivi nici o primejdie.

20 Și-i era mare bucuria. Doamna îi nascuse băiat voinic. Noroc e noul-născut chiar și la casa celui mai umilit om; la curtea domnească el e un mare dar dumnezeiesc, mîngîierea neamului întreg, și bucuria domnului cuprindea inimile toate de pretutindeni unde străbătea vestea. Se luminase chiar și fața doamnei, care-și vedea acum mai des domnescul soț, căci tare și dulce legătură e copilul între părinți.

25 Dar cetele lui Budac se risipiseră și prădau fără de milă. Puțin lucru! Ce putea, la urmă urmelor, să le facă?! Ele nu ca dușmani veniseră, ci în virtutea învoielii încheiate încă cu Crum, și nu din răutate, ci de nevoie au rămas aici. Oamenii trebuiau să trăiască, și numai în felul lor puteau trăi, iar prădați erau numai sîrbii așezați pecîmpie și pe sub poalele dealurilor.

Nu e însă pedecă peste care omul nu trece cînd vrea cu tot dinadinsul.

Răzbind ici peste riurile umflate, colo printre ele, cetele nenumărate ale cazărilor totdeauna gata de război se coborau despre meazănoapte spre Dunărea răvărsată pentru ca să fie cit mai curînd pe țăr murul ei și să-și caute, după înțelegerea luată cu bizantinii, trecere îndată ce se vor mai fi liniștit valurile.

Jale nespusă era în calea lor, pustiu se întindea în urma lor, și focuri nestinse vesteau în cele din urmă, din culmile Vrancei, apropierea lor.

Un strigăt — „Gata toți!” — răsună de-a lungul văilor lor la vederea acestor focuri de veste rea. Pe cînd bătrînii și femeile-și adunau ce puteau să ducă cu sine, ca să plece cu copiii la deal, păstorii porneau cu turmele la munte, voinicii se pregăteau de luptă, iar căpeteniile îngrijorate se adunau la sfat împregiurul domnului, ca să chibzuiască măsurile de apărare și să facă împărțirea sarcinilor.

Nu erau mulți, dar aleși cei adunați în sala scundă și lipsită de podoabe, și privirile tuturor erau îndreptate asupra celui mai tînăr dintre dînșii, părintele Manea, care-i vestise că Budac și-a adunat toate cetele, peste o mie de călăreți, sub cetate și stăruia să i se dea ajutor.

Era tînăr preotul, dar stăruitor, căci Ana era verișoară bună a doamnei, la care acum toți se uitau cu multă dragoste.

— N-aveam noi să ieșim din văile adăpostitoare și să ne-ncurcăm cu vecinii, grăi Strîmbu, uitîndu-se țintă la un colț al sălii.

— Tot asta ni-o zici de cînd te știu, întîmpină Crețu, bătrînul sprinten și pripit și la mișcări, și la vprbă.

Avea opt feciori, podoabă a neamului fiecare din ei, și se socotea nemuritor bătrînul.

— A zis-o și tata, și bunicul, și o vor zice și copiii, și nepoții mei, răspunse Strîmbu. Ceea ce adevărat a fost ieri tot adevărat e și azi și adevărat are să fie și mine.

— Nu e viață în cîmpul deschis, și cită vreme nu ne vom fi retras cu toții la munte și nu-i vom fi lăsat pe

sîrbi în paza lui Dumnezeu, tot așa o vom duce, **adaogă** Sîntu de la Poenari.

— Așa e! grăi Cîrnu. Ciți trecători, toți de noi se izbesc.

— Iară sîrbi — zise **Viscol** — tot așa au rămas, cum îi știau părinții noștri. Oameni de credință și cu frica lui Dumnezeu n-avem să scoatem din ei.

— Iată-i că azi — grăi iar Cîrnu — umblă despuiați și nu vor să se adune în fața primejdiei.

— Nu e așa! întîmpină Albu, cîmpineanul cel înalt și slab. Le sunt județ de atîta timp și-i știu ce-au fost și ce sunt. Ascultă, muncesc întins, chivernisesc bine și sunt credincioși și inimoși în luptă dacă știi să-i iei cu binele.

— Și mulți dintre dînșii — adăugă Filip — sunt creștini nu numai cu numele, ci și cu firea.

— Vorba e numai — grăi părintele Manea cu un zîmbet răutăcios — ca oameni de credință să fim și noi. Cum vreți ca ei să sară-n fața primejdiei dacă văd că noi stăm nepăsători cînd ei sunt în primejdie?!

Domnul se mișcă puțin, ca și cînd ar fi fost înțapat de un țintar, dar nici măcar prin clipirea ochilor nu-și dete gîndirea pe față.

Ținea ca să se facă totdeauna ceea ce voiește el și numai ceea ce el voiește, dar tot atît de mult ținea să pară a face totdeauna ceea ce doresc ceilalți. Alții trebuiau să-i ghicească gîndurile și să le deie pe față ca fiind ale lor, și grija lui era să-și găsească asemenea ghicitori de gînduri.

— Te-am înțeles — îi răspunse Strîmbu lui Manea — dar nu pot să te urmez. Alta ni-e azi grija! Vor fi jăfuind oamenii lui Budac, vor fi petrecînd în desfrîu, vor fi făcînd toate răutățile, dar noi nu putem să ne încăierăm cu dînșii cînd cazării se apropie.

— Și dacă Budac și-a adunat cetele — adăugă Cîrnu — nu putem să adunăm și noi pe ale noastre în fața lui.

— De! — adăugă și Sîntu dînd din umeri — cu bulgarii avem învoială, și mare nesocotință ar fi dacă de dragul cîtorva răzleți am strica-o tocmai azi, cînd ea ne prinde mai bine!

— Cazării vin și se duc — zise iar **Viscol** — iară bulgarii rămîn și pot să vie în fiecare zi.

Domnul dete mîhnit din cap.

5 Acesta era simțămîntul care trebuia să-i cuprindă pe toți, și părintele Manea se-mpacă cu gîndul că Cornea va rămîne singur cu sîrbii, pe care va fi putînd să-i adune la vreme de mare nevoie.

10 Mai era însă unul care stătuse tăcut ca domnul și nici măcar prin clipirea ochilor nu-și dădea gîndurile pe față, părintele Titu, bătrînul înțelept și sfînt, care numai la zile de tot grele se cobora de la poalele Ne-goiiului, unde-și avea șederea. El le știa toate cadintr-o carte scrisă cu slove mari și asculta cu luare-aminte numai ca să afle ce știu ceilalți și ce are să le
15 mai spună ca să-i îndrumeze pe calea cea bătută de veacuri.

Acum el se ridică încet, oarecum în silă, și ridică mîna ca și cînd ar fi voit să zică: „Tăceți, că am și eu o vorbă!”

20 Om puțin la trup, uscat de postul stăruitor și slăbit de bătrînețe, i se cuvenea mai vîrtos decît celorlalți să odihnească, dar își petrecuse viața urcînd și coborînd coastele munților și numai stînd în picioare era obicinuit să vorbească. Îi era parcă gîndurile i se
25 înșiră mai deslușit, vorbele îi vin mai ușor și cei ce-l ascultă îl înțeleg mai bine cînd li se arată întreg.

— Nu numai de dragul cîtorva răzleți — grăi dînsul rostind vorbele rar și cu glas moale — ci pentru orișicare, chiar și pentru cel mai ticălos trebuie să
30 sărim cu toții. Neamul nostru a vecuit în mijlocul unei lumi care mereu se premenește numai pîzindu-se însuși pe sine. Trupul acesta — urmă puindu-și stînga pe pept — e unul, întreg, același în toate părțile lui, și orișunde ar fi lovit, pe mine mă doare, tot eu
35 sunt cel ce sufer. Tot așa noi toți, neamul întreg, un trup suntem, noi înșine în orișicare dintre noi, și orișicare ar fi lovit, lovitura toți o primim, cu toții suferim și cu toții avem să sărim ca să ne apărăm. N-avem să cercetăm nici numărul, nici felul celor ce ne
40 cheamă într-ajutor. Ne-am risipi cum s-au risipit

alții dac-am cerceta cîți și cum trebuie să fie aceia căroră li se cuvinea ajutorul tuturoră. Au tremurat atîta timp părinții, bunii și străbunii noștri în fața avarilor, și voi ați văzut cum cele din urmă rămășițe ale
5 neamului lor, odinioară atît de puternic, au fost nimicite de bulgari în aceste văi și știți cum semînția lor s-a stîns de pe fața pămîntului. Cine a stîns-o?! S-a stîns ea însăși prin sine! Cînd puternicul împărat al Apusului s-a ridicat asupra lor, avarii nu s-au strîns cu toții la un loc, n-au sărit unii pentru alții și, părăsindu-se între dinșii, s-au părăsit înșiși pe sine. Nu e nimeni prea puțin pentru toți. În voi trăiesc
10 părinții voștri, iară voi veți trăi în copiii și în nepoții voștri, dacă sunteți vrednici de viață, și vrednici sunteți numai știind să prețuiți viața, fie ea orișicît de ticăloasă, căci nu se poate ști dacă nu cumva tocmai din cei mai nemernici vor ieși odată cei mai cu virtute dintre urmași. Deopotrivă suntem cu toții și la fel trebuie să ne fie scumpă viața și fericirea orișicăruiă. Nu! nu sunt împregiurări în care putem să ne
20 zicem unii altora: ajutați-vă voi înșivă, că noi nu vă putem ajuta. E ori nu așa?! întrebă el, ridicînd glasul.

— Așa să fie! strigară cu toții ridicîndu-se în
25 picioare, cel dîntii domnul, el însuși.

— Dar — urmă bătrînul preot de tot încet, ca să fie ascultat cu mai multă luare-aminte — fericitul Mane, care, răstignit deopotrivă cu Hristos pe cruce, alături cu Hristos să fie pomenit, a rînduit să ne stăpînim poftetele, să ne înfrînăm patimile și să ne ferim de vărsarea de sînge. Gata să fim totdeauna de a ne da viața unii pentru alții, dară arma să n-o ridicăm decît atunci cînd nu mai e alt mijloc de scăpare. Adu-
30 nați roadele ostănelor voastre, puneți la un loc tot ceea ce ați putut aduna trăgîndu-vă de la gură, dezbrăcați, dacă e nevoie, cele mai scumpe din vestmintele voastre, dați tot ceea ce aveți ca să-l amețiți pe Budac și să-l înduplecați a se retrage.

— Și dacă nu-l putem îndupleca? întrebă Manea,
40 care știa mai multe decît bătrînul înțelept.

— Plecați voi și căutați scăpare în adăposturile munților, îi răspunse părintele Titu.

— Si dacă nu ne lasă să plecăm?! întrebă iar Manea.

— Atunci și numai atunci — grăi bătrînul — să sară cu toții, ca să vă deschidă drum.

— Iarăpe vecini să-i lăsăm în voia lui?! întîmpină iar Manea.

— Ei nu sunt noi! îi răspunse Cîrnu.

10 — Dară suntem noi înșine noi! strigă Albu. Niște nemernici am fi dacă i-am părăsi. Noi și părinții noștri am încheiat învoială cu Crum și cu Bogor, ne-am ținut totdeauna și ne ținem și azi de învoiala făcută, am dat și dăm tot ceea ce ne-am legat a da, am păzit și păzim cu sfințenie legătura și voim să trăim în

15 vecii vecilor în bună prietenie cu bulgarii. Nu se poate dar ca Budac să facă din porunca stăpînului său ceea ce face. El e un mișel răzvrătitor, care turbură pacea, și ca pe un răzvrătitor avem să-l lovim.

20 — Așa ef strigară mai mulți deodată. Răzvrătitor este!

— E fără îndoială răzvrătitor — întîmpină Crețu, scuturînd din cap — dar nu avem să-l certăm cu pipire. Mai are încă să treacă timp pînă la sosirea cazărilor. Trece ușor chiar și peste Dunărea umflată un om dacă-și ia inima în dinți, trec și doi, și cîțiva, dar oștiri întregi numai încetul cu încetul răzbesc peste Șiret și peste rîurile ce se varsă în el. Apoi nici nu asupra noastră vin cazării; pe noi ne ating numai în drumul lor spre bulgari. Ne mai rămîne dar timp să trimitem solie cu daruri la Bogor, să-l vestim că stăm gata să-i lovim pe cazări din dos și să-l rugăm să-i deie lui Budac porunci ca să plece în calea dușmanului și să ne mai deie și alt ajutor, îl cunosc pe Bogor, căci am fost în atite rînduri în solie la dînsul: e om mîndru, dar doritor de pace și înțelept, cu mult mai înțelept decît ca mai ales astăzi să nu se bucure de învoiala pe care o are cu noi.

Abia acum își dete și domnul părerea.

40 — Fără îndoială, grăi dînsul rostind vorbele rar și apăsate. Deocamdată — urmă apoi întorcîndu-se

spre părintele Manea — Cornea să-i spună chiar mine că-l rugăm să plece cu cetele lui spre Buzău. Aș vrea să nu să supuie, căci nu e destul să ai învoieli, ci trebuie totodată să fii și în fiecare clipă gata de a sili pe aceia cu care le ai să le ție în sfințenie. Să se îndărăt-nicească Budac, căci mult timp va mai avea să treacă fără ca vreun alt mișel să îndrăznească a face ca dînsul. Tăria noastră e paza neadormită și hotărîrea cu care lovim pe cei ce voiesc să ne calce!

10 Aceste erau vorbe de domn, și hotărîrea era luată, deși mai rămăseseră oarecare nedumiriri în suflete.

Crețu, care vorbea sîrbește, era gata să plece și astă dată în fruntea soliei peste Dunăre, iară ceilalți 15 luară înțelegere ca să se adune cît mai curînd cu cetele lor din sus de cetatea Măneștilor pentru ca să-l ieie, dacă va fi nevoie, la goană pe Budac, apoi să înainteze cu toții împreună spre Buzău.

— Numai să nu fie prea tîrziu! grăi părintele Manea zorit.

20 Avea însă ceva pe suflet și nu-l ierta firea să nu-și deie pe față focul.

În vreme ce Albu și Crețu și ceilalți se adunaseră împregiurul domnului, părintele Titu stetea la o parte, dus pe gînduri.

25 Tînărul preot se apropie de el.

— Nu sunt, părinte, — îi zise — nici acum dormit: se cuvine ori nu să părăsim în zi de mare primajdie pe vecinii noștri?

Bătrînul se uită lung la el.

30 — Două puteri sunt — răspunse — în lumea aceasta: lumina și întunerecul. Zbuciumările vieții toate din lupta dintre aceste două puteri izvoresc. Dacă noi, care am ajuns la cunoștința adevărului, umblăm în căile drepte, vedem lumina și suntem stăpîniți de duhul binelui, atunci dînșii, care nu recunosc adevărul, umblă în căile rătăcirii, stau în întunerec și sunt stăpîniți de duhul răului. Nu e între noi și dînșii nici o apropiere: spurcată e ființa lor întregă, și ne spurcăm și noi apropiindu-ne de dînșii. Biruința luminei se întinde perind ei și crescînd noi: 40 nu-ți păta viața stîrbindu-i dar lasă-i să se stîrpească

ei înșiși unii pe alții, căci a noastră are să fie lumea după ce se vor fi strîns ei!

5 Tînărul preot rămase cîtva timp cu mintea oprită în loc. Il strivea sîmțimîntul că nu poate să încapă-n mintea lui învățătura pe care i-o dădea bătrînul înțelept. Știa că așa este, că așa a fost din bătrîni, dar îi părea peste putință ca așa să și rămîie. își petre-

10 cuse copilăria și tinărețele și își petrecea acum viața între sîrbi și nu era în stare să-i vadă veseli fără ca să se înveselească și el, nici să-i vadă suferind fără ca să le sară într-ajutor.

— Și dacă dînșii ne iubesc? întrebă el.

— E un semn că ni s-a-ntunecat ființa, îi răspunse bătrînul.

15 — De ce nu un semn că lumina a-nceput să pătrundă în sufletele lor? Nu, părinte! urmă el încălzindu-se. învățătura aceasta e prea aspră, prea lipsită de milă și nu poate să pornească nici de la Mane, nici de la Hristos. Iubim pasărea ce cîntă voioasă la

20 cuibul ei, ne iubim turmele și iubim cinele ce se țrește la picioarele noastre.

— Toate putem să le iubim — îl întrerupse bătrînul — căci toate sunt nevinovate în neștiința lor: nu putem însă să-l iubim și pe omul stăpînit de duhul rău, căci iubindu-l pe el, ajutători ai Necuratului ne facem!

— Nu, părinte, nu! întîmpină tînărul întețindu-se. Prin ce adevărat ne-am deosebi noi de dînșii dac-am urî ca dînșii?! Ceea ce în noi e lumină e iubirea noastră, și biruința luminei o întindem iubindu-i chiar și cînd ei ne urăsc, învățîndu-i să iubească, făcîndu-i să cunoască adevărul, scoțîndu-i de sub stăpînirea duhului celui rău. Pace și bună rînduială, trai tignit și spor în toate are să fie în lumea aceasta numai după

35 ce toți se vor fi luminat, toți vor fi recunoscut adevărul, toți vor fi ajuns să se iubească între dînșii.

— Niciodată oamenii nu vor înceta a se dușmăni între dînșii — grăi părintele Titu ridicînd mîna — căci răul e tot atît de vecinie ca binele și numai prin

40 lupta dintre aceste două intră toate în ființă și pier toate.

— Tocmai de aceea — urmă tînărul oarecum aiurind — nu e în trecerea noastră prin lumea aceasta nimic mai adimenitor decît să alergi, să ostenești, să dai ceea ce este mai bun în tine, să suferi, să-ți pui

5 viața-n joc ca să luminezi pe cei rămași în întunec și să-i scapi de peirea cea vecinică!

Părintele Titu se uită cu înduioșare la el.

— Aleargă, tinere, aleargă — îi zise — căci e mare lumea largă și suferind se-nțelepțește omul.

IV

BUDAC

Toate vin în lumea aceasta ele de ele.

Nu era încă prea tîrziu; fiara înlănțuită tot se mai zbătea.

15 „Mi-a părut numai!” și-a zis Budac atunci dimineața, după ce Ana plecase din cerdac.

„Poate că mi s-a părut!” zicea mereu, și, o! ce n-ar fi dat ca să se încredințeze dacă în adevăr i s-a părut numai.

20 Ce să deie?!

N-avea decît să se plimbe iar cum și pe unde se plimbase atunci, și dacă dînsa se ivea iar ca atunci în cerdac și nu se depărta cînd îl vede, era învederat că părerea nu e deșartă.

25 Iară ea s-a ivit și nu s-a depărtat.

Cum?!

Așa, din întîmplare. Ținea și dînsa să se încredințeze dacă nu cumva i s-a părut numai. N-o chema nimeni; nimeni n-o vesteia că dînsul se află acolo și așteaptă; era însă singură, căci părintele, soțul ei, alerga mereu și mereu puneia lucruri la cale adeseori, și mult era singură și trebuia să facă și ea ceva.

30 O cuprîndea un fel de amețală dureroasă cînd îi venea să se ducă, și amețala aceasta creștea cînd se ducea, cînd îl vedea, cînd stetea sub ochii lui. Prea îi

era senină viața și era însetată de durere, iar durerea acestui joc copilăresc era nevinovată, ca întreaga ei ființă.

5 în lumea aceasta nu e însă stare: toate se prefac și cresc ori scad.

„Nu cumva ea voiește să-și bată joc de mine?!” își zicea câteodată Budac, și sîngele îi năvălea atunci în obraji și altfel mai mult roșii decît rumeni. A!... ce n-ar fi dat să se poată încredința despre adevăr!

10 Voia s-o vadă mai de aproape, să privească în ochii; ei, să pună mîna pe ea, dar nu mergînd el la ea, ci aducînd-o pe dînsa la sine. Ce n-ar fi dat să poată!

Și el avea dreptate. Nu o dată, văzîndu-1 stînd ori plimbîndu-se de ici pe colo, Ana își zicea: „Tare e-n bun, Doamne!” și acel joc de-a ascunsele îi părea din ce în ce mai lipsit de farmec.

15 Nu o dată însă, răzbind prin nevoile vieții, nevine să credem că între om și om, de ici pînă colo, mai trebuie să fie ceva afară de cele știute de noi, un fel de revărsare a ființei rîvnitoare, prin care sufletele se ating și se simt unul pe altul. Ana a început în cele din urmă să se teamă — ea singură nu știa de ce — deci de toate, și numai în silă și cu frică, din ce în ce mai rar, ieșea în cerdac. Inima i se bătea tare cînd* părintele ieșea din cetățuie, și greu îi era afară din cale viața cînd el nu se-ntorcea la timp.

Cu cît mai rar venea dînsa, cu atît mai nerăbdător se făcea Budac, care nu era obicinuit a se plimba ca un smintit pe sub cerdacuri.

30 Intr-una din zile el îi făcu semn să se coboară și să vie la el.

Ana rămase incremenită de spaimă. îi venea să fugă, încît lumea îi părea prea mică, dar nu era în stare să se miște.

35 „Ce-am făcut?! își zise, tremurînd în tot trupuL Ce-am ajuns?!” își zise iar, strivită de rușine.

Știa acum de ce se teme și de ce are să se teamă și,, scăpată o dată din cerdac, ea nu mai găsea nicăieri adăpost, nici repaos. în conștiința ei, încă neispită,, vina cea mică creștea înspăimîntătoare și-o apăsa din ce în ce mai greu, și în mii și mii de chipuri i se

înfățișau primejdiile în care-și vedea soțul dus iar în treburile lui, căci nesăcat izvor de temeri și de născociri e inima femeiască.,

• 5 — Ce ai? o-ntrebă el, luînd-o răpede. Nu pot eu să umblu în treburile mele fără ca să te găsesc plînsă cînd mă-ntorc?!

— Am ceva — răspunse ea — și te rog să nu mai ieși din cetate, că mor de grija ta.

10 — Nu se poate! grăi dînsul. Toată sîrbimea e scoasă din minți și trebuie să ies.

Ea începu să plîngă și, acoperindu-și fața, i le spuse toate din fir în păr, una cîte una, pînă la cea din urmă.

15 — Ți-a făcut scîrnavul acela sămn să te duci la el!? strigă părintele Manea ca ieșit din fire. Vino cu mine! adaogă apoi, luînd-o de mîna.

— Unde mă duci?! Ce vrei să faci?! întrebă ea speriată.

20 — Vino, repetă el și ieși cu dînsa în cerdac, unde rămasără amîndoi uitîndu-se spre tabăra lui Budac, ea tremurînd de frică, iară el liniștit și cu capul ridicat.

Lucrul acesta nu trebuiau să-l facă.

25 Budac nu se mai plimba, ce-i drept, în dreptul cerdacului și nu putea să știe de ce anume Ana nu se mai ivește de astă dată numai singură în cerdac, el se afla însă în tabără, trebuia mai curînd ori mai tîrziu să-i vază, și era destul atît ca să-și pearză sărita.

30 El tresări cînd îl văzu pe părintele Manea stînd cu un fel de nerușinare acolo sus, drept, țeapăn, cu capul ridicat parcă ar fi voit să zică: „Ce poștești, mă rog?!”

35 Budac se uită și el tot așa în sus și, văzînd că preotul nu se mișcă din loc, ci mai vîrtos își ridică capul, își strînse pumnul, nu-l ridică, dar îl strînse, așa, pe înfundate.

De dînsul n-avea nimeni să-și bată joc!

40 Ziua următoare cetele risipite începură să se adune toate sub cetate. De ce?! Asta poate că Budac nici el însuși n-ar fi știut s-o spună.

După invoiala cu Crețu, cetele aveau să rămîie risipite și să plece după ce vor fi scăzut apele, una cîte una, spre Dunăre. Budac zicea acum că el nu mai vrea așa și că n-are să-i deie nimănuia socoteală despre ceea ce face.

Așa steteau lucrurile cînd s-au ivit focurile în culmile Vrancei, și Cornea trebuia să plece la Tîrgoviște.

— Tu ai să rămîi aici, îi zise părintele Manea; am să mă duc eu!

Zadarnice au fost stăruințele deznădăjduite ale Anei, căci el a plecat și s-a dus și și-a făcut treaba și s-a întors întreg și nevătămat. În timpul însă cît el a lipsit, Ana l-a văzut de o mie de ori mort și a suferit chinuri care ar fi fost destule și pentru zece vieți. La crămile n-au podidit-o însă decît în clipa cînd l-a văzut intrînd pe poarta cetății.

— E bine! zise — mîne se adună cetele noastre în fața lui, în timp de trei zile are să fie și domnul aici, și dacă nu pleacă, cu atît mai rău pentru dînsul.

A plecat Budac cu cetele lui.

Nu că îi era frică de cetele ce începuseră să se adune mai la deal ori de mînia lui Bogor, dar ținea — așa zicea el — să deie cît mai curînd pept cu cazării.

Răsuflau ușurați cei din cetate cînd bulgărima a-nceput să ridice tabăra, Ana își făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că i-a adus la timp de nevoie pe cazări, iară părintele Manea își ținea capul și mai ridicat decît de obicei.

Puteau să răsuflă cu toții mai ușor, putea să-i mulțumească Ana lui Dumnezeu, putea și părintele Manea să-și ție capul ridicat, el însă nu trebuia să iasă în cerdac cînd Budac își încalecă armăsarul, ca să plece.

El tot a plecat, dar uitîndu-se înapoi, iar și-a strîns pumnul, și de astă dată l-a și ridicat.

Cu inima îndoită-și ridicase tabăra și-n silă pleca, dar acum voia cu tot dinadînsul să se depărteze. Înaintînd apoi spre Buzău, se uita des înapoi la cetățuia posomorită, și cu cît mai de departe o vedea, cu atît mai rău îi era scurmată inima de pornirea de a o face

1
1

iar ziduri pustii, cum atîtea veacuri de-a rîndul fusese.

În vreme ce el se depărta, în tabăra muntenilor era veselie neturburată de nimic. Ici cîțiva voinici jucau împregiurul unui fluieraș, colo un bătrîn spunea povești, dincolo căpeteniile steteau la sfat, iar pe la margini se auzeau doine cîntate legănat și cîntece din bătrîni.

Ziua următoare însă inimile au început să fie cuprinse de îngrijorare și fețele se făceau din ce în ce mai întunecate. De pe Argeș au sosit de tot puțini călărași, de pe Dîmbovița nu veniseră destui, iar de pe Ialomița toți se așteptasără la mai mulți. Mai greu încă îi apăsa pe toți știrea venită de pretutindeni că adunarea gloatelor de sirbi e peste puțină. Le intrase în inimi credința că pe cazări duhul peirii i-a trimis și că orișice apărare e zadarnică, orișice luptă, un mare păcat. După toate acestea, domnul nici a patra zi după plecarea lui Budac nu sosise.

Vorba era ca oastea să înainteze pînă la apa Buzăului, iar acolo să-i hărțuiască pe cazări la trecere și să-i împingă spre Dunăre pentru ca văile și poalele dealurilor să rămîie ferite de prădăciunile lor. Temearea era dar ca nu cumva, întîrziind domnul, oastea să nu mai poată sosi la timp și cazării să treacă Buzăul fără de luptă, căci atunci nu mai era chip de a-i opri în loc.

Toată nădejdea era în cetele lui Budac, care acum trebuiau să fie trecute peste Buzău.

Sosit, în sfîrșit, tocmai a cincea zi, domnul era mîhnit de nerăbdarea cu care fusese așteptat, și oastea, abia vreo șase mii de călărași, a pornit tăcută și a înaintat încet spre Albești, unde aveau să aștepte cîmpinenii și feciorii lui Crețu, cu cetele de la Urлаți și de la Bucov.

Era pe-annoptate cînd s-au oprit să facă primul popas.

Tabăra în curînd s-a liniștit, și prin întunericimea nopții se vedeau în toate culmile, și mai pe aproape, și mai pe departe, focurile care vesteau năvala cazărilor. Ei se aflau, poate, departe, dar spaima se lă-

tise și focurile ardeau pretutindeni unde ea străbătuse, pînă departe în valea Oltului. Văzîndu-le prin culmi, oștenii oboșiți de drum erau duși cu gîndul la ai lor, vorbeau încet între dînșii și parcă o grijă viuă îi apăsa pe toți.

5 în curînd însă o mișcare nelămurită se stîrni în tabără, ca și cînd s-ar fi pornit deodată un vînt rece-

Se zvonise că Budac nu se află înainte. Trecuse, ce-i drept, pe acolo, dar apoi a dat la dreapta și a
10 cotit-o spre Dunăre.

Așa ziceau cetașii veniți despre Buzău.

— Nu cumva?!... strigă Cornea sărînd în picioare, îi trecu, parcă, un fier roșu prin inimă.

15 Ii lăsase pe ai săi numai cu cîteva slugi în cetate și-i știa dușmăniți de Budac.

El alergă la cortul domnului, hotărît să ceară voie de a se întoarce cu cîteva sute de oameni înapoi.

— E greu să mergem înainte fără ca să ne fi dumerit unde se află Budac, îi zise el domnului, care sta
20 cu cîteva dintre ai lui în fața cortului. Nu ne rămîne decît să trimitem pe cîteva dintre cetașii crețuleștilor, care-și au caii odihniți, ca să cutriere întimpul nopții cîmpia și să deie de urma lui Budac.

— Ce ne pasă nouă de Budac?! întîmpină Strîmbu.

25 — Rău n-ar fi — grăi domnul — dar nici mare nevoie nu este. Orișicare ar fi gîndurile lui Budac, noi mergem înainte și nu mai avem timp de pierdut.

— Se poate însă ca Budac să se fi abătut din drum pentru ca să se-ntoarcă iar la Mănești.

30 — Asta nu-mi vine s-o cred — întîmpină Cîrnu — și chiar dac-ar fi să mă pot teme de așa ceva, nu putem să ne-ntoarcem și noi.

— Cîteva sute ar fi destul pentru apărarea cetății.

35 — Și care-ar fi aceia pe care i-ar ierta inima să plece din tabără cînd dușmanul poate să sosească, dacă nu mîne, poimîne?! întrebă Strîmbu.

— Suntem și dealtminteri prea puțini — grăi domnul — și trebuie să dăm zor înainte. N-au cei de la Mănești decît să părăsească cetatea și să fugă și ei
40 la munte.

Fără îndoială că așa și făceau dacă nu l-ar fi socotit pe Budac departe peste Buzău.

5 Era o fierbere înăbușită în tabără. Adunați gramezi-gramezi, oamenii vorbeau încet, unii mai aprinși, alții mai potoliți, dar toți în viuă neliniște. Mulți ar fi fost gata să se întoarcă la Mănești, ba erau și de aceia care, știind că Budac nu se află înainte, se temeau ca nu cumva cazării să fie aproape, pe unde se vedeau focuri, [și] ar fi dorit ca oastea întregă
10 să se retragă peste Prahova. Nu i-a rămas însă, în cele din urmă, lui Cornea decît să aleagă cîteva voynici cu cai buni și să-i trimită în goană mare la Mănești, ca să ducă vestea despre temerile lui.

15 Orișicît de întins ar fi gonit însă, aceștia nu puteau să sosească decît tîrziu după miezul nopții, și încă pe-nserate sîrbii din împregiurimile Măneștilor au pornit armați cu topoare, cu coase și cu ghioage spre cetate.

20 Se ivisără pe ici, pe colo, răzleți și pînditori, bine cunoscuții călăreți ai lui Budac, și sîrbii, bănuind că ei umblă cu gîndul de a da năvală asupra cetății, nu mai țineau seamă de prevestirile proorocilor, ci, ridicați de Burete, bătrînul inimos, se adunasără cete-cete, oameni în putere, băietani și moșnegi, și
25 alergau să-l aperse pe preot.

Părintele Manea era și el om inimos și cu mintea limpede. Vărsări de sînge însă el nu văzuse în viața lui și nici nu voia să vadă. El își perdu dar capul cînd sîrbii începură să sosească, făcînd larmă îngrozitoare.
30 Se adunaseră în curînd aproape o mie de oameni, destui ca să poată apăra cetatea; el se-nfiora însă cînd se gîndea la grozăviile luptei și se uita milos la Ana, care umbla tremurînd după el. îi era, cu toate aceste, frică să iasă din cetate, căci din spusele sîrbilor nu se putea dumiri dincotro vine Budac. Pe
35 cînd dar sîrbii făceau lărmuind pregătirile de apărare, cărau bolovani pe ziduri și puneau pe foc cazane, ca să fiarbă apă, el alerga zăpăcit de ici pînă colo, lovindu-se de toate, schimbîndu-și mereu hotărîrile și întrebînd mereu pe Ana, care-i răspundea la toate cu „da!”.

Era spre miezul nopții când el își luă în cele din urmă inima-n dinți și, ieșind cu Ana din cetate, plecă spre Cricov, ca să-l treacă și să apuce spre Prahova, la deal.

5   Sîrbii-l însoțiră acum mai potoliți.
Nu-i este însă dat omului să-și schimbe după bunul lui plac rostul vieții, și tocmai fugind el s-a aruncat în primejdia, de care ar fi scăpat, poate, dac-ar fi rămas în cetate.

10   Budac era om trăit în hărțuieli și nu umbla orbecăind.
Hotărît o dată, el a stat la pîndă și și-a luat măsurile.
Va fi știut el care îi sunt gîndurile. Tovarășilor săi le spunea că ține s-o ducă pe Ana roabă stăpînului, care avea multă slăbiciune pentru tot ceea ce e frumos, și frumoasă era Ana.

15   Îndată dar ce oastea muntenilor s-a depărtat spre Albești, bulgărima s-a risipit și s-a strecurat pitiș prin dosul ei spre dealuri, ca să taie retragerea spre munți.

20   Pe la miezul nopții, după ce preotul și însoțitorii lui își găsiră vad și trecură peste Prahova, se iviră din toate părțile prin întunecimea nopții călăreții lui Budac.

25   Sîrbii se-ngrămădiră împregiurul fugarilor, iar părintele Manea își făcu de trei ori cruce, luă săcurea de la Burete, care nu se depărta de el, și o cuprinse pe Ana cu brațul stîng.

30   – N-aibi frică — îi zise — căci în paza Domnului suntem.
Vara, în zile de secetă stăruitoare, se stîrnește ici-colo pe cîmpia largă vîrtejul și trece învălmășindu-le toate încetul cu încetul de-a lungul drumului ce însuși își croiește.

35   Așa s-a' încins acum lupta cu călărimea, care dete năpra'znic năvală. Nu mai avea părintele Manea timp să gîndească, nici răgaz să-și deie seamă despre ceea ce face și despre cele ce i se întîmplă. Simțea numai că lovește și se dă mereu înapoi, auzea împregiurul său răcnete și vaiete, și iar lovea și iar se dedea ina-

poi. Că l-a văzut pe Budac și că l-a lovit, asta îi era viuă în minte, dar că nici Burete, nici Ana nu mai e lîngă dînsul, asta n-o simțea.

5   Peste cîtva timp el se pomeni singur pe malul rîului. Trecuse vîrtejul peste el. Sîrbii parte zăceau morți ori răniți în urmă, parte se risipiseră, parte fugeau alungați de călărime pe rîu la vale.
El însuși era întreg și nevătămat.
Dar Ana? Ea ce se făcuse?!

10   O! ce n-ar fi dat dac-ar fi putut s-o găsească între răniți, fie chiar și între morți! Da, tot mai bine, de o mie de ori mai bine moartă decît pîngărită.
Nu era însă numai singură dînsa.
„Unde e?! dulcea nădejde a vieții mele, copilul meu, unde este?!” strigă el, puindu-și minile-n cap și umblînd ca ieșit din minți, ca să caute prin întunecrec morții și răniții ce rămăseseră risipiți pe cîmp, ici unul cîte unul, colo grămezi mai mici ori mai mari, după cum se învîrtejise mersul luptei.

20   Buiguială pe cît de fioroasă, pe atît de zadarnică!
Pentru ca să poată găsi, el trebuia să aibă ochi ca să vadă, inimă tare ca să se poată uita și minte liniștită ca să știe ce caută și să-și deie seamă despre ceea ce vede. Ochii îi erau însă împăingeniți, inima îi bătea pe zvicnite și mintea i se întunecase, căci gemetele răniților o sfîșiau și fețele celor morți în chinuri grele o umpleau de groază. El se-nvîrteă dar fugind de ici pînă colo într-un cerc din ce în ce mai restrîns. Pînă chiar și caii, care, rămași fără de stăpin, pășteau cu frinele-n picioare, i se păreau niște ființe de mărime fioroasă.

30   Deodată el rămase-ncremenit.
La picioarele lui zăcea trupul greu al lui Budac. Lovit cu toporul în crucea peptului, el căzuse pe spate și era acum întins cu fața liniștită spre cerul senin.

35   Ii era acum viuă-n minte clipa când l-a lovit și-și dete seamă despre fapta ce săvîrșise!
„Iartă, Doamne, fărădelegile lui—grăi dînsul plecînd fruntea și încrucîșîndu-Și brațele pe piept — și mînia

40

ta să cadă întreagă supramea, nelegiuitul, care mi-am spurcat darul prin vărsare de sînge!"

întorcîndu-se apoi, el se **depărta** cu pas grăbit, ca să iasă din această lume a morților, dar nu mai putea să-și deie seamă dincotro a venit și pretutindeni dedea peste morți și peste răniți.

În sfîrșit se ivi departe, la dreapta rîului, un foc, care creștea răpede și se-ntindea.

Era cetățuia Măneștilor, care ardea.

10 Manea se răpezi spre cel mai apropiat dintre caii rămași de pripas — era armăsarul lui Budac — se aruncă-n șea și porni pe zarea focului.

Se albea de ziuă cînd el a sosit sub zidurile negrite de fum.

15 Se risipiseră sîrbii, se depărtaseră cetele lui Budac, și el se afla singur în fața focului, care era pe sfîrșite.

Descălecînd, el îi dete calului frîul peste grumaji, apoi se așază pe un petroi căzut de pe ziduri și rămase timp îndelungat stînd cu minile lăsate-n jos și cu capul dat pe umărul stîng, pierdut cu desăvîrșire în gînduri mistuitoare.

20 „Ce fac eu acum?! își zise în cele din urmă. A! Grozav e de lungă viața, și nemiloasă e moartea, care fuge cînd o cauți!"

25 Un singur gînd mai era lămurit în sufletul lui: că are s-o caute și că repaos nu va putea să găsească pînă ce n-o va fi găsit pe dînsa.

30 Se vedea însuși pe sine luîndu-și toiagul și umblînd pribeag prin lumea largă, ca s-o caute pe ea, om fără de rost și fără căpătîi, care nu mai e nicăieri acasă la el.

35 Dacă n-ar fi fost atît de cu desăvîrșire pierdut în gînduri, el ar fi văzut de acolo din deal că, departe spre Albești și mai pe aproape, mai ard și alte focuri, dar nu focuri care vestesc apropierea cazărilor, ci focuri rămase-n urma lor.

Cam pe timpul cînd părintele Manea ieșise din cetățuie, cazării se iviseră fără de veste în fața taberei de la Albești.

40 Nepregătiți, muntenii abia au avut timp să sară în picioare și să-ncalece. De o luptă stăruitoare nu

mai putea să fie vorba. Ca luată de vifor s-a risipit mica oștire a lui Radu, care, încălecat, gonea în toate părțile și-și încorda toate puterile ca să-i adune pe ai săi și să țină pept cu năvălitorii.

5 Zadarnice i-au fost însă silințele.

Manea ședea încă pe pietroi cînd primii călăreți s-au ivit prin apropierea lui, fugari ce-și goneau duși de groază caii plini de spumă și istoviți de prea marile opintiri,

10 El sări în picioare și se-ntoarse cu fața spre Albești.

15 Largă se-ntindea cîmpia înaintea lui și ca un puhoi fără de margini se revărsau peste ea, venind în goană sălbatică, cele două oștiri, muntenii risipiți mai aproape, iar cazării, cete mari, grele și fără de număr, încît pămîntul se clătina, parcă, legănuindu-se sub ele.

20 Priveliste măreață în grozăvia ei, care îi întuneca iar mintea, încît nu mai putea să înțeleagă rostul omului pe pămînt.

Una știa numai; una aflase de la fugarii ce treceau gonind pe lingă dînsul: că Radu, domnul, a rămas mort pe cîmpul de la Albești.

25 „Domnul!... copilul!... nădejdea zilelor care vin!" strigă el.

Era peste puțință ca fugarii să răzbească pe caii lor istoviți destul de curînd pînă la Tîrgoviște.

30 El alergă iar la armăsarul lui Budac, încălecă și porni în săltate spre Tîrgoviște, ca să ieie copilul și să-l ducă la munte.

V

BORIS

35 Două sute de ani aveau în curînd să se împlinească de cînd Asparuh, descălecătorul, ridicîndu-și de la gurile Dunării poporul, a trecut în fruntea lui

pe țărmlu drept al marelui rîu, i-a supus pe sîrbii slăbiți de certuri și a întemeiat, puindu-și scaunul la Prislav, stăpînirea bulgărească.

5 Boris ținea ca, atunci cînd cele două sute de ani se vor împlini, lumea toată să știe că temeliile așezate de marele său înaintaș sunt trainice și să simtă că bulgarii, crescînd mereu în putere, și-au păstrat stăpînirea și ridicîndu-se au s-o întindă în lungul veacurilor viitoare.

10 Deși urcat abia de cîțiva ani în scaun, el era temut de vecinii lui, atît de romeii îngîmfați, cît și de sîrbii despre apus, cu care de curînd avuse război, se socotea stăpîn și pe țărmlu stîng al Dunării și avea legături de prietenie cu Rastislav, puternicul

15 duce al moravilor, ba chiar și cu Ludovic, împăratul Apusului.

Văzînd dar disprețul cu care cei mai apropiați dintre vecinii lui, romeii iubitori de pompă, priveau spre țara lui, el se simțea jignit de starea încă tot asiatică în care se afla poporul său înăsprit în lupte

20 necurmte, și cu o rîvnă nepotolită căuta tot ceea ce putea să-l apropie de poleiala bizantină.

Bizantină era toată rînduiala vieții lui; bizantină îi era mobila, și în felul bizantin își ținea masa; el

25 și curtenii lui luaseră portul bizantin; căpeteniile oștirii lui erau armate ca romeii; negoțatori, meșteșugari, artiști și oameni de știință, dacă știau să treacă drept bizantini, aveau mare trecere la curtea lui.

30 Un singur lucru îi mai lipsea: firea de om simplu n-a putut să și-o schimbe.

Știîndu-i pe romeii numai din ceea ce păreau pu-

35 țini ce se abăteau în treacăt pe la curtea lui și după poleiala lucrurilor ce i se aduceau de la Constantinopol, el își făcuse gîndul că toate sunt cum par, că cultura le netezește, le moaie, le subțiază și le îndulcește toate, era jignit de tot ceea ce trece peste măsura convenită și se întreba în fiecare clipă dacă ceea ce face, ceea ce zice, chiar și ceea ce simte ori gîndește

40 se potrivește ori nu cu pozițiunea lui de stăpînitor.

Om mai mult scurt decît înalt, cu capul mare, cu ochii mărunți și cu obrazii plini și rotunzi, el era cuprins de viuă îngrijare cînd vedea cîte un om gras și pîntecos și, știîndu-se mîncăcios, se punea însuși

5 pe sine la post, se lipsea de dulceața somnului, se canonea în fel de fel de chipuri, ca nu cumva să se-ngrășe și el.

Oștenii lui, între care mulți sîrbi, erau oameni mari și greoi, cu fețele aspre, cu privirea încruntată și cu pletele lătoase, vorbeau tare și cu glas răgușit și călcau țeapăn de răsuna pămîntul subpașii lor. Văzîndu-i așa, el își îngrija fața, ca pelița să-i fie moale și subțire, își tunde părul, dar nu atît de scurt ca bulgarii, care purtau un fel de turban, și-l netezea

15 mereu, le zîmbea tuturor mai ales din ochi și, vorbind, făcea gesturi puține și scurte și rostea vorbele încet și cu glas limpede, iar umblînd, călca mărunț și cu băgare de seamă, ca nici el însuși să nu-și audă pașii.

20 Potrivită cu toate aceste era și slăbiciunea lui ca femeile care-i împodobeau curtea să fie frumoase și la trup, și la chip, încît ochii tuturor să se oprească cu uimire asupra lor; de aceea nici nu ținea ca ele să poarte vâlul, ceea ce la bulgari se obicinuia.

25 Firea îi era însă și ea ca portul.

Nu i se cuvenea, în gîndul lui, unui stăpînitor să fie ca alții, ci mai îngăduitor și mai milos. Deși pătimaș și aspru din naștere, el se bucura din toată inima cînd putea să-și arate puterea mîngîind pre

30 cei mai prejos de dînsul ori iertînd pe cei vinovați din nesocotință și era mîhnit cînd își perdea răbdarea, cînd era nevoit să certe ori cînd stetea la îndoială dacă nu cumva i-a făcut cuiva o nedreptate. Nu era mulțumit să pară numai, ci ținea să și fie cum el își închipuia pe adevărații stăpînitori.'

35 Totdeauna dar, cînd sosea la curtea lui vreo solie ori vreun om pe care-l socotea între cei aleși, el se simțea în grea strîmtorare. Curtea lui nu se potrivea deloc cu întregul lui fel de a fi, și cel mai adimenitor dintre visurile lui era să aibă un palat mare și

40

înzestrat cu toate podoabele, dacă nu chiar ca cel de la Constantinopol, cam la fel cu el.

5 încă pe la începutul domniei sale cei mai vestiți dintre arhitecții de la Constantinopol îi făcuseră planuri, pe care mereu le schimba, și de ani de zile lucrău zidari, pietrari și alți meșteri de la Adrianopol și din Tesalia la zidirea croită-n mare, care trebuia neapărat să fie gata de împlinirea celor două sute de ani.

10 Deocamdată se terminase partea în care se afla întinsa sală de tron, pe care Boris ținea s-o aibă cit mai curînd, pentru ca să-și poată desfășura în ea curtea cînd primea soliile ce-i veneau pînă chiar și de la califul din Bagdad.

15 La zugrăveala sălii lucra de mult timp acum, dimpreună cu opt ucenici ai lui, marele zugrav de icoane părintele Metodiu, ucenic și el al între fericiți pomenitului Lazăr, căruia împăratul Teofil, tatăl lui Mihail III, îi arsesese minile cu fier roșu ca să nu mai poată ispiti pe credincioși prin icoanele zugrăvite de dînsul.

20 E mare răutatea omului și fără de număr sunt rătăcirile minții lui.

25 Timp de două sute de ani aproape fusese lumea creștină zbuciumată de lupta dintre iconoclaști, care sfărâmau icoanele ca pe niște idoli, și iconoduli, care se închinău la ele ca la niște puternice mijloace pentru întărirea și răspîndirea credinței. Multe pustiiuri s-au făcut și valuri a curs sîngele în lupta aceasta, și în curgerea ei nu unul dintre cei mai aleși ai acelor timpuri s-a stîns cu moarte groaznică ori a suferit chinuri grele, ca Lazăr.

30 Zugravii de atunci nu erau, dar, ca pictorii de astăzi, numai niște fericiți muritori, pe care firea cea darnică i-a înzestrat cu puterea de a farmecă inimile mîngiind vederea prin forme frumos plămuite și prin colori armonios așezate, ci totodată și luptători neînfricați ai credinței, vestitori însuflețiți ai adevărului, inimi pline de un dor sfînt, jertfe

40 nu o dată ale iubirii lor de oameni.
Așa era mai virtuos părintele Metodiu.

5 Fruntaș între frunțași, ales prin naștere, prin știința și prin marile daruri firești cu care era înzestrat, el era prieten al lui Photie și al lui Mihail III și fusese, mai nainte de a se fi călugărit, cîrmuitor al Tesaliei. Numai după lungă chibzuire și numai cu gînd hotărît a luat dar sarcina de a zugrăvi la curtea păgînului Boris.

10 Socotindu-se trimis de Domnul, el știa ce are să facă și nici nu cerea, nici nu primea îndrumări de la nimeni, iar caganul se uita cu mirare la el, asculta cu sfială vorbele lui, se simțea înălțat știindu-l la curtea lui și-și dedea mai virtuos silința să fie întru toate potrivit cu pozițiunea lui.

15 O singură dorință ar fi avut Boris: ca undeva, fie chiar și mai la o parte, să fie zugrăvit, dacă se poate, și Asparuh, și Crum, și Presiam, părintele său.

Dorința aceasta era un semn de bună pornire sufletească, dar împlinirea ei era lucru de tot greu.

20 După înțelegerea luată cu Photie și cu alți mari ai creștinătății, părintele Metodiu avea să zugrăvească pe întinsul boitei învierea morților, pe peretele de la dreapta fericirile raiului, iar pe cel de la stînga muncile iadului.

25 Era învederat că Asparuh, Crum și Presiam, toți trei păgîni fără de milă, care făcuseră atîta vărsare de sînge și săvîrșiseră atîte strîmbătăți, erau de o mie de ori vinovați și nu puteau să aibă loc decît pe peretele din stînga.

30 Ar fi fost însă o prea mare lipsă de cruțare să-i înfățișeze suferind muncile iadului. Prea l-ar fi mîhnit pe Boris cel cu inima deschisă pentru lumină și adevăr, prea l-ar fi înstrăinat arătîndu-i cerul lipsit de milă, și nici nu puteau neștiutorii cagani să sufără muncile iadului deopotrivă cu păcătoșii, care au știut adevărul și n-au voit să-l înțeleagă, au auzit porunca și n-au voit să i se supună.

35 Părintele Metodiu a hotărît dar să-i înfățișeze pe peretele din dreapta, dar nu ca fiind părtași la fericirile vecinice, ci stînd umiliți și plini de căință la porțile raiului și cerșind iertarea cerească.

Părintele Metodiu și ucenicii lui lucrau cu ușile închise, ca nimeni și mai ales Boris el însuși să nu poată vedea zugrăveala decât atunci când ea va fi fost întregă și desăvârșită în toate amănunțele ei.

5 Meșteșugarii însă și salahorii, care mai aveau de lucru în sală, se uitau cu un fel de uimire fioroasă la sfinții zugrăviți de un sfânt și spuneau șoptind cum oamenii sculați din morminte stau goi ca Adam în fața lui Dumnezeu și cum tot goi sunt munciți pentru

10 păcatele lor, și pînă departe peste Dunăre se duse din om în om vestea că se apropie cea din urmă zi, când oamenii vor avea să steie toți goi, unul ca altul, în fața lui Dumnezeu.

Cu neastîmpăr din zi în zi mai viu aștepta dar

15 Boris ziua în care i se vor deschide ușile mari ale sălii și i se va dezveli în întregimea ei minunata zugrăveală care pusese lumea în fioroasă așteptare.

Deși însă pe la începutul primăverii, când venise vestea că Budac e nevoit să aștepte retragerea apelor,

20 totul era gata pentru dăzvelire, părintele Metodiu ținea să o mai amîne.

Se-ncepuseră la hotare hărțuielile cu romeii, sosise vestea despre înaintarea spre Dunăre a cazărilor, și inima lui Bogor nu era liniștită și primitoare,

25 mintea lui nu era limpede și deschisă pentru adevăr.

Cînd Crețu a sosit în fruntea soliei trimise de Radu, părintele Metodiu a primit de la Constantin, fratele său mai mic, înștiințarea că va sosi în curînd și el în fruntea unei soli'i, care vine cu daruri frumoase

30 și cu propuneri de pace și va trece apoi și la cazări, împăratul hotărîse ca părintele Metodiu să se pună el însuși în fruntea acestei solii.

Dezvălirea s-a făcut dar numai după sosirea soliei romeice și după încheierea învoielilor de pace, fiind de față și Damian, marele vistiernic al lui Mihail III, precum și Constantin, podoaba neamului omenesc,

35 fratele mai mic de ani, dar mai mare prin daruri sufletești, ucenic, alături cu Mihail III, al lui Photie.

S-a luminat curtea lui Boris cînd încă tînărul Constantin a intrat în ea, și inimile toate au tresăltat sub privirea caldă a marilor lui ochi albaștri, care pîn-

40

deau însetați de cunoaștere sub fruntea naltă, lată și rotundă, iară limba slavonă, așa cum el o vorbea și o rostea, întrecea prin dulceața ei închipuirea tuturor și-i farmecă chiar și pe cei mai înăspriți la fire.

5 „O, fericit împăratul care are asemenea curteni și sfetnici!” își zicea în gîndul său Boris cel sărac, care nu știa că nu e destul să-i ai, ci trebuie să fii și vrednic de dînșii.

În clipa cînd s-au deschis ușile, ucenicii părintelui Metodiu și clerici aduși dinadins de la Patriarhie au început să cînte în cor *îngerul a strigat*, irmosul învierii.

10

După obiceiurile vechi ale bulgarilor, nimeni nu avea voie să se apropie stînd ori mergînd de caganul care cu nimeni nu era deopotrivă. Chiar și la masă el stetea singur, deosebit de curtenii lui. Deși nu ținea la obiceiurile vechi, Boris se socotea dator a-l păstra pe acesta și a intrat însoțit numai de cei doi frați în sală. Abia după ce el se află în mijlocul sălii au intrat în rîndul rangului lor curtenii și s-au înșirat la dreapta, apoi cele mai frumoase dintre femeile lui, vreo treizeci, și au trecut, ridicîndu-și vâlul, la dreapta.

15

Ascultînd cîntarea, caganul stetea buiguit și se uita cu ochii împăingeniți și oarecum sperios cînd la cîntăreți, cînd la zugrăveala din care nu putea să-și deslușească nimic. Se simțea ca-n fața unei mari primejdii, i se prefăcuse, parcă, deodată întreaga fire, și picioarele abia-l mai țineau.

20

— Ce-a fost aceasta? întrebă el mai dezmeticit după ce corul sfîrși irmosul.

— Așa se cîntă în bisericile noastre, îi răspunse Constantin.

— Foarte frumos! grăi Boris. Se cîntă totdeauna așa?

35

— Nu, numai la sărbătorile mari.

— Și la sărbătorile mari — întrebă iar Boris — se cîntă pretutindeni așa?

— Nu, îi răspunse părintele Metodiu. La curtea împărătească, la „Sf. Sofia”, la Patriarhie și la alte

40

biserici mai bogate, unde se închină mai-marii împărăției.

' — împăratul cîntă și el? urmă Boris, care dorea să le știe toate.

5 Cîntau împărații. Leon V a fost ucis în ziua de Crăciun, în timpul utreniei, tocmai cînd cînta *Fericirile*. Părintele Metodiu o știa aceasta, căci nu mai era copil mic cînd ucigașii au ridicat în scaun pe Mihail II, gîngavul, bunicul lui Mihail III. Era

10 însă de prisos să i-o mai spună și lui Bogor.
— Cîntă, așa, citeodată, îi răspunse dar, apoi ridică ochii spre boltă, ca Boris să-i ridice și el pe ai săi.

15 — Frumos, foarte frumos — grăi iar Boris — fericind în gîndul lui pe împărați și pe mai-marii împărăției.

E zguduitor efectul pe care-l produc artele plastice asupra oamenilor nedepriși cu ele. Copiii se sperie de icoane și încă mai mult de chipurile cioplite, și tot ca copiii sunt și oamenii mari care n-au văzut încă adevărate opere de artă. Obicinuiți a vedea numai oameni din oase și din carne, al cărora suflet se oglindește în trăsăturile feței și în jocul ochilor, dînșii iau icoanele drept un fel de stafii

20 pline de o putere atoatecovîrșitoare.
Uitîndu-se la zugrăveala de pe bolta întinsă, Bogor, care nu mai văzuse nici el icoane, era mai mult înspăimîntat decît cuprins de uimire. Bărbați, femei, copii și moșnegi i se păreau ca ieșind din bolta

30 de zid. Le vedea mișcărilor, se simțea atins de privirile ochilor lor viu mișcați, și stările sufletești reproduce-n fețele lor, nespusa fericire a nevinovatului, care în clipa învierii saltă din mormînt, spaima nelegiuitului, care-și vede judecătorul, umilînța rătăcitului căit, care cerșește iertare, blîndața îngerilor și asprimea dreptului judecător, toate se amestecau de-a valma în sufletul lui, și mult timp el a stat privind în tăcere.

40 — Toate aceste ce sunt? îl întrebă el în cele din urmă pe părintele Metodiu.

— Așa avem să ne închipuim cea din urmă zi de viață omenească pe pămînt, îi răspunse călugărul. Stăpînitorul a toate, care toate le-a făcut și toate le ține, se va coborî atunci precum vezi, ca să judece

5 pe cei vii, și morții vor învia, ca să-i judece și pe ei.
Caganul iar se uită lung și cu mai încordată luare-amine la boltă.

— Care va să zică, așa vor învia morții! zise el într-un tîrziu.

10 — Nu — întîmpină Constantin — noi, oamenii viețuitori, așa avem să ni-o închipuim învierea lor. Nimeni, viețuind încă, nu poate să știe care e starea în care se află cei morți și cum va fi învierea lor.

Boris nu se îndoia că moartea e numai trecere

15 la altă viață. O știa aceasta și de la supușii săi slavi, care au crezut totdeauna că sufletul, care e răsuflare curată, nu pierе nici după moarte, ci trece în rai. Era însă altă nedumirire în mintea lui.

— Vor învia însă morții așa cum îi văd aici — întrebă el — avînd trupuri ca oamenii viețuitori?

— Așa vor învia! — răspunse Constantin — întru toate cum au fost fiecare în clipa morții sale.

— De ce?

25 — Pentru că judecătorul e mai presus de toată înțelegerea omenească drept, îi răspunse mult știutorul tînăr. Judecata nu sufletelor, ci oamenilor li se face, iară om e numai sufletul întrupat. Întruparea — urmă el luîndu-și avînt — e darea în această viață pe față a sufletului; trupul e oglinda ființei

30 sufletești, unealta Necuratului și izvorului a toate păcatele; el e întunerecul în care se perde lumina pururea nestinsă a sufletului: cu el are să steie fiecare în fața judecătorului, căci vina cea mare a omului e de a nu-și fi stăpînit relele porniri ale trupului.
35 Multe i se iartă celui neputincios, și aspră e pedeapsa celui înzestrat cu puteri depline. E nevinovat copilul lipsit de pricepere și încă nedestoinic de a se stăpîni pe sine; vrednic e de mila cerească orbul, surdul, mutul, ologul, orișicare muritor muncit de neputințe trupești; neîndurător e, în dreptatea lui, Domnul numai față cu cei întregi și trupește, și sufle-

teste. Sta-vor săracii și neputincioșii — strigă el ridicînd mina — umiliți și plîngători în fața judecătii, și Domnul se va îndura de dinșii, îi va ridica pe'ei și le va deschide porțile raiului; bogații însă și puternicii se vor cutremura de asprimea feței judecătorului, și cu cît mai mare-ți este puterea în lumea aceasta, cu atît mai multe îți sunt datoriile, cu atît mai grea răspunderea, cu atît mai înfricoșată are să-ți fie învierea!

10 Boris cel plin de conștiința puterii lui se cutremură.

— Dar cum se mai învie trupul — zise el — după ce a fost nimicit cu desăvîrșire?

15 — Așa cum tot din pîrțile nevăzute s-a făcut în timpul viețuirii pămîntești, îi răspunse părintele Metodi. Iată trupul acesta, pe care-l vezi în fața ta și poți să-l pipăi — urmă el puindu-și amîndouă minile pe pept — n-a avut ființă înainte de a fi fost zemislit eu. încetul cu încetul, pe nesimțite și fără

20 de voia mea s-a adăogat parte la parte, pîrțile-au așezat după rînduiala întrupării una lîngă alta, și azi mă vezi și mă pipăi așa cum mă arăt. Tot astfel se vor aduna în clipa învierii pîrțile, ca dintr-o dată să steie trupul gata în fața judecătorului, căci pen-

25 tru păcate trupești și pedeapsa tot trupească are să fie. Iată — urmă el arătînd spre peretele de la stînga — aici sunt înfățișate muncile iadului. Ia fiecare ceea ce a dat viețuind și suferă cum a făcut pe alții să suferă.

30 Văzînd viua impresiune pe care suferințele răprouse în fețele celor muncii o făceau asupra caganului, călugărul se opri și-l lăsă să privească și să-și deie seamă despre cele ce vede.

35 — E sufletul care suferă — urmă apoi peste cîtva timp — iar suferințele sunt trupești. Iată, lacomul nesățios stă la masa încărcată de cele mai ispititoare bucate, dar, cînd întinde mîna ca să ieie, masa se depărtează de el și în vecii vecilor nu poate să-și potolească foamea. Aici bețivul bea deșertînd butoiul nesăcat, dar băutura se varsă peste el mai nainte de a fi

atins buzele lui uscate, și vecinie nu poate să-și stîm" pere setea. Aici e desfrînatul, aici zgîrcitul, aici îngîmfatul, aici iubitorul de deșertăciune lumească, urmă arătînd asupra fețelor slutite de suferințe. Pretutîndeni

5 dracii îi impresoară și-i umplu de spaimă. Iar aici — zise arătînd spre un colț unde ardeau focuri nestinse și clocotea smoala în cazane mari — aici sunt muncii stăpînitorii lumii, care au vărsat sînge nevinovat, au făcut pustiiri și jaf, au săvîrșit fărădelegi ori și-au arătat puterea asupra celor slabi, judecînd strîmb ori vărsîndu-și mînia.

10 — Toate aceste sunt închipuiri numai, grăi Boris, apărîndu-se oarecum de spaima ce-l cuprinsese.

15 — Pe cît de adevărat e că, visînd suferințele, suntem mistuiți de ele — întîmpină Constantin — pe atît de învederat este că după moarte sufletul se zbate chinuit de muștrări, și jale adîncă ne cuprinde cînd ne gîndim la chinurile suferite de păcătoși în viața mai de apoi, din care nu mai e scăpare.

20 — Iar aici, iată, fericirile celor drepti, urmă părintele Metodi, întoreîndu-se spre peretele de la dreapta. Trupurile lor sunt, precum vezi, acoperite în vestminte ușoare și frumoase, iar în fețele lor se oglîndește mulțumirea nesfîrșită. îngerii Domnului

25 îi mîngîie și le stau totdeauna prin apropiere. Ei sunt în adevăr fără de trup, căci cea dintîi răsplată a bunei viețuirii e eliberarea din robia trupească, dar noi nu putem să ni-i gîndim decît avînd ființă trupească și tot așa ni se arată și ei cînd vor să-i vedem.

30 Boris, îneîntat de frumusețea fericirilor și a îngerilor, abia mai auzea vorbele lui, care îi sunau ca venind din altă lume.

— Și putem noi să mergem acolo — întrebă el — și să vedem această frumuseță?

35 — Nu, îi răspunse Constantin. Dacă ne pătrundem de lumină și de adevăr, ne este dat să ni-o închipuim, iar dacă ne petrecem viața săvîrșînd fapte bune și stăpînindu-ne pornirile trupului, o vom vedea în clipa morții.

40 Ochii caganului se opriră asupra celor trei cagani care steteau îmbrăcați în vestmintele lor domnești,

dar cu capetele descoperite și cu genunchele plecat la poarta raiului.

— Asparuh, Crum și sârmanul meu tată, grăi dînsul adine mișcat și ștergînd lăcrăma ce i se ivise-n ochiul drept. De ce stau afară? De ce nu i-ai făcut și pe dîșii ca fiind în rai? întrebă el mîhnit, aproape mînios.

— Le-am făcut toate cum mi le închipuiesc — răspunse călugărul liniștit — iară pe dîșii n-am putut să mi-i închipuiesc în rai și aș fi mințit dacă acolo i-aș fi pus.

— De ce? întrebă Boris stăpînindu-se. Fiindcă sunt păgîni?! E în rai loc numai pentru închinătorii lui Hristos?!

— O, nu ! răspunse Constantin. Parte de vecinica fericire au toți oamenii care-și petrec viața potrivit cu rînduiala firii și împlinesc voința lui Dumnezeu stăpînindu-și slăbiciunile și săvîrșind fapte bune. Hristos pentru toți oamenii s-a ivit pe pămînt, și aceia care au primit învățăturile lui nu sunt mai buni, ci mai luminați și mai destoinici de a intra în împărăția cerurilor, nu vor intra însă decît ascultînd porunca și ținîndu-se de făgăduința dată la botez.

— Care e făgăduința aceasta?

— Că se vor lăpăda de Satana și de toate slugile lui, care aleargă nevăzute prin lume și-i ispitesc pe oameni și le iau puterile și-i împing spre păcate, ca să-ntindă stăpînirea întunerecului. Așa au fost aceștia, urmă Părintele Metodiou arătînd spre chipurile celor trei cagani. Ispitiți mereu de duhurile întunecimii, ei au greșit nu o dată făcînd vărsări de sînge, asuprind ori petreeîndu-și viața în desfrînare; ochii lor, deprinși cu întunerecul neștiinței, nu pot să suporte lumina neasămuită a împărăției cerești.

Bogor îl știa pe Biez, stăpînul întunecimii, și se temea de ispitirile duhurilor necurate, pe care supușii lui le socoteau neînvînșe.

— Dar voi, preoții, aveți, așa ziceți, darul de a ierta păcatele, zise el; lor nu puteai să le dai iertarea?!

— Avem numai puterea de a mijloci iertarea, pe care Dumnezeu el singur poate s-o deie — răspunse Metodiou — și darul nostru se mărginește la cei vii:

dacă se căiesc și-și ispășesc suferind de bunăvoie păcatele, putem să le dăm dezlegare; pentru cei ieșiți din viață nu putem însă decît să ne rugăm, cerînd mila cerească.

— Vor sta ei vecinie acolo?

— Nu ni-e dat să putem ști, răspunse părintele Metodiou. Mila cerească e neistovită și ea ne este singura nădejde vecinie viuă. Primiți lumina și adevărul — urmă el, ridicînd amîndouă mînile și uitîndu-se împregiurul său — rugați-vă neîncetat pentru dîșii, miluiți pe cei săraci, ajutați pe cei neputincioși, aprindeți făclii, aduceți jertfe, stăruiți zi și noapte pentru iertarea lor, și atunci, cînd se va fi împlinit măsura, li se vor ușura sufletele.

Bogor și curtenii lui și femeile lui și căpeteniile oștirii lui ascultau cuprinși de înfiorare religioasă, și dacă în clipa aceasta li-arfi prezentat crucea, toți ar fi sărutat-o; dacă i-ar fi întreat, toți s-ar fi lepădat de Satana și de slugile lui.

Deodată' însă toți tresăriră ca-n fața fulgerului ivit în întunecimea nopții și privirile toate se-ndreptară țintă spre ușa de intrare.

Ana, roaba de trei ori nenorocită, trecuse pragul, însoțită de trei dintre căpeteniile cetelor lui Budac, care^ sosiți acum, țineau să aibă fără de întîrziere mulțumirea de a-i da stăpînului neprețuita parte din pradă.

Numai era Ana copila zîmbitoare, ci femeia înălțată prin grele suferințe și împăcată cu soarta ei, acum frumoasă nu numai prin jîngășia formelor ei trupești, ci și prin mărimea sufletească ce se da pe față în privirea ei, în liniștea feței, în mersul, în toată înfățișarea ei.

Părintele Metodiou rămase privind în tăcută uimire, apoi își îndreptă ochii spre peretele de la dreapta și iar îi întoarse rușinat spre dînsa. îi era greu de ceea ce făcuse, ar fi vrut să șteargă tot ceea ce a zugrăvit pe acel perete, stăpînit era cu desăvîrșire de hotărîrea de a nu mai face niciodată în viața lui încercarea de a reproduce în forme zugrăvite mărimea sufletească.

— O !... fericit fără de seamă muritorul care poate să aibă în fiecare clipă mîngîierea de a te vedea și de a

te face, îndulcindu-ți viața, să zîmbești cu mulțumire! grăi Constantin, tînărul cu privire caldă, făcînd cîțiva pași spre dînsa.

Ana nu vedea și nu auzea.

5 Stînd dreaptă și cu ochii deschiși mari și ridicați spre boltă, ea era perdută în privirea minunilor ce i se desfășurau acolo și se simțea ca nemaifiind pe pămînt.

10 Boris înainta cîțiva pași spre dînsa, dus și el, ca odinioară Budac, de pornirea de a o atinge, ca să se încredințeze dacă nu cumva e tot numai o părere, ca icoanele zugrăvite pe pereți. El se opri însă cînd văzu uimirea ei și se dete cu un fel de sfială înapoi.

15 Bulgarii aveau, tot ca sîrbii, mai multe femei, și cu cît mai vrednic ținea bărbatul să fie socotit, cu atît mai multe femei aduna împregiurul său. Cu deosebire mare era numărul femeilor la curțile caganilor, și norocoase erau socotite acele pe care Boris le alegea ca fiind vrednice să steie sub ocrotirea lui.

20 În fața acestei femei se socotea el însuși pe sine norocos de a fi cagan, ca să poată alege. „Da — își zise — acum îi înțeleg pe creștini: adevărata fericire numai cu o singură femeie e cu putință.”

25 — Intră fără de sfială, grăi apoi, apropiindu-se de Ana. De orișunde vei fi venind, cu bucurie ești primită sub acoperemîntul acesta, unde toți au să te socotească nu ca roabă, ci ca stăpîină.

30 Ana se uită cu ochii liniștiți în fața lui. I se sleise viața, și din clipa în care a fost robită, singur simțămîntul purtării de grijă pentru copilul pe care-l știa în sînul ei hotărî toate faptele ei.

— Umilința și supunerea — răspunse ea — sunt, stăpîine, armele celor neputincioși; cu ele își fac ușoară și cea mai grea soartă; îmi voi da silința să mă fac ție și tuturorora plăcută.

35 Ridicînd apoi ochii spre cer, ea-și făcu semnul crucii și zise-n limba ei neînțeleasă de nimeni dintre cei de față:

— Ție-ți sunt roabă, Doamne, și poruncilor tale mă supun.

40 Părintele Metodiu și Constantin, tînărul lui frate, trăsăriră amîndoi cînd văzură sămnelul crucii.

— Cagane — grăi Constantin întorcîndu-se spre Boris — îți cer o dovadă de dragoste: dăruiește-mi-o mie roaba aceasta!

5 — Asta să fie răsplata ostănelor mele! adause fratele lui mai mare.

Boris sta-n luptă cu sine însuși, strîmtorat, parcă bolta cea mare ar fi să i se prăbușească-n cap.

— Și dacă ți-o dau — zise el în cele din urmă cu glasul înăbușit de durere — ce-mi mai rămîine mie?!

P A R T E A A D O U A

I

M Î N T U I R E A

5 Umilită și supusă sta Ana în fața celor doi bărbați de frunte care o cerusără de la binevoitorul cagan și, primind-o, îi schimbasără într-o clipă soarta. în mai bine? în mai rău? Ei totuna îi era!

10 — Te-am văzut făcînd, copilă, semnul sfintei cruci, îi zise părintele Metodiu cu blîndeță. Ești, cum ni s-a părut creștină?

Ea tresări răsufînd mai ușurată și ridică ochii spre cuviosul bărbat căruia crucea îi era sfîntă.

15 — Sunt, stăpîne, fiică de preot — îi răspunse ea suspinînd — și-am fost preoteasă, soția unui preot, azi cel mai nenorocit om dacă Dumnezeu nu se va fi îndurat să-i curme firul zilelor.

20 — O, binecuvîntată e clipa — strigă Constantin — în care ai fost adusă în calea noastră! Fără de seamă nenorocit e, în adevăr, soțul care te-a pierdut! De unde ești și cum ai ajuns să fii robită?

— De peste Dunăre m-au luat în luptă sîngeroasă din brațele soțului meu, grăi dînsa cu glasul înăbușit de durere.

25 — Fii mîngîiată, fiica mea, căci preot, slugă a Domnului, sunt și eu, și voința lui a fost să fii scăpată prin noi, ca să-i preamărești în toate zilele vieții tale numele, grăi părintele Metodiu, plecîndu-se spre

dînsa, ca să-i ieie capul cu amîndouă mînile și să-i deie sărutarea părintească.

Ana îi sărută mina și i-o atinse cu fruntea plecată. Se știa acum intrată sub ocrotirea lui Dumnezeu.

5 — Dar — urma părintele Metodiu nedumirit — știam că sunt și peste Dunăre sîrbi, nu știam însă că ei sunt creștini.

10 — Nu sunt, părinte, din neamul lor — întîmpină ea ridicînd capul — și limba pe care o vorbesc nu e a mea.

Cei doi frați rămaseră cîțva timp nedumiriți.

— De ce neam ești dar? o-ntrebă Constantin.

— Ne zicem creștini — răspunse Ana — suntem munteni, și limba pe care o vorbim e românească.

15 — Românească?! exclamă Constantin.

Știa că atît sub stăpînirea lui Bogor, cît și în împărăție mai trăiesc risipiți pe ici, pe colo oameni caro se zic români și sunt creștini.

20 — Voi cînd ați trecut Dunărea și de la cine ați primit sfîntul botez? o-ntrebă el.

Ana-și ridică strîmtorată umerii.

— Sunt neștiutoare, răspunse ea. Ne aflăm dintru început acolo și numai creștini ne știm.

25 — Nu cumva — grăi părintele Metodiu îndreptîndu-se spre mult știutorul său frate mai mic — nu cumva sunt rămășițele arienilor din Dacia?

— Se poate, îi răspunse Constantin. Toate popoarele trecute prin Dacia au stăruit în rătăcirile lui Arie. Aveți biserici? o-ntrebă el pe Ana.

30 Ea dete iar strîmtorată din umeri.

— Vă închinați la icoane?

— Nu știu, răspunse ea.

— Bine — grăi Părintele Metodiu — unde și cum vă faceți rugăciunile?

35 — Preoții ei singuri se roagă — răspunse dînsa — iară poporul stă în genunche cu capul plecat în fața Domnului, care e pretutîndeni.

— Episcopi aveți?

— Nu știu.

40 — E învederat că sunt rămași în rătăcirile lui Arie, îi zise el fratelui său.

— Ești fiică de preot — urmă acesta spre a se încredința — și preuteasă; trebuie să știi tainele credinței: Dumnezeu în câte fețe este?

— Unul e Dumnezeu și singur, ziditor, stăpîn și

5 tatăl a toate! răspunse Ana ridicînd glasul.

— Iar fiul?

— E trimisul Tatălui, care a venit să ne lumineze și să ne mîntuie.

— Și Duhul Sfînt?

10 Ana se uită lung la cei doi frați.

Se vorbise pe la Mănești atît de mult despre coborîrea din cer a Duhului Sfînt, și părintele Manea atît de mult alergase ca să-i dezmeticească pe sîrbii amăgiți de proorocii despuiati, încît ea se sperie și se dete un

15 pas înapoi.

— De ce mă ispitiți?! întrebă stînd dreaptă în fața lor. Nu cumva sunteți și voi în rîndul smintîților care umblă-n pielea goală și vestesc sfîrșitul lumii?! Da! — urmă ea ca aiurind — acu-mi dau seamă despre ceea

20 ce am văzut acolo sus pe bolta-nfricoșată. Ce voiți cu mine?!

— Fii liniștită, fiica mea, îi zise părintele Metodiou apropiindu-se de dînsa. Suntem creștini adevărați, mi-a fost mare bucuria aflînd că și voi tot creștini sunteți și doream să știm dacă credințele voastre sunt tot

25 ca ale noastre. Sunteți mulți?

— Pretutindenea de la munte — răspunse ea depărtîndu-se puțin de la el — nu știu pînă unde.

— Cu sîrbii cum trăiți?

30 — Ne sunt vecini și stau sub ascultarea judeților noștri, care îi povățuiesc și țin buna rînduială între dînșii.

— Sunt și între dînșii creștini?

— Mulți ar dori să fie, dar numai puțini sunt vred-

35 nici ca să-i primească!

— Cum?! — strigă Constantin — ei doresc, și voi nu voiți să-i primiți?! Sunt multe rătăcirile voastre.

— Părinții, bunii și străbunii mei — întîmpină Ana cu o liniștită hotărîre — au umblat totdeauna în căile

40 Domnului, iară noi stăruim în căile lor; în rătăcire

sunteți voi, dacă, judecîndu-ne, îi judecați pe ei fără ca să-i știți cum au trăit. Ah! — urmă ea înduioșată — mult au răbdat ei, dar nimeni încă n-a suferit pe urma lor, căci mai mare decît mila nu li-a fost decît răbdarea și nădejdea în Dumnezeu.

5 Frații steteră și ei cuprinși de înduioșare și jigniți de adevărul rostit de dînsa. Nu se mai îndoiaii că acei creștini de peste Dunăre stăruie în rătăcirile lui Arie, și le era mare durerea de a ști că atîte suflete se perd prin nepriceperea lor. Văzînd-o însă pe ea și auzînd vorbele grăite de dînsa, steteau la îndoială'dacă nu cumva greșesc. Nu de la o femeie neajutorată aveau ei să afle adevărul.

— Ai putea să ne spui — întrebă cu toate aceste

15 Constantin — de ce nu sunt vrednici sîrbii ca să fie primiți? Primesc ei învățătura?

— O primesc — răspunse Ana — dar nu împlinesc faptele prin care creștinul se învrednicește a sta în fața lui Dumnezeu!

20 Cei doi frați se uitară unul la altul.

Li se deschidea, parcă, o lume cu totul deosebită de aceea în care trăiau dînșii.

30 Era ori nu adevărat că vrednic de a intra în biserică nu-l face pe om numai credința ea singură? 1 Era adevărat că numai faptele sunt dovada neîndoioasă a supunerii cătră Dumnezeu?!

Solia venise pînă la Varna pe mare, și vorba era ca tot pe mare să urmeze drumul pînă la cazări. Cu o putere covârșitoare se ivi acum în inima lui Constantin dorința de a lua drumul pe uscat, peste Dunăre și mai departe pe vreuna dintre văile de acolo la deal, un'drum anevoios și împreunat cu multe primejdii, dar ademenitor pentru tînărul pornit spre fapte îndrăznețe.

35 — Am putea — îi zise el fratelui său în grecește — să luăm drumul peste Dunăre, ca, trecînd spre ținuturile cazărilor, să cunoaștem popoarele din calea noastră și să facem încercarea de a le lumina.

Ochii fratelui mai mare se umplură de văpaie.

40 Din ziua în care se lăpdase de cele lumești, ca să primească rasa călugărească, el trăia numai spre a împlini chemarea pentru care se socotea ales de Dum-

nezeu, și nu era pentru el nici o ostăneală prea grea, nici o primejdie prea mare cînd vorba era de această chemare a lui.

5 — Nu noi ne alegem acest drum — zise el plin de zăl — ci Domnul ni l-a arătat scoțîndu-ne în cale pe această minunată femeie. Nepătrunse sunt, Doamne, rînduiriletale! Bucură-te, femeie! — urmă el întoreîndu-se iar spre Ana — laudă pe Domnul, căci el a aflat suferințele tale și ți-a trimis mare mîngîiere. Te vom
10 duce noi înșine la căminul tău, și iar te vei adăposti în brațele soțului, pe care el ți l-a rînduit.

15 Ana se cutremură ca trăsniță. Răpusă deodată de durerile îngrămădite de atîta timp pe-năbușite în sufletul ei, ea scoase un gemet lung și lacrămile o podidiră.

— Eu?! - grăi dînsa tînguindu-se — eu, aceasta care stau aici?... eu să mă duc acolo unde mi-am petrecut copilăria, să văd cîmpia verde și dealurile înflorite și munții perduți în ceață albăstrie?... — să mai trăieșe eu în mijlocul acelor care atît de mult m-au iubit și de care cu atît de nepotolit dor îmi aduc aminte?! Niciodată! Lăsați-mi mîngîierea de a-l socoti mort în lupta cu răpitorii mei, căci crezîndu-l viu, prea îmi este grea povara vieții; și dacă se va fi întîmplînd să-l
25 întîlniți vreodată în căile voastre, aveți milă de noi amîndoi și lăsați-l să creadă că nu mai sunt între cei vii, și nu-mi spuneți că l-ați văzut.

înspăimîntată de ghidul că tot ar mai putea ea și el să se vadă unul pe altul, dînsa făcu un pas spre cei
30 doi frați.

— Sunt preuteasă, am fost, vai! — se tîngui rostînd vorbele încet și răspicat — și după legea noastră, care e, acum o înțeleg cu groază, cea firească și bună, bărbatul și mai ales preotul o singură dată în viața lui
35 poate să între în sfînta legătură a căsătoriei, iar soția și mai ales preuteasă are să fie fără prihană, neatînsă nici măcar de gîndul păcătuirii.

— Așa este! zise părintele Metodi. Legea voastră e precum au rînduit sfinții părinți!

40 Constantin, căruia de mult i se zicea „Filosoful”, înțelegea tainele inimii femeiești.

592

— Nu cumva? — strigă el cuprins de mînie — nu cumva fiarele sălbătice, care te-au adus aici...

— Nu rosti vorba, că mă strivești cu ea! răspunse tînăra femeie acoperindu-și fata. O! ispită nemiloasă! —
5 — urmă apoi peste puțin, puindu-și amîndouă mînile pe pept — unealtă spurcată a Necuratului! Fășie cu fășie aș voi să-mi rup de pe trup carnea care mi-a fost pierzarea și să mă slutesc, ca cu scîrbă să se depărteze toți de la mine, dar nu blestem, nu învinovățesc, nu
10 mă plîng, ci vă rog să aveți milă de noi. Niciodată eu și el nu avem să ne mai vedem! Și dacă eu, voind să-l cruț, nu i-aș spune grozavul adevăr, m-aș mistui muncindu-mă însumi pe mine. și dacă el, voind samă cruțe, ar trece cu vederea necurăția mea, m-aș depărta cu
15 dispreț de la dînsul. Niciodată — repetă ea resignată — niciodată nu mai pot eu să am mîngîierea de a privi în ochii lui cei limpezi și mie-n veci neuitați!

— Da! grăi părintele Metodi, adînc mișcat și uimit în același timp de limpezimea întregii ei ființe. Aceasta nu se uită!

— Nu se iartă niciodată! adăugă Constantin.

— Te vom trimite, fata mea — urmă părintele Metodi — la o mănăstire, unde călugărițele vor purta grije de tine.

25 — Da! răspunse Ana, deși nu știa ce va să zică mănăstire și ce sunt călugărițele.

— Și vei trăi în cuvioasă retragere.

— Da!

— Postind și rugîndu-te lui Dumnezeu.

30 — Da! răspunse iar Ana. Ah! și mă arde — urmă însă peste puțin — mult mă arde dorul de ai mei și de ale mele. Nu e aici cerul atît de senin ca la noi, nici soarele nu luminează, nici vîntul nu adie, nici aerul nu e atît de curat, nici apa nu e atît de limpede, nici
35 firea oamenilor nu e atît de dulce ca la noi. Nu mă mai întrebați nimic! Faceți ce vreți cu mine, căci eu nu mai știu ce vreau!

40 Mîniile i se turburau cînd se gîndea că copilul ei și-al lui să nu-și petreacă viața ca părinții lui în acea lume acum perduță, care se arăta ca un rai luminos în gîndul ei.

— Mă duc, părinte — grăi dînsa îndărătnicită —
luați-mă!

Simțămîntul de mumă le covîrșea toate.

II

PRIBEGIREA

5

Urgia cerească nu se mai îmblînzea.

După încetarea ninsorilor, cerul rămăsese mereu
senin, arșița soarelui era din ce în ce mai nesuferită,
zilele, lungindu-se, se făceau tot mai calde, seceta
10 nemiloasă a uscat în cele din urmă iarba crescută cu
îmbelșugare pe cîmpiile ce fuseseră mai nainte aco-
perite de apă, florile se scuturaseră fără ca să fi putut
lega, ca să dea rod, turmele, care mai scăpaseră din
iarna grea și nu fuseseră luate nici de bulgari, nici de
15 cazări, umblau risipite de ici pînă colo abia țiindu-se
pe picioare, iar oamenii slăbiți de foame se adunau
grămezi-grămezi și nu mai știau ce să facă și încotro
s-o apuce.

Manea nu le vedea însă pe aceste, nu avea inimă
20 pentru cei ce sufereau, trăia numai în durerea lui nea-
* linată.

După ce a dus pe doamna cu copilul ei, acum
domn, departe, în bine adăpostită cetate de la Bodeni,
el s-a-ntors iar la vale. Știricind apoi din om în om,
25 a dat de urma cetelor lui Bogor, a trecut țiindu-se de
ea peste Dunăre și a luat drumul spre Prislav.

Orișicît de vii ar fi zbuciumările sufletului, firea
omului iese totdeauna la iveală.

Urmîndu-și drumul, Manea mergea cu capul ridi-
cat, grăbit ca totdeauna, pierdut în gînduri, uitînd
30 adeseori unde se duce și ce caută, înviorat de vederea
acestei lumi pentru el nouă.

Nu-l întristau deloc oamenii cu fețe îndobitocite
de suferințe, pe care-i întîlnea pretutindeni în calea
35 lui. I se părea lucru firesc ca omul să suferă și să rabde

594

cîtă vreme trăiește pe pămînt. Sufereau toți; nu avea
dar nici unul de ce să se plîngă. Se oprea în cale și
stetea de vorbă cu dînșii; îl întrebau de unde vine și
unde se duce, iară el își ușura inima spuindu-și durerile.

5 S-a turburat însă cînd, apropiindu-se de Prislav,
tot mai des da peste oameni pîntecoși, bugeți de-mbui-
bare ori îmbrăcați în haine scumpe, și a rămas cu totul
zăpăcit cînd a văzut zidirile mari ce se-nșiruiău pe
ulițele Prislavului.

10 Cît a umblat așa singur prin mijlocul acestei țări
streine, nu-i trecuse niciodată prin minte gîndul că
are să se teamă de ceva. Acum îi era frică de toate și
înainta sfiicios, se uita mereu împregiurul său, se
15 oprea din cînd cu inima îndoită și, nemaștiind încotro
să apuce, ar fi voit să întrebe, dar nu îndrăznea să se
apropie deniei unul dintre cei ce venea[u] ori treceau.

Se simțea ca atunci, în acea noapte înfricoșată,
cînd o căuta pe dînsa printre morți și răniți, și ar fi
voit în cele din urmă să fugă, dar nu mai știa încotro
20 să apuce.

Cu totul altfel își inchipuise el lucrurile cînd a
luat hotărîrea de a pleca.

Cuprins de durerea lui întețitoare și răzvrătit de
marea nedreptate ce i se făcuse, el se vedea pe sine
25 mergînd drept la Bogor, ca să-și ceară soția, și nu o
dată îi furnicase sîngele prin vine gîndindu-se ajuns
în apropierea ei. Acum stetea cu inima îndoită și
înainta cu pas șovăitor.

Se-ncredințase că oamenii lui Budac trecuseră
30 prin Prislav încărcăți de fel de fel de prăzi și că au dus
cu dînșii și multe femei robite, dar din ce în ce mîi
mult se temea ca nu cumva s-o găsească. Venise atîta
timp dus de dorul de a o vedea, iar acum îi venea să
fugă cu ochii închiși, să se ducă departe, orișunde,
35 numai departe să fie, ca să nu mai poată afla adevărul.

Se reivise iar în inima lui temerea sfișietoare care-n
noaptea cea înfricoșată îl făcuse să-i dorească moartea,
și nu mai era în stare să stăruie în hotărîrea lui.

Străin fiind și la față, și la port, ochii trecătorilor
40 se îndreptau asupra lui ca și cînd ar fi voit să-l întrebe
de unde vine și ce caută. Lui iar îi venea să fugă.

38*

595

Trebuia cu toate aceste să se îmbărbăteze și să întrebe pe cineva.

Știricind cu inima încleștată, a ajuns încetul cu încetul să afle că trecusă nouă zile de când cetele
5 lui Budac s-au întors, dar oamenii pe care el îndrăznea să-i întrebe nu puteau să-i spună mai mult. Ca să afle ceea ce dorea să știe, ar fi trebuit să ispitească pe vreunul din curtenii lui Bogor, iar de aceștia fugea.

O ușurare neașteptată fu dar pentru dînsul cînd
10 află că sunt la curtea lui Bogor și creștini, preoți veniți de la Constantinopol, ca să lucreze la zidirea marelui palat, la care el se uita cu un fel de-nfiorare. Cu dînșii ar fi îndrăznit să vorbească. Unde însă și cum putea să-i găsească?

15 Se-nnoptase, și ulițele se deșertaseră toate, iară el nu știa ce să facă, unde să-și puie capul.

Istovit de ostănelile drumului și de zbuciumările lui sufletești, el se porni pe ulițele tăcute și întunecate, ca să iasă iar afară, la lărgimea binecuvîntată cu care
20 era deprins. Nici astă dată nu mai știa însă de unde a venit, unde se află și încotro are să apuce, ci rătăcea buimac, fricos și mai mult tîrîndu-se decît mergînd.

Sunt mărginite puterile omenești, și cu cît mai
25 mult le încordăm, cu atît mai curînd le sleim. Sufletul e însă de-a pururea întreg și treaz; el niciodată nu lîncezește: cu cît mai istovit e dar trupul, cu atît mai covîrșitoare e în hotărîrile omenești ființa cea curată a sufletului.

30 Putea Manea să fie cu inima îndoită cîtă vreme două ființe se luptau într-însu]; acum însă, cînd una dintre ele era răpusă de piopria ei nemernicie, cealaltă hotăra ea singură voința lui. Omul istovit trupește se simte pe sine numai în firea sa sufletească, e cum
35 trebuie să fie și cum nu poate fi cîtă vreme pornirile trupești îl stăpînesc, și Manea trebuia acvm să voiască ceea ce se potrivea cu cel mai covîrșitor dintre simțămintele lui.

„Nemernicule! își zise el, rușinat în sine însuși.
40 Iubindu-te pe tine însuși, mai presus de toate pe tine,

numai pe tine, te-ai înspăimîntat de gîndul că ea ar putea să cadă jertfă celei mai dobitocești dintre pornirile omului, și n-ai voit să dai ascultare dorinței de a-i sări într-ajutor, ca să o mîngii și să-i ușurezi sarcina vieții. Ai fi sărit pentru orișicare altă femeie,
5 ai fi mîngîiat pe oricare jertfă nevinovată; de ea fugi pentru că ți-a fost soție?! Nu, nu mi-a fost: îmi este și are să-mi fie! urmă el, luîndu-și avînt. Eu nu mai sunt preot, nu mai pot să fiu: Domnul el însuși mi-a luat darul puindu-mă-n fața acelor fiare sălbatice de care numai pătîndu-mi mînilor de sînge am putut să scap."

Un singur gînd îi mai lumina viața; să trăiască
15 mîngîind-o pe dînsa și dîndu-și silința să-i facă uitate groaznicele încercări prin care trecuse.

Povățuit de gîndul acesta, el a căutat și a găsit în ziua următoare pe părintele Clement și pe fratele Naum, singurii dintre ucenicii părintelui Metodiu care se mai
aflau la Prislav.

20 Cerurile i se deschiseră, parcă, deodată și-n stropi mari îl năpădiră lacrămile cînd cei doi călugări îi spuseră că Ana, adusă chiar în ziua sosirii cetelor, a ajuns prin milostiva rînduire a Tatălui ceresc sub ocrotirea cuviosului Metodiu.

25 „Lăudat să fie, Doamne, numele tău și prea mărit!"
grăi dînsul ridicînd ochii spre cer.

Nu puteau, ce-i drept, să-i spună unde se află Ana. Știau numai că cei doi frați au plecat în drum lung,
30 ca să meargă la caganu] cazărilor dimpreună cu patru dintre ucenicii părintelui Metodiu și sub paza unei cete de douăzeci de oșteni romei, iar Damian s-a-ntors cu ceilalți clerici la Constantinopol.

— Pe cît știi — zise părintele Clement — la Varna s-au despărțit, și nu cred ca părintele Metodiu și fratele
35 său să o fi luat cu dînșii.

— S-a vorbit — adăugă Naum, fratele—de mănăstire, și nu mă îndoiesc că marele vistiernic o va fi luat la Constantinopol, ca s-o adăpostească undeva la maicile de prin împregiurimi.

Manea asculta vorbele lor fără ca să-și deie seama despre înțelesul lor: îi era destul s-o știe adăpostită, scăpată din minile paginilor.

— O, acum o voi găsi — le zise el — orișunde ar fi ea.

Nu-i mai era acum, după ce-și găsisese ajutori ca dinșii, lung drumul nici pînă la Constantinopol, nici pînă-n țara cazărilor.

Prea în curînd a trebuit însă să simtă că e greu drumul la Constantinopol, unde era focarul înverșunatelor lupte pentru credință.

Mai trăiau acolo mulți dintre cei ce suferisă răprigonirile împăratului Leon V Armeanul, care, fiind la învățăturile lui Manea cel răstignit deopotrivă cu Hristos, nu putea să-i sufără pe apărătorii dreptei credințe. El a fost, ce-i drept, omorît, dar cu moartea lui nu s-au curmat luptele, și abia de curînd Teofil, tatăl lui Mihail III, iar sfărâmasese icoane, și multe mănăstiri au fost închise din porunca lui, mulți călugări au fost biciuiți ori aruncați în temnițe, ba lumea adunată-n hipodrom nu o dată a văzut arderea de vii a vinovaților unși cu păcură. Ura nesățioasă cătră cei de altă părere în ceea ce privește religiunea era în Constantinopol moștenită de la părinți la unii și reamintire din tinerețe la alții, iară Clement și Naum erau nu numai călugări, ci totodată și ucenici zeloși ai lui Metodiu.

Ca de un înciumat se depărtară deci amîndoi de Manea cînd, din vorbă-n vorbă, se-ncredințară că-n mintea lui cea slabă învățăturile sfinților părinți erau amestecate de-a valma cu ale arienilor și cu ale manicheilor, deopotrivă urgisiți.

— Nu ești și n-ai fost niciodată preot — îi zise părintele Clement — nu ai și n-ai avut niciodată darul: rătăcirile tale sunt mai rele decît ale celor mai îndrjiți păgîni!

— În adevăr! — adăugă Naum — mai ușor se iartă orbia păgînului decît încăpăținarea ereticului care-și bate joc de cele sfinte socotindu-se creștin!

Manea sta-n fața lor zăpăcit, ca omul care se vede lovit fără de veste din mai multe părți deodată.

Nu era-n stare să-nțeleagă ce vor să-i spună cînd îi zic eretic, cum își bate joc de cele sfinte și de ce nu-l socotesc preot.

— Îmi știu — le zise — neputințele, mărturisesc că puține înțeleg și recunosc că adeseori greșesc. Orișicît de mari ar fi însă rătăcirile mele, sufletul îmi este deschis pentru adevăr și vă rog să mă luminați și să nu mă alungați de la voi decît după ce vă veți fi îndreptat că stăruie cu încăpăținare în ele. Ce va să zică erezie și de ce-mi ziceți mie eretic?

Cei doi călugări se uitară mirați unul la altul. Nu le intra în minte gîndul că se poate un preot care nu știe ce va să zică erezie.

— Erezie — răspuse Clement, zîmbind cu răutate — e a te socoti preot și a nu ști ce va să zică erezie. Eretic e acela care, socotindu-se creștin, stăruie în păreri care sunt împotriva firii creștinești.

— Eu nu sunt dar preot fiindcă stăruie în asemenea păreri, întîmpină Manea. Dar dacă mă leapăd de acele păreri, sunt preot?

— Nu poți să fii. De la cine ai primit darul?

— Îl am prin naștere — răspuse Manea — prin dorința stăruitoare de a fi împărtășit de el, prin viața neprihănită, prin binecuvîntare părintească și prin chemarea soborului. Ce-mi mai lipsește?

— Binecuvîntarea arhierescă, îi răspuse părintele Clement. Fără de ea toate celelalte sunt de prisos.

Manea stete cîtva timp pe gînduri și-și trase netezindu-și părul cu mîna peste frunte.

— Da! — zise apoi — e bine ca preotul să aibă și binecuvîntarea arhierescă, și-au fost în neamul meu mulți care au avut-o cînd au trecut din întîmplare arhieriei pe la noi, mă îndoiesc însă că fără de ea nimeni nu poate să aibă darul preoției. Dacă ar fi adevărat lucrul acesta — urmă el rostind vorbele mai respicat — ar fi destul ca paginii să omoară pe toți arhieriei pentru ca să se risipească turma credincioșilor.

— Le mai rămîn încă păstori preoții, care au primit darul, răspuse Clement.

— Și dacă mor și aceștia? întrebă Manea.

Cei doi călugări rămasă ră strîmtorați.

— Biserica evecinică — urmă Manea — și nu poate să piară, și darul e de la Domnul, care etotdeauna în biserica sa. Sunt născut din preot, și mama mea a fost preuteasă. Chiar mai înainte de a fi fost zemislit, am fost rînduit în gîndul părinților mei pentru preoție. M-am născut cu știrea și cu voia Domnului ca să fiu preot. Am fost crescut pentru preoție; m-am rugat neîncetat, dimpreună cu părinții mei, ca să fiu împărțit de dar; mi-am păstrat curăția trupului și a sufletului ca să mă învrednicesc de el; ce-mi mai lipsește?! Preoția e jertfă de sine, și Domnul dă darul aceluia care e gata să aducă jertfa aceasta și se învrednicește de el prin bună viețuire. Dumiriți-mă, de ce greșesc cînd așa judec?!

— Greșești, îi răspuse Clement. Darul preoției numai arhiereul poate să-l deie.

— De ce numai arhiereul? întrebă iar Manea. Un singur dar este, același la preot și la arhiereu, și nu din rînduială dumnezeiască, ci din rînduiala omenească e arhieria, iar atunci cînd nu e arhiereu, orișicare preot poate să-i ție locul. Dumiriți-mă că nu-i așa, și eu mă lepăd de părerea mea!

Călugării se depărta cu groază de răzvrătorul care în gîndul lor răsturna întreaga rînduială a bisericii, ridicîndu-se înoptriva celor mai mari ai ei.

— Nu — urmă el ridicînd glasul — binecuvîntarea arhierească este o deșertăciune și preoția e cea mai spurcată minciună dacă acela care ia binecuvîntarea nu e gata să aducă jertfa de sine și nu se învrednicește prin buna lui viețuire de harul cel sfînt.

Crescuți în supunere oarbă, Clement și Naum se socoteau greu vinovați de a fi auzit asemenea vorbe. Uns cu păcură și ars în mijlocul hipodromului trebuia să fie acela care le-a rostit, și ei numai prin grele spășiri puteau să se curățe de păcatul de a le fi auzit.

— Anatema să fii! grăiră dinșii și se depărta de el ca de Satana.

III TĂMBĂLĂUL

— Ține-te de mine! grăi Mușat, urmîndu-și drumul iute, ca orișice croitor care-și iubește meseria. Mai e încă mult pînă la Sfînta Sofia, și îndesuiala are să fie din ce în ce mai mare; bagă de seamă să nu te perzi!

Părintele Manea, sosit abia de două zile la Constantinopol, se ținea după el mergînd cu pas grăbit și uitîndu-se sperios la casele mari și la mutrele străine printre care trecea. Făcîndu-și drum prin mulțimea tot mai deasă și mai zorită, el se lovea la tot pasul ici de unul, care-l împingea la o parte, ca să-i apuce înainte, colo de altul, care-i venea în față și se izbea de el, și mai departe de iar altul, care-i sta în cale, și se simțea ca în timpul fioresei învălmășeli din noaptea în care o perduse pe Ana.

— Ține-te de mine! îi zicea mereu Mușat, lunganul, care făcea pașii mari. Bagă de seamă! îi zicea iar, uitîndu-se înapoi ca un părinte îngrijat de copilul său. Bociule! Bociule! strigă apoi deodată alergînd la stînga spre un om mărunț, sprinten și cu ochii vioi.

Bociu, argintarul, tot român din Pind și el, îi era bun prieten. Ținea ca să facă și el cunoștința părintelui Manea.

— Iată — îi zise plin de zel — părintele Manea, preot de ai noștri, venit de departe, de peste Dunăre. O să afli multe... multe o să afli!

— Nu se poate! Tocmai de peste Dunăre?! grăi argintarul uitîndu-se cu neîncredere la părintele Manea, care-l încredința dînd mereu din cap că e adevărat ceea ce i se spune.

— Dar nu avem timp de pierdut, urmă Mușat. Le vei afla toate și te vei mira. Acum să grăbim, ca să ne putem găsi un loc bun. Mă bucur că te-am găsit. Știi multe și-i cunoști pe oameni. Meseria ta e boierească și te pune în legătură cu cei mai de frunte dintre învîrtitorii treburilor. O să ne dumirești și pe noi.

— Așa e! răspuse omul mărunț. Pe cine nu cunosc eu?! Ce nu poate să afle un om care îi știe pe toți?!

— Să mergem mai iute! stăruie iar lunganul.
— N-avem nevoie să grăbim, îi răspunse Bociu, pă-
șind mărunțul în urma lui. Procesiunea pleacă de la
Sfânta Sofia'n numai după încheierea liturghiei.
5 — Țin însă ca părintele să vadă și slujba.
— Asta nu se poate, întâmpină Bociu. Dacă intrăm
în biserică, la ieșire îmbulzeala e prea mare și nu mai
vedem nimic. Trebuie să trecem înainte și să necăutăm
un loc bun în apropierea hipodromului.
10 — Aș! ce să căutăm la hipodrom?!
— Se' vede că nu știi nimic, întâmpină argintarul,
care le știa toate. Mergi, te rog, mai încet, că nu ne
putem ține de tine. Faci pași ca cocorii speriați!
în apropierea bisericii Sfânta Sofia stradele erau
15 înțesate de lume care se-ndesuia făcând un zgomot
amețitor. Cîteva pași înaintea lui Mușat, mulțimea
se-nvrtețea împregiurul unui negoțător pîntecos, care,
împins mereu și-nghioldit din toate părțile, se ținuse
cîtva timp gîfîind, dar în cele din urmă-și perduserăsu-
20 flarea și căzuse leșinat. Ceva mai la dreapta, un plă-
cintar, căruia trecătorii îi răsturnaseră tava din cap,
dedea răcnind cu coatele împregiurul său, ca să depăr-
teze pe ștregarii ce tăbăriseră asupra bucăților risi-
pite.
25 în cealaltă parte a stradei strimte se stîrnise o
încăierare, iar mai spre mijloc un pungaș prins asupra
faptei și luat în pumni se opintea să scape și sase stre-
coare prin învîlmășală. Pretutindeni țipete, zbierate,
răcnete și hohote ca-n fundul iadului. Nu mai putea
30 acum Mușat să-și facă pașii de cocor speriat, și
părintele Manea-l apucă de pulpană.
— Să nu mergem înainte, să nu mai mergem, să
ne oprim aici, să ne întoarcem, grăi dînsul, cuprins de
viuă emoțiune.
35 Nu mai vedea și nu-și mai putea desluși nimic din
cele ce se desfășoară împregiurul lui. Mulțimea înde-
sunită i se părea ca un balaur cu mii de capete, care se
zbate și-nghite tot ce-i cade-n preajmă.
— Ce-am mai putea să vedem?!
40 — Aș! întâmpină Mușat. Dar n-am văzut încă ni-
mic.

— Trebuie să trecem înainte, spre hipodrom! **ada-**
ogă Bociu.
Deodată, departe, înainte, spre Sfânta Sofia, se
stîrni o furtună de hohote și lumea toată se revărsă
5 de-a-mpinsele-ntr-acolo.
Despre hipodrom veneau călare pe catîr trei măs-
căruci îmbrăcați în haine călugărești și, strîmbîndu-
se-n fel de fel de chipuri, îndemnau lumea să apuce
spre hipodrom, căci de acolo are să vie-n mare proce-
siune papa de la Roma, casă se pupe cu patriarhul,
iubitul lui prieten.
10 Agenți risipiți anume prin mulțime îi aclamau
zgomotos și făceau fel de fel de glume asupra papei și
asupra patriarhului.
15 — Hă-hă-hă! hohotea unu]. Cum îl cheamă pe
papa acela?
— Ioan îl cheamă! — răspundea altul — că botează
pe toți **paginii**, citește *Evangelia* și are gura de aur.
— Nu se poate să-l cheme Ioan, striga iar altul.
20 Dacă patriarhul e scopit, papa, care e mai mare decît
dînsul, trebuie să fie femeie. Ioana îl va fi chemînd!
Ha-ha-ha! Ioana e papa, Ioana!
Așa merse vestea din gură în gură, și peste puțin
nu mai era nimeni care nu știa că papa e o femeie **de**
25 la Atena, care a știut să potrivească lucrurile așa ca să
fie luată drept bărbat, dar a pățit de curînd o mare
rușine, căci au apucat-o durerile facerii în timpul
unei procesiuni. Ce hohote! ce hohote!
în zadar ar mai fi făcut acum părintele Manea
30 încercarea de a se întoarce, căci era dus pe sus de pohô-
iul viu ce se vărsa spre hipodrom.
— Ce e la hipodrom?... ce e cu papa? întrebă Mușat
zăpăcit.
— Se vede că nu știi nimic! îi răspunse argintarul
35 atotștiutor. Ți-am spus că la hipodrom trebuie să
mergem. Ai aflat, poate, că Barda, cezarul, s-a dus
zilele aceste la Patriarhie, ca să se cuminece, iar patri-
arhul nu numai că n-a voit să-i deie cuminecătura,
dar l-a mai și gonit ca pe un nelegiuit din biserică.
40 — Pe Barda?!

— Da, pe cezarul!
— De necrezut!... nemaiauzit!... Aceasta nu se poate trece: au să se-ntîmple lucruri mari!
— Se-ntîmplă chiar acum, grăi argintarul cu ochi
5 vioi. O să vedeți la hipodrom.
Mușat știa numai că după liturghie patriarhul va ieși dimpreună cu tot clerul și va fi dus în mare procesiune pînă la Patriarhie, iar lumea se adunase ca să-l aclame în tot drumul lui.
-10 — Dar la hipodrom ce are să fie? întrebă el.
Mulțimea, care-i ducea tot mai răpede înainte, iar li despărți, și Manea, din ce în ce mai amețit, strîngea tot mai tare de pulpana lui Mușat, pe care-l socotea drept singurul mîntuitor al său din ghearele bălaurului cu mii și mii de capete. Auzea vorbele soților săi,
15 dar nu era în stare să le-nțeleagă. Știa că biserică e adunarea creștinilor, că liturghie e un fel de rugăciune și că patriarhul e cel mai mare dintre preoți, dar hipodrom, Barda, cezar și altele erau pentru dînsul
20 vorbe fără de înțeles.
In apropierea hipodromului, în sfîrșit, ei deteră peste mulțimea venită din cealaltă parte și se opriră în loc, fiindcă nu mai era cu puțință să înainteze. Aici trebuiau, vrînd-nevrînd, să se oprească. Croitorul,
25 om isteț, știa să se folosească de lungimea picioarelor sale și ținea ca prietenii săi, care erau mai scurți, și mai ales părintele venit de peste Dunăre, să le vadă toate tot atît de bine ca dînsul și să aibă ce povesti. El se uită dar peste capetele mulțimii împregiurul
30' său, ca să găsească vreun loc mai ridicat.
— *Eurica!* strigă deodată. Țineți-vă după mine!
Peste drum, sub o poartă deschisă, el zărise o mare amforă de untdelemn.
Dînd iuruș prin mulțimea îndesuită, el trecu dincolo,
35 scoase amfora pîntecoasă lingă perete, o răsturnă și-i ridică pe mai mărunții săi prieteni pe ea.
— Țineți-vă unul de altul — le zise — și răzămăți-vă de zid, ca să nu vă răsturnați!
Așa și făcură. Amfora se clătina mereu sub
40 picioarele lor, dar ei vedeau, vedeau acum și ei.

Nu e în lumea aceasta nimic mai măreț decît marea mulțime de oameni văzută dintr-o dată, capete și iar capete cît pătrunde vederea, valuri de viețuitori cuprinși de neastîmpăr, balaurul văzut în fioroasa lui
5 întregime. E peste puțință să vezi mulțimea fără ca să te simți pierdut în ea ca picătura în genunea adîncă, și părintele Manea sta într-un fel de extaz și privea, privea, privea, fără ca să se mai gîndească la pîntecul rotund al amforei de sub picioarele lui. Croitorul însă, care mai văzuse asemenea balauri, nu-și uitase vorba.
10 — Nu mi-ai spus — îi zise argintarului — de ce l-a gonit patriarhul pe cezar din biserică.
— Care va să zică nici asta n-o știi?! răspunse acesta. E de mult acum de cînd și-a gonit soția, ca să trăiască-n nelegiuire cu nora sa.
15 — Cu nora sa?! strigă părintele Manea speriat. Cu soția fiului său?!
— Da — răspunse Bociu — cu soția fiului său.
— Se poate aici așa ceva?!
20 — Nu se poate — răspunse iar Bociu zîmbind — dar se face. Multe se fac aici care nu se pot!
— Și cine e spurcatul acela căruia voi îi ziceți cezar?!
— Cezar e — interveni croitorul — cel mai mare după împăratul.
25 — Și împăratul nu-l alungă de la curtea lui?!
— împăratul — îi șopti argintarul la ureche — e mai și mai decît dînsul.
— Și mulțimea aceasta — strigă părintele Manea
30 — nu dă năvală asupra lor, ca să-i spulbere?!
— Vorbește mai încet, c-o pățim, îi șopti iar argintarul, care era și om trăit în lume. Lumea s-a adunat tocmai ca să-l ridice în slava cerului pe patriarh, bătrînul cuvios, care a cutezat să-l gonească din biserică pe nelegiuitul cezar.
35 — E om patriarhul — strigă iar Manea — om întreg!
Din depărtare, despre Sfînta Sofia, se auzeau din cînd în cînd strigătele furtunatice ale mulțimii, și pe

ici, pe colo străbătea printre ele corul clericilor, care cînta psalmii.

Procesiunea se pornise, și tot mai de aproape răsunau strigătele, tot mai deslușit se auzea cîntarea, iar
5 părintele Manea tot mai mult se perdeea pe sine însuși privind cele ce se petrec în fața lui.

Se ivi în cele din urmă baldachinul strălucitor sub care venea patriarhul, dînd mulțimii binecuvîntarea arhierescă, se iviră hripidele de aur, se apropie marea
10 adunare de preoți îmbrăcați în odăjdii cusute-n fir, și tot mai fioroase erau strigătele, tot mai deslușit se vedeau icoanele purtate-n fața patriarhului, tot mai mult se-nălțau inimile în auzul cîntării.

— Ce strigă?... ce zic strigînd?! întrebă părintele
15 Manea ca ieșit din minți.

— Strigă „*chaire!*”, bucură-te! îi răspunse argintarul.

— *Ckair!*... *chaire!*... strigă și părintele Manea din toate puterile, deși mai era încă mult pînă la
20 sosirea procesiunii în fața lor.

Acum, de dincolo, despre hipodrom, se stîrni deodată o altă mișcare, mai viuă și mai zgomotoasă, și lumea începu să se-ndesuie dintr-acolo spre procesiune.

O mulțime de derbedei mascați ca preoți, unii cu
25 bărbi lungi, alții spîni ca eunucii, îmbrăcați în odăjdii și călare unii pe catîri, alții pe măgari, ieșise din hipodrom și pornise spre Sfînta Sofia cîntînd pe nas și bătîndu-și în fel de fel de chipuri joc de ceremoniile religioase.

În frunte mergea un măscărici care închipuia pe patriarhul Ignatie, cu mitra-n cap, de braț cu altul, care închipuia pe papesa Ioana, cu tiara papală. Amîndoi binecuvîntau mulțimea făcînd strîmbături și
35 schime nerușinate și pupîndu-se ca niște caraghioși din cînd în cînd.

Nu erau mișeii aceștia oameni luați în simbrie, ci fii de ai celor mai de frunte familii, care-și puseseră slugile să ridă cu hohot și să îmbărbăteze lumea a
40 striga „*chaire!*... *chaire!*...”

Iară mulțimea, care venise ca să-l ridice pe patriarh în slava cerului, luată răpede, rîdea și ea cu hohot și striga ca cuprinsă de spasmuri „*chaire!*... *chaire!*...”

Părintele Manea sta-nmărmurit pe amfora șovăitoare și nu se putea dezmetici.

5 în clipa cînd cele două procesiuni au ajuns față-n față, s-a făcut deodată liniște adîncă, apoi s-a stîrnit o-ncăierare năpraznică, din care nu mai putea, parcă, nimeni să iasă neschilodit.

10 — împăratul! strigă Bociu, argintarul mărunț și cu ochii vioi. Iată, vedeți colo, călare pe armăsarul negru, e Vasilie Macedoneanul, iar lîngă el, pe calul cellalt, e împăratul. Acum se dă jos și, iată-1, intră și el în rînd cu ceilalți.

15 Nici n-ar fi prețuit nimic întregul mascaralic dacă împăratul n-ar fi luat și el parte, Vasilie a luat dar însărcinarea de a-l duce pe neștiute la hipodrom, și nu era cu puțință ca el să vază alaiul caraghios și să-și stăpînească pornirea de a lua parte la el.

20 — Iată și împăratul! răsuna dar din toate părțile, și un fior rece trecu prin mulțimea fără de număr.

Patriarhul sta cuprins de o adîncă durere sub baldachinul strălucitor. între călugării totdeauna zăloși erau însă mulți care în mînia lor ar fi voit să răzvrătească mulțimea cuprinsă de viuă emoțiune și să deie
25 năvală înainte.

— înapoi la Sfînta Sofie! strigă Ignatie cînd i se spuse că împăratul se află și el în fața lui.

O nouă și mai îngrozitoare învălmășeală se produse acum. Erau mulți cei ce nu voiau cu nici un preț să se întoarcă înapoi și stăruiau, rîcnind mînioși, ca lumea să meargă înainte. Ici-colo, agenții lui Barda
30 provocau mulțimea batjocorindu-1 pe patriarh și izbutisără a-ncepe încăierările. Lumea mai depărtată, care nu se dumirise încă asupra celor ce se petrec, sta zăpăcită-n loc, și era peste puțință ca procesiunea, întoarsă o dată, să se poată pune în mișcare spre Sfînta Sofia, iară derbedeii rîdeau cu hohote, se strîmbau, făceau fel de fel de opintiri, ca să stîrnească rîsetele
40 privitorilor.

IV
MÎNGÎIEREA

Părintele Manea sta cuprins de fiori pe amfora pîntecoasă. Dezmeticit încetul cu încetul, el înțelese în cele din urmă că toate au fost puse la cale spre a-l face de rîs pe vrednicul arhiereu, care gonise din biserica pe spurcatul de cezar. 5
Dac-ar fi avut la dînsul securea cu care lovise pe Budac, ar fi sărit și-ar fi dat cu ochii închiși unde nimerește.

— Nemernicilor! strigă el cît îl țineau puterile. Nu vi-e rușine să suferiți în mijlocul vostru o spurcăciune de om ca cezarul! Un ticălos e împăratul vostru, 10
mai prost decît măgarii pe care călăriți. Jos cu el! La o parte!

— Taci, te rog — stăruia argintarul, cuprins de spaimă — c-ar putea să te înțeleagă cineva.

15 — Voiesc să mă înțeleagă! îi răspunse Manea.
— De ce să-ți pui însă capul în primejdie?! întîmpină croitorul.

Nu prea erau însă prin apropiere oameni care puteau să-i înțeleagă româneasca.

20 Unul era, care, fiind rob la bulgari, fusese dus peste Dunăre, unde stătuse cîțvatimp și-i cunoștea pe munteni, dar acesta era Vasilie Macedoneanul, destul și el singur.

Auzind strigătele, el se-ntoarse spre partea din care-i veneau, și ochii lui ageri se opriră asupra tînarului scos din sărite.

— Mișeilor! strigă iar acesta, uitîndu-se cînd la croitor, cînd la argintar. De ce m-ați înșelat?! De ce m-ați adus aici?! Ce vreți cu mine?! De ce m-ați făcut să văd scîrbele aceste?! 25

Perzîndu-și apoi echilibrul, amfora de sub picioarele lui se rostogoli și el căzu dimpreună cu argintarul, răsturnînd claie peste grămadă pe cei ce li se aflau în cale.

35 Era lucru de rîs această cădere a lui, și lumea și rîdea cu hohote. Mai de rîs încă era însă deznădăjduirea lunganului, care căuta în toate părțile, strigînd mereu: „Unde e popa?!”

Nepătrunse sunt de mintea omenească rînduirile Domnului.

5 Pecînd la Constantinopol purtătorii puterii lumesti își băteau joc de bătrînul patriarh ecumenic, în valea Dunării se dusese vestea c-au sosit trimișii lui Dumnezeu, și paginii alergau din toate părțile să le iasă-n cale și să audă vestea adusă de dînșii, iară Boris, 10
stăpînitorul acelor locuri, deși tot păgîn și el, le lăsa toate să meargă cum li-e rînduit să fie.

Dorînd să cunoască mai de aproape țara și poporul de sub stăpînirea lui Boris, părintele Metodiu și mult știutorul său frate n-au luat de la Prislav drumul drept spre Dunăre, ci s-au dus cu Damian la Varna, iar de 15
acolo s-au întors spre apus, ca să treacă Dunărea tocmai în dreptul revărsării în ea a Oltului.

Pe Ana nu au luat-o cu dînșii. Voisără, ce-i drept, s-o facă aceasta, dar și-au dat seamă c-ar fi greșeală neiertată să o ducă în mijlocul fraților ei mai înainte de a-i fi curățit sufletul de marile rătăcirii în care fusese crescută. Damian a luat-o dar cu dînsul, ca s-o ducă la o mănăstire. Abia după ce va fi fost luminată asupra dreptei credințe, ca creștină adevărată, avea s-o trimită la ai săi, și părintele Manea, ducîndu-se la Constantinopol, trecuse pe sub zidurile mănăstirii în care ea-și primise adăpostul. 25

Plecînd de la Varna, apostolii și-au urmat drumul încet, oprîndu-se des și stînd în unele locuri zile întregi: țineau să se folosească în deplin de neașteptata bunăvoință a lui Boris, căci nu puteau să știe dac-o vor mai găsi ori nu și vreo altă dată în aceeași măsură. 30

îndeosebi Constantin, deși mai tînăr, umblase mult prin lume și cunoștea mai bine decît fratele său mai mare primejdiile răspîndirii credinței. 35

Fiînd om cu deosebire cumpenit și știînd mai multe dintre limbile vorbite în Asia, îndeosebi și pe cea

arabă, precum și pe cea persană, el fusese trimis în mai multe rînduri cu solie în Asia, la califul din Bagdad și la creștinii din Armenia, din Mezopotamia și din Persia. Nu o dată i-a fost viața în primejdie, nu o dată a trebuit să se încredințeze că e neasămănat mai greu să aduci la dreapta credință pe creștinii rătăciți decît să luminezi pe paginii neștiutori.

Oameni de o fire pătimașă, creștinii din Asia erau dezbinați în fel de fel de secte, care se dușmăneau între ele și prigoneau toate cu aceeași înverșunare pe susținătorii dreptei credințe.

Mare li-a fost dar bucuria cînd s-au încredințat că mai fuseseră pe acolo propoveduitori ai credinței, că nu puțini dintre cei ce le ieșeau în cale erau creștini, care-și mărturiseau cu hotărîre bărbătească credința, și că acești creștini de la Dunăre erau blajini și înșătați de mîngierea învățaturii. Iar aceia dintre sirbi care mai stăruiau în tradițiunile păgînești ale neamului lor ori ascultau povețele proorocilor de curînd iviți primeau și ei cu inima deschisă învățătura, și mulți ar fi primit și botezul dacă apostolii ar fi putut să le deie preoți.

încetul cu încetul, însă, ei și-au dat seamă c-ar fi o mare greșală să le facă preoți dintre dînșii, căci aceștia, neștiutori fiind în ale învățaturii creștinești, foarte ușor puteau să-i ducă la rătăcirii. încă de la Dristor dar ei au trimis pe doi dintre însoțitorii lor la patriarhul Ignatie cu rugămîntea ca să-l ridice pe Clement la treapta arhieriei și să-l trimită la Dunăre însoțit de clerici zeloși, care știau limba slavonească.

Pretutindeni dar pe unde treceau, ei mîngăiau mulțimea ce le ieșea în cale cu nădejdea că în curînd va suna ora mîntuirii.

— Nădăjduiți în Domnul — ziceau ei — căci el ne este tuturora părinte bun și îndurător și ne ceartă numai pentru ca să ne abată din căile peirii pe care am pornit. Cutremure de pămînt, furtuni înspăimîntătoare, tunete și fulgere, plointe nesfirșită, răvărsări cotropitoare, ger cumplit și viscole aspre, secetă nemiloasă și foamete, toate urgiile au căzut asupra voastră nu pentru că Domnul nu vă iubește ca un bun părinte,

ci pentru că el vrea să-i cunoașteți puterea, să vă cutremurați în fața lui, să vă căiți și să vă supuneți poruncilor lui, ca să vă puteți împărtăși de fericirea cea vecinică. Bucurați-vă, căci oara mîntuirii voastre e aproape!

Mulțimea, creștini și păgîni, asculta cu luare-aminte vorbele lui și, cînd apostolii plecau mai departe, inimile erau ușurate și întărite prin nădejdea mîntuirii făgăduite.

Apropiindu-se de Nicopoli, pe unde aveau de gînd să treacă Dunărea, apostolii se pomeniră însă deodată în fața unor creștini care la început se depărtau de la dînșii, iar în urmă li se puneau din ce în ce mai îndîrjiți în cale.

— Rea este învățătura voastră și neadevăr zic buzele voastre! strigă în cele din urmă unul dintre dînșii, un sprîncenat cu părul creț și cu ochi de șopîrlă.

„A! își zise Constantin, adunîndu-și toate puterile ca să întren luptă pentru dreapta credință. Iară rămășițele arienilor!”

— De ce este rea învățătura noastră?! întrebă el.

— E rea fiindcă luați în deșert numele Domnului cînd ziceți că de la el vin toate relele ce-au căzut asupra noastră, îi răspunse sprîncenatul, scuturîndu-și părul creț. Neadevăr grăiți! Domnul e bun și numai bun, luminează de-a pururea nestinsă, viață curată și senină, și nu de la el, ci de la stăpînitorul întunecimii, care e izvorul a toată răutatea, vin cutremurele și furtunile și seceta și toată urgia.

— Nu sunt arieni, grăi Constantin întorcîndu-se spre fratele său. Aceste sunt părerile manicheilor și ale paulichienilor din Armenia și de la hotarele Persiei. Ești tu de aici ori ai venit din locuri depărtate? îl întrebă apoi pe protivnicul său.

— Sunt din Armenia — îi răspunse acesta — dar nu din locuri depărtate. Noi toți cei ce trăim pe pămînt suntem din același loc, de pe pămînt, deopotrivă întru toate și la fel apropiați unul de altul. Ispitiți scripturile și citiți epistolele apostolului Pavel ca să înțelegeți că nu e în lumea aceasta nimeni mai mare și

nimeni mai mic, nimeni mai apropiat și nimeni mai depărtat.

— Dar — întâmpină Constantin — o stăpînire trebuie să fie în lumea aceasta.

5 — Una singură — îi răspunse armeanul — stăpînirea de sine a fiecăruia: de altă stăpînire e nevoie numai cînd aceasta lipsește. De mii de ani se urmează lupta pentru biruința luminii — urmă el luîndu-și avînt—și noi creștinii suntem oastea în veci neînvinsă,
10 care poartă zi și noapte lupta aceasta stăpînindu-se fiecare însuși pe sine, înfrînîndu-și poftele și omorîndu-și trupul, pe care duhul întunecimii l-a plăsmuit ca să înlănțuiască sufletul, să-l întunece și să-l ție plecat mereu spre ispită. Stăpînirea de care ne vorbiți
15 voi se-ntinde numai asupra trupurilor ce țin sufletele în robie. Nouă, creștinilor adevărați, nu ne trebuie nici o stăpînire, nici o lege, nici o rînduială lumească, căci sufletele noastre nu sunt robite! Stăpînire vă trebuie vouă, care vă închinați atît de mult trupului,
20 încît îl zugrăviți ori îl ciopliți din peatră, ca să vi-l puneți icoană sfînta, vouă, care vă-mbuibăți mîncînd și bînd și vă faceți toate poftele și apoi vă adunați ca să vă faceți rugăciunile, cîntînd împreună și făcînd fel de fel de schime, vouă, care, neștiind să vă stăpîniți fiecare pe sine, vi-ați făcut chiar și în cele sufletești o rînduială hierarhică și vă siluiți unii pe alții, vouă, care vărsați sînge și chinuiți pe fiii lui Dumnezeu și tot cereți să vă credem că-n numele lui vorbiți. Lăsați-ne-n pace, căutați-vă de drum, depărtați-vă de la noi — strigă el în cele din urmă — căci noi n-avem trebuință de-nvățătura voastră, suntem
30 chiar și-n lumea aceasta mai fericiți de cum voi aveți să fiți în veacul de apoi.

35 Mulțimea adunată, din ce în ce mai adînc pătrunsă de aceste vorbe, izbucni în cele din urmă în strigăte de-ndîrjire.

— Nu ne trebuie învățăturile voastre! Depărtați-vă de la noi!

40 Cei doi frați își urmară drumul cuprinși de adîncă durere. Erau amîndoi cu mult mai cumpeniți decît ca să mai stăruie în hotărîrea lor de a lumina pe acești

creștini rătăciți. Prea erau înrădăcinate în sufletele lor rătăcirile, și numai încetul cu încetul și după o pregătire bine chibzuită se puteau deschide inimile lor pentru dreapta credință.

5 Trecînd dar pe țarmurul stîng al Dunării, unde îi știam pe frații Anei, ei și-au urmat călătoria cu multă sfială, căci la tot pasul se așteptau să fie întâmpinați ca la Nicopoli.

10 Au trecut însă Argeșul și Dîmbovița și Ialomița, și sîrbii, atît cei păgîni, cît și pușinii creștini, îi primeau pretutindeni cu inima deschisă, iară muntenii, deși se țineau mai la o parte, ascultau cu învederată bunăvoință vorbele lor, ba îndeosebi preoții lor se apropiiau cu toată încrederea de dînșii și țineau să fie luminați, dar stăruiau în ale lor.

15 „Da! Așa este!” „O fi!” „Tot ce se poate!” „Foarte frumos!” Așa le era răspunsul la toate.

20 Încredințindu-se că nu au nici biserici, nici cărți sfinte, nici hierarhie și că nu știu nimic despre slujba bisericască, marele cărturar al bisericii de la răsărit îi sfătua să-și clădească biserici, că le va trimite și cărți, și icoane sfinte, și clerici învățați, care să le organizeze hierarhia și să-i învețe rînduială slujbei bisericesti.

25 Ei se bucurau de bunăvoința aceasta și se arătau foarte mulțumitori pentru ea.

— Dar — zicea unul dintre dînșii — noi numai în limba noastră putem să ne facem rugăciunea.

30 — Așa au rînduit părinții noștri, adăugă altul. — Dar Dumnezeu — întâmpină Constantin — ascultă rugăciunea în orișice limbă ar fi ea rostită.

— Așa e! — ziceau dînșii într-un glas — dar cu gîndul de a-și face rugăciunea într-o limbă neînțeleasă tot nu se-mpăcau.

35 — Dar voi de ce nu voiți să botezați pe sîrbii care cer botezul? îi întrebă părintele Metodiu.

— Numai pușini dintre noi vorbesc limba lor, ca să le poată da învățătură — i se răspunse — și numai

puțini dintre dînșii știu limba noastră, ca să poată lua parte la rugăciune.

— Pe aceștia îi botezați?

5 — Părinții noștri au rînduit — i se răspunse iar —
ca botezați să fie numai aceia care prin viețuirea lor neprihănită se-nvrednicesc a fi primiți în turma creștină. Nu prin botez, ci prin faptele noastre ne facem creștini, și numai copiii nevinovați pot să primească botezul fără ca să fie puși la încercare. Așa au

10 rînduit părinții noștri.

— Ar fi o minciună și-un greu păcat botezul dacă i s-ar da unui om care trăiește în nelegiuire, adăugă altul dintre preoți.

15 — Și dacă vreunul dintre voi păcătuiește — întrebă iar părintele Metodi — încetează el a fi creștin?

— Nu, părinte! i se răspunse. Botezul e și pentru viața aceasta, și pentru cea viitoare. El e gonit din mijlocul nostru și are să-și petreacă viața în peștere ori în scorburi.

20 — Iertare nu este?

— E milă, părinte, și bunăvoință la oameni, dar iertarea numai la Domnul poate fi.

25 Constantin asculta dus în gânduri. își reamintea începuturile vieții creștine și vedea în gândul lui pe marele Chirii, patriarhul Ierusalimului, neîntrecutul cunoscător al *Sfintei Scripturi*, care prin cuvîntările lui stăpînea inimile și mințile tuturor.

30 „Așa este — își zicea — nici chiar el nu dedea sfîntul botez decît după o încercare de doi ani, și mulți erau aceia care nici după acest timp de încercare nu-l primeau. Nemernicii de noi, care-l dăm fără de cercetare, ba credem a fi săvîrșit o faptă plăcută lui Dumnezeu cînd silim pe oameni să-l primească ori îl dăm celor ce nu sunt în stare să înțeleagă sfîntenia lui. Așa se surpă biserica, așa se strică turma primind în ea oi rîioase!”

Urmîndu-și drumul, cei doi frați tot mai mult s-au pătruns de adevărul că răspîndirea între popoarele din valea Dunării a învățăturilor creștinești nu va fi

cu puțină cîtă vreme *Sfînta Scriptură* nu li se va fi dat în limba pe care ele o înțeleg. Fără de cărți ele nu puteau primi decît ereziile sectarilor, care nu le dau nici biserici, nici icoane, nici slujbă dumnezeiască, nici herarhie.

5 Pătruns din ce în ce mai mult de convingerea aceasta, tînărul cărturar se simțea tot mai mult menit a împlini voința Domnului ostănind să le deie popoarelor din valea Dunării învățătura în limba lor. io îl vedea și iar îl vedea pe marele Chirii vorbindu-le necredincioșilor în limba lor și sporind biserica lui Hristos cu suflete în adevăr luminate și deprinse a umbla în căile dreptății.

15 Ajunși departe spre meazănoapte, călătorii au sosit în ziua de Paști în culmea dealului care desparte valea Moldovii de valea Șiretului, acolo unde azi sunt Pașcanii.

Minune nemaivăzută!

20 A trecut Constantin, în multele lui călătorii, pe sub Taur și Antitaur, a văzut raiul pămîntesc la poalele muntelui Ararat, a străbătut prin trecătorile Persiei spre muntele Elbrus, s-a închinat sub cedrii Libanului și la poalele muntelui Sinai și în Sfîntul Munte, dar priveliște atît de măreață-n seninătatea ei n-a avut niciodată.

30 Largă și blindă se coboară valea Moldovii la stînga și din ce în ce mai îngustă și mai pierdută ceață albăstrie se ridică la dreapta pînă-n muntele Rarăul, unde ea se-nfundă. Iar în față, dincolo de ea, se desfășură șirul acoperit pe ici, pe colo și acum de zăpadă al Carpaților Răsăriteni, drept înainte cu Sihlea cea colțuroasă, iar departe la stînga cu Ceahlăul cel greoi.

Uimit de priveliștea aceasta, Constantin își ridică ochii spre cer.

35 — Primește, Doamne, jertfa de bunăvoie a slugii tale — grăi dînsul — și din clipa aceasta el însuși pentru sine nu mai era Constantin, ci cuviosul monah Chirii, următor al marelui patriarh de Ierusalim.

V
PAPA NICOLAE I

Marea împărăție de la apus se surpase: nepoții lui Carol cel Mare o-mpărțisără între dînșii și se luptau înainte cînd unul cu altul, cînd fiecare cu vasalii săi, sătoși de putere.

Ludovic Germanul, care primise stăpînirea țărilor de la dreapta Rinului, nu era în stare să-și țină supușii în ascultare. îndeosebi slavii, care tot mai stăruiau în tradițiunile lor păgînești, s-au ridicat deodată din toate părțile și s-au desfăcut de împărăția care pentru dînșii nu mai exista. Ducele Boemiei era nesupus, Rastislav, ducele Moraviei, se declarase neatîrnat și-și întinsese stăpînirea departe spre răsărit și spre meazăzi. Cocel, una dintre căpeteniile slavonilor de la poalele răsăritene ale Alpilor, înființase un stat slavon, care se-ntindea departe peste șesul Dunării, iară Muntimir adunase o mare parte din sîrbii de pe țărmlul drept al Dunării sub stăpînirea lui. Strîmtorat de aceștia, Ludovic încheiase legături de prietenie cu Boris, al căruia fecior, Vladimir, nu de mult căzuse în robia lui Muntimir.

Carol cel Pleșuv, cel mai tînăr dintre nepoți, luase stăpînirea țărilor de la stînga Rinului, Franța de astăzi. Om neajutorat, el abia se mai putea susține în luptă cu frații săi și cu o mulțime de alți dușmani.

Chiar la începutul domniei lui el perduse partea din Spania care-i rămăsese moștenire de la bunicul său.

Abdurrahman II, califul de Cordova, om blînd și iubitor de știință, dorind să-și împace supușii, îi declarase pe creștini întru toate deopotrivă cu musulmanii. Nu-i fusese dar greu să-și întindă stăpînirea asupra întregii peninsule. El însă murise decurînd, și creștinii, răzămăți pe regatul Asturiei, se răsculasără și chiar în timpul cînd la Constantinopol se făcuse tîmbălăul pentru batjocorirea patriarhului Ignatie, învățatul Evloghie, arhiepiscopul de la Toledo, pierise sub

barda călăului, iară Musa, un creștin trecut la islamism, prăda pe la poalele munților Pirinei.

Lothar, al treilea frate, care primise Italia dimpreună cu coroana împărătească, murise cam deodată cu Abdurrahman, și împărat era acum Ludovic II, fiul său, un stăpînitor de tot slab. Saracenii se făcuseră stăpîni pe Sicilia și pe partea de la miazăzi a Italiei și înaintau încetul cu încetul spre Roma, unde papa stăpînea tremurînd de frică.

În același timp se porniseră din Scandinavia și înaintau roind spre miazăzi cetele îndrăzneților normani.

Oameni înalți și vînjoși, lopătari îndămînatoci și sprinteni, luptători aprigi și prădători neînfricați, ei tăiau cu corăbiile lor ușoare apele reci ale mărilor și se iveau fără de veste cînd ici, cînd colo pe coastele apusene. Chiar în timpul cînd la Constantinopol se pregătea răsturnarea patriarhului, iurtunaticul Reghiner s-a urcat cu corăbiile lui iuți pe Sena la deal, a luat cu asalt Parisul și l-a prădat în toată tîgna, iar altă căpetenie a normanilor, Hasting, a răzbit printre stîncile lui Tarile, a prădat insulele din Mediterană și a înaintat prădînd Italia pînă departe spre Genova.

Aceasta era starea lumii apusene cînd Nicolae I a urcat treptele scaunului papal: nu era nimeni atît de strîmtorat ca dînsul; el se simțea cu toate aceste în largul lui.

E între cele ce se petrec în lume o strînsă legătură, prin care cele trecute și cele prezente, cele mici și cele mari, cele apropiate și cele depărtate se-mpînzesc și se-mpreună într-una singură. El așa le-nțelegea. Om bătrîn, dar încă nu îmbătrînit, el le știa toate și le vedea împreună, ca să le potrivească cu pozițiunea din care le privea.

Benedict III, care stătuse înainte de dînsul în scaunul papal, tremura cînd îi veneau știrile despre apropierea saracenilor și a normanilor și despre vărsările de sînge pe care le făceau califul de Cordova și cel de Bagdad, și se jăluia văzînd scăderea puterii urmașilor lui Carol cel Mare. Nicolae I, privind lucrurile din punctul de vedere al puterii sale, se bucura de

risipirea mării împărății și de strîmtorările în care se aflau stăpînitorii țărilor de la apus.

El a fost între papi întiiul care s-a încoronat deopotrivă cu stăpînitorii lumești.

5 Dumnezeu, singurul cîrmuitor a toate, îi ceartă adeseori pe oameni prin mari nenorociri, ca să-i îndrumeze pe calea cea bună pentru dînșii. Așa se îngrămădeau acum nenorocirile pentru ca oamenii să se moaie și să înțeleagă în cele din urmă că de la Dumnezeu pornește' gîndul singurei stăpîniri asupra întregului neam omenesc. Nu li-a fost rînduit lui Muhamed și urmașilor săi să realizeze acest gînd fiindcă împlinirea voinței lui Dumnezeu numai în biserica creștinească putea să se facă. Acum dar, cînd stăpînirea islamilor

10 era pornită spre o învederată risipă, puterea la urmașul lui Petru trebuia să treacă, și cu cît mai mulți, mai slabi și mai strîmtorați erau stăpînitorii lumești, cu atît mai apropiat trebuia să pară timpul cînd această trecere se va face întru mărirea lui Dumnezeu.

20 încă Benedict III primise de la părintele Metodiou vestea că popoarele din valea Dunării așteaptă cu inima însetată de adevăr pe preoții ceruți de la patriarhul Ignatie spre a le boteza și că caganul cazărilor a primit, dimpreună cu mulți dintre curtenii lui, sfîntul botez. Era mare la Roma bucuria cînd a sosit vestea aceasta. Nicolae I se bucura și el, dar mai ales pentru că părintele Metodiou i-a recunoscut, trimițîndu-i vestea aceasta, întîietatea.

30 Nu mai era în scaun Ignatie cînd cererea părintelui lui Metodiou a sosit la Constantinopol, și astfel preoții ceruți au fost trimiși în valea Dunării.

Nicolae I se bucura și de aceasta: toate ticăloșiile care se desfășurau la Bizanț erau un semn învederat că nu de acolo, ci de la Roma are să fie stăpînită lumea.

35 Nu de la Bizanț dar, ci de la Roma aveau să fie trimiși în valea Dunării preoții pentru ca noii creștini chiar dintru început să între sub ascultarea scaunului papal.

40 Căderea patriarhului Ignatie era și ea un semn că toate se îndrumează spre stăpînirea Romei.

Odraslă din viță împărătească și arhiereu strălucit prin virtuțile sale, Ignatie nu se pleca nici în fața împăratului, nici cu atît mai puțin în fața papei, pe care-l socotea deopotrivă cu sine. Deși ținea dar la unitatea bisericii creștine și-și dădea silința să păstreze buna înțelegere cu ceilalți patriarhi și mai ales cu cel de la Roma, pentru stăpînirea universală el era o pedecă, pe care, după toate prevederile omenesti, numai moartea putea s-o înlătoreze.

10 Cu totul altfel sta urmașul lui în fața scaunului papal.

Ignatie a fost fără nici o vină vădită scos din scaun și silit a se retrage la mănăstire, unde era ținut sub pază aspră, iară Photie, eunucul, s-a ridicat în timp de cîteva zile prin toate treptele în fruntea hierarhiei bisericești.

Aceasta era o îndoită mișelie.

20 Fără îndoială, dar, acela care a făcut o mișelie e vinovat, se află-n strîmtorare și face, ca să scape, altă^ mișelie și iar alta.

întreaga biserică se ridicase împotriva falșului patriarh, și pretutindeni la slujba dumnezeiască era pomenit tot Ignatie cel năpăstuit, și nici nu putea Photie să steie în scaunul patriarhal fără ca să fi fost recunoscut de ceilalți patriarhi și mai ales de cel de la Roma, singurul care nu atîrna de nimeni.

30 Patriarhii din Asia tremurau în fața stăpînirii musulmane, și singura lor nădejde de mîntuire era împăratul de la Constantinopol, care se pregătea ca să pornească lupta cu califul. Ei nu puteau dar să se pună în conflict cu împăratul și cu sfetnicii lui atotputer-nici.

35 „De la mine atîrnă toate! — își zicea Nicolae I— și acum e timpul să se stabilească pentru toate timpurile rînduiala că acela care sade în scaunul Sfîntului Petru e capul întregii biserici creștine și cîrmuitorul tuturor popoarelor, de la care atîrnă toată stăpînirea.”

40 „Voind Photie — ni se spune în *Viețile Sfîntilor* — să peardă cu totul pre sfîntul Ignatie, îl prezenta împăratului prin mijlocirea lui Barda ca pe un conspi-

rator contra statului. S-au trimis comisari la insula Terebinta și au schingiuit pe servitorii lui Ignatie ca să depeie mărturii mincinoase contra lui. Apoi fu transportat la Promete, lângă Constantinopol. Acolo, un căpitan al gardei i-a sfărîmat doi dinți cu o lovitură dată în fața lui, apoi, puindu-l în fiare, l-a închis în o temniță întunecoasă. Mai mulți episcopi ai provinciei, indignați de îngrozitoarele scandaluri, se adunară într-o biserică din Constantinopol și excomunicară pe Photie. Acesta, din partea sa, adună pe cei ce erau părtașii lui și pronunță contra lui Ignatie o sentență de depunere și excomunicare."

Toate aceste se petrecuseră cu mare zgomot, și Nicolae I le știa ca toată lumea și nu se îndoia că adevăratul patriarh e Ignatie cel schingiuit, iar Photie nici nu putea să steie în scaunul patriarhal: papa însă, el pune mai presus de toate supremația scaunului său și era gata să-l recunoască pe Photie de bun patriarh dacă se pune sub ascultarea lui, ceea ce, la urma urmelor, era nevoie să facă.

Ca să-i lesnească pozițiunea, Photie l-a vestit că a fost ales patriarh de către adunarea metropoliților după ce Ignatie, slăbit de bătrînețe și de boale, s-a rătras de bunăvoie la o mănăstire, iar împăratul Mihail III i-a trimis o solie cu daruri bogate, patru episcopi, în frunte cu unul dintre mai-marii de la curtea sa.

Pe cînd dar părintele Metodiu și fratele său Constantin ostăneanu ca să-i creștinească pe cazări, popoarele din valea Dunării așteptau să le sosească de la Patriarhie preoții făgăduiți, califul de la Bagdad aduna oștiri și cel de la Cordova îi măcelărea pe creștini, saraceni înaintau pas cu pas spre Roma, cetele normanilor se risipiseră prădînd de-a lungul coastelor, urmașii lui Carol cel Mare se luptau între dinșii și cu foștii lor supuși, renegatul Musa băgase groaza în creștinii de la poalele Pirineilor, iar papa Nicolae I, care le știa toate și le cuprindea într-un singur ghid, sta mîndru în scaunul său și primea pe umiliții soli ai lui Mihail III, care aveau să confirme prin mărturisirile lor minciuna spusă de Photie.

Avînd în vedere scopul sfînt pe care-l urmărea, purtătorul tiarei nu stăruia asupra adevărului pe care-l știa și se socotea înălțat prin umilița cu care solii trimiși de împăratul Răsăritului se prezentau la treptele scaunului papal.

— Cu totul altfel — le zise el — s-au petrecut, precum mi s-a spus, lucrurile, dar dacă voi, trimișii împăratului, îmi spuneți că Ignatie s-a rătras de bunăvoie și Photie a fost ales de adunarea metropoliților, acesta trebuie să fie adevărul. Nu pot, cu toate acestea, să ascund mîhnirea ca'e m-a cuprins cînd am aflat că toate s-au săvîrșit fără de știrea și încuviințarea mea, care din mila lui Dumnezeu sunt rînduit a păstra biserica neatinsă de nelegiuirile omenești. Mai virtos mîhnit am fost știind că Photie a fost ridicat cu nesocotirea rînduiei bisericești la cea mai înaltă treaptă arhierescă. Văzînd însă bunele înclinări ale lui Photie, țîind seamă de dorințele împăratului și avînd în vedere scopul sfînt, dau pontificala mea dezlegare și binecuvîntarea mea noului patriarh, pe care vă însărcinez să-l felicitați din partea mea de urcare sa în scaun și să-l încredințați despre bunăvoința mea — cîtă vreme se va învrednici de ea prin purtările sale.

Trimișii împăratului de la răsărit, știindu-se vinovați, nu puteau să-i răspundă decît închinîndu-se pînă la pămînt în fața lui.

Nu-iera însă lui Nicolae I destulă această supunere tăcută. Pentru ca să-i și țină pe bizantini în supunere, el trebuia să săvîrșească un act de stăpînire directă, ca să-i țină în temere necurmată.

— Voi trimite — urmă el — legați la Constantinopol, ca să se încredințeze la fața locului despre starea adevărată a lucrurilor și să ajute, lucrînd în numele sfîntului scaun, pe fratele nostru în purtarea grelei sale sarcini.

Bizantinii iar se plecară pînă la pămînt, dar fără multă grijă pentru cele viitoare.

Grija lor era numai ca legații să constate și să facă și ei tot numai ceea ce Photie va crede de cuviință.

VI
O LĂMURIRE

In zadar au alergat Mușat cel isteț și Bociu cel sprinten, care le știa toate și-i cunoștea pe toți, în zadar au pus în picioare pe toți prietenii lor, în zadar au stăruit și dinșii, și aceștia, căci popa pe care-l căutau sta 'ascuns în fundul pământului, închis cu șapte zăvoare-n cea mai întunecată temniță.

Timpurile erau grele ca numai arareori.

Abia trecea zi fără de încăierări nu numai pe ulițe, ci chiar și prin biserici, și vreo zece zile după procesiunea cea mare temnițele au început să se umpli, iar călăii și zbirii lucrau zi și noapte. Era în asemenea timpuri lucru foarte primejdios să cauți urma unui biet de popă pribegit, care nu s-a sfiit a-și ridica glasul ocărind în auzul tuturor pe Barda, ba pînă chiar și pe împăratul el însuși, și părintele Manea a fost uitat în cele din urmă de bunii lui prieteni, ba, om cu noroc, chiar și de Vasilie Macedoneanul, care-l deduse-n seama oștenilor de gardă.

Sta închis în temniță și nimeni nu știa care îi este vina. Erau alți vinovați mai mari și mai primejdioși care îi d[ăde]au lui Vasilie de lucru. Popa putea să piară neștiut de nimeni acolo în pivnița mucedă.

Nu piere însă omul care știe să trăiască.

I-a fost greu părintelui Manea la început în temniță.

Nu doară că i se ura singur ori că îi era urît la întunec, dar îi era rușine de ceea ce făcuse.

N-avea el să se amestece prosteste în treburi care nu-l privesc. Venise la Gonstantinopol ca să-l caute pe Damian și să afle de la el ce s-a făcut Ana; ce-i păsa lui dacă cezarul, împăratul și patriarhul sunt ori nu oameni cumsecade? De unde și pînă unda s-a pomenit el să-i învețe pe bizantini ce au să facă?! Și-a făcut-o el însuși, și pe Ana nu mai putea de aici înainte s-o caute.

Sta, cu toate aceste, așa singur acolo-n întunec și rîdea pe bufnite cînd își aducea aminte cum s-a răsturnat de pe amfora pîntecoasă, rîdea, dar îi era rușine și se bucura că e ascuns și nu mai poate să-i ridă-n nas nimeni dintre cei ce-l văzusă atunci.

Mai rău decît rușine îi era cînd se ivea în sufletul lui îndoiala ca nu cumva să-i fi făcut nedreptate cezarului și împăratului. De unde știa el dacă sunt ori nu adevărate cele ce i se spusese?! Oamenii vorbesc multe și mărunte și mai multe rele decît bune.

Cînd se gîndea la aceasta, îl treceau nădușelile. Auzea parcă-n foișorul temniței pașii zbirilor' care veneau să-l ridice și să-l deie pe mîna călăului.

Nu doară că-i era frică de moarte, dar nu-i părea nimic mai urît decît să mori cu vină.

„Dar nu! — își zicea iar — ce-aș mai perde eu și ce-ar cîștiga altcineva dacă mi s-ar tăia capul?!” Nu putea el să se închipuiască pe sine murind, cînd viața îi părea atît de lungă.

„Nu — zicea — dacă n-am murit atunci, cînd moartea-mi sta în față, nu mai mor cu una, cu două!”

Și fiindcă nu murea, n-avea să-și amărască viața. Tocmai întunec fiind, el se lumina din sine însuși, și stînd culcat pe patele umede, zîmbea vîzînd serfinele zile ale copilăriei sale și lăcrăma rîzînd cînd își aducea aminte de Ana. Cine-a avut zile ca dînsul destul a trăit, și orișicît ar mai trăi, are din ce să-și însemineze viața.

„A dracului sămîntă de om! zicea temnicerul cînd îl vedea voios ori îl auzea cîntînd în dosul ușii fericate. Păcat ca asemenea om să-și mai peardă vremea trăind în lumea aceasta!”

Alb la față și slab de i se zbîrcise pielea pe oasele subțiri, dar tot cu ochii vioi și rîzători, tot iute și cu nasul în vînt, el te făcea, cînd îl vedeai, să te oprești, și temnicerul era necăjit că nu poate să steie de vorbă cu el, să-l întrebe cine e și de unde vine, ce vrea și ce zice despre lucrurile ce se petrec în lume.

Puțin a ținut însă și aceasta, în curînd după plecarea la mănăstire a patriarhului Ignatie, s-a început mișcarea prin foișorul temni-

giurul tău; adu-ți însă aminte de cele ce bulgarii au făcut și fac în țara ta și pe la hotarele împărăției și cercetează mai de aproape ca să afli suferințele fără de seamăn ale creștinilor din Asia...

5 — Care va să zică, e adevărat?! strigă părintele Manea, luîndu-și avînt.

— Azi, mîne, poimîne, cît mai curînd — urmă Vasilie grăbit — oștirile trebuie să se adune, pentru ca împăratul să plece în fruntea lor în Asia, ca să
10 surpe puterea califului, care-n numele unui pooroc mincinos schingiuiește și omoară. Ce-mi pasă mie de certurile popilor și de micile mișelii ale mai-marilor de aici și din toate țările?! închid ochii și Dumnezeu le va ierta și el toate dacă fapta aceasta mare se va
15 săvîrși cu toată virtutea!

Părintele Manea iar ar fi voit să puie mîna pe topor.

— Da! — strigă el — vrea Dumnezeu și ne cheamă pe toți. Dacă de aceasta e vorba, fac mărturisirea pe
20 care mi-ai cerut-o: mișel am fost cînd am ocărit împăratul și sunt cea mai supusă dintre slugile lui!

P A R T E A A T R E I A

I

LA RĂSCRUCI

— Nu mai e chip de scăpare! a zis Mușat, cuprins
5 de adîncă durere cînd Bardazare, negoțatorul de arme și bunul lui prieten, i-a adus vestea că Macedoneanul s-a ridicat în fruntea gardei împărătești. Dacă nu va fi perit, are acum neapărat să peară. Vasilie nu iartă pe cei ce-și ridică glasul împotriva împăratului.

10 — E om neapropiat, a adăugat Pahomie, călugărul, un alt bun prieten.

— Cel mai firesc lucru, a-ntîmpinat Bociu, bine cunoscutul argintar. împăratul l-a scos din gunoaiele grajdurilor și l-a pus în rînd cu cei dintîi patricieni.

15 — Ba l-a ajutat să-și facă și avere!

— Mare avere!

— Asta n-o știe nimeni mai bine decît mine, care
20 îi vînd cele mai scumpe arme de Damasc, grăi iar Bardazare. E unul din cei mai bogați oameni în Constantinopol.

— Mă mir cum în timp atît de scurt a putut să adune atîta avere, zise Leon, cusătorul în fir, tot prieten și el.

— E zgîrcit, îl dumiri Bardazare. Mănîncă și bea cît șapte cînd e poftit la ospetele altora, dar la el acasă trăiește tot ca mai nainte. Il văd eu cînd vine la mine. N-alege niciodată ceea ce e mai frumos, ci

ceea ce e mai bun, și se pricepe și la prețuri mai bine decît mine.

— Săracul popă! se jelui Mușat.

— E perdut! adăugă Bociu, argintarul mărunț.

Își făceau amîndoi muștrări, căci ei îl duseseră la locul de pierzare, ei îl urcaseră pe nenorocita de amforă pîntecoasă.

— Avuse — grăi iar Mușat — rele presimțiri. Iți aduci aminte cum stăruia să ne întoarcem înapoi și cum mă ținea de pulpană?

— Eu sunt însă acela care a stăruit să mergem la hipodrom, întîmpină Bociu, adine mîhnit. De!... are fiecare soarta lui, de care nu poate să scape!

Săracul popă!

15 Așa ziceau toți, iar Mușat, cînd mai ieșea prin oraș, făcea pașii mai scurți, și, om evlavios, îl cuprindea totdeauna și pe robul lui Dumnezeu, preotul Manea, în rugăciunile sale, dar nu-i mai căuta urma.

Preuteasa însă, preuteasa?!

20 Popa venise să-și caute preuteasa, și dînșii, care o știau aceasta, nu puteau să rămîie nepăsători.

Dac-a perit el, dînșii îi rămăseseră în urmă, și e lucru mai puțin primejdios să cauți urma unei preutese perdate decît să bați pe la ușile temnițelor, ca să-l găsești pe popă. Cinci inși erau, și fiecare dintre dînșii om umblat prin lume, priceput în ale sale și iscusit în învîrtirea treburilor: nu le era greu să chibzuiască un plan pentru aflarea Anei.

30 Pahomie, care știa pe de rost întreaga *Sfîntă Scriptură*, cunoștea pînă în cele mai ascunse părți ale lor toate mănăstirile și avea pretutindenea prieteni buni, el era de părere că cel mai dîntii și mai de căpetenie și mai neapărat lucru e să se afle dacă preuteasa a fost ori nu adusă de Damian la vreuna din mănăstirile de maici de prin împregiurimile Constantinopolului, căci, dacă n-a adus-o, toate ostănelele lor de a o găsi erau zadarnice.

35 Lucrul acesta li s-a părut tuturor atît de învederat, încît se hotărîse ca, da, unul dintre dînșii să-1 întrebe pe marele vistiernic dac-a adus-o ori nu.

40

Care însă? Care să fie cel ce primește sarcina de a merge la dînsul?

5 Pahomie, partizan al patriarhului Ignatie, îi încredința că e gata să le facă toate, afară de aceasta, și toți erau încredințați că el și-ar găsi peirea dacă ar îndrăzni să se deie de gol căutînd pe soția unui preot care a ocorît pe Barda și a ridicat în slava cerului pe Ignatie.

10 Bardazare spunea că Damian, care e vistiernic, nu cumpără niciodată arme de la dînsul și stăruia să meargă argintarul, care are o meserie mai boierească și mai potrivită cu preocupările vistiernicilor, el, care le știe toate și-i cunoaște pe toți.

15 Bociu se codea și el. Nu zicea, ce-i drept, că nu-l cunoaște pe vistiernic, dar Damian era unul dintre oamenii împărătesei Teodora, și prietenia unor asemenea boieri, după cum steteau lucrurile, era mai mult primejdioasă decît folositoare.

20 Mușat dar, totdeauna om cu multă măsură — ca croitor ce era, — i-a făcut să înțeleagă că e și de prisos să-și mai pună capul în primejdie întrebînd pe Damian.

25 — Dac-a adus-o, nu avem decît să o căutăm pe la toate mănăstirile ca s-o găsim — le zise el — iar dacă n-o găsim, știm și fără ca să ne fi spus el că n-a adus-o.

Lucrul acesta era foarte cuminte și foarte adevărat.

30 Așa au și făcut. A cutrierat Pahomie cînd mai iute cu croitorul, cînd mai încet cu argintarul toate mănăstirile de maici, ba chiar și pe cele de călugări, și n-au găsit pe Ana.

Nu era, cu toate aceste, adevărat ceea ce zisese Mușat.

35 Dacă și-ar fi dat bine seamă, ei ar fi dat cu socoteală unde trebuia Damian, omul Teodorei, să ducă pe Ana, pe care o primise de la părintele Metodiul și de la fratele său Constantin, tot oameni ai Teodorei și ei.

40 Teodora trăia ca maică cuvioasă la mănăstire dimpreună cu cele două fiice ale ei, surorile împăratului, care, de voie, de nevoie, se călugăriseră și ele. Numai aici putea părintele Metodiul s-o trimită pe

ocrotita lui, ca să i se curățe sufletul de grelele păcate ale rătăcirii, și ar fi găsit-o zeloșii prieteni dacă aici ar fi căutat-o.

Și-au păzit însă treaba.

5 După răsturnarea lui Ignatie, care de Teodora fusese ridicat în scaun, mănăstirea era încungiurată de iscoade și de zbiri, și îndrăzneală de om smintit era să te apropii de ea.

10 Pe când dar prietenii lui Manea umblau de ici pină colo, Ana-și petrecea zilele în liniște fericită, cu post, cu rugăciuni și cu învățătură duhovnicească. De nenumărate ori a binecuvîntat clipa în care a fost răpită ca să ajungă sub ocrotirea părintelui Metodiu, iar în urmă sub aripile împărătesei dulci la fire, și visul
15 vieții ei era să-i crească copilul, ca să se poată lepăda de el și să ieie și dînsa haina călugărească.

„Da! — zicea dînsa în fiecare zi — mîngîierea celor trecuți prin grele încercări e retragerea din lume și viețuirea cuvioasă. Niciodată să nu ne plîngem de
20 îoviturile soartei, căci nu știm dacă nu cumva tocmai prin ele suntem îndrumați spre fericire!”

In ziua însă cînd cel dîntii cutremur a zguduit zidurile mănăstirii, ea și-a luat copilul în brațe.

25 — Care e anul? strigă dînsa. Anul de la facerea lumii care este?!

— 6366! i se răspunse.

Ea grăbi alergînd, ca ieșită din fire, dintre zidurile mănăstirii. Nu-și da seamă unde se duce și încotro
30 apucă, ci alerga făcîndu-și mereu cruce. Era peste toate puțințele ca oasele ei să nu zacă alături cu oasele părinților ei și ca copilul ei să moară fără ca să fi respirat fie chiar și numai pe o clipă aerul țării lui, fără ca să fi văzut raiul în care părinții lui au trăit zile atît de fericite.

35 S-a dus, și perdută i-a rămas urma.

Era dar prea tirziu cînd părintele Manea, ieșit din temniță, a alergat la Damian și de acolo la prietenul său, croitorul, ca să meargă împreună la mănăstire.

40 Croitorul, Mușat cel cu picioarele lungi, care de atîte ori se rugase pentru odihna lui sufletească, a

rămas o clipă cu ochii înholbați, apoi a scăpat din mîni și ac, și degetar, și foarfeci și și-a luat vînt, ca dintr-o săritură să iasă pe fereastră.

5 Ar fi și făcut lucrul acesta și n-ar mai fi putut nimeni să-l prindă dacă Manea, mai sprinten decît el, nu l-ar fi apucat de pulpană, tot ca odinioară.

— Astîmpără-te — îi zise — că sunt eu însumi care am venit să te iau ca să mergem împreună la dînsa.

10 — Nu-i! răspunse Mușat, puindu-și mîna pe inimă, ca să-i mai potolească bătăile. Am căutat-o cu toții și nu-i.

— Ba e! îi zise Manea. Eu am căutat-o singur și am găsit-o.

15 Multe de tot ar trebui să-șnire cel ce ar voi să spună cîte și-au mai împărțit prietenii unul altuia, cum s-au pus pe drum, cum s-au dus și care li-a fost mîhnirea cînd au aflat adevărul, pentru dînșii atît de trist.

20 — Nu e voința lui Dumnezeu s-o gădesc, își zise Manea. E învederat că nu e! Auzirăți că și dînsa e hotărîtă să se călugărească și — urmă el — după legea noastră preotul ori preuteasa are să-și petreacă văduvia în cuvioasă retragere.

25 — Văduvă e și dînsa — întîmpină cuviosul Pahomie — căci preotului care și-a pătat mîna nu îi rămîne, precum zici, decît să-și petreacă viața în cuvioasă retragere.

30 Da, fără îndoială, așa era, nimeni n-ar fi putut să zică altfel, Manea o zisese și el de nenumărate ori; una e însă a zice și alta a face. Nici că ar fi voit el decît să știe dacă ea a scăpat ori nu, a răzbit prin toate primejdiile, și s-o vadă, numai s-o vadă și s-o mîngîie, să-și vadă băietul, să se încredințeze dacă e ori nu în
35 adevăr așa cum i s-a spus, o minune de copil.

In vreme ce el se zbătea astfel și-și schimba hotărîrile dintr-o clipă într-alta, se pregăteau lucruri mari, și în închipuirea celor doritori de ele luau și cele mici dimensiuni uimitoare.

40 Oștirile împărătești începuseră a se aduna pe cîmpia de la Angora, și tinărul împărat, cuprins de un

zel sfînt, nu-și mai petrecea timpul în ospeții, nici în desfrîu, ci ieșea des cu Vasilie, ca să vadă trecerea cetelor în Asia, și dacă o mie plecau, zece mii se făceau în capetele oamenilor.

5 De doi ani acum Constantin, fratele învățat al
cuviosului Metodi, petrecea în țara cazărilor. El
învățase limba țării și înduplecase pe mulți să pri-
mească, dimpreună cu hanul, sfintui botez. Unii
10 dintre aceștia, cuprinși de zel, plecaseră și ei, ca să
treacă în Asia. în gîndul constantinopolitanilor,
caganul pornise cu toate cetele lui și Marea Neagră
era prea strîmtă pentru corăbiile ce aduceau potopul
de oaste.

15 Părintele Clement plecase la Dunăre și trimisese
în mai multe rînduri vestea că mulți se botează, ba
chiar și Bogoris el însuși pare a fi gata să primească
sfîntul botez. La Constantinopol toată lumea știa că
Bogoris s-a botezat și are să treacă cu toate cetele lui
și cu toate popoarele de la Dunăre în Asia.

20 Mai minunate încă erau știrile venite din țările
de la Apus, unde atotputernicul papă, prietenul lui
Photie, ridicase-n picioare pe toți stăpînitorii, ba pînă
chiar și pe normanii încă păgîni, despre care abia
acum străbătuseră primele știri la Constantinopol.

25 Au și venit cete de cavaleri apuseni, oameni dori-
tori de aventuri îndrăznețe, cîte un vîntură-țară care
dă cu barda-n lună, și din Spania, și din partea despre
miazăzi a Franței, și din Italia, și'de la poalele Alpi-
lor, ba pînă chiar și normani duși de dorul de a ispiti
30 cele mai depărtate locuri. Dacă soseau însă în port
trei corăbii, pînă la piața Sfintei Sofii ele se sporeau
la trei sute, și din apus tot numai uriași cu niște săbii
de cîte cinci coți veneau.

35 Fără de număr erau oștirile adunate pe cîmpia de
la Angora, și mare era și din ce în ce mai înțelept
Barda, care a răsturnat pe Ignatie, popa cu mintea
strîmtă, ca să ridice în scaun pe Photie cel prevăzător.

40 Pînă chiar și părintele Manea sta pe gînduri dacă
nu cumva voința lui Dumnezeu a fost ca așa să vie
lucrurile. După rînduiala părinților lui, preot putea
să fie numai omul întreg și ipen, chipeș și trupeș și

înzestrat cu toate darurile firești, nu însă și schilodul
ori slutilul, nici orbul, surdul, ghebosul, ciungul ori
cel însemnat în vreun alt fel oarecare. în gîndul lui
dar eunucul Photie, care mai fusese și oștean, nu era
5 și nici nu putea să fie preot, ba chiar cel dinții între
preoți, i se părea însă un destoinic cîrmuitor, care a
știut face ca ochii lumii întregi să se îndrepteze spre
Constantinopol. Văzînd deci oștirile care treceau în
io Asia, el era cuprins adeseori de jale că, preot fiind,
nu poate să ieie și el arma.

— E greșită părerea ta, îi zise cuviosul Pahomie.
Mulți au fost preoții care au luat în mină arma și s-au
luptat pentru apărarea credinței. Se vede că nu-ți sunt
cunoscute faptele lui Teodor Crater, mucenicul viteaz.

15 — Cine e Teodor Crater — întrebă Manea, care
toate dorea să le știe — și care sunt faptele lui?

— împăratul Teofil, soțul Teodorei și tatăl lui
Mihail — începu călugărul — s-a războit mult cu ara-
bii. Sunt acum douăzeci de ani, oștirile lui au suferit
20 în Frigia, la Amorea, o mare înfrîngere. învingătorul,
califul Mutasem, a măcelărit atunci într-o zi 30 000
de creștini.

— Treizeci de mii! exclamă părintele Manea.

— într-o singură zi! — adăugă Pahomie — iar
25 pe frunțași, patruzeci și doi la număr, i-a luat cu dîn-
sul la Bagdad și i-a aruncat în temniță, unde i-a supus
la cele mai grele munci, ca să-i înduplece a se lepăda
de Hristos și a primi legea lui Muhamed. între aceștia
era patricianul Aetiu, ruda lui Teofil, și Teodor Cra-
30 ter, preotul, care se făcuse oștean. Atît Teofil, cit și
Teodora au trimis solii la Bagdad ca să-i răscumpere,
dar în zadar. Șapte ani de zile au stat mărturisitorii
în temniță; pe cînd însă califul îi adimenea cu fel de
fel de făgăduințe, Teodor Crater îi fericea pentru sufe-
rințele lor și-i îmbărbăta să stăruie în credință.

— Fericiți ei, în adevăr fericiți! strigă Manea.

— Murind Mutasem — urmă călugărul — a urmat
Mutavachil, spaima lumii, care a vărsat în scurta lui
viață mai mult sînge decît toți califii împreună și a
40 risipit bogății nemăsurate în viețuire desfrînată. Acesta
a dat poruncă să-i taie pe toți cei patruzeci și doi din-

tr-o dată. Minia lui se vărsa mai ales asupra lui Teodor Crater, pe care-l învinovăța de-a fi vărsat sânge, cu toate că era preot creștin. „Sunt gata să mă jertfesc — a răspuns mucenicul — ca să mă ierte răscumpărătorul!” și el a fost primul care și-a plecat capul sub barda călăului. Iar păgînii, văzînd statornicia încredința a celor patruzeci și doi de mucenici, au înțeles că voința lui Dumnezeu le dă tăria, și mulți dintre dînșii au primit sfîntul botez!

10 — Da! strigă Părintele Manea. Domnul ne cheamă, și toți trebuie să mergem!
Hotărîrea lui era luată.

II

BAGDAD

15 Clocotind pe-nfundate se desfășura viața plină de patimi nepotolite în ulițele strîmte și încîrligite ale marelui oraș de pe țârmurii Tigrului.

Nu se-mplinise încă suta de ani de cînd Almansor, strîngitorul unchi al cheltuitorului Harun al Rașid, croise drumuri între Apus și Răsărit și săpase canale de la domolul Euftrat pînă la Tigrul spumegător, pe țârmurul căruia și-a mutat de la Damasc scaunul stăpînirii atoatecuprinzătoare, și în mai puțin decît o sută de ani balaurul crescuse, încît peste două milioane de oameni adunați din toate părțile lumii se-ndesuiau izbindu-se unii de alții între zidurile înalte ale orașului întins pe ambii țârmuri.

De la mari depărtări se vedeau înaltele turnuri de pază ale zidului, cele trei mari porți de intrare, 30 pădurea de minarele, nu mai puțin decît o sută de mii, și cît pătrundea ochiul drumurile zi și noapte erau pline de caravane încărcate. Unele intrau pe porți aducînd, iar altele ieșeau ducînd mărfuri. Nenumăratele hanuri totdeauna erau pline, și niciodată 35 nu le încăpeau cele peste douăsprezece mii de mari

curți de carvasara, în care-și căutau adăpostul trecător.

5 Optzeci de mii, nu mai puțin decît optzeci de mii de bazaruri acoperite și frumos înstîlpite erau totdeauna înțesate de fel de fel de mărfuri; aici se aduna și se desfășura tot ceea ce pămîntul rodește, ce mintea omenească născoceste și ce munca isteată înființează, bogății fără de măsură și frumuseți ispititoare, la vederea cărora ochiul se-mpăingenește, inima e cuprinsă de beție și mintea se-ntunecă.

10 Harnicii meșteșugari de la Bagdad își scoteau în vînzare mătășurile, care întreceau pe cele de Damasc, catifelele lucrate după modele bizantine, covoarele, care nu erau mai prejos de cele persane, bumbacurile
15 înflorite, armele, uneltele de oțel, vasele de aramă, toate roadele muncii lor spornice. Alătura cu dînșii negoțătorii din Persia-și întindeau covoarele tot neîntrecute încă în frumusețea lor, țesăturile de lînă și mărunțișurile de tot felul, care furau vederea prin finețea lor. Mai departe stau îngrămădite roadele Indiei nesăcate, și printre ele atîrnau în vederea trecătorilor șalurile de păr de capră și giulgiurile țesute ca din fire de paiangen. Negoțătorii din Siria și din Egipt își vindeau mărfurile de Damasc, de Antiochia și de
25 Alexandria, și iar alții de prin Armenia și de prin pregiurul Mării Caspice cercetau cu ochi scrutător, se tîrguiau, își vărsau aurul și-ncărcau. Chinezii tăcuți și ceremonioși își ofereau și ei mărfurile solide. Pînă de curînd dinastia Tang stăpînise văile riurilor Sir-Daria și Amu-Daria, dar și acum, după ce China perduse stăpînirea aceasta, negoțătorii chinezi își desfăceau mărfurile în bazarurile de la Bagdad. În sfîrșit, pe ici, pe colo, prin furnicarul împestrîțat, se străcura cu băgare de seamă clte un grec din Asia Mică, din
35 Siria, din Arhipelag ori cîte un venetian îndrăzneț, care alegea cu multă chibzuială ceea ce i se părea potrivit cu gusturile bogaților din țările apusene. Iar printre toți mișunau evreii mijlocitori, care toate le știau, la toate se pricepeau și din toate căutau să-și
40 facă parte.

De cînd e lumea n-a fost nici pînă atunci, nici de atunci încoace nicăiri pe fața pămîntului asemenea babilonie de mutre, de porturi, de limbi, de obiceiuri și de credințe, și părintele Manea, dus ca odinioară Teodor Crater în lanțuri prin fața lungului șir de bazaruri, a strigat, cuprins de fiori:

„Iată poarta iadului, cu ispititorii care te adimesc să întri!”

10 In mijlocul acestui talmeș-balmeș de firi omenеști, tinerul Djafar, ridicat de garda turcească sub numele El Mutavachil în scaunul califilor, voia cu orice preț să tragă toate sufletele pe același calapod și stirpea cu ochii închiși pe toți cei ce nu primeau pînă în cele mai mici amănunte vederile lui.

15 Șiroaie curgea sîngele șiiților, care, pe lângă *Coran*, mai cîinsteau și cărțile lui Aii, înțeleptul ginere al lui Muhamed și urmașul lui legitim, și chiar vizirul Ibn Azzeiat a perit în chinuri groaznice pentru vina de a se fi închinat la mormîntul lui Aii.

20 Nespuse sunt prigonirile pe care le sufereau creștinii, evreii și toți ceilalți care nu i se închinau lui Muhamed.

25 Pornind din gîndul că el poartă sabia pe care Allah a pus-o în mîna lui Muhamed ca să împreune întregul neam omenesc sub o singură stăpînire și să stîrpească de pe fața pămîntului pe cei ce nu i se închină, El Mutavachil se simțea nemîngîiat cînd trecea vreo zi fără ca să-și fi împlinit sfînta chemare vîrsînd sînge de necredincioși.

30 El se făcuse dar' din zi în zi mai temut și mai urgisit. Mulțimea poporului și mai-marii arabilor se depărtaseră cu groază de la dînsul, iar căpeteniile turcilor simbriași se făcuseră stăpîni asupra lui și împărțiseră diregătoriile între uneltele lor, prin care despuiau în toată lărgimea popoarele din întinsa împărăție.

40 Socotindu-se deopotrivă cu Harun al Rașid, el desfășura o pompă amețitoare în strălucitul lui palat cu patru mii de coloane de marmură, trăia în ospeții fără de frîu și cheltuia într-o singură zi roadele muncii săvîrșite de un colț de țară într-un an întreg. Era dar

nevoit să pună biruri grele, și o lume întreagă gemea pentru ca el și favoriții lui să-și poată petrece viața-n îmbuibare.

5 După gemetele popoarelor urmează mai curînd ori mai tîrziu rîcnete de mînie, și în cele din urmă de pretutîndeni soseau la Bagdad știri îngrijorătoare. Marea împărăție se clătina în toate încheieturile ei, și o singură mîntuire mai putea să aibă Mutavachil: biruința strălucită în luptă cu creștinii,

10 Căutînd mîntuirea aceasta a pornit războiul și a învins, dar așa că Mihail III s-a putut întoarce și el tot ca învingător la Constantinopol. S-a vîrsat mult sînge, s-au săvîrșit multe fapte bărbătești, dar nici o hotărîre nu s-a dat. Pe cînd Mihail III se lăuda cu cele cîteva insule și cu cîteva orașe de pe țîrmurul egiptean pe care flota lui le cucerise, Mutavachil își plimba prin Bagdad miile de creștini robiți, pe care îi tăia rînduri-rînduri drept dovadă despre stăruința lui în credință.

20 Nemulțumirea era dar încă mai mare, și în curînd după război s-au pornit răscoalele în Egipt, în Siria, în Armenia și în unele părți ale Persiei.

25 Părintele Manea făcuse dimpreună cu ceilalți robi lungă și nu tocmai plăcută călătorie de-a curmezișă Mezopotamiei pînă la Bagdad, unde își petrecea de aproape doi ani acum viața sub bună pază.

30 După rînduiala *Coranului*, necredincioșii care primesc învățăturile lui Muhamed scapă, orișicare li-ar fi vina, de pedeapsă, căci nimic nu îi este lui Allah mai plăcut decît întoarcerea la adevăr a celui rătăcit. Nu tăia dar nici El Mutavachil decît pe cei ce se încăpătîneau, și îi era mare bucuria cînd vreunul dintre necredincioși se lepăda de legea lui.

35 Din cînd în cînd Mir Benah, africanul înalt și spătos, buzat, cu fața aproape neagră, cu părul creț și cu ochii sperioși, omul de încredere al califului și mîna lui cea dreaptă, întră însoțit de cîte doi-trei călăi în curtea cea mare, unde erau ținuți robii, îi ispatea în fel de fel de chipuri pe necredincioși, și călăii tăiau în fața tuturor pe cei încăpătînați și-i* duceau califului capetele lor.

Manea nu avea decît să-și păstreze firea de om umilit și blajin pentru ca să scape. Cînd Mir Benah îl lua de scurt, el se uita zîmbind cu inima deschisă în ochii lui, și africanul era încredințat că acest om nevinovat nu are decît să se dumirească pentru ca să primească cu toată însuflețirea învățăturile proorocului.

5 Și adevărul era că Manea tot nu se dumirise încă. De cîte două, adeseori și de cîte trei ori pe săptămînă robii ieșeau sub pază prin oraș, ca să-și cerșească hrana și îmbrăcăminte și să se-ncredințeze că arabii sunt oameni miloși și cu frica lui Dumnezeu.

10 Îi era urît lui Manea prin ulițele strimte, tot ziduri de cărămidă roșie la dreapta și la stînga, pe ici, pe colo cîte o poartă îngustă, iar ferește de tot puține, și aceste cu zăbrele de fier, parcă tot Bagdadul ar fi fost numai temnițe. Prin fața geamiilor însă era larg și luminos, și el era cuprins de o sfială fioroasă cînd vedea evlavvia pătimașă cu care se-nchinau arabii și asculta cu răbdare și cu luare-aminte învățăturile dervișilor, care-și dedeau silința să-i lumineze pe necredincioși. Cu deosebire atins era cînd trecea prin fața geamiei Djamah el Suc el Gazel, cea mai veche, deși nu cea mai mare dintre geamii, și se-nchina cînd trecea prin fața marelui mormînt al Zubeidei, soției lui Harun al Rașid.

25 Iar bazarurile?! „De ce toate aceste?!” se întreba el de cîte ori trecea prin fața lor și nu o dată ar fi voit, parcă, să vie cineva ca să le deie foc.

30 Mai bine însă decît orișunde se simțea Manea acasă la el, în marea curte împrejmuată cu ziduri înalte, unde nu era întunec ca sub bolta cea crăpată, ci sub cerul vecinie senin lumină chiar și în timpul nopții. Nu stetea aici numai cu călugări pătimași, ci putea să-și aleagă oamenii după pornirea inimii lui.

35 Erau mîi ales patru pe care i-ar fi ascultat mai multe vieți de-a rîndul: Nazir, cititorul de stele, Beniamin ben Iacob, evreul, care știa pe de rost toate cărțile proorocilor, Azvadi, visătorul din valea Gangelui, care pătrunsese toate tainele creațiunii și vedea cu ochii închiși ceea ce nu se poate vedea, și

Iacob Ibn Leit, faurul din Chorasani, țara soarelui, care se-nchina la focul ce luminează în întunec.

5 Stînd de vorbă cu dînșii și ascultînd spusele lor, a pătruns Manea înțelepciunea părinților săi, și nu o dată se îndoia, parcă, dacă el e el însuși, tot cel ce ce la poalele Bucegilor a trăit zile de fericire, nu o dată-și zicea: „Pretutindenii și totdeauna același e omul!”

10 — Durere e viața și suferință — ofta Azvadi — și moartea e scăpare!

— E un foc care arde! adăuga Iacob.

15 — Așa e, Azvadi, zicea Manea. Ai dreptate, Iacob. E durere viața și suferință, e foc care arde, iară moartea e scăpare; eu sunt însă mulțumit cînd stau de vorbă cu voi și-mi dau silința să pătrund înțelesul minunatelor fapte ale lui Dumnezeu. Tot e dar o mulțămire să trăiești cînd nici o muștrare nu-ți turbură linișteasufletului.

20 — Cine ți-a spus-o aceasta?! exclamă Azvadi uimit. Aceasta e învățătura lui Șachiamuni, luminatul.

25 — Nu e, Azvadi! întîmpină Manea. Asta e în firea omenească și o știe prin el însuși tot omul care se stăpînește pe sine însuși și își păstrează curăția inimii. Durerea numai din trupul neînfrînat izvorește și sufletul o suferă; scăpat însă din robia trupească, sufletul e fericit.

— Lumină care nu arde! adăugă Iacob.

30 — Poate însă — întîmpină evreul — să scape sufletul încă în viața aceasta din robia trupească?

— Da — zicea Azavdi — dar duhurile necurate, care pretutindenea se-ambulzesc, iau trupul în stăpînire, îi măresc puterile, întunecă mintea și-l duc pe om în ispită.

35 — Da! strigă Iacob. Nu mai încape nici o îndoială că afurisiții noștri de tahirizi, care s-au lăpădat de legea părinților, sunt stăplniți de duhurile necurate.

40 — Și rugăciunea noastră zice „și ne scapă pe noi de cel rău” și „nu ne duce pe noi în ispită!” întîmpină Manea. Nu cumva ispititorii sunt oamenii porniți spre desfrîu?

— Nu, Mane, stăruia Azvadi. Prin ei tot duhurile necurate lucrează, și de aceea nu e destul să ne stăpînim, ci trebuie să ne mai și rugăm stăruitor și să împlinim toate formele ritului, ca duhurile cele bune să ne ieie sub ocrotirea lor și să ne ajute.

5 — Sunt însă în adevăr duhuri rele și duhuri bune, care au putere asupra omului?! întrebă Beniamin.

— Dacă sunt ori nu?! exclamă Azvadi.

— Ce-ntrebare?! adăugă Nazir.

10 — Noi, cunosătorii tainelor și ai riturilor sfinte, le vedem, vorbim cu ele și trăim în lumea lor în clipele de extaz.

Așa și cam așa și mai și în alt fel vorbind își petreceau Manea, Nazir, Azvadi, Iacub și Beniamin timpul; spuneau dar adevărul cînd ziceau că nu sunt încă dumiriți, și le mai trebuia mult timp ca să se poată dumiri îndeajuns.

15 Cînd Mir Benah, înfricoșatul, trecea cu pași de paiangen prin curtea din ce în ce mai goală, Manea și Azvadi se uitau zîmbind la el, Nazir și Iacub steteau nepăsători în față, iar Beniamin se trăgea cuviincios în dosul lor; ce putea să le facă?!

El, care-și petrecuse viața-n lupte crîncene și se ridicase prin fapte de bărbăție, nu era în stare să țină pept cu acești oameni lipsiți de voință, care-i păreau gata de a se supune la orișice și ale căroră priviri îi ziceau: „Fă ce vrei cu mine?!”

25 îi ispitesea cu vorbe adimenitoare, le făgăduia toate bunătățile și-i părăsea iar, tare încredințat că în curînd va putea să-i ducă califului vestea că ei s-au dumirit, în sfîrșit, și sunt gata să-i ceară mila. Nu o dată i se întîmpla însă că se-ncurca cu dinșii și nu mai era dumirit nici el.

30 Trebuia să între ceva neobicinuit la mijloc pentru ca lucrurile să ieie altă întorsătură.

A și intrat. Era în timpul răcorilor de iarnă, după socoteala noastră în primele zile de decembrie.

O zi mare, una din cele mai mari în timpul anului.

40 Bagdadul era-n fierbere. încă prin crepetul zorilor de zi ulițele cele-nclăcitate se umpluseră de lumea

grăbită ce se vărsa grămezi-grămezi spre poarta apusului, prin care intră în oraș drumul de la Mecca.

5 Se-ntorceau hagiții de la mormîntul lui Muhamed, aducînd cu dinșii binecuvîntările de care se-mpărtășese toți cei ce se-nchină la locurile sfinte.

Fericit acela pe care treburile îl iertau să facă hagiaticul acesta în fiecare an, căci el și ai săi erau norocoși și feriți de boale, plăcuți lui Allah.

10 Făcea dar fiecare tot ceea ce-i sta prin putință ca să meargă la Mecca, și dacă numai unul la zece s-ar fi dus, erau mulți, de tot mulți cei ce se-ntorceau, nu mii, nici zeci de mii, ci peste două sute de mii de credincioși istoviți de drum și însetați de dorința de a revedea pe ai lor, cei mulți pe jos, numai pe ici, pe colo cîte unul călare pe cai, pe măgari, pe catiri ori pe cămile bogat împodobite.

15 Sosiți în fața porții, ei își desfășurau steagurile și se opreau, recitînd într-un glas versete din *Coran*, căci intrarea în oraș nu se ierta decît trecînd pe sub ochii califului, căruia i se cuvenea mîngîierea de a-i vedea; din clipă în clipă dar masele se-ngrămădeau în fața porții și se răzlețeau peste cîmpia întinsă. Din o parte soseau mereu cei veniți din cale lungă, iar din cealaltă se-ndesuiau cei ieșiți întru întîmpinarea lor.

25 O nemărginită mare de capete înfășurate în turbane se zbătea cu zgomot fioros în fața porții cînd califul El Mutavachil, tînăr, frumos, mîndr'u, plin de podoabe strălucite, a sosit călare pe un armăsar alb și însoțit de curtenii lui și încungiurat de garda turcească. Aclamări vii vesteau apropierea lui, și furtunatic au izbucnit din sute de mii de guri binecuvîntările cînd el s-a ivit în poarta cea largă.

30 — Allah e mare și puternic și duce la biruință pe cei ce i se închină! strigă el, ridieîndu-și amîndoiia minile spre cer.

— E mare Allah! răsună din sute de mii de guri. Și puternic e și dă biruință!

40 îndelung și tot mai amenințător răsunau strigătele pătimase, iar necredincioșii, care-și păzeau mărfurile prin bazaruri ori seperdeau ca privitori pe ici, pe colo,

prin mulțime, ascultau cu inima încleștată și numai cu frică-și mai ridicau ochii.

Evreii-și căutau de treburi ca niște oameni care nici nu văd, nici nu aud ceea ce nu-i privește, dar între creștini erau mulți care nu puteau să-și stăpânească disprețul, și ucenicii lui Budha își dadeau fără de sfială pe față mila ce-i cuprindea văzînd gălăgia religioasă.

10 Un semn a trebuit, un mic început, pentru ca însu-
fletirea să se deie pe față ca minie atoatenimicitoare
și ca din senin s-a pornit, ca de obicei, goana asupra
necredincioșilor, care s-a urmat pînă noaptea tîrziu.
Unii s-au ascuns, alții au scăpat cerînd să fie primiți
15 sub ocrotirea lui Muhamed, mulți însă au fost măce-
lăriți pe ulițele strimte, prin fața geamiilor ori prin
ascunzișurile lor.

Era pe-nserate cînd Mir Benah a intrat în marea
curte împrejmuțată cu ziduri înalte și li-a dat călăilor
20 drumul, ca să taie pe toți cei ce nu i se închină fără
de șovăire lui Allah.

Dumiriți, nedumiriți, toți trebuiau acum să se
hotărască într-un fel, și, spre marea mirare a lui Mir
Benah, cei mai blînzi se făcură deodată cei mai îndă-
rătnici.

25 — Un mincinos e proorocul vostru! strigă Benia-
min ben Iacob.

— Un smintit e, care a scos din minți o lume în-
treagă!

— Da! un smintit! repetă Iacob.

30 — Un nenorocit, care oarbecă prin întunec!
strigă Azvadi. Dîndu-ne pe mîna călăilor lui El Mu-
tavachil, desfrînatul, tu vrei să ne faci cel mai mare
bine; cu cît mai mult ne vor chinui, cu atît mai dulce
ne va fi trecerea în altă viață!

35 — Mir Benah! Stăi! Oprește! strigă Manea, ina-
intînd cu pași rari spre el cînd doi călăi se răpeziră
spre ocărîtorii lui Muhamed. Ascultă, Mir Benah,
căci mai înainte de a muri voiesc și eu să-ți fac un mare
bine. N-a fost proorocul vostru nici mincinos, nici
40 smintit, nici om ce oarbecă prin întunec, urmă el

liniștit. Trimisul lui Dumnezeu a fost și el ca mulți
alții înainte de dînsul.

Mir Benah rămase ca fărmeccat de glasul lui și de
ochii lui pătrunzători.

5 — Ascultă, Mir Benah, vorba omului care nu vrea
să moară, dar nu e în stare să facă o mare mișelie ca
să-și scape viața, urmă el iar. Nu ar fi putut prooro-
cul vostru să pună în mișcare o lume întregă dacă el
n-ar fi fost rînduit de Dumnezeu să-nfrîneze patimile
10 omeștești prin strășnicia poruncilor lui. Voi însă ați
înțeles de-a-ndoaselea învățăturile lui. Ai răbdare,
Mir Benah! E mare Allah și puternic, și el a pus sa-
bia în mîna proorocului, nu însă pentru ca să stîrpeas-
că pe cei săraci și umiliți, ci pentru ca să ție bună rîn-
15 duală între oameni. Răspunde, Mir Benah, dacă e
ori nu adevărat că proorocul vostru a trăit timp în-
delungat în pustiu, departe de oameni și hrînindu-se
cu rădăcini.

— E adevărat, răspuse africanul.

20 — E adevărat — întrebă iar Manea — că el era
cuvios și milostiv, drept și aspru nu numai către
alții, ci și către sine însuși?

— E adevărat, răspuse Mir Benah.

25 — Și părinții tăi, Mir Benah — urmă Manea —
îți mai aduci aminte de ei? Nu au trăit dînșii tot în
pustiuri? Frații tăi unde trăiesc? Cum se hrănesc? Cum
se îmbracă? Cum se adăpostesc? Ai copii, Mir Benah?

— O singură fată, răspuse africanul înduioșat.
30 — O fată ai, o copilă, o fiică, stărui Manea. Adu-
ți aminte de zilele copilăriei tale și răspunde cu inima
curată: te socotești tu mai fericit decît părinții și
frații tăi? Ii dorești fiicei tale viața cum o are ori cum
o aveai tu în copilăria ta?

35 — Ah, nu mai e cu putință! suspină africanul,
crescut în lărgimile pustiurilor.

— Omoară-ne, Mir Benah — grăi acum Manea —
dar dă-ți seamă că omori oameni care-și petrec viața
ca proorocul vostru și ca părinții și frații tăi, oameni
care trec prin viață nebăgați de nimeni în seamă. Ce
40 ți-ar face califul dacă nu ne-ai omori?

— M-ar omori el pe mine, răspuse Mir Benah.

Părintele Manea mai făcu un pas spre dînsul.

— Ascultă Mir Benah, îi zise apoi încet și apăsător. Mincinos, smintit și om care oarbe prin întunecare e califul El Mutavachil, pe care Allah vi l-a rînduit ca să vă certe pentru neascultarea voastră. S-a depărtat Allah de voi și ați rămas sub stăpînirea duhurilor rele, care v-au pus să vă zidiți palate mari, în care vă petreceți viața în îmbuibare și în desfrîu, să vă îmbrăcați în mătăsuri și în catifele și să vă împodobiți cu aur, cu mărgăritare și cu petre scumpe, să vă urîți și despuiați unii pe alții. Pentru ca unul să se poată socoti pe o clipă mulțumit, mii și mii se istovesc muncind și mor în cele din urmă de foame. Nu așa vrea Dumnezeu, nu așa v-a învățat pe voi proorocul, și fiindcă nu ați ascultat porunca, au venit asupra voastră turcii, care vă batjocoresc, vă umplu pe toți de spaimă și vă duc la deznădăjduire. S-au răzvrătit popoarele de la hotare, și mîine-poimîine se va răzvrăti și orașul acesta, care e inima împărăției.

— E-n plină răzvrătire, adăugă Iacob. Arabii cei adevărați sunt cuprinși cu toții de mînie, și cel mai de frunte dintre dînșii numai un semn mai așteaptă ca să se ridice asupra lui.

— Așa e! zise Mir Benah, perzîndu-și stăpînirea de sine. Chiar Muntassir, cel mai cu virtute dintre feciorii lui, e gata de a se pune în fruntea lor.

— Dacă e așa — urmă preotul — Dumnezeu vrea să-l peardă, și sabia cu care el taie pe cei ce nu sunt de un gînd cu dînsul nu e sabia proorocului, ci paloșul arhanghelului, prin care el surpă cu ajutorul turcilor împărăția voastră cea putredă. Au trecut, Mir Benah, timpurile voastre de mărire!

— Ah! rîcni africanul, scrișnind din dinți. El Mutavachil e un singur om, și e destul o lovitură de pumnal bine nimerită spre a-l face să nu mai fie. Turcii însă sunt mulți și gata în fiecare clipă de răzbu-nare: ce faci cu ei?!

— Aduni încă mai mulți în fața lor, întîmpină Iacob. Dă-mi mie o zi, numai o zi, și-ți adun de aici din Bagdad o sută de mii de oameni deznădăjduiți,

care nu așteaptă decît să-i chemi. Iar în trei zile-ți pun Persia toată-n picioare.

— Toată, toată! confirmă Nazir.

— Oameni sunt destui — grăi Mir Benah — dar pentru ca să faci oștire din ei să cer bani, mulți bani!, Benjamin ben Iacob făcu acum și el un pas înainte.

— Bani vă trebuie?! întrebă el apăsînd asupra vorbei. Se pot găsi bani... mulți bani. Comori întregi vă dau dacă numai atît vă trebuie.

— De unde? întrebă africanul zorit.

— Să vedem... să ne înțelegem... grăi evreul, frecîndu-si mîinile.

III

ISRAEL BEN ISAAC

Goana era în toiul ei, dar Israel ben Isaac, bătrî-nul pipernicit, cu capul mare și cu barba rară, pe ici, pe colo, cîte un firicel alb, sta umilit și nepăsător între fiarele lui ruginite, care în atîte rînduri îl scăpasă din mari primejdii. Cine să se mai lege și de un om ca dînsul, care-și cîștigă cu chiu cu vai o cojiță de pîne vînzînd fiarele ruginite pe care alții le aruncă?! Cui să-i mai pese dacă mai trăiește ori nu o ființă ho-ropsită ca dînsul?!

Nu era însă și în inima lui nepăsarea ce i se oglin-dea-n față. Avuse nouă feciori și nu mai avea decît cinci, șapte gineri avuse și nu mai avea decît doi, nu-mai doi, căci al treilea, Benjamin ben Iacob, rabin și el, nu mai putea să fie socotit între cei vii, avea o mulțime de nepoți, mare parte din ei orfani, și avea frați mii și mii, care toți tremurau de frică și dintre care nu puțini periseră în ziua aceasta cu moarte urită.

„Ne-a părăsit — își zicea el stînd așa singur — Dumnezeu lui Avram și al lui Iacob și al lui Moise, fiindcă ne-am făcut deopotrivă cu nelegiuții acestui

nou Vavilon, și nu mai e pentru noi mîntuire decît în pustiurile deșerte."

Deodată el tresări, cuprins de spaimă.

Mir Benah, unealta cumplitului El Mutavachil, venea cu pași mari drept spre dărâmătura cu fiare ruginite.

Bătrînul rabin nu se mișcă, ci rămase tot umilit și nepăsător la locul lui din fața intrării.

10 _ *Cabbala Benai!* — grăi Mir Benah încrucișîndu-și brațele pe pept cînd sosi în fața lui.

Acesta era semnul de recunoaștere, și fața lui Israel ben Isaac se luminează.

15 — Care va să zică mai trăiește?! suspină dînsul ridicîndu-se. Intră, Mir Benah, în dărâmătura aceas-
ta ca-ntr-un palat strălucit.

— Mai trăiește — grăi africanul după ce intră — și de la tine atîrnă, ben Isaac, ca încă mult să trăiască.

20 — Il iubesc — îi răspunse bătrînul — ca pe feciorii mei, chiar mai mult decît pe dînșii, căci e alesul lui Dumnezeu. Să-mi spui, dacă știi, unde răsare soarele?

— La apus, căci acolo sunt ruinele templului, răspunse Mir Benah.

25 — Bine, Mir Benah! Dar stelele unde strălucesc?
— Deasupra corturilor, căci sub corturi e mîntuirea.

— Te cred, Mir Benah, grăi bătrînul, schimbat cu totul la fire. Crede-mă și tu și spune-mi fără încun-
giur, ce vrei?

30 — Beniamin ben Iacob m-a trimis la tine — răspunse africanul — și m-a încredințat că poți să-mi dai bani, mulți bani, și-mi vei și da dacă-ți voi spune semnele primite de la dînsul.

35 — Bani, mulți bani? zise ben Isaac dîndu-se puțin înapoi și trăgînd vorba. Tu cauți bani aici între aceste **fiare** ruginite? Ți-a spus ție Beniamin că eu am bani?

40 — Nu! răspunse Mir Benah. Mi-a spus că tu poți să găsești bani, și ai destulă trecere ca să iei, dacă vrei.

— Spui adevărul, grăi ben Isaac. Numai așa a putut să zică Beniamin. Da, pot, dacă cere el, să' găsesc bani: cîți bani vrei însă și de ce să ți-i dau?

5 Mir Benah își luase hotărîrile și nu mai stetea pe gînduri, el îl trase pe bătrîn într-un colț și cu glas înăbușit și din cînd în cînd cam tremurător îi spuse cele petrecute.

Evreul se dete în cele din urmă la o parte.

10 — Mir Benah! îi zise. Te știu cine ești, și tot orașului te cunoaște. Ești fiul unui viteaz ca tine, te-ai ridicat puindu-ți capul în primejdie și poți să-l pui și acum, dacă crezi că e bine ceea ce faci; eu sunt fiul unui biet de rabin ca mine, am grija neamului meu și nu mă perd numai pe mine însumi puindu-mă alături-
15 rea cu tine. Dacă vrei bani ca să scapi pe Beniamin ben Iacob, îți dau. El e om vrednic și iubit de frații lui, și aceștia dau tot ca să-l scape.

— Nu poate nimeni să-l scape cîtă vreme trăiește El Mutavachil, stărui africanul.

20 — Îți dau bani ca să scapi pe Beniamin — repetă evreul — și treaba ta e cum îl vei scăpa și ce faci cu banii. Eu nu mă amestec, nu știu nimic!

25 — Ba știi secretul meu și poți să mă pierzi, spunindu-1, în fiecare clipă, șopti africanul, strîmtorîndu-1 în colț.

30 — De ce să te perd, Mir Benah? răspunse ben Isaac. Nu cumva sunt smintit?! Îți dau bani fără ca să-l fi scăpat pe Beniamin. Tu poți să ne omori și pe mine, și pe Beniamin, și toată lumea are să laude fapta ta, și nimeni n-are să-ți ceară banii înapoi. Cum aș putea eu să te perd? Mi-e scumpă viața ta, Mir Benah! Îți dau, ca să-l scapi, și-ți voi mai da după ce-1 vei fi scăpat; nu ți-e destul?!

35 — Nu! răspunse africanul. Eu n-am venit la tine să vînd, ci să cumpăr. E hotărîtă peirea lui El Mutavachil, nu de mine, ci de alții, și e destul ca eu și ai mei să ne dăm la o parte pentru ca el să moară. Rămîn
40 însă turcii, și de aceștia numai în fruntea unei oștiri mari putem să scăpăm. Cum vrei să-l scap pe Beniamin al tău dacă nu pot să scap nici eu?! Unde să-l scap?! Ascultă, ben Isaac, urmă el mai încet. Dacă

El Mutavacb.il moare, ori îi alungăm și pe turci, ori nu ne rămâne decât să ieșim luptându-ne mereu cu dinșii peste hotarele împărăției, iar pentru aceasta să cer bani, mulți bani. Beniamin ben Iacob mi-a spus

5 că tu poți să-mi dai, nu mie, căci mie nu-mi trebuie banii nimănui, ci pentru treaba aceasta. Poți, ori nu poți?!

Israel ben Isaac, bătrînul cîrcit, începu să tremure.

— Așa a zis Beniamin, ginerele meu? întrebă el

10 încet. Ți-a vorbit el despre o ieșire peste hotarele împărăției? Ai fi tu gata să fugi?

— Nu mi-e, ben Isaac, de capul meu — răspunse africanul înduioșat — dar am un copil și nu voi să-l las orfan.

15 — Ai copil și ți-e drag? strigă evreul înviorat.

— O fată — răspunse africanul — și mi-e dragă mai mult decât lumina ochilor mei.

— Ne-nțelegem, Mir Benah, mai ușor acum, grăi Israel ben Isaac uitîndu-se în ochii lui. Ascultă, iubitul meu prieten. Tu ți-ai dat pe față secretul și pot

20 să am încredere în tine; ca să ai și tu încredere în mine, îți mărturisesc și eu secretul meu. Beniamin a spus adevărul: am bani destui ca să ții cu ei ani de zile o oștire mare. Eu, Israel ben Isaac, umilitul negoțător de fiare ruginite — urmă el ridicîndu-și capul — sunt

25 urmașul marilor rabini ai Siriei, marele rabin al tuturor israelitenilor din această parte a Asiei și cel mai bogat om în Bagdad. Părinții mei au adunat bogății mari, și mii de slugi credincioase ale mele ostnesc azi ca să le sporească; ce-mi folosesc însă comorile dacă sunt nevoit să le țin ascunse? Ce-mi folosește puterea

30 dacă toți să tem să se apropie de mine și numai stînd umilit între aceste fiare ruginite pot să-mi tînjesc viața? Nu mai e pentru mine și pentru neamul meu trai tignit în gheena aceasta, unde viața și avu-

35 tul ni-e în fiecare clipă în primejdie, și totuși în ziua în care s-ar zvoni că voim să plecăm, am fi despuiati și omoriți pînă la cel din urmă. Ascultă, dar, Mir Benah: sunt bani, comori mari, dar eu nu le dau ca

40 să scapi tu și copilul tău, ci pentru ca noi și copiii noștri să ne deschidem drum din acest nou Vavilon,

care pentru fărădelegile lui e sortit să fie șters de pe fața pămîntului. Dacă vrei dar să scapi deschizînd-ne și nouă drum de scăpare, îți deschid vistieria neamului meu, iar dacă nu, taie-mă, și tot nu vei afla unde se află ea.

5 — Am înțeles acum vorbele lui Beniamin ben Iacob, grăi africanul. Și unde voiți voi să vă duceți?

— Departe, spre meazănoapte — răspunse marele rabin — e o țară binecuvîntată de toți dumnezeii, în care păgîni, creștini și muhamedani trăiesc în bună

10 pace unii lîngă alții: e țara cazărilor, pe țarmurii Mării Negre, și caganul ei e gata să ne primească și pe noi în rînd cu ceilalți supuși ai săi.

— Și eu să mă duc acolo cu voi?! strigă Mir Benah dus cu gîndul la pustiurile văratice pe care-și petrecuse copilăria.

— Tu fă ce vrei și du-te unde-ți place — răspunse evreul — dar nouă să ne deschizi drum fie prin Armenia, fie prin Persia.

20 Mir Benah stete cîtva timp pe gînduri.

— E greu, zise apoi. Ceea ce voiesc eu trebuie să se facă iute, cît mai curînd, căci altfel se dă zvon și totul e pierdut. Arabii sunt în mare fierbere, și răscoala poate să izbucnească de azi pe mîne, iar voi nu sunteți gata.

25 — Ba suntem gata, îi răspunse rabinul. Dacă-mi lași trei zile ca să-i vestesc, mîne în zori de zi să ieși la poarta despre răsărit. Vor veni zece catîri încărcati cu saci de cărbuni. Ia sacii, du-i la tine și bagă de seamă ca nimeni să nu vadă ce scoți din ei. Iar dacă va mai fi nevoie, îți voi mai da.

— Ne-am înțeles, ben Isaac! îi zise africanul hotarît.

35 — încă nu pe deplin, răspunse rabinul rostind vorbele rar și răspicat. Banii pe care ți-i dau sunt mîntuirea noastră. Dacă vrei, dar, ca mîne în zori de zi să-ți trimit sacii, adă-mi pînă la miezul nopții pe fiica ta. Ea și noi numai împreună putem să scăpăm. Nu-i așa, Mir Benah?

40 Africanul iar stete pe gînduri.

Așa era! El trebuia să i-o încredințeze cuiva, și nimeni nu putea să aibă pentru ea mai multă purtare de grijă decât evreii.

— Ți-o aduc! zise și se depărta.

5 Zilele următoare Bagdadul era mai liniștit decât de obicei, viața se desfășura-ntr-însul însă mai pe-nfundate, clocotind.

10 Arabii-și neglijeau afacerile, iar evreii-și vindeau prin bazaruri mărfurile pe prețuri de nimic, toți vorbeau mai încet și umblau mai cu băgare de seamă. Mulți știau și aproape toți simțeau că se pregătește o mare schimbare, dar simțămîntul acesta era vechi și lumea se deprisese cu el.

15 Surparea mării împărății a califilor se începuse cu vreo douăzeci de ani mai înainte, cînd arabii, odinioară sobrii și atît de războinicii ei întemeietori, s-au dat la viața plină de plăceri trecătoare, au lăpădat armele și au pornit goana după bogății.

20 Harun al Rașid și Zubeida, mult cîntata lui soție, au iubit ceea ce e frumos și măreț și au uimit lumea prin dărnicia lor și prin pompa pe care o desfășurau.

Urmașii lor, nemaifiind în stare să-nțeleagă frumosul, căutau cu nesaț ceea ce era scump și au uimit lumea prin desfrîul lor și prin risipa ce făceau.

52 Trebuințele erau atît de multe și de mari, încît și cei mari se simțeau săraci și toate se socoteau în bani, toate se puteau cumpăra, nimeni nu mai era sigur nici de avutul său, nici de ziua de mîne. Mulțimea cea mare erau oameni scăpătați și peritori de foame, iară 30 puținii care se-mbuibau din roadele muncii săvîrșite de aceștia, tremurau de frica răzburării. Califii au fost și ei nevoiți să se apere luîndu-și-i pe turci în simbrie, și din ziua în care au intrat în citadela Bagdadului, turcii aceștia erau adevărații stăpîniai împărăției și asupra lor era îndreptată toată ura.

35 Mir Benah avea cuvinte de a se grăbi.

Era peste putință ca timp de trei zile să se urmeze o pregătire la care luau parte mii de oameni fără ca turcii să prindă de veste, și Mir Benah se aștepta în 40 fiecare clipă că să fie dat de gol.

El intrase însă în tovărășie cu un om care era nesăcat în născocirea mijloacelor de luptă.

5 Evreul care-și petrecea viața între fiarele ruginite nu era un muritor de rînd, ci mîna dreaptă a unei puteri care pătrundea pînă în cele mai ascunse părți ale societății. Miile de slugi credincioase, despre care-i vorbise lui Mir Benah, nu îi erau numai agenți comerciali, și el știa cine ce vrea, ce dorește, cum stă, în ce fel de strîmtorări se află, ce slăbiciuni are și de unde 10 trebuie să fie apucat. Califul bea, iar evreii negoțatoreau și cu vinuri. Spre a-I alinta dar pe El Muta-vachil, ben Isaac i-a căutat cel mai bun vin de Cipru, frumos de te doare inima să-l bei și gustos de și cîntărit cu aur e prea ieftin.

15 Abu Lihasan Alastcarii, poetul, era vestit pentru însuflețirea cu care cînta lauda trecutului și pentru asprimea cu care biciuia păcatele prezentului. El avea slăbiciune pentru arme. Ben Isaac i-a trimis cîțiva oameni încărcăți de arme de Damasc, ca să-și aleagă 20 pe cele mai frumoase dintre ele, iar pe turci i-a vestit prin ascuns că poetul pregătește ceva și adună arme la casa sa.

25 Ziua a treia, care după călindarul nostru era la 9 decembrie 861, pe-nsărate, Bagdadul era liniștit ca niciodată în timpul celor din urmă cîțiva ani. Puțini știau ce are să se întîmple, dar toți se așteptau la ceva, și oamenii se retrăsese din vreme prin casele lor. Cei din urmă evrei se strecurau în caravane mici spre poarta de la răsărit, pentru că de acolo să apuce 30 pe rîu la deal, unde îi așteptau, la depărtare de vreun ceas, douăsprezece mii de arabi adunați de Mir Benah.

35 Ceilalți arabi erau risipiți prin oraș în cete mai mici, pe care Iacob avea să le adune îndată ce Mir Benah îi va fi dat sămnul.

Mir Benah el însuși aștepta cu cinci sute de voinici aleși în curtea cea mare, din care robii se străcurau și ei unul cite unul spre poarta de la răsărit.

40 Turcii erau gata. Simțindu-se tari, ei se bucurau în taină de ocaziunea ce li se da ca să prade și pe cei vinovați, și pe cei bănuți. O ceată de douăzeci și pa-

tru de călăreți plecase la Abu Lihasan Alastcarii, ca să-l prindă și să caute în casa lui armele, iar alte trei cete mai mari stau la pîndă prin împregiurimile casei lui.

El Mutavachil, el însuși, răzămîndu-se pe garda lui credincioasă, sta-n nepăsarea celui sortit la peire dimpreună cu tovarășii lui de chefuri și bea vin de Cipru.

10 Se-ntunecase cînd turcii i-au adus pe Abu Lihasan Alastcarii și l-au încredințat căn-au găsit în casa lui arme.

15 — Mint, califule, grăi poetul. Am arme mai frumoase decît ale tale, căci tu nu ai, precum se vede, nevoie de arme. Îți zici El Mutavachil, cel ce se razămă pe Dumnezeu, dar razămul tău e nu Dumnezeu, care i-a pus proorocului arma-n mîină, ci ceata aceasta de turci, care e o rușine și pentru noi, și pentru tine.

20 El Mutavachil moștenise de la părinții lui slăbiciunea pentru poezie, și vinul de Cipru îi mai și îndulcise firea.

— Vorbești prostii, Abu Lihasan, dar unor poeți ca tine multe li se iartă, îi răspunse el. Dacă nu s-au găsit arme-n casa ta, vorbele tale sunt spumă goală și mișel a fost cine te-a pus la bănuială.

25 — Mișel n-a fost — întîmpină Abu Lihasan — ci un biet de visător, care m-a socotit mai vrednic de cum sunt. Nu păcat, ci o virtute pentru timpul nostru prea mare ar fi să adunăm arme și să sărim în mîină cu ele, ca să te scoatem din ticăloșia în care te afli.

30 — Iar vorbești prostii, tot numai prostii vorbești, Abu Lihasan — grăi califul — dar n-o să-mi strici cheful cu ele. Ia! — urmă întinzîndu-i o cupă plină — bea și tu, ca să-ți vie mintea. Așa vin neam de neamul tău n-a mai băut.

35 — Și n-o să beau nici eu, răspunse poetul. Nu! Eu n-am să mă spurc bînd alătura cu voi!

— Nu ești numai prost, Abu Lihasan, ci și obraznic, îi zise Califul. Dar cheful tot nu mi-l strici. Haid!, spune-mi o poezie, ca să te iert.

— O poezie vrei, Djafar? grăi poetul. Nu ai tu pentru vin slăbiciunea pe care o am eu pentru poezii, și să știi că mai plăcută e beția pe care ți-o dă poezia decît ceea ce te cuprinde înecîndu-ți mințile în vin. Dacă poezie vrei, ascultă, Djafar, și fii cu ochii-n patru, căci am să-ți spui una, pe care n-o să o mai uiți cit vei trăi în lumea aceasta.

— S-auzim! strigară cu toții.
Poetul recită versurile:

io Ascultă vorba mea,
Califule! Nu bea,
Căci vinul e otravă. Bîndu-1,
Te-ncînți și-ți bei viață și puteri,
Te simți slăvit, și cînd nu dai cu gîndul,
15 Te vezi surpat, prin tine însuși peri.
Nu bea, că cel ce cade beat
E un smintit și-un blestemat.

Hristos, chiar el, nu vrea
Ca omul vin să bea
25 Și-a rînduit ca vinul sfînt să fie,
Gustat numai de-nchinătorii lui,
Gustat, iar nu băut cu lăcomie,
Cum tu ca un păgîn să-l bei te pui.
Nu bea, că cel ce cade beat
25 E un smintit și-un blestemat.

Proorocul prevedea
Că și gustarea-i rea
30 Și ne-a oprit cu strașnică poruncă
Ca nici măcar să nu gustăm din vin.
Iar tu, urmașul lui, te spurci?! Aruncă
Scîrbit și varsă-n foc paharul plin!
Nu-l bea, că cel ce cade beat
E un smintit și-un blestemat.

35 — Ha-ha-ha! rîse califul. Tot prostii spui tu și în versurile tale, dar le spui frumos, și ceea ce e frumos se trece ca glumă bine ticluită. Dă înainte!

— Dacă vrei și vrei, eu îți torn în pahar apă curată, grăi poetul și urmă:

Tu bei și rizi cu nepăsare!
Nu vezi că-n giurul tău, gemînd,
Se zbate un popor flămînd,
Ce chiar nici adăpost nu are? I
Ori nu îți este frică
Că mine se ridică
Urmașii de eroi
Ce astăzi umblă goi?!

10

Ori crezi că garda ta turcească,
Și-atunci cînd fiii lui Omar
Cu toții iar la luptă sar,
Va mai putea să te păzească?!

15

O, Djafar, fii cuminte
Și nu mai bea-nainte,
Că-n cupă e venin
Și peri ca din senin!

— Duceți-1 de aici și-i dați un **pahar** de apă rece,,
ca să se mai astîmpere! strigă El Mutavachil și-și urmă
cheful înainte pînă pe la miezul nopții cînd unu]
dintre soții lui de beție i-a dat bine nimerita lovitură
de pumnal.

20

în zorile zilei de 10 decembrie trupul lui rece zăcea
întins pe pardoseala de marmură, părăsit în palatul ce]
mare, iar prin ulițele strimte se vărsa înainte sîngele.

25

IV

VALURI DE PATIMI

Nu se fac nici în rău, nici în bine fără de frămîn-
tări în viața omenească schimbările.

30

Călugării trimiși de la Roma lucrau cu zel neobo-
sit pentru creștinarea slavilor de la apus, în vreme ce-
Constantin și Clement ostăneau fiecare cu soții săi
să așeze temeliile vieții creștinești — unul în țara
cazărilor, iar cellalt la slavii de la răsărit.

35

Sîrbii de la poalele Carpaților îndeosebi erau pre-
gătiți pentru învățatura creștinească, au primit cu
însuflețire pe părintele Clement și pe soții lui, care
le vorbeau toți în limba lor, și fuseseră trecuți prin
sfîntul botez cînd părintele Manea a scăpat din tem-
niță. Vechii creștini însă, atît cei de la Nicopoli, cît și
cei din Carpați, nu îi socoteau creștini adevărați și se
depărtau și de preoții care îi botezaseră, cu toate
păcatele lor.

10

Peste cîtva timp unii dintre călugării trimiși de
la Roma, coborîndu-se pe Dunăre la vale, au ajuns
pînă la Carpați și, încă mai nainte de a fi sosit la Mu-
răș, au dat, spre marea lor mirare, de vechii creștini.
Călugării aceștia ziceau și ei că nu sunt creștini ade-
vărați nici cei de curînd botezați, nici preoții care îi
botezaseră.

15

Vechii creștini se simțeau dar mai apropiați de
acești apostoli apuseni, care erau și mai blajini și
nu cereau nimic de la dînșii.

20

Căpetenia lor, părintele Felician, benedictinul
bine hrănit, îi ispitea pe preoți ca să afle care le sunt
credințele și obiceiurile și le găsea toate bune și fru-
moase, pînă la unele deosebiri cu totul neînsămnate,
întocmai ca la Roma. El se mulțumea dar ca ei să
ceară binecuvîntarea papei și-i încredința că o vor și
primi dacă se pun sub ocrotirea lui și nu intră în legă-
tură cu aceia pe care nu-i socoteau nici ei creștini ade-
vărați.

25

— Nu voim nici noi să ne amestecăm, răspundeau
preoții; dar papa ce cere de la noi ca să ne deie bine-
cuvîntarea și să ne ieie sub ocrotirea sa?

30

— Nimic! — le răspundea părintele Felician cu
blîndeță — doar ca să-l cuprindeți și pe el în rugăciu-
nile voastre, cum și el vă cuprinde pe voi în ale lui.

35

— Nu cere să ne facem biserici, să ne rostim rugă-
ciunile în o limbă pe care n-o înțelegem și să ne lepă-
dăm de obiceiurile rămase de la părinții noștri? întreb-
bau iar preoții. Stăpînire bisericească nu vrea să ne
așeze?

40

— Nu, răspundea părintele Felician cel înțelept.
Toate rămîn cum înșivă le voiți. Obiceiurile așezate

de părinții voștri rămîn neatînse cită vreme voi în-sivă nu vă veți fi lepădat de ele.

— Dacă e așa — zicea chiar și părintele Titu, care era tot blînd și înțelept și el — atunci papa e creștin adevărat și se cuvine să-l cuprindem în rugăciunile noastre.

Părintele Clement, însă, care nu era nici blind, nici înțelept, ci, precum îl știm, călugăr pătimăș, nu se putea împăca cu gîndul ca pe aceeași bucată de pămînt să trăiască două feluri de creștini, care se dușmănesc între dînșii. Pe cînd dar părintele Felician căuta forma în care aveau să ceară binecuvîntarea papei și ocrotirea lui și chemase de peste Dunăre pe fratele Formosus, deșteptul său ucenic, ca să-l trimită la Roma, părintele Clement li se plîngea mai-marilor de la Gonstantinopol că benedictinii turbură sufletele, amestecîndu-se în lucruri care nu îi privesc, și în văile de atîta timp liniștite ale Carpaților se-ncingea o luptă din ce în ce mai înverșunată între Apus și Răsărit.

Apusenii îi ocărau pe greci spuind că sunt neputincioși, pătimăși și fățarnici, iară grecii îi huleau pe apuseni ca nesățioși, desfrînați și vicleni.

Muntenii îi credeau și pe unii, și pe alții, și nu luau parte la luptele aceste, al cărora rost nu puteau să-l înțeleagă; ei se dedeau însă mai mult în partea Apusului, care, fiind mai depărtat, nu putea să se amestece cu dînșii și să le strice obiceiurile. Părintele Felician se socotea dar mare și tare la Tîrgoviște, ba era să-l trimită pe îndemînaticul Formosus chiar și la cetatea de pe Dîmbovița, unde se afla doamna văduvă cu Vladislav, copilul ei.

Deodată, însă, s-a ivit, ca venită din altă lume, în mijlocul muntenilor, Ana, mult jelită preuteasă, pe care toți o știuseră perdată.

Scăpată de părintele Metodi și de minunatul lui frate, ea trăise timp îndelungat sub purtarea de grijă a maicii Teodorei și împreună cu fiicele ei, știa toate nedreptățile suferite de Ignatie cu voia papei și trecuse prin Bulgaria sub ocrotirea părintelui Clement, care îi rînduise însoțitor pe părintele Serafim, călugă-

rul mai mult cuvios decît bătrîn, care o iubea ca pe copilul său și nu se depărta niciodată de lingă dînsa.

O minune cerească li se părea tuturor scăparea ei; ca la o sfință se uitau cu toții la dînsa, din toate părțile se aduna lumea în calea ei, ca s-o vadă, să afle prin cîte a trecut și cum a scăpat și ce fel e lumea din care vine; iară ea nu mai era copila jingașă și sfiicioasă de odinioară, ci femeie cu virtute, care se simțea mai presus de toți și stăpînea inimile chiar și numai prin înfățișarea ei.

Nu putea părintele Clement să-și găsească un ajutător mai însuflețit, nici părintele Felician să deie peste un dușman mai cumplit decît această femeie tînră și trecută prin cele mai grele încercări, soția unui preot mult iubit și lovit de o mare nenorocire, verișoara doamnei văduve și mătușa domnului încă copil, muma care alerga cu copilul ei orfan în brațe printre frații ei, făcînd sfiicioși pe cei tineri și îndrăzneți pe moșnegii cuprinși de fiori.

întoarsă, în sfîrșit, în mijlocul fraților ei, ea uitase toate suferințele pe care le îndurase, plîngea de bucurie și nu se mai sătura să privească cîmpia întinsă, văile largi și munții înalți, să respire aerul curat, să bea apa dulce și să vorbească cu mult iubirii, în mijlocul cărora copilul ei avea să-și petreacă viața.

— Ah, bine e!... zicea dînsa. Frumos e!... și-i îmbrățișa pe toți, săruta oile de pe cîmp și vițeeii, săruta pomii din livadă, săruta iarba verde, ar fi voit să poată cuprinde în brațele ei munții și nu se mai sătura de bucurie.

Tocmai de aceea viuă era mereu în sufletul ei amintirea binefăcătorilor ei și viuă și spaima care a cuprins-o cînd a aflat că frații ei s-au dat în partea papei, pe care dînsa-l știa de la maica Teodora și de la fiicele ei, de la preoții cu care venise și mai ales de la părintele Serafim, povățuitorul ei în cele sufletești.

— Cum?! — le zicea dînsa fraților adunați împrejurul ei — voi cu papa voiți să vă amestecați?! Dar știți voi ce va să zică papă?... știți ce sepetrece-n lume?! O, nenorociților! Nu știți cine e împăratul Mihail, care și-a horopsit surorile și mama, și Barda, fratele nele-

murise și el peste jumătate de an, și după moartea lui împărăția califilor pornise spre dizolvare.

Acum era timpul ca Barda să-și întrupeze visul de mărire, puind la cale un nou război asupra arabilor.

5 Călugărima stăruia însă, dimpreună cu Vasilie, ca mai înainte să fie înfrinați bulgarii, care erau din ce în ce mai supărători.

Ani de zile de-a rindul Dumnezeu îi certase pe oamenii învrăjbiți prin cutremure, prin răvăsări și prin secete, și era o foamete de flăminzii îi mâncau pe morți și boli grele secerau pe cei ce tot ar mai fi avut ce să mănince. Boris se făcuse dar sfiicios, îi lăsa în voile lor pe din ce în ce mai numărășii creștini de sub stăpînirea lui și tot mai mult se pătrundea de gîndul că și bulgarii numai ca creștini vor putea să-și urmeze viața în mijlocul lumii creștine.

15 Cu toate nenorocirile, însă, lupta între apuseni și răsăriteni se urma cu minie oarbă, și era lucru firesc ca-n lupta aceasta bulgarii, care avusără atîte războaie cu romeii, să se deie în partea apusenilor, de care nu puteau să se teamă. Mai mulți dintre preoții zăloși ai răsăritenilor fusesără dar alungați din Bulgaria.

S-a pornit dar războiul. După cîteva bătălii neînșămdate însă romeii și bulgarii au intrat la învoială și Boris a luat hotărîrea de a primi și el sfîntul botez, împăratul el însuși i-a fost naș, și de aceea părintele Clement, primul episcop al Bulgariei, i-a și dat în botez numele Mihail.

25 Vestea despre creștinarea lui Boris i-a zguduit pe apuseni, iar părintele Formosus a alergat la Roma. În timp de cîteva ani înrîurirea scaunului patriarhal se-ntinsese spre meazănoapte pînă aproape de Kiev, unde pe timpul acela era capiștea slavilor pagini, iar spre apus pînă în Boemia. Acum, după ce Boris promise și el botezul, nu mai rămînea îndoială că toți slavii creștini stau sub ascultarea Patriarhiei de la Constantinopol.

30 O nouă putere se-nchea la gurile Dunării, și puterea aceasta atîrna de sinodul de la Constantinopol, care se numea ecumenic.

40

1 Scoși prin aceasta din răbdare, apusenii au început să-și deie seamă că Ignatie nu s-a rătras de bunăvoie din scaun, că el pe nedrept a fost osîndit și nevinovat suferi, că el e adevăratul patriarh al Constantinopolului, iară Photie nici nu poate să fie socotit în rindul preoților.

5 Dacă ei ar fi făcut aceste constatări la timpul cuvenit, foarte mulți dintre creștinii de la răsărit l-ar fi ridicat pe papa Nicolae I în slava cerului. Făcute însă acum, ele dedeau pe față un gînd dușmănos și nu puteau decît să întărească pozițiunea lui Photie.

10 Papa a adresat atît Patriarhiei de la Constantinopol, cît și celorlalți patriarhi o scrisoare, în care declară că nu-l recunoaște pe Photie patriarh legitim, nici nu-l socotește preot, ci om de rînd, care trebuie să fie scos din biserică ca turburător al buneii rînduiei.

15 Prin această prea tîrzie recunoaștere a adevărului s-a pornit lupta, în care s-a dezbinat biserica creștinească și care i-a înstrăinat tot mai mult pe creștinii de la răsărit de cei de la apus.¹

20 Avuse Photie și tot mai avea încă mulți dușmani, dar acum nu era vorba de el, ci de neatîrnarea scaunului patriarhal, și pînă chiar și Ignatie stăruia ca toți să sară pentru apărarea vechelor așezăminte bisericesti. Călugărima cea pătîmașă alerga dar în toate părțile, și în scurt timp inimile s-au umplut de amărăciune pretutindeni unde trăiau creștini.

Tot așa și-n cetatea din valea Dîmboviței, unde cele două văduve, Ana și doamna, nu ajungeau să se poată înțelege între ele.

30 Doamna, cu vreopatru ani mai în vîrstă decît verișoara ei, era mai potolită și se socotea mai cuminte. Inima i se-ntuneca de cîte ori își aducea aminte de răposatul ei soț, care fusese om ursuz și pornit spre viață fără de friu. Iar acum ea trăia ca ținută-n închisoare. Nu unul dintre voinicii de frunte se uita cu dor la ea și mulți erau de părerea că e păcat ca o femeie ca dînsa să-și

35

¹ Amănuntele privitoare la viața sfîntului Ignatie sunt luate din *Viețile Sfinților* de P.S. părintele episcop dr. Gherasim Timus (n.a.).

de cinci ani și tot femei sunt fetele și la vîrsta de cinci ani.

Fata lui Mir Benah era și ea neagră și buzată, dar nu atît de neagră și de buzată ca tatăl ei, căci muma ei fusese persană. Avea însă niște ochi mari și vioi, încît Mir Benah se-nfiora cînd se uita-n ei, iar dinții albi îi ieșeau, cînd zîmbea, printre buzele roșii la iveală mai frumoși decît mărgăritarele lui Israel.

Ea nu era apoi numai a lui Mir Benah.

10 In îndelungatul timp pe care l-au petrecut pînă la sosirea lor în Chorasán, purtătorul ei de grijă, adevărul ei părinte, a fost Manea. Sufletește a lui era fata. El ostenise ca să-i potolească firea cea năvalnică, el o-nvățase să se roage lui Dumnezeu, el îi luminase
15 mintea, el îi dăduse numele Bassa, după mucenica Bassa, care pătimise și făcuse minuni în timpul împăratului Maximian și era de la Edessa, aproape de țara părinților lui Mir Benah.

20 Și, o, ce bine se potriveau cerceii de aur cu părul ei negru și creț! Ce bine îi veneau mărgăritarele la gîtul cam'lung! Ce frumos ședeau brățarele pe pelița ei cea fragedă! Sărea copila coprinsă de o bucurie nebunatică de cîte ori Israel, binevoitorul, o-mpodobe-
25 de a-și vedea copilul împodobit? Căci odor e copilul și el.

Chiar și dacă Mir Benah și-ar fi stăpînit slăbiciunea aceasta, se cuvenea, așa zicea și Manea, părintelui mulțumirea de a-și vedea copilul bucurîndu-se,
30 și o nedreptate ar fi fost dacă cineva ar fi voit să-l lipsească de mulțumirea aceasta.

Nu era însă Mir Benah singurul părinte, nici Bassa singura fată care se bucura cînd se vedea împodobită. Erau multe fete mai mari decît Bassa, ba
35 chiar și femei în toată firea care se uitau cu jînd la podoabele cele scumpe.

Țiind dar să se pună bine cu lumea în care trăiau, Israel și ai săi făceau pe ici, pe colo cîte un dar,
40 mai și vindeau ceea ce le era de prisos, ba în cele din urmă, fiind cumpărătorii mulți și marfa pe sfîrșite,

au început, așa, din bunăvoință, să aducă de la Bagdad alta, și iar alta.

Iacob le vedea toate și stătea pe gînduri și el.

5 „Dacă s-a pornit o dată așa — își zicea — în curînd o să ajungem ca la Bagdad, ba chiar mai rău. în zadar: omul e ființă nemernică și se dă cînd e ispitit.”

10 îi era învederat că mătăsuri, catifele, scule, pietre scumpe și mărgăritare au fost născocite anume spre a-i ispitii pe oameni să despoaie pe alții, ca să se poată împodobii cu ele.

El trebuia cu toate acestea să se facă că nu vede.

Tahirizii, pe care-i alungase din țară, căutau ajutor în Chocand și în Samarcanda, la samanizii
15 care se lepădaseră și ei de legea veche, și el trebuia să fie gata în fiecare clipă de luptă. Azi, dar, ori mîne el putea să aibă nevoie de comorile lui Israel ben Isaac.

20 Deocamdată Iacob aduna și el, și cu cît mai mult avea, cu atît mai des și mai stăruitor îl întreba pe Israel, cînd, cum și încotro au să plece el și ai lui mai departe.

25 Israel se făcea însă prost și-l încredința că el și ai lui sunt mulțumiți în Chorasán și se roagă în fiecare zi lui Dumnezeu ca să binecuvînteze stăpînirea Saffarizilor.

30 „Ciudat lucru! își zicea Iacob. Oamenii aceștia sunt ca graurii ce s-au îndulcit la cireșe: din Bagdad voiau ei să plece și nu puteau, iar de aici aș voi eu să-i urnesc și nu știu cum.”

Cel mai ușor lucru ar fi fost să-i ieie la goană și să-i deie peste hotar dacă nu pleacă de bunăvoie. Aceasta însă nu-i venea s-o facă. Lasă că el însuși
35 îi adusesese ca pe niște oameni cumsecade și prieteni buni ai săi, dar nici n-ar fi putut să-i ieie la goană fără ca să se facă turburare-nțarășifărăca să între în război cu vreunul dintre vecini, două lucruri de care se ferea.

40 Mai erau apoi la mijloc ManeașiMir Benah,care-și perduse de mult răbdarea.

DEȘTEPTAREA

„Ce e și ce nu e păcat?” se-ntreba Ana și iar se-ntreba.

Stînd de vorbă cu doamna, verișoara ei, petrecînd ceasuri întregi închisă-n iatacul ei ori plimbîndu-se singură pe țărniștii riului cu apă limpede, ea scruta mereu și nu se putea dumiri ce e și ce nu e păcat.

Radu, băiatul ei, trecuse acum și el de zece ani, își petrecea timpul cu vărul său Vladislav și nu mai avea nevoie de purtarea ei de grijă. Și chiar dac-ar fi avut, ce mai putea dînsa să-i facă?

Ce plină de farmec îi fusese viața mai nainte! Din ziua în care oamenii lui Budac o răpisă din brațele soțului ei, ea a trăit într-o răsufletire, mereu zbuciumată, uitîndu-se mereu împregiurului ei, dorind mereu, voind totdeauna cîte ceva, luînd parte la durerile și la bucuriile altora, așteptînd cu nerăbdare ziua de mîine. La Prislav, în drumul ei spre Constantinopol, în timpul petrecut cu maica Teodora, în lungul drum pînă la Carpați și după ce s-a-ntors în mijlocul fraților ei, viața i-a fost plină, un foc care arde cu flacăra pîlpîitoare, un neînterupt șir de nădăjduiri și de silințe încordate; acum se potoliseră toate pornirile în inima ei, nu mai voia nimic, nu mai știa ce să dorească, nu-și mai găsea

nici un rost în lume și se uita-n viitor fie cu frică, fieca-ntr-un pustiu în care nimic n-o mai adimenește.

Știrea despre moartea lui Barda, celui atît de urgisit, n-o atinsese cîtuși de puțin, și zîmbind a primit ea și știrea despre moartea nenorocitului Mihail III și cea despre înălțarea lui Vasilie Macedoneanul.

„Ce-mi este mie Barda și Mihail III și Vasilie Macedoneanul?!” își zicea dînsa și nu mai înțelegea bucuria cu care doamna primea știrile aceste de la părintele Serafim.

împărat o dată, Vasilie nu mai era ținut de nimeni în loc, a strîns frînele stăpînirii cu strășnicia cu care odinioară instruna armăsarii sălbatici și, ca prin minune, a scos la iveală marile virtuți ale poporului grecesc, care atît de rău fusese batjocorit de stăpînitori smintiți.

Ca să poată ține piept cu roșii, care mereu se iveau pe coastele Mării Negre, și să pornească război asupra arabilor, el trebuia, înainte de toate, să facă bună rînduială înlăuntru împărăției. A adunat dar pe cei mai destoinici dintre cunoscătorii vechelor legiuri și, lucrînd împreună cu dînșii, a îndreptat legile potrivindu-le cu nevoile timpului. N-a ajuns, ce-i drept, să-și încheie lucrarea de legiuitor, și abia fiul său a dat împărăției *Basilicele*, care veacuri de-a rîndul au fost cartea de legi a popoarelor de la răsărit; cu croirea acestei mari lucrări și-a început însă stăpînirea.

După ce a ajuns apoi ca nimeni să nu mai cuteze a crîcni, el a dat împărătesei Teodorei și fiicelor ei voia să se întoarcă la Constantinopol, l-a trimis pe Photie la mănăstire și a ridicat iar pe Ignatie în scaun.

Pornind, în sfîrșit, război asupra bulgarilor, nu numai l-a silit pe Mihail I să primească iar pe părintele Clement cu preoții rînduiți de dînsul și să alunge pe preoții trimiși de papa, dar a mai și luat la Constantinopol pe Simeon, feciorul lui Mihail, ca să-l crească el.

Toate aceste părintele Serafim le spunea cuprins de însufletire, dar Ana le asculta cu nepăsare, ba ea

— Nu-i așa, draga mea, îi răspunse doamna. Nu ai să te gîndești numai la tine. Nu te adimenește gîndul că ai putea să-ndulcești viața unui om pe care-l socotești vrednic de a se împărtăși de toate mulțumirile ce lumea aceasta poate să le deie?! Ce-ți mai prețuiește viața dacă ea nu-i este nimănuia scumpă?!
 5 Ana tresări.

În atîte rînduri părintele Serafim i se plînsese că viața îi este grea, și-o încredințase că ea singură
 10 i-o mai îndulcește: nu cumva simțise doamna ceva? nu cumva el i-o spusese și ei aceasta?!

— Cui aş mai putea să-i îndulcesc și eu viața?! întîmpină dînsa uitîndu-se cu ochi scrutători la verișoara ei.

15 — între mulți ai avea să alegi, dac-ai voi, îi răspunse doamna fără de gînd ascuns.

Nu, ea nu bănuia nimic.

Ana, cu toate aceste, se-ntreba mereu cum se face ca ea să zică tot ceea ce în atîte rînduri zisese
 20 părintele Serafim.

Se bucurau amîndouă cînd el venea pe la Bodeni și steteau mult de vorbă cu dînsul, căci, om trăit în lume, el era înțelept, știa multe, își stăpînea firea, își măsura fiecare pas și-și cumpenea vorbele și faptele. El stetea însă totdeauna puțin, o zi, două, cel
 25 mult trei, iar înainte de plecare căuta prilej de a rămîne singur cu Ana, și îndată ce ajungeau să fie numai ei amîndoi, el rămînea dus în gînduri, ea se simțea strimtorată, și nu mai aveau, parcă, ce să-și spună unul altuia.

30 Și nici c-ar fi putut să-și spună decît lucruri despre care nu se vorbește.

El își lua ziua bună și-i mărturisea că-i este greu să plece. Adeseori își punea de gînd să nu se mai întoarcă și i-o spunea și aceasta.

35 Ea nu-l ruga să mai rămîie, nici nu stăruia să se mai întoarcă, dar se bucura cînd el se-ntorcea și se lăsa în voile lui cînd el o-mbrățișa cu toată dragostea și o săruta de despărțire.

40 ' Iarba însă, incolțită o dată, ori crește înainte și se desfășură potrivit cu firea ei, ca să-nflorească și

să deie rod, ori se ofilește și se usucă în cele din urmă. Viața e în toate prefacere necurmată, foc ce arde mistuind, și starea e într-însa peste putință, iar simțămintele omenești sunt și ele viață și ori cresc, ori se sting.

5 Zicea părintele Serafim că pleacă, și pleca, dar zicea și că nu se mai întoarce și, cu toate aceste, iar se-ntorcea. În cele din urmă a ajuns să-și ieie rămas bun și să nu plece, și iar să-și ieie rămas bun și tot să nu plece. Îi era din ce în ce mai greu să-și stăpînească
 10 firea, și Ana răsufla mai ușor cînd el pleca, tremura coprinsă de viuă neliniște cînd el se întorcea și tot mai des se-ntreba ce e și ce nu e păcat.

Pînă unde le era iertat să'meargă? Unde trebuia să se oprească?

15 — Nu e, părinte, păcat ceea ce noi facem? îl întrebă în cele din urmă.

El se uită rîzînd la ea.

— Ba e mare păcat, îi răspunse el cu inima deschisă.

20 Ea se depărta de la dînsul, încet și cu un fel de sfială cruțătoare, dar cu toată hotărîrea.

— De ce e păcat? întrebă apoi, stînd la îndoială.

25 — Nu păcatul tău — grăi dînsul — ci al meu, care m-am lăpădat de cele lumești și iată că-mi calc jurămîntul gustînd plăcerile vieții.

Ea se mai depărta.

El îi apucă mîna, uitîndu-i-se în ochi.

— Dar nu-mi fac nici o muștrare — urmă — căci
 30 vina nu e și ea a mea. Sfinții părinți au așezat călugăria pentru mîngîierea sufletească a nenorociților care nu mai au nici o nădejde în viața aceasta și se pregătesc pentru cea viitoare. Nu mai aveau nici eu cînd m-am lăpădat de cele lumești. Era stîns în
 35 inima mea orișice dor de viață, nu credeam că el va mai reînvia vreodată, și nici c-ar fi reînviat dacă mi-aș fi trăit zilele în retragere. Vinovați sunt aceia care, călcînd rînduielile sfinților părinți, ne-au scos din mănăstiri și ne-au aruncat în vîrtejul lumii.

40 Prea a fost mare ispita...

De ce ar fi avut ea să-și facă muștrări?!
Nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care perdea ceva dacă el se bucura de viață. Nimeni nu suferea. Nimănuia nu i se cuvenea să-i ceară ei socoteala despre ceea ce face ori nu face.

Singura lui vină era că s-a pripit și s-a legat cu jurământ: pentru at îť numai să fie închis în întunec, ținut la post greu, biciuit pînă la sînge?

De unde un om își lua atîte drepturi asupra altui om?! Frații ei de unde-și luau dreptul de a hotărî faptele ei?! Nu era ea nici după suferințele prin care trecuse stăpînă pe sine însăși?!

Așa se-nșirau ele de ele întrebările în mintea ei și ea-și dedia răspunsurile potrivit cu pornirile inimii ei.

Singură se simțea-n lume, înstrăinată, părăsită de toți; pustie îi era și tristă viața în care nu mai avea ce să aștepte ea, femeie și nenorocită, și plngărită; întreaga ei ființă nimănuia nu îi mai prețuia nimic, nimănuia, afară de dînsul.

De ce oare ar mai fi avut să steie pe ginduri?!
O jale grea o cuprindea cînd se gîndea la copilul ei: ce va zice el? cum o va judeca? ce se va alege de el?
Se gîndea însă și la perdutul ei soț.

Mai trăia el oare ori era de mult mort?
Sudori reci îi acopereau fruntea și bătăile inimii i se opreau cînd se gîndea că el ar mai putea să se întoarcă.

Inspăimîntătoare ispită!
Nu, niciodată ei nu trebuiau să se vadă unul pe altul.
îl visa, îl visa numai, și se deștepta din somn speriată și cu o dulceță nespusă în sufletul ei.

„Aibi, Doamne, milă de noi! se ruga dînsa cîzînd în genunchi. Nu ne duce pe noi în ispită! Să sufăr eu toate muncile iadului, dar el să rămîie curat ca-n clipa nașterii lui!”

Să fugă-i venea, să se ducă, să s-ascundă, să se peardă, ca nimeni să nu-i mai poată da de urmă, nimeni să nu știe ce s-a făcut, și tot mai mult farmec avea pentru dînsa icoana acelei vieți petrecute într-un unghi

retras, neștiută de nimeni și uitată de toți, tot mai des se cutremura gîndindu-se că părintele Serafim ar putea să se deie de gol, tot mai nerăbdătoare-l aștepta, ca să-i zică: „Da, aveai dreptate, sunt gata să merg cu ochii închiși, dar cît mai curînd, căci viața trece și e păcat de fiecare zi perdută.”

Iar venea însă noaptea cu tainica ei întunecime, iar îl visa pe Manea, și sufletul iar i se umplea de dulceță nespusă.

„Mă va fi visînd oare, dacă mai trăiește, și el pe mine? se-ntreba dînsa. Și cum mă va fi visînd?”

Race ca gheața se făcea tot trupul, sîngele i se oprea-n vine și răsufarea îi perea cînd se gîndea că el ar putea s-o viseze cum ea este, cu gîndurile pe care și le făcea, cu zbuciumările prin care trece.

Il vedea, parcă, cum se zbate chinuit de dureri în culcușul lui, îi auzea gemetele înăbușite, simțea, pipăind fruntea lui, sudorile reci ce-l treceau.

„Ol... unde-am ajuns! striga dînsa. Cît de jos am căzut!”

Dar dacă el era mort?!

De atîte ori în seninele zile ale fericirii lor el îi spusese, stînd serile la lună, că sufletele răposaiților nu se depărtează, ci stau doritoare prin apropierea iubitorilor rămași în viață și le văd toate și le știi toate și rid și plîng împreună cu aceia de care cu multă durere s-au despărțit. De unde știa dînsa dacă el nu e în apropierea ei și le vede și le știe toate și plînge, plînge, plînge... îl vedea parcă, prin întunec, îl simțea ca o suflare race, îi auzea plînsetele.

Lacrămile iar o năpădiră, și iar îi venea să-și rupă fășie cu fășie carnea de pe trup și să se slutească, încît toți să se depărteze cu groază de la dînsa.

„O, născocire spurcată a Necuratului! — strigă iar, încrucisîndu-și brațele pe pept — tu ești izvorul a toată suferința omenească, tu, vecinie viul îndemn la păcătuire, blestem învâscut în haină adimenitoare! în scorburile copacilor mîncați de cari am să-mi sfîrșesc zilele — urmă ea sărînd în picioare — în peșterile întunecate și reci ale munților, în crăpăturile stîncilor, în desișurile codrilor, fugînd mereu, mereu fugînd, ca

Trăiseră atita timp împreună fără ca să se fi supărat unii pe alții, umblînd fiecare de capul său, făcînd fiecare ce vrea și puind umăr la umăr la vreme de nevoie. Acum se certau pentru un oscior, pentru un petec de blană ori pentru un vreasc, și tot mai dese erau plîngerile, mai că unul a fost înșelat, mai că altul a perdut ceva, mai că iar altul a fost despuiat ori prădat cu siluire, tot mai fără de încungiur se dedea pe față răutatea omenească. Beniamin ben Iacob, omul lui Dumnezeu, și părintele Manea, bunul lui prieten, alergau toată ziua și d[ăde]au sfaturi bune și stăruiau cu multă blîndeță și cu încă mai multă înțelepciune, dar în zadar, căci era lucru firesc ca după certuri să urmeze încăierările mici la început și din ce în ce mai mari în urmă.

Mir Benah le vedea toate și se-ncălzea.

„Cu vorba numai, cu blîndeță și cu-nțelepciunea — își zicea el — nu se ține buna rînduială între oameni. Trebuie să dai cu pumnul, ca să te știe de frică!”

strigă apoi înfierbîntat și sări în picioare.

S-au ascuns acum toți prin corturile lor și nu mai cuteza nimeni să crîcnească, dar mațele tot corăiau și copiii tot plîngeau de frig, femeile tot se văicăreau, și țî-e, parcă, mai ușor să iei un pumn zdravăn decît să ascuți ziua toată și toată noaptea plînsese de copii și văicăreli muiereshi. Dacă dar Mir Benah dedea într-unui, mîne avea să deie în trei, iar poimîne în șapte cu pumnul.

„Ce faci, Mir Benah?! strigă Israel ben Isaac, ba-trînu] trecut prin multe. Unde o să ajungi cu timpul? Altul e leacul acestui rău!”

„Iată! îi zise într-una din zile, puindu-i un sac de galbeni la picioare. Adună pe căpeteniile cetelor, arată-le sacul acesta și spune-le că-mparți între dînșii galbenii din el dacă ne aduc și vreascuri, și blăni, și de ale mîncării. Treaba lor e de unde le iau: dînșii cunosc locurile, știu unde să le caute, iar nouă ni-e destul să le avem, ca să ținem buna rînduială între cei lihniți de ele.”

Ca pulberate de Crivăț s-au risipit cetele de călăreți, și ziua următoare au început să se întoarcă adu-

cînd fiecare cite ceva. Nu le erau nici depărtările prea mari, nici vînturile prea aspre, nici drumurile prea grele, nici primejdiile prea multe cînd vorba era să-și facă parte din ceea ce era-n sac.

Părintele Manea sta, se uita cum ei vin și iar pleacă și-i era parcă i se luminase deodată capul.

„Da! — își zise — acum le înțeleg toate. Sunt nevoile mari ale vieții care-l dezbracă pe om de firea omenească, îl înrăiesc și-l fac să dăspoaie pe semănul său, și tot ele l-au învățat să adune în timp de belșug și să păstreze, ca să poată răzbi prin vremurile de urgie. Binecuvîntat e aurul, care nici nu îngheață, nici nu cere de mîncare, și poți să faci din el tot ceea ce inima îți cere.”

Om rînduit de Dumnezeu, căruia toți trebuie să i se închine, îi părea Israel ben Isaac, care a știut să adune și să păstreze, și sfînt îi era aurul îngrămădit; iar i se umplea dar inima de minie cînd își aducea aminte de cei ce se îmbuibă și se risipesc.

Israel ben Isaac, omul lui Dumnezeu, știa, ce-i drept, că n-ar putea să adune unii dacă n-ar risipi alții și n-ar mai fi și nevoi mari, și nu dedea de pomană, ci pe așteptare și socotindu-și dobînzile potrivit cu împregiur'ările; dar buna rînduială se ținea acum și fără de pumnul lui Mir Benah.

Tocmai de aceea Mir Benah se plîngea că viața îi este nesuferită. Sta, bietul de el, într-un fel de amortire, nici dormind, nici fiind treaz, fără ca să poată face ceva și așteptînd și azi, și mîne desprimăvărarea, ca să aibă iar vrun rost în lume. Lipsa de fapte îi seca viața; nu mai știa de ce trăiește; urîtul îl omora.

După ce s-a-nmoinit, în sfîrșit, ei au început a se pregăti de plecare, dar în silă și cu multă zăbavă. Iar se certau oamenii, plîngeau copiii și se văicăreau muierile.

Cei mai mulți ar fi voit să se-ntoarcă iar înapoi, și nici n-ar fi fost'chip de a-i duce înainte dacă n-ar fi știut că n-au unde să se întoarcă. Era dar parcă se bucură că ploile de primăvară și revărsările riurilor îi țin în loc, și abia pe la începutul verii s-au pus posomorîți în mișcare și-au înaintat puțin cite puțin, făcînd popasuri dese și lungi și așteptînd acum să li se deschi-

Manea era nemîngîiat cînd îl auzea vorbind astfel și-și dedia silința să-l mîngîie vorbindu-i despre frumusețea zilelor de bătrînețe, cînd toate patimile se potolesc și sufletul e alintat de reamintirea faptelor săvîrșite, totdeauna plăcută și din ce în ce mai viuă.

5 — Da! îi răspundea Mir Benah, cuprins de jale. Sunt frumoase bătrînețele petrecute-n umbra palmierilor de-a pururea verzi și înfloriți; aici însă, unde chiar și copiii cu sînge cald se scîncesc de frig, bătrînețele sunt moarte prelungită.

10 — Dar nu aici ai, Mir Benah, să ți le petreci, în tîmpină Manea. Eram și eu stăpînit cu desăvîrșire de gîndul că n-o să mai ajung niciodată de unde am plecat. Mă uitam noaptea la cerul înstelat și vedeam cum ne depărtăm mereu de stelele pe care le știam din copilăria mea. Acum, decînd ne-am întors, mă apropiu mereu de ele, și stînd pe țăr murul rîului, mă uit în lungul Căii Robilor și văd în depărtare stelele ce strălucesc deasupra țării mele și văd, închizîndu-mi ochii, și pămîntul de sub ele și pe oamenii în mijlocul cărora am petrecut copilăria mea.

20 — Nu! îl întrerupse africanul suspinînd. Stelele care mi-au strălucit deasupra capului cînd eram copil eu n-o să le mai văd. Ele sunt, poate, de mult stînsse...

25 — Dar ai o stea, Mir Benah, care-ți strălucește zi și noapte — îi zise Manea — copilăria ta, la care ne uităm cu toții ca la un luceafăr. Orișicît ai trăi, avînd-o pe ea, viața îți este un lung și niciodată prea lung șir de mulțumiri.

30 Mir Benah sări în picioare și ochii i se umplură de văpaie.

— O! — grăi dînsul — e copilul meu Bassa și sîngele neamului meu curge-n vinele ei, dar inima mi se strînge și brațul îmi tremură cînd o văd în toiul luptei alătura cu mine. Nu mai sunt bun de nimic, Mane; un laș m-am făcut și un nemernic, care nu mai îndrăznește să-și ieie avînt. Văzînd cum ea îmi apucă înainte, ca să mă apere, mă dau înapoi, ca s-o feresc pe ea, căci de o mie de ori mai bucuros îmi primesc moartea decît să văd curgînd sîngele ei. Oprește-o, Mane, **adaogă** el; tu ai putere asupra ei, ține-o departe, și

îți jur că-n timp de o zi îmi deschid drum peste rîu și, trecuți o dată, n-o să mai avem lupte grele, ca să-și pună și ea viața-n joc.

5 — Te-nșeli! strigă Manea. Pe ea firea ei o-mpinge să între-n vîlmășagul luptei, și dacă n-ar fi alătura cu tine, mai vîrtos s-ar avînta în fruntea cetei sfinte.

— Oprește-o! — strigă iar Mir Benah — și ori îmi deschid drum, ori arunc arma din mînă și nu mai voiesc să știu ce-am fost odinioară. O-ncercare încă, și învoiați-vă, cum puteți, și fără de mine!

10 „Încă o-ncercare?! își zise Manea. Să fie!”

Încă-n timpul primăverii Mir Benah îi pusese pe evreii care se făcuseră oameni vînjoși să taie copaci mari și să facă din ei plute pentru trecerea rîului. Nu i-a fost greu să-și treacă oastea, căci polovții nu-și dedeau silința să-i oprească și frații lui Israel ben Isaac visleau parcă din neam în neam tot pe apă și-ar fi petrecut viața. De cîte ori a trecut însă, el a fost nevoit să se întoarcă, fiindcă, ieșiți o dată pe țăr murul drept, dedeau în curînd peste polovți, care, puțini la început, se sporeau într-una, încît în cele din urmă era peste puțină să-i ție departe de vad în vreme ce mulțimea cea mare trece și ea cu toate ale ei.

25 Vorba era acum ca pe o parte din plutele ce steteau legate cu cujbe groase de pari bătuți în țăr murul stîngsă treacă nu numai oastea, ci, dimpreună cu ea, și cei mai voinici dintre evreii, iar după ce vor fi ieșit pe țăr murul drept, oastea să ție pept cu polovții și evreii să sape la locul de ieșire șanțuri de apărare pentru ca polovții să nu se poată apropia de țăr mure.

30 Bassa, lungă ca tatăl ei și subțire, dar nu iute, ci molatică în toate mișcările ei, și nu plăpîndă, ci lată-n umeri și cu peptul ieșit, le știa toate și se plimba-n timpul pregătirilor călcînd rar și ușor ca leoaica neas. 35 tîmpărată, își scutura din cînd în cînd capul acoperit de păr creț, și ochii îi erau mai învăpăiați și buzele mai roșii decît de obicei.

Manea se uita neliniștit la ea.

Și femeie, și tânără, ea stetea sub stăpînirea viilor porniri ale inimii ei, și era greu s-o înduplece.

Ușor ar fi fost s-o ieie frumușel, s-o fure cu vorba, s-o ducă pe nesimțite, s-o ție departe, în vreme ce se fac pregătirile, și să se-ntoarcă cu ea numai după ce vor fi plecat plutele; lui însă lucrul acesta îi era peste putință. Nu era în lumea aceasta om pe care ar fi fost în stare să-l amăgească; cum ar fi putut s-o amăgească pe dînsa?!

— Dară noi, Basso — îi zise dar, luînd-o la o parte — tu și eu, avem să rămînem împreună și să trecem numai deodată cu comoara lui Israel.

— De ce?! îl întrebă ea, oprindu-și răsufierea.

— Pentru că comoară scumpă ești și tu și ceea ce e scump se ține la adăpost, îi răspunse el.

— Mie îmi este mai presus de toate scump tatăl meu și nu pot să mă despart de dînsul, întîmpină ea.

— Așa e și așa și trebuie să fie, grăi Manea. Nu poate copilul să-și iubească indestul părintele. Ține însă seamă de un lucru: toții copiii au un singur tată, dar numai puțini tați au un singur copil și rari de tot sunt părinții care au un copil ca tine, Basso. Iubirea ta către părintele tău e-n fața iubirii părintelui tău cătră tine ca curcubeul frumos față cu focul, care topește cel mai virtuos oțel. Dacă tu tremuri cînd te gîndești că el ar putea să moară-n luptă, el e zguduit de gîndul că tu ai putea să fii rănită și-și perde bunul cumpăt și nu mai e-n stare să stăpînească miile de oameni care numai ascultînd glasul lui pot să ție pept cu dușmanul. Tu ai să rămîi cu mine!

— O! el nu o cere aceasta, nu are să mă alunge de la sine; el se simte mai tare cînd mă știe alătura cu dînsul, grăi dînsa, gata de a se duce la tatăl ei.

— Stăi! strigă dînsul. Orișice ar fi voind el, slăbi-ciunea lui părintească e atît de mare, încît e destul să te uiți tu în ochii lui, ca să facă ceea ce vrei. Stăi, Basso! urmă, apropiindu-se de dînsa. Ești fiica lui, ai firea năvalnică a neamului vostru, ai crescut sub

cort, ți-ai petrecut copilăria călărind și uitîndu-te mai de departe și mai din apropiere la luptele ce se desfășurau în fața ta: e firească pornirea ta de a întră alătura cu părintele tău în toiul luptei și înțeleg plăcerea ta de a-l vedea pe dușman răpus și nevoit a-și căuta scăparea în fugă. Virtutea e însă bărbăție, și numai omul slab se lasă dus de pornirile inimii lui; bărbatul le stăpînește și face ceea ce el însuși vrea. Ce-ai căuta tu alătura cu bărbății dacă n-ai avea bărbăție-n tine?!

5 Bassa-și strînse pumnii amîndoi și scrișni din dinți.

— Opriți-mă, depărtați-mă, lăsați-mă să mă zbat ca fiara legată-n lanțuri, grăi dînsa, stăpînindu-și firea, căci sunt femeie, copilă neputincioasă sunt!

10 — Nu te oprim! îi răspunse părintele Manea. Tu faci ce vrei tu însăși.

El se **depărta** apoi și-o lăsă singură, ca să se zbată și să-și ieie din ea însăși hotărîrea.

Pe-nnoptate, după ce s-a lăsat ceața deasupra rîului lat, oastea s-a-ngrămădit pe plute, lopătarii voieni, dar cam zgomotoși, chiar prea de tot zgomotoși, și-au luat locurile, și nu mai rămînea decît ca Mir Benah să deie semnul de plecare.

Il așteptau toți să deie semnul, dar el nu-l dedea.

25 De trei ori luase rămas bun de la părintele Manea, de trei ori o-mbrățișase pe Bassa, care nu zicea nimic, ci-l mîngîia mereu ca pe un copil, de trei ori își călcase pe inimă ca să plece, dar nu putea și nu putea. Mai avea o vorbă care i se oprea în gît.

30 — Tu ești, Basso, femeie făcută și ai, dac-ar fi să nu mă mai întorc, pe cine să te razămi. Dumnezeu să vă aibă-n paza sa! grăi în cele din urmă și se depărta cu pași răpezi și hotărîți spre plută.

35 Bassa rămase neclintită, privind în urma lui. Lacrămile o năpădiseră, dar ea nu plîngea, nu zicea nimic, ci sta percutată-n privirea plutei, care se depărtau de țărîmure-n pleoșcăitul lopeților.

— S-a dus! grăi, în sfîrșit, după ce plutele se perdură-n ceață.

III
AVÎNT ȘI TINĂREȚE

5 Și domn, și tânăr, și voinic, și frumos, Vladislav, bălanul cu ochi albaștri și cu pletele camătasea, își petrecea viața-n veselie zburdalnică, mai rar la sfat cu bătrînii și mai des cu cei de seama lui la vînătoare și la ospetii ori umblînd fie în vederea tuturor, fie mai prin ascuns, după ochi frumoși.

10 Și de ce nu așa, ci altfel?!
Intinerisără giur împregiurul lui toate, și orișunde se uita, vedea numai oameni voioși și doritori de viață.

15 Muma lui, doamna, își călcase și ea pe inimă, se măritase cu Păun, trăia-n căsnicie fericită și purta grijă de ceilalți patru copii pe care îi mai dăruise Dumnezeu. Preoții știutori o-ncredințasără că nicăiri nu stă scris că văduvia e pe toată viața, ba chiar și părintele Titu era de părerea că tot mai bine e să se mărite decît să cadă-n păcatul Anei, pe care toți o credeau dusă cu părintele Serafim, a căruia urmă se perduse.

25 N-avea Vladislav de ce să fie bătrîn.
împlinise vîrsta de douăzeci de ani, și de cînd s-a născut el, nu s-a mai ivit picior de năvălitor pe șesul de la Dunăre.

25 Cazării cei odinioară atît de înfricoșați perisără, parcă, de pe fața pămîntului.

30 Roșii lui Ruric atingeau, cînd se mai avintau spre meazăzi, numai depărtatele coaste ale mării.

30 Bulgarii lui Mihail I, care se socotea părinte și ocrotitor al tînărului domn, nu mai treceau Dunărea decît ca buni vecini.

35 La Constantinopol se schimbaseră toate sub stăpînirea lui Vasilie I, care îi bătuse și pe arabii din Asia, și pe saraceni din Sicilia și-și ridicase împărăția la nouă strălucire. Iar nu se mai socotea nimeni deopotrivă cu marele împărat al Răsăritului, și iar se

răvârșa din Constantinopol lumina pînă la cele mai depărtate popoare.

5 Pe cînd preoții zeloși duceau în țări depărtate învățătura și îi îndrumau pretutindeni pe oameni spre o viață mai tîgnită, iscusitii meșteșugari ai Bizanțului se țineau, căutîndu-și norocul, în coada lor, corăbii încărcate de fel de fel de mărfuri străbăteau Marea Neagră și urcau pe Dunăre la deal, ducînd minunile măiestriei orientale departe spre apus.

10 Și puteau negoțatorii să se oprească și să descarce și pe la gurile rîurilor ce se varsă din Carpați în Dunăre.

15 Trecuseră anii de urgie și ei, și în poienele munților, în văile largi și pe șesul deschis turmele mult sporite aveau pășune grasă, în podgorii vița era încărcată de struguri cu boaba mare și grasă, în livezi pomii de tot felul dau roade îmbelșugate, la cîmpie spicul greu culca lanurile dese, oamenii, deși din ce în ce mai mulți, avîndu-le toate cu prisos, trăiau în bună înțelegere și iar se-ngrămădeau la Tîrgoviște, unde mișunau negoțatorii veniți de peste Dunăre.

20 Putea' să-și petreacă fără de grijă domnul anii de tinerețe și avea cu cine să și-i petreacă; nu mai aveau județii și cetele lor de călăreți nici un rost: se desfășurau după rînduiala așezată din bătrîni ele de ele toate, și ca-n rai li s-ar fi străcurat tuturora viața dacă n-ar fi fost la mijloc și veneticii, care nu cunoșteau obiceiul pămîntului.

25 Munteanul, care-și trăia zilele purtînd grijă de turmele lui, nu se-mpedeca, ce-i drept, de aceștia.

30 El avea preotul lui, și pentru dînsul singur acesta era preot.

35 El și le făcea însuși toate, și tot ceea ce ieșea din mîna de om străin era pentru dînsul lucru spurcat, de care se legau boale și fel de fel de alte răutăți. Cioplea dar, nădea, cîrpea, dregea ori ciopîrtea și strica, dar de alt meșteșugar n-avea nevoie,

încă mai puțină nevoie avea de negoțatori.

40 Se pomenise-'n lume cu gîndul că toate sunt ca lumina și aerul și apa date de Dumnezeu pentru toți și că singură ostăneala de a fi luat din plin ori de a fi căutat îi dă omului dreptul de a păstra pentru sine

ceea ce are; nimănui însă nu i se cuvine să oprească pe altul de a-și face parte din cele lăsate de Dumnezeu, nici să ieie mai mult decât ceea ce îi este de trebuință.

Ce treburi ar fi putut să facă negoțatorii cu omul acesta, care s-ar fi socotit deopotrivă cu tâlharii dac-ar fi adunat prea mult pentru sine și nici nu vindea, nici nu cumpăra, ci da ceea ce îi era de prisos fie în dar, fie în schimb pentru ceea ce îi era de trebuință?! Puteafu] să ieie multe de la el, dar nici cu bani, nici cu marfă nu putea[u] să-l plătească, fiindcă orișice ar fi voit să-i deie, el răspundea: „N-am ce să fac cu asta!”

Mai erau însă și alții, care chiar și pe neavute aveau ce să facă.

După rînduiala rămasă din bătrîni, județii, care luasă locul starostilor, țineau fiecare o ceată de călăreți, legați cu jurămint să apere pe cei năpăstuiți, și aveau să-i îndrumeze pe vecini spre o viață cuvioasă, să le sară la vreme de nevoie într-ajutor, să țină bună rînduiala între dînșii și să le fie judecător drept cînd se ceartă unii cu alții. în schimb, vecinii dedeau una la zece atît din roadele pămîntului, cît și din turmele lor, și dedeau cu dragă inimă, căci aveau și de unde, și de ce să deie.

Acum se schimbaseră împregiurările. Cetele de călăreți nu mai aveau nici o treabă, iară sarcina de a-i îndruma pe vecini o luasă asupra lor preoții; vecinii dau însă zeciuiala tot ca mai nainte și tot cu dragă inimă, ba, fiind belșug în toate, dau mai mult, căci le rămînea și lor destul, cu toate că și pe la județi, și în hambarele domnești găseau negoțatorii cu prisos ceea ce căutau.

Adunînd, însă, omul se deprinde cu dulceața mulțumirii de a fi adunat, și cu cît mai mult adună, cu atît mai virtos e-nsătat de mulțumirea aceasta, și rar om să sature adunînd.

Dacă puteau și vecinii, și muntenii să pună plugul unde le venea mai la îndămină, să-și cosească nutrețul unde iarba era mai deasă ori să-și pască turmele în toată lărgimea, puteau și județii, căci tot oameni erau și ei. N-o făcuseră aceasta mai nainte, fiindcă prea aveau multe pe capul lor; acum însă, cînd toate

mergeau bine și fără de dînșii, cui îi putea trece prin minte să-i oprească?!

Căpetenii ale cetelor de călăreți, li se cuvenea să facă prăsilă de cai, și era lucru firesc ca cele mai frumoase herghelii ale lor să fie. Și dacă aveau herghelii, de ce adecă să nu fi avut și cirezi de vite, și turme de oi? De ce să nu aibă și vii, și livezi, și țarini alese la loc mănos?! Dumnezeu le-a lăsat toate pentru toți, și lucru de laudă e să faci grădină de frumusețe din pămîntul pe care-ți petreci viața.

Dar toate aceste numai muncind se puteau face. Avea cine să muncească. Sporiți din an în an, vecinii, care cu puține zile de muncă le aveau toate în belșug, săreau bucuros și munceau cîntînd cînd îi chema județul lor, pe care se deprinsesă a și-l socoti pârînte. Munceau dar vecinii cu rîndul și ogoarele județului, fiecare potrivit cu brațele casnicilor săi, și era parcă de cînd e lumea tot așa a fost și nici că s-ar fi putut să fie altfel, ba preoții, care știau că așa e și aiurea, i-au deprins încetul cu încetul pe oameni cu gîndul că pămîntul e dăruit de domn județului, iar vecinii trebuie să deie pentru partea ce și-au luat din el și zeciuiala, și zile de muncă.

Cine oare ar fi putut zice că nu-i așa?!

Crețu și Albu și Cornea și ai lor așa făceau, iară Cîrnu și Strîmbu și Sîntu ziceau că bine fac și făceau tot ca dînșii.

Munteanul, care știa cum fusese mai nainte, își cobora toamna turmele de la munte și-și alegea locul de tîrlă nesupărat de nimeni. Primăvara, însă, cînd se pornea la munte, slujitorii județului îi cereau parte din mieii hărăburi, și el le dedea, căci Dumnezeu îi dăruise și dar din dar se face. S-a deprins dar și el cu gîndul că nu se cuvine să vii cu mina goală, nici să pleci fără de a fi lăsat ceva.

Se schimbaseră toate în timpul copilăriei lui Vladislav, și el s-a pomenit domn în mijlocul unei lumi pornite spre un nou fel de viețuire. Se deșteptaseră oamenii și nu mai erau toți o apă, ci împărțiți după vredniciei, unii mai aleși și mai de frunte, iar alții de rînd, ca mai nainte. Iar cei aleși se poleiseră, aveau

mese mai încărcate și case mai mari, se-mbrăcau în catifele și în mătăsuri de la Constantinopol, se-mpo-dobeau cu scule frumoase și trăiau în desfătări alese. După ce lucrurile se porniseră o dată așa, se luau cu toții la întrecere, căci rușine i-ar fi fost orișicărui să fie socotit mai prejos de ceilalți.

10 Azi ici, mine colo, orișiunde se ducea, Vladislav, și domn, și tânăr, și voinic, și frumos, era purtat în palme, căci țineau toți să-și arate virtutea făcându-i viața plăcută.

Singurul care i-o mai amăra citeodată era văru-său, Radu Săracul, care, cu vreun an mai tânăr decât dînsul, se ținea pretutindeni în coada lui.

15 Sărac îi zicea lumea fiindcă n-avea nici tată, nici mamă și era în întreaga lui ființă ceva ce nu te lăsa să te apropii de dînsul.

Nu doară că ar fi fost ursuz ori sarbăd băietul; ne-istovit era, și orișiunde l-ai fi dus, și lavinătoare, și la ospeții, și la strîngării, el apuca înainte și-i ducea și pe ceilalți cu sine, se pricepea la toate, și orișicît ai fi stat cu el, ai fi tot rîs și nu te-ai fi săturat să-l ascuți. Era însă rău de gură și lă lua toate-n bătaie de joc, parcă Dumnezeu ar fi făcut lumea numai pen-20 tru ca el să rîză de ea, scoțîndu-i la iveală neajunsurile.

25 Mărunt și cu nasul în vînt, ca tatăl său, el era frumos ca mumă-sa și avea zîmbetul neastîmpărat și ochii numai pe jumătate deschiși ai ei, călca rar și ușor, parc-ar fi stat totdeauna la pîndă, și le vedea toate pînă în cele mai ascunse amănunte, și vai de sufletul celui ce cădea pe gura lui, că-i scormonea toate păcatele. Bine trebuia să bagi de seamă ce faci, ce zici, cum stai, cum umbli, cum te-mbraci ori cum te porți în fața lui, căci cea mai mare mulțumire a lui era să rîdă și să facă pe alții de rîs.

30 Vladislav rîdea și el bucuros și nu-și mai era fără de Radu bun de nimic, se simțea însă jigait cînd Radu rîdea și de el, ba îi făcea și pe alții să rîdă.

35 Și care e, în adevăr, omul de care n-am putea să rîdem?!

„Cel mai de rîs din toate lucrurile — zicea adeseori Radu — e viața însăși, așa cum și-o descurcă fiecare trăind în lumea aceasta!”

5 Cum oare ar fi putut să nu rîdă Radu cînd îl vedea pe văru-său, om în toată firea, tremurînd în fața vreunei perechi de ochi turburați de năvala sîngelui?!

10 Om era, fără îndoială, și el, și-i plăceau și lui ochii frumoși, căci de aceea erau făcuți, ca să placă; nu era însă în gîndul lui lucru mai de nimic, nici fleac mai deșert decît ființa neisprăvită căreia îi zicem femeie.

15 „Făcîndu-l — îi zicea el adeseori vărului său — Dumnezeu pe om, a ținut să-l deie întreg gata și a suflat cu atîta virtute, încît nu i-a mai rămas destul răsuflet cînd a venit rîndul la femeie și a mai suflat și Necuratul; de aceea ți se pare înger și numai tîrziu bagi de seamă că e demon frumos împelițat.”

20 Se oprea dar și el cînd simțea că e cineva care aleargă după dînsul, dar știa că e dulcea ispită a Necuratului la mijloc și rîdea cu răutate cînd vedea cum Vladislav aleargă el și iar aleargă și se simte ridicat în slava cerului cînd i se pare c-a găsit ce caută.

„Te-a prins — îi zicea — și tu crezi, prostule, c-ai prins-o tu pe ea!”

25 Asta umplea sufletul cel curat al lui Vladislav de adîncă amărăciune.

Părintele Titu stăruia ca tînărul domn să nu mai umble hoinar, ci să se însoare cît mai curînd, și-i și găsisse dincolo, peste Olt, la casa lui Pîrvu, domn'și el, mireasă de seama lui.

30 Preoțimea de peste Dunăre ținea însă să aibă la Tîrgoviște o doamnă aleasă de dînsa dintre fiicele mai-marilor bizantini, ca să le fie de ajutor în împlinirea sfintei lor chemări, iar Mihail I ar fi voit să-l lege mai strîns căsătorindu-l cu vreuna dintre fiicele curtenilor săi. Mai erau apoi și Albu și Crețu, și Strîmbu și Cîrnu, care aveau și ei fete, fie nepoate, și țineau, ca amestecătură la curtea domnească să nu se facă.

40 Împins dar cînd încoace, cînd încolo, tînărul domn alerga zăpăcit în toate părțile, se-ncurca azi și se descurca mîine, se perdea, încît adeseori nu mai putea nimeni să-i deie de urmă, trăia de capul lui și făcea fără

ca să-și deie seamă ceea ce-1 sfătuia Radu, care-izicea: „Dacă trebuie și trebuie să-ți dai capul și n-ai încotro, dă-ți-1 când nu mai ai ce să faci cu el”.

De douăzeci de ani acum steteau muntenii de la Mănești fără de preot și se bucurau că Radu s-a făcut, în sfârșit, om deplin, ca să-și întemeieze casa și să li se facă preot în locul tatălui său.

Radu râdea și de dânșii.

— Nu fac eu — le zicea — pentru treaba aceasta.

10 Lăsați-mă să-mi trăiesc zilele, și după ce mă voi fi săturat, mă călugăresc și-mi înghit toate păcatele.

Așa ziceau preoții cei cu multă știință de carte, care aveau puterea de a lega și de a dezlega, precum și de a ierta chiar și cele mai grele păcate.

15 — Nu vă lăsați, băieți! — striga dar Radu — dați înainte, trăiți-vă după plac traiul, că vine popa și vă spală, iar când vi se rup toate izele, vă pocăiți și vă duceți la mănăstire, de unde drumul trece drept în rai.

20 Și nu se lăsau băieții, ba nici chiar cei mai bătrâni, și pe când Ana, ascunsă între stîncile din muntele Furnica, nu mai voia să vadă față de om, iar părintele Manea, intrat după moartea lui Mir Benah la învoială cu polovții, a trecut împreună cu dânșii Volga, da zor să i se deschidă drum printre ugrii de la gurile Donului, fiul lui, Săracul, umbla hoinar și fără de rost în mijlocul unei lumi pornite spre desfrinare, risipindu-și anii tinerelelor în flecarii și bătîndu-și joc de toți, de toate, pînă chiar și de propria sa viață.

30 Un singur lucru îi mai era încă sfînt.

„Sărmana femeie!” își zicea cînd își aducea aminte de muma sa, și: „Nenorocitul de el!” suspina gîndindu-se la omul care i-a fost tată.

Toate celelalte erau în lume numai ca să-și bată joc de ele.

35 O, dac-ar fi știut Manea, le-ar fi făcut toate val-vîrtej și ar fi răzbit înainte; el însă o oprea pe Bassa, care, zi și noapte pe El Dular, însuflețea prin avîntul ei ceata sfîntă, care, sporită acum mai ales cu tineri tătari la aproape două mii, se numea tătarii Bassei sau besseni.

40

Fără de dînsa mult ar fi stat cu toții la Don, căci pășunea era mănoasă și polovții n-aveau grabă, iară ugrii se unisără cu rămășițe de huni, de avari și de bulgari și erau prea tari spre a putea fi alungați. Cînd

5 o vedeau însă pe Bassa în fruntea cetei sfînte, polovții încălecau și ei și se aruncau ca îndrăciți în luptă.

Erau o amestecătură de fel de fel de oameni tătarii Bassei. Cîțiva greci, puțini armeni, cinci arabi, opt inzi și mai mulți persieni se legaseră dintru început cu jurămînt, dar toți erau creștini cu inima curată, care se luptau cuhotărîre, se apărau ca niște lei, dar nu prădau, erau miloși față cu dușmanii răniți și socoteau pe cei prinși în luptă drept niște oaspeți. Sporindu-se, au primit în rîndurile lor numai oameni

15 gata de a-și petrece viața ca dânșii. Ei au dat și acum hotărîrea.

Bătrîn de aproape nouăzeci de ani, dar încă tot vîoi și cu ochii limpezi, Israel ben Isaac a ajuns, în sfîrșit, să-și vadă gîndul întrupat.

20 Ruric, întemeietorul stăpînirii rusești, care atîta timp ținuse-n frîu o întregă lume de popoare sălbatice, a murit pe neașteptate, lăsînd în urma lui un băiat, Igor, încă nevîrstnic, și puterea roșilor a slăbit. Hărțuiți, dar, mereu de tătari și de polovți și strimtorați

25 de cazării care se aflau mai spre apus, ugrii au început să-și facă răsuflătoare spre Kiev, și căpetenia lor, bătrînul Maghiar Almoș, a luat în cele din urmă hotărîrea de a lăsa deschis drumul spre țara cazărilor, acest nou și de atîta timp dorit pămînt al făgăduinței.

30 Israel ben Isaac și feciorii și ginerii săi și nepoții și strănepoții lor și întregul lor neam sporit și întinerit în timpul lungei pribegii au căzut cu ochii plini de lacrimi în genunchi cînd s-au văzut în fața caganului, care de mult fusese vestit despre apropierea lor și-i primea cu toată dragostea în rîndul supușilor săi.

'35 Părintele Manea era înduioșat și el.

Sările, cînd se uita la cerul înstelat, își reamintea nopțile copilăriei lui: erau stelele pe care în atîte rînduri i le arătase muma lui. Se simțea ca acasă;

'o auzea, parcă, în depărtare fluierul păstorilor și buciulul din poiene.

Și totuși în curînd iar a fost cuprins de simțămîntul că niciodată el n-o să mai ajungă să-și vadă frații.

Polovții rămăseseră buni vecini ai cazărilor la locurile părăsite de ugrii retrași spre Kiev, și Bassa a plecat mai departe în fruntea celor două mii de tătari, cu care se simțea destoinică de a-și deschide drum, iar părintele Manea era-n stare să-și urmeze drumul și singur.

10 Pe cînd însă ei înaintau prin țara cazărilor spre apus, la Novgorod a luat stăpînirea un unchi al lui Igor, vărul lui Ruric, Oleg, care s-a răpezit ca furtuna spre meazăzi și i-a alungat pe maghiarii lui Almoș pînă peste Nistru.

15 Aici au dat peste ei Bassa și Manea.

încîntați de frumusețea locurilor, de limpezimea izvoarelor și de dulceața aerului, ei se așezaseră între Nistru și Prut și peste Prut pînă spre Șiret cu gînd de rămînere statornică, ba îi și dăduseră numele Atelcuz pămîntului așezat între cele două rîuri.

Nu i-a rămas dar lui Manea decît să se întoarcă iar la polovți și să-i înduplece a se ridica din nou, ca să-i alunge pe ugrii cu care de atîta timp trăiau în dușmănie.

25 'S-au și ridicat polovții, dar nu erau în stare să spargă zidul de la Nistru.

Ugrii nu erau un popor, ci fel de fel de frînturi de popoare adăpostite-n Urali. în timpul petrecut la gurile Donului ei s-au mai sporit cu huni, avari și bulgari, iar după plecarea lor din părțile Kievului se mai amestecaseră printre ei și cazări. Cei mai aleși dintre toți, cheagul care făcea din amestecătură un întreg încheiat, erau maghiarii cei strașnici atît prin firea lor războinică, cît și prin organizațiunea lor aspră.

35 Ei aveau șapte viziri, Almoș, Eleud, Kun, Und, Taș, Huba și fuhutum, care steteau cu rîndul de pază și-i' dau orbește ascultare bătrînului Almoș, cel mai de frunte dintre dînșii.

40 Zadarnic se avînta Bassa împintenînd pe El Dular și întetîndu-i pe tătarii ei prin strigăte de-mbărbătare; zadarnic dau polovții îndîrjiți cu ochii închiși năvală:

se risipeau spulberați și tătari, și polovți, și cazări cînd se porneau pe caii lor iuți maghiarii, arcași sprinteni și îndemînatici, și-i luau răcnind la goană.

5 — Nu e chip!... nu-i! — zicea părintele Manea, cuprins de deznădăjduire. Ar trebui să mai moară iar cineva, ca ei de ei să se miște din loc.

10 Stau dar și așteptau și iar mai făceau cîte o încercare și iar mai așteptau, în vreme ce pe la poalele Carpaților acum apropiați cei fericiți își petreceau zilele fără de grijă, în belșug și în desfătare, adunîndu-se cînd ici, cînd colo, pentru ca să se bucure împreună de multele bunătăți pe care Dumnezeu le revărsase asupra lor.

IV

FORMOSUS

15 Cea mai cumplită dintre toate ființele e omul orbit de patimi.

20 Zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul e rînduit să sfințească locul prin care trece, să netezească asprimile firii și să se mîngie înfrumusețîndu-le toate; căzut însă sub stăpînirea patimilor, el se răzvrătește, le răstoarnă și le dărâmă toate, umple lumea de jale și se perde în cele din urmă și pe sine însuși.

25 A fost destul ca un om întreg, Vasilie Macedoneanul, să se ridice în fruntea împărăției bizantine pentru ca în timp de cîțiva ani viața popoarelor de la răsărit să se lumineze. Murind el după o domnie de aproape 30 douăzeci de ani, s-a ridicat în scaun fiul său, Leon VI Filosoful, care și-a petrecut viața lucrînd și ajutînd și pe alții să lucreze pentru luminarea neamului omenesc.

35 Puțin timp după moartea lui Vasilie, Mihail I s-a retras la o mănăstire și a lăsat scaunul fiului său Simeon, care, crescut și el de Vasilie, a domnit cu

înțelepciune, a fost unul dintre marii cărturari ai timpului său și, întinzîndu-și stăpînirea pe ambii țarmuri ai Dunării, la deal pînă spre Tisa și Murăș, a luat în urmă titlul de țar, adecă cezar.

5 Orișicît de adine ar fi căzută o societate, omul în adevăr vrednic, care numai cu cei vrednici se însoțește, poate, ridicat în fruntea ei, s-o ridice și s-o pornească iar spre dezvoltare sănătoasă.

10 Nu se ivise și-n țările de la apus asemenea om, și de aceea acolo nu mai erau nici creștini, nici păgîni, ci oameni fără credință și părăsiți de toți dumnezeii, care, înhăiniți, se zbuciumau în cele mai îndîrjite lupte; stăpînitori și supuși, frate și frate, soț și soție, chiar tată și fiu se sfîșiau între dînșii și săvîrșeau

15 cruzimi care întrec toată inchipuirea omenească și urile erau ținute mereu vii tocmai din Roma, de unde trebuiau să pornească silințele pentru îmblînzirea firilor.

Adimeniți de gîndul că pace și bună rînduială nu

20 poate să fie în lumea aceasta decît dacă toți stăpînitorii lumești se pun sub ascultarea scaunului lor, urmașii lui Nicolae I îi înteteau pe regi și pe vasalii lor la luptă și privegheau cu neadormire ca nu cumva vreunul dintre dînșii să ajungă la putere covîrșitoare.

25 Văzînd starea aceasta, saraceni înaintau în Italia, iară normanii se făceau din ce în ce mai îndrăzneți, și pretutindeni pe coastele de la apus ei jefuiau în dragă voie orașe și sate și le d[ăde]au pradă focului, pustiau cîmpiile și le umpleau pe mari întinderi de leșuri

30 omenști, și-n stoluri mari croncăneau pe urma lor corbii sătui de carne omenească.

Nenorocirile i-au muiat în cele din urmă pe mai-

marii țărilor de la apus, și după moartea lui Ludovic

35 II Germanul ei s-au adunat împregiurul unuia dintre feciorii lui, Carol III, cel Gros, care, despoind și pe frații, și pe verii săi, a luat încetul cu încetul toate țările ce făcuseră parte din împărăția lui Carol cel Mare și a fost în cele din urmă recunoscut de împărat și încoronat de către papa, atunci Ștefan V, un vrednic

40 urmaș al lui Nicolae I.

Nu însă în virtutea vredniciilor, ci pentru neputințele lui, ca cel mai puțin primejdios, a fost ridicat Carol III în fruntea lumii apusene.

5 Om gros și buhăit, moleșit și tîrziu la minte, fricos și zăbavnic, el mai era și desfrinat și epileptic, încăleca gemînd, cuprins de grijă, și niciodată nu s-a îmbărbătat să pornească asupra saracenilor, iar de normani căuta să scape plătindu-i cu bani.

Odo, contele de Paris, a apărât timp de un an orașul

10 asediat de normani, iară Carol, după ce i-a venit într-ajutor, a intrat la învoială cu asediatorii și i-a plătit ca să plece, luînd cu dînșii și prada bogată ce făcuseră.

El a fost dar părăsit în cele din urmă, și chiar în

15 anul în care Mihail I s-a rătras la mănăstire, coroana germană a fost luată de fiul nelegitim al unuia dintre frații lui, Arnulf de Carinthia, copilul din flori, care-și făcuse nume mare prin vitejia lui în luptele cu normanii.

20 în țările de la stînga Rinului mai-marii s-au adunat împregiurul lui Odo de Paris, vrednicul apărător al orașului său; papa însă a pus în picioare toată preoțimea și a răușit să ridice în scaun pe fiul lui Ludovic cel Bilbăit, Carol cel Nătîng, un alt neputincios, care

25 a intrat la învoială cu normanii și i-a dat lui Hrolf Gangr, căpetenia lor, loc de așezare statornică pe coasta care și azi se numește Normandia.

în Italia, în sfîrșit, Ștefan Va dat stăpînirea, dim-

30 preună cu coroana împărătească, lui Guido de Spoleto, o unealtă a sa.

Aceasta era starea lucrurilor cînd părintele Formosus, agerul și neobositul luptător, a fost ridicat în scaunul papal.

35 „Acum e acum!” își ziceau preoții alungați din țările de la răsărit.

Trăit atîta timp în valea Dunării, noul papă era și acum cu gîndul acolo și simțea în fiecare clipă că nu are să-și găsească nici înmormînt odihna dacă, ajuns în fruntea bisericii, nu-și va întrupa visul tinerețelor.

40 Nu putea însă să-i fie de ajutor nici Guido de Spoleto, nici Carol cel Nătîng; el voia dar să aibă un

împărat adevărat și tare, iar acesta nu putea să fie decît Arnulf de Carinthia, ce-i drept, copil de lele, dar om cu vîrute, care putea să-i deschidă drum pe Dunăre la vale.

5 In Boemia și în Moravia se-ntrodusese liturgia slavonească chiar cu voia papei Ioan VIII și, Introdusă o dată, ea s-a păstrat întocmai ca și la celelalte popoare din valea Dunării și după trecerea la cele vecinice a celor doi apostoli.

10 Formosus era hotărît să n-o mai sufără aceasta și stăruia ca Arnulf să alunge pe preoții răsăriteni din cele două țări.

15 încă de mult însă cei doi duci slavi se socoteau neatîrnați. îndeosebi Sviatopluc, fiul și urmașul lui Rastislav, își întinsese stăpînirea atît peste Dunăre, cît și spre răsărit, asupra Carpaților apuseni, pînă-n valea Tisei, și era destul de puternic ca să nu mai tină seamă de neputinciosul Carol III.

20 După ce Carol a fost răsturnat și coroana împărătească a trecut la Guido de Spoleto, Sviatopluc se socotea desfăcut de orișice legătură cu împărăția apuseană și nu ținea seamă nici de Arnulf, care era numai rege.

25 „Ei bine! zicea Formosus îndărătnicit. Am să-i dau lui Arnulf coroana împărătească, lui am să-i dau toate țările de la apus, marea și puternica împărăție a Apusului am s-o renfiintez, ca să se cutremure Răsăritul.”

30 întocmai însă precum Israel ben Isaac a ținut să aibă pe Bassa mai nainte de a trimite la poarta despre răsărit cei zececatîri încărcați, chibzuitul Formosus ținea ca Arnulf să-și arate virtutea frîngînd puterea lui Sviatopluc mai nainte de a veni la Roma, ca să primească coroana împărătească.

35 Nu voiau însă și alții tot ca Formosus, ca coroana împărătească să treacă la Arnulf, nici ca împărăția apuseană să se renființeze; Arnulf n-a fost dar ajutat de vasalii săi și ani de zile de-a rîndul s-a luptat fără ca să fi putut frînge puterea lui Sviatopluc.

40 Nu era încă bătrîn Formosus și ar mai fi putut să trăiască și douăzeci, și treizeci de ani încă, dar puțin

sunt douăzeci de ani de viață cînd gînduri de mari măriri te frămîntă, și doritorul de fapte e cuprins de viuă deznădăjduire cînd viața îi trece în așteptare.

5 Dîndu-și seamă despre toată ticăloșia oamenilor în mijlocul cărora trăia, Formosus nu era mulțumit să facă ceea ce îi era cu putință, ci voia să le facă toate; de aceea mereu se plîngea că viața e prea scurtă și ar fi voit să fie el însuși pretutindeni, ca să deie zor înainte.

10 „Acum, acum, cîtă vreme mai trăiesc eu, au să se facă toate!” își zicea și el și umpluse în neastîmpărul lui toată lumea cu trimișii săi, care cutrierau toate țările, încît ca niște fire de păingeniș li se-mpînzeau drumurile, pătrundeau ca furnicile pînă-n cele mai

15 ascunse-nfundături și le ispiteau toate, și pe cînd unii umblau în cale lungă, alții se-ntorceau, ca să-i aducă vești, și iar alții plecau cu grabire, ca să-i ducă poruncile.

20 La Roma, în capul lui Formosus, ca odinioară în al lui Nicolae I, se-ntîlneau și acum cele depărtate și cele apropiate, cele mici și cele mari, cele știute de toți și cele ascunse, acolo se-mpreunau cele mai deosebite într-o singură gîndire, și nu o dată Formosus era cuprins de adîncă jale cînd se gîndea că omul trebuie să moară după ce a ajuns să știe și să înțeleagă atît de multe ca dînsul.

25 îi știa și pe maghiarii din Atelcuz, și era destul să-i știe pentru ca să-i vie gîndul de a se folosi de dînșii în lupta lui cu Sviatopluc.

30 Unul dintre călugării pe care îi trimisese la cazări îi adusesse știrea că nu se mai pot mișca cazării fiindcă alte două popoare li s-au pus în cale, polovții și maghiarii.

35 — Aceștia — îi zicea călugărul — sunt un neam de oameni inimoși, arcași îndămînatici, care, călare pe caii lor iuți, se aruncă lărmuind în luptă. Caganul lor a fost pînă de curînd Almoș, un bătrîn în fața căruia toți se închinau. Murînd acesta, ei au ridicat înlocui lui pe feciorul său, Arpad, o adevărată podoabă pentru neamul lor. L-am văzut, sfinte părinte — urmă călugărul — noi înșine și am stat cuprinși de sfială în fața

lui. E om, sfinte părinte! Nu săvârșește nimenifapte mari fără ca să fi voit a le săvârși și fără ca să-și deie seamă că e în stare să le săvârșească, iar gândul de a fi pornit spre fapte mari și destoinic de a le săvârși îl în-
5 alță pe om și acest simțămînt de înălțare se dă pe față în privirea ochilor, în zîmbetul buzelor, în fiecare vorbă, în umblet, în toate mișcărilor trupului. Aceste semne le-am văzut, sfinte părinte, la tînărul cagan al cetelor maghiare. Cînd el se ivește, ochii tuturorora se opresc
10 asupra lui; cînd el încalecă și se pune în fruntea cetelor, inimile tuturorora se umplu de căldură și toți își ridică capetele cu fală. Dacă, luați în simbrerie, maghiarii ar da despre meazănoapte năvală asupra moravilor, în timp de cîteva zile Arnulf ar surpa puterea urgisitului Sviatopluc, ocrotitorul ereticilor de la răsărit.
15 Formosus stete cîtva timp pe gînduri.
Nu doară că-i era greu să cheme pe **pagini** într-ajutor în lupta lui cu alți creștini; îi părea însă prea mare pierderea de timp, căci săptămîni, chiar luni de zile trebuiau să treacă pînă ce lucrurile se pun la cale.
20 — Aleargă — grăi el în cele din urmă — aleargă, căci numărate sunt zilele omului pe pămînt.
Și-a alergat zelosul călugăr mai întîi în tabăra lui Arnulf și de acolo iar în Atelcuz.
25 Părintele Manea și Bassa așteptau cu polovții și cu tătarii la Nistru, ca să mai moară cineva undeva, cînd Arpada ales pe cele mai bune dintre cetele lui și a plecat în fruntea lor pe la poalele despre meazănoapte ale Carpaților spre apus, însărcinînd pe vizirul
30 Huba să rămîie de pază în Atelcuz, iar pe Tuhutum să treacă în fruntea altor cete prin strîmtorile munților spre meazăzi, și, ieșind în valea rîului Tisa, să-l lovească pe Sviatopluc despre apus.
Pe cînd însă Arpad înainta nesupărat de nimeni,
35 Tuhutum, călăuzit de doi călugări prin văile din ce în ce mai strimte, a dat la Dorna peste Vilvă de la Bărgău, păzitorul poieneilor, care l-a oprit cu cetele lui de munteni în drum și l-a ținut strîns în loc pînă ce nu i-a venit într-ajutor și Dunca de la
40 Borșa, cu alte cete, apoi împreunîndu-și amîndoi puterile, l-au dat înapoi, pas cu pas, iar înapoi, tot

înapoi, pînă ce nu l-au scos în lărgimile văii unde l-au lovit cu toată puterea și l-au pus pe fugă.

Se urmau încă aceste lupte cînd în Moravia s-a dat hotărîrea și fără de Tuhutum.

5 Cînd cetele de călăreți ale lui Arpad, trecute prin strîmtori, au început să se risipească spre meazăzi, dînd jaf și arzînd orașe și sate, Arnulf a pornit și el despre Dunăre, și după cîteva lupte sîngeroase Sviatopluc s-a dat învins, i s-a închinat lui Arnulf și a primit și stăpînirea papei.

15 Prădau încă în Moravia cetele lui Arpad cînd Arnulf, învingător acum, a plecat în fruntea unei oștiri alese și însoțit de cei mai străluciți dintre cavalerii săi la Roma, ca să ieie prețul izbîndei, coroana împărătească, pentru care s-a vărsat atîta sînge.

Ca o adiere de-nfiorare a trecut vestea prin țările apusene, și din toate părțile s-a pornit lumea spre Roma, ca să fie de față la încoronarea noului împărat, care-și făcuse nume mare prin spulberarea normanilor,, iar acum adusese la supunere pe ducele Boemiei și frînsese și puterea mult temutului Sviatopluc.

25 Au venit și chemați, și nechemați, căci întregul Apus era cuprins de simțămîntul că' în strănepotul,, ce-i drept, nelegitim, dar înzestrat cu mari destoinicii,, iar renvie Carol cel Mare, că iar se ridică împărăția apuseană mai presus de toate stăpîmirile de pe pămînt și că glasul papei va fi, ca niciodată mai nainte, ascultat de toată suflarea creștinească.

30 Nu toți o și doreau aceasta, și pe cînd unii erau plini de-nsuflețire, alții-și ascundeau mînia în suflet,, dar toți se-mbrățișau cu bucurie, toți laudau marile virtuți ale noului împărat, toți preamăreau pe Formosus, toți se-mbulzeau la treptele tronului papal, ca să cadă-n genunchi la picioarele înțeleptului chivernitor al treburilor întregii lumi creștine.

35 — Nu s-a făcut încă nimic, le zicea el. Toate sunt numai pregătiri pentru ca faptele să fie cu puțință. S-au așezat temeliile, s-au ridicat schelele, s-a adunat piatra, stau gata zidarii, dar zidirea abia de aici
40 înainte are să fie ridicată.

Simțind, însă, că sunt mulți cei ce zîmbesc cu ura în suflet, el era cuprins mereu de temerea ca nu cumva schelele ridicate să se răstoarne sub picioarele zidarilor, și dedea și acum zor ca toate — primirile, încoronarea, sărbările, învoielile în ceea ce privește viitorul — să se urmeze răpede una după alta pentru ca să poată pleca fiecare cît mai curînd la treaba lui.

Cu grabă nenduplecată merge-n lumea aceasta fiecare spre împlinirea datei sale.

10 în grabă s-au urmat toate, și Arnulf, încoronat o dată cu mare pompă, a plecat în cea mai mare grabă de la Roma, dar nu la treburile lui, ci ca să nu-l ajungă moartea în mijlocul celui mai urît cuibar de stricăciuni.

15 Chiar la ospetia de-ncoronare au fost otrăviți atît papa Formosus, cît și noul împărat, care a murit și el puțin în urmă, lăsînd în urma lui un copil nevîrstnic, Ludovic Copilul.

20 Peatră, zidari, schele, toate rămîneau acum părăsite; stîNSE erau visurile cele mărețe, dimpreună cu tot ceea ce stăruitorul Formosus ajunsese să știe și să înțeleagă.

25 Dară mor oamenii toți, și o fi așa ori altfel, mai curînd ori mai tîrziu, aici ori acolo, moartea e moarte, și o primești cum, cînd și unde-ți vine, vorba e numai să scapi o dată de ea și să fii lăsat apoi în pace.

Nu și-a găsit însă Formosus nici în mormînt odihna.

30 După opt luni de zile, Ștefan VI, susțitorul lui Guido de Spoleto, ridicat în scaunul papal, l-a scos pe Formosus din mormînt și l-a dus în fața sinodului, care i-a făcut judecata și l-a osîndit cu toată asprimea legii creștinești la a doua și mai rușinoasă moarte.

35 Tîrît a fost de către călăii rînjiți trupul lui intrat acum în putreziciune de-a lungul ulițelor pline de creștini evlavioși și aruncat apoi ca un hoit scîrbos în apa Tibrului, ca să se știe că Neron și Domițian și El Mutavachil și toți ceilalți prigonitori ai creștinilor au fost niște blegi săraci cu duhul, care numai asupra celor încă vii au știut să-și verse minia.

V ÎN SFÎRȘIT

5 O singură zi cu noroc le mai trebuia după plecarea lui Arpad pribegilor pentru ca să-și deschidă drum spre Dunăre. Neștiind, însă, că numai puțini luptători au rămas cu Huba-n Atelcuz, polovții, care erau deprinși a trăi azi ici, mîne colo, se simțeau pretutîndenii acasă la dîșșii și își urmau traiul obicinuit, parcă-n veci aici ar fi avut să rămîie.

10 Neam puțin deosebit de al maghiarilor, polovții trăiau sub corturi și se mutau adeseori fără de voie și în grabă mare de la un loc la altul. Neputînd să mîne în fuga mare turme de oi ori cirezi de vite, ei țineau numai cai și puțini măgari, se hrăneau dar cu carne de cal și cu lapte de iepe ori de măgărițe, din care-și făceau prin dospire și o băutură răcoritoare.

15 Tot cai jertveau și pe altare, și cea mai mare jertvă era și la dîșșii, ca la maghiari, armăsarul alb, pe care preotul îl înjunghia în fața mulțimii adunate la treptele jertvelnicului ridicat în cîmp deschis, la loc mai ridicat, mai ales pe coline — tot ca la maghiari.

20 Credițele și deprinderile lor religioase erau împrumutate de la perși. Recunoșteau două zeități deosebite, pe a binelui și pe a răului, care se aflau în luptă necurmată, ca la perși Ormuzd și Ahriman, și se-nchinau la focul mistuitor, care biruiește gerul și întunerecul.

25 Bucurîndu-se de pășunile proaspete, ei urmau a-și paște caii, a-și mulge iepelle, a-și aduce la timpuri hotărîte jertvele, a-și întreține focurile sfinte și nu țineau să plece mai departe.

Tătarii Bassei erau mai grăbiți.

30 Se adunasără încetul cu încetul peste trei mii, tot unul și unul, oamenii aleși de părintele Manea și primiți în ceață fără de simbrerie și numai după grele încercări. Deși erau din cele mai deosebite neamuri, luînd o dată deprinderile creștinești, ei se socoteau frați cu toții deopotrivă, erau cumpătați în toate și cu

inima deschisă, se iubeau și se ajutau între dînșii, și de aceea viața li se petrecea în senină voieșie. În fiecare zi de trei ori, dimineața, la amezăzi și seara, cînd părintele Manea îi chema sunînd din corn la rugăciune, ei alergau ca să se adune, și evlavia oglindită-n fețele lor era atît de adevărată, încît polovții, care se aflau prin apropiere, cădeau și ei în genunchi, și nu unul dintre dînșii stăruia și se punea la cele mai grele încercări ca să fie primit și el în ceată.

10 Cînd Bassa li se așeza în frunte, ei strîngeau frînele frumoșilor săi cai de soi persan și se avîntau cu hotărîre bărbătească în luptă, dar doritori de luptă nu erau și se bucurau și ei că pot să-și pască în liniște caii și iepele de prăsilă ieșită din El Dular.

15 Mulți dintre dînșii priveau însă cu neastîmpăr peste Nistru.

Se legaseră cu toți că nu se vor căsători mai nainte de a fi împlinit vîrsta de treizeci de ani, dacă la vîrsta aceasta vor fi ajuns a-și găsi loc de așezare statornică.

20 „Vrednic de a fi soț și părinte — le zicea părintele Manea — e numai cel ce poate să le deie copiilor săi adăpost bine ocrotit.”

Mulți dintre dînșii erau trecuți și de treizeci, și de patruzeci de ani, ardeau dar de dorința de a se vedea ajunși la locul de așezare statornică, și dincolo, peste Nistru, nu se putea petrece nimic fără ca aceștia să prinză de veste.

25 Cînd cetele lui Tuhutum, luate de Vilvă și de Dunca la goană, au sosit la corturi și Huba a grăbit să le vie într-ajutor, bătrînii și femeile de la cele mai apropiate corturi, știindu-se părăsiți și de viziri, și de luptători, au ridicat în grabă mare corturile, au luat copiii și au pornit cuprinși de spaimă și ducînd cu dînșii spaima spre apus, unde-1 știau dus pe Arpad.

30 Văzînd mișcarea aceasta, besseni au încălecat într-o clipă, au trecut fără de luptă Nistrul și au înaintat de-a curmezișa spre Prut la vale, în vreme ce mulțimea maghiarilor își căuta, apărută de cei doi viziri, scăpare pe rîuri la deal.

35 Numai o mică parte din maghiari s-a răzlețit.

40

Fugind din calea bessenilor, cîteva mii de familie au dat peste cetele lui Dunca și au trecut în valea Moldovii și de acolo mai spre meazăzi, unde se află și astăzi. Sunt ceangăii sau răzlețiii.

5 Polovții au trecut Nistrul abia după ce toți maghiarii au început să-și ridice corturile; luîndu-i apoi la goană, au rămas în locurile părăsite de dînșii, unde au stat peste o sută de ani.

10 întreagă această schimbare s-a desfășurat ca o furtună în timpul verii, și Manea nu putea să-și deie seamă nici cum s-au petrecut lucrurile, nici unde se află, ci înainta, sosit la Prut, pe rîu la vale, așa-ntr-un noroc.

15 încă la sosirea maghiarilor, rămășițele de popoare care se pripășisără între Nistru și Prut s-au rătras spre gurile Dunării, și pribegii-și urmau drumul nesupărați de nimeni.

O-ngrijare din ce în ce mai viuă-1 cuprinsese însă pe părintele Manea, și el călărea tăcut și gînditor alătura cu Bassa, care era perdută-n privirea din ce în ce mai frumoasei lumi prin mijlocul căreia trecea. Adierea primăvăratică, iarba pe care o călca, florile risipite pe cîmp, verdeța pădurilor, apa izvoarelor, seninul curat al cerului, fluturii ce zburau prin aer, munții ce se ridicau în depărtare, toate o încîntau,

25 o amețeau și-i luau parcă graiul.

— Mai zi ceva! e atît de frumos aici! grăi dînsa într-un tîrziu.

— Ce să zic?! răspunse el ca trezit din somn. Toate sunt ca la noi, toate, și iarba, și copacii, și adierea vîntului, și albastrul cerului. Mi-e c-am sosit, și totuși m-a cuprins simțămîntul că niciodată n-o să pot trăi pe pămîntul mie atît de mult dorit.

30 Era în glasul lui o durere adîncă, un fel de îngrijare superstițioasă, pe care dînsa nu putea să le înțeleagă.

35 — De ce să nu rămînem aici, unde nimeni nu ne supără?! grăi dînsa. Nicăiri nu poate să fie mai bine. El nu-i răspunse nimic.

în zorile zilei următoare păsările cîntau într-un crîng din apropiere.

— Da — grăi Manea ascultînd cu luare-aminte — am sosit! Așa cîntă păsările la noi!... numai la noi cîntă așa.

Umblase mult prin țări depărtate și necunoscute, dar nu se temuse niciodată de nimic; acum, cînd se socotea aproape, își aducea aminte de noaptea pe care a petrecut-o rătăcind prin ulițele Preslavului și-i era parcă se află-n fața unei mari primejdii.

10 El și Bassa nu erau singuri, ci-n fruntea unei mari cete de călăreți, pe care orișicine trebuia să-i socotească drept năvălitori prădalnici, și inima i se strîngea cînd își aducea aminte cum se aprind focurile vestitoare prin culmi, cum județii-și adună cetele și cum se-ncaieră-n luptă cu năvălitorii.

15 „Nu! — își zicea — mai bucuros mor aici decît să turbur, întorcîndu-mă, liniștea fraților mei.”

Trebuia, înainte de toate, să se încredințeze dacă muntenii sunt ori nu prin apropiere, apoi, dacă sunt, să meargă el singur și să se înțeleagă cu dîșii.

20 Ii era însă foarte greu să se despartă de Bassa, care stăruia să trimită pe cineva, deși înțelegea și dînsa că nu e între însoțitorii lor nimeni care ar fi putut să primească însărcinarea aceasta.

25 Stetea dar cu inima îndoită și-și amina hotărîrea de azi pe mîne, ba nu o dată s-a împăcat cu gîndul că nici nu se mai duce, ci rămîne pe pămîntul bine-cuvîntat, unde trăiau nesupărați de nimeni. Bessenii însă, care țineau să-și întemeieze casele, erau din ce în ce mai stăruiitori, și pe la sfîrșitul verii Manea s-a-mbărbătat și a plecat, însoțit de numai opt călăreți.

30 Nu putea el să-i spună Bassei care îi sunt temerile; ea-l vedea însă strivit, cum nu-l mai văzuse niciodată, de îndoieli și se uita după el ca odinioară după Mir Benah cînd se urcase pe plută.

35 — Și ce fac eu dacă tu nu te mai întorci?! întrebă dînsa, sleită de puteri.

— Întrebă — îi răspunse el — ce vom fi făcînd după ce mă voi fi întors. A m, Basso, să trec riul, să
40 înainte pe nesimțite, să ispitesc locurile și să-mi dau

seamă dacă muntenii sunt ori nu prin apropiere. Abia după ce-i voi fi găsit pot să le știu și celelalte.

Trecînd apoi riul, a dat in drumul lui de dealuri acoperite de păduri bătrîne și de văi pline de desis nestrăbătut.

Trăit în copilăria lui la munte, el știa că cel mai ușor drum e de-a lungul plaiului, pe coama bătută de vînturi, unde pădurea e mai rară. Au urcat dar și au
10 înaintat trecînd printre copaci bătrîni, aproape numai stejari cu scoarța groasă și plină de mușchi.

Era pe jos multă crăcărie ruptă de vînturi și mai mult ori mai puțin putredă; numai rar de tot aveau în calea lor și întregi copaci răsturnați, și ei își urmau drumul cotind pe ici, pe colo, dar fără greutate mari.
15 Vederea le era însă închisă, și Manea în curînd a ajuns să nu-și mai poată da seamă încotro merge, și la toată cotitura aștepta să deie în vreun luminiș, ca să i se deschidă vedere mai largă și să se poată dumiri.

20 Luminișuri însă numai în culmile mai înalte se deschid, iară dîșii urcau mereu, coborau cîte puțin și iar urcau cu soarele-n fața lor, deci spre apus, și i-a prins noaptea fără ca să se fi putut dumiri.

25 Abia a doua zi pe la amezăzi au ieșit în o culme mai luminoasă, în care au rămas cuprinși de uimire.

Giur împregiur se desfășurau dealurile acoperite de o verdeață bogată, la dreapta se desfășura-n ceață depărtării șirul de munți din Penteleu pînă spre Pion, iar la stînga se-ntindea o lărgime luminoasă, din care se ridicau pe ici, pe colo fumuri, semnele neîndoioase
30 ale vieții omenești.

Trecusără pe din sus de izvoarele Bîrladului, și în fața lor se dezvelea în toată întinderea lui plaiul ce se coboară între Bîrlad și Berheciu spre lărgimile Șiretului.

35 N-o știa părintele Manea aceasta, dar era dumirit că de-a lungul aceluia plai are să coboară și că jos în lărgime va da peste oameni.

40 își alesese însoțitorii anume dintre vechii prieteni de la Bagdad, un ind, doi arabi, doi armeni și trei persieni, tot oameni care-și petrecusără copilăria în raiuri pămîntești și trăiseră de lungi ani de zile acum

prin pustiuri mai mult ori mai puțin deșerte. Steteau dar uimiți și nu puteau înțelege strimtorarea de care părintele Manea era cuprins.

— Această e țara cea frumoasă despre care ni-ai vorbit atât de adeseori, grăi Nubar, persianul totdeauna pornit spre avânt.

5

— E tot atât de frumoasă — îi răspunse Manea — dar mie cu desăvârșire necunoscută, și nu știu ce fel de oameni vor fi trăind pe unde se văd fumurile.

10

— Și nu cumva te temi?! întrebă Arim, arabul totdeauna inimos.

Inima lui Manea se strînse.

— Eu numai de frații mei m-aș mai putea teme, grăi el. E de mult de când nu ne-am mai văzut eu și

15

dînșii — urmă el suspinînd — și nu știu cum îi voi găsi, nu știu dacă mă vor mai cunoaște, nu știu dacă vor voi ori nu să vă primească și pe voi în mijlocul lor.

Ei își urmară drumul, cuprinși de un simțămînt de strimtorare și mai mult în tăcere, coborînd mereu, urcînd cite puțin și coborînd iar pînă-n noaptea tîrzie, cu luna de mult răsărită în fața lor.

20

Era înspre miezul nopții cînd la piciorul plaiului, pe țărmurul unui păriu, au descălecat ca să-și deie caii la pășune și să mai odihnească și ei.

25

în fața lor, pe cîmpia deschisă, se vedeau pe ici, pe colo, mai pe aproape și mai pe departe, focurile păstorilor, și părintele Manea-și reamintea serile petrecute-n cerdacul cetății de la Mănești.

Deodată ei rămasără ca-ncremeniți și ascultînd

30

cu răsuflarea oprită.

Pe păriu la deal păștea o turmă de mioare și ciobanul cînta din fluier doina trăgănată și duioasă.

— Ce e aceasta?! întrebă persianul încet.

Ochii lui Manea se umplură de lacrimi.

35

— Suntem sosiți, răspunse el speriat. Așa cîntă păstorii noștri.

Ridicîndu-se apoi, o luă mergînd încet și cu pas ușor pe păriu la deal, ca să-l găsească pe cioban.

Era un băietan de vreo optsprezece ani, care

40

ședea sub coaste pe iarba verde. El tresări și rămase

cu răsuflarea oprită cînd străinul după port se ivi în fața lui.

— Bun găsit, băiete! îi zise părintele Manea. Unde ne aflăm aici?

Era scurt drumul pină la dinșii, vreo două, cel
mult trei sute de pași, și totuși, făcându-l, el și-a
schimbat în mai multe rinduri hotărîrea.

5 Ce avea el să le spună și cum trebuia să-și potri-
vească spusa?

Trecusără vreo treizeci de ani de cind plecase-n
lumea largă, dar cele de mult trecute erau atît de vii
în amintirea lui, încît îi era parcă abia ieri, alaltăieri
au fost.

10 „Prea sunt mulți aceia pe care i-am iubit, prea
multe sunt cele mie dorite, și mă cutremur — își
zise el — cînd mă-ntreb: pe cine mai găsec? cum le
voi găsi toate? cum mă vor primi în mijlocul lor?
își vor mai fi aducînd aminte de mine? voi-vor ori
15 nu să mă cunoască? mai pot ori nu, după toate pe
cîte le-am pățit și le știu, să trăiesc împreună cu
dinșii?!“

O, mulți vor fi crezînd că mare și sfîntă bucurie
este să vezi, după îndelungată înstrăinare, pămîntul
20 în care zac oasele părinților tăi: durere fără de mar-
gini este, și Manea ar fi voit să-și urmeze drumul
numai el singur, ca nimeni să nu fie mărturie durerii
lui.

Și totuși... îi era rușine că n-a îndrăznit să ieie
25 și pe Bassa cu dînsul, dimpreună cu toți însoțitorii
lor, căroră le făgăduise de atîte ori adăpost în mij-
locul fraților săi: cum ar fi putut să se lepede și de
puținii care mai rămăsesără cu dînsul?

Au plecat în răvărsatul zorilor de zi împreună și
30 și-au urmat drumul chiar mai tăcuți decît pîn-aci.

Pretutindeni în drumul lor pășteau, cum spusese
băietanu], turme de oi, cirezi de vite și herghelii de
cai, dealurile erau pline de vii și de livezi, pe la poa-
lele lor se-ntindeau multe ogoare proaspete, iar pe
35 coaste, printre casele risipite, se ridica pe ici, pe colo
cîte una mai mare, cu cerdac înstîlpit, ca prin împre-
giurimile Constantinopolului.

— Nu — zicea Manea — pe aici nu sunt mun-
40 teni. Nu sunt, zicea iar și înainta ferindu-se ca să nu-
ntîlnească pe nimeni.

A trecut în cele din urmă Buzăul și-a ajuns la
locuri prin care parcă mai trecuse. Se visa oarecum
pe sine însuși în tinerețele lui la acele locuri, îi vedea
pe oamenii de atunci, își reamintea stările sufletești
5 pe care le-a avut atunci, și tot mai mult îl cuprindea
înduioșarea.

— Nul — zicea însă și acum — nici aici nu sunt
munteni.

Deodată, la o cotitură, în gura unei văi, ei deteră
10 pe neașteptate peste o fată tînără, frumoasă, voinică
și curat îmbrăcată, care se-ntorcea de la izvor cu fur-
ca-n briu, răsucind cu mîna-ntînsă firul de pe fus și
ducînd în cap ulciorul plin.

Însoțitorii lui Manea-și opriră caii, ca să privească
15 mai în tignă și fata, și cătrința aleasă-n fețe, și alti-
țele frumos înflorite, în care strălucea firul atins de
razele soarelui.

— Noroc bun, fată! — îi zise Manea — și să-ți
fie și ție de bine că mi-ai ieșit cu plin în cale. Dar
20 firul din altițe de unde-l aveți voi?

Fata se uită cu ochi mari la fețele străine și la
portul străin, tot cel persienesc și acum.

— Ni-l aduceți voi, negoțătorii veniți din țări
depărtate, răspunse ea.

25 Manea vorbea cu Bassa de obicei în limba lui, pe
care dînsa o-nvățase încă de mică copilă; cu totul
altfel suna însă limba aceasta pe buzele fetei, și el
ar mai fi stat bucuros de vorbă cu ea. Speriat însă de
„negoțătorii veniți din țări depărtate“, el își urmă
30 drumul.

După citva timp deteră peste o herghelie de cai,
iepe și cîrlani, care pășteau sub paza cîtorva băieți
cu fețele spălăcite și cu pletele cîltoase, fără îndoială
sîrbi.

35 Era foarte lung timpul de cînd Manea nu mai vor-
bise sîrbește și un simțămînt de strimtoare-l cuprinse
cînd își dete seamă că-n limba lor are să le vorbească
băieților.

— Bună ziua, băieților! le zise el. Frumoase iepe
40 și frumoși cîrlani. A cui e herghelia?

Băieții se uitară cînd unul la altul, cînd la străinii care-n gîndul lor puteau să fie primejdioși.

— Tot ale grecului din Bucov, răspunse unul dintre dînșii.

Manea-i înțelegea vorbele și stetea cu toate aceste nedumerit. Îi era parcă se-năbușe.

„Care va să zică pe aici erau și greci, care țineau herghelii de cai! Fără îndoială aceștia aduceau și firul și ale lor erau casele cu cerdac!”

10 — Ale grecului? grăi dînsul. Dar grecii cînd au venit și cum s-au așezat aici?

— N-au venit și nu s-au așezat — răspunse sîrbul — dar îi plătesc județului ca să pască cirezii de vite și herghelii de cai.

15 — Cum?! strigă Manea, ridicîndu-se încet în scări. Bălanul de la Bucov ia plată de la greci ca să le deie voie de a-și paște cirezile și hergheliile?!
El le-nțelegea aeum toate, le vedea, parcă, cu ochii pînă-n cele mai mici amănunte, și o îndirjire fioroasă îl cuprinse.

20 — Nu cumva — mai întrebă el — sunt și evrei pe aici?

— Ba sunt destui, răspunse sîrbul.

Manea-și înteeți calul: îi era greu afară din cale gîndul că însoțitorii lui le văd și ei toate.

25 — A! grăi peste cîtva timp. Aceeași lume și aceeași oameni și aici ca pretutindeni! De ce nu vin iar cetele de prădători, ca să mine turmele de oi și cirezile de vite și hergheliile de cai, să calce lanurile, să bătucească iarba-n copitele cailor să deie foc la toate, să lase pustiu în urma lor, să-i stîrpească pe cei lacomi și pe cei rămași să-i alunge departe spre văile strimte și sterpe?! închideți-vă, prietenilor, ochii

30 —urmă el mai încet — ca să nu vedeți cele ce se desfășură împregiurul vostru, și nu vă mai aduceți aminte de cele ce vi-am spus despre țara mea și despre frații mei. Minciuni sunt toate! strigă. Iubirea nesățioasă m-a făcut să-i socotesc pe frații mei mai buni decît alți oameni! Și dînșii le pingăresc toate. în zadar s-a

40 ivit Hristos pe pămînt, în zadar a ostănit ca să-i lumineze pe orbi, în zadar a pătimit, căci oamenii se des-

poaie unii pe alții și azi ca totdeauna, și aici ca pretutindeni, ca să poată trăi în desfrîu, și se dușmănesc și se sfîșie mai rău decît fiarele!

5 Deodată el strînse frîul, și calul se opri ca fulgerat.

Trecînd pe la o cotitură, se ivi în fața lui șirul de colți al Bucegilor.

Manea-și acoperi fața cu amîndouă mîinile și începu să plîngă pe-năbușite.

K\ — Ce e?!... ce s-a-ntîmplat?! îl întrebară însoțitorii, făcînd cerc împregiurul lui.

— Iată colo — grăi dînsul, arătînd spre culmile depărtate — vedeți munții aceia: acolo, în poienele lor, e raiul despre care v-am vorbit de atîte ori, acolo

15 mi-am petrecut zilele copilăriei, de acolo m-am coborît cu părinții mei, la poalele lor zac oasele lor, acolo, unde nu pătrunde răutatea, sunt ei, toți cei ce n-au fost prigoniți, ca mine, de o tainică și nemiloasă soartă.

20 El se-ntoarse muiat spre Nubar, lui cel mai apropiat dintre însoțitorii săi.

— De aici înainte — urmă încet — aveți milă de mine și lăsați-mă să-mi urmez numai eu singur drumul. Nubar se uită lung și cuprins de neliniște la el.

25 îl vedea și nu-l mai cunoștea: era cu firea schimbată, ieșit din fire, smintit, parcă, era.

— Să te lăsăm, zici, singur, grăi dînsul stăpînindu-și glasul. Cum să te lăsăm? Să rămînem aici unde ne aflăm? Să ne-ntoarcem înapoi? Să ne ducem undeva și să te așteptăm, ori să nu te mai așteptăm? Nu-ți dai,

30 pare-mi-se, seamă despre ceea ce zici! Ne-ai adus cu tine, și fără de tine suntem ca căzuți din cer: nu știm unde ne aflăm, nu ne cunoaște nimeni, și cu nimeni nu putem să ne-nțelegem.

Manea stetea-ii fața lui strivit de simțămîntul grelei răspunderi pe care o luase asupra sa.

35 Ajuns acum la frații lui, el îi socotea pe soții săi de suferințe drept niște străini de care se rușina, și nu mai era-n' stare să-nțelegească cum a putut el să aibă îndrăzneala de a le făgădui pribegilor adăpost și ocrotire în mijlocul fraților săi, cu care atît de mult se lăudase.

40

— Dar — zise el — nu mai sunt — după toate semnele — frații mei precum i-am lăsat și precum îi știți din spusele mele: prea mare mi-ar fi durerea dacă v-ați încredința și voi, alătura cu mine, despre stricăciunea la care para a fi ajuns.

5 — Dacă așa crezi — întâmpină Nubar — atunci nu-ți mai urma nici tu drumul, ci să ne întorcem cu toții înapoi, unde putem să ne petrecem nesupărați de nimeni viața. De ce să mai adaugi la și altfel multele și marile dureri ale vieții tale?!

10 Manea dete încet din cap.

— Vorbești într-aiurea, Nubar! grăi dînsul. Să mă mai întorc eu, care-am alergat prin lumea largă purtînd făclia adevărului?! să mă depărtez cînd văd că frații mei se perd în întunecime?! Haide! strigă și-i dete pînteni calului.

Iar îi erau toate ușoare și plăcute; după clipa de-n-duioșare, iar i s-a-nseninat sufletul.

20 Pînă la Cricov și de acolo pînă la Mănești ei s-audus într-o goană, căci soarele era pe scăpătate și Manea ținea ca noaptea să nu-l prindă pe drum.

De nenumărate ori se cutremurase gîndindu-se cum va săruta pămîntul după ce va fi sosit, în sfîrșit, acasă, cum va îmbrățișa pe oamenii ce-i vor ieși-n cale, cum va cădea în genunchi sub zidurile reci ale Măneștilor, cum va alerga de-a lungul văilor pînă-n poienele munților. Abia săvîrșindu-și faptele se cunoaște însă omul pe sine însuși.

30 Multe se schimbasă-n trecerea lungului timp de cînd plecase, dar munții, dealurile și văile, păraiele și rîurile, coastele și cîmpiile erau tot ca mai înainte, și el se simțea parcă abia mai deunăzi ar fi plecat, se bucura de ceea ce vede și căuta cu un fel de nesațiu schimbările ce se făcuseră în micile amănunte.

35 Liniștit a rămas și-n clipa cînd s-au ivit în preajma vederii lui zidurile Măneștilor, unde de mult se-ncuibasă liliicii și bufnițele, ciorile și hereții.

40 Era pe-nsărate. Din sus de ruinele cetății se înălțau fumurile din sat, iar la o parte se vedea o mare casă împrejmută cu ziduri de piatră.

Manea iar se simți parcă se află-n fața unei mari primejdii.

„Acolo — își zise — va fi stînd Cornea, dacă mai trăiește.”

5 Și de ce adecă să nu mai trăiască?!

Vitele se-ntorceau din toate părțile spre sat, și Manea se opri, ca să aștepte pe un flăcău care venea călare, ducînd de căpăstru alți doi cai.

io — Bun găsit, nepoate! îi zise. Cine șade colo, în casa cea mare?

— Acolo e curtea județului, răspuse flăcăul, urmindu-și drumul.

— Și cine e județul acela care are curte ca domnii?

15 — Cine să fie?! Cornea — răspuse flăcăul, uitîndu-se peste umăr înapoi — dar nu s-a întors încă.

— De unde nu s-a-ntors? îl întrebă iar.

— Bine — grăi flăcăul, mirat că i se mai pune asemenea întrebare — iarna stă la Tîrgoviște și numai de seceriș se-ntoarce, după seceriș iar pleacă, și numai de culesul viilor mai vine.

20 — Bun de tot! grăi Manea zîmbind cu știuta lui răutate. Numai de culesul viilor se mai întoarce. Dar tot va fi stînd cineva acolo, ca să-i ție locul.

25 — E — răspuse flăcăul — vătavul de curte, cu rîndașii.

— Ce sunt rîndașii aceia?

Flăcăul se opri și iar se uită înapoi.

Îi părea lucru de tot ciudat un om care nu știe ce sunt rîndașii de curte.

30 — Sunt — grăi dînsul — vecinii, care lucrează cu rîndul, fiecare cîte o săptămînă ori mai mult, după cum e zorul muncii.

— Bună și asta! zise iar Manea. Vom fi putînd să mînem peste noapte acolo la curte.

35 Flăcăul se uită mai cu dinadins la el și la însoțitorii lui.

— De! îi răspuse. Se poate. Mai știu și eu?! Dacă nu vei fi cumva vreun evreu, adăugă trăgînd cu ochiul la nasul lui cel purtat și acum în vînt.

40 Părintele Manea nu-și putu stăpîni risul.

— Pe evrei adecă nu vrea să-i primească? zise el.
 — Dacă e grec! întâmpină flăcăul.
 — Cum?! strigă Manea. Cornea are vâtav de curte un grec?!

— Se-nțelege — urmă flăcăul — iar grecul și evreul sunt frați de cruce, dar nu-ncap unul de altul nici în căldarea din iad, așa zice moș Burete.

Părintele Manea tresări ca cuprins de spaimă.

— Ce?... bătrînul Burete tot mai trăiește?!

10 — Cum să nu trăiască dacă ni-l face pe preot[ul]?!
 întâmpină flăcăul.

— Cum vi-l face pe preot[ul]?!

15 — Se vede că nu știi că preotul nostru s-a prăpădit, grăi flăcăul acum de tot vorbăreț. Zice că l-au luat bulgarii cu dinșii. L-au tot așteptat oamenii să se-ntoarcă, și așteptîndu-l, ne face moș Burete rugăciunile, cum le-avățat pe de rost de la preot.

Părintele Manea asculta din ce în ce mai buiguit.

20 — Apoi — urmă flăcăul — am așteptat să crească băiatul preotului, ca să-l avem, cum e rînduit, preot în locul tatălui său, dar, uite, n-a voit pîn-acum și tot moș Burete ni-l face pe preot[ul].

— Dar preuteasa? — întrebă părintele Manea cu glasul înăbușit — s-a-ntors și ea? Unde se află?

25 — Asta — grăi flăcăul — nu pot s-o știu, numai moș Burete ar putea să ți-o spună.

30 — Să mergem, nepoate, la moș Burete, grăi Manea grăbit; întorcîndu-se apoi spre soții săi, dintre care unul, armean — vorbea grecește — îi îndrumă să se ducă la curte și să-l aștepte acolo.

— Mai iute!, nepoate! strigă iar întețindu-și calul, ca să ajungă cit mai curînd la moș Burete.

I REVEDEREA

Un om a făcut Dumnezeu, și pe acesta îl găsim pretutindeni și în toate timpurile, azi și aici în firea lui cea adevărată, iar mine și colo mai mult ori mai puțin prefăcut și stricat, și întocmai precum ființa cea adevărată aceeași rămîne, în același fel se dezvoltă și stricăciunea.

10 Trăit atîta timp în cuibarele de stricăciune omenească, Manea nu mai avea nevoie să scruteze: din puținele pe care le aflase le știa toate. Aici, ca la Bizanț ori la Bagdad, trăiau oamenii numai cu trupul și, perzînd o dată simțămîntul de dignitate omenească, nu se mai rușinau a-și da de gol slăbiciunile și erau în stare să mintă, să se înșele unii pe alții, să se despoaie între dinșii, să fure, să schingiuiască, să omoare fără ca să-și mai deie seamă că se-njosesc înșiși pe sine făcîndu-le ori suferindu-le aceste.

20 Tocmai de aceea nu mînia, ci jalea adîncă-i cuprinsese sufletul în timpul înaintării lui spre casa lui Moș Burete, care se afla tot unde o știa dînsul, la loc mai ridicat, spre marginea despre munte a satului.

25 Bătrînul, cel mai tînăr dintre feciorii lui, unul dintre ginerii și trei dintre nepoții lui își aveau casele clădite din groși în aceeași vatră. Bătătura largă era plină de femei și de copii, care făceau pregătirile de noapte, mulgînd ici o vacă, iar colo o capră, hrînind

purceii ori mînînd gîştele la coteţ, în vreme ce moşneagul cu barba lungă şi cu sprincenele crescute peste gene şedea pe prispa casei bucurîndu-se de voioşia iubiţilor săi.

5 Era pe Ia asfinţite şi nu-ncepuse încă a se întuneca; el însă, deşi destul de-n putere încă, nu putea să vadă cînd preotul a descălecat şi şi-a legat calul de gard, căci îi slăbise de tot lumina ochilor. Ceilalţi însă ră-
10 masără, cînd îl văzură, nemişcaţi, apoi, după ce el înainta spre bătrîn, se porniră toţi din toate părţile şi făcură, oprindu-se sficioşi la oarecare depărtare, roată împregiurul lor.

Abia acum îşi dete şi moşneagul seamă că se apropie cineva şi-şi îndreptă ochii ponevoşi spre portiţă.

15 — Binecuvîntat să fie numele Domnului! — grăi preotul oprindu-se-n faţa lui — şi mare mulţumită îi dau că mi-a lăsat, Burete, bucuria de a te găsi încă viu!

— Ce-am auzit?! zise moşneagul ridicîndu-se încet
20 şi cu anevoia. Da, în aievea mi-a sunat în urechi glasul pe care în atîte rînduri l-am ascultat rostind rugăciunea, urmă întinzîndu-şi minile tremurătoare, ca să-l caute şi să-l pipăie. Tu eşti! zise iar şi-i luă mîna ca s-o sărute. Mare e Domnul! Stăi puţin, ca să mă mai
25 liniştesc... Care va să zică tot te-ai întors?! Stăi, c-am îmbătrînit, sunt bătrîn şi neputincios... mi-e greu să-mi stăpînesc firea şi mă biruie plînsul... Să mă mai liniştesc...

Părintele Manea avea şi el nevoie de a se mai li-
30 nişti, ştia şi el că omul are să-şi stăpînească în toate împregiurările firea, dar grăbise prea tare şi-şi perduse sărita.

— Să-mi spui, Burete — grăi dînsul — preuteasa Ana, soţia mea, ce s-a făcut, unde se află?

35 Burete, bătrînul, şi ai săi se uitară speriaţi unii la alţii şi-şi întoarsără capetele, ca preotul să nu le vadă lacrămile năvălite-n ochi.

— Mai stăi puţin, casate linişteşti — grăi Burete —
40 căci mulţi sunt anii ce s-au scurs de cînd ai plecat, multe s-au petrecut şi-un bătrîn ca mine trebuie să-şi

adune gîndurile mai nainte de a da răspuns la ase-
menea-ntrebare. De dînsa mă-ntrebi? Da, asta e
5 cea dîntii. Pe dînsa ai, înainte de toate, s-o cauţi, căci mai mult îi este omului soţia decît părinţii, ba chiar şi decît copiii săi — aşa ne-ai învăţat tu. îşi purta, cînd s-a-ntors, copilul în braţe, iar azi el e om în toată firea, e om, părinte, şi multe au trebuit să se petreacă pînă ce din copil s-a făcut om. O să le
10 afli toate, încetul cu încetul, una cite una...

10 — Unde e? stăruie Manea.

— La Tîrgovişte — răspunse bătrînul liniştit —
la vărul său, domnul, care şi-l are cel mai de aproape.
— Nu el, ci ea unde este? stăruie iar Manea.

15 Burete rămase cîtva timp strîmtorat. Ţinea să-l abată, dar nu era-n stare să nu-i deie răspuns hotărît.

— Nu ştiu, răspunse el scurt. I s-a perdut urma.

— I s-a perdut urma?! zise părintele Manea vor-
bind ca-ntr-aiurea. Şi nu dă nimeni cu socoteală unde
se va fi dus?

20 — Cu socoteală — grăi bătrînul rostind vorbele apăsate — vor fi dînd mulţi. Crede cel ce nu ştie ceea ce se potriveşte cu felul lui de a fi, şi multe se cred cînd nimeni nu ştie nimic.

25 Manea începu să ridă ca omul căruia după multă alergătură i se-nfundă drumul.

— Da!... fără-ndoială, grăi dînsul, vorbind aşa,
pentru sine. Văduvă şi preuteasa, are să-şi petreacă
viaţa singură şi neştiută de nimeni. Unde e însă,
unde?

30 Faţa bătrînului se luminează.

— Orişunde — grăi dînsul — dacă i-am perdut
noi urma, o ştie dînsa pe a noastră, şi e destul săaflă
că te-ai întors ca să iasă la iveală. Ai răbdare şi stai
acum cu noi — urmă voind iar să-i abată gîndurile —
35 căci multe ai să afli de la noi şi minunate lucruri vei fi
ştiind să ne spui.

Era-nţelept Burete: nu e, în adevăr, pentru omul
umblat prin lume nimic mai adimenitor decît să spună
ceea ce a văzut si a înţeles.

Pînă tîrziu după miezul nopții ei au stat, șezînd la lumina lunei acum pline, pe prispa casei vechi de vorbă.

Se minunau ei de cele spuse de dînsul și steteau uimiți de-nțelepciunea lui, dar nu mai puțin se minuna și el de cele ce-i spuneau dînșii și de bunul-simț al lor.

10 Cu deosebire viu a fost atins cînd a aflat că atît sîrbii, cit și bulgarii au primit sfîntul botez și au biserici, în care preoții le citesc din cărți scrise în limba lor.

— în limba lor?! strigă el. Nu pe grecește? Aceia dintre voi care știu sîrbește înțeleg cele citite?

15 — Da, părinte, răspunseră deodată feciorul lui Burete și doi dintre nepoții lui. Nu e vorbă pe care n-o înțelegem.

— Mare minune! exclamă preotul. Mult aș ține să văd asemenea carte. Cunosc scrierea grecească, pe cea arabă, pe cea armenescă, pe cea evreiască și pe cea persană, am văzut cărți de ale inzilor, dar e peste pu-
20 tință ca cu semnele vreuneia din aceste să scrii sîr-
beasca pe care o știu. Lui Dumnezeu însă toate îi sunt cu puțință cînd vrea să-i lumineze pe oameni și să-i îndrumeze spre bine. Să știți — urmă plin de-nsufle-
țire — că am intrat acum în veacul iubirii și al păcii.

25 — O fi, părinte — răspunse moșneagul, jignit de avîntul lui — dar pîn-acum semnele s-au arătat mai mult a vrajbă, și multe turburări au făcut popii de cînd au venit la noi.

— Cum aceasta? întrebă Manea.

30 — Să vezi, urmă bătrînul. Au venit și preoți de la apus, și pe aceștia nu voia să-i suferă părintele Clement.

— Clement?! îl întrerupse Manea. Și aici a pătruns vrajba? Dacă e acel Clement pe care-l știu eu, e om pă-
35 timaș și fără măsură, și trebuia să fie vrajbă. Dar voi în care parte v-ați dat?

— Noi, părinte, stăruim în ale noastre, îi răspunse Burete. Se pornise o dată spre apuseni, dar preuteasa a venit, cînd s-a-ntors, însoțită de popi rînduiți de Clement, și, ascultînd glasul ei, i-am primit pe aceștia.

— Care va să zică și vouă vi se citește tot ca sîrbi-
lor? îl întrerupse iar preotul.

— Nu, părinte, îi răspunse bătrînul. După ce dînsa a plecat, ne-am desfăcut de sîrbi.

Părintele Manea tresări înviorat.

— Nu mai încapendoială că preuteasa a plecat cu preoții, ca să se-ntoarcă iar la mănăstire, grăi dînsul.

10 — Se poate, întîmpină bătrînul. Noi însă numai după plecarea ei ne-am desfăcut. Se va fi potrivit — urmă el — legea lor pentru sîrbi și pentru bulgari; noi însă nu putem să ne punem în rînd cu aceștia, căci după întocmirile lor viața creștinească nu e cu puțință. Aceia dintre noi care, lăpădîndu-se de rînduielile pă-
15 rinților, se duc la bisericile lor s-au stricat de nu mai pot să fie socotiți frați ai noștri.

— Mai răi decît **paginii!** adaugă feciorul.

Preotul se uită cu mîhnire cînd la unul, cînd la altul.

20 — Mare păcat ați făcut grăind asemenea vorbe! întîmpină el. Frați suntem și rămînem în toate împre-
giurările cu toții, și ei nu s-au stricat pentru că umblă la bisericile lor, ci' s-au lăpădat pentru că erau porniți spre stricăciune și se duc la biserică fiindcă tot mai au oarecare rușine pe care vor s-o ascundă. După ce vor
25 fi pierdut **toată** rușinea, nu se mai duc la biserică. Bună e — urmă el — dreaptă și așezată de Domnul și la răsărit, și la apus legea, pretutindenii aceeași și deopotrivă sfîntă, și e fericit acela care i se supune cu toată rîvna și cu inima curată. Răutatea nu e în lege, ci-n
30 oamenii ispitiți de patimi, care nesocotesc legea, o schilodesc ori o calcă. Nu pentru că le sunt deosebite părerile se-nvrăjdesc, ci, învrăjbindu-se, își potrivește fiecare părerea cu gîndul rău de care e stăpînit. Nu e,
35 Burete, între rînduielile părinților noștri nici una pe care fie la răsărit, fie la apus o oprește legea: bune sunt ale noastre pentru toți, și nu cere nimeni să ne lepădăm de ele, ci numai să nu stăruim prea mult asupra lor. Ceea ce îi mîină pe dînșii la luptă nu sunt credințele,
40 ci fie nesațiul, fie mîndria, deșertăciunea ori setea de mărire lumească, și preoții lor iartă o mulțime de păcate

ori le trec cu vederea, ca să-i tragă pe oamenii porniți spre rele în partea lor. Nu cercetați, dar, ce cred, ci dați-vă seamă despre faptele lor și o să vă încredințați că sunt și între dînșii mulți oameni vrednici de a fi socotiți în rîndul sfinților.

Bătrînul rămase cîtva timp cuprins de o dureroasă nedumirire.

— Am putea dar — zise el în cele din urmă — să ne unim cu dînșii?

10 Manea dete din cap.

Mare era mîngîierea lui de a se fi încredințat că frații lui stăruie cu toată hotărîrea în ale lor, și, stînd de vorbă cu Burete și cu casnicii lui, fusese cuprins de simțămîntul că toate sunt cum le-a lăsat.

15 — Dac-am avea — zise el — cuvinte s-o facem aceasta și nu ne-am dezgina făcînd-o, am putea să ne unim. Cîtă vreme ne suntem însă nouă înșine destul, n-avem nevoie de razămul nimănu. Mai presus de alții nu ni se cuvine a ne socoti, dar — urmă el ridicînd glasul — eu am cutrierat lumea, le-am văzut și le știu toate și vă spun cu toată rîvna să nu sunt nicăiri pe fața pămîntului rînduieți mai înțelepte decît cele rămase de la părinții noștri, și, pázirid cu sfințenie rînduiețile aceste, neamul nostru va crește și va înflori.

25 Burete, fiul lui, ginerele și nepoții lui își ridicară cu mîndrie capetele.

El le spuse apoi cum, pretutindeni pe unde a trecut, cei cu inima curată și cu mintea deschisă s-au adunat împregiurul lui și cum nu vine singur, ci însoțit de peste 30 trei mii de călăreți.

— Tot creștini deprinși a trăi după rînduiala dată de mine — adăugă — oameni luați pe ales din cele mai deosebite neamuri, care însă, înfrățiți o dată sufletește, se iubesc între dînșii ca fiind născuți din aceeași mămă.

35 Burete și ai săi iar se uitară nedumiriți unul la altul.

— Și cam ce rost o să aibă oamenii aceștia la noi?! întrebă moșneagul.

40 — O să-și întemeieze casele cu fete de ale noastre — răspunse preotul — și-o să fie pázitori nenduplecați

ai rînduieților rămase din bătrîni. Dintre ai noștri e cel ce cu vreuna dintre fetele noastre s-a însoțit.

— O să fie caia greu, părinte, întîmpină feciorul lui Burete.

5 — De ce să fie greu?! grăi preotul. Nu cumva carnea și oasele sunt ceea ce-i apropie pe oameni și-i leagă unii de alții? Da, fără îndoială mai apropiați sunt și mai ușor se înțeleg cei ce au crescut împreună, dar vrajba din necurăția sufletească pornește și dușman îți este și fratele de sînge, ba chiar și copilul născut din tine dacă rele îndemnuri îi întunecă mintea și-i tocesc simțămîntul de dreptate.

O zicea părintele Manea aceasta fără ca să-și deie seamă că o va și simți două zile-n urmă, după ce, sosit 15 la Tîrgoviște, va fi ajuns să steie față-n față cu Radu, fiul său trecut acum de douăzeci și opt de ani, și cu Vladislav, pe care preoții cărturari răușisără a-l căsători cu Anastasia, frumoasa fiică a unuia dintre curtenii lui Leon VI.

20 — Nu e aceasta, grăi bătrînul. Ce-i drept, străinii pînă acum numai rele ne-au adus, și nimeni dintre ai noștri nu-i vede cu ochi buni. Chiar și dac-am trece însă peste aceasta, mi-e teamă că n-o să-i mai primească pe cei trei mii.

25 — Cine n-o să-i mai primească? întrebă Manea.

— Să vezi, urmă bătrînul. Nu mai e cum a fost odinioară. Județii s-au făcut stăpîni pe tot pămîntul, și fără de voia lor nu mai poate nimeni să pască, nici să tragă brazdă ori să sădească.

30 — Prea bine! grăi preotul. Așa trebuie să fie! Vraieste nu poate să steie țara: cineva trebuie s-o chivernisească.

— N-o chivernisește, părinte — întîmpină feciorul lui Burete — ci o stăpînește. Cele mai bune pășuni și cele mai mănoase locuri de arături le iau grecii și evreii veniți de peste Dunăre, iar nouă ne lasă numai ceea ce rămîne de la dînșii.

— Asta nu se poate! strigă Manea, perzîndu-și răbdarea.

— Se face, părinte, răspuse ginerele lui Burete. Ne iau și nouă zeciuiala din toate, întocmai ca sîrbilor.

— Bine fac! grăi iar preotul. Iau ceea ce li se cuvine pentru ostăneala chivernisirii, dar stăpîn e numai fiecare pe bucata pe care a curățit-o de mărăcini și de bu-
5 ruieni și o muncește-n sudoarea feței lui. Ei, care nu muncesc, nu pot să aibă stăpînire.

— Au! răspunsără amîndoi într-un glas.

— Iau de la mine bucata pe care a muncit-o tata,
10 dac-o cere grecul — urmă feciorul lui Burete — și dacă vreau s-o duc bine, o muncesc alătura cu vecinul tot eu pentru dînsul.

Manea se uita strîmtorat la dînșii.

Știa că așa e pretutindeni prin împărăția romeilor.
15 Ii era însă peste puțină să creadă că în timp atît de scurt s-au schimbat așezămintele rămase din bătrîni.

— Bine! — grăi dînsul — dar cetele voastre de călă-
reți ce păzesc?

Bătrînul dete din cap.

— Cine-și mai dă azi feciorul în ceată?! zise el.
20 Niște derbedei, care umblă toată noaptea beți, strică casele oamenilor și dau jaf în ziua mare. Numai adunătură luată-n simbrie mai e la curtea domnului și pe la județi.

— Rău ați ajuns! — grăi părintele Manea, cuprins
25 de adîncă durere — și dacă-i așa, preoții voștri nu mai sînt vrednici de darul pe care l-au moștenit de la părinții lor.

Nu! el nu putea să trăiască în mijlocul acestor oa-
30 meni ajunși deopotrivă cu cei de la Bizanț ori de la Bagdad. Un Mir Benah ar fi trebuit să se ivească în mijlocul lor ori un Saffar, ca să-i zguduie și să-i deștepte din amorțea în care se aflau.

„Înapoi! La Bassa! Acolo ai să petreci zilele ce-ți
35 mai rămîn!” îi venea să-și zică.

El trebuia, cu toate aceste, să meargă înainte, ca să-și vadă fiul și s-o găsească pe Ana. Dorința aceasta le covîrșea toate într-însul.

Zbătîndu-se astfel, el nu putea să se miște din loc.
40 Trebuia să se liniștească mai nainte de a-și urma dru-

mul, și ziua următoare a stat tot cu bătrînul Burete și cu ai lui.

„Și dacă lucrurile nu stau așa, cum mi le închipu-
iesc eu după spusese lor?!” își zise el în cele din urmă.

5

II

TATĂ ȘI FIU

S-a dus vestea că părintele Manea, soțul Anei și
tatăl lui Radu, s-a-ntors în fruntea unei oștiri de mai
10 multe mii de călăreți adunați de prin țări depărtate, și, dusă din gură-n gură, vestea aceasta s-a potrivit, ca toate veștile, cu gîndul celor ce o purtau.

Unii dedeau cu socoteală că sînt multe miile și că
el are să-i alunge pe preoții cărturari, și pe grecii veniți
cu dînșii și să așeze iar lucrurile cum au fost mainainte.

15 Alții o credeau aceasta.

Mulțimea cea mare știa hotărît că așa are să fie, și
toți și-au ridicat capetele cînd au aflat că el a zis că nu
sunt nicăiri pe fața pămîntului rînduiei atît de-nțe-
lepte ca cele rămase din bătrîni.

20 Astfel iau în gîndul mulțimii totdeauna ființă do-
rințele unora și temerile altora, și în vreme ce Manea
călărea singur, liniștit și nebăgat de nimeni în seamă
spre curtea domnească, cei doritori de schimbări aler-
gau în toate părțile și strigau în gura mare c-a sosit
25 oara mîntuirii, iar cei cuprinși de temeri umblau tip-
til și se adunau în taină, ca să chibzuiască măsurile de
apărare.

Cu deosebire zeloase erau femeile, care, pornite din
fire a-și apăra vetrele păzind obiceiurile vechi, știau că
30 părintele Manea n-o să-i ierte nici pe soții fățarnicului
Serafim, nici pe mișei care stricaseră mințile fiului
său.

Nicăiri însă mișcarea nu era atît de viuă ca la curtea
domnească, unde-n toată clipa soseau știri nouă, și
35 cel ce mai ales îi neliniștea pe curteni era Cornea, care,
știindu-l pe cumnatul său om pornit, nu se-ndoia că

e-n stare să le facă toate valvîrtej și stăruia ca domnul să se pregătească de apărare.

Au rămas dar zăpăciți cu toții cînd au aflat că părintele Manea, după toată înfățișarea lui un om foarte blajin, a sosit singur și cere să dea față cu domnul și să-și vadă feciorul, dacă se poate.

Unul singur dintre curtenii lui Vladislav nu era zăpăcit: Radu.

10 Cînd i s-a spus întîia oară că tatăl său s-a întors, el n-a crezut, iar în urmă, cînd a început să creadă, a fost cuprins de un simțămînt de strîmtorare dureroasă, îi venea parcă să fugă, ca să nu fie mărturie durerii de care va fi cuprins nenorocitul lui necunoscut și să se ascundă, ca să nu fie nevoit a-și schimba felul de

15 viețuire. Aceasta n-a ținut însă. Cînd a văzut neliniștea de care erau cuprinși ceilalți, el iar a început să ridă și nu s-a putut stăpîni să nu scape vorba: „Nu de el vă spe-ri-ați voi, ci de lumea pe care v-ațiridicat-o-n cap”.

20 După cum și-l aducea el aminte din spusele mamei sale, tatăl său era om de o fire duioasă, care crede-n bine și numai în bine, pe care orișicine poate să-l amăgească și de care nimeni n-are să se teamă.

25 Mai virtos a rîs dar cînd a văzut zăpăceala, și abia în clipa cînd, dimpreună cu Cornea și cu domnul, a trecut pragul sălii în care-i aștepta noul-venit, l-a cuprins iar simțămîntul de strîmtorare dureroasă.

30 Manea, slab, cu pelița obrazilor întinsă, cu ochii ageri, cu fruntea lată, cu părul încă nencărunțit și cu nasul tot cam în vînt, stetea nemișcat și stăpîn pe sine în fața lor.

35 De nenumărate ori în viața lui cea lungă își dăduse seamă că părinte nu e cel ce a născut pe copil, ci cel ce l-a crescut, și străin era și el pentru fiul său, și acesta pentru dînsul. Acum însă, cînd îl văzu, el fu cuprins de fiori. O vedea în aievea pe Ana, vedea zîmbetul ei făr-mecător, ochii ei numai pe jumătate deschiși, întreaga oglindire a sufletului ei curat, pînă chiar și lui atît de scumpa ei răutate, sta însă neputincios în fața lui.

40 Din clipa în care intrase-n Tirgoviște, el fusese cuprins de simțămîntul că trece printre fiare sălbatice.

5 Fețele străine, lui bine cunoscuta poleială bizantină graba cu care umblau oamenii, privirile scrutătoare, toate-l nelinișteau și-l făceau să fie cu multă băgare de seamă. Nu știa că vestea întoarcerii lui sosise mai

10 înainte decît dînsul și turburase toate sufletele, dar, om trăit în lume, vedea că se pregătește ceva, și mai ales după intrarea lui în curtea domnească-și adunase toate puterile și le ținea încordate.

15 Radu se uita cu ochi mari la el: nu era deloc cum și-l gîndise el. — E prea mult deodată! grăi Manea cu glas limpede. E mare bucuria mea de a vedea pe fiecare îndeosebi, și, văzîndu-vă pe toți trei împreună, bucuria, întreită, mi se preface-n durere.

20 Radu tresări: auzîndu-i glasul, se auzea parcă pe sine însuși vorbind.

25 — Dacă durere-ar fi — răspunse Cornea cu oarecare asprime — nu e pentru că ți s-a-ntreit bucuria, ci pentru că-naintea ta a sosit vestea că vii în fruntea unei oștiri, și lumea, deprinsă de atîta timp cu pacea, e cuprinsă de spaimă.

Fața lui Manea se-nsenină.

30 — Nu, Corne! zise el făcînd un pas înainte. Am venit, precum vedeți, singur, ca să văd pe cei mie-n lumea aceasta mai apropiați, dar liniștea fraților mei nu sunt în stare s-o tulbur.

El se-ntoarse spre Vladislav.

35 — Alungă — îi zise — deși nu mă cunoști încă, gîndul acesta de la tine. Te-am purtat în brațele mele, și, orișicare mi-ar fi gîndurile, mă simt mîngîiat vă-zîndu-te ajuns acum om deplin.

40 — Mi-a povestit adeseori mama — răspunse Vladislav măsurîndu-și vorbele — cum, după acea noapte plină de groază, ai alergat, uitîndu-ți nenorocirea, ca să ne scapi pe noi, și mă simt și eu mîngîiat că mi-e dat să-ți pot mulțumi.

Manea se-ntoarse cu un fel de nerăbdare spre Radu și privi lung în fața lui.

45 — Tu ești dar cel atîta timp mie nenchipuit, îi zise încet și cu glasul înăbușit. O! nu poți să-ți dai seamă

cum, revăzînd pe muma ta în tine, întreaga ființă mi se întinerește. Înțeleg acum de ce iubirea părintească e neistovită și simt că, orișice mi-ai face, nu voi putea niciodată să încetez a-ți voi din toată inima binele.

5 Radu iar ar fi voit să fugă, ca să scape de omul acesta, care, dîndu-i atît de mult, îi și cerea mult și-l ținea legat, parcă, în lanțuri de fier. Singur voia' și neatîrnat de nimeni să-și petreacă viața.

10 — Toată iubirea e slăbiciune și izvor de suferințe — grăi dinsul cu un fel de sfială'nepotrivită cu firea lui — și greu o să ne fie amîndurora după ce, cunoscîndu-mă, nu mă vei găsi vrednic și prin mine însumi de atîta bunăvoință.

15 — Ești! întîmpină tatăl. Mi-e destul c-ai grăit aceste vorbe ca să știu că ești, nu fiindcă muma ta te-a născut, ci fiindcă mîngîierea vieții ei a fost să scoată din tine om întru toate deopotrivă cu mine.

Abia acum se-nduioșă Radu.

20 — Da, grăi dinsul. O dorea aceasta și, iubindu-mă, își închipuia și dînsa că te vede pe tine uitîndu-se la mine, căci eram copil, și pe copil îl vezi mare cum ți-l dorești.

Părintele Manea se apropie de dinsul.

25 — Ce s-a făcut ea? Unde se află? îl întrebă, oarecum în taină.

Radu se așteptase la întrebarea aceasta și-și potrivise-n gîndul lui și răspunsul: acum însă i setăie glasul.

30 — Nu știu, răspunse el dîndu-se puțin înapoi. Ea însăși a dorit ca nimeni să nu știe, și nu i se cuvîne copilului să scruteze faptele părinților săi. Iată— urmă arătînd cu inima încleștată spre Cornea — fratele ei, care poate să judece și să-ți spună ce va fi crezînd de cuviință.

35 Manea se-ntoarse spre cumnatul său, care rămase cîtva timp stînd în chibzuri.

— N-aș putea nici eu să-ți spun decît ceea ce zice toată lumea, grăi el în cele din urmă.

— Și lumea ce zice? stărui Manea.

40 — Tot mai bine e să ți-o spun eu decît s-o afli de la alții, răspunse Cornea; ea ni-a umplut tuturora

obrajii de rușine, luînd prin ascuns fuga cu un mișel de călugăr.

5 Manea rămase cu răsufllarea oprită. Se-nvîrteau, parcă, toate împregiurul lui și-l vedea alătura cu fratele Anei pe Burete cel cruțător, care-i zicea: „Stăi, să te mai liniștești”.

— Ceea ce tu, Corne, zici nu este adevărat, grăi el răsufllînd o dată greu. Poate s-o zică și s-o creadă lumea toată, dar voi, tu, fratele ei, tu, nepotulei, șitu, 10 fiul ei, n-aveți s-o credeți și n-ar trebui s-o spuneți nici dac-ați ști-o! Nu! urmă el înduioșat. Ana numai jertvă putea să fie. Ați căzut voi atît de adînc încît nu mai sunteți în stare să credeți în putința stăruirii omului în căile virtuții și vă uitați cu milă la mine, 15 care n-o pun la îndoială și stau în clipa aceasta cuprins de un singur gînd: să plec iar, să alerg prin lume și să nu mă opresc pînă ce nu voifidovedit că mint cei ce spun ceea ce tu ziseși, Corne.

Radu se cutremură, și lacrămile-l podidiră.

20 — O! preot adevărat, adevărat soț, om străin în lumea aceasta — strigă el — acum înțeleg de ce-mi zicea dînsa că i se-ntunecă soarele cînd tu te ivești, luminos, în gîndul ei! Luîndu-i mina, el o sărut?, de mai multe ori. Ani de zile de-a rîndul am suferit 25 nemîngîiat de nimeni ocară lumii, urmă el apoi. Aș fi voit să plîng și nu puteam, nici nu credeam că voi mai putea vreodată.

— Mi-e milă de voi! grăi părintele Manea uitîndu-se-ndurărat la dînșii. Mi-e milă și-mi plîng soarta. 30 Părintele Titu mai trăiește? Ce zice el? adăugă întorcîndu-se spre Vladislav. Nu vi-a spus el niciodată că purtarea de grijă pentru viața trupească nu e un drept, ci o nevoie grea, de care omul înțelept caută să scape pe nesimțite?

35 — Un bătrîn ursuz și zănatic — răspunse domnul care a fost gata să se lepede de ai săi îndată ce nu i s-au făcut toate voile.

— Cum s-a lăpădat? întrebă Manea.

40 — S-a desfăcut de noi, îl lămuri Radu. A așezat altă domnie la Arif, în Loviște, la poalele Negoiului.

Părintele Manea iar rămase cu răsuflarea oprită. I se luminau, parcă, deodată toate, și el se dete un pas înapoi, ridică dreapta, trecu cu palma peste-frunte și-și netezi apoi părul.

5 —A așezat altă domnie?! grăi, vorbind ca-ntr-aiurea. Da, așa e! Fratele meu nu mai mi-e frate, soția mea nu mai mi-e soție, copilul meu nu mai mi-e copil după ce s-a abătut din căile Domnului. Da! urmă ridicînd glasul. Așa e cum zice părintele Titu. Lăsat-au

10 părinții noștri cu limbă de moarte și-au rînduit ca să păstrăm neatinsă comoara moștenirii sufletești rămase de la dînșii și să ne dăm silința de a face și pe alții părtași la ea, iar în ziua cînd ispititori veniți despre meazăzi vor fi izbutit să strice inimile celor slabi de

15 înger, noi, cei încă tari în credință, să ne părăsim vetrele și să ne retragem iar în poienele luminoase, unde omul trăiește mai mult cu sufletul decît cu trupul. N-am să turbur nici eu liniștea voastră! Rămîneți în pace! Luați pămîntul și-i împărțiți stăpînirea: eu și

20 ai mei ne vom retrage la munte și vom stărui în credința că stăpîn nu poate să fie omul decît pe sine și pe roadele muncii sale. Robiți-vă între voi: noi vom merge înainte, păzind cu sfințenie rînduiala rămasă din bătrîni și, mereu tineri, vom crește și vom întineri neamul.

25

— De cînd trăiesc pe pămînt — întîmpină Cornea — oamenii se măsoară între ei și cei mai destoinici se ridică deasupra, iar cei de rînd rămîn sub stăpînirea lor, și nu ai tu să schimbi rostul lucrurilor.

30 — Lumea merge înainte — adăugă Radu — și-și desăvîrșește mereu așezămintele: nu e cu putință să trăim azi cum am trăit ieri.

— Nu în așezăminte are să se facă desăvîrșirea — îi răspunse Manea — ci în om, iar omul e cu atît mai

35 desăvîrșit cu cît mai puțin atîrnă, rămîind așezămintele neschimbate, de' împregiurările în care-și petrece viața. Nu vei mai fi puțînd tu, care ai crescut în mijlocul lor, să te-ntorci, dar noi, care am stărui, stăruiem înainte. Dumnezeu să vă aibă-n paza sa și să vă lumineze! strigă el ridicînd amîndouă mînile și se depărta liniștit ca-n clipa cînd dăduse față cu dînșii.

40

Cornea și Vladislav se uitau zăpăciți, cum fuse-sără, unul la altul, iar Radu stetea cuprins de simțămîntul încă mai dureroasei strîmtorări.

„Ce fac și ce nu fac?!“ se-ntreba.

5 I se răscolise toată ființa.

Nesuferită îi era lumea în care trăia, dar nu putea să-i între-n minte gîndul că are să-și schimbe felul de a viețui, și se cutremura dîndu-și seamă despre asprirea omului care îi era tată.

10 Nu! el nu putea să meargă cu tatăl său, darnici aici nu mai avea nici un rost.

Ziua întregă a umblat zbătîndu-se așa singur, dar se-ntunecase, și el, pierdut în gînduri, se uitase răzămat de o salcie pletoasă pe țăr murul lacului, în

15 care nu se mai oglindea nici o stea.

Norii cuprinsesără încetul cu încetul tot cerul, vîntul scutura din cînd în cînd în freamăt furtunatic copacii bătrîni și trecea pe biciuite peste fața lacului, pe care-l lumina din timp în timp cîte un fulger, și rar de tot se auzea cite un tunet venit, parcă, din altă lume.

El vedea numai lumina cînd mai viuă, cînd de tot slabă a fulgerelor și măsura din oglindirea ei în valurile mișcate și tăria trăsnetelor, și depărtările lor.

25 „Ce fac și ce nu fac?!“ se-ntreba iar și iar.

Iar fulgera, și întocmai precum lumina aceluiași fulger se oglindea în aceeași clipă în toate apele atinse de ea, întrebarea „Ce fac și ce nu fac?!“ se punea în toate capetele la care străbătuse vestea despre hotărîrea luată de părintele Manea.

30 Vladislav, județii, popii cărturari și grecii veniți în coada lor răsuflau mai ușor după ce părintele Manea, s-a-ntors la ai săi, cu hotărîrea de a-i aduce, ca să treacă cu dînșii în poiene; iar au căzut însă pe gînduri cînd au văzut că pretutindenii prin văi și de-a lungul podgoriilor babe rele de gură și muieri răzvrătite umblă bezmetice și-i indeamnă pe oameni să-și părăsească vetrele și să meargă și ei după trimisul lui Dumnezeu.

40 Încă de mult se vorbea prin înfundăturile din valea Ialomitei despre o sfință, pe care ciobanii o vedeau

Nu-l mai întreba însă nimeni ce-a voit și ce nu
voiește, căci o voință atoatecovârșitoare îi mîna pe
toți înainte, și, porniți o dată, ei nu mai puteau să se
oprească și-l duceau și pe el.

5 — Nu ne oprim în poiene — strigă Filip, bătrînul
cu plete albe — ci trecem în valea Oltului și-nchidem
trecătorile, ca nici vîntul să nu mai poată bate de la
ei la noi!

— Trecem!... trecem!... răsună din mii de glasuri,
și inimile toate se umplură de dulci nădăjduri.

10 Il încînta și pe Manea gîndul unei nouă vieți în
valea bine adăpostită a Oltului, dar un nour greu îi
întuneca cerul: Radu, fiul său, nu era și el între cei ce
veneau după dînsul.

15 Mai vîrtos i se-ntunecă cerul două zile-n urmă,
cînd au sosit la marginea poienelor și-au început a se
risipi spre Vîrful-cu-Dor și spre Peatra-Arsă.

Bassa, fiica pustiurilor, și soții ei de pribegie pri-
veau cu ochii muiți în lacrimi peste lărgimile lumi-
noase, răsufiau cu nesațiu aerul curat și proaspăt și
nu se mai saturau de apă limpede și dulce, care izbucnea
de pe sub coaste: aici voiau să-și petreacă zilele vieții,
toate.

20 De acolo, de sus, unde se aflau ei, se vedea departe
la vale, în preajma peșterei, tabăra sîmbriașilor și mai
departe, pe Leaota, tabăra bulgarilor trimiși de țarul
Simeon, ca să-nchidă toate trecătorile și numai cete-
lor de călăreți să le lase deschis drumul spre valea
Oltului, iar pe ceilalți să-i mîne înapoi, la vetrele lor.

30 Cu putere neînfrînată izbucni mînia de mult
înăbușită, și mulțimea se-ngrămădi împregiurul părin-
telui Manea.

— Ha — ha! strigă Cîrnu, rîzînd de i se vedeau
dinții rari. Dar suntem mai mulți decît dînșii și nu
oameni luați în simbrie. Avem noi să-i alungăm pe
ei, să-i urmărim pînă-n vizuinile lor și să le stîrpim
și sămînța.

Părintele Manea sta cu brațele ridicate, ca să poto-
lească izbucnirile mîniei.

40 — Nu! strigă el din răspuțeri. Mai bine să periți
suferind și răbdînd decît să intrați în luptă sînge-

roasă cu frații voștri. Totdeauna iese-nvingător cel
ce știe să stăruie cu îndelungă răbdare. Sunt — urmă
el mai încet — închise acum trecătorile, dar n-o să
și rămîie închise, și mai sunt și poteci pierdute prin
desișuri. Dacă bună va fi dar viața noastră și veți
5 stăruii în dorința de a lua parte la ea, vă veți* stră-
cura încetul cu încetul și fără de primejdie pînă
la noi.

6 Glasul lui străbătea departe și găsea deschise ini-
mule muntenilor porniți din fire a se feri de pripire.
Nu însă toți voiau să înțeleagă, și mulți se adunau
împregiurul lui Cîrnu, care ferbea în el.

Chiar nici besseni nu se puteau împăca cu gîndul
ca ei și-n valea Oltului tot singuri ca pînă acum să-și
15 trăiască zilele . Nu unul dintre dînșii își și alesese
perechea și aștepta numai potolirea lucrurilor ca să
ceară binecuvîntarea părintelui Manea pentru înte-
meierea casei sale.

Aceștia nu puteau să aștepte cu îndelungă răbdare,
20 îi înteteau pe ceilalți și tot mai stăruitor le trimiteau
celor din vale vorba că ei pornesc lupta dacă nu li se
dă voie să ieie cu dînșii și pe cei ce se vor fi legat prin
căsătorie cu vreunul dintre ai lor.

Stau dar cuprinși de frămîntare din ce în ce mai
25 viuă cînd s-a pornit din vale vorba că vine Radu să-i
vestească că domnul și județii se leagă să le lase dru-
mul deschis și pentru cei înrudiți cu besseni, dacă și
aceștia se leagă a-i părăsi pe ceilalți.

Era o zăpăceală nelămurită, în care nimeni nu se
30 mai putea dezmetici: unii săltau de bucurie, alții
plîngeau cuprinși de-ntristare, iar alții rîcneau de
mînie și-i ocărau pe besseni care erau în stare să-i
părăsească pe ceilalți.

Manea era amețit și nu-și mai dedea seamă ce face
35 și ce zice: el vedea numai pe Radu și știa numai că
fiul său s-a lăpădat și el de cei căzuți în păcate și e
gata să vie după dînsul.

Iară Bassa, care de cîteva zile-și petrecuse timpul
cu femeii și cu copiii, stacuprinsă de sfială fioroasă la o
40 parte și se uita cu ochii ei mari la Radu, care nu
îndrăznea, parcă, să se uite-n ochii ei.

5 Toată iubirea pe care-n timp de peste douăzeci de ani Manea o revărsase asupra ei se-ntorcea, drept răsplată, asupra tânărului, care ca dînsul umbla, ca dînsul își purta capul și cu glasul lui vorbea. Era gata în fiecare clipă să alege cu brațele deschise la el și să-i zică: „Vino, ca împreună să îndulcim viața neasămănatului om care ni-a fost tată — ție trupește, iar mie, mai fericită, sufletește!” Ar fi fost gata, darse speria de privirea lui scrutătoare.

10 „Cine e femeia aceasta și ce rost are ea?!” se-ntrebase el în clipa cînd întîia oară a văzut-o.
„Cine e și ce rost are?!” se-ntreba mereu și după ce aflase cine e și ce rost are.

15 Trăit între oameni de rea-credință, care mereu mint, se amăgesc și se-nșeală între dînșii, mereu își dau de gol păcatele voind să le ascundă, nu mai putea să aibă mulțumirea de a crede pe cei ce se apropie cu inima deschisă de dînsul.

20 Era uimit de bărbăția Bassei, de curăția sufletului ei, de căldura inimii ei, dar vermele îndoielii îl rodea și se temea să nu fie amăgit.

Se toarce însă firul vieții înainte, și în curînd s-au dezmeticit cu toții și o veselie curată a luminat fețele.

25 Se schimbă dintr-o clipă-n alta fața vieții omenești și se preface voia omului, și n-ai tu, muritor cu zile multe, nici să salți de bucurie cînd toate-ți merg în plin și cu prisos, nici să te jeluiești amarnic cînd toate ți le perzi, căci trecătoare sunt, ca tine, toate și nu știi ce-ți aduce clipa viitoare.

30 N-aveau, în adevăr, decît să între cu toții în legătură cu besenii pentru ca tuturora să le fie deschis drumul spre valea Oltului, și, ivit o dată în mintea unuia, gîndul acesta i-a stăpînit pe toți.

35 Da! nu unul, nu cîțiva, nu mulți, ci toți besenii trebuiau să-și aleagă: o nuntă mare cum n-â mai fost nici în timpul bătrînilor, o sărbătoare de înfrățire trebuia să se facă aici în poienele sfinte, încît urmașii în vecii vecilor să-și aducă aminte de ea.

40 — Bassa și Radu s-o pornească! strigă o femeie îndrăcită.

— Bassa și Radu înainte! strigară toți într-un glas, iar ceilalți dup a dînșii.

5 Părintele Manea nu-și mai simțea pămîntul sub picioare și sta cu brațele ridicate, gata de a le datutura binecuvîntarea.

— Tu ești mai presus de toți în înțelepciunea ta — grăi Radu, plecîndu-și capul — și iubirea ta e neistovită; cum zici tu, așa e bine și așa avem să facem cu toții.

10 S-a făcut nuntă mare, și, deși Rusaliile de mult acum trecusă, iar s-au umplut poienele de cîntece și de chiote, iar răsuna buciumul pînă-n cele mai depărtate văi, iar se adunau fete și flăcăi, ca să-ncingă hora mare împregiurul cimpoieșilor, iar steteau pe

15 ici, pe colo babe și neveste la sfat, și, amețiți cu toții, și mici, și mari, și tînări, și bătrîni, beți de bucurie, își petreceau în zburdalnică veselie.

20 Au venit și simbriașii și priveau cu jînd; venit-au și bulgarii și se mirau cum atîta lume se poate veseli pe nemîncate și pe nebăute.

Iar bătrînul Burete stetea la o parte în umbra unui fag noduros, asculta doina cîntată din fluier de un cioban și, biruit de slăbiciunea lui, ștergea din cînd în cînd cu mîneca curată lacrimile ce-i curgeau peste

25 gene spre barba cea albă.

Părintele Manea le vedea și le simțea toate, umbla ca prin vis de ici pînă colo, se oprea din cînd în cînd, ca să stea de vorbă cu bătrînii, și iar se ducea mai departe și iar se oprea.

30 Un neastîmpăr nelămurit îi cuprinsese sufletul și, văzîndu-le toate, le puneă fără de voie în întregul vieții lui mult zbuciumate.

35 își aducea aminte cum s-a luptat cu Budac și cum s-a pomenit în cele din urmă singur în mijlocul cîmpului acoperit de morți, cum a rătăcit noaptea prin ulițile deșerte ale Prislavului, cuma dat peste Clement, călugărul pătimaș, cum era dus în învîlmășeala de la Constantinopol, cum a stat sub bolta cea crăpată... își aducea aminte de Vasilie Macedoneanul, de Beni-

amin, deAzvadi, debătrînul Isaac, de Iacub Saffaru],
își aducea aminte și ochii i se umpleau de lacrimi.

„O, Mir Benah!... Mir Benah! suspina el. Unde
ești, Mir Benah?! Privește din lumea celor fericiți,
în care prea curînd ai trecut, și vezi cum știe Domnul
să asculte rugăciunea celui umilit.”

Și iar și le aducea toate aminte, și răsuflarea i se
oprea.

„Ano! — șoptea — unde ești, Ano?!”

Era aci prin apropiere Ana și le vedea și ea toate,
sta și ea cu răsuflarea oprită și cu inima' sîngerată,
dar croită era calea vieții ei.

„Lungă e — își zise el iar — și afară din caleplină
aici pe pămînt viața omului!”

Scurte îi păreau însă și de tot puține zilele lui
acum, cînd o viață nouă se-ncepea, și iar se oprea pe
la bătrîni, ca să steie de vorbă cu dîșii, să le spună
ce-a văzut și ce-a-nvățat cutrierînd prin lume și să
verse toată înțelepciunea lui în sufletele lor pr'imi-
toare.

A doua zi besseni și tinerele lor soții, părinții,
frații, surorile, rudele mai apropiate și cele mai depăr-
tate ale acestora, toți cu toții se pregăteau de plecare.
Oamenii ici își adunau turmele, colo încărcau poverile
pe cai ori pe măgari, iar femeile-și strîngeau copiii
fiecare împregiurul său. Unii, mai grăbiți din fire,
plecaseră înainte, și de sus, din poiene, unde se aflau,
se vedea și tabăra sîmbriașilor, jos, la peșteră, și
lungul șir al pribegilor, care, trecînd pe sub virful
Omului, apucaseră la stînga spre Strunga și de acolo
spre depărtata trecătoare a lui Bran.

Deodată se porni vestea că iar sunt închise trecă-
torile.

Prea se făcuseră mulți cei ce erau ori se socoteau
legați cu besseni, domnul și județii nu înțeleseseră
lucrurile așa, și atît sîmbriașii din vale, cit și bulgarii
de la Strunga îi goneau pe pribegi înapoi.

— Mișei care-și calcă jurămîntul! strigă bătrînul
Cîrnu, înviorat.

— Oameni fără de credință, care s-au lăpădat și
de Dumnezeu, și de părinții lor! strigară alții, și în

vreme ce lumea cuprinsă de spaimă se-ngrămădea
pornită iar la deal, besseni începură a se mișca, cu
săbiile scoase, la vale.

Părintele Manea stetea iar cu brațele ridicate și nu
știa ce să facă.

— Stați!... potoliți-vă! strigă Radu. Suntem
legați și noi! Am să mă duc eu ca să deschid trecătorile
pentru' aceia cărora li se cuvine să-i însoțească pe
cetași.

Atît în vale însă, cît și spre Strunga se începuseră
încăierările, și strigătele celor loviți umpleau toate
văile.

Bassa-1 prinse pe Radu de braț.

— Nu — îi zise ea — n-ai să te duci, n-ai să ieși
din mijlocul celor ce sunt gata să-și deie viețile ca s-o
apere pe a ta.

în clipa aceasta, Ana, care le vedea toate de sus,
de pe Jepi, plecă, perzîndu-și stăpînirea de sine, la
vale.

— încetează, seminție blăstămată! strigă ea. în-
cetează și nu spurca aceste locuri sfinte!

— Vine sfînta! răsună din toate părțile, și pretu-
tindenii în drumul ei cădeau cu toții în genunchi.

Manea sta-ncremenit și cu mintea oprită-n loc.

O vedea înaltă, subțire, slabă, cu pelița obrajilor
întinsă, cu ochii numai pă jumătate deschiși, o vedea
în toată curăția ei și nu putea să-și deie seamă dacă
în aievea o vede ori numai și-o închipuiește.

— Ea este! Este în aievea ea, mult hulita mea
mamă! strigă Radu, zguduit în toată ființa lui. O,
minunea minunilor, ființă fără de prihană! strigă el
și, mergînd spre ea, căzu în genunchi și-i îmbrățișa
picioarele. Calcă-mă, mamă, în picioare — urmă dîn-
sul dară iartă necredința mea și fărădelegile mele
și ajută-mă să mă fac vrednic de tine prin fapte ție
plăcute și să spășesc păcatul de a te fi socotit deopotrivă
cu ceilalți.

Ea se plecă puțin și-i sărută creștetul, apoi îl
ridică, îi privi lung în față și-i sărută fruntea.

— O! slăbiciune omenească! Fără de seamă e
mîngîierea de a te vedea, șopti dînsa. Deopotrivă

suntem, fiule, cu toții, și greul păcătuirilor sale și-1 poartă, trăind în lumea aceasta, fiecare!

îndreptându-se apoi spre soțul ei, ea stete cîțva timp nemișcată.

— De ce a trebuit, Mane, să mai aibă ochii mei durerea de a te vedea?! grăi dînsa. De ce a trebuit să turburați voi liniștea acestor locuri?!

— Căutăm — îi răspunse Manea, încă tot amețit — scăparea sufletească a urmașilor noștri!

— încetați! strigă ea, ridicînd glasul. Risipiți-vă, întoarceți-vă la vetrele voastre, primiți fără de împotrivire cearta dumnezeiască!

Radu se-ndreptă și ridică capul

— Nu! acum nu! grăi dînsul. Prea tîrziu este! zadarnice sunt opintirile de a înfrîna mînia celor ce îndelung au răbdat și se cutremură aducîndu-și aminte de cele petrecute. Nu vrea Dumnezeu să mai ierte pe hulitorii tăi! Oamenii aceștia au cu toții copii și mai bine e să fie măcelăriți aici, în aceste locuri curate, decît să aibă viața pe care am avut-o eu. O, Basso! — urmă el — iartă-mă și tu și dă-mi sabia lui Mir Benah, ca să mă-naț rjdicînd-o!

— Cu el mergem! El ne este domn și povățuitor! răsună din mii de glasuri, și în vreme ce bărbații destoinici de luptă se depărtară în grabă furtunatică după Bassa și Radu spre Strunga, unde încăierările erau din ce în ce mai întinse, simbriașii urcau despre peșteră, ca să ieie la goană mulțimea rămasă fără de apărare, care se bocea în gura mare.

Ana și Manea steteau cu graiul pierdut în culme, la Babele, unde odinioară bătrînul Vineș făurea armele de apărare, și-i vedeau și pe cei ce se duc, și pe simbriașii ce tot mai mult se apropiiau, gonind mulțimea din ce în ce mai risipită în fuga ei.

— Mi se-ntunecă toate, grăi Manea în cele din urmă. E fiul meu și-al tău omul care duce pe frații săi la luptă, mi se reivesc de-a valma-n minte toate luptele feroase prin care am trecut și numai înțeleg de ce l-a zidit Dumnezeu pe om pe pămînt.

— Haid'! strigă Ana, văzînd cum simbriașii tot

mai mult se apropie. Vino! — stărui — că eu știu toate potecile, cunosc toate adăposturile, și scumpă ne este tuturora viața ta!

Peste înălțimile Omului se porni o ceață deasă, care, minată de un vînt iute și aspru, se-ntindea mereu peste poiene, și în vreme ce ei își căutau o potecă deasupra prăpăstiilor adinei, toate au fost acoperite de un vâl des și posomorit.

*

* *

Două zile-n urmă soarele-și răvărsa iar din cer senin cele din urmă raze peste poienele acum deșerte, tăcute și liniștite.

Pribegii răzbiseră și la Strunga și la Bran, îi alungaseră și pe bulgari, și pe simbriași și trecuseră în valea Oltului, luînd cu dînșii atît pe cei răniți, cît și pe morții pe care putusără să-i găsească.

Nimeni nu putea însă să-și deie seamă cine a scăpat și cine nu, multe trupuri moarte zăceau părăsite prin prăpăstii și pe la locuri dosnice, și vulturii cu ochi ageri dedeau tîrcoale prin văzduh, stoluri de corbi flămînzi zburau croncînînd pe deasupra poienelor pierdute-n amurg.

Sus, în culmea Petrei-Arse, stetea Ana, mută și nemișcată, și se uita în prăpastie, unde zăcea trupul mort al lui Manea.

îi erau plini ochii de ceea ce vedea și ar fi voit să se arunce și ea în prăpastie, ca să-l vadă mai de aproape în clipa pierii ei alătura cu el. Ea trebuia însă să trăiască.

O! sfinte sunt oasele iubiților noștri, sfîntă ni-e carnea lor. Se cutremura cînd se gîndea că acolo are să putrezească, acolo au să-l mănince vermi, și ar fi primit toate muncile iadului dac-ar fi putut face să se împetrească așa cum îl vedea.

„Nu — strigă ea — nu e spurcat trupul omenesc: sfințit a fost de Maica Domnului, care trupește și-a născut fiul, de Mîntuitorul nostru, care trupește a pătimit, cu trupul a înviat, cu trupul lui sfințit prin suferințe s-a înălțat la ceruri. Nu, nu, nu! nu dușmani

1
I
1
1
I
1
§
†
f

haini, cistăpîntori cu dreptate și neadormiți purtători de grijă avem să-i fim trupului!"

Un vultur se lăsă căzînd greu din înălțimile văzduhului în adîncimea prăpăstiei, și încă unul și iar altul, mulți vulturi se lăsară căzînd greu: Ana stetea impetrită și privea cu inima încleștată cum păsările cerului rup bucată cu bucată și fășie cu fășie carnea de pe oasele lui curate și ei sfinte.

S F t E Ș I T

Cînd Ioan Slavici își face intrarea în literatură ca romancier, în 1894, romanul românesc avea o istorie de o jumătate de veac. Se experimentaseră în acest lung interval de timp cele mai variate forme și numai între 1849—1863 romanul românesc se voia de „moeurs”, prin primele încercări ce ies de sub pana lui I. Ghica și M. Kogălniceanu, „național” prin *Manoil* (1855) al lui D. Bolintineanu și de „mistere” prin producția dintre 1861 și 1863 a lui C. D. Aricescu, G. Baronzi și I. M. Bujoreanu. Acum își înalță însă solida construcție N. Filimon, și cu *Ciocoii vechi și noi* (1862—1863) romanul românesc intră în vîrsta maturității. Direcțiilor mai vechi li se alătură, prin B. P. Hasdeu, cu *Ursita* (1864) și cea istorică. Dar romanul românesc nu are eroi reprezentativi nici înainte de *Ciocoii vechi și noi* și nici după aceea și din producția bogată a genului dintre anii 1849—1894 se desprinde, memorabilă, numai figura lui Dinu Păturică. Slavici se referă la această stare de lucruri încă în 1874, cînd discută romanul lui I. Negruzzi, *Mihai Vereanu*. „Eroul unui roman este prea iubitor de rezoane — îi scrie Slavici lui I. Negruzzi în 10 martie 1874 — prea laș ori prea puțin predominant de amor, cînd el stă tupilit lîngă o cruce, pentru ca să aștepte mireasa. Unde este viforul afectelor? unde este tăria unei voințe purtate de pasiuni? Este erou acela care 24 ore stă nehotăjit și apoi leșină? Nu, eroii nicicînd nu leșină. Ei darmă munți, nebunesc, seucid, dar nicicînd nu sunt capabili de leșin” (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, București, 1932, p. 244-245).

Observații interesante face Slavici și în privința romanului ca gen literar, cu structură bine definită. „Mi-ar plăcea să fac deosebirea

între dramă și roman — arată Slavici în aceeași scrisoare. Drama îi înfățișează caractere deja formate. Ea numai le zugrăvește, fără ca să cerce a ni arăta, cum ele au ajuns a fi precum sunt. Considerații estetice, care restrâng timpul acțiunii și opresc istorisirile, fac asta în dramă peste puțină. În roman însă șirul acțiunilor nu este determinat. Este o istorisire care poate începe cu nașterea și sfârși cu moartea eroului. Pretind dar altceva de la roman: ca el să arate desfășurarea caracterului, să ni spună — nu numai cum sunt, ci totodată și cum, în urma căror înrîuriri, au ajuns caracterele a fi precum sunt. Această desfășurare premeditată o numesc eu formare, deosebind-o de simpla zugrăvire. Eu cer de la roman ca el să zugrăvească ce el a format" (I.E. Torouțiu, *op.cit.*, II, p. 241).

Discutarea specificului romanului, paralel cu a genului dramatic, o întâlnim la Boileau în *Arta poetică*, de asemenea și ideea că în cel din urmă caracterele trebuie să apară definitiv conturate încă din prima scenă. Slavici cere romanului, în esență, să zugrăvească formarea de caractere. Scriitorul are însă în vedere și faptul că romanul se impune să fie o frescă socială, cu o construcție susținută pe acțiuni paralele. Se explică de ce Slavici evită multă vreme să utilizeze termenul de *roman* pentru scrierile sale. Preferă să-și intituleze romanele - „narațiuni”, iar când tratează subiecte istorice — „narațiuni istorice”. Abia mai târziu, în 1906, când publică *Mara* în volum, specifică: „roman” (în *Vatra* apăruse cu mențiunea: „Novelă”). Noțiunea devenise între timp foarte cuprinzătoare, înțelegându-se prin roman orice narațiune ceva mai extinsă.

Cele dintîi încercări de roman ale lui Slavici se situează în epoca în care își formulează și opiniile teoretice în legătură cu acest gen literar. Primul roman al scriitorului pare să fie *Osinda răului*, despre care știm, pînă acum, destul de puține lucruri. Slavici îl informează pe I. Negruzzi, într-o scrisoare din 10 aprilie 1873, că scrisese din acest roman vreo „15 coaie” (I.E. Torouțiu, *op.cit.*, II, p. 212), dar că nu-l putea continua. Se apucase să scrie, cum rezultă din aceeași scrisoare, și un „epos tragic”. Se referea, desigur, la *Revoluția din Pırlești*, care se publică în *Gura satului* din Arad, începînd din 15 aprilie 1873. Slavici își subintitulează lucrarea „roman tragic”, precizînd că va cuprinde 5 părți și că era scos „din niște manuscrise de la Ispania și alcătuit după cel mai nou sistem, dat fiind întru cîntea și mărirea celor întru toate deopotrivă între sine”. „Romanul tragic” are ca punct de plecare, cum am arătat (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 139 și urm.) răzvrătirea

țărănilor din Păuliș, din februarie 1873, împotriva autorităților administrative. Slavici reia tema în *Crucile roșii*, un deceniu mai târziu, și o tratează cu alt material faptic și la alt nivel al experienței scriitoricești.

Există în corespondența lui Slavici cu I. Negruzzi unele mărturii care arată că ideea scrierii unui roman îl preocupă și după 1873. „Totuși m-am hotărît să scriu un roman — îl informează Slavici într-o scrisoare din 15 septembrie 1874. Și lucrez cu tot sufletul. Ce roman, cel puțin astă dată nu-ți pot spune. Este o lucrare pin care mă descarc de niște gânduri, ce de vro patru ani mă năpăduiesc. Ceva din poveste, ceva din *Dionis* al lui Eminescu, și ceva din statul ideal al lui Plato” (I.E. Torouțiu, *op.cit.*, II, p. 265-266). Mențiunile acestea și altele care se mai pot spicui din corespondența scriitorului nu ne ajută să vedem și cum realizează — dacă a realizat — eroi în stare să „darme munții”. Trec două decenii pînă în 1894, cînd publică *Mara*, dar s-ar putea ca scriitorul să fi schițat, încă din *Osinda răului*, destinul tragic al lui Hubăr.

Mara putea surprinde, în 1894, la apariție, prin viziunea în descrierea vieții orașului. Slavici nu este cel dintîi romancier român care înfățișează lumea citadină. N. Filimon se oprește la ea în *Ciocoi vechi și noi* cu trei decenii mai devreme. Dar și N. Filimon și romancierii de după el văd viața orașului *neășezată*, de unde și atitudinea polemică față de instituții și de relațiile sociale. Eroii înșiși devin sau rămîn „citadini”, o etapă din existența lor, legată, mai adesea, de o slujbă. Andronache Tuzluc — să nu vorbim de Banul C. — se găsește în această situație și chiar Dinu Păturică vine de la țară. Orașul descris de Slavici se situează la cealaltă extremă și trăsătura dominantă a vieții citadine este *așezarea*. Instituțiile se bucură de autoritate, relațiile sociale se întemeiază pe norme statornicite în cursul veacurilor, iar eroii sînt orășeni prin însuși modul lor de viață. Ceea ce pentru N. Filimon și urmașii săi constituia un ideal, pentru Slavici este o realitate. Și astfel romancierul descrie obiectiv lumea orașului, cum nu făcuse nici un alt scriitor român dinaintea sa.

Romanul românesc înregistrează aproape concomitent cu *Mara* un nou succes prin ciclul Cornlneștenilor. *Viața la țară*, cu care Duiliu Zamfirescu deschide ciclul, începe să apară în *Convorbiri literare* în iulie 1894, cînd Slavici ajunsese cu publicarea *Marei* la capitolul *Două porunci* (cap. XII). Sepoate vorbi pentru adouaparte a anului 1894 chiar de o competiție între *Vatra* și *Convorbiri literare*, în paginile cărora apar cele două romane. Duiliu Zamfirescu termină publicarea romanului *Viate la țară* în mai 1895, ca în noiembrie să înceapă

tipărirea, tot în *Convorbiri literare*, a romanului *Tănase Scatiu*. Redacția atrăgea atenția, într-o notă, că cine „a citit *Viața la țară* va găsi în încercarea de față multe cunoștințe”. Duiliu Zamfirescu publică în 1897—1898 în *război*, cu care se poate considera încheiat ciclul Comăneștenilor.

Activitatea de romancier a lui Slavici înregistrează după *Mara* o lungă perioadă de tăcere. Scriitorul revine la roman abia în 1902 și explicația o vedem în interesul tot mai mare pe care îl arată publicul după 1900 acestui gen literar. Slavici publică în numai câțiva ani — 1902—1909 — patru romane: *Din bătrini* (1902), *Din bătrâni*. *Manea* (1905), *Corbei* (în *Tribuna*, (1906-1907) și *Din două lumi* (în ziarul *Minerva*, 1908—1909). Se publică în volum, totacum, și *Mara* (1906). Activitatea de romancier a scriitorului înregistrează apoi o nouă perioadă de tăcere, de astă dată și mai lungă. Slavici își reia activitatea de romancier de-abia după primul război mondial și publică între 1922—1925 alte trei romane: *Vintură-Țară* (în *Revista copiilor și a tinerimii*, 1922—1924), *Cel din urmă Armaș* (în volum, 1923) și *Din păcat în păcat* (în *Adevărul literar și artistic*, 1924—1925). Scoate în volum, acum, și „narațiunea” *Din două lumi* (1920), publicată în *Minerva* cu un deceniu mai înainte. Dar alte trei din romanele sale — *Corbei*, *Vintură-Țară* și *Din păcat în păcat* — se tipăresc în volum în ediția noastră, după ce s-a scurs de la apariția lor mai bine de o jumătate de veac.

Romanele lui Slavici de după 1900 inaugurează direcții noi în creația sa literară și numai romanul *Din două lumi* se înscrie pe linia problematicii din *Mara*. Se descrie și aici lumea orașului, de astă dată a Bucureștiului, și în centrul acțiunii stau familiile meseriașilor. Viziunea romancierului se modifică însă fundamental și orașul nu mai apare ca în *Mara*, o lume închisă. Pătrund în lumea meseriașilor înși veniți din afară, fără ca cineva să se împotrivescă, după cum inși din breslele meșteșugărești le părăsesc, îndată ce li se ivește ocazia să se înalțe în ierarhia socială. Romancierul nu mai descrie o lume așezată, cum este cea din *Mara*, ci una în plină transformare. Meseriașii se ruinează sub presiunea concurenței capitaliste, iar aceia dintre ei care se salvează își modifică natura muncii. Transformări importante au loc, odată cu aceasta și în profilul psihologic al „orașenilor”. Romancierul insistă asupra „aristocratizării” în lumea meseriașilor, dar descrie și procesul de formare a muncitorului. Slavici se oprește — și lucrul acesta este cu deosebire important — la schimbări de structură în viața orașului românesc de la începutul secolului nostru.

Mara și *Din două lumi* apar, cu toate înruderirile tematiche, ca două momente distincte în creația lui Slavici prin viziunea asupra lumii orașului. Deosebiri importante se fac însă simțite și sub raportul realizării artistice și „narațiunea” *Din două lumi*, deși vine cu o problematică mai modernă, nu se ridică la nivelul *Murei*.

- Orientarea spre zgrăvirea trecutului istoric se înscrie ca o a doua direcție în activitatea de romancier a lui Slavici și aici se încadrează și cele mai multe din „narațiunile” sale. Munca de editare a documentelor Hurmuzaki îi facilitează romancierului cunoașterea trecutului și romanele sale istorice au ca punct de plecare această activitate. Slavici se considera pregătit să dea o suită de lucrări literare, în care să evoce istoria poporului nostru. „Narațiunea aceasta e numai începutul unui șir de narațiuni — scrie Slavici în *O mărturisire*, cu care se deschide *Din bătrini* — din ce în ce mai frumoase și mai interesante, pe care am de gând să le public [...]. în proxima din aceste narațiuni voi expune întâmplări petrecute în timpul părinților Cirilși Metodiu... care au trecut și pe la străbunii noștri” (ediția din 1902, p. VIII; în volumul de față, p. 295).

Slavici reia o idee mai veche întâlnită și la I. Heliade-Rădulescu și Gh. Asachi, când își propune să evoce momente din istoria poporului nostru într-o suită de „narațiuni”. Istoria îmbracă însă mai întâi forma romanului în țările occidentale, sub influența lui Walter Scott, care face prin *Ivanhoe*, *Kenilworth* și alte scrieri ale sale nu atât o școală, cât mai ales școli naționale. Se fac cunoscuți prin cultivarea romanului de inspirație istorică Al. Dumas-tatăl, în Franța, Al. Manzoni, în Italia, Van Lenep, în Olanda, Sienkiewicz, în Polonia.

Gînd cercetăm romanele istorice ale lui Slavici se impune sa cunoaștem și opiniile sale cu privire la interpretarea pe care o dă istoricului în opera literară. Scriitorul care compune lucrări cu subiecte din istorie — arată Slavici încă în 1877 — „se depărtează dar de lumea de astăzi și caută o altă lume, în istorie, numai spre a putea fi mai liber în lucrarea sa. Pentru ca să o poată însă aceasta, dacă nu are cunoștințe istorice, trebuiește să aibă cel puțin bunul simț istoric: să-l aibă — nu spre a ști cum să ne înfățișeze pe eroii săi, ci spre a ști cum nu poate să ni-i înfățișeze” [*Timpul*, nr. 170, 27 iulie 1877). Slavici credea, încă în 1877, că epocile pentru care există mai puține documente sînt și acelea care se pretează mai bine să fie înfățișate în scrieri literare. *Din bătrini*, și *Din bătrini*. *Manea*, primele sale romane istorice, au la bază această idee. Acțiunea lor este situată în epoca năvălirii popoarelor migratoare. Roman-

cierul caută să confere istoricitate întâmplărilor, în absența documentelor, prin plasarea acțiunii într-un anumit spațiu geografic și prin împrumuturi din onomastică și toponimie. Slavici pornea de la convingerea că în anumite zone ale țării, cum ar fi împrejurimile Bucegilor, viața locuitorilor nu suferise modificări structurale în cursul veacurilor.

Slavici dă însă multora din eroii săi nume slave, înainte ca „muntenii”, cum numește el populația autohtonă, să fi venit în contact cu popoarele slave. Scriitorul putea imagina în Tirgoviște, pe la 850, chiar un scaun de domnie, cu voievod și curte domnească, întâmplările, oricât de interesante, nu sînt investite întru totul cu istoricitate, în înțelesul pe care îl dăm cuvîntului.

Dezvoltarea romanului nostru istoric, atît de înceată, își are aici una dintre explicații. *Logofăt[ul] Baptiste Veleli. Episod istoric din secolul XVII* de V.A. Urechia, din 1855 și *Radu Buzoianu*, de Ioan Dumitrescu, din 1853, sînt considerate cele dintîi romane istorice din literatura noastră. Dar în cel din urmă, chiar dacă se istorisesc evenimente de la 1595, întâmplările imaginate și fără motivare general umană copleșesc, nimicind orice credibilitate în istoricitatea lor. întemeietorul romanului istoric trebuie considerat B. P. Hasdeu, cu *Ursita* (1864), pe care scriitorul și-l intitulează — „romanșu istoricu”. încercări de roman istoric se fac și peste munți și I. C. Drăgescu scoate în volum, la Budapesta, în 1867, *Noapțile carpatine*, inspirat din răscoala din 1784, condusă de Horia, Cloșca și Crișan. Se pot minționa și alte încercări, mai ales după 1880, dar ele sînt sporadice.

Se impune atenției cercetătorului și un alt aspect. Romancierii nu izbutesc să creeze personaje memorabile și Alexandru Lăpușneanu, din nuvela lui C. Negruzzi, domină pînă la Sadoveanu proza noastră de inspirație istorică.

Judecat din perspectiva dezvoltării literaturii noastre, planul lui Slavici de a scrie o suită de romane istorice, în care să înfățișeze viața poporului român, începînd din secolul al VI-lea, merită toată atenția. „Narațiunile” sale istorice se înscriu însă ca realizări parțiale. Se întîlnesc scene memorabile, descripții de calamități care amintesc de cronicari, evocările peisajului social oriental. Scriitorul creează și cîteva personaje interesante, mai ales feminine, iar descrierea iubirii amintește de marile realizări din nuvelistică.

Slavici nu părăsește ideea compunerii unui ciclu de romane istorice și *Corbei*, pe care începe să-I publice în 16 decembrie 1906

în *Tribuna* din Arad, și-l intitulează tot „narațiune istorică”. Acțiunea se petrece, de astă dată în Transilvania, după 1848. Slavici pornește, evident cu intenția de a construi un roman istoric, dar încă după primele capitole trece, de la reconstituire, la evocarea unor întâmplări pe care le cunoaște din experiența sa de viață.

Slavici urmează ca autor de romane istorice un drum interesant și de la evocare, ca în cele două „narațiuni istorice” *Din bătrîni* se orientează, prin *Corbei*, spre reconstituire pe bază de documente. Scriitorul urmează în *Vintură-Țară* foarte de aproape documentele și este preocupat să încadreze viața lui Petru Cerchel, eroul principal al romanului, în istoria țării precum și în contextul european. Romanele strict documentare, cum este *Vintură-Țară*, se pot perima foarte repede în raport cu scrierile de imaginație. Căci viziunea asupra aspectelor oferită de documente se modifică odată cu progresele înregistrate de cercetarea științifică.

Un roman istoric este și *Din păcat în păcat*, ultima lucrare amplă a scriitorului. Acțiunea se petrece la Iași în anii premergători Unirii Principatelor. Materia romanului este scoasă numai în parte din documente, iar personajele nu sînt nici ele decît în parte istorice. Proza noastră de inspirație istorică înregistrează progrese însemnate prin romanele lui M. Sadoveanu și Slavici pare să fi ținut seama de ele. Personajele neatestate documentar din romanul *Din păcat în păcat* sînt construite, cum procedează și Sadoveanu, cu preocuparea să nu vină în contradicție cu adevărul istoric.

Ocupă un loc aparte în activitatea de romancier a lui Slavici *Cel din urmă Armaș*, nu atît sub raportul realizării artistice, cît mai ales al tehnicii literare. *Cel din urmă Armaș* se publică direct în volum, asemeni „narațiunilor” *Din bătrîni*, și Slavici și-l intitulează încă de la început „roman”. Romanul se încadrează, în adevăr, în acest gen literar în mai mare măsură decît oricare dintre „narațiuni”. *Cel din urmă Armaș* este însă și o cronică a societății românești dintre anii 1875 și 1880 și marile personalități politice și literare din acești ani apar cu numele lor.

Ioan Slavici a mai scris un roman, *Musulică*, care a fost confiscat, în 1916, la întemnițarea scriitorului. Romanul fusese terminat mai înainte, poate în perioada 1902—1909 și avea vreo două sute de pagini. Se încadra, după cîte se pare, între „narațiuni”.

Activitatea de romancier a lui Slavici reflectă, ca și celelalte sectoare ale creației sale, aceeași inegalitate sub raportul realizării artistice. *Mara*, întîiul său roman, este, fără îndoială, cea mai impor-

tantă operă epică de după 1880 și pînă la apariția lui *Ion de Rebreanu*. Scriitorul trece, apoi, la „narațiunea istorică”, cu realizări parțiale, spre a ajunge la romanul documentar și romanul-cronică, în înțelesul de consemnare de date și întâmplări. Nu a depășit faza inițială nici planul de a realiza o suită de narațiuni în care să înfățișeze momente din istoria poporului nostru. Să reținem totuși epocile din istorie la care se oprește scriitorul: vremea năvălirii popoarelor migratoare (*Din bătrîni*), a lui Minai Viteazul (*Vîntură-Țară*), anii de după revoluția din 1848 și dinaintea Unirii Principatelor (*Corbei, Din păcat în păcat*), ai războiului pentru independență (*Cel din urmă Armat*). Slavici merge în romanele sale, nu o dată, pe urmele înaintașilor, dar nu este mai puțin adevărat că „narațiunile” cuprind elemente care fac din Slavici un precursor al multor prozatori români.

MARA

A apărut în *Vatra*, I (1894): Cap. I. *Sărăcuții mamei*, nr. 1, p. 10—11; Cap. II. *Maica Aegidia*, nr. 1, p. 11—15; nr. 2, p. 43—46; Cap. III. *Furtuna cea mare*, nr. 2, p. 46—47; Cap. IV. *Primăvară*, nr. 3, p. 67—71; nr. 4, p. 107—111; Cap. V. *Ani de tinerele*, nr. 4, p. 111—112; nr. 5, p. 135—139; Cap. VI. *Ispita*, nr. 6, p. 182-186; Cap. VII. *Zbuciumare*, nr. 7, p. 203-207; Cap. VIII. *Datoria*, nr. 8, p. 239-242; Cap. IX. *Inima, săraca*, nr. 9, p. 267—271; nr. 10, p. 304—307; Cap. X. *Cine ce poate*, nr. 10, p. 307—310; nr. 11, p. 330—336; Cap. XI. *Altă lume*, nr. 12, p. 368—374; Cap. XII. *Două porunci*, nr. 13, p. 402-407; nr. 14, p. 434; Cap. XIII. *Datori vechi*, nr. 14, p. 434-438; nr. 15, p. 462-466; Cap. XIV. *Rostul lui Bandi*, nr. 16, p. 486-491; Cap. XVI. *Isprăvile lui Trică*, nr. 17, p. 522-528; Cap. XVII. *Greul vieții*, nr. 18, p. 550-555; nr. 19, p. 584-587; Cap. XVIII. *Birtul de la Sărărie*, nr. 20, p. 614-619; nr. 21, p. 675—676; Cap. XIX. *Blestemul casei*, nr. 21, p. 676—679; nr. 22, p. 702; Cap. XX. *Verboncul*, nr. 22, p. 702-711; nr. 23, p. 727—738; Cap. XXI. *Norocul casei*, nr. 23, p. 738-739; nr. 24, p. 762-767; Cap. XXII. *Pace și liniște*, nr. 24, p. 767—772.

¹ Se numerotează greșit, sărăcindu-se peste Cap. XV: eroarea s-a perpetuat în toate edițiile apărute în timpul vieții autorului, în cazul acesta s-ar părea că sînt XXII capitole în total. În realitate, romanul are XXI capitole, cu toate că în edițiile din 1913 și 1925, la sumar se menționează „Cap. XV. *În cumpănă*”, care nu are corespondent în textul edițiilor respective și nici în textul ediției din 1906 (ediție care nu are nici „pagină” de sumar). Cele relatate în capitolul XIV (*Rostul lui Bandi*), moment de cumpănă în viața Persidei, ar fi permis divizarea acestuia în două capitole: *Rostul lui Bandi* și *În cumpănă*. Intrucît marcarea unui nou capitol apare numai la sumar, în ediția noastră respectăm textul scriitorului, corectînd doar numerotarea capitolelor Xtv, XV, ... XXI (în loc de XIV, XVI, ... XXII).

încă din primul număr al revistei se specifică pe coperta exterioră: *Novelă*.

Se tipărește: I. Slavici, *Mara*. Roman, Budapesta, Institutul de arte grafice „Luceafărul”, 1906, 388 p.

Se reproduce un fragment, cu titlul *Zbuciumare*, In *Luceafărul*, V (1906), nr. 4 (15 februarie), p. 76—80.

Se retipărește: I. Slavici, *Mara*. Roman, București, Editura „Minerva”, 1913, 331 p.; I. Slavici, *Mara*. Roman, București, Editura „Cartea românească”, [1925], 329 p.

Se reproduce un fragment, cu titlul *In podgoria Aradului. Din „Mara”*, In *Adevărul literar și artistic*, VI (1925), nr. 247 (30 august), p. 2.

Vatra este fondată în anii acțiunii meraorandiste, și urmărea să fie în plan literar, îndeosebi prin scrisul lui Slavici și Coșbuc, ceea ce era *Tribuna* în plan politic. Inițiativa întemeierii revistei îi revine însă lui Caragiale, care plănuse, de mai multă vreme, să scoată o foaie literară ilustrată. Caută să și-i asocieze pe Vlahuță și Delavrancea și cum aceștia nu acceptară, se adresează librarului Sfetea și lui Coșbuc. îi scrie și lui Slavici în 27 octombrie 1893 (I.L. Caragiale, *Opere VII. Corespondența*, București, 1942, p. 409). Pregătirile pentru scoaterea noii reviste durară destul de mult și primul număr apare abia la jumătatea lui ianuarie 1894. *Vatra* poartă, încă de la început, și un subtitlu „Foaie ilustrată pentru familie” și se deschide cu un articol programatic *Vorba de acasă*, scris de Slavici, în care se expun puncte de vedere de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea literaturii noastre. „Operele de valoare universală — scrie Slavici — sunt un fel de sinteză a dezvoltării culturii naționale” și în crearea lor trebuie să se țină seamă de „gustul poporului, de felul lui de a vedea și de a simți, de firea lui”. Stabilirea de legături strânse cu viața poporului sau întoarcerea la popor, cum aveau să ceară „sămănătoriștii” și „poporaniștii” un deceniu mai târziu, conducea la „statornicie și unitate” între scriitori și popor. *Vatra* trebuia însă să fie și o revistă pentru toți românii, indiferent de stăpînirile străine sub care se aflau unele provincii românești. „Am voi să facem un organ literar pentru toți românii — scrie Slavici — un mijloc pentru propagarea aceluiași gust și aceluiași fel de a simți și de a gândi în toate părțile poporului românesc”. *Vatra* se încadrează, încă de la început, în lupta pentru „unitatea culturală”, al cărei program fusese fixat încă în 1871, la serbarea de la Putna.

Contribuția celor trei directori în susținerea *Vetrei* este inegală. Conducătorul efectiv al revistei a fost, fără îndoială, Coșbuc, care redactează rubricile permanente, publică însemnări filologice, critică literară, povestiri istorice și mai ales poezii — *Mama, Noi vrem pământ, Ștefăniță-vodă, Voichița lui Ștefan, Lupta vieții, In opresores, Pașa Hassan, Doina, Sub patrafir, Scara, Iarna pe uliță, Dragoste învrăjbită* — dintre cele mai reprezentative pentru creația poetului. Caragiale dă, pentru primul număr, *Reformă*, în care istorisește întîmplări din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, iar pentru cel următor cunoscuta *Poveste*. Caragiale inaugurează într-un mod foarte interesant și seria traducerilor și compune „dialogul” *Cum se înțeleg țărani*, o capodoperă a genului.

Slavici desfășoară o activitate mai bogată în susținerea revistei în 1894, cînd publică, alături de romanul *Mara*, lucrări de interes științific, cum este *Graiul omenesc*, descrieri a unor cetăți cu rol important în trecutul poporului nostru — *Ciceul* — și evocări istorice — *Familia lui Mihai Viteazul, Nepotul lui Mihai Viteazul*. Slavici ia conducerea Institutului „Ioan Ottetelișanu” din Măgurele și în 1895 trimite de aici nuvelele „*Hanul Ciorilor*”, *Gogu și Gogușor*, *Ceas rău și Mitocanul*.

Slavici și Coșbuc pare să-și fi împărțit sarcinile după plecarea lui Caragiale de la revistă. Coșbuc se dedică muncii redacționale, în timp ce Slavici are conducerea revistei. Stăruie, în această calitate, ca *Vatra* să nu fie lăsată „să piară” și este însuflețit și de astă dată de ideea unității naționale. „E singura foaie — îi scrie Slavici lui E. Brote în martie 1896 — care este răspîdită în toate țările române” (Scrisoarea datată: „București, 8 martie 1896”, Mss. B.A.R. 52.359).

Există cînd se discută despre *Mara*, cel puțin două erori, care continuă să persiste. Multă lume mai este încredințată că romanul se tipărește integral abia în 1906, la apariția în volum. *Mara* se publică însă integral în *Vatra*, în 1894. Aceia care susțin că *Mara* nu se tipărește integral decît în 1906, se acopăr cu autoritatea lui N. Iorga: „Cînd d-nii Slavici și Coșbuc publicau revista de familie *Vatra* — scrie istoricul — care întîmpinase o bună primire și a dispărut mai mult pentru neîngrijirea administrației, cel dintîi începuse în paginile ei publicarea romanului *Mara*. Întrerupt atunci, el pare a fi fost urmat numai după cîțiva ani” (N. Iorga, *Un nou roman al d-lui Slavici*, în *Sămănătorul*, nr. 25, 18 iulie 1906). Opinia lui Iorga, pe lîngă că nu corespunde adevărului, apare și ciudată dacă ținem seama că el însuși colaborează la *Vatra*.

Este eronată și afirmația unor istorici literari potrivit căreia *Mara* nu ar fi reținut atenția încă de la apariție. Situația este cu totul alta și asistăm succesiv la *redescoperiri* ale romanului, când se înregistrează adeziuni entuziaste, dar și reacțiuni violente, prin care se încearcă să i se conteste orice merit. *Gazeta Bucovinei* scrie, la apariția primului număr din *Vatra*, că începutul „nuvelei” *Mara* „este magistral scris” (nr. 1, 1/13 ianuarie 1894). *Tribuna* nu credea nici ea altfel. În *Mara*, „novelă de Slavici — scrie ziarul sibian — întâlnim același spirit viu și tânăr, pe care l-am admirat în *Popa Tanda*, în *Budulea Taichii*, aceeași duioșie din *Scormon* și aceeași putere dramatică ce ne-a făcut să tresărim cetind *Moara cu noroc*” (nr. 21, 9/21 februarie 1894).

Tribuna revine asupra „novelei” câteva zile mai târziu și compară și de astă dată romanul cu *Moara cu noroc*. „*Mara* este ieșită din pana măiastră a autorului *Novelelor din popor* — scrie ziarul sibian — neajunse și neîntrecute în felul lor, e destul să spun că *Mara* este o a doua *Moară cu noroc*, acea *Moară cu noroc* pe care editorii de la «Universal Bibliothek» din Lipsea o au tradus în limba germană, și e singura lucrare română figurătoare în acea bibliotecă cu adevărat universală! *Mara* d-lui Slavici nu e și nu va fi cu nimic mai prejos de magistrala novelă *Moara cu noroc*. Îți pare lungă vremea și nu mai poți aștepta, să prinzi numărul următor să citești continuarea. Subiectul novelei e luat din viața familială a păturei inferioare din societate de la oraș, tratind cu profundă cunoștință moravurile acestor familii” (nr. 37, 27 februarie/11 martie 1894).

Mărturiile acestea privind recunoașterea *Marei*, ca operă valoroasă, sînt cu atât mai importante, cu cît se fac încă înainte de publicarea integrală a romanului. Se înregistrează însă, tot acum, și reacțiuni violente împotriva romanului. Una dintre ele — și cea mai importantă — vine din partea lui D. Zamfirescu. „Ieri am primit — îi scrie D. Zamfirescu lui I. Negruzzi, în 17 ianuarie 1894 — No. 1 din *Vatra*, revistă cu icoane. Pentru un număr de debut, e slăbuț: o proză rimată de Coșbuc; o *novelă* dulceagă de Slavici și o anecdotă de Caragiale. Or noi ne-am făcut pretențioși, ori scriitorii populari ca Slavici și-au trăit traiul — faptul e că grozav îmi pare de mediocru!” (I.E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, București, 1931, p. 90).

Judecata literară, indiferent de natura ei, nu-și poate croi drum, cită vreme opera asupra căreia se dă rămâne îngropată în paginile unei reviste, nu la îndemina oricui. Slavici se hotărăște în 1906, după mai bine de un deceniu de la publicarea romanului în *Vatra*,

să-l tipărească în volum. Ni s-a păstrat o corespondență interesantă privind condițiile de tipărire și greutatea întâmpinate în desfacerea volumelor (Gelu Voican, *125 ani de la nașterea lui Ioan Slavici*, în *Manuscriptum*, nr. 1, 1973, p. 104—106).

Slavici încheie contractul cu Institutul de arte grafice și editură „Luceafărul” din Budapesta în 10 iunie 1906 și actul este întocmit de altcineva și semnat de scriitor. Reproducem documentul:

„Institutul de arte grafice și editură «Luceafărul» Budapesta.

Subsemnatul mă declar pe deplin învoit a Vă da dreptul de editare pentru ediția primă a romanului meu *Mara* pe lângă următoarele condițiuni:

1. Prima ediție se va tipări în 1 200 exemplare, format octav. Numărul exemplarelor la edițiile următoare se va statorii la timpul seu.

2. Volumul se va pune în vânzare cu prețul de coroane 2.50. Pentru acoperirea cheltuielilor împreunate cu tipărirea acestui volum eu renunț la ori ce fel de remunerație din prețul primelor 500 exemplare.

3. Mie, ca autor, mi se vor pune la dispoziție 25 exemplare în mod gratuit, iar 75 exemplare se vor trimite ziaristicii române pentru recenzii ect. *[sic]*

4. Din desfacerea restului de 600 exemplare, după subtragerea cele 30% pentru comisionari și expediție, venitul net de coroane 1.050. — se va împărți așa: 60% autorului, iar 40% editurii.

5. Socotelile între editură și autor se vor face totdeauna după încheierea bilanțului anual al Institutului de editură «Luceafărul». Remunerație voi pretinde numai pentru exemplarele vîndute.

6. Eu mă oblig a nu tipări nici în editură proprie, nici a da altei persoane dreptul de editare al acestui roman pînă după desfacerea acestor 1 200 exemplare.

Această scrisoare a se considera ca Contract, încheiat între mine, ca autorul romanului *Mara* și Institutul de editură «Luceafărul».

Măgurele, 10 iunie 1906.

Ioan Slavici”

La începutul anului 1907, Oct. C. Tăslăuanu îl informează pe Slavici, conform prevederilor *Contractului*, asupra situației vînzării volumelor:

LUCEAFĂRUL

Sibiu (Nagyszeben)

Sibiu 29 Ianuar 1907

[antet]

Domniei [ ] Sale
Domnului IOAN SLAVICI publicist

Măgurele

Conform contractului încheiat între D[umnea] voastră și editura noastră, avem onoarea a Vă încunoștiința că din romanul D[umnea] voastră *Mara* [ ] cu sfârșitul anului 1906, mi-au mai rămas în depozit 662 exemplare, afară de exemplarele ce le avem în comision, la librării [ ] cari nu pot fi mai multe de 200 exemplare.

Pînă la sfârșitul anului viitor nădăduim să desfacem aproape toate exemplarele.

Ne folosim de acest prilej, ca să Vă rugăm să binevoiți a ne trimite, dacă se poate, vreo novelă și pentru revista noastră „*Luceafărul*”, care trecînd peste greutățile materiale, acum își dă toate silințele să grupeze în jurul ei cît mai mulți scriitori distinși.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Suntem ai D[umneavoastră] devotați [.]”

Slavici răspunde la începutul lui februarie 1907 — scrisoarea sa este datată după stilul vechi — și se arată surprins că s-au putut vinde 300 de exemplare și că editura își va putea scoate cheltuielile:

„Măgurele, 20 Ianuarie v. 1907

Iubite Amice,

M-am cam mirat cînd am văzut, că Vă avîntați la edituri făcute pentru marele public român, care e amator de cărți primite în dar. Mă bucur deci, că tot ați vîndut vreo 300 exemplare și astfel aveți destul temei spre a nădăjdui, că o să vă scoateți odată cheltuielile de tipar, ceea ce eu n-am reușit să obțin prin cărțile editate de mine însumi.

O novelă aș dori să vă trimit, dar nu pot să vă promit, și multe sunt nevoile vieții mele, care nu mă lasă să fac ce-aș voi.

Am citit cu mare mulțumire primii numeri din foaia asociațiunii, mai ales articolul publicat de D[omnul] Goga în primul număr, și aștept acum să văd, dacă foaia va putea ori nu să ajungă la răspîndirea cuvenită, ceea ce ar fi o mare binefacere.

Primiți salutările mele prietenești.

Ioan Slavici”

Slavici scria romanul *Corbeiu*, care începe să se publice, în foiletonul *Tribunei* din Arad în 16 decembrie 1906 și se continuă pînă în 23 martie 1907 și nu poate trimite „novela” solicitată. Revista la care se referă în scrisoare este *Țara noastră*. Foaia populară a „Asociațiunii” și ea apare la Sibiu la 1 ianuarie 1907 sub conducerea lui Oct. Goga. Slavici are cuvinte frumoase pentru articolul programatic, *Către cărturarii noștri*, semnat de Oct. Goga și faptul nu este întîmplător. Foaia sibiană reia programul revistei *Vatra*, întocmit de Slavici în 1894 și insistă asupra îndatoririlor care le reveneau cărturarilor ca „luminători” ai poporului: „Ochii noștri știu pătrunde în sărăcia caselor cu strașina de paie — scrie Oct. Goga — căci sărăcia lor e sărăcia de care ne-am poticnit și noi în drumul nostru; noi știm desluși de acolo durerile și trebuințele. Noi avem și glasul jertfei și cel al milei în suflet; noi știm cinsti osteneala zilelor de plug, știm cîntecele și poveștile serilor de iarnă, cunoaștem greul dărilor, cunoaștem vorba de poruncă a scriitorășilor cu peana după ureche. Numai noi putem fi sfătuitoarii acestor oameni lipsiți de sfat, batjocoriți în întreaga viață a lor de ceata mincinoșilor fără număr și despoiați de toți tîlharii pămîntului.”

Desfacerea volumelor din *Mara* merge dîștul de greu și în martie 1908 Slavici comunică editurii că acceptă condițiile propuse privind drepturile sale de autor:

„Măgurele 1 martie
v. 1908

Stimabile Domnului [*sic!*] administrator,

Primesc propunerea ce-mi faceți prin scrisoarea de la 5 martie st[il] n[ou] a.c. și declar, că mă voi socoti definitiv satisfăcut cu 200 cor[oaane] și 50 exemplare.

Salutări prietenești

Ioan Slavici”

Tipărirea *Marei* în volum se înscrie ca o dată importantă în istoria romanului românesc. Asistăm, acum, în adevăr, la o redescoperire a romanului și se emit judecățile fundamentale asupra valorii sale artistice. N. Iorga îi consacră cronică din *Sămănătorul*, la care ne-am referit mai sus, și în care dă o privire sintetică asupra romanului punînd în lumină, panoramic, aspectele care i se păreau mai caracteristice. „Iată jocării din bresle — scrie N. Iorga — păstrînd pînă în acele zile de deunăzi despre care ni se vorbește în *Mara*, toată buna rînduială gospodărească, de oștire a muncii, pe care au moște-

nit-o din vechile timpuri medievale: stăpînul, jupînul, român sau sîrb, calcă trufaș, știindu-și bogăția și însemnătatea, cîte o stăpînă sau «jupineasă», mai tînără decît veneratul ei «dumnealui», ține în ascultare o întreagă casă bine locuită și din cînd în cînd se lasă, amețită de o dragoste tîrzie, în brațele vreunui ucenic; calfa care și-a dovedit puterea în lucrul de sine stătător și care, după anii de rătăcire prin lume, de la un stăpîn la altul, își va serba, cu mult zgomot și multă bucurie, ziua intrării în breaslă, în rîndul oamenilor; ucenicul care învață tot greul și învață, în același timp și meșteșugul său și sfînta însușire a răbdării; ba iată și fetele fără cunoștință de lume, căreia voia părinților i-a hotărît uneori foarte de timpuriu soarta și care va lua mai tîrziu cîrmuirea casei lîngă un «jupîn» nou, învățat acolo în casă, sau va trece, cu tînărul *bogoslav*, cu seminaristul stîngaciu, abia diaconit și preoțit, în vreo curățică locuință de paroh prin satele depărtate. Iată femeia din popor, văduva fără sprijin, cum e Mara, care începe cu crăițarii arenzii podului sau desfacerii strugurilor și prunelor în precupeție migăloasă, și care se urcă pe urmă la exploatarea pădurilor și face afaceri în care zurnănesc miile de florini greoi de argint, cu gîndul tot la binele, la bielșugul și ia mîndria copiilor și cu părerea de rău, suspinată din cînd în cînd, că nu e și răposatul pe acolo să se bucure și el de răsăritul zilelor mai bune. Iată copiii, vioi, hărtăgoși, bătăuși, de «români fără rînduală» care se punnesc pe stradă și în școală cu învierșunarea ambițioaselor odrasle din orașe. Străinii se amestecă și ei în societatea precupeților, meșterilor, teologilor și studenților, veniți de prin Viena, cu neîncredere în viață și cu un ris amar pentru toate slăbiciunile și osîndele lumii: poftim pe d. Hubăr, neamț din Viena, măcelar din neam în neam, pe care Hubăroaia lui, care îngrijește de măcelărie mai mult decît soțul ei îmbogățit, amestecat în afaceri de bani, încurcat în tovărășii de masă verde și de halbă cu toți *beamterii* și alți fruntași ai vremii nemțești, pe Reghina, slujnică ticăloșită care își poartă în brațe copilul pe jumătate idiot, născut din păcatul lui Hubăr și în sfîrșit eroul, amarezul, soțul frumoasei Perside a Marei, Ignatius sau Nașl al Lui Hubăr ori, în graiul obișnuit, Hubăr-nașl.

Cu aceștia avem de a face: nu cu unul sau cu altul îndeosebi, ci, pe rînd cu toții."

N. Iorga previne și asupra posibilei deplasări a atenției cititorului, sugerată de titlu, de la copiii Marei, eroii principali, spre mama lor. „Cartea se zice *Mara* — scrie N. Iorga — dar să nu se creadă

că e vorba mai mult de dînsa, că sîntem îndreptați mai ales către creșterea rostului ei și schimbările pe care le aduce, în suflet. S-ar putea chema și mai bine *Copiii Marei*, fiindcă, de fapt, avem dinaintea ochilor cu deosebire dragostea Persidei pentru tînărul măcelar neamț, dragoste urmărită îndelung, urită întîi, ascunsă pe urmă, șoptită mai tîrziu, luptînd cu mîndria, cu cinstea, cu rușinea biruitoare în forma bogată în chinuri a cununiei tănuite în casa unui preot milostiv, dragoste slăbită de apucăturile rele ale bărbatului, înciuit de sărăcie, de ruperea dintre ai lui, nemții bogați de acasă; dragostea rănită de gîlcevuri și bătăi, lecuită, sfărîmată, întregită iarăși, pînă ce ea se stinge într-o prietenie iertătoare la nașterea copilului tuturor împăciuirilor."

Criticul care dă cele mai ferme judecăți de valoare asupra *Marei*, îndată după N. Iorga, este Ovid Densusianu și el este primul care ia atitudine și împotriva detractorilor romanului. M. Dragomirescu scria că romanele lui Slavici, între care trece și *Mara*, sînt „confuze și difuze" (Gh. Adamescu și M. Dragomirescu, *Literatura română modernă*, București, 1906, p. 437). M. Dragomirescu revine, într-un articol *Ion Slavici. Mara*, cu explicații: „*Mara*, ca roman, nu e caracteristică acestui scriitor, fiindcă într-însa găsim același fond și aceeași formă ca și în nuvele, cu deosebire că stilul ei de nuvelă, lipsit și de frăgezimea umorului din *Popa Tandas&u Budulea Taichii*, o face foarte greu de citit" (*Convorbiri critice*, nr. 5, 1 martie 1907). Ovid Densusianu cenzurează sever opiniile lui M. Dragomirescu și, cum presupunea că acesta nu citise romanul, credea necesar, cu atît mai mult, să arate în ce constau meritele lui Slavici. „Caracterele romanului, în special Persida, Nașl și Mara, mama eroinei — scrie Ovid Densusianu — sunt dintre cele mai reușite ale romanelor noastre: acțiunea este și ea minunat condusă. Cine voia pînă acum să vorbească bine pe d. Slavici amintea pe *Popa Tandas*; acum va putea adăuga și noul roman *Mara*. Nu întîlnim numai viața unei societăți de aproape cunoscute, dar și adîncă pătrundere psihologică a personagiilor, a situațiilor. Păcat numai că limba și stilul cunoscut al d-lui Slavici și cu care revista noastră nu se poate împăca, apar și aici. Viitorul va dovedi, cîtrău își face autorul stăruind în familiaritatea expresiilor și în disprețul stilului" [*Viața nouă*, nr. 24, 15 ianuarie 1907].

Activitatea de romancier a lui Slavici este ilustrată, tot prin *Mara* și într-un studiu, *Die rumänische Roman*, în care se insistă și asupra contribuției adusă în acest gen de N. Filimon, D. Bolintineanu, D. Zamfirescu, A. Vlahuță, M. Sadoveanu și C. Sandu-Aldea.

în studiu se afirmă: „Der Roman *Mara*, zeigt Liebe und Leiden eines jungen Menschenpaares, das durch ein höheres Geschick für einander bestimmt ist. Aber die Eintracht, lässt auf sich warten, und klaffende Charakterunterschiede stiften, Unfrieden. Typische Rassenunterschiede spielen mit: Der Gegensatz des deutschen und rumänischen Elements in Siebenbürgen. [...] Die Gegensätze schärfen sich, das Zusammenleben wird zur Qual, da erbarmt sich plötzlich das Schicksal, und das Kind stellt die Harmonie in der Ehe wieder her" (*Rumänien im Wort und Bild*, nr. 22, 24 noiembrie 1917). Se insistă, cum se face și în cazul celorlalți scriitori, asupra problematicii romanului românesc.

Romanul *Mara* este redescoperit pentru a doua oară, la publicarea, în 1925, a unei noi ediții. Octav Botez scrie într-un articol, *Slavici romancier*, că *Mara*, cu toate defectele sale, aduce „un tragic profund uman, câteva caractere analizate cu adâncime, un viguros tablou de moravuri" (*Adevărul literar și artistic*, nr. 247, 30 august 1925). Persida îi amintea criticului de Sașa Comăneșteanu, eroina lui D. Zamfirescu, și de eroinele scriitoarei George Eliot. *Mara*, mai arată Octav Botez, pregătise drumul lui Agârbiceanu, cu *Arhanghelii*, și al lui Rebreanu, cu *Ion*. D. Karnabatt scrie în articolul *Ion Slavici. Mara*, publicat în aceeași zi în *Rampa* (nr. 2352, 30 august 1925), că *Mara* este un roman de moravuri și psihologic în același timp, simplu în aparență, ca și cele ale lui Dostoievski, însă clădit pe o „schelă solidă, ordonat și proporționat construită”.

Concomitent cu recunoașterea romanului ca o mare realizare artistică se produce și reacțiunea împotriva lui. Ea este reprezentată îndeosebi prin critica lui Pompiliu Constantinescu. „Melodramatic conceput, tara iremediabilă a romanului d-lui Slavici — scrie Pompiliu Constantinescu — e latura pronunțat etică. Personagiile se manifestă pentru a ilustra o idee aprioric stabilită: nefericirea căsniciei nebinecuvîntate în fața lui Dumnezeu. Gesturile lor sunt gesturi mecanice de manechine: în dosul hotărîrilor stă autorul. Concepția poetică decade în simplă mașinărie, mai mult sau mai puțin abil condusă, căci d. Slavici, prin prolixitatea narativă, prin episoade străine structurii romanului, prin inutile dezvoltări ale cadrului în care acțiunea se mișcă, nu posedă nici arta de a înjgheba o intrigă unitară [...]”.

Între diferitele planuri ale romanului se sapă hiaturi prăpăstioase; povestirea prolixă simulează analiza psihică și construcția plastică, cadrul invadează supărător acțiunea, voința autorului inter-

punindu-se între desfășurarea logică a personajilor și tendința urmărită pas cu pas [...].

Strînsă în cătușa etică, viziunea creatoare a d-lui Slavici e profund știrbită; preocuparea morală tulbură contemplația ca un refren plecticos, iar romanul său nu e decît o prolixă povestire melodramatică, în care caracterele difuze, contradictorii și fără motivări organice, n-au decît o consistență șubredă. Abia câteva pagini narative, în stil popular, câteva portrete și descrieri ale mediului, păstrează urma calităților viabile ale d-lui Slavici; pentru un roman psihologic neizbutit e însă prea puțin, aici se cere construcție obiectivă, putere de analiză și o fluiditate a stilului, pe care tonul de povestire prolixă a d-lui Slavici n-o poate înlocui [...].

În *Mara* sunt însă doi scriitori: scriitorul stingaci, vulgar, plin de platitudini ofensatoare, ce vrea să construiască un roman psihologic neizbutit, și povestitorul poporanist Slavici, așa cum îl cunoaștem din *Popa Tanda* și *Budulea Taichii*. Unul se luptă cu celălalt, dar nici unul nu biruiește, iar contopiți formează o existență hibridă" (Pompiliu Constantinescu, *I. Slavici, Mara, roman*, în *Mișcarea literară*, nr. 40—41, 15—22 august 1925).

Pompiliu Constantinescu pronunță cea mai severă sentință de condamnare a romanului din istoria noastră literară și ea este mărturia, nu numai a spiritului critic întru totul laudabil, ci și a aversiunii față de scrisul lui Slavici, reprobata încă de pe atunci de G. Călinescu. „Astfel — între altele — scrie Călinescu, nu ne alăturăm de autor cînd scoboară sub nivelul artei pe Slavici (*Sinteza*, nr. 2, mai 1927).

Cronica lui Pompiliu Constantinescu se publică, amănunt nu fără importanță, în același număr al *Mișcării literare*, în care se anunță și încetarea din viață a scriitorului. Criticul discută, în anul următor și nuvelistica lui Slavici, în același spirit și formulează aceleași concluzii (*Viața literară*, nr. 24, 23 octombrie 1926). Astfel judecata critică se rostise, sepărea, definitiv nu numai asupra *Marei*, ci chiar și asupra destinului literar al lui Slavici.

Meritul de a fi readus romanul *Mara* în actualitate și revine și de astă dată lui N. Iorga. Întocmind în 1934 lucrarea sa de sinteză, *Istoria literaturii românești contemporane*, istoricul se oprește și la romanul lui Slavici. „Cea mai importantă contribuție la *Vatra* — scrie N. Iorga — e însă a lui Slavici, cu romanul bănățean *Mara*. E acolo viața lui de acasă: Murășul, perspectiva șesului «unguresc», călugării «rași» de la Măria Radna, unde se fac minunile, meșteri

săraci, lăsînd văduvei o casă, o vie și cîțiva pruni, iar ele vinzînd apoi, pentru hrana copiilor, în tîrg, «poame, turtă dulce, pește și vornoviști», cojocarii la care învață copilul ei, Trică, și maica Aegidia cu «căutătura aspră și scrutătoare», care-i primește fata, Persida, «Sidi», și dascăli și cojocari, măcelari bogați ca Hubăr și Hubăroaia lui și fiul, Hubărnațl, care ajunge a iubi pe frumoasa fată a Marei, calfe și «bogoslavi». Aceeși descripție scurtă, cuprinzătoare, profund originală: «Mara era dintre oamenii cari nu vorbesc numai cu gura, ci și cu ochii și cu sprincenele și cu crețele de pe frunte și minile descleștate». Același simț delicat pentru fenomene sufletești în suflete curate, ca atunci cînd, la vederea tînărului neamț Persida strigă: «Trică, vino mai iute, nu mă lăsa singură!». Nehotărîrea Persidei între fiul măcelarului neamț care i-a prins de la început inima și teologul român Codreanu, sentimentul nebănuit pentru cel dintîi, chiar dacă ridică arma asupra tatălui, chinul vieții lor împreună se întinde cu o firească desfășurare, de un tragic cu lungi reveniri, asupra povestirii celei mai întinse și mai sigure a marelui narator" (*Istoria literaturii românești contemporane, II. în căutarea fondului*, București, 1934, p. 33).

N. Iorga impune definitiv romanul și trei ani mai tîrziu G. Călinescu scrie în articolul *Slavici romancier*, care va intra, fără modificări și în *Istoria literaturii române*, că scriitorul zugrăvește în *Mara* „sifletul fărănesc de peste munți cu atîta dramatism încît romanul este aproape o capodoperă" (*Adevărul literar și artistic*, nr. 869, 1 august 1937). Gălinescu considera potrivit ca și într-un articol teoretic, *Cîievi cuvinte despre roman*, să atragă atenția asupra *Marei*. „Recițiți *Mara* de Slavici — scrie Gălinescu — și veți vedea ce carte bină este, cît de substanțială, cît de puțin depășită" (*Adevărul literar și artistic*, nr. 918, 10 iulie 1938).

Există în aprecierile lui N. Iorga și G. Călinescu un singur aspect care cere reconcilierii. Istoricul se pronunță împotriva introducerii lui Bandi în acțiune și cere scriitorului, încă în 1906, să-l elimine din roman. „Dar sînt lungiri deznădăjduitoare — scrie N. Iorga — zămoreli și opriri în loc, tranziții brusce care te zăpăcesc și-ți fac rău. Iar uciderea lui Hubăr de copilul lui din flori strică toată armonia de pace a sfîrșitului. Dacă acest roman va avea o a doua ediție, ea trebuie neapărat să fie izgonită" (*Sămănătorul*, nr. 25, 18 iulie 1906).

N. Iorga nu mai cere în *Istoria literaturii române contemporane*, în 1934, să fie eliminate aceste episoade, dar rămîne la părerea că ele constituiau principalul neajuns al romanului. „Aceasta cu toată

mizeria — scrie istoricul — a unui sfîrșit în care nu bastard își ucide tatăl fără o motivare și fără legătură cu firul principal al povestirii" (tp. 33—34). G. Călinescu se situează la cealaltă extremă și vede în aceste episoade o mărturie a mării capacități creatoare a romancierului. „Construcția romanului e sigură — scrie G. Călinescu — bine rostogolită, cu nimic artificial nicăiri, iar încheierea vine cînd toate, faptele sunt coapte spre a-și da rodul. Uciderea însăși a lui Hubăr de către Bandi se îndreptățește prin ereditate, căci Bandi e copilul unei nebune, el însuși cu simptome de demență treptat indicate (sfiala, domesticitatea excesivă pe lîngă cineva, crize epileptiforme cu mușcăături) și omorul nu e decît ultimul act al izbucnirii nebuniei" (*Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 453). Călinescu polemizează, în subtext, cu N. Iorga și caută justificări de natură estetică.

Acțiunea romanului *Mara* se petrece îndată după revoluția din 1848 în timpul absolutismului austriac (1850—1860). Întîlnim câteva referiri, nu prea multe, însă suficiente pentru încadrarea acțiunii în această epocă. Hubăr, măcelarul din Lipova, face în timpul „revoluțiunii din 1848, o frumoasă avere" și-i merge și mai bine după revoluție, cînd „beamter" (funcționar) este pus „la mare cinste" (p.31). Un alt erou, Andrei Corbu, nobil de Carpeniș, este închis „în timpul revoluțiunii", ca să nu mai reprezinte „nimic" în anii 1850—1860 (p.114). Mai importante sînt, fără îndoială, informațiile din capitolul *Verboncul*, unde se discută despre luptele pentru unificarea Italiei. „Feciorii" din Transilvania, duși în „cătănie", scriu de la „Mantua, Verona și Veneția" despre Giuseppe Garibaldi (1807—1882), care se pregătea „să-i adune pe italieni sub arme și să-i ridice împotriva împăratului". Slavici se referă la pregătirile care premerg evenimentele din 1859. Se vorbește tot aici și de legăturile lui Garibaldi cu Lajos Kossuth (1802—1894), precum și de generalul Radetzky, în care austrieicii își puneau mari speranțe. Joseph Venceslas Radetzky (de Radetz) (1766—1858) îndeplinește între 1849—1857 funcția de guvernator general al regatului lombardo-venețian și se face cunoscut prin asprimea cu care reprimă mișcărilor revoluționare. Lupta poporului italian pentru unitatea națională culminează cu victoriile din 1859, de la Magenta (4 iunie) și Solferino (24 iunie) în care „cătanele" austriece suferiră grave înfrîngerii. Trică — și el „cătăna" — participă la aceste lupte și aflăm, spre sfîrșitul romanului, că fusese „lovit în șold de o țandăra de bombă și zăcea acum într-un spital din Verona" (p.282).

Slavici revine la aceste întîmplări, petrecute în timpul copilăriei sale și în memorialistică și evocă însuflețirea meseriașilor arădani

pentru Garibaldi și „mișcările din Lombardia și din Veneția" (*Lumea prin care am trecut*, București, 1930, p. 32).

Critica literară vorbește adesea despre „fresca socială" din Maro și problema merită să rețină atenția. Cîmpul de observație al scriitorului se lărgeste spațial în raport cu cel din „novelele din popor", însă fără a depăși granițele din *Pădureanca*. Acțiunea se desfășoară la Lipova, Radna și Arad și numai episodic și în afara acestei zone geografice. Cuvîntul hotărîtor îl are în roman nu „fresca socială", înțelesă ca o cuprindere a cit mai multe categorii sociale — de s-ar putea toate — și dintr-o zonă geografică cit mai extinsă, ci investigația în adîncime a aceleiași lumi pe care am întîlnit-o, însă în alt stadiu de dezvoltare, și în povestirile sătești și în romanul țărănesc.

Lumea zugrăvită de Slavici în *Mara* este cea a orașului transilvănean. Viața meseriașilor, tradițiile din bresle, munca în atelierele meșteșugărești sînt teme ce se întîlnesc și în literatura universală. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776—1822) evocă în povestirile sale *Meister Floh*, *Meister Johannes Wacht* și mai ales în *Meister Martin*, *der Kufner und seine Gesellen*, încă la începutul secolului al XIX-lea, viața acestora, alegerile din bresle, munca în ateliere, întrecerile între calfe pentru obținerea mîinii fetei meșterului.

Există apropieri izbitoare între lumea orașului din *Mara* și cea a satului, descrisă în „novele". Viața meseriașilor se desfășoară ca și cea a eroilor din povestirile sătești și romanul țărănesc, în cadrul unor legi nescrise nicăieri, dar statornicite prin tradiție și de la care inșii nu trebuie să se abată. Comunitatea meseriașilor este puternic zguduită, ca și cea țărănească din *Gura satului*, prin călcarea tocmai a acestor legi nescrise. Iubirea Persidei, fata Marei, provoacă „tulburări" în lumea meseriașilor, cum provocase și iubirea Martei, din *Gura satului*, în cea sătească. Viziunea artistică a scriitorului nu se schimbă, dar tabloul care rezultă este totuși altul. Conferă romanului o primă trăsătură distinctivă — și cea mai importantă — conflictul, care apare, în raport cu cel din „novele", ca o *sinteză*. Conflictul din *Mara* are la bază și *mîndria* de gospodar, ca în nuvele și inegalitatea socială, ca în *Pădureanca* și ciocnirea de interese, ca în *Moara cu noroc*, generată de puterea banului. Conflictul se desfășoară, pe de altă parte, în familie, dar și între familii. Scriitorul tratează aici o temă cu mare circulație în literatura universală. Slavici își construiește conflictul și pe deosebiri de neam și confesiune religioasă. Scriitorul nu face acum prima încercare de acest fel, un asemenea conflict

stă în atenția sa și în tragedia *Gaspar Grațiani*, publicată cu un deceniu mai înainte. Conflictul era însă urmărit acolo, cu precădere, în plan ideologic fără ca el să fie „încorporat" în piesă și sub raportul realizării artistice. Conflictul de naționalitate și religios este în *Mara* și unul ideologic, dar se integrează în însăși viața lumii pe care o zugrăvește. Slavici publică *Mara* în anii acțiunii memorandiste și felul cum rezolvă conflictul romanului ne dă dreptul să susținem că a urmărit să ofere o *pildă* din care să se scoată cuvenitele învățăături, cum făcuse cu cîteva decenii mai înainte și în *Crucile roșii*. Căci și în *Mara* Slavici este un *Aufklärer*, ca de altfel în întreaga sa activitate scriitoricească.

Asemănări izbitoare se fac simțite între *Mara* și scrierile anterioare ale lui Slavici și în privința fizionomiei personajelor. Mara nu este, ca personaj, o apariție chiar atît de neașteptată în opera scriitorului, cum se susține și o întîlnim cu un deceniu și jumătate mai înainte, în *Budulea Taichii*. Ne referim, anume, la Lenea Liuchici, precupeața din Arad. Mara reia și trăsături de caracter sntîlnite la Ghiță din *Moara cu noroc*. Personajul nu este, cu toate acestea, o pastişă și tocmai aici ni se dezvăluie arta scriitorului. Individualizarea se realizează pe alte coordonate, cu un material de viață mult mai bogat. Trăsătura dominantă a Marei, ca personaj, o constituie contrastul dintre înfățișarea fizică — „mujere mare, spătoasă, greoaie", „cu obrăjii bătuți de soare, de ploii și de vînt" — și spiritul treaz, inteligența practică și capacitatea uimitoare de adaptare la cele mai neprevăzute situații. Portretul moral al Marei este prezentat încă în primele pagini în trăsăturile fundamentale și personajul nu are „evoluție". Mara acționează, spre deosebire de Ghiță, din *Moara cu noroc*, în condiții de viață *normale* și nu este dominată de ban, ca acesta, ci își exercită ea, prin mijlocirea banului, dominația asupra altora. Mara are și ceva din trăsăturile de caracter ale lui Busuioac, din *Pădureanca*. Eroina lui Slavici nu este totuși tipul avarului din literatura clasică și nici al cămătarului. Mara știe că numai prin ban își putea înălța spița în ierarhia socială, chestiune ce nu intră în socotelile unui cămătar. Banul nu este la eroina lui Slavici *scop*, cît mai curînd *mijloc* și nu averea ce o strînge interesează — erau în Lipova și alți oameni mult mai bogați — ci desfășurarea spectaculoasă a unei energii cu disponibilități inepuizabile. Mara „înfățișează" — scrie G. Călinescu — tipul comun al femeii mature de peste munți și în genere al văduvei, întreprinzătoare și aprige. Proporția aceea de zgircenie și de afecțiune maternă, de hotărîre bărbătească și de

sentiment al slăbiciunii femeiești e făcută cu o artă desăvârșită" (*Istoria literaturii române*, p. 452).

Există în *Mara* și tipul *gospodarului*, ca în povestirile sătești și schimbarea care s-a produs, prin utilizarea, în individualizare, a altui conținut de viață, nu trebuie să înșele. Bocioacă este tipul gospodarului mai reprezentativ din roman și autoritatea și-o exercită nu numai acasă, ci și în breaslă, ca staroste al cojocarilor.

Unele personaje sînt apropiate de eroi din alte scrieri, atît sub raportul „biografiei” lor, cît și al locului pe care îl ocupă în roman. Bandi este copil din flori, ca și Pupăză, din *Pădureanca* și ca și acesta este pus să răzbune păcate ale părinților.

Cînd susținem că personajele din *Mara* sînt construite cu viziunea artistică din povestirile sătești și romanul țărănesc nu pierdem din vedere faptul că Slavici urmărește și o îmbogățire a tipologiei. Hubăr este un astfel de personaj, unic nu numai în roman, ci în întreaga operă literară a lui Slavici și el reprezintă tipul meseriașului german, care se desprinde de comunitatea națională și se așază în sînul alteia. Condiția care se pune — și unica de altfel — constă în acordarea posibilității să practice meseria. Sentimentul singurătății îl chinuie, deși comunitatea în care a intrat îi arată cea mai largă ospitalitate. Hubăr se închide în sine și tipul „omului germanic” ni se dezvăluie, „tăcut, obstinat, apăsător de tradiție, plin de nuanțe sufletești și totodată brutal de prea multă timiditate” (G. Călinescu, *op.cit.*, p. 452).

întîlnim în *Mara* și personaje care sînt anticipații ale unor eroi din romanele de mai tîrziu ale lui Slavici. Trică, băiatul dat la meserie și devenit apoi calfă, este dintre aceștia, și el pare încremenit ani în șir într-o vîrstă, ca apoi, brusc, să treacă la cea următoare. Schimbările sînt așa de mari și așa de neașteptate, încît constituie prilej de uimire. Personajul este pe nedrept trecut cu vederea, deși nu inexplicabil. N. Iorga se oprește la el, însă în treacăt. „Ici și colo se înfățișează și băiatul Trică — scrie N. Iorga - harnic, tăcut, stăruitor, urît și nepieptănat pînă ce tînărul se desăvîrșește în el, cu frumusețea lui voinică, cu simțul de vrednicie și de cinste care-l face să se înscrie mai bucuros la «Verbonc», la voluntari, decît să fie răscumpărat de oaste și cumpărat pentru o rușinoasă dragoste cu banii «jupînesei»” (*Un nou roman al d-lui Slavici, în Sămănătorul*, nr. 25, 18 iunie 1906).

Marea realizare a artei lui Slavici o constituie și în *Mara*, așa cum o cunoaștem și din „novele”, descrierea iubirii. Este interesant de observat că și pentru orășenii lui Slavici iubirea este *soartă, destin*,

rr și-e scris. Scena în care Mara îi talmăcește Persidei data sub curo «tă destinul ființei umane este, în acest sens, printre cele mai curuc-
leristice. Slavici nu este cel dintîi și nici singurul scriitor de Iu noi,
< are descrie iubirea astfel. I. Heliade-Rădulescu, cu *Sburătorul* său,
trebuie neapărat pomenit, după cum nu trebuie pierdut din vederi»
nici Coșbuc, cu atîtea din „idilele” sale.

Romancierul descrie însă iubirea, cum face și în „novolo” *i* \ ca supremă probă în verificarea tăriei de caracter. Națl și Persidu au, în rolul îndrăgostiților, multe trăsături comune cu cei din nuvelo, dar curba vieții lor este alta. Drumul lui Națl în viață se aseamînt, fie măcar și pînă la un punct, cu cel al lui Iorgovan, din *Pădureanca*, ?i chiar în biografia lor intră elemente comune. Iorgovan umblii cinci ani la școlile din Arad, dar își interrupe studiile și se face plugar, ca tatăl său. Națl frecventează și el, tot cinci ani, gimnaziul din Timișoara și-și interrupe studiile, spre a se face măcelar, ca tatăl său. Iorgovan nu ajunge să-și întemeieze familie și drama sa se consumă înainte de căsătorie, cum nu se întîmplă în roman. Națl înaintează în viață, ca și Iorgovan, pe căi întortochiate, fiind un caracter slab. Eroul apare înainte de a o cunoaște pe Persida un tînăr harnic, priceput în meserie, distins. Iubirea duce la îmbogățirea vieții salo sufletești, dar îi surpă voința de a se menține pe o linie egală de comportare. Trecerile dintr-o extremă în alta constituie, de fapt, însăși viața sa și ele dezvăluie o mare instabilitate a caracterului. *Pădureanca* ilustra că în formarea tăriei de caracter joacă rolul principul condițiile sociale. Acum Slavici vine să demonstreze că alături do condițiile sociale își are partea ei și ereditatea.

Persida o moștenește pe Mara și disponibilitățile sale de energie sint inepuizabile. Persida se manifestă, încă de la intrarea în scenă, protectoarea fratelui ei și rămîne, pe tot parcursul acțiunii, protectoarea cuiva. Ea își găsește drumul în viață după mari frămîntări sufletești, dar îndată ce și-l descoperă nici o piedică nu-i mai poate sta în cale. Are demnitate în ținută, este conștientă de frumusețea sa și-i rămîn străine deprinderi ca cele practicate de soția lui Bocioacă. Intră în portretul său, îndeosebi moral, trăsături pe care le întîlnim și la eroinele din „novele”. Simina, din *Pădureanca*, oferă un astfel de exemplu. Persida trăiește, mai presus de orice, prin acțiunile sale. Iubirea îi umple viața și spre deosebire de Națl, căruia îi surpă echilibrul moral, îi dă încredere și tărie să biruie toate piedicile”. Căsătoria pune capăt zbuciumului său sufletesc, dar îndată o învăluie grijile vieții de familie. Are de biruit apoi nu numai greutățile gospodăriei, ci și nestatornicia soțului, pornit pe calea destrămării

morale. Delicatețea cu care își inconjoară totuși soțul, încrederea în fondul uman recuperabil al acestuia, sînt mișcătoare.

Persida este personaj de roman în mai mare măsură decît Mara, ale cărei trăsături sînt schițate, cum arătăm, încă din primele pagini și nu se produce, mai încolo, o modificare de natură structurală. Persida este înfățișată prin evoluție, de la fetița desculță, zdrență-roasă și nepieptănată, care își petrece zilele „în tîrg, printre picioarele oamenilor”, la fata care iubește și înfrînge barierele sociale, naționale și confesionale și pînă la soția devotată, capabilă de cele mai mari sacrificii. Descrierea iubirii Persidei, spectacol al desfășurării energiei inepuizabile, conferă romanului capacitatea emotivă și-i asigură și pe mai departe durabilitatea în cîmpul vast al romanului românesc.

Mara se întîlnește cu „novelele” în care Slavici descrie satul transilvănean și prin *etnografic*. Ocupă și în roman un loc important descrierea de obiceiuri la culesul viilor în părțile arădane, a ceremonialului la promovarea în breslele meșteșugărești, a tîrgurilor în care „maistrii” își expun „marfa”, „Verboncul”. Unele obiceiuri au dispărut în cursul vremii. Mara nu este în intenția lui Slavici un roman istoric, cum sînt „narațiunile”, capătă însă *istoricitate*, cum nu au multe scrieri pretins istorice, prin zugrăvirea realistă a societății transilvănene de la jumătatea secolului trecut.

Mara este un roman „modern”, născut prin problematica socială, chiar dacă se descrie orașul, cît mai ales prin modul de a înfățișa destine umane. „Slavici a intuit prea bine și rotația caracterului într-o familie — scrie G. Călinescu — fenomen mai însemnat și mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau față în față tinerii cu o nouă mentalitate și bătrînii înțepenii în prejudecăți, de fapt nu e vorba decît de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleași idei preconcepute ca și bătrînii și suferința lor vine din călcarea lor. Iar vițiile părinților răsar reîmprospătate la copii” (G. Călinescu, *op. cit.*, p. 452). Lumea meseriașilor este înfățișată și în Mara ca lume închisă, cum este descrisă și în „novele”. Se lărgește însă cadrul și trecem de la sat, la provincie și Mara este sub raportul viziunii artistice, roman țărănesc (*Bauernroman*). Lumea meseriașilor este și o lume pentru sine, cum este și cea a satului din povestirile satești. Slavici se apropie, sub acest aspect, de K. Immermann, creatorul romanului țărănesc german. Nu ilustrează, în adevăr, nimic mai bine apropierea de scriitorii germani decît destinul lui NașI și al Persidei, amenințați cu pieirea, îndată ce ies din lumea închisă a

orașului de provincie, dar care se salvează prin reîntoarcerea în ea. Ucioacă și Hubăr sînt în rolul de Hofschulze, dar cu o autoritate mult diminuată în „provincia” lor, în raport cu cea a lui Lică Sămădăul (*Moara cu noroc*) și a lui Busuioc (*Pădureanca*), bogătoiu din Curtici. Mara însăși are trăsăturile țărănilor lui Immermann: „vénéralable et matois, raisonable, mais entêté, économe jusqu'à l'avarice, il est épris de la tradition jusqu'à la marotte” (F. Mossé ș.a., *Histoire de la littérature allemande*, Paris, 1959, p. 656).

Mara se înscrie prin viziunea artistică în linia povestirilor satești și inaugurează, ca și acestea, — acum în roman — o direcție nouă în literatura română. Se cuvine arătat, pe de altă parte, că de la Oberhof (1838) de K. Immermann și pînă la Sternsteinhof (1884) de L. Anzengruber, romanul țărănesc german nu înregistrează alte succese. Mara, roman țărănesc în limitele arătate mai sus, vine numai la un deceniu de Sternsteinhof și nu stă mai prejos de acesta sub raportul realizării artistice.

V a r i a n t e

- STOLE:** A *Yabru*, 1891
B *Mara*, Budapesta, ed. „Luceafărul”, 1906
C *Mara*, București, ed. „Minerva”, 1913
D *Mara*, București, ed. „Cartea Românească” [1925]

8 le-au mai rămas A; li-au mai rămas BCD // 19 pe țărml stîng A; pe țărmlurele stîng BCD // 24—25 Mara nu-ți iese niciodată cu gol în cale AB; Mara nu iese niciodată cu gol în cale CD; anulat cu AB.

10

5 de Sfînta Marie AB; de Sfîntă Marie CD // 8 mînăstirea minorîților A; mînăstirea minorîților BCD // 11 Șoimoș⁴CD; Șoimoș B; 11—13 în fața bisericii se întinde Radna și peste Murăș e Lipova cea frumoasă cu turnul sclicios AB; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Murăș e Lipova cu turnul sclicios CD // 16 mînăstirii A; mînăstirii BCD // 22 se simt AB; se simt CD / se socotesc fericiți AB; se simt fericiți CD; anulat cu AB // 24 în biserica aceasta AB; la biserica aceasta CD // 26—27 știe prea bine ABC; știa prea bine D; anulat cu ABC // 39 mînăstirii ACD; mînăstirii B.

11

2 totdeauna A; totdeauna BCD // 5, 18, 19, 22, 34 sunt ACD; sînt B // 8 de dimineața AB; de dimineața CD / seara ACD; sara Ti // 11 se mai și ia de cap AB; se mai ia și de cap CD // 13 împrejur A; împrejur B; înpregiur CD // 13, 17 vază A; vadă BCD // 17—18 alătura cu copiii ei AB; alătura de copiii ei CD // 22 zdrăntăroși A; zdrențăroși BCD // 25 greuoai AB; greoai CD.

12

17 simte simte 7J // 19 seamă ^4C2); samă B // 21 simți .4.BC7 simți D // 23 seara ACD; sara 5.

13

2—3 să dea atîta ban AB; să dea atîta bănet CD // 5 să rupă ABC; să rumpă Z> // 12 Sofia, fata preotului de la Cladova ABCD; *corectai*: Marta, cum apare pretutindenî în celelalte capitole // 14 ca să-l primească Bocioacă ucenic AB; ca să-l primească ucenic CD // 23 dacă ea ar fi luat AB; dacă ar fi luat CD // 30 cîte doi creițari de om și cîte zece de perechea de cai ori de boi ACD; cîte doi creițari de om și cîte zece creițari de perechea de cai ori de boi B.

14

18 la mînăstire A; la mănăstire BCD // 21—22 se mulțumea și cu patru florini pe lună, punea al cincilea de la dînsa ACD; se mulțumea și cu patru florini pe lună și punea al cincilea de la dînsa B // 38 sunt ACD; sînt B.

15

9 buna rînduială AB; bună rînduiala C; buna rînduiala D; *anulat cu AB // 28* să rîză AB; să ridă CD // 29 sunt ACD; sînt B // 36 se simțea ABC; se simțea D // 38 să mușce ACD; să muște B // 41 nemerea AB; nimerea CD.

16

•5 să rămîie AB; să rămînă CD // 9 lăcrăma ACD; lacrimă B // 15 O să-i spui eu mamei AB; O să-l spui eu mamei CD // 25 se străcură AB; se strecură CD // 26 cellalt ACD; celalalt B // 27 mînăstirea ACD; mănăstirea B // 28 intrare ABC; intrare D // 31-32 Sidi nu era însă orișicine AB; Sidi nu era însă oricine CD // 34 mînăstire ACD; mănăstire B // 39 auză A; audă BCD.

17

6,10 Haida! AB; Haide! CD // 15 țăr murul ,4; țăr mul B; țăr-

murele CD // 18 dimpregiur ACD; dimprejur B // 21 țăr murului .1B; țăr mului CD j se străcurară AB; se strecurară CD // 23 Mureșul f, Murășul BCD // 26 turbure-gălbui A; turbure-gălbui fiCD/plin de spume AB; plin de spumă CD // 28 țăr murului AB; țăr murelui CD // 37 Șoimoș ACD; Șoimuș B.

18

16—17 ca să ia ABC; ca să ieie D // 19 și trebuia AB; și trebuiau CD; *anulat cu AB // 20* la țermure AB; la țăr mure CD // 23 se sfărâmă ACD; se sfarmă i? // 32 mînăstirii A; mănăstirii BCD // 35 mînăstire ACD; mănăstire B // 40 coprinsă A; cuprinsă BCD.

19

/ sunt ACD; sînt B // 11 Maica Fecioara de la Radna AB; Maica Kocioară de la Radna CD // 17 cu ochii mari și cu buzele strînse AB; cu ochii mari, cu buzele strînse CD // 21—22 copii ca ai mei nimeni nu mai are! AB; copii ca ai mei nimeni nu are! CD // 26—27 ea ar fi avut altfel visuri rele și presimțiri urîte AB; ea ar fi avut altfel de visuri rele și presimțiri urîte CD; *anulat cu AB // 28* mînăstire ACD; mănăstire B // 36 dacă se va ține A; dacă se va ținea BCD // 38 d-voastre AB; dv. CD.

20

11 pe-mbulzite AB; pe-nbulzite CD.

21

1 respicat ACD; răspicat B // 2—4 Costi Balcovici a fost obraznic, eu nu m-am lăsat și el m-a bătut AB; Costi Balcovici a fost obraznic, iară eu nu m-am lăsat bătut CD // 13—15 dar mai presus de toate numele cel bun al mănăstirii. Acesta era scăpat! AB; dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstirii CD // 16—17 astfel SJ pornesc scandalurile. învățătorul, în loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască AB; în loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască CD // 19 sunt ACD; sînt B // 26 riseră AB; risără CD // 33 adăugă AB; adaogă CD // 36 Mara fierbea în ea AB; Mara stetea ca pe spini CD / sunt ACD; sînt B.

22

13 pohoi ABC; puhoi D // 21 fără de creițari AB; fără creițari CD // 30 adăugă ABD; adaogă C // 35 răpede ACD; repede B // 37 plecă AB; pleacă CD; *anulat cu AB.*

23

6 știa AB; știau CD; *anulat cu AB // 9, 11 sunt ACD; sînt B // 20 care trăiau ACD; care trăiseră i? // 34—35 fiindcă e leneș ^41?; fiindcă era leneș CD // 37 stetea AB; stătea CD.*

24

1 trecea cu pas domol și uitîndu-se drept AB; trecea cu pas domol, uitîndu-se drept CD //11 ca muma ta AB; ca mama ta CD //16 Fața lui Trică ABC; Fața lu Trică D; *anulat cu ABC // 29—30 pentru cîte doi și cîte zece creițari AB; pentru doi și pentru cîte zece creițari CD.*

25

6 să ieie arînda AB; să ia arînda CD // 7 să deie A; să dea BCD // 9—10 ciți sînt (sunt A) oamenii cu multă știință de carte AB; ciți oameni sunt cu multă știință de carte CD // 31 îi părea ABC; li părea D; *anulat cu ABC // 34 să suferă ABC; să sufără D // 35 care era nespălat, nepeptenat și nu putea AB; care, nespălat, nepeptenat, nu putea CD.*

26

16—17 c-a instrăinat-o, c-a lăpădat-o (c-a lepădat-o B) ABC; c-a instrăinat-o, lăpădat-o D; *anulat cu ABC // 18 Da! urît, nesuferit eragîndul acesta! B; Da 1 era urît, nesuferit era gîndul acesta! ACD; anulat cu B // 21 minăstire ACD; mănăstire B // 21—22 Mara era din ce mai muiată AB; Mara era din ce în ce mai muiată CD // 27 și încă unu AB; și încă unul CD // 30 minăstire ACD; mănăstire B // 32—33 împrejurări AB; împregiurări CD.*

27

5—6 a alergat A; ea a alergat BCD // 6 piardă AB; peardă CD // 8 crăițari AB; creițari CD //10 fără întîrziere ACD; fără de întîrziere B //11—12 parcă-i venea greu s-o facă aceasta AB; parcă-i venea greu s-o facă CD // 14—15 îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui ACD; domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui îl vedea B // 31 să-i pari altfel AB; să-i pari astfel CD; *anulat cu AB.*

28

8,9 simte ABC; simte D //12—13 cînd te afli însă în strîmtoare A; cînd te afli însă în strîmtorare BCD //13 împregiurul ACD; împrejurul B // 24 Și asta i-ar fi și rămas vorba AB; Și asta i-ar fi rămas

și vorba CD; *anulat cu AB // 36 Natzi ABCD; corectat: Nați cum. apare pretutindeni // 37 casină AB; cazino CD.*

29

15 cu virtute AB; cu virtute CD // 23, 29 minăstire ACD; mănăstire li // 29—39 nu mai stătea cu celelalte fete, și cu maica Aegidia A; nu mai stetea cu celelalte fete, ci cu maica Aegidia BCD.

30

5 fermeca vlfiD/fărmecaC //li cuprinsă de gîndul că are să i-o răpească cineva B; cuprinsă de gîndul că era să i-o răpească cineva ACD; *anulat cu B // 20—23 Iară Persida iubea pe maica Aegidia, Persida se simțea (simțea D) bine în minăstire, Persida se simțea (simțea D) nenorocită cînd venea la casa ei cea săracă. ACD; Iară Persida iubea pe Maica Aegidia, se simțea bine în minăstire, era nenorocită cînd venea la casa ei cea săracă. B // 30—31 îi singera inima cînd i se storceau banii adunați cu multă grijă ACD; îi singera inima cînd banii adunați cu atita grijă i se storceau B // 32 nu simțea AB; nu simțea CD // 36 să se simtă AB; să se simtă CD.*

31

1 minăstire ACD; mănăstire B // 6 îi dedea AB; îi dădea CD // 11 să vază ABC; să vadă D //16 el sămăna AB; el semăna CD // 30 le-a mers AC; li-a mers BDCI 36—37 mîngîierea ACD; mîngăierea B // 38 simțise AB; simțise CD.

32

6—7 colțul stradei AB; colțul străzii CD // 14 minăstirii ACD; mănăstirii B // 19 acele tereștri ACD; acele ferestre B // 26 să vadă ABD; să vază C //28—29 pentru ca să pară frumoasă AB; pentru ca să-i pară frumoasă CD // 29—30 unei mănăstiri ABD; unei minăstiri C // 33 sunt ACD; sînt B // 35 să vadă ABD; să vază C.

33

4 Femeie mai așezată AB; Femeia mai așezată CD; *anulat cu AB //25 tremura cînd se apropia de fereastră AB; tremura, se apropia de fereastră CD; anulat cu AB // 30 nimic nu știa AB; nu știa nimic CD / nimic nu gîndea AB; nu gîndea CD; anulat cu AB.*

34

3 îi făcea vreun rău AB; îi face vreun rău CD //12 Și-i era frică A; îi era frică BCD // 15 se simțea ABC; se simțea D // 31 minăs-

tirea ACD; mănăstirea B // 32 inima i se bătea ABD; inima ii se bătea C // 37 s-o ia ACD; s-o ieie B.

35

3 simțea AB; simțea CD // 7 soră-sa ACD; soru-sa B // 8 s-o mai ia ACD; s-o mai ieie B // 16 cellalt ,4CZ>; celalalt 1? // 22 împăinginară A; împăinginiră B; împăingeniră CD // 32 cellalt ACD; celalalt B // 38—39 singură! — Frumoasă e AB; singură! IV Primăvară. — Frumoasă e CD; în ultimele două ediții se repetă marcarea capitolului IV. Primăvara, capitol care începe la p. 27. Am corectat după AB. Credem că eroarea s-a datorat faptului că în revista Vatra capitolul IV a apărut în două numere diferite, ceea ce a facilitat marcarea lui repetată. // 49 aș mai fi văzut-o AC D; aș fi mai văzut-o B.

36

3 minăstire ACD; mănăstire B // 8 cellalt ACD; celalalt B // 35 amezăzi ACD; amiazăzi B.

37

9 prejurul AB; pregiurul CD // 17 i-ar fi păsut AB; i-ar fi păsut CD // 23 în mîntea ei duminică și sărbătoarea erau zile AB; în mîntea ei duminica și sărbătoarea erau zile CD // 35 cu toate aceste ACD; cu toate acestea B.

38

4 amezăzi ACD; amiazăzi B // 11 ea umbla dreaptă AB; ea umblă dreaptă CD; anulat cu A // 15 s-a temut ca nu cumva AB; s-a temut că nu cumva CD; formă păstrată, particularitate a graiului crișan (v. Nota asupra ediției, voi. I, p. Cil) // 19 duminica ACD; duminica B // 34 Pădurile nu înverziseră încă AB; pădurile nu înverziră încă CD; anulat cu AB // 35 sălciile AB; sălciile CD // 36 mițșoare A; mițșori BCD.

39

15 crăițarii AB; creițarii CD // 30 atîte zile ACD; atîtea zile B // 35 cu virtute AB; cu virtute CD.

40

28 seara ACD; sara B // 33 însăși ABD; însăși C // 38—39 le presimțea, le vedea, le știa parcă pe toate cum vin AB; le presimțea, le știa parcă pe toate cum vin CD; anulat cu AB // 41 minăstire ACD; mănăstire B / sunt ACD; sînt B.

41

1 minăstire ACD; mănăstire B // 17 cellalt ACD; celalalt B // 22-23 dar era în tot felul lui de a fi ceva ușuratec, aproape ștregăresc AB; ilar era în felul lui de a fi cam ușuratec, aproape ștregăresc CD; anulat cu AB.

42

1 mingîia ACD; mîngăia B // 4 perzîndu-și AB; pierzîndu-și CD // 11—15 maica Aegidia, chiar maica Aegidia, ea însăși AB; maica .Vedigia, chiar maica Aegidia însăși DC // 17 să dea ochi cu fata Marei/15; să dea ochii cu fata Marei CD; anulat cu AB // 20 minăstire ACD; mănăstire B // 36 cealaltă ACD; cealaltă B // 41 sunt ACD; sînt B.

43

5—6 că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte ACD; că băiatul lui ar mai putea vreodată să nu fie om cuminte B // 8 totdeauna ACD; totdeauna B // 10—11 însă tot el însuși era patronul AB; încă tot el însuși era patronul CD // 11 iar Nașl era trecut în breaslă numai în rîndul calfelor AB; căci Nașl era trecut numai în rîndul calfelor CD; anulat cu AB // 12 grijă 4CZ>; grije B // 16 care tăiau ABC; cari tăiau D // 19—20 acela ce și-a făcut anii de ucenicie AB; acela care și-a făcut anii de ucenicie // 24 Nu-i vorbă AB; Nu-i vorba CD // 39—40 avea dînsa rude la Buda și la Pojon, iar bărbatul ei la Viena AB; aveau rude — dînsa la Buda și la Pojon, iar bărbatul ei la Viena CD.

44

6' ademenitor AB; adimenitor CD // 23 cu toate aceste AB; cu toate aceste CD // 27 ca și cînd ar fi avut nevoie de ele AB; ca și cînd ar fi nevoie de ele CD; anulat cu AB // 33 Să se deprinză ACD; să se deprindă B // 39 conacul breslei, a breslei adevărate AB; conacul breslei, al breslei adevărate CD // 40 sunt ACD; sînt B.

45

10 nicăieri ACD; nicăiri B // 12 își rezemă ACD; își răzimă B // 27 adaogă AB; adaogă CD // 36, 37 sunt ACD; sînt B.

46

7 n-ar mai fi voit AB; n-ar mai fi vrut CD // 9 s-o lase la casa lui Glaiici AB; s-o lase în casa lui Claici CD // 21 pînă-n Rusalii AB; pînă la Rusalii CD // 22 Anca AB; Anica CD; anulat cu AB.

4 mînăstire ACD; mănăstire B // 13—14 se spală pe mini, apoi se mai și pieptănă și puse alt surtuc AB; se spală pe mini, apoi se mai pieptena și punea alt surtuc CD; *anulat cu AB // 14, 18 ceialalți ACD; ceialalți B // 16 aici AB; aci CD // 23 Munteanu AB; Munteanu CD; anulat cu AB // 31 mîngiaiată ACD; mîngăiată B // 32 încongiurată A; înconjurată B; încungiurată CD // 35 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD // 40—41 împregiurul lui A; împrejurul lui B; împregiurul său CD.*

18 *indesuindu-se AB; înghesuindu-se CD; anulat cu AB; „îndesui”, alături de „scrietor”, face parte din formele cele mai caracteristice scri-sului lui Slaici. // 32—33 să-i spun că suntem (sîntem A) aici! AB; să-i spun că suntem aici I CD; anulat cu B // 34 — Ai nebunit? AB; Ai înnebunit? CD // 36 i-ar fi păsut AB; i-ar fi păsut CD // 38—39 atît de cuviincios și cu fața atît de deschisă și de veselă ACD; atît de cuviincios și cu fața atît de deosebită B.*

18—19 era nevoit să ia și el parte la petrecere AB; era și el nevoit să ia parte la petrecere CD // 21—22 trebuia dar AB; dar trebuia CD // 27 cellalt ACD; celalalt B // 29-30 cînd a aflat-o aceasta AB; cînd a aflat-o această CD; *anulat cu AB // 31 mînuși AB; mînuși CD // 33 sârmanul băiat AB; sârmanul de băiat CD.*

1 lacrămile AB; lacrămile CD // 6 ceialalți ACD; ceialalți B // 11—12 cînd stătea în fereastra deschisă AB; cînd stătea în fața ferestrei deschise CD // 29-34 le vedea el toate. Le-a și aflat, căci nuntașii se dăduseră (deduseră A) toți din trăsuri pe cînd el a sosit, trăsurile erau ieșite în uliță unde stăteau (steteau A) ca să mai răsuffle caii și în poarta deschisă se îndesuia o lume de oameni care le (in ediția A lipsește le) știau toate. Era nuntă de vară AB; le vedea el toate. Era nuntă de vară CD; *întregit după AB.*

3—4 cei mai mulți însă, tineretul, se aflau în fața cortului AB; cei mai mulți însă, tineretul, se afla în fața cortului CD; *corectat după AB // 13—14 că fata lui Claici e cea care s-a măritat B; că fata lui Claici e cea ce s-a măritat ACD; anulat cu B // 16 mînăstire ACD; mănăstire B // 35 pierdut AB; pierdut CD.*

2 A ieșit ACD; A ieșit B // 16—17 El plecă hotărît și iute, dar cu pas din ce în ce mai rărit AB; El plecă hotărît și iute, dar cu pași din ce în ce mai răriți CD; *anulat cu AB // 20 răsfirată AB; resfirată VD // 24 ceialalți ACD; ceialalți B // 29 seamă ACD; samă B // 38 Kiint ACD; sînt B.*

.) Sunt ACD; Sînt B // 11 mînăstire ACD; mănăstire B // 16 se află în mare strîmtoare AB; se află în mare strîmtorare CD // 18 cînd l-a zărit pe Națl 5; cînd a zărit pe Națl/ICD; *anulat cu B // 29 dintre oamenii cari nu vorbesc AB; dintre oamenii care nu vorbesc CD // 33 priviri, cari îl întrebau AB; priviri, care îl întrebau CD.*

7 sunteți ACD; sînteți B // 13 îndreptindu-se spre nunul AB; îndrep-lindu-se spre unul CD; *corectat după AB // 24 sunt ACD; sînt B.*

5 VI ABC; VII D; *corectat după ABC // 17 împregiurul ACD; împrejurul B // 34 sunt ACD; sînt B.*

1 cîntăreți de strană, care veniseră ACD; cîntăreți de strană, cari veniseră B // 17—18 și numai cu șase clase A; și cu numai șase clase BCD; *anulat cu A // 25 sunt ACD; sînt B.*

19 nunței AB; nunții CD // 20—21 nebăgați de ceialalți în seamă AB; nebăgați în seamă de ceialalți CD // 28, 30 iară AB; iar CD // 31 Cu toate acestea AB; Cu toate aceste CD.

12—13 mînile acele AB; mînile acelea CD // 16 pierdut AB; pierdut CD // 29 să se ridice și să fugă ACD; să se ridică și fugă B / vază AB; vadă CD // 35 se va mîhni ACD; se va măhni B.

39—40 cînd rămîne în casa cu însurăței AB; cînd rămîne în casă cu însurăței CD; *anulat cu AB.*

60

4 ceialți ACD; ceialalți B // 7 ce-1 supăra AB; ce-1 supăra CD // 17 să să popească A; să se popească BCD // 19 de mulțumiri, pe care ACD; de mulțumiri, pe cari B // 27 Ceialți ACD; Ceialalți B // 39 ceialți, care ACD; ceialalți, cari B.

61

23—24, 33 la bunicu-său AB; la bunicul său CD.

62

1 atît de în curînd AB; atît de curînd CD // i-3 mîngîiere ACD; mîngăiere B / dedea AB; dădea CD // 20—27 cu cusutura-n mînă A; cu cusutura în mînă B; cu cusătura în mînă CD // 23—24 degrab' ACD; degrabă B // 33 să-l vază AB ; să-I vadă CD // 38—39 ea se depărta cu anevoie 48; ea se depărta cu anevoia CD // 39 stetea AB; stătea CD.

63

14 nențeles AB; neințeles CD // 19 să se simtă ACD; să se simtă B // 22—23 simțămîntul A; simțămîntul B; simțămîntul C; simțămîntul D // 24 ținîndu-se AB; ținîndu-se CD // 28 jertva A; jertfa BCD.

64

4 spre pamînt AB; spre pămînt CD / păingenîș A; păinjenîș B; păiengenîș CD // 26—27 îl cunoștea numai de pe umblat AB; îl cunoștea numai de pe umblet CD.

65

9—10 se uita cu ochii mirați la dînsul ABCD; *corectat*: se uita cu ochi mirați // 26 Adică AB; Adecă CD // 38—39 se depărtaseră AB; se depărtară CD.

66

1—2 ea încă de departe își îndreptă privirea ACD; încă de departe își îndreptă privirea B // 5 Intrată apoi cu Anca în biserică AB; Intrară apoi cu Anca în biserică CD; *anulat cu AB // 5—6* ea se stropi cu apa sfințită, lăsă pe prietena ei B; ea se stropi cu apa sfințită, lasă pe prietena ei ACD; *corectat după B // 8* la care AB; în care CD // 28 sunt ACD; sint B.

67

19 să-și rumpă AB; să-și rupă CD // 20 să n-o mai vază AB; să n-o mai vadă CD // 35 Săraca mama lui! AB; Săraca de mama lui! CD.

68

•1—5 în revărsarea luminii (luminei.4) AB; în revărsatul luminii CD // 21 Sighidin ACD; Seghedin B // 32-33 să nu se mai deștepte ACD; să nu se mai dăștepte B.

69

34—35 că ar putea să plece AB; că el ar putea să plece CD // 37 seamă ACD; samă B // 40 să vază AB; să vadă CD.

70

34 ceialți sunt învoiți ACD; Ceialalți sînt învoiți B // 35 Șoimoș ACD; Șoimuș B.

71

11 sîntem ACD; sîntem B / sunt ACD; sint B // 17-18 viind despre stingă ACD; venind dinspre stînga B // 26 ținîndu-se de mînă ACD; ținîndu-se de mînă B.

72

2 sunt ACD; sînt B // 10—11 gîndurile, pe care ACD; gîndurile, pe cari B // 18, 29, Sighidin ACD; Seghedin B // 34 te rog să mă lași să merg singură AB; te rog să merg singură CD; *corectat după AB*.

73

21—22 viindu-și într-un tîrziu în fire ACD; venindu-și într-un tîrziu în fire B.

74

4 împregiurările A; împrejurările BCD // 6 ceialți binefăcători ACD; ceialalți binefăcători B // 11 sârmana copilă AB; sârmana de copilă CD // 13 înpotrivă AB; împotrivă CD // 32 greșit- căci ei durerea de sine A; căci durerea de sine BCD // 40 lictariu de prune ACD; lictar de prune B.

75

12 treizeci și patru mii de florini ABC; treizecișpatru mii florini D; *anulat cu ABC // 15, 30* stîngeni AC; stînjeni BD // 16 stîngenii AC; stînjenii BD // 34 părintele Quardian ABCD; *corectat*: părintele guardian // 38 stîngeni AC; stînjeni BD // 39 numai atîtea! AB; numai atîte! CD.

76

24 sunt ACD; sînt B // 35-40 toate grămezile de struguri. - Rămii

zise ea. Spurcatul de neamț! — Nu pot să rămîn: d-ta vezi cum se uită lumea la noi. — Singură nu te las! grăi Mara și începu să facă iar la Ioc grămezile de struguri. AB; toate grămezile de struguri. CD; întregit după AB.

77

4—10 erau șetrile cojocarilor. — Du-te la Trică — zise ea — și spune-i să meargă cu tine. — Cu cît dai grămada de struguri? întrebă o jupîneasă, uitîndu-se cu coada ochiului spre Persida, care plecase spre șetrile cojocarilor. — Zece creițari AB; erau șetrile cojocarilor. — Zece creițari CD; întregit după AB // 14 simțise ACD; simțise B // 29 să se întoarcă iar înapoi AB; să se întoarcă înapoi CD // 33 sunt ACD; sînt B.

78

5 — Mine dimineață ABC; — Mine, dimineața D; anulat cu ABC // 8—11 — Da, mamă. — Și să ascuți de ea. — Da, mamă. — Eu, zise Mara AB; — Da, mamă. — Eu, zise Mara CD; întregit după AB IIII sunt ACD; sînt B // 19—20 ca să-i sărute minile să (s-o A), îmbrățișeze și să-i sărute tîmplele, dar ACD; ca să-i sărute tîmplele, dar B // 26 simțimînt AB; simțimînt CD // 31 greșit: și-i luă mîna și și-o sărută A; și-i luă mîna și i-o sărută B; și-i luă mîna și o sărută CD // 39—40 chilia maichii Aegidiei ACD; chilia maichii Aegidia B.

79

15 de mine însămi ABC; de mine însumi C // 17 să mă ieie AB; să mă ia CD // 24 spre Șoimoș ACD; spre Șoimuș B // 34 sunt ACD; sînt B.

80

4—5 am ieșit cu Anca la plimbare, ca doară-l voi întîlni... ABCD; corectat: am ieșit cu Anca la plimbare, că doar-l voi întîlni... // 9 —10 răspuse Persida, dar AB; răspuse Persida. Nu știam, dar CDI 13 sunt ACD; sînt B // 14—15 cum să fii? S-a-ntîmplat să-l vadă Trică și să-ți spună; S-a-ntîmplat AB; cum să fii? S-a-ntîmplat CD; întregit după AB // 21—22 cu obrajii rumeni, cu părul neted AB; cu obrajii rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted CD // 23 totdeauna A; totdeauna BCD.

81

11—12 se uită cu ochi înveseliți AB; se uită cu ochii înveseliți CD;

corectat după AB // 14—15 cum i-o fi, așa să-i fie AB; cum i-ar fi, așa să-i fie CD // 23 cu cîtă inimă v-am fost purtătoare de grijă AB; cu cîtă inimă v-am purtat de grijă CD // 25 pierdută ACD; perdută B // 26 alte mume ca mine AB; alte mame ca mine CD // 27—28 Neam de neamul meu nu și-a spurcat însă singele ACD; Neam de neamul meu nu și-a spurcat încă singele B.

82

15 se simțea AB; se simțea CD // 32 lovită al lui Borleu ACD; lovită al lui Borleu B // 33 suntem ACD; sîntem B.

83

2 totdeauna A; totdeauna BCD // 21 ce-a dat ochi cu stăpînul ACD; ce-a dat ochii cu stăpînul B // 22 le-ar fi dat ABC; li-ar fi dat D // 26 cumpeniți AB; cumpăniți CD // 30 stetea AB; stătea CD // 36 să te vază AB; să te vadă CD // 38 pelița pe obraz AB; pielița pe obraz CD // 40 S-a nemerit AB; S-a nimerit CD.

84

12 Ioniță ABCD; corectat; lovită, cum apare în restul capitolului // 13 adaogă AC; adăoga B; adăugă D // 15 Păvăluș se uită ACD; Păvăluș se uita B // 20 le-a umblat AB; li-a umblat CD // 32 se obișnuise AB; se obicinuisă CD // 40 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD.

85

12 care-l duce cu de-a sila ABC; care-l cu duce cu de-a sila (sic!) D; corectat după ABC // 24—25 și nu o dată el a glumit AB; și nu o dată a glumit el CD // 17 se simțea AB; se simțea CD.

86

23 pare însă că AB; par' însă că CD; anulat cu AB // 32 zise ea ABC; zice ea D; anulat cu ABC // 34 sunt ACD; sînt B // 40 Tot așa și Codreanu. AB; Tot așa Codreanu. CD.

87

6—7 întăietatea A; întăietatea BCD // 11 lăcrămile AB; lacrămile CD // 18—19 bisericii plină de oameni A; bisericii pline de oameni BCD // 28—29 para mistuitoare a focului ABC; greșit: para mistuitoare focului D; corectat după ABC // 35 Simțea AB; Simțea BC // mai-nainte AB; mai înainte CD // 36 ceea ce dînsa nu voiește ACD; ceea ce Persida nu voiește B.

4 destulă virtute AB; destulă virtute CD // 11 sunt ACD; sint B // 16 Mureșului AB; Murășului CD // 19 Văsoaia AB; Căsoaia CD; *anulat cu AB II 20* Șoimoș ACD; Șoimoș B // 34 pe țărurul AB; pe țărurul CD II41 și se întâmplă ACD; și se întâmplă B.

2 toate i se păreau AB; toate ii se păreau CD; *anulat cu AB I/ 3* de atâtea ori AB; de atâtea ori CD//5, 6 simțea AB; simțea CD I/ 7 îi părea oarecum rău AB; îi cădea oarecum rău CD; *anulat cu AB // 8* Șoimoș ACD; Șoimoș B // 20-21 mînăstirii A; mînăstirii BCD // 39 mînăstire ACD; mînăstire B.

2 țărurul Murășului A; țărurul Murășului BCD; 6 țărurul riului A; țărurul riului BCD; resimțea AB; resimțea CD // 8 adimenitor ACD; ademenitor B // 19 simțea ABC; simțea D // 20 încunjiur ACD; încunjur B // 21 să-i vie-ntr-ajutor ACD; să-i vie în ajutor B // 24 se simțea ABC; se simțea D // 29 se mijea de zi A; se mijea de ziuă BCD//40 mai nainte ACD; mai înainte B.

3 napoi A; înapoi BCD // 13 sunteți ACD; sînteți B // 18 încuia AD; încuie B; încuia C // 21 Ia mînăstire ACD; la mînăstire B // 21—22 de a rămîne aici /4; de a rămînea aici BCD // 26 Se simțea AB; Se simțea CD // 27 și-i dădeau ACD; și-i dedeau B // 28 totdeauna A; totdeauna BCD // 37 mînăstirea ACD; mînăstirea B // 35 de mai nainte ACD; de mai înainte B / simțea AB; simțea CD.

5 zidurile mînăstirii ACD; zidurile mînăstirii B // 27—28 maichii Aigidiei ACD; maichii Aigidia B//29—30 să meargă-n sala de așteptare ACD; să meargă apoi în sala de așteptare B.

3 și știi și pedeapsa ABC; și știi pedeapsa D; *anulat cu ABC // 10* Sora-și plecă mai umilită capul A; Sora-și pleca mai umilită încă capul BCD; *anulat cu A // 12* Codreanu se cutremura A; Codreanu se cutremură BCD // 29-30 obrajii ACD; obrazi[i] B // 31 încunjiur ACD; încunjur B.

4-5 spuind AB; spunind CD // 6 învălășeala ACD; învălășala B fi 10 Ea stete AB; Ea stătu CD // 13 sunt ACD; sint B // 15 sunteți ACD; sînteți B // 21-22 Sunt tînără ACD; Sunt - vrei să zici — linără B // 23—24 mă înspăimînt cînd mă gîndesc AB; mă înspăimînt însă cînd mă gîndesc CD // 25, 39 sunt ACD; sint B // 26 cuprinsă \BC; coprinsă D / simțimîntul A; simțămîntul BCD H 33 suntem ACD; sîntem B // 39 Ce fac atunci? AB;Ce faci atunci? CD; *corectat după AB I* Sunt ACD; Sunt B.

2 tot sunt (sint B) dator ABC; tot sunt datoare D //13 sila ACD; sila B nedumirit ACD; nedumerit B // 24 suntem ACD; sîntem fi // 30—31 adimenitor ACD; ademenitor B // 31—32 și m-aș simți Toarte nenorocită dacă mama ar stărui să ies iar în lume. Aș ieși fiindcă aș fi datoare să îndeplinesc voința ei, dar m-aș simți foarte nenorocită AB; și m-aș simți foarte nenorocită dac-aș fi nevoită să plec CD II 32 Mă simt ABC; Mă simt D // 36 cu glasul înăbușit AB; cu glas înăbușit CD // 41 M-aș simți ABC; M-aș simți D.

2 să simtă ABC; să simtă D // 13 silă A; silă BCD //18 răsponse el ABC; răsponsă el D // 28 sunt ACD; sint B // 30 din pregiurul A; din prejurul BC; din prijurul D; *corectat după BC/* ulițele AB; ulițele CD.

5 ce amestecătură de tipuri și de porturi AB; ce amestecătură de figuri și de porturi CD; *anulat cu AB // 8* împregiurul ACD; împregiurul B II10—11 mai departe șvabi, iar printre aceștia sirbi, slovaci AB; mai departe șvabi ori sirbi, iar printre aceștia slovaci CD // 20—21 cu mîna largă și neîntrecută AB; cu mîna largă și pe întrecute CD II 27 oameni care pot ACD; oameni cari pot B // 35 mai nainte ABD; mai înainte C.

1—2 și se lăuda tuturora AB; și li se lăuda tuturora CD // 9 cînd merge la masă ACD; cînd mergea la masă B //12—13 Bocioacă-și avea și el ziua-ntii ACD; Bocioacă își avea ziua întii B // 24, 26 sunt ACD; sint B.

8 întrebă AB; întrebă CD; *anulat cu AB // 25* a intrat AD; a intrat BC II 30 mînăstire A; mînăstire BCD // 40 mînăstire ACD; mînăstire B.

100

2 frumusețe ABC; frumuseță D // 6—7 la biserică. Nu le prea place călugărițelor că duc fete cu dînsa. Apoi să facem AB; la biserică. Apoi să facem CD; anulat cu AB // 11, 32 sunt ACD; sînt B // 20 lumea îi zice „Podărița” AB; lumea îi zicea „Podărița” CD H 21 arendă AB; arîndă CD // 37—38 ar ajunge la sapă de lemn AB; ar ajunge în sapă de lemn CD // 39 le vinde cu cîștig bun AB; le vinde cu preț bun CD / stînginii ACD; stînginii B.

101

3 Șoimoș ACD; Șoimuș B // 4 sunt ACD; sînt B // 5—6 Las' c-o să găsească ea altul mai și mai și decît dînsul. ABCD; corectat: Las' c-o să găsească ea altul și mai și decît dînsul. // 9—10 puțin a rămas de la fie iertat tatăl vostru AB; puțin a mai rămas de la fie iertat tatăl vostru CD // 18—19 Godreanu nu cerea nimic B; Godreanu nu cere nimic ACD; corectat după B // 30—31 împrejurul AB; împrejurul CD // 33 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD // 35 s-o ieie A; s-o ia BCD.

102

1 mai nainte ABD; mai înainte C // 4 aici AB; aci CD // 27 minăstire ACD; mănăstire B // 31 stetea AB; stătea CD \ dedea AB; dădea CD H 35 întrebă Persida ABC; întreba Persida D; anulat cu ABC.

103

2—6 după ce am plecat eu? — Nu știu, răspunse Trică mai îndîrjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut. Dar ce ai tu cu el? Persida se uită rîzînd AB; după ce am plecat eu? Persida se uită rîzînd CD; întregit după AB // 8 împlinește șasesprezece ani ACD; împlinește șaptesprezece ani B // 24 sunt ACD; sînt B / cramele, pe care ACD; cramele, pe cari B // 27 octombrie A; octombre B; octomvrie CD // 32 paghine A; praghine (sic!) B; paghini CD // 36 pe acolo pe dealuri AB; pe colo pe dealuri DC.

104

3 sunt ACD; sînt B // 4—5 nu-și revarsă lumina așa din plin ca acum AB; nu-și revarsă lamina așa de plin ca acum CD; anulat cu AB // 7 o ghitară AB; o chitară CD // 13 S-alergi cale de două zile pe nemîncate, ca să stai să privești și să iei parte AB; S-alergi două zile pe nemîncate, ca să iei parte CD // 24 sunt ACD; sînt B // 27 după-

ameazăzi. 45; după-amiazăzi CD / știa că Mara ABC; știa ca Mara D; anulat cu ABC // 38 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD.

105

4 Cine-i acela? AB; Cine-i acolo? CD // 14-15 uitîndu-se cu ochii scrutători AB; uitîndu-se cu ochii scrutători CD; anulat cu AB // 30 simțea ABC; simțea D // 41 scriitor AB; scrietor CD.

106 %

1 Șoimoș ACD; Șoimuș B // 12—13 și vine cu mîna întinsă și rîzînd ștregărește la dînsa ABC; și vine la dînsa cu mîna întinsă și rîzînd ștregărește D // 15 Parcă n-ai un prieten AB; Parcă n-ai nici un prieten CD // 24 ochii însă erau duși AB; ochii ei însă erau dusi CD // 28 vorbăreț A; vorbăreț BCD.

107

4 să ni se peardă AB; să ni se piardă CD // 9 o frumusețe AB; o frumuseță CD // 10 privirile tuturor AB; privirile tuturor CD // 23 cine a intrat ABC; cine e intrat D; anulat cu ABC // 26 înainte ACD; nainte B // 28 napoi A; înapoi BCD H 35 scrietorul ACD; scriitorul B.

108

24 împregiurul ACD; împrejurul B // 31-32 ochii ieșeau mai tare din cap AB; ochii îi ieșeau mai tare din cap CD // 32—33 picioarele îi stăteau ca înfipte în pămînt AB; picioarele îi stăteau înfipte în pămînt CD; anulat cu AB // 39 n-auză ABC; n-audă D // 40 care ACD; cari B.

109

1 El luă butoiașul ABC; El lua butoiașul D; corectat după ABC / îl lăsă AB; îl lasă CD; corectat după AB // 6 deduse AB; dăduse CD // 12 lucruri care nu sunt adevărate ACD; lucruri cari nu sînt adevărate B H 25, 28 ceialalți ACD; ceialalți B // 28 celelalte ACD; celelalte B I simțeau AB; simțeau CD.

110

1 frumusețe AB; frumuseță CD // 22—23 și i-am făgăduit AB; i-am făgăduit CD // 28 mai nainte AB; mai înainte CD // 33 împotrivă AB; împrotivă CD / simțea AB; simțea C D.

111

1 Sunt ACD; Sînt B // 5 zise ea tot pe nemțește fi; zise tot pe nemțește ACD; anulat cu B // 10 totdeauna ACD; totdeauna B / să turbez

ACD; să turb B // 12 simțea ABC; simțea D // 23 scrietorul ACD; scriitorul B // 24 o chemă AB; o cheamă CD; corectat după AB // 2* inși AB; înși CD / să meargă pe el alături AB; să meargă pe alături C; să meargă alături D; anulat cu AB // 35 prăpastie B; prăpastie ACD; anulat cu B.

112

2 țiindu-se AB; ținându-se CD // 6 dezghețat A; dezghețat BCD // 24, 26 Mă leapăd ACD; Mă lapăd B // 27, 30 te lepezi ACD; te lapezi B // 34 în viața aceasta ABC; în viața această D; corectat dw/xi ABC // 39 suntem ACD; sîntem B.

113

5—73 de pornire nebunească. Ea-1 apucă de mîna și-1 duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scrietorul (scriitorul A) înainte, ea se opri cu mînile în șolduri înaintea lui. — Iată-mă, îi zise liniștită; vezi că nu mă tem de d-ta; vezi că nu-mi pasă de nimeni: poți să mă iei, să mă duci și să faci ce vrei cu mine. Haid' I ia-mă în brațe! El stetea buiguit ACD; de pornire nebunească. El stetea buiguit B // 17 te-aș blăstăma AB; te-aș blăstema CD // 118 silă ACD; silă B // 19 totdeauna ACD; totdeauna B // 27 ale căreia zile AB; ale cărei zile CD // 37 cînd el s-a depărtat AB; și cînd el s-a depărtat CD // 38 simțea AB; simțea CD) stetea AB; stătea CD.

114

3 seamă ACD; samă B // 5 XI ABC; XII D; capitol numerotat greșit în ultima ediție, corectat după ABC // 7 intrată AB; intrată CD IIII—12 cîinii stîrniți de dînsa AB; cîinii stîrniți de ea CD // 13 frumusețea AC; frumuseța BD // 23 scrietorul ACD; scriitorul B.

115

14 scrietorul ACD; scriitorul B // 15 sunt ACD; sînt B // 20—21 petrecînd ca alți oameni și gata de a se lăsa să facă cine (cineva C) ce vrea cu dînsa ACD; petrecînd ca alți oameni B // 29—30 depărtare de vreo douăzeci de pași AB; departe de vreo douăzeci de pași CD; corectat după AB // 34 se afla AB; se află CD; anulat cu AB.

116

1 cellalt ACD; celalalt B // 12 nu se mișcase din loc ABC; nu mișcase din loc D; corectat după ABC // 15 intrau AB; intrau CD // 21 ca un paiangen ACD; ca un păianjen B // 38 ferestrele AB; feres-

trele CD / mînăstire ACD; mănăstire B // 39 împetrită AB; împietrită CD.

117

7 Se simțea ABC; Se simțea D / perdută AB; pierdută CD // 18 dedea AB; dădea CD // 19 scrietorul ACD; scriitorului B // 22 Suntem ACD; Sîntem B // 34—35 tot atît de necunoscut AB; tot așa de necunoscut CD.

118

26 steteam AB; stăteam CD // 29 în amurgul serii începe viața ABC; amurgul serii începe viața D; corectat după ABC // 22 pentru munca zilei de mîne AB; pentru munca de mîne CD; anulat cu AB // 26 nu te simți ABC; nu te simți D // 29 grijă ACD; grije B // 33—34 mîne n-aș mai fi bună de nimic AB; mîne n-aș fi bună de nimic CD // 36 se simțea ABC; se simțea D // 37 nu reușea AB; nu răușea CD // 39 sunt ACD; sînt B.

119

4 simt ABC; sînt D // 22 ne simțim ABC; ne simțim D // 26 suntem ACD; sîntem B.

120

5 sunt ACD; sînt B // 25 se simțea ABC; se simțea D // 25-26 adimenită A; ademenită BCD // 38 stins AB; stins CD // 42 dormeau ACD; durmeau B.

121

2 lătrau cîinii ACD; lătrau cîini B // 3 tomnatic ACD; tomnatec B // 4 liliicii fluturau AB; lilieci fluturau CD // 10 și-a agonisit puțintică avere ACD; și-a agonisit puțintică avere B // 22 Astfel ABC; Altfel D; corectat după ABC // 25 să mai steie AB; să mai stea CD // 25 întrebă el AB; întreba el CD; corectat după AB // 26 să-1 mîngîie ACD; să-1 mîngăie B // 29 Om pătimaș?! AB Hml pătimaș?! CD // 35—36 adormise ACD; adurmise B.

122

14 seamă ACD; samă B // 25 simți ABC; simți D // 20 mulțumire ACD; mulțămire B // 25 s-o dezmerde ABC; s-o dezmierde D // 28—29 cine să pune ACD; cine se pune B // 29 înpotriva firii ABC; înprotriva firii D // 33 Se simțea ABC; Se simțea D.

123

1 sunt 4 CD; sînt B // 8—9 c-o să iubească, poate, pe alta ,4CD;c-osă iubească pe alta B // 23 abia își (abia-și A) mai aducea aminte ACD; abia își putea aduce aminte B jj 32 împregiurul ACD; împregiurul B // 37 să între ACD; să între B.

124

3—4 împregiur AB; împregiur CD // 13 mînăstire ACD; mănăstire B jj 29 Hubăroaia AB; Hubăroaie CD H 31 viața îi era numai o tînjire (tingire A) fără de dînsul AB; viața îi era numai o tînguire fără de dînsul CD; anulat cu AB // 33 nainte ACD; înainte B.

125

5 seamă ACD; samă B // 38 daca A; dacă BCD.

126

24 Gherghiță AB; Gheorghită CD; anulat cu AB, așa cum apare în majoritatea cazurilor jj 25 duminica ACD; duminica B.

127

4 bisericeii AB; bisericii CD // 4—5 mînăstire ^4CD; mănăstire B jj 10, 13 sunt ,1CD; sînt B jj 31 mînăstire ACD; mănăstire B jj 32 simțea ABC; simțea D.

128

3 Mara alegea struguri AB; Mara alegea strugurii CD // 5 să simți ABC; să simți D // 13 să peară ACD; să piară B jj 23—24 mînăstire ^4CD; mănăstire B jj 24—26 Nu e alt chip de scăpare? Nu poate ea să-l apuce pe neamțul acela de piept și să-l învețe minte?! Nu poate ACD; Nu e alt chip de scăpare?! Nu poate B jj 33 totdeauna A; totdeauna BCD jj 36 Cu toate acestea AB; Cu toate aceste CD // 40 mînăstire ACD; mănăstire B.

129

5 întrebă el B; întreba el ACD; corectai după B jj 7, 15 Sunt ^4CD; Sînt B Ij 17 Sunteți .4CD; Sînteți B jj 37—38 Și totuși ea putea să zică ba! AB // Și totuși ea nu putea să zică ba! CD jj 41 mîngîie ACD; mîngăie B.

130

2 seamă ACD; samă B jj 4, 15, 22 sunt ACD; sînt B Ij 10—11 nu știi niciodată cînd îi vine la femeie clipa de slăbiciune AB; nu știi niciodată cînd îi vine femeii clipa de slăbiciune CD // 18 să

duce ACD; se duce B jj 33 Gherghiță AB; Gheorghită CD; anulat cu AB // 41 să i se peardă ACD; să i se piardă B.

131

2—3 fiindcă el a voit și a putut, fiindcă atît de mult a iubit-o AB; că el a voit, dar s-a stăpînit, fiindcă atît de mult a iubit-o CD // 5 simțea AB; simțea CD // 20 Sunt ACD; Sînt B jj 21-22 aș da tot ceea ce-mi este scump AB; aș da tot ceea ce îmi este mai scump CD jj 24—25 Mă cutremur cînd îmi dau seamă AB; Mă cutremur, îmi dau seamă CD // 31 ca să nu-mi mărturisești și mie adevărul AB; ca să nu-mi mărturisești mie adevărul CD.

131-132

41—1—2 se ivește din senin, fără ca să știi de ce, se dă pe față, fără ca să știi cum, și te duce, fără ca să știi unde ACD; se ivește din senin, fără ca să știi de unde B.

132

5 Simt AB; Sînt CD // 7 unei prăpăstii ACD; unei prăpăstii B jj 7—8 că am să mă prăpădesc dacă mă duc înapoi AB; că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoi CD // 9, 11 sunt ACD; sînt B jj 14 Parcă de la bunul vostru plac atîrnă! ACD; Parcă de bunul vostru plac atîrnă! B // 19—20 amărîciune ACD; amărîciune B // 21 tatăl meu ACD; tatăl meu B // 24—25 și n-aș putea să văd ca mai mult să sufere AB; și n-aș putea să văd ca încă mai mult să sufără CD // 30 Parcă însoțire omenească e ceea ce căutați voi? AB; Parcă însoțire omenească e aceea ce căutați voi? CD; anulat cu AB // 33 sunteți ACD; sînteți B jj 38 rump AB; rup CD.

133

3 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD // 5—6, 9 mînăstire ACD; mănăstire .6 // 16 simte 4B; simte CD jj 19 mîngîiere ACD; mîngăiere B I și lumea i se lumina AB; și lumea îi se lumina CD; anulat cu AB // 21—22 și trec cele din urmă A; și trec în cele din urmă BCD // 24 Zilele veneau însă și treceau și ele una după alta AB; Zilele veneau însă și treceau una după alta CD.

134

3 amărîciune AB; amărîciune CD // 9 sunt ACD; sînt B jj 22 vieței A; vieții BCD.

2—3 și să pună apoi pe fiecare la locul lui *ACD*; și să le pună apoi pe fiecare la locul lui *B* // 18 sunt *ACD*; sint *B*.

2 dar nu-1 mai urmă înainte *AB*; dar nu mai urmă înainte *CD* / ci se depărta *ABCD*; corectat: ci se depărta // 4 Hubăroaie *ACD*; Hubăroaia *B* // 10 După ce încuia *ACD*; După ce încuia *B* // 13 simțea *ABC*; simțea *D* // 19—20 dacă mai dau ochi cu el *AB*; dacă mai dau ochii cu el *CD*; anulat cu *AB* // 28 simțământul *AB*; simțământul *CD* // 33 seamă *ACD*; samă *B*.

5 de la muma sa *ACD*; de la mumă-sa *B* // 15 El însă știa și asta că dînsa *A*; El însă mai știa că dînsa *B*; El însă o știa și aceea că dînsa *CD*; 16 îi va spune bătrînului tot *ACD*; ar spune bătrînului tot *B* // 20 totdeauna *ACD*; totdeauna *B* // 23 simțea *AB*; simțea *CD* // 29 Astfel *ABC*; Altfel *D*; corectat după *ABC* // 32—33 nu s-ar mai putea stăpîni dacă ar mai vedea pe mumă-sa plîngînd ori *AB*; nu s-ar mai putea stăpîni *CD*; anulat cu *AB* // 34 dacă aceasta i-ar mai zice vreo vorbă aspră *AB*; dacă ar mai zice vreo vorbă aspră *CD*; anulatu *AB*.

6 nemîngîiată *ACD*; nemîngîiată *B* // 11 fără de știrea bărbatului *AB*; fără știrea bărbatului *CD* // 17 astfel *ABC*; altfel *D*; corectat după *ABC* // 18 trebuie să fi fost *AB*; trebuia să fi fost *CD* // 19 sunt *ACD*; sint *B* // 20—21 să mîngîie *ACD*; să mîngăie *B* // 23 care i le grăise *ACD*; care îi le grăise *B* // 27 se simțea *ABC*; se simțea *D*.

1 Astfel *ABC*; Altfel *D*; corectat după *ABC* / pe nesimțite \ *AB*; pe nesimțite *BC* // 9 Hubăroaia *AB*; Hubăroaie *CD* // 11 greșit: a fost pe la Hansela *AB*; a fost pe la Hansler *BC* // 20—21 să fie la mijloc vreo slăbiciune *AB*; să fie vreo slăbiciune *CD*; anulat cu *AB* // 21 vreo femeie *AB*; vro femeie *CD* // 24—25 întîmpină Hubăroaia] *AB*; întîmpină Hubăroaie *CD* // 26 dar cu puțință era și lucrul acesta *AB*; dar cu puțință era lucrul acesta *CD*; anulat cu *AB* // 30 simțea *AB*; simțea *CD* // 39—40 Dar supărat era Hubăr mai ales pe cojocari și mai ales pe Bocioacă *AB*; Dar supărat era Hubăr mai ales pe cojocari și îndeosebi pe Bocioacă *CD*.

13 se simțea *ABC*; se simțea *D* // 17, 31, 39 mînăstire *ACD*; mănăstire *B* // 18-20 cît a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida 1-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, și Bocioacă rîdea în el *AB*; cît a stat apoi la casa lui, Bocioacă rîdea în el *CD*; întregit după *AB* // 24—25 Parsida s-a întors iar la mînăstire *ACD*; Persida s-a întors la mînăstire *B* // 26—27 la mînăstire *ACD*; la mînăstire *B* // 28 se simțea *AB*; se simțea *CD* // 29 astfel *ABC*; altfel *D*; corectat după *ABC* // 33 simțământ *AB*; simțământ *CD* // 33—34 de deznădăjduire *ACD*; de deznădejde *B* // 38 peardă *AB*; piardă *CD*.

4 mînăstire *ACD*; mănăstire *B* // 14 li s-a muiat supărarea *ACD*; s-a muiat supărarea *B* // 20 li-a făcut *AB*; Ie-a făcut *CD* // 28—29 s-o lase-n pace *AB*; s-o lase lumea-n pace *CD* // 32—34 nemaipomenită supărare o așteaptă, și nu știe cum să scape de ea *AB*; o nemaipomenită supărare o așteaptă, și nu știa cum să scape de ea *CD*; anulat cu *AB* // 37—38 roadele ostenelelor *ACD*; roadele ostenelelor *B*.

1 purtarea de grijă a maichii Aegidiei *A C D*; purtarea de grijă a maichii Aegidia *B* // 6 sunt *ACD*; sint *B* // 8 purtarea de grijă a lui Dumnezeu *ABC*; purtarea de grijă a lui Dumnezeu *CD* // 15—16 se simte *AB*; se simte *CD* // 22 panglicele *ABC*; panglicele *D* // 23 a simțit *ABC*; a simțit *D* // 32 se simte *AB*; se simte *CD* // 34 Dumineca Tomii *ACD*; greșit: Dumineca Tomii *B* // 36 după-ameazăzi *A*; după-ameazăzi *BCD*.

2—3 își deduseră seamă *ACD*; își dăduseră samă *B* // 17 se încredința *AB*; se încredința *CD* // 20 mișce *ACD*; miște *B* // 21 măruntaiele *AB*; măruntaiele *CD* // 26 săul *AB*; seul *CD* // 27—28 în șase-sprezece feluri de cărnuri *ACD*; în șaptesprezece feluri de cărnuri *B* // 36 se neraarea *AB*; se nimerea *CD* / totdeauna *A*; totdeauna *BCD* // 37 si fie tocmai pe tocmai *ACD*; să fie tocmai *B*.

2 măiestru *A*; măiestru *BCD* // 3 nainte *AB*; înainte *CD* // 5 copii *A*; copiii *BCD* // 9 junghiări *ABC*; junghieri *D* / Atîta timp *AB*; Atît timp *CD* // 11 simțea *AB*; simțea *CD* // 17 să între *A*; să între *BCD* // 32 Murășul *ACD*; Mureșul *B* fi 33—34 era, cu toate aceste, ca un fel de legătură *AB*; era, cu toate aceste, un fel de legătură

CD II 36 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD II 38 se simțea ABC; se simțea D II 40 că din cauza ei ACD; greșit: dă din cauza ei B.

145

1.) ead—11 simțământul ABAB; simțământul CD II 18 să-1 vadă CDAB; să-1 vadă CD II 19 simte ^ fi C; simte D II 21—22 toți vor putea să-1 vadă B; toți vor putea să vadă ACD; anulat cu B II 25 măiestru A; măiestru BCD II 31 amărăști ACD; amărești B II 34 să-1 vază AB; să-1 vadă CD II 36 auză AB; audă CD.

146

2—3 Durerea nespună eAB; Durere nespună e CD II 3 simțită ABC; simțită D / 3—5 I-a fost destul să-și aducă aminte de ea, pentru ca să și le aducă aminte toate cele petrecute AB; I-a fost destul să-și aducă aminte de toate cele petrecute CD; anulat cu AB // 19 împrejurul mesei AB; împrejurul mesei CD H 27 măcelarul Georg Hubăr ABCD; corectat: măcelarul Anton Hubăr, așa cum apare în celelalte capitole // 31 sunt ACD; sînt B.

147

19 intra ABC; întră D II 27 adaogă ABC; adăugă D II 29, 37 Ceialalți ACD; Ceialalți B // 32—33 nu e nevoie de aceasta AB; nu e nevoie de asta CD II 40 i-ar fi păsat AB; i-ar fi păsut CD II 41 măiestru A; măiestru BCD.

148

3 strîmtorarea ACD; strîmtoarea B // 8 Acesta e un lucru B / Aceasta e un lucru ACD; corectat după B II 10 simtă ABC; simtă D II 11 măiestru AB; măiestru CD II 14—15 să prăznuim la casa lui Hubăr ABC; că prăznuim la casa lui Hubăr D; corectat după ABC // 20, 22 ceialalți ACD; ceialalți B // 28 le-o făcuse AB; li-o făcuse CD II 35 celorlalți ^4CD; celorlalți B.

149

8 amărăciunea ACD; amărăciunea B II 15—16 simțitor ABC; simțitor D II 23 amărăciune ACD; amărăciune B // 23—24 suferințele prin care ACD; suferințele prin cari B I/25—26 să-i mai aducă aminte de acei doi ani ACD; să-i mai aducă aminte de cei doi ani B.

150

7 cum oare să nu rămii uimit AB; cum oare să nu rămii uimit CD II 16 Simțind ABC; Simțind D II 17 împrejur AB; împrejur CD II 20

Sunt lucruri care ACD; Sînt lucruri cari B / simți ABC; simți D II 30 MI tresărit înveselit AC ; au tresărit înveseliți BD // 40 simțea ABC; simțea D.

151

13—14 din depărtare ABC; din depărtare D; anulat cu ABC // 15, 24 simțimîntul A; simțimîntul B; simțimîntul CD II 23 simțimînt A; simțimînt B; simțimînt CD II 36—37 picioarele începură să tremure AC; picioarele începură să-i tremure JSD.

152

3 să simți AB; să simți CD II 13 simtă ABC; simtă D II 15, 21, 34 sunt -4CD; sînt B II 18 Ce putea el să zică? Ce putea să-i zică? AB; Ce putea el să-i zică? CD II 28 simțise ABC; simțise D.

153

13 că mă pui la prea grea încercare AB; că mă pui la grea încercare CD II 15 măcelar din buni și străbuni AB; măcelar din buni-străbuni CD II 23 Simțind ABC; Simțind D II 29 cu pași răpezi A; cu pași repezi BCD // 33 ameazăi ACD; amiazăi B // 35 porțița mînăstirii ACD; porțița mănăstirii B.

153-154

,15—1 așteptau, certîndu-se între dînșii, pînă după vecernie AB; așteptau, certîndu-se între dînșii, după vecernie CD; anulat cu AB.

154

2 maica econoama ACD; maica econoamă B // 3 cîte un săculeț ACD; cîte un săcuiet B // 6 cerșitoare AB; cerșitoare CD II 7 împrejurime ^4CD; împrejurime B // 9 mînăstirii ACD; mănăstirii B // IO totdauna/ICD; totdeauna B // 15 mînăstirea ACD; mănăstirea B // 17 rnînăstire AC; mănăstire BD I/ 19 mînăstire ACD; mănăstire B // 19—21 Persida a găsit-o pe Reghina stînd cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la ușa bucătăriei AB; Persida a găsit-o pe Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la ușa bucătăriei CD // 21—22 le-a dat AB; li-a dat CD II 23 să tremure cuprinsă de frică ACD; să tremure de frică B // 30 totdauna ACD; totdeauna B // 35 o apuca ceva ABC; o apucă ceva D; anulat eu ABC.

155

13 mînăstire ^4CD; mănăstire B // 16 Astfel ABC; altfel D; anulat cu ABC I/ 17 mînăstire ^4CD; mănăstire B // 21 pe țarmurul Mură-

șului AB; pe țărml Murășului CD D 37 se apropia AC, -se apropie BD II 41 răspunse el ACD; îi răspunse B.

156

10 lacrimi ACD; lacrimi B // 19-20 Vorbăreț A; Vorbăreț BCD // 30 nu-i vorba ACD; nu-i vorbă B / Marei ACD; greșit: Măriei B // 32 în fuga mare ACD; în fugă mare B // 34 Astfel ABC; Altfel D; anulat eu ABC II 36-37 a dat ochi cu dinsa ABD; a dat ochii cu dinsa C II 37 foarte neliniștit ACD; foarte liniștit B // 39 simțind ABC; simțind D // 40 după ameazăzi AB; după amiazăzi CD.

157

6 simțămîntul AB; simțămîntul ICjD II 13-14 tot trebuie să fi fost AB; tot trebuia să fi fost CD; anulat cu AB // 24 să simtă ABC; să simtă D II 28 sunt ACD; sînt B // 32-35 de a da cu ochii de mine I Mara se cruci de trei ori una după alta. — Sfîntă Mărie AB; de a da cu ochii de mine — Sfîntă Mărie CD; întregit după AB // 36 sunt ACD; sînt B.

158

11-12 simțămîntul A; simțămîntul B; simțămîntul CD // 15-16 simțămîntul AB; simțămîntul CD // 21 cellalt A; celalalt B; celălalt CD II 21-22 mînăstirii ACD; mînăstirii B // 33 știe lumea ABC; știe lume D; anulat cu ABC.

159

3, 9 mînăstire ACD; mînăstire B I 4-8 dete din cap. — Dar să nu spui nimănui nimic și să mă aștepti și tu acolo. Bandi dete din cap. — Du-te Bandi AB; dete din cap. — Du-te, Bandi CD; întregit după AB II 8 și umblă iute ABC; greșit; și umblă, uită I D; anulat cu ABC II 22 pe-nserate ACD; pe-nsărate B // 27-28 gîndul ca Națl să oarășească ACD; gîndul că Națl să părășească B // 38 ferbințeli AB; fierbințeli CD.

160

6 stetea ACD; stătea B // 19 îi dedea ACD; îi dădea B // 21 ea dete adînc mîhnită din cap ACD; greșit: ea dete adînc din cap B // 33 Vorbele aceste AB; Vorbele acele CD // 36 să mă mîngîie ACD; să mă mîngăie B // 40 mumă-sa ACD; mamă-sa B.

161

2 răzămat AB; răzemat CD // 13 nu simte ABC; nu simte D // 29-30 să nu bănuiască că eu te-am trimis AB; să nu bănuiască că te-am trimis CD; anulat cu AB.

810

162

/ ~2 c-am sărit cu cuțitul ACD; c-am sărit cu cuțitu B.

163

;) în ochii maichii Aegidiei ACD; în ochii maichii Aigidia B // 10 ;i simțit. A B C; a simțit D // 13 simțămîntul A B; simțămîntul CD // 13-14 sub ochii scrutători ai maichii Aegidiei ACD; sub ochii scrutători ai maichii Aegidia B // 16 maicii A B; maichii CD // 23 simțirea A B; simțirea CD // 24 ridicînd A B; ridicînd CD // 25 a ridicat A; a ridicat BCD; 27 sunt ACD; sînt B // 38-39 păcatul pe care trebuie să-l spășească ei A B; păcatul pe care au să-l spășească ei CD // 39 părtașe A B; părtașă CD.

164

13-14 să ne apropiem A B; să ne apropiam CD; anulat cu AB // 15 mă simt ABC; mă simt D / dusă ACD; greșit: dus B // 26 peste fața ei ACD; pe fața ei B // 29 simțămîntul AB; simțămîntul CD // 30 între zidurile aceste A B; între zidurile aceste CD // 34 Aceasta să fie — zise dinsa — cel din urmă al tău gînd ABCD; corectat: Acesta să fie — zise dinsa — cel din urmă al tău gînd // 35-36 nu-ți va mai rămînea nimic A B; nu-ți va mai rămîne nimic CD.

165

1 cînd ea începuse A B; cînd ea începu CD // 4 abia simțit ABC; abia simțit D // 9 nicăieri A; nicăiri B C D.

165-166

38-41-1 urmă ea. — Nu! răspunse el ușurat. îl aveam din întîmplare în mînă și l-am aruncat cînd el s-a apropiat de mine. — Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea. — Nu știu 1 AB; urmă ea. — Nu știu 1 CD; întregit după AB.

166

13 cu fiască răbdare A; cu fiască răbdare BCD; anulat cu A // 13-14 Trebuia să-i fi zis ceva, ca să-l scoți din răbdare ABCD; corectat: Trebuie să-i fi zis ceva, ca să-l scoți din răbdare // 25 Tu să te duci să-i ceri iertare B; Tu te duci să-i ceri iertare ACD; corectat după B II 28 către mama și către tine ACD; cătră mama și cătră tine B // 39 însăți ACD; însăți B.

167

2, 7 sunt ACD; sînt B // 3 perde A B; pierde CD // 9 suferințele pe care ACD; suferințele pe cari B // 13-14 singur ABC; greșit:

811

sigur D; corectai după ABC // 29 adimenitor ACT); ademenitor B \ \ 38 atinse AB; greșit: întinse CD; corectat după AB.

168

4 să vie cu dînsa ACD; s& vină după dînsa B // 5 XVI ABCD; capitol numerotat greșit; corectat: XV // 9 adică AB; adecă CD // 9—10 dar mama ei ACD; dar muma ei B // 22 se simțea AB; se simțea CD // 18—17 toate să-i vie de gata AB; toate să-i vie de-a gata CD // 18 sunt ACD; sînt 2? // 20 totdeauna A; totdeauna BCD / împrejurările AB; împregiurările CD U 26 se simțea ABC; se simțea D.

169

4, 9, 22 simțea AB; simțea CD // 12 mai presus de toate ACD; mai pe sus de toate CD // 24 care era ei nesuferit A; care îi era ei nesuferit BCD // 37 nu băga de seamă ca Trică A; nu băga de seamă că Trică 2JCD / se simțea AB; se simțea CD.

170

10—11 pe nemerite ACD; pe nimerite B // 11 albaștri ACD; albaștri B // 19 Nu simțea AB; Nu simțea CD // 21—22 ci se bucură ABCD; orectat: ci se bucura // 22 se uită AB; se uita CD // 30 simțea 4 CD; s uțea B // 31 într-adevăr AB; în adevăr CD / încăpățînată ACD; îi căpățînată B // 32—32 Dar tot sora lui era Persida. .4; Dar tot sora lui era. BCD.

171

2 simțea ^42?; simțea CD // 3—4 răspunse el cu anevoie — pe cînd ne aflam la Arad AB; răspunse el cu anevoie — cînd ne aflam la Arad CD // 5 începu ACD; începe B // 10 nemerit ACD; nimerit B.

172

13 Era, era peste puțină ! A; Era peste puțină BCD / totdeauna A; titdeauna BCD // 17 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD // 26 într-adevăr AB; în adevăr CD // 32 mamei sale ACD; mumei sale B // 33 mînăstire ACD; mănăstire B // 39 Simțea AB; Simțea CD // 40 să simtă AB; să simtă CD.

173

2 adică AB; adecă CD // 6 lucrul acesta ACD; lucru acesta B // îi—15 cînd nu știe ce să facă ACD; greșit: cînd nu știe să facă B // 28 în gîndul că era să-1 apuce A; în gîndul că are să-1 apuce BCD // 38 împregiurul ACD; împrejurul B.

812

174

2 să-1 judeci ACD; să-1 judece B // 10 adaogă AB; adăugă CD // 13 sunt ACD; sînt B // 17 să-1 mîngîie ^ICD; să-1 mîngăie B // 21 totdeauna ^4CD; totdeauna B // 25 se temea AB; să temea CD // 26 să mintă ACD; greșit: să simtă B // 27 ca să-1 depărteze pe Trică B; ca să depărteze pe Trică ^4CD; anulat cu B // 33—34 țărmentului ACD; țărmentului B.

175

2 - Uite - îi zise și el ACD; - Uite - îi zise el B // 2 suni ACD; sînt B // 24, 27 serile ^4CD; sările B // 33 - Adecă .4CD; - Adică B I mai știe cineva AB; mai știa cineva CD; anulat cu AB / miine A; miine BCD // 38 nu-i vorba ACD; nu-i vorbă B // 39 Omul supărat nu-și dă seamă B; Omul supărat nu-și da seamă ^4CD; anulat cu B.

176

22 blestem ACD; blăstăm B // 23 sunt /ICD; sînt 2? / perd sărita ACD; pierd sărita B // 25 iară Persida AB; iar Persida CD // 25 răspunse Națl rîzînd cu îndîrjire ACD; răspunse Națl cu îndîrjire B // 28 sfîșietoare ,4CD; sfâșietoare B // 39—40 perduse gîndul bun pe care însăși îl avea despre sine și despre lume AB; perduse gîndul bun pe care însăși îl avea despre lume CD; anulat cu AB fj 40 Se simțea A; Se simțea BCD.

177

1 pe sine însăși AB; pe sine însăși CD // 14 dispreț față de sora sa B; dispreț față cu sora sa ACD; corectat după B // 15 înșeli binevoitorii tăi AB; înșeli pe binevoitorii tăi CD // 15—16 înșeli pe muma ta ACD; înșeli pe mama ta B // 24 rămii strivit la picioarele ei AB; rămii la picioarele ei CD; corectat după AB // 25 sunt blestemat ACD; sînt blăstămat B // 25—26 că stric viața celor ce binele mi-1 vreau ACD; că stric celor ce binele mi-1 vreau B // 28 simțămîntul AB; simțămîntul CD // 32 o durere atotcovîrșitoare AB; o durere atoatecovîrșitoare CD // 33 gîndul vieței /12?; gîndul vieții CD // 37 zemislirii ^42?; zămislirii CD // 38 însămi AB; însămi CD / răcnesc ^42?; rîcnesc CD // 41 Știu AB; Știți CD; anulat cu AB.

178

5 însămi AB; însămi CD // 8 astfel ABC; altfel D; anulat cu ABfj 10, 39 sunt ACD; sînt B // 12 Nemaiputînd să mai port rușinea .42?; Nemaiputînd să port rușinea CD / j 12—13 însămi AB; însămi CD // 14 unei mînăstiri ACD; unei mănăstiri B // 15 mîngîie ACD;

813

mîngăie *B // 20* — N-am zis (zis *B*) nimic eu — zise el *AB*; — N-am zis nici eu — grăi el *CD // 25—26* că nu te mai pot gîndi cum te știam pînă acum *AB*; că nu te mai pot gîndi cum nu te știam pînă acum *CD*; *corectat după AB // 38* Și într-adevăr *AB*; Și în adevăr *CD*.

178-179

40—2 mai presus de muma mea e numai Dumnezeu *ACD*; mai sus de mama mea e numai Dumnezeu *B*.

179

31 i-ar fi păsăt *AB*; i-ar fi păsut *CD // 38* minăstire *ACD*; mănăstire *B*.

180

15 se puse pe drum *ABC*; *greșit*: se puse de drum *D*; *corectat după ABC // 17* simțămîntul *ABC*; simțămîntul *D // 35* încă de atunci *ACD*; încă atunci *B*.

181

3 să simtă *AB*; să simtă *C*; să simtă *D // 9* simțire *AB*; simțire *CD // 13* sunt *ACD*; sînt *B // 16* simțămîntul *A*; simțămîntul *BCD // 26, 27* sunt *ACD*; sînt *B // 31—32* n-are să fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei? *ABC*; n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară, desfacerea căsătoriei? *D // 37* răspunse Trică de totstrîm-torat *ACD*; răspunse Trică strîm-torat *B*.

182

2 pînă la 20 ani de temniță *ACD*; pînă la 20 ani temniță *B // 7* iară *AB*; iar *CD // 9* mezul *A*; miezul *BCD // 11* lucrurile aceste *AB*; lucrurile acestea *CD // 18 XVII ABCD*; *capitol numerotat greșit; corectat: XVI*; 19 Greul vieții *AB*; Greul vieței *CD // 24, 29* stîngenii *A*; stîngenii *BCD // 27* carele *ACD*; carăle *B*.

183

8 simțea *ABC*; simțea *D // 14* pierdut *AB*; pierdut *CD // 18* însăși *AB*; însăși *CD // 18* simțiri *ABC*; simțiri *D // 21, 30* cătră *AB*; către *CD // 23—24* simțimîntul *A*; simțămîntul *B*; simțămîntul *CD // 35* dar *ACD*; dară *B*.

184

13—17 de dînsa. — Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-ideie Dumnezeu omului cît poate suferi, cînd vrea. Trebuie să poți! — Era cu totul *ACD*; de dînsa. — Era cu totul

B // 22 sunt *ACD*; sînt *B // 23* simți *AB*; simți *CD // 24* însăși *AB*; însăși *CD // 25* De ce să-mi mai dau silința *ACD*; Ce să-mi mai dau silința *B // 32* vorbele acestea *AB*; vorbele aceste *CD // 34—35* lacrimi *AB*; lacrimi *CD // 36* muma *AB*; mama *CD*.

185

13—14 simțea *ABC*; simțea *D // 25* nu și-a pierdut *ACD*; nu și-a pierdut *B // 29* dusă numai pe o clipă *ACD*; dusă numai de o clipă *B // 36* umblînd printre picioarele oamenilor *AB*; umblînd prin picioarele oamenilor *CD*; *anulat cu AB // 38—39* Mureșului *ACD*; Mureșului *B*.

186

6 Clipa următoare *ABCD*; *corectat*: Clipa următoare *// 22* Tot n-avea nimeni copiii ca dînsa *ABCD*; *corectat*: Tot n-avea nimeni copiii ca dînsa *// 30* amărăciunea *ACD*; amărăciunea *B // 31* sărita *AB*; sărită *CD*; *corectat după AB*.

187

14 totdauna *ACD*; totdeauna *B // 18* celor pismătăreți *A*; celor pismătăreți *BCD // 19* cu toate aceste *AB*; cu toate acestea *CD // 22* fiica ei *ABD*; *greșit*: fiică ei *C // 36* c-a primit scrisoare de la Persida *ACD*; c-a primit scrisoarea de la Persida *B // 37* să nu-i poarte gînd rău *ACD*; să nu-i poarte gîndul rău *B // 39* că n-o învinovățesc, ci o plîng *ACD*; că n-o învinovățesc, și o plîng *B*.

188

2 sunt *ACD*; sînt *B // 8* se simțea *AB*; se simțea *CD // 10* nu se mai putea dezmetici *AB*; nu se putea dezmetici *CD*; *anulat cu AB // 12* vrodată *ACD*; vrodată *B // 19* Totdauna *ACD*; Totdeauna *B // 20—21* simțămîntul *ACD*; simțămîntul *B // 22—23* în ediția din 1906 (*B*) se repetă fragmentul de frază: în toată clipa-și dedea silința să-i arate Carete (*B*) că înțelege și cuprinde *// 27* să simtă *AC*; să simță *B*; să simtă *D // 39* grijele *AB*; grijile *CD // 47* se simțea *ACD*; se simțea *B*.

189

5 i<Vau Huber *AB*; 2<VaM Hubăr *CD*; *anulat cu AB // 6—7* totdauna *A*; totdeauna *BCD // 27* mănăstirii *AB*; mînăstirii *CD // 18* însăși *AB*; însăși *CD // 30—31* prima știre de la fratele ei și de la muma ei *AB*; prima știre de la muma ei *CD*; *întregit după AB*.

39—40 — 1—5 era o grea lovitură pentru dînsul. Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele cîteva vorbe și el tremura în tot timpul cînd își dedea seamă că Mara avea dreptate și nu putea să vorbească decît cum trebuia să gîndească. Persida și Nașl ACD; era o grea lovitură ce i se dăduse prin acele vorbe și el trebuia să gîndească. Persida și Nașl B.

190

8 — Grozav o să-ți fiu eu ție odată urît AB; — Grozav o să-ți fiu eu ție odată de urît CD // 11 simțise AB; simțise CD // 19 să șovăiesc AB; să șovăi CD // 33 în grea strîmtorare ACD; în grea strîmtoare B II 34—35 dar o să-i treacă mîhnirea ABD; dar să-i treacă mîhnirea C II 37 Simțea ABC; Simțea D.

191

4 1 septembrie 4; 1 septembrie BD; t septembrie C// 5 ceilalți ACD; ceialalți B // 16 însăși AB; însăși CD // 32 simțărîntul AB; simțărîntul CD // 41 se simțea ABC; se simțea D.

192

5 presimțire ABC; presimțire D // 14 simți ABC; simți D // 18 față cu tine AB; față de tine CD // 19 Sunt ACD; Sînt B // 24 sunt ACD; sînt B II 37 simțărîntul AB; simțărîntul CD.

193

3—4 și înțuia ușa ACD; și înțuia ușa B // 20, 23 sunt ACD; sînt B// 22 mi s-a schimbat tot restul vieții A; mi s-a schimbat tot rostul vieții BCD // 24 fac ce nu vreau ACD; greșit: fac ce vreau B // 26—27 să nu te cuprindă în cele din urmă demine4i?; să nu te cuprindă în cele din urmă scîrbă de mine CD; anulat cu AB // 35 să-mi ajute AB; să mă ajute CD // 39—40 nu mă simt ABC; nu mă simt D.

194

2 lacrimi AB; lacrimi CD / rușinat de slăbiciunea sa, el se întoarce A; rușinat de slăbiciunea sa, se întoarce BCD // 6 mîinile AB; mîinile CD III 9— 11 se apropie timpul prînzului și trebuie să alerge AB; se apropia timpul prînzului și trebuia să alerge CD // 19—20 în orașul mare și zgomotos AB; în orașul cel mare și zgomotos CD // 25 cellalt ACD; celalalt B // 33—31 lacrimi AB; lacrimi CD // 41 simțimint A; simțimint B; simțămint CD.

2—3 De cîte ori și-a adus înșă aminte de el AB; De cîte ori și-a adus aminte de el CD; anulat cu AB // 9, 12 ameazăi AB; amiazăi CD III 10—11 simțimintul A; simțărîntul BD; simțămintul C // II 13—14 îi părea rău că l-a căutat și că l-a găsit AB; îi părea rău că l-a căutat și l-a găsit CD // 18, 24 suntem ACD; sîntem B // 23 sunteți ACD; sînteți B // 28 Nașl rămase AB; Nașl rămăsese CD; anulat cu AB // 38 cu lucru ei de mîna AB; cu lucrul ei de mîna CD.

196

1 Sunt ACD; Sînt B // 16—17 această experiență ACD; ceasta experiență B II 21—25 acesta e un lucru ABC; aceasta e un lucru D; corectat după ABC // 33 nu sunt ACD; nu sînt B // 37 stătea ACD; stetea B // 38 se duse ACD; se duce B // 39 ca să-l mîngăie (mîngăie C) ABC; că să-l mîngăie D // 40 Știu că ai ACD; îmi spune inima că ai B.

197

5 răspunse ABC; răspunsă D // 14—15 ar putea să se întîlnească cu el. Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întîlnit. ABC; ar putea să se întîlnească. Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întîlnit cu el. D; anulat cu ABC II 22, 27 sunt ACD; sînt B // 33 pept A; piept BCD // 39 Sunt AB; Sînt CD // 41 în stare să le înțeleagă ABC; în starea să le înțeleagă D; anulat cu ABC.

193

1 ca să-și dea seamă ABC; ca să-și dea seama D // 5—6 cu anevoie AB; cu anevoia CD // 16—17 și se martirizează AB; și să martirizează CD // 19 sîntem AB; suntem CD // 20 chioriș AB; chioriș CD // 22 sunt ACD; sînt B // 23 îi răspunse AB; îi răspunsă CD // 27 să alegei vreun altul AB; să alegei pe vreun altul CD // 28—29 ca și cînd ar fi căzută la pămînt și el ar călca-o în picioare AB; ca și cînd ar fi căzut la pămînt și el ar călca-o în picioare CD; anulat cu AB.

199

5—6 simțămintul AC; simțimintul B; simțărîntul D // 16—17 susținea părerile atît de deosebite de ale lui Burdea AB; susținea părerile ei atît de deosebite de ale lui Burdea CD; anulat cu AB // 24 A adormit fără ca să se dumirească AB; A dormit fără ca să se dumirească CD; corectat după AB // 25 simțărîntul AB; simțemintul CD // 37 el să înștrăina ACD; el se înștrăina B // 38—39 ea nu mai putea să-i vorbească tot atît de deschis ca mai înainte și fără de

sfială AB; ea nu mai putea să-i vorbească tot atât de deschis și fără de sfială ca mai înainte CD.

200

3 dinadins s-o alunge de la sine ACD; dinadins s-o arunce de la sine B III4 fie el chiar și tatăl meu ACD; fie chiar și tatăl meu B // 20-21 ne-a făcut AB; ni-a făcut CD // 24 XVIII ABCD; capitol numerotat greșit; corectat: XVII II 28—29 Cite femei trăiesc în căsnicie fericită fără ca să fie cununate?! ABC; Cite femei trăiesc în căsnicie fericite fără ca să fie cununate?! D; anulat cu ABC // 32 mîngăiată ACD; mîngăiată B / dădea ACD; dedea B.

201

15 iară ea venise AB; iar ea venise CD // 27 se simțea ACD; se simțea C II 32 prea era umilită în fața lumii AB; prea era umilă în fața lumii CD; corectat după AB // 40 avocat AB; avocat CD.

202

1, 5—6, 8—9 avocatul ABC; avocatul D//2 cununia s-a făcut cu știrea și învoirea ei? ACD; cununia s-afacut cu învoirea ei? B // 7 — Atunci da — i-a răspuns ea — fără îndoială da! AB; — Eu cred că da! grai dînsa CD // 32 să-ți AB; să CD; corectat după AB // 32-33 perzi rostul vieții AB; pierzi rostul vieții CD // 36 este AB; e CD .

203

9 stetea AB; stătea CD // 16 amănunte AB; amînunte CD; anulat cu AB III9 simțea AB; simțea CD // 23 greșit: erau la ea și un birt A; era la ea și un birt BCD // 38 prietenii vechi ACD; prietini vechi B.

204

2 pahare ACD; pahare B // 5—6 mîncări nu numai gustoase, ci totodată și ieftine AB; mîncări nu numai gustoase, ci totdeauna și ieftine CD; corectat după AB // 11 osteneala AB; ostăneala CD // 17 ca prîsnelul ACD; ca prîsnelul B // 21 împrejurul AB; împregiurul CD II 27 Foarte în curînd AB; foarte curînd CD // 29 simțea ABC; simțea D // 30 stătea ACD; stetea B // 40 se deduse ACD; se dăduse B I de dragul prietenilor AB; de dragu prietenilor CD.

205

9—10 ca muma ei AB; ca mama ei CD // 15 a perdut AB; a pierdut CD și 20 s-ar fi simțit ABC; s-ar fi simțit D // 24—25 socoteala aceasta era tot mai încărcată AB; socoteala era tot mai încărcată CD H 27 se simțea ABC; se simțea D / adînc jignită AB; jignită CD // 35 perde AB; pierde CD // 35—36 nu joacă decît spre a le face o plă-

cere ACD; nu joacă decît a le face altora o plăcere B // 39 era apoi și o altă socoteală ACD; era apoi și altă socoteală B.

206

1 îi mersese ACD; îi merse B / pe datorie ACD; pe datorie B // 2 să se îmbulzească ACD; să se îmbulzească B // 9 se perdea AB; se pierdea CD // 15 totdeauna A; totdeauna BCD //18 După Sfînta Măria AB; După Sfîntă Măria CD // 19—20 să vadă numai oamenii fericiți AB; să vadă numai oameni fericiți CD // 20 împrejurul AB; împregiurul CD // 21—22 miluia cu mină largă pe săraci AB; miluia cu mină plină pe săraci CD; anulat cu AB // 22 totdeauna ACD; totdeauna B // 24 Simțea ABC; Simțea D // 28 Se simțea ABC; Se simțea D.

207

1 Simțise ABC; Simțise D // 4 el și-a dat seamă AB; el și-a dat seama CD // 6 se simțea ABC; se simțea D // 6—7 tot aceea ce îi plăcea lui A; tot ce-i plăcea lui B; tot ceea ce îi plăcea lui CD // 15-16 zise el dar nerăbdător AB; zise el nerăbdător CD // 16—17 îl chemă peste zi la o parte și-l rugă B; îl chemă peste zi la o parte și-l ruga ACD; corectat după B // 22 să-i las pe oameni singuri ACD; să las pe oameni singuri B // 22 întîmpina ABCD; corectat: întîmpină // 27 diseară A; deseară BCD // să vie ACD; să vină B // 31, 32 nainte ACD; înainte B // 36 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD // 38—39 n-are să stea decît pînă pe la zece ABC; n-are să stea decît pînă la zece D; anulat cu ABC.

207-208

41-1 Și ara să mă și duc! adăuga (adăoga AB) apoi ABCD; corectat: Și am să mă și duc! adăugă apoi.

208

17—18 așa singură în iatac, gîndindu-se AB; așa singură în iatac și gîndindu-se CD // 25 pînă-n zori de zi ACD; pînă în zori de zi B // 25—26 greșit: nimic în lume aceasta A; nimic în lumea aceasta BCD // 29—30 era altă mină care duce AB; era alta mîna care duce CD // 35 totodată AB; totdeodată CD.

209

7 cînd îi se zicea ABCD; corectat: cînd i se zicea // 12 însăși ABD; însăși C //16 se simțea ABD; se simțea C // 21 galbenă ACD; galbină B // 24 ofelise AB; ofilise CD.

210

2 se simțea AB; se simțea CD *jj* 12 nu poți să vorbești altfel AB; greșit: nu poți că vorbești altfel CD; corectat după AB *jj* 16, 33 Sunt ACD; Sint B II 22—23 minîncă AB; mîncîcă CD // 35 suntem ACD; sintem B I/37 Persida se uită lung AB; Persida se uita lung CD; anulat cu AB.

211

8, 15, 38 sunt ACD; sint B // 11, 35 nu suntem ACD; nu sintem B // 19 i se împăingina AB; i se împăiginea C; i se împăinginea D // 28 virtute AB; virtute CD / să o mărturisească aceasta AB; să o mărturisească acesta CD; corectat după AB // 29 simțea AB; simțea CD / simțemîntul AB; simțămîntul CD // 38 sunt ACD; sint B.

212

5 sunt ACD; sint 5 // 7 Codreanu, care o cununase ACD; Codreanu, care o cununa B // 20 să-i scoată AB; să-i scoată CD *jj* 23 neclințită AB; neclințită CD *j/jpO* pasăre ACD; pasere JS // 32—34 nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică să ți-l dau. Nu sintem noi de cei ce știu de frică AB; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică CD; întregit după AB.

213

8 înferbîntată AB; înfierbîntată CD *jj* 13—14 o zgudui de răsuna toată casa ABCD; corectat: o zgudui de răsună toată casa // 28 stătea ACD; greșit: stătea B *jj* 29 îi era parcă un vis AB; îi era parcă visează un vis CD H36 însăși AB; însăși CD..

214

1-2 împrejurări AB; împregiurări CD *jj* 2 însăși AB; însăși CD *jj* 8 orișice ABC; orșice D *jj* simțămînt ylfi; Jsîmțămînt CD *jj* 10 perdută -4£; pierdută CD *jj* 11 fermecată AB; fărmeecată CD *jj* 13 băatură ACD; beatură B *jj* 17 simțămintele A; simțemintele B; simțămintele CD *jj* 20 de ce toate aceste?! ABC; de ce toate acestea?! D *jj* 33 îl scoase A; îl scosese BCD *jj* 34 vieței A; vieții BCD *jj* 36 Ce viață i-a făcut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ce i-a luat?! ACD; ce i-a dat în schimb pentru tot ce i-a luat?! B.

215

3—4e o.n slab care nu poate să zică ba fiindcă ea a voit ABCD; corectat: e om jlab care nu putea să zică ba fiindcă ea a voit // 6—7 zise (omis in B) ea ln.jrețuită de sine AB; strigă ea disprețuită de sine CD *jj* 12 simțea ABC; simțea D *jj* 24 sunt ACD; sint B *jj*

36-37 unde se va fi dus și se va fi întorcînd el?! A; unde se va fi dus și cînd se va fi întorcînd el?! BCD.

216

1 Praf și cenușe AB; Praf și cenușa CD; corectat: Praf și cenușă // 5 împrejurimile AB; împregiurimile CD *j/6* puțin i-ar fi păsut ACD; puțin i-ar fi păsat B *jj* 15 ameazăi AB; amiazăi CD // 18 simțîndu-se ABC; simțîndu-se D *jj* 21 era altă ceva ACD; era altceva B // 28 simt ABC; simt D *jj* 30 XIX ABCD; capitol numerotat greșit; corectat: XVIII.

217

10, 30 totdeauna A; totdeauna BCD *jj* 19 îndeminatic AB; îndemâ-natic CD *jj* 22 Iară AB; Iar CD.

218

11 se simțea AB; se simțea CD *jj* 13 ochii lui cruzi se opreau oarecum perduți AB; ochii lui cruzi se opreau ca perduți CD // 15 adică AB; adecă CD *jj* 21 peatră ACD; piatră B *jj* 24 se simțea AB; se simțea CD *jj* 31—32 avea inimă de părinte ACD; avea inimă de mamă B.

219

2 se simțea AB; se simțea CD *jj* 11 — Cu moașa ! ABC; — Cu moașă ! D; anulat cu ABC *jj* 28 apoi o luă cu pași încă mai grăbiți ACD; apoi o luă cu pași și mai grăbiți B *j/* 38—40 să rămîie așa! Trică rămase ca înfipt în pămînt. Știa și el. ACD; să rămîie așa! Știa și el. B.

220

7 să facă ACD; 30 facă B / totdeauna A; totdeauna BCD *jj* 22, 33-34 simțămîntul AB; simțămîntul CD *jj* 24 Sunt \ACD; Sint B *jj* 29 simțea AB; simțea CD *jj* 41 împregiurările ACD; împrejurările B.

221

4 mai înainte ACD; mai nainte B *jj* 8—9 simțămîntul AB; simțămîntul CD *jl* 14 să între ABC; să între D *jj* 18 sunt ACD; sint B *jj* 28 Mai bine nu afle nimic ABC; Mai bine să nu se afle nimic D; anulat cu ABC *j/33* — 31 nu suit (sfat C) eu vrednică să vie ABC; nu sunt eu vrednică să vie D; corectat după ABC; 38 a intrat ABC; a intrat D // 3? 31 nu te seer-ii, că au să treacă toate cu bine ABC; Să nu te superi, că au să treacă toate cu bine D; anulat cu ABC.

222

2 să-i mîngîie *ACD*; să-i mîngăie *B* // 4 draga mamei *ACD*; draga mamei *B* // 7 astfel *ACD*; altfel ? // 23 dac-ar fi să nu mă mai scol *ACD*; dac-ar fi să nu mă scol *B* // *ÎS*—17 Mulțumește *ABC*; Mulțumește *D* // 32—33 Ușa se deschise încet și sfiicios, și Națl lasă pe doctorul *Blaubach ABCD*; corectat: Ușa se deschise încet, și, sfiicios, Națl lasă pe doctorul *Blaubach* // 34 să între *ABC*; să între *D* // 35 *Persida* se lasă *AB*; *Persida* se lasă *CD*; anulat cu *AB*.

223

7 se simștea *AB*; se simștea *CD* // 23 să le auză *AB*; să le audă *CD* // 26 să le sufere *AB*; să ie suferă *CD* // 32—33 ea nu-și mai putu stăpîni firea: ea înainta spre el *A*; ea nu-și mai putu stăpîni firea: înainta spre el *BCD*.

224

5 iară *AB*; iar *CD* // 14 Călău *ACD*; Călău *B* // 27 sunt *ACD*; sînt ? // 32 **XX** *ABCD*; capitol numerotat greșit; corectat: **XIX** // 36 s-a ivit un oarecare *AB*; s-au ivit un oarecare *CD*.

225

5 catanele *AB*; cătanele *CD* // 7—5 răzmiriței *AB*; rezmiriței *CZ* // 23 apropierea *A B C*; apropierea *D/j* 16 daca *A C*; dacă *BD* // 24 intra *A B C*; întră >.

226

15 c isopii bolnăvicios *ABD*; greșit: ei copil bolnăvicios *C* // 20 cu anevoie *AB*; cu anevoia *C2*? // 29—30 Cînd vorba era despre acesta *ACD*; Cînd vorba era despre aceștia *B* // 32 se simștea *A B*; se simștea *CD* fi 36 mezul *A*; miezul *BCZ*>.

227

2 sunt *ACD*; sînt *B* // 3 *Bandi*, care se făcuse băiat voinic și inimos *A B*; *Bandi*, care se refăcuse băiat voinic și inimos *CD*; anulat cu *AB*; 6 să-1 sufere *AB* .ă-1 sufără *CD* // 25 dumerit *A B*; dumerit *CD* // 30—31 și-și aducea aminte acum *AB*; și-și aducea acum aminte *CD* // 36—37 simșămîntul *AB*; simșămîntul *CD*.

228

5 *Vlaicu* se duse *A B*; *Vlaicu* se dusese *CD* / stătea *ACD*; stetea *B* // 7—8 zise el în cale din urmă înduioșat *ACD*; zice el înduioșat în cele din urmă *B* // 14—15 toate din simșămînt de datorie *A B*; toate din simșămîntul de datorie *CD* // 18—19 ar fi fost un nou păcat din alt

822

păcat născut *ACD*; greșit: ar fi făcut un nou păcat născut *B* // 23—24 Simșămintele *A*; Simșămintele *B* // Simșămintele *CD* // 40 spășești *ABCD*; corectat: spășești / te cureți *AB*; te curați *CD*.

228-229

41-1 in atîtea rînduri *A B*; în atîte rînduri *CD*.

229

3—4 să-1 despoaie de averea lui *AC2*); ca să-1 despoaie de averea lui *B* // 4 să sufăre *A B*; să suferă *CD* // 9 să nu simtă *ABC*; să nu simtă *D* // 13 ameazăzi *A*; amiazăzi *BCD* // 35 rostul vieței *A*; rostul vieții *BCD*.

230

1 mama ei *ACD*; muma ei *B* / mîngîiere *ACD*; mîngăiere *B* // 2 mîngîierea *ACD*; mîngăierea *B* // 17 lacrimi *ACD*; lacrimi *B* // 25 orișicit de zgîrcită ar fi *ACD*; oricit de zgîrcită ar fi *B* // 34 să facă aceasta *A*; să o facă aceasta *B*; s-o facă aceasta *CD* // 36 simștea *ABC*; simștea *D*.

231

2 Pe înserate ea se îmbracă și s-a dus *AB*; Pe înserate ea s-a îmbrăcat și s-a dus *CD* // 2 circiuma *ACD*; circiuma *B* // 5—6 să-și dea încă o dată seama *ACD*; să-și dea încă o dată seamă *B* // 6 vroia *AB*; voia *CD* // 29 simștea *ABC*; simștea *D* // 35 simți *ABC*; simți *D*.

232

10 să-și dea seamă *ACD*; să-și dea seama *B* // 22 începu să se uite drept în ochii *Persidei A B*; începu să se uite în ochii *Persidei CD* // 11—15 nu se mai poate opri pînă ce nu sfișește *B*; nu se mai putea opri pînă ce nu sfișește *ACD*; anulat cu *B* // 23—24 i-ar fi păsat *A B*; i-ar fi păsut *CD* // 25 altă ceva *AB*; altceva *CD* // 28 să-1 simtă *AB*; să-1 simtă *CD* // 29 nici ea nu mai vine pe la noi *ACD*; jnici nu mai vine pe la noi *B* // 35 nu vedea nici o răutate *A*; nu vedea nici acum nici o răutate *BCD* // 36 altfel *ABD*; greșit: astfel *C*.

233

16 să nu uTaple *ABD*; să nu uuplă *C* // 26 simșămîntul *A B*; simșămîntul *CD* // 35 ca să-1 scape pe *Trică A B*; ca să scape pe *Trică CD*; anulat cu. *AB* // 36 Nu știa încă ce anume are să facă *ABC*; Nu știa însă ce anume are să facă *D*; anulat cu *ABC* // 39 simștea *A B C*; simștea *D*.

823

234

4—5 acoperămînt *ACD*; acoperemînt *B* // 10 simțea *ABC*; simțea *D* // 15 dar să adoarmă *ACD*; dar adoarmă *B* // 15, 24 mai nainte *AB*; mai înainte *CD* // 27 cu toate acestea *AB*; cu toate aceste *CD* // 28 luminare *ACD*; luminare *B* // 36 intrară *ABC*; intrară *D*.

235

32 sunt *ACD*; sînt *B* // 36 zise ea *AB*; greșii: zis-a ea *CD*; corectat după *AB* // 37 să rîz *AB*; să rîd *CD*.

236

1 adică *AB*; adecă *CDI/3—4* încît capul ei căzu puțin înapoi *ACD*; încît capul îi căzu puțin înapoi *B* // 16 pierdut *AB*; perdnit *CD* // 14 El o culcă mai bine pe brațul lui *ACD*; El o culcă și mai bine pe brațul lui *B* // 25 n-ar fi avut *ABD*; greșit: na fi avut *C* // 38 de mine însămi *AB*; de mine însămi *CD*.

237

14 ăsta era gîndul *AB*; asta era.gîndul *CD*; anulat cu *AB* // 16—17 se nemerește *AB*; se nimerește *CD* // 33 E bun băiat și harnic, și vrednic, grăi dînsul *AB*; E un băiat și harnic și vrednic, grăi dînsul *CD*; anulat cu *AB*.

238

8 după ce întunecase *AB*; după ce se întunecase *CD* // 35—36 Mara-1 simțise *ABC*; Mara-1 simțise *D*.

239

16 Simțea *ABC*; Simțea *D* // 17 tot el o să dea banii *AB*; tot el o să dea bani *CD*; anulat cu *AB* // 33 Trică simțea *ABC*; Trică simțea *D* // 38 sîntem *AB*; suntem *CD* // 40 dac-ar simți *ABC*; dac-ar simți *D* // 41 Mie parcă mi-e greu *ACD*; mi-e parcă mie greu *B*.

240

4 ca copiii nevinovați *AB*; ca. copii nevinovați *CD*; an ulat cu *AB* // 16 deși din fața lui vedea *ACD*; deși în fața lui vedea *B* // 26 dac-ar simți *ABC*; dac-ar simți *D* // 32 în silă *ACD*; în silă *B* // 33 e multă lume la circiumă *AB*; e multă lume în circiumă *CD*.

241

33 ea simțea *ABC*; ea simțea *D* // 39 greșit: — O să spele *A*; — O să se spele *BCD* // 40 nu sunt *ACD*; nu sînt *B*.

20-21, 23 mai nainte *AB*; mai înainte *CD* // 24 Marta se bucura cînd le-a aflat acestea *AB*; Marta se bucură cînd le-a aflat aceste *CD* // 27 schimba *A*; schimba *BCD* // 30-31 să scrie pe feciori cari veneau *AB*; să scrie pe feciorii care veneau *CD* // 31 februarie *ACD*; februarie *B* // 38 simțînd *ABC*; simțînd *D*.

243

16 totdeauna *A*; totdeauna *BCD* // 27—28 ca să-și înceapă meșteșugul *AB*; ca să-și înceapă el meșteșugul *CD*.

243-244

41-1 cu toate acestea *AB*; cu toate aceste *CD*.

244

7 ne simte *AB*; ne sînte *CD* // 20 simțea *ABC*; simțea *D*.

245

21 se simțea *AB*; se simțea *CD* // 26 luminarea *AB*; luminarea *CD* // 30 sînt *AB*; sunt *CD*.

246

3—4 — Mai bine să mă omori! șopti apoi. Schimbînd apoi deodată vorba *AB* — Mai bine să mă omori! șopti. Schimbînd apoi deodată vorba *CD* // 4 șaptesprezece *ACD*; șeptesprăzece *B* // 5, 16 nu sunt *ACD*; nu sînt *B* // 7, 14 șaptesprezece *ACD*; șeptesprezăce *B* // 9 întrebă Trică *AB*; întreba Trică *CD*; anulat cu *AB* // 23 Simțea *ACD*; Simțea *D* // 23—24 că e foarte greu să scoată atîta bănet *ACD*; că e greu să scoată atîta bănet *B* // 36 zgriburînd *AB*; zgriburînd *CD*.

247

24 singura mamă *ACD*; singura mamă *B* // 28 intri *A*; intri *BCD* // 31—34 să mă scapi de dînșii. — Prostii! grăi Mara. O să te mai gîndești și tu și-o să-ți vie mintea. De așa noroc n-o să fugi. — Mamă ! *ACD*; să mă scapi de dînșii. — Mamă ! *B* // 40 simțea *ABC*; simțea *D*.

248

4 să scoată *AB*; să scoată *CD* // 11 s-ar fi simțit .4fiC;jjs-ar fi simțit *D* // 19—20 se mai simțea *ABC*; se mai simțea *D*.

249

6 sunt ABC; sint B // 7 perete ACD; părete B jj 23 vazînd strîmtoarea lui ACD; Vazînd strîmtoarea lui B jj 22, 28 simțit ABC; simțit D II 40 greșit: stăpîn daplin pe fiică-sa A; stăpîn deplin pe firea sa BCD.

250

2 totdeauna ACD; totdeauna B jj 4 sunt ACD; sint B jj 8 Se simțea ABC; Se simțea D jj 20—22 să n-o simtă aceasta AB; să n-o simtă aceasta CD jj 20 săraci AB; săraci CD; anulat cu, AB jj 25 cum plîngea acum și ACD; cum plîngea și acum B // 28 ceilalți ACD; ceialalți B jj 25-27, 27 simțea AB; simțea CD jj 33—34 pe la diregătorii ACD; pe la diregători B // 41 să nu se simtă AB; să nu se simtă CD.

251

4 care intrau din buna lor voie în oaste AB; care intrau de buna lor voie în oaste CD jj 32 aniizăzi ACD; ameazăzi B //37 nu se-ncumătaseră ACD; nu sa-ncumetaseră B.

252

29 Sunt ACD; Sint B // 29 adică AB; adecă CD.

253

2 intră ACD; intră B // 22 ceilalți ACD; ceialalți B // 23 aceasta n-o putem s-o suferim! AB; aceasta nu putem s-o suferim I CD jj 16 însăși AB; însăși CD jj 25 împrejur AB; impregiur CD // 29 să le deslușească AB; să le dăslușească CD // 20 să le arate ACD; să le arete B jj 21 nu e vinovată nimic AB; nu e vinovată de nimic CD // 24 petrece nopțile în nedurmire AB; petrece nopțile în nedumiriră CD; corectat după AB jj 28 greșit: cu Rinder AB; cu Binder CD // 29—30 Lugojanu jaloparul A; Lugojanu jeleparul BCD // 37—40 ca doară să se întoarcă cartea. Eu ferbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dînșii, vedeam că nu se întoarce și știam că nici nu are să se întoarcă cirtea. Și e pisat greu AB; ca doară să se întoarcă cartea. Și e păcat greu CD; întregit după AB.

254

6 nu știe ce face ACD; nu știa ce face B // 11—12 Nici m-auzea, nici mă vedea! AB; Nici n-auzea, nici nu vedea! CD // 22 impregiur ACD; împrejur B // 23, 27, 23 sint AB; sunt CD // 25 pe nesimțite AB; pe nesimțite CD / pe acestea AB; pe aceste CD // 30—31 nu pe

mine, nici pe voința ta AB; nu însă și pe mine, nici pe voința ta CD // 33 să înțelegeți ACD; să-nțalegeți B.

255

3 ceilalți ACD; ceialalți B // 5 sunt ACD; sint B jj 26-27 într-ajutor AB; în ajutor CD // 25, 26 ceilalți ACD; ceialalți B // 20 dacă-ncepi o dată AB; dacă încep o dată CD // 22 sunt ACD; sint | B // 23—24 arătînd spre Bandi AB; arătînd pe Bandi CD; anulat cu AB jj 25 curcitură AB; corcitură CD // 34—35 și nu mai știu ce-a urmat mai departe... AB; și nu știu ce-a urmat mai departe... CD // 39 Are să mă doară cîtva timp și apoi trece AB; Are să mă doară cîtva și apoi trece CD.

256

5—9 tot ceea ce îi era mai scump ACD; tot ce Si era mai scump B // 23 toți cei ce țin la tine! AB; toți cei ce țin cu tine! CD // 21 întreba Mara ABCD; corectat: întreabă Mara // 29, 32, 39 se simțea ABC; se simțea D // 30 mai simțit AB; mai simțit CD.

257

I 2 din ce în ce mai tăcut și mai neliniștit AB; din ce în ce mai tăcut și mai neastîmpărat CD // 22 să rîdă AB; să rîză CD / simțise AB; sîntise CD jj 14 număidecît AB; număidecît CD // 29 adecă ACD; adică B jj 20 înapoi ABC; napoi D // 35 sunt ACD; sint B // 42 să simți AB; să simți CD.

258

3 impregiurul ACD; îraprejurul B // 23, 25 vadă AB; vază | CDJ // 33 să rîză AB; să rîdă CD

259

« 3 Mureșul A; Murășul BCD jj 4—5 cu șapca pe-o ureche AB; cu șapca pe ureche CD // 23 cu lacrămile în ochi ACD; cu lacrimile în ochi B jj 23—24 mergea pierdută și plîngînd după dînșii ACD; j mergea tăcută și plîngînd după dînșii B // 26 în cele din urmă ACD; în cele din urmă B // 30 XXI ABCD; capitol numerotat greșit; corectat: XX.

260

I 5 mîngîie ACD; miu»ăie B // 22 adică AB; adecă CD // 25 urmă ea AB; urma ea CD; atulul cu AB jj 20 iară AB; iar CD jj 23 simți ABC; simți D // 25 sint AB; sunt CD // 35-39 Asta s-o știi, ca s-o știi, dir să n-o spui nimănu. AB; Asta s-o știi. dar să n-o spui nimănu C D; întregit după AB.

261

I se simțea AB; se simțea CD H 10 adică AB; adecă CD / restit AB; răstuit CD // 21 sunt ACD; sînt B // 28 pierdută ACD; pierdută B II SI sa simțea AB; se simțea CD // 32 o cuprinse ACD; o cuprinsă B // 39—37 ea se dete jos din pat, se îmbracă în pripă (-n pripă A) AB; ea se dete jos din pat, se îmbracă în pripă CD; anulat cu AB II 39 Mureșul A; Murășul BCD.

262

4 in seamă ACD; în samă B // 11—12 c-avem să trăim împreună i pînă ce ne vom mîncea de vii unul pe altul AB; c-avem să trăim I împreună pînă ce nu ne vom fi mîncat de vii unul pe altul CD // 14 1 muma ACD; mama B / la copilul ACD; la copilu B // 19 obișnuită 1 AB; obicinuită CD // 19—20 să i le curețe ACD; să i le curățe B // j 28—29 Dac-aș fi orb, nu mi-ar fi rușine; dac-aș fi surd, nu mi-ar fi 1 rușine; sunt (sînt B) AB; Dac-aș fi orb, nu mi-ar fi rușine; sunt CD; | întregit după AB // 31 sunt ACD; sînt B // 33 Ce mai putea să-i | zică I\ACD Ce mai putea să zică I \ B // 36-37 se uită frămîntat • în luptă cu sine la dînsa AB; se uită la dînsa frămîntat în luptă cu sine CD.

263

5 Sînt AB; Sunt CD // 7-8 îl simt AB; îl sînt CD // 17, 20 simtă AB; simtă CD // 27—28 s-o ieie AB; s-o ia CD // 32 mîngîia ACD; mîngăia B // 35 sunt ACD; sînt B.

264

3 totdauna A; totdeauna BCD // 4 simțemîntul A; simțămîntul B; simțărîntul CD // 6 pot să suferă AB; pot să sufără CD / să peară AB; să piară CD // 18—19 să aibă în partea lui pe feciorul ei AB; , să aibă în paza lui pe feciorul ei CD // 21 Sînt AB; Sunt CD // 26 sioițimîntul A; simțămîntul B // simțărîntul CD jl 29 să-și ieie AB; J să-și ia CD // 37 Par însă că AC; Parcă însă BD.

265

2 sînt AB; sunt CD // 15 cu toate acestea AB; cu toate aceste CD / se opri, ajunse la intrare A; se opri, ajunsă la intrare BCD // 25 după mezul nopții AB; după miezul nopții CD // 26—27 și în iatac luminat de o candelă AB; și în iatacul luminat de o candelă CD fi 29, 35 simțea AB; simțea CD // 37 morfoleală B; morfolegeală ACD; anulat cu B.

828

266

,1 băutura ACD; beutură B // 5 Ca să-1 certe ABC; Că să-1 certe D // 10-11 11 vedea, parcă, stîlcit, cu oaselestrîmbe, cu fața pocită, o adevărată spaimă, și, cuprins de fiori ^CD; îl vedea, parcă, stîlcit, HÎ, cuprins de fiori B // 14 cu toate acestea A; cu toate aceste BCD // 19-20 orb să fie, surd să fie, slut AB; orb să fie, slut CD; întregit după AB II 21—22 sârmana această femeie AB; sârmana aceasta de femeie CD // 35 care-1 făcea AB; care-1 face CD // 37 nu sînt A B; nu sunt CD.

267

12 să fie altfel ACD; greșit: să fie astfel B // 18 Ce-i păsa ei acum AB; ce-i pasă ei acum CD // 20, 27—28 mai nainte ABC; mai înainte e D jl 20—21 simțirea ABC; simțirea D // 21 purtarea ei de grijă AB; purtarea ei de grije CD // 23 greșit: li-1 scotea din răbdare A; și-1 scotea din răbdare BCD // 34 El rămase umilit în fața ei. AB; El rămase uimit în fața ei. CD; anulat cu AB .

268

5 suntem ACD; sîntem B // 8 tatei AB; tatii CD / și-1 știți cum e ACD; și-1 știți cum e dînsul B // 21 să vie, că tot el să-1 boteze! A; să vie, ca tot el să-1 boteze BCD // 33 sârmana femeie ! AB; sârmana de femeie! CD.

269

33—34 din inimă nu puteau să-ți iasă vorbele ABC; din inimă nu putea să-ți iasă vorbele D; anulat cu ABC // 38 simțămîntul AB; simțămîntul C; simțimîntul D.

270

4 Hubăroaie ABC; Hubăroaia D // 8 să te vază AB; să te vadă CD // 11 să le sufer A; să le sufăr BCD jl 40 greșit: trebuie să ferim de alta mai mare A; trebuie să ne ferim de alta mai mare BCD .

271

1 părinți care trăiesc ACD; părinți cari trăiesc B H 5-6 că trebuie să-mi știu copilul de pripas AB; că-mi (greșit: că-i D) trebuie să-mi știu copilul de pripas CD; corectai după AB // 8—9 greșit: să ți-o fac A; să ți-o faci BCD // 9 pînă în sfîrșit ABC; pînă la sfîrșit D // 12 tînda bisericeii A; tînda bisericii BCD // 20-21 numai din căsnicie lipsită de binecuvîntare e născut ABC; numai din căsnicie lipsită din binecuvîntare e născut D; corectat după ABC // 25 nu se clătină AB; nu se clatină CD // 33 împlinirea datorii tale AB; împlinirea dato-

829

riei tale *CD* // 35 nu sunt *ACD*; nu sînt *B* // 36 în legea mumei *AB*; în legea mamei *CD* U 38 Asta era un lucru *AB*; Acesta era un lucru *CD*.

271 — 272

41-1 să se siluiască (siluiască *B*) *AB*; să să siluiască *CD*.

272

3 A rămas dar vorba ca plebanul *ABC*; A rămas dar vorba că plebanul *D* // 20 simțămîntul *ACD*; simțămîntul *B* // sunt *ACD*; sînt *B* // 22 grăi dar *AB*; grăi *CD* // 23 să aibi inima de părinte *ABC*; să aibi inimă de părinte *D* // 26—27 întrebare plebanul și Hubăr deodată *ACD*; întrebă plebanul și Hubăr deodată *B/131—32* Ar fi murit însă mai bucuros dacă (decît *B*) ar fi venit dacă *AB*; Ar fi murit însă mai bucuros dară nu ar fi venit dacă *CD* // 33—34 Suntem *ACD*; Sîntem *B* // 37 mumei *ACD*; mamei *B* // 38 tatii *ACD*; tatei *B*.

273

11 să arate *ACD*; să arete *B* // 30 sunt cununați *ACD*; sînt cununați *Ti* // 35 Vinovat sunt (sînt *B*) eu. Ai?; Vinovat sunt numai eu. *CD* // 36 lacrimi *ACD*; lacrimi *B* fl 38 să cază *A*; să cadă *BCD*,

274

22 Mara era și ea mulțumită *AB*; Mara era mulțumită *CD*: *anulat cu AB* // 24—25 că are să fie păpistaș *AB*; că el are să fie păpistaș *CD* // 39 nimic *AB*; nimica *CD*,

275

16 Nu suntem *ACD*; Nu sîntem *B* // 24 încîntat de nora sa *ACD*; Încîntat de noră-sa *B*.

,275-276

41-1 băietanu *AB*; băietanul *CD*.

276

39 XXII *ABCD*; capitol numerotat greșit: corectat: XXI // 11, 24 perdută *AB*; pierdută *CD* // 13 atîta timp *ACD*; atît timp *B* // 16 simșea *AB*; simșea *CD*.

277

16 simțămîntul *AB*; simțămîntul *CD* // 22 prietenii *A*; prietenii *BCD* // 24—25 dacă nu-i lipsește ceva, dacă poate să-i dea vreun mic ajutor *AB*; dacă nu-i lipsește ceva, dacă nu poate să-i dea vreun mic ajutor *CD*; *anulat cu AB* // 27 perde *AB*; pierde *CD* // 30—31

se schimbasese lucrurile *AB*; se schimbaseseră lucrurile *CD* // 31 nainte *AB*; înainte *CD* // 39 simști *ABC*; simști *D*.

278

20 inimile *ACD*; inimile *B* // 24—25 părea mai mult o vedenie decît ființă din carne și oase *ACD*; părea mai mult o vedenie decît o ființă din carne și oasă *B* // 28 sunt *ACD*; sînt *B* // 30 ei însăși *AB*; ei însăși *CD* // 36 mai nainte *AB*; mai înainte *CD* // 37 simțămîntul *AB*; simțămîntul *CD*.

279

1—2 al tău este, și-1 voi păstra ! *A*; al tău este, și și-1 voi păstra *I* *B*; al tău este, și și-1 voi păstra *1* *CD* // 5 simțămînt *AB*; simțămînt *CD* // 10 în prăpastie *A*; în prăpastie *BCD* // 17 Cînd preotul vărsă apa *B*; cînd preotul vărsa apa *ACD*; *anulat cu B* // 23 suntem *ACD*; sîntem *B* // 39 să rămîie *ACD*; să rămînă *B*.

280

7 Par însă că erau prea mulți bani *A*; Parcă însă erau prea mulți bani *B*; Pare însă că erau prea mulți bani *CD* // 12 Ceialtați *AB*. Ceialtați *CD* *f* sunt *ACD*; sînt *B* // 34 să poată rumpe *ACD*; să poată rupe *B* // 37 sunt *ACD*; sînt *B* // 40 mai nainte *AB*; mai înainte *CD*.

281

4—5 nu se mai putea stăpîni *ACD*; nu se putea stăpîni *B* // 9 Nici că se mai uitau însă oamenii ca mai înainte *AB*; Nici că se uitau însă oamenii ca mai nainte *CD* // 21 de la unul la altul *ABC*; de la unul la altul *D/26* greul vieței *AB*; greul vieții *CD* // 29 sunt *ACD*; sînt *B* // 30 purtarea de grijă *ACD*; purtarea degrije *B* // 31 și avea supărări *AB*; avea supărări *CD* // 32 se vedea însă *AB*; se vedea încă *CD*; *anulat cu AB* // 35 dînsa-1 vedea *A2?*; și dînsa-1 vedea *CD*.

282

5 bietei femeii *AB*; bietei de femeii *CD* // 25, 30 sunt *ACD*; sînt *B* // 34 privilegiu *ACD*; prilej *B*.

283

5 măiestru *ABD*; măiestru *C* // 7 șaptesprezece *ACD*; șaptesprezece *B* // 10 tăietura de măiestru *C*; tăietura de măiestru *ABD*; *anulat cu C* // 27 prostălanul *ACD*; prostolanul *B* // 30 totdeauna *A*; totdeauna *BCD*.

5—6 cu anevoie *AB*; cu anevoia *CD* // 18 omul care zguduise pe amîndouă *AB*; omul care le zguduise pe amîndouă *CD* // 20—21 nu putea să mă primească iar calfă *AB*; nu poate să mă primească iar calfă *CD* // 21 d-voastră *ABD*; d-voastre *C* // 27 ceialalți *AB*; ceialalți *CD*.

1 Cine să ia *ACD*; Cine se ia *B* // 13 măiestri *A*; măiestri *B*; măiestri *C*; măiestri *D*; anulat cu *C* // 17 măiestri *AB*; măiestri *CD* // 22 și mțea *ABC*; simțea *D* // 23 încunjurat *AB*; încungiurat *CD* // 28 s imțămîntul *AB*; simțărîntul *CD* // 29 sunt *ACD*; sînt *B* // 31 ca o împărăteasă *ABC*; greșit: ea, o împărăteasă *D*; corectai după *ABC* // 36 Puțin i-a păsut *AB*; Puțin i-a păsut *CD*.

3 mai nainte *AB*; mai înainte *CD* // 9—10 toate se lămurise *AB*; toate se lămuriseră *CD* // 11 durmea *AB*; dormea *CD* // 15 se simțea *ABC*; se simțea *B* // 16 greșit: să plece fără ea să fi făcut *AC*; să plece fără ca să fi făcut *BD*; // 24 simțămîntul *AB*; simțărîntul *C D* // 35 pe năbușite *AB*; pe înăbușite *CD* // 38 cum celor mai mulți nu le pasă *B*; cum celor mulți nu le pasă *ACD*; anulai cu *B*.

7 sunt *ACD*; sînt *B* // 8 și lucrul trebuia *AB*; și lucru trebuia *CD* // 20 Persida-1 întreba *AB*; Persida îl întrebă *CD* // 26-27 ca Hubăr, omul rău *ACD*; că Hubăr, omul rău *B* // 32 putea *ACD*; poate *B* // 37—38 dacă cu dînsa nu putea să meargă și dacă așa voia dînsa *ACD*; dacă nu poate să meargă și dacă așa va voi dînsa *B*.

12 pe coaste la vale *ACD*; pe coaste iară la vale *B* // 27 pînă aici *ACD*; pînă aci *B* // 28—29 să meargă înainte pînă în sfîrșit *ABCD*; corectat: să meargă înainte pînă la sfîrșit // 34 — Ai cunoscut tu pe mama? *ACD*; — Ai cunoscut pe mama? *B*.

5—6 cu genunchele pe peptul tatălui său *ACD*; cu genunchii pe pieptul tatălui său *B* // 6—7 cită vreme mai simțea răsufllare în el *ABD*; cită vreme mai simțea răsufllarea în el *C*.

DIN BĂTRÎNI. NARAȚIUNE ISTORICĂ

[VOLUMUL I]

DIN BĂTRÎNI. Narațiune islorică. București, Institutul de arte grafice și Editură „Minerva”, 1902, VIII + 328 p.

Se reproduce prefața, sub titlul *Din bătrîni*, în *Tribuna poporului*, VI (1902), nr. HO (15/28 iunie), p. 1 și sub titlul *O mărturisire*, în *Albina*, V (1902) nr. 44 — 45 (4-11 august), p. 1162-1164.

Atlt în *Tribuna poporului* cit și în *Albina* fragmentul fiind reprodus după volum nu prezintă deosebiri de text care să necesite consemnarea lor în variante.

Retipăriri: I. Slavici, *Din bătrîni*. Narațiune istorică. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București, „H. Steinberg & Fiu”, 1916, VIII + 312 p. Față de ediția din 1902 cuprinde un epilog (p. 295 — 312).

Romanele istorice ale lui Slavici au la bază experiența ciștigală de scriitor în munca de valorificare a documentelor privind trecutul poporului nostru. Este numit, în 17 noiembrie 1874, secretar al Comisiei documentelor istorice și în această calitate se îngrijește, mai multe decenii, de editarea Documentelor Hurmuzaki, una dintre cele mai importante colecții de izvoare istorice pe care le avem. Scriitorul parcurge, ca editor, un număr imens de documente și întreprinde cercetări pentru clarificarea unor probleme lăsate în suspensie ori controversate. Munca la catedră îl pune în legătură cu istoria universală și-i lărgeste orizontul preocupărilor în acest domeniu. Slavici predă istoria la Azilul „Elena Doamna” între 1890—1894 și în cursul său înfățișează istoria universală din perspectiva istoriei poporului român. întocmește încă în 1891 și o *Istorie universală*, în două volume, în care prezintă „cele mai vechi timpuri și antichitatea elină și romană” și „evul mediu”. Manualele românești de istorie universală se înfățișau, în general, ca „prelucrări”, de fapt traduceri prescurtate ale unor

tratate franceze. Evenimentele importante pentru Franța ocupau, astfel, un loc important în aceste manuale, chiar și atunci când ele nu aveau nici o legătură cu istoria poporului român. N. Iorga arată în studiul *O nouă carte de Istoria veacului de mijloc* (*Revista pedagogică*, ... 3-4, martie-aprilie 1892, p. 128-148), consacrat lucrării lui Slavici, că acesta are meritul de a fi încercat pentru prima dată să întocmească „o istorie universală” în care depășește stadiul de simple referiri la trecutul nostru și prezintă istoria poporului român, ca parte integrantă a istoriei universale. Romanele istorice sînt precedate, fapt nu mai puțin important, de publicarea în 1900 a lucrării lui E. Hurmuzaki *Fragmente din istoria românilor* (voi. II și III) în traducerea lui Slavici din care se reproduc unele părți și în *Familia* (nr. 6, 6/18 februarie; nr. 10, 5/18 martie 1900). Volumul I se publică încă din 1879 în traducerea lui Eminescu. Romanele istorice se înscriu în linia acestor preocupări ale scriitorului.

Concepția lui Slavici cu privire la înfățișarea trecutului în literatură se conturează încă în 1877, când discută *Rhea Silvia* și *Despot-vodă* (*Timpu*, nr. 167, 23 iulie; nr. 175, 2 august 1877), dramele istorice ale lui N. Scurtescu. Scriitorul credea că epocile pentru care avem mai puține documente sînt și acelea care se pretează mai bine să fie înfățișate în scrieri literare. Slavici situează, nu întîmplător, acțiunea romanelor *Din bătrini*, în epoca formării poporului român și a năvălirii popoarelor migratoare. Cele dintîi mărturii din opera sa în legătură cu această epocă le întîlnim în *Studii asupra maghiarilor* (*Convorbiri literare*, nr. 6, 1 septembrie 1873, p. 221). Scriitorul se menține însă în generalități, deși întocmește un studiu istoric și social-politic. Slavici susține că s-au impus formele de organizare mai potrivite cu viața „autohtonilor”, după cum s-a putut generaliza și „portul cel mai frumos și mai amăsurat climei”. Ideea aceasta stă și la baza prezentării vieții „muntenilor”, populația autohtonă de pe teritoriul țării noastre din secolul al VI-lea. Istoria poporului nostru în secolul al VI-lea și în secolul al IX-lea este prezentată și în *Istoria universală*, iar materialul faptic și chiar viziunea asupra desfășurării evenimentelor se întîlnesc și în romanele istorice.

Acțiunea romanului *Din bătrini*, cu care se deschide seria „narațiunilor istorice”, se petrece, cum arată scriitorul, în anii domniei lui Justinian (527-565), „cînd gepizii au fost risipiți în lupta cu longobarzii și cu avarii și cînd bulgarii și marile mase de slavi au sosit la poalele Carpaților” (volumul de față, p. 293). Slavici acordă

mare atenție domniei lui Justinian, cum face și în *Istoria universală*, unde o prezintă ca „timpul lui Justinian” și pe bună dreptate. „Ea reprezintă aflulul acestei vieți latine rurale — scrie N. Iorga despre epoca lui Justinian — care răsare, atunci, întinzîndu-se din Moesia și Iliria și asupra Traciei, și-și cere drepturile, pe o vreme cînd la Imperiu, împărați ca Vitalian, cînd împărați ca Justin, Justinian, Tiberiu, Mauriciu, sunt și vreau să fie latini” (*Istoria românilor*, II, *Oamenii pămîntului nîpînă la anul 1000*», București, 1936, p. 221).

Procesul de romanizare a populației geto-dace de pe teritoriul țării noastre se continuă și după părăsirea Daciei de Aurelian, în 271, pînă la începutul secolului al VH-lea, cînd granița de la Dunăre a imperiului se prăbușește sub presiunea popoarelor migratoare. Procesul de romanizare se intensifică chiar în această perioadă și „datorită pătrunderii limbii latine în masele largi rurale în urma oficializării în imperiu și răspîndirii creștinismului predicat și practicat în limba latină” (A. Oțetea, *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 93).

Examinarea romanului lui Slavici în lumina cercetărilor istoriografiei noastre din ultimele decenii arată în ce măsură poate fi acceptată istoricitatea întîmplărilor înfățișate de scriitor. Populația dacoromână este numită *munteni*, termen echivoc, putînd desemna populația daco-romană din Muntenia, dar și pe cea de la munte, ori din Cîmpia Munteniei refugiată din calea popoarelor migratoare în zonele împădurite și cu deosebire în cele din Carpați. Scriitorul nu ține seama, în prezentarea popoarelor migratoare, nici de timp și nici de spațiul geografic. Gepizii, popor germanic, cu a căror „risipire”, din 567, se deschide romanul, își au centrul stăpînirii în Cîmpia Panoniei și istoricii constată prezența lor și pe teritoriul țării noastre, numai în părțile vestice ale Daciei romane (*Istoria României* I, București, p. 704—711). Slavici este tributar, evident, în prezentarea influenței gepizilor și la răsărit de Carpați, izvoarelor pe care le folosește. Istoriografia noastră mai veche acordă acestei prezențe pe teritoriul patriei noastre o mare importanță și unii cercetători (Const. C. Diculescu, *Die Gepiden*, Leipzig, 1923, p. 185—210) propun, fără bază științifică, și lungi liste de cuvinte ce ne-ar fi rămas de la ei.

Istoria avarilor — Slavici le spune *ogori* — înainte de jumătatea secolului al VI-lea nu este încă pe deplin clarificată. Nu se știe încă precis drumul pe care l-au urmat înainte de stabilirea lor în Cîmpia Panonică. Trecerea lor peste teritoriul țării noastre pare puțin probabilă și au folosit, mai curînd, drumul din nord, peste Carpați pe unde trec în Panonia și alte populații nomade (*Istoria României*,

I, p. 714—722). Prezența avarilor — într-un număr nu prea mare — este atestată documentar ca și cea a gepizilor, în părțile vestice ale Daciei și îndeosebi în secolele VII-VIII (Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, *Istoria României. Compendiu*, București, 1969, p. 94). Se poate vorbi, cu atât mai puțin, de o prezență masivă a avarilor în Cîmpia Dunăreană, în secolul al VI-lea, cum o înfățișează scriitorul în romanul său. Constatări asemănătoare sînt de făcut și în cazul bulgarilor. Ei trec pe teritoriul sud-estic al țării noastre în a doua jumătate a secolului al VH-lea (*Istoria României*, I, p. 756—765). Bulgarii — Slavici le spune *volgari* — sînt prezentați ca intrînd în luptă cu populația daco-romană din Cîmpia dunăreană cu un secol mai devreme.

Confruntarea dintre popoarele migratoare se desfășoară în spațiul geografic din afara granițelor țării noastre, unde se afla și centrul stăpînirii lor, și nu pe teritoriul Daciei cum o înfățișează scriitorul. „Ghemul politico-militar din apusul țării noastre se desface în anul 567 cînd avarii (cărora imediat după moartea lui Justinian în 565, noul împărat Justin II le tăiaze toate subsidiile) trec în Panonia, se aliază cu longobarzii și zdrobesc pe gepizi, imperiul avînd grijă să se asigure prin recuperarea fortăreței Sirmium. Longobarzii pleacă în 563 în Italia, iar ceea ce a mai rămas din gepizi cade sub stăpînirea avarilor, care se instalează în Panonia și creează astfel pe mari întinderi de spațiu, din stepele nord-pontice și pînă în Europa Centrală, o nouă situație politică și strategică. Ea se caracterizează în primul rînd prin sfîrșitul dominațiilor germanice în această parte a lumii și prin deschiderea drumului către granița Dunării și a Savei, pentru slavi" (A. Oțetea, *op. cit.*, p. 103).

Prezența masivă a slavilor — scriitorul le spune *sorbi* — în Cîmpia dunăreană și cu *așezări* statornice, cum este înfățișată în roman nu are nici o bază istorică. Cercetătorii admit migrația pe teritoriul Daciei în secolul al VI-lea doar a unor triburi slave, ca cele ale anților și sclavinilor (*Istoria României*, I, p. 728—733, 737—738). Scriitorul se întemeiază — cînd înfățișează pătrunderea masivă a slavilor pe teritoriul extracarpatic (Moldova și Muntenia) încă în secolul al VI-lea, — pe cînd în realitate ea are loc în secolul al VH-lea (M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 95) — pe anumite date istorice din epocă neverificate îndeajuns, infirmate mai tîrziu.

Acțiunii romanului i se fixează drept cadru Bucegii cu împrejurimile, iar eroii sînt oameni ai acestor locuri. „Toate acestea sînt

azi — scrie Slavici în *O mărturisire*, volumul de față, p.294. — cum erau înainte de aceasta cu o mie trei sute de ani și oamenii ce trăiesc vara prin poiene și-și au în timp de iarnă adăpostul prin văile strimte sînt și dînșii tot cei de atunci." Cînd Slavici fixează ca loc al desfășurării acțiunii Bucegii și împrejurimile o face în baza unei vechi convingeri. Considera încă din 1896, cînd publică *Comoara*, că zona de la „îndoitura" Carpaților a constituit, încă din vechime, drumul de trecere al diferitelor popoare migratoare (v. I. Slavici, *Opere*, I, București, 1967, p. 608—609). Pornind de aici Slavici cercetează toponimia din zona geografică în care situează acțiunea și transformă numirile toponimice în nume patronimice. Bodea, unul din eroii principali ai romanului, preia numele satului Bodeni, Cîndea al Cîndeștilor, [Jrsan al Ursenilor. Din toponimia locală sînt luate și numele altor eroi: Bran, Moroiu, Mateiaș și alții. Toponimicul Dragoslavele îi oferă scriitorului prilejul să-și numească un erou Dragoslav și să propună, în același timp, și o explicație pentru numirea toponimică. Ea și-ar avea punctul de plecare în prezența, în acele locuri, a „Dragoslavelor", fiicele lui Dragoslav. Slavici dă extindere unui procedeu pe care îl întîlnim și la alți scriitori și care nu are, în sine, nimic reprobatoriu. Scriitorul nu ține însă seama de faptul că și numirile toponimice au *istoricitate* și dă nume slave eroilor săi, cum arată Sextil Pușcariu îndată după apariția romanului (*Cinci ani de mișcare literară 1902—1906*, București, 1909, p. 26—28), înainte ca slavii să se fi așezat în spațiul geografic locuit de populația daco-romană. Numirile toponimice și onomastice pe care le introduce în roman aparțin fără excepție unor epoci mult mai tîrzii. S-au păstrat totuși și din secolul al VI-lea și patru nume slave de „regi" (conducători de armată) din Dacia: *Ardagast*, *Musokios*, *Pirogost* și *Dauritas* pe care nu le întîlnim însă în romanul scriitorului. Primele trei amintesc „numele vechi dacice ale rîurilor Argeș, Buzău (Museos) și Prut (Pyretos), ceea ce pentru vremea, împrejurările și locurile în care acei regi slavi apar, sugerează mai degrabă o dominație războinică slavă și în regiunile de la care și-au luat numele și nu o masivă colonizare slavă" (A. Oțetea, *op. cit.*, p. 104). Numirile toponimice și patronimice din roman nu sînt pe de altă parte caracteristice numai acestei zone geografice. *Bradul ori Cîndea*, nume de persoane și localități, se întîlnesc nu numai în Muntenia, ci și în Moldova, Transilvania și alte ținuturi locuite de români (N. Drăganu, *România în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, București, 1933, p. 214, 322, 395). Unele numiri ce i se par scriito-

rului „specifice” acestei zone geografice se întâlnesc în număr mai mare în alte părți ale țării.

Descrierea trecerii popoarelor migratoare peste teritoriul patriei noastre cu o viziune „globală”, în care nu se face distincție între diferitele triburi ale lor, are ca urmare și atribuirea greșită de întâmplări. Avem în vedere, anume, evenimentele din 559, care ocupă un loc central în roman. Scriitorul înfățișează aici o confruntare între *ogori* (avari), *sorbi* (slavi) și *volgari* (bulgari) care însă nu putea avea Joc de vreme ce prezența lor nu este atestată documentar. Slavici se referă, desigur, la invazia cutrigurilor, popor înrudit cu hunii, în Moesia, Scythia Minor și Grecia (*Istoria României*, I, p. 597, 656, 715, 717, 756). Gutii, fapt nu mai puțin important, erau aliați ai slavilor și bulgarilor. Scriitorul nu poate fi totuși învinuit de necunoașterea trecutului poporului nostru și viziunea „globală” cu care prezintă popoarele migratoare reflectă stadiul istoriografic de la sfârșitul secolului trecut.

Epoca istorică la care se oprește scriitorul reține atenția și prin unele aspecte ale vieții religioase. Creștinismul pătrunde în Dacia pe diferite căi și este îmbrățișat de populația daco-romană, din centrele mai importante (Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, 1971, p. 164 și urm.). Năvălirea popoarelor migratoare favorizează răspîndirea lui și în lumea satelor. Populația daco-romană caută mîngiere pentru multele suferințe, într-o răsplată viitoare. Creștinarea în masă a plugarilor și păstorilor daco-romani se face în secolul al IV-lea și la începutul sec. al V-lea, în forme specifice, între care cea mai caracteristică rămîne păstrarea multor elemente de cult păgîn. „Nu e greu să se arate — scrie N. Iorga — larga parte depăgînism care e și acuma în religia, de un materialism uneori grosolan și de superstițioase iluzii a satelor. Din păgînismul adînc înrădăcinat care a căzut pe încetul într-un folclor insondabil, au rămas în jurul dracului, o sumedenie de superstiții, care leagă și dezleagă, cu strige și strigoi, cu vergelatul și alte obiceiuri care, sub nume slavone, dar desigur fără să vie de la o influență slavă, s-au păstrat pînă la noi” (*Istoria românilor*, II, p. 86). Slavici înfățișează creștinismul „muntenilor” cu o asemenea viziune și preoții săi se recituază în baza unor norme transmise prin tradiție. Ei dețin și „tainele” învățaturii, asemeni magilor din timpurile străvechi. Preoții călăuzesc „obștea” nu numai în viața religioasă, ci și în cea politică. Și totuși scriitorul nu-i înfățișează în fruntea „obștii” în confruntările cu popoarele

migratoare. Slavici creează figura unui preot care profesează *nonviolența* și intră în conflict cu comunitatea din care face parte. Parafrazările textelor religioase, prin care caută o justificare morală, mai curînd moralizatoare a acestei conduite, devin inutile și ele nu fac decât să întrerupă cursul istorisirii întâmplărilor.

Populația daco-romană este silită, sub presiunea popoarelor migratoare, să părăsească în mare parte vechile orașe și tîrguri și să ducă o viață de agricultori și păstori. „Sute de ani, daco-romanii au putut să reziste, la adăpostul întinselor păduri, asigurîndu-se continuitatea în spațiul carpato-dunărean” (Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 183). De aici și expresia atît de bogată în semnificații „Codru-i frate cu românul”. În vremea aceea însă pădurile vaste, codrii nesfirșiți („merei”) nu acopereau numai Carpații, subcarpații și regiunile de deal, ci se coborau mult în cîmpie, ca vestita pădure a Vlăsiei care se întindea pînă în apropierea Bucureștilor. Momentele mai realizate le constituie și în romanul lui Slavici, tocmai descrierea vieții „muntenilor” ca agricultori și îndeosebi capătorisilițișă-șiapere viațași puținele bunuri într-o luptă permanentă cu popoarele migratoare. Conferă istoricitate romanului, cum se întîmplă și în *Mara* și alte scrieri ale lui Slavici, întîmplările „neistorice”, imaginate, însă care sînt înfățișate în consens cu dezvoltarea poporului nostru. Totuși trebuie menționat că scriitorul încalcă într-un fel adevărul istoric prin absolutizarea zonei de munte ca loc de formare și de continuitate a poporului nostru, chiar dacă ne referim exclusiv la secolul al VT-lea. Așa cum au confirmat cercetările istorice și cum este îndeobște cunoscut, spațiul de formare a poporului român este spațiul moeso-dacic, carpato-dunărean.

Există opinia că atacurile lui D. Zamfirescu împotriva „ardelenilor” și îndeosebi împotriva lui Slavici au fost determinate de încununarea romanului *Din bătrîni* cu un premiu academic. Duiliu Zamfirescu face însă rezerve serioase asupra scrierilor lui Slavici încă în prefața la *Novele* din 1888 (D. Zamfirescu, *Novele*, București, 1888, p. 3—4). Corespondența lui Duiliu Zamfirescu cu T. Maiorescu cuprinde, pe de altă parte, numeroase atacuri la adresa lui Slavici (*Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu În scrisori «1884—1913»*, București, 1944, p. 162, 183, 226, 293-294, 302, 303, 306, 307, 313). „Slavici și-a închipuit toată viața — îi scrie din Roma în 7/19 februarie 1898 Duiliu Zamfirescu lui T. Maiorescu — că a dat icoana sufletească a țaranilor, în amorurile și poezia lor vagă, iar de fapt a plasmuit ființe himerice, false din punct de vedere al asemănării,

monotone și neclarificate din punct de vedere al tipului" (*ibidem*, p. 226).

Cîteva ani mai tîrziu, în 1901, Duiliu Zamfirescu întocmește studiul *Romanul în limba română*, altfel interesant, în care reia criticile la adresa lui Slavici în termeni foarte asemănători cu cei din scrisoarea de mai sus. „Tot cam același lucru s-ar putea spune de d. Slavici — scrie D. Zamfirescu după ce discută proza lui I. Popovici-Bănățeanul și Em. Grigorovitză — care și-a închipuit toată viața că a scris în adevăratul grai al poporului și că ne-a dat psihologia adevăratei iubiri poporane. Eu însumi am fost victima iluziei d-lui Slavici, cît a ținut acordul acela de sentimentalism țărănesc fals. Și chiar astăzi citesc cu plăcere unele din nuvelele d-sale, dezagustat de realismul literar modern — precum mai citesc unele romane de George Sand sau Quida. Fiindcă dl. Slavici este un romantic în toată puterea cuvîntului semănînd întru aceasta cu George Sand — dar numai întru aceasta, deoarece nu are nici fantazia, nici mai ales limba autorului francez" (*Noua revistă romană*, nr. 35, 1 iunie 1901).

Criticile lui Duiliu Zamfirescu, prilejuite de premiera romanului *Din bătrini* de Academia română se înscriu în linia acestei campanii a autorului lui *Tănase Scatiu* împotriva „ardelenilor”. Duiliu Zamfirescu prezintă și el la premiul Academiei Române romanul *In război* și mai concurează Gh. Silvan, cu *Cuiburi părăsite*, Th. D. Sperantia, cu *Anecdote populare*, G. Tutoveanu, cu *Albastru*, I. Adam, cu *Leagănul viselor*. Academia Română acordă premiul „I. Heliade-Rădulescu” romanului lui Slavici, și Duiliu Zamfirescu publică articolul *Literatura românească și scriitorii transilvăneni* (*Revista idealistă*, nr. 7, 1/14 septembrie 1903), în care denunță scrierile lui Slavici, „novelistul Aradului”, ca primejdioase pentru tinerime. Se contestă ardelenilor aptitudinile pentru artă, acestea revenindu-le, după D. Zamfirescu, moldovenilor. Opinia cu privire la predispozițiile moldovenilor pentru artă și literatură o întîlnim și la G. Ibrăileanu (*Spiritul critic în cultura românească*, 1909).

Slavici răspunde la atacurile lui Duiliu Zamfirescu în articolul *Literatura «românească» și d-nul Duiliu Zamfirescu*.

Observațiile lui Slavici cu privire la Mala, personaj cu rol important în roman, arată ce credea scriitorul despre o anume zonă, destul de mare, din literatura vremii: „închipuindu-mi pe Mala — scrie Slavici în același articol — eu am văzut-o de sus în jos, în amănuntele ce oglindesc firea omenească a ei, copilă cu mari ochi albaștri, cu

obrajii rotunzi, albi și rumeni, cu părul galben și moale ca mătasea. Dezinteresății noștri literați, deprinși cu spitalul lui Emile Zola, o văd de jos în sus, cu «picioarele bătănăind» și ar fi dorit să le dau «imaginea unui călăreț așezat voinicește-n șea, răzimat în scări furînd o fetică acoperită toată în mătase, pe care o strînge la piept», imagine după gustul lor «gentilă», dar nepotrivită cu un timp cînd Iosefi nu-și instalase încă șelăria în Podul Mogoșoaiei, ovreiu Isaac nu venise încă cu mătășurile de peste Dunăre și vila regală nu era vilă deschisă în Șosele. Atît de mult s-au deprins acești oameni de gust cu scările, cu șelele, cu mătășurile și cu celelalte amănunte ale viețuirii interesante, încît nu mai ajung să-și dea seamă de ce anume am căutat eu scăpare în timpuri de mult trecute și de ce nu bărbatul mai tare fură pe «fetică», ci copila plîpîndă se îmbărbătează ca să scape din robie pe iubitul ei. Se pare lucru nefiresc, banal, «inadmișibil», cu desăvîrșire inestetic, fundamental mitocănesc că el n-o strînge la piept, ci-i zice: «Du-te la mama ta!». Lucru după felul lor de a vedea firesc și estetic ar fi fost ca el să facă cu totul altceva. Era fără îndoială mai interesant și astfel și mai potrivit cu firea unui om însetat de cîștig, căci mulți băieți buni și multe fete gentile s-ar fi delectat citind asemenea amănunte interesante și cartea mi-ar fi fost vindută ca pîinea caldă.»

Justificările lui Slavici sînt interesante nu atît în sine, cît prin sarcasm, întîlnit des în articolele politice, dar destul de rar în scrierile literare. Personajul rămîne, totuși, greșit construit și critica remarcă acest lucru încă la apariția romanului: „Caracterul persoanelor — scrie *Tribuna* — e bine redat și se simte un adînc studiu psihologic. Singur contra Malei ne putem plînge. De unde înțelepciunea vorbelor de la paginile 216—217? în cele 6 luni cît a stat la bătrînul și învățatul Arie este imposibil ca această copilă să ajungă la atîta perfecțiune, să vadă lucrurile atît de bine. Dar mai ales se pare de tot denaturat caracterul Malei, cînd ne-o prezintă la sfîrșitul narațiunii ca o femeie atît de sensibilă, încît leșină cînd vede cruzi mile războiului, încît din pricina acestor cruzimi și moare, căc «prea gingașă a fost inima ei pentru ca să-și poată urma bătăile în mijlocul răcnetelor de minie ale celor ce lovesc și între vaietele de durere ale celor loviți». Inimi blînde, simțiri gingașe au fost totdeauna, dar mi se pare din cale afară exagerat cînd faci să moară de groaza războiului o femeie care s-a născut și a crescut în mijlocul luptelor nesfîrșite, care și-a petrecut tinerețea colindînd țări cu tribul său, ce era împins și tras în toate părțile de ceilalți năvălitori barbari.

Ultimul rol din viața Malei s-ar potrivi așa de bine multor femei din saloanele noastre, poate și unora din Bizanțul acelor vremi, dar la tot cazul stepele Dunării, văile Carpaților în veacul al VI-lea nu au putut avea o astfel de creațiune" [*Tribuna*, nr. 116, 26 iunie/9 iulie 1902).

Cîteva ani mai tîrziu, în 1909, D. Zamfirescu rostește la Academia Română discursul *Poporanismul în literatură* (*Convorbiri literare*, nr. 10 octombrie și nr. 11, noiembrie 1909), în care Slavici este atacat din nou că închipuise în scrierile sale „ființe și lucruri ce nu există”, eroi ce nu sunt „de carne”, ci „de carton” și al căror mod de a fi „anemic și nefiresc, provoacă milă”. Dar Slavici nu mai răspunde la noile atacuri, în cea mai mare parte nedrepte.

Judecînd sub raportul realizării artistice premiarea „narațiunii istorice” *Din bătrîni* și nu a romanului *în război*, scrierea mai reprezentativă, care se prezentase la concurs, constituie o mare nedreptate ce i se face lui D. Zamfirescu. I se făcea însă și lui aceeași nedreptate care i se făcuse și lui Slavici, cu un deceniu mai înainte cînd sînt respinse *Novelele*, volum ce cuprindea, între altele, *Popa Tanda*, *Gura satului* și *Budulea Taichii*, capodopere ale literaturii române.

Să mai relevăm cîteva aspecte din această dezbateră academică. N. Quintescu, care făcuse raportul și în 1893, cînd prezintă volumul de *Novele*, este foarte măsurat în aprecierile sale cu privire la roman. Stăruie însă să se înlătore nedreptatea care i se făcuse lui Slavici: „Venită în asemenea condițiuni, dacă, domnilor colegi — spune N. Quintescu — veți acorda acestei scrieri sufragiile d-voastre pentru obținerea premiului la care a concurs veți șterge din sufletul referentului d-voastre impresiunea penibilă care a păstrat din timpul — sunt acum cîteva ani — cînd în aceeași calitate, ca și astăzi, nu a putut contribui, cu ajutorul unui raport foarte dezvoltat, la încoronarea de către Academie a *Novelelor* aceluiași autor, cele mai frumoase ce poseda pîuă acum literatura română” (*Analele Academiei Române*, Seria II, Tom XXV, 1902—1903. Partea administrativă și dezbaterile, București, 1903, p. 389).

Discuțiile îmbracă forme violente și D.A. Sturdza atacă romanul *în război* și laudă *Din bătrîni*. „Scrierea d-lui Slavici — spune D.A. Sturdza — este una din aparițiunile cele mai îmbucurătoare în literatura noastră. În Germania asemenea scriere a făcut celebru pe Felix Dahn care, sub forma de povestire istorică, a făcut cunoscute începuturile poporului german. Același lucru voiește să facă și dl. Slavici care este un bun stilist, un bun cunoscător al limbii române. început-

ul este solid și foarte interesant, iar limba în care este scrisă [lucrarea] este curată și frumoasă” [*idem*, p. 163]. D.A. Sturdza reproduce un amplu citat din romanul lui Slavici, care însă nu era suficient să impună lucrarea. Felix Dahn fusese la modă, pe de altă parte, cu cîteva decenii mai înainte, cînd se credea că prin literatură se putea suplini absența documentelor. *Der Kampf um Rom*, romanul mai cunoscut al său, este o astfel de scriere, prevăzută chiar și cu o hartă. T. Maiorescu ia apărarea lui D. Zamfirescu și găsește *Din bătrîni* doar „un roman admisibil” (*idem*, p. 164).

Slavici obține totuși majoritatea voturilor, însă abia la a treia votare (*idem*, p. 171). Astfel se înlătură o nedreptate, prin altă nedreptate.

O cronică din *Tribuna poporului* exagerează valoarea „narațiunii”: „Romanul lui Slavici — scrie ziarul arădan — pus pe o bază etică morală, conceput din ideea înaltă umanitară română îl pun cu mîndrie alături cu romanul lui Sienkiewicz *Quo vadis*. Tradus în limbi străine, ne-ar face renume în literatura universală” (*Tribuna poporului*, nr. 229, 10/23 decembrie 1902).

Măria Cunțan evocă, într-o poezie, *Din bătrîni* (*Foaia tinerimii*, nr. 1, 15 martie 1923) întîmplări din viața lui Bodea și a lui Vineș, fierarul:

Iar mai jos, unde pe-un loc,
Crește bradul cu stejarul,
A luptat Vineș, fierarul —
Uriașul ce-avea darul
Să dea sufletelor foc.

Slavici nu realizează o mare creație epică, însă romanul nu poate fi trecut cu vederea cînd urmărim dezvoltarea acestui gen literar, întîlnim peisaje sociale interesante și chiar unele scene remarcabile, cum sînt cele în care se descriu băjenirile „muntenilor” din calea popoarelor migratoare. Se cuvine remarcat și faptul că Bodea este, măcar pînă la un punct, un Făt-Frumos; Mala, o Ileana Cosînzeană; iar Frățior, calul năzdrăvan din poveste. Slavici încearcă astfel să creeze și eroi de roman istoric, pornind de la imaginea celor din literatura populară.

V a r i a n t e

SIGLE: A: *Din bătrîni. Narațiune istorică*, București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva”, 1902
B: *Din bătrîni. Narațiune istorică*. Ediția a II-a, revăzută și adăogită, București, Editura librăriei H. Steinerg & Fiu, 1916

293

19 ni se prezentă A; ni se prezintă B.

294

21 strimte A; strimte B // 23 unde se-ncep pădurile de brad A; unde se-ncep și pădurile de brad B // 39 însămnate A; însemnate B.

295

1—2 satul Domneștii A; satul Domnești B // 3 nisipul adus de riu din munți A; nisipul adus de riu în munți B; anulat cu A.

1 Partea întâi A; Partea întâi B // 12 se dedea A; se dădea B // 23—24 simțămîntul A; simțămîntul B.

298

3 culmile pleșuvite A; culmile pleșuve B // 37—38 au dus Ia dinșii A; au adus la dinșii B.

299

7 se sporisără A; se sporiseră B // 10 se schimbasără A; se schimbaseră B // 22 care veneau A; cari veneau B / meazănoapte A; miazănoapte B // 25 nu înfrunzisără A; nu înfrunziseră B // 26 să se mișce A; să se miște B // 38 venisără A; veniseră B.

300

15—16 se ridică din văile A; se ridică în văile B; anulat cu A // 20 stafii urieșe A; stafii uriașe B.

301

12—13 s-au pripășit A; s-au prăbușit B; anulat cu A // 39 Asta era peste puțință IA; Asta e peste puțință! B.

302

29 până 4L; pînă B // 30 năvala A; năvală B // 32 aceasta-1 înspăimînta A; aceasta îl înspăimînta B // 35 nu zic nici eu nu A; nu zic eu nu B; anulat cu A.

303

3 cu virtute A; cu virtute B // 25 sămn A; semn B // 28 să se mai poată opri A; să le mai poată opri B; anulat cu A // 35 sămăna A; semăna B.

304

13—14 fie chiar și numai o picătură de sînge A; fie chiar numai o picătură de sînge B // 16 Bodea A; Boțea B; anulat cu A // 2 Străisără A; Trăiseră B.

305

2 în arme de luptă A; în armă de luptă B; anulat cu A // 5 prinse-sără A; prinseseră B // 8 văzusără A; văzuseră B // 16 împregiur A; împrejur B // 37 virtute A; virtute B.

306-307

40 — 1 Dau și-n om cum dau în fiară A; Dau în om cum dau în fiară B; anulat cu A.

307

8—9 nu ni-o fi lăsînd A; nu ne-o fi lăsînd B // 10—11 o să se mai gîndească și-o să se răzgîndească A; o să se mai gîndească și o să se mai răsgîndească B; anulat cu A // 30 Trecusără A; Trecuseră B.

308

2 perisără[^]l; pieriseră B // 5 mirosul de lup A; mirosul de lupi B; anulat cu A // 8 n-apucasără A; n-apucaseră B // 13 să se mișce A; să se miște B // 16 cu sulîța A; ca sulîța B; anulat cu A // 21 răzbisără A; răzbiseră B // 22 trecusără A; trecuseră B // 25 să ne străcurăm A; să ne strecurăm B.

310

13 împotrivire A; improtivire B // 23—24 nu i-a lăsat să mai înainteze A; nu i-a mai lăsat să mai înainteze B; anulat cu A // 33 spre văile A; pe văile B; anulat cu A.

311

17 poienele Scărișorii A; poienele Scărișoarei B // 20 gropile de grîne A; gropile de grîu B // 22 adăugă A; adaogă B // 38 Cîndea A; Gîndea B; corectat după A.

312

2 se întoarsără A; se întoarseră B // 4 să nu să mai întoarcă A; să nu se mai întoarcă B / să deie năvala A; să deie năvală B // 18 răpede A; repede B // 19 în o prăpastie A; în prăpastie B // 25 își iuțiră pasul A; își iuțiră pașii B.

313

5 pîriu A; pârîu B.

314

26 ca-n o singură ființă A; ca-ntr-o singură ființă B.

315

8 gălbăn A; galben B *jj* 13 sămn A; semn B *jj* 16 simțea A; simțea B *jj* 20 în o prăpastie A; într-o prăpastie B.

316

20 de a-și tace datoria A; de a-și face datorie B; *corectat după* A *jj* 24 simtă A; simtă B *jj* 34 năvală A; navală B; *anulat cu* A *jj* 34—35 rîcnind A; rîcnind B *jj* 35—36 inima i se bătea A; inima i se zbătea B *II* 38 peatră A; piatră B *jj* 41 pept/1; piept B.

317

11—12 căci gîndul lui era să meargă A; și gîndul lui era să meargă B; *anulat cu* A.

318

2 își răvârșa A; își revârșa B // 8 stînse A; stinse B *jj* 13 dedea A; dădea B *jj* 17 se răpeziră A; se repeziră B *jj* 22 să nu simtă A; să nu simtă B *jj* 36 raita-mprejurul A; raita împregiurul B // 37—40 ci era nevoit să lovească cu ea din sus în jos. El se trase dar spre un brad bătrîn, pentru casă nu poată fi apucat din dos, și începu să lovească cu toată puterea în cîinii A; ci era nevoit să lovească cu toată puterea în cîinii B; *întregit conform ediției* A.

319

4—5 strigă el, cuprins de deznădăjduire A; strigă B; *întregit conform ediției* A *jj* 14—15 între dînșii. Auzînd glasul lui, pînă chiar și cîinii se mai potoliră. A; între dînșii. B; *întregit conform ediției* A // 24 se răpezi A; se repezi B *jj* 36 stînse A; stinse B *jj* 36—37 fugind în goana mare A; fugind în goană mare B; *anulat cu* A.

320

2 că-1 scăpăm! A; să-1 scăpăm! B *jj* 4 sunt A; sînt B; *anulat cu* A *II* înși A; inși B // 14 Avuse visuri A; Avusese visuri B // 21 era A; și era B.

321

18—19 se uita cu ochi împăienjeniți A; se uita cu ochii împăienjeniți B; *anulai cu* A.

322

4 răzema A/răzima B *jj* 8—9 îndesuți A; înghesuți B; *anulat cu* A *II* 12 văzuseră A; văzuseră B // 27 pe-nsărate A; pe-nserate B // 39—40 și-i chema pe oamenii învrăjbiți la sine A; și-i chema la sine pe oamenii învrăjbiți fi // 40—41 dar nimeni nu bagă-n seamă A; dar nimeni nu-l bagă-n seamă li.

324

12 își dăduse bine seamă A; își dăduse bine seama B *jj* 14 înainte de toate A; mai înainte de toate B *jj* 15 Bodea avuse dreptate A; Bodea avusese dreptate B *jj* 39—40 și chiar și pentru el A; și chiar pentru el B; *anulat cu* A.

326

12 cu măgarii de povară A; cu măgarii și cu povara B; *anulat cu* A *II* 33 el singur știe A; el sigur știe B; *anulat cu* A.

327

8 sămnul A; semnul B.

328

24 Pe-nsărate A; Pe-nserate B.

329

6 intrasără A; intraseră B *jj* 18 ceva ce-ar fi fost pus pe fugă A; ceva ce-ar fi pus pe fugă B *jj* 21 intrasără A; intraseră B *jj* 27 încungiurați A; înconjurați B *jj* 35 perdeau A; pierdeau B *jj* 36 rîcnetele A; rîcnetele B *jj* 37—38 în goană mare A; în goană B; *anulat cu* A.

330

4 de-a curmezișa A; de-a curmezișul B // 16 pe țărmlurele A; pe țărmlul B *jj* 18 pe țărmlure A; pe țărml B *jj* 23 se aruncasără A; se aruncaseră B *jj* 24 luasără A; luaseră B *jj* 24 îndesuite A; înghesuite B; *anulat cu* A // 25—31 s-apuce. Tot așa se aruncară apoi și asupra gropilor de grîu, care se aflau ceva mai la deal. Nu mai întreba nimeni cine a săpat groapa și cine a umplut-o, ci lua cel mai tare cît putea să ducă, iar cel mai slab cît putea s-apuce. Roadele pămîntului A; s-apuce. Roadele pămîntului B; *întregit după ediția* A.

331

14—15 din învălmășeala în care a fost prins A; din învălmășeală, în care a fost prins B; *anulat cu* A.

332

30 Li-e era A; Le era B.

333

14 să simtă A; să simtă B *jj* 33 Radoslav AB; *corectat:* Dragoslav, *cum apare în majoritatea cazurilor.*

334

2—4 Tot el poruncise ca pe cel prins să-l aducă femeile ce se retrăgeau la vale A; Tot el poruncise ca femeile ce se retrăgeau la vale să-l aducă pe cel prins B // 14 cu starostele lor .4; cu starostele B.

335

8 în viuă mișcare A; în vie mișcare B j/9—10 și-1 încungiurată A; și-1 înconjurată B // 16 dedea A; dădea B // 24 pept A; piept B // 37 stinsă A; stinsă B.

336

2 simțămînt A; simțămînt B // 24—26 prin nesocotința mea. Ascultă, părinte, rugăciunea mea, deși nu sunt vrednic A; prin nesocotința mea, deși nu sunt vrednic B; întregit după ediția A.

337

3—5 blindeța A; blindeța B // 12—13 bărbați, femei și copii munceau fără de repaos A; bărbați munceau, femei și copii, fără de repaos 2?; anulat cu A // 25 petre A; pietre B // 20—21 cutrierări A; cutreierări B // 23 pe la colibi A; la colibi B // 30 se schimbasespre bine A; se schimbases în bine B // 39 răpaos A; repaos B // cumpenit A; cumpănit B; iar razele soarelui A; dar razele soarelui B; anulat cu A // 39—40 se răvarsă A; se revarsă B.

338

2 Fericiți oamenii cărora soarta A; Fericiți oameni cărora soarta B; anulat cu A // 4—5 să-și deie samă A; să-și dea seamă B // 20 sămn A; semn B // 27 se simțea A; se simțea B.

339

2 perduță A; pierduță B // 11 zbuciumări A; zbuciumuri B; anulat cu A // 21 Pe-nsărate A; Pe-nserate B // 37 s-o ieie A; s-o ia B.

340

5 se răpezi A; se repezi B // 13 neșelat A; neînșelat B.

341

7 greșit: întreabă de toți A; întreabă pe toți B / să le deie A; să le dea B // 9—10 jalea numai și amarul, căința și greaua spășire putea să-1 aștepte AB; corectat: jalea numai și amarul, căința și greaua spășire putea[u] să-1 aștepte // 13 s-o deie A; s-o dea B // 20 peptul A; pieptul B // 30 să-și deie seamă A; să-și dea seamă B // 36 iară A; iar B.

848

342

6 și-și stîmpără4; și-și astîmpărăfi // 7 să-ideie drumul A; să-i dea drumul B // 27 adună vreascuri A; adună el vreascuri B.

343

6—7 umădul aer A; umedul aer B // 25 perduți A; pierduți B.

344

6 a intrat A; a intrat B // 13 încărcat de Dumnezeu de toate bună-tățile A; încărcat de Dumnezeu și de toate bună-tățile B; anulat cu A // 19—20 nu mai aveau destula energie ca să AB; corectat: nu mai aveau destulă energie ca să // 33 Zadarnic A; Zadarnic B.

345

2 sămănau A; semănau B // 16 în răvârsatul zorilor A; în revârsatul zorilor B // 29 în ceața albăstrie A; în ceață albăstrie B; anulat cu A // 34 spre stînga A; pe stînga B; anulat cu A.

346

16 dacă A; și dacă B // 20 șindrile de stejar A; șindrile de stejari 22; anulat cu A // 25 steteau A; stăteau B // 26 se afla A; se află B; anulat cu A // 27—28 neșăsută A; neșesută B // 28 se rupsesără A; se rupseseră B // 33 se simțea A; se simțea B.

347

21 răpede A; repede B // 28 răvârșă ^4; revârșă B // 29 părăginite A; părăjinite B; 31 se desfășură A; se desfășura B.

348

26—27 calul începu să ciulească privind spre cîmpie AB; corectat: calul începu să ciulească [urechile] privind spre cîmpie.

349

34 stejari A; stejari B.

350

4 Nu putea să-i vadă bine A; Nu putea să-i vadă bine. Nu putea să-i vadă bine B; în cea de a doua ediție se repetă; corectat după ediția A // 19 peatră A; piatră B // 21 doi dintre oamenii pe care-i văzuse A; doi dintre oameni, pe care-i văzuse B; anulat cu A.

351

8 rîcnind de mînie A; rîcnind de mînie B.

I

352

9 sirațămîntul A; siințimîntul B // 22 Bodea A; greșit: Bordea B; corectat după A.

353

7 înalt A; nalt B // 10 că și l-. dat și și l-. lăsat A; că și l-a dat și l-a lăsat B; anulat cu A // 20 până AB; corectat pînă; 21—22 femeie nemernică A; femeia nemernică B // 31 mîngîiere A; mîngăiere B.

354

10 păsât de mei A; pasat de mei B; anulat cu A Jj 6 Caută A; Căută T?.

355

5-6 pereau oamenii și de foame, și luptîndu-se A; pereau oamenii de foame, ori luptîndu-se B // 18 îmbuibarea; îmbuibire B; anulat cu A II 29 Bran se-ntorsese A; Bran se întoarse B; anulat cu A // 41 se umplusără A; se umpluseră B.

356

5 trimisără A; trimiseră B // 19-20 și oamenii se apropiară ca trași de un farmec A; și oamenii, ca trași de un farmec, se apropiară B // 30 în una grîul, în alta meiul A; într-una grîul, în alta meiul B // 38—39 în una dintre gropi A; într-una dintre gropi B.

357

19 Rămăsesără A; Rămăseseră B // 22 săcuri A; securi B // 24 săcnurile A; securile B // 31 să strige A; să strige B.

357-358

40—1 se simțeau A; se simțeau B.

358

2 le făcusără A; le făcuseră B // 17 jertvă A; jertfă B // 20 număroși A; numeroșii? // 33 răsturnasără A; răsturnaseră B // 38 pusără A; puseră B.

359

7 căuta drum înainte A; căuta drumul înainte B; anulat cu A // 7—8 în picioarele celorlalți A; sub picioarele celorlalți B // 115 se răpezi A; se repezi B // 26 se coborîsără A; se coborîseră B // 29 auziseră AB; corectat: auziră // 32 care cum îi tăia capul AB; corectat; care cum îl tăia capul.

360

10 coborîsără A; coborîseră B // 22 blăstămînd A; blestemînd B // 19—29 Ne coborim cu toți A; Ne coborîm cu toții B.

850

361

10 zbieretele A; zbieratele B // 37 întrau A; intrau 22.

362

8 prin strămtorile A; din strămtorile B; anulat cu A // 16—17 Era parcă peste puțină că după A; Era parcă peste puțină ca după B II 27 viscolul A; viscolul B // 35 nicăiri A; nicăieri B.

363

3 dedea A; dădea B // 4 cutrierate A; cutreierate B // urgia viscolirii A; urgia vișcolirii Ti // 5—6 să le deie A; să le dea B // 23 Iară A; Iar Ti // 17 mai înainte A; mai nainte Ti // 19 perdut A; pierdut Ti // 30 ținînd A; țiind Ti // 36—37 grăi dînsul, ridicîndu-și ochii spre cer A; grăi dînsul cu ochii ridicați spre cer Ti; anulat cu A.

364

2 Părintele Luca înainta A; Părintele Luca înainta B // 6 sămîngîie A; să mîngăie B // 10 de atîte primejdii A; de atîtea primejdii B // 19 trecusără A; trecuseră B // 26—28 greșit: despre ispitirile prin care a pus virtutea fiului său A; despre ispitirile prin care a trecut, iar tatăl ascultînd cum a fost pusă la încercare virtutea fiului său Ti.

365

2 neasămănat A; neasemănat Ti // 18 răvarsă A; revarsă Ti // 25 simțămînt A; simțămînt Ti.

366

3 Lovit are să fie mereu și fără de cruțare A; Lovit are să fie, și încă mereu și fără de cruțare B // 7 primi dar vestea A; primi vestea Ti; anulat cu A // 13—14 revoltat în toată ființa lui A; răzvrătit în toată ființa lui Ti // 35 îi se răspunse AB; corectat: i se răspunse.

367

3 să întrăm A; să i ntrăm B // 30 intrați A; intrați Ti // 35 strigară ei A; strigau ei B; anulat cu A // 21—22 să vă gîndiți în toate clipele vieții noastre A; să vă gîndiți în toate clipele vieții noastre.

368

18 virtutea A; virtutea B // 20 adaogă A; adăugă B.

369

10 răvărîndu-și razele A; revărîndu-și razele Ti // 23 toți călări A; toți călare Ti; anulat cu A // 24—26 Să rabd alătura cu dîștii toate

851

nevoile! Să intru dimpreună cu dînșii în foc și-n apă! A; Să rabd alătura cu dînșii în foc și în apă! B; *anulat cu A jj 36 adăugă A; adaogă B.*

370

3 Umilit și rușinat A; Uimit și rușinat B; *anulat cu A jj 29 n-a răușit A; n-a reușit B.*

371

4 vreo sută 4; vro sută B 21 și frig berbeci A; și frig berbecii B; *anulat cu A.*

372

9 își zicea el îndărătnicit A; își zicea el îndărătnic B jj 22—23 se simțea A; se simțea B jj 25 pusără mîna pe topoară A; puseră mîna pe topoare B jj 30 să steie A; să stea B.

373

8 ca să deie o lovitură A; să deie o lovitură B; *anulat cu A jj 29-31 să vă lovească; împingeți înainte pe cine nu vrea să meargă; dar nu perdeți timpul A; să vă lovească; dar nu perdeți timpul B; întregit după ediția A II33 fiecare A; fieștecare B jj 34 răspunsără ^/răspunseră B.*

374

11 răpede A; repede B jj 16 se-ntoarsără A; se-ntoarseră B // 34 ei steteau A; ei stăteau B.

375

1—2 acela pe care-l caută se află A; acela pe care-l căuta se află B; *anulat cu A //4 se oprisără A; se opriseră B jj 37 împotrivire A; împrotivire B.*

377

1 răpede A; repede B jj 14 rămasără A; rămaseră B jj 16 pept A; piept B II 20—21 se dusără A; se duseră B jj 23 nu steteau A; nu stăteau B jj 30—31 în pază bună A; sub pază bună B jj 31 la cortul starostelui A; în cortul starostelui B; *anulat cu A.*

378

1 n-o știusără A; n-o știuseră B jj 17 se rătraseră A; se retraseră Ti.

379

3 dădusără A; dăduseră BI/4—5 numai pentru el mai avea dînsa inimă A; numai pentru el mai avea dînsa inima B jj 16 perdută A; pierdută B / în fioresa amorțire A; în fioresă amorțire B jj 19

W
4

acele pe care A; acelea pe care B jj 22 muma A; mama B // 29 Nici că era cu puțință^; Nici nu era cu puțință B; *anulat cu A jj 33 cătră A; către B jj 37 dorința lui o împlinește A; dorința lui o îndeplinește B jl 39 să rămîie A; să rămînă B.*

380

if

1 Plînsul o-necă și lacrămile o podidiră A; Plînsul o-neca și lacrimile 0 podidiră B; *anulat cu A// 26—27 1-a aflat numai înspre miezul nopții A; 1-a aflat însă numai înspre miezul nopții B jj 33 muma A; mama B // 35 până A; pînă B.*

381

7 — Li-am spus-o A; — Le-am spus-o B j /7—8 ni-au trimis A; ne-au trimis B jj 16—17 să mă sting A; să mă sting B // 20 Spaima să le fiu A; Spaimă să le fiu B jj 21 cătră A; către B jj 33 sfîșie A; sfâșie B jj 33—34 ea însăși A; ea însăși B.

382

3 înrăvârsatul zorilor A; în revârsatul zorilor B jj 5 pană 4; pînă B jj 14 petrecusără A; petrecuseră B / Ceva-ceva mai nainte A; Ceva mai nainte B; *anulat cu A // 20 greșit: putregiul AB; corectat: putregaiul // 39 răpede A; repede B j să nu steie A; să nu stea B jj 28 urma A; urmă B.*

383

I
|

1 simțămînt A; simțămînt B // 4 fășiitul A; fișiitul B jj 33 mîngăierea A; mîngîierea B U 21 tot mai în sus A; tot mai sus B; *anulat cu A.*

384

14 pe-nsărate A; pe-nserate B jj 26 intrarea A; imrarea B jj 38 altele mai de departe A; altele măi depărtate B.

385

«Trebuia să-și caute alt drum, altul și iar altul și altul A; Trebuia să-și caute alt drum, altul și iar altul B jj 16—17 gura peșterei luminate de o mulțime de făclii AB; *corectat: gura peșterei, luminată de o mulțime de făclii.*

386

2 se stînsără A; se stinseră B jj 3 sămn A; semn B jj 7 răvârsatul zorilor A; revârsatul zorilor B jj 22 răpede A; repede B.

387

16 pentru primăvară A; pentru primăvara B; *anulat cu A jj 25—26 ne simțim A; ne simțim B jj 26 pept A; piept B jj 31 să intrăm A; să intrăm B jj 35—36 dar inima lui era îndoită și gîndul lui*

neîmpăcat A; dar era inima lui îndoită și gândul lui neîmpăcat B; anulai cu A // 38 siluirea A; siluirea B.

388

8 țingim AB; corectai: tînjim // 13 de hrana sarhădă A; de hrană sarbădă B; anulat cu A // 24 atîte capete A; atîtea capete B // 33 Viscolul A; Viscolul B // 40 putusără A; putuseră B.

389

1—2 simțămîntul A; simțămîntul B // 16 Ba era chiar mai mult. A; Ba era mai mult. B; anulat cu A // 33 pană A; pînă B // 34 steteau A; stăteau B // 39 perdusără A; perduseră B // 40 în vale A; la vale B.

390

5 nu steteau A; nu stăteau i? // 6—7 se uitau din sus A; se uitau de sus B // 18 a simțit // 1; a simțit 2? // 20 simțămîntul A; simțămîntul B // 24—25 să-i scape toți A; să-i scape pe toți B // 36 ea însăși A; ea însăși B.

391

23 se simte A; se simte B // 30—31 numai cu sfială își mai putea ridica ochii spre dînsul A; numai cu sfială își mai ridica ochii spre dînsul B; anulat cu A // 37—38 cînd buciumele sunau de rugăciune A; cînd buciumele răsuna B; anulat cu A // 38 steteau A; stăteau B // 40 pept A; piept B // 41 simțea A; simțea B.

392

9 ne simțim A; ne simțim B // 11 încungiură A; încunjoară B // 12 vîjiitul rîului A; vîjiitul vîntului B; anulat cu A // 33 greșit: întreagă ceată A; întreaga ceată B // 26 gîfăind A; gîfiind B // 33 să pună pe alții pe fugă A; greșit: să pună pe alții de fugă B; corectat după A.

393

26 oichii A; ochii B // 32 prăpastie! A; prăpastiei B // 37—38 nu vroiesc A; nu voiesc B.

394

10 cu ochii țintiți A; cu ochii ațintiți B // 25 să crează A; să creadă B // 33 în genuchi A; în genuchi B.

395

1 jeraticul A; jeratecul B // 7 să spele rănile A; să-i spele rănile B // 15 se lăsă A; se lăsa B; anulat cu A // genuchi A; genuchi B // 18 — Voi, sufletelor curate A; — Voi, suflete curate B.

396

11 i se răvârsă A; i se revârsă B // 16 lăpădată A; lepădată B // 18 simte A; simte B // 23 Un zîmbet de fericire lumină A; Un zîmbet

de fericire lumina B; anulat cu A // 24 înaintea șipotului cu apă limpede A; înaintea șipotului cu apă B; anulat cu A // 30—31 prin tainică legătură A; prin tainica legătură B; anulat cu A.

397

25 țăsătură A; țesătură B.

398

21 simte A; simte B // 23 și abia tîrziu A; și aproape tîrziu B; anulat cu A // 26 vreuna dintre văile A; vreuna din văile B // 28 l-au adus A; l-au dus B; anula', cu A // 29 cutrierările A; cutreierările B // 38 se răvârsă A; se revârsă B.

399

2 muma A; mama B // mîngîindu-o A; mîngîindu-o B // 7 Și la voi e, dar, sfîntă legătura A; Și la voi, dar, e sfîntă legătura B // 20—21 se simțea A; se simțea B // 21 ea însăși A; ea însăși B // 29 galbăn A; galben B // 38 să steie A; să stea B.

400

4 să între A; să între B // 17—18 împotriva A; împotriva B // 26 ei stau AB; corectat: ei st[ăte]au.

401

12 să intru A; să intru B.

402

9 rătrasă A; retrasă B // 24—25 legați cu jurămînt în frățietate A; legați cu jurămîntul în frățietate B; anulat cu A.

403

2 și plăcută îi este lui însoțirea A; și plăcut îi este lui însoțirea B; anulat cu A // 14 mîngăiere A; mîngiere B.

404

4 Se adunasără A; Se adunaseră B // 14—15 de-a lungul văilor și pe sub dealurile A; de-a lungul văilor și sub dealurile B; anulat cu A.

405

5 se deschide vedere largă A; se deschide vederea largă B; anulat cu A // 22—23 sămănăturile A; semănăturile B.

406

28 decît A; dădt B.

407

1 se sfărâmă A; se sfărâmă B; anulat cu A // 7—8 pravul de aur A; praful de aur B // 10 galbăn A; galben B // 12—13 pravul cel scump A; praful cel scump B // 22 acum A; acuma B // 26 Vladislav AB; corectat: Vladimír. // 31 pană A; pînă B // 36—37 răzbind A; răzbea B; anulat cu A.

408

2 îngrăditura lui Bran A; greșit: îngrăditura lui Ban B; anulat cu A // 13 pept A; piept B 1/27 sulițele A; sulițile B jj 29-30 alții săpau șanțul adînc și iar alții așezau parii A; alții săpau șanțul adînc iar alții așezau parii B jj 32 se apucaseră A; se apucaseră B.

409

25 unde se află și azi satul Bodenii A; unde se afla și azi satul Bodenii B; anulat cu A.

410

1 unde se afla satul Urseni AB; corectat: unde se află satul Urseni // 7—8 prin înfundăturile pâraielor A; prin înfundările pâraielor B; anulat cu A jj 10 sămănături A; semănături B jj 15, 23 peatră A; piatră B.

411

9 se coborîsără A; se coborîseră B // 12 venisără A; veniseră B jj 13—14 se-ndesuisără A; se îndesuiseră B // 20 trecusără A; trecuseră B II 31 însătate A; însetate B.

412

8 oștirea cea mare a lui Bolisariu A; oștirea cea mai mare a lui Belisariu B; anulat cu A jj 31 încâierat A; încâirat B; anulat cu A // 33 iară. A; iar B.

413

11 se adunasără A; se adunaseră B jj 22 la îngrăditura din deal A; la îngrămăditura din deal B; anulat cu A jj 28 pept A; piept B jj 38—39 pe cine are-n fața lui?! A; pe cine are față?! B; anulat cu A // 39 atîte vieți A; atîtea vieți B.

414

2 amărăciune A; amărăciune B jj 17—18s& se împedece/l; să se împiedice B 1/19 de-a curmezișa A; de-a curmezișul B // 24 sălepeară pofta y!; săle piară pofta B 1/35—36 răzămîndu-1 A; rezemîndu-1 B 1/39 Āsta-i „popa” A; Āsta-i „popa” B; anulat cu A // 40 serază-mă 4; serazemă B jj 41 pohoiul A; puhoiul B.

414—415

41—1 Să poftească volgarii și să între ^1; să poftească volgarii să între B.

415

4 de-a curmezișa-n albie A; de-a curmezișul în albie B jj 9 fără de răgaz și fără de răsufare A; fă.'ă de răgaz și fără de suflare B; anulat cu A I Intrasără-n război A; Intraseră în război B // 12 cu bolo-

vanii A; cu bolovani B jj 16 răzămat A; rezemat B jj 31 steteau A; stăteau B jj 35 nour de prav A; nour de praf B jj 40 răpede A; repede B.

416

12, 18, 36 prav A; praf B jj 14 cu ochi plini de mînie A; cu ochii plini de mînie B; anulat cu A jj 15, 33 Vladislav AB; corectat: Vladimir // 15 se rătrage A; se retrage B jj 24 pohoiul A; puhoiul B // J 34 se străcurară A; se strecurară B.

417

32 prav A; praf B.

418

11 înainte A; nainte B jj 22—23 aici pe pămînt A; aici în pămînt B; anulat cu A jj 28—29 pe cai/4; și pe cai B jj 30 piedecile A; piedicele B.

419

22 pohoiul A; puhoiul B jj 30 Nu era însă pohoiul pohoi în toată firea A; Nu era însă puhoiul puhoi în toată firea B.

420

2 Dacă A; Daca B jj 8 șir încheiat A; șîr încheiat B jj 31—32 cu alții vreo zece A; cu alți vreo zece B jj 38 sulițele A; sulițile B.

421

6 mai îngroziți A; măi îngroziți B jj 23 cu nouă îndîrjire A; cu noua îndîrjire B; anulat cu A.

422

10—11 lupta cu cazării, iară volgarii au ținut drumul A; lupta cu cazării. Volgarii au ținut drumul B jj 34 nesăcat A; nesecat B.

423

26, 27 mîngăiați A; mîngîiați B jj 32 Moravurile noastre însă nu ne iartă A; Moravurile noastre nu ne iartă B; anulat cu A jj 35 prețu-iește A; prețuiesc B; corectat după A.

424

40 săcuri A; securi B.

425

28 îi rostea vorbe A; îi rostea vorbele B; anulat cu A jj 32 nu era oare și el pradă A; nu era și el pradă B; anulat cu A jj 37 erau călăreții munteni, care stau AB; corectat: erau călăreții munteni, care st[ăte]au // 40 stătea A; stetea B.

4 alergasără A; alergaseră B // 4—5 minunățiile unei lumi lor necunoscută A; minunățiile unor lumi lor necunoscută B // 10 își făcea A; și făcea B // 11 băutură farmecată A; băutură fermecată B // 25—26 fermecele A; fermecele B.

6 amărăciune A; amărăciune B // 17 meazăzi A; miazăzi B // 32 nu-i a bine A; nu e a bine B; *anulat cu A* // 39 să-mi dau seamă A; să-mi dau seama B // 40 grăi dînsa, dînd nedumerită din umeri A; grăi, dînd nedumerită din umeri B; *anulat cu A*.

19 îți este ursita A; îți nste ursită B // 21—24 cită veselie! cite mulțumiri! ce belșug și ce strălucire! ce fel de-ndesuială A; cită veselie! ce fel de-ndesuială B; *întregit după ediția A* // 24—25 urmă dînsa ca-n aiurire A; urmă dînsa ca-ntr-aiurirea B; *corectat:* urmă dînsa ca-ntr-aiurire.

2 privind cu viuă îngrijare în viitorul neștiut A; privind cu viuă îngrijare in viitorul B; *anulat cu A* // 22 frumusețe A; frumuseță B // 38 zimbri A; zimbri B; *anulat cu A*.

6—7 rotunzi A; rotunji B // 8—9 întreg omul viața și putere A; întreg omul viață și putere B // 34 pept A; piept B.

8 Iaca ce-i A; Iacă ce-i B // dindu-și brinci ia vorbă A; dindu-și vînt la vorbă B; *anulat cu A* // 22 perdu A; pierdu B // 30 zimbrii AB; *corectat:* zimbrii // 33 își dedeau A; își dădeau B // 38 Bodea și Bran își dedeau silința A; Bodea și Bran își dădea silința B; *anulat cu A*.

1 se dumireau A; se duminiră B // 6 Ogorii A; Volgarii B // 8 spre strîmtorile Dunării A; spre gurile Dunării B // 28 *g-eshit:* sunteți cu țapii-mbătrîniți A; sunteți ca țapii-mbătrîniți B // 31 iar porniră la vale A; porniră iar la vale B.

7 Sprincenele A; sprîncenele B // 8 dară A; dar B // 34 și purtînd A; purtînd B.

18 rotunzi A; rotunji B // 28 lasă A; lăsă B // 30 Ah, Mală A; Ah, Mala B.

19—20 simțămîntului A; simțimîntului B // 27 spășită A; ispășită B // 31 se îndesui A; se înghesui B; *anulat cu A*.

11 adaogă A; adăugă B // 18 acesta e lucru A; acesta era lucru B // 19 putem AB; *corectat:* puteam, conform contextului // 21 slăbiciune A; slăbăciune B // 23 n-aveam ce să vă spun A; n-aveam ce să spun B; *anulat cu A* // 25—26 iar s-au îngemănat A; iar ni s-au îngemănat B.

3—4 *greșit:* fericit că-n clipa aceasta mă voi simți A; fericit ca-n clipa aceasta mă voi simți B // 6 simțămînt A; simțămînt B // 32 pravul A; praful B // 34 jertva A; jertfa B.

6 oameni AB; *corectat:* oamenii.

21 totuși A; totu-i B; *anulat cu A* // 23 și se simțea umilit în el însuși și rușinat A; se simțea umilit în el însuși, rușinat B; *anulat cu A*.

14 rămăsesără A; rămăseseră B // 16, 19 țarmurul A; țarmul B // 17 să se rătragă A; să se retragă B // 19 și să-i tragă după dînsul A; să-i tragă după dînsul B // 29 să-i încungiure A; să-i încongiure B.

9 intră A; intra B // 26—27 să-și deie seamă A; să-și deie seama B.

20 fără ca să se mai întrebe A; fără ca să mai întrebe B; *anulat cu A*.

3—4 pe din deplin de ea A; pe din deplin din ea B; *anulat cu A* // 18 să între A; să între B // 28 ca nici numele A; că nici numele B; *anulat cu A* // 38 nu poate altfel A; nu poate astfel B; *anulat cu A*.

Jorăpede A; repede B // 19 Radoslav AB; *corectat:* Dragoslav // 25 strigă Mala A; striga Mala B; *anulat cu A* // 30 se adunasără A; se adunaseră B.

12 aice A; aici B // 30 steteau A; stăteau B // 32 mă simt A; mă simt B.

3—4 fără peîncungiur AB; *corectat:* fără de încungiur // 4 Una are să fie A; Una să fie B; *anulat cu A* // 23 fiecare vorbă A; și fiecare vorbă B // 28—29 eu nu pot A; nu pot B; *anulat cu A*.

451

6 femeia e stăpîna casei A; femeia e stăpîna casei B.

452

17 pornisără A; porniseră B *jj* 22 Tot mai trăia însă bătrînul Belisariu A; Tot mai trăia încă bătrînul Belisariu B // 26 ca luptătorii să se adune A; pentru ca luptătorii să se adune B.

453

4 găsisără A; găsiseră B // 17 răpede A; repede B // 21 Radoslav AB; corectat: Dragoslav // 22 trăsēsără A; trăsēsēră B // 30 le era destul ogorilorsă vadă A; le era destul să vadă B // 37 pusără /m-puseră B *fi* 39 rămāsără A; rămāsēră B.

455

9 să făcusără A; să făcuseră B *jj* 10 lanuri de grîu, de săcară A; lanuri de grîu, de secară B *jj* 35 simșit A; simșit B.

45G

2—3 dar tot în coadă A; dar în coadă B; anulat cu A *jj* 10 mîngîiere A; mîngîiere B *ff* 27 rămāsēsără A; rămāsēsēră B // 35 Numai însălbătîcirea A; numai sălbătîcirea B.

457

4 ajunsēsără A; ajunsēsēră B *jj* 7 avusără A; avuseră B *jj* 12 nu-i vorbă A; nu-i vorba B; anulat cu A *jj* 32 înainte A; nainte B.

458

35 să nu mănince A; să nu mînince B.

459

35 ea însasi A; ea însăși B.

460

I ori îi era prea deasă A; îi era ori prea deasă B; anulat cu A // 5 să cresc destoiniciile A; se cresc destoiniciile B *jj* 37 nu se simșea A; nu se simșea B.

461

II Ce putea ea să facă? A; Ce putea să facă? B; anulat cu A *j*/25 simșea A; simșea B *jj* 26 fără de astîmpăr A; fără astîmpăr B.

462

2săsîmtă A; să simtă B *jj* 4 rămāsără A; rămāsēră B *Jl* 11—12 îl făcusără A; îl făcuseră B // 12 n-ajunsēsără A; n-ajunsēsēră B *jj* 27 simșea A; simșea B.

463

28 începūsără A; începūsēră B *jj* 27 mai rămînea A; mai rămîneau B; anulat cu A.

464

I da' odată se risipeau A; și deodată se risipeau B *jj* 2 mai înainte A; mai nainte B *jj* 4 să-i vază A; să-i vadă B *jj* 32 după rînduiala muntenească A; după rînduială muntenească B; anulat cu A *jj* 33 mai înapoi A; mai napoi B.

465

18 cu petre scumpe A; cu pietre scumpe B *jj* 28 la îndămînă A; la îndemînă B.

466

7 Iată podoabă pentru podoabă ca tine ! A; Iată podoaba pentru podoabă ca tine \ B *III* 17 Peatră A; Piatră B *jj* 40 adăugă A; adaogă B.

467

18 venisără A; veniseră B *jj* 24 răcni A; rîcni B *jj* 38-39 ia carul de sare și dă-1 A; ia carul de sare și dă-i B; anulat cu A.

468

37 neîmpăcat A; nempăcat B.

469

2 a întrat A; a intrat B // 5 întrînd A; intrînd B // 9 Se perde 4; Se pierde B // 32 să beie 41; să bea B *jj* 34 petrecusără A; petrecuseră B *Jl* 39 intrată A; intrată B / întră A; intră B.

470

6-7nesăcată A; nesecată B *jj* 15 se sîmte A; se simte B *jj* 18 cu inimă ușoară A; cu inima ușoară B.

471

3 se unisără A; se uniseră B *jj* 4 începūsără A; începūsēră B.

472

1 nesăcatul izvor A; nesecatul izvor B *jj* 14 Trecusără ,4; Trecuseră B.

473

9—10 trebuia să fie A; trebuie să fie B *jj* 30 de peatră A; de piatră B *jj* 40 văzūsără A; văzuseră B.

474

2 să mănînci A; să mînînci B.

475

2 ne^oșătorii A; ne^oșătorii B // 21—22 dar nu grăbi cu răspunsul, ci așteaptă AB; corectat: dar nu grăbi cu răspunsul, ci așteaptă // 32—33 nimănuia A; nimănuia B // 40 singur și părăsit de toți A; singur, părăsit de toți B.

476

10 zîmbind cu viuă mulțumire AB; corectat: zîmbind cu viuă mulțumire.

478

12 se prinsără A; se prinseră B // 14 întră A; intră B // 19—20 se mai încumăta A; nu se mai încumetă B // 27 te simți A; te simți B // 3i 3e prinseră dar mai de aproape A; Se prinseră dar mai aproape B; anulăi cu A // 35 se strînsără A; se strînsără B.

479

10 fusesără A; fuseseră B / să minînce A; să mînce B.

480

72 negoțatori A; negoțatori B // 16 se răzămau A; se rezămau B // 23—24 ca Dragodan și Vladimir să nu rămîie singuri A; pentru ca Dragodan și Vladimir să nu rămîie singuri B // 29 să minînce A; să mînce B // 32 ajunsără A; ajunsără B // 37 răvârsarea A; revârsarea B.

481

6—7 să prinză de veste A; să prindă de veste B // 17 să-i trimită A; să-i trimită B // 21—22 negoțatorii A; negoțatorii B; 33 negoțatori A; negoțatori B // 49 care-i momisără A; care-i momiseră B // 41 și-i despuiasără A; și-i despuiaseră B.

482

10—11 și tot era mai cuminte să le deie drumul A; și tot mai cuminte era să le dea drumul B // 22 se simțeau A; se simțeau B.

483

22 răpaos A; repaos B // 34 pe țărături! A; pe țărături B.

484

15 ^{mi} mai fusesără A; nu mai fuseseră B // 17 nu mai suferisără A; numai suferiseră B // 19 săraci, lihniți de foame A; săraci și lihniți de foame B // 34—35 ca nimic să nu se strice fără de folos

A; ca nimic să nu se strice B; întregit după ediția A // 39 s-a rătras A; s-a retras B.

485

27 mulțumind pentru ceea ce li se ia A; greșit: mulțumind ceea ce li se ia B; anulat cu A // 36 sprincene A; sprincene B // 37 rotunzi A; rotunji B.

486

5 minunea minunelor! A; minunea minunilor! B // 6 cu barbă netedă A; cu barba netedă B.

488

20 stetea A; stătea B.

489

1—2 să se simtă A; să se simtă B // 2 să steie A; să stea B // 26 Snsătați A; însetați B.

490

11 Răciulete cel afară din cale viclean A; Răciulete cel afară din cale de viclean B // 24—25 mîngăierea ce ne-o dă A; mîngăierea ce ni-odă B // 26 în cealaltă lume A; pe cealaltă lume B.

491

31—32 i se deschisără A; i se deschiseseră B.

492

4 femeia depravată A; femeia desfrînată B // 9 dar o avuse AB; corectat: dar o avuse[se] // 28 stetea ca porumbița prinsă-n ghearele șoimului A; stetea ca porumbița în ghearele șoimului B // 32 galbănA; galbenB // 36 simțea A; simțea B.

493

18 să scoată A; să scoată B.

495

4 frumuseța A; frumusețea B // 29, 33 simțămîntul A; simțămîntul B // 32 așa-i zise ea lui Bodea A; așa îi zise ea lui Bodea. B; anulat cu A.

496

15—16 te vei încredința că el nu se ascunde A; te vei încredința căci el nu se ascunde B; anulat cu A // 18 la aceasta A; la acesta B; anulat cu A // 19 răpede A; repede B // 26 eu însămî A; eu însumi B; anulat cu A // 34 însămî A; însumi B; anulat cu A // 38-39 - Niciodată! răspunse Mala. „Da! dai” - zicea Clio A; „Niciodată!” - zicea Clio B; anulăi cu A.

497

17 *hetere AB; corectat: hetaire // 34 perde A; pierde B // 37 numai unul pe altul vedeau A; numai unul pe altul se vedeau B // 41 stinse A; stinse B.*

498

25 *pept A; piept Ti // 39 slăbiciunea A; slăbăciunea B.*

499

5 *Maica soacra A; Maica soacră B // 9 mîngăierea A; mîngîierea B // 11 jertvit A; jertfit B // 17 încungiurată A; încunjurată B // 26 cătră A; către fi // 27 simțămîntul A; simțămîntul B.*

500

11 *eu n-am venit /4; n-am venit B; anulat cu A // 30 jignită A; jic-nită B // 31—32 Ei bine, ea n-are să voiască A; Ea n-are să voiască B; anulat cu A.*

502

11 *se simte A; se simte £ // 24 Cunigund A; Cunimund B // 25 cupă regală pentru oaspeții AB; corectat: cupă regală pentru ospeții.*

503

6 *ogori și longobarzi A; ogorii și longobarzii B // 16 nesăcatele straturi A; nesecatele straturi B // 36 s-a rătras A; s-a retras fi.*

504

7 *în anul 572 4; în anul 562 B; anulat cu A // 25 însătat 4; însetat B // 30 copil încă nevrîstnic 4; copil încă nevrîstnic B // 39 galbănă A; galbenă B.*

505

25 *se simțeau .4; se simțeau B // 35 vorbele mamei lui A; vorbele mamei lui B // 35—39 degeaba i-am mai vorbi noi! a zis odată Bran A; degeaba i-am mai vorbi noi! E om cu slăbiciuni mari, pe care nu e stăpîn. Nu uitați că în două rînduri și-a călcat jurămîntul: o dată cînd a vîr-sat sînge, iar altă dată cînd s-a căsătorit! a zis o dată Bran B.*

506

17—18 *dar el făcea tot ceea ce îi stă prin putințe AB; corectat: dar el făcea tot ceea ce îi sta prin putințe.*

507

30 *a se lăpăda A; a se lepăda B.*

508

8 *să coprindă A; să cuprindă B.*

509

2 *se tîrăsc A; se tîresc B // 3—4 Să ne rătragem A; Să ne retragem B // 34 Intrării A; intrării B.*

864

; f

510

4 *stejar A; stejar B // 11 Se adunasără A; Se adunaseră B // 16 Zilele de-a rîndul A; Zile de-a rîndul B // j au cutrierat A; au cutreierat B // 22 Intrării A; intrării B // 32 să-i învingem A; să-i înfrîngem B // 36 care stau AB; corectat: care st[ăte]au.*

^

i

T

511

8 *preuteasă A; preoteasă B // 13 întrarea A; intrarea B // 17 își dedea A; își dădea B // 23 se simțeau A; se simțeau B // 31 năcăjit A; necăjit B.*

512

8 *răvîrsatul zorilor A; revîrsatul zorilor B // 18 vestminte A; greșit: vestimente B; anulat cu A // 23 să intrăm A; să intrăm B // 30 îi răcunosc A; îi recunosc B // 40 să-i răcunosc.4; să-i recunosc B // 41 prietin A; prieten B.*

513

2 *mîngîiere A; mîngăiere B.*

514

3 *dîntăi 4; dîntăi B // 3-4 v-ați lăpădat A; v-ați lepădat fi // 11 e o rușine să se teamă A; e rușine să se teamă B; anulat cu A // 12 să razămă A; se razămă fi // 15 se-ntoarsără A; se-ntoarseră fi.*

h

*

515

14 *iar mîne, dacă pleacă A; iar mîne iar pleacă B; anulat cu A // 20 să între A; să între fi // 26-27 vei fi intrat A; vei fi intrat fi // 34 Intrat .4; intrat fi.*

516

22 *adimenit A; ademenit fi // 29 jertvind A; jertfind fi // 30 peatră 4; piatră fi // 42 Rătrage-te ^4; Retrage-te fi.*

517

9 *se rătrase .4; se retrase fi // 23-24 de peatră A; de piatră fi / 2S se despărțisără A; se despărțiseiă B // 19 o pomiseiă ^4; o porniră fi // 24 iarba umădă ^4; iarba umedă B // 27 o pornisără ^; o porniseră fi / rămăsesără A; rămăseseră B // 34 sămnu A; semnul fi.*

518

3 *răpeziciune A; repeziciune fi / în zadar A; în zădar fi // 5 răpede A; repede fi // 10 scoase din încheietură A; scoase din încheieturi fi // 18—Mai răpede! mai răpede! A;— Mai repede! mai repede I fi // 20 răpede A; repede fi // 22 de bolovani rostogoliți la vale AB;*

I

:

865

corectat: de bolovanii rostogoliți la vale // 30 rămăsesără A; rămăseseră B // 39 cuprinșără A; cuprinseră B // 40 se-ndesuiră A; se înghesuiră B; anulat cu A.

519

16 să se coboară A; să se coboare B // 19 atîte suferințe A; atîtea suferințe B // 20 se jertvesc atîte vieți A; se jertfesc atîtea vieți B.

520

1—2 Ne vom rătrage A; Ne vom retrage B // 2 stîns A; stîns B // 7 și-1 făcusără A; și-1 făcuseră i? // 20 zidurile negrite A; zidurile înnegrite B // 21 ca să coboară A; ca să coboare B // 28 să-isîmtă A; să-i simtă B.

521

6—7 III Încheierea A; III Spășirea B // 14 din nici unul A; în nici unul B // 21 Trecusără A; Trecuseră B // 24—25 Nu trece însă omul luminat prin lume fără ca să-și reverse lumina A; Nu trece însă prin lume omul luminat fără ca să-și reverse lumina B // 25 i se stînge A; i se stînge B // 28 a răvârsat-o A; a revârsat-o B // 29 întră A; întră B.

522

4 intrate A; intrate B // 8 jertvise A; jertfise B // 13 până A; pînă B // 26—28 nu sună pentru că vrea să cruțe viețele noastre, nu sună pentru că e gata să-și deie pînă chiar și viața A; nu sună pentru că e gata să-și deie pînă chiar și viața B; anulat cu A.

523'

8 dîntăi A; dîntăi B // 12 s-o jertvești A; s-o jertfești B // 21 mintea cea cumpânitoare A; mintea cea cumpenitoare B.

524

13—14 el a rămas neclintit, neschimbat A; el a rămas el însuși, neclintit, neschimbat B // 33 băietul A; băiatul B.

525

3 scoasă A; scoase B // 6 își dete seamă A; își dete seama B // 8 a intrat A; a intrat B' // 15 era înfrîngerea lui, și înspăimîntător A; era înfrîngerea lui. înspăimîntător B // 29 s-a răvârsat A; s-a revârsat B // 34 stătuseră A; stătuseră B.

526

6 se sehimbasără A; se schimbaseră B // 10 i se supusesără A; i se supus«seră B // 21 pe țârmurii rîului A; pe țârmii rîului B // 26—27

i-au trimis lui Dragodan vorba A; i-au trimis lui Dragodan vorbă B // 34 steteau A; stăteau B // 35 a-și spăși A; a-și ispăși B.

527

10 între vaietele de durere A; între vaiete de durere B; anulat cu A.

528

20 simțămîntul A; simțămîntul B.

529

35 El luă mîna fiului său și se uita lung în fața lui. AB; corectat: El luă mîna fiului său și se uită lung în fața lui.

530-534

Aceste pagini constituie un capitol nou (încheiere...), adăugat de autor la reeditarea scrierii în 1916. În ediția prineeps (1902) narațiunea storică Din bătrîni se încheia cu actualul capitol III (Spășirea) din Partea a cincea, capitol pe care, în prima ediție, Slavici îl intitulase ca atare: încheierea.

534

7—8 și se-nece-n cele din urmă-n păcătoșii lor; corectat: și [să] se-nece-n cele din urmă-n păcătoșii[le] lor.

DIN BĂTRÎNI. NARAȚIUNE ISTORICĂ
[VOLUMUL II] MANEA

Au apărut pentru prima dată în periodic două capitole: *Tămbăliul*. Fragment din romaaul istoric *Din străbuni*, voi. II, în *Sămănătorul*, IV (1905), nr. 9 (27 februar), p. 134-138; *Bagdad*, în *Sămănătorul*, IV (1905), nr. 15 (10 aprilie), p. 228-233, nr. 16 (17 aprilie), p. 245-248, cu următoarea notă din partea Jredacției: „Acest fragimnt alcătuiește capitolul al doilea al rominului *Din străbuni*, voi. II (inedit)”. La apariția romanului, fragmentul tipărit sub titlul de *Bagdad* constituie „capitolul al doilea”, dar în Partea a treia a romanului.

Se tipărește în volum: DIN BĂTRÎNI. MANEA. Narațiune istorică, București, Imprimeria și Eititura „Librăriei Șeoalelor”, C. Sfetea, 1905, 343 p. (Pe coperta exterioară: 1906).

Se reproduce capitolul *Mneștii la Luceafărul*, V (1906), nr. 9 — 10 (15 mai), 1 .195—199, cu următoarea notă din partea redacției: „Dl. volumul *Manea*, apărut de curând, asupra căruia vom reveni mai pe larg într-o dată de seamă”.

Intrucit în fragmentul tipărit în *Luceafărul* se reproduce, textul după volum, msnționăm variantele numai la cele două capitole tipărite în *Sămănătorul*.

Este cea de a doua „narațiune istorică” din seria celor anunțate în *O mirturisire*, prefața la primul volum, și ea se intitula, inițial, *Din străbuni*. Romanul a fost scris între 1903 și aprilie 1905. „Vei fi așteptat de mult — îi scrie Slavici lui Roman Ciorogariu în 6 aprilie 1905 — răspuns la scrisoarea ce de atîta timp mi-ai trimis. Am amînat însă răspunsul de azi pe mine, fiindcă țineam să-ți spun multe. Am lucrat însă în timpul acesta la a doua parte a narațiunii *Din bltrini* și așteptam să termin pentru ca să-ți pot scrie în toată liniștea” (Scrisoare datată: *Măgurele*, 6 aprilie v., 1905).

Din bătrîni. *Manea* apare numai la cîțiva ani după primul volum și se părea că scriitorul își va realiza într-un timp scurt planul de a

înfățișa istoria poporului nostru într-un ciclu de narațiuni. Ideea nu era nouă și am aminti „novelele istorice” ale lui Asachi. Slavici se va dovedi însă mai puțin perseverent decît predecesorul său.

Acțiunea celui de al doilea roman istoric al lui Slavici se petrece în secolul al IX-lea și scriitorul caută să-i fixeze un cadru cît mai larg. Este evidentă preocuparea de a prezenta această epocă din viața poporului nostru în strînsă corelație cu istoria țărilor vecine și chiar a unora situate în zone geografice mai îndepărtate. Se poate vorbi, nu fără temei, de exces de istoricitate, întîlnind destule pagini care iau înfățișare de cronică.

Romanul are o bună bază documentară și scriitorul pune la contribuție tratate pe care le utilizează cum am mai arătat (*Ioan Slavici. Opera literară*, București, 1970, p. 26—29) și în scrierile sale istorice. Se cuvin amintite în primul rînd lucrările în care se prezintă istoria popoarelor vecine. Slavici își culege informația din tratatele lui J. Lelével (*Histoire de Pologne, Histoire de la Liihuanie et de la Rulhénie*), M. Horvâth (*Kurzgefasste Geschichte Ungarns*), C. I. Jirecek (*Geschichte der Bulgaren*). În prezentarea istoriei popoarelor din Asia utilizează lucrările lui Joseph Hammer-Purgstall (*Geschichte des osmanische Reiches, Geschichte der goldenen Horde, Literatur Geschichte der Araber*), C. D. Ohsson (*Histoire des Mongols*), G. Pauthier și M. Bazin (*Chine moderne ou description historique, géographique et littéraire de ce vaste empire, d'après des documents chinois*). Lucrarea lui G. Pauthier și M. Bazin privitoare la China ca și traducerea pe care le fac din cărțile sacre, din teatrul chinez și imnurile sanscrite persane, egiptene, asiriene și chineze oferă o imagine destul de cuprinzătoare asupra istoriei culturii și literaturii popoarelor orientale. Din izvoarele interne ocupă un loc important *Hronica românilor a lui Oh. Șincai*. Slavici scria, încă în 1891, că Șincai „și astăzi pe lingă toată bătrîneasca lui naivitate, e cel mai cu rivnă dintre istoriografii noștri” (*Istoria universală*, II, p. V). Scriitorul pune la contribuție și lucrarea lui Gherasim Timus, *Dicționar aghiografic...* (București, 1898) la care face referiri în roman (volumul de față, p. 667). Preia de aici informații a căror exactitate nu este întotdeauna controlată, și chiar fabulația. Sînt înfățișați, cu multe date din *Dicționarul aghiografic*, Aetiu, Bassa, Justinian, precum și patriarhii din Constantinopol (Ignatie, Nichifor, Tarasie) și conflictul lor cu biserica apu-

seană. Sînt construite cu date din *Dicționarul aghiografic* și seene. ca cea a martiriului lui Teodor Crater, care se petrec în Asia.

Epoca pe care o înfățișează Slavici se înscrie ca o etapă importantă în istoria poporului nostru. Procesul de lungă durată al formării limbii și poporului român început odată cu colonizarea și cu romanizarea Moesiei și Daciei și continuat prin asimilarea treptată a elementului slav și a celorlalte elemente etnice de pe teritoriul carpato-dunărean se încheie la începutul secolului al X-lea cînd limba română apare pe deplin constituită. Istoricii disting în cadrul acestui lung proces o epocă a desăvîrșirii formării limbii și poporului român, cuprinsă între secolele VII și IX, epocă în care populația daco-romană pune bazele „complexului specific de cultură materială *balcano-carpatică*” și se poate vorbi de „protoromâni” (A. Oșetea, *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 107 și următoarele).

Secolul al IX-lea pînă la venirea ungarilor este dominat de echilibrul instabil de forțe din regiunile de la vest de Dacia între regatul franc, principatul morav și primul tarat bulgar. Populația protoromână și slavă se poate organiza local pe baza procesului intern de diferențiere economică și socială și se pun bazele „acelor jupanate și voivodate” (A. Oșetea, *op. cit.*, p. 111). Slavici numește populația protoromână *munteni*, cum face și pentru populația daco-romană din secolul al VI-lea, prezentată în primul său roman istoric. Muntenii sînt însă înfățișați ca trăind în văile riurilor, în tîrguri și orașe și avînd și cetăți. Sînt conduși de *juzi*, care îndeplinesc funcția de judecători în „*obște*” și de comandanți militari peste „ceata” lor în timp de război. Juzii apar cu aceste misiuni, de judecători și de căpetenii militare în toată aria romanică (N. Iorga, *Istoria românilor*, II, *Oamenii pămîntului (pînă la anul 1000)*, București, 1936, p. 159—169).

Conviețuirea dintre protoromâni și slavi este în secolul al IX-lea sesizabilă „pe toată întinderea Daciei și totodată și procesul lent a asimilării slavilor” (A. Oșetea, *op. cit.*, p. 109). Slavici numește populația slavă de pe teritoriul țării noastre *sîrbi*, termen impropriu ca și *sorbi* din romanul anterior.

Termenul *sîrbi*, pentru slavii de pe teritoriul țării noastre se întîlnește în documente (T. Cipariu, *Gramatica limbii române*, II, Blaj, 1877, p. 18) de unde îl împrumută, desigur, și scriitorul.

Conviețuirea dintre protoromâni și slavi, ca și lupta lor comună împotriva popoarelor migratoare sînt descrise cu o viziune care au

•contrazice, în general, adevărul istoric. Se poate spune același lucru și despre modul cum sînt prezentați ungarii. Slavici se îndepărtează însă de adevărul istoric atunci cînd atribuie cazărilor (o seminție de tătari) o prezență masivă pe teritoriul estic al țării noastre. Scriitorul stilizează, fără suficient spirit critic, date din istoriografia slavă. Problema prezenței cazărilor pe teritoriul țării noastre este discutată •ceva mai tîrziu, poate sub influența romanului, și în presa din Transilvania.

Protobulgarii trec Dunărea în a doua jumătate a secolului al VII-lea și întemeiază aici primul tarat bulgar (681 — 1018). Modificarea situației politice și militare în spațiul balcano-carpatic nu are totuși <j influență prea mare asupra populației din Dacia. Dominația avară este înlocuită de cea protobulgară însă ea are un caracter nominal, întrucît taratul bulgar trebuie să lupte cu Imperiul bizantin pentru recunoașterea și menținerea propriei sale existențe. Se explică de ce „nu se constată în Dacia nici o «colonizare» protobulgară și nici prezența unor garnizoane ale taratului” (A. Oșetea, *op. cit.*, p. 109). Protobulgarii nu exercită, pe de altă parte, o influență importantă nici sub raport cultural. Populație de păstori nomazi nu aduc cu ei, ca și avarii, nimic fundamental, ce nu se întîlnea în noua lor patrie. „Dar trebuie să se vadă în ea — scrie N. Iorga în legătură cu influența culturală a protobulgarilor —, nu răspîndirea capitalului pe care invazia slavă l-ar fi adus cu dînsa, căci marile culturi trebuie să plece •de la un centru vechi, puternic și vestit, iar unul ca acesta nu se poate descoperi în părțile de unde au venit și unde au locuit ei, întîi, ci numai din sarcina de mijlocitori ai civilizației bizantine” (*Istoria românilor*, II, p. 283).

Viziunea lui Slavici asupra protobulgarilor suferă modificări importante în raport cu cea din primul roman. Renunță în primul rînd la numirea de *volgari* și utilizează pe cea de *bulgari*. Protobulgarii sînt descriși, pe de altă parte, în momentele în care își însușesc civilizația și cultura bizantină, pe care o transmit, apoi, protoromânilor. Dar descrierea expediției lui Budac în nordul Dunării, imaginată de scriitor, rămînerea vremelnică a acestor trupe în nordul Dunării chiar motivată prin condiții climaterice, ia înfățișarea prezenței unei garnizoane a taratului protobulgar pe teritoriul țării noastre, prezență ce nu poate fi demonstrată pe bază de documente.

Creștinarea primului tarat bulgar din sudul Dunării se face după 864 și „oficial” începînd cu pătura feudală. Dacia nu a fost creștinată „oficial”, cum se întîmplă nu numai cu taratul bulgar, ci

și cu alte țări vecine. Creștinismul protoromânilor se prezintă și în secolul al IX-lea ca „o manifestare de caracter popular, fără misionari cunoscuți și fără convertirea cu alai a vîrfurilor feudale” (A. Oțetea, *op. cit.*, p. 109). Slavici respectă adevărul istoric și preoții săi nu prezintă, structural, trăsăturile „misionarilor”, ci sînt „pămînteni**”, cu știință de carte, pentru care desprinderea de „obște” reprezintă o mare dramă a vieții.

întîlnim și în acest roman anacronisme și ele au la bază, cum arată N. Iorga, dorința scriitorului de a-i înfățișa pe protoromâni cu o civilizație și cultură la nivelul celor din Imperiul bizantin și din alte țări. Exemplul cel mai izbitor îl oferă prezența la Tîrgoviște, în secolul al IX-lea, a unei curți domnești care, prin strălucire și fast, vrea să imite pe cea din Bizanț.

Istoriografia consacrată Imperiului bizantin îi oferă scriitorului un material informativ bogat și atenția sa se deplasează de la înfățișarea vieții poporului nostru spre prezentarea peisajului social din Imperiul bizantin și califatele arabe. Manea, preotul „muntean” din Mănești este un personaj parcă anume construit ca prin intermediul său să se prezinte acest peisaj. Unii cercetători consideră numele personajului și toponimicul, gepide (Const.C. Diculescu, *Die Gepiden*, Leipzig, 1923, p. 186), însă fără bază științifică. Spațiul geografic se lărgește considerabil și dacă Bodea și Mala, din primul roman istoric, rătăcesc prin codrii din Carpații românești, Manea și Ana peregrinează prin lumea Imperiului bizantin, iar modestul preot din Mănești străbate, asemeni lui Nicolae Milescu, spătarul, țările de pe continentul asiatic.

Scriitorul trece experiența sa de viață și în seama unor eroi din romanele istorice, procedeu pe care l-am întîlnit în nuvelistica sa. Slavici îl informează pe Maiorescu din Roma, în 10 august 1882, asupra primului său contact cu operele de artă din Italia: „Simt adînc ceea ce zice această pinză — scrie Slavici despre pinzele lui Rafael —; zguduit am fost din temelii în clipa, cînd ochii mi s-au oprit asupra ei și zguduit am rămas pînă în clipa aceasta; simt, dar nu înțeleg. E înainte de toate un efect de culori, care la început te face să nici nu vezi icoana înfățișată prin ele; vederea îți este oarecum uimită de această armonie veselă, senină și dulce ca răcoroarea dimineților de mai ale noastre” (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, I, București, 1934, p. 85). Astfel scriitorul îl înfățișează pe țarul Boris, copleșit de emoție în fața unui spectacol necunoscut lui. „E zguduitor efectul — comentează Slavici — pe care-l

produc artele plastice asupra oamenilor nedeprinși cu ele” (volumul de față, p. 580).

Critica literară nu acordă atenție acestei „narațiuni istorice”. Ovid Densusianu îl consideră un roman nereușit, deoarece este construit din „cărămide legate unele de altele printr-un fir foarte slab” (*Viața nouă*, nr. 2, 15 februarie, 1907, p. 43). Criticul îl învinuiește pe Slavici și pentru excesul de reflecții filozofice, de fapt moralizatoare, precum și pentru limba neîngrijită.

Romanul s-a bucurat și de atenția lui N. Iorga. *Cronica sa, Romanul istoric și d. Slavici (Sămănătorul, nr. 18, 30 aprilie 1906)* se reproduce și în foile de peste munți (*Tribuna*, nr. 90, 11/34 mai 1906). N. Iorga o reia două decenii mai târziu (în *Istoria literaturii românești contemporane, II. în căutarea fondului, București, 1934, p. 87—88*): „Astfel, răsfoind cronicile bizantine — scrie N. Iorga — Slavici căuta să ghicească o viață a românilor medievali pe care s-o lege cu faptele cele mari ale epocii lor (*Din bătrîni*). Volumul al doilea, *Manea*, din care un fragment se dă și în *Sămănătorul*, prezintă epoca lui Mihail Bețivul, a Cezarului Bardas, a viitorului împărat Vasile, a patriarhilor, în luptă, Ignatie și Fotie. Dar realizarea îndrăznețului gînd se dovedi cu totul imposibilă. Pentru evenimentele și figurile mari de istorie, povestitorul celor de la el de-acasă și din vremea lui n-avea pe departe imaginația necesară: cele mai impresionante scene din Bizanț sînt trivializate — mai puțin cele din Bagdad, care n-au însă relief — iar palidele figuri de preoți, de ciobani, de «croitori» români, care se învâluie cu bulgari năvălitori și cu greci din Constantinopol, rămîn pînă la sfîrșit nelămurite. Titluri ca *Tămbălăul* pentru o procesiune patriarhală și una de batjocură a lui Mihael arată care e nivelul. O Tîrgoviște cu voievod în secolul al IX-lea apare anacronic chiar pentru cine nu e istoric. De fapt, cum pentru d. Florantin lumea lui Decebal era, în epic, aceea a unui sat ardelean, pentru Slavici toată acea frămîntare de popoare se face după ritmul potolit și hazliu al unei petreceri de țărani. Dialogurile filozofice, foarte dese, îngreue și încurcă. O operă de artă nu poate răsufli în acest aer așa de rar.” N. Iorga înlătură, la o distanță de două decenii, toate aprecierile favorabile pe care le face în *Sămănătorul* cu privire la „narațiunile istorice”. Atunci găsea că Slavici era pregătit să dea asemenea narațiuni. „D. Slavici — scrie N. Iorga — e unul dintre cei mai pregătiți pentru această sarcină. Un roman istoric bun nu se poate înjgheba decît de acel scriitor care își poate închipui el însuși că trăiește în alte vremi, care le știe deci destul de bine pentru a-și putea face această închipuire. Eroii săi trebuie

să-i fie vechi și bune cunoștințe, mediul lor trebuie să fi fost scotocit în așa chip încît orice colț și mărunțiș din el să fi intrat în personalitatea scriitorului. Numai dintr-o mare bogăție a lui poate da el și lumii cititorilor ceva. D. Slavici e însă un cunoscut cercetător al trecutului nostru. Dacă a scris numai povestiri mărunte, el a fost ani de zile tipăritorul culegerii documentare «Hurmuzaki», din care deci o parte-i e cunoscută filă cu filă. Desigur că din această muncă, îndeplinită după puterile sale, i-a venit îndemnul la romanele istorice de astăzi." *Aprecieri favorabile, cum nu sînt și cele din Istoria literaturii românești contemporane, și potrivit cărora „narațiunile istorice” ale lui Slavici nu ar fi decît rezultatul unei răsfoiri a cronicilor bizantine.*

Romanul lui Slavici este o amplă povestire cu subiect oriental și nu întîmplător scenele în care se prezintă Bagdadul sînt și cele mai interesante. Scriitorul transilvănean anticipează, cu cîteva decenii, proza lui Sadoveanu de inspirație „persană”.

V a r i a n t e *

SIGLE: .A: *Sămănătorul*, 1905

7i: *Din bătrîni. Manea. Narațiune istorică*, București, Imprimeria și Editura „Librăriei Școalelor”, C. Sfetea, 1905

540

21 până; *corectat: pînă.*

545

8 fără ca să mai întrebe de cineva; *corectat: fără ca să mai întrebe pe cineva // 34—35 nu, mai ales femeie care; corectat: nu [e] mai ales femeie care.*

568

19 unde se afla Budac; *corectat: unde se află Budac.*

569

8—9 se temeau ca nu cumva cazării să fie aproape, pe unde se vedeau focuri, ar fi dorit ca oastea întreagă; *corectat: se temeau ca nu cumva cazării să fie aproape, pe unde se vedeau focuri, [și] ar fi dorit ca oastea întreagă.*

* întrucît cel de-al doilea volum al romanului istoric *Din bătrîni*, intitulat *Manea*, n-a mai fost reeditat în timpul vieții scriitorului, singurele variante care au putut fi consemnate sînt cele oferite de capitolele *Tămbălăul* și *Bagdad*, apărute în *Sămănătorul*. În volumul (ie față corespunzînd paginilor: 601—608 și respectiv 610—751. În rest în aparatul critic au fost menționate unele corectări de text cerute de contextul capitolului sau paginii respective.

576

25—27 lupta dintre iconoclaștii, care sfărâmau icoanele ca pe niște idoli, și iconodulii, care se închinau la ele; *corectat: lupta dintre iconoclaști, care sfărâmau icoanele ca pe niște idoli, și iconoduli, care se închinau la ele.*

579

19 Abia după ce se afla în mijlocul sălii au intrat; *corectat: Abia după ce se află în mijlocul sălii au intrat.*

581

32—33 să steie fiecare în față judecătorului; *corectat: să steie fiecare în față judecătorului.*

593

27 vei trăi în cuvioasa retragere; *corectat: vei trăi în cuvioasă retragere.*

595

16 cei ce venea ori plecau; *corectat: cei ce venea[u] ori plecau.*

597

18—19 ucenicii părintelui Metodiū care se mai aflau la Prislop; *corectat: ucenicii părintelui Metodiū care se mai aflau la Prislav.*

601

1—2 III *Tămbălăul. Fragment din romanul istoric Din străbuni, voi. II A; III Tămbălăul B // 5 până A, pînă B // 7 Părintele Manea (apare ainoiat: Părintele Manea e preot muntean, a căruia soție au răpit-o bulgarii.) A; Părintele Manea B // 16 o pierduse A; o pierduse B // 16 Ana (apare adnotat: Ana e preoteasa răpită și ajunsă în cele din urmă la Constantinopol.) A; Ana B // 32 timp de pierdut A; timp de pierdut B // 33—34 să ni putem găsi A; să ne putem găsi B.*

602

6 intrăm A; intrăm B // 8 să ni căutăm A; să ne căutăm B // 17 împrejurul unui neguțător A; împregiurul unui negoțător B // 19 pierduse A; pierduse B // 22 împrejurul A; împregiurul B // 28 învălmășeală A; învălmășală B / zbierete A; zbierate B // 34 vie emoțiune A; viuă emoțiune B // 36 împregiurul A; împrejurul B // 37 balaur A; balaur B.

603

1—2 adaogă iar Bociu A; adaogă Bociu B // 14 patriarhului (apare adnotat: Fapt petrecut în anul 857.) A; patriarhului B // 20 patriar-

hui e eunuc A; patriarhul e scopit B // 26—28 a pățit de curînd o mare rușine în timpul unei procesiuni A; a pățit de curînd o mare rușine, căci au apucat-o durerile facerii în timpul unei procesiuni B // 30-31 puhoiul A; pohoiul B // 36 că Barda A; ca Barda B; anulat cu A.

604

8—9 iar lumea se adunase-n calea lui ca să-l aclame în tot drumul lui A; iar lumea se adunase ca să-l aclame în tot drumul lui B // 14—15 balaurului A; balaurului B; anulat cu A // 29 împrejurul A; împrejurul B // 37—38 răzâmași-vă A; răzâmași-vă B // 39 se clatină A; se clătina B // 39—40 supt picioarele A; sub picioarele B.

605

4 balaurul A; balaurul B // 5—6 ca să te simți pierdut A; ca să te simți perdat B // 8 fără să se mai gîndească A; fără ca să se mai gîndească B // 10 asemenea balauri A; asemene balauri B.

606

5 se pierdea A; se perdea B // 7—8 supt care A; sub care B // 9 ripidele de aur A; hripidele de aur B // 12 patriarhului (apare adnotat: ^fîntul Ignatie, care a fost înlocuit cu Photie, căpetenia gardei.) A; patriarhului B // 22 mișcare, mai vie A; mișcare, mai viuă B // 27—28 ipodrom A; hipodrom B // 33 papesa Ioana A; papisa Ioana B; anulat cu A // 38 cari-și puseseră A; care-și puseseră B.

607

7 s-a făcut pe deodată liniște adîncă A; s-a făcut liniște adîncă B; corectat: s-a făcut deodată liniște adîncă // 24 cari A; care B // 25 vie emoție A; viuă emoțiune B // 25—26 să dea năvală A; să deie năvală B // 27 la Sfînta Sofia A; la Sfînta Sofie B // 31 răcnind A; rîcnind B // 34 izbutiseră A; izbutisără B.

608

2 el înțelesese A; el înțelese B // 6 Budac (apare adnotat: Căpetenia cetii bulgare, care răpise pe preuteasa.) A; Budac B // 7 unde nemerește A; unde nimerește B // 18 oameni cari A; oameni care B // 19 să-i înțeleagă romaneasca A; să-i înțeleagă româneasca B // 22—23 Vasilie Macedoneanul, destul și el singur (apare adnotat: Vasilie Macedoneanul, care a ajuns împărat, trăise cîțva timp pe țarmul stîng al Dunării.) A; Vasilie Macedoneanul, destul și el singur B // 31 Pierzîndu-și A; Perzîndu-și B // 35—36 și lumea rîdea cu hohote A; și lumea și rîdea cu hohote B.

611

33—34 îl întreba apoi pe protivnicul său; corectai: îl întreabă apoi pe protivnicul său.

615

22—23 sub cedrii Libanului și la poalele muntelui Sinaia; corectat: sub cedrii Libanului și la poalele muntelui Sinai.

622

23 îi dau; corectat: îi d[ăde]au.

625

18—19 cu temnicerul, care putea să facă viața plăcută; corectat: cu temnicerul, care putea să[-i] facă viața plăcută.

631

4—5 țîind bună rînduiala între oameni; corectat: țîind buna-rînduială între oameni.

634

25—26 greșit: am umblat prin lume; corectai: om umblat prin lume.

640

15 Bagdad (Fragment) A; Bagdad B // 18 țermurii Tigrului A; țărmurii Tigrului B // 19 Almansorul A; Almansor B // 23 țermurul A; țărmurul B // 28 țermuri A; țărmuri B // 30 intrare A; intrare B // 33 intrau A; întrau B.

641

17 neguțătorii A; negoțătorii B // 17—18 tot neîntrecute în frumuseța lor A; tot neîntrecute încă în frumuseța lor B // 19 fineța A; finețea B // 20—21 nesecate A; nesăcate B // 23 Negoțătorii A; Negoțătorii B // 28 Pană .4; Pină B // 30 Amur Daria AB; corectat: Amu-Daria // 30—31 pierduse A; perduse B // 31 neguțătorii A; negoțătorii B // 33 pe ici, colo A; pe ici, pe colo B // 37 țerile A; țările B // 38 cari A; care B.

642

I pană A; pînă B // 10 «nărui Giafar A; tinerul Djafar B // 10-11 supt numele A; sub numele B // 17, 22, 24 Mohamed A; Muhamed B // 20 sînt A; sunt B // 21 toți ceilalți cari A; toți ceilalți care B // 25 supt o singură A; sub o singură B // 27 se simțea A; se simțea B // 28 fără să-și fi împlinit A; fără ca să-și fi împlinit B // 33 simbriași A; simbriași B // 34 dregătoriile A; diregătoriile B // 39 marmoră A; marmură B.

5 răcnete de rnînie A; rîcnete de mînie B // 8 singură A; singură B // 11, 14 Mihail al III-lea A; Mihail III B // 15 țărml A; țărmlul B // 17, 27 cari A; care B // 21 Egipt A; Egipt B // 25 Mesopotamiei A; Mezopotamiei B // 26 supt bună pază A; sub bună pază B // 28 Mohamed A; Muhamed B // 37 intra însoțit de către doi-trei A; întră însoțit de cîte doi-trei B.

644

3 el se uita zîmbind A; se uita zîmbind B; *anulat cu A* // 5 să se domirească A; să se dumirească B // 7 adevărul era că Manea A; adevărul era ca Manea B; *anulat cu A* // 7 nu se domirise A; nu se dumirise B // 11 sînt A; sunt B // 20 cari-și dădeau silința A; care-și dădeau silința B // 29 să le dea A; să le deie B // 32 supt A; sub B / bolta cea crăpată (apare adnotat: 'El fusese întemnițat la Constantinopol.) A; bolta cea crăpată B // 33 veșnicj A; veciniei? // 34 Nu stătea A; Nu stetea B // 36 patru pe cari A; patru pe care B // 40 tainele creațiunii A; tainele calaciacrei B; *anulat cu A*.

645

9, 13 și suferința A; și suferință B // 14 sînt A; sunt i? H 16-17 e dar o mulțămire să trăiești A; greșit: e dar o mulțime să trăiești B; corectat după A // 23 se stăpînește pe sine A; se stăpînește pe sine însuși B // 27 adăuga Iacob AB; corectat: adăugă Iacob // 34 striga Iacob A; strigă Iacob B // 36, 39 sînt A; sunt B.

646

5 să ne ia supt ocrotirea lor A; să ne ieie sub ocrotirea lor B // 6, 8, 15 sînt A; sunt B // 7 întreba AB; corectat: întrebă // 5 exclamași?; corectat: exclamă // 9 adăuga Nazir A; adaugă Naziri?; corectat: adăugă Nazir // 14 Azvadi, Iacob și Beniamin A; Azvadi și Iacob și Beniamin B; *anulat cu A* // 16 domiriți A; dumiriți B / li mai trebuia A; le mai trebuia B // 17 domiri A; dumiri B // 20—21 steteau nepăsători A; stetea nepăsător B; *anulat cu A* // 25 piept A; pept B // 25 cari-ipăreau -4,-care-ipăreau B // 28 ademenitoare A; adimenitoare B / lifăgăduia A; le făgăduia B // 30, 33 domirit A; dumirit B // 31 sînt A; sunt B // 34 să între A; să între B / neobișnuit A; neobicinuit B // 35 să ia A; să ieie i? // 35—36 în periodic, între aceste rînduri se menționează: Bagdad (urmare) și se dă următoarea notă: 'Acest fragment alcătuieste capitolul al II-lea al romanului Din străbuni, voi. II (inedit). // 36 A și intrat A; A și intrat B // 39 crăpatul zorilor A; crepetul zorilor B // 40 se umplură A; se umplură B.

647

2 intra A; întră B // 14—15 cei mulți pe jos, și numai puțini călare pe cai A; cei mulți pe jos, numai pe ici, pe colo cîte unul călare pe cai B // 19 supt ochii A; sub ochii B // 27—30 cînd a sosit călare pe un armăsar alb califul El Mutavachil, tînăr, frumos, mîndru, plin de podoabe strălucitoare, însoțit de curtenii lui A; cînd califul El Mutavachil, tînăr, frumos, mîndru, plin de podoabe strălucite, a sosit călare pe un armăsar alb și însoțit de curtenii lui B // 40 necredincioșii, cari A; necredincioșii, care B.

648

6 își dădeau A își dedeau B // 10 să se dea A; să se deie B / ca mînie atoatenimicitoare A; ca mînia atoatenimicitoare B; *anulat cu A* // 14 supt ocrotirea A; sub ocrotirea B // 15 strimte A; strimte B // 17 a intrat A; a intrat B // 18 le-a dat A; li-a dat B // 36 se repeziră A; se răpeziră B.

649

20 întrebă iar Manea A; întrebă Manea B; *anulat cu A* // 37, 38—39 oameni cari A; oameni care B.

650

6 supt stăpînirea A; sub stăpînirea B // 16 turcii, cari A; turcii, care B // 18 mîne-poimîne A; mîne-poimîne B // 20 adăugă Iacob A; adăuga Iacob B; *anulat cu A* // 21 sînt A; sunt B // 25 virtute A; virtute B // 28 el tăia A; el taie B / sînt A; sunt B // 33 răcni africanul A; rîcni africanul B // 34 e destulă o lovitură de pumnal A; e destul o lovitură de pumnal // 36 sînt A; sunt B // 39 și-ți adun aici din Bagdad A; și-ți adun de aici din Bagdad B.

651

1—2 Iar în trei zile-ți pun Persia, toată lumea-n picioare. A; Iar în trei zile-ți pun Persia toată-n picioare. B // 4 sînt A; sunt B // 5 se cer bani A; să cer bani B // 8 Se pot găsi mulți bani. A; Se pot găsi bani ... mulți bani. B // 9 atîta vă trebuie A; atît vă trebuie B.

656

6 încă mai pe-nfundate; corectat: însă mai pe-nfundate.

657

8—9 cum stă, în ce fel de strîmtorări se afla; corectat: cum stă, în ce fel de strîmtorări se află.

660

8 Ga mîne se ridică; corectat: Că mîne se ridică.

662

26—27 se dedeau însă mai mult în partea Apusului, care, fiind mai depărtați; *corectat*: se dedeau însă mai mult în partea Apusului, care, fiind mai depărtat // 32 Vladimir; *corectat*: Vladislav, cum apare pretutindeni în partea a doua a romanului, cu excepția cazului de față.

664

28—29 Tot mai trăia Albu și Crețu și Cornea; *corectat*: Tot mai trăia[u] Albu și Crețu și Cornea.

665

23 sub numele Ciril; *corectat* sub numele de Ciril.

671

20 toți îi zicea Saffar, faurul; *corectat*: toți îi zicea[u] Saffar, faurul.

674

18—19 putea să se ducă în toată liniștea cu fiica lui unde-l trage inima; *corectat*: putea să se ducă în toată liniștea cu fiica lui unde-l trăgea inima.

675

37 Până chiar și oamenii ca Mir Benah; *corectat*: până chiar și oameni ca Mir Benah.

681

37—39 dar a mai și luat de la Constantinopole pe Simeon, feciorul lui Mihail ca să-l crească el; *corectat*: dar a mai și luat la Constantinopole pe Simeon, feciorul lui Mihail, ca să-l crească el.

683

24—25 și altfel prea puține; *corectat*: și astfel prea puține.

686

30 pană; *corectat*: pînă.

687

13—14 să ne petrecem zile rătrași; *corectat*: să ne petrecem zilele rătrași.

692

11 alergau toată ziua și dau sfaturi bune; *corectat*: alergau toată ziua și d[ăde]au sfaturi bune.

880

695

17 stau pretutindeni; *corectat*: st[ăte]au pretutindeni.

702

9—10 Putea să ieie multe de la el, dar nici cu bani, nici cu marfă nu putea să-l plătească; *corectat*: Putea[u] să ieie multe de la el, dar nici cu bani, nici cu marfă nu putea[u] să-l plătească.

708

25—26 S-au și ridicat polovții, dar nu erau și nici în stare să spargă zidul; *corectat*: S-au și ridicat polovții, dar nu erau în stare să spargă zidul.

710

28 le dau; *corectat*: le d[ăde]au.

730

10, 12, 22 face pe preot; *corectat*: face pe preot[ul].

DICȚIONAR BIOGRAFIC DE NUME ȘI PERSONAJE
ISTORICE ÎNTÎLNITE ÎN ROMANELE
DIN BATRÎNI ȘI MANEA

A

ABBASIZI

Dinastie de califi arabi — a treia — întemeiată în 750 de Abu al-Abbas al Saffah, descendent al lui Abbas, unchiul lui Mahomed. După înfrîngerea Omeiazilor (v.), își întind stăpînirea asupra lumii arabe. Bagdadul, întemeiat în 762, devine capitală și centru cultural și științific al Islamului. Apogeul puterii Abbasizilor este marcat de domnia lui Harun al-Rașid (786—809) (v.). Abbasizii domnesc pînă în 1258.

ABDTJRRAHMAN

Abd er-Rahman al II-lea, numit și Victoriosul, calif de Cordoba (822—852). Se face cunoscut și ca protector al științei, literaturii și artei.

ABU LIHASAN ALASTCAHII

Abu al-Atahiya (748—c. 828), poet arab.

ABU TAHIR (v. TAHIR)

AETIU

Patrician, rudă cu Teofil (v.), împăratul bizantin (829—842), cade prizonier la arabi. Este decapitat în 5 martie 845.

ALBOIN

Rege al longobarzilor (561—573), fiul lui Andoin, duce lupte cu gepizii și-l ucide pe Kunimund, regele acestora. Își face cupă regală din țeasta dușmanului

său din care bea la masă cu oaspeții. Trece cu supușii săi în Italia și-și așează capitala la Padova, fondind un nou stat. Este ucis în 573 de Helmich, scutierul său.

ALI

Ali-ben-Abu-Taleb (c. 600-661), calif arab (656-661), secăsătorește cu Fatima, fiica lui Mohamed (v.). *Divanul* său, cuprinzând învățături morale, s-a tradus și în limbile europene.

ALMANSOR

Abu Djafar al-Mansur, calif abbasid (754—775), cucereste ținuturi întinse între care și Armenia. Fondează în 762 Bagdadul, care devine capitala califatelor musulmane, își câștigă merite și prin promovarea culturii și literaturii arabe.

ALMOS

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea. Celelalte triburi erau conduse de Eleud (Elod), Huba, Kun (Kond), Tas, Tuhutum (Tohotom) și Und.

AL MUSTAIN (v. MUSTAIN)

AL MUSTAZ (v. MUSTAZZ)

AMR

Amr ibn al-Leith, calif al Khurasanului (879—c. 903). Urmează la tron fratelui său Yacub ibn al-Leith, întemeietorul dinastiei Saffarizilor (v.).

ANASTASIA

Fiica lui Leon al V-lea.

ARIE

Arie (c. 280—336), preot în Alexandria. Prin învățătura sa provoacă mari disensiuni în sânul bisericii creștine, deoarece nega natura divină a lui Hristos. Este excomunicat de sinodul din Niceia (325). Primește sprijin din partea unor împărați romani.

ARNULF

Arnulf de Carinthia (850-899), copil din flori al lui Carloman (828-880), regele Bavariei. Este ales rege după detronarea lui Carol cel Gros (887) (v. Carol al III-lea) și apoi încoronat (896) de papa Formosus (v.), ca împărat.

ARPAD

Arpad, fiul lui Âlmos, conduce triburile maghiare (c. 890—907) și le stabilește în Panonia. Fondează dinastia arpadiană, care domnește în Ungaria pînă în 1301.

ASPARUH

Asparuch (c. 646—c. 700), han al bulgarilor din regiunea Mării de Azov, trece Dunărea și supune triburile slave din sudul ei. Silește pe bizantini să recunoască statul bulgar (679 sau 681).

ASPASIA DIN MILET

Soția lui Pericle. Trăiește în cercul artiștilor și oamenilor de litere din vremea sa (Socrate, Alcibiade, Fidiias) și exercită o puternică influență asupra soțului său. Dușmanii politici ai lui Pericle și poeții comici o atacă adesea în scrierile lor.

B

BAIAN

Cagan al triburilor ogorilor (avarilor), întemeiază un vast imperiu, care se întindea de la Marea Baltică pînă la Dunăre. Se aliază cu Alboin, regele longobarzilor, cu ajutorul cărora învinge pe gepizi (567). Moare în 602 și odată cu dispariția sa începe să decadă și puterea avarilor.

BARDAS (BARDA)

Patrician bizantin în secolul al IX-lea, frate cu Teodora, soția împăratului Teofil (v.). Conduce împărăția în timpul domniei lui Mihail al III-lea, nepotul său (v.). Inițiază reforme legislative și reorganizează universitatea din Constantinopol. Intră în conflict cu Ignatie, patriarhul Constantinopolului (v.), pe care îl înlocuiește cu Photie (858). Este asasinat în 866 din ordinul împăratului.

BASSA

Martiră în timpul împăratului Maximian (286—310). (Probabil de la acest personaj real a pornit Slavici în conturarea eroinei Bassa din romanul *Manea*, deși localizează acțiunea în secolul al IX-lea.)

BELISARIU

Belizarie (c. 505—565), general bizantin în timpul domniei lui Iustinian (v.). Fiul unui țaran din Tracia, urcă toate treptele ierarhiei militare și se remarcă în luptele cu cetele de cutriguri și sclavini. Reprimă răscoala populară „Nika” din Constantinopol (532), învinge pe vandali și ostrogoți și include în Imperiul bizantin teritoriul Africii de Nord și Italia. După o legendă, ar fi căzut în dizgrație, ajungând cerșetor.

BENEMCT

Benedict al III-lea, papă (855—858). în timpul său Ignatie, patriarhul din Constantinopol (v.), este înlocuit cu Photie (857) (v.).

BOGOR, BOGORIS

Boris I, cneaz al bulgarilor (852—889), adoptă creștinismul de rit bizantin. La botez primește numele de Mihail. Adăpostește discipolii lui Metodi (v.) alungați din Cehia și sprijină cultura. Se retrage la o mănăstire (889) și îi urmează la tron Simion, fiul său (v.). Moare în 907.

C

CAROL

Carol al III-lea (cel Pleșuv) (823-877), fiul lui Ludovic cel Pios (778—840) și al Judithei de Bavaria. Participă la împărțirea imperiului lăsat de Carol cel Mare (v.) și ajunge rege al Franței (840—877). în timpul domniei lui au loc invazii ale normanzilor.

Carol al III-lea (cel Gros) (839-888), fiul lui Ludovic Germanicul (v.) și al Emmei, contesă de Bavaria. Rege al Germaniei (882-887) și al Franței (884-887), reia de la rudele sale unele ținuturi, care făcuseră parte din imperiul lui Carol cel Mare.

Carol al III-lea (cel Nătîng) (879-929), fiu al lui Ludovic al II-lea (cel Bilbit), rege al Franței (898-923). Face pace cu normanzii (911) și le cedează valea inferioară a Senei.

CAROL CEL MARE

Carol cel Mare (742-814), fiul lui Pepin cel Scurt, (mort la 838), rege al francilor (768—800) și împărat roman (800—814). Duce lupte contra saxonilor (772—804), longobarzilor (773—774) și a altor popoare. Se aliază cu Harun al-Rașid, califul din Bagdad (v.), spre a intimida Constantinopolul. înfăptuiește o serie de reforme și sprijină dezvoltarea științei și culturii. Victoriile sale militare, îndeosebi cele din Spania, fac o puternică impresie și Carol cel Mare devine erou în literatura medievală. *Chanson de Roland* este numai una din epopeile medievale, care glorifică vremea sa.

CHIRIL

Chirii (c. 315—386), patriarh al Ierusalimului, adversar al învățăturii lui Arie (v.).

CIRIL (CHIRIL) (v. CONSTANTIN-CHIRIL)

COCEL (v. KOCEL)

CONSTANTIN

Constantin-Chiril (827—869), numit și Filozoful, fiu al unui demnitar, Leon din Salonic. Participă din 863,, împreună cu Metodi, fratele său mai mare, la răspîndirea creștinismului în Moravia și Panonia. Este trimis, ca misionar al bisericii creștine și la Bagdad (851) și la „cazări” (tătari) în Crimeea (c. 860). Este considerat creatorul alfabetului chirilic.

CLEMENT

Climent de Ohrida (+916), discipol al lui Metodi (v.), trăiește în timpul țarilor Boris I și Simion (v.).

CRATER

Teodor Crater, ofițer bizantin de elită, este luat prizonier de arabi la ocuparea cetății Amoreea din Frigia superioară. Este condamnat la moarte în 5 martie 845.

CRUM (v. KRUM)

D

DJAFAR (v. MUTAVACHIL)

DOMITIAN

Titus Flavius Domitianus (51—96), fiul lui Vespasian, împărat roman (81—96). Se face cunoscut prin măsurile

severe pe care le ia pentru îndreptarea moravurilor din imperiu, dar și prin acte de cruzime. Duce războaie și cu dacii fără să obțină succese militare. Moare asasinat de un sclav.

E

ELEUD (ELOD)

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea.

EVLOGHIE

Evloghie de Cordova, scriitor medieval. Este decapitat de musulmani (859).

F

FEMCIAN

Călugăr benedictin în secolul al IX-lea, trimis de papa în părțile răsăritene ale Europei.

FORMOSUS

Formosus (816—896), papă (891—896), îl încoronează pe Arnulf (896) (v.). îndeplinește în 866 misiuni pe lângă bulgari.

G

GANGR (v. ROLLON)

GTJIDO DE SPOLETO

Guido al II-lea, duce de Spoleto, rege al Italiei (889—894). Fiul lui Guido I de Spoleto, primește sprijin din partea papei Ștefan al VI-lea (v.). Moare subit în 894.

H

HARUN AL-RAȘID

Harun al-Rașid (766—809), calif abbasid. Urmează la tron după Al-Hadi, fratele său, în 786, și domnia sa este un război continuu cu Grecia și cu alte țări, fără însă să obțină rezultate importante. întreține legături cu Carol cel Mare (v.), căruia i-ar fi trimis și daruri. Moare în 809. A devenit celebru ca personaj în *O mie și una de nopți*, în care întâmplările istorisite sînt date ca petrecindu-se în timpul său.

HASTING

Conducător al vikingilor danezi în secolul al IX-lea. Face după 845 cuceriri în Franța, Spania și Italia. încheie pace în 863 cu Carol al II-lea (cel Pleșuv) (v.), iar în 892 trece în Anglia.

HUBA

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea.

I

IACUB IBN LEIȚII (v. YAQUB IBN AL-LEITH)

IBN AZZEIAX

Vizir în secolul al IX-lea, este ucis din ordinul lui Mutavachil (v.).

IGNATIE

Ignatie (799—878), patriarh al Constantinopolului. Fiu al împăratului Mihail I (v.) și al Procopiei, este schingiuit și închis la moartea tatălui său (813). Patriarh al Constantinopolului din 847, intră în conflict cu Bardas (v.), pe care îl excomunică pentru viața destrăbălată. Este scos din scaun și înlocuit cu Photie (858) (v.). Primește sprijin din partea papei Nicolae I (v.). Vasile I Macedoneanul (v.) îl readuce în scaun (867).

IGOR

Igor I (c. 875—945), mare cneaz al Kievului. Urmează la tron lui Ruric, tatăl său (v.), în 879, dar nu domnește efectiv decît de la moartea lui Oleg (v.), unchiul său (912). Supune pe pecenegi și întreprinde două expediții împotriva Bizanțului (941 și 945). Moare în război.

IOAN

Ioan al VUI-lea (c. 820-882), papă între 872-882. îl încoronează împărat în 876 pe Carol al II-lea (cel Pleșuv) (v.) și este în conflict cu Guido de Spoleto (v.). în timpul papalității sale izbucnește conflictul dintre „creștinii occidentali” și „creștinii orientali”, care îl numesc în deridere „papa Ioana”. Moare asasinat. A rămas de la el o valoroasă corespondență.

IUSTIN

Iustin al II-lea, împărat bizantin (565—578), nepot al lui Iustinian (v.) și succesor al său la tron. Administrează cu severitate și împinge imperiul în războaie dezastruoase. Luptă și contra sectelor religioase. După ce înnebunește, conducerea imperiului o ia, din 574, sfetnicii săi.

IUSTINIAN

Iustinian I (482-565), împărat bizantin (527-565), se trăgea dintr-o familie de țărani din Iliria. Caută să restabilească Imperiul roman și face întinse cuceriri (Italia, Spania, Africa). întărește pe plan intern administrația și reprimă cu severitate revoltele populare (532). Se construiește în timpul domniei sale catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol, capodoperă a arhitecturii bizantine, în timpul domniei lui se codifică dreptul civil roman denumit în secolul al XH-lea *Corpus iuris civilis*, **compus din: Istitutele, Digestele, Codul lui Iustinian și Novelele.**

K

KOCEL

Cocel (Cotei, Chotil, Koțel), căpetenie a slavilor de la poalele Alpilor răsăriteni. înființează un stat slav, ce se întindea pînă în Cîmpia dunăreană.

KRUM

Crum (Crummus, Crumnus), țar între 802-814 al statului protobulgar. Se face cunoscut prin spiritul războinic și actele sale de cruzime. își face cupă din craniul lui Nichifor I, împăratul bizantin, pe care îl ucide în război (811).

KUN (KOND)

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea.

KUNIMUND

Cel din urmă rege al gepizilor. Este ucis de Alboin (v.), regele longobarzilor (571).

L

LAZĂR

Călugăr și pictor celebru de icoane în secolul al IX-lea. Teofil, împăratul bizantin (829—842), dușman al iconoclaștilor, îi arde mîinile cu fierul roșu.

LEO

Leon al V-lea, Armeanul, împărat bizantin (813—820). în timpul domniei sale se reia lupta contra mișcării iconoclaste.

Leon al VI-lea, cel înțelept (Filozoful), împărat bizantin (886—912), are o domnie tulburată de numeroase războaie și conflicte cu autoritatea bisericească. Sprijină științele și compune el însuși tratate științifice și lucrări de altă natură.

LOTHAR

Lothar I (795-855), fiul lui Ludovic cel Pios (778-840), guvernator, din 814, al Bavariei, asociat din 817 la conducerea imperiului și rege al Italiei (820). îl silește pe tatăl său să abdice (833) și este recunoscut împărat la moartea acestuia (840). Abdică în 855 și se retrage la o mănăstire.

LUDOVIC

Ludovic al II-lea (cel Tânăr) (825-875), fiu al lui Lothar I, este încoronat rege al Lombardiei în 850 și devine apoi împărat (855). Duce lupte contra maurilor din Italia meridională.

Ludovic al II-lea (cel Bilbiit) (846-879), rege al Franței, fiul lui Carol al II-lea (cel Pleșuv) (v.), căruia îi urmează la tron.

Ludovic al II-lea (Germanicul) (804-876), rege al Germaniei (843—876). Participă la luptele pentru împărțirea imperiului. Duce lupte și contra triburilor slave.

Ludovic al IV-lea (Copilul) (893-911), fiul lui Arnulf (v.), urmează la tron tatălui său (899). Pierde războiul cu unghurii și moare îndată după aceea. Este ultimul împărat carolingian al Germaniei.

M

MOHAMED

Mahomed (Muhamed) (c. 570—632), fondatorul islamismului. Face parte, potrivit tradiției, din tribul kureisiților, și cum la Mecca nu câștigă destui adepți, se mută la Medina (622). Mutarea aceasta — hegira — marchează începutul calendarului musulman. învățătura sa este continuată de Aii, ginerele său.

MANE

Manes (Mani, Maniheos, Cubricus), fondatorul manehismului. Se naște în Babilon, în 215, și moare în Persia pe la 276—277. Călătorește în India și caută să realizeze o fuziune între doctrinele creștine și învățăturile lui Zoroastru. Manehismul se răspîndește în Persia, India, Tibet, China și este cunoscut și în unele țări din Europa.

MAXIMIAN

Aurelius Valerius Maximianus (c. 250—310), împărat roman (286—310), se face cunoscut prin persecuțiile îndreptate contra creștinilor.

METODIU

Meiodiu (Confesorul), patriarh al Constantinopolului (842—846).

Metodiu (c. 815—885), cărturar slav. Fiul unui funcționar, funcționar el însuși o vreme, intră la mănăstire și primește misiuni religioase la arabi, cazări și creștinăz slavii (864). După moartea lui Constantin (Chirii), fratele său (869), își continuă misiunea în Moravia și Panonia.

MIHAIL

Mihail I Rhangabi, împărat bizantin (811—813). Domnia sa este cunoscută prin reacțiunea violentă contra mișcării iconoclaste.

Mihail al II-lea (Gingavul), împărat bizantin (820—829), îl susține la tron pe Leon al V-lea (Armeanul, (v.)), ca apoi să-l asasineze (819) și să-i ia tronul. Era puțin instruit. Indiferent la chestiunile religioase, se arată îngăduitor cu ortodocșii. Domnia sa a fost totuși tulburată de revolte interne, care permit arabilor să ocupe Creta (826) și Sicilia (827).

Mihail al III-lea, împărat bizantin (842—867), fiul lui Teofil (v.) și al Teodorei (v.). Iubitor de petreceri și curse la hipodrom, lasă conducerea împărăției în seama Teodorei, mama sa și a lui Bardas, unchiul său (v.). În timpul domniei sale se pune capăt luptei contra mișcării iconoclaste (843). Este asasinat de Vasile Macedoneanul (v.).

MIB BENAĦ

Slujitor al califului Mutavachil (v.).

MUNTASSIR

Muhammad el-Muntassir, calif abbasid (861—862). Urmează la tron după Mutavachil (v.).

MUSTAIN

Ahmad el-Mustain, calif abbasid (862—866), se amestecă în luptele pentru domnie. Succesorul la tron al lui Muntassir (v.).

MUTASEM

Muhammad el-Mutasem, calif abbasid (833—842). Este succesorul lui Abd Allah el-Mamun (813—833) la conducerea califatului.

MUTAVACHIL

Djafar, Giafar el-Mutavachil, al zecelea calif abbasid, domnește între 847—861. Se înconjoară cu o gardă de pretoriani turci și sfîrșește prin a fi asasinat de ei. Militarii și mercenarii ocupă poziții importante în conducerea califatului și domnia sa marchează decadența evidentă a puterii Abbasizilor.

MUTAZZ

Muhammad el-Mutazz, calif abbasid (866—869). Sub domnia sa se accentuează decadența puterii Abbasizilor.

N

NAUM

Ucenic al lui Metodiu (v.), la curtea lui Boris (v.), țarul bulgar.

NEBO

Lucius Domitius Nero Claudius (37—68), împărat roman (54—68). Era fiul lui Aenobarbus și al Agripinei. Primește o educație aleasă avînd printre profe-

sori și pe filozoful Seneca. Domnia sa se caracterizează prin măsuri administrative chibzuite, dar și prin acte de cruzime. își ucide mama și profesorul (Seneca), suprimă adversarii politici și prigonește pe creștini. I se atribuie și incendierea Romei.

NICOLAE

Nicolae I (cel Mare) (800-867), papă (858—867), duce o politică abilă față de regii și împărații din vremea sa, consolidându-și autoritatea. În timpul papalității sale se produce ruptura dintre biserica „orientală” și cea „apuseană”.

O

ODO

Conte de Paris, apără orașul contra atacurilor normanzilor (845, 856, 861). Este încoronat rege în ianuarie 888.

OL.EG

Mare principe rus în secolele IX—X, frate cu Ruric (v.). Este tutorele lui Igor (v.), fiul lui Ruric. Face noi cuceriri. Fondează principatul Kievului și organizează în 907 o expediție contra Constantinopolului. Moare în 912.

OMAR

Omar I (Omar ibn al Khaltab) (c. 581—644), al doilea calif arab (634—644), face cuceriri întinse și ocupă Siria, Mesopotamia, Palestina și Egiptul. Fixează data hegirei drept dată inițială pentru calendarul musulman. I se atribuie incendierea vestitei biblioteci din Alexandria. Moare asasinat în moscheea din Medina.

OMEIAZI

Dinastie de califi arabi (661—750), descind din Abd Menaf, șeful tribului koreișitilor. A fost întemeiată de Moavia (661—680), guvernator al Siriei, care a mutat și capitala califatului la Damasc. Sub domnia lor, arabii cuceresc noi ținuturi: nordul Africii, Peninsula Iberică, Asia Mijlocie, o parte a Indiei și Gruziei. Sînt răsturnați de la domnie de Abbasizi. Abd er-Rahman (v.), nepotul ultimului calif omeiad, Marvan al II-lea, întemeiază în Peninsula Iberică o nouă dinastie (756—1031).

P

PERIOLE

Pericle (c. 490—429 î.e.n.), om de stat atenian. Primește lecții de la Anaxagora, Zenon și Protagora. Șef al partidului democrat, întărește instituțiile democratice și consolidează democrația sclavagistă. Societatea ateniană atinge în timpul său o mare dezvoltare atât pe tărîm economic, cît și cultural. A fost și colaborator apropiat al legislatorului Efialte, care a inițiat reforme sociale importante.

PHOTIE

Photie (820—891), patriarh al Constantinopolului (858—867, 877—886) și scriitor bizantin. Aparține familiei imperiale bizantine și se amestecă în luptele politice din vremea sa. Mare erudit, a lăsat eseuri critice, lucrări lexicale și scrieri polemice.

PRESIAM

Țar al bulgarilor (836—852). Este urmașul lui Omurtag (814-831) și tatăl lui Boris I (v. Bogor).

PROCOPIA

Soția lui Mihail I Rhangabe (v.). Era fiica lui Nichifor I, împărat bizantin (802—811).

R

RECHIMIER

Căpetenie normandă din secolul al IX-lea, contemporan cu Hasting (v.). Ocupă Parisul.

ROLLON

Rollon (Rolf, Hrolf Gangr), duce și prinț de Normandia (911—927). Căpetenie a normanzilor, face, după 880, cuceriri în Franța și asediază Parisul. Se stabilește, în baza unei înțelegeri cu Carol al III-lea (cel Năving) (v.), în Normandia de azi. Moare în 927. Personalitatea sa rămîne învăluită în legendă, cu toate cercetările ce i s-au consacrat.

ROSAMTJNDA

Soția lui Alboin (v.). Fiică a lui Kunimund (v.), regele gepizilor, este silită de Alboin să bea din cupa făcută din țeasta tatălui ei.

ROSTISLAV

Rostislav sau Rastislav, conducător al moravilor (846—870). Se declară neatârnat față de regii germani, îi aduce în 864 pe Giril și Metodiu (v.) pentru a creștina slavii de sub stăpînirea sa.

BURIC

Conducător normand în secolul al IX-lea și, după unele teorii, și întemeietor al statului rus. Moare în 879.

S

SAFFAR (v. YAQUB IBN AL-LEITH)

SAFFARIZI

Dinastie persană, întemeiată de Yaqub ibn al-Leith (v.), numit și Saffar (lucrător în aramă). Se răscoală contra abbasizilor și cucerește Khorasanul, Tabaristanul și Seistanul. Saffarizii domnesc între 873—920.

SIMION

Simion (Simeon) I, fiul lui Boris (v.), țar al bulgarilor (893—927), vine la conducere după Vladimir (v.), fratele său. Are capitala la Preslav și sprijină artele.

SVATOPLUK (SVIATOPLUC)

Rege al Moraviei (c. 870—894), urmează la tron după Rostislav, unchiul său. Mărește considerabil regatul moravilor, care decade însă după moartea sa.

ȘTEFAN

Ștefan al V-lea, papă (885—891), îl încoronează pe Carol al III-lea (cel Gros) (v.).

Ștefan al VI-lea, papă (896—397), scoate osemintele lui Formosus (v.) din mormînt și le aruncă în apa Tibrului.

T

TAHIR

Abdalah ben Tahir (EI-Khudai ibn Hussein ibn Mas-sab), general musulman, fondează dinastia iraniană a Tahirizilor. Moare în 882, otrăvit, după cite se pare, de un ofițer rămas credincios dinastiei abbaside.

TANG

Dinastie chineză din care fac parte douăzeci de împă-rați. Domnește între anii 618—907.

TAS

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea.

TARA SIE

Patriarh al Constantinopolului (784—806). Se bucură de favoarea împărătesei Bizanțului Irena (775—802) și restaurează cultul icoanelor.

TARIK IBN ZITAD

General arab din secolul al VIII-lea. Debarcă în Spania.

TEODORA

Teodora, împărăteasă bizantină (527—548), fiica unui gardian de hipodrom. Frumoasă și inteligentă, debutează în teatru cu mare succes. Se căsătorește în 527 cu Iustinian (v.), și energică și abilă conduce imperiul bizantin.

Teodora, soția lui Teofil (v.) și soră cu Bardas (v.). Conduce imperiul bizantin între 822—856, în timpul minoratului lui Mihail al III-lea (v.), fiul ei. Restaurează în 843, după moartea soțului ei, cultul icoanelor. Se retrage la mănăstire (858) și aici și moare (867).

TEOFIL

împărat bizantin (829—842), fiul lui Mihail al II-lea (v.), se remarcă prin buna administrare. Susține lupta contra mișcării iconoclaste.

TRAIAN

Marcus Ulpius Traianus Crinitus (52—117), împărat roman (98—117). Înfrînge în două campanii (101—102 și 105—106) rezistența dacilor și supune cea mai mare parte a Daciei autorității romanilor. Se face cunoscut prin construcții și prin sprijinul acordat culturii și literaturii.

TUHUTUM (TOHOTIM)

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea.

u

UND

Conducătorul unuia din cele șapte triburi ungare din secolul al IX-lea.

VASILE MACEDONEANUL

Vasile I, împărat bizantin (867—886), fondator al dinastiei macedonene. De origine obscură, câștigă încrederea lui Mihail al III-lea (v.), pe care îl asasinează și-i ia tronul. Își impune autoritatea în luptele religioase și în politica externă. Domnia sa se înscrie pentru Bizanț ca o perioadă de reorganizare și mărire a puterii economice și politice a imperiului.

VLADIMIR

Țar bulgar (889-893), fiul lui Boris I.

YAQUB IBN AL LEITH

Yaqub ibn al Leith, numit și Saffar, fondator, către 873, al dinastiei persane a Saffarizilor (v.). Fabricant de corăbii de aramă (saffar), ca și tatăl său, apoi brigand și comandant de trupe, ajunge stăpîn al Khorasanului. Califatul său nu este recunoscut și în expedițiile pe care le întreprinde suferă o serie de înfrîngerii. Moare în 879.

ZABEGAN

Căpetenie a „volgarilor”, duce lupte la Dunăre. în 559 amenință și Bizanțul, care însă este salvat de Belizarie.

ZUBEIDA

Soția lui Harun al-Rașid (v.). Numele ei este menționat adesea în *O mie și una de nopți*.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Pagini din scrisoarea lui I. Slavici către I. Negruzzi, din 10 aprilie 1873, în care se menționează <i>Osînda răului</i> , prima încercare de roman a scriitorului (Mss. Biblioteca Academiei R.S.R., S ————)	96-97
LII j	
Pagini din scrisoarea lui I. Slavici către I. Negruzzi, din 10 martie 1874, în care își expune opiniile asupra structurii romanului ca gen literar 10 (23) I (Mss. Biblioteca Academiei R.S.R., S ———— ijIj }	96-97
Pagină din scrisoarea lui I. Slavici către I. Negruzzi, din 3/15 septembrie 1874, în care menționează că scrie un nou roman (Mss. Biblioteca Academiei R.S.R., S——! — M ————)	96-97
LII j	
Coperta primului număr al revistei <i>Vatra</i> (ianuarie 1894). Se menționează „ <i>Mara. Novelă</i> ”——	96-97
Pagină din revista <i>Vatra</i> (1894, nr. 1), cu începutul romanului <i>Mara</i>	192—193
Pagină din revista <i>Vatra</i> (1894, nr. 24), cu un fragment din sfârșitul romanului <i>Mara</i>	192-193
Pagină din ziarul <i>Tribuna</i> , în care se prezintă revista <i>Vatra</i> și se fac aprecieri asupra „novelei” <i>Mara</i> (nr. 21, din 9/21 februarie 1894).....	192-193
Slavici în anii apariției revistei <i>Vatra</i> , cînd	

publică și romanul <i>Mara</i>	192 — 193
Podgorii la Siria și teasc de struguri (după <i>Enciclopedia română</i> II, București, 1938, p. 31)	256—257
Coperta romanului <i>Mara</i> (Budapesta, editura „Luceafărul”, 1906)	256-257
Fragment din romanul <i>Mara</i> (<i>Luceafărul</i> , nr. 4, din 15 februarie 1906)	256—257
Coperta ediției <i>Mara</i> din 1913 (editura „Minerva”)	256—257
Pagină din <i>Adevărul literar și artistic</i> (nr. 247, din 30 august 1925), cu un fragment din <i>Mara</i>	384—385
Coperți ale edițiilor <i>Mara</i> , tipărite după 1944 (E.S.P.L.A., 1952 și 1956, colecția „Biblioteca pentru toți”); Editura Tineretului, 1960 („Biblioteca școlară”) și E.P.L. (noua serie a colecției „Biblioteca pentru toți”, 1961)	384—385
Coperți ale edițiilor <i>Mara</i> , tipărite în ultimul deceniu (Editura Tineretului, 1964, Biblioteca școlară) și 1969 (colecția „Lyceum”) și E.P.L. (colecția „Romane de ieri și de azi”, 1969)	384—385
Coperți ale romanului <i>Mara</i> , tradus în limbi străine (maghiară — București, 1956; sârbă — București, 1963; germană — Berlin, 1960)	384 — 385
Coperțile celor două ediții antume ale primului volum <i>Din bătrâni</i> (1902, 1916)	512—513
Fragment din prefața scriitorului reprodus în <i>Albina</i> (nr. 44—45, din august 1902), unde se anunță și apariția volumului <i>Din bătrâni</i>	512—513
începutul primului capitol al romanului <i>Din bătrâni</i> , în ediția princeps (1902)	512—513
Coperta la volumul II: <i>Din bătrâni. Manea</i> (ediția princeps 1906)	512-513
Fragment din <i>Manea</i> , apărut în <i>Sămănătorul</i> (nr. 15, din 10 aprilie 1905)	640—641
Ediții ale romanului <i>Din bătrâni</i> , apărute la „Cartea românească”, după moartea scriitorului	640—641
Răspunsul lui Slavici la criticile lui Duiliu Zamfirescu asupra romanului <i>Din bătrâni</i> (<i>Revista idealistă</i> , nr. 2, 15/18 aprilie 1904)	640—641
N. Iorga despre romanele istorice ale lui Slavici (<i>Sămănătorul</i> , nr. 18, din 30 aprilie 1906)	640 — 641

C U P R I N S

M A R A

R O M A N

I Sărăcuții mamei	1
II Maica Aegidia	19
III Furtuna cea mare	23
IV Primăvara	29
V Ani de tinerețe	41
VI Ispita	55
VII Zbuciumare	66
VIII Datoria	73
IX Inima, săraca	82
X Cine ce poate	95
XI Altă lume	113
XII Două porunci	124
XIII Datorii vechi	134
XIV Rostul lui Bandi	133
XV Isprăvile lui Trică	144
XVI Greul vieții	183
XVII Birtul de la Sărărie	200
XVIII Blestemul casei	214
XIX Verboncul	224
XX Norocul casei	233
XXI Pace și liniște	244

D I N B Ă T R Î N I

NARAȚIUNE ISTORICĂ [volumul I]

<i>O mărturisire</i>	272

PARTEA ÎNTÂI

I Risipirea gepizilor	377
II Vatra lui Vineș	384

III Năluca	308
IV Năvala	320
V Fuga	331

PARTEA A DOUA

I Mîngăierea	352
II înfrățirea	361
III Dragoslavele	370
IV Rătăcirea	378
V Patima	387
VI Deșteptarea	394

PARTEA A TREIA

I Așezarea	404
II Ogorii	411
III La răscruci	422
IV Rusaliile	429
V Goana mare	442

PARTEA A PATRA

I Șezătoarea	452
II Tirgoviștea	463
III Ospeția	470
IV Isprăvurile lui Dragodan	479
V Strălucirea	487

PARTEA A CINCEA

I Baian	502
II Cetatea	511
III Spășirea	521
încheiere	530

D I N B Ă T R Î N I . N A R A Ţ I U N E I S T O R I C Ă

[volumul II] M A N E A

PARTEA ÎNTĂI

I Măneștii	537
II Barda	546
III Strîmtoarea	555
IV Budac	563
V Boris	573

PARTEA A DOUA

I Mîntuirea	588
II Pribegirea	594

III Tâmbălăul	601
IV Mîngiierea	609
V Papa Nicolae I	616
VI O lămurire	622

PARTEA A TREIA

I La răscruci	633
II Bagdad	640
III Israel ben Isaac	651
IV Valuri de patimi	660
V Salba dracului	671

PARTEA A PATRA

I Deșteptarea	680
II Durerea lui Mir Benah	690
III Avînt și tinărețe	700
IV Formosus	709
V În sfîrșit	717

PARTEA A CINCEA

I Revederea	731
II Tată și fiu	739
III Scăparea	746

NOTE ȘI VARIANTE

M.r.	767
Din bîtrîni. Narațiune Istorică [volumul I]	833
Din bîtrîni. Narațiune istorică [volumul II] Manea	868

<i>Dicționar biografic de nume și personaje istorice înlîlnite în romanele „Din bîtrîni” și „Manea”</i>	883
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	899

Lector : DACIANA VISA
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Bun de tipar 16.XI.1973. Tiraj 2 960 ex. legate %.
Coi eci. 47,72. Coti tipar 56,50. *Plangse 12* tipo.

Tiparul executat sub comanda
nr. 30 397 la Combinatul Poligrafic
„Casa Scînteii”, Piața Scînteii nr. 1.
București,
Republica Socialista România